

पञ्चवेदीय

मैत्रायणी-संहिता ।

भनेकवेदिकानां साहाय्येन विविधप्राचीननिविापनक्याशनमारेण च
संशोधय
भट्टाचार्येण श्रीपादशर्मणा वामोदरमहम्मनुना सांतयलकरकुलजेन
संपादिता

ता य

ओन्धराजधान्यां

भारतमुद्रणालये मुद्रयिन्या म्याध्यापमण्डलद्वारा प्रकाशिता ।

विक्रमापसंवन १९९८; शालिवाहनशकः १८६४

मूल्यं रूप्यकपञ्चकम् ।

मुद्रकः प्रकाशकश्च- व० श्री० सातयल्लेकर, B. A.

स्वाध्याय-मण्डलं, भारतमुद्रणालयं, अंधनगरम्, (सातारा-प्रदेशे) मुम्बई-प्रान्ते

मैत्रायणी-संहितायाः विषयसूची ।

प्रपा०	विषय	पृष्ठ	प्रपा०	विषय	पृष्ठ
(आदिम) प्रथमं काण्डम् ।			४	" " (वसोधारीयः)	२३९
१	दर्श-पूर्णमासी ।	१	५	" " "	२४८
२	अध्वर ।	६	६	अध्वरादीनां प्रयोगा विधिः (आम्रावैष्णवम्) "	"
३	ग्रहा ।	१७	७	" " "	२५८
४	यजमान-ब्राह्मणम् ।	२८	८	" " (आमुरा)	२६८
५	आयुष्यस्थानम् ।	३९	९	" " (सकान्ताः)	२८०
६	भाषानम् ।	४९	१०	" " (पानीबन्धा)	२८९
७	पुनराधानम् ।	६३	११	सौत्रामणीय ।	२९६
८	अग्निहोत्र-ब्राह्मणम् ।	६६	१२	अथमेघ ।	३०८
९	चतुर्होतारः ।	७६	१३	" "	३१३
१०	चातुर्मास्यानि ।	८१	१४	" "	३१६
११	वाजपेयः ।	९५	१५	" "	३२८
			१६	" "	३३०
(मध्यम) द्वितीयं काण्डम् ।			(सिलं) चतुर्थं काण्डम् ।		
१	कात्या इष्टय ।	१०३	१	पुरोडास-ब्राह्मणम् ।	३३९
२	" "	१११	२	गोनामिकः ।	३४१
३	" "	११९	३	राजसूय-ब्राह्मणम् ।	३५०
४	" "	१२७	४	" "	३५९
५	कात्याः पशवः ।	१३३	५	अध्वरादीनां प्रयोगा विधिः ।	३६७
६	राजसूय ।	१४३	६	" " "	३७६
७	अग्निषिद्धि ।	१४९	७	" " "	३८६
८	" "	१७१	८	" " "	३९४
९	" "	१७९	९	प्रबन्धं ।	४०२
१०	" "	१८४	१०	वायवानुवाच ।	४१३
११	" "	१९०	११	" "	४२७
१२	" "	१९३	१२	" "	४३९
१३	" "	१९७	१३	" "	४५६
			१४	" "	४६६
(उपरि) तृतीयं काण्डम् ।			मैत्रायणी-संहितायां आर्येद्-मन्त्रा । ४९५		
१	अग्निषिद्धि-ब्राह्मणम् । (उद्गममीयः)	२१०	मैत्रायणी-संहिता-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ५१६		
२	" " (रसानः)	२१९	मैत्रायणीवर्णानुक्रमम् । ५४३		
३	" " (रसोमभागः)	२३०			

मैत्रायणी-संहिताया मुद्रणार्थं
स्वरचिह्नानि ।

ॐ इ॒प॒ त्वा सु॒भू॒ताय॑, वा॒यव॑ स्य, दे॒वो॑ वः स॒वि॒ता प्रा॑र्ष्य॒यतु॑ श्रे॒ष्ठत॑माय॒
कर्म॑णा, आ॒प्याय॑ध्वम॒घ्न्या दे॒वैभ्या॑ इन्द्राय॒ भा॒गं, मा॑ व॒ स्तेनं॑ ई॒शत॑ मा॒र्षक्ष॑
सो ध्रु॒वा अ॒स्मिन् गो॑प॒तौ स्यात् व॒ह्नी—यै॒ज॒मान॑स्य प॒शून् पा॑हि ॥१॥

अत्र स्वरचिह्नान्यक्षराणामुपसि वा गिरणि कारोदन्ति । तानि तथैव मुद्रापयितुम-
शक्यानि, तादृश्यास्य क्षराणामभावात् । अतोऽर्थावलिखितानि स्वरचिह्नानि मैत्रायणी-
संहिताया मुद्रणार्थं संकल्पन्ते । यथा—

त्वा	=	त्वा
ध	=	यु
ज	=	ज

एतेषां मर्यादामनां संशोद्धनेन मैत्रायणी-संहिताया मुद्रणं भाविष्यति । यथा—

२

ॐ इ॒पं॒ त्वा सु॒भू॒ताय॑, वा॒यव॑ स्य, दे॒वो॑ वः स॒वि॒ता प्रा॑र्ष्य॒यतु॑ श्रे॒ष्ठत॑माय॒
कर्म॑णा, आ॒प्याय॑ध्वम॒घ्न्या दे॒वैभ्या॑ इन्द्राय॒ भा॒गं, मा॑ व॒ स्तेनं॑ ई॒शत॑ मा॒र्षश॑सो ध्रु॒वा अ॒स्मिन् गो॑प॒तौ
स्यात् व॒ह्नी—यै॒ज॒मान॑स्य प॒शून् पा॑हि ॥ १ ॥

अथ यजुर्वेदीयः

मैत्रायणी-संहिता

प्रथमं काण्डम् ।

अथ प्रथमः प्रपाठकः ।

दर्श-पूर्णमासी ।

[श्रीगणेशाय नमः ॥ ओम् ॥ नमो यजुर्वेदाय ॥]

॥ ॐ ॥ इषे त्वा सुभूतायु, वार्यसु स्थ, देवो वः सधितां प्रार्थयतु श्रेष्ठतमायु कर्मणा,
आप्यायधमध्या देवेभ्या इन्द्राय भागो, मा व स्तेन ईशत मार्घशंसो ध्रुवा अस्मिन्
गोपतौ स्यात वर्ही, — यज्ञमानस्य पुशून् प्राहि ॥ १ ॥

१

गोपदुसि, प्रेत्युष्टु रंशुः, प्रेत्युष्टोरातिः ॥

२

प्रैयमगाद्विपणा बहिरेच्छ मनुना कृता स्वधया वितथा ।

तयावहन्ते कवेयः पुरस्तात् ॥

३

देवानां परिपूतमुक्ति विष्णो स्तुषोऽतिमृष्टो गंगुं भागो देवस्य त्वा सन्तितुः प्रुष्टरेऽश्वि-
नोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां, बहिर्देवसदनं दामि ॥

४

अतस्त्वे बहिः शतवलिशु विरोह, सहस्रवलिशा वि वृषु रुहेम ॥

५

अयुपिता योनि, — रदित्या रास्तासीन्द्राण्याः मन्तहनं, पूर्वा ते ग्रन्थि गृभ्रात्, सं ते मा

स्थादि, — न्द्रस त्वा वाहुभ्यामुद्यच्छे, वृहस्पतेर्मुधोहराम्युः, — वन्तंरिधु वी, — दित्या-

स्त्वा पुष्टे सादयामि ॥२॥

६

[१] मं ४, १, १ । सं १, १, १ । ऋ १, १ । वरि १, १ । वा १, १ । अन्व १, १-३ । मा औ १, १, १ । [मा व
स्तेन . श. ५ । अथर्व ४, १, ७]

[२] मं ४, १, २ । सं १, १, २ । ऋ १, २ । वरि. १, २ । मा औ १, १, १ । [देवस्य त्वा० । अथर्व १९, ५१, २]
मं-१

शुन्धध्वं देव्याय कर्मणे, वंसूनां पवित्रमसि शतधारं सहस्रधारमच्छिद्रतनुः ॥ चौरसि,
 पृथिव्यसि, मातरिश्चनो धर्मः ॥ विश्वहोतुर्धामन् त्सीद ॥ पौपाय त्वां, —ऽदित्या रास्नासि,
 कामधुक्षः, सा विश्वायुरस्त्रसौ, कामधुक्षः, सा विश्वभूरस्त्रसौ, कामधुक्षः, सा विश्व-
 कर्मास्त्रसौ, हुतं स्तोकां, हुतो द्रप्सो, ऽग्ने पाहि विप्रुषः, सुपर्चा देवेभ्यो हव्यं पुत्रा,
 ऽग्रये त्वा वृहते नाहाय स्वाहा घोवापृथिवीभ्यामि, —न्द्राय त्वा भार्गं सौमेनातनन्मि, विष्णो
 हव्यं रक्षस्वा, —ऽऽपो जागृत ॥३॥ ७-१०

वैपाय वां, कर्मणे वा, सुकृतायु वां, देवीरापोऽग्नेगुवोऽग्नेणीयोऽग्नेऽस्य यज्ञस्य प्रेता,
 —ऽग्रं यज्ञं नृपताय यज्ञपति, युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूये, युर्यमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूये,
 प्रोक्षिता स्य, संसीदन्तां देवीर्विशो, वानस्पत्यांसि, वर्षवृद्धमस्यु, —वन्तरिक्षं वीहि,
 प्रत्यष्टं रक्षः, प्रत्युष्टाराति, —धूरसि, धरं धरन्तं यो अस्मान् धरंराद्, यं वयं धरंराम
 तं धुर ॥४॥ ११

देवानामसि बद्धितमं संस्तितमं पंश्रितमं जुष्टमं देवहृतममं, —हुतमसि हविर्धानं, दं हृद्व्य,
 मां ह्य, —विष्णोः क्रमोऽस्य, —रं वाताय, मित्रस्य यथक्षुपा प्रेक्षे, देवस्य वः सवितुः प्रसुवे-
 ऽशिनोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां, यच्छन्तु पञ्च, सोपीषाय वो नारातये, ऽग्रये वो जुष्टा-
 न्निर्वापाम्यमुष्मै वो जुष्टानि, —दं देवानामिदमु नः सह, दं हन्तां दुर्या, स्वाहा घोवापृथिवी-
 भ्यां, निर्वेष्टणस्य पाशादमुधि, स्वरभिर्यक्षं ज्योतिर्वैश्वानरमु, —वन्तरिक्षं वीहि, —दित्या
 य उपस्थे सादयामि ॥ ५ ॥ १२

देवो वः सत्रितोत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण । वंसोः स्यस्य रुन्मिभिः । १३

अग्रये वो जुष्टान् प्रोक्षाम्यमुष्मै वो जुष्टान्, यदोऽशुद्ध आलेभं तं शुन्धध्व, —मदित्यास्त्रं-
 गस्य, —वधुतं रक्षो, ऽनुधुतारातिरे, —दित्यास्त्रंगसि, प्रति त्वादित्यास्त्रंगेत्तु, पृथुग्रावासि
 वानस्पत्यः, प्रति त्वादित्यास्त्रंगेत्तु, —मैजिहोसि वाचो त्रिसंज्ञनमां, —युपे वो, वृहद्ग्रासि
 वानस्पत्यो, देवेभ्यो हव्यं शुमीप्य, सुशंसि शुमीप्य, कुटररसि मधुजिह्वं स्त्रव्या वयं

[३] मं ४,२,३ । ति. २,२,३ । ऋठ २,३ । ऋति २,३ । वा २,२-४ । ऋण्य २,४-७ । मा श्री २,२,३ ।

[४] मं ४,२,४ । ति. २,२,४-५ । ऋठ २,४ । ऋति २,४ । वा २,६-८,२,२,२० । ऋण्य २,२-२२,२७,२८ ।
 मा श्री २,२,४ ।

[५] मं ४,२,५ । ति. २,२,५ । ऋठ २,५ । ऋति २,५ । वा २,८-२२ । ऋण्य २,२०-२५ । मा श्री २,२,४ ।

[६] मं ४,२,६ । ति. २,२,६ । ऋठ २,६ । ऋति २,६ । वा २,२०-२६ । ऋण्य २,२६,२८-२४ । मा श्री २,२,५ ।

संघातं संघातं जेष्णे, — पर्मावदो, — जर्मावद, रायस्योपर्मावद ॥ ६ ॥ १४

वर्षवृद्धमसि, प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्तु, परापृतं रक्षः, परापृतांरातिः, प्रविद्धो
रक्षसां भागो, ऽदित्यास्त्वंगस्य, — वधूतं रक्षो, ऽवधूतारतिरं, — दित्यास्त्वंगसि, प्रति
त्वादित्यास्त्वंग्वेत्तु, धिपणासि पार्वती, प्रति त्वादित्यास्त्वंग्वेत्तु, धिपणासि पार्वती, प्रति
त्वा पार्वती वेत्तु, — दित्या स्कुम्भोऽसि, धान्यमसि, धिनुहि देवान्, प्राणाय त्वा, — ऽपानाय
त्वा, व्यानाय त्वा, दीर्घामनु प्रसूतिं संस्पृश्यामा, — ऽऽयुषे वो, मित्रस्यु वधधुपाविस्ये,
देवो वः सविता हिर्ण्यपाणिरुपगृह्णातु ॥ ७ ॥ १५

निर्दग्धं रक्षो, निर्दग्धारातिः, समुद्रं मा धां, ध्रुवमसि, पृथिवीं दृष्ट्वा, — ऽपाने-
ऽग्निमामादं जहि, निः क्रव्यादं नुदस्वा, — ऽग्ने देवपञ्जनं वद, धरुणमस्य, — न्तरिक्षं दृष्ट्वा,
धर्ममसि, दिवं दृष्ट्वा, धर्मासि, विश्वा विश्वानि दृष्ट्वा, चिदसि, परिचिदसि, विश्वासु
दिक्षु सीद, सज्जातानुस्मै यजमानाय परिवेशय, सज्जाता इमं यजमानं परिश्रन्तु, वंसुना
रुद्राणामादित्यानां भृगूणामाङ्घ्रिणां धर्मस्य तपसा तप्यध्वम् ॥ १६

यानि धर्मं कृपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः ।

पूर्णास्तान्यपि व्रतं इन्द्रवार्यं विमुञ्चताम् ॥ ८ ॥ १७

देवस्य वः सवित्तं प्रुसश्चेऽश्विनोर्वाङ्म्यां पूर्णो हस्ताग्यां संस्पृषामि ।

देवो वः सवितोत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण । वसोः धर्मस्य रश्मिभिः ॥ १८

संमाषा ओषधीभिर्गच्छन्तां संमोषधयो रसेन ।

सं रवतीर्जगतीः शिवाः शिवाभिः संसृष्टतापः ॥ १९

सीदन्तु विशो, जनयत्यै त्वा, धर्मोऽसि विशायु, — धर्मं धर्मं श्रयस्वो, — रुं प्रथस्वो,
ते यज्ञपतिः प्रथतां, स ते तन्वा तन्वुः पृच्यन्ताम् ॥ २०

परि वाजपतिः कुर्विरिष्ट्व्यान्यक्रीत । दंघ्रतलानि द्वाशुपि ॥ २१

देवैस्त्वा सविता श्रपयतु वर्षिष्ठे अधि नाक्ते पृथिव्या, अग्निं वदत गृहीष्व ॥ २२

[७] मे ४, १, ७ । ते १, १, ५-६ । काठ १, ५-६ । कवि १, ६ । वा १, १६, १९, २० । ऋष १, २५, ३१-३४ ।
मा धो १, १, २ ।
[८] मे ४, १, ८ । ते १, १, ७ । काठ १, ७ । कवि १, ७ । वा १, १७-१८ । कण १, २७-३० । म. गी. १, ०, ३ ।
[९] मे ४, १, ९ । ते १, १, ८ । काठ १, ८, १० । कवि १, ८, १० । वा १, २१-२२, ११, २५ । कण १, ३३-३८, १०,
२५ । मा धो १, २, ३ । [परि वाजपतिः... दाशुपे । अ. ४, १५ ३ । म. ३०]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसुश्वेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाद्गुदा, इन्द्रस्य बाहुरसि
 दक्षिणः सहस्रभृदिः शततेजा, वायुस्तिग्मतेजाः, पृथिवि देवयजनि मा हिंसिषं तामोपधीनां
 मूलं, ब्रजं गृह गोस्थानं, वर्षतु ते पर्जन्यो, बधानं देव सवितः शतैतं पशैः परमस्यां
 परावति यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमत्र बधान, सोऽतो मा मोचि, मा वः शिवा
 ओषधयो मूलं हिंसिषं, ब्रजं गृह गोस्थानं, वर्षतु ते पर्जन्यो, बधानं देव सवितः
 शतैतं पशैः परमस्यां परावति यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमत्र बधान, सोऽतो मा
 मोचि, इष्मस्ते दिवं मा स्कान, ब्रजं गृह गोस्थानं, वर्षतु ते पर्जन्यो, बधानं देव
 सवितः शतैतं पशैः परमस्यां परावति यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमत्र बधान, सोऽतो
 मा मोचि, भंसवस्त्वा परिगृहन्तु गावत्रेण छन्दसा, रुद्रास्त्वा परिगृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा,
 ऽऽदित्यास्त्वा परिगृहन्तु जागतेन छन्दसा, ऽपारं पृथिव्या अदेवयजनं, सत्यसदस्युः,
 तसदसि, धर्मसदसि ॥ २३

पुरा क्रूरस्य विमृषो विरिञ्चिन् उदादाय पृथिवीं जीरिदानुम् ।

तामर्यंश्चन्द्रमसि स्वर्धाभिस्तां धीरासः कवेयोऽनुद्वेद्यायजन्त ॥ १० ॥ २४

प्रत्युष्टं रक्षः, प्रत्युष्टारति, —रायुः प्राणं मा निर्माजीं, —श्रद्धुः श्रोत्रं मा निर्माजीं, —

वाचं पशून् मा निर्माजीं, —र्यज्ञं प्रजां मा निर्माजीं, —स्तेजोऽसि, शुक्रमुसि, ज्योतिरस्य, —
 मृतमसि, वैश्वदेवेमसि ॥ २५

द्विरसि वैश्वानरं मृश्रीतशुष्मं सत्यौजाः ।

सहोऽग्निं सहस्वारतिं सहस्र पृतनायुतं ॥ २६

सहस्रवीर्यमसि, तन्वा जिन्वा, —ऽऽज्यस्याज्यमसि हविषो हविः सत्यस्यु सत्यं,

मृत्यामिहितं सत्येन त्वामिधारायाम्यं, —दृग्धेन त्वा चक्षुषाविक्षे रायस्वोपाय सुप्रजास्त्वाय ॥ २७

धांशसि प्रियं देवानामेताघृष्टं देवयजनम् । देववीत्यै त्वा गृहामि ॥ २८

देवीरापः शुद्धां युयं देवानं युयुष्मं, शुद्धां वयं सुपरिविष्टाः परिवेष्टारो वो भूयास्म,

कृष्णोऽस्याग्नेष्टां, अर्षये पृतं भुत्र, वेदिरामि, वरिषे त्वा जुष्टं प्रोक्षामि, वरिषि, वेष्टे

न्या जुष्टं प्रोक्षामि, व्याहा वितृम्यो धर्मोपावभ्यः ॥ ११ ॥ २९

[१०] मं. ४,१,१०। गी १,१,९। ऋ. १,९। क. १,९। वा. १,२४-२८। यजु १,४०-४५। मा धी. १,०,४।

[११] मं. ४,१,१०-१३। गी १,१,१०। ऋ. १,१०-१३। क. १,१०-१३। वा १,०९-३६, १,१, ६, १३।

यजु १,४३, ४३, ४९. ०,१-४; ६, १७। मा धी. १,०,५।

पुपा ते ग्रन्थिः विव्युत्, विष्णो स्तुपोऽस्यु, — रुं प्रुथस्वोर्णम्रदः स्वासुस्थं देवेभ्यो,
गन्धर्वोऽसि विश्वावसुर्विश्वस्मादीपुमाणो, यंजमानस्य परिधिरेडं ईडितं, इन्द्रस्य बाहुर्गुसि
दक्षिणो, यंजमानस्य परिधिरेडं ईडितो, मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्ताः, यंजमानस्य
परिधिरसीडं ईडितः ॥ ३०

नित्यहोतारं त्वा कवे द्युमन्तः समिधीमहि ॥ ३१

वर्षिष्ठे अधि नकि पृथिव्याः स्वर्षस्त्वा रश्मिभिः पुरस्तात् पातु कस्याश्चिदभिज्ञस्त्या,
विश्वजनेस्य विधृती स्थो, वसूनाः रुद्राणामादित्यानां सन्दोऽसि सुवाः योनि, — द्यौरसि जन्मना
जुह्वर्नाम प्रिया देवानां प्रियेण नाज्ञा, ध्रुवं संदसि सीदा, — जन्तरिक्षमसि जन्मनोपमृत्नाम प्रिया
देवानां प्रियेण नाज्ञा, ध्रुवं संदसि सीद, पृथिव्यसि जन्मना ध्रुवा नाम प्रिया देवानां प्रियेण
नाज्ञा, ध्रुवं संदसि सीद, ऋषभोऽसि शाकरो वृषक्षारस्य त्वा मात्रायाः सादयामि ॥ ध्रुवा
असुदन्वृतस्य योनौ सुकृतस्य लोके, ता विष्णो पाहि ॥ पाहिं यज्ञं, पाहिं यज्ञपतिं, पाहिं
मां यज्ञन्यम् ॥ विष्णुनि स्थ, वैष्णवानि धामानि स्थ प्राजापत्यानि ॥ १२ ॥ ३२-३५

सूर्यमे मेज्यं स्तः स्वावृती सपावृता, अग्नाविष्णू विजिहायां, मां मा हिःसिष्टं,
लोके मे लोककृतौ कृणुतं, मां मोदोपिष्टमात्मानं मे पातः, शिवो भवतमर्थं नो, विष्णो
स्यामासी, — त इन्द्रस्तिष्ठन् वीर्यमकृणोदेवताभिः समारभ्यः ॥ ३६

ऊर्ध्वो अश्वरो दिधिस्पृगहृतो यज्ञो यज्ञपतेः ।

इन्द्रवान् रस्ववान् बृहद्वाः ॥ ३७

वीहि मधोर्धृतस्य, स्वाहा, सं ज्योतिषा ज्योतिः ॥ ३८

वाजस्य मा प्रसवेनोद्गाभेणोदजिग्रभत् ।

अथा सपत्नानिन्द्रो मे निग्रामेणाधराः अकः ॥ ३९

उद्गामंश्च निग्रामंश्च ब्रह्म देवाः अवीवृधत् ।

अथा सपत्नानिन्द्रापी मे विपूर्चनान् व्यभ्यताम् ॥ ४०

वसुरस्यु, — पावसुरसि, विश्वावसुरस्य, — मुग्धी रिहाणा व्यन्तु वयो, वशां पृश्निभूत्वा

मरुतो गच्छ, ततो नो वृष्ट्यावृत् ॥ ४१

[३२] मे ४, १, २३ । ते १, १, १०-११ । काठ १, ११ । कपि. १, ११ । वा २, २-६ । कण्व २, २-९ । मा श्री. १, २, ६ ।

[नित्यहोतारं (वीतिहोत्र) त्वा समिधीमहि । (का ५, २६, ३ । मा १५२३)

[३३] मे ४, १, १४ । ते १, १, १२-१३ । काठ १, १२ । कपि १, १२ । वा २, ७-९, १६, १८, २१, २३, १७, ६३-६४ ।

कण्व २, १०, १२, १४ १४, ३५, ३९ ९ २१ १८, ६३-६४ । मा श्री १, ३ ६-४ ।

सुखस्यैवाभागा स्येषां बृहन्तुः प्रत्नरेष्ठां वृद्धिपदं च देवाः ।

इमां च वाचुमभि विश्वे गुणन्तः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥

देवा गातृविदो गातृ विश्वो गातृमित्तु, मन्तसस्पते सुधांस्त्रिमं यज्ञं दिवि देवेषु वति

धाः, स्वाहा ॥१३॥

४३ [४३]

॥ इति प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥

अथ द्वितीयः प्रपाठकः ।

अध्वरः ।

आपो देवीः शुन्धत मा मधुमन्तं मधुमतीर्देवयज्यायि ॥

१

आपये प्रायसैनं स्वधिते मैतुं हिंसीः । यां ते शिवं तमा तनुस्तथैनमुपस्पृश ॥

२

देवशुद्धिमान् प्रवपे, स्वस्त्युचरं अशीय ॥

३

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः प्रचक्रमुरिद्वित्वावर्धमापः ।

शतं पवित्रा वित्तान्यासु तैभिर्मा देवः सुविता पुनात ॥

४

आपो मा मातरः हृदयन्तु पूतेन मा घृतप्लुः पुनन्तु ।

विश्वं हि रित्रं प्रवहन्तु देवीर्दुर्दिदाम्पः शुचिरा पूर्वं एभि ॥

५

विष्णोः शर्मसि, शर्म मे यज्ञो, — जै त्वा, महीनां पयोऽस्य पामोपधीनां रसो, वंचोर्धा
अग्नि, वंचो मे घेहि ॥ वृत्रं स्वासि कनीनिका चक्षुषो मे वयोधा, अन्तरहं त्वया देपो

अन्तरातीर्देवे महतां पर्वतेन, चक्षुष्पा अग्नि, चक्षुर्मे पाहि ॥ चित्पतिस्त्या पुनातु,

याचंस्पतिस्त्या पुनातु ॥

६-८

देवंस्त्या सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण । वंसोः सूर्यस्यं रुद्रिमभिः ॥

९

तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने तं शुक्यम् ॥१॥

१०

आकृत्ये प्रयुजे अमये स्वाहा, मेधायि मन्तसे अमये स्वाहा, दीक्षायै तपसे अमये स्वाहा,

तरस्वरये पूर्णो अमये स्वाहा ॥

११

आपो देवीर्षहतीविश्वंशुषो धावाशुचिर्वा उरो अन्तरिक्षः ।

पृंहस्पतिर्नो हविषा वृधातु । स्वाहा ॥

१२

[१] मे ३,६,०-३ । मे १,०,१ । काठ ०,१ । बदि १,१३ । वा ४,१-४ । काण्य ४,२-५ । मा श्री ०,१,१ ।

[हिरण्यवर्णाः (०४१२) अपरं. १३३१] [आपो (अस्मान्) मा० । आ १०,१७,१०, अपरं ६,५१,२]

[२] मे ३,६,५,५,८ । मे १,६,० । काठ ०,०-३ । बदि १,१४-१६ । वा ४,७-१०,५-६ । काण्य ४,८-११,६,७ ।

मा श्री ०,१,० । [विष्णो देवयग्य० अ० ५।५०।१]

विश्वो देवंस्यु नेतृमूर्तेः पुरीत सख्यम् ।

विश्वो रायं हृषुष्यति द्युम्नं वृणीत पुष्यसे । स्वाहा ॥

१३

ऋक्सामयोः शिल्पे स्थ, — स्ते चामारुभा, आ मोदचुः पात५, विष्णोः शर्मासि,

शर्म मे यद्भ, नमस्ते अस्तु, मा मा हिंसीः ॥

१४

इमां धिय५ शिक्षमाणस्य देव क्रतुं दक्ष५ वरुण संश्रियाधि ।

ययासि विश्वा दुरितां तरेम सुतर्मोणमधि नाव५ रुहेयम् ॥

१५

सूर्याग्नी द्यावापृथिवी उरो अन्तरिक्षापः ॥ ओषधया उष मा दीक्षायां दीक्षापतयो ह्ययध्वं,

देव सवितस्त्वं दीक्षायां दीक्षापतिरसी, — तथै मा संन्तं पा, — द्युर्गस्याद्गिरस्यूर्णमद्रा, ऊर्जं मयि धेही, — नृस्य योनिरसि, गोपायं मा, नमस्ते अस्तु, मा मा हिंसीः ॥ १६-१७

कृषि५ सुसस्यामृत्कृषे सुपिण्डला ओषधीस्कृधि ।

विषाणे विश्वैतं ग्रन्धि५ यदस्य गुःपित५ हृदि मनो यदस्य गुःपितम् ॥

१८

बृहन्नसि वानस्पत्यः, सुद्युम्नो द्युम्नं यज्ञमानाय धेहि, नक्षत्राणां मातीकाशात् प्राहि ॥ १९

आ वो देवास ईमहे यामं प्रयत्यध्वरे ।

यद्वो देवास आगुरि यज्ञियासो हवामहे ॥

२०

स्वाहा यज्ञं मनुसुः स्वाहा दिवः स्वाहा पृथिव्याः स्वाहोरोन्तरिक्षात् स्वाहा वातात्

परिगृह्णामि, स्वाहा ॥२॥

२१

नक्षत्राणा५ सफार्शान्मा यौष५, यत्तं चरत ॥

दैवीं धियं मनामहे सुमृष्टीकामभिष्टये ।

वृचोर्धा५ यज्ञवाहस५ सुतीर्थी नो असदंशे ॥

२३

यं देवां मनुजाता मनोयुजः सुदेवा दक्षपितरस्ते नोऽवन्तु, ते नः वान्तु, तेभ्यः स्वाहा ॥ २४

श्रिवाः पीता भवत युषमापो अस्माक५ योना उदरे सुमेवाः ।

इरावतीरनमीवा अनागसः श्रिवा नो भवत जीवसे ॥

२५

कामो हविषां मन्दिष्टोऽग्ने त्व५ सु जागृहि वयं५ सु मन्धिपीमहि ।

गोपायं नः स्वस्तये प्रयुधे नः पूनस्कृधि ॥

२६

[३] मं. ३, ६, ९, १० । मं. १, २, ३ । ऋत् २, ४ । ऋत् १, १९ । वा ४, ११, १०, १९-१६, ६, ७, ७ । काण्य ४, १५-१७, १९-२१; ६, १९, ४०, १०, ८ । मा श्री ०, १, ३ ।

पुनर्मनः पुनराघुर्ना आगात् पुनः प्राणः पुनराकृतमागात् ।

वैश्वानरोऽद्वयस्तनुपा अपवाधतां दुरितानि विश्वा ॥

२७

त्वमेमे व्रतपा असि देवा आ मर्त्येष्वी ।

त्वैश्च यज्ञेष्वीड्यो व्रतमस्मासु धारय ॥

२८

पुषा सुनोना० सोमो राघुस्तां, मां पृणन् पृथ्वी विश्विष्ट, मां वयमायुषा वर्चसा च,

रोस्त्वेषत् सोमा, — ss भूयो भर, देवः सुविता वंसोर्वसुदावा, वायुर्गोपा, —स्त्वेषाधिपतिः,

पुषा प्रतिग्रहीता, देवीरापो अपां नपार्थ ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियाद्यान्मदिन्तुमस्तं० वो मां क्रमीपृ०,

याः पुनूनामृषभे वाचस्ताः सर्वो अग्ने शुक्रो अग्ने ताः प्रहिणोमि यथाभागं० वो अद्भु, शिवा नः

पुनरायन्तु वाचो, वायवे त्वा, वरुणाय त्वा, रुद्राय त्वा, निर्ऋत्यै त्वं, —न्द्राय त्वा,

मरुद्भस्त्वा ॥३॥

२९

इषं ते शुक्र तर्नरिदं० वर्च, —स्त्वया संभुव, आजं गद्य, जूरसि धृता मनुसा जुष्टा विष्णवे,

तेभ्यास्ते मृत्यसवसः प्रमवें तन्वो युञ्जमशिय, स्वाहा, शुक्रमसि, चन्द्रमस्य, —मृतमसि,

वैश्वदेवमसि, चिदसि, मनासि, धीरसि, दक्षिणासि, यज्ञियासि धारियास्यं, —दित्ति-

रस्यमयतः शीष्णि, सा नः सुप्राची सुप्रतीची भव, मित्रस्त्वा पदिं वृभात्, पुषाघ्ननः पात्वि,

—न्द्रायाध्वक्षायां, —नु त्वा माता मन्पुतामं, —नु पिता, —नु आता संगम्यी, —नु संखा

सपृथ्यः, सा देवि देवमहेही, —न्द्राय सोमं०, रुद्रस्त्वावर्तयत्, स्वलिं सोमसखा पुनरोहि,

वंस्पसि, रुद्रास्यं, —दित्तिरस्या, —दित्यासि, चन्द्रासि, रुद्रासि, वृहस्पतिष्ठा सुभ्रं

रुग्णात्, रुद्रां वंसुभिराचके, पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्नाजिषमि यज्ञिया इडायास्पदे पृथ्वृत्ति-

साहा, —जं रुमस्या, —जं ते राय, —स्त्वं, राय, —स्त्वं तव रायो, मां रायस्वोपेण वि-

योष्म, —स्त्वेषीमन्तस्त्वा सपेम ॥४॥

३०

सर्वस्य चक्षुराहृदमग्नेरक्षुणः कर्नात्रिकाम् । यदेतद्योभिरापोसे आजुमानो विपश्चिता ॥ ३१

अपि पन्ध्यामगन्महि स्वस्तिगांसुनहंसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वर्णक्ति विन्दते वंसु ॥३२

[पुनर्मनः पुनरा० । अपवें ६ ५३ २ ॥ त्वमेमे व्रतपा० । अ०-८. ११. १; अमर्त्ये० १९. ५९ १]

[४] स. ३, ७, ५-७ । स. १, ७, ४-५ । क. २, ५ । क. १, १०-१८ । क. ४, १०-२० । १. ४, २०-३२ ।
मा. १. २, १, ३; १, ४, ५ ।

[५] स. ३, ७, ७ । स. १, ७, ६-७ । क. २, ६ । क. १, १९ । क. ४, २०, २९, २४-२७ । क. ४, २०, २९, ४४, ४१ ।
मा. १. २, ३-४ ।

अस्माकोऽसि, शुक्रंस्ते ग्रह, स्वाहा त्वा विचिद्भ्यः ॥ ३३

अभि त्वं देव & सुवितारुमोष्णोः कृत्विक्तुर्मूर्त्तामि सत्यसुवस & रत्नघामाभि प्रियं मतिम् ।

ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतस्वीमनि हिरण्यपाणिरमिमीत सुकृतुः कृपा स्वः ॥ ३४

प्रजाभ्यस्त्वा, प्रजास्त्वानुप्राणन्तु, प्रजाः पाहि, शुक्रं ते शुक्र शुक्रैणु चन्द्रं चन्द्रेणा-
मृतममृतेन क्रीणामि देव सोम यं च गौर, —स्ते ते चन्द्राणि, तपसस्तनूरासि प्रजापुतेर्वर्णः,
सहस्रपोषं पुंन्यन्ति, परमेणु पशुना क्रियस्वा, —ऽस्मे ते वन्धुः सुवाङ्मन्त्राद्वहारे वम्भारेऽस्तरहस्तः
कृशान एते वुः सोमक्रयुणा, स्तान् रक्षध्वं, मा वो दमन्, दुश्श्ला वो मावक्षत् ॥५॥ ३५

स्वजा असि, स्वभूरस्य, —स्मे कर्मणे जात, ऋतेन त्वा गृह्णाम्यु, —तेन नः पाहि मित्रो
ना एहि सुमित्रघः सह रायस्पोषिणे, —न्द्रस्योरुमाविश दक्षिणमुशन्नुशन्तु & स्योनः स्योनम् ॥ ३६

उदायुषा स्वायुषोदोषधीना & रसेन । उत्पर्जन्यस्य धाम्नोदस्थाममृतं अतु ॥ ३७

उर्ध्वन्तरिक्ष & वीक्ष, —दित्याः संदा आसीद ॥ ३८

अस्तद्भ्राद् घामृषभो अन्तरिक्षममिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीद्वद्विश्वा भुवनानि सम्राद् विश्वेत्तानि वरुणस्य ज्ञतानि ॥ ३९

वनेपुत्रे व्यन्तरिक्षं ततान वाज्मर्ध्वस्तु पयो अह्यासु ।

हस्तुं क्रतु & वरुणं दिश्वर्षिं दिवि सूर्यमदधात् सोममर्द्रा ॥ ४०

धूरसि, ध्वर ध्वरन्तु & यो अस्मान् ध्वरा, —य & वयं ध्वराम तं ध्वर ॥ ४१

वारुणमुसि, वरुणस्त्वोत्तभात्, वरुणस्य स्कम्भोऽसि ॥ ४२

प्रच्यवस्थ भुवनस्पते विश्वान्यभि धाम्नानि ।

मा त्वा परिपरिणो मां परिपन्थिनो मां त्वा वृका अघायवो विदन् ॥ ४३

श्येनो भूत्वा परापत यजमानस्य नो गृहं स & स्कृतम् । देवैभ्यः सुतयायै ॥ ४४

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृत् & सपर्यत ।

दूरेदंशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय श & सत ॥ ४५

वारुणमुसि, वरुणस्त्वोत्तभात्, वरुणस्य स्कम्भसर्जनमसि ॥ ४६

[अभि त्वं देवो । अयव ० ७, १४, १-२]

[६] मे. ३, ७, ८, ९ । तै १, २, ८-१० । काठ २, ७ । बणि १, २९, २, १ । वा ४, ७७, २८, ३०, ३१, ३४-३६, ५, १ ।

काण्व ४, ३८, ४०, ४२, ४३, ४६-४८, ५, १ । मा धी २, १, ४, ५ । [अस्तद्भ्रादृधां (घामृषभो) घृषभो ।

ऋ ३, ३०, ९, ८, ४७, १] [वनेपु (३) व्यन्तरिक्षं । ऋ. ५, ८५, २] [नमो मित्रस्य ० । ऋ. १०, ३७, १]

विचृत्तो वरुणस्य पाशः, प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशो, नमो वरुणस्य पाशाया, —ऽग्नेस्तृन्-
रुसि, विष्णवे त्वा, सोमस्य तनूरसि, विष्णवे त्वा, —ऽतिथेरातिथ्वंमुसि, विष्णवे त्वा,
—ऽग्रंशे त्वा राषस्पोषदे, विष्णवे त्वा, श्येनासु त्वा सोममृत्ते, विष्णवे त्वा, वारुणमुसि,
वरुणोऽमि धृतं व्रतो, वरुणस्य ऋतसंद्वनमासीद, वरुणाय त्वा ॥६॥ ४७

अग्नेर्नित्रममि, वृषणौ स्था, उर्वश्यस्या, —युरसि, पुरुरवा असि, गायत्रमुसि,
त्रिष्टुमुसि, जगदसि ॥ भवतं नः समनमौ समोकसौ सचेतसा अरेषसौ ॥ मां यज्ञं हिंसिष्टं मां
यज्ञपतिं जातवेदसौ, द्विवी भवतमथ नः ॥ अग्रा अग्निश्चरति प्रविष्टा ऋषीणां पुत्री अधिराज
र्ष्यः ॥ तस्मै विधेम हविषा वयं, मां देवानां ययुषाम भागधेयम् ॥ आपतये त्वा गृह्णामि
परिपतये त्वा गृह्णामि, तनूनप्ये शकमने शाकराय शकमना ओजिष्ठाया, —ऽनाधृष्टमस्य, —नाधृष्टं
देवानामोजः ॥ अभिशस्तिषा अनभिशस्तेन्यम् ॥ अनु म इदं व्रतं व्रतपुत्रिभैरन्यतामनु दीक्षां
दीक्षापुत्रिञ्जसा, सत्यमुपागां, सुविते मा धा, अग्ने व्रतपते यां मेमु तनूरेषां सां त्वदथ,
—ये व्रतपते यां तं वृ तनूरियं सां मधि, सह नौ व्रतपते व्रतिनोर्वतान्यु, —शूरं शुष्टे देव
सोमोप्यायतामिन्द्रायैकधनविदा, आ त्वमिन्द्राय प्यायस्वा, तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामां, प्यायय
गंरीन्तमन्यां मेधया, स्वस्ति ते देव सोम सुत्यमशीय स्वशस्त्यौद्वेज्जमेश राया, एष्टा वामनि,
त्रेपं मेपाय, शुनमृतवादिभ्यो, नमो द्विवे, नमः पृथिव्यै ॥ ४८--५५

यां ते अग्नेऽयाशयां तनूर्वेपिष्ठा गहनेष्ठा ।

त्वेपं वंचो अपावधीरुग्रं वंचो अपावधीः ॥ स्वाहा ॥ ५६

यां ते अग्ने रजाशयां, यां ते अग्ने हराशयां, यां ते अग्ने रुद्रिया तनूर्स्तया नः पाहि,
तस्यं ते स्वाहा ॥ ७ ॥ ५७

तमांयुनां मेऽसि, विचायुनी मेऽस्य, —वतान्मा नाथितं, —मवतामथितं, —मग्ने अङ्गिरो-
ऽयोऽस्यो पृथिव्यामर्घ्यस्यायुनां नांमिहि, वेस्यस्तवा हरन्तु गायत्रेण छन्दसा, वित्स्वं युजंषुते,
—यंचेऽनाधृष्टं धामानाधृष्टं तं त्वादधे, अग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां पृथिव्यामर्घ्यस्यायुना
नांमिहि, रुद्रास्तवा हरन्तु त्रेष्टुमेत छन्दसा, वित्स्वं युजंषुते, —यंचेऽनाधृष्टं धामानाधृष्टं तं

[७] मे ३,७,३०, ३,८,२, ३,९,५ । नी १,२,३०-३१ । षाठ २,८ । षरि २,२-३ । क. ५,२-८ । षण्. ५,
२-३० । सा. श्री १,७,१, २,२,१ । [भद्राय (अ) सिध्दरनि० । अपरं ०, ४, ३९, ९]

[८] मे ३,८,५ । नी. १,२,१० । षाठ २,९ । षरि २,३ । क. ५,९-१३, ३३,३० । षण्. ५,१३-१८, ३३,३० ।
सा. श्री १,७,३ । [विधाद् वृहत्पियनु० । क. १०,१७०,१ । सा. ६०८, १४५३]

त्वादुधे, अग्ने अङ्गिरो यस्तृतीयस्यां पृथिव्यामध्यस्यायुना नङ्गिद्यादित्यास्त्वा हरन्तु जागृतेन
छन्दसा, विस्वै यज्ञपूते, यत्तेऽनाष्टष्ट धोमानाधूप्यं तैः त्वादुधे, विदेरग्ने नभो नाम यत्ते,
सिंहीरसि, महिपीरसि, देवैभ्यः शुन्धस्व, देवैभ्यः शुम्भस्वे, न्द्रघोपास्त्वा पुरस्ताद्देसुभिः
पान्तु, पितरस्त्वा मनोजवा दक्षिणतः पान्तु, रुद्रास्त्वा प्रचेतसः पश्चात् पान्तु, विश्वकर्मा
त्वादित्यैरुत्तरात् पातु, मिंहीरसि सपत्नसाही, स्वाहा, सिंहीरसि रायस्पोषवनिः, स्वाहा,
सिंहीरसि सुप्रजावनिः, स्वाहा, सिंहीरस्यादित्यवनिः सजातवनिः, स्वाहा, सिंहीर-
स्यां, वह देवान् देवायते यजमानाय, स्वाहा, भूतैभ्यस्त्वा, विश्वायुरसि, पृथिवीं वृंह,
ध्रुवक्षितिरस्य, अन्तरिक्षं वृंहान्युत, क्षिद्रसि, दिवं वृंह, अग्नेर्भस्मास्य, अग्नेः पुरीषमस्य,
अग्नेः कुलायमसि ॥ ५८

विभ्राद् बृहत् पिबतु सोम्यं मध्वायुर्देधद्यज्ञपुता अविहृतम् ।

वातयुतो यो अभिरिक्षति त्मना प्रजाः पिपाति बहुधा विराजति ॥८॥

देवश्रुतौ देवैर्वाद्योपेथाम् ॥

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।

वि होत्रा दधे वयुनाविदेका इन्मही देवैस्तु सवितुः परिद्युतिः ॥

अप जन्मं भयं नुदु मा चक्रा अवृस्तत । गृहं सोमस्य गच्छतं गच्छदिन्द्रस्य निःकृतम् ॥ ६२

इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदा । समूढमस्य पांसुरे ॥

इरावती धेनुमती हि भूतं सुयवसिनी मनवे यशस्ये ।

व्युष्कन्ना रोदसी विष्ण एते द्वाधर्षं पृथिवीमभितो मयूखैः ॥

सुधागावद देव दुष्यं अरिष्यन्तरिष्यतः ॥

आ नो वीरौ जायतां कर्मण्योऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यः ।

यं गृहवोऽनुजीवान्यो गृहूनामसद्वशी ॥

वैष्णवमसि, विष्णुस्त्वोत्तभातु ॥

दिवो विष्ण उत वा पृथिव्या उरोऽत्रा विष्णो बृहतो अन्तरिक्षात् ।

हस्तौ पृणस्व गृहभिरसत्रव्यैरात् प्रयच्छ दक्षिणादौत् सव्यात् ॥

[९] मे ३, ८, ७ । ते १, २, १३ । कठ २, १० । ऋषि २, ४ । वा ५, १४-२१ । ऋष ५, १९-२७ । मा. अं २, २ ।

[युञ्जते मनः । ५, ८, १, १] [इदं (<) विष्णुर्विं । ऋ १, २०, १७ अथर्व. ७, २६, ४, या. २००, १६६९]

[इरावती धेनुमती । ऋ ७, ९९, ३] [दिवो (वा) विष्णो । अथर्व ७, २६, ८]

विष्णोर्नु कृ० वीर्याणि प्रवोच० यः पार्थिवानि विममे रजा०सि ।

यो अस्कृमायदुत्तर० सधस्थ० विचक्रमणस्रेधोरुगायः ॥

६९

विष्णोः पृष्टमि, विष्णो रराटमसि, विष्णोः शिप्रै स्थो, विष्णोः स्युगसि,

विष्णोश्चैवोऽसि, वैष्णवमि, विष्णवे त्वा ॥

७०

प्र तीर्द्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो नु भीमः कुचुरो गितिष्ठाः ।

७१

यस्योर्यु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षिर्यन्ति भूवनानि विद्या ॥९॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसुश्चेऽश्चिनोर्वाहृभ्यां पूष्णो हेस्ताभ्यामाददेऽश्रिरसि, नारिर,—

मादमह० रक्षसो ग्रीवा अपिक्रन्तामी,—दमह० यो मे समानो योऽसमानोऽरातीयति तस्य ग्रीवा

अपिक्रन्तामि, बृहन्नसि बृहद्राया, बृहतीमिन्द्राय वाच० वद रक्षोहेण० वलगहेन० वैष्णवी०,

समाडसि मपत्नहे,—दमह० तान्वलगानुद्वपामि यान्मे समानो यान्समानो निचखान ये कुल्फदमे,

निरस्तो वलगः. स्वराहस्यभिमातिहे,—दमह० तान्वलगानुद्वपामि यान्मे सजातो यान्सजातो

निचखान ये जानुदमे, निरस्तो वलगो, विराडसि रक्षोहे,—दमह० तान्वलगानुद्वपामि यान्मे

सञ्जन्धुर्यान्मवन्धुनिचखान ये नभिदमे, निरस्तो वलगः, मत्रराहस्यशस्तिहे,—दमह० ता-

न्वलगानुद्वपामि यान्मे, श्रोतुव्यो यान्भ्रातृव्यो निचखान ये अ०सदमे, निरस्तो वलगः,

मत्रराहस्यरातीयतो हन्ते,—दमह० तान्वलगानुद्वपामि यान्मे सञ्जन्धो यान्सञ्जन्धो निचखान ये

शीर्षदमे, निरस्तो वलगः ॥

७२

संमृज इमानायुषे वर्चसे च देवानां निर्धिरसि द्वेषोयवूनः ।

युयोश्च्यस्मदद्वेषा०मि यानि कानि च चक्रम ॥

७३

देवानामिदं निहित० यदस्स्यद्याभाहि प्रदिशश्चतस्रः। कृष्णानो अन्यं अघरान् त्सपत्नान् । १०।७४

पृथिव्यं त्वा,—ऽन्तरिक्षाय त्वा, दिवं त्वा, शुन्धन्तां लोकाः पितृपदना, यवोऽसि,

यार्य द्वेषो अस्मद्य,—वपागति, पितृपदनं त्वा लोकमवस्तवामि ॥

७५

उन्ध्रयस्य वनस्पते मूर्जद्वेषेनु वाहिपा ।

नितानस्त्वा मारुतो निहन्तु मित्रावर्षणां भ्रुवेण धर्मणा ॥

७६

[विष्णोर्नु वं०। क. १.१५४.१ अयं ७०६.१] [म तद्विष्णु०। क. १.१५४.२, अयं ७.१६.२-३]

[३०] मे ३.८.८। मे ३.३.१-२। कट ०.११। व २.५। य ५.००-०४। यज ५.०८-३०। मा धी ३.०.३। १.८.०। [देवस्य त्वा०। अयं. १०.५३.०]

[३१] मे ३.८.१। मे ३.३.१-२। कट ०.१०। व २.५। य ५.०६-३०.०५। यज ५.३३-३८.३३.३०। मा धी ३.०.३। १.८.०।

ब्रह्मवर्णिं त्वा क्षत्रवर्णिं पर्युहामि, ब्रह्म हृंह, क्षत्रं हृंह रायस्पोपं हृंह, प्रजां हृंह, सजातानुस्मै यजमानाय हृंह ॥ घृतेन चावापृथिवीं आपृण, विश्वजनस्य छायासि ॥

७७-७८

परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्त विश्वतः । वृद्रायुमेनु घृद्रयो जुष्टा भवन्त जुष्टयः ॥ ७९ ॥
 इन्द्राय त्वेन्द्रस्य स्यूरसी, न्द्रस्य ध्रुवोऽस्यै, न्द्रमसी, न्द्राय त्वा, रक्षोमी वो बलग्नः प्रोक्षामि वैष्णवान्, रक्षोहणं त्वा बलग्नहनमवसिश्चामि वैष्णवम्, रक्षोहणं त्वा बलग्नहनमवस्तु-
 णामि वैष्णवम्, रक्षोमी वा बलग्नमी उपदधामि वैष्णवीं, रक्षोमी वा बलग्नमी पर्युहामि वैष्णवीं, रक्षोहणं त्वा बलग्नहनमास्तुणामि वैष्णवम् ॥ ११ ॥

८०

विभूरसि प्रवाहणो, वाहिरसि हव्यवाहनः, श्वाजोऽसि प्रचेतास्तु, योऽसि विश्ववेदा, अयस्यूरसि देवस्वा, न्हारिरसि वम्भारिकृषि, गसि कविः, शुन्ध्यूरसि मार्जालीपः, सत्रा-
 ङसि कृशानुः, परिपद्योऽस्यास्तुऽव्यो, नभोऽसि प्रतकांसं, मृष्टोऽसि हव्यमृदुनः, संगरोऽसि विश्ववेदा, ऋतधामासि स्वज्योतिः, समुद्रोऽसि विश्वव्यचा, अरजोऽस्यैकृपादं, हिरसि बुध्न्युः, कव्योऽसि कव्यवाहणो, रैद्रिणानीकेन पाहिं माग्ने, पिपुहिं मा, नमस्ते अस्तु, मां मा हिंसीः ॥ १२ ॥

८१

त्वम् सोम तनुकृद्भ्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरूथम् स्वाहा ॥

८२

जुषाणो अप्तुराज्यस्य वेतु । स्वाहा ॥

८३

अग्ने नयु सुपथा रायं अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।

युयोऽध्यस्मज्जुहराणमेनो भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम ॥

८४

उरुं विष्णो विक्रमस्वोरुं क्षयाय नस्कृधि ।

घृतं घृतवने पिव प्र म्रु यज्ञपतिं तिरु । स्वाहा ॥

८५

एवा वन्दस्व वरूणं बृहन्तं नमस्यां धीरुमर्भुतस्य गोपाम् ।

सं नः शर्म त्रिवरूथम् वियं सत्पातं नो छावापृथिवी उपस्थे ॥

८६

उऽर्चन्तैरिक्षं वीहं, द्विस्थाः संदा आसीद, देव सर्वितुरेपं ते सोम, स्तं रक्षस्व,

[परि त्वा गिर्वणो० । ऋ. १, १० १२]

[१२] मे ३, ८, १० । ते १, ३, ३ । ऋठ २, १३ । कपि २, ७ । वा ५, ३१-३४ । काव्य ५, ३९-४३ । मा धी २, २, ४ ।

[१३] मे ३, ९, १ । ते १, ३, ४ । नाठ. ३, १ । कपि २, ८ । वा ५, ३५, ३६, ३८-४० । काव्य ५, ४४, ४५, ४८-५० ।

मा धी २, ०, ४ । [अग्ने नय० । ऋ. १, १८९, १ अधर्व ४, ३९, १०] [उरविष्णो० । अधर्व ७, २६, ३]

मां त्वा दमन्, दुश्रक्षास्ते मानुक्ष्यदे, — तत्त्वं देव सोम देवानुपावृत, इदंमहं मुनुष्यान् त्सुह
 रायस्पोषिण प्रजया चोपावृते, नसो देवेभ्यः, स्वधा पितृभ्यो, निर्विकृणस्य पाशादमुधि,
 स्वरभिर्युक्ष्यं ज्योतिर्वैश्वानरं, — मग्ने व्रतपते यां त्वं तन्मैत्र्यभूदेपां सां त्वं, — व्यग्ने व्रतपते यां
 मंमु तन्स्त्वय्यभूदियं स मां यि, पुनर्नां व्रतपते व्रतिनोव्रतानि, यथायथं नौ व्रतपते व्रति-
 नोव्रतानि, वि व्रतानि सृजावहै ॥ १३ ॥

८७

अत्यन्यानुगां, नान्योनुपागाम्, — वीक् त्वा परेभ्यः परोऽवरेभ्योऽविदुं, तं त्वा जुषामहे
 देवयज्यायि जुष्टं विष्णवे, विष्णवे त्वा ॥

८८

उरुं विष्णो विक्रमस्त्रोरुं क्षयाय नस्कृधि ।

धृतं धृतवने पियं प्रं प्रं युद्धपतिं तिर । स्वाहा ॥

८९

आपुधे त्रापस्वैनं स्वधिते मैत्रं हिंसीः । यां ते शिवंतमा तन्नस्तयैनुमुपस्पृश ॥

९०

यं त्वापर्यं स्वधितिस्त्रिगंतेजाः प्रणिनाय महते सौभगाय ।

दिवमग्नेण मां हिंसी, — र्न्तरिक्षं मध्येन, पृथिव्याः संभुव, भ्राजं गछ ।

वैतस्पते शतवलिशो विरोह सहस्रवलिशा वि वयं रुहेम ॥

९१

पृथिव्यं त्वा, — ऽन्तरिक्षाय त्वा, दिवं त्वा, शुन्धन्तां लोकांः पितृपदना, यवोऽसि,
 यावयं द्वेषो अस्मत्, — वयोरिति, पितृपदनां त्वा लोकमवस्तृणामि ॥ स्ववेशोऽस्पृशेणां नेनुणां,
 मधि त्वा म्यास्यति, तस्य विस्व ॥ धृतं न द्यावापृथिवीं आपृण, द्वयंस्त्वा सविता मंश्रानक्तु ॥
 इन्द्रस्य च्वापलमसि, सुपिःपला औपचीस्कृधि, दिवमग्नेणोत्तमाना, — ऽन्तरिक्षं मध्येनापृण,
 पृथिवीमुपरेण दृह ॥

९२-९५

तो ते धामान्युडमसि गमृष्यं गावो यत्र भूरिदृक्षा अयासः ।

अत्राह तदुरुगायस्य विष्णोः परमं पदमं वभाति भूरि ॥

९६

विष्णोः कर्माणि पश्यतु यतो व्रतानि पस्पृशे । इन्द्रस्य युज्यः मया ॥

९७

म्रम्रवन्ति त्वा क्षत्रवन्ति पर्युहामि, त्रंज दृह, क्षत्रं दृह, रायस्पोषं दृह, प्रजां

दृह, सजातान्स्मं यजमानाय दृह ॥

९८

[१४] मं ३,९,०-८ । ते १,३,५-६ । कठ ३,०-३ । इपि ०,९-१० । वा ५,४४,४१,४३, ६,१-६ ।
 कन् ५, ५२,५१,५३-५५, ६,१-७ । मा श्री १,८,१-२ । [शुन्धन्तां (शुम्भन्तां) लोकाः ।
 मयं १८,४,६७] [याते धामा० । क. १,१५४,६] [विष्णोः कर्माणि० । क. १,२०,१९,
 अमं ३, ७, ७६, ६, ग. १६७१]

तद्विष्णोः परमं पदं शच्या पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुरात्तम् ॥ ९९
 परिवीरसि, परि त्वा देवीर्विशो व्ययन्तां, परीर्मं यजमानं मनुष्यास्तर्ह रायस्वोपेण
 प्रजया च व्ययन्तां, दिवं सानूपेप, दिवं ते धूमो गच्छत्व, न्तरिक्षं ज्वोतिः, पृथिवीं भस्म,
 स्वाहा ॥ १४ ॥ १००

इयं स्वो, पावीरस्यु, पो देवान् देवीर्विशः प्रागुर्वह्य उशिनो, वृहस्पते धारया वसुनि,
 हव्यां ते स्वदं, देव त्वष्टर्वसुरणे, रध्वती रभध्वं, देवस्य त्वा संबितुः प्रसवेऽश्विनोर्वाहभ्यां
 पुष्पो हस्ताभ्यामादद, कृतस्य त्वा देवहविः पशेन प्रतिमुञ्चाम्य, मुष्मै त्वा जुष्टं, धर्वा मा-
 नुषा, अद्भ्यस्त्वोपधीभ्यो जुष्टं प्रोक्षाम्य, नु त्वा माता मन्युतामनु पितान् आता संगभ्योऽनु
 संसा संयुभ्यो, ऽनुमानावह देवान् देवायते यजमानाया, ऽपां पेरुरसि, स्वात्तं सद्दर्विरापो
 देवीः स्वदन्तु, स ते वायुर्वीतेन गच्छतां सं यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषा, धृतैनाक्तौ
 पशुं स्त्रायेथाम् ॥ १०१

ये वध्यमानमनु वध्यमाना अन्वैक्षन्त मनुसा चक्षुषा च ।

अग्निं अग्ने प्रमुमोक्तु देवं प्रजापतिः प्रजया सधरणः ॥ १०२

रेवति प्रेधा यज्ञपतिर्माविशो, रो अन्तरिक्ष सज्जुर्वेन वातेन ॥ १०३

तमनास्य हविषो यज समस्य तन्वा भव । धर्षायो धर्षयसो यज्ञं यज्ञपती धाः ॥ १०४

स्वविदसि, स्वविच्चा स्वरिदिरे, स्वर्मह्यं, स्वः पशुभ्यो, लोकविदसि, लोकं
 विच्चा लोकमिहि, लोकं मह्यं, लोकं पशुभ्यो, नाथविदसि, नाथं विच्चा नाथमिहि,
 नाथं मह्यं, नाथं पशुभ्यो, गातुविदसि, गातुं विच्चा गातुमिहि, गातुं मह्यं, गातुं
 पशुभ्यः ॥ १०५

न वा एतन्निर्वसे नोत रिभ्यसि देवं इदेपि यथिक्षिः क्षिवेभिः ।

यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुःकृतस्तत्र त्वा देवं मुविता दधातु ॥ १०६

शमितार उपेतन यज्ञं देवैभिरन्वितम् । पाशात् पशुं प्रमुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि ॥ १०७

अद्वितिः पाशान् प्रमुमोक्स्वेतां पशोः पाशान् पशुपतेरधि ।

[तद्विष्णोः परमं० । क १,२०,२०; अयवं ७,२६,७, सा. १६७२]

[१५] मै ३,९,६,७ । तै १,३,७-८ । काठ ३,४-६ । बपि. २,११-१३ । वा ६,७-११, २३,१६ । काण्व. ६,८-१५,
 २५,१८ । मा श्री १,८,३ । [न वा (उ) पतन्नि० । क २,१६२,२१; १०,१७,४, अयवं १८,२,५५]

यो नो द्वेष्यधुरः स पृथतां तस्मिन् पोशान् प्रतिमुञ्चाम एतान् ॥ १५ ॥ १०८

नमस्त आताना, नृवीक् प्रेहि यज्ञमानाय घृतस्य कृत्यामन्तु सह सार्वस्वोपेण, देवीरायः
शुद्धां युवं देवान् युयुध्वं, शुद्धां वयं सुपरिविष्टाः परिवेष्टीरो वो भूयास्प, वाचमस्य मां
हिंसीः, प्राणमस्य मां हिंसी, श्रधुरस्य मां हिंसीः, श्रोत्रमस्य मां हिंसी, रथेत्ते
क्रूरं यदास्थितं तदेतेन शुन्धस्व, देवेभ्यः शुम्भस्व, गात्राण्यस्य मां हिंसीथ, रित्राण्यस्य
मां हिंसी, नीभिमस्य मां हिंसी, मैहूमस्य मां हिंसीः, पायुमस्य मां हिंसीः,
शमश्र्यः ॥ १०९

ओपुषे त्रापस्वैनं स्वधिते मैनं हिंसीः ।

या ते शिवतमा तनूस्तयैनमुपस्पृश ॥

११०

पृथिव्यै त्वा, रक्षसां भागोऽसी, दमहं रक्षोऽवचाध, इदमहं रक्षोऽधमं तमो नया,
मीपं त्वोजं त्वा, देवेभ्यः शुन्धस्व, देवेभ्यः शुम्भस्व ॥ घृतेन द्वावापृथिवीं प्रोर्णवाताम,
मुष्मै त्वा जुष्टं, नमः सूर्यस्य संदशे ॥ उर्यन्तरिक्षं वीहि, प्रत्युष्टं रक्षाम्, प्रत्युष्टासति,
वायोः स्तोकांतां, प्रयुता द्वेषांसि, स्वाहो, ध्वेनभसं मारुतं देवं गृह्यतम् ॥ ११६ ॥

१११-११३

जुष्टं देवेभ्यो हव्यं घृतावुद्ध, मुष्मै त्वा जुष्टं, रेहस्य, विष्टा श्रीणात्वा, पुस्त्या संमरिण्व-
न्वा, तुस्य त्वा ध्राज्यै पूणोरं ह्या ऊर्माणोऽव्यथिपेऽपामोपधीतां रसो, घृतं घृतपावानः
पिबत, वसां वसापावानः पिबता, न्तरिक्षस्य हविंरुसि, स्वाहा त्वा वाताय, दिशुः
प्रदिशु आदिशो विदिशु उदिशो दिशु, ऐन्द्रः प्राणो अङ्गे अङ्गे निदिष्य, दैन्द्रोऽपानी अङ्गे
अङ्गे निबोभुवदै, न्द्रो व्यानो अङ्गे अङ्गे विबोभुवत् ॥ ११४

देव त्वष्टर्भिरु ते संतसेतु सेलक्ष्म यंङ्गिपूरुपं वभुव ।

द्वेषत्रां यन्तमेवसे संखायो अनु त्वा मातां पितरो मदन्त ॥ १७ ॥

११५

समुद्रं गच्छ स्वाहा, न्तरिक्षं गच्छ स्वाहा, देवं सुवितारं गच्छ स्वाहा, उहोरात्रं गच्छ

[१६] मै ३,१०,१ । तै १,३,८-९ । वाठ ३,६ । वपि २,१३ । वा ६,१२-१६ । वाण्व ६,१६-२९
मा श्री १,८,४ ।

[१७] मै ३,१०,४ । तै १,३,१० । वाठ ३,७ । वपि २,१४ । वा ६,१८-२० । वाण्व ६,२३-२७ ।
मा श्री १,८,५ ।

स्वाहा, मित्रावरुणौ गृह्ण स्वाहा, द्यावापृथिवीं गृह्ण स्वाहा, छन्दाश्चि गृह्ण स्वाहा, सोमं गृह्ण स्वाहा, यज्ञं गृह्ण स्वाहा, दिव्यं नभो गृह्ण स्वाहा, —ऽग्निं च वैश्वानरं गृह्ण स्वाहा, मनो हार्दिं च यज्ञौ, —पृथीभ्यस्त्वा ॥ ११६

धाम्नो धाम्नो राजभित्तौ वरुण नो मुञ्च यदापो अद्या वरुणोति शंषामहे ।

ततो वरुण नो मुञ्च ॥

११७

उदुत्तमं च वरुण पाशुमस्मदेवाधुमं च विं मध्यमं च श्रथाय ।

अथा वयमादित्य व्रते तवानागतो अदितये स्याम ॥

११८

सुमित्रां ना आपा औपधयः सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै सन्तु ।

यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ॥ १८ ॥

११९ [१६०]

॥ इति प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥

अथ तृतीयः प्रपाठकः ।

ग्रहाः ।

हविष्मतीरिमां आपो हविष्मान् देवो अर्ध्वरः ।

हविष्मं आ विवासति हविष्मं अस्तु सूर्यः ॥

१

अग्नेर्वोऽपन्नग्रहस्य संदसि सादयामि, देवानां भागधेयी स्थे, —न्द्राग्न्योर्भागधेयी स्थे,

मित्रावरुणयोर्भागधेयी स्थे, विश्वेषां देवानां भागधेयी स्थे, सुन्नायुव सुक्रपाय सुज्ञं धत्त २

हृदं त्वा मनसे त्वा दिवं त्वा सूर्याय त्वा । ऊर्ध्वमिममध्वरं दिवि देवेषु होत्रा यत् ॥ ३

शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे शृण्वन्त्वापो धियणाश्च देवीः ।

शृणोतु ग्रावाणो विदुषो तु यज्ञं च शृणोतु देवः सुवितां हवं मे ॥

४

देवीरापो अपां नपार्थ ऊर्मिर्हृदिष्य इन्द्रियावान् मर्दिन्तुमस्ते देवेभ्यः श्रुकुपेभ्यो दात वेषां

भागं स्थ स्वाहा, कार्ष्णि, समुद्रस्य वोऽक्षित्या उन्नये, वसुना च रुद्राणामादित्यानां पृच्छ-

जनी स्थ, वसुधो रुद्रा आदित्या एतां वः पृच्छजनी स्थ, समुद्रं गन्धर्वेषामन्वातिष्ठत वातस्य

परमनेडितां, वामी ते संदंशि विश्वं च रेतो धेपीय तव वामीरनु संदंशि ॥ ५

[१८] मे ३,२०,७ । ते १,३,११ । काठ ३,८ । कपि २,१५ । वा ६,२१-२२, १२,१० । कण्व ६,२८-३१, १३,१३ । मा औ १,८,६ । [धाम्नो धाम्नो... नः ॥ २ ॥ उदुत्तमं वरुण...स्याम ॥ ३ ॥ क १,२४,१५, सा ५८९, अथर्व ७,८३,२-३]

[१] मे ४,५,१-४ । ते १,३,१०-१३ । काठ ३,९ । कपि २,१६ । वा ६,२३-२९ । कण्व ६,३३,३४,३६,३८-४२ । मा औ २,२,५, २,३,१-२ । [यमज्ञे पृच्छ मर्त्यं । क १,२७,७, सा १४१५]

यममे पृतुं मर्त्यमवा वाजेषु युं जुनाः । सं यन्ता शंशुतीरिपुः ॥ ६
 जुष्टो वाचो भुयांसं, जुष्टो वाचस्पति, यद्वाचो मधुमत्तस्मै स्वाहा, स्वाहा मरुत्वत्यै ॥ १॥

निश्राम्या स्य देवश्रुत, स्तर्पयुत मां, युमें तर्पयत, तर्पयत मा, प्रार्णं मे तर्पयत,
 तर्पयत मा, स्पानं मे तर्पयत, तर्पयत मा, व्यानं मे तर्पयत, तर्पयत मा, चक्षुमें तर्पयत,
 तर्पयत मा, श्रोत्रं मे तर्पयत, तर्पयत मा, मनो मे तर्पयत, तर्पयत मा, वाचं मे
 तर्पयत, तर्पयत मा—ऽऽत्मानं मे तर्पयत, तर्पयत मा, प्रजां मे तर्पयत, तर्पयत मा,
 गृहान् मे तर्पयत, तर्पयत मा, पशून् मे तर्पयत, तर्पयत मा, गुणं मां वितीत्यत, तर्प-
 यत मा ॥ २ ॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रुसरेवेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामादुदे, प्रावास्यध्वरुदेवेभ्यो,
 गभीरमिममध्वरुं कृधि ॥

इन्द्राय त्वा सुपुच्छुमं मधुमन्तं पयस्वन्तम् ।

इन्द्राय त्वाभिमात्रिभं इन्द्राय त्वा वंसुमते रुद्रवृता इन्द्राय त्वादित्यवृते ॥

अग्रये त्वा रायस्वोपदे, विष्णवे त्वा, श्येनाय त्वा सोमभृते, विष्णवे त्वा ॥

श्रात्रां स्थ वृत्रतरो राध्वं गूर्ता अमृतस्य पत्नीः ।

ता देवीर्देवत्रैमं यज्ञं धत्ताः प्रहृताः सोमस्य पिबत ॥

यत्ते सोम दिवि ज्योतिर्यत् पृथिव्यां यदुरा अन्तरिक्षे तैनासं यज्ञपतय उरुं रायं कृष्यं,

धि धात्रे वोचो, मां मे, मां संश्विकथा, ऊर्जं धत्स्वो, र्जमस्मासु धेहि, धिपृणे
 इक्षिते इडेथा, मूर्जं दधाथा, मूर्जमस्मासु धत्तं, मां वा हिंसिपुं, मांस्मान् युवं हिं-
 सिष्टम् ॥ ३ ॥

वाचस्पतये पवस्व विष्णो अश्वभ्यां गभस्तिपूतः ॥ देवो देवानां पवित्रमसि येषां भागोऽसि ॥

[२] काठ ३, १० । ऋषि २, १७ । वा ६, ३०-३१ । काण्व ६, ४३-४४ । मा श्री २, ३, २; २, ४, १ ।

[३] मं ४, ५, ४ । तै १, ४, १ । काठ ३, १० । ऋषि २, १७ । वा ६, ३०, ३२-३५ । काण्व ६, ४३ ४५-४८ ।
 मा श्री २, ३, ३ ।

[४] मं ४, ५, ५, ७ । तै १, ४, २, १ । काठ ४, १ । ऋषि ३, १, २, १७ । वा ७, १-३, ६; ६, ३६ । काण्व ७, १-३, ५,
 ६, ४९ । मा श्री २, ३, ३, ४ । [प्रागपरमुदगधरागं० । नयवं २०, १३४, १-६]

मधुमतीर्ना इषस्कृधि, स्वाकृतोऽस्यु, ३-वन्तरिक्ष ५ वीहि, विश्वेभ्य इन्द्रियेभ्यो द्विव्येभ्यः
 पार्थिवेभ्यो, मनुस्त्वाष्ट, स्वाहा त्वा सुभव र्द्युय, देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्यः, प्राणाय त्वा,
 यत्ते सोमाद्राम्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहा, प्रांगवागधरागुदुगोतास्त्वा दिशा
 आधाव, न्तर्वम्ब निस्सुर, समरिर्विदाम् ॥ ४ ॥ १४-१६

उपयामगृहीतोऽसि ॥

१७

अन्तर्धुळ मघवन् पाहिं सोमसुरुष्यं रायः समिपो यजस्व ।

अन्तस्ते द्यावापृथिवीं दधाम्यन्तर्दधाम्यु ३वन्तरिक्षम् ।

सजोषा देवैरवैरैः परैश्चान्तर्यामिं मघवन् मादयस्व ॥

१८

वाक्त्वाष्ट, स्वाहा त्वा सुभव र्द्युय, देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्योऽपानाय त्वा ॥५॥ १९

आ वायो भूष शुचिपा उष नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ।

उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिपे पूर्वपेयम् ॥

२०

उपयामगृहीतोऽसि, वायवे त्वा ॥

२१

इन्द्रवायु इमे सुता उप प्रयाभिरागतम् । इन्द्रवो वामुशन्ति हिं ॥

२२

उपयामगृहीतोऽसि, वायवे इन्द्रवायुभ्यां त्वै, पं ते योनिः, सजोषोभ्यां त्वा ॥६॥ २३

अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोम क्रतावृषा । ममैद्विहं श्रुत ५ हेवुम् ॥

२४

उपयामगृहीतोऽसि, मित्रावरुणाभ्यां त्वै, पं ते योनिः क्रतावृषुभ्यां त्वा ॥७॥ २५

या वां कंजा मधुमस्यश्विना सुनृतावती । तंया यजं मिमिक्षतम् ॥

२६

उपयामगृहीतोऽस्य, श्विभ्यां त्वै, पं ते योनिः, मींश्रीभ्यां त्वा ॥ ८ ॥ २७

उपयामगृहीतो, ऽसि, देवेभ्यस्त्वो-पयामगृहीतोऽसि, विश्वदेवेभ्यस्त्वो, पयाम-

गृहीतोऽसि, विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ २८

२८

[५] मै ४,५,६ । ते १,४,३ । कठ ४,१ । ऋषि ३,१ । वा ७,४-६ । ऋष्य ७,४,५ । म श्री २,३,४ ।

[६] मै ४,५,८ । ते १,४,४ । कठ ४,२ । ऋषि ३,२ । वा ७,७,८ । ऋष्य ७,६,७ । म श्री २,३,५ ।

[आ वायो भूव० क ७,९०,१ । इन्द्रवायु इमे० क १,२,४]

[७] मै ४,५,८, ४,६,५ । ते १,४,५ । कठ ४,२ । ऋषि ३,२ । वा ७,९,१० । ऋष्य ७,८,९ । म श्री २,३,५ ।

[अयं वां मित्रा० । क ३,४७१ (द्वि पाद) २,४१,४]

[८] मै ४,६,१ । ते १,४,६ । कठ ४,२ । ऋषि ३,२ । वा ७,११ । ऋष्य ७,९० । म श्री २,३,३ ।

[या वां कंजा० । क १,२०,३]

[९] ते ३,२,१० । कठ ४,२ । ऋषि ३,२ । म श्री २,३,८ ।

दितेः पुत्राणामदितेरकांरिपमुहंशर्मणां बृहतां च वरुथिनाम् ।

येषां नामानि विद्वितानि धामशश्चित्तैर्व्यजन्ति भुवनाय जीवसे ॥ २९

उपयामंगृहीतोऽसि, विष्णोस्त्वोरुक्रमे गृह्णामि, विष्ण उरुक्रमैपं ते सोम, —स्त्वं च रुध-
स्, मां त्वा दमन् दु, —श्रद्धास्ते मां वक्ष्यद्, —यं च वंसुः पुरोवसुर्वाक्या वाचं मे पात्व, —यं च
वसुर्विदद्वसुश्चक्षुःपाश्वक्षुमे पात्व, —यं च वंसुः स च यद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पातु ॥ ९ ॥ ३०

अयं च वेनश्चोदयत् पृथ्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रंजसो विमाने ।

इममपां च संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिंभी रिहन्ति ॥ ३१

उपयामंगृहीतोऽसि, पण्डाय त्वै, —यं ते योनि, —वीरंतायै त्वा ॥ १० ॥ ३२

तं प्रतथा पूर्वथा विश्वधेमथा ज्येष्ठराजं बहिषेद च स्वर्दशम् ।

प्रतीचीनं च वृजनं दोहसे गिराशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे ॥ ३३

उपयामंगृहीतोऽसि, मर्क्याय त्वै, —यं ते योनिः, प्रजाभ्यस्त्वा ॥ ११ ॥ ३४

अपनुत्तो पण्डामर्कौ सह तेन यं द्विष्मो, ऽच्छिन्नस्य ते देव सोम दक्षस्य रायस्योपस्य सुवी-
र्यस्याभिग्रहीतारः स्याम ॥ तुथोऽसि जन्धाय, देवांस्त्वा शुक्रपाः प्रणयन्तु, तुथोऽसि जन्धाय
देवांस्त्वा मन्धिपाः प्रणयन्तर्नापृष्टासि, सुवीराः प्रजाः प्रजन्धन् परीहि, सुप्रजाः प्रजाः
प्रजन्धन्भिर्परीहि ॥ ३५-३६

इन्द्रेण मन्थुना युजावचाधे पृतन्यतः । भ्रतां वृत्राण्युप्रति ॥ ३७

संजग्मानो दिवा पुधिष्वा शुक्रां शुक्रशोचिषो तौ देवौ शुक्रमन्धिना आसुर्यज्ञे धत्तमासुर्यज्ञ-
पुता, प्रमांसं गर्भमाधत्तं गविष्वाः प्राणान् पशुषु यच्छत च, शुक्रस्याधिष्ठातृमसि, मन्धिजो-
ऽधिष्ठातृमसि, निरस्तः पण्डो, निरस्तो मर्कः सह तेन यं द्विष्मः ॥ ३८

यो मृधुमा संस्कृतिर्यज्ञे असिन् यः पुरमो बृहस्पतिश्चित्त्वान् ।

यो मप्यमो वरुणो मित्रो अप्रिस्तस्मा इन्द्राय सुतंमाजुहोत तस्मै सूर्याय सुतंमाजुहोत

॥ १२ ॥ ३९

[१०] अं ४, ६, ३ । तं १, ४, ८ । पाठ ४, ३ । अति ३, ३ । वा ७, १६, १९ । काण्य ७, १५, ११ । मा धं ७, ३, ५ ।
[अयं च वेनश्चोदयत् ० । क १०, १०३, १]

[११] अं ४, ६, ३ । तै, १, ४, ९ । पाठ ४, ३ । अति ३, ३ । वा ७, १०, १६ । काण्य ७, ११, १५ । [तं प्रतथा
पूर्वथा ० । क ५, ४४, १]

[१०] अं ४, ६, ३ । पाठ ४, ४ । अति ३, ३ । वा ७, १०-१५, १७, १८ । काण्य ७, ११-१४, १७-१९ । तै. प्रा. १,
१, १, १-५ । मण्य-मा १, ४, ३ । मा तै ७, ४, १ ।

ये देवा द्विव्येकादश स्थं पृथिव्यामर्ध्वेकादश स्थं ।

अप्सुर्हितो महिनैकादश स्थं तं देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम् ॥

४०

उपयामगृहीतोऽस्या, ग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो, जिन्वु यज्ञं, जिन्वु यज्ञपतिम्, भि
संवनानि पाह्यं, तस्त्वा विष्णुः पातु, विशं त्वं प्राहीन्द्रियैणै, पं ते योनि, विश्वेभ्यस्त्वा
देवेभ्यः ॥ १३ ॥

४१

उपयामगृहीतोऽसि ॥

४२

इन्द्राय त्वा बृहद्भुते वयस्वत उक्थायुवम् । यत्त इन्द्र बृहद्भयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा ॥ ४३
एषं ते योनि, रिन्द्राय त्वो, पयामगृहीतोऽसि, देवेभ्यस्त्वा देवायुवं गृहामि, पुनर्हवि-
रसि, देवेभ्यस्त्वा देवायुवं षण्चिमि यज्ञस्यायुषे ॥ १४ ॥

४४

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृतं आ जातमग्निम् ।

कविं स मन्नाजमतिथिं जेनानामासन्नो पात्रं जनयन्त देवाः ॥

४५

उपयामगृहीतोऽसि, वैश्वानराय त्वा ॥ ध्रुवोऽसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युत-
क्षित्तम, एषं ते योनि, वैश्वानराय त्वा ॥

४६-४७

ध्रुवं ध्रुवेण हविषा वः सोमं नयामसि ।

यथा नः सर्वा इजेतः संगमं सुमना असत् ॥

४८

दिवि दिव्यान् दृष्ट्वान्तरिक्षे अन्तरिक्ष्यान् पृथिव्यान् पार्थिवान् ॥ १५ ॥

४९

उपयामगृहीतोऽसि, मध्वे त्वा, माधवाय त्वा, जुक्राय त्वा, शंस्ये त्वा, नभसे
त्वा, नभस्याय त्वे, पाय त्वो, जीय त्वा, सहसे त्वा, सहस्याय त्वा, तपसे त्वा,
तपस्याय त्वा ॥ १६ ॥

५०

[१३] मे ४, ६, ४ । तै. १, ४, १० । काठ ४, ५ । कपि ३, ४ । वा ७, १९-२० । काण्व ७, २०-२३ । मा धी. २, ३, ५ ।
[ये देवासो ० । ऋ १, १३९ ११, अथर्व १९, २७, ११-१३]

[१४] मे. ४, ६, ५ । तै. १, ४, १२ । काठ ४, ५, ६ । कपि ३, ४ । वा ७, २२, २३ । काण्व ७, २४, २५ । मा धी.
२, ३, ५, ७, ४, ३ ।

[१५] मे ४, ६, ६ । तै. १, ४, १३ । काठ ४, ५ । कपि ३, ५ । वा ७, २४-२५ । काण्व ७, २६-२८ । मा धी २, ३, ५ ।
[मूर्धानं दिवो ० । ऋ ६।७।१, सा. ११४०, ध्रुव ध्रुवेण रत् । ऋ १०, १७३, ६, अथर्व ७, ९४, १]

[१६] मे ४, ६, ७ । तै. १, ४, १४ । काठ ४, ७ । कपि. ३, ५ । वा. ७, ३० । काण्व. ७, ३० । मा. धी. २, ४, २ ।

इन्द्राग्नी आगतः सुतं गीर्भिर्भ्यो वरेण्यम् । अस्म्यं पातं धियैप्रिता ॥	५१
उपयामगृहीतोऽसी, —न्द्राग्निभ्यां त्वै, एष ते योनि, —रिन्द्राग्निभ्यां त्वा ॥१७॥	५२
ओमासशर्पणीधृतो विश्वे देवासा आगत । दाश्वांसो द्राघुषः सुतम् ॥	५३
उपयामगृहीतोऽसि, विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य, एष ते योनि; —विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥१८॥	५४
इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सौमं यथा शार्यतिं अपिचः सुतस्य ।	-
तव प्रणीती तव शूर शर्मन्नोविवासन्ति कवेयुः सुयज्ञाः ॥	५५
उपयामगृहीतोऽसी, —न्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनि, —रिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥१९॥	५६
जनिष्ठा उग्रः संहसे तुरायु मन्द्रं ओजिष्ठो बहुलाभिमानः ।	
अवर्षधिन्द्रं मरुतश्चिद्वद्म माता यद्वारं यजन्जनिष्ठम् ॥	५७
उपयामगृहीतोऽसी, —न्द्राय त्वा मरुत्वत, एष ते योनि, —रिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥२०॥	५८
मरुत्वन्तं वृषभं वानृधानंमकूनारिं दिव्यं शासंमिन्द्रम् ।	
विश्वामाहमवुसे नतनायोग्रं सुहोदाभिह तं हुवे ॥	५९
उपयामगृहीतोऽसी, —न्द्राय त्वा मरुत्वत, एष ते योनि, —रिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥२१॥	६०
मरुत्वाः इन्द्र वृषभो रणाय पित्रा सौममनुष्वर्धं मदाय ।	
आमिञ्चस्य जठरे मधु ऊर्मिं त्वं राज्ञासि प्रदिवः सुतानाम् ॥	६१

[१७] मं ४,६८ । नं १,४,१५ । षट् ४,७ । कवि ३,५ । वा. ७,३६ । ऋषि ७,३६ । मा. श्री २,४,२,३ ।

[इन्द्राग्नी आगतः ५० । अ. ३,१०,११, मा. ६६९]

[१८] मं ४,६,८ । नं १,४,१६ । षट् ४,७ । कवि ३,५ । वा. ७,३३ । ऋषि ७,३३ । मा. श्री २,४,२ ।

[ओमासशर्पणी ५० । अ. १,१७]

[१९] मं ४,६,८ । नं १,४,१८ । षट् ४,८ । कवि ३,६ । वा. ७,३५ । ऋषि ७,३५ । मा. श्री २,४,४ ।

[इन्द्र मरुत्व इह ५० । अ. ३,१०,१७]

[२०] मं ४,६,८ । नं १,४,१८ । नं मा २,८,३,४-५ । षट् ४,८ । कवि ३,६ । वा. ३३,६४ ७,३५ ।

अ. ३,३,६४ ७,३५ । मा. श्री २,४,४ । [जनिष्ठा उग्र ५० । अ. १,०,३,११]

[२१] मं ४,६,८ । नं १,४,१७ । षट् ४,८ । कवि ३,६ । वा. ७,३६ । ऋषि ७,३६ । [मरुत्वन्तं (न्तं) वृषभ ५० । अ. ३,१०,१५]

[२२] मं ४,६,८ । नं १,४,१६ । षट् ४,८ । कवि ३,६ । वा. ७,३८ । ऋषि ७,३८ । [मरुत्वाः (त्वाः) इन्द्र वृषभो ५० । अ. ३,१०,१७]

उपयामगृहीतोऽसी, —न्द्राय त्वा मरुत्वत, एष ते योनि, —रिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥२२॥६२

सजोपा इन्द्र संगणो मरुद्धिः सोमं पिब वृत्रहा दूर विद्वान् ।

जहि शत्रुं रपा, मृधो नुदस्वाधाभयं कृणुहि विश्वतो नः ॥ ६३

उपयामगृहीतोऽसी, —न्द्राय त्वा मरुत्वत, एष ते योनि, —रिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥२३॥६४

महं इन्द्रो यं औजसा पर्जन्यो वृष्टिमं इव । स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥ ६५

उपयामगृहीतोऽसि, महेन्द्राय त्वै, —पं ते योनि, —महेन्द्राय त्वा ॥२४॥ ६६

महं इन्द्रो नृचदा चर्षणिप्रा उत द्विर्वा अमिनः सहोभिः ।

अस्मद्रियग्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ ६७

उपयामगृहीतोऽसि, महेन्द्राय त्वै, —पं ते योनि —महेन्द्राय त्वा ॥२५॥ ६८

कदा चन स्तरीरुसि नैन्द्र सशसि दाशुषे ।

उपेयैन्नु मघवन् भ्या इन्नु ते दातं देवस्य पृच्यते ॥ ६९

उपयामगृहीतोऽस्या, —ऽऽदित्येभ्यस्त्वा ॥

कदा चनः प्रयुछस्युभे निपामि जन्मनी । ७०

तरीयादित्य संधनं त इन्द्रिर्पमातस्था अमृतं दिवि ॥ ७१

उपयामगृहीतोऽस्या, —ऽऽदित्येभ्यस्त्वा ॥ ७२

यज्ञो देवानां प्रत्येत सुम्रमादित्यासो भ्रुता मृडयन्तुः ।

आ वोऽर्वाची सुमर्तिवृत्त्यादुहोश्चिपां वरिवोर्वित्तरागन् ॥ ७३

अहं परस्तादुहमवस्तादुहं विश्वस्य भुवनस्य राज्ञा ।

अहं च र्येभ्यमभयतो ददर्श यदन्तरिक्षं तं नः पिताभूत् ॥ ७४

[२३] मं ४,६,८ । ते १,४,४० । कवि ३,६ । वा ७,३७ । कज ७,३८ । मा. श्री ७,४,६ ।

[सजोपा इन्द्र संगणो ० । अ ३।४७०]

[७४] मं ४,६,८ । ते १,४,४० । कठ ४,८ । कवि ३,६ । वा ७,४० । कज ७,४० । मा. श्री ७,४,४ ।

[महं (हाँ) इन्द्रो यम ० । अ ८।६।१, अयं ० ०।१३८।१, ग १३०७]

[२५] मं ४,६,८ । ते १,४,४१ । कठ ४,८ । कवि ३,६ । वा ७,३९ । कज ७,३९ । मा. श्री ७,४,६ । [महं (हाँ) इन्द्रो नृचदा । अ ६।१९।१]

[७६] मं ४,६,९ । ते १,४,४० ७,४,८,४० । कठ ४,१० । कवि ३,८ । वा ८,२-४,९ । कज ८,१-४,९ । मा. श्री २,५,१ । [कदा चन स्तरीरुसि ० । अ ८।११।७ । कदा चन प्रयुछस्युभे ० । अ. ८।११।७, यज्ञो देवानां ० । अ. १।१०।११]

उन्नम्भय पृथिवीं भीरुन्ध्यादो दिव्यं नभः ।

उभो दिव्यस्य नो घातरीशानो विष्वा धृतिम् ॥ २६ ॥

७५

अदग्धेभिः सवितः पायुभिष्ट्रं शिवेभिरुद्यं परिपाहि नो वृधे ।

हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा माकुनो अयशस् इशत ॥

७६

उपयामगृहीतोऽसि, सावित्रोऽसि जन्धायाम्, जिन्वु यज्ञं, जिन्वु यज्ञपतिम्, भि
स्यनानि पाद्वे, तस्त्वा विष्णुः पातु, विशं त्वं प्राहीन्द्रियेण ॥ २७ ॥

७७

उपयामगृहीतोऽसि ॥ सुशर्मासि सुप्रतिष्ठानो, बृहदुक्षे नभः ॥ एष ते योनि, भिश्चेभ्यस्त्वा
द्वेभ्यः ॥ २८ ॥

७८-७९

उपयामगृहीतोऽसि, बृहस्पतिसुतस्य वा इन्द्र इन्द्रियावतः ॥ परन्वीवन्तं ग्रहं राध्यासम् ॥
अप्रांश्च परन्वीवाश्च त्सर्जस्त्वष्ट्रा सोमं पिच ॥ २९ ॥

८०-८२

उपयामगृहीतोऽसि, हरिरसि हायोजनो हरिश्चान् हर्यो स्याता, स्तुतस्तोमस्य ते देव सोम
शस्तोक्यस्येष्टयजुषः ॥ हरिवतो हायोजनस्य हरिवन्तं ग्रहं राध्यासम् ॥ हर्योर्धानां हरिवतीः
सहस्रोमा इन्द्राय, रथ्यं त्वा, पोषाय त्वा ॥ ३० ॥

८३-८५

अप्रा आयुपि पवसा आसुरोर्जिमिषं च नः । आरं वाघस्व दुर्लभाम् ॥
उपयामगृहीतोऽस्य, मये त्वायुष्मते, एष ते योनि, रथ्ये त्वायुष्मते ॥ ३१ ॥

८६

८७

अंजस्तदस्य तित्थिष उभे यत् समावृत्तयत् । इन्द्रथमेव रोदसी ॥
उपयामगृहीतोऽसी, न्द्राय त्वंजस्वत, एष ते योनि, रिन्द्राय त्वंजस्वते ॥ ३२ ॥

८८

८९

[७७] मं ४,७,१ । तं १,४,२४ । कठ ४,१० । कपि ३,८ । वा ३३,६९,८४ । ८,७ । काण्व ३०,६९,८४, ८,६ ।
मा श्री २,५,१ । [अदग्धेभिः सविता० । अय ६,७,१३, शिषेभिरद्य० । अयं ७,८,४,१,२,
रक्षा माकुनो० । अयं १,९,७,१६]

[२८] मं ४,७,१ । तं १,४,२४ । कठ ४,१० । कपि ३,८ । वा ८,८ । काण्व ८,७ । मा श्री २,५,१ ।

[२९] मं ४,७,१ । तं १,४,२४ । कठ ४,११ । कपि ३,९ । वा ८,९,१० । काण्व ८,८,१०-११ । मा श्री २,५,२ ।

[३०] मं ४,७,१ । तं १,४,२४ । कठ ४,११ । कपि ३,९ । वा ८,११,१२ । काण्व ८,१२-१३ । मा श्री २,५,४ ।

[३१] मं ४,७,१ । तं १,४,२४ । कठ ४,११ । कपि ३,९ । वा १९,२८ । ३५,१६, ८,३८ । काण्व ८,१९,२०-२१,
४० । २९,३०, ३५,४८ । मा श्री ७,२,२ ।

[अमा (अ) आयुपि ० वा ९,६६,१९ । वा ६०७, १४६४, १४१८]

[३२] मं ४,७,१ । कठ ४,११ । कपि ३,९ । वा ८,३९ । काण्व ८,२१ ।

अहन्नस्य केतवो वि रश्मयो जनेन अनु । अजन्तो अग्रयो यथा ॥ ९०

उपयामगृहीतोऽसि, खर्षाय त्वा आजस्वत, एष ते योनिः, खर्षाय त्वा आजस्वते ॥

॥३३॥ ९१

इन्द्रमिद्वरी बहवोऽप्रतिशृष्टशवसम् । ऋषीणां च स्तुतीरूपं यज्ञं च मानुषाणाम् ॥ ९२

उपयामगृहीतोऽसी, -न्द्राय त्वा हरिवत, एष ते योनि, -रिन्द्राय त्वा हरियते ॥३४॥ ९३

उपयामगृहीतोऽसि, प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि, रातं देवेभ्यो दक्षाय

दक्षवृषभ, मिहरेभ्यस्त्वा ऋतायुभ्या इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्यः,

पृथिव्यै त्वा, -न्तरिक्षाय त्वा, दिवे त्वा, -न्द्रयस्त्वौपधीभ्यो वनस्पतिभ्यस्त्वा, प्राणाय

त्वा, -स्पानाय त्वा, व्यानाय त्वा, सुते त्वा, -सुते त्वा, भूताय त्वा, भव्याय त्वा,

येन प्रजा आछिद्रा अजायन्त तस्मै त्वा प्रजापतये विश्वकर्मणे विश्वव्ययसे विभूदानि विभुं भार्ग

जुहोमि, स्वाहा ॥ ९४

तिष्ठो जिह्वस्य सर्भिधः परिज्मनोऽमेरकृष्णञ्जुशिजो अमृत्यवे ।

तासामेकामदधुर्मर्त्ये भृजं लोकमु द्वे उषु जामी ईपतुः ॥३५॥ ९५

अग्निः प्रारतःसवनात् पात्रस्मान् वैश्वानरो विश्वश्रीं विश्वशंभूः ।

स नः पावको द्रविणं दधात्वापुष्मन्तः सहभक्षा स्याम ॥ ९६

अग्रेये त्वा प्रबृहामि गायत्रेण छन्दसे, -न्द्राय त्वा प्रबृहामि त्रष्टुभेन छन्दसा, -ऽऽदित्येभ्यस्त्वा

प्रबृहामि जागतेन छन्दसा, रेशीनां त्वा पत्सन्नाधूनोमि, मान्दानां त्वा पत्सन्नाधूनोमि,

मन्दतानां त्वा पत्सन्नाधूनोमि, पुतनानां त्वा पत्सन्नाधूनोमि, पस्त्यानां त्वा पत्सन्नाधूनोमि,

माध्वीनां त्वा पत्सन्नाधूनोमि, मधूद्यानां त्वा पत्सन्नाधूनोमि, देवयानिनां त्वा पत्सन्नाधूनो-

म्य, -पयामगृहीतोऽसि, शुक्रं त्वा शुक्र शुक्राय गृह्णाम्यहो रूपे सूर्यस्य रश्मिषु ॥ ९७

[३३] ते १,४,३१ । कठ ४,११ । कपे ३,९-१० । ग. ८,४० । कण ८,०० । [अहन्नस्य केतवो ।

क १, ५०,३ । अग्रे १३,३,१८, २०,४७,१५ । ल ६३४]

[३४] मं ४,७,६ । ते १,४,३८ । कठ ४,११ । कपे ३,९ । ग ८,३५ । कण ८,१६ । म ४, ०,५,१ ।

[इन्द्रमिद्वरी बहवो । क. १,८४,० । ल. १०३०]

[३५] ते ३,५,८ । कठ ३०,५,६ । म ४, ७,०,४ ।

[३६] मं. ४,७,७ । ते ३,१,९,५, ३,३,३ । कठ ३०,६ । ग ८,४८-५० । कण ८,३०-३० । म. ४, ७,१,१ ।

ओ मुमुद्रो अचुच्युद्विवो धारा असथत ॥ १८

कुरुमे < रूपं < ध्रुपमस्य रोचते, बृहद्वसूनामाधीतो रुद्राणां कर्मनादित्यानां चेतसीं, रुद्राय
त्वा विभ्रुमे जुहोम्यु, शिक्त्वं देव सोम गायत्रेण छन्दसोर्धर्वाभोपेहि, वशीक्त्वं देव सोम
त्रेष्टुभेन छन्दसन्दस्य धामोपेहि, स्मत्प्रसा देव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं पाथा
उपेहि ॥३६॥ १९

उदु त्वं जातवेदमं देव < वहन्ति केतवः । इदो विश्वाप ह्वयम् ॥ १००

चित्रं देवानामुदुगादनीकं चक्षुर्मिरस्य वरुणस्याधैः ।

आप्रा धावापृथिवीं अन्तरिक्षं < सूर्यं आत्मा जगतस्तस्थुषथ ॥ १०१

धौ गृह, स्वर्गह, रूपं < वो रूपेणाभ्येमि वयुसा वय, स्तुथो वो विश्वेदा विभजतु वेधिष्ठे
अधि नाके पृथिव्याः ॥ १०२

एततो अग्ने राध एति सोमच्युतं, तन्मित्रस्यु पथा नय ॥ १०३

अयं तो अग्निर्वैरिवस्कणोत्स्यं मूधः पुरं एतु प्रभिन्दन् ।

अयं < यानू जयतु जर्झपाणोऽयं < वाजं जयतु वाजसानो ॥ १०४

श्रतम्यु पथा त्रेतुश्रन्द्रदक्षिणा, ब्राह्मणमधं ऋष्यासं पितृमन्तं पैतृमत्यमृषिमोषयं < सुधातु-
दनियम् ॥ नि स्रः पश्य३ः च्यन्तरिक्षं, यंत स्वः सदस्यै, स्मद्राता मधुमतीर्देवत्रा गृहत्, प्र-
दानामामिभृता, ज्ञयहापास्मान् देवपानेन पथा सुकृतां लोकं सीदत, तन्नः सस्सकृत्वम् ॥३७॥
१०५-१०६

धाता रातिः सुवितेदं ज्ञपन्ता प्रजापतिर्वरुणो मित्रो अग्निः ।

विष्णुस्त्वष्टा प्रजया सस्सृणो यज्ञमानाय द्रिणिं दधातु ॥ १०७

[३७] मं ४८, २, ३ । तं १, ४, ४३ । कठ ४, ९ । बगि ३, ७ । मा ७, ४४, ४२ ४८-४६, १३, ४६ ८४१ ३३, ३१ ।
वज्र ८३, ३४ ९ ९-७ ९ १०, ३०, ३१ १४ ४८ । मा धं ७, ५ । [उदुत्प जातवेदसं० अ १, ५०, १ ।
अयं १३ ० १६, २०, ४७, १३ । मा ३१ । चित्रं देवानां० अ. १, ११५, १ । अयं १३, २, ३५, १ । मा ६०९]

[३८] मं ४८ ४ । १, ४, ४४ । कठ ४, १० । बगि ३, १० । व ०, ११, ४४, ८, १७, १५, १६, १४, १८-२० । वज्र
०, ३९ ४४ ९, १७ १५ १४, १८-२० । मा धं ०, ५, ४ । [धाता रातिः सयिनो० । अयं ७, १७४ । स्वमिद्र
मा मानां० अ. ० ४०, ४ । म यन्तसा पयसां० । अयं ६, ५३, ३ । यानायद (यार्० ५ आयद) । अयं
७ ९, ३ । सुगा यो देवा ० । अयं ७, ९, ७४ । यद् यद् गच्छतां अयं ७, ९, ७, ५-६ । देवा गानुविशो०
अयं ७ ९, ७ ४-८]

- संभिन्द्र नो मनुसा नेपि गोभिः सं५ सूरिभिर्हरिवः सं५ स्वस्त्या ।
 सै ब्रह्मणा देवकुत५ यदेस्ति सै देवाना५ सुमतौ यज्ञियानाम् ॥ १०८
- सं५ चर्चुसा पयुसा सै तन्नभिरगन्महि मनुसा सं५ शिवेत् ।
 त्वष्टा सुदज्ञो विदधातु रायोऽनु नो माष्टे त३न्वो यद्विरिष्टम् ॥ १०९
- सुगा वो देवाः संदना ऋणोमि यं आजग्मेद५ संवन् जुषाणाः ।
 यक्षिवा५सः पपिवा५सश्च विश्वेऽस्मै धृत्त वसवो वंसुनि ॥ ११०
- यानावह उशतो देव देवा५स्तान् प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थे ।
 ब्रह्माना भरमाणा हवी५प्यसुं धर्म दिवमातिष्ठतानु ॥ १११
- यद्वर्ष त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन्नपि होतारमवृणीमहीह ।
 ऋधगयाहृधगुताशमिष्ठ विद्वान् पुजानंक्षुपयाहि यज्ञम् ॥ ११२
- यज्ञं यज्ञं गच्छ, यज्ञं पति गच्छ, स्व५ योनि गच्छ, स्वाहे, —पं त्ते यज्ञो यज्ञपते सहस्रकु-
 वाकः सुवीर, —स्वेन संभुव, भ्रातृ गच्छ, देवा गातुविदो गातु५ विच्चा गातुमित, मनुसरस्वते
 सुधात्विम५ यज्ञं दिवि देवेषु वांते धा, स्वाहा ॥ ३८ ॥ ११३
- उरु५ हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
 अपदे पाद्वा प्रतिधातवेऽकरुतापुवृक्ता हृदयावृधश्चित् ॥ ११४
- शतं ते राजन् भिर्पुत्रः सहस्रमूर्वी गुभीरा सुमर्तिष्टे अस्तु ।
 आरे प्राधस्व निर्ऋति पराचैः कृतं चिदेनः प्रसुमुग्ध्यस्मत् ॥ ११५
- अग्नेरनीकमुप आविविशोपां नपात् प्रतिरक्षदसुर्यान् ॥ ११६
- दमेदमे सामिध५ यक्ष्यसे प्रति ते जिह्वा घृतघृत्तरण्यत् ॥ ११७
- समुद्रं ते हृदयम३स्वन्तः सै त्वा विशन्तवो५पधीकृतापः ।
 यज्ञस्य ते यज्ञपते सूक्तोक्ती नमोऽाकं विधेम स्वाहा ॥ ११८

[११९] मं ४८, ५, । तै १, ४, ४५ । अथ ४, १३ । अथ ३, ११ । वा ८, १०, २३-२५, २७, ३, ४८; २०, १८, १९, २०, २३, ३८, २५ । अथ ८, १० ९, २३-२६, २०, ४, ७ ३८, २४, ३, ५६ । [उरु५ हि राजा० । अ. १, २४, ८ । उरुत्ते (त्ये) मधुमत्तमा... इव । कण्या इव भृगवः० । अ. ८, ३ १५-१६ । अथ २, २०, १-२, २०, ५९, १-२, ५५ । अ. १, ३३३०, १३६३ । अथोऽस्येयिषी (य) महि० । अथ ७, ८९, ४; १९, ३१, १० । अथ (आपो) अद्यान्वा० । अ. १, १३, २३, १० ९, ९ अथ ७, ८९, १, ९, १, १४, १०, ५, ४६]

अंबुमृथ निचुङ्कण निचेरुरसि निचुङ्कुणो, गृहं गृहो, —ऽव नो देवैर्देवकृतमेनो यक्ष्यं, —व
 मर्त्यैर्मर्त्यकृतं चिक्रित्वा, —ऽनुरोरा नो देव रिपंस्पाह्य, —सुं धीतस्य ते देव सोममर्नाभिष्टुतस्य यस्ते
 गोमनिर्मक्षो यो अश्वसनिस्तस्य ता उपहृता उपहृतस्य भक्षयामि, विचृत्तो वरुणस्य पाशाः,
 प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशो, नमो वरुणस्य पाशाघो, —श्वेतर्वशीयो ना उन्नुयाभिः ॥ ११९

उदुचे मधुमत्तमा गिरु स्तोमास ईरते ।

सत्राजितो धनसा अक्षितोतयो वाजयन्तो रथा इव ॥ १२०

कणा इव भृगुवः सूर्या इव विश्वमिद्धितमानशुः ।

उदितः प्रजामुत वचो दधाना युष्मान् राय उत युजा असधतः ॥ १२१

गायत्रं छन्दो अनु संक्ष्रभध्वमथा स्यात् सुरभयो गृहेषु ।

एधोऽस्येधिपीमहि समिद्धसि संमेधिपीमहि ॥ १२२

अपो अद्यान्वचारिषु रसेन समसृक्षमहि ।

पयस्थानमा आगुमं तं मा संक्षुजु वर्चसा ॥ ३९ ॥ १२३ [२८५]

॥ इति प्रथमपाण्डे ब्रह्मो नाम तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थः प्रपाठकः ।

यजमान-ब्राह्मणम् ।

ममाग्ने वचो विद्वेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्त्रं पुपेम । १

मेयं नमन्तां प्रदिश्वेतस्त्वयोष्यक्षेण पूतना जयेम ॥

अग्ने व्रगपते व्रतमालप्स्ये, तं च प्रमृमस्तं, —सो गोपाय, तंशुकेयम् ॥ २

अग्निं ह्येतारमुप तं ह्रुवे देवान् अज्ञियानिह यान्यजामहे ।

व्यन्तु देवा हविषो मे अस्पा देवा युन्तु सुमनुस्वसानाः ॥ ३

युनक्ति त्वा ब्रह्मणा देव्येन हव्यायास्मि योद्वेन जातवेदः ।

इन्धानास्त्वा मुप्रजंसुः सुवीरा ज्योग्नीविम बलिहंतो वयं ते ॥ ४

अस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दृधात्वस्मान् राधो मधवानः सचन्ताम् ।

अस्माकं सन्वाशिपः ॥

५

आमाशिपो दौहकामा इन्द्रवन्तो हवामहे । धुक्षीमेहि प्रजामिषम् ॥

६

सां मे सत्याशीदेवान् गम्याञ्जुष्टाञ्जुष्टरा पण्यात् पण्यतरा ॥

७

अरेडता मनसा देवान् गच्छ, यज्ञो देवान् गच्छतु, यज्ञो देवान् गम्यात् ॥

८

विं ते मुञ्चामि रक्षनां विं रुदमीन् विं योक्त्राणि परिचर्तनानि ।

धर्ताद्रस्मभ्यं द्रविणेहं भद्रं प्र मा व्रताद्भाग्धां देवतासु ॥

९

इष्टो यज्ञो भृगुभिर्द्रविणोदां यतिभिराशीदीं वसुभिः ।

अङ्गिरसो मे अस्य यज्ञस्य प्रातरनुवाकैरहपुः ॥

१०

तस्य मा यज्ञस्येष्टस्य वीतस्य द्रविणेहागम्या, दंसुर्यज्ञो, वसुमान्यज्ञ, स्तस्य मा यज्ञस्य वसोर्वसुमतो वस्विहागलत्व, दां मागलत्व, दां मागम्यात् ॥ १ ॥

११

सं यज्ञपतिराशिपा, सदासि, सन्ने भूयाः, पूर्णमसि, पूर्णं मे भूयाः, सर्वमसि, सर्वं मे भूयाः, अक्षितमस्यं, क्षितं मे भूयाः, प्राच्या दिशां देवां क्रत्विजो मार्जयन्तां, दक्षिणया दिशां मासाः पितरो मार्जयन्तां, प्रतीच्या दिशां गृहाः पशवो मार्जयन्ता, मृदीच्या दिशां पा ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्ता, मूर्ध्या दिशां यज्ञः स स्वत्सरो मार्जयता, विष्णुः पृथिव्यां व्यक्रस्त गावत्रेण छन्दसा, निर्भक्तः सं यं द्विप्सो, विष्णुरन्तरिक्षे व्यक्रस्त त्रैष्टुभेन छन्दसा, निर्भक्तः सं यं द्विप्सो, विष्णुर्विं व्यक्रस्त जागतेन छन्दसा, निर्भक्तः सं यं द्विप्सो, जगन्म ३ स्वः, सं ज्वोतिषाम्मे, दमहं मृष्टं प्राणं निवेष्टयामि, तैजोऽसि, संमहं प्रजया, सं मेया प्रजा, संमहं पृथुभिः, सं मेया पशवो, ज्ञे गृहपते सुगृहपरिर्ह त्वया गृहपतिना भूयासु, सुगृहपतिस्त्वं मेया गृहपतिना भूया, अस्पर्शिणां गार्हपत्यं दिदा-
ज्गतं हिमाद्राप्यं, राधासि संपृचानो असंपृचानो तन्नो, ज्ञा अनु मा तन्वं, दिष्टो द्विष्यस्तन्तु, मां मानुषकृदि, दिव्याद्वांसो मां छित्सि मां मानुषां, ज्योतिषं तन्तुवे त्वा ॥

॥ २ ॥ १२

[०] मे १, ४, ६, ७ । सं १, ६, ५-६ । य ५, ५ । व ६, १० । २, २५, २७ । व ६, १२, २, ४६-४७, ४९-५० ।
मा सं १, ४, ३ । २, ३, ६ । य १ । मा ३, ७, ४, १०-११ ।

- ये देवा यज्ञहनुः पृथिव्यामर्घ्यासते । अग्निर्नस्तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम् ॥ १३
- ये देवा यज्ञमुपः पृथिव्यामर्घ्यासते । अग्निर्नस्तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम् ॥ १४
- यास्ते रात्रयः सवितर्देवयोनीः सहस्रयज्ञमभि संवभूर्वुः ।
गृहंश्च सर्वैः प्रजयान्वग्नेर स्यो रुहाणास्तरता रजासि ॥ १५
- ये देवा यज्ञहनुो अन्तरिक्षे अर्घ्यासते ।
वायुर्नस्तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम् ॥ १६
- ये देवा यज्ञमुपो अन्तरिक्षे अर्घ्यासते । वायुर्नस्तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम् ॥ १७
- अंघ्नम मित्रावरुणा चरेण रात्रीणां भागो युवयोर्वो अस्ति ।
नाकं गृम्हानाः सुकृतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिवः ॥ १८
- ये देवा यज्ञहनुो दिव्यर्घ्यासते । सूर्यो नस्तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम् ॥ १९
- ये देवा यज्ञमुपो दिव्यर्घ्यासते । सूर्यो नस्तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम् ॥ २०
- ये नन्द्राय समभुरन् पयास्युत्तमैनु हविषा जातवेदः ।
तेजाम्रे स्वमुत वर्धया मास सुजातानां मध्ये श्रेष्ठ्या आ धेहि मा ॥ २१
- वेदोऽसि, वेदो मा आभुर, तृशमोऽहं, तृशस्त्वम् ॥ २२
- पृतवन्तं कुलपितुं रायस्वोपुस सहस्रिणम् । वेदो वाजं ददात मे ॥ २३
- निद्विपन्तं निरराति दह, रुद्रास्त्वपयच्छा, —ऽऽदित्पास्त्वास्तणन् ॥ २४
- गोमं अग्नेऽविमं अशीं यज्ञो नृवेत्सुता संदमिदप्रमृष्यः ।
इहावानेषो असुर प्रजावान् दीधीं रायिः पृथुयुधयः सभावान् ॥ २५
- मं पत्नी पत्या सुकृतेषु गछतास्य युक्तां धुर्या अभूथाम् ॥ २६
- आपृणानो निजहुता अराति दिवि ज्वान्तिरुत्तममारभेथास स्वाहा ॥ २७
- पन्ति पन्त्येष ते लोकी, नमस्ते अस्तु, मां मा दिक्ष्मी, —यी संस्वती वैश्वर्यमुनी तस्यै
स्वाहा ॥ २८
- यो मरस्वती वैश्वर्गान्ता तस्यास्ते भक्तिवानो भूयास्म ॥ २९
- अयाश्राग्नेऽस्यनमिच्छस्तिधु सत्यमिच्यमया अमि ।
अयाः सन् मनसा क्रुशोऽयाः मन् हृष्यमृहिषेऽयां नो धेहि मेपुजस स्वाहा ॥ ३ ॥ ३०

देवान्जन्मगन्यज्ञं, —स्ततो मा यज्ञस्याशीरागच्छतु, पितृन् जन्मगन्यज्ञं, —स्ततो मा यज्ञस्या-
शीरागच्छतु, मनुश्चान्जन्मगन्यज्ञं, —स्ततो मा यज्ञस्याशीरागच्छतु, —प ओं पुधीर्विन्सर्वतीन्जन्म-
गन्यज्ञं, —स्ततो मा यज्ञस्याशीरागच्छतु, पञ्चजनं जन्मगन्यज्ञं, —स्ततो मा यज्ञस्याशीरागच्छतु,
पञ्चानां त्वा वातानां धर्त्रीय गृह्णामि, पञ्चानां त्वा दिशां धर्त्रीय गृह्णामि, पञ्चानां त्वा
सलिलानां धर्त्रीय गृह्णामि, पञ्चानां त्वा पृष्ठानां धर्त्रीय गृह्णामि, पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां
धर्त्रीय गृह्णामि, चरोस्त्वा पञ्चविलस्य धर्त्रीय गृह्णामि ॥ ३१

धामासि प्रियं देवानामनाघृष्टं देवयजुनम् । देववीत्यै त्वा गृह्णामि ॥ ३२

भूरस्माकं, हव्यं देवानाम्, —ऽऽशिषो यजमानस्य, देवंताभ्यस्त्वा देवंताभिर्गृह्णामि ॥ ३३
समृतयज्ञो वा एष यद्दर्शपूर्णमासौ, कस्य वाह यक्ष्यमाणस्य देवंता यज्ञमार्गच्छन्ति कस्य
वा न, बुद्धनां < सुमानमर्हयजमानानां < यः पूर्वधुरग्रे गृह्णाति सं शो भूतै देवंता अभियजते,
ममाग्रे वचो विहवेष्वस्ति, —ति पूर्वमग्निं गृह्णाति, देवंता वा एतत् पूर्वधुरग्रहीत, ताः शो भूस्ते-
ऽभियजते, ब्रह्मिणा वै पूर्णमासे व्रतमुपयन्ति वत्सैरमावास्यायां, पुरा वत्सानामपाकृतोदिस्यत्य-
श्रीयाता, इस्ता अवनिज्य दक्षिणरेतोऽग्निमुपतिष्ठता, —ऽग्रे व्रतपते व्रतमालप्स्या, इत्यग्निर्वै
देवानां व्रतपतिर्ब्राह्मणो व्रतभृद्, व्रतपतय एव प्रोच्य व्रतमालभते, ऽग्निं < होतारमुप तं <
हुवा, इति येन हविर्निर्वप्यन्त्स्यात्तद्भिमुशेद्, देवंतानां वा एष ग्रहो, देवंता वा एतद्ग्र-
हो, —युनज्मि त्वा ब्रह्मणा देव्येन, —ति परिधिषु परिधीयमाणेषु वदेदु, —त्रैवां एष योसो, ऽग्निम-
तद्युनक्ति, युक्तोऽस्मै हव्यं < वहत्य, —स्मास्विन्द्र इन्द्रियं दुधात्वि, —तींहायामुपहृयमानाया <
वदेदि, —डाय वा एष दोहा, इडा < वा एतद्दुहै, ऽथो इन्द्रियं < वा इडे, —न्द्रियमेवात्म-
न्यत्ता, आमाशिषो दोहकामा, इत्याशिषो वै दोहकामा यजमानमभिसर्पन्ति, ता दक्षिणतो
यजमानलोकमुपतिष्ठन्ते, ता यथा धेनवोऽदुग्धा अपक्रामन्त्येधंमस्मादाशिषोऽदुग्धा अपक्रा-
मन्ति य एव न वेदा, —ऽथ य एव < वेदाशिषु एव दुहे, सां मे सत्याग्निर्देवान् गम्यादि, —ति
प्रस्तेरं प्रहीयमाणे वदेत्, सत्यां < वा एतदाशिषं देवान् गमयित्वांश्च वरं < वृणीत, एतद्दु स्म
वा आहोपावृजानः श्रुतेह, सहस्रेणेषां कमु णीदतोऽधि वरं < वरिष्यामहा, इति सहस्रेण यक्षीयं,
—ति ह स्म वाचं ततः पुराह, वि ते भुञ्चामि रानां < वि रुमीनि, —ति परिधिषु प्रहीयमाणेषु

[४] मे. १, ४, १ । तै. १, ६, १ । ऋ. ५, ६ । वा. ८, ६०, १, २१ । क्व. १, ४६, १, ४९ । मा. अं. १, ४, १ ।

[५] मे. १, ४, १ । तै. १, ६, ७, १, ७, ३ । ऋ. ३१, १५, ३०, ०-३ ।

चदेद्, देवता वा एतत् स्वर्गं लोकं गुमायित्वां प्रतिष्ठाप्य व्यमौगि, — छौ यज्ञो भृगुभिरिति, यज्ञस्य वा एष दौहो, यज्ञमेतद्देह, एतद् स्म वा आह कपिवनो भौवायनः, किमु सं यज्ञेन यजेत वां गामिच यज्ञं न दुहित, सुदोहतरौ हि गौरिति ॥५॥ ३४

सं २ यज्ञपतिराशि, — येति यज्ञमानो यजमानभागं प्राश्नाति, यज्ञमानो वै यज्ञपति, — यज्ञो यजमानभागो, यद्यज्ञमानो यजमानभागं प्राश्नाति यज्ञपता एवं यज्ञं प्रतिष्ठापयति, यद्वि प्रवेत्सत्समिष्टयज्ञेषा सह जुहुया, — दुमा एवं यज्ञं प्रतिष्ठापयति, यद्विनिर्व्विष्यन्त्रथौ निष्टपत्य-परेवं यज्ञं निर्मिमीते, ५थ यद्विनिर्व्विष्यन्त्यजमानाय प्राहु यज्ञपतेरेवाधि यज्ञं निर्मिमीते, ५धिर्षं भृषा ५सुं प्रदहत्से, — तं २ वै लोकं २ यज्ञमानोऽन्वतिमुच्यते यदेता आपोऽतिसृज्यन्ते, ५छिन्न २ सावयितव्या, अद्रिर्वी एतेयज्ञमानोऽत्रैरात्मानुमन्तर्धत्ते, द्वयो वै देवा यज्ञमानस्य गृहमागच्छन्ति सोमपा अन्येऽसोमपा अन्ये हुताद्रोऽन्येऽहुताद्रोऽन्ये, एते वै देवा आहुताद्रो यद्वाहणं, एतदेवस्य एष यः पुराणीजान, एते वा एतस्य प्रजायाः पशुनामीशन्ते ३, तेऽस्याः प्रीता इपर्मूर्जमादायापक्रामन्ति, यदन्वाह्यमन्वाह्यति तामिवं तेन प्रीणाति, दक्षिणतः-संद्ध्यः परिहर्तवा आह, दक्षिणावर्तैव यज्ञेन यजता, आहुतिभिरवं देवान् हुताहः प्रीणाति, तेऽस्मै प्रीता इपर्मूर्जं निष्छन्ति ॥ ६ ॥ ३५

संद्ध्यः, संन्मे भृषा, इत्याशिषो वा एता, — स्तां एवावरुन्वे, पूर्णमसि, पूर्णं मे भृषा, इति पूर्णो ह वा अमुत्राङ्गिः संभवति, सर्वमसि, सर्वं मे भृषा, इति सर्वो ह वा अमुत्राङ्गिः संभवत्यं, क्षितमस्व, क्षितं मे भृषा, इत्यक्षितो ह वा अमुत्राङ्गिः संभवति, प्राच्या दिशा देवा क्रुत्वित्वा मार्जपन्तामि, — त्येता वै यज्ञस्य मृष्टय, एताः शान्त्यस्ता, भंजपापयो त्रिदांशुः, — स्तंषां मृष्टां यज्ञः शान्तो भूदधातुकः पशुपतिः पशुः, — स्तंषं एव २ वै ह मृष्ट एवाभ्यु यज्ञः शान्तो भवत्य, — पातुकः पशुपतिः पशुः, विष्णुः पृथिव्या २ व्यक २ स्तं गापत्रेण छन्दसे, — ति विष्णुमुन्ना वै देवा असुरानेम्यो लोकैभ्यः प्रणुद्य स्वर्गं लोकमाय २ स्तं, — द्विष्णुगुरो वा एतेयज्ञमानो भ्रातृच्यमेभ्यो लोकैभ्यः प्रणुद्य स्वर्गं लोकमेत्यं, — गन्म ३ स्वरि, — ति स्वर्गमेव लोकमिति, सं ज्योतिषाम्, — मेति ज्योतिरि स्वर्गो लोकं, इदमहमभ्युष्य प्राणं निवेष्ट-

यामीं, —ति प्राणमेवास्य निवेष्टयती, —त्यं पर्यावर्तत, एव० हि यज्ञः पृथिव्यत्तत्, अस्या अमुपु
 वा एतदादित्यस्यावृतमनु पर्यावर्तते, तेजोऽसीं, —त्याह, तेजोऽश्मिः, सैवं हित्वा प्रजां
 च पशूँश्च स्वुरेति, यदाह, समहं प्रजया, सै मया प्रजा, समहं पशुभिः, सै मया
 पशुवा, इति प्रजायां चैवं पशुपु च प्रतितिष्ठत्यं, —मे गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना
 भूयास्य०, सुगृहपतिस्त्वं मया गृहपतिना भूया, इत्यंग्रहणौ संजीर्यतः, सर्वमापूरितो,
 नीतिं नीतः, पुत्रस्थ नाम गृह्णाति, प्रजामेवान् समतानीत, स वै मानुषमेनाभ्युपावर्तते,
 मनुष्यस्य हि नाम गृह्णाति, यदाहाह्निन्नो दिव्यंस्तेन्तुमीं मानुषंश्रे, —दीति दिव्यं चैवं मानुषं
 च समतानीद्, दिव्याद्वाश्रो मां छित्ति मां मानुषां, —दित्युभा इयं लोकं जयतः, महं स्वर्गं
 लोकं भवतः ॥ ७ ॥

३६

इति य एव देवा यज्ञहन्तश्च यज्ञमुपथ पृथिव्यां तांस्तीर्त्वांन्तरिक्षमाकुरुद्, य एव देवा
 यज्ञहन्तश्च यज्ञमुपथान्तरिक्षे तांस्तीर्त्वां दिवमगन्, य एव देवा यज्ञहन्तश्च यज्ञमुपथ द्विर्षि तां-
 स्तीर्त्वां सृजावानां मध्ये श्रेष्ठया आधादेन्०, शिरो वा एतद्यज्ञस्य यत्पुरोडाशः, केशा वेदां,
 यद्देदेन् पुरोडाश० संमार्ष्टि यज्ञस्य सर्वत्वायायो मेच्यत्वायु, यज्ञो वै देवंभ्यस्तिरोऽभवत्, तं
 देवा वेदेनाविन्दु०, —स्तद्देदस्य वेदत्वं०, यद्देदेन् वेद्यामास्ते यज्ञमेवास्मै विन्दति, पत्न्यं वेदं
 प्रपृच्छति, दुरनुवेदो वा अमुन्न यज्ञो, यज्ञमेवास्मै विन्दति, त्रिः प्रपृच्छति, त्रिपत्या हि
 देवा, उपस्था आस्पृते, पुंसांश्च जानुका भवति, पशुवो वै वेदं, औपशयोऽप्यं,
 एषं सुलु वै पशुनां लोकं यदन्तरासीं, सैवं वा एतं लोकं यजमानो आतृच्यस्य पशुन् पृहक्ते,
 ऽर्धमासेऽर्धमामे वै यज्ञो विच्छिद्यते, संततमाहवनीयान् स्तृणोति यज्ञस्य संतत्यं, त० संतत-
 मुत्तरेऽर्धमाशेऽर्धमिपजते, गोमं अग्नेऽग्निं अर्धी यज्ञ, इति गोमन्तमेनाग्निमन्तमर्धिन० यत्स-
 मुकरि, —हावानेषो असुर प्रजावान् दीर्घो रथिः पृथुश्रमः सभाया, —नित्याश्रिपुमेनाग्नाग्ने, मे
 पत्नी पत्या सुकृतेषु गलतामित्येष वै पत्न्या यज्ञस्यान्वारम्भः, सह स्वर्गं लोकं भवतो, यां
 वा एतस्य पत्नी सैत० संप्रति पथादन्वास्ते, यत् संप्रति पथादन्वासीन् प्रजामस्या निद्वेद्द,
 यदाह पत्ति पत्न्येष ते लोकं, इति लोकमेवास्या अरुन्, —निर्दाह्नोऽस्याः प्रजा भवति, यां
 संस्वती यज्ञयम्, —नीति यज्ञयमन०, यज्ञनिवास्मै तेन यच्छत्यु, —तोऽपोऽजीरन्तः मजावा
 उपामते, वाचामिन्वस्यं ब्राह्मणस्य वा राजन्यस्य वापास्महा, इति प्रा०श्चं तु नै पत्न्यु,

स्तस्मिन्नाद्यो यत् पंचेयुः क्रुष्यादं कुर्युः, न हि तस्मिन्नाद्यो मांस्तं पंचन्ति यस्मिन्नाहुतीर्जुह्वत्य, या-
 धार्गेऽस्यनभिग्रस्ति, श्रेत्प्या वै नार्मिपात्रैः प्रियां तनु, र्यां मर्याधैर्येणे, ति खलु वा आहु, —
 यद्व्यात्रु यज्ञं क्रियते यद्ये न, यां चैवात्रु यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः विद्यं यां च न तस्यैषोभयस्य
 प्रायश्चित्तिः ॥ ८ ॥ ३७

देवान् जनमगन्त्युर्ज, इति स्कन्नमभिमुन्नयेत्, जनः वा एतद्यज्ञस्य गच्छति यत् स्कन्दति,
 जेनोरे हीयमस्मेदीधु, यज्ञस्य वा एतज्जन्तं गतस्याग्निपर्मवरुन्धे, पञ्चानां त्वा वातानां धर्त्रीय
 गृह्णामीति, पाद्भो यज्ञो, पाद्भोनेव यज्ञस्तमालुब्धा, — ज्यः वाव यः पवत एष यज्ञ, — स्तमेवाग्रः
 हीव, पञ्चानां त्वा दिशां धर्त्रीय गृह्णामी, तीमा एव पञ्च दिशोऽग्रहीत्, पञ्चानां त्वा सलि-
 लानां धर्त्रीय गृह्णामीति, पञ्चो वै सुलिल, पञ्चनेवाग्रहीत्, पञ्चानां त्वा पुष्टानां धर्त्रीय
 गृह्णामी, ति पुष्टान्नेवाग्रहीत्, तेनास्य पुष्टवन्तौ दर्शपूर्णमासौ संतुता अविच्छिन्नौ भवतः,
 पञ्चानां त्वा पञ्चजनातां धर्त्रीय गृह्णामीति, छन्दांसि वै पञ्च पञ्चजनां, छन्दोऽस्मेवाग्र-
 ही, चरोस्त्वा पञ्चविलस्य धर्त्रीय गृह्णामी, तीमे वै लोकोक्षरुः पञ्चविल, इमानेव लोकान-
 ग्रहीत् ॥ ३८

धामामि प्रियं देवानामनाष्टं देवर्यजनम् । देववीत्यै त्वा गृह्णामि ॥ ३९

इति प्रजात आज्यग्रहः पथागाद्, भूरस्माकं, हव्यं देवता, माशिषो यज्ञमानस्ये, ति
 भृन्निमेषात्मन आशास्ते, हव्यं देवभ्यु, आशिषो यज्ञमानस्य, देवताभ्यस्त्वा देवताभिर्गृह्णा-
 मी, ति देवताभ्य एवेतं देवताभिरग्रहीत् ॥ ९ ॥ ४०

देवतानां वा एतद्वायतनुः यदाहयनीयो, यदन्तराग्नीं तत् पुशुनां, मनुष्याणां गार्हपत्यः,
 पितृणामेदनुः पंचुनुः, सर्वा ह वा अस्य यक्ष्यमाणस्य देवता यज्ञमार्गच्छन्ति य एवः वैद, पर्व
 प्रार्थमपरं च परिस्तरित्वा आह, मनुष्याणां वै नवावसानं, प्रियं नवावसानमेवाकर्मेष्य-
 त्वाया, — जमेजिह्वासि वाचो विमज्जेन, मिति पुरोडाश्यानावपति, देवतानां वा एष्यं ग्रहो,
 दुपंता वा एतद्ग्रही, देतद् स्म वा आहारुण ओपवेति, रहुतासु वा आहमाहुतिषु देवता हव्यं
 गमयामि, मंस्थितेन यज्ञेन सःस्थां गृह्णामी, ति तद्य एवः वैदाहुतास्त्रेवास्याहुतिषु देवता
 हव्यं गच्छति मंस्थितेन यज्ञेन सःस्थां गृह्णामी, ल्यग्लाम्याः वै हव्यंदा हविष्कृदिति ॥ इति

देवा यज्ञाद्रक्षास्वर्षपात्रत यदीच्छन्त्या उद्वादेयन्ति इपेदी समाप्नन्ति ॥ इद्विष्णुदेहि ॥ इत्याह
 रक्षसामपहत्या, अपः प्रणीय वाचु यच्छति, मनुसा वै प्रजापतिर्यज्ञमृतनु, वैष्णुसुखोर्द्ध-
 दितोरध्वर्युश्च यजमानश्च वाचु यच्छेतां, प्रजापतिरिव भूत्वा मनुसा यज्ञं तन्वाते, न सर्वाणि
 सद् यज्ञायुधानि ग्रहत्यानि, मानुषं तं क्रियते, नैकमेकं, पितृदेवदेव्यं तद्, दे दे सद्
 ग्रहत्ये, याज्यानुवाक्ययो रूपसुपवसत्यु, मया स्वैतनु पशुनवरुन्धे ग्राम्याश्चारण्याश्च,
 यद्ग्राम्यस्य नोश्नाति तेन ग्राम्यानेवरुन्धे, ऽथ यदारण्यस्याश्नाति तेनारण्या, नयो इन्द्रियं वा
 आरण्य, मिन्द्रियमेवात्मन्धते, न मापाणामश्रीयाद, यज्ञियां वै मापा, न तस्य सायं-
 मश्रीयाद्यस्य प्रार्थयस्वमाणः स्याद, प्रतिजग्धेन वै देवा हव्येन वसीषोभूयमगलन् प्रतिजग्धेनागुराः
 परामवस्वत, दप्रतिजग्धेन वा एतद्भव्येन यजमानो वसीषोभूयं गच्छति, परास्य आतृव्यो
 भवति, यो वै श्रद्धामनालभ्य यजुते पापीयान् मवत्या, ऽऽयो वै श्रद्धा, न वाचा गृहन्ते न
 यजुषा, ऽति वा एता वाचं नैदुन्वयति वरं, मनुस्तु नतिनेदन्ति, यदीषां गृह्णीयादिसां तद्वि
 मनुसा ध्याये, द्विषं वा एतासां पात्रम्, नैषैवना अग्रहीत्, श्रद्धामालभ्य यजते, न
 पापीयान् भवति ॥१०॥

४१-४४

ब्रह्मवार्दिनो वदन्ति, प्रेधममुर्धन्ति प्र हवि, रिधमः प्रुयमं आहुतीनां, कस्मादुन्धेपाश्च
 हविषाश्च याज्यानुवाक्याः सन्ति, कस्माद्विधमस्य नैति ॥ अग्ने समिधमसान्नापानुवृद्दि ॥ इति
 पुरोनुवाक्या सामिधेनां, याज्योपवाको वपट्कारो, यत्र वै यज्ञस्यातिरिक्तं क्रियते तद्यजमानस्याति-
 रिक्तमात्मन् जायते, यदेनामश्च वै यज्ञाच्छिद्यते क्षीणुको यजमानो भवति, परिधानीयया मामि-
 धेनीनामुत्तममिधमस्य समर्धय, त्यसोषुको यजमानो भवति, नास्यातिरिक्तमात्मन् जायते, यो
 वै प्रजापतिश्च सप्तदशश्च यज्ञेऽन्वायुश्च वैदु नास्य यज्ञो च्यपते, प्रजापतो यज्ञेन प्रतिविष्टि ॥
 ओ आषय ॥ इति चतुरधरम् ॥ अस्तु आषट् ॥ इति चतुरधरम् ॥ यज्ञ ॥ इति द्व्यधरम् ॥ यं यज्ञा-
 महे ॥ इति पञ्चाधरं, मुखरो वपट्कारं, एषं वै प्रजापतिः सप्तदशो यज्ञेऽन्वायुश्च, यद्यनुवा-
 क्यया पति यद्वि याज्याया, अतर्धेदेवं नैति नास्य यज्ञो च्यपते, प्रजापतो यज्ञेन प्रति-
 विष्टति, न वै तद्विष यद्वि ब्राह्मणां वा स्मोऽब्राह्मणां वा यद्वि तस्य वा क्रोशेऽस्मोऽन्वयस्यु
 वा यस्य म्रमेष्टे, यस्य हस्तेवै म्रवाणो यजुने न तद्विष्टमागच्छति, नेतरमपनमति, तं प्रुभं
 सुवपेसाणे म्रपात् ॥ देवाः पितरः पितरो देवा, योऽस्मि न मं मंयुजे, योऽस्मि न मं मंयुगोमि,

शूनं म इष्टं < शूनं < शान्तं < शूनं कृतं भूयात् ॥ इति त्रय एव कथं स संन्यज्जते तं तद्विष्टमागु-
 उति, नैतुरमुपनमति ॥ यज्ञस्य त्वा प्रमयाभिर्मया परिमयोन्मथा परि गृह्णामि ॥ इति गायत्रीं वं
 यज्ञस्य ग्रामा, रिष्टुवुभिमा, जगती परिमा, —ऽनुष्टुबु, —न्मेतानि वं छन्दांसि यज्ञं < ब्रह्मन्ति,
 तंरेवंनं परिगृह्णाति ॥११॥ ४५-५९

वेदिनं < वेदार्थं गन्धर्वाप्सरसोऽपृच्छन्, कथां यज्ञमानो यज्ञमानेन भ्रातृव्येण सदृद्दसी, —
 त्यहं < वेद्रा, इत्यग्रीत्, तेऽनुबन्, —ज्ञा नो यज्ञं < व्याचक्ष्वा, इति तंभ्यो यज्ञं < व्याचष्ट,
 तेऽनुबन्, —तनेन यज्ञमानो यज्ञमानाद् भ्रातृव्यात् पापीयान्त्स्यादिति, तेऽनुबन्, —स्तथा वेत्ते
 यज्ञं < विधास्यामो यथा यज्ञमानो यज्ञमानं भ्रातृव्यमभिमविष्यसी, —ति तस्मा आहुतीर्विज्ञं
 व्यदधु, —स्ततः केशीं पण्डिकुर्माद्भारिमभ्यभव, —दुभिं भ्रातृव्यं < यज्ञेन भवति यं एवं < वेद,
 प्राणो वा आचारः, पूर्वाधे होतृव्यो, मुखत एवास्य प्राणं दधाति, प्राणो वा आचारो,
 मध्यतो होतृव्यो, मध्यत एवास्य प्राणं दधात्या, —ऽऽचारं भूयिष्ठमाहुतीनां जुहुयात्, प्राणो वा
 आचारः, प्राणमेवास्य भूयिष्ठं करोति, संततमाचारमाधारयेत्, — प्राणो वा आचारः,
 प्राणस्य संतत्या, ऊर्ध्वमाचारमाधारयेत् स्वर्गकामस्य, यज्ञमानो वा आचारो, यज्ञ-
 मानमेव स्वर्गं लोकं गमयति, यं द्विष्योत्स्य न्यञ्चमाधारयेत्, पापीयान् भवत्य, —भिकामन्ती
 वा एकाहुति, —रूपकामन्त्येका, प्रतिष्ठितेका, यामभिकाम जुहोति साभिकामन्ती, यामुप-
 ब्रामं जुहोति सापत्रामन्ती, यां < समानं त्विष्टं जुहोति सा प्रतिष्ठिता, यं कामयेता, —ऽभि-
 तर < वसीयाञ्च्रेयान् तस्या, —दिति तस्याभिकामं जुहुयात्, तंन सोऽभितरं < वसीयाञ्च्रेयान्
 भवत्य, —थ यं कामयेता, —पतरं पापीयान् तस्यादिति, तस्यापकामं जुहुयात्, तंन सोऽपतरं
 पापीयान् भवत्य, —थ यं कामयेत्, न वसीयान् तस्यान्ने पापीयानिति, तस्य समानं त्विष्टं जुहु-
 यान्, —तंन स ने वसीयाञ्च्रेयान् पापीयान् भवत्य, —ततो वंश्रुयाजोः, समानं होतृव्या क्रतूनां प्रति-
 ष्ठित्यं, यामैराज्यभागस्य सांत्तराधे होतृव्या, ततो योत्तरा सा रक्षोदेवस्था, या सोम-
 स्वाज्यभागस्य सा दक्षिणाधे होतृव्या, ततो या दक्षिणा मा पितृदेवस्थं, —तदा अन्तराहुती-
 नां लोकः, फलसां अस्याहुतयो यथापूर्वं < हृषन्वे यं एवं < वेद, यां घूमं जुहोति तां तंममि
 जुहोति, ततो यज्ञमानोऽरोचुर्मा भवति, यामद्भारेषु जुहोति मान्धाहुति, —स्ततो यज्ञमानस्य

चक्षुः प्रमायुक्तं भवत्यु, — मे ज्योतिष्मति होतृश्च्ये, ऽरोचुको यजमानो मयुति, नास्य चक्षुः
 प्रमीयते, । यामत्राहणः प्राश्नाति सां स्कन्नाहुति, — स्तस्या वसिष्ठ एवं प्रायश्चित् ५ विदाचकार
 ॥ ब्रध्नु पाहि ॥ इति पुरोडाशमभिमृशेद्, मज्जतां भार्गो, सां भार्गो भुक्त, ब्राह्मणानामिदं ५
 हविः सोम्यानां ५ सोमपांतां, नंदात्राहणस्याप्यस्ति, कुर्वतां मे मां क्षेष्ट, ददतो मे मेषदसत् ॥
 इति दक्षिणीयेपेवं यज्ञं प्रतिष्ठापयत्यस्केन्नमविशुब्ध, — मृतं यामत्राहणः प्राश्नाति सांस्य हुतैव
 भवति ॥ १२ ॥

६०-६३

यस्याज्यमनुत्पूत ५ स्कन्दति सां वै चित्रां नामाहुति, — स्ततो यजमानस्य चित्रं प्रमायुक्तं भवति,
 चित्रं देय ५, सैवं तस्य प्रायश्चित्, — रथ यस्यात्पूत ५ स्कन्दति सां वै स्कन्नां नामाहुति,
 ॥ स्ततो यजमानः प्रमायुक्तो भवति, वरो देयः, सैवं तस्य प्रायश्चित्, — रथ यस्य पुरो-
 डाशो दुःश्रुतो भवतुस्तद्भविर्मदैवत्यु ५, यदा तद्भविः संतिष्ठेताथ चतुःपरानमोदनं पत्त्वा ब्राह्म-
 णेभ्यो जीवं — रथ यस्य पुरोडाशो धायुतस्त ५ यज्ञं ५ वृहणो
 गृह्णाति, यज्ञो हि यज्ञस्य प्रायश्चित्, — रथ ऽोऽदक्षि-
 णेन यज्ञेन यजते त ५ यजमान ५ पिद्या, — ददक्षिणेन हि वा अयं ५ यज्ञेन यजते, ५ य न वसी-
 यान् भवती, त्युर्वरा संभृदा देयात्, सैवं तस्य प्रायश्चित्, — रथ यस्य कपालं भिद्येत् तत् संदध्याद्,
 गायत्र्या त्या शताक्षरया संदधामि ॥ इति वाग्वै गायत्रीं शताक्षरा, वाचैर्वेनत् संदध्यात्, — य
 यस्य कपालं नश्यति त ५ वा इयं ५ स्वर्गीहोकारानन्तर्दधाति, यदा तद्भविः संतिष्ठेताथप्रये वैद्या-
 नराय द्वां दशकपालं निषेध, — दियं ५ वा अप्रियं धानरं, इमामेवं भागधेयेनोपासरत् स्वर्गस्य लोक-
 स्थानन्तर्हिस्था, अथ यस्याहुतिर्वेहिष्पतिधिं स्कन्दति सां वै जीरनडाहुति, — रथीधं श्यात् ॥ एतां ५
 संकुस्य जुहुधि ॥ हत्यभिर्वै संशं देवताः, संशंभिरेवास्प देवताभिर्द्वैतं भवति, पूर्णपारं-
 मर्माधि देय ५, सैवं तस्य प्रायश्चित्, — यजमानो वै जुह, — अतृव्य उपयु, — यं शक्षिणोत्तं होत-
 ३च्यु ५, यत् प्रक्षिणीयां यजमानं प्रक्षिणीयाद्, च्युपत्तं होतृव्यं, देवेषं वा एतां यदाहुतयो,
 यं द्विष्पात्तं तर्हि मनसा ध्यायेद्, देवेषुभिरेवं ५ विपृषति, स्तृणुत् एवं, पश्यतो वा
 आहुतयो रुश्शेऽभिः स्त्रिष्टकं, — न सह होतृश्च्यु ५, यत् सह जुहुयाद्द्वानायास्य यज्ञेनपिदद्या,

—दुत्तरार्धपूर्वाधे होतुश्च्यमाहुतीनामसृष्ट्या, अथो एवमस्य रुद्रः पृश्नन्तुभिमानुष्को भवति
॥१३॥ ६४-६७

आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदशपूर्णमासां आलप्स्यमानो, ऽग्निर्वै सर्वा देवंता विष्णुयज्ञौ,
देवंताश्चैवं यज्ञं चालम्य दर्शपूर्णमासां आलभते, जयानु त्वो जुहति, देवाश्च वा असुराश्चास्प-
र्धन्त, सं प्रजापतिरेतान् जयानपश्यत्, तानिन्द्राय प्रायच्छत्, तैः सृष्टम्भं सृष्टम्भं सुरान-
जयत्, सृष्टम्भं सृष्टम्भं भ्रातृव्यं जयति यस्मैतै ह्यन्ते ॥ आकृतं चाकृतिश्च ॥ इति यज्ञौ वा
आकृतं, दक्षिणाकृतिः ॥ चित्तं च चित्तिश्च ॥ इति मनो वै चित्तं, वाक्चित्तिः ॥ आधीतं
चाधीतिश्च ॥ इति प्रजा वा आधीतं, पृश्ना आधीतिः ॥ विज्ञातं च विज्ञातिश्च ॥ इत्यृग्वै विज्ञातं,
सामं विज्ञातिः ॥ भंगश्च क्रतुश्च ॥ इति प्रजापतिर्वै भंगो, यज्ञः क्रतुः ॥ दर्शश्च पूर्णमासश्च ॥
इति दर्शपूर्णमासा एव तद् द्वादश, द्वादश मासाः सध्वत्सरः, सध्वत्सरमेवाप्त्वावरुद्धे,
प्रजापतिः प्रायच्छज्जयानिन्द्राय वृष्ण, उग्रः पृतनासु जिष्णुः ॥ तैर्भिर्वाजं वाजयन्तो जयेम
तैर्भिर्विद्याः पृतना अभिष्यामः ॥ इति त्रयोदशीमाहुतिं जुहुया, दंस्ति मासस्त्रयोदश, स्तमेवैतया-
प्त्वावरुद्धे ॥ अग्ने बलदुः सहा औजः क्रममाणाय मे दा अभिशस्तिर्कृतेऽनभिशस्तेन्याय ॥ अस्यां
जनतायां ऋषयाम् स्वाहा ॥ इति जुहुयाद्, यत्र कामयेत, चित्रमस्यां जनतायां स्यामिति,
चित्रमहं तस्यां जनतायां भवति, शनलं त्वस्यात्मन् जायते ॥१४॥ ६८-८५

अग्नये भूमिनेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत, भग्यन्नादं स्यामिति, प्रजापतिर्वै भंगो,
यज्ञः क्रतुः, सं इमाः प्रजा भंगेनाभिरुक्षति, तस्मात् सर्वो मन्यते, मां भंगोऽरिष्यति मां
भंगोऽरिष्यतीति, यदग्नये भूमिने भंगुमेव साक्षाद्राप्त्वावरुद्धे, भग्यन्नादो भवत्यु, मां
सह दर्शपूर्णमासां आलम्प्या, उद्रा अन्धः शृङ्गं मितीं मुच्यते, दर्शो वा एतयोः पूर्वः पूर्णमासा
उत्तरा, ऽद्य पूर्णमासं पूर्वमालभन्ते, तदद्यथापूर्वं क्रियते, तत् पूर्णमासमालभमानः संरस्वत्यै
चरुं निर्वपेत् भरस्वते द्वादशकपाल, ममावाऽस्यां वै संरस्वती पूर्णमासः संरस्वा, नुमा एवैनी
यथापूर्वं कृन्पयित्वालभता, क्रुद्धया, क्रुद्धोत्पेवा, ऽद्यो मिधुनत्वाय ॥१५॥ ८६ [३७]

॥ इति प्रथमकाण्डे यजमान-ब्राह्मणं नाम चतुर्थं प्रपाठक ॥४॥

अथ पञ्चम. प्रपाठकः ।

अग्न्युपस्थानम् ।

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं चोचेमात्रये । आरं अस्मै च शृण्वते ॥	० १
अग्निर्मूर्धा दिवं कर्कुर्यतिः पृथिव्या अर्यम् । अपां च रंतांसि जिन्वति ॥	२
उमां वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उमां रोधसः सह मादयध्वै ।	
उमां दातारा इपां च सुमीर्णामुमां वाजस्य सान्तये हुवे वाम् ॥	३
अर्यमिहं श्रुथमो ध्रायि धातुभिर्होता यज्ञिष्ठो अध्वरंस्वीडयः ।	
र्यमप्रवानो भृगवो विरुचुर्वनेषु चित्रं च निर्भव च विद्ये विद्ये ॥	४
अस्यं प्रत्नानमु धृतं च शुक्रं दुदुहे अह्वयः । पयः सहस्रसामपिम् ॥	५
अर्यं ते योनिर्क्रत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।	
तं जानन्नग्रा आरोह ततो नो वर्धया र्यिम् ॥	६
दधिक्लाणो अकारिपं जिष्णोरंश्वस्य चार्जिनः ।	
सुरभिं नो सुरा करत् प्र ना आयूष्वपि तारिपत् ॥	७
अग्रा आयूष्वपि पवसा आसुवोर्जिमपिं च नः । आरं वाधस्व दुहन्ताम् ॥	८
अग्निर्मपिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तमीमहे महागर्भम् ॥	९
अग्ने पवस्व स्वपा अस्मै वर्चः सुवीर्यम् । दधत् पौषं च र्यिं मयि ॥	१०
अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया । आ देवान् वृक्षि यक्षि च ॥	११
स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवं इहारह । उषु यज्ञं च हविर्धं नः ॥	१२

[१] मं १,५,५,६ । तं १,५,५ । काठ ६,९ । ऋषि ४,८ । वा ३,११-१३, १५,१६,१४, १३,१४, १५,२०, १५, २६, ३३,६, १२,५२, १५,५६, २३,३२, १९,३८, ३५,१६, २६,९, ८,३८, १७,८-९ । शाल ३,१७-१९,२१, २२,२०, १६,४१,४७, ३२,६, २५,३४, ८,१९, २१,४०, २९,२७, ३५,४८, २८,१२, २९,३८-३९, ८,१०, १८,१० । सा श्री १,६,२ । [उपप्रयन्तो अध्वरं च १,७४,१, राम १३७७ । अग्निर्मूर्धा दिवः च ८,४४,१६, वा २७, १५३२ । उमा वामिन्द्राग्नी च ६,६०,१३ । अर्यं ते योनिर्क्रत्वियो च ३,२९ १०, अथर्व ३,२०,१ । अर्यमिहं प्रथमो च ४,७,१ । अस्यं प्रत्नानमु च ९,५४,१ । वा. ७,५५ । दधिक्लाणो च ४,३९,६, १०,१८६,१, अथर्व ४,१०,६,२०,१३७,३, वा. ३,५८ । प्र ना (ण) आयूष्वपि तारिपत् च १,७५,१७, अथर्व १२,७,१३,१४ २,६७ १९,३४,४, वा १८४,१८४७ । अग्रा आयूष्वपि पवसा च ९,६६,१९, वा ६२७,१४६४,१५१८ । अग्निर्मपिः पवमानो च ९,६६,२०, वा १५१२ । अग्ने पवस्व स्वपा च ९,६६,२१ । अग्ने पावक च ५,२६ १, वा १५२१ । स नः पावक च १,१२,१० । अग्निः शुचिप्रततम च ८,४४,२१ । उदग्ने शुचयस्तय च ८,४४,१७, वा १५३४ । शुभा आजन्त इरते च अथर्व १३,२,१ ।

अग्निः शुचिः ततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कर्षिः । शुची रोचता आहुतः ॥ १३

उदमे शुच्युपस्तवु शुक्रां भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतींश्च्युच्युः ॥ १४

अग्नीषोमा इमं < सुं मे भृणुते < वृषणा हवम् । प्रति मूक्तानि हर्यते भवते दाशुषे मयः ॥ १५

अग्निस्तिग्मस्तिग्मतेजाः प्रति रंक्षो दहतु संहतामरातिम् । अपावृशश्च सुदताम् ॥ १६

अग्ने सपत्नसाह सपन्तान् मे सहस्व । मा मा तित्तिर्पन्तारीद् ॥ १ ॥ १७

त्वमग्ने सर्व्यर्चा असि, मैं मामायुषा वर्चसा सृज, मैं त्वमग्ने सर्व्यस्य ज्योतिषागथाः ॥ १८

समृषीणा < स्तुतेन सं श्रियेण धात्रा समहमायुषा सं < वर्चसा सं प्रजेया सं < रायस्पोषेण ग्नीय ॥ १९

इन्द्रानास्त्या अत < हिमा द्युमन्तः समिधीमहि ।

वयस्वन्तो वयस्कृत < सहस्वन्तः सहस्कृतम् । अग्ने सपत्नदम्भन < सुवीरसो अंदाभ्यम् ॥ २०

अग्नेः समिदस्य, —भिज्ञस्त्या मा पाहि, सौमस्य समिदसि, परस्पां म एधि, यमस्य समिदसि, मृत्योर्मा पाहा, —स्युर्धा अग्नेऽस्यायुर्मे धेहि, वचोर्धा अग्नेऽसि, वचो मे धेहि,

चक्षुर्धा अग्नेऽसि, चक्षुर्मे पाहि, श्रोत्रर्धा अग्नेऽसि, श्रोत्रं मे पाहि, तनूर्धा अग्नेऽसि तनू मे पाहि,

यन्मे अप ऊर्न तश्चन्वस्तेन्मा आपणा, —अग्ने यत्ते तपस्तेन तं प्रति तप यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो, अग्ने यत्ते शोचिस्तेन तं प्रतिशोच यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो, अग्ने यत्ते अविस्तेन तं प्रत्यर्च यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो, अग्ने यत्ते हरस्तेन तं प्रति हर यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो, अग्ने यत्ते तेजस्तेन तं प्रति तितिगिष्ण यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो, अग्ने रुचां पते नमस्ते रुचं, मयि रुचं धा, —थिजावसोः स्वस्ति ते पारमुशीयावर्गसोः स्वस्ति ते पारमुशीया, —ऽम्भः स्या, —ऽम्भो वो मक्षीय, महः स्य, महो वो मक्षीयो, —र्जस्यो, —र्ज < यो मक्षीय, रायस्पोषः स्य, रायस्पोष < यो मक्षीय ॥ रवुती रसुचमस्मिन्वोना अस्मिन्गोऽश्नु, उप < यो वन्द्यु, —रितो मापगात, चर्हीर्भवत, मा मा हासिष्ट ॥ स < हितामि विश्वरूपा, मोर्जा विजा गोपत्येना प्रजया रायस्पोषेण ॥ मयि धो राय थयन्ता < सहस्योष < वीऽशीय ॥ २ ॥ २१-२४

उप त्वापे द्विषे द्विषे दोषावस्तर्षियां वयम् । नमो भरन्ता एमसि ॥ २५

राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानश्च स्वं दमे ॥	२६
सं नः पितॄन् सुनर्वेज्जे सूपायनो भव । संचस्वा नः स्वस्तये ॥	२७
अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भूना वरुध्यः ।	
तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुसायु नूनसीमहे संसिन्ध्वः ॥	२८
वसुरभिर्वसुश्रवा अह्ना नक्षि द्युर्मत्तमश्च रियं द्वाः ।	
सं नो घोषि श्रुधीं हवमुरुष्यां नो अघायतः सुमस्मात् ॥	२९
अभ्यस्थाश्च विश्वाः पृतुना अंरातीस्तदभिंराह तदु सोम आह ।	
वृहस्पतिः सवितेन्द्रस्तदाह पूर्वा ना आघात् सुकृतस्यु लोकं ॥	३०
ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जां मा पश्यत । रय्या वः पश्यामि रय्यां मा पश्यत ॥	३१
संपश्यामि प्रजा अहमिन्द्रप्रजसो मानवीः । सर्वा भवन्तु नो गुह्ये ॥	३२
इहा स्थ मधुकृतः स्योनां माविशतेर्मदः । सहस्रपोषश्चोऽशीय ॥	३३
भुंनमसि सहस्रपोषुषि, तस्य नो रास्व, तस्य ते भक्तिरानो भूयास्मि, डासि	
व्रतमृत, त्वयि व्रतश्च, व्रतमृदसि ॥३॥	३४
महि त्रीणामिवोऽस्तु द्युर्ध्वं मित्रस्यार्यम्णः । दुरार्धपुंश्च वरुणस्य ॥	३५
नहि तेषाममां सतां नाध्वसु चारुणेषु च । ईशे रिपुरर्षज्ञश्चसः ॥	३६
ते हि पुत्रासो अदितेश्छर्दिर्धेच्छन्त्यजस्रम् । अं द्राग्ने वायुणि ॥	३७
सोमानश्च स्वरुणं कृणुहि वृक्षणस्पते । कूर्ध्वान्तश्च यं अग्निजेः ॥	३८
यो रेवान्यो अमीरहा वसुर्वित् पुष्टिर्वधनः । सं नः सितक्त्वा यं शिवः ॥	३९
मित्रस्य चरुणीधृतः श्रोत्रो देवस्य सानसिं । द्युर्मं चित्रश्रवस्तमम् ॥	४०
कृदा च नं स्तरीरसि कृदा च नं प्रयुञ्जसि ॥	४१

[३] मं १,५,१० । ते १,५,६ । यत् ७,१ । कपि ५,१ । वा ३,२२-२६ । वज्र ३,३०-३४ । [उप त्वाग्ने दिवे० । वा १,१,७ वा १४ । राजन्तमध्वराणां० । वा १,१,८ । स नः पितॄन्० । वा १,१,९ । अग्ने त्वं नो अन्तम० । वा ५,२४,१, वा ४४८,११८० । तत्त्वा शोचिष्ठ० । वा ५,२४,४, वा ११८१ । वसुरभिर्वसु० । वा ५,२४,३, वा ११८० स नो घोषि० । वा ५,२४,३ ।]

[४] मं १,५,११ । ते १,५,६ । यत् ७,२ । कपि ५,२ । वा ३,३१-३३, २८, २९, ३४, ३६, १६६०, ८,२-३ । वज्र ३,३२-४१, ३६, ३७, ४०, ४४, ८,१-२, १०, ६४ । वा यं १,६,२ । [सोमानश्च स्वरुण० । वा १,१८,१, वा १३९, १४६३ । यो रेवान्यो० । वा १,१८,२ । मदि घोषामयोऽस्तु० । वा १,०,१८५,१ । नादि तेषाममा० । वा १,०,१८५,२ । ते हि पुत्रासो० । वा १,०,१८५,३ । कदा च न स्तरीरसि० । वा ८,५१,७, वा ३०० । परि ते वृक्षमो० । वा ४,१,८ । मित्रस्य चरुणी० । वा ३,५९,६ ।]

परि ते दूढभो रथोऽस्मै अश्रोत विश्वतः । येन रक्षसि दाशुषुः ॥

४२

निन्नदोऽग्निः, न्यहं तं मृयासुः यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो, अभिभूरस्यः, न्यहं तं भूयासुः यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः, प्रभूरसि, प्राहं तंमति भूयासुः यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ॥ पूषा मा पथिषाः पातु, पूषा मा पशुषाः पातु, पूषा माधिषाः पातु, प्राची दिग्भिर्देवता, यो भूतस्या दिशो अभिदासादधिः सा ऋछतु, दक्षिणा दिग्निन्दो देवता, यो भूतस्या दिशो अभिदासादिन्द्रः सा ऋछतु, प्रतीची दिङ्मरुतो देवता, यो भूतस्या दिशो अभिदासान्मरुतः सा ऋछतु, —दीची दिङ्मित्रावरुणौ देवता, यो भूतस्या दिशो अभिदासान्मित्रावरुणौ सा ऋछतु, —ध्वी दिक् सोमो देवता, यो भूतस्या दिशो अभिदासात् सोमः सा ऋछतु, धर्मो मा धर्मणः पातु, विधर्मो मा विधर्मणः पात्वा, —ऽऽयुश्च प्रायुश्च चक्षुश्च विचक्षुश्च प्राङ् चापाङ् चो, —रुक उरुकस्य ते वाचा वयं स भक्तं गमेमह्ये गृहपते ॥४३-४४

यस्य वा अग्निहोत्रं स्तोमो युज्यते स्वर्गमस्मै भवत्य, —यज्ञो वा एष यत्र स्तोमो न युज्यत, उपप्रयन्तो अघ्न, —मितीयं वा उपोति, —रितं एवं स्तोमं युनक्त्य, —थो इमामिव स्तोममुपयुनक्त्य, —थो या एवं प्रजा भूतानामन्वतीस्ता एवं स्तोममुपयुनक्त्य, —स्य प्रत्नामनु ह्यत, —मित्पसां वै लोकः प्रत्न, —समुत् एवं स्तोमं युनक्त्य, —थो देवा वै प्रत्न, तानिव स्तोममुपयुनक्त्य, —मयत एवं स्तोमं युनक्तीतश्चामुतश्च, देवान् वा एष प्रयुज्य स्वर्गं लोकमेति, यदाहोपोपेनु सघवन् भूया इन्नु ता, इतीयं वा उपोति, —रस्यामिव प्रतितिष्ठत्य, —य यदुपवत् पदमाह या एवं प्रजा आभविष्यन्तीस्ता एवं स्तोममुपयुनक्ति, परि ते दूढभो रथा, इत्युमयत एवंतया स्तोमं युक्तं परिगृह्णातीतश्चामुतश्च, —अग्निर्मूर्ध, —ति स्वर्गं तेनु, दिवः कृक, —दिति स्वर्गं तेनु, पतिः पृथिव्या अयं, —मिति मियुना तेना, —ऽपां रतासि जिन्वती, —ति रतस्वती पशव्या मुर्गमुदा, गायत्रोपास्थित, गायत्रोऽह्निर्गार्गापत्रेऽह्निः, स्वर्नवन्ं छन्दसोपास्थितो, —मा वामिन्द्रागो आहुवध्या, इत्युमोऽह्नेते सहा, —ऽमुं वा अयं दिवा भूतं प्रविशति, तस्मादसौ दिवा राचत, इमामसौ नक्तं, तस्मादयं नक्तः, यदुमां वामित्याहोमा एवंना अहम्यत्कारमुपनिष्ठत, उमयोऽहो रोचतेऽस्मिन्ध्याग्निः, त्रिष्टुमोपास्थिता, —ऽयमिह प्रयमो घायि

[५] मं. १,५,१ । ते १,५,७ । कठ ७,७ । कपि ५,३ । का. ३,११-१६,२४,३६ । ८,१ । १५,२६ । ३३,६ । काण्ड. ३, १७-२०, ४७, ४८, ८, १ । १६, ४७. ३०, ६ । [उपप्रयन्तो अप्यहं० । क. १,७४,१ । का. १३,७९ । अग्निर्मूर्धो दिवः० । अ. ८,४४,१६; गा. ७७,१५३१ । उमा वामिन्द्रागो० । क. ६,६०,१३ । अयं ते योनिः० क. ३, २९,१०, ४५२. ३,००,१ । अपमिह प्रयमो० । क. ४,७,१ । अथ प्रता० । क. ९,५४,१; का. ७,५५]

घातृभिः, —रित्यग्निश्छेत्स्यां प्रथमोऽधीयत, होता यजिष्ठो अध्वरंष्वीह्या, इत्येपं हि होता
यजिष्ठो अध्वरंष्वीह्यो यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुः, —रित्यप्रवानोश्छेत्तं भृगवो व्यरोचयन्, वनेषु
चित्रं च विभ्वं च विशं विशा, इत्येपंश्छेदं च सर्वं च विभू, —जगत्योपास्थिता, —ऽस्य प्रत्नामनु
धृत, —मिति स्वर्गो वै लोकः प्रत्नं च, स्वर्गं एषं लोकं प्रतितिष्ठत्य, —यं ते योनिर्ऋत्विद्या,
इत्येपंश्छेत्तस्य योनिर्ऋत्विद्यो, ऽग्निः सूर्यस्या, —ऽनुष्टुभोपास्थित ॥५॥ ४५

उपप्रयन्तो अध्वरं, —मिति प्रवापयत्येवैतया, —ऽग्निर्मूर्धं, —ति प्रवापित एवैतया रतो दधा-
त्यु, —मां वाग्मिन्द्राग्नी आहुर्वध्या, इति प्राणापानौ वा इन्द्राग्नी, प्राणापानौ वा एतेन्मुखतो
यज्ञस्य धीयेते ॥ अयमिह प्रथमो धायि घातृभिः, —रिति गर्भमेवाधा, —दस्य प्रत्नामनु धृत, —
मित्यध्वरेवाहुः, —रयं ते योनिर्ऋत्विद्या, इत्यंजीजनचैवाधीवृषच, पद्भिर्ऋपतिष्ठते, पद्भिः पुष्टान्ति,
पुष्टान्येवाचीकल्पद, दधिक्राव्णो अकारिप, —मिति दधिक्राव्त्योपतिष्ठत, एषां वा अग्नेर्दधिक्रा-
वती प्रियां तनुः पुष्ट्या सर्वसमृद्धा, —ऽग्नेरेवैतया प्रियं धामोपेत्य, —थो पशुमान् भुवत्यं, —थो
आत्मानुमेवैतया यज्ञमानः पुनीते, सप्तभिरुपतिष्ठते, सप्तपदा शकरी, शकरीः पशवः,
पशनेवावरुन्धे, जीर्णति वा एषं आहितः, पशुश्छेत्ति, —स्तेन्दुतान्येवाग्न्याधेयस्य हवींश्चि
सश्चत्सरं सश्चत्सरं निर्वेपेत्, तेन वा एषं न जीर्यति, तेनैव पुनर्णवं करोति, —तन्नं संक्षुप्य,
—मेतांभिरैवाग्नेयपावमानांभिरग्न्याधेयस्य याज्यानुवाक्याभिरुपत्येव, —स्तेन वा एषं न जीर्यति,
तेनैव पुनर्णवं करोति, द्वादशभिरुपतिष्ठते, द्वादश मासाः सश्चत्सरः, सश्चत्सरमेवा-
प्सवावरुन्धे, ऽग्नीषोमीयया त्रयोदशोपस्थेयो, ऽस्ति मासस्त्रयोदशस्तेभ्यैवैतयाप्सवावरुन्धे ॥६॥

४६-४७

ब्रह्मवादिनो वदन्ति, कस्मात् सायमग्निमुपतिष्ठन्ते कस्मात् प्रातर्नेत्य, —मां वा आदित्यः
सायमसुवति, तस्मात्सायमुपतिष्ठन्त, एषं प्रातः प्रसुवति, तस्मात् प्रातर्नेोपतिष्ठन्ते, तस्मात्
सायमहुतेऽग्निहोत्रेऽग्निहोत्रिणा नाशितश्च्यं, तस्माद् प्रातरहुते नाशितश्च्यं, तस्मात् सायम-
तियये प्रत्येनसः, पुण्यत्वात् तु प्रातर्ददति, प्रातरवनेगेत् प्रातरुपस्थेयो, ऽग्निश्रित उद्योप-
माने वा हस्ता अग्नेनिजीत, तत्र विद्व्यस्य चंतसा ऋचो वदेत् प्रातरवनेगे चंतसः, प्रातरव-
नेगेन वा अनाप्तमामोत्यं, नवरुद्रमवरुन्धे, तर्दनाप्तमेवैतनामोत्यं, नवरुद्रमवरुन्धे, ऽग्निमेद्रां

[६] मे १,५,१ । ते १,५,७ । कठ ७,४ । बरि. ५,३-४ ।

[७] मे १,५,९ । कठ. ७,५ । बरि. ५,४ ।

एष उद्धृत, स्तै देवांश्छन्दोभिः पर्यस्तृणन्, यदुपतिष्ठते छन्दोभिरेवैनं परिस्तृणात्यु, —सयमस्मा
 अक, —रषीपोमीयया पूर्वपक्षं उपस्थेयो, ऽरषीपोमीयो वै पूर्वपक्षो, ऽपरपक्षयैवैनं परिददा, —
 त्येन्द्राग्न्यापरपक्षं उपस्थेय, ऐन्द्राग्रो वा अपरपक्षः, पूर्वपक्षयैवैनं परिददाति, सर्वा ह
 वा एनं देवताः संप्रदायमन्तपेक्षं गोपायन्ति य एव & विद्वानधिमुपतिष्ठते ॥७॥ ४८

त्वमग्ने सूर्यवर्चा असी, —ति वंसीयसे श्रेयस आशिपुमेनाशास्ते, स मांमायुषा वर्चसा सृजे, —
 त्यात्मना आशास्ते, स त्वमग्ने सूर्यस्य ज्योतिषांगुथा, इति सह इक्ष्वेवं तं हि ज्योतिषी
 भेजुतः, समृषीणा & स्तुतेनेति, छन्दोऽसि वा ऋषीणा & स्तुते, छन्दोभिरेवैनं & समर्धयति,
 स प्रियेण धात्रे, —त्याहुतयो वा अग्नेः प्रियं धामाहुतिभिरेवैनं & समर्धयति, समहमायुषा स &
 वर्चसा स प्रजया स & रायस्वोपिण ग्भीये, —त्याशिपुमेनाशास्ता, इन्द्रानास्त्वा शत & हिमा, इति
 पृतुनाजिदद्याहति, —स्तया राजश्न्या उपतिष्ठेव, यदा हि राजश्न्यः पृतुना जयत्यथो भवत्यु, —
 तागजन्या उपतिष्ठेव, सरो हि पृतुना जिगीषति, सरो वुभूषति, मनोवै दश जायो
 आपन्, दशपुत्रा नरपुत्राऽष्टपुत्रा सप्तपुत्रा पदपुत्रा पञ्चपुत्रा चतुष्पुत्रा त्रिपुत्रा द्विपुत्रेकपुत्रा,
 ये नवास & स्तानेक उपसमकामश्द्, येऽष्टौ तान् द्वौ, ये सप्त ता & स्त्रयो, ये पद ता & थत्वारो,
 ऽथ वै पञ्चैव पञ्चासु, —स्ता इमाः पञ्च दुशत इमान् पञ्च निरभजन्, यद्वै किंच मनोः स्वमा-
 सीत्, तस्मात् तै वै मनुमेवोपाधावन्, मना अनाथन्त, तस्य एताः समिधः प्रायच्छत्, तामिधै
 तै तान् निरददद्, —स्ताभिरेजान् पराभाजयन्, परापाम्पानं भ्रातृव्यं भावयति य एव & विद्वानिताः
 समिध आदधात्य, —अः समिदस्य, —भिश्नस्त्या मा पाही, —त्यभिश्नस्त्या एनं पाति, सोमस्य
 समिदसि, परस्पां सु एधी, —ति परस्पां अस्य भवति, यमस्यु समिदसि, मृत्योर्मा
 पाही, —ति मृत्योरिनं पात्ये, —तद् स्म वा आह नारद, इदं वागोन्युपस्थानुमासे, —त्यभि-
 श्नस्त्या एनं पाति, परस्पां अस्य भवति, मृत्योरिनं पाति ॥८॥ ४९

आयुषां अग्नेऽस्या, —ऽऽयुमे घेही, —त्यायुरेवास्मिन् दधाति, वचोर्षा अग्नेऽसि, वचो मे
 घेही, —ति वचु एवास्मिन् दधाति, चक्षुष्वा अग्नेऽसि, चक्षुमे पाही, —ति चक्षुरेवास्मिन् पाति,
 श्रोत्रा अग्नेऽसि, श्रोत्रं मे पाही, —ति श्रोत्रमेनास्य पाति, तनुपा अग्नेऽसि, तनुं मे पाही, —

[८] मे १,५,० । ते. १,५,७ । ऋठ ७,६ । ऋषि ५,५ । वा ३,१९,१८ । ऋण ३,०६,२७,२४,०५ ।
 [९] मे १,५,० । ते. १,५,५-८ । ऋठ ७,६-७ । ऋषि ५,५ । वा ३,१७,१८,००-०० । ऋण ३,०३,०४,०६,
 ०७-०९ ।

ति त्वमेवास्व पाति, यन्मे अग्न ऊर्जं तदन्वस्तन्मा आपूर्णे, —ति यद्देवास्यात्मन ऊर्जं यत्
 प्रजाया यत् पशूनां तद्देवैतेनापूरयति, तदाप्याययत्य, —ये यत् ते तपा, इत्येता वा अर्धस्तदन्वो
 ज्योतिष्मता, —रेतद् स्म वा आहारुण औपवेशि, —यान् वसीयसः थ्येस आत्मनो आतृष्पानभि-
 प्राज्ञानीमामिष्टानयेस्तनुभिज्योतिष्मताभिः परामावयामि, —ति परा पाप्मानं आतृष्यं भावयति यं
 एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते, ऽग्ने रुचां पते नमस्ते रुचं, मयि रुचं धा, इति शान्तमेव रुचुमा-
 त्मन धत्ते, तेजस्वीं ब्रह्मवर्षीं भवति, चित्रावसो स्वस्ति ते पारंमुशीये, —ति रात्रिवै चित्रावसु,
 —रहरवोग्गुसु, —रग्निवै रात्रि, —रसां आदित्योऽह्, —रेतं वै भृङ्गे, तै ईद्रे, त्रिराह, त्रिपत्या हि
 देवा, रोचते ह वा अस्य यज्ञो वा ब्रह्म वा य एवं वेदा, —ऽम्भः स्था, —ऽम्भो वो भक्षीये, —
 त्यम्भो श्रेता, महः स्य, महो वो भक्षीये, —ति महो श्रेता, ऊर्जः स्यो, —र्जं वो भक्षीये,
 —त्यूर्जो श्रेता, रायस्पोषः स्य, रायस्पोषं वो भक्षीये, —ति रायस्पोषो श्रेता, रघुती
 रं ध्वमस्मिन् योना अस्मिन् गोष्ठे, इति स एवेना योनौ स्वै गोष्ठे संश्लेषयत्य, —यं वो
 वंधु, —रितो मापगात, वहीर्भवत्, मा मा हासिष्टे, —त्याशिषुमेवाशास्ते, वत्समालमते,
 वत्सन्निकान्ता हि पशव, एष वै सहस्रपोस्पेये, पुष्यति सहस्रं, न सहस्रादयपद्यते यं
 एवं वेद, संहितामि विश्व, —रूपेति रूपेण रूपेण श्रेषां संहिता, रूपैरेवेना संमर्ष-
 यति, नामासामग्रही, —न्मित्रमाभिरकृता, —त हि यदा मित्रस्य नाम गृह्णाति मित्रमेवेतेन
 कुरुते ॥९॥

५०

सप्त वै वन्धुमतीरिष्टका अग्नौ चित्वा उपधीयन्ते, ता वै ता अमुष्मा एवं लोकाय, सप्त
 ग्राम्या इष्टका, —स्ता अत्रोपधेया, गौश्राश्वश्राश्वतरंश्च गर्दभोऽजा चाश्वि पुरुषो, यद्गामाल-
 भुते गवैव चित्वा भुवन्त्य, —यो आलृच्य एवोपधीयन्ते, पराद् वा एष छन्दोभिः स्वर्ग लोका-
 मेत्यन्यदन्त्यच्छन्दः समारोह, —मुपतमो द्विवे द्विवा, इति यदेतेन गायत्रेण तुचैनोपतिष्ठत,
 इयं वै गायत्रे, —व्यस्यमिषं प्रतितिष्ठत्य, —ये त्वं नो अन्तुमा, इत्येषा वा अर्धेस्तुर्याः प्रिया
 तन्वैरुश्च्यथा, तामिव प्रैति, नैतमभिदासन्तस्त्पुते, चतसृभिर्द्विपदाभिरुपतिष्ठते, चतुष्पादो
 वै पशवो, द्विपाद् यज्ञमानो, गृह्णा गार्हपत्यो, गृह्णु चैव पशुं च प्रतिविष्ट, —त्यूर्जो वः
 पशया, —म्पूर्जो मा पश्यते, —त्यूर्जिनाः पश्यत्यु, —र्जनं पश्यन्ति, रथ्या वः पशयामि, रथ्या

[१०] ऋ. १.५.३ । ते १.५.८ । कठ ७.७-८ । वा ३.२०.२५ । शण् ३.३०.३३ । [उप त्यागो...पममि० ।
 ऋ. १.१.७. मा. १४ । अग्ने त्वं नो धरुष्य । आ ५.२४.१. ग ४४८; ११०७]

न पश्यन्ति, त्वि रुर्यैनाः पश्यति, रुर्यैनुं पश्यन्ति ॥

५१

मैपश्यामि प्रजा अहमिदृप्रजगो मानवीः । सर्वा भवन्त नो गृहे ॥

५२

इत्यैतींश्च वा इमाः प्रजा मानवींश्च, तां एवावाकुरु, तां जाया अकुरु, डाः स्य मृदु-
 इतींडा श्येता मुधुकृतः, स्योनां माविशतेरंमंदा, इतीरंमंदो श्येता, सुवनमसि एदस्ये-
 पुषी, त्वि भेषुन ५ श्येतेत् सहस्रपोपुषुषि, तस्य नो रास्व, तस्य ते भक्तिवानो भूयस्मि-
 स्यायिपुमेवाशास्ता, इडामि व्रतभृदि, तींटा श्येया व्रतभृद, त्वंवि व्रव ५, व्रतभृदनी, त्वि
 व्रतभृदश्येया ॥१०॥

५३

प्राणान्, वृद्धं भ्रातृव्यस्य प्राणान्, नैनमभिदांसन्त्सृणुते य एवं वेद, धर्मो मा धर्मणः
 पातु, विधर्मो मा विधर्मणः पात्वा, —ऽऽयुश्च प्रायुश्च चक्षुश्च विचक्षुश्च प्राङ् चापाद् चौरुकं,
 इत्ययं वा उरुकं, एष विभजति, तद्यदेष भंजति तदेतस्मिन्नेवं पुनराभजत्यं, —श्रे गृहपते-
 ऽग्निं च समिन्धे यंजमान, एतद्वै यंजमानस्य स्वं च यदग्निं, —रेतद्वर्षे यंजमान, आपतनमिव
 वा एतत् क्रियते, ज्योतिषे तन्तुवे त्वे, —त्यन्तराधी उपविश्य वदे, —द्यामिं पुरं आशिषुमाशास्ते
 यां पश्चात् तामात्मन् धृत्ते ॥११॥ ५४

ददन्मा, इति चै दीयते, सददिं वा एष ददाति योऽग्निहोत्रं जुहोति, यद्यत् कामयेत्
 तत् तदग्निहोत्रं यमिं च याचे, —दुप हैनं तन्नमति, तदाहु, —ऋच्छति वा एष देवान् य एनान्
 त्सददिं याचतीति, तस्मात् तर्हि नोपस्थेयो, यमो वा अग्निपत्, तै देवा यम्यो यममपावन् ५, —
 स्तां च यदपृच्छन्त्साव्रवीद, —द्यामृतेति, तेऽनुवन्, न वा इयमिममित्थं मृष्यते, रात्री च सजा-
 वहा, इत्यहर्वाच तर्होऽसीन्न रात्रि, —स्ते देवा रात्रिमसृजन्त, ततः श्वस्तनमभवत्, ततः सां तम-
 मृष्यत्, तस्मादाहु, —रहोरात्राणि वावांश्च मृष्यन्तीति, सा चै रात्रिः सृष्टा पशून्भिसंमिलत्,
 तै देवाश्छन्दोभिरेव पशून्वपश्यं, —श्छन्दोभिरेनान् पुनरुपाह्वयन्त, यदुपातिष्ठते छन्दोभिर्वा
 एतत् पशून्नुपश्यति, छन्दोभिरेनान् पुनरुपाह्वयते, ऽथो आहु, —वैरुणो चै स तद् रात्रिभूत्वा
 पशून्प्रसृतेति, तै देवाश्छन्दोभिरेव वरुणात् पशून् प्रामुञ्चं, —श्छन्दोभिरेनान् पुनरुपाह्वयन्त यदुप-
 तिष्ठते छन्दोभिर्वा एतद् वरुणात् पशून् प्रमुञ्चति छन्दोभिरेनान् पुनरुपाह्वयते, यज्ञो यज्ञो चै समृच्छते,
 ऽथाकस्यविदो मन्यन्ते, सोम एव संमृच्छता, इत्यग्नीषोमीयायाः पुरस्ताद्विहव्यस्य चतस्रा ऋषो
 वदे, —दामिं स्य पुरोडाशस्य द्वे याज्यानुवाक्ये कुर्या, —देतेनैव हवीं चप्यासन्नान्यभिर्मृशेद्,
 वृश्दक्तेऽन्यस्य यज्ञं नास्यान्यो यज्ञं च वृद्धे, संयज्ञो भवत्ययज्ञा इतरः ॥१२॥ ५५

अग्निं च वा एते चित्तं चिन्वते य आहितामयो दर्शपूर्णमासिन, —स्तेपा च वा अहोरात्राण्येवैष्टुका
 उपधीयन्ते, यत्र पञ्च रात्रीः स चिह्ना वसन्त तज्जुह्यात्, पञ्च रात्र्यः पञ्चाहानि सा दर्शव
 संपद्यते, तन्नैव कर्तवा, अयुतं तद्, दर्शस्वेव रात्रिप्यन्तमं च होतश्च्यं, तथा यत् क्रियते,
 न सर्वेषु युक्तेषु होतश्च्यं, वास्तौ जुह्यान्ना, ऽयुक्तेष्वं, —यत् क्रियते, मर्वाण्यन्याति

[११] तै १,५,९ । ऋठ ७,१० । ऋषि. ५,६ ।
 [१२] तै ३,४,१० । मा. धी १,६,४ । [अमिं वहा यधि न।० । ऋ ७,५५,१ । पालोप्यते प्रति.. चतुस्पदे० ।
 ऋ ७,५४,१]

युक्तानि स्युः, रग्निष्टस्य दक्षिणो युक्तः स्यात्, सव्यस्य योक्त्रं परिहृत, मथ जुहुया, न वास्तो
जुहोति, यत्मुत्क्रियते, तत्र स्रक्ष्य, सर्वेष्वेव युक्तेषु होतव्य, वास्तोष्पत्य २ ह्येत,
न हीनमन्वाहते, रुद्राय हि तद्दीयते, यद्दीनमन्वाहरेषु रुद्रं भूतमन्वाहरेषु, यद्यनुवाहः
स्यात् पूर्वं तं प्रवहेयुरेष वोद्धरेषु, यद्दीयेतु हीयेतैव तं, दथ जुहुयात् ॥ ५६

अमीत्रहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाष्पाविशन् । संखा सुशेष एधि नः ॥ ५७

वास्तोष्पते प्रति जानीद्यस्मान्त्स्वावेद्यो अनमीवो भवा नः ।

यन्नेमहे प्रति तन्नो जुपस्य शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १३ ॥ ५८

पशन्ने शस्य पाहि, तन्मे गोपायास्माकं पुनरागमात् ॥ अग्ने सहस्राक्ष शतमूर्धशतं ते प्राणाः
सहस्रमपाना, स्त्व २ साहस्रस्यु राय ईशिषे, तस्मै ते विधेम वाजाय ॥ प्रजां मे नर्य पाहि,
तां मे गोपायास्माकं पुनरागमा, दग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासु, सुगृहप-
तिस्त्वै मया गृहपतिना भूया, अन्नं मे बुध्य पाहि, तन्मे गोपायास्माकं पुनरागमात् ॥ ५९-६१

इमान् मे मित्रावरुणौ गृहान् गोपायत २ युवम् ।

अग्निष्टान्विहृतान् पूर्पानानभिरसत्वास्माकं पुनरागमात् ॥ ६२

पशन्ने शस्य पाहि, तन्मे गोपायास्माकं पुनरागमा, दित्याहवनीयमुपतिष्ठत, आहव-
नीयायैव पशन् पुरिदाय प्रैत्य, अग्ने सहस्राक्ष शतमूर्ध, त्रिति सहस्राक्षो ३ ह्येष शतमूर्धा, शतं
ते प्राणाः सहस्रमपाना, इति शत २ ३ ह्येतस्य प्राणाः सहस्रमपाना, स्त्व २ साहस्रस्यु राय
ईशिषे, तस्मै ते विधेम वाजाय, त्वाशिषुमेवांशास्ते ॥ प्रजां मे नर्य पाहि, तां मे गोपाया-
स्माकं पुनरागमा, दिति गार्हपत्यमुपतिष्ठते, गार्हपत्यायैव प्रजां पुरिदाय प्रैत्य, अग्ने गृहपते
सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासु, सुगृहपतिस्त्वै मया गृहपतिना भूया, इत्यग्रहणौ
संजीर्यतः, सर्वेमापुरितो, नोति ३ नीतो, ऽन्नं मे बुध्य पाहि, तन्मे गोपायास्माकं
पुनरागमा, दिति दक्षिणामिसुपतिष्ठते, दक्षिणामस्य एवान्नं परिदाय प्रैति ॥ ६३-६४

इमान् मे मित्रावरुणौ गृहान् गोपायत २ युवम् ।

अग्निष्टान्विहृतान् पूर्पानानभिरसत्वास्माकं पुनरागमात् ॥ ६५

इत्यहोरात्रं वै मित्रावरुणौ, पशन्ः पूर्वा, ऽहोरात्राभ्यां च वै मित्रावरुणाभ्यां च गृहान्पुरिदाय
प्रैति ॥ अग्नि २ ममाधि ॥ इत्याह, मेस्म त्वा उपतिष्ठते ॥ पशन्ने शस्यजगुष, स्तान्मे

पुनर्देहि ॥ इत्याहवनीयं पुनरैतयोपतिष्ठत, आहवनीयेनैव पशून्गुप्तान्नात्मन्धृत्ते ॥ अग्ने सहस्राक्ष
शतमूर्धञ्शतं ते प्राणाः सईस्रमपाना, —स्त्व५ साहस्रस्यु रायं ईशिपे, तस्मै ते निधेम वाजाय ॥
प्रजां मे नर्याजुगुप, —स्तां मे पुनर्देहि ॥ इति गार्हपत्यं पुनरैतयोपतिष्ठते, गार्हपत्येनैव प्रजां
गुप्तान्मात्मन्धृत्ते ॥ अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासु५, सुगृहपतिस्त्वं मया
गृहपतिना भूया, अन्नं मे बुध्याजुगुप, —स्तन्मे पुनर्देहि ॥ इति दक्षिणाग्निं पुनरैतयोपतिष्ठते,
दक्षिणाग्निं नैवाङ्गं गुप्तमात्मन् धृत्ते ॥

६६-७५

इमान् मे मित्रावरुणौ गृहान् जुगुपत५ युवम् ।

अविनष्टानविहृतान् पूषेनानभ्यरक्षीदास्माकं पुनरागमात् ॥

७६

इत्यहोरात्रे वै मित्रावरुणौ, पशवः पूर्वा, ऽहोरात्राभ्यां चैव मित्रावरुणाभ्यां च गृहान्
गुप्तान्मात्मन् धृत्ते ॥ १४ ॥

७७ [४४८]

॥ इति प्रथमकाण्डे अग्न्युपस्थानं नाम षड्चम प्रपाठक ॥५॥

अथ षष्ठः प्रपाठकः ।

आधानम् ।

प्रं वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवान् जिगाति सुभ्रुयुः ॥

१

उप त्वा जुश्छो मंभु घृताचीर्यन्तु हयते । अग्ने हव्यां जुपस्व नः ॥

२

उदग्ने तव तद् घृताद्विचीं रोचता आहृतम् । निःस्तानं जुश्छो भृगे ॥

३

प्रजा अग्ने स५वासयेहाशाश्च पशुभिः सह । राष्ट्राण्यस्मिन् घेहि यान्यासन्तसवितुः सनं ॥४॥

अयं ते योनिर्ऋत्विषो यतो जातो अरोचयाः ।

तं जानन्नमा आरोह वतो नो वर्धयां रयिम् ॥

५

आयं गौः पृश्निरकमीदसदन्मावर्त्तं पुरः । पितरं च प्रयन्तस्वुः ॥

६

त्रि५शंद्वात्मा विश्राजति वाक् पुतंगाय ह्यते । व्यख्यन्महिषां दिवम् ॥

७

अन्तश्चरत्यर्णवे अस्य प्राणादपानतः । प्रति चा५श्वरो अहभिः ॥

८

[१] ति १,५,३, ५,७,९ । काण्ड० ७, १०, १३ । कपि० ६, २, ४, ७, ९ । ते मा १, २, १, १३, १६, १, २, ७, १, १, ४, ८ । का ३, ४, १४, ६, ८, ७, १३, ३४, १ (प्र पा) ३, ५, १९, ३८, ३५, १६ (प्र पा) । वाज ३, ४, २०, ६, ८, ७, १४, ३६, १ (प्र पा) ३, ५, ८, १९, २१, ४०, २९, ३७ ३५, ४८ (प्र पा) । मा धं. १, ५, १-३ । [प्र वो वाजा० । का ३, ७, १] [आयं गौः० । का १०, १८९, १ । अयं ६, ३१, १, २०, ४८, ४ । का ६३० । त्रि५शंद्वात्मा० । का १०, १८९, ३ । अयं ६, ३१, १, २०, ४८, ६ । का ६३० । अन्तश्चरत्यर्ण० । का १०, १८९, २ । अयं ६, ३१, २, २०, ४८, ५ । का ६३१ ।]

इतो जज्ञे प्रथमं स्वार्थोनेरधि जातवेदाः ।

सं गायत्र्या त्रिष्टुभा जगत्यानुष्टुभा च देवेभ्यो हव्या बृहत् प्रजानन् ॥

यो नो अग्निः पितरो हृशस्वन्तरमत्यो मर्त्य आधिवेश ।

तन्मात्मनि परिगृह्णीमसीह नैदेषो अस्मानुवहाय परायत् ॥

दोहा च ते दुग्धमृचोर्वीरी, तै ते भागधेयं प्रयच्छामि, ताम्यां त्वादधे, धर्मः शिरः, स्त
द्वयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भव, पुरीषमग्नि, यत् ते शुक्र शुक्रं ज्योतिस्तेन रुचा रुचमशीथाः॥

मंयि गृह्णाम्यहमग्ने अग्निश्सह प्रजया वंचुसा धनेन ।

मंयि क्षत्रं मुयि रायो दधामि मदेम शतहिमाः सुवीराः ॥

भृश्वी, जङ्गिरसां त्वा देवानां त्रतेनादधे, ज्यैष्ठा देवस्य त्रतेनादध्या, इन्द्रस्य त्वा

मरुत्सुतो त्रतेनादधे, मनोष्ठा ग्रामण्यो त्रतेनादधे ॥

आल्लदि त्वा छन्दो दधे घोर्मिहासि भूमिभूना ।

तस्यास्ते देव्यदित उपस्थेऽन्नादमग्निर्मत्नपत्यायादधे ॥

अग्रा आपृक्षपि पवसे, जग्निर्नैपिर, अत्रे पवस्व ॥१॥

या वाजिन्नमैः पवमाना प्रिया तनूस्तामावुह, या वाजिन्नमैः पावको प्रिया तनूस्तामावुह,

या वाजिन्नमैः शुचिः प्रिया तनूस्तामावुह ॥

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्सुमुद्रादुत वा पुरीषात् ।

श्येनां ते पक्षां हुरिणोत वाह उपस्तृत्यं जनिम् तत् ते अर्वन् ॥

आजुसे बलाय त्वोद्यच्छे वृष्णे शुष्माय, सपत्नत्वरसि वृत्रतः ॥

प्राचीमनु प्रदिशं त्रैहि चिद्वानधैरमे पुरो अग्निर्भवेह ।

विद्या आशा दीघद्विभाद्यज्ञं नो घेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥

[०] मं १,६,७ ०,८,१० । तं ४,२,८,१, ३,५,११,१, १,८,१६,१, ४,६,५,५ ४,४,११ । काठ ७,१३-१४, ४०,७ ३९,१ । ऋषि. ६,३-४ ७,० । मा ११ ८३ २९ १२, १७,६६ ३४,१५, १७,७९ ८९-९१, १०,२७, ००,० ३४,५३,५७, १३,२५ १४,६,१५,१६,०७, १५,५७ । कण्व १०, ८४, ३१,२४; १८,६६,७९, ३३,९ १९,३-५; ११,३७, ०१,९३; ३३ ४१ ४५ १४,०६, १५५ १६,३१ १६,७९ । तै मा १,१,७,१-३ । मा धी. १,५ ४ ५ । [यदक्रन्दः प्रथमं । ऋ १,१६३,१ । इडा (जा) यास्त्या पदे० । ऋ. ३,२५,४ । समुद्रानूर्मि० . माततान (भाविवेश) । ऋ ४,५८,१-३ । निपसाद् घृत० । ऋ. १,१५ १० । उत नोऽरिभुष्यः । ऋ ६,५०,१४ । म नूनं प्रहण० । ऋ १,४०,५]

अभ्युस्याः विधाः पृत्तना अरातीस्तदधिराह तदु सोम आह ।

६ वृहस्पतिः सवितेन्द्रस्तदाह पूर्णा ना आधात् सुकृतस्य लोके ॥ २०

श्रुवः इस्वरं, जिह्रसां त्वा देवानाः व्रतेनादधे, अग्नेषु देवस्य व्रतेनादधा, इन्द्रस्य त्वा
मुरुत्वतो व्रतेनादधे, मनोषु ग्रामण्यो व्रतेनादधे ॥ २१

११ आछदि त्वा छन्दो दधे वामिह्वसि भूमिर्भूना ।
१२ तस्यास्ते देव्यदित उपस्थेऽन्नादमग्निमन्नपत्यायादधे ॥ २२

यत् ते शुक्रं शुक्रं ज्योतिः शुक्रं धामाजस्रं तेन त्वादधे ॥ २३

इडायास्त्वा पदे वर्यं नामा पृथिव्या अधि ।
जातवेदो निधीमहमे हव्याय वोदधे ॥ २४

सम्राद् च स्वराद् चामि ये ते तदन्वौ ताभ्यां मा ऊर्जं यत्, विराद् च प्रभृथाग्ने ये ते
तदन्वौ ताभ्यां मा ऊर्जं यत्, विभृश्च परिभृथाग्ने ये ते तदन्वौ ताभ्या मा ऊर्जं यत् ॥२५

समुद्रादग्निर्मधुमं उदारदुपाःशुना सममृतत्वमानद् ।
घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नामिः ॥ २६

वर्यं नाम प्रव्रवामा घृतस्यास्मिन् यजे धारयामा नमोभिः ।
उपु ब्रह्मा शृणवश्चास्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद्वारं एतत् ॥ २७

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।
त्रेषा चर्द्धो घुपुभो रोरवीति महो देवो मर्त्यं आतवान ॥ २८

ये अग्रयः समनसा ओषधीषु वनस्पतिषु प्रणिष्टाः ।
ते धिराजमभिसंयन्तु सर्वा ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुस्पदे ॥ २९

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त ऋषयः सप्त धाम प्रिपाणि ।
सप्त ऋत्विजः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त होत्रा ऋतुथा तु विद्वान् सप्त योनिरावृणस्य

वृतेन स्वाहा ॥ ३०

ये अग्रयो दिवो ये पृथिव्याः समानोऽन्तीपमूर्जं चंसानाः ।
ते अस्मा अग्रये द्रविणं दचेष्टाः प्रीता आहृतिमाजो मृत्वा यथालोकं पुनरस्तं परेत स्वाहा ॥

निपुसाद घृतमृतो वरुणः पृष्टस्यास्वा । साम्राज्याय मुञ्चतुः ॥ ३१-३२

उत्तं नो ऽहिवृद्धयः शृणोत्वर्ज एकपात् पृथिवीं सुमुद्रः ।

स्तुता मन्त्राः कविशस्ता अनन्त न एनां राजन् हविषा मादयस्व ॥

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।

यस्मिन्निन्द्रो बरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओक्ताःसि चक्रिरे ॥

धर्मः शिरः, — स्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भव, पुरीषमसि, यच्छा तोकाय तनयाय शं योर,
— यो ज्योति, — स्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भव, पुरीषमसि, यच्छा तोकाय तनयाय शं
यो, — वीतः प्राण, — स्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भव, पुरीषमसि, यच्छा तोकाय तनयाय शं
योः ॥ अविषं नः पितुं पंच ॥

कल्पेतां द्यावापृथिवीं कल्पन्तामाषा ओषधयः ।

कल्पन्तामग्रयः पृथङ् मम ज्येष्ठयाय संव्रताः ॥

ये अग्रयः समनसा ओषधीषु वनस्पतिषु प्रविष्टाः ।

ने निराजमभिसंयन्तु सर्वे ऊर्जं नो घत्त द्विपदे चतुष्पदे ॥ २ ॥

प्रजापतिर्वी इदंमग्र आसीत्, तं वीरुंधोऽभ्युरोह, — असुरयो वा एतां यदोषधय, — स्ता अति-
तिथिषिपन्नतिथिं नोशत्रोत्, सोऽशोचत्, सोऽतप्यत्, ततोऽग्निरसृज्यत्, तमग्निं सृष्टं
वीरुंधो तंजोऽगच्छत्, ता अशुष्यं, न ततः पुराशुष्यन्, तसं प्रजापतिरग्निमाधत्ते, — मा एवा सुहा,
इति ता अमहत्, तं सादये वीरुंधो आधीयते, तद्यथादो वसन्ताग्निश्चिरेऽग्निर्वीरुंधः संहत्
एवं संपरन् भ्रातृष्यमरुतिं सहते यं एवं विद्वानग्निमाधत्ते, एतावद्वा अस्या अनभिमृतं
याऽनुद्वेदिः परिग्रहीता, तामुद्वेत्यापं उषमृज्याग्निमाधत्ते, यद्यियामेवैनां मेध्यां कृत्वाधत्ते,
अग्नेर्वी इयं सृष्टादविमेदं, — ति मा घक्ष्यतीति, यदुषं उषमृज्याग्निमाधत्तेऽस्या अनविदा-
हायं, — पां नं प्रजापुतेः संव्रता तनयैदापः, मूर्धत् एनं प्रजाः सर्वतः पशवोऽग्निं पुण्येन भवन्ति
यं एवं विद्वानपं उषमृज्याग्निमाधत्ते, यावद्वै वराहस्य चपलं तावतीर्यमग्र आसीत्, यद्द्वाराह-
विहत्तमुपास्याग्निमाधत्ते इममिषं तंवापाराह, — स्या एनं मात्रायामध्याधत्ते, तस्मादेषां वराहाप
निगूढत, एषं शशस्या मात्रां निमर्ति, देवप्राणयो धं नामामुरा आस, — स्तं देवगवीरपा-
जं, — स्ता अंशुगच्छ, — स्ता अम्यांज, — स्तामां पयोऽह्वीयत्, तेऽमुवन्, यदा आसा
परमंमूषं दृष्ट्वास्ति, तद्द्वाराहो भूत्रामुरभ्योऽपि देवानागच्छन्, तस्माद्द्वाराहं गावोऽनुधापन्ति स्व

पयो जानानां, — स्तद्याधत् प्रियमेव पशूनां द्विपदां चतुष्पदां पयस्तावत्प्रियः पशूनां द्विपदां चतुष्पदां
 भवति य एव५ विद्वान् वराहविहितमुपास्याग्निमाधत्ते, एतद्वा अस्या अनुभिमृत५ यद्वल्मीको,
 यद्वल्मीकवपामुपकीर्याग्निमाध३त्तेऽस्या एवैनमनुभिमृतंऽध्याधत्ते, रंसो वा ए३पोऽस्या उदैपद्य-
 द्वल्मीको, यद्वल्मीकवपामुपकीर्याग्निमाध३त्तेऽस्या एवैन५ रसेऽध्याधत्ता, ऊर्गवा ए३पोऽस्या
 उदैपद्यद्वल्मीको, यद्वल्मीकवपामुपकीर्याग्निमाध३त्तेऽस्या एवैनमुज्यध्याधत्ते, प्रजापतेर्वा एप
 स्तनो यद्वल्मीको, यद्वल्मीकवपामुपकीर्याग्निमाधत्ते प्रजापतिरेवास्मै स्तनमपिदधात्य, — आद्यमस्मा
 अव्युत्सवे, ऽधुध्यता५ स्वानां पुरास्थाता भवति य एव५ वेदै, — तावद्वा अमुष्या इह यज्ञिय५
 यदूपा, यदूपानुपकीर्याग्निमाध३त्तेऽमुष्या एवैन५ यज्ञियेऽध्याधत्ते, न वा अनुपारिहः पशवो
 रंसो दधते, यदूपानुपकीर्याग्निमाधत्ते रंत एवैतदधाति, पशूनां पुष्टये प्रजात्या, एप वा
 अग्निंश्चानुरो यदुता आदित्या, स यद्विहासीत्स्यैतद्भस्म यत्सिकृता, यत्सिकृता उपकीर्या-
 ग्निमाधत्ते स्व एवैन५ योनौ स्वे भस्मन्नाधत्ते, शिथिरा वा इयमेग्र आमीत्, तां प्रजापतिः
 शर्कराभिरह५हृद्, यं शर्करा उपकीर्याग्निमाधत्त, इममेव तद् ह५हति धृत्यं, तद्यथा
 प्रजापतिः शर्कराभिरह५हृद्वेवमास्मिन् पशवो ह५हन्ते य एव५ विद्वान्शर्करा उपकीर्याग्निमाधत्त,
 ईन्द्रो वै वृत्राय वज्रं प्राहुरत्, तस्य या विप्रपा आस५स्ताः शर्करा अभवन्, यं शर्करा उपकीर्या-
 ग्निमाधत्ते वज्रमेव सपत्नाय प्रातृव्याय प्रहरति, यं द्विप्यात्तं तर्हि भनमा ध्यायेद्, वज्रमेवास्मै
 प्रहरति, — स्तृणुत एव, - पुरीषां, — ति वै गृहमेधिनमाहुः, पुरीपस्य खलु वा एतन्निरूप५
 यदाखुकिरि, — यदाखुकिरिमुपकीर्याग्निमाधत्तं पुरीषां गृहमेधी भवति ॥ ३ ॥ ३९

अग्निं५ वै देवा विभाजं नाशकनुवन्, यत्प्रान्शर्महुरन्तर्त्तः पुरोऽमवुद्, यत्प्रत्यंशर्महुरन्तर्त्तः
 पृथाभुवत्, तमधेन पृथवाहोदवह५स्तदश्वस्य पूर्ववाहः पूर्ववाद् तम, — त्रैवै विभक्त्या अथोऽध्याधये
 दीयते, ऽविभक्तो वा एतस्याग्निरेताहितो योऽधुमग्न्याधये न ददात्य, — ध योऽधुमग्न्याधये
 ददाति विभक्तयं, विभाज्येवैनमाधत्ते, स्तोमपुरोगया वै देवा असुरानभ्यजयन्ते, — यं खलु
 वै, स्तोमो यदश्वो, यदश्वं पुरस्तान्नयन्त्यभिलित्या, अभिजित्येवैनमाधत्ते, प्रजापतेर्वं चक्षुर-
 श्वयत्, तस्य यः श्वयथा आसीत् सोऽश्वोऽमवुद्, यदश्वं पुरस्तान्नयन्ति यजमानयैवं चक्षुर्दधाति,
 न पराहवसृज्यो, पत् पराश्वमसृजेधनमानं चक्षुर्जसाद्, — न्यः स्यात्, — प्रत्यवगृह्याधयो,

यजमानायैव चक्षुः प्रथवाग्रही, — न पदं आधेयो, वास्तव्यं कुर्याद्द्रोऽस्य पशूनामिमानुकं
 स्यात्, पार्श्वतं इतो वेतो वाधेयो, न वास्तव्यं करो, — त्वधातुकोऽस्य पशुपतिः पशून्स्रवति, ॥
 गायत्री ५ वै देवा यज्ञमह्यं प्राहिण्वन्, त्सा रिक्तागृह्यत्सया अग्निस्तैजः प्रायच्छरेत्, सोऽजो
 ऽभद्र, यद्वज्रमग्न्याधेये ददाति तैज एवावरुन्धे, ऽग्नीधे देयो, यज्ञमुखं वा अग्नी, — यज्ञ-
 मुर्येनैव यज्ञमुखं स मर्धयति, धेनुं चानद्वाहं च ददाति, तत्सर्वं च वयोऽवरुन्धे, एतद्वै
 सैव च यो यद्वेनुंश्चानद्वाहं, — श्रेतौ वै यद्वस्यु मातां च पितां च यद्वेनुंश्चानद्वाहं, — श्राज्यं च
 पयश्च धेन्वाः पुरोडाशश्च चरुश्चानद्वाहं, — स्तदाहुः, कामद्वया ५ वा एयोऽवरुन्धे योऽग्न्याधेये
 धेनुं चानद्वाहं च ददातीति, तद्येषां पशूनां भूयिष्ठं पुष्टिं कामयेत् तेषां दित्यौही ५ वयसो दद्या-
 दित्यवाहं च मृक्करं, तन्निधुनं पशूनां पुष्ट्यै प्रजात्यै, वाग्वै सोमक्रयणी, दित्यौही ५ वयसः
 सोमक्रयणी, यद्वित्याही ५ वयसो ददाति वाचुमेवावरुन्धे, चारु वदति य एव ५ वेदो, —
 पर्वहणं ५ सर्वघ्नं देयं, छन्दसा ५ वा एतन्निरूपं ५ यदुपर्वहणं ५ सर्वघ्नं ५, यदुपर्वहणं ५ सर्वघ्नं
 ददाति छन्दा ५ स्येवावरुन्धे, पशवो वै छन्दा ५ सि, पशूनेवावरुन्धे, ऽयज्ञियो वै पुरुषो-
 ऽमेधयं आह्वनस्याजायते, पुरुषधीरं धयति, हिरण्यं ददात्यात्मानमेव तैज पुनीते, श्रतमानं
 भवति, श्रतायुर्वै पुरुषः श्रतधीर्या, आयुर्वै धीर्यमाप्नोति, पूर्वयोर्हवंपोद्वै त्रि ५ श्नमाने देये,
 उत्तरस्मि ५ श्रत्वारे ५ श्नमानं, तदेनमुदग्रहीत्, तैज सं उत्तरं ५ वसूयाञ्चैयान्भव, — तयज्ञातो
 वै तावत्पुरुषो यावदग्निं नाधत्ते, स वै तद्यैव जायते यद्वग्निमाधत्ते, क्षौमे वसुना अग्निमा-
 दधीयातां, तं अधयये देये, उत्वस्य वा एतन्निरूपं ५ यत् क्षौम, — मुल्लुमेवापलम्पेते,
 हिरण्यं ५ सुवर्णमुपास्याधिराधेयो, हिरण्यं ५ वा अग्नेस्तैजः, सतैजसमेवैनमाधत्ते, तन्न
 निरस्तवै, यवानुहितं निरस्यदेवै तद्यन्निरस्येदनुष्यायी क्षौधुकः स्यात्, तन्न निरस्तवा,
 अन्ननुष्याग्यधोषुको भवति ॥ ४ ॥

५४०

वो वा अस्वार्यं मुनु ३ योऽग्निस्तैजसासीतो, — ह्यमत्येतमु, — पासीनः प्रजां ५ रिन्दत्, एतमुपा-
 तानं पशूनां उपतिष्ठन्ते, यद्वेतमभागधेयमुत्सादेयेत् तस्मा आवृथेता, ऽनुष्यायी क्षौधुकः स्यात्,
 तद्यं वनुस्पतय आरण्यां आ ३ घं फलं भूयिष्ठं पच्यन्ते तस्य पूर्णाम्या ५ यवमयथापूर्वो श्रीहिमयश्च
 मंग्रधोपास्याधेयं, — स्तदेनं द्वयं भागधेयमभ्युत्सादुपासकश्राव्यं चारुण्यं च, तैज तस्मै नावृथते,
 ऽन्ननुष्याग्यधोषुको भवति, यजो वै पूर्वं ऋतुमुखं पच्यत, इतः सलु वा एतं प्राश्नमुदरान्ति,

तस्माद्यवमयुः पश्चात्पास्यो व्रीहिमयुः पुरं, —स्तद्यस्यैतस्यैद्यवमयुमेवं तस्यु पश्चात्पास्येव्रीहिमयं पुरं,
 प्रजापतेर्वी एतौ स्तनी, यज्ञमस्य देवा उपजीवन्ति वर्षं मनुष्या, अन्नाद्यमस्मा अवरुन्दे,
 ऽभुध्यताः स्वानां पुरः स्थातां भवति य एवँ वैदे, —तद्ध स्म वा आह केशीं सार्यकामिः
 केशिनं दार्भ्यम्, —त्रादं जनताया एवमिव वयमेतस्मा अग्न्याधेयेऽन्नमवारुह्य यथेयोऽन्नमेत्ति,
 तदाहुः, सर्वँ वावँतस्येदमन्नँ, यजमानं इत्वेवास्यैतदासन्नपिदधाति, तदेवँ वैदितोर्न
 इत्वेवं कर्तवा इति, त्रिवीं इदं प्रजापतिः सत्यँ च व्याहरत् ॥ भूर्ध्रुवः स्वः ॥ इतीदँ च वावँ भूरिदं
 भ्रुवोऽदः इस्व, —स्तयो ब्राह्मणं आङ्गिरसः स्यात् तस्यादध्याद्, भूर्ध्रुवोऽङ्गिरसां त्वा देवानाँ च
 व्रतेनादधा, इति पश्चा, ध्रुवः इस्वरि, —ति पुरो, द्विः पश्चा द्विः पुरं, —स्तद् द्वेषा यज्ञः
 सत्यं प्रत्यंष्टाद् द्वेषा यज्ञपतिरँ, —थ यो ब्राह्मणो वैश्वानरः स्यात् तस्यादध्याद्, भूर्ध्रुवो, ऽधेष्ट्रा
 देवस्य व्रतेनादधा, इति पश्चा, ध्रुव इस्वरि, —ति पुरो, द्विः पश्चा द्विः पुरं, —स्तद् द्वेषा
 यज्ञः सत्यं प्रत्यंष्टाद् द्वेषा यज्ञपतिरँ, —थ राज्ञस्यस्यादध्याद्, भूर्ध्रुवो, इन्द्रस्य त्वा मरु-
 त्वतो, व्रतेनादधा, इति पश्चा, ध्रुव इस्वरि, —ति पुरो, द्विः पश्चा द्विः पुरस्तद्, द्वेषा
 यज्ञः सत्यं प्रत्यंष्टाद् द्वेषा यज्ञपतिरँ, —न्द्रो वै राज्ञ्यो देवतया मारुतीं विद्धि, —शां संलु वै रा-
 ज्ञ्यो भद्रो भवति, विश्वमस्मा अवरुन्दे, ऽथ वैश्यस्यादध्याद्, भूर्ध्रुवो, मनोष्ठा ग्राम-
 ण्यो व्रतेनादधा, इति पश्चा, ध्रुवः इस्वरि, —ति पुरो, द्विः पश्चा द्विः पुरस्तद्, द्वेषा
 यज्ञः सत्यं प्रत्यंष्टाद् द्वेषा यज्ञपति, —श्रीमणीध्येन खलु वै वैश्यो भद्रो भवति, श्रामणीध्यमस्मा
 अवरुन्दे, ऽग्निर्वै सृष्टं उल्बमपलुम्पं नाशक्रोत्, तस्य प्रजापतिरामेयपावमानीभिरुल्बमशाल-
 म्पद्, यदामेयपावमानीभिराश्वत्थीः समिध आदधात्युल्बमेवास्यापलुम्पति, पुनात्येन च, यथा
 शिञ्जुं माता रँद्धि वृत्तस्या गौरिवमेन चरेद्य, —ग्निर्वै सृष्टस्म तँजा उददीप्यत्, तदध्वत्थं प्राविशद्,
 यदाश्वत्थीः समिध आदधाति तँजा एवावरुन्दे, ऽग्निर्वै सृष्टं विनिवामवृत्ततिष्ठदंसुमिष्यमानः,
 स प्रजापतिरिषिमेन, माँ च वावापँ च ह्विसिष्यतीति, तँ च शुभ्यां समेन्यत्, तमश्रमयत्,
 तँ शुभ्याः शुमीत्वँ च, यं शुमीमधीः समिध आदधाति समेनमिन्धे, श्रमयत्येवँ, — स शँ च
 यजमानाय भवति शं पशुभ्यो, देवा यत्रोर्जँ च व्यमजन्त तत उदुम्बरा उदतिष्ठद्, यदादुम्बरी च
 समिधमादधात्यूर्जमेवावरुन्दे ॥५॥

४१

विश्रियो वा एषं पशुभिराधीपत्, एषं हि रुद्रो यद्वमिस्तद्, वाचयेद्, घर्मः निरस्तं,—
 द्यममग्निः संप्रियः पशुभिर्मव, पुरीपमसीति, तदेन च संप्रियं पशुभिः पुरीपिणमक,—यंति

शुक्रं शुक्रं ज्योतिस्तेन रुचा रुचमशीथा, इति रुचमेवैनमजीगमदे, — यं वा अग्निर्वैश्वानरो यदुसा
 आदित्यौ, यदुत्तरतो हरेदेवोऽतः स्याद, — यमितो जीवन्तमेवेनं प्रदुहेत्, सदाक्षणत एव हा-
 र्थः, स यदा समयाध्वं गच्छेद्यं यजमानो वरं दद्यात्, तद्विराजं मध्यतो ऽधिते, विराडेवा-
 स्यामीन्निदधते, पशवो वै विराट् पशून्वा एतन्मध्यतो ऽधिते, ऽसृष्टो वा अग्निसीदे, — धु
 प्रजापतिः प्रजा असृजत्, ता अन्धे तंमसीमाल्लोकान्नुव्यनश्यन्, त्सोऽशोचत्, सोऽतप्यत्,
 ततोऽग्निरसृज्यत्, तंमग्निं सृष्टमधोऽन्यदधात्, तं यो अस्मिंल्लोकं आसंस्ता अभिसमा-
 वर्तन्त, तं कुल्फदग्नेमुदगृह्णात्, तं यो उत्तरस्मिंल्लोकं आसंस्ता अभिसमावर्तन्त, तं जानु-
 दग्ने तं नाभिदग्ने तं सदग्ने तं कर्णदग्नेमुदगृह्णात्, तं यो उत्तरस्मिंल्लोकं आसंस्ता अभिसमा-
 वर्तन्त, तं कर्णदग्ने नात्यदृष्टो, यत्कर्णदग्नेमत्यदृष्टीयाद्, यजमानो वरिष्ठः पशूनां, यज-
 मानमुपरिष्ठादग्निभ्यवदहेत्, तदाहुः, कथमद्यैतं ब्रह्मणाहितं प्रचयावयेयुः, शिथिरं वावैनु-
 भेतेदुक्कः, परैनं वपतीति, तमनिघायैवाथ जानुदग्नेमुदगृह्णीयाद्, — धु नाभिदग्नेमथासदग्ने
 तथैव प्रजापतिः प्रजा एभ्यो लोकेभ्योऽभिसमावर्तन्तैवमेवं यजमानं पशव एभ्यो लोकेभ्योऽभि-
 समावर्तन्ते य एव विद्वानग्निमाधश्चे, ऽग्निना वै देवतुया विष्णुना यज्ञेन देवा असुरान्
 प्रत्वीय वंज्रेणान्वासासृजन्, यः सपत्नवान् भ्रातृव्यवान्वा स्यात्तस्य रथचक्रं त्रिरनुपरिवर्तयेयुस्ते-
 द्, यथैव देवा असुरानग्निना देवतुया विष्णुना यज्ञेन प्रत्वीय वंज्रेणान्वासासृजन्नेवेमेवं यजमानः
 सपत्नं भ्रातृव्यमग्निना देवतुया विष्णुना यज्ञेन प्रत्वीय वंज्रेणान्वासासृजति य एव विद्वानग्नि-
 माधत्ते ॥६॥

४२

एष वै प्रजापति रूपेण यत् पूर्णां सृग्, यत् पूर्णां सृचं जुहोति प्रजापतिमेवाप्नोति, सप्त
 ते अप्ने समिधः सप्त जिह्वा, इत्येतावृतीर्वा अग्नेस्तन्वः षोढा सप्त सप्त, यो वा अस्यैता अग्नि-
 मादधानो वितर्षयति विं हृ त्प्यति, ता एवास्य तर्षयति, शमीमयीस्तिस्त्रः समिधा आदधाति
 घृतान्वाक्तां घृतस्तौर्म्याभिः, समेनाभिन्धे, शमयत्येवं, स शंयं यजमानाय भवति शे पशुभ्यो-
 वै वा एषु त्रिषु लोकेभ्यः यस्ते समागच्छन्त्य, — स्यं द्रविणमाददामहा, अति नोऽरुमीद, हव्यवाद्
 भुवतीति, तं जुहुयात् ॥

४३

ये अग्रयो दिवो ये पृथिव्याः सुमार्गच्छन्तीपर्मूर्जं वंसानाः ।

ते अस्मा अग्रये द्रविणं द्रव्येष्टाः प्रीता आहृतिमजो भूत्वा यथालोकं पुनरस्तं परेत ॥ ४४

स्वाहिते तद्विभवेन त्रिणवन्तं कृत्वेष्टाः प्रीता आहुतिभाजो भूत्वा यथालोकं पुनरस्तं परा-
यन्ति, तद्वाचयेद्, घर्मः शिर, स्तद्वयमग्निः संप्रियः पशुभिर्मय, पुरीषमसीति, तदेन
संप्रियं पशुभिः पुरीषिणमरु, यत्ते शुक्रं शुक्रं ज्योतिः शुक्रं धामाजस्रं तेन त्वाद्गुहा, इति संतेज-
समेवैनमाधत्ते ॥

४५

इहायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि ।

जातवेदो निधीमहमे हव्याय चोद्वे ॥

४६

इति हव्यवाहुमेवैनमक, रवेर्वै सृष्टेस्य पशवोऽस्या अवकशाय प्रापुतन्, तसं प्रजापतिर्वारवन्ती-
यमसृजत्, तानवारयत्, तर्हि संलु वा एष सृज्यते यद्वाधीयते, तद्यथैतस्मात्सृष्टात्पशुः
प्रापत्तत्रैवमस्मादाहितात्पशवः प्रपत्तन्त्ये, प हि रुद्रो यद्वाग्नि, स्तद्य एवं विद्वान्वारवन्तीयं
गायते पशुनेव वारयते, वारवन्तीयं वै सृष्ट्वा प्रजापतिर्यं काममकामयत् तस्माभौ, तमेव
काममृध्नोति यज्ञमानो यं कामं कामयमानोऽग्निमाधत्ते यं एवं विद्वान्वारवन्तीयं गायते, अग्निर्वै
कृष्णाद्विश्वदाव्य इमांस्तोक्तानुदहत्, तं प्रजापतिर्वारवन्तीयं गायमानो वरुणं निधुन् प्रत्येत्,
तमशमयद्, यदेवांस्य कृष्णाद्यद्विश्वदाश्चं तंश्शमयति यं एवं विद्वान्वारवन्तीयं गायते,
तस्माद्वरणो यज्ञावचरः स्या, न त्वेनेन जुहुयाद्, यद्वा इदं संघं द्रुतं यद्भवद्यत्तु निष्यद्यदिमे
अन्तरा धावापृथिवीं तद्दामदेव्यं तदेवावरुन्दे यं एवं विद्वान्वामदेव्यं गायते, ब्रह्मणो वा एषं
रसो यद्यज्ञायज्ञियं, यद्यज्ञायज्ञियं गायते ब्रह्मण्ये रसं दधाति ॥ ७ ॥

४७

अग्निं वै सृष्टे प्रजापतिः परमानेनाग्ना उपाधमद्, यद् परमानाय निर्गत्तुं परं तदमति, यद्
पानकास्य पुनात्येनं, यश् शुच्ये यदेवास्यापूतं तदेतेन पुनाति, यद् परमानाय निर्गति,
पशवो वै परमानः पशुनेवावरुन्धे, यद् पावकायां, ऽन्नं च पावकं, मन्नुमेवावरुन्धे, यद्
शुच्ये, पुत एवास्मिन् रुचं दधाति, यं कामयेता, ऽपतरं पापीयान्त्स्यादिति, तस्यैरुमेरु
हवींश्चि निर्गुपेत्, तदेनमंप्रागृहीत्, तेन सोऽपतरं पापीयान् भवत्यं, य यं कामयेत्, न वसी-
यान्त्स्यान्नं पापीयानिति, तस्य संराणि साकं च हवींश्चि निर्गुपेत्, तदेनं च संस्थादि, तेन
सं न वसीयान्नं पापीयान् भवत्यं, य यं कामयेतो, त्रं वसीयान्धेयान् तस्यादिति, तस्या-
धये पवमानाय निरुष्याध पानकास्य च शुच्ये चोत्तरे हविषी ममानवर्हिषि निर्गुपेत्, तदेनमृदप्रहीत्,
तेन सं उत्तरं वसीयान्धेयान् भवत्यं, य यस्य त्रिपुंसो वानुष्टुभा वा जगती वा मस्याश्च्ये
स्पातामति गायत्रे क्रामे, दुर्वाक् छन्दोभ्योऽनुपधेत्, तद्यस्यैरुमेद्रायज्या एवं तस्य मस्याज्ये

कुर्याद्, गायत्रोऽं ह्यसिर्गायत्रेच्छन्दाः, स्वं एवैनं योनौ स्वं छन्दसि प्रतिष्ठापयत्या, प्राव-
 ण्वर्षमेकादशकपालं निर्वपे, द्वाविंशति सर्वा देवता विष्णुर्वज्ञो, देवताश्चैव यज्ञं चालब्ध, वि-
 ष्णवे शिपिविष्टाय त्र्युद्धो घृतं चरुं निर्वपेद्, यद्विष्णवे, विष्णुर्वै यज्ञो, यज्ञमेवालब्ध, यं शि-
 पिविष्टं, पशवो वै शिपिविष्टं, पशुनेवावुरुद्धे, यत् त्र्युद्धौ, त्रयो वा इमं लोका, इमानिव
 लोकानामोति, यद् घृतं, तेजो वै घृतं, तेज एवावुरुद्ध, आदित्यं घृतं चरुं निर्वपेत् पशु-
 कामो, धेन्वा वै घृतं पयोऽनुईहस्तण्डुला, स्तन्मिथुर्न पशुनां पुष्ट्यै प्रजात्या, अग्नीपोमीयं
 पुरोडाशं द्वितीयमनुनिर्वपेत्, तद्भ्यो हव्यमुपागा, सो अस्यान्य ईशे, यद्वि वा एतं पुरा ब्राह्म-
 णा निर्वपुः स्तद्धोषां न कश्चनेश, न हि वा एतमिदानीं निर्वपन्त्यं, येषां संर्व ईशे, यदाग्ने-
 यं, स्तेजो वा अग्निं, स्तेज एवावुरुद्धे, यत्सौम्यः, सोमो वै शुक्रो ब्रह्मवर्चसं, ब्रह्मवर्चसं
 ब्रह्मवर्चसमेवावुरुद्धे, तश्चोऽसा आदित्यो घृतं चरुस्तं ब्रह्मणे परिहरयु, स्तं चत्वारः प्राश्नीयु,
 स्तेभ्यः समानो वरो देय, श्रुतवी इदमग्रे मिथुर्नमाद्यतं, कश्चका च, द्वौ च द्वै च,
 त्रयश्च तिस्रश्च, चत्वारश्च चतस्रश्च, तन्मिथुर्न पशुनां पुष्ट्यै प्रजात्यै ॥८॥ ४८

फल्गुनीपूर्णिमासं ब्राह्मणस्यादध्यात्, फल्गुनीपूर्णिमासो वा क्रतुनां सुप्तु, मग्निर्देवतानां,
 ब्राह्मणो मनुष्याणां, ग्रीष्मे राजश्न्यस्यादध्यात्, ग्रीष्मे वा इन्द्रो वृत्रमहन्, वृत्रं खलु वै राजश्-
 न्यो बुभुषन् जिघांसति, शरदि वैश्यस्यादध्यात्, दक्षश्च वै शरं, दक्षेन वैश्यो भद्रो भवत्य,
 नाद्यमस्मा अवुरुद्धे, यद्यन्यस्मिन्नृता आदधीत् यद्वि वा अस्मै सं एकं क्रतुः शिवः स्याद-
 द्यास्मा इतरैऽशिवा ह्योणां भवेयु, स्तद्यस्येत्सेत् फल्गुनीपूर्णिमासं एवं तस्यादध्यात्, तद्दस्मै
 सर्वं क्रतवः शिवा भवन्ति, सर्व एनमृतवो जिन्वन्ति, सश्वत्सरस्य वा एतदाश्न्यं यत्
 फल्गुनीपूर्णिमाश्न्यमह, यत् फल्गुनीपूर्णिमाश्न्यमहरादध्यात् सश्वत्सरस्यैनमासं च विदध्यात्,
 द्वयहं वा पुरैकाहे वाधेय, स्तद् द्वितीयस्य क्रतोरभिगृह्णाति, नैनं सश्वत्सरस्यासं च विदध्यात्,
 तद्यद् द्वितीयस्य क्रतोरभिगृह्णाति द्वितीयमेव संपत्नस्य आतृव्यस्येन्द्रियं पशुं क्षेत्रं वृज्जाने एति,
 कृत्तिकासु ब्राह्मणस्यादध्यात्, दामेयीः कृत्तिका, आग्नेयी ब्राह्मणः, स्वं एवैनं योनौ स्वं इहना-
 धुचे, प्रजापतेर्वा एतच्छिरो यत् कृत्तिका, अग्निरास्यं, प्राणान्नामद्यते, उच्चाद्यमस्मा अवुरुद्धे,
 सप्त कृत्तिकाः, सप्त शीर्षं प्राणाः, प्राणान्नास्मिन् दधाति, रोहिण्यां पशुकामस्यादध्यात्,
 सोमस्य वा एतन्नक्षत्रं यद्रोहिणी, सोमो रेतोषा, रेतोऽस्मिन् दधात्य, क्षा वा ह्ययमग्रे

आसीत्, तस्यां देवा रोहिण्यां च वीरुंधोऽरोहय, —स्तथयेमा अस्यां च वीरुंधो रूढा एवमस्मिन्
 पशवे रोहन्ति य एवं च विद्वान् रोहिण्यांमग्निमाधत्ते, रोहिण्यां च स्वर्गकामस्यादध्याद्,
 रोहिण्यां च देवाः स्वरायन्, त्वरुरेवेति, कालकाजा वा असुरा इष्टका अचिन्वत्, दिवमा-
 रोक्षामा, इति तानिन्द्रो ब्राह्मणो ब्रुवाण उपैत्, सं एतामिष्टकामप्युपाधत्, प्रथमा इनु
 दिवमाक्रमन्ता, —ऽथ सं तामाबुहत्, तैऽसुराः पापीयांसो भवन्तोऽपाभ्रश्चन्त, या उत्तमा
 आस्तां तौ युमश्वा अभवता, येऽधुरे त ऊर्णात्राभयो, यां तामिष्टकामाबुहत् सा चित्राभुवद्,
 यः सपत्नवान् भ्रातृव्यवान् वा स्यात् सं चित्रायामग्निमादधीत्, तद्यथैतस्यामावृष्टायामसुराः
 पापीयांसो भवन्तोऽपाभ्रश्चन्तैवमस्य सपत्नो भ्रातृव्यः पापीयान्भवन्पभ्रश्चते य एवं च विद्वान्-
 चित्रायामग्निमाधत्ते, यः कामयेत्, भग्यन्नादः स्यामिति, सं पूर्वासु फल्गुनीष्वग्निमादधीत्,
 भगस्य वा एतदहर्षत् पूर्वाः फल्गुनी, —भग्यन्नादो भुवत्यं, —थ यः कामयेत्, दानकामा मे
 प्रजाः स्युरिति, सं उत्तरासु फल्गुनीष्वग्निमादधीता, —ऽर्घ्य्मणो वा एतदहर्षदुत्तराः फल्गुनी, —
 दानमर्थमा, दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति, तासु राजश्न्यस्यादध्याद्, दानं च श्लेषे प्रजातामु-
 पजीवति, दानमर्थमा, दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति, प्रजापुतेर्वा एतौ स्तनौ यत्पौर्णमासी
 चामावास्या च, यत्पौर्णमास्यां चामावास्यायां च वाग्निमाधत्ते प्रजापतिमेव प्रत्तं दुहे, देवा-
 न्ना च एते सदोहविधाने यत्पौर्णमासी चामावास्या च, यत्पौर्णमास्यां चामावास्यायां च
 वाग्निमाधत्त उभे पुण्याहे उभे यज्ञिये ॥ ९ ॥

४९

न पुरा ह्यस्येदितोर्मन्थितवा, असुरेभ्यो विदेवा आधीयत, उद्यत्सुरास्मिन्पु मध्य, —स्तत्सं-
 देवः सैन्द्र उभयोरहो रूप आधीयते, चतुर्विंशत्यां प्रक्रमेणाधेयं, —थतुर्विंशत्यक्षरा वै गाय-
 त्री, गायत्रमंत्रेश्छन्दः, स्व एवैनं च योनौ स्वं छन्दस्याधत्ते, तद्यथैतत्सदपरिमित एवं तस्याद-
 ध्यात्, श्लेष्यं वै परिमितं, —मपरिमितमेवास्मै जीवुनमवुरुन्दे, ऽग्निर्वै सृष्टेः प्रजापुतेरंघ्यदका-
 मत्, सं प्रजापतिरविभे दद एवासा अभूद्विदमहमिति, तस्मिन्ननुनिष्कम्पाजुहो, —देवाहिं रलु
 वा एष सृज्यते यद्वाधीयते, तदाहु, —रम्णा एवानुद्रुत्याथाग्निहोत्रं च होतश्च्यमिति, तन्नं
 कर्तवा, अयुत्तं तं कुण्ड्याग्नीं तद्यज्ञस्य क्रियते यद्योनिः परमवरं कुर्याद, —प्रजनिष्णुः स्या, —

द्वीं च व्येवं पूर्वाणि निरुप्याथ सायमग्निहोत्रं जुहुयात् ॥ अग्निज्योतिज्योतिरग्निः स्वाहा ॥ इति तत्सायं
 ज्योतिषा रेतो मध्यतो दधाति ॥ सूर्यो ज्योतिज्योतिः सूर्यः स्वाहा ॥ इति प्रातस्तत्सायं ज्योतिषा
 रेतो मध्यतो हितं ॥ प्रातः प्रजनयामक, — देवाश्च वा असुराश्च संत्यक्ता आसु, — अथेन्द्रोऽग्निमाधत्त,
 तं देवा अधिमयु, — रुद एवासा अग्निं गोपायमानोऽग्निहोत्रं गोपायमानो भविष्यति, न ना उधै-
 प्यत्यु, — मि नो जेष्यन्तीति, तेऽनुमन्, यदेवं तं किंचु करवो यद्धना यजिना यद्विन्दासै तत्ते-
 ऽग्निहोत्रं कुमीं, ऽधेहीति, स वा ऐनु, तस्माद्राजन्त्यस्याग्निहोत्रं महोत्तश्च्यु, यद्व्येवैष किंचु
 करोति यद्वन्ति यजिनाति यद्विन्दते यदेन च विश उपतिष्ठन्ते तद्राजन्त्यस्याग्निहोत्रं होतव्यु,
 राजन्त्यस्याग्निहोत्राश्च होतश्च्यु, — भित्ति मीमांसन्ते, यद्धुत्वा न जुहुयाद्विं युज्ञं छिन्धा, —
 ज्जायैत वा प्र वा मीयेत, पाणिमासीममागम्या च वा प्रति होतश्च्यु, — मथो अग्न्युपस्थानं च वा
 चयितश्च्यु, — स्तेनास्य दर्शपूर्णमासौ संतुता अविच्छिन्नौ भवतः ॥१०॥ ५०-५५

यं कामयेत, पशुमान्तस्यादिति, यो बहुपुष्टस्तेस्यु गृहादाग्निमाहरेयु, — यथा वा एतं च सृ-
 ज्यमानं पशुजोऽन्वसृज्यन्तैवमेनमाह्रियमाणं पशवोऽन्वायु, — न्येष हि रुद्रो यदग्नि, — रथ यं कामये-
 ता, — ऽन्नादः स्यादिति, तस्य अन्नादक्षिणाग्निमाहरेयु, — रेप वा अधीनामन्नादो, ऽन्नकरुणं अ-
 ष्टु, — मन्नाद्यमस्मा अवरुद्धे, तदाहु, — यथा वृषलो निजः पुल्कृत्थिक्तिस्तेदेवं च सं, इति सं
 मन्थ्य एव, सं शं च यजमानाय भवति शं पशुम्यो, यः संमिनायक्ष्यमाणोऽग्निमादधीत न पुरा
 स चत्सराद्वीं चपि निरुपेद, रुद्रोऽस्य पशुभिमामुकः स्या, — देवं वै पशुजो यद्वीहयश्च
 यथाश्च, तेषां चतुःशरायमोदनं पक्त्वा ब्राह्मणम्यो जीवतण्डुलमिषोपहरेत्, तवाम्यो देवताम्यो-
 ऽग्निमाधत्ते वताम्यो न जुहुयात्ताम्या आधृश्वेता, — ऽनुध्यायी क्षोधुकः स्यात्, ताम्या आज्यस्य
 होतश्च्यु, तेन ताम्यो नानुश्वेत, ऽनुनुध्याय्यंक्षोधुको भवति, स चत्सरे हवीं चपि निरुपति,
 तद्विगंजमाप, — दक्ष च वै निरा, — दक्ष च वाधैतदापन्, मध्याधिदेवने राजन्त्यस्य जुहुयाद्वाहृण्य
 कृचां, वरुणो वै देवानां च राजा, राज्यमस्मा अवरुद्धे, हिरण्यं निधाय जुहोत्य, — मिमं-
 त्येप जुहोत्यापंतनवस्य, — न्योऽध्वर्युः स्याद्यदनायतने जुहुयाय, शतमस्मा अधाव प्रयच्छेत्,

तान्निचिनुयाञ्, शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्या, आयुरेव वीर्यमाप्नोति, गामस्य तदहः सर्वायां
दिव्येषु, —स्तस्याः परुष्यपि न हिःस्यु, —स्तां सुभासद्भ्या उपहरेत्, —तया यद्गृहीयात् तद्ब्राह्म-
णैभ्यो देयं, तत् संभ्यमन्नमवच्छन्दे ॥ ११ ॥

५६

यस्या राज्ञ्याः प्रातरग्निमाधास्यमानः स्यात्तां रात्रिं चतुःशरावमोदुर्न पक्त्वा ब्राह्मणैभ्यो जीव-
तण्डुलमिवोपहरे, —ददितिवै प्रजां कामौदुर्नमपचत्, सोऽग्निष्टमाश्रात्, तस्या धाता चार्यमा चाजा-
येतां, सांपरमपचत्, सोऽग्निष्टमाश्रात्, तस्या मित्रं च वरुणश्चाजायेतां, सांपरमपचत्,
सोऽग्निष्टमाश्रात्, तस्या अश्वश्च भृगुश्चाजायेतां, सांपरमपचत्, सैक्षतो, —ऽग्निष्टमेऽश्वत्या
द्वौ द्वौ जायेते, इतो नूनं मे श्रेयः स्याद्यत् पुरस्तादश्रीयामिति, सा पुरस्तादशित्वोपाहारत्,
ता अन्तरेव गर्भः संन्ता अवदता, —मार्गमिदं भविष्यावो यदादित्या इति, तयोरादित्या निर्हन्ता-
स्मैच्छ, —स्ता अश्वश्च भृगुश्च निरहतां, तस्मादेतौ यज्ञेन यजन्ते, ऽश्वप्रसोऽश्वस्य
भागधेयं, जंनं भृगोऽगच्छन्, तस्मादाहु, —जैतो गन्तश्च्य, —स्त्वत्र भृगेन संगच्छता इति, स
वा इन्द्र ऊर्ध्वं एवं प्राणमुनदश्रयत्, मूर्तमितरमाण्डमवापद्यत्, स वाव सार्ताण्डो यस्येमे मनुष्याः
प्रजा, सा वा अदितिरादित्यानुपाधाव, —दस्त्वेव म इदं, मा म इदं मोघे परापन्नदिति,
तेऽनुव, —न्नथैः ऽपोऽस्माकुमेव ब्रवाते, न नोऽतिमन्याता, इति स वाव विवस्वानादित्यां यस्य
मनुश्च वैवस्वतो यमश्च, मनुरेवास्मिन्नेके यश्मोऽग्निमि, —नेते वै देवयानान् पथो गोपायन्ति,
यदादित्यास्त इयक्षमाणं प्रतिनुदन्ते, यो वा एतेभ्योऽप्रोच्याग्निमाधत्ते तमेते स्वर्गोलोकात्प्रतिनु-
दन्ता, उऽग्निष्टमागा वा आदित्या, यदुऽग्निष्टे विवर्तयित्वा समिध आदधाति तदादित्येभ्योऽ-
ग्न्याधेयं प्राह, नैनं स्वर्गोलोकात् प्रतिनुदन्ते, सश्वत्सरं यत्सृजेताग्निमाधास्यमानो, नास्याग्निं
गृहादरेषु, —नान्यता आदरेषुः, सश्वत्सरं वृद्धा गर्भाः प्रजायन्ते, प्रजातमेन च वृद्धमाधत्ते,
द्वादश रात्रीरुत्सृजेत्, द्वादश वै रात्रयः सश्वत्सरस्य प्रतिमां, सश्वत्सरं वृद्धा गर्भाः प्रजा-
यन्ते, प्रजातमेन च वृद्धमाधत्ते, तिस्र उत्सृजेत्, त्रयो वा इमे लोका, इमानेव लोकाना-
प्तोत्ये, —कामुत्सृजेते, —को वै प्रजापतिः प्रजापतिमेवाप्नोति, पुरूरवा वा एह उर्वशीमविन्दत
देवीं, तस्या आयुरजायत्, स देवान्स्वर्गं लोकं च यश्चोऽन्दत्, तेऽनुव च, —स्तद्वयं देवा
इमः, इक्ष्वायं मनुष्यो गमिष्यतीति, सोऽत्रवीद, बृहवो वै मे समाना, —स्तं मा वक्ष्यन्ति,
किमयं देव्याः पुत्रो देवैभ्यो मातुर्भ्रत्रिभ्या आहार्पां, —दस्त्वेव मे किंचिदिति, तस्मा अग्निर्यज्ञियां

तश्चन् प्रायच्छत्, तामुत्सङ्गेऽवघायाद्द्वरत्, तामुखायामेवादधात्, सोऽश्वत्थं आरोहोऽभवद्,
 योरा सा शमी, तस्मादेतौ यज्ञावचरौ, पुण्यजन्मानौ रक्ष, —भिर्वै वरुणं ब्रह्मर्चयमागच्छत्
 प्रवेसन्तं, तस्य ज्ञायाम् समभवत्, तं पुरस्तादायन्तं प्रतिक्षाय प्रत्यङ् निरुद्रयत्, सोऽचेत्,
 सर्वं वा इन्द्रियं नृम्णं रेतो निल्लेप्य हरतीति, तदनुपराहाय निरुलुम्पद्, यद्रेता आसीत्सोऽश्वत्थं
 आरोहोऽभवद्, यदुल्ल्वं सा शमी, तस्मादेतौ यज्ञावचरौ, पुण्यजन्मानौ हि, प्रजापतिः
 प्रजाः सृष्ट्वा रिरिचानोऽमन्यत्, सोऽश्वो भूर्वा स्रवत्सरं रन्यद् भूम्यां शिरः प्रतिनिघाया-
 तिष्ठत्, तस्याश्वत्थो मूर्धं उदमिनत्, तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वं, तस्मादेष यज्ञावचरः, ग्राजा-
 पत्यो हि ॥१२॥ ५७

मनुर्वै प्रजाकामोऽग्निमाधास्यमानो देवतायै देवताया अजुहोत्, ततो मित्रावरुणयोराहुत्या
 प्रफुष्यदतिष्ठत्, तस्या घृतं पदोरक्षरत्, सा मित्रावरुणा ऐत्, ता अत्रता, —माहुत्या वै
 त्वमावयोरजनिष्ठा, मनोस्त्वं त्वंसुसि, तं परेहीति, सा मनुमैत्, सोऽत्रयी, —दसुरौ वा इमे
 पुण्यमन्या अग्निमादधते, तान् परेहीति, सा परैश्त्, तेऽमुमंशा आदुघताथामुमंशेमं, सा पुन-
 रैत्, तामपृच्छत्, किमभ्युगच्छिति, सात्रयी, —दमुमेवाग्रा आधिपताथामुमंशेमंमिति, सोऽत्रवीत्,
 सकृद्वावासुराः श्रियोऽन्तमंगुः, परा तु भविष्यन्तीति, सोऽत्रवीद्, देवा वा इमे पुण्य-
 मन्या अग्निमादधते, तान् परेहीति, सा परैत्, त इमंशा आदुघताथामुमंशेमं, सा पुनरैत्,
 तामपृच्छत्, किमभ्युगच्छिति, सात्रयी, —दिसमेवाग्रा आधिपताथामुमंशेमंमिति, सोऽत्रवीत्,
 सकृद्वाव देवाः सर्वेण साकं स्वर्गं लोकं समारुक्ष, —द्वितः प्रदानात्तु यजमृपजीविष्यन्तीति,
 यः स्ररेदसं दास्यन्त्स्यात्स इमंशा आदुघताथामुमंशेमं, तद्यथैव देवाः सर्वेण साकं
 स्वर्गं लोकं समारोहन्नेमैव यजमानः सर्वेण साकं स्वर्गं लोकं समारोहति य एव विद्वानग्नि-
 माधत्ते, —सोऽत्रयी, —दृपयो वा इमे पुण्यमन्या अग्निमादधते, तान् परेहीति, सा परैत्, तं
 इमंशा आदुघताथामुमंशेमं, सा पुनरैत्, तामपृच्छत्, किमभ्युगच्छिति, सात्रयी, —दिस-
 मेवाग्रा आधिपता, —दथेमंशाथामुमंमिति, सोऽत्रवी, —दहं वावाग्न्याधेयं निदानकार, सर्वेषु
 वा एषु लोकेषुपुण्यः प्रत्युत्थिति, प्रति प्रजया च पशुभिश्च तिष्ठति य एव विद्वानग्निमाधत्ते,
 यदमुमाघायिममादध्यादेष तदोदध्याद्, यद्वैमंमाघायामुमादध्यादेष तदोदध्यात्, तदिसमेवाधा-
 यायिमंशामु, तथा समृद्धा आधीयते, प्राचीनप्रवण आधेय, —तथा समृद्धा आधीयते,

प्राचीनं मध्यमाद्देशादाधेय, —स्तथा समृद्धा आधीयते, या वै सा प्रफुर्षीसीत् सा गौरभवत्
सैदा सा मानवी धृतपदी मैत्रावरुणी ॥१३॥

५८ [५०६]

॥ इति प्रथमकाण्डे आधानं नाम षष्ठः प्रपाठकः ॥६॥

अथ सप्तमः प्रपाठकः ।

पुनराधानम् ।

यत्सु क्रुद्धः पुरोवपु मन्थुना सुमनस्तर । सुकरुपमग्रे तत्तु पुनस्त्वौद्दीपयामसि ॥ १

यत्ते मन्थुपरोत्सख पृथिवीमनुदध्वसे । आदित्या विश्वे तद्देवा वंसुवः पुनराभरन् ॥ २

यत्ते भामिेन विचकरानीशानो हृदस्पति । पुनस्त्विन्द्रश्चाग्निश्च वंसुवः समचीकल्पन् ॥ ३

पुनस्त्वादित्या रुद्रा वंसुवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुधीते अग्रे ।

धृतेन त्वं तन्वुं च धर्षयस्व रायस्पोषा यज्ञमानं च चन्ताम् ॥ ४

त्रयास्त्रिंशच्चन्तुवो यं चित्तन्वेत इमं च यज्ञं च सुधया ददन्ते ।

तेभिश्छिद्रमपिदध्मो यदत्र स्वाहा यज्ञो अप्येतु देवान् ॥ ५

मनो ज्योतिर्जुपतामज्यस्य विच्छिन्नं यज्ञं च समिमे दधातु ।

इमे च यज्ञं च समतन्तुं ततं ना आ देवा यन्तु सुमनस्प्रमानाः ॥ ६

वृहस्पतिनो हविषा धृतेन विच्छिन्नं यज्ञं च समिमे दधातु ।

या इष्टा उपसो याश्च याश्चजास्ताः संदधामि मनुसा धृतेन ॥ ७

अग्नेऽभ्यावर्तिन्नाभिं मावर्तस्वायुषा वंचसा गृजया धनेन सन्वा मेधया रथ्या पोषेण ॥ ८

अग्ने अङ्गिरः भूतं ते सन्वावृतः सहस्रं त उपावृतः ।

अथा पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमाकृधि पुनर्नो रथिमाकृधि ॥ ९

पुनरुर्जा निवर्तस्व पुनरग्न इषायुषा । पुनर्नः प्राहं हसः ॥ १०

सह रथ्या निवर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया । विश्वप्सया विश्वतस्परि ॥ ११

सलिलः शलिगः संगुरस्ते न आदित्या हविषो जुषाणा व्यन्तु स्वाहा, कंतः सुकंतः संकृतस्ते
न आदित्या हविषो जुषाणा व्यन्तु स्वाहा, देवजते विन्वस्वनादित्य ते नो देवाः सत्यां देवहृति

देवेष्वामुवध, —मादित्येभ्यः स्वाहा ॥१॥

१२

[१] मे. १, ७, ४, ५ । ते १, ५, ३, १, ५, १०, ४, २, १, २, ३, ४, २, ३, ४ । कथ ८, १४, ३४, १९ । कपि ८, १ । वा १२, ४४, ८, ६१, २, १३, १२, ७—१०, ४०, ४१ । काव्य १२, ८५, १३, ४५, २, २३, १३, ८—११, ४१, ४२ । [यत्सा क्रुद्ध ० । अपर्व. १०, २, ५ । पुनस्त्वादित्या रुद्रा ० । क १०, ११६, ८, अपर्व १२, २, ६]

अग्नेर्वै भार्गः पुनराधेयुः, —मेतं वै भार्गं प्रैप्सन् व्युर्धयति, यद्यादधानो मन्व्येत, वि स्या
 क्रुष्यता, इत्युत्साद्य पुनरादधीत्, यमेव भार्गं प्रैप्सन् व्युर्धयति तं प्राप्याधेयत्वेव, सर्वमे-
 वाधेयं क्रियते, यत्किंच सर्वमेवाग्नेये भार्गं प्रदाय सर्वामृद्धिमृशोति, न संभारोः संभृत्या, न
 यजुः कर्तवा, इत्याहुः, संभृतसंभारो रक्षेप कृतपुजु, —स्तद्वाहुः, संभृत्या एव संभारोः,
 काश्चर्यं यजुरिति, पुनरुत्स्यूतं वासो देयं पुनर्णवो रथः पुनरुत्स्यूतोऽनुद्धा, —नेतानि वै पुनरा-
 धेयस्य रूपाणि, रूपाण्येवास्याप्त्वावरुद्धे, अग्निर्वी उत्सीदन्नपे ओषधीरभ्युत्सीदति, दुर्भा वा
 आपा ओषधयो, यद्दभी उपोलपा भवन्त्यश्च एवैनमोषधीभ्योऽध्याप्त्वावरुद्धे, देवा असु-
 रैर्विजयमुपयन्तोऽग्नीं प्रियास्तनुः मन्वदधत्, यन्नो जधेयुरिमा अभ्युपधवेम, यद्यु जधेमेमा
 अभ्युपावतेमहीति, ता देवा जित्वान्वैलुन्, त्सर्वेषां नः सहति, असोऽग्निरुबवीद्, य एव मां
 मदेवत्य आदधाते सं एताभिस्तनुभिः संभुवादिति, तं देवा आदधत्, तं एताभिस्तनुभिः
 संभवन्, पशवो वै देवानां प्रियास्तनुः, पशुभिरेव संभवत्, —स्तद्य एव च विद्वान् पुनरा-
 धेयमाधत् एताभिरेवाभिस्तनुभिः संभवति, पशवो वै देवानां प्रियास्तनुः, पशुभिरेव संभवति,
 मनुः पुष्टिकामा आधत्, सं इमान् पोषान्पुष्यत्, तेन क्रुद्धं, त्वष्टा पशुकामा आधत्, तं
 इमे त्वाष्टाः पशवः प्राजायन्त, तेन क्रुद्धं, प्रजापतिः प्रजाकामा आधत्, ता इमाः प्रजाः
 प्राजापत्याः प्राजायन्त, तेन क्रुद्धं, यो वै तमग्ना आधत् सं तेन वंसुना संभवत्,
 तत् पुनर्वसोः पुनर्वसुत्वं, तस्मात् पुनर्वसा आधेयः, पुनर्हि सं तेन वंसुना संभुवत्, यो वै
 तमाधत्तश्चेत्, सं तस्मादनुराधास्वाधेया क्रुद्धया, क्रुद्धोत्सेवा, —ऽथो मिधुनत्वाय ॥२॥ १३

अग्निर्वी उत्सीदन्तस श्वत्सरैरभ्युत्सीदति, सप्तदश सामिधेनीः काश्चर्याः, पञ्च क्रतवो,
 द्वादश मांसा, एष स श्वत्सरः, स श्वत्सरोद्वैतमध्याप्त्वावरुद्धे, तद्वाहुः, पञ्चदश
 सामिधेनीः काश्चर्या न सप्तदशै, —त्येतद्वै स श्वत्सरस्य संक्रमणतम, —मेतेनाशिएमाप्यते, पञ्च-
 दश सामिधेनीः, पञ्चदशार्धमांस्य रोत्रुय, —स्ताभिरेव ता आप्यन्ते, यावन्ति वै सामिधे-
 नीनामक्षराणि तावन्ति स श्वत्सरस्यार्हानि, तैरेव तान्याप्यन्ते, अग्निर्वी उत्सीदन्तस श्वत्सरैरभ्यु-
 त्सीदति, पञ्चा क्रतवः स श्वत्सरै, —स्तस्मात् पश्चिमुक्तयः, स श्वत्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरो,
 यत् पश्चिमुक्तयः स श्वत्सरोद्वैतमध्याप्त्वावरुद्धे, ऽथ यदग्निर्वैश्वानरो विद्विषत् इमान् पोषान्

[१] तै. १,५,१-० । ऋत्. ८,१५ । ऋषि. ८,३ । मा. श्रौ. १,६,५ ।

[२] तै. १,५,२ । ऋत्. ९,१ । ऋषि. ८,४ । मा. श्रौ. १,६,५ ।

पुषोप, तस्माद्वाग्निरेतावृतीर्विभक्तोरानशे नान्यां देवतां, — यद् अक्षराः सतींश्चतुरक्षराः क्रियन्त, आचतुरं हि पशवो द्वन्द्वं मिथुनां, ऋतगो वै प्रयाजां, अन्नमृतवो, यत् प्रयाजानन्तरियाद-
न्नमन्तरियाद्, यज्ञमुखं वै प्रयाजां, यत् प्रयाजानन्तरियाद्यज्ञमुखमन्तरियात्, तद्यस्यैत्सेत्तस्यो-
परिष्ठात् प्रयाजानां विभक्तीः कुर्याद्, वीर्यं वै प्रयाजां, वीर्यं विभक्तयो, वीर्यादेवाधि
वप्टकरोति, नाजगृह्णिमिक्रामनि, नानाश्रेयं क्रियते, ५थ कस्मात्सह विभक्तयः प्रयाजैरिति,
संश्वत्सरं वै प्रयाजाः परीज्यन्ते, कस्मादाश्रेयं क्रियते, तस्मान्नानाश्रेयम् ॥३॥ १४

पुनरूर्जां निवर्तस्व पुनरग्न इपायुषा । पुनर्नः पाह्यं हसः ॥ १५

इति पुरस्तात् प्रयाजानां जुहुयात् ॥ १६

सह रथ्या निवर्तस्वाग्निं पिन्वस्व धारया । विश्वप्सत्या विश्वतस्परि ॥ १७

इत्युपरिष्ठादनुयाजानां जुहुया, — दूर्जां वा एष पशुभिर्हृत्सीदन्तसहोत्सीदति, पुनरूर्जां निव-
र्तस्व, — ति तर्दूर्जमेव पशून् पुनरवृरुन्दे, ५थो तनिव भागिनः करोत्य, — थो उभयत् एष यज्ञ-
स्याशिपुश्चभोति, नानाश्रेयं क्रियते, ५थ कस्मादाज्यभागा इज्येते इति, चक्षुषीं वा एते यज्ञस्य
यदाज्यभागौ, यदाज्यभागा अन्तरियांचक्षुषी यज्ञस्यान्तरियाद्, — ग्रा आयुषि पवसा, इति
सौमस्य लोके कुर्याद्, यदाश्रेयी तैनाश्रेयी, यत् प्रावमानां तैनु सौमीं, नानाश्रेयं क्रियते, न
सौममन्तर्धन्त्य, — ग्निर्मूर्धा दिवः कर्कुदि, — ति प्रजाकामो वा पशुकामो वा सौमस्य लोके कुर्याद्,
यन्मिथुनां तैनु प्रजनवती, यद्वैतस्वती तैनु सौमीं, यज्ञेन वा एष व्युष्यते ३थो ऽग्निमुत्साद-
यते, पादुक्तो यज्ञो, यत् पञ्चकपालो यज्ञमेव पुनरालभते, ऽष्टारूपालः कार्यो, गायत्रो
३हाग्निर्गायत्रं छन्दा, आश्रेयं वा एतत् क्रियते यद् पुनराधेयं, तस्माद्दृष्टाकपाल, — स्वन्नं सूस्यं,
पञ्चकपाल एवं कार्यः, पञ्चमाद्वा अघ्युतोः पृष्ठं ऋतं रभन्त्, समानमेतद्यत् पञ्चमं ऋतः
पृष्ठं, यत् पञ्चकपालः सश्वत्सर्गद्वैतमध्याप्त्वाऽरुन्दे, प्रजनन् वा ऋतवो, जग्निः
प्रजनयिता, यत् पञ्चकपालः प्रजननादेवं प्रजनयितां प्रजनयति ॥४॥ १८

वीरहां वा एष देवानां ३थो ऽग्निमुत्सादयते, श्रतदायो वीरो, यद्वेताः शताक्षराः पदक्यो
भवन्ति वीरं वा वैतदेवानाम्प्रदयते, ५न्यस्मै वै कमाधेयमन्यस्मै पुनराधेयं, न वै तदाधेयेन

[४] मे १,७,१ । ति १,५,२ । काठ १,१-३ । कपि ८,४-५ ।

[५] ति १,५,२. ४,४ । काठ १,२-३ । कपि ८,५-६ ।

स्पृणोति यस्मै कं पुनराधेयं, पुनराधेयेन वाचं तत्स्पृणोति, जरां वै देवं हितमायुः, रेतावृतीहिं
समा एति यदेताः शताक्षराः पङ्क्तयो भवन्ति, यावुदेवायुर्वीर्यं तदामोति, तत्स्पृणोति,
तदवहन्द्वा, आयुषा वा एष वीर्येण व्युच्यते श्यो जग्निमुत्सादयता, आयुर्वीर्यं हि र्ष्यं, य-
द्विर्यं ददात्यायुर्वैतं वीर्येण संमर्धयति, शतमानं भवति, शतार्थं पुरुषः शतवीर्या,
आयुर्वै वीर्यमाप्नोत्या, दित्या वा इतं उत्तमाः स्वर्गं लोकमायं, स्तं व्युत्प्यन्ति, तः प्रदा-
नादि देवा यज्ञमुपजीवन्ति, तं वा एतं पुनरादधत, तं आर्धुवन्वा, दित्या वा असिंहोर्कं
ऋदां आदित्या अमुष्मिन्, पशवोऽसिन्नृतवोऽमुष्मिन्, स्तं एव विद्वान् पुनराधेयमाधत्त
उभयोरेव लोकयोर्कभोत्वस्मिन्श्चायुष्मिन्श्च, सलिलः सल्लिगः संगूरस्तं न आदित्या हविषो
जुपाणां व्यन्तु स्वाहा, केतः सुकेतः संकेतस्तं न आदित्या हविषो जुपाणां व्यन्तु स्वाहा,
देवजते विवस्वन्नादित्य तं नो देवाः सत्यां देवहृति देवैर्वा सुवधमादित्येभ्यः स्वाहा, र्यैर्वै तं तं
पुनरादधत, तं आर्धुवन्, स्तं ददेतः पुनराधत्तंश्च अन्नोत्या, दित्या हि पुनराधेयम् ॥५॥

१९ [५१५]

॥ इति प्रथमकाण्डे पुनराधानं नाम सप्तमः प्रपाठकः ॥७॥

अथाष्टमः प्रपाठकः ॥

अग्निहोत्र-ब्राह्मणम् ।

प्रजापतिः प्रजा असृजत्, स वा अग्निमेवाग्ने मूर्धतोऽसृजत्, स यतोऽग्निमसृजत् तत् पर्ये-
मार्दं, ततो लोहितमवाहरत्, तन्युमार्दं, तत् उदुम्बरः संभवत्, तस्मादुदुम्बरः प्राजापत्यं,
स्तस्माद्लोहितं फलं पच्यते, सोऽस्मात् मृष्टः पराङ्गाशयुमिच्छमानः, स तदिव नाविन्दत्
प्रजापुत्रिर्धेदोऽभ्यत्, स स्वं चक्षुरादायाजुहोत् ॥ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिराग्निः स्वाहा ॥ इति तद्वी अद-
र्थक्षुर्मन्यन्ते यदमां आदिश्यो, जम् वा एतदस्मिन् जुह्वतो मन्यन्ते, सत्यं वै चक्षुः,
गर्धेनाग्निहोत्रं जुहोति य एव विद्वान् जुहोति, भविष्णुः सत्यं भवति य एव वैदं, कस्मै
कमग्निहोत्रं ह्यता, इति ब्रह्मवादिनो वदन्त्य, ग्रथे वा एतदृत्यै गुप्त्यै ह्यते, यत् सायं
जुहोति रात्र्यै तं नु द्वाधारं, यत् प्रातरह्ने तं नु, यौ संवा न् यज्ञान् संस्थापयन्त्य, य कस्मा-

देवदेवाग्निहोत्रमुच्यता, इति ब्रह्मवादिनो वदन्ति, होत्रा वै देवैर्म्योऽप्राक्रामन्नग्निहोत्रे भाग-
 धेयुमिच्छमाना, यत् ॥ अग्निहोत्रम् ॥ इत्याह तेन होत्रा आभजति, तेनैना भागिनीः करोत्ये,
 पां वा अग्नेऽग्ना आहुतिरहयत्, तदाग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वं, सोऽस्मात् सृष्टः परादैर्जाग-
 धेयुमिच्छमानः, स तदेवं नाविन्दत् प्रजापतिर्यदहोष्यत्, तं स्वा वागभ्यवद, जुहुधीति,
 स इत एवोन्मज्याजुहोत्। स्वाहा ॥ इति स्वा ह्येनं वागभ्यवदत्, तं स्वाहाकारस्य जन्म,
 तस्मादग्निहोत्रे स्वाहाकार, स्तस्माच्छ्रुत्वा च पाणौ च लोम नास्त्ये, तो हि स तदादायाजुहोत्,
 तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टास्तमाहु, ज्येष्ठलक्ष्मीति, प्रजापतिश्चेत्तदग्रे ज्येष्ठ उद-
 मृष्टा, नैन संमिता सुक्काश्या, नैन वा अग्नेऽग्ना आहुतिरहयत्, तस्या आहुत्याः पुरुषो
 ऽसृज्यत, द्वितीयामजुहोत्, ततोऽश्वोऽसृज्यत, तस्मादश्व उभयादन्न, नन्तर्हितो हि
 पुरुषपादसृज्यत, तस्मादेनं प्रत्यञ्चं तिष्ठन्तं मन्यन्ते, श्वो न् पुरुषा, इति तृतीयामजुहोत्,
 ततो गौरसृज्यत, चतुर्थीमजुहोत्, ततोऽविरसृज्यत, पञ्चमीमजुहोत्, ततोऽजासृज्यत,
 षष्ठीमजुहोत्, ततो यवोऽसृज्यत, सप्तमीमजुहोत्, ततो ग्रीहिरसृज्यत, ते सप्त ग्राम्याः
 पशवोऽसृज्यन्त, तानिवावरुन्दे य एव च विद्वानग्निहोत्रं जुहोति ॥ १ ॥ १-६

अष्टमीमजुहोत्, ततो वसन्तोऽसृज्यत, नवमीमजुहोत्, ततो ग्रीष्मोऽसृज्यत, दश-
 मीमजुहोत्, ततो वर्षा असृज्यन्ते, कादशीमजुहोत्, ततः शरदसृज्यत, द्वादशीमजुहोत्,
 ततो हेमन्तोऽसृज्यन्तो, घृता त्रयोदश्याहुतिरासीद, य शिशिरमसृज्यत, तस्मादेतद्दुतूना-
 मज्ञानं क्रूरं, महुतादि समभुव, दहुतादसृज्यत, तदाहु, ब्रह्मवादिन, क्रतवः पूर्वे
 ऽसृज्यन्तां पशवां, इत्युतं क्रतव उत पशवा, इति श्रया, दुभयेश्चेते सहामृज्यन्त,
 स वा एनमित एव पुनः प्राविश, देवदं अग्निधानं हस्तस्य यत् पाणि, स्तस्मादेतो हस्त-
 स्याग्निर्नैतमां विदहति, यद्भन्यमानो हस्तो प्रतिप्रसारय, त्यग्रां वा एतन्न्यञ्चनमिच्छते,
 ऽग्निं वै पशवः प्राविशन्त्यग्निः पशून्, प्र ह वा एनं पशवो विशन्ति प्र स पशून् य एनं
 वेदे, तद्भ स्म वा आह नारदो, यत्र गां शयानां निर्जानाति मृतानामविद्वान् मन्यते, ऽत्यग्निं
 श्चेत्ते प्रविशन्त्यग्निरेतां, स्तस्मात् सर्जानूत्तं पशवोऽग्निमभिसृपन्ति, न श्चेत्ते क्रुश्तेऽयं,
 यज्जातः पशूनां विन्दत् तज्जातवेदसो जातवेदस्त्वं, तामप्युं प्राप्तिञ्चत्, सापो नृदहत्,

तां अग्रये वंजोऽभवत्, — स्तस्माद्धवींश्चि प्रोक्षतां विरामि नं व्रीक्ष्यो, यदभिप्रोक्षेद्धतेन युञ्जेत्
यजेत्, तां वै वृजापुतिरन्वैच्छत्, ताम्पर्वन्वविन्दत्, तामोपधीषु न्युमाद, तस्मादोपधु-
योऽनुभ्यक्ता रेभन्ता, ओपधीभ्यः पशुवः, पशुभ्यो मनुश्च्युत्, अनभ्यक्तो ह रेभते य
एवं वै वेद, तद्यो वसन्ताशिश्निरं कक्षः स उषुषेय, एतद्वै तदुद्येः प्रियं घामै, — पां वाव
सांहुतिः श्रायत्य, — त्रैरेवैतया प्रियं घामोपैत्य, — थो पशुमान् भुवत्य, — थो आत्मानमेवैतया
यजमानः पुनरिते, सह वा एतां आस्तामश्चिर्ष्यं च समानं योना अयुसि लोहिते, स आदित्य
ऊर्ध्वं उदद्रवत्, तस्य रेतः परापत्तु, तद्विद्योनिनोपागृह्णात्, तदेन च व्यदहत, तस्मा-
दयोऽनुपुं प्रतिघुम् क्षीरं च विदहति, तस्मादेतज्जुहति, पशुनां च वा एतत् पयो यद्
ग्रीहियवौ, तस्मादेतज्जुहति, नातिशृतं काश्च्यं, रेतः शोषयेद्, यद्विष्यन्देतोन्मादुको
ऽस्य प्रजायामाजायेता, ऽमुष्य वा एतदादित्यस्य रेतो ह्यपतेऽमेघ्यमशृतं, समुदन्तं होतश्-
व्यं, तद्वि शृतं मैध्यं मियुनं प्रजनिष्णुः ॥२॥ ७

स्थाल्यां दुहत्य, — नया वा एतदुपसीदन्ति, नहीमाभितो नैतः स्कन्दत्यंस्कृत्वाया, — र्य-
कृती भवत्यूर्ध्वं कपाला सदेवत्वाय, सा हि संदेवा, ऽमुश्च्यं वा एतत् पात्रं च यत्कुलालकृतं
चक्रं नृत्तं, यत्र स्कन्देत्तदपो निनुये, — दापो वै शान्ति, — रापो निष्कृति, — रापो भेषजां,
यत्र वा एता अस्या उपुर्यन्ति तत् प्रशस्ततरा ओपधयो जायन्ते र्वंहीयसी, — र्यं द्वि दुक्षमानावभि-
न्दादन्यया स्थाल्यां निणिज्यु दोला, यज्ञो हि यज्ञस्य प्रापधिति, — र्यं धधिश्रितं स्कन्देद्य-
द्युद्गास्यमानं च यद्युद्गासितं च यद्युन्नीयमानं च यद्युन्नीतं च यद्वि पुरः पराहत् च होमाय पुनरवनीधा-
न्याभिदुद्गा, यज्ञो हि यज्ञस्य प्रापधिति, — वारुणीमृच्चमन्च्य वारुण्या होतश्च्यं, वरुणो वा
एतद्यज्ञस्य गृह्णाति यं दालंति, निष्कृतिरैवा प्रापधिति, — रप्रतिपेक्यं स्यात्तेजस्कामस्य ब्रह्मवर्च-
सं कामस्यां, — थो तं स्तूर्पमाणस्यां, — थो यः कामयेत, वीरो मा आज्ञायेत, — त्यप्रतिपिक्तो वै
युर्म, — स्तेजो ब्रह्मवर्चसं, तेजस्वीं ब्रह्मवर्चसी भवति, स्तृणुते यं तं स्तूर्पता, आ हास्य वीरो
जायता, आज्येन हातश्च्यं च यस्याप्रतिपेक्यं च स्या, — देतदं अप्रतिपिक्तं, नत्त स्कन्स्य प्राप-
धितिरस्य, — थो नं पुशुमानिव भवति, पशुनां च वा एतत् पयोः प्रवृज्यते, शुकं पशुपु दधाति,
तेजोऽशान्तं पशुर्धिदहति, तस्मात् प्रतिपेक्यमेवं स्याद्, यदाङ्गिः प्रतिपिञ्चैद्वरो विनयेद्,

गांदाहसंनेजनेन प्रतिपिच्यं, तद्वि नापो न पय, स्तदाहुः, स्कन्दति वा एतद्, यहि वा एतद्दोहनात् पर्याक्रियते तहि स्कन्नम्, न्तर्हिता रक्षस्या वनस्पतया, इति तद्विरेव प्रतिपिच्य, स्तोकेनैकेन न हरो विनयति, शुचं पशूनां श्रमयति, पशवो वै तेजो ब्रह्मवर्चसं, मिथुनं वा आपश्च पयश्च, मिथुनात् खलु वै प्रजाः पशवः प्रजायन्ते, तन्मिथुनं, तस्मादेवं मिथुनाद्यजमानः प्रजया च पशुभिश्च प्रजायत, ओदनैत होतश्च्य यस्य प्रतिपेक्ष्य स्यादे, प हि प्रतिपिक्तः शान्तो मैथ्यो मिथुनः प्रजनिष्णुः ॥३॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत, ता वै तपुसैवासृजत, स वै स वाचुमेवायच्छत, तपो वा एष उपैति यो वाचश्च यच्छति, सृष्टिः प्रजानामग्निहोत्रं, मुभयत् एवं प्रजा असृजत इतश्चासृजत, निमृक्तं सूर्ये वाग्यन्तव्याथो दुहमानायामथो अधिश्रित, उन्नीयमान एवं यन्तश्च्य, स्तदेव क्लृप्ततमम् ॥ उद्भवः स ॥ इत्येवेक्षेत ॥ उद्दहं प्रजया पशुभिर्भूयासम् ॥ इति प्रजायाः पशूनां सृष्ट्या, अथो अश्चेवैनद्वारयति मेघ्यत्वाया, अग्निहोत्रे वै दैवती व्यभिचरेते, पूर्वो यजमानस्य लोकोऽपूरः पत्न्या, यत् प्राचीनमुद्रासंयेद्यजमानः प्रसृपित, यत् प्रतीचीनं पत्नी, कं धर्ममभ्युदवीवसा, इति ब्रह्मवादिनो वदन्त्यु, दीचीनुमेवोद्रास्य, मग्रहणौ संजीर्यतः, सर्वमापुरितो, नाति नीत, श्वतरुन्नयति, चतुष्पदस्तेन पशुनंवरुन्दे, द्विर्जुहोति, द्विपदस्तेन, यं कामयेता, ऽनुज्येष्ठं प्रजया क्रधुयादिति, तस्य पूर्णमग्रा उन्नयेद्य कनीयोऽथ कनीयो, ऽनुज्येष्ठं प्रजया क्रधोति, तदाहुः, कनीयाश्च वा एष यज्ञकृतमुपैति कनीयसीं प्रजां कनीयसः-पशून् कनीयोऽन्नाद्यं, पापीयान् भवति, संमितमिवाग्रा उन्नयेद्य भूयोऽथ भूयः, पूर्णमुत्तमं, यज्ञस्याभिक्रान्त्यै, तदाहुः, ज्यायाश्च वा एष यज्ञकृतमुपैति भूयसीं प्रजां भूयसः पशून् भूयोऽन्नाद्यं, वसीयान् भवत्यं, धकोऽस्य पुत्रः कुनिष्ठो भवतीति, यदि कामयेत, सर्वं सदृशाः स्युरिति, सर्वान् त्समावदुन्नयेत्, सर्वे ह सदृशा भवन्ति, न पशुदुपसादये, दंपकान्तिः सा यज्ञस्य, यत्रैवोन्नयेत् तत्सादयेत्, प्रतरं वा यज्ञस्याभिक्रान्त्या, अनुष्पारिन् वा एतदपरं करोति यदपरस्मिं स्तपन्ति पूर्वास्मिन् जुह्वति, समयाग्निं हरन्ति, तेनैवैतं प्रीणात्यं, थो अग्निहोत्रस्य वा एतत् पवित्रं, मपुपोदेवैन्, दपरस्माद्धं पूर्वं सृष्टं, तमेतावत्परमयं, स्तस्मात् पुरोऽनुमृत्य जुहोति ॥ आपुमे यत् ॥ इति सादयत्यां, पुरेवास्मिन् यच्छति ॥ वचो मे यत् ॥ इति सादयति, वचं एवास्मिन् यच्छत्यो, पुधीर्वा इमा रुद्रा

त्रिपेणाञ्ज ५, —स्ताः पशवो नाल्लिञ्चन्त, तं देवाः प्रजापतिमेवोपाधावन्, तसं प्रजापतिरब्रवीद्, वायं ५ वृण, भ्रागो मेऽस्तिवति, वृणीध्वं, —त्यब्रुवन्, त्सोऽब्रवी, —न्महेव ३त्यैवं समिद्ध-सदिति, तस्मात् प्राजापत्या समिद्, देवेषु ह्यस्यैषां वायंवृता, द्वे समिधौ काश्च, द्वे बाहुती, एकैवं कार्यं, —को हि प्रजापतिरे, —कथां खलु वै समिद्ध, उत बह्वीराहुतयो ह्यन्ते, ता अग्नि-नान्ववाकरोत्, ता अस्वदयत्, ताः पुनर्णवा अजायन्तै, —तहिं खलु वा अग्निहोत्रिणे दर्शपूर्ण-मासिने सर्वा ओषधयः स्वदन्ते, यत्समिधुमादधाति सर्वा एवास्मा ओषधीः स्वध्यामकः ॥४॥

९-६७

भूमिवः स्वः ॥ इति पुरस्ताद्वेतिर्वेदे, —तद्वै ब्रह्मै, —तत्सत्यमे, —तदृतं, न वा एतस्माद्वेत्यज्ञो-ऽस्ति, तस्मादेवं ५ वदितव्यम् ॥ अग्निज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा ॥ इति गुभिण्या वाचां गर्भं दधाति, मिथुनया वाचां मिथुनं प्रजनयति, यद्वाचां च जुहोति यजुषा च तन्मिथुनं ५, यच्चूर्णां च जुहोति मनमा च तन्मिथुनं ५, स्थापुर्वं पूर्वाहुतिर, —तिहाय पूर्वामाहुतिमुत्तरा होतव्या, —स्था-णुमेवं छम्बटकुरोत्यु, —तराहुतिर्भूयो होतव्या यज्ञस्याभिक्रान्त्यै, पशूनेवं पूर्वमाहुत्या स्पृणोति ब्रह्मवर्चसंमुत्तरया, ऽऽग्नेयीं सायमाहुति, —स्तया रेतः सिञ्चति, तद्रेतः सिक्तं ५ रात्र्यै गर्भं दधाति, तन्सायीं प्रातः प्रजनयामकति, —यं ५ होतव्याय पराथ पुनुरवेस्तात् प्रातस्वस्तादिं प्रजानां प्रजा-तिः, प्रजनन् ५ हि सौरी, तन्नं यक्ष्यं, परापरैवं होतव्या यज्ञस्याभिक्रान्त्या, उद्वड्हु-दिशति ॥ अनाभो मूढे, धृतं नमस्ते अस्तु, रुद्र मूढे ॥ इत्येतां वै रुद्रस्यु तन्वुः क्रूरा एतानि नोमान्ये, —ताभिर्वा एषं पशून्शमायते, ता एवास्य भागधेयेन शमयत्य, —वाचीन् ५ सायम-वमार्ष्टि, तस्मात्सायमवाचीं प्रुचै, —त्युध्वं दिवोन्मार्ष्टि, तस्मादुध्वं दिवैति, पराचीन्तमिव वा एतद्यदग्निहोत्रं ५, यत्पुरस्ताद्याजुषं ५ वदति धृत्या अनिर्माणाय, यो वा अग्निहोत्रस्य वैश्व-देवं ५ वेदाघातुक एनं पशुपतिर्भैवत्यघातुकोऽस्य पशुपतिः पशून्, प्राडोसीनो जुहोति, देवां ५ स्वेन प्रीणाति, ह्रत्वोञ्चि ५ पति, पशूनेवं यजमानायोञ्चि ५ पत्यु, —द्वड्हुदिशति, रुद्रं तैनु निरवदयते, दक्षिणतो निमाप्यो, —पथीश्च तैनु पितृंश्च प्रीणाति, प्राश्नाति, मनुश्च्य ५ स्तेन प्रीणात्य, —ङ्गुल्या प्राश्नाति, यदत्वाप नं दतो गमयेद्, यदतो गमयेत् सर्वा एनं घातुकाः स्युः, सर्पानिश्च शमयत्यहिंसायै ॥ पूर्वास्ति ॥ इति यजुर्वेदेत्, पशवो वै पूषा, पशूनेवाबु-रुद्वे, ऽज्ञान्तो वा एषोऽप्रीतः, पुरुषमेधं ५ वा एषं प्रतीक्षते यजमानमेवं हव्यं ५, यद-

यो वै बहु दुद्विवांन्वह्वीजाश्नोऽग्निमुत्सादयते ऽक्षितद्वै तस्य, तदीजानो वै सुकृतोऽमुं लोकं
 नृक्षन्ति, ते वा एते यन्नेक्षत्राणि, यदाहुः,—ज्योतिरिवापादि तारकावापादीति, ते वा एते
 ऽवपद्यन्त, आप्त्वा स्थिते त इदं यथालोकं सृचन्ते यदाभूतः प्रच्यवन्ते, ऽथ यो बहु दुद्विवांन्
 वह्वीजानोऽग्निहोत्रं जुहोति दर्शपूर्णमासौ यजते चातुर्मास्यैर्यजते बृहन्नि मन्त्राण्युपैति तस्य वा एतद-
 क्षयमपरीमितं, तिरौ वा ईजानाद्यज्ञौ भवति, तदाभ्यामेवाग्निभ्यां दग्धश्च्यः, स्वं वा एत-
 द्विष्टमन्वारोह, त्यपरेण दग्धश्च्यः पूर्वेषु, इति मीमांसन्त, उभौ सुमाहृत्या, न्तरोद-
 ग्धश्च्य,—स्तद्वह्वस्रतमं गृहीयान्नक्तुमग्निं,—मसुश्च्यो वै रात्रि, —ज्योतिषैव तमस्तरति, दिवा ह
 वा अस्मा अस्मिन्नलोकं भवति, प्रास्मा असीं लोकौ भाति य एव वेद ॥ भूर्भुवः स्वः ॥ इति पुर-
 स्ताद्वैतोर्वेदे,—देभ्यो वा एतल्लोकंभ्या इष्टका उपदधाति स्वर्गस्य लोकस्य संप्रथै, यस्तायं
 जुहोति सहस्रं तेन कामदुघा अरुन्दे, यत्रातः सहस्रं तेन, यदस्याग्निराधीयते सहस्रं तेन,
 यमराज्यं वा अग्निष्टोभेनाभिजयति, सोमराज्यमुक्थ्येन, सूर्यराज्यं पोडशिना, स्वारा-
 ज्यमतिरात्रेणै,—तानि वै सर्वाणीन्द्रोऽभव, देतानि सर्वाणि भवति य एतैर्यजते, सर्वै-
 तद्भवति य एव वेद, हविष्मान् वा एको, देवयज्यैकः, सहस्रयाज्यैको, योऽग्निहोत्रं
 जुहोति स हविष्मान्, यो दर्शपूर्णमासौ यजते स देवयाजी, यथातुर्मास्यैर्यजते स सहस्रयाज्य-
 मिहोत्रं वै सर्वे यज्ञक्रतवः सवान् यज्ञक्रतुर्वरुन्दे य एव विद्वानग्निहोत्रं जुहोति ॥६॥

२८-३५

प्रथमेधा वै सर्वे सह ब्रह्मविदुः,—स्तेऽग्निहोत्रेण संप्रथयं,—स्तेषां त्रिरैकोऽजुहोद द्विरैकः
 सकृदैकं,—स्तेषां यस्त्रिजुहोत्तमपृच्छन्, कस्मै त्वमहौषीरिति, सोऽब्रवीत्, त्रेधा वा इदं,—म-
 ग्र्ये प्रजापतये सर्वायं,—त्यय यो द्विरजुहोत्तमपृच्छन्, कस्मै त्वमहौषीरिति, सोऽब्रवीत्, द्वे-
 धा वा इदं,—मग्र्ये च प्रजापतये च सार्यं,—सर्वाय च प्रजापतये च प्रातरि,—त्यय यः सकृ-
 दजुहोत्तमपृच्छन्, कस्मै त्वमहौषीरिति, सोऽब्रवीत्,—देव्यां वा इदं, प्रजापतये एवैति, तं-
 पां यो द्विरजुहोत् स आभ्रोत्, तस्येत्तरे साजात्यमुपायन्, क्रभ्रोति य एव विद्वानग्निहोत्रं जुहोति,—
 त्युपास्य समानाः साजात्यं यन्ति, प्रदोषमग्निहोत्रं होतश्च्यं, व्युष्टायां प्रातर्वृद्धान् गर्भान्
 प्रजनयति, तदाहुः, परा वा एतस्याग्निहोत्रं पतति यस्य प्रदोषं न जुह्वीति, यदि मन्येत,
 क्रतुमत्पुनपमिति ॥ भूर्भुवः स्वः ॥ इति पुरस्ताद्वैतोर्वेदे, तेनैव सर्वं नान्तेरिति ॥ दोषा वस्तो-

नेमः स्वाहा ॥ इति जुहुयाद्, ऋतुमेवं नात्युनै, —द्वोत्व्याश्च होतव्याश्चि, —ति मीमांसन्ते,
यस्याहुतमग्निहोत्रं च ध्रुयोऽभ्युदियाद्द्वोत्व्यमेवा, —ऽप्रये वा एतद्द्वैत्यं गुप्त्यै ह्यते, प्रजनन्तं तु छर्ष-
त्करोति, यदि मन्येत, ऋतुमत्यनैपमिति ॥ भूमिवः स्वः ॥ इति पुरस्ताद्द्वोतोर्वदेव, तेनैवं
सर्वं नान्तरिति ॥ आतर्वेस्तोनेमः स्वाहा ॥ इति जुहुयाद्, ऋतुमेवं नात्युनैत्, तद्यथा कारुद्वेषिणो
जुहुत्येवंमस्य हुतं भवति, यस्याग्निमनुद्भूत् च ध्रुयोऽभिनिप्रोचैद्यो ब्राह्मणो बहुर्वित्स उद्भूरेत्, स-
र्वेणैवं ब्रह्मणोद्भूतस्य, —अग्निहोत्रेणानुद्भूदेत्, भागधेयेनैवं प्रणुयत्य, —थो भागधेयेनैवं च समधयति,
वरे दक्षिणा, सर्वत एवैनं दिग्भ्यो वरेण च्यावयति, यस्योभा अनुगता अभिनिप्रोचैद्यस्य वा-
भ्युदियात् पुनराधेयमेवं तस्य प्रायश्चित्ति, —यथा वै पथो वर्तनी एवं दर्शपूर्णमासौ, यथान्तर्वेमग्नि-
होत्रमेवं वा अग्निहोत्रेणे दर्शपूर्णमासिने स्वर्गो लोकोऽनुभात्यु, —पान्याप्ति हवींश्चि वसन्त्य, —थ
कस्मादाग्निहोत्रं नोपवसन्तीति, ब्रह्मवादिनो वदन्ति, प्रतुत् वा एतदपरिमितमसुस्थितम्, —
आति मांसं, —सुपश्चियमेति, तस्मान्नोपवसन्ति, पशुवृतेन भवितुष्यं, तूष्णीमिव पशवः
संभवन्ति, ते मेध्या, यत्तूष्णीं च स्त्रियमुपैति मेध्यतरस्तेन भवति, हिंकृत्योपियादे, —वमिव
हि पशव उपयन्ति मेध्यत्वात्, सस्स्थाप्याश्च सस्स्थाप्याश्चि, —ति मीमांसन्ते, अग्निहो-
त्रं च यत्सस्स्थापयेत्तूष्णमक्त्वानुद्भूरेत्, सा अग्निहोत्रस्य सस्स्थितिस्त, —दाहु, —यदा वै जीयते
यदा प्रमीयते यदातिमार्छत्यथाग्निहोत्रं सतिष्ठता इति, तन्न सस्स्थाप्य, मनुसा वा इमा प्र-
जापतिः पर्यगृह्णादि, —यं वा अग्निहोत्रस्य वेदिरि, —यमुपयामं, ओपधयो वहिः, प्रुच्वा
प्रोक्षणी, —दिशः परिधयो, यत् किंचाम्याधीयते सं इध्मां, यजमानो यूप, उजीयमाने स्थे-
युमे, —वमिव हि यूपः संभृद्वै, मध्यतो वा एष यज्ञः प्रतुतो यदाग्निहोत्रं, तस्मादाग्निहोत्रो
दर्शपूर्णमासी सर्वं वहिष्यं ददाति, मध्यतो श्छेतद्यज्ञस्यु द्वीयते यदाग्निहोत्रं, होतव्यं च राजन्य-
स्याग्निहोत्राश्च होतव्याश्चि, —ति मीमांसन्त, आमादिव वा एष यद्राजन्यो, पुहुं वा
एपोऽयज्ञियंमुमेधं चुरत्य, —त्युनन्नं जिनाति ब्राह्मणं, तस्माद्राजन्यस्याग्निहोत्रमहोतव्यं, —
मूर्तं च वै सत्यमग्निहोत्रं, ब्राह्मणं ऋतं च सत्यं, तस्माद्राह्मणस्यैवं होतश्च्यमं, —थो ब्राह्मणा-
यैवास्याग्रतो गृह आहरेयुस्त, —दुतमेवास्याग्निहोत्रं भुवत्यं, —थो यं ऋतमिव सत्यमिव चरेत्
तस्य होतव्यमनुसतत्यै ॥७॥

३६-४४

याग्निहोत्रायांप्रमुष्टा निषिद्धिद्यस्यां नोधात् तस्मै तां दद्याद्, —वति च वा एषा यजमानस्या-

[८] ति. २, २, ४, ६-८, ४, २, ५, १ । वा १३, ३४-३५; ३५, १९ (च पा); ५, ३; १२, ६० । काण्य. १४, ३६-३७, ३५,
५२ (च. पा); ५, ३, १३, ६१ । मा. श्रौ. ३, ३ ।
मै० १०

नुत्सह निपीदति, तथैवेना५ सह निरवदयते, गृहे तु तस्य ततः पुरो नांश्रीयाद्, यदश्री-
यांटातिमच्छिद्, यस्याहुतेऽग्निहोत्रे पूर्वोऽग्निरनुगच्छतिना च सहाग्निहोत्रेण चोद् द्रवेद्, भागधे-
वेनैवेनं प्रणुयत्य, ५थो भागधेयेनैवेन५ समर्घयत्य, ५थामिमन्त्वयेत ॥ ४५

इत एव प्रथमं जज्ञे अग्निरेभ्यो योनिभ्यो अग्निं जातवेदाः ।

यं गायत्र्या त्रिष्टुभा जगत्यानुष्टुभा च देवेभ्यो हव्यां ब्रह्म प्रजानन् ॥ ४६

इत्येते वा एतस्य योनयः, स्वैभ्य एवेन५ योनिभ्योऽग्निं प्रजनयति ॥ इपे रापे रमस्व संहसे
द्युम्नायोऽपत्याय ॥ इत्येतान्येवावुरुन्दे, ५थो रमयत्येवेनम् ॥ सम्राडसि स्वराडसि,
मुपदा सदि ॥ इति सुपद्वैने५ सादयति ॥ सारस्वतो त्वोर्त्सां प्रावृताम् ॥ इत्यृक्सामे वै सारस्वता
उत्सौ, ताम्यामेवेनं प्रावृति, ताम्या५ समर्घयत्य, ५थये ज्योतिष्मतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्वारुणं५
युवमयं चरु५ यस्याहुतेऽग्निहोत्रे पूर्वोऽग्निरनुगच्छेत्, तमो वा एतस्य यज्ञ५ युवते यस्याहुतेऽग्नि-
होत्रे पूर्वोऽग्निरनुगच्छति, यदग्नये ज्योतिष्मते ज्योतिषेवास्य यज्ञ५ समर्घयति, वारुणां रात्रि,
यद्वारुणां वरुणादेवास्याग्निं यज्ञ५ स्पृणोति, यस्याहुतेऽग्निहोत्रेऽपुरोऽग्निरनुगच्छेत् तत एव
प्राञ्जमुद् धृत्यान्ववसायाग्निहोत्रं जुहुयाद्, ५थामिमन्त्वयेत ॥ भवतं नः समनसौ समोक्तसौ संचे-
तया अरेपसा, इति समनसा एवेनौ करोति यजमानस्याहि५साया, एतौ वै तौ या आहुर्व-
द्वार्दिनो, नैकः कुञ्जिद्वौ व्याघ्रौ विन्याचे, ५थग्नयेऽग्निमतेऽष्टाकपालं निर्वपेदस्यामा अग्नि-
मपुद्दरेयु, ५देवताभ्यो वा एषं समदं करोति यस्याभा अग्निमपुद्दरन्ति, यदग्नयेऽग्निमते देवता
एवासौ भृयसीर्जनयति, वंसीयान् भवति ॥८॥ ४७-५४

अनुमिरुपसामग्रमकशदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः ।

अनु संयस्य पुरुवो ज्ञु र्दमीननु घोरापृथिवीं आततन्थ ॥ ५५

इत्यमिमन्त्वयेत यस्याहुतमग्निहोत्रं५ मय्यांऽभ्युदियाद्, ५थकशायेवेनत् पुनरवुरुन्दे, रंदा-
दुर, ५थ५ वा एषं लोकं५ समारोहयति सह प्रजया पशुभिश्च यजमानस्य, तस्माद्दत्तं बहुरा-
हिताभिरपशुर्भुमतीति, तदुपस्थेयः ॥ इहैव धेभ्य एधि, मां प्रहासीर्मानुमामुप्यायणम् ॥
इत्यस्मिन् यविनुमेतं लोके दाधार, सह प्रजया पशुभिश्च यजमानो वंसीयान् भवति, मैत्रं

[देवेभ्यो...प्रजानन्- ऋ १०, १६, ९। अथर्व १२, ८]

[९] मा धी. ३, ३-४ । क. ११, १७; ८, ६१; ५, १५ [अन्वमि (प्रत्यमि) रूपसा. आ (विवेश; ततान)
ततन्थ- अथर्व ७, ८२, ४-५; १८, १, ७७ । प्रत्यमिरूपसा०- (म पा) ऋ ४, १३, १ ।

चरुं निर्वपेत्सौर्यमैककपालं यस्याहुतमग्निहोत्रं सूर्योऽभ्युदिया, — निमित्रो वा एतस्य यज्ञं युवते यस्याहुतमग्निहोत्रं सूर्योऽभ्युदेति, मित्रमह, — यन्मैत्रो मित्रादेवास्याधि यज्ञं स्पृणोत्यं, — य यत् सौर्योऽभ्युदेत्वास्यादित्येन पुरस्ताद्यज्ञं संमर्धयति, यस्याहुतमग्निहोत्रं सूर्योऽभ्युदियादग्निं सुमाधाया वाचं यत्वा दंपती सर्वाह्वेषुपासीयातां, द्वयोर्गोवोः सार्यमग्निहोत्रं जुहुयाद्, — भयमेवास्मै भागधेयं प्रयच्छति साधन्तं च प्रातस्तनं च, यद्वै पुरुषस्यामयत्य-

श्रातींश्च नाश्रातींश्च, इति वै तस्माद्, — नींश्रातीति, चेदाहुस्तद्वाधं सोऽमृतंति, यन्वाश्रीतो न व्याहरतोऽन्वेवैनमप्रातां, तंपसनं पुनरवरुन्वाते, अग्नये व्रतपतयेऽष्टाकपालं निर्वपेत्, — मित्रं देवानां व्रतपति, — स्तमेधं भागधेयनोपासरत्, सं एनं व्रतमालम्भयति यस्यामिरुपक्षयेद्, यत्रैवैनमनुपरागच्छेत् तत् सुमाधायान्ववसायामिहोत्रं जुहुयादे, — ति वा एतदग्निं द्युपक्षायति, यत्रैवैनमनुपरागच्छति तत् एनं पुनरवरुन्दे, अग्नये पथिकृतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्यामिरुपक्षयेद्, बहिष्पथं वा एष एति यस्यामिरुपक्षायत्य, — मित्रं देवानां पथिकृत्, तमेव भागधेयनोपासरत्, सं एनं पन्थामपिनयत्य, — नञ्चान् दक्षिणा, सं हि पन्थामपिर्वहत्य, — अग्नये शुच्येऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याभ्याद्वाव्येन सःस्पृज्येता, — शुचिन् इव वा एष यदभ्याद्वाश्चयो, यदग्नये शुच्ये शुचिमेवैनं मेध्यं करोत्य, — अग्नये क्षामवतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याहिताम्रेः मश्नोऽग्निर्गृहान् देहेद्, — मित्रं एतस्य क्षामो गृहान्भ्युच्यति, सं दहत्येवापूरं, यदग्नये क्षामवते यैवास्य क्षामाग्निं तनृस्तामिवांस्य भागधेयेन शमयत्यं, — दाहकोऽस्यांप्रमग्निर्गृहान् भवति, यस्याग्निर्नुगच्छेत् तंभ्य एवावक्षणेभ्योऽधि मन्थितश्च्य, — स्तदेनं स्वाद्योनिः प्रज्जनयति, यदि न तादृशानि वावक्षणाणि स्युर्मस्नुनारंगी मःस्पृज्य मन्थितश्च्यः, स्वादेवैनं योनिः प्रज्जनयत्य, — अग्नये तंपस्वते जंनद्वते पावकवृतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्निर्नुगच्छे, — न हि वा एतस्मा अपिघोर्यतेऽग्नयेऽनुगच्छ, — त्योपधयो वै पावकां, औपधीरेवास्मै पावकां भागधेयमपिदधाति प्रज्जननाया ॥ ५६-५८

अयस्ति शतं तन्तुवो यं वितन्वत् इमं च यज्ञं सुधया ददन्ते ।

तेभिश्छिद्रमपिदध्मो यदत्र स्वाहा यज्ञो अप्येत देवान् ॥

५९

इति जुहुयाद्यधनो वा रथो वान्तरा विद्यायादे, — तावन्तो वै यज्ञस्य तन्तुवो, देवता वा एता, — स्तान्वा एतत्संमष्टुत्, ताः संदधात्ये, — तद्द स्म वा ज्ञाद्, — दाधायणास्तन्तून् त्संमष्टुत्, गामन्त्यावर्तयति, — गौहिं यज्ञिया मध्ये, — दः विष्णुर्विचक्रमा, इति पदं योपयति,

विष्णोः स्वदेवं यज्ञस्य विक्रान्तमकरदण्डोऽन्वातिपिञ्चति शान्त्यै ॥९॥

६०

सौद्रं गवि सद्, वायुच्युमुपावसृष्टमा, —ऽश्विनं दुहमानं, सौम्यं दुग्धं, वारुणमधि-
श्रितं, मैत्रं शशेगृहीतं, मारुतं विन्दुमन्तं, पौष्णमुदन्तं, सारस्वतं विष्णुणं, वै-
ष्णवं प्रतिनीयमानं, स्वर्ग्यमुद्वासितं, त्वष्टुरुन्नीयमानं, घातुरुन्नीतं, वैश्वकर्माणु-
द्यतं, सावित्रं मुणीयमानं, चावापृथिवीयं प्रहियमाणमै, —न्द्रामसृपसन्नं, प्राजापत्यं स-
मिधि, वैश्वदेवं हृतम् ॥१०॥

६१ [५८३]

॥ इति प्रथमकाण्डे अग्निहोत्र-प्राह्वणं नाम अष्टमः प्रपाठकः ॥८॥

अथ नवमः प्रपाठकः ।

चतुहोतारः ।

चित्तिः सुक्र, चित्तमाज्यं, वाग्वेदिरा, —घृतं वाहिः, कंतो अग्नि, —विंशतमग्नीद,
वाचस्पतिर्होता, मन् उपवक्ता, प्राणो हविः, साम्राध्वर्युरि, —न्द्रं गच्छ स्वाहा, पृथिवी
होता, द्यौरध्वर्युस्त्व, —ष्टमी, —न्मित्र उपवक्ता, वाचस्पते वाचो वीर्येण संभृतमेनायक्षसे,
यज्ञपतये वार्यमां स्वस्क, —वाचस्पतिः सौममपा, —ज्जुर्जनदिन्द्रमिन्द्रियाय, सौमः सौमस्य पि-
वतु, शुक्रः शुक्रस्य पिवतु, आतास्त इन्द्र सौमा वातापयो हवनश्रुतो, ऽभिर्होता, —ऽश्विना-
ध्वर्यु, रुद्रोऽग्नीद, बृहस्पतिरुपवक्ता, वाचस्पते हिंन्विषे नामन् विधेम ते नाम्, विधेस्त्वम-
स्माकं नाम्, वाचस्पतिः सौममपादा, —ऽस्मासु नृम्णं घातु, सौमः सौमस्य पिवतु, शुक्रः
शुक्रस्य पिवतु, आतास्त इन्द्र सौमा वातापयो हवनश्रुतो, महाहविर्होता, सत्यहविरध्वर्युरि, —
चित्तपाजा अग्नीद, —चित्तमना उपवक्ता, —ऽनाध्व्यश्वाप्रतिध्व्यश्वाभिगरा, अयास्य उद्राता,
विधे नामन् विधेम ते नाम्, विधेस्त्वमस्माकं नाम्, मा देवानां तन्तुं श्लेदि मां मुनुष्याणां,
नमो मात्रे पृथिव्यै ॥१॥

१

अधिर्यजुभिः, सवितोऽस्तोमि, —रिन्द्र उक्थामदं, —बृहस्पतिश्छन्दोभिर, —दितिरपञ्च वाहि-
श्वा, —ऽऽदित्या आज्यै, —मरुतः सदोहविर्धानं, —विष्णुर्दाक्षात्पौम्ब्यां, मित्रावरुणौ धिष्ण्वरि, —
श्विना आदिरा, त्वष्टा समिधा, पूषा स्वाहाकारै, —वाग्वायोः पत्नी, पृथ्या पूष्णः,

पृथिव्यग्नेः, सैनैन्द्रस्य, धेना वृहस्पते, —र्गायत्री वसूनां, त्रिष्टुब् रुद्राणां, जग्-
त्यादित्यानाम, —नुष्टुब् मित्रस्य, विराड्ब्रह्मणस्य, पृक्क्तिर्विष्णो, —द्वीक्षा सोमस्य ॥२॥ २

प्रजापतिर्वा एक आसीत्, सोऽकामयत्, यज्ञो भूत्वा प्रजाः सृजेयेति, स दशहोतारः
यज्ञमात्मानं च व्यधत्, स चित्ति च स्रुचमकुरुत्, चित्तमाज्यं च, वाचं च वेदिमां, —ऽधी-
तं बर्हिः, स दुशधात्मानं च विधाप्य मिथुनं कृत्वायतनमैच्छत्, स वै त्रिवृत एवं प्राणानाय-
तनमचायत्, तैः प्रजा असृजतो, —ध्वं उदतणत् पूर्वपक्षः पञ्चदश, —स्तेन देवानसृजत्,
तै देवा ऊर्ध्वा आप्यायन्तो, —ध्वं आप्यायते य एवं च वेदां, —ऽवाह्वान्तणदपरपक्षः पञ्चदश, —
स्तेनासुरानसृजत्, तैऽसुरा अवाञ्चः प्राध्वं सन्त, प्रास्य भ्रातृव्यो ध्वंसते य एवं च वेद,
दिवा देवानसृजत् नक्तमसुरां च, —स्ते देवाः शुक्ला अभवन् कृष्णा असुराः, सत्येन देवानसृ-
जतान्तेनासुरां च, —स्ते देवाः सत्यमभुवन्ननुत्तमसुरा, दक्षिणेन हस्तेन देवानसृजत् सध्वेनासुरां च,
स्ते देवा वीर्यवन्तोऽभवन्मुद्धा असुरा, —स्ततो देवा अभुवन् परासुरा, —स्तद्य एवं च वेद भवत्या-
त्मना, परास्य भ्रातृव्योऽभवति, सोऽमन्यत्, कु होध्यामीति, स तदेवं नाविन्दत् प्रजा-
पतिर्वैत्राहोप्य, —न्नो अस्यान्यद्वोत्वमासीत् प्राणात्, स वा इन्द्रमेवान्तुरात्मनायतनमचायत्,
स, इन्द्रं गच्छ स्वाहं, —त्यपानद्वीर्यं चै प्राणो, वीर्यमिन्द्रो, वीर्यं एवं वीर्यमजुहोतः ॥३॥

३

तै वै चतुर्होतारो न्यसीदन् तसौमगृहपतया, इन्द्रं जनयिष्यामा इति पृथिवीं होतासीद्,
धौरध्वर्युस्त्वष्टाधी, —न्मित्र उपवक्ता तै वा एतौ ग्रहा अगृहत्, वाचस्पते वाचो वीर्येण सभू-
ततमेनायक्षसे, यज्ञपतये वार्यमां स्वस्करिति, त एकविंशमायतनमचायं च, —स्तेनैन्द्रमज-
नयं च, —स्त इन्द्रं जनयित्वाभुवन्, त्वरयामेति, तै वै पञ्चहोतारो न्यसीदन् वरुणगृहपतयो,
ऽग्निहोतासीद्, —श्विनाध्वर्युं, रुद्रो अमीद्, वृहस्पतिरुपवक्ता, यदक्षिनेति, तेन पञ्चहो-
ता, तै वा एतौ ग्रहा अगृहत्, वाचस्पते हिन्विधे नामन् विधेम ते नाम्, विधेस्त्वमस्माकं

[३] म. १,९,१ । काठ ९,११ । तै. भा. २,२,३ ।

[४] म. १,९,१ । काठ. ९,११-१२ । कपि ८,१२ । वा. १,१०,२१,२४, २,१६, ५,२२,२६; ६,१९,३०; ९,३०,
३८; ११,९,२८, १८,३७; २०,३, ३७,१ ३८,१; ७,४७-४८ । काण्व. १,१३, ३६,४०; २,२१, ५,२८,३३; ६,
१,१०,४३ १०,३९; ११,४ १२,९ २८, २०,७, २१,३३; ३७,१,३८,१, ९,१०-१४ । मा. शौ. ११,१५,१,
१४ ।

नामैति, तै त्रिणवमायतनमचाय५, —स्त५ सैतुं कृत्वा स्वराय५, —स्तेन पशुनसृजन्तु, . तान्दे-
 वताभ्यांऽनयन् यमायाश्चमनय५, —स्तस्यार्धमिन्द्रियस्यांपाकामत्, स एतं प्रतिग्रहमपश्यत् ॥ देव-
 स्य त्वा सवितुः प्रमु३वेऽश्विनोर्धाहुभ्यां पूर्णोऽहस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि, यमाय त्वा मंह५ वरुणो
 ददाति, सोऽमृतत्वमशीय, मयो दात्रे भूयां, —न्मयो मंहं प्रतिग्रहीत्रे ॥ इति सोऽर्धमिन्द्रिय-
 स्योपाधत्ता, —र्धमिन्द्रियस्योपाधत्ते य एव५ विद्वानश्वं प्रतिगृह्णात्यं, —थ योऽविद्वान् प्रतिगृह्णात्यर्ध-
 मस्येन्द्रियस्यांपकामति, रुद्राय गामनय५, —स्तस्य तृतीयमिन्द्रियस्यांपकामत्, स एतं प्रति-
 ग्रहमपश्यत् ॥ रुद्राय त्वा मंह५ वरुणो ददाति, सोऽमृतत्वमशीय, मयो दात्रे भूयां, —न्मयो
 मंहं प्रतिग्रहीत्रे ॥ इति स तृतीयमिन्द्रियस्योपाधत्त, तृतीयमिन्द्रियस्योपाधत्ते य एव५ विद्वान् गां
 प्रतिगृह्णात्यं, —थ योऽविद्वान् प्रतिगृह्णाति तृतीयमस्येन्द्रियस्यांपकामत्, —अये हिरण्यमनय५, —
 स्तस्य चतुर्थमिन्द्रियस्यांपकामत्, स एतं प्रतिग्रहमपश्यत् ॥ अप्रये त्वा मंह५ वरुणो ददाति,
 सोऽमृतत्वमशीय, मयो दात्रे भूयांन्मयो मंहं प्रतिग्रहीत्रे ॥ इति स चतुर्थमिन्द्रियस्योपा-
 धत्त, चतुर्थमिन्द्रियस्योपाधत्ते य एव५ विद्वान् हिरण्यं प्रतिगृह्णात्यं, —थ योऽविद्वान् प्रति-
 गृह्णाति चतुर्थमस्येन्द्रियस्यांपकामति, बृहस्पतये वांसोऽनय५, —स्तस्य पञ्चममिन्द्रियस्यां-
 पाकामत्, स एतं प्रतिग्रहमपश्यत् ॥ अस्त्वाकृन्तन्न, —पसोऽतन्वत्, धियोऽवयन्, बृहस्प-
 तये त्वा मंह५ वरुणो ददाति, सोऽमृतत्वमशीय, मयो दात्रे भूयां, —न्मयो मंहं प्रतिग्र-
 हीत्रे ॥ इति स पञ्चममिन्द्रियस्योपाधत्त, पञ्चममिन्द्रियस्योपाधत्ते य एव५ विद्वान् वांसः
 प्रतिगृह्णात्यं, —थ योऽविद्वान् प्रतिगृह्णाति पञ्चममस्येन्द्रियस्यांपकामत्, —त्तानायाङ्गिरसांया-
 प्राणदनय५, —स्तस्य षष्ठमिन्द्रियस्यांपकामत्, स एतं प्रतिग्रहमपश्यत् ॥ उत्तानाय त्वाङ्गि-
 रसाय मंह५ वरुणो ददाति, सोऽमृतत्वमशीय, मयो दात्रे भूयां, —न्मयो मंहं प्रतिग्रहीत्रे ॥
 इति स षष्ठमिन्द्रियस्योपाधत्त, षष्ठमिन्द्रियस्योपाधत्ते य एव५ विद्वानप्राणत् प्रतिगृह्णात्यं, —थ
 योऽविद्वान् प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यांपकामति ॥ क इदं कस्मा अदात्, कामुः कामायादात्,
 कामो दाता, कामुः प्रतिग्रहीता, कामाय त्वा प्रतिगृह्णामि, कामैतत्ते ॥ इति समुद्रो वै
 कामो, दक्षिणा कामो, दक्षिणयैवं दक्षिणां प्रतिगृह्णाति, यो वै तां देवता५ वैद याग्ने
 दक्षिणामनयदक्षिणीपो ह भवति, नयति दक्षिणाम् ॥४॥

४-१६

तै वै स्वर्षन्तोऽद्भुव, —न्नतो नो यूयं प्रयच्छत, केनापत्तेनोत्रिवं वेत्स्यथं, —त्यद्भुव५, —
 स्तं वै समुद्रोतारो न्यसीदन्नर्षमंगृहपतयो, महाहविर्होतासित, मत्स्यहविरश्वर्युर, —चित्तपाजा

[देवस्य त्वा सवितुः— अथ १९, ५१, २-१ कोदात्कस्ता०— अथ ३, २९, ७]

[५] मे १, ९, १ पाठ. ९, १०-११ ।

अग्नीदं, चिचमना उपवक्ता, — स्नाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्चाभिगरा, अयांस्य उद्गाता, ते वा एतं
 प्रथमगृह्यत, विधिं नामन्विधेमु ते नाम्, विधेस्त्वमस्माकं नामेति, ते त्रयस्त्रिंशत्तन्व-
 मचायुः, — स्तैनेदं संमतन्वन्, त्सप्तहोत्रा च वा इदं संततं त्रयस्त्रिंशत् च, यद्विदं देव-
 मनुष्या अश्न्योऽन्यस्मै संप्रयच्छंते, प्राणो वै दशहोता, चक्षुश्चतुर्होता, श्रोत्रं पञ्चहोता,
 वाक्चात्मा च सप्तहोता, — ऽग्निहोत्रं वै दशहोता, दर्शपूर्णमासां चतुर्होता, चातुर्मास्यानि पञ्च-
 होता, सौम्योऽध्वरः सप्तहोता, — ऽऽयुषे कमग्निहोत्रं हूयते, सर्वापुरेति य एव वंद, चक्षुषे
 कं दर्शपूर्णमासा इज्यते, न चक्षुषो गृहे य एव वंद, श्रोत्राय कं चातुर्मास्यानीज्यन्ते, न
 श्रोत्रस्य गृहे य एव वंद, वाचं चात्मने च कं सौम्योऽध्वर इज्यते, न वाचो नात्मनो
 गृहे य एव वंद, प्रजापतिवै दशहोतैः, — कः संभृयिष्टभाग् व्याहृतीना, मेकः संभृयिष्ठो
 भवति य एव वंद, तैजसे कं पूर्णमा इज्यते, सौम्यो वै ब्राह्मणो देवतया गायत्रलन्दा,
 गायत्रोऽग्निः, स्वे वावास्मा एतद्विते सप्रस्थे अक, — नास्यान्यो योगक्षेमस्येज्ञा, आयुषे
 कममात्रास्येज्यते, समीव वा एष अभियते, सर्वमापुरेति य एव वंद, स्वर्गीय लोकाय
 कं सौम्योऽध्वर इज्यता, एति स्वर्गं लोकं य एव वंद, दशहोत्राग्निहोत्रमुत्तीतमभिमुशेत्,
 दशहोत्रा वै देवा अग्निहोत्रमसृजन्त, प्रजातमेनत् सृष्टमालब्ध, चतुर्होत्रा दर्शपूर्णमासा अभिमु-
 शे, — चतुर्होत्रा वै देवा दर्शपूर्णमासा असृजन्त, प्रजाता एनौ सृष्टां आलब्ध, पञ्चहोत्रा चातु-
 र्मास्यान्यभिमुशेत्, पञ्चहोत्रा वै देवाश्चातुर्मास्यान्यसृजन्त, प्रजातान्येनानि सृष्टान्यालब्ध,
 सप्तहोत्रा सौम्यमध्वरमभिमुशेत्, सप्तहोत्रा वै देवाः सौम्यमध्वरमसृजन्त, प्रजातमेनत् सृष्ट-
 मालब्ध, दशहोतार वदेत् पुरस्तात् सामिधेनीनां, प्रजापतिवै दशहोता, यज्ञमुखं सामि-
 धेन्यो, मिथुनं वावास्यैतद्यज्ञमुखं दधाति, चतुर्होतार वदेत् पुरस्तात् प्रयाजानां, चतु-
 र्होत्रा वै देवा इन्द्रमजनयन्नि, — न्द्रं वावास्यैतद्यज्ञेऽजीजन्त, सन्त्रेण यजेन् यजते, पञ्च-
 होतार वदेत् पुरस्ताद्द्विपां, पञ्चहोत्रा वै देवाः पशून्मजन्त, परासुरानभावयन्, पशूनिव
 सृजते, परा भ्रातृव्यं भावयति, सप्तहोतार वदेत् पुरस्तादनुयाजानां, सप्तहोत्रा वै देवाः
 स्वरायन्, त्वरेवैति, दशहोतार वदेत् पुरस्ताद् बहिष्पवमानस्य, प्रजापतिवै दशहोता,
 यज्ञमुखं बहिष्पवमानं, मिथुनं वावास्यैतद्यज्ञमुखं दधाति, चतुर्होतार वदेत् पुरस्तादाज्यानां,
 पञ्चहोतार वदेत् पुरस्तान्माघ्यादिनस्य पंचमानस्य, सप्तहोतार वदेत् पुरस्तादाभिवस्य पंचमा-

नस्य, सप्तहोत्रा वै देवाः स्वरायन्, — त्स्वरेवेति, यो वै चतुर्होतृनुसवन् तर्पयित्स्वयान् वंदु
 र्त्प्यति प्रजया च पशुभिः, — श्रुते वै चतुर्होतारोऽनुसवन् तर्पयित्स्वया, यद् ब्राह्मणां नुहुर्विदस्ता-
 नेव तर्पयति, तं एनं तृप्ताः प्रजया च पशुभिश्च तर्पयन्ति ॥५॥ १७

यः प्रजया पशुभिर्न प्रजयेत् स द्वादशाहानि वरासीं पुरिधाद्यु तप्तं पिवन्नधः शयीत्, तपो वै
 तप्त्वा प्रजापतिविधायात्मानं मिथुनं कृत्वा प्रजया च पशुभिश्च प्राजायता, — ऽग्निहितो हिं ना एषो
 ऽमिथुनो, ऽथैव न प्रजायते, तत्तप एव तप्त्वा विधायात्मानं मिथुनं कृत्वा प्रजया च पशु-
 भिश्च प्रजायते, प्रजापतिवै दशहोता, ज्योयान् वै प्रजापतिर्होमात्, तस्मात्तन्न जुहति, प्रा-
 ष्यापाने, — दपान एव प्राणं जुहोति, संग्रामिणं चतुर्होत्रा याजये, — चतुर्गृहीतमाज्यं कृत्वा चतुर्हो-
 तारु व्याचक्षीत्, पूर्वेण ग्रहेणार्धं जुहुयादुत्तरेणार्धं, चतुर्होत्रा वै देवा इन्द्रमजनय, — न्यतर-
 स्मिन् खलु वै संग्रामे इन्द्रो भङ्गति स जुयती, — न्द्रु < वावास्वैतत् संग्रामेऽजीजन, — जयति संग्रामं,
 प्रजाकामं चतुर्होत्रा याजये, — चतुर्गृहीतमाज्यं कृत्वा चतुर्होतारु व्याचक्षीत्, पूर्वेण ग्रहेणार्धं जु-
 हुयादुत्तरेणार्धं, चतुर्होत्रा वै देवा इन्द्रमजनय, — न्यतरस्मिन् खलु वै संग्रामे इन्द्रो भङ्गति
 स जुयती, — न्द्रु < वावास्वैतत् संग्रामेऽजीजन, — जयति संग्रामं, प्रजाकामं चतुर्होत्रा या-
 जये, — चतुर्गृहीतमाज्यं कृत्वा चतुर्होतारु व्याचक्षीत्, पूर्वेण ग्रहेणार्धं जुहुयादुत्तरेणार्धं,
 चतुर्होत्रा वै देवा इन्द्रमजनय, प्रजापस्मै जनयति, नैव त्वंपरोऽनुजायते, तेजस्वीवि-
 तु भवति, सर्वेण ह्येनमिन्द्रियेण जनयति, पशुकामं पञ्चहोत्रा याजये, — चतुर्गृहीतमा-
 ज्यं कृत्वा पञ्चहोतारु व्याचक्षीत्, पूर्वेण ग्रहेणार्धं जुहुयादुत्तरेणार्धं, पञ्चहोत्रा वै देवाः
 पशुनसृजन्त, पशुनेव सृजते, भ्रातृव्ययन्त पञ्चहोत्रा याजये, — चतुर्गृहीतमाज्यं कृत्वा पञ्च
 होतारु व्याचक्षीत्, पूर्वेण ग्रहेणार्धं जुहुयादुत्तरेणार्धं, पञ्चहोत्रा वै देवा असुरान् पराभावयन्,
 परा पाप्मान् भ्रातृव्यं भावयति, स्वर्गकामं पञ्चहोत्रा याजये, — चतुर्गृहीतमाज्यं कृत्वा पञ्चहो-
 तारु व्याचक्षीत्, पूर्वेण ग्रहेणार्धं जुहुयादुत्तरेणार्धं, पञ्चहोत्रा वै देवाः सुरायन्, त्स्वरेवेति,
 यो यज्ञस्य स < स्थामनु पापीयान्मन्येत तं सप्तहोत्रा याजयेत्, सप्तहोत्रा वै देवा इदं < समतन्वन्,
 त्समत्त त्वाजर्ह, तादृङ् पुनर्भवति यादृक् संन्यजने ॥६॥ १८

ब्रह्मवार्दिनो वदन्ति, यदेको यज्ञश्चतुर्होताथ कस्मात् सर्वे चतुर्होतार उच्यन्ता इति, चत्वारो वा एते यज्ञाः, स्तेषां चत्वारो होतारस्तः, चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं, ज्ञतुर्णामेकः सश्वत्सरं नाश्रीयात्, तद् व्रतमं, नृ० चैवं चतुर्होतारो, ऽध्वान्भवति य एव च वेदाः, ऽथ यमन्वानं संतं नोपनमेत्सोऽरुष्यं परेत्य ब्राह्मणमुपद्रष्टारं कृत्वा चतुर्होतृन् व्याचक्षीत्, ब्रह्मणो वा एतदुद्गुणं यच्चतुर्होतारो, ब्राह्मण उपद्रष्टो, पृष्टुरेवान्ते ब्रह्माविरुक्, स्तदेनमाविर्भूतमाविर्दे गमयत्यं, य यौ विश्वेपेयाताम्, हं भूयो वेदाहं भूयो वेदे, त्येषं वावं भूयो वेद यश्चतुर्होतृन् वेद, चतुर्होतारो वै यज्ञस्य यानि, श्रुतहोतृभ्योऽधि यज्ञो निर्मितो, नैनं विश्वसं हिनस्ति, चतुर्होतारं च देदशमेऽहन्नक्रामो, ऽन्नं चैवं चतुर्होतारं, ऽन्तो दशममंहरं, न्तुमेव गत्वाद्याद्यमंवरुन्द, एतद्वा अस्यैतर्हप्रयुक्तमे, तदंनवरुद्धं तदेवं प्रयुक्ते, तदंवरुन्द, ह्यं चैवं सर्पराज्ञी, तस्या वा एतदुक्तं यच्चतुर्होतारो, होता वदति, स्तुतं वा एतदंनुशंसति, न हि स्तुतमंनुशस्तमंस्ति ॥७॥

१९

देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, ते चैव समावृत्तयं यज्ञे कर्वाणां जायन्, यदेव देवा अकुर्वन् तं दंसुरा अकुर्वन्, तेन व्यावृत्तमगच्छं, स्ते देवा अनुवचं, तेमं यज्ञं तिर उपर्यंसुरेभ्यस्तं स्यामुहा इति, तमेतावच्छं आदायोदकाम, न्नमिर्यजुभिः, सवितो स्तोमिरि, न्द्र उकथामदे, वैहृस्पतिश्छन्दोभिरिति, तं तिर उपर्यंसुरेभ्योऽवन्वत्, तमेपां यज्ञमंसुरा नान्वंजायं, स्तेन वा एनानपानुदन्त, ततो देवा असुवन्, परांसुरा, स्तंघं एव च वेदु तिर उपरि आवृण्वा घञं तुनुते, भवत्यात्मना, परास्य आवृण्यो भवत्ये, तेरेव जुहुयात् समृतयज्ञं, चर्तमिथ- तुमिरन्वाकशायं पुरस्तात् प्रातरनुवाकस्ये, तावान्चै यज्ञो, यावानेवं यज्ञस्तं वृद्धे, संपशां भवत्यं, यज्ञा इतर, एतेरेव जुहुयात् पुरस्ताद्दीक्षाया, एषा चै प्रत्यंघं दीक्षा, तमिगालन्धे, तेरेव जुहुयात् पुरस्ताद्वादशाहस्ये, यं चै प्रत्यंघं द्वादशाहं, स्तुमेवालन्धे, तेरेवातिथ्यमभिमुशेद, यज्ञेनेवं यज्ञमालन्ध, दक्षिणतो चै देवानंसुरा यज्ञमजयं, स्त उदञ्चः पत्नीभिः सहामिधं प्रा- विशं, स्तान् पत्नीभिः सह प्रकशायं जिह्यंतोऽसुरा अपावर्तन्त, तांस्तं एवानृत्यायाजयं,

[७] ऋ. ९.१५ ।

[८] मे १.९.२ । ऋ. ९.१५ ।

—स्ततो देवा अभुवन्, परासुरा, —स्तद्य एव॥ वैदु भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति,
 नास्य भ्रातृव्यो गृहान्नं पशुन्भ्योरोहत्य, —मिं भ्रातृव्यस्य गृहान्नाभिं पशुन्नारोहति य एव॥ वैदु, —
 तान्येवाग्नीधेऽनुब्रूयादु, —ग्नीधे पात्नीवर्तस्य यजति, तृप्तो पत्नी रतो धत्ते, प्रं प्रजया च पशुभिश्च
 प्रजायत, एतरेव जुहुयादन्तरो त्वष्टारं च पत्नीश्च स॥धत्सरं प्रजाकामो, मिथुन॥ वै त्वष्टा च
 पत्नीश्च, त्वष्टार॥ वा एतन्मिथुनेऽप्यस्माद् प्रजंननाय, तन्मिथुने, तस्मादेव मिथुनार्च्यमानः
 प्रजया च पशुभिश्च प्रजायते, विन्दते प्रजामा, —स्य वीरो जायते, यदि स॥धत्सरं जुहुष
 विन्देन्नोहृत्यम् ॥८॥

२०[६०१]

॥ इति प्रथमनाण्डे चातुर्मासिको नाम नयमः प्रपाठकः ॥९॥

अथ दशमः प्रपाठकः ।

चातुर्मास्यानि ।

आग्नेशयोऽष्टाकपालः, सौम्यश्चरुः, सावित्रो द्वादशकपालः, सारस्वतश्चरुः, पौष्णश्चरुः,
 —मार्कतः सप्तकपालो, वैश्वदेवेव्यामिक्षा, चावापृथिवीया एककपालो, वाजिना॥ वाजिनमा,
 —श्वेशयोऽष्टाकपालः, सौम्यश्चरुः, सावित्रोऽष्टाकपालः, सारस्वतश्चरुः, पौष्णश्चरुः,
 —न्द्राग्नौ द्वादशकपालो, मारुश्यामिक्षा, वारुश्यामिक्षा, कायं एककपालो, वाजिना॥
 वाजिनम्, —र्षयेऽनीकवते प्रारंष्टाकपालो, मरुद्भ्यः सौतपनेभ्यो मध्यंदिने चरुं, —मरुद्भ्यो गृह-
 मेधेभ्यः सर्वासां दुग्धे सायमोदनं, इन्द्रस्य निष्कापो, मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः साक॥ रश्मिभिः सप्त-
 कपाल, आग्नेशयोऽष्टाकपालः, सौम्यश्चरुः, सावित्रोऽष्टाकपालः, सारस्वतश्चरुः, पौष्ण-
 श्चरुः, —न्द्राग्नौ द्वादशकपाला, इन्द्राय वृत्रघ्नं चरुं, —वैश्वकर्मणं एककपाल, आग्नेशयोऽष्टा-
 कपालः, सौम्यश्चरुः, सावित्रोऽष्टाकपालः, सारस्वतश्चरुः, पौष्णश्चरुः, —वीयव्या यवाग्नौः
 प्रतिधुग्वे, —न्द्राय शुनासीराय द्वादशकपालः, सौर्यं एककपालः पटकपालः पुरोडाशो धाना
 मन्धः, प्रतिपुरुषं पुरोडाशा एकश्वाप्यादित्यश्चरुः ॥१॥ १

अग्ने वैदोत्रं॥ वैदृत्यम्, —ज्वो अश्वरो अस्यादं, —वता नो चावापृथिवी, श्विष्टकृदिन्द्राय
 देवेभ्यो भवा, —ऽस्य घृतस्य हविषो जुषाणो वीहि स्वाहा ॥ २

[१] तै १,८,०, ३,४,७। काठ १,४-५। कपि. ८,७-८। मा श्री. १,७,१,५।

[२] तै १,८,३-४। काठ १,४-५। कपि ८,७-८। मा. २,९, ३,४४-४७,४९,५०,२०,१७। माख २,१३-१४,
३,५२-५५, २२,४। मा श्री. १,७,४।

प्रघास्यान् हवामहे मरुतो यज्ञवाहसः । क्रम्येण सजोपसः ॥

३

मीं पू ण इन्द्राञ्च पृत्सुं देवास्तु स्म ते शुष्मिन्नव्याः ॥

४

महीं चिचस्यु मीढुपो यव्या हविष्पतो मरुतो वन्दुते गीः ॥

५

यद्वामि यदेरुष्ये यत् सभायां यद्विन्द्रिये ।

यदेनश्चक्रुर्मा वयं यदप्सश्चक्रुर्मा वयम् ।

तदेकस्यापि चेतुसि तदेकस्यापि धर्मणि ।

तस्य सर्वस्यां हसोऽवयजनमसि ॥

६

अक्रन् कर्म कर्मकृतः सह वाचा मयोम्वा ।

देवैभ्यः कर्म कृत्वास्तं प्रेत सुदानवः ॥

७

पूर्णां दुर्वे परा पत सुपूर्णा पुनरापत ।

वृत्तेषु विक्रीणावहा इपर्मूर्जं शतक्रतो ॥

८

देहि मे ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधौ ।

अपामित्यमिव संभ्र को अम्वाददते ददत् ॥२॥

९

अत्र पितरो मादयध्वम् ॥

१०

सुसंदेशं त्वा वयं वृसो मेष्वन् मन्दिपीमहि ।

प्र नूनं पूर्णवन्धुर स्तुतो यासि वंशं अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ।

यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत् यां यन्मातरं पितरं वा जिहिस्मिम् ।

अग्निर्नस्तस्मादेनुसो गार्हपत्या उक्लिनेतु दुष्कृवाज्जातवेदाः ॥

११

१२

अमीमदन्त पितरो, नमो वः पितर इषे, नमो वः पितर ऊर्जे, नमो वः पितरः शु-

ष्पाय, नमो वः पितरो रमाय, नमो वः पितरो यज्जीवे तस्मै, नमो वः पितरो यदोरं

तस्मै, स्वधा वः पितरो, नमो नमो वः पितरः ॥ एषां युष्माकं पितर, इमां अस्माकं,

जीवा वो जीवन्तः इह संन्तः स्याम ॥

१३-१४

[सो घ ण इन्द्राप्र० । ऋ. १, १७३, १० । यदेनश्चक्रुर्मा वयम्० । अथर्व. १०, ३, ८ । पूर्णां वयं (दधि) परा० । अथर्व ३, १०, ७]

[३] मै. १, १०, १९ । तं. १, ८, ५ । १, ७, १२, ७ । वाग. १, ६ । वपि. ८, ९ । वा २, ३१, ३०; ३, ११-१२; ६, ५, ५४; १७, ७७; १९, ५८ । अथर्व. २, ५६, ५७ ३, ५९-६३; २६, ६६ १८, ७७, ७१, ५९ । मा. १०, ३, ७, ६; १, ३, ८ ।

[सुमंदेशं त्वा वयं १० । ऋ. १, ८२, ३ । यदन्तरिक्षं पृथिवी० । अथर्व ६, १००, १ । अमीमदन्त...नमो वा...स्याम— अथर्व १८, ४, ८१-८५ ।

- परितन पितरः सोम्यासो गम्भीरंभिः पृथिभिः पूर्वैभिः ।
 दधध नो द्रविणं यच्च भद्रं रयिं च नः सर्ववीरं नियच्छत ॥ १५
- अया विष्टा जनयन् कर्षराणि स हि वृष्णिरुर्वराय गातुः ।
 स प्रत्यङ्दुरुणो मध्वो अग्रं स्वां यत् तन्न तदन्वामैरयत ॥ १६
- अक्षन्मीमदन्त ह्यव प्रिया अधूपत ।
 अस्तोपत् स्वभानवो विंश्रा नविष्टया मती योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ १७
- मनो न्वाहुवामहे नाराजंसेन स्तोमैः । पितृणां च मन्मभिः ॥ १८
- आ न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवमे । ज्योक् च सूर्यं दृशे ॥ १९
- पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः । जीवं व्रातं सचेमहि ॥ २०
- अग्ने तमघाश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हुदिसृष्टम् । ऋध्यामा ता ओहैः ॥३॥ २१
- आखुं ते रुद्र पृथं करोम्ये, —पं ते रुद्र भागं, —स्तं जुपस्व महं स्वस्त्वाम्बिकया स्वाहा ॥ २२
- अवाम्भ रुद्रमदिमह्यं देवं त्र्यम्बकम् ।
 यथा नो वस्युसस्करद्यथा नः त्र्युसस्करत् ॥ २३
- यथा नो भ्युसस्करद्यथा नः प्रतरं तिराद्यथा नो व्यवसाययात् ।
 भेषजं गवे अश्वाय पूरुपाय भेषजम् ।
 अथो अस्मभ्यं भेषजं संभेषजं यथासति सुगं मेपायु मेत्यै ॥ २४
- त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
 उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीर्य मामृतात् ॥ २५
- रुद्रैषं ते भागं, —स्तं नवसेन पुरो मृजुवतोऽतीहि ॥ २६
- पिनाकहस्तः कृत्वासा अवततधन्वा ॥४॥ २७
- देवाश्च वा असुराश्चास्मिन्नोके आसन्, त्तं प्रजापतिरकामयत्, प्रासुरान्नुदेय, प्रजाः सुजेयन्ति,

आ यात (परितन) पितरः० । अयं. १८,४,६०-६३ । अया विष्टा० । अयं ७,३,१ । अक्षन्मी० ।
 क्र. १,८०,२ । अयं. १८,४,६१ । मनो न्वाहामहे० । क्र. १०,५७,३ । आ न एतु० । क्र. १०,५७,४ । क्रत्वे
 दक्षाय जीवमे । अयं. ६,१९,२ । ज्योक् च सूर्यं दृशे । अयं १,६,३ । पुनर्नः पितरो० । क्र. १०,५७,५ ।
 अग्ने तमघाश्व० । क्र. ४,१०,१ । म. ४३४,१७७७]

[४] मं. १,१०,०० । ते १,८,६ । पाठ ९,७ । कपि. ८,१० । वा. ३,५७-६१ । काण्व ३,६५-६८,७०, (६९) ।
 [इयम्बकं यजामहे...मृतात् । क्र. ७,५९,१० । इयम्बकं यजामहे...सुनः । अयं १४,१,१७] -

सं चातुर्मास्यान्यपश्य, — चातुर्मास्यैर्वै सोऽसुरान् प्राणुदत, चातुर्मास्यैः प्रजा असृजत, तद्य एवै-
 विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजुते प्रं भ्रातृव्यं नुदते प्रं प्रजया च पशुभिश्च प्रजायते, ऽग्निष्टोमद्वैश्वदेवैश्च
 यज्ञकृतं निर्माय प्रजापतिः प्रजा असृजतो, — कथ्यादरुणप्रघासान् यज्ञकृतं निर्मायेमाः प्रजां बरुणे-
 नाप्राहय, — दतिराप्रात् साकमेधान् यज्ञकृतं निर्मायेन्द्रो वृत्रमहन्, त्सृष्टां वा अन्याः प्रजा आसृ-
 मृष्टा अन्या, अथ प्रजापतिरकामयत, प्रजाः सृजेयेति, सश्चत्सुरो वै यज्ञो, यज्ञः प्रजापतिः,
 सं एतै मिथुने पयसी आत्मन्नघचोधन्यं च वं ह्यं चां, — ऽथैताभ्यो देवताभ्य एतानि हवींश्चि मागं नि-
 रयत्, तैः प्रजा असृजत, क्रतुभ्यो वै ताः प्रजाः प्राजायन्त, क्रतवो वा एतानि पञ्च हवींश्चि,
 पञ्च श्रुतव, — स्ततः प्रजायते, ऽग्निरेव प्रावापयत्, सोमो वै रतोऽदधा, — मिथुनश्चो अभिथ
 सोमश्च, सविता प्रांसुवत् प्रजननाय, सश्चत्सुरो वै सुविता, द्वादश मासाः सश्चत्सुरं,
 स्तस्माद्द्वादशकपालो, ऽथैश्वदेवत्वायैव द्वादशकपाल, उपाशुं युजत्यं, — निरुक्तो हि सश्-
 चत्सुरः, संस्वत्येव सृष्टासु वाचमदधात्, पूषणं प्रतिष्ठांभ्यसृज्यन्त, वागै संस्वती,
 पशवः पूषा, मिथुनेश्च वाक्चु पशवश्च, मध्यतः प्रजापतिनासृज्यन्ता, — ऽन्ततो मिथुनादिपूचीः
 प्राजायन्त, तन्मध्यत एवैतत् प्रजापतिना सृज्यन्ते, ऽथादो ऽन्ततो मिथुनादिपूचीः प्रजायन्ते,
 वात्रिमात्रि वा एतानि हवींश्च्य, — मिना वा अनीकेनेन्द्रो वृत्रमहन्, त्सोमिन राजा सवित्प्रसृतः
 संस्वत्या चेत्रा पूषेनश्च वीशेयान्वातिष्ठत्, विजितिवी एतानि हवींश्चि, — न्द्रो वै वृत्रमहन्,
 त्सं विष्वङ् वीशेण व्याछिन्त्, तद्विदश्च संवं प्राविणदप औपघीर्विनस्पतीश्च, — स्तेनू देवा अश्राम्यश्च,
 — स्तस्तमन्यश्च, — स्तस्मात्प्रायस्य साक्षात्सर्वं, तद्य एवैश्च विद्वान्स्मात्प्रायस्य यजत क्रभो-

२८

ति ॥५॥

मिथुनेश्च वै दुधिं च श्रुतं चा, — ऽथ यत् संसृष्टमाण्डंमिव मस्तिवुव परीव दहणे गर्भं एव मं,
 तंपुसो वै ताः प्रजाः प्राजायन्त, तपस्त्वैश्च वा एतद्गच्छति यं श्रुतत्वं गच्छति, ततः प्रजायते,
 ऽथैषा वैश्वदेश्च्यामिक्षा, प्रजापतिः प्रजा असृजत, तां वैश्वदेवैर्वा असृजत, तंमादिमां वैश्व-
 देवीः प्रजा, विश्वान् देवान् यजति, स्तोका वै विश्वे देवां, — स्तान् वा एतद्युजत्यं, — यो अम-
 तः प्रदानादिं मुनुष्या यज्ञमुपजीवन्ति, योनिर्वा एषं प्रजानां, तं मरुतोऽभ्यकामयन्त, ततोऽश्च-
 होगृहीता असृज्यन्त, यत्स्वतवज्यः स्वत्वापिबं निष्कृत्यं, प्रजननो वा एषं पुशुनाश्च, यन्मा-

[५] ति. मा. १, ६, १-० ।

[६] मा. ३६, १ । ति. मा. १, ६, ० ।

रुतः सप्तकपालो भवति, सप्त हि मरुतो, विष्मरुतो, ऽथो निरवस्या एवं मारुतो, ऽथो
ग्राम्यभैवेतानाद्यामवरुन्दे ॥६॥ २९

ता वैश्वदेवेन सृष्टा विपूचीर्च्यदाय, —स्ताः प्रजापतिर्द्यावापृथिवीषेन पर्यगृह्णाद्, यद् द्यावापृ-
थिवीयः प्रजानां सृष्टानां परिगृहीत्यै, यदेककपालस्तेन प्राजापत्यः, प्रजापता एवं देवतासु प्र-
तितिष्ठति, यजमानो वा एककपाल, आहवनीयः स्वर्गो लोको, यत् सर्वहुतं करोति हवि-
र्भूतमेवेन स्वर्गं लोकं गमयति, यजमानश्च हुँछन्ते प्रजा अनुहँछन्ति, यजमानं प्रतिविष्टन्तं
प्रजा अनुप्रतिष्ठति, —न्त्युज्जहोतु इव्यः प्रतिष्ठित्यै, सर्वहुतं करोति प्रतिष्ठित्यै, यजमानो वा
एककपालः, पशवो घृतं, तदभिर्पर्युः, पशुभिरेवेन समर्धयति, यदभिपर्येदघ्नमेनं पशुभ्यः
कुर्या, —दभुञ्जन्त एनं पशवा उपतिष्ठेयु, —राविः पृष्ठः कार्यः, पशुभ्य एवेनमुत्तरमक, —भुञ्जन्तु
एनं पशवा उपतिष्ठन्ते, तन्नं खर्ष्य, —मभिर्पर्य एवं, न हि पशवो न भुञ्जन्ति, यत् प्राद्
पथेत् यजमानः प्रमीयेत्, यदक्षिणां प्रजामस्य निर्देहेद्, यत् प्रत्यङ् पुत्नीं प्रमीयेत्, यदुद्
पशूनस्य निर्देहेद्, यदुत्तानः पतेत् प्रजन्योऽवर्षुकः स्यात्, पुनुरादायाभिर्घार्य होत इव्यो यजमा-
नस्य प्रतिष्ठित्यै, वरो दक्षिणा, वरेणैव वरश्च स्पृणोत्या, —त्मा हि वर, —स्तेषासनद्धं बहिर्भवति,
त्रेषासनद्धं इध्म, —स्त्रेषाविहितानि चातुर्मास्यानि, सध्वत्सरश्च वै चातुर्मास्यानि, सध्वत्सर-
णाग्निं मन्थन्त्य, —त्रिंश्च वै प्रजां अनुप्रजायन्ते, प्रजननो वा एष मध्यते, ऽथो ष्टषाणश्च वा
एतद्यजमानाय जनयन्ति, वसन्ता यष्टव्यं प्रजननाय, प्रवर्षेण यष्टव्यं प्रजननाय, नोत्तरवे-
दिष्टवपवन्ति प्रजननाय, प्रवो भवन्ति, प्र मा जनयानीति, पशवो वै पृषदाज्यं, ना-
नारूपा वै पशव, —स्तस्मान्नानारूपमाश्रेयं घृतमै, —न्द्रं दध्वै, —न्द्रामं पृषदाज्यं देवतया,
प्राणापानौ वा इन्द्राग्नी, मिथुनं प्राणापानौ, मिथुनं योनयः प्रजा, मिथुनात् खलु वै
प्रजाः पशवः प्रजायन्ते, तन्मिथुनं, तस्मादेवं मिथुनाद्यजमानः प्रजया च पशुभिश्च प्रजायते,
यदि वसन्ता यजेत् द्विरुपस्तणीयात्, स्रक्तुर्भिर्घारये, —दोषधयो वै पशवा, ओषधीष्वेव
पशून् प्रतिष्ठापयति, यदि प्रावृषि यजेत् स्रक्तुपस्तणीयाद्, द्विरभिर्घारयेद्, वृष्ट्यैव पशून्भि-
जिघर्ति ॥७॥

३०

प्राणेश्यो वै ताः प्रजाः प्राजायन्त, प्राणां वा एतानि नव हवींश्चि, नव हि प्राणां,

[७] गठ ३६, २-० । ले मा १, ६, ३ ।

[८] गठ ३६, २-३ । ले मा १, ६, ३ ।

आत्मा देवता, ततः प्रजायते, नव प्रयाजा, नवानुयाजा, द्वा आज्यभागा, अष्टौ-
 हवींश्च, अथै समव्यति, वाजिनो यजति, तद् त्रिंशत्, त्रिंशदक्षरा विराड्, निराजैव
 प्रतितिष्ठति, विराजो वै योनिः प्रजापतिः प्रजा असृजत, विराजो वा एतद्योनेर्यजमानः प्रजायते,
 त्रिंशत् त्रिंशद्वा रात्रयो मासो, यो मासः स सुश्वत्सरः, सुश्वत्सरः प्रजापति, स्तत्
 प्रजापतेश्च वा एतद्विराजश्च योनेर्मिथुनाद्यजमानः प्रजायता, एकैकेया वा आहुत्या द्वादश द्वादश
 रात्रीरयुवत्, ता यावतीः संख्याने तावतीः सुश्वत्सरस्य रात्रयः, सुश्वत्सरमेव आहुत्याद्युवते,
 वैश्वदेवेन चतुरो मासोऽयुवत, वरुणप्रथमैः पराश्वत्सरः, साक्रमैः पराश्वत्सर, स्तानिव आहु-
 व्याद्युवत, ऋतुयाजी वा अन्यश्चातुर्मास्याश्चान्यो, यो, वृसन्तोऽभूत् प्रावृडभृश्राद्धमूर्ध्नि,
 त्रियजते स ऋतुयाज्य, य यश्वयोदश मासु संपादयति त्रयोदश मासमभियजते स चातुर्मास्य-
 याश्च, अश्वीनिष्ठा चतुर्थेऽसृजेत, ऋजू द्वौ पराद्विष्ठा तृतीयसृजेत, वै वै प्रयः सुश्वत्स-
 रास्तेषां पदत्रिंशत् पूर्णमासा, यो द्वौ तयोश्चतुर्विंशति, स्तश्चोऽमी पदत्रिंशत्त्वधि तानस्यो
 चतुर्विंशत्यामुपसंपादय, त्वेष वाव स त्रयोदशो मास, स्तमेवतत् संपादयति, तमभियजते,
 वैश्वदेवेन यजेत पशुकामो, न वरुणप्रथमैर्न साक्रमैः, सर्वो वै पुरुषः साहस्रं ज्ञायते,
 यावत्तसैश्चैवेति, प्रजनन वा एतद्विंशद्वैश्वदेवं पद्वैश्वदेवेन यजेत प्रजननाय वा एतद्यजते,
 स्वां मासो गहानीति, स यदा सहस्रं पशून् गच्छेद्य वरुणप्रथमैर्यजेत, यदेवादेः सहस्रमगुं स्त-
 स्यैतदं होऽव्यजति ॥८॥

३१

यद्वाहिः प्रयाजेषु यजत्यांपृथीस्तद्यजति, यद्वाहिरनुयाजेषु फलं तद्, यद्वाहिवीरितीनाश्च यदे-
 वादेः फलात् प्रजापते तदेतद्यजति, यद्दुर उपस्थं तद्, यद्दुपासानंक्ता व्युष्टिं चैवं निम्बुक्ति च,
 यजोष्टी यदेवं जातं च जनिष्यमाणं च, यद्दूर्जाहुती यदेवाति च, पिपति च, यदेप्या हो-
 तारमे एव, यत्तिसो देवी, वींवे तिसो देवी, वाच वा एतद्यजत्यं, यो छन्दाश्चि वै वा-
 क्, छन्दाश्चि वा एतद्यजति, तनूनपादं यजोऽप्रसुतो, नराशश्चः प्रसुत, स्तस्मात् तनूनपातं
 प्रयाजेषु यज, त्यप्रसुतो हि तर्हि यश, स्तस्माद् नराशश्चमनुयाजेषु यजति, प्रसुतो हि तर्हि
 यज्ञो, वनस्पतिश्च यजति, सोमो वै वनस्पतिः, सोमोऽग्निमाः प्रजाः, प्रजास्येन रसं दधाति,
 त्वष्टारश्च यजति, त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति, वाजिनो यजति, पशवो वै वाजिन, स्तान् वा

एतद्यजत्ये, —थो छन्दास्ति वै वाजिन, —श्छन्दास्ति वा एतद्यजति, पशवो वै वाजिन, —स्तेन
 सस्स्थाप्ये, यत्सस्स्थापयेत् तानिव, सस्स्थापये, —दसस्स्थिताश्चेते सुदुर्दि प्रजायन्ते, न
 वा एष सुयज्ञ इव, सस्स्थिते हि प्रहृतेषु परिधिषु जुहोति, यद्व्यवान् श्यजति तेन यज्ञः क्रि-
 यते, ऽनुयजति समिष्टया एवं प्रतिष्ठित्यै, चार्हेरनुपिञ्चन् गृह्णात्य, —पुमेष्वेव रेतो दधात्य, —
 ध्वञ्जुरासीनो यजत्य, —ध्वञ्जुवो हि पशवः पशुषु रेतो दधत्य, —थो ऊर्ध्वबुद्धिं प्रजापतिः प्रजा अ-
 सृजत, दिग्भ्यो जुहोती, —मा एवं दिशो रसेन व्युनक्ति, प्राचीमुत्तमा जुहोति, प्राचीमेव
 दिशं पुनुरुपावर्तन्ते, समुपह्वयन्ते, सोमपीथं द्व्यश्छेष, ऋत्विजः प्राश्नन्ति॥ वाजिनो मे यज्ञं
 वहान् ॥ इति समावृञ्शौ भक्षयन्ति, समावृञ्श एव वाजं विभजन्त, आत्मना प्राश्नात्या, —
 त्मन्नेव वाजं धत्ते ॥ ९ ॥

३२-३४

ता वैश्वदेवेन सृष्टास्ति स्म स्तरुणिर्मनि वरुणोऽगृह्णात्, तदाहुरं, —ति वै ताः प्रजापतिमचर, —
 स्तां अतिचरन्तीर्वरुणनाग्राहयत्, तस्मात् पिता नातिचरितवा इति, वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः
 प्रजा असृजत्, तस्य मरुतो हव्यं व्यमथत्, ततोऽहो गृहीता असृज्यन्त, ताभ्यो भेषज-
 मैछत्, तदा आत्मन्नेवैछत्, स एतत् पय आत्मनोऽधि निर्मुमितीत्, तेनाभ्योऽहोऽवायजत्,
 तदं ह्रुसो वा एषाविष्टिर्वरुणप्रघासा, यद्वरुणप्रघासैर्विजेत् सर्वस्याऽहसोऽवेष्टै, जग्धाद्वै ताः
 प्रजा वरुणोऽगृह्णात्, तस्माद्वरुणप्रघासा, यावत् कुमाशरेऽम्णो जात एनस्तावदस्मिन्नेनो भवति
 यो वरुणप्रघासैर्विजते, सावित्रोऽष्टारुपालो भवति, गायत्रो वै देवान्ना स चिता द्वादशकपाल
 ऐन्द्रायो देवतया, यद्वै तद्वरुणगृहीता अवेळ्ळीयन्ते तदास्विन्द्रामी वलमघत्ता, शिथिरा वै
 ताः प्रजा वरुणोऽगृह्णात्, तास्विन्द्रामी वलमघत्ता, —मोजो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजो वा एत-
 द्वीर्यं मध्वतः प्रजानां धीयते, न वै ताः प्राण, —स्ता अघ्राणतीर्वरुणोऽगृह्णात्, प्राणापानौ
 वा इन्द्राग्नी, प्राणापानौ वा एतन्मुसुतः प्रजानां धीयते, अथैतानि पञ्च हवींश्चि संस्त्यै,
 निरवत्यै मारुती, निर्वरुणत्वाय वारुणी, कन्त्वायु कायो, यद्वै तद्वरुणगृहीताभ्यः कर्मभुवत्
 तस्मात् कार्यः, प्रजापतिर्वै कः, प्रजापतिर्वै ताः प्रजा वरुणेनाग्राहयद्, यत् कार्य आत्मन्
 एवैना वरुणान् मुञ्चति ॥ १० ॥

३५

ऋतं वै सत्यं यज्ञो, ऽनुत् स्त्र्य, —नुत् वा एषा करोति या पत्युः क्रीता सत्ययान्यैश्च-
 रत्य, —नृतमेव निरवदायु ऋतं सत्यमुपैति यन्मिथुयां प्रतिभूयात्, प्रियतमेन याजयेद्, —थ

[१०] काठ. ३६, ५ । तै. ब्रा. १, ६, ४ ।

[११] काठ. ३६, ६ । मा. श्री १, ७, ४ । तै. ब्रा. १, ६, ५; १, ४, ४ ।

यद्वाच्यसुति मेष्यामेवेनां करोत्या, —मपेषा भवन्ति सर्वस्याऽहसोऽवेष्टयं, यन्मृज्यंयुरनवेष्टमंऽहः -
 स्यात्, पात्रेभ्यो वै ताः प्रजा वरुणोऽगृह्णाद्, यत् पात्राणि पात्रेभ्य एवेना वरुणान् मुञ्चति, प्र-
 तिपुरुषं भवन्ति, प्रतिपुरुषमेवाऽहोऽव्ययजत्यै, —कर्मणि भवति, गेभेभ्यस्तेन निरवदयते,
 ऽह्नाद् वै ताः प्रजा वरुणोऽगृह्णाञ् श्रपणांश्च विभ्रति, तस्मान् श्रपेण जुहुता, स्त्रीपुंस्त्री जुहुता,
 मिथुना एवं प्रजा वरुणान् मुञ्चतः, पुरस्तात् प्रत्यञ्चौ तिष्ठन्तौ जुहुतः, पुरस्तादेवाऽहोऽव्य-
 जतो, यत् पात्राणि, य एवं द्विपादः पशवो मिथुनास्तेषामेतत् पुरस्तादऽहोऽव्ययजतो, ऽथ
 यन्मेषश्च मेषी च, य एवं चतुष्पादः पशवो मिथुनास्तेषामेतदुपरिष्टादऽहोऽव्ययजत, उभयत
 एवाऽहोऽव्ययजतः पुरस्तादोपरिष्टाद्य ॥ ११ ॥ ३६

यद् वै प्रजा वरुणो गृह्णाति श्रम्यं चैवं यं चापि न गृह्णाति, हेमन्तो हि वरुणो, या एवा-
 वरुणगृहीतो ताम्यामेवेना वरुणान् मुञ्चति, वरुणो वै यवो वरुणदेवश्च्यः, स्वेनेवेना भागधेयेन
 वरुणान् मुञ्चत्यै, —नृताद् वै ताः प्रजा वरुणोऽगृह्णाद्, यदेता अनृतपशू अनृतादेवेना वरुणान् मुञ्च-
 तो, मिथुनां भवतो, मिथुना एवं प्रजा वरुणान् मुञ्चतो, लोमशो भवतो मेष्यत्वाय, यं
 हि पशवो लोम जगृह्स्ते मेषं प्रापुः, शमीपर्णीति भवन्ति शंत्वायु, भूर्जो वै नामिषं वृक्षः,
 काया एतस्य स्रुचः, प्रजापतिर्वी अर्वाद्यमवरुण्यं नाशक्रोत्, तं शर्वधमेनावरुन्द, परःशतानि
 कार्याण्यर्वाद्यस्यावरुन्द्यै, सहस्रेध्वो हश्चेवाऽहसोऽवेष्टि च विन्याच, परःसहस्राणि कार्याणि
 सर्वस्याऽहसोऽवेष्टयै, यदा पात्राणि जुहृत्यधामि च संनाष्टिं, यस्मिन्नेवाऽहोऽवायाधुस्तास्मिन्नु-
 त्पते देवता यजा, इतीन्द्रो वै यतीन्सालापुकेयंभ्यः प्रापष्टव, तेषा च वा एतानि शीर्षाणि यन्
 सर्जराः, सोमपीथो वा एशपोऽस्या उदेषद्, यत् करीराणि, सोम्यानि वै करीराणि, गा-
 मी हश्चेवाहुतिरमुतो वृष्टिं च्यावयति, यत् करीराणि भवन्ति वृष्ट्या अर्वाद्यस्यावरुन्द्यै ॥ १२ ॥

३७

प्रजापतेर्वी एतज्ज्येष्ठं लोकं यत् परिता, —स्ते पक्षिण आसुः, —स्ते पुरापातमागत यन्मृ यत्रांसा-
 मयन्ता, —ऽथ वा इयं तं हि शिथिरासीत्, तेषामिन्द्रः पश्चान्छिनत्, तैरिमांमृच्छद्, येषां आ-
 सःस्ते जीमता अभवुः, —स्तस्मादेतं सुदादिं परितुमुपप्रगन्ते, योनिषोपामेषं, ततो यः प्रुयमो रमः
 प्राधुर्त् तानि करीराण्यभनुः, —स्तदेतदुत् प्रायपि जीमताः ऽवन्ते, यजन्ते वरुणप्रार्थमः,

[११] पठ ३६, ६-७ । शं १, ६, ४, ५ ।

[१२] पठ ३६, ७ । प ००, ०३, ३८, ४५ । रत्न ३३ ७ ३८, ३४ ।

कुरीराणि भवन्ति, वृष्टिं तंः संतनोति, तस्मात् तर्हि भूयिष्ठं वर्षति, वृष्टिं हि संतनोति,
 न वै वैश्वदेवं उत्तरवेदिमुपवपन्त्यु, — पात्रं वपन्ति, प्रजाताः प्रजाः प्रतिगृष्णादिति, यैयमुत्तरा
 वेदिर्या अत्रीः प्रजास्तासामेषां योनि, — स्तां एतांमनुप्रजायन्ते, यैयं दक्षिणा वेदिर्या आद्याः प्रजा-
 स्तासामेषां योनि, — स्तां एतांमनुप्रजायन्ते, उभयैरिव प्रजाः प्रजनयत्यत्रीश्चाद्याश्चा, — ऽयं वाव
 हस्ता आमीन्नायं, तंघयं दक्षिणा वेदिस्त्रियेममविन्दु, — स्तस्मादेव एतस्य परिवेष्टा, कनीयान्
 हि, तस्मात् कनीयान् ज्यायांस्सं परिवेवेष्टि, समै प्राची भवतः, समौ इहीमौ प्राञ्चौ हस्ता
 असंभिन्ने भवतः सर्वस्यां हसोऽवेष्टयं, यत्संभिद्युरनवेष्टमं हः स्यादे, — कस्यां पथात् संभिन्त्य-
 नुमंतत्या, उपेमां वपति, नेमामन्वभ्यारोहयत्, क्षत्रं वा इन्द्रो, विष्मरुतो, नाना
 यजतः पापवसीयमस्य व्यावृत्तयै, यदेवाध्वर्युः करोति तत् प्रतिप्रस्थातां करोति, तस्माद्यद्राजा
 करोति तर्द्विद्रकरोति, न वै वैश्वदेवं त्रिंशदाहुतयः सन्ति न साकमेधेषु, वरुणप्रघासेषु वाव
 त्रिंशदाहुतयो, वैराजो वै पुरुषो, दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पाद्या दश प्राणा, यंचर्हवभृ-
 थंमभ्ययन्ति यज्ञमानस्य निर्वरुणत्वाय, यद्वं यज्ञस्य स्वर्गाकृतिं न प्राप्नोति तद्वरुणो गृह्णाति,
 यन्निष्कारपेणावभृथंमभ्यवयन्ति, यदेवात्र वरुणस्य न्यक्तं तस्यैषा निरवत्तिरं, नपक्षमाणा आयन्ति
 वरुणस्यानुन्ववायाय, परोमोष्टे मार्जयन्ते, परोमोष्टेभवं वरुणं निरवदयन्ता, एधोऽस्येधिपी-
 महीति, निर्वरुणा एव भूर्वैधित्तमुपयन्ति, समिद्धमि संमेधिपीमही, — ति समिद्धया एव ॥१३॥

३८

प्रजाः सुप्रोऽहोऽव्ययज्य सोऽकामयत, वृत्रं हन्यामिति, सं एतांभिर्देवंताभिः सयुग्भूत्वा
 मरुद्विंशतिप्रिनातीकेनोपशायुत्, सं वृत्रमेत्यु वृत्रं हृष्टोरुस्करम्मर्गृहीतोऽनुभिपृष्णवन्नतिष्ठत्,
 तं मरुतोऽध्वयन्तु, तैऽध्वयं, — स्तस्सु यदा मर्मागच्छन्नयाचेष्टत्, सं वा एनं तद्वतप, —
 स्तस्मात् सांतपना, अप्रिना वा अनीकेनेन्द्रो वृत्रमुह, — स्तदनीकृत्यायवेषां, ऽयो अप्रिर्वी दे-
 वानां मेजानां, — स्तस्तेनोत्थापनीयुमेवेतादि, — न्द्रो वै वृत्राय वेज्जमुद्यमं नाशक्रोत्, सं एतं
 मरुदभ्यो भागं नित्वपत्, तं वीर्याय संमतप, — स्तं तनु वीर्येणोदयच्छत् स्तं वा एनं तद्व-
 तप, — स्तस्मात् सांतपना, मुध्वदिने चरुनिरुष्यु, — स्तस्त्रुमा अन्तां वपति, चरुः स्यात्, तं
 हि सान्तस्वपति, देवां वै वृत्रस्य मर्मं नाविन्द, — स्तं मरुतः क्षुरपविना व्ययुः, सं वा एनं
 तद्वतप, — स्तस्मात् सांतपनाः ॥१४॥

३९

[एधोऽस्येधिपीय (मदि) समिद्धमि समेधिपीय (मदि) । अणं ७,१४,५]

[१४] पठ ३६,८ । नं म, १,६,६,३ ।

तै वै श्वो भूते वृत्रं हृनिर्व्यन्ता उपावसुः, स्तेऽनुवन्, कस्य वहिदेः श्वो भुविता कस्य वा पंचतेति, त एतमोदनेमपचः, स्तेन पुशान्चिकयु, स्तेऽविदु, र्यतरान् वा इमं उपाव-
 र्श्यन्ति त इदं भुविष्यन्तीति, तैम्यो वा एतेन प्रातिष्ठः, स्तानितेनायछः, स्तेन पुशान्च
 वावैषा युति, स्ते वै श्वोविजयिनोऽवसुः, स्तेऽनुवन्, कस्य वहिदेः श्वो भुविता कस्य वा
 पंचतेति, त एतमोदनेमपचः, स्तेऽनुवन्, माहुतमशिष्मैति, तं मरुद्भ्यो गृहमेधेभ्योऽनु-
 हवुः, पशवो वै मरुतो गृहमेधाः, पशुभ्यो वै तै तमजुहवु, स्ते वै संशयुता आमः, स्तेऽ
 सुरा देवेभ्यः क्षुधं प्राहिष्वः, स्तां देवाः प्रतिश्रुत्यैतमोदनेमपचन्, तां देवेषु लोकमविच्छा
 पुनरसुरान् प्राविशत्, ततो देवा असुवन्, परासुरा, स्ते एव विद्वानितमोदने पंचति भव-
 त्यात्मना, परास्य भ्रातृभ्यो भवत्य, पि प्रतिवेशं पचेद्भ्रातृव्यायैव क्षुधं प्रहिणोति, यदं चात-
 र्मास्यानां पाकयज्ञस्यैव तद्देवां पशव्यं, पशव्यो गृहमेधां, न शुयाजान् यंजति नानुयाजान्,
 न सामिधेनीरन्वाहा, ऽऽज्यभागी यजति यजताया, अग्रये समवद्यत्य, मिषं समिधिर, मिः
 प्रतिष्ठितिः, समिधया एव प्रतिष्ठित्या, इडामुपह्वयन्ते, पशवो वा इडा, पशव्यो गृहमेधं,
 स्तस्मादिडामुपह्वयन्ते, निष्कार्यं निदधात्यनुसृत्य ॥१५॥ ४०

तैवा वा उमयेषामिन्द्रः प्रावसुत्, नै देवा एतमिन्द्राय भागं न्यदधुर, स्माञ् श्वो निहि-
 तभागो घृणता, इत्युपभेमाहुष्यन्ती, न्द्रः वा एतं निह्वयन्ते, रुयो वपस्कारो, श्वो
 असुराणां वा एतद्वृषममत्याहुष्यन्त्य, स्माञ् प्रजनयादिति, संवत्सा गावो वमन्ति मारुमेध-
 त्वाय, यत्स्वभ्राति सारुमेधत्वाय, यत्स्वीनाश्रीवादमारुमेधाः स्युरं, थ यंश्स्वभ्राति सा-
 रुमेधत्वाय, निष्कृतिवी एतद्यज्ञस्य गृह्णाति यंश्स्वभ्राति, निष्कृतिदिं स्वी, निष्कृतिगृहीता
 वै देवि, स्तसं ह्यवचरत्ये, वं मरुद् वै स्त्रियां इस्तो यं देवि, यं देव्यां जुहोति निष्कृतिगृहीतयं
 निष्कृति निरवदयते, तै वै श्वो भूते वृत्रं हन्तुमुपप्लापुत, तं मरुतः परिक्रीडन्त आमः, स्ते
 स्तेऽस्याप्त्वा व्यनयः ३, स्तेऽभ्युषर्षयः, स्तस्मात् श्रीटय, स्ते वै संशयुता आमः, स्ते देवा
 असुराणां परमन्ते नै परापद्यः, स्ते मरुतः श्रीटीन् श्रीटीतोऽपापद्यः, स्तञ्जितमनसो वा इमां
 इति, तैम्यो वा एतं भागं निरवपः, स्ततो वा अजयः, स्तञ्जित्या एव श्वो, उमां वा आदि-
 त्य इन्द्रो, रश्मयः श्रीडयः, साकं रश्मिभिः प्रचरन्ति विजित्य, देवा वै वृषं हन् नै न्य-

[१५] अ. ३५, १. १. प्र. ५, ५, ५४ ।
 [१६] अ. ३६, १-१० । गे. अ. १, ६, ७ ।

जान५, —स्तं मरुतः क्रीडयोंऽध्यक्रीड५, —स्तस्मात् क्रीडयों, ऽथैतानि पञ्च हवीं५पि संतत्या,
अथैप ऐन्द्राग्ने, इन्द्राग्नी एवास्मै वज्रमुन्वविसृतामि, —न्द्राग्नी अस्मै वज्रमुन्ववहतामं, —थैप ऐन्द्रं,
उद्धारं५ वा एतमिन्द्रा उदहरत, वृत्रं५ हत्वा तदुद्धारं एवास्यैप भागं एवं, तस्माद् राजा संश्रामं
जित्वां द्राजमुद्वज्जते, ऽथैप वैश्वकर्मणो, विश्वानि मे कर्माणि कृतांन्यासन्निति, विश्वकर्म
हि, सोऽभ्यवद्वत्रं५ हत्वा, —ऽथैप आघारं आहुतीना५ संतत्यै विश्वत्वाय ॥१६॥ ४१

प्रजाः सुष्ट्रां५होऽव्यज्य वृत्रं५ हत्वा तं देवां अमृतत्वमेवाकामयन्त, स्वर्गो वै लोकोऽमृतत्वं५,
स५वत्सरः स्वर्गो लोको, यद् द्वादशाहुतयोऽमृतत्वमेवं तेन स्पृणोत्था, —पद्वा एतत् स५वत्सरंमं,
ति वा एतत् स५वत्सरंमक्रीड, यद् द्वादशाहुतयः स५वत्सरमेवं पुनरभिपर्धावर्तता, आपद्वा एतत्
स५वत्सरं५, सं५वा एतत् स५वत्सरंमकृद्द्व, यत् पद् पद् संपादयति, पद्वा कृतव, —स्तान्
वा एतत् संपादयति, तानपिपादयति, तान्पिपद्यमानाननुवपिपद्यता, आपद्वा एतत् स५वत्सरं,
पितरो वा कृतव, —स्तान् वा एतत् प्रजनयति, तान् प्रजायमानाननु प्रजायते, ततः प्रजायत,
एतद्वा अस्य स५वत्सरं३रो३भीष्टोऽभूद्, —भीष्टा कृतवो, ऽथ वा अस्य पितरोऽनुभीष्टा, य-
देष पितृयज्ञस्तेनैवास्य पितरोऽभीष्टाः प्रीता भवन्ति, दक्षिणतो निरुप्यं, दक्षिणा हि पितृणां-
मं, —थो आहु, —रुभयत् एवं निरुप्यमि, —त्युभये३हीज्यन्ते, तत्रै वक्ष्यं, दक्षिणत एवं नि-
रुप्यं, दक्षिणा हि पितृणां५, पद्कपालः पुरोडाशो भवति, पद्वा कृतव, —स्तं एवास्यैतंना-
भीष्टाः प्रीता भवन्ति, न वै धानाभिर्न मन्थेनु यज्ञो, यदेष पुरोडाशस्तेन यज्ञो, ऽथैतां
धानाः, स्वधा वा एतां अमुष्मिह्योके, ऽथो अप्रिमिता वै स५वत्सरस्य रात्रय, —स्ता एवा-
स्थैताभिरभीष्टाः प्रीता भवन्ति, न वै धानाभिर्न पुरोडाशेन पितृयज्ञो, यदेष मन्थस्तेन पितृ-
यज्ञो, ऽमिवास्याया गोर्द्विग्धे स्यात्, सा हि पितृणां, नैदिष्टं दक्षिणांसीना उंपमन्यति,
दक्षिणा हि पितृणामि, —कषोपमन्थत्यं, —का हि पितृणां, —मिधुशलाकषोपमन्थति, सा हि पि-
तृणां, न प्राच्युडत्स्या, पितृयज्ञो हि, न दक्षिणां, यज्ञो३द्भु, —मं दिशा अन्तरोर्दन्त्यु,
—मये३हीज्यन्त, उपमूलं वृहिर्दाति, तेन पितृणां५, यद्वैमूर्त्तं तेन देवांता, —मुभये ३ही-
ज्यन्ते, परिश्रयन्त्य, —न्तंहिता वा अमुष्मादादित्यात् पितरो, ऽथो अन्तंहिता हि देवंभ्यथ
मनुष्येभ्यथ पितरं, —स्तस्मान् परिश्रयन्ति, समन्तं, वृहिः परिस्तृणाति, समन्तं५३हीमं कृ-
तः परिशिष्टा, अथो समन्तांन्मा पितरोऽमिसमागच्छानि, —त्यमुष्मिन् वै पूर्वस्मिन्नितरा देवता

इज्यन्ते, यत्तत्र जुहुयादाहुतीः संसृजेत्, समदं कुर्याद्, गार्हपत्ये द्यूतं कुर्वन्ति यज्ञताया,
ओदनपक्ष्णानादग्निमाहरन्ति, तत् स्वित्त्रान्यता आहरन्ति ॥१७॥ ४२

उग्रान्तस्त्वा हवामह उग्रान्तः समिधीमहि । उग्रान्तुशतं आवृह पितृन् हविषे अन्तये ॥ ४३

इत्येवाहो,—शन्तो हि पितरो, ऽनुष्टुभमन्वाहा, ऽन्तो वा अनुष्टुवं, ऽन्तः पितरं, ऽस्तस्मादनु-
ष्टुभमन्वाहै, कामन्वाहै, कलोका हि पितरं, रन्वाह, तृतीये हि लोके पितरो, यदेकाम-
न्वाह तैः पितृणां, यन्त्रिंशन्तु देवानां, मुभये ३हीज्यन्ते, न ह्येतारं वृणीते नोपैयं,
मृत्योरिवैना उस्तुजत्यं, पवर्हिषः प्रयाजान् यजति, प्रजा वै वरिः, प्रजा एव मृत्योरिस्तुजति,
संश्रव्यते वै मनुष्येभ्यः करिष्यन्, दक्षिणतो देवेभ्यो उपव्ययते, ऽथात्र प्राचीनावर्षितेन भ-
व्यं व्यावृष्ये, दक्षिणतोऽवदायोदङ्कतिकम्य दक्षिणां तिष्ठन् जुहोति, दक्षिणां हि पितृणां,
सोममग्रे यजति, सोमो वै पितृणां देवता, पितृदेवश्चः सोमो, यत् सोमं पितृमन्तं यज-
ति सोमपांस्तत् पितृन् यजति, यद्वाह्विषदो यजन्तस्तद्, यदमिष्वानां गृहमेधिनस्तद्, यदग्निं
कच्यवाहनं, द्वे वा अग्नेस्तन्वौ, हव्यवाहन्या देवेभ्यो हव्यं वहति कच्यवाहन्या पितृभ्यः,
समिष्टया एव प्रतिष्ठित्यै, द्वे वै देवानां याज्यानुवाक्च्ये, प्राण्यया यच्छति, गमयत्यन्य-
या, ऽथात्र तिस्रः कार्याः, परे हि देवेभ्यः पितरं, ऽस्तथैषा तृतीयात्येवैतया प्रादात्, पञ्च
कृत्वोऽव्यति, पाङ्क्तो यज्ञो, यावानेवं यज्ञस्तमालुब्धः ॥ स्तुधा नमः ॥ इति षप्टकरोति,
स्वधाकारः पितृणां, नमस्कारो देवानां, मुभये ३हीज्यन्ते, सक्तिपु निदधाति, देवान् वै पि-
तृन् मनुष्या अनुप्रपिबन्ते, देवानेवं पितृनुयाद्, त्रिंनिदधाति, त्रींश्नीदं पूरुषानभिं स्म,
स्त्रीन् परानन्वाचष्टे, त्रयो हि परे, पिता पुत्रः पौत्रोऽनुसन्तस्यै, सर्वासु सक्तिपु निदधाति,
सर्वासु हि दिक्षु पितरः, सर्वा एवैतं दिशो गमयति, नाष्टुष्यां निदधाति, यदमुष्यां नि-
दध्यान्मृत्युनेनाः परिवेशयेत्, तामिवानुद्यन्त्यं, यत्तस्यां निर्माष्टिं तामिव तैः प्रीणाति ॥१८॥
४४-४६

अत्र पितरो मादयध्वामि, त्युक्त्वा परायन्ति, त आहवनीयमुपतिष्ठन्ते, सुसंष्टं त्वा
ययमि, त्या तमितोस्तिष्ठन्त्यं, धिमैवोपद्रष्टारं कृत्वान्तं प्राणस्य गच्छन्त्यं, मीमदन्त पितरा,

[१८] कठ. ३६, १२-१३ । तै. प्रा १.६.९ । वा १९.७० । काण्व. २१.७० ।
[उग्रान्तस्त्वा... अन्तये - ऋ. १०.१६.१२, अथर्व० १८.१.५६ १८.२.३४]
[१९] मे १.१०.३ । वाठ ३६.१३ । तै. प्रा १.६.९.८ । वा २.३१; ३.५२.१९.५८ । काण्व २.५६. ३.६०. ७१.५९ ।

इत्युक्त्वा प्रपद्यन्ते, तं उर्णां दुर्गां वा न्युस्यन्ति, यदेवांश्चु निगच्छन्ति तस्यैषां निरवन्तिः,
 परितन पितरः सोम्यासा, इत्याहा, —ऽनुपक्ता वा एतान् पितरः स्युर्व्यावृष्ये, समन्तमपः परि-
 पिञ्चन् पर्येति, मार्जनमेवैषां, तदपरिपिञ्चन् पुनः पर्ये, —त्यमुं वा एतै लोकं निगच्छन्ति ये
 पितृयज्ञेन चरन्ति, प्रजापतिश्चस्त्वैवैनाश्चस्तता उन्नेतमर्हन्ति, यत् प्राजापत्यामृचमन्वाह प्रजा-
 पतिरेवैनाश्चस्तता उन्नेत्यर्थ, —य यदपरिपिञ्चन् पुनः पर्येत्यमुं वा एतै लोकं पुनरुपावर्तन्ते, पि-
 तृन् वा एतद्यज्ञोऽगन्, पाङ्क्तो यज्ञो, यत् पङ्क्तयो पुनुरायन्ति सहैव यज्ञेनायन्ति, मन्-
 सतीभिरायन्ति, मन् एवं पुनरुपह्वयन्ते ॥१९॥

४७

एतदो अम्य सखन्सशरोऽभीष्टोऽभूद्भीष्टा क्रतवो, ऽथ वा अस्य रुद्रा अनुभीष्टा, य-
 देतै व्यम्बह्नास्तेनैवास्य रुद्रा अभीष्टाः प्रीता भुन्त्ये, —कुकपाला भवन्ति, न वै पुरुषः कृपा-
 लैरोप्य, एकधैर्येनमाप्नोत्ये, —थो एका वा इय, —मस्यमेध प्रतिष्ठित्य, —भिघार्याः नृभिघार्याः,
 इति मीमांसन्ते, यदाभिघारयेद् रुद्रायास्य पृथगेनपिदध्यात्, तत्रै चक्षुर्ध, —मभिघार्या एवं,
 न हि हविरेनभिघृतमस्ते, —कोल्मुकेऽ हरन्त्ये, —कोल्मुकेऽ हि रुद्राणां, धृषायद्वरन्ति, धृषा-
 यद्वि रुद्राणामे, —तां दिशः हरन्त्ये, —या हि रुद्राणां दिक्, पुराचीनः हरन्ति, पराञ्चमेव
 रुद्रः हरन्त्या, —रुं ते रुद्र पृथे कुरोमी, —त्यागुकिरा एकमुपवपति, पृथम्पस्तेनु निरवदयते,
 तस्मात् तान् पृथुपतिषीतुरु, —धतुप्यथे याजये, —चतुप्यथे वै रुद्राणां गृहा, गृहैष्वेव रुद्रं निर-
 वदयत, एष ते रुद्र भाग, —स्तं जुपस्य सह स्वस्त्राम्भिकया स्वाहेति, शरद्वै रुद्रस्य योनिः,
 स्वस्त्राम्भिके, —तां वा एषोऽन्वभ्यवचरति, * तस्मान् शरद्वि भृषिष्ठः इन्ति, तयैवैनः सह
 निरवदयते, मध्यमपणेन जुहोति, तद्वर्धरक्षो हतमारण्येन जुहो, —त्यरण्य एवं रुद्रं निरवद-
 यते, यन् पाशेण जुहुयाद् रुद्रं प्रजास्वन्वयनयेत्, तस्मादारण्येन जुहोत्ये, —वाम्ब रुद्रमादिम-
 ही, —त्यनुना एवाभुन्, भेपजं गने अश्वाप पुरुषाय भेपजमि, —त्यनुना एवं भूत्वा भेपजमक्र-
 त, इयम्बकः यजामहा, इति परिपन्ति, तत्रापि पतिकामा पर्येति, पतिवैदेनमेवास्या,
 स्नानानुष्ठीनदस्य प्रतिलमन्ते, भंगुमेव प्रतिलमन्ते, तान् यजमानाय समावपन्ति, भंगुमे-
 वाम्ब समावपन्ति, या पतिशामा स्यात् तस्यै ममागुपेय, —भंगुमेवास्यै समावपन्ति, तान्
 भूते कृत्वा वृध आगुधति ॥ रुद्रैर्ध ते भाग, —स्तेनावमेनु पुरो मज्जुवतोऽतीहि पिनाकहस्तः कृत्ति-
 यामा अनुततधन्वा ॥ इति गिरिवं रुद्रस्य योनिर, —तो वा एषोऽन्वभ्यवचरं प्रजाः शमायते,
 र्वेनैवै मागुपेयिन् स्वः योनिं गमयत्ये, —नेपेक्षमाणा आयन्ति रुद्रस्नानन्ववायाय, परोगोष्ठे

मार्जयन्ते, परोसोष्टमेव रुद्रं निर्वदयन्ते, ऽम्नी धैस्त्री भंगनाम्नी, तस्मात् त्र्यम्बका, यस्य
 वै हविंरप्रतिष्ठितमप्रतिष्ठितः सो, ऽप्रतिष्ठिता अस्य त्र्यम्बका, आदिन्यै घृते चरुं निर्वपेत्
 पुनरेत्स्य गृहेष्वि, —यं वा अदितिरि, —यं प्रतिष्ठा, यदादिशेत्योऽस्यामेनं प्रतिष्ठिति ॥२०॥
 ४८-५०[६५६]

॥ इति प्रथमकाण्डे चातुर्मास्यानि नाम दशमः प्रपाठकः॥१०॥

अथैकादशः प्रपाठकः ।

वाजपेयः ।

देव सवितः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञं प्रति भंगाय ।
 द्विव्यो गन्धर्वः केतपः केतं पुनातु वाचस्पतिर्वीक्षुमद्यं स्वदातु नः ॥ १
 वाजस्य तु प्रसुवे मातरं महीमदिति नाम वंचुसा करामहे ।
 विश्वं हस्यां श्वनमोविधेश तस्यां देवः सुगिता धर्मं सावित्र ॥ २
 अरिष्वन्तरमृतमृत्सु भेषजमर्पांमृतं प्रशास्तिषु । अथा भवत वाजिनः ॥ ३
 वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा गन्धर्वाः सप्तविंशतिः । ते अग्रे अश्वमयुञ्जस्ते अस्मिन् जवमादधुः ॥ ४
 अपां नपादाशुहेमन् यं ऊर्मिः प्रतूर्तिः ककुम्भान् वाजसाः । तेन वाजं सेपम् ॥ ५
 देवस्य सवितुः प्रसुवे सत्यं सवसो वरिष्ठं नाकुं रुहेयम् ॥ ६
 देवस्य वयं सवितुः प्रसुवे सत्यं सवनस्य वृहस्पतेर्वाजिनो वाजजितो वाजं जेष्म ॥१॥ ७
 वाजं वाजिनो जयताञ्चानं स्कञ्चन्तो योजुना मिमानाः ॥ ८
 काष्ठां गच्छत ॥ ९
 यं नो भवन्तु वाजिनो हृषेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः ।
 जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सन्नेम्यस्मद्युयवर्गमीयाः ॥ १०

[१] १,१६,६-७ । तं १,७,७ । काठ १३,१४ । का ९,१; ११,७, २०,१, ९,५; १८,३०, ९,६,७,१०, (९),१३ ।
 काण १०,१, १२,७; ३४,१, १०,७, २०,१, १०,९,१०,८, (१४), १८ । मा. धा १,७,१-२ ।

[वाजस्य सु०... सावित्र । अपवं ७,६,४ । अन्त्यन्तरं . सेम् । का १,२३,१९, अपवं १,४,४]

[२] तं १,७,८ । काठ १३,१४ । का. ९,१३ १६, २१,१०, ९,१८, २१,११, ९,१७, १४, १५ । काण १०,१९, २०;
 २३,१०, १२, १०, २४, २३, २३, ११, १०, २०, ११ । मा. धा ७,१,० ।

[यं नो भवन्तु..... मीयाः । का ७,३८,७ ।]

वाञ्जे वाजेऽयत वाजिनो नो धनेषु निप्रा अमृता ऋतज्ञाः ।

अस्यं भध्वः पिवत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः ॥ ११

ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवन् विश्वे भृष्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।

सहस्रसा मेधसाता सनिर्ष्वद्यो महो ये धना समिधेषु जश्चिरे ॥ १२

एषं स्यं वाजीं क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां वद्धो अपिपक्ष आसन् ।

ऋतुं दधिक्रामन्तु स संनिष्यदत् पथामङ्कास्वन्त्रापनीकणत् ॥ १३

उतं स्माऽस्यं द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं न वेरन्तु वाति प्रगाधिनाः ।

श्येनस्वेव द्रवतो अरुसं परि दधिक्राव्णः सहोजी तरिप्रतः ॥२॥ १४

आ मा वाजस्य प्रस्यो जगम्यादा मा धावापथिधी विश्वशंभूः ।

आ मा गन्त पितरो विश्वरूपा आ मा सोमो अमृतत्वेन गम्यात् ॥ १५

इन्द्राय वाञ्च < वदते, इन्द्राय वाञ्च < सं < वृद्धते, इन्द्र < वाञ्जं जापयते, इन्द्र वाञ्जं जये, य < वाः सां सत्यां स < वांगुमूर्धामिन्द्रेण समदध्व, मञ्जीजपत वनस्पतया, इन्द्राय वाञ्च < विमुच्यध्व <, वाजिनो वाजजितौ वाञ्जं जित्वा वृहस्वतेर्भागमवजिप्रत <, वाजिनो वाजजितौ वाञ्जं जित्वा वृहस्वतेर्भागे निमृज्येधा <, स्यो रोहोनेहि, स्यो रोहोनेहि, स्यो रोहावा, ऽऽयुयज्ञेन कल्पते, प्राणो यज्ञेन कल्पते, चभुर्यज्ञेन कल्पते, श्रोत्र < यज्ञेन कल्पते, मनो यज्ञेन कल्पते, वाग्यज्ञेन कल्पते, ब्रह्मा यज्ञेन कल्पते, पुष्ट < यज्ञेन कल्पते, स्वयज्ञेन कल्पते, यज्ञो यज्ञेन कल्पते, वाजाय स्वाहा, प्रमूवाय स्वाहा, ऽधिजाय स्वाहा, ऋतुवे स्वाहा, ऽहर्षतये स्वाहा, वाक्पतये स्वाहा, वंसुवे स्वाहा, स्वमूर्धो वयंज्ञानो व्यंश्यन्त्यान्त्यो भौवर्नो, भुवनस्य पतये ऽधिपतये स्वाहा, न्नाय त्वा, वाजाय त्वा, वाजजित्वायि त्वे, ये त्वो, जे त्वा, रयं त्वा, पोषाय त्वा, स्वदेवा अगामा, ऽमृता अभूम, प्रजापतेः प्रजा अभूमा ॥३॥

१६

[वाञ्ज-वाजेऽयत० देवयानं । ऋ ७,३८८ । तेनो अर्वन्तो० जश्चिरे । ऋ. १०,६४,६ । एष वय वाजी० ग्याहा । ऋ ४४० ४। उत स्माऽस्य० तरिप्रत । ऋ ४,४०,३।]

[३] मं १,११ ७-८ । तं १,७ ८-९ । ऋ १४,१ । वा ९,१९ ११,१०,०, ०१ १८०९, ०१,३३ ९,२०, १८१८, ००,३०, १,१० १४ ०० । ऋ १०, ०५-०६, ११-१३, १३, ०९ ०८, १९ ४०-४३, ०४ ४६, १०, ०७, १९, ४०, ०४ ४५ १० ३६, १५ २४। मा श्री ७,१,३ ।

अग्ने अछा वदेह नः प्रत्यङ् नः सुमना भव । प्र नो यद्य विशस्पते धनुदा असि नस्संम् ॥
 प्र नो यद्यत्वर्थमा प्र मंगः प्र बृहस्पतिः । प्र देवाः प्रोत सूनृता प्र वाग्देवी ददात नः ॥
 अर्थमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय । वाचं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम् ॥
 सोमं राजानं वरुणमग्निमन्वारभामहे । अदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम् ॥
 इन्द्रवायुं सुसंदेशा सुहवेह हवामहे । यथा नः सर्वा इज्जनः संगमे सुमना असत् ॥ १७-२१

वाजस्येमे प्रसवः सुपुत्रेऽग्रे सोमं राजानमोपधीप्सुत् ।
 स विराजं पर्येत प्रजानं प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मे ॥ २२
 वाजस्येमां प्रसवः शिशिये दिव्यं स ओपुष्ठीः समनक्तु धृतेन ।
 ता अस्मभ्यं मधुमतीभेवन्त वयं राष्ट्रे जागृयामा पुरोहिताः ॥ २३
 वाजस्येदे प्रसव आबभूवेमां च विश्वा भृगुनानि सर्वतः ॥ २४
 अदित्सन्तं दापयत प्रजानं रथिं च नः सर्ववीरं नियच्छत ॥ २५

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽग्निनोवाहुभ्यां पुष्णां इस्ताम्यां सरस्वत्या वाचा युन्तुर्नरेण वृ-
 हस्पतिं साम्राज्यायामिषिञ्चामी, —न्द्रं साम्राज्यायामिषिञ्चाम्यु, —पयामगृहीतोऽसि, हृषदं
 त्वा नृपदमायुपदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्ये, —प ते योनि, —रिन्द्राय त्वो, —पयामगृहीतोऽसि,
 पृथिवीपदं त्वान्तरिक्षसदं नारुसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्ये, —प ते योनि, —रिन्द्राय त्वो, —पयामगृ-
 हीतोऽस्य, —प्सुपदं त्वा धृतसदं भूतसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्ये, —प ते योनि, —रिन्द्राय त्वो, —
 पयामगृहीतोऽसि, ग्रह विश्वजनीन नियुन्तर्विप्रायाम ते ॥ २६

यास्तिस्रः प्रथमजा दिव्यः कौतः समुक्षितः । तासां विश्विशानामिषमूर्जे संस्रमम् ॥ २७
 इन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्ये, —प ते योनि, —रिन्द्राय त्वो, —पयामगृहीतोऽसि ॥ २८
 अपां रसमुद्रपसं धर्वाञ् शुक्रं समाभृतम् । अपां रसस्य यो रसस्त्वं ते गृण्णाम्युत्तमम् ॥

२९

[४] ते १, ७, १०, १० । अथ १४, २-३ । वा १, २८, २९, २७, २६, ३३, ८६ १, २३-२५, ३०, २, ४, ३, १०, ३०, १९, ६,
 २३, ३८, २, ४ । वाज १०, ३५, ३७, ३८, ३६, ३०-३४, ३९, २-५, ११, ४५, २०, ५, २५, ४०, २, ४ । मा. श्री
 ७, १, १, २, ७, २, ५-६ [अग्ने अछा ० । अ १० १४१, १, अर्थं- ३, २० ० । प्र नो यद्यच्छा ० । अ. १०,
 १४१, २, अर्थं ३, २०, ३ । अर्थमणं बृहस्पति ० । अ. १०, १४१, ५, अर्थं. ३, २०, ७ । सोमं राजा ० । अ०
 १०, १४१, ३, अर्थं ३, २०, ४, वा ११ । इन्द्रवायुं सुसंदेशा ० । अ. १०, १४१, ४, अर्थं ३, २०, ६ । अदि-
 (उतादि) रसन्तं ० । अर्थं ३, २०, ८ । वाजस्य तु प्रसव ० । अर्थं ३, २०, ८ । देवस्य त्वा- अर्थं ० १९, ५१, २
 मे-१३

इन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्ये, —प ते योनि, —रिन्द्राय त्वा ॥

३०

कुविदुङ्गं यद्यमन्तो यद्यं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्व < वियुयु ।

इहैर्हपां कणुत भोजनानि ये बहिष्पा नम उक्तिं न जग्मुः ॥

३१

उपग्रामंगृहीतोऽसि, प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्ये, —प ते योनिः, प्रजापतये त्वा ॥ अया

विष्टा, प्रजापतये त्वा ॥४॥

३२-३३

देवा वै नाना यजानपश्य, —अथ वा एत < सर्वेऽपश्य <, —स्तस्मिन् वा अयतन्तु, तस्मिन् वाजिमुयु, —स्तं वृहस्पतिरुदजयत्, वृहस्पतिर्वै देवानां पुरोहितो, यद्वै पुरोहितो ब्राह्मण < शृणोति, तद्राज्जे, तेनेन्द्रमयाजयत्, स स्वाराज्यमगच्छत्, स एष स्वाराज्यो यज्ञः, स्वाराज्यं गच्छति य एतेन यजते, यद् वृहस्पतिरुदजयत् तस्माद् ब्राह्मणो यजेत, यद्विन्द्रमयाजयत्

स्तस्माद्राजन्यो, देवा वै नाना यजानाहुरग्नि, —ममहमिमं त्वमि, —त्यथ वा एतं प्रजापतिराह्वत्, तस्मिन् वा अपित्वमगच्छत्, तेभ्यश्छन्दा < स्युज्जुतीः प्रायच्छद, —थ वा एतेन प्रजापतिरयजत्, स स्वाराज्यमगच्छत्, स एष स्वाराज्यो यज्ञः, स्वाराज्यं गच्छति य एतेन यजते,

अथ वै वाज, —स्तथ एव < विद्वान् त्सीमं पिबुति वाज < ह गच्छति, याद्यन्तो हि देवाः सोममपिबु < स्ते वाजमगच्छ <, —स्तस्मात् सर्वेः सोमं पिपासति, वाज < ह गच्छति, वाग्धि वाजस्य प्रसवः, गां वै वाक् मृष्टां जुतुर्धा व्युभव, —देषु लोकेषु श्रीणि तुरीयाणि, पशुषु तुरीय <, या पृथिव्या < गांघ्रां सा रथन्तरे, यान्तरिक्षे सा वांते सा वामदेव्ये, यां दिवि सा बृहति सा स्तनयित्ना,

अथ पशुषु, ततो या वागत्यरिच्यत् तां ब्राह्मणे न्यदधु, —स्तस्माद् ब्राह्मण उभयी < वाच < वदति यश्च वेद यश्च न, या बृहद्रथन्तरयोर्वेजादिनं तयागच्छति, या पशुषु तय प्रतयेज्ज, तथ एव < वेदाह वा एनमप्रतिवशतं गच्छति, यावुती वाक्ता < हि वेदु, वाचा हि दीयते, वाचा प्रदीयते, यां शाधानाराश्र < सीस्या < सनोति न तस्य प्रतिगृह्ण, —मनृतेन हि स तत् सनोति, न मत्तस्य, यदां हि तस्य मंदो च्येत्यथ तं तत् तपति ॥५॥

३४

सप्तदश वा एते द्वयां ग्रहाः प्राजापत्याः, सप्तदशः पूरुषः प्राजापत्य, —अत्वायैह्वानि शिरी-श्रीरेमात्मा. वाक् सप्तमी, दश प्राणा, अह्नेऽह्ने वै पूरुषस्य पाष्पांपश्कियो, यंश्रुतिपजन्

[कुविदुङ्गं यद्यमन्तो ॥ अ. १०, १३१, २, अथवे १०, १२५, २]

[५] मण्ड १४, ५

[६] मं. १.११.१। मण्ड १४, ६-७। वा. ९, १। ११, ७, ३०, १, १५-७। अथ १०, १, १२, ७, ३४, १; १०, ७, ९-१०।

ग्रहान् गृह्णात्यङ्गादङ्गादेवेनं पाप्मनो मुञ्चति, श्रीर्वी सौमः, पाप्मा सुरोपयामा, आंगते काले
 प्राञ्चः सौमैरुत्क्रामन्ति, प्रत्यञ्चः सुरोपयामैः, पाप्मनैवेनं विपुनन्ति, तस्मादाहुः—वा-
 जपेययाश्च्येवं पूत इति, पाप्मना ह्येनं विपुनन्ति, देव सवितः प्रसुव यज्ञं, प्रसुव यज्ञ-
 पुतिं भगायैति, परुपि परुपि जुहोत्यु, त्सन्नयज्ञो वा एष, को ह तद्देव यदेतस्म्य क्रियते
 यन्नं, सर्वत्वायैवं प्रसवाय, वाजस्य तु प्रसवे मातरं महीमि, ति रथमुपावहरती, यं वा
 अदितिर, नयैवेनं प्रधत्तं सवित्रो चोपावहरति वाजस्योञ्जित्या, अस्वन्तरमृतमप्सु भेषज-
 मि, त्यश्चान् त्स्वपयन्त्य, प्सुजा वा अश्वा, स्वादिवेनान् योनेर्जनयन्ति, वायुर्वात्वा मनुर्वा
 त्वे, ति युनक्ति, न वा एतन्मनुश्च्यो योक्तुमर्हन्ति, देवताभिरैवेनान् युनक्तथ, एषां नपा-
 दाशुहेम, त्रिति रुराटानि प्रतिमाष्टि, पूर्वमेवं यजुरुदितमनु वदति, दुन्दुभीर्निहादयन्ति,
 वाग्वा एषैकारुष्यं प्राविशत्, तामेवोञ्जुपत्य, यो या वनस्पतिषु वाक्तामेवावरुन्दे, मत्तदगः
 सर्वो भवति, प्रजापतिर्वै सप्तदशः, प्रजापतिमेवाप्नोत्यु, त्सन्नयज्ञो वा एष, सचरत्स-
 रादो अघ्युत्सन्नयज्ञोऽवरुध्यते, सचरत्सरादेवेनमध्याप्त्वावरुन्दे ॥६॥ ३५

देवस्य सवितुः प्रसवे सत्यसवसो वर्षिष्ठं नाकं रुहेयमि, ति ब्रह्मा रथचक्रं सृपति, स-
 वितप्रधत्त एवं वञ्चं सपति वाजस्योञ्जित्या, अथो प्रजापतिर्वै ब्रह्मा यज्ञस्य, प्रजापतिरेवे-
 नं वञ्चादधि प्रसुवति वाजस्योञ्जित्यै, साम गायते, सत्यं वै साम्, सत्यैवेवोञ्जुपत्यु,
 जित्तिर्वाजपत्यं, च वै वाजो, ऽन्नाद्यस्योञ्जित्यै, देवस्य वयं सवितुः प्रसवे सत्यग-
 नस्य बृहस्पतेर्वाजिनो वाजजितो वाजं जेष्मं, ति रथमुप्यातिष्ठति, सवितप्रधत्त एवं रथमुप्या-
 तिष्ठति वाजस्योञ्जित्यै, वाजिनामृचोऽन्वाह वाजस्योञ्जित्या, आर्जि धावन्ति वाजस्योञ्जि-
 त्या, अनुदिष्टै रथैर्धावन्ति, दक्षिणयैवं स्वर्ग लोकमेति, यदेतुदिष्टै रथैर्धावन्ति दक्षिणया
 वा एतद्यज्ञमानः सह स्वर्ग लोकमे, त्यथैव नैवारः सप्तदशग्रगवो, देवा ओपधीषु पक्वाम्रा-
 जिमुषु, स्ता बृहस्पतिरुद्वजपत्, म एतान्निवारान् न्युवृणीत्, तन्निवारानां निवारत्वं, बृह-
 स्पतिर्वै ता उद्वजपत्, तमेवं भागिनं करोत्यहिश्मार्यं, तमर्धधात्वालं हरन्ती, हं वा
 असा आदित्यं ज्ञासात्, तमितोऽघ्यमु लोकमहरं, स्तघतोऽघ्यमु लोकमहरन् यवात्सानेऽव-
 दधुति यजमानमेवं स्वर्ग लोकं हरन्त्या, मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादि, ति रथेषु पुनगसु-
 तेषु जुहोति, यमेवं वाजुमुद्वेषुस्तमात्मन्धत्तं, ऽज्जीजपत वनस्पतया, इन्द्राय वाचं विमु-

[७] मं १.११.१.३ । अठ ६४.७-८ । प ११.१०.१३ ११.१० । अथ १०.१३.१४.१७.२५.२६ ।

व्यध्वामि, —ति रथविमोचनीयं जुहोति, यंजुष्वैव युज्यन्ते, यंजुषा विमुच्यन्ते, वाजिनी वा-
ज्जितौ वाजं जित्वा बृहस्पतेर्भागंमवजिघ्रत्तमि, —ति भार्गिना एवैना अंक, —वाजिनी वाज्जितौ
वाजं जित्वा बृहस्पतेर्भागं निमृज्येथामि, —ति सर्वानेवैनान् प्रीणात्य, —र्धवशां च, सुरोपयामांश्च
हरन्ति यं आजिं धावन्ति, तेभ्यो यमेव वाजुमुदंजैपुस्तं परिक्रीणीते, मधुघालं ब्रह्मणे, ब्रह्मण एव
तेन परिक्रीणीते, ककुभो राजपुत्रः प्राश्नाति, वीश्यं च वै ककुब, वीर्यमेवात्सन् घृते ॥७॥

३६

स्यो रोहवेहि, स्यो रोहवेहि, स्वो रोहवेति, ३स्ववी एतद्रोक्ष्यन् पत्न्या संश्वदते,
ऽथो अन्वारम्भो वा एष यज्ञस्य, पत्न्या सह स्वयं लोकं भगता, आयुर्वर्जं कल्पते, प्राणी
यज्ञं कल्पता, इत्येतावान् वै पुरुषो, यावानेव पुरुषस्तमाप्नोति, सं सर्वो भूत्वा स्वर्गं लोक-
मेति, दर्भमप च वासो भवति पवित्रत्वाय, गोधूमं च्वालं, प्राजापत्यां वै गोधूमा, अर्धं प्र-
त्यासामोपधीना च सहैवात्राद्येनामं लोकमेति, वाजाय स्वाहा, प्रसवाय स्वाहेति, त्रयोदश
वा एता अहृतय, —त्रयोदश मासाः स चत्सरः, स चत्सरं च वावास्मा एतद्रूपदधाति स्वर्गं लो-
कं, तस्मिन्नेव प्रतितिष्ठ, —त्यन्नाय त्वा, वाजाय त्वा, वाजजित्याथै त्वे, —तूपपुटैरुप-
न्ति, प्राजापत्यां वा ऊपाः, श्वः श्वो भूयाश्सो भवन्त्य, —त्राद्येनैवैतमर्षयन्त्ये, —ति वा
ए३पोऽस्माहोका३घोऽस्मं लोकमेति, यद्रूपपुटैरुपन्ति तेनास्माहोकांति, तेनास्मिहोके धृतौ
हिरण्यमभ्यवरोहति, तेजो वै हिरण्यं, तेजस्येव प्रतितिष्ठति, यस्ताजिनमभ्यवरोहति,
पृथ्वी वै यस्ताजिनं, पृथुप्रेवं प्रतितिष्ठ, —त्येन्नस्यान्नस्य जुहोति वाजप्रसव्याभि, —रन्न च वै
वाजो, ऽघाघ्रस्पावुरुद्धया, उर्मयं ग्राम्यं चारण्यं च जुहोत्युर्मयस्यान्नाद्यस्यावुरुद्धया, औदु-
म्बरेण सुवेण जुहो, —त्युर्वी उदुम्बर, ऊर्जाऽवुरुद्धये, सप्तभिर्जुहोति, सप्त वै छन्दाश्सि,
छन्दोभिरेवास्मा अघाघ्रमवुरुद्धे, ऽथ वाग्वै छन्दाश्सि, वाचवास्मा अघाघ्रं प्रयच्छति ॥८॥

३७

अंधेतेऽतिप्राश्ना, यदेवादः पंगुमनाद्यमनुवरुद्धं तस्यैतेऽवुरुद्धये गृह्यन्ते, ऽयंते पृथवा आ-
लम्पन्ते यज्ञकतुनामवुरुद्धये, यदाप्रयोऽपिमेते तेनावुरुद्धे, यदेन्द्राम उ३कथ्यं तेन, यदे-
न्द्रो वृष्णिः षोडशिनं तेन, यत् सारस्वती मेधी यदेवादः सप्तदशं स्तोत्रमनाममनुवरुद्धं तदे-

[८] मं. १, ११, ३। ऋ. १४, ८। व. १, २१: १८, ०१: ००, ३३: १८, ०८: ००, ३०। क. ज. १०, २८: १९, ४९:
०४, ४६: १९, ४०, २४, ४५।

[९] मं. १, ३, ३१। ऋ. १४, ९-१० मा. शो. ७, ०, ५, ६।

वैतयामोति, तद्वरुन्दे, उथैपां वशां, देवाश्च वा असुराश्चास्पधन्त, नेमे देवा असिन्नेमंस-
सुरा, स्तं देवा एतां वशामपश्य, स्तया लोकं द्वितीयमवृज्जतासुरलोकं, यस्यावर्धति सं-
देवलोकं, यस्य नावर्धति सोऽसुरलोकं, स्तं लोकमेवैतया द्वितीयं यजमानो वृद्धे भ्रातृ-
व्यलोकमेव, सारस्वश्त्यन्येषामुत्तमा भवति, सारस्वश्त्यन्येषां प्रथमा, वाग्वै संरस्वती,
वाचा यज्ञः संततो, वाचैव यज्ञं संतनोति, यद्वै यज्ञस्य विद्वान्न करोति यथाविद्वानन्तरेति
तच्छिद्रं, तद्वाचैव संरस्वत्या कल्पय, त्यनिरुक्तः प्रातःसवः, प्रजापतिमेव तेनामोति,
विद्योनिर्वै वाजपेयः प्राजापत्यः, सं निरुक्तसामा, यदनिरुक्तः प्रातःसर्वस्तेन संयोनि रथन्तरं
साम भवत्याशीया, उज्जित्या, अथो इयं वै रुधन्तरम्, स्यामिषं सुयते, वाजवतीर्मा-
भ्यन्दिने पवमाने भवन्त्य, न्नं वै वाजो, उन्नाद्यस्यावरुद्धये, चित्रवतीराभ्रुवे पवमाने भवन्ति
स्वर्गस्य लोकस्य समष्टयै, शिपिविष्टवतीषु स्तुवत, एषां वै प्रजापतेः पशुष्टास्तनूर्यञ्जिषि-
विष्टं, तस्माञ्जिषिविष्टवतीषु स्तुवत, आष्टाद्दृष्टं मुत्तममुक्यानां भव, त्युत्तरे एषं स्तोत्रं अ-
भिसंतनोति, यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यतेऽमुं तं लोकमभ्यतिरिच्यते, वृहश्चेवामुं लोकमाप्तमर्हती,
न्द्रियं वै वीर्यं वृहद्, यद् वृहतां स्तुवते, इन्द्रियं वा एतद्वीर्यं ततो यज्ञस्य यजमानः प्रति-
तिष्ठति ॥९॥

३८

अमिरिकाक्षराष्टदजयद्, श्विनौ द्व्यक्षरां, विष्णुस्त्र्यक्षरां, सोमश्चतुरक्षरां, सविता
पञ्चाक्षरां, पूषा षडक्षरां, मरुतः सप्ताक्षरां, बृहस्पतिरष्टाक्षरां, मित्रो नवाक्षरां, वं-
रुणो दशाक्षरा, मिन्द्रा एकादशाक्षरां, विश्वे देवा द्वादशाक्षरां, वंसुसस्त्रयोदशाक्षरां,
रुद्राश्चतुर्दशाक्षरा, मादित्याः पञ्चदशाक्षरा, मद्दितिः षोडशाक्षरां, प्रजापतिः सप्तदशो,
ऽमिरिकाक्षरया वाचयुदजयद्, श्विनौ द्व्यक्षरया प्राणापाना उदजयतां, विष्णुस्त्र्यक्षरया त्री-
णिमाँल्लोकानुदजयत्, सोमश्चतुरक्षरया चतुष्पदः पृथ्वनुदजयत्, सविता पञ्चाक्षरया पञ्च दिशा
उदजयत्, पूषा षडक्षरया षड्भुतनुदजय, न्मरुतः सप्ताक्षरया सप्तपुदां शंक्रुतीषुदजयन्, वृ-
हस्पतिरष्टाक्षरयाष्टौ दिशा उदजय, चतस्रो दिशश्चतस्रोऽकुशली, मित्रो नवाक्षरया नव प्राणा-
नुदजयद्, वरुणो दशाक्षरया दशाभुदजय, मिन्द्रा एकादशाक्षरया अष्टमभुदजयद्, विश्वे
देवा द्वादशाक्षरया जगतीषुदजयन्, वंसुसस्त्रयोदशाक्षरया त्रयोदश मांसुदजयन्, रुद्राश्चतुर्द-
शाक्षरया चतुर्दश मांसुदजय, मादित्याः पञ्चदशाक्षरया पञ्चदश मांसुदजय, मद्दितिः षोड-

शाक्षरया षोडशं मासमुदजयत्, प्रजापतिः सप्तदशो, ऽग्निरेकाक्षरयोदजयन्मामिमां पृथिवीं,—
 मन्थिनौ द्व्यक्षरया प्रमामन्तरिक्षं, विष्णुश्च्युक्षरया प्रतिमां स्वर्गं लोकं, सोमश्चतुर-
 रक्षरयाश्रीर्वर्निक्षत्राणि, सविता पञ्चाक्षरयाक्षरपङ्क्तिमुदजयद्, याश्चक्षरपङ्क्तिः सा पङ्क्तिः,—
 श्वतुर्धां र्हेतस्याः पञ्च पञ्चाक्षराणि, पूर्वा पङ्क्षरया गायत्रीमुदजय, चतुर्धां र्हेतस्याः पदं
 पुङ्क्षराणि, मरुतः सप्ताक्षरयोष्णिहमुदजय, श्वतुर्धां र्हेतस्याः सप्त समाक्षराणि, बृहस्पतिः
 षष्ठाक्षरयानुष्टुभमुदजय, चतुर्धां र्हेतस्या अष्टा अष्टा अक्षराणि, मित्रो नवाक्षरया बृहतीमुदज-
 य, चतुर्धां र्हेतस्या नव नवाक्षराणि, वरुणो दशाक्षरया विराजमुदजय, चतुर्धां र्हेतस्या दश
 दशाक्षराणि, न्द्रा एकादशाक्षरया त्रिष्टुभमुदजय, चतुर्धां र्हेतस्या एकादशैकादशाक्षराणि,
 विश्वे देवा द्वादशाक्षरया जगतीमुदजय, श्वतुर्धां र्हेतस्या द्वादश द्वादशाक्षराणि, वसुवस्त्र-
 योदशाक्षरया त्रयोदशं मासमुदजयन्, रुद्रश्चतुर्दशाक्षरया चतुर्दशं मासमुदजय, आदित्याः
 पञ्चदशाक्षरया पञ्चदशं मासमुदजय, अदितिः षोडशाक्षरया षोडशं मासमुदजयत्, प्रजापतिः
 सप्तदशो, ऽग्नेया एकाक्षराय छन्दसे स्वाहा, ऽग्निभ्यां द्व्यक्षराय छन्दसे स्वाहा, विष्णवे
 च्युक्षराय छन्दसे स्वाहा, सोमाय चतुरक्षराय छन्दसे स्वाहा, सवित्रे पञ्चाक्षराय छन्दसे स्वाहा,
 पूर्णे पङ्क्षराय छन्दसे स्वाहा, मरुद्भ्यः सप्ताक्षराय छन्दसे स्वाहा, बृहस्पतये षष्ठाक्षराय छ-
 न्दसे स्वाहा, मित्राय नवाक्षराय छन्दसे स्वाहा, वरुणाय दशाक्षराय छन्दसे स्वाहे, न्द्रायै-
 कादशाक्षराय छन्दसे स्वाहा, विश्वेभ्यो देवेभ्यो द्वादशाक्षराय छन्दसे स्वाहा, वसुभ्यस्त्रयो-
 दशाक्षराय छन्दसे स्वाहा, रुद्रेभ्यश्चतुर्दशाक्षराय छन्दसे स्वाहा, ऽदित्येभ्यः पञ्चदशाक्षराय
 छन्दसे स्वाहा ऽदित्यै षोडशाक्षराय छन्दसे स्वाहा, प्रजापतिः सप्तदशः ॥१०॥

३९[६९५]

॥ इति प्रथमकाण्डे याज्ञपेयाभिधान एकादशः प्रपाठकः ॥११॥

॥ इति प्रथमकाण्डे समाप्तम् ॥

अथ द्वितीयं काण्डम् ।

अथ प्रथमः प्रपाठकः ।

काम्या इष्टयः ॥१॥

एन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेद्यस्य सजाता वीद्यायुः, — रोजो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवैतान् वीर्येण पुनरुपास्यत, एन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेद्भ्रातृव्यवा, — नोजो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवैतान् वीर्येणाभिभवत्यै, —न्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेत् प्रजाकामो योऽलं प्रजायि सन् प्रजा न विन्देत्, प्रजापुतेवी इन्द्राग्नी प्रजामपगूहतां, ता एतेन भागधेयेनोपाधावत्, ता अस्मै प्रजां पुनरदत्ता, —मिन्द्राग्नीं खलु वा एतस्य प्रजामपगूहतां योऽलं प्रजायि सन् प्रजां न विन्देत्, ता एव भागधेयेनोपासरत्, ता अस्मै प्रजां पुनरदत्ता, चिन्देद्वती याज्यानुवाक्ये भवतो वित्या एवं, —न्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेत् संग्राममभिप्रया, — नोजो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवैतन् वीर्येणाभिप्रयात्यै, —न्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेत् संग्रामं स्रयत्यो, —जो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवैतन् वीर्येण जयति, सं यदा संग्रामं जयेदधैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपे, —दोजसा वा एष वीर्येण व्युध्यते यः संग्रामं जयत्यो, —जो वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवैतन् वीर्येण संमर्धयत, एन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेत् पौष्णं चरुं जनतामभिप्रया, — नोजो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवैतान् वीर्येणाभिप्रयाति, पूषा वीर्यस्यानुप्रदाता, सोऽस्मै वीर्यमनुप्रयच्छत्यै, —न्द्राग्रमेकादशकपालं निर्व्वेपेत् पौष्णं चरुं क्षेत्रस्य पतये चरुं क्षेत्रमध्यवस्य, —नोजो वै वीर्यमिन्द्राग्नी, ओजसैवास्मै वीर्येण लोकं विन्दतः, पूषा वीर्यस्यानुप्रदाता, सोऽस्मै वीर्यमनुप्रयच्छती, —यै क्षेत्रस्य पतन्य, — स्यामेव प्रतिविष्टति ॥१॥

अग्रये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्व्वेपेत् काम्या, सश्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः, सश्वत्सरो काम आप्यते, सश्वत्सरोमेवापत्, सोऽस्मै काममामोति यत्कामो मन्यते, —ग्रये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्व्वेपेत् संमान्तमभिप्रोक्ष्यन्, त्सश्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः, सश्वत्सराय संमन्यते, सश्वत्सरोमेवापत्वाव्रुणं कामुमभिद्रुष्यत्यै, —ग्रये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्व्वेपेत् सुनिं प्रप्यन्, त्सश्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः, सश्वत्सराय प्रतिगृहते, सश्वत्सरोमेवापत्वां मातां सनिं व्रुते, सं यदा व्रुतीताधामये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्व्वेपेत्, सश्वत्सरो वा अग्नि-

वैश्वानरः, सश्वत्सरमेपं प्रयुङ्क्ते, सश्वत्सर एतस्मै वनुते, तमेव भागिनमक, —स्तं व्यमौग, यं द्विप्यात्तस्मै दक्षिणां दद्यात्, पशेन वा एपं चरति, तमेवास्मिन् प्रतिमुञ्चत्ये, —
 कृदायनो गौर्दक्षिणा, स हि सश्वत्सरस्य प्रतिमा, —अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्वपेद-
 नन्नमत्स्येन, त्सश्वत्सरो वा अग्निवैश्वानरः, सश्वत्सरायैवेनदप्यधात्, स यदानन्नमघाद-
 धाग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्वपेद्, यदेवाहोऽनुन्नमत्ति तदस्मै सश्वत्सरः स्वदयति,
 स्वदितमेवात्ति, सीतं दक्षिणा कृष्णं च धासो, अनुन्नं च वै सीसमं, नन्नं कृष्णम्, नन्ने-
 नैवानन्नमुपहृत्यान्नाद्युमात्मन् धत्ते, अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्वपेत् संग्राममभिप्रयान्,
 त्सश्वत्सरो वा अग्निवैश्वानरः, सश्वत्सरैवेनमभिप्रयात्य, —अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं नि-
 र्वपेत् संग्रामं च सश्वत्स्य, यत्रो वै संग्रामाणयोरायतनवचरो भवति स जयति, —यं वा अग्निवै-
 श्वानरं, इमामेवायतनमकृता, —अस्यां पराक्रुचस्त, जयति संग्रामं, स यदा संग्रामं जयेद-
 धाग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्वपेत्, सश्वत्सरो वा अग्निवैश्वानरः, सश्वत्सरमेपं प्रयुङ्क्ते,
 सश्वत्सर एतस्मै जयति, तमेव भागिनमक, —स्तं व्यमौग, —अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं
 निर्वपेद्यः कामयेता, —अनेन रक्षिमान्यवान् ग्रीहीन् वादुधीयेति, सश्वत्सरो वा अग्निवैश्वानरः,
 सश्वत्सरोऽन्वोद्यस्य प्रदाता, तमेव भागधेयेनोपासत्, सोऽस्मा अन्वाद्यं प्रयच्छत्य, —अग्नये
 वैश्वानराय द्वादशकपालं निर्वपेद्, वारुणं च युवमयं चरुमामयाविनं च याजयेद्, वरुणगृहीतो
 वा एपं यं आमयावी, वरुणादेवेनं तेन मुञ्चत्य, —सौ वा आदिशत्योऽग्निवैश्वानरो, अमुना
 वा एनमेतं निगृहीतं चरुणो गृह्णाति, तत् एनं मुक्त्वा यावानेवास्यात्मा तं चरुणान् मुञ्चति,
 वारुणं चरुं निर्वपेद्यवमयमीयन्त, —अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं भूतिकामं च याजयेद्, वरु-
 णगृहीतो वा एपं यो भूतिकामो, वरुणादेवेनं तेन मुञ्चती, —याश्चरुर्भवत्ये, —तावान् वा आ-
 त्मा, यात्रानेवास्यात्मा तं चरुणान् मुक्त्वा, —सौ वा आदिशत्योऽग्निवैश्वानरो, अमुनेन-
 मन्वारम्भवत्ये, —मुप्येनमादित्यस्य मात्रां गमयति ॥२॥ २

अग्नये ज्ञातरेदमेऽष्टारूपालं निर्वपेदधिक्राव्या एकादशकपालमग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं च
 यः सवनेदुनीं प्रथमामिष्टिमालभेता, —अग्निं वा एतस्य तद्वेद यत्रास्येष्टं च यत्र सुकृतम्, —अग्निरेवास्मै
 तद्विन्दत्य, —मेस्यां वा एपं यः सवै ददाति, तद्विधिक्रावैवेनं मेघ्यं करोति, सश्वत्सरो वा
 अग्निवैश्वानरः, सश्वत्सरो वा एतस्य तद्वेद यत्रास्येष्टं च यत्र सुकृतं, सश्वत्सर एवास्मै
 तद्विन्दत्य, —अग्नये सुरभिमेतुऽष्टारूपालं निर्वपे, —दभिश्चास्पमानं च याजयेद्, रयप्रोतं च वै दाम्ये-

मभ्युश २५५, — स्तं कौलकावतीं अग्रतां, तथा त्वा याजयिष्यावो यथा तैः ऽङ्गुमत्स्यन्ति, यत्र
 ग्राम्यस्य पशोर्नोपशुर्णवस्तद्गृह, यस्तत्रा केशोपायत् तूर्णीमिवास्वेति, त ५ ह स्म वै व्याघ्रा उप-
 घ्रायं तूर्णीमिवापक्रामन्ति, तौ वै तत्रैव श्वो भूते यज्ञायधैरन्वेत्याग्निं मुधित्वाग्नेये सुरभिर्मेतदृष्ठा-
 कपालं निरवपतां, ततो वा एनं न पर्यवृञ्चन्, यमुभिर्शस्तेयुस्तमेतया याजयेद्, दुरभि वा
 एतमारुधं मुशिरा २५६ सन्त्ये, — पां वा अग्नेर्भेपजा तनूयैत्सुरभि, — भेपजमेवास्मा अकः, सुरभिमेन-
 मकः, शमयत्येवा, — ऽग्नेयेपुमानायाष्टाकपालं निर्वपेदधिक्रावणा एकादशकपालप्रभये वैश्वानराय
 द्वादशकपालं पुनरैत्यु गृहेषु, पवमान एवैनं पुनात्य, — मिनिप्रपत्य, — पुतो वा एपं यमुभिर्श २-
 सन्ति, नैनं दधिक्रावा चनं पात्रयाक्रियादि, — ति खलु वा आहु, — स्तद् दधिक्रावैवैनं पायति,
 स २५७ सरो वा अग्निर्वैश्वानरः, स २५८ त्सर एवैनं २ स्वदयत्या, — भेयमष्टाकपालं निर्वपेदग्नीषोमीयमे-
 कादशकपालं द्यावापृथिवीयं द्विकपालं २ यः संग्रामं जिगीषेन्नृज्यायं २ वा जिज्यासेद्, ऋद्वया एवा-
 भे ३ यो, ऽग्नीषोमाभ्या २ वै वी ३ यैर्णेन्द्रो वृत्रमहन्, वृत्रं खलु वा एपं हन्ति यः संग्रामं जयति
 नृज्यायं २ वा जिनाति, तद्वात्रैर्भवेत्, — दिन्द्रो वै वृत्राय वज्रमुदयच्छत्, तं द्यावापृथिवीं नान्वम-
 न्येतां, तमेतेन भागधेयेनान्वमन्येता २, यद् द्यावापृथिवीयो वज्रस्यानुमत्या, अथो अनुमतवज्रो
 ऽसदिति, स यदा संग्रामं जयेन्नृज्यायं २ वा जिनीयादथाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेदैनद्राग्नेकादशक-
 पालं द्यावापृथिवीयं द्विकपालं, ऋद्वया एवाग्ने ३ यो, ऽग्नीषोमाभ्या २ वै वी ३ यैर्णेन्द्रो वृत्रमहन्,
 त्सं ओजसा वा वीर्येण व्याच्यते, स एतैर्नेन्द्राग्नेमपश्यत्, तैर्नो जो वीर्यमात्संजुघर्त्ता, — जुगा
 वा एपं वीर्येण व्युच्यते यः संग्रामं जयति नृज्यायं २ वा जिनात्यो, — जो वीर्यमिन्द्राग्नीं, ओजु-
 सैवैनं २ वीर्येण संमर्धयतो, २५९ यद् द्यावापृथिवीयो, वा यं एवास्मै वज्रमुन्वेम २ सातां ताम्यामेपं
 भागः कियते ॥३॥

अग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेद्द्वाल्लर्णः काम्या, — ऽग्नीषोमीयो वै ज्ञाज्जो देवतुया, स्तो-
 मेवदेवतां कामाय भागधेयेनोपासरत्, तां अस्मै कामं २ ममर्धयतो यत्कामो भवत्य, — ऽग्नीषोमीयमे-
 कादशकपालं निर्वपेद्द्वाल्लर्णं भूतिकामं २ याजयेद्, देवां वै स्रश्मासत कुरुक्षेत्रेऽग्निः सोमा इन्द्र, —
 स्तेऽनुवन्, यतमं नः प्रथमं २ यंशु श्रुच्छात्तं नः सुहेति, तेषां २ वै सोमं २ यंशु आह्वत्, तंमु-
 भिसंमगच्छन्त, तस्मात्सोममभिसंगच्छन्ते, स हि युशस्त्रितम, — स्तदं सोमो न्युत्तमयत्, स
 गिरिसंगच्छत्, तंमभिरन्वगच्छत्, तौ गिरौ अग्नीषोमीं संमभवतां, तस्मात्सद्गदि गिरौ अग्निर्देहति
 गिरौ सोमः, स वा इन्द्रः शिथिरं हुवामन्यत्, ३ गोऽग्नीषोमा अनुगच्छत्, तां अत्रवाद्,

[४] छ २, ३, २, ४, ४, ३ । चठ. २०, २ ।

याज्युतं मति, तं वा एतयाग्नीषोमा अयाजयतां, तस्मिंस्तेजोऽग्निर्दधादिन्द्रियं सौम, स्त-
 ता इन्द्रोऽभवद्, यो भूतिकामः स्यात्तमेतया याजयेत्, तेज एवास्मिन्नाग्निर्दधातीन्द्रियं सौमो,
 भवत्येवा, —ऽग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेत् श्यामाकं वसन्ता ब्रह्मवर्चसकामो, ऽग्नीषोमौ वै
 ब्रह्मवर्चसस्य प्रदातारौ, ता एव भागधेयेनोपासरत्, ता अस्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छतो, वसन्ता
 यजेत, वसन्तो वै ब्राह्मणस्य ऋतुः, स्व एवास्मा ऋतो ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छतो, यत्पुरोडाशस्ते-
 नाग्नेयो, यञ् श्यामाकस्तेन सौम्यः, सर्वमेवाग्नीषोमाम्या हव्यं संप्रादात्, ता अस्मै सर्वं
 ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छतः, सौमाग्नी सत्याज्ये स्यातां, तेजो वा अग्निरिन्द्रियं सौम, स्तेजसा च
 धावास्मा एतदिन्द्रियेण चोभयतो ब्रह्मवर्चसं परिगृह्णाति, सौमापौष्णं चरुं निर्वपेन्नमपिष्टं पशु-
 कामः, सौमो वै रेतोधाः, पूषा पुशुनीं प्रजनयिता, सौम एवास्मै रेतो दधाति, पूषा पशुं
 प्रजनयति, सौमेन्द्रं चरुं निर्वपेत् पुरोधोकामः, सौम्यो वै ब्राह्मणो देवतुयै, —न्द्रो राजन्यो,
 ऽनपदोष्यं खलु वै सौमः प्रयच्छति, तमेव भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मा अनपदोष्यं राष्ट्रं
 प्रयच्छत्या, —मिवाहृणं चरुं निर्वपेत् समान्तमभिर्दृष्ट्वामयाधीं वा, —ऽनुत् वा एष करोति यः समान्त-
 मभिर्दृष्ट्वति, देवता वा एष आरधोऽनुत् करोत्य, —मिर्वै सर्वा देवता, अत्र वै सापि देवता
 यामारत्तत् एनं मुञ्चति, यद्द्वारुणो वरुणादेवेनं तेन मुञ्चति, तत् काजवथ वा एतत् क्रियते
 सर्वैस्वविष्टिः सर्वस्य प्रायश्चित्तिः ॥४॥ ४

सौमारोद्रं घृतं चरुं निर्वपेत् शुक्लानां ब्रह्मवर्चसकामः, स्वर्भानुवां आसुरः स्यं तमसा-
 विध्यत्, तं सौमारुद्रा अभिपूजयतां, तस्य वा एतेनैव शंभुलमपाहता, —मेतेनास्मिंस्तेजोऽध-
 चा, यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तमेतया याजयेत्, शंभुलमेवास्यापहन्ति, तेजोऽस्मिन् दधाती, —
 याश्चरुर्मरत्ये, —तवान् वा आत्मा, यवानेवास्यात्मा तावदस्मिंस्तेजो दधाति, शुक्लाग्नीहयो
 भवन्ति, श्वेतांगां आज्याय दुहन्ति, तेज एवेतत्संश्रियते, घृतं प्रोक्ष्यं भवति, घृतं मार्जयन्ते,
 घृतं भवति, भूय एवास्मिंस्तेजो दधाति, यस्या रात्र्याः प्रातर्पुष्यमाणः स्यान्नास्य तांश्रा-
 त्रीमेषां गृहान् प्रहरेपुरा, —पो वै शान्तिः, शमयेयुरेव, परिश्रिते याजयन्ति तेजुसः परिगृहीत्यै,
 मार्कं रुदिमभिः प्रचरन्ति, साकमेवास्य रुदिमभिः शंभुलमपृच्छन्ति, तिप्यापूर्णमासे याजयेत्, सौ-
 मो वै चन्द्रमा, रुद्रं स्तिप्युः, संप्रदत्सेवेना उपासरत्, प्राचीनं वै सौमारीं पृषयः, प्रतीचीनं
 रौद्रा, —ने हि प्राचीनं शृष्यन्ति, शृष्यन्ति प्रतीचीनं, मनोर्षो भवन्ति, मनुर्वै यत्कि-
 चानुदुक्तं पृषयेवावुदुत्, तं पृषयन्त्वायैव, —ताः शंकरिर्भवन्ति शक्यै, नाराजश्च सीर्भवन्ति

शान्त्यै, किलासत्वाद्वा एतस्य, भयमति ह्युपहन्ति, सौमार्पोष्णं चरुं निर्वपेन्नमपिष्टं पशुकामः, सौम्यो वै ब्राह्मणो देवताया, पशवः पूषा, स्वाँ वा एतदेवतां पशुभिर्वँहयते, त्वँचुमे- वाकृत ॥५॥

सौमारौद्रं चरुं निर्वपेत् कृष्णाणाँ व्रीहीणांमिचरन्, त्सौमीर्वा ओषधय, —स्तत् एनं निर्या- च्यु रुद्रायास्य पशूनपिदधाति, कृष्णा व्रीहयो भवन्ति, तमो वै कृष्णं, मृत्युस्तमो, मृत्यु- नैवेनं ग्राहयति, शर्मयं वहिर्भवति, वैभीदक इध्मः, शृणादिति शर्मयं वहिर्भवति, विभिस्यै वैभीदक इध्मः, सौमारौद्रं चरुं निर्वपेदुदश्रित्यंविचितानाँ व्रीहीणाँ यः कामयेत द्वि- तीयमस्य लोकं जनयामि, सौमीर्वा इमाः प्रजा, द्वितीयमेवांस्य लोकं जनयति, नेमँ शर्मयं वहिर्भवति नेममशरमयं, नेमो वैभीदक इध्मो नेमोऽवैभीदको, द्वितीयमेवांस्य लोकं जनयति, सौमारौद्रांमिध्मां निर्वपेदामयाविन्ँ याजये, —दायैर्वा वै प्रमीतः, सौम्यो जीव, — ऋभुयत्त एवेनं निष्क्रीणाति, पयो वै पुंरुपः, पय एतस्यामयति, पयसैर्वास्य पयो निष्क्री- णाल्य, —पिनद्धाक्षो होता स्यात्, तर्मरण्यं पराणीयं विकशापयेत्, तस्मा अनद्धाँ दद्यात्, तं धीत्, तस्याश्रीयात्, यत्तस्य नाश्रीयात् प्रमीयेत् ॥६॥

आश्रावैष्णवंमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्नभिचर्यमाणो वा, सरस्वतीमप्याज्यस्य यजे, —दु- धिर्वँ सर्वा देवता, देवताभिरेवांस्य देवताः प्रतिचरति, विष्णुर्यज्ञो, यज्ञेनु यज्ञँ, वा- कसरस्वती, वाचा वाचं, तदुभिचर्यामिप्रायुक्ता, —ऽथो प्रतिचर्यात्येवं प्रायुक्ता, —ऽऽश्रावैष्णवं घृतं चरुं निर्वपेच्चक्षुष्कामो, ऽग्निर्वँ मुनुष्याणां चक्षुषः प्रदाता विष्णुदेवाना, —मेतौ वै चक्षुषः प्रदातारौ, ता एव भागधेयेनोपासरत्, ता अस्मै चक्षुः प्रयच्छतो, घेर्वा वै घृतं पयोऽनुदुहस्तंण्डुला, —स्त- निमधुनं, मिथुनं चक्षुः, —मिथुनेनैवास्मै मिथुनं चक्षुर्जनयतः, पयो वै घृतं, पयश्चक्षुः, पयसैर्वास्मै पयश्चक्षुर्जनयत्, —स्तेजो वै घृतं, तेजश्चक्षुः, —स्तेजसैर्वास्मै तेजश्चक्षुर्जनयतो, हिरण्यं ददात्या, — युर्वँ हिरण्य, —मायुश्चक्षुः, —राघुपैवास्मा आयुश्चक्षुर्दधाति, शतमानं भवति, शतायुर्वँ पुंरुपः शतवीर्या, आयुरेव वीर्यमाप्नोत्या, —श्रावैष्णवंमेकादशकपालं निर्वपेदभिचर्यमाणो, ऽग्निर्वँ सर्वा देवता, विष्णुर्यज्ञो, देवताश्चैव यज्ञं चास्तृत्यै मध्यतः प्रतिशत्या, —श्रावैष्णवंमेकादशकपालं निर्वपेद् संग्रामे, सरस्वतीमप्याज्यस्य यजे, —दुग्धिर्वँ सर्वा देवता, देवताभिरेवांस्य देवताः

[६] त. २,२,१० । काठ. ११,५ ।

[७] त. २,२,९ । काठ १०,९ ।

प्रणुदते, विष्णुर्यज्ञौ, यज्ञेन यज्ञश्च, वाक्सरस्वतीं, वाचा वाचश्च, यद्वि मन्येत्, ।
 प्रति पुरस्ताच्चरन्तीति, द्वे पुरोनुवाक्ये कुर्यादेंकाश्च याज्याश्च, सममेवं द्वाभ्यां क्रियते, इत्यै-
 कया प्रयुङ्क्त, आमावैष्णवं प्रातरष्टाकपालं निर्वपेत् सारस्वतं चरुं बार्हस्पत्यं चरुमा, — द्वावैष्णवं-
 मेकादशकपालं मध्यंदिने सारस्वतं चरुं बार्हस्पत्यं चरुमा, — द्वावैष्णवं द्वादशकपालमपराह्णे सार-
 स्वतं चरुं बार्हस्पत्यं चरुश्च यस्य भ्रातृव्यः सोमेन यजेता, — इतिर्वै सर्वा देवता, देवताभिरेवांस्य
 देवता आमोति, विष्णुर्यज्ञौ, यज्ञेन यज्ञश्च, वाक्सरस्वती, वाचा वाचं, ब्रह्म बृहस्प-
 ति, — ब्रह्मणैवास्य ब्रह्मामोति, कपालैश्छन्दाश्चि, पुरोडाशैः सवनानि, मैत्रावरुणंमैक-
 कपालं निर्वपेत् पयस्याश्च वा, — इनुवन्ध्यामैवैतेनामोति, सैपाध्वरकल्पेष्टि, — यज्ञमैवैतयामोति ॥७॥

७

आधिमार्हतं चरुं निर्वपेद् वृष्टिकामः, समान्या मुदश्चरुं च कुर्युः कुम्भं च, यस्मिन्नेवाधौ
 चरुं पंचेयुस्तास्मिन् कुम्भं धूपयेथु, — यूर्मां वा अस्यामूर् गच्छति नार्चि, — स्तस्मादेतं धूपयन्ति, न
 पचन्ति, यदा हवींश्चामादयेत्पुरं दक्षिणायाश्च श्रोण्यां कुम्भमासाद्योदकेन पूरयेथु, — यद्वि पुरां
 सस्स्थानाद्दीयंता, — इत्यं वृषिप्यती, — ति ब्रूयाद्, यद्वि सश्स्थिते, श्वो ब्रूये, — ति ब्रूयाद्, यद्वि
 चिरमिषु वीथेत्, नार्चा विचं, — ति ब्रूयाद्, — द्वाविर्वा इतो वृष्टिमिद्वे, मरुतोऽमृतश्चावयन्त्ये,
 तं वं वृष्ट्याः प्रदाता, — स्तानिव भागधेयेनोपासत्, तेऽस्मै वृष्टिं प्रयच्छन्ति, मार्हतं चरुं निर्व-
 पेत् पयसि प्रयङ्क्तुं प्राप्कामो वा पशुकामो वा, पृथ्वीनां गवां दुग्धं पृथ्वीनां गवामाज्यश्च स्यात्,
 तत्रापि गोमूत्रस्याशोतयेथुः, पृथ्वीं यददुहत् स प्रियङ्गुरभवति, — यश्च वं पृथ्वीर्गवा, तस्या वा
 एतत् पयो यत् प्रियङ्गुवः, स्वैर्नैवंनां पयसश्छिति, प्रियंवती याज्यानुवाक्ये भवतः, प्रियमेनश्च
 संजातानां करोति, द्विपदा च चतुष्पदा च भवतो, द्विपदश्चैरास्मै चतुष्पदश्च पशून्धरुद्धे,
 यथा वत्स ऊध्वरभ्यार्थेष्टति वत्सश्च वा गौरिवमेनश्च सजाता अभ्यापुच्छन्ति, मार्हतं त्रयोदशकपालं
 निर्वपेद्यं पयसि पुत्रौ गार्वा वा जायेयातां, निर्धरताश्च वं पुरुषो यमो जात आशास्तेऽपशूनां
 गौ, — यत् प्रयोदुर्गं, प्रजापतिर्वं प्रयोदुर्गं, प्रजापतिमवाप्नोति, यद् द्वादशश्च सश्चत्सरात् तैन,
 यद्वापच्यनुवाक्या सश्चत्सरात् तैन, यंजगती याज्या पशुभ्यस्तेन, यन्मार्हतीष्टिः पशुभ्यस्तेन,
 मार्हतं च समरुपालं निर्वपेद्यं विडाज्ञानं जिज्यासे, — दुर्गस्त्यस्य कयाशुमीषश्च सामिधेनीश्च स्युयी-
 ज्यानुवाक्याश्च, — इगस्त्यो वं मरुद्भ्य उरुषः प्रांसत्, तानिन्द्रायान्मत्, तं वंजुमादायाम्यु-

पत्न्यं, — स्तान् वा एतेनाशमयत्, तत्र शमयत्येवैतन्न, सप्तकपालो भवति, सप्त हि मरुतो, विष्मरुतः, स्वैर्नैवैतान् भागधेयेन शमयति ॥८॥

एन्द्रमैकादशकपालं निर्वपे, — न्मारुतं सप्तकपालं राज्ञेयं भूतिकामं याजवे, — दैन्द्रो वै राजन्यो देवतया, मारुतो विं, — द्वित्रियैर्णैवास्मै विश्वं पयुनक्तथ, — नुकामस्मै विश्वमविवादिनीं करोत्ये, — द्रमैकादशकपालं निर्वपे न्मारुतं सप्तकपालं यः कामयेत, विश्वं च क्षत्राय च समदं कुर्यामि, — त्वेन्द्रस्यैन्द्रामनूच्य मारुत्या युजे, — न्मारुतस्य मारुतीमनूच्यैन्द्रा युजेत्, स्व एवैभ्यो भागधेये समदं करोति, यदि कामयेता, — स्तुमुदां स्यादिति, पूर्वाश्चेऽन्यां जनताया गां निदुष्वाञ्जयताश्चेऽन्यामपि, तं संगृहेते, तावदतुर्मुदां भवति, यदि कामयेत, कल्पेत्त-
त्ये, — तं एवं हविषी निरुष्य यथायथं युजेत्, कल्पतेऽहै, — द्रमैकादशकपालं निर्वपे न्मारुतं सप्तकपालमभिचर, — न्नपरिष्टादैन्द्रस्यावधेदुधस्तान्मारुतस्यो, — भयत् एवैतानादीपयति ज्येष्ठतश्च कनिष्ठतश्च, — द्रमैकादशकपालं निर्वपे, — न्मारुतीमामिज्ञां राज्ञेयं ग्रामकामं याजये, — न्मध्य आमिज्ञायाः पुरोडाशं निघायोगमयस्यावुघेत, क्षत्रं वा इन्द्रो, विष्मरुतो, विश्वं वा एत-
न्मध्यतः प्रविशति, पर्युहमव्ययति, विश्वेवैतं पर्युहति, मारुतमैकविंशतिकपालं निर्वपेद-
भिचरन्, देवविशां वै मरुतो, न वै विशां प्रचं भन्ति, देवविशं एवैतं निर्याच्य स्तृणुते,
तं वृहस्पिदं कृत्वा समया स्फयेन विहन्यात् ॥ इदमहममुष्यामुष्यायुषेस्यैन्द्रवज्रेण शिरश्छिनभि ॥
इतीन्द्रवज्रेणैवास्य शिरश्छिनर्च्य, — थ यत्स्फयो, वज्रो वै स्फयो, वज्रेणैवैतं स्तृणुते ॥

९-११

एना व्याघ्रं परिपस्वजानाः सिद्धं सृजन्ति महतं धनाय ।

महिषं नुः सुभ्यं तस्थिवांश्चं मर्मज्यन्ते व्रीपिनमुश्चस्वन्तः ॥ १२

इति वज्रो वा औषो, यदेतद्वन्मर्मघनूर्भवति वज्रेणैवैतं स्तृणुते ॥९॥ १३

अग्रये पथिकृतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य प्रज्ञातेष्टिरतिपद्येत, बहिष्पथं वा एष एति यस्य प्रज्ञा-
तेष्टिरतिपद्यते, ऽग्निं देवानां पथिकृत, तुमेवं भागधेयेनोपासरत्, स एनं पन्थामपिनयत्य, —
नद्वान् दक्षिणा, स हि पन्थामपिबहत्य, — मये व्रतपतयेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यं आहिताग्निः सन् प्रव-
सुति प्रत्येद्, वहुं वा एषं व्रतमतिपादयति यं आहिताग्निः सन् प्रवसुति, व्रत्ये हाह्वनि स्त्रियं वा वैति
मांश्च वा श्रात्य, — ऽग्निं देवानां व्रतपति, — स्तमेवं भागधेयेनोपासरत्, स एनं व्रतमालम्भय-

[९] तै. २, २, ११ । [एना व्याघ्रं.... स्त्वन्तः । अथर्व ४, ८, ७]

[१०] तै. २, २, २ । काठ. १०, ५-७ ।

स्य, — ग्रये व्रतभृतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यं आहिताग्निः सन्नश्रु कुर्वा, — दान्तीतो वा एष देवानां ५. यं
 आहिताग्नि, — स्तस्मादेतेनाश्रु न कर्तव्यं, न हि देवा अश्रु कुर्वन्त्य, — द्विवं देवानां ५ व्रतभृ, — द-
 द्विमितस्य व्रतमुग ५, — स्तस्मादेवाधिव्रतमालभते, ५ ग्रये यद्विष्टायाऽष्टाकपालं निर्वपेदभिचर्यमाणो,
 याभिरेवंनभित्तुः प्रयुक्तिभिरभिप्रयुक्तै ता अस्माद्यविष्टो योयाश्च, — ५ ग्रये वाजसृतेऽष्टाकपालं नि-
 र्वपेत् संग्रामं, वाज ५ वा एष सितीर्षति यः संग्रामं जिगीपत्य, — द्विवं देवानां ५ वाजसृत्, तमेवं
 भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मै वाजं धावत्य, — ग्रयेऽनीकवतेऽष्टाकपालं निर्वपेत् संग्रामं, यश्च्यवा
 अत्रेनीकमेति न तत् प्रुतिधृषे, ५ ग्रिरेवास्मा अनीकानि जयति, विष्णुमप्याज्यस्य यजे, — दतो
 वै विष्णुरिमांल्लोकानुदजयद्, विष्णोरेवोऽङ्गितिमन्विमांल्लोकानुजयति, प्रैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यं
 जुदते, ५ ग्रये रुद्रवृतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामयेत्, रुद्रायास्य पशूनपिदध्यामित्य, — द्विवं रुद्रो,
 रुद्रावेवास्य पशूनपिदधाति, यद्वि कामयेत्, शाम्येदित्य, — ग्रये सुरभिमेतेऽष्टाकपालं निर्वपे,
 देवा वा अत्रेभुपजा तनुषेत् सुरभि, — भेषजमेवास्मा अकः, सुरभिमेनमकः, शमयत्येवा,
 ५ ग्रयेऽन्नवतेऽन्नादायांन्नपतयेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामयेता, — ५ न्नवानन्नादोऽन्नपतिः स्यामित्य, —
 द्विवं देवानामन्नवानन्नादोऽन्नपति, — स्तमेवं भागधेयेनोपासरत्, स एनमन्नवन्तमन्नादमन्नपति
 करोति ॥१०॥

१४

अग्रये रक्षोऽग्नेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यो रक्षोभ्यो विभीया, — दिन्द्र ५ वै रक्षा ५ स्यसचन्त, ३सोऽ-
 द्विं प्राविशत्, तानि वा एनमभिसंमृशन्, तस एता विप्रुपोऽजनयत् या इमाः स्कुर्यमानस्य वि-
 प्रवन्ते, तानि वा अभिनेवापाहता, — ५ द्विवं देवानां ५ रक्षोहा, तेनैव रक्षा ५ स्यपृहते, नक्त ५
 याजये, — रक्त ५ वै रक्षा ५ सि प्रेरते, यंहव्यं प्रेरते तंहोन्यपृहते, यामदेवस्य पञ्चदश सामि-
 धेनीश्च स्ययीज्यानुवाकयाश्च, यामदेवश्च वै कुसितायी चाजोभयातामात्मनोः, सा कुसितायी
 यामदेवरथस्य कृश्वरमछिनत्, सापरं न्यायवत्, युग ५ वा छेत्स्यामीपां ५ वैति, ३सोऽग्नि-
 मुरुयमवैक्षत्, स एतं मन्त्रमपश्यत्, तामाचिरुदोपत्, साचिपा दुर्हमाना इदं प्राविशत्, स
 वास कौसितो इदो, रक्षा ५ मि वै स तेनापाहत्, तद्रक्षा ५ स्येवतेनापृहत्, आग्नेयमष्टाकपालं
 निर्वपेद्यो राए स्पर्धेत् यो वा कामयेता, — ५ न्नादः स्यादिति, देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, तान्
 शायत्रीं सर्वमंक्षं परिगृह्णान्तरातिष्ठत्, तेऽविदु, — यतरान् वा इयमुपावत्स्येति तं इदं भविष्यन्तीति,
 तस्या ५ वा उमय ऐछन्त, तानांनोविमन् ॥ दासि ॥ इत्यसुरा आह्वयन् ॥ विश्वकर्मन् ॥ इति देवाः,

सां नान्युतरांश्चनोपावृत्त, तां देवा एतेन यजुपावृञ्जत ॥ ओजोऽसि, सहोऽसि, बलमसि,
 भ्राजोऽसि, देवानां धाम नामासि, विश्वमसि विश्वायुः, सर्वमसि सर्वायुरभिभूः ॥ इति
 सश्वत्सरो वै गायत्री, सश्वत्सरो वै तदतिष्ठत्, सश्वत्सरो वा एषां तदुन्नाद्यमवृञ्जत्, तत्
 सश्वत्सरोमेवैतदुन्नाद्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते, सैषा गायत्रीष्टिरं, थो आह, राष्ट्रस्य
 सश्वर्ग इति ॥ ११ ॥

१५-२१

.. ऐन्द्रावार्हस्पत्यं हविर्निर्व्वेद्यो राष्ट्रीयो नैव प्रस्तिङ्नुयात्, ददित्वि वै प्रजाकामौदनमपचत्,
 सोऽग्निष्टमाभ्रात्, तं वा इन्द्रमन्तरेव गर्भं संतमयस्मयेन दाम्नापौम्भत्, सोऽपोब्धोऽजायत्,
 तं वा एतेन वृहस्पतिरयाजयेदन्द्रावार्हस्पत्येन, तस्य तदासु स्वयमेव व्यपद्यत्, स इमां दिशो
 वज्रेणाभिपर्यावृत्त, यो राष्ट्रीयो नैव प्रस्तिङ्नुयात् तमेतेन याजयेदन्द्रावार्हस्पत्येन, परिर्वतो
 हि वा एष पाप्मनो, श्वैष न प्रस्तिङ्नुति, वृहस्पत्ये निरुष्युता, इन्द्राय क्रियते, सर्वत
 एवैनं मुञ्चति, वज्रेणेमां दिशोऽभिपर्यावृत्त ॥ १२ ॥

२२[७१७]

॥ इति मध्यमकाण्डे प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥

अथ द्वितीयः प्रपाठकः ।

आदित्या भर्गं वः करिष्याम्यमुंमासुष्यायुणमवगमयत् ॥ इति श्रूयाद्दविर्निर्व्वेप्येन, तसं
 एतमादित्यं घृते चरुं निर्व्वेपे, दादित्या वा इमाः प्रजा, स्ता एवोपासरत्, ता एनमवगम-
 यन्ति, ससाश्चत्था मयूस्ता अन्तर्वेदि शयीरं, स्तान् तसंस्थिते रथवाहनस्य मध्यमेपायांम-
 तिहन्यात् ॥ इदमहमादित्यान् वभाम्यामुष्यावगमः ॥ इत्यादित्यान् वा एतद्भ्राति, तं एनं
 मोक्षमाणा अवगमयन्ति, विशो वीश्र्यमपाक्रामत्, तदश्वत्थं प्राणुशत्, सं तेन वीपुंण भर्भ-
 रीमुवत्, तद्विश एवैतेन वीश्र्यमवृरुद्धे, यद्वि सससु नावगच्छेद्विष्मे तानपि कृत्वैतदेव हविर्नि-
 र्व्वेपे, दादित्या वा इमाः प्रजा, स्ता एवोपासरत्, ता एनमवगमयन्ति, यद्येवं सससु,
 विर्वे सस ससादित्या, स्तानेवोपासरत्, ता एनमवगमयन्ति, यद्येकतयीषु द्वयीषु वावगच्छेद-
 परोधुका एनं स्यु, रथ यत्सवास्ववगच्छति तथा हानपरोध्वोऽवगच्छति, सं यदावगच्छेदथादि-

[१२] तै २,४,१३ । काठ ११,४ । मा औ ५,१,७ ।

[१] तै. २,३,१ । काठ ११,६ ।

त्वेभ्यो धारयद्भ्रजो घृते चरुं निर्वपे, — दादित्या वा अपरोद्धार, आदित्या अयगमयितार, — स्त
एनं दाधति ॥ १-४

अदितेऽनुमन्यस्व मृत्योशीरिह मनः ॥ ५

इति निरुद्धस्य राज्ञः पदेमाददीत्, तद्यः पुरस्ताद् ग्राम्यवादीव स्यात् तस्य सुभाया अभिवात्
परीत्य विध्वंसयेयुः ॥ ६

प्रेत मरुतः स्वतवस एनां विदपेत्यामुं राजानमभि ॥ ७

इति तस्य गृहाद् व्रीहिनादुरेयु, — स्तोत्रस्त्रेधा विचिनुयाद्, ये कृष्णास्तान् कृष्णाजिन उपनह्य
निदध्याद्, ये शुक्लास्तमादित्ये घृते चरुं निर्वपे, — दादित्या वा इमाः प्रजा, — स्तोत्रोपासरत्, तां
एनमवगमयन्त्ये, — य येभ्योऽधि विचिनुयात् तातुदह्य परित्य वल्मीकवृषामुदुंज्य जुहुयात् ॥ ८

यदुद्यं ते घोरं आसन् जुहोम्येषां वृन्धानां प्रमोचनाय ।

यां त्वा जन्नो भूमिरिति प्रमन्दते निरकृति त्वाहं परिवेद विश्वतः ॥ ९

इति निरकृतिगृहीतो वा एष यो निरुद्धो, निरकृत्या एवेनं तेन युञ्जत्ये, — तद्वै विश्वमेवाग, —
त्रय वा अस्य राज्यमनुवगतं, तद्वैऽपी कृष्णा व्रीहयस्तं वारुणं घृते चरुं निर्वपेद्, वरुणो वै
देवानां राजा, स राज्यस्यावगमायिता, तमेवं भागधेयेनोपासरत्, स एनं राज्यमवगमय-
त्ये, — तद्वै नानाविद्यु, — मुमर्थीमेवैतेन विश्वमवगच्छति देवीं च मानुषीं च ॥ १०

सौर्यं घृते चरुं निर्वपेत् शुक्लानां व्रीहिणां वृक्षवर्चसकामः, शतमानो रुक्मां रुजुश्तोऽर्घस्तात्
स्यात्, शतमानो रुक्मां हरित उपरिष्टा, — दिहं वा असा आदित्ये आसीत्, तमाभ्यां परिरुद्धो-
परिष्टादानां प्रजानां न्युदधु, — रूपरिष्टाद्वा असा आदित्ये इमाः प्रजा अधिपद्यात्, — यं वै रुजुता-
मौ हरिण्या, — म्यमिर्वनं परिरुद्धोपरिष्टादासां प्रजानां निदधात्यु, — परिष्टादिमाः प्रजा अधिप-
द्यात्, पञ्च कृष्णलान्यपि प्रयाजेषु जुहुया, — देतैर्वा असा आदित्ये इमान्, पञ्च ऋतून्तु
तेजस्वी, — मा एषेनं पञ्च दिशोऽनु तेजस्मिन् करोति, प्राजापत्यं घृते चरुं निर्वपेत्, शत-
कृष्णलमायुष्कामो, देवा असुरान् हत्वा मृत्योरधि मयु, — स्तं देवाः प्रजापतिमेवोपाधावत्, —
स्तान् वा एतया प्रजापतिरयाजयत्, ततो देवा असुतत्वमगच्छ, — ऋतुं वै हरिण्य, — ममृत-
मायु, — ऋतुनेवैध्वमृतमायुराप्सोऽद्वयाद्, य आयुष्कामः स्यात् तमेतया याजये, — देतैर्वा मुन्यु-
स्यामृतत्वं यत् सर्वमायुं, — त्यमृतं वै हरिण्य, — ममृतमायु, — ऋतून्नास्मिन्नमृतमायुराप्सो

दधाति, तेन सं सर्वमायुरेति, न पुरायुषः प्रमीयते, शतकृष्णलो भवति, शतायुर्वै पुरुषः
 शतवीर्या, आयुरेव वीर्यमामोति, चत्वारि चत्वारि कृष्णलान्येवदति समृद्धयै, सर्वं ब्रह्मणे
 परिहर्तवा आह, सर्वं ब्रह्मणि यज्ञं प्रतिष्ठापयति, सर्वमस्मिन् ब्रह्मा वीर्यं दधात्य, —थो ब्रह्म
 वै ब्रह्मा, ब्रह्मणैवास्मिन् ब्रह्मायुर्दधाति ॥ २ ॥ ११

वारहस्पत्यं चरुं निर्वपेत्, पुरोधोकाम, —स्तस्य वारहस्पत्यं ज्योतिष्मती याज्यानुवाक्ये स्यातां,
 ब्रह्म वै वृहस्पति, —वीहस्पत्यो ब्राह्मणो देवतुया, स्वामिव देवतां पुरोधया उपासरत्, स्वैनं
 देवता पुरोधां गुमयति, यद्वं लेलाय वीव भाति तज्ज्योति, —स्तस्माज्ज्योतिष्मती, यद्वि नेव
 पुरोधां गृहेदथैन्द्रावारहस्पत्यं५ इर्विनिर्वपेद्, ब्रह्म चैव क्षत्रं च सयुजा अक, —स्ताजगेन पुरोदधते,
 वारहस्पत्यं चरुं निर्वपेत् पयुसि ग्रामकामो वा पशुकामो वा, तस्य वारहस्पत्यं गुणवती याज्यानु-
 वाक्ये स्याता५, यो बहुपुष्टस्तस्य गृहात् क्षीरंमाहरेयुः, स्यात् स्वासां गवां दुग्धं५, स्या-
 दुदकं, पुष्टिरेवैषां संश्रियते, ब्रह्म वै वृहस्पति, —वृहस्पतिश्छन्दा५सि, छन्दोभिर्वृहस्पतिर्गणी,
 स्वां वा एतद्वेवतां, भूयिष्ठेनापियति, संजातेरेनं गुणिनं करोति, ब्राह्मणस्पत्यं चरुं निर्वपेत्
 संग्रामे, तस्य ब्राह्मणस्पत्यं वीर्यवती वयस्वती याज्यानुवाक्ये स्यातां, छदिर्दुर्वै साजये, —दु-
 द्वाहिः प्रस्तरः स्याद्, बाणवन्तः परिधयो, वया५सि परं ग्राममाविशन्ति, तथा विवैयं,
 जेष्यामा इति, ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पति, —ब्रह्मैवोपासरद्, ब्राह्मणस्पत्यं चरुं निर्वपेद्यत्र कामयेत्,
 ब्रह्मचरं५ स्यादिति, तस्य ब्राह्मणस्पत्यं मरुत्वती याज्यानुवाक्ये स्यातां, ब्रह्म वै ब्रह्मणस्प-
 ति, —विणमरुतो, ब्रह्मणि वा एतद्विशमधि विनाशयति द्रुद्धिर्ज्ञेऽशिरत्वाय ॥३॥ १२

वारहस्पत्यं चरुं निर्वपेद्गार्मुतं पशुकामः, प्रजापतिः पशूनसृजत्, तेऽस्मात् सुष्टाः पराञ्च
 आय५, —स्तान् वृहस्पतिश्चान्वैतां, तं यत्रावुस५स्ततः शक्रो गर्भुदजायत्, तं वा अन्नवी,
 दनेन मा याजयेति, तेन वा एनमयाजयत्, तं पशव उपावर्तन्त, यः पशुकामः स्या-
 त्, तमेतेन याजये, —दुप हेनं पशवा आवर्तन्ते, यदो हिं सं तमेतेनायाजयदथ तं पशव
 उपावर्तन्त, सौमार्पौष्णं चरुं निर्वपेद्गार्मुतं पशुकामः, प्रजापतिः पशूनसृजत्, तेऽस्मात्
 सुष्टाः पराञ्च आय५, —स्तेषां पूर्णमधिपामकरोत्, तं यत्रावुस५स्ततः शक्रो गर्भुदजायत्, तं
 वा आहर, —दनेन मे प्रतिष्ठेति, सं सौमोऽन्नवी, —न्मं वा अकृष्टपच्यमिति, तं सौमार्पौष्णं
 निर्वपेत्, तं पशव उपावर्तन्त, यः पशुकामः स्यात्, तमेतेन याजये, —दुप हेनं पशवा आव-

तेन्ते, यदा हि सं तमेतेनायाजयदथ तं पशुं उपावृत्तन्त, सोमो वै रेतोघाः, पूर्वा पुशुनी
 प्रजनयिता, सोम एवास्मै रेतो दधाति, पूर्वा पशून्, प्रजनयति, प्राजापत्यं चरुं निर्वृ-
 पेद्रमुतं पशुकामः, पृथ्वीनां गवां दुग्धं पृथ्वीनां गवामाज्यं स्यात्, तत्रापि गोमूत्रस्याभो-
 तयेयुः, पृथिवीं यददुहस्सं गुर्मुदभव, द्वियं वै पृथिवीं वा, तस्या वा एतच्च, शिरो यद्र-
 मुत्, स्तस्मादेतद्वाण्डमिव पीयूष इव, तं प्राजापत्यं चरुं निर्वृपेत् पशुकामः, प्राजापत्या
 वै पशुवः, प्रजापतिः पशुनीं प्रजनयिता, तमेव भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मै पशून् प्र-
 जनयति, वास्त्वमयं रौद्रं चरुं निर्वृपेद्यन्न रुद्रः प्रजाः शुभायेत्, वास्तोर्वै वास्त्वं जातं,
 वास्त्वमयं रालु वै रुद्रस्य, खैर्नैवैतं भागधेयेन शमयति, तया निषादस्यपतिं याजयेत्,
 सा हि तस्येष्टिः, कृष्टं दक्षिणा कर्णी वा गर्दभः ॥४॥ १३

परमेष्ठिने द्वादशकपालं निर्वृपेद्यः कामयेत्, परमेष्ठीं स्यामिति, परमेष्ठीं वा एष देवानां
 यः परमेष्ठीं, परमेष्ठीं राजन्यो मनुष्याणां, तमेव भागधेयेनोपासरत्, स एनं परमेष्ठितं करोति,
 तस्मै घनुथ तिस्रश्च प्रयच्छेत् ॥ अग्निष्टे तैजः प्रयच्छत्विन्द्र इन्द्रियं पित्र्यां वन्धुताम् ॥ इत्यग्निरेवास्मै
 तैजः प्रयच्छती, इन्द्र इन्द्रियं पित्र्यां वन्धुतां, वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वृपेद्भ्रातृव्यवां, स्तं
 वृहिपदं कृत्वा समया स्फयेन व्यूहेत् ॥ इदमहं मां चामुं च व्यूहामि ॥ इति यं द्विष्यात्,
 यद्घोऽवमृयेत् यच्च स्फयं आश्लिष्येत् तद्विष्णव उरुक्रमायां वृधेद्, विष्णुरेवेना अन्तरा विक्रमते,
 तं पुनः समूहेत् ॥ इदमहं मां चामुं च समूहामि ॥ इति योऽस्य प्रियः स्यात्, वैश्वदेवीर्वा
 इमाः प्रजा, स्ताभिरेवेतूरं व्यूहति, तामिरात्मानं समूहती, इन्द्रायै चरुं निर्वृपेत् सैनाया-
 मुत्तिष्ठन्त्यां, सैना वा इन्द्राणीं, ब्रह्मणैवेनां पुरस्तान्मुखतो जित्यं संशयति, बल्वजा
 अपीक्षे स्युः, शक्ती वा एतैऽप्युत्थिता, न्ययिर्नैवेनाप्रभिनयति, यत्सस्यां सैनायां विन्देत्
 मां दक्षिणा, वाचस्पतये चरुं निर्वृपेच् श्रीकामो, यो वै वाचोऽप्युधः सं वाचस्पति, स्तच्च
 श्रीकरुणमेवैतत् ॥ ५ ॥ १४-२०

अग्नेये वंसुमते सतीनानामष्टोरूपालं निर्वृपेत्, सोमाय रुद्रवते श्यामाकं चरुं, यिन्द्राय मर्ह-
 वते नववारिं द्वादशकपालं, बरुणायादित्यवते यवमयं चरुं, देवा अश्नोऽन्यस्य भी, ए-

तिष्ठमानाश्चतुर्धा व्युदकाम, — अग्निर्वसुभिः सौमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैस्तां वा एतया
 बृहस्पतिरियाजयत् संज्ञान्या, — त इन्द्रमेवाभिसमावर्तन्ते, — न्द्रमभिसमजानत, तद्य एतया यजुते
 तमेवाभिसमावर्तन्ते, तमभिसंजानते, तदाहुः, — इन्द्र एकादशकपालः कार्या इती, — न्द्र हि
 तेऽभिसमावर्तन्ते, — न्द्रमभिसमजानत ॥ २१

संज्ञानं नो दिवा पशोः संज्ञानं नक्तमवैतः ।

संज्ञानं नः स्वैभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः संज्ञानमाश्विना युधमिहास्मभ्यं निष्छतम् ॥ २२

समिन्द्र रायां समिपा रमेमहि सं चोत्रैः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः ।

सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गौअग्रयाश्चत्या रमेमहि ॥ २३

इन्द्रवायुं सुसंदंशा सुहवेह हवामहे । यथा नः सर्वा इज्जन्तः संगमे सुमना अस्त ॥ २४

सं चो मनांसि सं व्रतां समाकृतीरनसत ।

अमी ये विद्यताः स्थ तान्वः संतमयामसि ॥ २५

समानां वा आकृतानि समानां हृदयानि वः । समानमस्तु चो मनो यथा वः सुसहासति ॥ २६

समानो मन्त्रः समितिः समानीं समानं च व्रतं सह चित्तमेपाम् ।

समानं क्रतुमभिमन्त्रयध्वं समानेन वो हविषा जुहोमि ॥ २७

संगच्छध्वं संज्ञानीध्वं सं चो मनांसि जानताम् ।

देवा भागे च यथा पूर्वं संजानानां उपासते ॥ ६ ॥ २८

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत् सावित्रं चरुं वायव्या च यवागू प्रतिधुंगु मीर्ममैरुक्पालं चस्य
 हिरण्यं नश्येद्यो वा हिरण्यं चिन्दे, — द्रविर्वा अग्रे हिरण्यमविन्दत्, संसुत्रामन्त्रयत्, न संतुं ये
 किं चनं वायुनाभिमगतमस्त्य, — स्यां चं संतद्विन्दुद्, विचया एवाग्नेयः, प्रुसवायु साविश्यो.
 ऽभिनीत्ये वायव्या, — ऽथ यद्वाग्नेयो, ऽस्यां हि सं तद्विन्दे, — देवे चं प्रुडातां, — स्तानेव
 भाग्धेयेनोपासरत्, तेऽस्मै प्रपच्छन्ति, सं यदा विन्देदर्थेभ्य एव निर्वपेद्, येरेवाविन्दुपान्

[संज्ञानं नः स्वैभ्यः० निष्छतम् । ऋ परि. ३६,२, अथर्व ७,५२,१ । समिन्द्र राया० . . रमे-
 महि। ऋ. १,५३,५, अथर्व २०,२१,५। इन्द्रवायुं सुसंदंशा असत्। ऋ. १०,१४१,४, अथर्व. ३,२०,६।
 स०धो (यां) मनांसि संतमयामसि । अथर्व ६,९४,१ । समाना (...नी) या (य).... सु-
 सहासति । ऋ १०,१९१,४, अथर्व ६,६४,३ । समानो मन्त्र.. ... (अभिसंविदाभ्यम्) जुहोमि ।
 ऋ १०,१९१,३, अथर्व ६,६४,२ । संगच्छध्वं .. उपासते । ऋ. १०,१९१,२, अथर्व ६,६४,१]

भागिनः क्रोत्सहिंसायै, प्रजापतिर्वै सोमाय राज्ञे दुहितृददानक्षत्राणि, स रोहिण्यामिवावु-
 स्र्नेतरासु, ता अनुपेयमानाः पुनरगच्छन्, स्तं राजयक्ष्मैणाप्राहयत्, स निरस्रवत्,
 तस्माद्राजयक्ष्मगृहीतो निःस्रवति, स वै प्रजापतिमेवोपाधावत्, तं प्रजापतिरब्रवीद्, क्रुर्वै
 ब्रूहीति, स क्रतुमब्रवीद्, यथा सर्वास्वेव समावदसानीति, तस्मादुपे सर्वास्वेव समावदसति,
 तस्मै वै प्रजापतिः प्रायश्चित्तमैच्छत्, तस्मा अमावास्याया वैश्वदेवं चर्हं निरवपत्, तैनास्मै
 प्रायश्चित्तमिन्दुश्च, सोऽमुमाप्यायमानमन्वाप्यायत्, वंसीयानभवद्, यो राजयक्ष्मगृ-
 हीतः स्यात् तस्मा अमावास्याया वैश्वदेवं चर्हं निर्वपे, —द्वेतेन वै स तस्मै प्रायश्चित्तमिन्दुश्च,
 तैनास्मै प्रायश्चित्तं विन्दत्य, —मुमेवाप्यायमानमन्वाप्यायते, वंसीयान् भवति ॥७॥ २९

प्रजापतिर्वै द्वेषेभ्यो भागधेयानि व्यकल्पयत्, स इन्द्रोऽब्रवीद्, यदतिरिच्यते तन्ममेति,
 तदा इन्द्रियमेवात्यरिच्यत्, तदिमांल्लोकानूर्ध्वमनूदश्रयत्, तन्नैकेनामो, —न्न द्वाभ्यां, तत्
 तृतीयानाप्त्वाऽरुन्द्वा, यत् त्रयः पुरोडाशा भवन्त्येष्वो वा एतं लोकेभ्य इन्द्रियं वै वीर्यमाप्त्वा-
 वरुन्द्वा, उत्तर उत्तरः पुरोडाशो ज्यायान् भवत्यु, —त्तर उत्तरो हि लोको ज्याया, —निन्द्राय
 राज्ञे प्रथमं, इन्द्राय स्वराज्ञे मध्यमं, इन्द्रायाधिराजायोत्तमं, एतानि वै सर्वाणीन्द्रोऽभव-
 द्वायं स्वराज्यमाधिराज्य, —मेतानि सर्वाणि भवति य एतैर्यजते, सर्वमेतद्भवति य एव
 वैद, प्रथमामनूच्य मध्यमया यजे, —मध्यमामनूच्योत्तमया यजे, —दुत्तमामनूच्य प्रथमया य-
 जे, —द्वैवमस्य सर्वा अनुराश्चक्या भवन्ति सर्वा याज्या एषां लोकानां प्रतिप्रज्ञात्या अथो अनुसंत-
 त्या, इन्द्राय घर्मयुते सूर्यवता एकादशकपालं निर्वपेत्तंजस्काम, —स्तेजो वै घर्म, —स्तेजः सूर्य,
 स्तेज एवारुन्द्वा, इन्द्रायेन्द्रियवता एकादशकपालं निर्वपेत् पशुकाम, इन्द्रियं वै पशुवा,
 इन्द्र इन्द्रियस्य प्रदाता, तमेव भागधेयनोपासरत्, सोऽस्मा इन्द्रियं पशुश्च प्रयच्छति ॥८॥

३०

इन्द्रायर्कवृतेऽश्वमेधवृता एकादशकपालं निर्वपे, —अित्दं याजये, —दन्तं वा एष गतो यो
 निरुद्धो, ऽन्तोऽर्को, ऽन्तोऽश्वमेधो, ऽन्तेनैवास्मा अन्ते कल्पयति, वशा दक्षिणा,
 वंशं मा नयादिति, —न्द्रायर्कवृतेऽश्वमेधवृता एकादशकपालं निर्वपेधः कामयेत्, जने म ऋध्येत-
 त्य, —न्तो वा एषा ऋद्धीना यज्ञेनो, ऽन्तो, ऽर्को, ऽन्तोऽश्वमेधो, ऽन्तेनैवास्मा अन्ते कल्प-
 यति, वशा दक्षिणा, वंशं मा नयादिति, —न्द्रायर्कवृतेऽश्वमेधवृता एकादशकपालं निर्वपेद-

संश्री, — यदा वै श्रियोऽन्तं गच्छत्यथ पापीयान् भवत्य, —न्तोऽकीं, ऽन्तोऽश्वमेधो, ऽन्तुमेवालब्ध
 न पापीयान् भवती, —न्द्रायार्कवृतेऽश्वमेधवृता एकादशकपालं निर्वृषेधः कामयेत, महायज्ञी भो-
 पुनमे, —दित्येते वा इन्द्रस्य यज्ञिये तत्रैवो यदुर्केश्वाश्वमेधश्च, तं एवालब्ध, ताभ्यां महाय-
 ज्मालभता, इन्द्राय घर्मगृते सर्ववता एकादशकपालं निर्वृषे, —दिन्द्राय मनुष्यगृते मनुस्वता एका-
 दशकपाल, —मिन्द्रायोन्द्रियवृता एकादशकपाल, —मिन्द्रायार्कवृतेऽश्वमेधवृता एकादशकपालं भूति-
 कामः याजये, —द्विदः वा इन्द्रस्य घर्मश्च सर्वश्चे, —दमस्य मनुष्यश्च मनुश्चे, —दमस्यैन्द्रैन्द्रियं च, —
 दमस्यार्केश्वाश्वमेधश्चे, —तानि वै सर्वानीन्द्रोऽभव, —वेतानि सर्वाणि भवति य एतैर्वृजते, सर्वमे-
 तद्भवति य एवः वेद ॥९॥

३१

इन्द्रायार्कहोमं च एकादशकपालं निर्वृषे, —दामयावितुः याजये, —द्वेषा वा इन्द्रस्य भेषजां
 तन्वर्धदः होम, —क्तमेव भागधेयेनोपासरत्, स एनमः होसो मुञ्चती, —न्द्राय श्रात्रं एकादशकपालं
 निर्वृषेधो ज्वान्या मारुणादपरोधाद्वा विभीया, —दिन्द्रो वै श्रात्रे, —न्द्रोऽपरोधा, तमेव भागधेये-
 नोपासरत्, स एनं श्रायता, इन्द्रायान्वृजवा एकादशकपालं निर्वृषेज्येष्ठवन्धु, —रिन्द्रियं च वै
 ज्येष्ठवन्धु, —रिन्द्रियेणैवैनानन्वृजन् कुरुता, इन्द्राय प्रवभ्रायैकादशकपालं निर्वृषेत् संग्रामे,
 प्रवभ्रो वा इन्द्रो वृत्राय वज्रं प्रारुहत्, प्रवभ्रं एवैभ्यो वज्रं प्ररुहती, —न्द्राय वै मृषायैकादशक-
 पालं निर्वृषेत् संग्रामे, मृषो वा एष विहन्ति यः संग्रामं जयति, मृष एव विहता, इन्द्रा-
 याभिमातिर्ग एकादशकपालं निर्वृषेत् संग्रामे, ऽभिमातीर्गो एष हन्ति यः संग्रामं जयत्य, —
 भिमातीरेव हता, इन्द्रायभिमातिर्पाहा एकादशकपालं निर्वृषेधः कामयेत, विपुहेयां, —ऽमयं
 मे स्यादिति, —न्द्रो वै वृत्राय वज्रमुदयच्छत्, तं दानवां नान्वमन्यन्त, तमेतं भागधेयेनो-
 न्वमन्यन्त, ततो वैऽसोऽभिमातीरहन्, वृत्रं सहन्, वृत्रं खलु वा एष हन्ति यः संग्रामं जयति,
 तद्वाऽसमेवैतत् ॥१०॥

३२

ऐन्द्रमैककपालं निर्वृषे, —भिरुदः याजये, —दां प्रेहि परमस्याः परानता, इति याज्यानुवा-
 क्ये स्यातां, परावतः वा एष गतो यो निरुदः, परावत एवैनमध्याप्त्वावगमयत्यै, —न्द्र
 त्रयोदशकपालं निर्वृषे, —भिरुदः याजये, —दतिरिक्तः वै त्रयोदश, —मतिरिक्तो निरुदो, ऽति-
 रिक्तादेवैनमतिरिक्तमाप्त्वावगमयती, —न्द्राय यज्ञिणा एकादशकपालं निर्वृषे, —दिन्द्राय वृत्रां
 एकादशकपाल, —मिन्द्राय वृत्रतूरा एकादशकपालः यस्य आतृष्यः सोमिन् यजते, वज्रः वा
 एष आतृष्यायोऽश्रयति यः सोमिन् यजते, यद्रजिणे, यज्ञेणैवांस्य वज्रः स्तृणुते, यदृश्रीं,

भ्रातृव्यो वै वृत्रं, हन्त्येवैनं, यद्द्वत्रतरे, भ्रातृव्यो वै वृत्रं, स्तरत्येवैनं, मिन्द्राय क्षेत्रं-
जयायैकादशकपालं निर्वपेद्यः क्षेत्रे पशुषु वा विवदेत, न्द्रो वै देवानां क्षेत्रं जय, स्तमेव भागवै-
येनोपासरत्, सोऽस्मै क्षेत्रं पशून् जुयती, न्द्रायाधिराजयैकादशकपालं निर्वपेद्यन्न राजानः
सदृशा इव स्युः, रिन्द्रो वै देवानामधिराज, स्तमेव भागधेयेनोपासरत्, स एनमाधिरान्वं
गमयति ॥११॥

३३

इन्द्राय मन्युमते मनस्वता एकादशकपालं निर्वपेत् संग्रामे, मन्युना वै वीर्यं क्रियत्, इन्द्रि-
येण जयति, वीर्यं चैवैष्विन्द्रियं च जित्यै दधाति, मन्यवे चरुं निर्वपेत् संग्रामे, मन्युना
वै वीर्यं क्रियते, वीर्यमेवैषु जित्यै दधाति, यं जीवग्रहं गृह्णीयुस्तं विकृन्तेषु, र्मन्योः स्वि-
देव सत्यमक, रिन्द्राय मनस्वता एकादशकपालं निर्वपेद्यः कामयेत्, पुण्यः स्यामनाधुष्य इति,
मनो वै श्रीस्त्रिषिः, श्रियमेवास्मिंस्त्रिषिं दधाति, सध्वत्सरे नुं पुरां मनुसो न कीर्तयेत्,
सध्वत्सरेण वा अनाममाप्यते, सध्वत्सरेणवास्मा आप्त्वा तैजः श्रियं त्रिषिं दधाति ॥१२॥

३४

यस्य सान्नाय्यं चन्द्रमा अम्युदियायै पुरोडाश्याः स्युस्ताश्स्त्रेषां कुर्याद्, वै मध्यमास्तम-
मये द्वाश्रेऽष्टाकपालं निर्वपेद्, वै स्थविष्ठास्तमिन्द्राय प्रदात्रं दुधंश्चरुं, वै क्षौद्रिष्ठास्तं
विष्णवे शिपिविष्टाय नूतं चरुं, मरिर्वै मध्यमस्यु दाते, न्द्रो ज्येष्ठस्य प्रदाता, स्थ यत्
क्षौद्रिष्ठं तच्च शिपिविष्टं, तदामोति, पशूनेयं, सोमो वा एतस्यातिरिच्यते यस्य सान्नाय्यं
चन्द्रमा अम्युदेति, स वै पशूनेवाग्यतिरिच्यते, यः पशुकामः स्यात् सोऽमावास्यामिष्टां
वत्सानपाकुषोद्, वै पुरोडाश्याः स्युस्ताश्स्त्रेषां कुर्याद्, वै क्षौद्रिष्ठास्तममये सनिमतेऽष्टाक-
पालं निर्वपेद्, वै मध्यमास्तं विष्णवे शिपिविष्टाय नूतं चरुं, वै स्थविष्ठास्तमिन्द्राय प्रदा-
त्रं दुधंश्चरुं, मरिर्वास्मै तद्विन्दति यदीहं, विष्णुस्तघदन्तरिष्ठा, इन्द्रस्तघदिविं, सत्वानो
गा इच्छन्ति, यदेतं तुण्डुलां विम्राज्यन्ते, सत्वानो वा एत एष्टारोऽभिरोद्धार एवा, ऽऽभ्रेयम-
ष्टाकपालं निर्वपेद्दत्तश्री, स्तस्य गौर्धनुर्दक्षिणा, स प्राह प्रयाय वैष्णवं त्रिकपालं, तस्य वट्वा
धेनुर्दक्षिणा, स प्राह प्रयाय गिरिं गत्वापौ वा प्राजापत्यं घृतं चरुं, तस्य पुरुषीं धेनुर्दक्षिणा,
यदाभयं इमां तैनाकमते, यद्द्वेष्यश्चोऽन्तरिक्षं तैन्, यत् प्राजापत्योऽस्यै तैन् लोकं, यत्
प्राह प्रयात्यमिं स्विदेवाकृमीद्, यद्द्विरै गह्वत्युपौ वान्तं स्विदेवाग्न, यत् तिस्रो घेनुवो

[११] श. ०, ०, ०, २। ऋ. १०, ८।

[१२] श. २, ३, २, ६, ७। ऋ. ११, १।

दक्षिणा, प्रयो वा इमे लोका, इमान्स्मै लोकांश्च धेनुंरक, —रिमान्स्मै लोकांश्च प्रदांपयति,
 प्रोत्तान्द् वा अस्मा इमाल्लोकांश्च दुहे य एव५ वेद, सोमन्द्रं चरुं निर्वपेच् श्यामाक५ सोमवामि
 ना, इन्द्रो वै त्वष्टुः सोममपिपदनुपहृयमान, —स्तस्योर्ध्वैः सोमपीथोऽपतत्, तं श्यामाका अ-
 भवत्, तसोमपीथेन वा एषं द्युष्यते यः सोम५ वमिति, यत् सोम्यः, सोमपीथेनैवेन५ संमूर्ध-
 यती, —न्द्रियेण वा एषं वीर्येण व्युष्यते यः सोम५ वमिति, यद्रेन्द्रं, इन्द्रियेणैवेन५ वीर्येण
 संमूर्धयति, शिथिरं ह्युव हिंवा एतस्य सोमपीथो, ऽथैष सोम५ वमिति, यच्च श्यामाकस्तण्डुलैः
 श्रीणाति सोमपीथस्य धृत्यै ॥१३॥

३५(७५२)

॥ इति मध्यमकाण्डे द्वितीयः प्रपाठकः ॥२॥

अथ तृतीयः प्रपाठकः ।

अग्नेर्यमष्टाकपालं निर्वपन्मैत्रावरुणौ पुयस्यामामयाविनु५ याजयेद्, ऋद्ध्या एवाम्रियो,
 ऽथो अस्थुन्वेन्तुमेवेनं कृत्वा प्रतिष्ठापयती, —सुरा वै पुयस्या क्रते पशोरशान्ता निर्मज्जः, पशुर-
 प्यालभ्यः शान्त्या अनिर्मागयि, —ते वै पशवो यद् ग्रीहयश्च यवाश्च, यद् ग्रीहिम्यः पुरोडाशो
 भवति तेनैव पशुरालभ्यते शान्त्या अनिर्मागयि, मैत्रावरुणौ ब्राह्मणस्य स्या, —मैत्रावरुणौ हि
 ब्राह्मणो देवतय, —न्द्रवारुणौ राजन्यस्य स्या, —दन्द्रवारुणौ हि राजन्यो देवतया, —ऽग्निवारुणौ
 वैश्यस्य स्या, —द्विर्वै सर्वा देवता, अत्र वैश्यस्यापि देवता, —ऽऽमयाविनु५ याजयेत्, स्वामिव
 देवतां प्रायश्चिच्या उपासरद्, वरुणगृहीतो वा एषं यं आमयावी, वरुणादेवेनं तेन मुञ्चति,
 पयो वै पुरुषः, पय एतस्यामयति, पयसैवास्य पयो निष्क्रीणाति, यमृहति, विकृत्य
 हि शल्पं मुञ्च्यते निर्हेरन्ति, तदक्ष्म५ वात्रास्यैतन्मृष्यते निर्हेरन्त्य, —य यत् पूनः ममृष्यते
 समवर्षति यया शल्पं निर्हेत्योष्णीषेण वेष्टयन्त्येवै तंक्रतिकाम५ याजयेत्, स्वामिव देवतां प्राय-
 श्चिच्या उपासरद्, वरुणगृहीतो वा एषं यो भूतिकामो, वरुणादेवेनं तेन मुञ्चति, पयो वै
 पुरुषः, पय एषं इहति यो भूतिमिच्छति, पयसैरास्मै पयोऽवृन्दे, यदग्रहति यमस्य गोपी-
 याया, —ऽय यत् पूनः समृहति भृत्यैवेन५ संमृहति, ग्रामकाम५ याजयेत्, स्वामिव देवतां
 प्रायश्चिच्या उपासरद्, वरुणगृहीतो वा एषं यो ग्रामकामो, वरुणादेवेनं तेन मुञ्चति, पयो
 वै पुरुषः, पय एषं इहति यो ग्राममिच्छति, पयसैरास्मै पयोऽवृन्दे, यदग्रहति यमस्य

गोपीयायां, —ऽथ यत् पुनः समूहति ग्रामेणैवेन ५ समूहत्ये, —कपालान् जुहोत्ये, —श्रात्र वै वरुणस्य
 पाशा, —स्तत् एनं मुञ्चति, यन्नात्रा जुहुयाद्, विकर्षः स यज्ञस्या, —ऽमीं सर्वे होतृव्याः सं-
 मृद्धये ॥ यां वां मित्रावरुणा ओजस्या तनूस्तया वा ५ विधेम, तयेमममुं मुञ्चतमं ५ हसो,
 यां वां मित्रावरुणौ सहस्या तनूस्तया वा ५ विधेम, तयेमममुं मुञ्चतमं ५ हसो, यां वां
 मित्रावरुणौ यातव्या तनूस्तया वा ५ विधेम, तयेमममुं मुञ्चतमं ५ हसो, यां वां मित्रावरुणौ
 रक्षस्या तनूस्तया वा ५ विधेम, तयेमममुं मुञ्चतमं ५ हसो, यां वां मित्रावरुणा ओजस्या सहस्या
 यातव्या रक्षस्या तनूस्तया वामविधाम्, तयेमममममौक्तमं ५ हसो, यस्ते राजन् वरुण देवेषु
 पाशस्तं तु एतेनावयजे, तस्मै ते स्वाहा, यस्ते राजन् वरुणाग्नि पाशस्तं तु एतेनावयजे,
 तस्मै ते स्वाहा, यस्ते राजन् वरुण द्विपात्सु चतुष्पात्सु पशुषु पाशस्तं तु एतेनावयजे, तस्मै
 ते स्वाहा, यस्ते राजन् वरुणौपधीषु वनस्पतिष्वप्सु पृथिव्यां दिक्षु पाशस्तं तु एतेनावयजे,
 तस्मै ते स्वाहा ॥ एते वै वरुणस्य पाशा, —स्तत् एनं मुञ्चति ॥ १ ॥ १-३

वैश्वदेवं चरुं निर्वृषेद्भ्रातृव्यवान्, देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्तु, तं देवाः संग्रहणेनायजन्तु,
 तं यत्किंचासुराणां ५ स्वर्मासीत् तत् समगृह्ण, —न्मना ५ सि वावैषां तत् समगृह्ण ५, —स्तंऽमनसः प-
 राभवन्, भ्रातृव्यवान् यजेत, मनोग्रहणं ५ वा एतं, —न्मना ५ सि वा एतं भ्रातृव्याणां ५ संगृह्णाति,
 तंऽमनसः पराभवन्ति, ग्रामकामो यजेत, मनोग्रहणं ५ वा एतं, —न्मना ५ सि वा एतत् सुजाता-
 नां ५ संगृह्णाति, तेऽस्मान्मनोगृहीता नापुयन्ति, सर्वेषां ५ सजातानां गृहादाज्यमाहरेयु, —यी-
 वतामेवं कियतां च गृहादाज्यमाहरेन्ति तेषां ५ सर्वेषां मना ५ सि संगृह्णाति, तेऽस्मान्मनोगृहीता
 नापुयन्त्यां, —मनेन जुहोत्यां, —मनस एवैतान् करोति ॥ आमनस्य देव ये सुजाताः समनसस्ता-
 न्हैकामये हृदा, तं मां कामयन्तां ५ हृदा, तान्मा आमनसस्कृधि स्वाहा, —ऽमनस्य देव ये
 पुत्राः समनसस्तान्हैकामये हृदा, तं मां कामयन्तां ५ हृदा, तान्मा आमनसस्कृधि स्वाहा, —ऽऽ
 मनस्य देव याः स्त्रियः समनसस्तां अहं कामये हृदा, तां मां कामयन्तां ५ हृदा, तान्मा
 आमनसस्कृधि स्वाहा, —ऽऽमनस्य देव ये पशवः समनसस्तान्हैकामये हृदा, तं मां कामयन्तां ५
 हृदा, तान्मा आमनसस्कृधि स्वाहा ॥ एते वै सुजाताः सुजाता इव पुत्रा इव स्त्रिय इव पशव
 इव, तैरात्मानमभिसंयुङ्क्ते, तैर्मवति, पृथ्वी गौर्वेनुर्दक्षिणा, सा हि वैश्वदेव्यं, —य

यद्वैश्वदेव्यथ यद्वैश्वदेवीषि, वैश्वदेवीषी इमाः प्रजा, स्ता एवावारुन्द्र, ता आद्या अकृत,
 बहिरात्मं वै प्रयाजानुयाजा, आत्मा देवता, यत् प्रयाजानुयाजानां पुरस्ताद्वेपरिष्ठाद्वा जुहुया-
 द्बहिरात्मं सुजातान् दुधीता, स्य यन्मध्यतो जुहोति, मध्यत एवं सुजातानाम् न धत्ते,
 यदि कामयेत, ताजर्गयुस्ताजक् परेयुरिति, दारुमयेण जुहुया, चराचरा हि वनस्पतयो,
 यदि कामयेत, ध्रुवाः स्युः कृष्णादियुरिति, मृन्मयेन जुहुयात् ॥ ध्रुवा इहीयं, ध्रुवोऽसि,
 ध्रुवस्त्वं देवेष्वेधि, ध्रुवोऽहं सुजातेषु भूयासं प्रियः सुजातानामुग्रश्चेत्ता वसुधि, दुग्रोऽस्य,
 ग्रस्त्वं देवेष्वेध्य, उग्रोऽहं सुजातेषु भूयासं प्रियः सुजातानामुग्रश्चेत्ता वसुधि, दुभिभूरस्य,
 भिभूरस्त्वं देवेष्वेध्य, भिभूरहं सुजातेषु भूयासं प्रियः सुजातानामुग्रश्चेत्ता वसुधित, पुरिभूरसि,
 परिभूरस्त्वं देवेष्वेधि, परिभूरहं सुजातेषु भूयासं प्रियः सुजातानामुग्रश्चेत्ता वसुधित, सूरिरसि,
 सूरिस्त्वं देवेष्वेधि, सूरिरहं सुजातेषु भूयासं प्रियः सुजातानामुग्रश्चेत्ता वसुधित ॥ एते वै सुजा-
 तास्तान्मिन् दधाति, तान्स्मादेनपक्रामिणः करोति ॥ २ ॥

४-८

अथैषोऽश्वः प्रतिगृह्यते, स वा जुमयतोदेन् प्रतिगृहीतो निर्धमस्त्यस्येन्द्रियं तु पशुश्च,
 वरुणो वा अश्वो वरुणदेवश्चो, यो वा अश्वं प्रतिगृह्णाति वरुणं स प्रसीदति, तदश्वहविषां
 यष्टव्यं निर्वरुणत्वाय, चतुष्कपाला भवन्ति, चतुष्पादा अश्वः, कपालिरेवैनमामोति, या-
 वन्तोऽश्वास्तावन्तः पुरोडाशा भवन्ति, सर्वे तु एवैनं मुञ्चत्ये, कोऽधिभवति, यन्नोपस्मरति
 तस्मा एव स, यः पुनः प्रतिग्रहीष्यन् तस्यान्नं स यजेत, यदि पुनः प्रतिगृह्णीयात् पुनर्वरुणं
 प्रसीदे, दद्य यः पुनः प्रतिग्रहीष्यन् तस्यात् तस्य वारुणा नैमाः स्युः सौर्यवारुणा नैमा, यद्वा-
 रुणां, वरुणादेवैनं तेन मुञ्चत्ये, य यत्सौर्यैः, स्वामिर्व देवतामुपप्रतिगृह्णात्यात्मनोऽहिंसाया,
 एकविंशतिः सामिधेनीर्भवन्त्ये, सा आदित्ये एकविंशः, प्रजापतिरसा आदित्यः, प्राजा-
 पत्योऽश्वो, यावानेवाश्वस्तमामोति, सर्वे वा अन्ये पशवो योनिमन्तः पुरुषयोनयो, ज्योनि-
 रश्वोऽपसुजा, यदेषोऽपोनर्पृथ्वरुर्भवति योनिमन्तमेवैनमकः, स्व एवैनं योनीं प्रतिष्ठापयति ॥
 यस्ते राजन् वरुण गायत्रच्छन्दाः पाशो ब्रह्मन् प्रतिष्ठितस्तं तु एतेनावयजे, तस्मै ते स्वाहा,
 यस्ते राजन् वरुण त्रिष्टुच्छन्दाः पाशः क्षत्रं प्रतिष्ठितस्तं तु एतेनावयजे, तस्मै ते स्वाहा, यस्ते
 राजन् वरुण जगच्छन्दाः पाशो विश्वं प्रतिष्ठितस्तं तु एतेनावयजे, तस्मै ते स्वाहा, यस्ते रा-
 जन् वरुणानुष्टुच्छन्दाः पाशो विश्वं प्रतिष्ठितस्तं तु एतेनावयजे, तस्मै ते स्वाहा ॥ छन्दाश्चि वै

वृहणस्य पाशा, — स्तैरेन गृह्णाति, चैरेन गृह्णाति तैरेन सुञ्चत्य, — पोन्नीयाम्नां द्वाभ्यां जुहोति,
यं एवाप्स३३३यो वरुणस्वत एनं सुञ्चति ॥ ३ ॥ ९-११

अग्नेरायुरसि, तेनासा अमुष्मा आयुर्देही, — न्द्रस्य प्राणोऽसि, प्राणं देहामुष्मै यस्य ते प्राणः,
स्वाहा, पितृणां प्राणोऽसि, प्राणं दत्तामुष्मै येषां वः प्राणः, स्वाहा, विश्वेषां देवानां
प्राणोऽसि, प्राणं दत्तामुष्मै येषां वः प्राणः, स्वाहा, वृहस्पतेः प्राणोऽसि, प्राणं देहामु-
ष्मै यस्य ते प्राणः, स्वाहा, प्रजापतेः प्राणोऽसि, प्राणं देहामुष्मै यस्य ते प्राणः स्वाहा ॥ १२

यन्नमैत्तन्नवनीतमभवद्यदसुपत् तत् सर्पिः । यदघ्नियत् तद् घृतम् ॥ १३

घृतस्य पन्याममृतस्य नाभिर्मिन्द्रेण दत्तं प्रयतं मरुद्भिः ।

तन्ना विष्णुरन्वपश्यत् तत्त्वेडा गव्यैरयत् ॥ १४

पावमानस्य त्वा स्तोत्रेण गायत्रस्य वर्तन्योपाशोस्त्वा वीशयैणोत्सृजे, वृहता त्वा रथतैरेण
त्रेष्टभ्या वर्तन्या शुक्रस्य त्वा वीशयैणोद्दरे, उग्रैश्चा माश्रुया जागत्या वर्तन्या देवस्त्वा सवितो-
ल्लयत् जीवांस्तै जीवन्स्याये ॥ १५

इदं चर्चो अग्निना दत्तमागान्महि राधः सह औजो बलं च यत् ।

दीर्घयुत्वायु शतशारदाय प्रतिगृभ्णामि महत् इन्द्रियाय ॥ १६

इममश्रा आयुषे चर्चसे कृधि तिग्ममौजो वरुण सोम राजत् ।

मात्वास्मा अदिते शर्म यच्च विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासत् ॥ १७

अग्निरायु, — स्तस्य मनुष्या आयुष्कृत, — स्तेनायुषायुष्मानेधि, ब्रह्मायु, — स्तस्य ब्राह्मणां आ-
युष्कृत, — स्तेनायुषायुष्मानेधि, यज्ञ आयु, — स्तस्य दक्षिणा आयुष्कृत, — स्तेनायुषायुष्माने-
ष्य, — मृतमायु, — स्तस्य देवा आयुष्कृत, — स्तेनायुषायुष्मानेष्य, — श्विनोः प्राणोऽसि, तौ ते
प्राणं दत्तां, तेन जीव, मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि, तौ ते प्राणं दत्तां, तेन जीव, बृह-

[४] तं २,३,१० । वाठ १२,७ । वा ३४,५२ । ऋष्व. ३३,४० [इदं चर्चो स्तस्योऽयुषो बलम् ।
इन्द्रियाय त्वा०... शतशारदाय । अथर्व० १९,३७,१-२ । इममश्रा० अथर्व० २,१८,५ । जरदष्टिर्ज-
थासत् । श्रा० परि० ७७,८ । अथर्व० ८,५,२१ । दीर्घायुत्वाय शतशारदाय । अथर्व० १,३५,१ ; ८,५,२१,
१०,२,६]

स्पृतेः प्राणोऽसि, सं ते प्राणं ददातु, तेन जीव, प्रजापतेः परमेष्ठिनः प्राणोऽसि, सं ते प्राणं ददातु, तेन जीव ॥४॥ १८

आप्रावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेत्, सारस्वतं चरुं वाहस्पत्यं चरुं पूर्वेषुरामयाविन्त्य याजये, —
दुर्मिवं सर्वा देवता, विष्णुर्यज्ञो, देवताभिश्चैवास्मिन् यज्ञेन चायुर्दधाति, वाक्सरस्वती,
ब्रह्म बृहस्पति, — वाचां चैवास्मिन् ब्रह्मणा चायुर्दधात्य, — यो प्राणा वै देवताः, प्राणान् वा एतत्
पूर्वेषुर्गुहीत्वोपवसति, सं श्वो भूत आप्रेयमष्टाकपालं निर्वपेत्, सौम्यं पंपसि चरुमादित्यं घृतं
चरुं च वारुणं चरुं युवमयमियन्तमभये वैश्वानराय द्वादशकपालमामयाविन्त्य याजयेद्, यो वै शु-
भीयतेऽपि तस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो, यदाभेयः, शरीरमेवास्व तेन निष्क्रीणाति,
यत् सौम्यो, रसं तेन, यावानेवं तं निष्क्रीये, — यं वा अदिति, — रस्यामधि प्रजाः प्रजाय-
न्ते, ऽस्यामिवैनमधिप्रजनयती, — याश्चरुर्भवत्ये, — तावान् वा आत्मा, यावानेवास्यात्मा
तं वरुणान्मुक्त्वा, सुश्वत्सरो वा अमिवैश्वानरः, सुश्वत्सर एवैनं प्रतिष्ठापयति, सुश्व-
त्सरायुपमेनं करोत्य, — मेरायुरसि, तेनास्मा अमुष्मा आयुर्देहात्य, — मिवं मनुष्याणामायुषः प्र-
दाता, सोऽस्मा आयुः प्रयच्छति, पञ्चभिर्जुहोति, पाङ्क्तः पुरुषो, यावानेवं पुरुषस्तं
समीरयति, यावानेवं पुरुषस्तं समीरयित्वा, — ऽयं वाव यः पवत् एष प्राण, आभ्यो वा
एष दिग्भ्योऽधिपवत्, एतदेव शत्या वा इमा दिशो, यथादेवतं वा वैनमेतद्दाम्यो दिग्भ्योऽधि
समीरयित्वा प्राणान्स्मिन् दधाति ॥ १९

यज्ञवैतन्त्रवनीतमभवद्यदसर्पत् तत् सपिः । यदंघ्रियत् तद् घृतम् ॥ २०

इति घृतस्य वा एतन्मुहिमान्मुदाचष्टे, ऽयो महयत्येवैनन्, पावमानस्य त्वा स्तोमेन गाय-
त्रस्य वर्तन्वोपाश्शोस्त्वा वीश्र्येणात्सुजा, इति यथा वा इदं वज्यमुत्सृजत्युद्धरत्युन्नपत्येवं
ते, — देतावद्वा अस्ति स्तोत्रा ग्राह्यच्छन्दासि, यावुदेवास्ति तेनास्मा आयुर्दधाति, यज्ञेनास्मा
आयुर्दधाति, सर्वं क्रुत्विजः पर्याहुः, सर्वं वा एत एतस्मै चिकित्सन्ति, सर्वं एवास्मा आ-
युर्दधाति, ब्रह्मणो हस्तुमालभ्य पर्याहुः, ब्रह्म वै ब्रह्मा, ब्रह्मणैवास्मिन् ब्रह्मायुर्दधाति, हि-
रण्यार्दधि घृतं निष्पाययन्त्य, — मृतं वै हिरण्य, — मायुर्घृतं, — ममृतादेवैनमध्यायुर्निष्पाययन्ति
निरिव धयत्या, — युरेवात्मन् धत्ते, तदस्मा आयुर्घ्रात्या, — युपेन संमर्धयत्या, — मेर्यावभात्य, —

दिवं' सर्वो देवता, सर्वाभिरवास्मिन् देवताभिरायुर्दधात्य, —मिरायु, —स्तस्य मनुष्या आयुष्कृत, —स्तनायुपायुष्मानेधीति, यो वै देवानायुष्मतश्चायुष्कृतश्च वेदु सर्वमायुरेति, न पुरायुषः प्रमीयत, एते वै देवा आयुष्मन्तश्चायुष्कृतश्च यदिमै प्राणा, —स्तस्मिन्नायुर्दधात्य, —श्विनोः प्राणोऽसि, तौ ते प्राणं दत्तां, तेन जीवे, —तीमै वा एते प्राणा, —स्तानस्मिन् दधाति, तानस्मादनुपक्रमिणः करोति, दश देया, दशश्छातमन् प्राणाः, प्राणान्स्मिन् दधात्य, —श्वो देयो, वांसो देयः, हिरण्यं देयं, गौर्देयो, वरो देयो, बृहू देयम् ॥५॥ २१

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेद्रेन्द्रं पञ्चकपालं दधि मधु घृतं धानां जुद्धकं, तत्संसृष्टं भवत्य, —युष्मो चरुर्भुज्यते, —दद्या एवाग्नेयं, ऐन्द्रः पञ्चकपालः, पाङ्क्तो यज्ञः, पृङ्क्ती याज्यानुवाश्चये, पाङ्क्ताः पश्यवः, पाङ्क्तः पुरुषो, यावानेव पुरुषस्तमामोति, सं सर्वो भूत्वा पशुनामोति, पशुन इवश्छेतत संसृष्ट, —मथो यावन्त एव पशवस्तानस्मै संसृजति, तदाहु, —रैन्द्रं एकादशकपालः काश्या, इत्यैन्द्रो हि पशवो, ऽथो आहुः, प्राजापत्यं काश्यामिति, प्राजापत्यां हि पश्यवः, प्रजापतिः पशूनां प्रजनयिता, तमेव भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मै पश्यन् प्रजनयत्य, —यैषोऽयुष्मो चरु, —यो ददाति सोऽयमा, दानमयमा, दानकामा अस्मै प्रजा भजन्य, —अथे आजस्वतेऽष्टाकपालं निर्वपेत् सौर्यं चरु, —मथये आजस्वतेऽष्टाकपालं चक्षुष्कामा याजये, —दधेवै मनुश्चया नक्तं चक्षुषा पश्यन्ति सूर्यस्य दिवे, —तौ वै चक्षुषः प्रदातारी, ता एव भागधेयेनोपासरत्, ता अस्मै चक्षुः प्रयलता, मयानं वै चक्षुर्दधातु, यत्सुमानां देवता चरुमभितो भवति नानानमिवास्मै चक्षुषां प्रतिदधाति, यावदन्यतरणाक्षणा पश्यति तावदुभाम्यां पश्येद्यचरुन्तरां न स्या, —दद्य यच्चरुन्तरां भवति, तस्पादिदमन्तरां चक्षुषोर्विधृत्यै, शुक्ला शीहयो भवन्ति, श्वेता गा आज्याय दुहन्ये, —वसिष्वश्छसा आदित्यः संमृदयै, पयसि मरति, पयो वै घृतं, पयश्चक्षुः, पयसैवास्मै पयश्चक्षुर्दधाति, सौरिभिरादुधाति, चक्षुरस्मिन् दधाति ॥६॥ २२

देवां असुराणां चेशत्वमसुराय, —त्रिन्द्रस्तं नाप्युपैत, तेषां वा इन्द्रियाणि वीश्याप्यपाक्राम, —अग्ने रयंतरं, —मिन्द्रस्य बृहद्, विश्वेषां देवानां चैरूपं, सुपितृवैराजं, त्वष्ट र्वती,

[६] तै २,३,८ । ऋठ ११,४-५ ।

[७] तै २,३,७ । ऋठ १२,५ ।

मरुतां च शक्रादी, तानि वा इन्द्रोऽन्वपाक्रामत्, तैरात्मानमभिसंयुङ्क्त, तैरभवद्, यो भूतिका-
मः स्यात् तमेतया याजये, देवैरेवेन्द्रियैर्धर्मैरात्मानमभिसंयुङ्क्ते, तैर्गवति, द्वादशकपालो
भवति . वैश्वदेवत्वान्नो, चानानि कृपालान्युपदधाति, तस्विचरुमुकुरानिर्दाहाया, ऽभिसंय-
मानं याजयेद्, यस्य वै देवा अन्नमदन्त्यदन्ति तस्य मनुश्रया अन्नं, सर्वा वा एता देवताः,
सर्वा वा वास्यैतद्देवता अन्नमजीघस, ददन्ति हास्य मनुश्रया अन्नम् ॥ इन्द्राय रथंतरायांनुवृहि ॥
इति रथंतरस्या ऋचुमन्त्र्य वृहत् ऋचां यजेत् ॥ इन्द्राय वारुतायांनुवृहि ॥ इति वृहत् ऋचुमन्त्र्य
रथंतरस्य ऋचां यजेत् ॥ इन्द्राय वैरूपायांनुवृहि ॥ इति वैरूपस्या ऋचुमन्त्र्य वैराजस्य ऋचां य-
जेत् ॥ इन्द्राय वैराजायांनुवृहि ॥ इति वैराजस्या ऋचुमन्त्र्य वैरूपस्य ऋचां यजेत् ॥ इन्द्राय रेव-
तायांनुवृहि ॥ इति रेवतीमन्त्र्य शक्र्यां यजेत् ॥ इन्द्राय शक्रायांनुवृहि ॥ इति शक्रामन्त्र्य
रेवत्यां यजे, देवैरेवेन्द्रियैर्मिन्द्रियैरेताभिर्देवताभिर्व्यतिपजति, पर्यहमंरुघत्ये, तैरेवेन्द्रियैरेता-
भिर्देवताभिः पर्यहति, पशवो वै वृहत्स्य, श्रीं रुद्रां, यद् वृहत्स्यां वृष्टकुर्याद्रुद्रायास्य पश-
नपिदध्या, दधो वृहतीं ह्यातयाश्रीं पशवोऽनुप्रजायन्ते, ऽनुगामयायाश्चत्वार्यधराणि याज्या-
मभ्यंत्यूहत्य, नृष्टुमं च संपादयति पृष्टिं च, वाग्नां अनुष्टुप्, प्रजापतिः पृष्टिं, चायि
वा एतत् प्रजापतिमभ्यस्तद् प्रजंननाय, तन्मिथुनं, तस्मादेवं मिथुनायंजमानः प्रजया च पशु-
मिश्रं प्रजायते ॥७॥

२३-३५

स्वादीं त्वा स्यादुना तीर्त्वा तीर्थेषु शुक्रां च युक्तेषु ।

देवीं देवेतामृताममृतेन सृजामि संच सोमेन ॥ ३६

मोमोऽस्यधिभ्यां पच्यस्व, सरस्वत्यै पच्यस्व, इन्द्राय सुत्राग्णे पच्यस्व ॥ ३७

पुनातु ते परिश्रुतं सोमं सूर्यस्य दृढितां वरिणं शश्वता तना ॥ ३८

वायोः पूतः पवित्रेण प्रत्येद् सोमो अतिश्रुतः । इन्द्रस्य युज्यः संसा ॥ ३९

[८] ति १,८,०१; ३,०,८,३ । ति मा १,४,३ ०,६,१,३ । वा १०,१,४,३,६ १०,३१-३०, ०३,३८,
७,४,८-१०,१६,२०,२,३० ४०, ८,१७-९,११,३३-३५ ३८-४६,४४-४७, ९,०-४; १०,३०, १९,६,८
००,३३, ०३,०,४ ०६,३-१० । १९,३५,७,४७ । वज्र ०१,१,४,३,५ ११,४४-४५; ०५,४० ७,
४,७,८,१०, ११,१५,०१,०४ २७,३०-४० ८,६-८,१०,१४-१६,१९-२० १०,०-५,१६,४५, ०६,५७
००,१८, ०५,०,४, २८,४-११ २१ ३५; ०१,६,४९] [पुनातु (ति) ने० . तना । ४० १,१,६ । वायो ।
पुता सत्ता । अपर्वं ६,५१,१ । इन्द्रस्य युज्यः सत्ता । ४० १ ००,३९ न १६७]

कुर्विदुर्हं यवप्रन्तो यवं चिद्यथा दान्युनुपूर्वैश्च विपुसु ।

इहैर्हैषां कणुत भोजनानि ये वृहिषा नम उक्ति न जग्मुः ॥

४०

उपयामगृहीतोऽस्य, — छिद्रां त्वाछिद्रेणा, — ऽश्विभ्यां जुष्टं गृहाम्ये, — प ते योनि, — रश्विभ्यां
त्वो, — पयामगृहीतोऽस्य, — छिद्रां त्वाछिद्रेण, संस्वत्यै जुष्टं गृहाम्ये, — प ते योनिः, संस्व-
त्यै त्वो, — पयामगृहीतोऽस्य, — छिद्रां त्वाछिद्रेणे, — न्द्राय सुत्राम्णे जुष्टं गृहाम्ये, — प ते योनि,
रिन्द्राय त्वा सुत्राम्णे ॥

४१

यदंनु गिष्टैश्च रसिनः सुतस्य यमस्येन्द्रो अपिच च शचीभिः ।

अहं वेमस्य मनसा घृतेन सोमश्च राजानमिह भक्षयामि ॥

४२

नोना हि वा देवेद्वितश्च सदस्कृतै मो सेश्मृसाथो परमै व्योमन् ।

सुरा त्रससि शुग्मिणी सोम एष मां मा हिश्चसिष्टैश्च स्वैश्च योनिमाविशन्तौ ॥

४३

इं मृती अङ्गुणवं पितृणामहं देवानामुत मर्त्यानाम् ।

याम्भामिदैश्च विश्वमेज्जत्समेति यदन्तरा पितरं मातरं च ॥

४४

ये भक्षयन्तो न वध्न्यान्शुषीनप्रयो अन्वतप्यन्त धिष्ण्याः ।

यां तेषामव्या दुरिष्टिः स्विष्टिं नस्ताश्च विश्वकर्मा कणोत ॥

४५

अपत्रिगान्यद्विषान्मन्यमानः प्राणस्यु विद्वान्सुमरे न धीरः ।

एजो महेशुकृवान् चट्टं एष तैश्च विश्वकर्मान् प्रमुञ्चा स्वस्तये ॥

४६

यंजमानमृषया एजसाहुर्विहाप प्रजामनुवत्पमानाः ।

मध्वयो स्तोका अप तां सुराद्य सै नस्ताभ्याश्च सृजत विश्वकर्मा ॥८॥

४७

बुवलसक्तुभिराधिनैश्च्रीणाति, यदरसक्तुभिरेन्द्रं, कुर्कन्धुसक्तुभिः सारस्वतैश्च, वाग्वै
संस्वती, वाचवास्मिन्त्सादुमानं दघात्यै, — यं यंनुममा अश्लीलैश्च वाग्भिवदत्यै, — त्यपविष्ट
प्याधिष्टति, सैनं पुनः कल्याणैश्च वदति, सिन्धो अप्चर्युर्प्यायति, — व्याघ्रौ प्रतिप्रस्थाता,
पुत्री यंजमान, एषा सुरा भवति, सै यैर्यं तदिन्द्रियैर्विष्यैर्व्ययते तान्यस्मिन्नाप्त्वा घृतो,

[बुविदुर्हं यवप्रन्तो० - जग्मुः ॥ १०, १३१, २ अपर्वं ००, १२५, ० ।

ये भक्षयन्तोः । अपर्वं ०, ३५, १ । मध्वद्विषान्य० (मदान्यामस्तां०) - स्वस्तये । अपर्वं - १, ३५, ३ ।

यजमानगृ० (यजपतिगृ० -) विश्वकर्मा । अपर्वं ०, ३५, ०]

ब्राह्मणस्य मुर्धन्स्ताद्या मेध्यत्वायां, —ऽन्न५ वै सुरा, मेध्य५ वा अन्नं, तेन मेध्यै, —का पुरोह-
 ने का याज्यै, —कधास्मिन् वीर्यं दधाति, ब्राह्मणः प्राययितुश्च्य, —स्तेन हविः क्रियत, आत्म-
 नापेया, —ऽऽत्मन्नेव वीर्यं धत्ते, ऽग्नौ सर्वा होतुश्च्यः समृद्धयै, मध्यतो वा एष पाप्मना गृहीतो
 यत् समया व्वेति, मध्यत एवेनं पाप्मनो मुञ्चति, यदाहवनीये जुहुयान्न पाप्मना व्यावर्तत,
 क्रियेत् भेषज, —मथ यदक्षिणे जुहोति विं पाप्मना वर्तते, क्रियते भेषज, —मथ यद्विद्यारयरे,
 वंमिन्व श्लेषे विक्षरति शतक्षरो भवति, शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्या, आयुर्वै वीर्यमाप्नोति,
 यदा एतस्य व्याधिं यत्प्राप्नापि पितृन् वा एतस्य तद्गन्, यत् पितृमतीभिरनुमन्त्रणन्ते पितृभ्य
 एवेनं तेन समीरयन्ति, यत् तिस्र, —स्वृतीये हि लोके पितरो, ऽथ यश्चत्वारो, द्विभ्य
 एवेनं तेन समीरयन्ति ॥९॥

४८[८००]

॥ इति मध्यमकाण्डे तृतीयः प्रपाठकः ॥३॥

अथ चतुर्थः प्रपाठकः ।

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्र आसीत् त्रिशीर्षासुराणां स्वर्षीयः, स सोममेकेन शीर्ष्णापिपुत् सुराम-
 केना, —ऽन्नमेकेनावयत् स इन्द्रोऽमन्यता, —ऽयं वावेदं भविष्यती, —ति तेन संग्रमभत्, तेन
 युगशरमपतत्, स तक्षाणं तिष्ठन्तमन्नवी, —दाष्ट्रावे, —मान्यस्य शीर्ष्णाणि छिन्दी, —ति तस्य
 तसोपस्कंध परशुना शीर्ष्णाण्यछिन्त्, तस्मात्तक्षणे शिरो धृतं, तस्मादुस्यान्नमन्नाद्यं, तस्य
 यत् सोमपंश् शिरा आसीत् स कपिञ्जलोऽभवद्, यत् सुरापंश् स कुलविङ्को, येनास्मात्तु-
 यत्स तिसिरिः, स वै स्वष्टा पुत्रे हते सोममाहरहत् इन्द्रं, तमथः शतशलेऽमुनो, —दधो आहुः
 सहस्रशला, इति तस्मिन् वा इन्द्र उपहवमैलत्, तन्नापाह्वयत्, तं प्रासंहादायु नार्घ्यां निर-
 पिवत्, स सोमपीथेन च्यार्च्यत्, तस्मात् सोमो नानुपहृतेन पेयः, सोमपीथेन ह व्यर्धुको
 भवति, यदितोऽमुच्यत् तौ सिर्हा अभवताश्, यदितर्स्तां च्यार्घ्यां, यदितर्स्तां धृवां,
 यत् प्रथमं निरष्टीवत्तत्कुलमभवद्, यद् द्वितीयं तद्गुदुरश्, यत्तृतीयं तत् फर्कन्धु, —पद्वधस्तात्
 सा सुरा, तश् वा एतपाधिना अयाजयताश् सौत्रामण्यां, स धरेव तद्विन्द्रिर्वर्धोश्च्यार्च्यत्
 तान्यस्मिन्नाप्त्वाधत्ताश्, सोमेनातिपुपुवानश् याजये, —दिन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्यूच्यते यश्
 सोमोऽतिपचुते, यावुदेवेन्द्रियंश् वीश्यं तदास्मिन्नाप्त्वा दधाति, राजय्येनामिपिपिचानंश्

याजये, दिन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते यो राजसूयेनाभिपिञ्चति, यावुदेवेन्द्रियं वीर्यं तदस्मिन्नाप्त्वा दधाति, भृतिकामं याजये, दिन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते योऽलं भृत्यै संभवंति, यावुदेवेन्द्रियं वीर्यं तदस्मिन्नाप्त्वा दधाति, ज्योगामयाविनं याजये, दिन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते यस्य ज्योगामयति, यावुदेवेन्द्रियं वीर्यं तदस्मिन्नाप्त्वा दधाति, नानातेन यष्टस्य, मित्याहु, रार्तयज्ञं ह्रुवश्चेप, तदाहु, यष्टव्यमेव, सर्वो हि पुरुषा अर्तिः, सर्गो बुभूषति, यदाश्चिश्न्य, श्विनो ह्यभिपज्यता, यत् सारस्वती, वाग्वै सरस्वती, वाचा ह्यभिपज्यता, यदैन्द्री, न्दे हि तौ तानीन्द्रियाणि वीर्याण्याप्त्वाधत्ताम् ॥ १ ॥

सीसेन ह्रीनात् कार्या, ऽनृतं वै सीस, मनृतं ह्रीनो, ऽनृतं सुरा, ऽनृतेनैवानृतादनृतं क्रीणाति, तदाहुः, कार्या वंदुवा दक्षिणेति, सृत्वरी वंदुवाश्चेपा, सृत्वरी वंदुवा, ऽश्विनं प्रथममालभन्ते, ऽथ सारस्वती, मथेन्द्र, मेवमेव वपाभिश्चरती, न्द्र एवैषु तदधिभवत्ये, न्द्रः पुनः प्रचरतां प्रथमो भवती, न्द्रं वा एतत् पुनरालभन्ते सैन्द्रियत्वायै, न्द्री वपानामुत्तमा भवत्यै, न्द्रः पुरोडाशानां प्रथमो, वीर्यं वा इन्द्रो, वीर्यं एवैनमभिसेधत्तः, प्रसूनाय सात्रिणो, निर्वरुणत्वाय वाहृणो, मध्यतोश्चेपं वरुणगृहीतः, पश्चाद्वा एषा सुष्टा प्रुतीचीनृगीर्णा, यदुपरिष्ठात् पुरोडाशो भवत्यपिहित्या अधिद्रत्वाय, सहस्रमवृत्तं भवति, सहस्रं डाष्टपह्यन्ते संहित्या, अथो इडाया अविदोहाय, यदं सःश्रामण्याव्युद्धं तदस्याः संसृद्धं, यदन्यदेवत्याः पुरोडाशा भन्त्यन्यदेवत्याः पशुस्तदस्या वृद्धं संत् संसृद्ध, मथं वै प्रजापतेरात्मनो धैर्यमासी, दुर्धं माल्व्यं, यद्वैयं तत् पुरस्तादवुरुत्, यन्माल्व्यं तत् पश्चात् पर्योहत्, यद्वैयं, सोमो वै सं, ततो ब्राह्मणमसृजत्, तस्माद्ब्राह्मणः सर्वं एव ब्रह्माभि धीरो, यन्माल्व्यं, सुरा वै सा, ततो राजन्यमसृजत्, तस्माज्ज्यायाश्च कनीयाश्च स्नुषा च श्वशुरश्च सुरां पीत्रां त्रिलालपत आसते, माल्व्यं हि तत्, पाप्मां वै माल्व्यं, तस्माद्ब्राह्मणः सुरां न पिबेत्, पाप्मनात्मानं नैत्सु संसृजा इति, तदुत्तं तद्वाष्टीयाय ब्राह्मणं ब्रूयात्, तद्य एव च विद्वान्तु सुरां पिबति न हनं ङ्गात्ये, पा वै प्रजापतेर्वीर्यवती तन्, वीर्यं प्रजापति, वीर्यमस्मिन् दधाति ॥ २ ॥

ततो यः सोमोऽत्यरिच्यत् तमग्रां जुषप्रार्त्तयत् । स्वाहेन्द्रशुर्वर्धस्व ॥

२
३

[०] ऋ. १०, ११-१० ।

[३] ऋ. ० ४, १० । ऋ. १०, ३ । ऋ. २, १० । ऋ. १२, ८ ।

इतीन्द्रस्याहिनः शत्रुमचिकीर्षु, दिन्द्रमस्य शत्रुमकरोत्, तथा वाक् सूर्यमेव चञ्चैत्, स यः सोमं प्रावर्तयद्यस्मिन्श्चाशं उपप्रावर्तयत् तां अश्रीवोमौ देवते प्राणापानां अभिसम्भवताः, स याजूर्ध्वनाहुः पुराविष्णुत् तावति व्यरमत, यदि वा प्रवणं तावदासीत्, यद्वि वाप्रेरधि तावदासीत्, स वा इपुमात्रमेवाह्वा तिर्यङ्द्वर्धते, पुमात्रमन्वडिडं, त्यथो आहु, रहोरत्र एवेपुमात्रं तिर्यङ्द्वर्धते, पुमात्रमन्वडिडं, त्यथो आहुरधेमासं, मथो मासं, मथो सध्वत्सु- रमिति, स वा इमाः सर्वाः स्रोत्याः पर्यशयत्, तस्माद्वा इन्द्रोऽभिमेत्, तस्माद् तु त्वष्टाभिमेत्, तस्येन्द्रः प्रक्षिमेत्, तस्मै प्रायच्छत्, तस्मै त्वष्टा वज्रमसिञ्चत्, तपो वै स वज्र आसीत्, तमुद्यमं नाशक्यो, दथ वै तद्वि विष्णुरन्या देवतासीत्, सोऽग्रवीड्, विष्णा एही, दमाहुरि- प्यात्रो येनार्यमिदमिति, स त्रेधात्मानं विन्यधत्ता, ऽभिपर्यावर्तादधिभे, द्रस्यां तृतीय, म- न्तरिक्षे तृतीय, दिवि तृतीय, स यद्वस्यां तृतीयमासीत्, तेन वज्रमुद्यच्छत्, विष्णुनुष्ठितः स वज्रमुद्यतं दृष्ट्वाभिमेत्, सोऽग्रवी, दस्ति वा इदं त्यस्मिन्नन्तर्वीर्यं, तत् ते प्रदास्यामि, मां मा वधीरिति, तद्वा अस्मै प्रायच्छत्, तत् प्रत्यगृह्णात् ॥ अधा मा ॥ इति, तद्विष्णवेऽ- तिप्रायच्छत्, तद्विष्णुः प्रत्यगृह्णात् ॥

४-६

अस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दृधात्स्मान् रायो मयवानः सचन्ताम् । अस्माकं सन्त्राशिपुः ॥७

इति सोऽवे, दस्ति वावास्मिन्नन्तर्वीर्यमिति, स यद्वन्तरिक्षे तृतीयमासीत्, तेन वज्रमुद्य- छत्, विष्णुनुष्ठितः स वज्रमुद्यतं दृष्ट्वाभिमेत्, सोऽग्रवी, दस्ति वा इदं त्यस्मिन्नन्तर्वीर्यं, तत् ते प्रदास्यामि, मां मा वधीरिति, तद्वा अस्मै प्रायच्छत्, तत् प्रत्यगृह्णात् ॥ द्विर्माषाः ॥ इति तद्विष्णवेऽतिप्रायच्छत्, तद्विष्णुः प्रत्यगृह्णात् ॥

८-१०

अस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दृधात्स्मान् रायो मयवानः सचन्ताम् । अस्माकं सन्त्राशिपुः ॥११

इति सोऽवे, दस्ति वावास्मिन्नन्तर्वीर्यमिति, स यद्विदि तृतीयमासीत् तेन वज्रमुद्यच्छत्, विष्णुनुष्ठितः स वज्रमुद्यतं दृष्ट्वाभिमेत्, सोऽग्रवी दस्ति वा इदं त्यस्मिन्नन्तर्वीर्यं, तत् ते प्रदास्यामि, मां मा वधीः ॥ सुधां नु संदधावहं यथा त्वमिरं प्रुतिशानीति, सोऽग्रवी, र्यन्मां प्रुविशेः किं मे ततः स्यादिति, सोऽग्रवी, त्वमिर्वन्धीय, तं मीपाय त्वं प्रुतियेयमिति, तद्वा अस्मै प्रायच्छत्, तत् प्रत्यगृह्णात् ॥ त्रिर्माषाः ॥ इति तद्वां त्रेधात्स्मिन्, सहस्रं वा अस्मै तत् प्रायच्छत् चः सामानि यजूंषि, यदा इदं किं च तत् त्रेधात्स्मिन्, तद्वामेति पुर्य- नेव ॥३॥

१२-१५

उदरं वै वृत्रः, पाप्मां क्षुद्रातृव्यः पुरुषस्य, यत् तप उर्वेति पाप्मानं वा एतत्, स्तृणुते भ्रातृव्यं क्षुद्रमेरं, तस्मिन् वा अदेतां, सर्वमस्यां अध्यूष्वी वागमदत् ॥ १६

उभां जिग्यधुर्न पराजयेथे न पराजिग्ये कतरश्चनैतोः ।

इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम् ॥ १७

इति सत्यंमाहेत्य, — ब्रवीद्, द्वे एवं तृतीये आहर्तुरेकं प्रतिग्रहीतुरिति, तौ वै तत्रैवातिष्ठेतां, तस्मादन्द्रावैष्णवै, त्रिरात्रस्य वा उपेप्तायै त्रैधातृव्याह्रियते, यावद्वै त्रिरात्रेणोपामोति तावत् त्रैधातृव्ययावृन्द्रे, तस्मादाहुः, सहस्रदक्षिणेत्यु, ष्णिहाककुंभा अन्वाह, गायत्री वा उष्णिहा, — सध यान्येतांनि चत्वार्यक्षराण्युच्यधि, चतुष्पादो वा एतं पशवो, यथा वा इदं पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्वेर्वं वा एतद्यद्व्यध्वक्षराणि, प्राणो वै गायत्री, प्राणेषु पशवो यता, यदुष्णिहाककुंभा अन्वाह पशूनां यत्यै ॥ १८

अग्ने त्रीं ते वाजिना त्रीं पृथस्था तिस्रस्ते जिह्वां ऋतजात पूर्वीः ।

तिस्र उ ते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अग्रयुञ्जन् ॥ १९

इति परिदधाति वीरताया, अथो रूपताया एवं, यज्ञगत्या परिदध्यादन्तं गच्छे, — दथ यत् त्रिष्टुभा परिदधाति नान्तं गच्छत्यो, — जो वै वीर्यं त्रिष्टु, — बोजस्येवं वीर्ये प्रतितिष्ठति ॥ ४ ॥

२०

सर्वाभ्यो देवताभ्यो यज्ञ आहृत्या, इत्याहुः, सर्वो वा एष यज्ञः, सर्वाभ्यो हि देवताभ्यो यज्ञ आह्रियते, सर्वाणि छन्दोऽस्पन्वाह, सर्वाणि हि छन्दोऽसि यज्ञे प्रयुज्यन्ते, ऽभिचरन्नाहरेत्, सर्वो वा एष यज्ञः, सर्वेणैवैतं यज्ञेनाभिचरत्य, — दक्षिणस्तु स्या, — स्तत्स्विन्मेनिमक, — मेनिर्दक्षिणो, सध यो, युक्ष्यं, इत्युक्त्वा नं यजेत् तमेतेन याजयेत्, सर्वो वा एष यज्ञः, सर्वेणैवास्मै यज्ञेन प्रायश्चित्तं विन्दत्यु, — उत्तर उत्तरः पुरोडाशो ज्यायान् भवत्यु, — उत्तर उत्तरो हि लोकौ ज्यायान्, यथा वा इयमेवमसां, अथ वा अन्तरिक्षं, नास्या रूपं नामुष्ण, — स्तस्माद्यममो मच्यतो, ऽथो एवंमिवश्छान्तरिक्षस्य रूपं, द्वादशकपालो भवति, यद्वै त्रिस्त्रिस्तत् त्रैधातृव्यायाः समृद्धं, सर्वेषामतिधातृमवद्यत्युच्छम्बत्काराय, यावता हि न प्राप्नु-

[४] तै. २, ४, १०, ६, ७, ०, ४, ११, ३, ०, ११ । ऋ. १०, ३-४ । [उभा जिग्यधुर्न०...येथाम् । ऋ. ६, ६९, ८; अथर्व. ७, ४४, १ । अग्ने त्रीं ते वाजिना०...अग्रयुञ्जन् । ऋ. ३, २०, २ ।

[५] तै. २, ४, ११ । ऋ. १०, ३-४ ।

यांतावता छम्बत्कुर्वा, —द्वेतद्वै तद्यदाहुः, —इहम्बणासा इति, वास इव वै यज्ञं ऊयते, यत्ता-
 प्याणि विधीव्यन्ति यजुषां तद्रूपं, यद्देनेवो दीयन्त उक्थामदानां तद्, यद्विरुष्यं दीयते चन्द्रं
 शीयता, इति वै सामाहुः, साम्नां तद्रूपं, —मेतेन वै सृञ्जया अयजन्त, तैश्रियोऽन्तमगच्छ, —
 स्तस्मान्नातिवहुं यष्टव्यु, —मीश्वरो हि पराडतिपत्तो, —र्यो वा एतेन यजते वि सं छिनत्ति, पुत्रो
 याजयित्व्योऽनुसंतत्यै ॥५॥

२१

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वेषे, —द्वैन्द्रमेकादशकपालं बार्हस्पत्यं चरुं भूतिकामश्च याजये, —दिन्द्रो वै
 शिथिरं इवामन्यत्, ३सोऽग्निं च बृहस्पतिं चाग्नेवीद, याजयुतं मेति, तश्च वा एतयाग्निश्च बृह-
 स्पतिश्चायाजयतां, तस्मिन्स्तेजोऽग्निरदधा, —दिन्द्रयमिन्द्रो, ब्रह्म बृहस्पति, —स्तता इन्द्रो-
 ऽभवद्, यो भूतिकामः स्यात् तमेतया याजयेत्, तैज एगामिन्द्राग्निर्देधाती, —न्द्रयमिन्द्रो,
 ब्रह्म बृहस्पति, —मैवत्येव, यदास्मिन्स्त्रीणि वीश्र्याण्यधत्तां तस्मात् त्रिधातु, —रैन्द्र इतरा,
 अभिसंश्लेपयन्ति सेन्द्रियत्वाय ॥६॥

२२

पुरोवात् जिन्वु रावद् स्वाहा, वातुवान् वर्षेन् भीम रावद् स्वाहा, स्तनयन् वर्षेन्नृग्य रावद्
 स्वाहा, —स्तिरात्रश्च ववर्णान् पृते रावद् स्वाहा, बृहु ह वा अयमवर्षादिति, श्रुतु रावद् स्वाहा,
 तंपुति वर्षेन् विराड् रावद् स्वाहा, स्वस्फूर्जेन् विद्युद्वर्षश्चस्वेषु रावद् स्वाहा, नशन्यवस्फूर्जेन्
 वर्षेन् भूत रावद् स्वाहा ॥

२३

मान्दा वंशा ज्योतिष्मतीरमस्वरीः शुन्धो अञ्जा उन्दुतीः सुफेनाः ।

मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इह नोऽवत ॥

२४

वृष्णो अश्वस्य संदानमसि, यष्टथै त्वोपनसामि ॥

२५

देवा वसव्या अग्ने सोमं सूर्यापो दत्तोदधिं भिन्त ।

दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्टयावत ॥

२६

देवाः शर्मण्या मित्रवरुणार्यमन्नपो दत्तोदधिं भिन्त ।

दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्टयावत ॥

२७

देवाः सपीतयोऽपां नषान्नराशश्सापो दत्तोदधिं भिन्त ।

दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्टयावत ॥

२८

देवा चित्तमः कृषन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । यत् पृथिवीं च व्युन्दन्ति ॥

२९

[७] ते २,४,७-८ । काठ ११,९ । वा १८,५५ । ऋष. २०,२५ । [दिवा चित्तम०... व्युन्दन्ति । ऋ० १,३८,९ ।

आ यन्त्रः सुदानवो ददाशुषे दिवः कौशमञ्चुच्यवुः ।

प्र पर्जन्यः सृजतां रौद्रसी अनु धन्वना यन्तु वृष्टयः ॥

३०

उदीरयता मरुतः समुद्रतो दिवो वृष्टिं चर्षयता पुरीषिणः ।

न वो दत्ता उपदस्यन्ति धेनवः शुभे कर्मणु रथा अवृत्सत ॥

३१

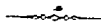
सृजां वृष्टिं दिवं, आङ्घ्रिः समुद्रं पूणं, ये देवा दिविभागाः स्य ये अन्तरिक्षभागा ये पृथिवीभागास्त इदं क्षेत्रमाविशत, त इदं क्षेत्रमनुविशत ॥७॥

३२

वृष्टिर्वै देवैभ्योऽन्नाद्यमपाक्रामत्, तंतु इदं सर्वमशुष्यत्, तै देवाः प्रजापतिमेवोपाधात्, — स्तान् वा एतया प्रजापतिरयाजयत् कारीर्यां, तैभ्यो वृष्टिमन्नाद्यमवरुद्धे, यन्तु पर्जन्यो न वपंचदेतया ज्येष्ठे च वा पुरोहिते च वा याजयेद्, वृष्टिर्वा एतैभ्योऽन्नाद्यमपाक्रामति यन्तु पर्जन्यो न वर्षति, यत् कारीर्यां याजयन्ति वृष्ट्या अन्नाद्यस्यावरुद्ध्या, अष्टौ वातहोमा अष्टौ दिशा, इति दिग्भ्य एवैतैर्वृष्टिमावर्षयन्ति, मान्दा वंशा ज्योतिष्मतीरमुस्वरी, — रित्येतानि वा अपां नामधेयानि, यथा वा इदं नामग्राह, — मसा असा, इति ह्यत्ये, — वं च वा एतदुपो नामधेयं इत्यावयति, वृष्णो अश्वस्य संदानुमसीति, वृषा ह्यश्वो, वृषा पर्जन्यः, समुद्रयै वृष्टयै त्वोपनद्यामीति, वृष्टयै ह्युपनद्यति, देवा वसव्या अग्ने सोमं संयं, — ति देवताभिरेवान्हं च वृष्टिमल्लैति, यद्वि न वपंचत्रैव वसेयु, — रहोरात्राभ्यामेवं वृष्टिं च्यावयन्ति, करीराणि भवन्ति वृष्ट्या अन्नाद्यस्यावरुद्धयं, मध्वद्युतानि भनन्त्य, — पां च वा एष ओपधीनां रसो, ऽपामिवैना ओपधीनां रमेनाऽऽति, रसिमेनाश्च्यावयत्य, — मये धामल्लेदेऽष्टारूपालं निर्वपे, — न्माहृतं च समं कपालं च सौर्यमंशुकपालं च वृष्टिकामं च याजये, — द्रविर्वी इतो वृष्टिमीद्रे, मरुतोऽमृतश्च्यावयन्ति, तां च संयो र्दिमिभिरपत्ये, — तं च वृष्ट्याः प्रदातार, — स्तानेवं आगधेयेनोपासत, तेऽस्मै वृष्टिं प्रयच्छन्ति, सृजां वृष्टिं दिवं आङ्घ्रिः समुद्रं पूणं, — तीमाश्विनांश्च समुद्रा, — डाभिरमूरल्लैति, ये देवा दिविभागाः स्य ये अन्तरिक्षभागा ये पृथिवीभागास्त इदं क्षेत्रमाविशत, त इदं क्षेत्रमनुविशत, — तीमानेवं लोकान् वृष्टयै समुद्रति ॥८॥

३३(८३३)

॥ इति मत्पमवाण्डे चतुर्थः प्रपाठकः ॥५॥

अथ पञ्चमः प्रपाठकः ।

काम्याः पशवः ।

सौम्यं वधुं लोमशं पिङ्गलमालभेत पशुकामः, सौमिर्वा ओषध्या, ओषधयः पशवो,
यत्, सौम्यः, प्रत्यक्षमेवास्मै पशुमालभते, लोमशो भवत्ये, — तद्वै पुष्ट्या रूपं, पुष्टिमे-
वावरुन्दे, वधुः पिङ्गलो भवति सौमस्य रूपं संमृद्ध्यै, यस्त्रैतानामुत्तमो जायते तं सौमा-
लोममालभेत पशुकामः, सोमो वै रेतोधाः, पूर्वा पशूनां प्रजनयिता, सोम एवास्मै रेतो
देधाति, पूर्वा पशून्, प्रजनयति, स्तनं, वा एतेषां द्वा अभिजायते, ऊर्जं तृतीया,
ऊर्जं पशवः, ऊर्जास्मा ऊर्जं पशूनाप्त्वावरुन्दे, त्रिर्वी एषा सुखत्सरस्यान्वान् पशून्
पुरिविजायत, एतद्वै पुष्ट्या रूपं, पुष्टिमेवावरुन्दे, भागिनीर्वा अन्याः प्रजा, अनुभागा
अन्या, यदौदुम्बरो यूषो भवत्युभयोरैवैना भागिनीः करोति, मासि मासि वा एषोऽवान्तरम-
न्यैभ्यो वनस्पतिभ्यः पच्यत, एतद्वै पुष्ट्या रूपं, पुष्टिमेवावरुन्दे, प्राजापत्यं तूपरमालभेत
पशुकामः, प्राजापत्या वै पशवः, प्रजापतिः पशूनां प्रजनयिता, तमेव भागधेयेनोपासरन्,
सोऽस्मै पशून्, प्रजनयति, योनिर्वै प्रजापति, — योनिरेव प्रजायते, सर्वेषां वा एष पशूनां
रूपाणि प्रति, पुरुषस्येव श्वश्रुष्यं, श्वस्येव शिरो, गर्दभस्येव कर्णौ, शुन इव लोमानि,
गोरिव पूर्वा पादा, अत्रेतिवापरा, अजः खलु वै सर्वाण्येव पशूनां रूपाण्याप्त्वावरुन्दे, सर्वाण्येनं
पशनां रूपाण्युपतिष्ठन्ते, हिरण्यगर्भवत्याघारो, याः प्रजापतेः सामिधेनीस्ताः सामिधेनी, —
याः प्रजापतेराप्रियस्ता अप्रियो, हिरण्यं दैत्यं सशुक्रवायु, तार्ष्यं दैत्यं सयोनित्वाया, —
ऽधीवासो दैयो, यज्ञस्य तेन रूपाण्याप्त्वावरुन्दे, एतेन वा उपकेरु रराध, क्रभोति य एते-
न यज्ञते, द्वादशधा ह त्वै सं प्राशित्रं परिजहार, तत्र द्वादश द्वादश वरान् ददौ, यद् द्वादश
दीर्यन्ते तस्यैषां प्रतिमा, श्वेतं वायवा आलभेत, भृतिकामं वाजयेद्, वायुर्वै देवाना-
मोजिष्ठः क्षेपिष्ठः, स एनं भृत्यै निनयति, तदाहु, — रघुता देवतेश्वरो निर्धेज ईश्वरैरनमार्ति
निनेतोरिति, तदति सैवैनं भृत्यै निनयति, श्वेतं वायवे नियुत्सुता आलभेत, ग्रामकामं
वाजयेद्, वायुर्वा इमाः प्रजा नस्योता इत्थं चेत्यं च नेनीयते, यद्वायवे, वायुरेवास्मै न-
स्योतां विशं निनयति, नियुत्सुती याज्यानुवाक्ये भवतो, ग्राममस्मिन् दाधार, श्वेतो
भवति, ब्रह्मणो रूपं संमृद्ध्यै, श्वेतं वायवे नियुत्सुता आलभेता, —ऽमयाविनं वाजयेत्,

प्राणो वै वायुः, प्राणो हि वा एतस्यापक्रान्तो, ऽथैतस्यामयति, यद्वायवे, वायुरेवास्यै
 प्राणं निन्यति, नियुत्वती याज्यानुवाक्ये भवतः, प्राण्यस्मिन् दाधार, श्वेतो भवति,
 ब्रह्मणो रूपं संमृद्ध्यै, श्वेतं वायवे नियुत्वता आलभेत, पशुकामं याजयेत्, प्राणो वै
 वायुः, प्राणं वा एतत् पशवः प्रतिधावन्ति यद्द्वेषु वातं प्रतिजिघ्रति, यद्वायवे, वायुरेवा-
 स्मै पशून् निन्यति, नियुत्वती याज्यानुवाक्ये भवतः, पशूनास्मिन् दाधार, श्वेतो भवति,
 ब्रह्मणो रूपं संमृद्ध्यै ॥१॥ १

शुभानुर्वी आमुरः भूयं तमसाविध्यत्, तस्य देवास्तमोऽप्राहन्, यत् प्रुधमं तमोऽ-
 पान्तसाविः कृष्णाभुवद्, यद् द्वितीयं सा लोहिनी, यत् तृतीयं सा वलुधी, यद्
 च्यस्ताद्रपाकृन्तस्तात्रिर्वशाभुवत्, तेऽनुवन्, देवपशुभिर्म कामायालभामहा, इत्यथ वा इयं
 तर्ह्यक्षासीदलोमिका, तेऽनुवन्,—स्तस्मै कामायालभामहे यथास्यामोपधयश्च वनस्पतयश्च जा-
 यन्ता इति, तां वै तस्मै कामायालभन्त, ततोऽस्योमोपधयश्च वनस्पतयश्चाजायन्त, यः
 प्रजाकामो वा पशुकामो वा स्यात् सं एतामिविं वशामालभेत, प्र प्रजया च पशुभिश्च
 जायते, ऽथो आहु,—यः प्रुधमंस्तमस्यपहते सूर्यस्य रश्मिर्यूपस्य च्पालि वातुतो-
 त्सात्रिर्वशाभुवदिति, तद्भूमयेनैव देवपशुरालभ्यते, यद्यस्यास्तज्जन्म यदि वैतुरं तत्
 कामाय कामायैवात्रिर्वशालभ्यते, आग्नेयमजमालभेत, वारुणं पत्वं भूतिकामं याजये,—
 दामेयानि वै प्रुरुषस्यास्यानि, वारुणं मांस्,—माग्नेयैवास्याग्नेयं निष्क्रीणाति, वारुणं
 वारुणं, भृगुत्येवं, सारस्वती मेयीमालभेत यो वाचो गृहीत, वाग्वै सरस्वती, वाचैवास्य
 वाचं भिषज्यत्यं,—पद्मदती भवति सर्वत्वापा,—नुषिस्कन्ना संमृद्ध्यै, श्वेतो मत्हां आलभेत ब्रह्म-
 वचंसंज्ञाम आग्नेयीं ब्राह्मस्पत्यां सौरीं, वसन्ता आग्नेयीं, प्रानृषि ब्राह्मस्पत्यां, क्षिशिरे
 सौरीं, यदाग्नेयीं, तैजस्त्वोवुरुद्धे, यद्ब्राह्मस्पत्यां, ब्रह्मवचंसं तया, यत् सौरीं,
 रुचं तया, त्रिवृद्वावास्मा एतत् संमृद्धं ब्रह्मवचंसं दधाति, सध्वत्सरं पर्यालभ्यन्ते, सध्व-
 त्सरेण वा अनाप्तमाप्यते, सध्वत्सरंवास्मा अप्त्वा तैजो ब्रह्मवचंसं दधाति, श्वेतो भवति,
 ब्रह्मणो रूपं संमृद्ध्यै, वायव्यामजमालभेत, सारस्वती मेयीमदित्या अजामभिद्रास्यमानं
 याजयेद्, वायुं वा एतस्याश्रीलं गन्धं जनता अनुविहरति यमभिद्रांसन्त्ये,—पंश्हीदं सर्वम-
 षण्डति, यद्वायवे, वायुरेवास्य तं गन्धं सुसुभिप्रकः, सोऽस्य सुसुभिर्गन्धो जनता अनुवि-
 तिष्ठते, वाचा वा एतमभिद्रांसन्ति यमभिद्रांसन्ति, वाक्सरस्वती, यत् सारस्वती,

वाचैर्वेषां वाचं शमपत्यं, प्रतिष्ठितो वा एष यमुभिश्चसन्ती, यं वा अदिति, रियं प्रतिष्ठां,
यदादित्यां, ऽस्यमेव प्रतिष्ठितो, न्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युद्यते यमुभिश्चसन्ती, न्द्रियं
वीर्यं गमो, यद्भिणीभैवन्तीन्द्रियेणैवैतं वीर्येण समर्धयन्ति ॥२॥ २

देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, ते वै समावुदेव यज्ञे कुर्वाणा आपन्, यदेव देवा अकुर्वन्त
तदसुरा अकुर्वन्त, ते न व्यावृत्तमगच्छन्, स्तै देवा एतं वामनं पश्यन्पश्यन्, स्तं वैष्णवमा-
लम्बन्त, ततो वै विष्णुरिमांल्लोकानुदजयत्, ततो देवा असुरानेभ्यो लोकैभ्यः प्राणुदन्त, ततो
देवा अभुवन्, परासुरा, यः सपत्न्यान् भ्रातृव्यवान् वा स्यात् स एतं वामनं वैष्णवमा-
लम्बेता, ऽतो वै विष्णुरिमांल्लोकानुदजयत्, विष्णोरेवांज्जुतिमन्विमांल्लोकानुज्जयति, प्रेभ्यो लो-
कैभ्यो भ्रातृव्यं मुदते, विपम इवालम्बेत्, विपमानिवरेहीमांल्लोकान् देवा उदजय, लिमानिव
लोकानुज्जयती, न्द्रो वै वृत्रपूहन्, तस प्राडपद्यत्, स पद्यमाना इन्द्रं सप्तभिर्भोगैः पर्यगृह्णात्,
तस्माद्विष्वक्षः पशवो व्युदाय, न्मूर्धतो वैदेहीरुदाय, स्तस्मात् तासां पुरां जन्म पुरं ओक्त्, -
स्तासां जघनत् क्रुपमो वैदेरहोऽनुदैत्, तमचाय, द्ययं वावं मास्मादेहसो मुञ्चेदिति, त-
मैन्द्रमालम्बेता, ऽस्येयं तु पूर्वमजमालम्बत्, स वा अग्निनैव वृत्रस्य भोगानुपिदंष्ट्रायैन्द्रेणेन्द्रियं
वीर्यमात्मन्नघत्, यः पार्ष्णना तमसा गृहीतो मन्येत स एतमैन्द्रपुपुभमालम्बेता, ऽस्येयं तु पूर्व-
मजमालम्बेता, ऽग्निनैव पार्ष्णनो भोगानुपिदंष्ट्रायैन्द्रेणेन्द्रियं वीर्यमात्मन् घत्ता, इन्द्रो वै वलम-
पावृणोत्, ततः सहस्रमुदैत्, तस्य सहस्रस्याप्रतः कुत्र उदैत्, तस्मादेतं, साहस्रीं लस्मीं, रि-
त्याहुयैश्च वेद यश्च ना, ऽथो आहु, रिमं वा एष लोकं पश्यन्नभ्युदैत्, स समैपत्, स एष
समीपितः कुत्रं, इति तमैन्द्रमालम्बेत् पशुकाम, ऐन्द्रो वै पशुवा, इन्द्रः पशुनां प्रजनयिता,
तमेव भागधेपेनोपासरत्, सोऽस्मै पशुप्रजनयति, स यदा सहस्रं पशुंगृह्णेदर्थं वामनं वै-
ष्णवमालम्बेत्, तस्मिन्वै तत्सहस्रं प्ररयतिष्ठत्, स तिथिं व्यैपत्, तस्मादेपं तिथिंङ्ङिव वीपित,
एतेन वै स तत् सहस्रं पर्यगृह्णात्, तत् सहस्रस्य वा एषं परिगृहीत्या अविक्षोभाय, देवाश्च
वै पितरश्चास्मिंल्लोकं आसन्, स्तद्यत् किञ्च देवानां स्वमासीत् तद्यमोऽयुवत्, ते देवाः प्रजा-
पतिमेवोपाधावन्, तसं प्रजापतिरेतो मिथुनौ पशू अपश्यदपभं च वशां च, तां आलम्बत्, वै-
ष्णवधारुणीं तु पूर्वां वशमालम्बत्, तान् वै वरुणेनैव ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदतां,

ऽथैन्द्रं देवेष्वालभत्, तैर्नैष्विन्द्रियाणि वीर्याण्यात्त्वाद्दुधाद्यः सपत्नुवान् भ्रातृष्यवान् वा स्यात् स एतां मिथुनो पशू आलभेत ऋषभं च वशां च, वैष्णववारुणो तु पूर्वां च वशांमालभेत, वरुणे-
नैवेतान् ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्रणुदते, ऽथैन्द्रेणैन्द्रियं च वीर्यमात्मन् धत्ते ॥३॥ ३

सावित्रं पुनरुत्सृष्टमालभेत यः पुरां पुण्यः सन् पश्चात् प्रापत्वं गच्छेत्, संविता वै श्रियः प्रस-
विता, तमेव भागधेयेनोपासत्, स एनं च श्रियं प्रसुवति, प्रापो वा एष पुरां सन् पश्चात्
श्रियमश्नुते यः पुरानुद्धान्तसन् पथोक्षत्वं गच्छति, यथैष श्रियमश्नुत एवमेवेन च श्रियं गमयत्यो, —
पृथीम्यो वेदतमालभेत प्रजाकामा, औपधीना च एषा श्रियं, —तां वा एतां च सूतोः परिवा-
घन्ता, औपधयः खलु वा एतस्य प्रजामपगूहन्ति योऽलं प्रजायै सन् प्रजां न विन्दते, तां
(एवं भागधेयेनोपासत्, तां अस्मै प्रजां पुनर्ददत्या, —पो वा औपधया, आपो हश्त्वेवा-
सत् खनन्ति, तां अस्मै प्रजां खनन्ति, चावापृथिवीये धेनुं समातरा आलभेतान्नकामो,
यश्च यसां वर्षति तदस्यां प्रतिष्ठति, चावापृथिवी वा अन्नस्येशाते, ते) एवं भागधेयेनो-
पासत्, तं अस्मा अन्नाद्यं प्रयच्छतः, स वत्सं च वायवा आलभेत, वायुवी अनयोर्वत्सो,
वायुरिमं प्रदापयति, प्रत्तो ह वा इमं दुहे य एव च वेदै, —न्त्रीं च सूतवशामालभेत, राज्ञ्यं
भूतिकामं च याजये, —देवस्या वा अधीन्द्रोऽजापत्, स जायमान एतं च योनिं निरवर्षयत्,
सा सूतवशामव, —दयो आहु, —रेतदेवं सकृदिन्द्रियं च वीर्यं तैजो जनयित्वा नापूरं सूता आ-
श्रंसत्, सा सूतवशामव, —दितीन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते योऽलं भूत्यं सन्नं भवत्यै, —
न्त्रीं भवती, —न्द्रियमस्मिन् दद्यात्यं, —य यस्तं च विन्देद्यं च सूतां सूतवशा भवति तमैन्द्रमालभेत
तैजस्काम, —स्तदेवेन्द्रियं च वीर्यं तैज आमोति, सारस्वती धेनुं एरीमालभेत यः क्षेत्रे पशुषु वा
विवदेत्, वाग्वं सरस्वती, वाचैवेपा च वाचं च वृक्षे च, धेनुवी एषा सूती न दुहे, तयमेवे-
पा च वाचं करोति, चावापृथिवीयां धेनुं पर्यारिणीमालभेत यो राज्ञ्योऽभ्युषो विश्वरेव, चा-
वापृथिवीम्या च हि वा एष निर्मक्तो, ऽथैयोऽभ्युषो विश्वरति, चावापृथिवी एवेन च विशि
प्रतिष्ठापयतः, पर्यारिणी भवति, पर्यारीवश्चेत्त्राष्टं, यदभ्युषो विश्वरति चावापृथिवी
एवेन च विशि प्रतिष्ठाप्य, स श्वो मूतं वत्सं च वायवा आलभेत, वायुवी अनयोर्वत्सो, वा-
युरिमो क्षया विशं च प्रदापयति, प्रत्तो ह वा इमो क्षयो विशं च दुहे य एव च वेदै ॥४॥ ४

अग्नेर्यमजमालभेत, सौम्यं वभ्रुमूर्धुमं पिङ्गलं भूतिकामं याजयेद्, — द्रव्या एवाग्नेर्यं,
 इन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते योऽलं भूत्यै सन्नं भवति, यत् सौम्यं, स्वयैवास्मै देव-
 तयेन्द्रियं वीर्यमाप्त्वावरुन्दे, भवत्येवं, वभ्रुः पिङ्गलो भवति, सौमस्य रूपं संपृद्ध्यै,
 गोमृगं वायवा आलभेता, — अभिशम्यमानं याजये, — दंपुतो वा एष यमुभिर्शं सन्ति, वायुर्वै
 देवानां पवित्रं, वायुर्नैवेनं पवित्रेण पुनाति, नैव वा एष ग्रामे नारण्ये यमुभिर्शं सन्ति,
 नैव खलु वा एष ग्राम्यः पशुर्नैवारण्यं, — स्तस्मादस्यैप देवतया पशूनां < संपृद्ध्यै ऐन्द्राग्रमुसृष्टमा-
 लभेत यस्य पिता पितामहः सौमं न पिबे, — दिन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते यस्य पिता पि-
 तामहः सौमं न पिबति, यदैन्द्रं, इन्द्रियेणैवेनं वीर्येण सम्पर्धयति, देवताभिर्वा एष व्यु-
 ध्यते यस्य पिता पितामहः सौमं न पिबति, यदाग्नेर्यो, अग्निर्वै सर्वा देवता, देवताभिरे-
 वैनु < सम्पर्धयत्य, — नुसृष्टं भुवत्यं, — नुसृष्ट इव शङ्कतस्य सोमपीथो यस्य पिता पितामहः सौमं
 न पिबति, तस्मादस्यैप देवतया पशूनां < संपृद्ध्यै स्त्वाष्टमवलितमालभेत पशुकाम, — स्त्वाष्टा वै
 पशव, — स्त्वाष्टा पशूनां प्रजनयिता, तमेव मागधैयनोपासरत्, सोऽस्मै पशून् प्रजनय-
 ति, सौमापौष्णं नपुः सक्रमालभेत, पण्डकं याजयेद्, यत्र तू भूमैर्जायेत तत् प्रजिज्ञासेता, —
 अत्र वा एतस्य जायमानस्योन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्, तदेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमाप्त्वा दधाति,
 सौमश्च वा एतस्य पूर्वा च जायमानस्येन्द्रियं वीर्यमयुवेता, — मियं वै पूर्वा, — पृथयः सौमो,
 यत् सौमापौष्णः, स्वयैवास्मै देवतयेन्द्रियं वीर्यमाप्त्वावरुन्दे, भरत्येवं, यान्यनवदानी-
 यानि तैर्नैर्ऋतैः पूर्वैः प्रचरन्ति, निर्र्कृतिगृहीता वा एषा स्त्री यां पुष्टरूपा, निर्र्कृतिगृहीत एषं
 पुमान्यः स्त्रीरूपो, निर्र्कृत्या एवैनं तैनु श्रुञ्चति, न वै नैर्ऋत्याहृतिरग्निमानशे, यदैन्द्राण्ये
 जुहोति तत् स्त्रियुद्धौ जुहोति तदु न, यत्र वा अद इन्द्रो यूपणश्चस्य मैतामीत तदेनं निर्र्कृतिः
 पाप्मानुह्वान्, स यं पाप्मानुमपाह्वत् स नपुःसकोऽभवद्, यः पाप्मना तंमसा गृहीतो मन्येत
 स एतमैन्द्रं नपु सक्रमालभेत, येनैवेन्द्रः पाप्मानुमपाह्वत् तैनु पाप्मानमपुह्वत्, अथैन्द्रेणोन्द्रियं
 वीर्यमात्सं धृत्ते, प्रजापतिः पशून्मृजत्, स वा एतमेवाग्ने नपुःसकमसृजत्, तं पशवोऽन्व-
 सृज्यन्ता, — अथो आहु, — रेतमेवाग्ने सृष्टं त्वष्टे च पत्नीभ्यश्च नपुःसकमालभत्, तैनु प्रजा असृज-
 त्ति, यः प्रजाकामो वा पशुकामो वा स्यात् स एतं त्वष्टे च पत्नीभ्यश्च नपुःसकमालभेत,

मिथुनं च वै त्वष्टा च पत्नीश्च, त्वष्टारं च वा एतन्मिथुनं ऽप्यस्राद् प्रजननाय, तन्मिथुनं,
तस्मादेव मिथुनाद्यजमानः प्रजया च पशुभिश्च प्रजायते ॥५॥ ५

प्रजापतिः प्रजा असृजत्, ता एनं ऽसृष्टा अत्यमन्यन्त, ता अतिमन्यमाना वरुणेनाग्राहयत्,
ता वरुणगृहीताः कृष्णः पेतोऽध्यस्कन्दत्, तस्यानुहाय पादमगृह्णात्, तस्य शफः प्रावृहत्, स
एकशितिपादभवत्, तमुच्यते, दुयं च वावासीं प्रजानामवरुणगृहीतो, जनेनेमाः प्रजा वरुणान्
मुञ्चानां, ति तं च वारुणमालभत्, तत् इमाः प्रजा वरुणात् प्रामुच्यन्त, तद्वरुणप्रमोचनीय
एवैषं, यो ज्योगामयावी स्यात् तमेतेन याजयेद्, वरुणेन हि वा एषं प्राप्नोती गृहीतो, ऽथै-
तस्य ज्योगामयति, यद्धारुणो, वरुणादेवैने तेन मुञ्चत्ये, एकशितिपादवत्ये, वैमिव हि तस्य
रूपमासीत् समृद्धये, द्वीपि याजये, देता वै प्रत्यक्षं चारुणीर्थदापः, स्वै वा एतद्योती
प्रत्यक्षं च वरुणमवयजति, समन्तेमापः परिवहन्ति रक्षसामन्ववायाय, वारुणं कृष्णं पेतुमा-
लभेताभिचरन्, यद्धारुणो, वरुणैनेवैने ग्राहयिन्वा स्तृणुते, कृष्णो भवति, तमो वै कृष्णो,
मृत्युस्तमो, मृत्युनेवैने ग्राहयत्ये, तद्वै प्राप्नोती रूपं च यत् कृष्णं, कृष्णं इव हि प्राप्नोती,
प्राप्नोतीवैनेमभिपुवति, तं नियुञ्ज्यात् ॥ ६

पशुं वृधामि वरुणाय राज्ञा इन्द्राय भागमुपभं केवलुो हि ।

गात्राणि देवा अभिसंविशन्तु यमो गृह्णातु निर्ऋतिः सपत्नान् ॥ ७

इत्येतास्य एवैने देवतास्यो निर्याच्यु, मृत्युवै यमो, मृत्युनेवैने ग्राहयत्ये, यये वैश्वानराय
कृष्णं पेतुमालभेत् समान्तमभिप्रोक्ष्यन्, त्सं वत्सरो वा अर्धिवैश्वानरः, स वत्सराय संम-
म्यते, स वत्सरेमेवोपवारुणं कामुमभिट्टुहत्या, अश्विनं कृष्णललाममालभेता, ऽऽनुजावरं च या-
जये, अश्विनो वै देवानामानुजावरा, अश्विना एतस्य देवते यं आनुजावरं, स्ता एवं भागधेये-
नोपामरत्, ता एनमंश्रं परिणयतः, कृष्णो भवति, प्राप्नोतीपेवोपहते, ललाप्तो भवति, मृत्युतो
ऽस्मिं स्तंजो दधात्या, अश्विनं कृष्णललाममालभेता, ऽऽमयाविन्तं च याजये, अश्विनो वै देवानां
धिपंशा, अश्विना एतस्य देवते यं आमयावी, ता एवं भागधेयेनोपामरत्, ता एनं भिपज्यतः,
कृष्णो भवति, प्राप्नोतीपेवोपहते, ललाप्तो भवति, मृत्युतोऽस्मिं स्तंजो दधाति ॥६॥ ८

छन्दाश्मि वै यजाय नातिष्ठन्त, स वषट्कारेऽभिहृत्य गायत्र्याः शिरोऽछिनत्, तस्माच्च

शीर्ष्णाच्छिन्नाद्यौ रसोऽक्षुरत् तां वशां अभवत्, — स्तद्वशांना वशात्वं, — मथो आहु, — वैश्वं वै तां
 अक्षुरत्, — स्तो वशां अभवत्, — स्तद्वशांना वशात्वं, — मित्यथो आहु, — वैसा वै सांसीत्, तद्वसा
 वा एता इति, ततो यः प्रथमो रसः प्राक्षुरत् तं वृहस्पतिरुपागृह्णात्, सां रौहिणी बार्हस्पत्यां,
 ततोऽयोऽत्यक्षुरत् तं मित्रांरुणौ, सां द्विरूपां मैत्रावरुणां, ततोऽयोऽत्यक्षुरत् तं विश्वे देवाः,
 सां बहुरूपां वैश्वदेवीं, ततोऽयोऽत्यक्षुरत् तं मित्रिश्वं मरुतश्च, सां पृश्निराग्निमाकृत्यं, — थो आहुः,
 कृष्णांशुर्वात्यं, — थ यां विप्रुपा आसु < स्तानीमान्यन्यानि रूपाणि, ततो यः प्रथमो द्रप्सः पुरा-
 पतत् तं वृहस्पतिरभिहायाभ्यगृह्णात्, सं उक्षाभुवत्, तदुक्षां उक्षत्वं, — मथो आहु, — रथैवता
 अनुष्वोक्षत् सं उक्षाभुवत्, तदुक्षां उक्षत्वंमिति, तं ब्राह्मणस्पत्यंमालभेत, ब्राह्मणं भूतिकामं
 याजयेद्, ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पति, — ब्राह्मणस्पत्यो ब्राह्मणो देवतुया स्वयैवासमै देवतयेन्द्रियं < वीर्य-
 माप्त्वावरुन्दे, भृगुत्येवं, रौहिणीं बार्हस्पत्यांमालभेत ब्रह्मवर्चसंक्रामो, ब्रह्म वै वृहस्पति, —
 बार्हस्पत्यो ब्राह्मणो देवतुया, स्वयैवासमै देवतुयाप्त्वा तेजो ब्रह्मवर्चसं दधाति, रौहिणी भवति,
 ब्रह्मणो रूपं < समृद्धयै, मैत्रावरुणां द्विरूपांमालभेत पशुहामो, अहोरात्रे वै मित्रावरुणा, अहोरात्रे
 अनु पशवः प्रजायन्ते, तां एवं भागधेयेनोपासरत्, तां अस्मै पशून् प्रजनयत्, — इच्छन्दसा < वा एष
 रस, — इच्छन्दसामेवासमै रसेन पशून् धत्ते, द्विरूपा भवति समृद्धयै, वैश्वदेवीं बहुरूपांमालभेत
 यस्मै कामाय कामयेत्, सर्वा वा एता देवता, सर्वा वा एतदेवताः कामाय भागधेयेनोपासरत्,
 तां अस्मै कामं < समर्थयन्ति यत् क्रामो भवति, छन्दसा < वा एष रस, — इच्छन्दसामेवासमै रसेन
 दधति, बहुरूपा भवति समृद्धया, आग्निमारुतीं पृश्निमालभेत वृष्टिकामो, अग्निं इतो वृष्टिमाद्वे,
 मरुतोऽमुतश्चावयन्त्ये, — ते वै वृष्ट्याः प्रदातार, — स्तानिं भागधेयेनोपासरत्, तेऽस्मै वृष्टिं प्रय-
 छन्ति, छन्दसा < वा एष रसो, रसो वृष्टि, — इच्छन्दसामेवासमै रसेन रसं < वृष्टिं निनयन्ति,
 पृश्निर्भवति, पृश्निमातरो हि मरुतो, भूमिं कृष्णांशवलीमालभेतात्रकाम, इयं < वा अन्नस्य
 प्रदात्रिका, तामेवं भागधेयेनोपासरत्, सांस्मा अन्नाद्यं प्रयच्छति, नं चर्मीणाहरेयु, — रनुचं
 वै चर्मा, — अनुचं कृष्णां, — मुनन्नेनैवानुचंमपहत्यान्नाद्युमात्मानं धत्ते, यद्वं तच् शीर्ष्णांशुनात्तेज
 इन्द्रियं < वीर्यं परापनुत् सां वृष्टुंशाभुवत्, तदेषां वशा, — वृष्टुमेतुरा, — स्तो ब्राह्मणस्पत्यांमाल-
 भेताभिचरन्, ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पति, — ब्राह्मणस्पत्यो ब्राह्मणो देवतुया, यां देव ब्रह्म तेनेन <
 सर्वेणाभिचरति, तेजसैनं प्रच्छिनत्ति, स्तणुतं एवं, वृष्टुर्भवति, ब्रह्मणो रूपं < समृद्धयै,
 सौरीं < श्वेतामालभेत ब्रह्मवर्चसंक्रामो, अतो वा आदित्यो ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता, तमेवं भागधे-
 येनोपासरत्, सोऽस्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति, श्वेता भवति, ब्रह्मणो रूपं < समृद्धयै, मैत्रा-

वरुणीं कृष्णकृष्णामालभेत वृष्टिकामो, ऽहोरात्रे वै मित्रावरुणा, अहोरात्रे अनुवर्षत्ये, — तद्वा अहो
रूपं यच्च शुद्धं, यत् कृष्णं तद्रात्रे, — द्विरूपा भवति समृद्धये ॥७॥ ९

इन्द्राय मन्युमन्ते मनस्वते लालामालभेत संग्रामे, मन्युता वै वीर्यं क्रियत, इन्द्रियेण ज-
यति, वीर्यं चैवैन्द्रियं च जित्यै दधाति, लालामो भवति, पुरस्ताद्दधत्ये मन्यु, — रथो
ब्रह्मणैर्वानान् पुरस्तान्मुखतो जित्यै संश्यती, — न्द्रायाभिमातिर्भ्रमं क्लृपभमालभेत भ्रातृव्यवा, —
भिमातिर्वै पाप्मा भ्रातृव्य, इन्द्रियेणैवाभिमातिं पाप्मानं भ्रातृव्यमपहते, सं इन्द्राय वृत्रतरा
आलभेता, — ऽभिमातिर्वै पाप्मा भ्रातृव्य, इन्द्रियेणैवाभिमातिं पाप्मानं भ्रातृव्यमपहत्य वृत्रतरेवा-
भूत्, स्वाराज्यमेव गच्छति, वृत्रतं, — रिति रक्षेतमाहुष्यैः स्वाराज्यं गच्छत्यै, — न्द्रामारुतं पृश्नि-
संकथमालभेत, राज्ञश्च्यं ग्रामकामं याजये, — द्वैन्द्रो वै राज्ञन्यो देवतया, मारुतीं वि, — द्वि-
न्द्रियेणैवास्मै विशशुपपुनक्ति, पृश्निसंकथो भवति, पश्चादेवास्मै विशशुपपदधात्ये, — नुकामस्मै
विशमस्त्रिवादिनीं करोती, — न्द्राय वृश्णिण क्लृपभमालभेत, राज्ञश्च्यं भूतिकामं याजयेद्, यदा
वै राज्ञन्यो वजीं भुज्यथ भूतिं गच्छति, यद्वाजिणे, वज्रमेवास्मा आधात्, तेन विजिति भूतिं
गच्छति, सं एनं भूत्यै श्रेष्ठां हृद्धे, यद्वाजिणा, इति तदस्याभिचरणीयं, यं द्विष्यात् वै
तद्दिं मनसा ध्यायेद्, वज्रमेवास्मै प्रहरति, स्तृणुत एव, सौम्यं वभ्रुंमृषभं पिङ्गलमालभेत
योऽल्लं राज्याप संच राज्यं न प्राप्नुयात्, सौमो वै राज्ञैतस्यु देवता, सौमो हि राजा, स्वा-
मेव देवतां राज्यायोपासरत्, स्वैनं देवता राज्यं गमयति, वभ्रुः पिङ्गलो भवति, सौमस्य
रूपं समृद्धये ॥८॥ १०

यः शुभ्रं एकाष्टकायां जायेत् यस्तमालप्स्यमानः स्यात् सं आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपे, — द्विर्वै
पुनरां योनिः, स्वदिवैवान् योनिर्निष्क्रीणात्यां मेघ्याङ्कुरितो, — रभ्ये वैश्वानराय द्वादशकपालं
मासि निर्वपेत्, सध्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः, सध्वत्सरादेवैर्निष्क्रीणाति, सं यदा
मेघं गच्छेद्वैन्द्रायाभिमातिर्भ्रमं आलभेता, — ऽभिमातिर्वै पाप्मा भ्रातृव्य, इन्द्रियेणैवाभिमातिं पाप्मा-
नं भ्रातृव्यमपहते, ऽद्योऽप्युत्तरहो दक्षिणं, — यं वै व्यावृत्तः पाप्मता, पाप्मनेधनं व्याव-
र्तयत्ये, — योऽप्युत्तरहो दक्षिणं जायेत् तमेवमेवोत्सृज्याधेन्द्राय वृत्रतरा आलभेता, — ऽभिमा-
तिर्वै पाप्मा भ्रातृव्य, इन्द्रियेणैवाभिमातिं पाप्मानं भ्रातृव्यमपहत्य वृत्रतरेवाभूत्, स्वाराज्य-

[८] त. ०, १, ३, ०, ५, ३ । कठ १३, ३, ३ ।

[९] त. ०, १, ३, ५, ०, ५, ३ । कठ. १३, ३, ३ ।

मेवं गृह्णाति, वृत्रं, —रिति श्वेतं माहुर्यः स्वाराज्यं गृह्णाति, शतं मव्युत्सवहा दक्षिणै, —ते वै व्यावृत्ताः पाप्मना, पाप्मनैर्वै न व्यावृत्तयन्ति, शतं भवन्ति, शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्या, आयुर्वै वीर्यमामोति, देवाश्च वा असुराश्चास्पधन्त, तेऽश्विन, ब्रह्मणि नोऽस्मिन् विजयेथा, —मित्यरुणस्तुरश्वेत्रेयो देवानामासीच्च श्वेतोऽप्यःशृङ्गः शैनेयोऽसुराणां, तैऽसुरा उत्क्रोदिनोऽचर, —श्वराडोऽस्माकं तूपश्रोऽमीपांमिति, तौ वै संमलभेतां, तस्य देवाः क्षुरं पृथिवि शिरोऽकुर्वन्, —स्तस्यान्तरां शृङ्गे शिरो व्यवधाय विष्वञ्च व्यरुज्जद, यासुरीं चागुवदत्सैमां प्राविशद्, यो देज्युत्, सा वनस्पती, —स्तस्माद्ब्राह्मणो भूमयेन न पिबे, —दसुर्या वाचात्मानं नैत्ससृजां, इति तद्य एवं विद्वानमृत्पात्रयो भवत्युज्जितमेवं वाचं उपैति, तं ब्राह्मणस्पत्यं मालभेतामिचरन्, ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पति, —ब्राह्मणस्पत्यो ब्राह्मणो देवंतया, यायुदेवं ब्रह्म तैनेन सर्वेणामिचरति, तेजसं प्रछिनत्ति, स्तृणुत एवां, —ऽरुणस्तुरां भवत्ये, —वमिव हि तस्य रूपमासीत्, समृद्धयै, देवा असुरान् इत्वंभ्यो लोकेभ्यः प्राणुदन्त, तैरात्रीं प्राविशन्, —स्तान्श्चिना अनुप्राविशतां, तौ तमः पर्यगृह्णात्, ता एतमाश्विनमज्जिमालभेतां, तैन् तमोऽपामाता, —मसां एना आदित्यः पुरस्ताज्ज्योतिषा प्रत्यागच्छत्, स आभ्यां तमोऽर्धपाहन्, यः पाप्मना तमसा गृहीतो मन्थेत् स एतमाश्विनमज्जिमालभेत्, येनैवाश्विनो तमोऽर्धपाहतां तैन् पाप्मानमपुहते, सा एना आदित्यः पुरस्ताज्ज्योतिषा प्रत्यागच्छति, सोऽस्मात्तमोऽर्धपाहन्ति ॥ ९ ॥

११

असौ वा आदित्यस्तेजोभिर्व्याध्वत्, तत् इदं सर्वं तमोऽभवत्, स प्रजापतिरेतान् दश ऋपमानपश्य, —दयो आहु, —रिन्द्रोऽपश्यदिति, तानैन्द्रानालभत्, तैस्मिन्निन्द्रियाणि वीर्याप्याप्त्वाद्दधाद्, यल्लामा आलभ्यन्ते मुखतोऽस्मिन्स्तेजोऽदधाद्, यच्च शितिककुद उपरिष्टाच्च, —यच्च श्वेतानूकाशाः पश्चात्, —स्ततो वा असां आदित्यः सर्वतस्तेजस्युभवद्, यस्तेजस्कामः स्यात् स एतानैन्द्रानुपमानालभेत्, यल्लामा आलभ्यन्ते मुखतोऽस्मिन्स्तेजोऽदधाति, यच्च शितिककुद उपरिष्टाच्च, —यच्च श्वेतानूकाशाः पश्चात्, सर्वत एवेनं तेजस्कितं करोत्य, —मुष्येनमादिककुद उपरिष्टाच्च, —यच्च श्वेतानूकाशाः पश्चात्, तस्य मात्रां गमयति, प्राजापत्यं दृशमं द्वादशं मासा आलभेत्, द्वादशं मासाः सत्स्वरः, सुश्वत्स्वर्मेवाप्त्वावरुद्धे, नवालभ्यन्ते, नव वै प्राणाः, प्राणाः संलु वै पुरुषे वीर्यं, प्राणाः नस्मिन् वीर्यं दधाति, दशालभ्यन्ते, दशाक्षरा विराड्, विराड्देतान्येवेन्द्रियाणि वीर्याप्यात्मन्धिष्वै, —यच्च विरा, —इत्यामिं प्रतितिष्ठति ॥

१२

नमो महिम्ने चक्षुषे मरुतां पितृस्तद्रहं गृणे ते ।

हृतो याहि पृथिमिदेषयानिरोपधीषु प्रतिविष्टा शरीरैः ॥ १३

देवानामेष उपनाहं क्षासीदृषां पतिवृषभं औपधीनाम् ।

सामस्य द्रुप्तपवृणीत पुरा बृहन्द्रिरभवद् यत् तदासीत् ॥ १४

द्रुप्तक्षस्कन्द पृथिवीमनु धामिमं च योनिमनु यञ्च पूर्वः ।

समानं योनिमनु संचरन्तं द्रुप्तं जुहोम्यनु सप्त होत्राः ॥ १५

पिता वृत्सानां पतिरन्यानामुतायं पिता मुहतां गर्गराणाम् ।

वृत्सां जरायु प्रतिधुक् पीरूप आमिक्षामस्तु घृतमस्य योनिः ॥ १६

त्वां गारोऽवृणत राज्याय त्वां वर्धन्ति मरुतः स्वर्काः ।

वर्षमनु क्षत्रस्य कृद्भिः शिशियाणस्ततो न उग्रो विभुजा वसुनि ॥१०॥ १७

वायव्यमजमालमेत, —न्द्रं च वृष्णिं च चूपमं च वा वारुणं पेतवं भूतिकामं च याजयेद्, यद्वाप-
वे, वायुरेवैनं भूत्यै निनयती, —न्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युध्यते योऽलं भूत्यै सन्नं भवति,
यद्वेन्द्रं, इन्द्रियेणैवैनं च वीर्येण संमर्षयति, वरुणगृहीतो वा एष योऽलं भूत्यै सन्नं भवति,
यद्वाहृणो, वरुणादेवैनं तेन मुञ्चत्ये, —तनिवाभिचरन्मालमेत, यद्वापवे, वायुरेवास्मै वञ्च
संशस्यत्ये, —द्रो वै वञ्च, इन्द्रियेण खलु वै वञ्चः प्रक्षिपते, यद्वेन्द्रो, वञ्चमेवास्मै प्रहरति,
यद्वाहृणो, वरुणेनैवैनं ग्राहयित्वा स्तृणुते, सौर्यं बलक्षं पेतवमालमेत ब्रह्मवर्चसकामो, ऽसौ
वा आदित्यो ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता, तमेव भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति,
यद्वलक्षः समृद्धस्तेन, यद्वलूनः समृद्धस्तेन, यत् पीवा समृद्धस्तेन, त्रिवृद्वावास्मा एतत् स-
मृद्धं ब्रह्मवर्चसं दधात्यादित्यं ब्रह्मरूपमालमेत यस्याश्विनं शस्यमाने श्यो नोडियात्, पंताचीर्वी
एतस्मै व्युलन्ति यस्याश्विनं शस्यमाने श्यो नोदिति, यदादिऽत्यो, ऽमुमेवास्मा उञ्जयति,
बहुरूपां भवति, बृहनि वै रुदमीनां च रूपाणि, रुदमीनामेवास्मै रूपाण्याप्त्वोद्यत्य, —पिर्वे सृष्टौ
न व्यरोचत्, ३सोऽमये तेजस्विनेऽर्जं कृष्णप्रिवमालमत्, तेन तेजस्व्यमवत्, सोऽकामयत्,

[हृतो (समा) याहि (स) पथिमिदेषयानि । ऋ० ७, ३८८, अथर्व १, ४, ३ । देवानामेष (-नां माग)
क्षासीत् (पठरत्म्) । अथर्व १, ४, ५ । द्रुप्तक्षस्कन्द० द्योत्राः । ऋ० १०, १७, ११, अथर्व १८, ४, २८ ।
पिता परतानां० योनिः (रेता) । अथर्व १, ४, ४ । त्वां मायोऽवृणत० यद्यनि । अथर्व १, ४, १ ।

सर्वत्र विभवेयमिति, ३सोऽग्रये विभूतिमतेऽजं कृष्णग्रीवमालभत्, तेन सर्वत्र व्युभवत्, सो-
 ऽकामयत्, सर्वत्रापिभागः स्यामिति, ३सोऽग्रये भागिनेऽजं कृष्णग्रीवमालभत्, तेन सर्व-
 त्रापिभागोऽभवत्, सोऽकामयत्, दानकामा मे प्रजाः स्युरिति, ३सोऽग्रये दाश्चेऽजं कृष्ण-
 ग्रीवमालभत्, तेनास्मै दानकामाः प्रजा अभवन्, यः कामयेत्, तेजस्वी स्यात्; सर्वत्र
 विभवेयत्, सर्वत्रापिभागः स्यात्, दानकामा मे प्रजाः स्युरिति, स एतानजान् कृष्णग्रीवा-
 नालभेत्, तेजस्वी भवति, सर्वत्र विभवति, सर्वत्रापिभागो भवति, दानकामा अस्मै प्रजा
 भवन्ति, प्राजापत्यं बहुरूपमालभेत् पशुकामः, प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिः पशूनां प्र-
 जनयिता, तमेव भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मै पशून् प्रजनयति, बहुरूपो भवति, बहूनि
 वै पशूनां रूपाणि, पशूनामिवास्मै रूपान्याप्त्वावरुन्दे, याम् शुक्रहरिमालभेत् शुण्ठं वा यः
 कामयेत्, यमलोकं कृष्यामिति, तेन वै यश्चेत्प्रमिच्छेत् लोकं आधोद्, यश्चेत्प्रमिच्छेत् लोकं स्या-
 धिपत्यमानशे, तमेव भागधेयेनोपासरत्, स एनमृष्ये लोकस्याधिपत्यं गमयत्ये, कर्धा वा
 एतेन यमलोकं कृष्यति, परे वयसि यष्टव्यं, ताजग्धि प्रमीयते, शुण्ठो वा भवति शुक्रहरि-
 धे, पश्चेत्स्यु देवतया पशूनां संमूढः ॥११॥

१८ [८५१]

॥ इति मध्यमकाण्डे पशुबन्ध नाम पञ्चमः प्रपाठकः ॥५॥

अथ षष्ठः प्रपाठकः ।

राजसूयः ।

अनुमत्या अष्टाकपालं निर्वपन्ति ये प्रत्यञ्चः शम्भ्यामतिशीयन्ते, तन्नैर्ऋतेर्मेककपाल, सुभौ
 सह श्रुतौ कुर्वन्ति, नैर्ऋतेन पृथेण प्रचरन्ति, दक्षिणां परेत्य स्वकृता इरिण एकोलमुकं निघायु
 विस्त्रंसिकायाः काण्डाभ्यां जुहोति ॥ जुपाणां निर्ऋतिर्वेत्तु स्वाहा ॥ वासः कृष्णं भिन्नान्तं दक्षि-
 णा, पुनरेत्यानुमत्या अष्टाकपालेन प्रचरन्ति, धेनुर्दक्षिणा, उथ यं उद्वञ्चः शम्भ्यामतिशीयन्ते
 तानुद्वञ्च परेत्य वल्मीकपामुद्गज्य जुहुयात् ॥ इदमहममृष्यामृष्यायणस्य क्षेत्रियमवयजे ॥ तत्
 पुनरपिदधाति ॥ इदमहममृष्यामृष्यायणस्य क्षेत्रियमपिदधामि ॥ श्वो भूत आदित्वेभ्यो भृन्दद्भ्यो
 घृते चरु, र्वरो दक्षिणा, श्वो भूत आधावैष्णव एकदशकपालो, ऽनुद्धान् वामनो दक्षिणा,

[१] ते १, ८, १ । कठ १५, १ । वा २९, ६०, ३, १०, (९, ३५) । कण्व ३१, ४९, ३, ११-१२ । घत भा ५, २, ३, २ ।
 मा भो ९, १, १ ।

श्रीं भूतेऽग्नीषोमीया एकादशकपालो, हिरण्यं दक्षिणा, श्रीं भूतं ऐन्द्राय एकादशकपालो,
 ऽनुहानुपभो दक्षिणा, श्रीं भूतं आग्नेयेऽष्टाकपालो, माहेन्द्रं दधि, वासुः क्षीमं दक्षिणा ॥१॥

१-७

ऐन्द्रायैकादशकपाल निवृषेदाग्नेन्द्रं < वा, वैश्वदेवश्चरुः, सौम्यः श्यामाकश्चरुः,—र्षीवा-
 पृथिवीया एककपालो, वत्सः मृधमजो दक्षिणा, सीरु द्वादशायोर्गं दक्षिणोष्टारो वानुहानु ॥२॥ ८
 आग्नेयेऽष्टाकपालो, वारुणो यवमयश्चरुः, रौद्रीं ग्राणीधुकश्चरुः,—रैन्द्रं दधि, धेनुं रनद्धाही
 दक्षिणा,—ऽपां न्ययनादपामार्गानाहरन्ति, तान् त्सक्तून् कृत्वा दक्षिणां परेत्य स्वकृता इरिण एको-
 त्मुकं निधाय पर्णमयेन सुवेण जुहोति ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रुसश्चेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो ह-
 स्ताभ्यामिन्द्रस्याजसा, रक्षोहासि, स्वाहा, हतं < रक्षो, ऽवधिष्म रक्षः ॥ वरो दक्षिणा ॥
 ये देवाः पुरःसदो अग्निनेत्रा रक्षोर्हणस्ते नाऽवन्तु, तै नः पान्तु, तैम्यः स्वाहा, ये देवाः
 दक्षिणात्सदो यमनेत्रा रक्षोर्हणस्ते नोऽवन्तु, तै नः पान्तु, तैम्यः स्वाहा, ये देवाः पश्चा-
 त्सदो मरुत्नेत्रा रक्षोर्हणस्ते नोऽवन्तु, तै नः पान्तु, तैम्यः स्वाहा, ये देवा उत्तरात्सदो
 मित्रावरुणनेत्रा रक्षोर्हणस्ते नोऽवन्तु, तै नः पान्तु, तैम्यः स्वाहा, ये देवा उपरिर्षदोऽव-
 स्वदन्तः सोमनेत्रा रक्षोर्हणस्ते नोऽवन्तु, तै नः पान्तु, तैम्यः स्वाहे,—दमहं < रक्षोऽभि-
 संमूहाम्यं,—त्रे संदह रक्षः, संदग्धं < रक्षो, ऽग्नेये पुरःसदे स्वाहा, यमाय दक्षिणात्सदे
 स्वाहा, मरुद्वयः पश्चात्सद्वयः स्वाहा, मित्रावरुणाम्यामुत्तरात्सद्वया < स्वाहा, सोमायोप-
 रिर्षदोऽवस्वदन्ते रक्षोर्हण स्वाहा, रथः पञ्चग्राही दक्षिणा ॥३॥

९-१२

अनुमत्यै चरुः, राकायै चरुः, सिनीत्रायै चरुः, कुहै चरुः,—र्षीयं द्वादशकपालः,
 पृष्टोही दक्षिणा,—ऽप्रावैष्णवं एकादशकपाल, ऐन्द्रावैष्णवंश्चरुः,—वैष्णवंस्त्रिकपालो, वामनो द-
 क्षिणा, सोमाषोष्णं एकादशकपाल, ऐन्द्राषोष्णंश्चरुः पौष्णश्चरुः, श्यामो दक्षिणा,—ऽग्नेये
 वैश्वानराय द्वादशकपालो, वारुणो यवमयश्चरुः,—हिरण्यं चांशुश्च दक्षिणा ॥४॥ १३
 गार्हस्पत्यश्चरुःत्रैक्षणो गृहं, शितिपृष्ठो दक्षिणै,—न्द्रं एकादशकपालो गन्तो गृहं, ऋषुभो

[१] श्लो १८, १९, २१ । कठ १५ १ ।

[२] श्लो १८७ । कठ १५ ७ । वा ९ ३५ ३६, ३८ । वज्र ११, १-४ । शत मा ५, २, ४, ५ । मा श्री ९, १, १ ।

[३] देवस्य त्वा सवितुः ० । अथर्व १९ ५१ २ ।

[४] श्लो १८८ । कठ १५ ३ । शत मा ५, ७, ५ । मा श्री ९ १, १ ।

[५] श्लो १८९ । कठ १५ ४ । शत मा ५, ३, १ । मा श्री ९, १, १ ।

दक्षिणा, —ऽऽदित्यंश्चरुर्महिष्या गृहे, धेनुर्दक्षिणा, नैऋतंश्चरुर्नखावृत्तानां परिवृक्तयां गृहे, श्येनी वृण्डाप्सुसुरा दक्षिणा, —ऽऽश्वे३योऽष्टाकपालः सेनान्यो गृहे, हिरण्यं दक्षिणा, —ऽश्विनीं द्विकपालः संग्रहीतुं गृहे, सुव३त्यौ दक्षिणा, सावि३त्रोऽष्टाकपालः क्षत्तुं गृहे, श्येतो दक्षिणा, वारुणो युवमयो दशकपालः सुतस्य गृहे, बभ्रुर्महानिरष्टो दक्षिणा, मारुतः सप्तकपालो वैश्यस्य ग्रामप्यो गृहे, पृथिनः पृष्टोर्ही दक्षिणा, यौष्णंश्चरुर्भागदुघंस्य गृहे, श्यामो दक्षिणा, वैष्णवंस्त्रिकपालस्तक्षरथकारयोगृहे, सर्वायसानि दक्षिणा, रौद्री गावीधुकंश्चरुर्क्षावापस्य गृहे गोविक्रतस्य चा, —ऽसिर्वालापितृस्थो दक्षिणा शबलो वा त्रिवत्सोऽभिधानी वा केंसुरपाशा ॥ ५ ॥

१४

इन्द्राया होमुचा एकादशकपालं निर्वृपेदि, —न्द्राय सुत्रांष्णा एकादशकपाल, —मृपभो दक्षिणा, स्वयंरुग्णाया अश्वत्थशाखायाः पात्रं भवत्य, —यु श्वेतो & श्वेतवत्सां दुहन्ति, तत् स्वयं मूर्च्छति, स्वयं मृच्यते, स्वयं & विलीनमाज्यं भवत्य, —य मैत्रावाहस्पत्यं & हविर्निर्वपन्ति, ये क्षौद्रिष्ठास्तण्डुलास्तं ब्राह्मस्पत्यं चरुं & शृतं कुर्वन्ति, तत्र तत् पात्रमपिधोवाज्यमासिच्य ये स्थविष्ठास्तण्डुलास्तानावपन्त्यु, —भो सह शृतौ कुर्वन्ति, मैत्रेण पूर्वेण प्रचुरन्त्य, —श्वो मैत्रस्य दक्षिणा, शितिपृष्टो ब्राह्मस्पत्यस्या, —ऽश्वये गृहपत्य आपतन्तानामष्टाकपालं निर्वृपेत्, सोमाय वनस्पतये श्यामाकं चरुं & सुवित्रे प्रसवित्रे सुतीनानामष्टाकपालं, बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारं चरुं, —मिन्द्राय ज्येष्ठाय हायनानामेकादशकपालं, मित्राय सत्यस्य पतये नाम्बानां चरुं & बरुणाय धर्मस्य पतये यवमयं चरुं & रुद्राय पशुपतये गावीधुकं चरुम् ॥ सविता त्वा प्रसवाना & सुवता, —मग्निर्गोहृपत्याना & सोमो वनस्पतीनां बृहस्पतिर्वाचा, —मिन्द्रो ज्येष्ठयानां मित्रः सत्यानां & बरुणो धर्मणां & रुद्रः पुशूनां, ते देवा असपत्नमिमं & सुवध्वममुग्रामुष्यायणममुष्याः पुत्रममुष्या & विशिं मुहते क्षत्राय महते जानराज्याय, शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्मा & श्व सत्यंश्च ऋतपाश्यात्य & हा ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुपेणशान्तिमित्रश्च दूरेंऽमित्रश्च गुणं ऋतंश्च सत्यंश्च ध्रुवंश्च धरुणंश्च धर्ती च विधर्ती च विधारयः ॥ ६ ॥

१५-१६

देवीरापो अपां नपाद्रापृदाः स्यु, राष्ट्रं दत्त, स्वाहा, देवीरापो अपां नपाद्रापृदाः स्यु, राष्ट्रमुमुष्मै दत्त, वृषोर्भिरसि, वृषसेनोऽस्य, —पां पतिरस्य, —प्रहावरीः स्थ, परिवाहिणीः

[६] तै. १, ८, ९-१० । काठ. १५, ४-५ । वा. ९, ३९-४०; १० १८, १७ < ०, < २, < ३ । कण्व ११, ९-१०, २६; १८, ८०, ८२, ८३ । शत. मा. ५, ३, २, ४, ५, ३, ३, २ । मा. श्री ९, १, १-२ ।

[७] तै. १, ८, ११ । काठ. १५, ६ । वा. १०, २-४ । कण्व ११, ६-७ । शत. मा. ५, ३, ४, ४ । मा. श्री ९, १, २ ।

स्था, ज्ञस्विनाः स्थ, मान्दाः स्थ, व्रजक्षितुः स्थ, सूर्यवर्चसः स्थ, सूर्यत्वचसः स्थ,
मरुतामोजः स्थ, वृशाः स्थ, शंकराः स्थ, विश्वभृतः स्थ जनभृतोऽपामोपधीता रसः,
अग्निष्ठाः स्थ, राष्ट्रदाः स्थ, राष्ट्रमममै दत्त ॥ ७ ॥ १७

देवीरापो मधुमतीः संसृज्यध्वं महि क्षत्रं क्षत्रियाय वन्वानाः ।

अनाष्टाः सौष्टोर्जस्वतीर्महि वर्चः क्षत्रियाय देधतीः ॥ १८

अपो देवीर्मधुमतीरगृष्णांमूर्जस्वती राजसूयाश्चितानाः ।

याभिर्मित्रावरुणा अभ्यपिञ्चं स्ताभिरिन्द्रमनयन्नत्परातीः ।

अग्निभृष्टममि चाचो वन्धुस्तपोजाः सौमस्य दात्रम् ॥ १९

शुक्रा वः शुक्रेण पुनामि चन्द्रा वृश्चन्द्रेण पुनामि ॥

देवा वः सवितो पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण । वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ २१

स्वाहा राजसूयाः ॥ २२

सधमादो दुश्मन्या ऊर्जा एका अनाष्टा अप्सस्यो वसानाः ।

पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थुमपो र्शिंशुमारुतमास्वन्तः ॥ २३

रुद्र यत्ते गिरिपरं नाम तस्मिन् हुतमसि, यमैष्टमसि, स्वाहा, सोमा इन्द्रो वरुणो मित्रो
अग्निस्ते देवा धुर्मधृतो धर्म धारयन्तु ॥८॥ २४

धत्रस्य योनिरसि, धत्रस्योत्वमसि, धत्रस्य नाभिरस्यो, वित्तो अग्निर्गृहपति, रावित्ता
इन्द्रो वृद्धश्रवा, आवित्तो मित्रावरुणो धृतव्रता, आवित्ते चावापृथिवी क्रूतावृथा, आवित्तः
पुषो विश्ववेदा, आवित्ता देव्यदिति, रावित्तोऽयमसा आमृष्यापुत्रोऽमुष्याः पुत्रोऽमुष्या
विशि गृहते क्षत्राय महते जानुराज्यायै, यं ते जनते राजा, सोमोऽस्माकं ब्राह्मणान्ना रजे,
न्द्रस्य वज्रोऽसि वारुण, स्वर्ष्याय र्ध्वं वृत्रं वृध्यान्, शत्रुयाधनाः स्थ, पातं प्राञ्चं, पातं
प्रत्यञ्चं, पातं तिर्यञ्चं, पातान्वञ्चं, पातोर्ध्वं, दिग्भ्य एवन्तं पात, मित्रोऽसि, वरुणो-
ऽसि ॥ २५

हिरण्यवर्णमूपसो न्युष्टा अयःस्पृणमुदितौ सूर्यस्य ।

[८] ति १.८.१०। ऋ १५, ६। वा १, १०, ३१, ४, ४, १०, ४, १, १, ७, २०, १, १। ऋ १, १६, ४८, ४, ५, ११, ८, ५, ११,
१४, ३०, १, १, १। ऋ ५, ३, ४, ३, ४, २८, ५, ३, ५, १६। मा. शो ९, १, २-३।

[९] ति १.८.१०। ऋ १५, ७। वा १०, ८, ९, २६, २०, १, ९, ४०, १०, १६, १८। ऋ ११, १५-१७, ३६, २१, ९, ३,
११, १०, ४६, २४। ऋ. मा ५, ३, ५, ३०।

आरोहथो वरुण मित्रं गतं तत्तुश्चक्राथे अद्विदिं दिदिं च ॥९॥

२६

समिधमातिष्ठ, गायत्रीं त्वा छन्दसामवतु, त्रिवृत्स्तोमो, रथन्तरं सामा, —ऽग्निदेवता,
 ब्रह्म द्रविण, —मुष्मातिष्ठ, त्रिष्टुप्त्वा छन्दसामवतु, पञ्चदशः स्तोमो, वृहत् सामं, —द्रो
 देवता, ध्रुवं द्रविणं, प्राचीमातिष्ठ, जगतीं त्वा छन्दसामवतु, सप्तदशः स्तोमो, वै-
 रूपं साम, विश्वे देवा देवता, विड् द्रविण, —मुदीचीमातिष्ठा, —ऽनुष्टुप्त्वा छन्दसामवत्वे,
 कविश्शः स्तोमो, वैराजं साम, मित्रावरुणौ देवता, पुष्टं द्रविण, —मूर्ध्नातिष्ठ, प
 इक्तस्त्वा छन्दसामवतु, त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ स्तोमौ, शाकरैर्वते साम्नी, बृहस्पतिर्देव-
 ता, फलं द्रविणं, सोमस्य त्विषिरसि, त्विषिमत्तवेव मे त्विषिर्भूयात् ॥ २७

२७

प्रत्युस्तं नमुचेः जिरोऽवेष्टा दन्दशूकाः । मृत्योः प्राहि दिदिवः प्राहि ॥१०॥

२८

अग्नेये स्वाहा, सोमाय स्वाहा, सवित्रे स्वाहा, संरस्वत्यै स्वाहा, पूष्णे स्वाहा, बृ-
 हस्पतये स्वाहि, —न्द्राय स्वाहा, घोषाय स्वाहा, श्लोक्याय स्वाहा, —ऽश्नाय स्वाहा, भंगाय
 स्वाहा, क्षत्रस्य पंतये स्वाहा, सोमस्य त्वा धुञ्जेनाग्नेस्तेजसेन्द्रस्येन्द्रियेण विश्वेषां त्वा देवानां
 क्रतुनाभिषिञ्चामी, —न्द्रस्य योनिरसि, जनयाति धूमं प्राहि ॥ २९

२९

समावृत्रन्नधरागुदक्ता अहिं वुर्ध्न्यमन्वीर्यमानाः ।

ताः पर्येतस्य वृषभस्यु पृष्ठात्त्रावो विप्यन्ति सुसिचो न वाणीः ॥

३०

इन्द्रस्य वञ्जोऽसि वाजसंनि, —स्त्वयार्यं वाजं से, —न्मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रक्षिपा
 युनजिम, विष्णोः क्रमोऽमि, सपत्नहां मरुतां प्रसवे जुया, —ऽऽसं मनः, समिन्द्रियेण, —प
 वञ्जो वाजसातुम, —स्तेन नौ पुत्रो वाजं सेत् ॥११॥

३१

इयुदस्यां, —युरस्यां, —युमं घेहि, युड्डसि, वञ्जोऽसि, वञ्जो मे घेह्य, —गस्यू, —जं मंगि

[१०] तै १,८,१३-१४। कठ १५,७। वा १०,५,१०-१५। ऋण ११,१८-२३। शत ब्रा ५,४,१,३-७। मा.
 श्री ९,१,३।

[११] तै १,८,१३-१५। कठ १५,७-८। वा १०,५,१९,२१,२३,९,५,२२,६,२०,२७,३९,१। ऋण ११,१९-२३,
 २८,३१,३३,२४,६,३७ ३९,१। शत ब्रा ५,३,५,८-९,५,४,९,५। मा श्री ९,१,३। [अग्नेये स्वाहा। अथर्व
 १९,४३,१। सोमाय स्वाहा। अथर्व १९,४३,५। इन्द्राय स्वाहा। अथर्व १९,४,३,६। समावृत्रं (ता
 अधराडुदीचीरावयुं) न वाणीः (पुराणी)। अथर्व १२,२ ४१। विष्णोः क्रमोऽमि सपत्नहा। अथर्व.
 १०,५,२५-३५]

[१२] तै १,८,१५-१६,१०,२,१४,२। कठ १५,८। वा १०,५,२५-२७,२३,०६-०८,२४,००,०३,६५,०२,६,१०,
 २७,३९,१,१२,१४। ऋण ११,१२-१३,३३,३५-४० ३४ १३,१५,११,२९,२५,६७,२४,६,३७,३९ १। [इय-
 दस्यायुमं घेहि (वा)। अथर्व २ १७,४]

घेहि, मित्रोऽसि, वरुणोऽसि, सदासि, समहं विंशैदुवै, — नैमो मात्रे पृथिव्यै, मां मां
मातां पृथिवी हिंसीत् ॥ ३२

प्रति त्यन्नाम् राज्यमधापि स्वां तन्वै वरुणोऽसुपोत् ।

शुचिर्मित्रस्य व्रत्या अभूमात्मन्महि महद्दतस्य नाम् ॥ ३३

सर्वे व्राता वरुणस्याभूम नि मित्रयुररतीन्नारीत् ।

अशुश्रुभन्त यज्ञिया क्रतेन नि त्रितो जुरिमाणं न आनद् ॥ ३४

स्योनासि सुपदा, स्योनामासीद, सुपदामासीद ॥ ३५

निपसाद धृतमृतो वरुणः प२स्त्यास्वा । साम्राज्याय सुक्रतुः ॥ ३६

अप्ये स्वाहा, सोमाय स्वाहे, —न्द्रस्यौजसे स्वाहा, मरुतां बलाय स्वाहा ॥ ३७

हंसः शुचिपदसुरन्तरिक्षसद्वीता भेदिपदतिधिर्दुरोणसत् ।

नृपद्गरसद्वतसद्वयोमसद्वजां गोजा क्रतुजा अद्रिजा क्रतम् ॥ ३८

ब्रह्मा३स्त्वं ब्रह्मासि, सत्रितामि सत्यसुवो, ब्रह्मा३स्त्वं ब्रह्मासि, मित्रोऽसि सुशेवो,

ब्रह्मा३स्त्वं ब्रह्मासी, —न्द्रोऽसि सत्यौजा, ब्रह्मा३स्त्वं ब्रह्मासि, वरुणोऽसि विश्वौजाः ॥ ३९

एषं वज्र, —स्तेन मे रघ्य, दिशो अभ्यमूदयम् ॥ ४०

प्रजापते न त्वद्वेदान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव । यस्मै कं जुहुमस्तन्नो अस्तु ॥ ४१

अमा अमुष्य पुत्रो, अमुष्यासीं पुत्रः ॥ ४२

वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ ४३

अपां नम्रे स्वाहा, —जो नम्रे स्वाहा, —अप्ये गृहपतये स्वाहा ॥ सावित्रोऽष्टाकपालः, श्वेतो

दक्षिणा, सारस्वतश्चरुः, धेनुर्दक्षिणा, पौष्णश्चरुः, इयामो दक्षिणा, चार्हस्पत्यश्चरुः,

शित्विषुष्टो दक्षिण, —न्द्र एकादशकपाल, ऋषमो दक्षिणा, चारुणो युयमयो दशकपालो,

बभ्रुर्महानिरयो दक्षिणा, त्वा३ष्टोऽष्टाकपालो, ससेपाच् द्रुष्टोऽघिरुद्रार्कणो वा दक्षिणा, —

ऽऽम्रेयोऽष्टाकपालो, हिरण्यमष्टापुष्टं दक्षिणा, सौम्यश्चरुः, —वभ्रुर्दक्षिणा, वैष्णवस्त्रिकपालो,

[निपसाद धृतमृतो० सुक्रतुः ऋ १, २५ १० । अप्ये स्वाहा । अप्ये १९ ४३ १ । सोमाय स्वाहा ।

अप्ये १९ ४३ ५ । इन्द्राय स्वाहा । अप्ये १९ ४३ ६ । हंस शुचिपदसु० क्रतम् । ऋ ४, ४० ५ ।

प्रजापते न त्यदेता० रयाणाम् । अ. १० १११ १० । अप्ये ७ ७९, ४८०, ३]

[१३] १ ८ ३६-७० १९ २० । वाट १५ ८ ९ । या १० २३ २९ ६० । कण्व ११ ३३, ३१ ४९ । शत ऋ ५, ४, ५ ६ । म नं ९ १ ५]

वामनो दक्षिणा, —ऽऽग्ने३योऽष्टाकपालो, द्विष्टुयं दक्षिणा, बार्हस्पत्यं चरुः, शितिपृष्ठो दक्षि-
णै, —न्द्रं एकादशकपाल, ऋषभो दक्षिणा, वैश्वदेवं चरुः, पिशङ्गो दक्षिणा, मैत्रावरुण्य-
मिक्षा, वशा दक्षिणा, —ऽऽग्ने३योऽष्टाकपालः, सौम्यं चरुः, सावित्रो द्वादशकपालो, बार्ह-
स्पत्यं चरुः, —रभये वैश्वानराय द्वादशकपाल, —स्त्वा३ष्टोऽष्टाकपालो, दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षि-
णा, सारस्वतं चरुः, पौष्णं चरुः, —मंत्रं चरुः, —यौत्स्यं चरुः, —रदित्यै चरुः, क्षेत्रुस्य पतये चरुः,
सव्यो रथवाहनवाहो दक्षिणा, मारुतो पृश्निः, पशौही गर्भिण्यादित्या, —जा मल्हा गर्भिणी
सवित्रे प्रसवित्रे, सुतीर्नानामष्टाकपालोऽथिभ्यां, पूर्ण एकादशकपालः, संरस्वत्यै सत्यवाचि
चरुर्दण्डं उपानहौ शुष्कदृतिः सा दक्षिणा ॥१३॥

४४-४५ [८९६]

॥ इति मध्यमकाण्डे राजसूयो नाम षष्ठः प्रपाठकः ॥६॥

अथ सप्तमः प्रपाठकः ।

अग्निचितिः ।

युञ्जानं प्रुथमं मनुस्तत्वाय सविता धियः । अग्निं ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्यामरत् ॥ १

युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सवें । स्वर्ग्याय शक्तये ॥ २

युक्त्वाय सविता देवान्स्वर्यते धिया दिवम् ।

बृहज्ज्योतिः करिष्यतेः सविता प्रसुवाति तान् ॥ ३

युञ्जते मनः ॥ ४

युजे वां ब्रह्म पूष्यं नमोभिर्वि श्लोक एत पृथ्येवं सुरिः ।

शुष्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्युः ॥ ५

यस्यु प्रयाणमन्वयं इद्युर्देवा देवस्य महिमान्मर्चतः ।

यः पार्थिवानि विममं स एतुशो रजांसि देवः सविता महित्वना ॥ ६

देव सवितः ॥ ७

इमं मे देव सवितर्पज्ञं प्रणय देवायुवम् । वसुर्विदं सत्रार्जितं घनर्जितं स्वर्विदम् ।

ऋचो स्तोमं संमर्धय गायत्रेण रयन्तरम् । बृहद्गायत्रवर्तनि ॥ ८

[१] मे ३, १, १-२ । वै ४, १, १ । कठ १५, १, १, १, १ । वा १, १, २-१, ५, १, ४, ३, ७, १, १, ३, ०, १ । ऋक् १९, १-
११, ५, १, १, ३, ७, १, १, ०, १ ३, ४, १ । मा धौ ६, १, १ । [युञ्जते मनः परिदृतिः । क ५, ८, १, १ । युजे
यां ब्रह्म०.. तस्युः । क १०, १, ३, १ । अयवं १८, ३, ३, १ । यस्य प्रयाण० . माहित्वना । क ९, ८, १, ३]

द्वेषस्य त्वा सवितुः प्रसुत्तवेऽर्धिनोर्गृह्णाम्यौ पूर्णो हस्ताभ्यामादुदे, नरिरासि, गायत्रेण
छन्दसा पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदाभरां, त्रैष्टुमेन छन्दसा, अत्रिरासि, नरिरासि,
त्वया वयमग्निं च शकैम खनितुं च सधस्था औ जागतेन छन्दसा ॥ ९

हस्तु आघाय सविता विभ्रदन्त्रि च हिरण्यवर्षाम् ।

अग्निं ज्योतिर्निर्वाण्य पृथिव्या अघ्यामुरत् ॥ १०

आनुष्टुमेन छन्दसा ॥ ११ ॥

प्रतूर्तं च वाजिन्नाद्रुव वरिष्ठामनु सुध्वतम् ।

द्विवि ते जन्म परममन्तरिक्षे तव नाग्निः पृथिव्यामग्नि योनिरित् ॥ १२

युजापा च रासुभ च सुधमस्मिन् यामि वृषण्वस् । अग्निं भरुन्ता अस्मद्युम् ॥ १३

योगे योगे तथस्तुर च वाजे वाजे हवामहे । संसाया इन्द्रमूर्तये ॥ १४

प्रतूर्तवेद्युवकामश्शस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरोहि ॥ उर्ध्वन्तरिक्षं च वीहि ॥ स्वस्तिगव्य-
तिरभयानि कृण्वन् पूर्णासद्युजा सह ॥ अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदाभरां, अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदछेमो,
अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदरिष्यामः ॥ अन्वग्निः ॥ १५-१९

आगत्य राज्यध्वान् च सर्वा मृषो विधूनुते । अग्निं च सधस्थे महति चक्षुषा निचिकीपति ॥

२०

आक्रम्य वाजिन् प्रथिवीमग्निमिच्छ रुचा त्वम् । भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनेम तं च वयम् ॥

२१

घांस्ते पृष्ठं पृथिवीं सधस्युमात्मान्तरिक्षं समुद्रो योतिः ।

विक्षाय चक्षुषा त्वमभितिष्ठ पृतन्यतः ॥ २२

उत्काम महते सौभगायास्माद्वास्यानाद् द्रविणोदा वाजिन् ।

वयं च स्याम सुमूर्ती पृथिव्या अग्निं खनन्त उर्ध्वस्थे अस्याः ॥ २३

उदक्रमीद् द्रविणोदा वाज्यर्वाकः सु लोकं च सुकृतं पृथिव्याः ।

ततः खनेम सुप्रतीकमग्निं च इत्सोः कृहाणा अधि नाक उत्तमे ॥ २४

२४

[दिवस्य त्वा० हस्ताभ्याम् । अग्नं १९, ५१, ० ।]

[०] मे १, १, १-४ । ठे. ४, १, १-३ । ऋठ १६, १-३ । वा ११, ११, -१८ । कण्य ११, ११-१८ । मा. प्रो ६, १, १ ।

[योगे-योगे ० .. मृतये । अ १, ३०, ७. अयं १९, २४, ७, २०, २६, १. ग १६३, ७४३ । (अण्वग्निः) प्रत्य-
तिरपमा० । ऋ ४, १३, १. अग्नं ७, ८९, ४-५, १८, १, २७-२८]

आ त्वा जिघर्षिं मनसा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।
 पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यञ्जिष्टुर्मन्त्रं रमसं दक्षानम् ॥ २५

आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्म्यरक्षसा मनसा तज्जुपस्व ।
 र्म्यश्रीः स्पृहयद्दणो अग्निर्नाभिर्धूपे तरेन्ना जर्हपाणः ॥ २६

परि वाजपतिः ॥ २७

परि त्वाग्ने पुरं व्ययं विप्रं सहस्य धीमहि । घृपद्दणं त्रिवे द्विवे हन्तारं भङ्गुरावताम् ॥ २८

त्वमग्ने तुभिस्त्वमाशुशुर्क्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमंमनुस्परि ।
 त्वं वनेभ्यस्त्वमोपधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ २९

द्वेषस्य त्वा सवितुः प्रसुश्वेदश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्याः सुधस्ये अग्निं पुरी-
 ष्यमङ्गिरस्वत् रानामि, ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमज्जसेण भानुना दीद्यतं शिवं प्रजाभ्यो
 ऽहिंसन्तं पृथिव्याः सधस्ये अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत् रानामः ॥ ३०

अपां पृष्ठमसि योनिरग्नेः सुप्रद्रमभितः पिन्वमानम् ।
 वर्षमानो मह आ च पुष्करे दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व ॥ ३१

शर्म च स्थो र्म च स्थो अछिद्रे बहूले उभे ।
 व्यचस्वती संश्वसेथां भर्वमग्निं पुरीष्यम् ॥ ३२

संश्वसेथां स्वविंदा समीची उरसा तमना । अग्निं भुरिष्यन्ती अन्ता रंक्षमानमज्जसमिव ॥ ३३

पुरीष्योऽसि विश्वमुरा, अथर्वा त्वा प्रथमो निर्मन्यदग्ने ॥ ३४

त्वामग्ने पुष्करादप्यथर्वा निर्मन्यत । मूर्धो विश्वस्य वार्धतुः ॥ ३५

तमु त्वा दुष्यद्वृषिः पुत्रं ईधे अथर्वणः । वृत्रहणं पुरंदरम् ॥ ३६

[आ त्वा जिघर्षिं० दक्षानम् । ऋ. २,१०,४ । आ विभ्यतः० जहं (० भुं) पाणः । ऋ. २,१०,५ ।
 परि वाजपति०. वाशुपे । ऋ. ४,१५,३. सा ३० । परि त्वाग्ने० भङ्गुरावताम् । ऋ. १०,८७,२२, अथर्व
 ७,७१,१,८,३,२२ । देवस्य त्या० । अथर्व १९,५१,२]

[३] मे ३,१,५ । ते ४,१,३ । वा ११,२९-३७ १३,२,१५,२०,३८,१७,३,१५,१५,२६,३३,६,३,१४,
 १२,५२,१५,५६ । ऋ. १२,२९-३७,१४,९,१६,४३,३८,१७,३,२१,१६,४७,३०,६,३,२०,१३,५३,१६,७८ ।
 [त्वामग्ने पुष्करा०. वाद्यत । ऋ. ६,१६,१३ । सा ९ । तमु त्वा दप्यद्०. पुरन्दरम् । ऋ. ६,१६,१४ ।

तंमु त्वा पाथयो वृषा समीधे दस्युर्हन्तुमम् । धर्मजयं रणे रणे ॥	३७
सीद्व होतः स्वं उ लोकं चिकित्वात्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनी ।	३८
देवावीदेवान् हविष्या यज्ञास्यमे वृहद्यज्ञमाने वयो धाः ॥	३८
नि होता होतृपदने विद्वानस्त्वेषो दीदिव असदत्सुदक्षः ।	
अदम्भवत्प्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रंमरः शुचिजिह्वो अग्निः ॥	३९
संसीदस्व महं अग्नि शोचस्व देववीतमः । वि धूममग्रे अहवं मेधेप सृजं प्रशस्त दर्शितम् ॥	४०
जनिष्व हि जैन्यो अग्रे अह्नां हितो हितेष्वरूपो वनेषु ।	
दमे दमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता निषसादु यज्ञीयान् ॥	४१
अर्षमिह ॥	४२
इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रश्मिव समेहेमा मनीषया ।	
भद्रा हि नः प्रमतिरस्य ससंयमे सुख्ये मा रिपामा वयं तव ॥	४३
अयं ते ॥ ३ ॥	४४
अपो देवीरुपसृजा मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्युः ।	
सोसामास्थानादुजिह्वतामोपधयः सुपिप्पलाः ॥	४५
सं ते चापुर्मातरिश्वा दधातृत्तानाया हृदयं यद्विकस्तम् ।	
यो देवानां चरति प्राणधेनु कस्मै देव वपडस्तु तुभ्यम् ॥	४६
सृजातो ज्योतिषा सहं अग्निं यरूपयमांसद्रस्युः ।	
वासो अग्रे त्रिषरूपं संख्ययस्व विभावसो ॥	४७
उदु तिष्ठ स्वप्वर स्तवानो देव्या कृपा ।	
दृशो च्छु भासा वृहता सुशिक्ष्मनामे याहि सुश्रुतिभिः ॥	४८
ऊर्षं ऊ पुं णु ऊर्तये विष्टा देवो न सुविता ।	

[तमु त्वा पाथयो...रणे । ऋ. ६, १६, १५ । सीद्व होतः स्व...वयो धाः । ऋ. ३, २९, ८ । नि होता होत... अग्नि । ऋ. ७, ९, १ । स संसीदस्व...दर्शितम् । ऋ. १, ३६, ९ । अयमिह...विशेषितो । ऋ. ४, ७, १ । इमं स्तोम... तय । ऋ. १, ९४, १ । अयं २०, १३, ३ । सा. ६६, १०६४ । अयं ते... रयिम् । ऋ. ३, २९, २० । अयं ३, २०, १]

[४] ऋ. ३, १, ५-६ । श. ४, १, ४ । ऋ. १, ६, ४ । सा. १, ३, ८-४७ । ऋ. १, ३, ८-४७ । सा. शी. ६, १, १ । [उदु तिष्ठ...सुश्रुतिभिः । ऋ. ८, २३, ५ । ऊर्षं ऊ पु णु...महे । ऋ. १, ३६, १३ । सा. ५७]

ऊर्ध्वो वाजस्य संनिता यदुज्जिमिर्वाघञ्जिर्विह्वयामहे ॥

४९

संजातो गर्भो असि रोदुस्योरमे चारुर्विभृता औपधीषु ।

चित्रः शिशुर्षरि तमास्यक्तः प्र मातृभ्यो अघि कानिकदद्राः ॥

५०

स्थिरो भ्रग वीह्वङ्ग आशुर्भ्रग वाज्यवर्च । पृथुर्भ्रग सुपर्दुस्त्वमत्रेः पुरीष्यवाहनः ॥

५१

शिवो भ्रव प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमह्निरः ।

मा द्यावापृथिवीं हिंसीमीन्तरिक्षं मा वनस्पतीन् ॥

५२

श्रेतु वाजी कानिकदन्नानुदद्रासुभः पत्वा । भ्रञ्जमि पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा ॥

५३

वृषामिं च वृषुणं भ्रञ्जपां गर्भं च समुद्रियम् । अन्ना आयाहि वीर्तये ॥

५४

ऋतं च सत्यं मृतं च सत्यं, — मां पुरीष्यमह्निरस्वञ्जुरामः ॥४॥

५५

औपघयः प्रतिशृष्णीताग्निमेतं च शिवं मायेन्तुमभ्यत्र युष्मान् ।

व्यस्यन् विश्वा अनिरा अमीवा निपीदन्नो अप दुर्मतिं जहि ॥

५६

औपघयः प्रतिमोदधमेनं पुष्पवतीः सुपिप्पलाः ।

अयं च वो गर्भं ऋत्वियुः प्रतनं च सधस्यमासदत् ॥

५७

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो वाघस्व रिपून् रक्षसो अमीयाः ।

सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्पामधैरहं च सुहृत्स्य श्रयीता ॥

५८

आपो हिं घ्रां मूयोर्ध्वस्तां नु ऊर्जे दुघातन । महै रणाय चक्षुमे ॥

५९

यो वुः शिवत्तुमो रसुस्तस्य भाजयतेह नुः । उद्वर्तीरिव मातरः ॥

६०

तस्मा अरं गमाम वो यस्य ध्याय जिन्वथ । आपो जूनयथा च नः ॥

६१

मित्रः स च सुज्या पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा स्वः ।

संजातं जातवेदसमयुर्ध्माय त्वा संसृजामि प्रजाभ्युः ॥

६२

ऋताः स च सुज्या पृथिवीं वृहज्ज्योतिः संमीधिर । तेषां मानुरंजमा इव गुक्नीं देवेषु रोचते ॥

६३

[स जातो गर्भो० दद्रा । अ. १०, १० । अन्न भाषादि घातये । अ. ६, १६, १० ग १, १६० ।]

[५] अ. ३, १, ६ । ते. ४, १, ४-५ । ऋत १६ ४-५ । वा ११ ४७-५३ ३६, १४-१६ । ऋण १३ ४८-५०, १३, १४-१६ । मा ५ ६, १, ० । [वि पाजसा० प्रजाभिः । अ. ३, १, ५, १ । भाषा दि प्या० चक्षुसे । अ. १०, १, १ । अथर्व १, ५, १ ग १८३३ । वो वः शिष्यमो० । मातरः । अ. १०, १, ६ । अथर्व १, ५, ६, ग १८३३ । तस्मा अरं गमाम० च नः । अ. १०, १, ३ । अथर्व १, ५, ३, ग १८३३ ।]

संस्तुष्टां वसुभ्यां सुदधीरैः कर्मक्षयां मृदम् । हस्ताभ्यां मुद्गीं कृत्वा सिनीवालीं कृणोतु ताम् ॥

६४

सिनीवालीं सुकपदीं सुकरीरां स्वोपशा । सां तुभ्यमदिते मद्योलां ददातु हस्तयोः ॥

६५

उखां कृणोतु शक्त्या ब्राह्मभ्यामदितिर्धिया ।

माता पुत्रं यद्योपस्थे सांमिं विभर्तु गर्भा आं ॥५॥

६६

मगस्य शिशोऽसि, यस्वस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वदुखे, ध्रुवासि, पृथिव्य-
मि, धारया मयि प्रजां रायस्पोपं गौपत्यं सुवीर्यं सजातानस्मै यजमानाय, रुद्रास्त्वा
कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदुखे, ध्रुवास्य, न्तरिक्षमसि, धारया मयि प्रजां रायस्पोपं
गौपत्यं सुवीर्यं सजातानस्मै यजमानाया, ऽऽदित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागृतेन छन्दसाङ्गिरस्वदुखे,
ध्रुवासि, द्यौरसि, धारया मयि प्रजां रायस्पोपं गौपत्यं सुवीर्यं सजातानस्मै यजमानाय,
विश्वे त्वा देवां ब्रह्मनराः कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदुखे, ध्रुवासि, दिशोऽसि, धारया
मयि प्रजां रायस्पोपं गौपत्यं सुवीर्यं सजातानस्मै यजमानाया, ऽऽदित्या रास्नास्य, दितिष्टे
विलं गृभ्णातु ॥

६७

कृत्वाय सां महीमुखां मुन्मयीं योनिमगये । तां पुत्रेभ्यः प्राणुछददितिः श्रय्यानिति ॥६८
यंनस्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्व, रुद्रास्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्व, द्यादित्यास्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्व, दि-
न्दस्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्व, यंरुणस्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्व, विष्णुस्त्वा धूपयन्त्वङ्गिरस्व, बृहस्पतिष्ठा
धूपयन्त्वङ्गिरस्व, ददितिष्ठा देवीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत् खनत्ववट, देवानां
त्वा पत्नीद्वीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वदुधत्सु, धिषणा त्वा देवीं विश्वदेव्यवती
पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वदुमीन्द्रामुसे, प्रास्त्वा देवीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गि-
रस्वन् धूपयन्त्रि, बरुत्री त्वा देवीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत् पृचतामुसे,
जनुपस्त्राङ्गिन्नपत्रा देवीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत् पृचन्त्र्ये ॥

६९

मिश्रस्य चर्पणीघृतः श्रयो देवस्य सानमि । घृष्टं चित्रश्रवस्तमम् ॥

७०

देवस्त्रा सप्रितो द्विपनु सुपाणिः स्वङ्कुरिः । सुवाङ्कुरत शक्त्या ॥

७१

[६] म. ३, २, ७८ । म. ४, १, ५-३ । ऋ. १६, ५-६ । वा. ११, ५७-६५, ३७, ८ । ऋ. १९, ५९-६६, ३७, ८ । वा. ५, १, ९ । [मिश्रस्य चर्पणी०...स्तमम् । ऋ. ३, ५९, ६ । देवस्या सविता० । ऋ. २, ३९, ७, अपर्व. ७, २६, ७]

उत्तिष्ठ बृहतीं भुवोर्ध्वीं तिष्ठ ध्रुवां त्वम् । अन्वयथमाना पृथिव्यांश्चा दिंशा आर्षण ॥ ७२

मित्रैतां तु उखां परिददाम्यभित्या, एषा मां भेदि ॥ ७३

वसुवस्त्वाहृन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वदुखे, रुद्रास्त्वाहृन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदु-
ख, आदित्यास्त्वाहृन्दन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वदुखे, विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा अहृन्दन्त्वा-
नुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदुखे ॥६॥ ७४

आकृतमग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा, मनो मेधामग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा, चित्तꣳ विज्ञातमग्निं प्रयुजꣳ
स्वाहा, वाचो विधृतमग्निं प्रयुजꣳ स्वाहा, प्रजापतये मनुवे स्वाहा,—ऽग्रये वैश्वानराय स्वाहा ॥
७५

विश्वो देवस्य नेतुर्मतो गुरीत सख्यम् ।

विश्वो रायं इषुष्यति द्युम्नꣳ वृणीत पुण्यसे । स्वाहा ॥ ७६

मां सुं भित्या मां सुं रिषो वृहस्व वीर्यस्य सुं । अम्ब धृषण वीर्यस्वामिश्वेदं करिष्यथः ॥
७७

वृहस्व देवि पृथिवि स्वस्तये आसुरीं मायां स्वधया कृतसि ।

जुष्टं देवेभ्य इदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिदि यज्ञे अस्मिन् ॥ ७८

द्रवन्नः सर्षिरासुतिः प्रत्नो ह्येता वरेण्यः । सहसस्पुत्रो अद्भुतः ॥ ७९

परस्या अधि सखतोऽवरं अभ्यातर । यत्राहमस्मि तं अब ॥ ८०

परमस्याः परावतो रोहिदश्च इहागहि । पुरीष्यः पुरुप्रियो अग्ने त्वं तुरा मृधः ॥ ८१

यदग्ने यानि कानि चां ते दारुणि दधमसि । सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुपस्य यविष्ठय ॥ ८२

यदस्युपजिह्विक्त्वा यद्वज्रो अतिसर्पति । सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुपस्य यविष्ठय ॥ ८३

रात्रीꣳ रात्रीमप्रयावं भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासंमस्मै ।

रायस्पोपिण संमिपां मुदन्तोऽग्ने मां ते प्रतिवेशा रिपाम ॥ ८४

नाभा पृथिव्याः समिधानो अग्निꣳ रायस्पोपाय बृहते हवामहे ।

[७] मे ३, १, ९ । ति ४, १, ९-१० । काठ १६, ७ । वा ११, ६६-८२, ४, ८००, ०१, २८, १, ३४, १५ । कण्व १०, ६७-
८२; ४, १, ०४, ०५; ३०, १, ३३, १ । मा श्री ६, १, ३ । विश्वो देवस्यꣳ (स्वाहा) । क, ५, ५०, १ । द्रवन्नः सर्षिराꣳ
... अद्भुतः । क २, ७, ६ । परस्या अधिꣳ अय । क ८, ७५, १५ । यदग्ने या (का) नि कानिꣳ
... यविष्ठय । क ८, १००, १०, अथर्व १९, ६४, ३ । यदस्युपꣳ यविष्ठय । क. ८, १०२, २१, अथर्व १९, ६४, ३

इरुमदं बृहदुक्तं यत्र जैतारमग्निं पृतनासु सासर्हिष ॥	८५
याः सेना अभीत्स्वरीराव्याधिनीरुगणा उत ।	
ये स्तेना ये च तस्करास्तांस्ते अग्रे अपिदधाम्यास्ये ॥	८६
ये जनेषु मलिम्लवः स्तेनास्तस्करा वने ।	
ये कक्षेध्वघायवस्तांस्ते दधामि जम्भयोः ॥	८७
दंष्ट्राभ्यां मलिम्लनग्रे जम्भाभ्यां तस्करं उत ।	
हनुभ्यां स्तेनान् भगवस्तांस्त्वै खाद सुखादितम् ॥	८८
यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषुते जनः ।	
निन्दाद्यो अस्मान् दिप्साद्य सर्वास्तान् मृस्मृसां कुरु ॥	८९
उद्रेषां गार्हन्तरिमुद्रेषो अथो बलम् ।	
क्षिणोमि ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि स्वै अहम् ॥	९०
संशितं मे ब्रह्म संशितं वीर्यं बलम् ।	
संशितं क्षत्रं मे जिष्णुं यस्याहमस्मि पुरोहितः ॥	९१
ब्रह्म क्षत्रं सृष्टुं न व्यथेते ब्रह्माह क्षत्रं जिन्वति क्षत्रियस्य ।	
क्षत्रं ब्रह्म जिन्वति ब्राह्मणस्य यत् सुमीचीं कृणुते वीर्याणि ॥७॥	९२
इशानो रुक्म उरुयां विभाति दुर्मर्षमायुः श्रिये कृचानः ।	
अग्निर्जरोऽभवत् सरोभिर्षदेनं धौरजनयत् सुरैताः ॥	९३
नक्तोपासा समनसा विरूपे घ्रापयेते शिशुयैकं समीचीं ।	
घावाक्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अग्निं धौरयन्द्रविणोदाः ॥	९४
विद्या रूपोणि प्रतिमुञ्चते कृत्रिः प्रासावीन्द्र द्विपदे चतुष्पदे ।	
विं नाकमक्यत् सविता धरेण्योऽस्तु प्रयाणमुपमो विराजति ॥	९५
सुपर्णोऽसि गुरुत्मा, —स्त्रिवृत्ते शिरो, गायत्रं चक्षुः, —वृहद्रयन्तरे पक्षौ, स्तोत्रं आत्मा, छन्दोऽस्यैहानि, यज्ञं चपि नाम सान् ते तन्, —वामदेव्यं यज्ञायतिथ्यं पृच्छं, धिष्ण्याः श्रुक्वाः॥	

[स संशित मे० पुरोहितः । अयं ३, १०, १]

[८] मे ३, २, १। ते. ४, १, १०, ४, २, १। कठ. २६, ८। वा. १२, २-७, २१-२७, २५; १७, ७०, १२, २२, ३३; १०, २४। काण्ड.
१३, १-८ १२-१८, २६, ३०, ३४, १८, ७०, १६, ३४ । मा. श्री. ६, १, ३। [इशानो गकम०...रेताः। अ. १०, ४५,
८। मर्षोपासा०... जोषः । अ. १, ७६, ५। विद्या रूपोणि०... विराजति अ. ५, ८१, २, अयं. ७, ७३, ६]

सुपर्णोऽसिगरुत्मान्, दिवं गच्छ, स्वः पत ॥ विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा, गायत्रं छन्दो
 आरोह, पृथिवीपुत्रुर्विक्रमस्व, विष्णोः क्रमोऽस्यमिमातिहा, त्रैष्टुभं छन्दा आरोहा, ऽन्तरिक्ष-
 मनुर्विक्रमस्व, विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता, जागृतं छन्दा आरोह, दिवमनुर्विक्रमस्व,
 विष्णोः क्रमोऽसि शत्रुयतो हन्ता, ऽनुष्टुभं छन्दा आरोह, दिशोऽनुर्विक्रमस्व ॥ ९७-९८

अक्रन्ददग्धिः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् ।

सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्वौ अकशदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥ ९९

अग्नेऽभ्यावति, अग्ने अक्षिरः, पुनुरुजा, सह रय्या ॥ १००

आ त्वाहापमन्तरभूर्धुवस्तिष्ठाविचाचलत् । विशस्त्वा सर्वा वान्छन्त्वस्मे राष्ट्राणि धारय ॥ १०१

उदुत्तमं वरुण पाशुमस्मत् ॥ १०२

अग्ने बृहन्नपसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जुगन्वान्तमसो ज्योतिपाशात् ।

अभिर्भानुना रुशता स्वङ्गा आ जातो विश्वा संशान्यप्राः ॥ १०३

हृत्सः शुचिपत् ॥ १०४

सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्रे वयुनानि विद्वान् ।

मैनामर्चिषा मां तपसाभिश्चोचीरन्तरस्यां शुक्रज्योतिर्विभाहि ॥ १०५

अन्तरग्रे रुचा त्वमुखायां सद्गने स्वे । तस्यै त्वं हरसा तपं जातवेदः शिवो भव ॥ १०६

शिवो भूत्वा मह्यमग्ने अथा सीद शिवस्त्वम् ।

शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वं योन्निमिहासदः ॥८॥ १०७

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः ।

ततीयमप्सु नर्मणा अजुस्रमिन्धान एनं जनते स्वाधीः ॥ १०८

विद्या ते अग्ने त्रेधा त्रयोणि विद्या ते सन्न विभूतं पुरुत्रा ।

विद्या ते नाम परमं गुहा यद्विद्या तमुत्सं यत् आचभूत् ॥ १०९

[विष्णो क्रमोऽसि सपत्नहा । अथर्व १०,५,२५-३५ । अक्रन्ददग्धि ० ...भात्यन्तः ।

क्र १०,४५,४ । आ त्वाहापमन्तः ० अशत् । क्र १०,१७३,१, अथर्व ६,८७,१ । उदुत्तमं वरुण०...

स्यामा क्र १,२४,१५, अथर्व ७,८३,३,१८,४,६९; सा ५८९ । अग्ने (अग्ने) बृहन्नपसाः० न्यप्राः॥ क्र १०,

१,१ । हृत्सः शुचिपत् ० क्र ४,४०,५, तै सं १८,१५,२,४,२,१,५, तै आ १०,१०,२]

[९] मै ३,२,२, १ तै ४,२,२ । काठ १६,९ । वा १२,१८-२९ । काण्व १३,१९-३० । मा. श्रौ. ६,१,३ । [विव-

स्परि०.. स्वाधीः । क्र १०,४५,१ । विद्या ते अग्ने ० क्र १०,४५,२, अथर्व १,१३,३,१३,३,२१ ।

समुद्रै त्वा नृमणा अरिष्वन्तर्नृचक्षा इधे दिवो अग्रा ऊधन् ।	
तृतीये त्वा रजसि तस्थिवाँसुमूर्तस्य योनौ महिषा अग्रुग्णन् ॥	११०
श्रीणासुदारो धरुणो रथीणां मुनीपाणां प्रार्पुणः सौमगोपाः ।	
वंसुः सूनुः महसो अप्सु राजा विभात्यग्र उपसामिधानः ॥	१११
उशिक् पावको अरतिः सुमेधा मर्त्येष्वग्निर्मृतो निधायि ।	
इयति धूममुरुषो भरिध्रद्वेच शुक्लेण शोचिषा घामिनधन् ॥	११२
अक्रन्दमिः ॥	
विश्वस्य जज्ञे धुवनस्य राजा रोदमी अपृणाञ्जायमानः ।	
वीद्वे चिद्वेद्रिमभिनत् परारयन् जना यदुग्रिमयजन्त पञ्च ॥	११३
नक्तोपासा ॥	
यस्ते अद्य कृणुद्भद्रशोचेऽपुपे देव घृतवन्तमग्रे ।	
प्र ते नय प्रतरं वस्यो अलामि धुन्न देवहितं यविष्ठय ॥	११४
आ ते भज सौश्रवसेऽग्न उक्थं उक्था आभज शस्यमाने ।	
प्रियः ध्येयं प्रियो अमा भुवात्युजातेन भिनददुञ्जित्वैः ॥	११५
त्वाग्ने येजमाना अनु ध्वन् दूतं कृणुना अयजन्त हृत्विः ।	
त्वया सह द्रैविणमिच्छमाना जज्ञे गोमन्तमुशितो विवदुः ॥	११६
अस्तान्प्रमिर्नुणां सुशेवो वैश्वानरं ऋषिभिः सौमगोपाः ।	
अद्विप्ये चावापृथिवीं ह्रुवे देवा घृत्तं रथिमस्मे सुवीरम् ॥९॥	११७
उदृ त्वा विश्वे देवा अग्रं भरन्तु चित्तिभिः । से नो भव शिवस्त्वैः सुप्रतीको विभांसुः ॥	११८
मैत्रये ज्योतिष्मान् याहि शिर्वेभिरचिभिर्ध्रुम् ।	
यद्वेद्रिभानुभिर्भासन् मा हिःमीस्तन्या प्रजाः ॥	११९

[समुद्रे त्वा नृमणा० अ. १०, ४५, ३। श्रीणासुदारो० अ. १०, ४५, ५। उशिक्पावको० अ. १०, ४५, ७। अग्रुग्णन्० अ. १०, ४५, ४। विश्वस्य जज्ञे (केतु) धुवनस्य० अ. १०, ४५, ६। नक्तोपासा० अ. १, ९६, ५, यस्ते भय० अ. १०, ४५, ९। आ न भज० अ. १०, ४५, १०। त्वाग्ने येजमाना० अ. १०, ४५, ११। अस्तान्प्रमिर्नुणां० (०न०रा०)० अ. १०, ४५, १२]

अक्रन्ददुग्धिः ॥	१२०
समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतांतिथिम् । आस्मिन् हव्या जुहोतन ॥	१२१
प्र प्रायमग्निर्भरतस्य शृणुते विं यत् सर्वो न रोचते बृहद्भाः ।	
आग्निं यः पूरुं पृतनासु तस्थौ दीदाय दैन्यो अतिथिः शिवो नुः ॥	१२२
आपो देवीः प्रतिगृष्णीत भस्मैतत् स्योनं कृणुध्वत् सुरभा उ लोके ।	
तस्मै नमन्तां जन्तुयः संनीडा मातेषु पुत्रं विभृता स्वेनत् ॥	१२३
अप्स्वग्ने सधिष्टव सौपुधरिनुर्गुह्यसे । गर्भः संजायसे पुनः ॥	१२४
गर्भो अस्योपधीनां गर्भो वनस्पतीनाम् । गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि ॥	१२५
प्रसद्य भस्मुना योनिमपथ पृथिवीमग्ने । संगत्य माहभिर्द्वि ज्योतिष्मान् पुनरासदः ॥	१२६
पुनरासद्य सद्गुनमपथ पृथिवीमग्ने । शेषे मातुर्धोपस्थे अन्तरस्यात् शिवत्तमः ॥	१२७
पुनरूर्जा, सह रय्या ॥	१२८
बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।	
निन्दति त्वो अनु त्वो वचन्द वन्दारुं ते तन्वुत् वन्दे अग्ने ॥	१२९
स बोधि सूरिर्मेघवा वसुदावा वसुपतिः ।	
युयोश्च्यस्मद् द्वेषासि यानि कानि च चकृम ॥१०॥	१३०
अपेत वीत विं च सर्पतातो येऽत्र स्थं पुराणा ये च नूतनाः ।	
अदादिदत् यमोऽवसानं पृथिव्यां अक्रन्तिमं पितरो लोकमस्मै ॥	१३१
अग्नेर्भस्मास्य, —त्रैः पुरीषमसि, संज्ञानमसि कामधरुणं, मयि ते कामधरुणं भूयात् ॥१३२	१३२
अयत् सौ अग्निर्धेस्मिन् त्तोमामिन्द्रेः सुतं दुधं जुष्टे वावशानः ।	
सहस्रियत् वाज्रमत्यं न संस्रिः सस्रवान् त्तंस्तूयसे जातवेदः ॥	१३३
अग्ने दिवो अर्णमछाजिगास्यछा देवं कुचिपे धिष्ण्या ये ।	

वाण्ड. १३, ३१-४४, १०-११, ७, २२, ३, १ । मा श्री ६, १, ४ । [अक्रन्ददुग्धि ० । ऋ १० ४५, ४ । समिधाग्नि
दुवस्यत ० । ऋ ८, ४४, १ । प्र प्रायमग्निर्भर ० । ऋ ७, ८, ४ । अप्स्वग्ने सधिष्टव ० । ऋ ८, ४३, १ । गर्भो अस्यो
पधीनां ० । अथर्व ५, २५, ७ ६, १५, ३ । बोधा मे अस्य ० । ऋ १, १४७, २ । स बोधि सूरिर्मेघवा ० । ऋ २, ६, ४ ।
[११] मे ३, २, ३ । ते ४, २४-५ । कठ १६ ११ । कपि २५, २ । वा १०, ४५-५३, ५७-६१, ३, १४; १५, ५६, ५, ३ ।
वाण्ड १३, ४६-५४, ५८-६२, ३, २०, १६, ७८, ५, ३ । मा श्री ६, १, ५ । अपेत वीत वि ० । ऋ १०, १४, १
अथर्व १८, १, ५५ । अयत् सो ० । ऋ. ३, २२, १ । अग्ने दिवो ० । ऋ ३, २२, ३]

याः परस्ताद्रोचनाः सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्ता आपः ॥ १३४

अग्ने रचते दिवि रचः पृथिव्याः यत् पर्वतेष्वोपधीष्वस्तु ।

येनान्तरिक्षमुर्वीततन्व त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षः ॥ १३५

पुरीष्यासो अग्रयः प्रवणेन सजोपसः । जुषन्ताः हव्यमाहुतमनमीवा इपो महीः ॥ १३६

ईडामग्ने पुरुदःसः सनि गोः शश्वत्तमः हवमानाय साध ।

स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमर्तिभूत्वस्मे ॥ १३७

अयं ते ॥ चिद्वसि, तया देवतयाद्भिरुस्वद् ध्रुवा सीद, परिचिदसि, तया देवतयाद्भिरु-
स्वद् ध्रुवा सीद, चितः स्थ, परिचितः स्थो, —ध्वश्रितः श्रयध्वम् ॥ १३८-१३९

संभितः संकल्पेथाः संप्रियो रोचिष्णुं सुमनस्यमानौ । इपमूर्जममि सख्वसानौ ॥ १४०

सं वां मनाःसि सं व्रतां संसु चितान्योकरम् ।

अग्ने पुरीष्याधिपा भुव त्वं ना इपमूर्जः यजमानाय धेहि ॥ १४१

त्वमग्ने पुरीष्यो रयिमान् पुष्टिम असि । शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वः योनिमिहासुदः ॥

१४२

भवतं नः ॥

१४३

मातेव पुत्रं पृथिवीं पुरीष्यममिः स्वं योना अमाहृता ।

ताः विश्वेदेवैर्ऋतुभिः सःविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा विश्वश्रुतु ॥११॥ १४४

असुन्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेनस्यैत्यामन्विहि तस्करस्य ।

अन्यमस्मादिच्छ सा त इत्या नमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु ॥ १४५

नमः सु ते निर्ऋते तिमतेजोऽयस्मयुर्विचृता वन्धमेतम् ।

यमेन त्वं यम्या सःविदानोत्तमं नाके अधि रोहयैनम् ॥ १४६

यदुप ते ॥

१४७

यं ते देवीं निर्ऋतिरापवन्ध पाशुं ग्रीवास्तुर्विचर्त्यम् ।

तं ते विष्याम्यायुषो नु मर्ष्येऽथा जीवः पितृमद्वि प्रमुक्तः ॥ १४८

[मग्ने यत्ते दिवि० अ. ३, २९, २। पुरीष्यासो अग्रयः० अ. ३, २०, ४। इडामग्ने पुरुदःसः० अ. ३, ५, ११, ६, ११, १२, ५। अ. ७६। अयं ते०। अ. ३, २९, १०। अग्रयः ३, २०, १। सःख्यां मनाः० ति०। अग्रयं ६, २४, १।

[११] मे. ३, २, ४। ते. ४, २, ५। वा. १६, १२। इति. २५, ३। अ. १२, ६२-७१, ७३। वा. १३, ६३-७२, ७४। अ. ७। ६, १५। [नमः सु ते निर्ऋते० अग्रयः ६, ६३, २-३, ६, ८४, ३-४। यं ते (यत्ते) देवी०। अग्रयं ६, ६३, १।

यदस्य पारं रजसो महश्चित्रं ज्योतिरिजायत । तन्नः पर्षदति द्विषोऽग्रे वैश्वानरं ॥	१४९
स्वाहा, भूत्यै नमः ॥	१५०
निवेशनः संगमनो वंशना & विश्वा रूपाण्यभिचुष्टे शचीभिः ।	
देवं हव सचिता सन्यधेमेन्द्रो न तस्थौ समरे पृथीनाम् ॥	१५१
येन देवा ज्योतिषोर्धो उदायन्थेनादित्या वंसुवो येन रुद्राः ।	
येनाङ्गिरसो महिमानमानशुस्तेन यन्तु यजमानाः स्वस्ति ॥	१५२
पूषा युनक्तु सचिता युनक्तु बृहस्पतिर्वो युनक्तु । अग्नेस्तेजुसा सूर्यस्य वर्चमा ॥	१५३
सीरा युञ्जन्ति कवयो युगां वि तन्वते पृथक् । धीरा देवेषु सुभया ॥	१५४
युनक्तु सीरा वि युगां तनोत कृते योनौ वपतेह वीजम् ।	
गिरां च श्रुष्टिः समुरा असन्नो नदीया इत्सृणुः पक्षमायत् ॥	१५५
लाङ्गलं पंथीरव & सुशेव & सोमपितरु ।	
उद्विद्रपतु गामवि प्रसावद्रथवाहनं प्रफुल्यं च पीथरीम् ॥	१५६
शुन & सुफाला वितुदन्तु भूमि & शुनं कीनाशो अम्येत वाहैः ।	
शुनासीरा हविषा तोशमाना सुपिप्पला ओपधीः कर्तनास्मे ॥	१५७
शुनं नुरो लाङ्गलेनानुङ्घिर्भगः फालैः सीरपतिर्मरुङ्घिः ।	
पर्जन्यो वीजमीरयानो धिनोतु शुनासीरा कृणुते धान्यं नः ॥	१५८
शुनासीरा प्रकृपतं कृणुते धान्यं वहु । भूमिरियमृत्त्रियवती ती फाला उपजिमतु ॥	१५९
घृतेन सीता मधुना समज्यता & विश्वेदेवैरनुमता मरुङ्घिः ।	
ऊर्जो भामं मधुमत् पिन्वमानास्मान्त्सति पयसाभ्वावृत्स्व ॥	१६०
उद्योजनमन्तयोर्ममीषां सृगश्च्य & श्वम् । अष्टां ताहं प्रतीनाहा उर्मं मुण्डूक्यो युजे ॥ १६१	
उदसाद्रोजिद्रुषजिद्रुष्यजित् सूर्नुत्या परीरुतः ।	

[निवेशनः सहगमनो... पृथीनाम् । ऋ १०, १३९, ३ अपर्ष १०, ८ ४२; नै ग ४, ७, ५, ४ । सीरा युञ्जन्ते... सुभया (यी) । ऋ १०, १०१, ४; अपर्ष ३ १७, १. तै स ४, २, ५, ५ । युनक्तु सीरा यि०... पक्षमेयात् । ऋ १०, १०१, ३; अपर्ष ३, १७ २. तै स ४, २, ५, ५; नि ५, १८ । लाङ्गलं पया० । अपर्ष ३, १७, ३ । शुन & सु०. . वर्तनासं । ऋ ४, ५७, ८ अपर्ष ३, १७, ५; तै स ४, २, ५, ५ । शुनं नुरो (शुनं यादाः शुन नरो) ० । ऋ ४, ५७ ४; अपर्ष ३ १७ ६ नै अ ६, ६, ७ । शुना सीराऽऽ ऋ ४, ५७, ५; अपर्ष ३, १७, ७; तै अ ६, ६, ७; नि ९, ४१ । घृतेन सीता० । अपर्ष ३, १७, ९]

- अग्ने तव श्रवो वयो महि-आजन्त्यर्चयो विभावसो ।
 बृहद्भानो शवसा वाजमुश्कथ्यं दधासि दाशुपे कवे ॥ १८९
- पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियपि भानुना ।
 पुत्रो मारुता विचरन्नुपावस्योभि पृणासि रोदसी ॥ १९०
- हरज्यन्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे राधो अमर्त्य ।
 स दृश्यतेस्य वपुषो विराजसि पूर्णक्षि सानसि रयिम् ॥ १९१
- ऊजो नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः ।
 त्वं एषुः सद्गुर्धूरिवर्षसश्चित्रोतयो वामजाताः ॥ १९२
- ऋतावानं महिषं विश्वदर्शतमस्मिं सुभ्राय दधिरे पुरो जनाः ।
 श्रुत्कृणं सप्रथस्तमं त्वा गिरा देवं मानुषा युजा ॥ १९३
- इष्कतोरमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्त रधसो महः ।
 रातिं वामस्य सुभगां सहीमिपं दधासि सानसि ऋतम् ॥ १९४
- आप्यायस्व संमेतु ते विश्वतुः सोम वृष्णयम् । मवा वाजस्य संग्रथे ॥ १९५
- सं ते पयासि संमु यन्तु वाजाः सं वृष्णान्यभिमातिपाहः ।
 आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि श्रवास्स्युत्तमानि धिष्व ॥ १९६
- ब्रह्म जगानं प्रथमं पुरस्तादिं सीमतः सुरुचो वेनं आनुः ।
 सं वृष्ण्या उपमा अस्य विष्टाः सतेश्च योनिर्मसतश्च विवः ॥ १९७

[अग्रे तव श्रवो० कवे० अ० १०, १४०, १; मा. १८१६; ते सं ४, २, ७, ९। पावकवर्चा० रोदसी(उमे)।
 अ० १०, १४०, २; मा. १८१७; ते सं. ४, २, ७, ९। हरज्यन्ने०... रयिम् (कतुम्)। अ० १०, १४०, ४; मा. १८१८।
 ते सं. ४, २, ७, ९। ऊजो नपाज्जात०... वामजाताः । अ० १०, १४०, ३; मा. १८१९; ते सं. ४, २, ७, ९।
 ऋतावानं महिषं... युगा । अ० १०, १४०, ६; मा. १८२०; ते सं. ४, २, ७, ९। इष्कतोरमध्व०... कतुम्
 (रयिम्)। अ० १०, १४०, ५; मा. १८२०; ते सं. ४, २, ७, ९। वाज्यायस्य समेतु... सग्राये। अ० १, ११, १६।
 १, ३१, १६; ते सं. ३, २, ५, ३, ७, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८। सं ते पयासि०... धिष्व । अ० १, ११, १८।
 मा. ६०३; ते सं. ४, २, ७, ९]

[१५] म. ३, २, ५ । ते सं. ४, २, ७, ९; १०, १४१ । अ० १६, १५-१६ । या १३, ३-१६, १८-२०, २३, १, २५, २०, ३२, ३।
 १५, २६, २७, ५, १३, २७, १०, ५, १३, २५, १३, १३, १३, २७, २४, २५, १४, ६, २०, १४-१६, २७, २५, ५७-५८, ६४, २०, ४५।
 ४, ३, १६, १५ । अ० १४, ३-१६, १८-२२, २५, १; २७, १४, २७, ३३, १६, ४२, ४४, ५९, १८, २६, ६, ३, १३, ५४, १४,
 २५-२६ । ... १६, ७९, ८४; २७, ५०, ३५, १७, मा. ५, १, ७ । [ब्रह्म जगानं... धियाः ।

हिरण्यगर्भः समवर्ततांश्च भूतस्यु जातः पुत्रिरैक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुत्तमां कस्मै देवायु इविपा विधेम ॥

१९८

अद्भ्यः संभूतः पृथिव्या रंशच त्रिश्वकर्मणः समवर्ततांश्चि ।

तस्य त्वेषा विदेघद्रूपमेति तत् पुरुषस्य देवमाजान्तमो ॥

१९९

द्रुप्तश्चस्कन्द ॥

२००

नमो अस्तु सपेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये दिवि तैभ्यः सपेभ्यो नमः ॥

२०१

ये इषवो यातुधानानां ये वनस्पतीनाम् । येऽवटेषु वेरुते तैभ्यः सपेभ्यो नमः ॥

२०२

ये अमी रोचने दिवीं ये वा स्यस्य रुदिमेषु ।

ये अप्सु पदाशसि चाक्रिरे तैभ्यः सपेभ्यो नमः ॥

२०३

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामं इभेन ।

तूर्वामिनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्यु रक्षसस्तपिष्ठे ॥

२०४

तव अमास आश्रया पुतन्यसुस्पृश धृपता द्यौश्शुचानः ।

तपोभिरमे जुहा पतुर्जनसंदिंतो विसृज विष्णुगुल्काः ॥

२०५

प्रति स्पृशो विसृजा तृणितमो भवा पायुविशा अस्या अदब्धः ।

यो नो दूरं अघशशो यो अन्त्येभ्यो माक्रिष्टे व्यथिरादृषपीत् ॥

२०६

उदमे तिष्ठ प्रत्यातनुषु रन्यमिदं ओपतात्तिग्महेते ।

यो नो अराति च समिधान चक्रे नीचां तं घृक्ष्यतसं न शुष्कम् ॥

२०७

ऊर्चीं भुव प्रतिविद्याद्यस्मद्राविः कृणुष्व दैव्यान्त्ये ।

अव स्थिरां तनुहि यातुर्जनां जामिमंजामि प्रमृणीहि प्रनूत् ॥

२०८

[हिरण्यगर्भं समवर्त० । ऋ १०, १२१, १। अथर्व ४, २, ७, ते स ४, १८३ ७, ८, २ तण्व ९ ९, १९, नि १०, २३ । कस्मै देवाय० । ऋ १० १२१ १-९ अथर्व ४, २, १-८। द्रुप्तश्चस्कन्द पृथिवीं च १०, २७, १९, अथर्व १८, ४, २८ ते स ३ १, ८, ३ ४, २, ८, २ ९५। ते आ ६ ६ १। नमो अस्तु सपेभ्यो० । ऋ परि १५ ११ । य (यि) इषवो यातु० नम । ऋ परि १५, १० । ये अमी (येऽवो) रोचने० नम । ऋ परि १५, ९ । ये यामी० य व १३९ । कृणुष्व पाजः० पिष्ठे । ऋ ४, ४, १, ते स १, ९, ऋ ति ६ १२ । तव अमास० -- शुक्ला । ऋ ५, ४, ७, स स १ ४ १४, १ । प्रति स्पृशो० मय० ४ ४, ३ ते स १, २, १४, १ । उदमे तिष्ठ० शुक्लम् । ऋ ४, ४, ४, ते स १, ९, १४, ३ शान्त् । ऋ ४, ४, ५ अथर्व, १३, १, ३, ते स १, २, ९, १४, २।

एकक्रमेण सविता रथेनोजीं आगे षुथिव्या यात्पापूणेत् ॥ १६२

इमामिन्द्र हस्तच्युतिं संच्युतिं जघनच्युतिम् । संस्रतिमिन्द्र सङ्घितिमूर्जं संपीतिमुत्कृषे ॥ १६३

उष्टारयोः पीत्वयोरथो आवन्धनीययोः । सर्वेषां विद्य वो नाम वाहाः कीलालपेशसः ॥

विमुच्यध्वमध्या देवयाना अतारिष्ट तमसस्वारमस्य । ज्योतिरापाम ॥ १२ ॥ १६४-१६५

या औपधयः प्रथमजा देवेभ्यस्त्रियुगे पुरा । मन्वे नु यमृशामुहं शतं धामानि स्रतं च ॥ १६६

शतं च वो अम्ब धामानि सहस्रमुतं वो रूहः । अथा शतक्रतो युर्यमिमं मे अगदं कृत ॥ १६७

पुंस्पृचतीः श्रष्ट्वरीः फलिनीरफला उत । अथा इव सजित्वरीर्वांरूधः पारयिष्यावुः ॥ १६८

औपधीरिति मातस्स्तद्वो देवीरूपत्रये । रेषांसि विमतीरितु रपश्चात्तयमानाः ॥ १६९

अश्वत्थे वो निर्वशनं पूर्णे वो वसतिः कृता । गोभाजा इत्किलासथ येत्सनेत्राय पूरुषम् ॥ १७०

यदौपधयः संगच्छन्ते राजानः समिता इषं । विप्रः सं उच्यते कवीं रलोहमीवचातनः ॥ १७१

निष्कृतिर्निम्बो वो माताया त्वंमुसि संकृतिः । स्रांः पुत्रात्रिणीः स्त्र न यदामयुति निष्कृत ॥ १७२

अश्वारती च सोमवती मूर्जेपन्तीर्षदोजसम् । आयुषि सर्वा औपधीरस्मा अरिष्टतातये ॥ १७३

यदिमां यजंप्रहर्षेणोपधीर्हस्त आदधे । आत्मां यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ॥ १७४

उचं शुम्भा औपधीनां गावो गोष्ठादिवेत् । धनुं सनिष्पन्तीनामात्मानं तव पूरुष ॥ १७५

अति विद्याः परिष्ठाः स्तेनं इव यजमक्रमुः । औपधयः प्राच्युच्युष्यन्त किञ्च तदन्वो रपः ॥ १७६

[१६३] शं. ४, ५, ६ । ऋ. १६, १६ । ऋ. १५, १६ । ऋ. ११, १२-१३, १३, १४ । ऋ. १३, १३-१०, १२, १५, १६ । मा. शं. ६, १, ६ । [या औपधयः (औपधीः) ०...स्रत च । ऋ. १०, १७, ११ । शं. ४, २, ६, १ । नि. १, १० । शतं च वो अम्ब ०...कृत । ऋ. १०, १७, ११ । शं. ४, २, ६, १ । (औपधीः प्रतिमोदृष्यं) पुष्पयतीः प्रष्ट्वरीः ॥ ऋ. १०, १७, ११ । अथं ८, ७, ६७, शं. ४, २, ६, १ । औपधीरिति ० । ऋ. १०, १७, ११ । शं. ४, २, ६, १ । नि. ६, ३ । सनेयमभ्यं ०...पूरुष । अथं ४, १, ७ । यमृशये यो ०...पूरुषम् । ऋ. १०, १७, १५ । शं. ४, २, ६, १ । यदौपधयः (यशोपधीः) ०...तन । ऋ. १०, १७, ६ । शं. ४, २, ६, १ । निष्कृतिर्निम्बो ०...निष्कृत (निष्कृत्य) । ऋ. १०, १७, ११ । शं. ४, २, ६, १ । यमयायती च सोमा ०...तये । ऋ. १०, १७, ७ । अथं ८, ७, ६७ । शं. ४, २, ६, १ । यदिमां यजम ०...यथा । ऋ. १०, १७, ११ । शं. ४, २, ६, १ । नि. ३, १५ । उच्युच्यन्त ०...पूरुष । ऋ. १०, १७, ८ । शं. ४, २, ६, १ । अति विद्या ०...रपः । ऋ. १०, १७, १० । शं. ४, २, ६, १ ।

यास्तु आविन्निशुरात्मानं यां आतस्थुः परुः परुः ।

तास्ते यक्ष्मं विंशान्तामुग्रो मधुमशीरिव ॥

१७७

साकं यक्ष्मं प्रपत चापिण किकिदीव्यां । साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाक्या ॥

१७८

अन्या नो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपवात ।

ताः सर्वाः सखिदानां औषधयः प्रातृत वाचं मे ॥

१७९

याः फलिनीर्या अफला अकोशा यक्ष्म कोशिनीः । बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥

१८०

अवपतन्तीरवदन्दिवं औषधयस्परि । यं जीवमश्रुतामहे न स रिष्याति पूरुषः ॥

१८१

दिवं ब्रूमो नक्षत्राणि भूमिं यक्षाणि पर्वतात् ।

समुद्रानद्यो वेशन्ताश्स्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥

१८२

ब्रूमो राजानं वरुणं घातारुमुत पूर्षणम् । त्वष्टारमग्नीयं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥१३॥

१८३

मा नो हिष्मीजनिता यः पृथिव्या यो दिव्यं सत्यधर्मा व्यानुद् ।

यक्षापश्चन्द्राः प्रथमो जजान कस्मै देवायु हविषा विधेम ॥

१८४

अभ्यावर्तस्व पृथिविं यज्ञेन पयसा सह । वपां ते अग्निरिपितो अरोहत् ॥

१८५

अग्ने यच्च शुक्रं यच्चन्द्रं यत् पूतं यच्चु यज्ञियम् । तद्देवैभ्यो भरामसि ॥

१८६

इपमूर्जमहमितं आदि घृतस्य घांरां महिषस्य योनिम् ।

आ नो गोषु विशत्सर्वेषुधीषु जहामि सेदिमनिराममीवाम् ॥

१८७

कामं कामदुधे धुक्व प्रजाभ्या औषधीभ्यः । इन्द्रायात्रये पूष्णे मित्राय वरुणाय च ॥ १८८

[यास्तु (यस्यापघ्नीः) दिव्य । ऋ १०, २७, १२ । साकं यक्ष्मं कया । ऋ १०, १७, १३, ते सं ४, २, ६, ४ । अन्या वो० वाचं मे (वच.) । ऋ १०, १७, १४, ते सं ४, २, ६, ३ । या फलिनीर्या० हस । ऋ १०, १७, १५; अथर्व ६, २६, १, ७, ११२, १८, ७, १७ १४, २, ४५; ते सं ४, २, ६, ३ । अवपतन्ती० पहय । ऋ १०, १७, १७, अथर्व ६ १०१, २, ते सं ४, २, ६, ५ । दिव्य ब्रूमो० हस । अथर्व ११, ६, १० । ब्रूमो राजानं० हस । अथर्व ११, ६, २-३ । ते नो मुञ्चन्त्वंहसः । ऋ, १०, १७, १५; अथर्व ११, ६ १-८, १०-२१]

१४] मं. ३, २, ५। ते ४, २७। वाठ-१६ १४। कपि २५, ५। वा २२, १०२-११३, ७०, १३, ४, २३, २, २, २५, १०-१३, -२७, २५-२६, ३२, ६-७। कृष्ण १३, १०१-११२, ७३, २४४, २५, १, ३, २७, १४-१७, २९, ३१-३६। मा औ ६, १, ६। [मा नो(मा)हिष् सज्जनिता० ..। ऋ. १०, १२१, ९। ते सं ४, २, ७, १। कस्मै देवाय० । अथर्व ४, २, १-८।

अयं ऋषिः सहस्रिणो वाजस्य शतितरुषतिः । मूर्धा कवी रुयीणाम् ॥ २०९
 अत्रेवा तेजसा सादयामि, तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद ॥ २१०
 भ्रुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा निर्युद्धिः संचसे शिवाभिः ।
 दिवि मूर्धानं दधिषे स्वपां जिह्वामभे चकृषे हव्यवाहम् ॥ २११
 इन्द्रस्य त्वौजसा सादयामि, तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद, ध्रुवांसि ध्रुवणास्तृता वि-
 श्वकर्मणा रुधुता, मां त्वा ममुद्रं उद्धधीन्मा सुपुणो, —ऽव्यथमाना पृथिवी हृह, तेजोऽसि,
 तेजो मे यछ, पृथिवीं यछ, पृथिवीं हृह, पृथिवीं मां हिंसी, पृथिव्यां मा पाहि,
 ज्योतिरसि, ज्योतिर्मे यछा, —ऽन्तरिक्षं यछा, —ऽन्तरिक्षं हृह, —ऽन्तरिक्षं मां हिंसी, —
 न्तरिक्षान्मा पाहि, स्वरासि, स्वमे यछ, दिवं यछ, दिवं हृह, दिवं मां हिंसी, —
 दिवो मा पाहि ॥ २१२

यास्ते अग्रा योन्नयो याः कुलारिनीर्षे ते अग्रा इन्द्रयो या उ नासयः ।

ताभिष्टुमर्षीमिः सथिद्वानः भुजानंस्तन्वेह निपीद ॥ २१३

काण्डात्काण्डान् प्ररोहन्ती परुषः परुषस्परि । एवा नो देवो प्रतनु सहस्रेण शतैर्न चा ॥ २१४

यो शतैर्न प्रतनोपि सहस्रेण विरोहसि । तस्यै ते देवीष्टके विधेम् हविषा ययम् ॥ १५ ॥ २१५

यास्ते अग्ने ध्ये रूचो दिवमातन्वन्ति रुग्भिभिः ।

ताभिर्नो अद्य सर्वाभी रुचं जनाय नस्कृधि ॥ २१६

या वो देवाः ध्ये रूचो गोवन्शेषु या रूचः ।

इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रूचं नो वेहि वृहस्पते ॥ २१७

त्रिराह ज्योतिरधारयत्, स्वराह ज्योतिरधारयत्, सम्राह ज्योतिरधारयत्, भूरसि भ्रुवनस्य
 रैता इष्टका सृगो लोको, मनुसा त्वान्वारोहास्य, —मिज्योतिर्ज्योतिरभि, —स्तया देवतयाङ्गिरस्वद्
 ध्रुवा सीद, ध्रुवसि, भ्रुवनस्य रैता इष्टका सृगो लोको, वाचा त्वान्वारोहामि, सूर्यो ज्यो-
 तिर्ज्योतिः ध्ये, —स्तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद, वृहस्पतिष्ठा सादयत् पृथिव्याः पुष्टे ज्योति-
 ष्मतीं विश्वस्मै प्राणायानानाय व्यानापोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय, विश्वं ज्योतिर्यछा, —ऽग्नि-

[अयमग्निः सहस्रिणः०. रयीणाम् क ८,७५४ तै २,६ ११,१ ४,४,४,१। भुवो यज्ञस्य०...हव्य-
 यादम् । क १० ८,६. तै स ४,४,४,१. तै मा ३,५,७,१। विधेम हविषा घयम् । अयं १,३१,१]

[१६] मं. ३,७,७। तै ४,२,१। कठ १६,१६,३९,३। वा १३,२२-३२,५,१५। (१५,६२)। १२,२,१७७०,१०,२६-
 ७०,२०,२ १८,४६-४७ ८,३२। कण. १४ २२-३४,५,२०। (१६,८३)। १३,२,१८,७० ११ ३६-३७,२१,२३।
 ५०,१६-१७,३१। मा औ ४,१,७

ष्टेऽधिपति, — स्तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवां सीद, विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पुष्टं ज्योतिष्मतीः विश्वस्मै प्रार्णायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय, विश्वं ज्योतिर्यछ, वायुष्टेऽधिपति, — स्तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवां सीद, परमेष्ठीं त्वा सादयतु दिवंः पुष्टं ज्योतिष्मतीः विश्वस्मै प्रार्णायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय, विश्वं ज्योतिर्यछ, सर्वस्तेऽधिपति, — स्तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवां सीद ॥ २१८

अपाढासि संहमाना संहस्वारातिः संहस्व पृतनायतः ।

सहस्रवीर्यासि सा मा जिन्य ॥

२१९

मधु वांता क्रतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्नः सन्त्वोपधीः ॥

२२०

मधु नक्तमुतोपुसो मधुमत् पार्थिवः रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥

२२१

मधुमात्रो वनस्पतिर्मधुमं अस्तु हृदिः । माध्वीर्गात्रो भवन्तु नः ॥

२२२

अपौ त्वा गहनसादयामि समुद्रस्योन्नतशृङ्गायांयां, नमः समुद्राय, नमः समुद्रस्य चक्षसे, ऽनु त्वां दिव्यां वृष्टिः सचतां, मां त्वा सूर्योऽभिर्ताप्सीन्माध्वीर्नः शान्तैः, ऽच्छिन्नपत्राः प्रजा अनुवीक्षस्व ॥ २२३

श्रीन्समुद्रान्तर्गम्युपत् स्वर्गोऽपीं पतिवृषमं हृदिकानाम् ।

तत्र गच्छ यत्र पूर्वै परेताः पुरीपः वसानः सुकृतस्यु लोकम् ॥

२२४

महीं द्यौः पृथिवीं च न इमं यज्ञं भिमिक्षताम् । पिपुतीं नो मरीमभिः ॥

२२५

इदं विष्णुः ॥

२२६

अथ स्मा ते वनस्पते वांगो विगत्यग्रमिन् । उतो न्विन्द्राय पातवे मुमुं सोमम्वलखल ॥ २२७

२२७

नक्तोपासा ॥

२२८

स्पृतां देवैर्मिर्मतेनागादुखां स्वसारमधि वेदिसस्थात् ।

सन्त्यै पूर्वैर्ऋषिभिः सः विद्वानो अग्निः प्रविद्धं इदं तत् कृणोत ॥

२२९

पृथिवि पृथिव्यां सीद मातृमार्तरि मातां ।

[मधु वाता...पधीः । अ. १,१०,६; तै. सं. ४,१,१,३, तै. आ. १०, १०,२; वा. मा. १४,१,३,११ । मधु नक्तमुतोपुसो...पिता । अ. १,१०,७, तै. सं. ४,१,१,३, तै. आ. १०, १०,२; वा. मा. १४,१,३,१२ । मधुमात्रो वनस्पती... म । १,१०,८; तै. सं. ४,१,१,३, तै. आ. १०,१०,२, वा. मा. १४,१,३,१३ । महीं द्यौः...मरीमभिः । अ. १,१२,१३; तै. सं. ३,३,१०,२, ५,११,३; ४,१,३, १ । इदं विष्णुः ।... अ. १,२०,१७; सा. १,२२,१६६९; अथर्व. ७,२६,४, तै. सं. १,२,१३,१; ति. ११,१२ । अथ स्मा (वम) तै. अ. १,२५,७,७,३,२; वा. १,२२० । नक्तोपासा । अ. १,१६,५; तै. सं. ४,१,१०,४,६,५, ३; ७,११,३]

स्योनोसि सुपदा स्योनोमासीद सुपदामासीद ॥	२३०
निपसाद धृतव्रतो वरुणः प३स्त्यास्वा । सात्राज्याय सुकृतुः ॥	२३१
क्रंतुं देवानां महिमानमीमहे अग्निं स्रधस्थे सद्दनेष्वद्भुतम् ।	
वैश्वानरं ब्रह्मणा विश्वव्यचस्रं स्तोमस्य धामन्निदधे पुरीष्यम् ॥	२३२
न्यधुर्मात्रायां कथयो वयोधसो अग्निं स्रधस्थे सद्दनेष्वच्युतम् ।	
वैश्वानरं ब्रह्मणा विश्वव्यचस्रं स्तोमस्य धामन्निहितं पुरीष्यम् ॥	२३३
समिष्यमानं समिधा समिन्धते अग्निं स्रधस्थे सद्दनेषु सुकृतुम् ।	
वैश्वानरं ब्रह्मणा विश्वव्यचस्रं स्तोमस्य धामन् पवमानमाभृतम् ॥ १६ ॥	२३४
अग्ने युस्वा हि ये तवाश्वासो देव सार्धवः । अरुं वंहन्त्याश्वः ॥	२३५
युस्वा हि देवहृतमं अश्वं अग्ने रथीरिव । नि होता पुष्यः सद्दः ॥	२३६
सामंतं स्रवन्ति सरितो न घेना अन्तर्हृदा मनसा पुष्यमानाः ।	
धृतस्य धारा अभिचाकशीमि हिरण्यदीं वेतसो मध्ये अग्नेः ॥	२३७
ऋचं त्वा, रुचं त्वा, भ्रासं त्वा, ज्योतिषे त्वा, —ऽभूद्विदं विश्वस्य भ्रुवनस्य वाजिन- मत्रेवैश्वानरस्य चा, —ऽग्निस्तेजसा तेजस्वान्, रुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्, त्सहस्रदा असि, सहस्राय त्वा ॥	२३८
आदित्यं गर्भं पयसा समृद्धिं सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम् ।	
परिवृद्धिं हरसा माभिःशोचीः शतायुषं कृणुहि चीयमानः ॥	२३९
वातस्य जूतिं वरुणस्य नाभिमंशं जज्ञानं सुलिलस्य मध्ये ।	
शिशुं नदीनां हरिमद्विबुधमग्ने मा हिंसीः परमं व्योमन् ॥	२४०
अजस्रमिन्दुमरुषं भुरण्युमग्निमीडे पूर्वचित्तिं नमोभिः ।	
सं पर्वभिःकृतुशः कल्पमानो मां मां हिंसीरदितिं विराजम् ॥	२४१

[निपसाद धृतमतो० १ क्र. १, २५, १०; तै. सं. १, ८, १६, १; तै. ब्रा. १, ७, १०, २, २, ६, ५, १]

[७] तै. ४, २, ९-१०। काठ १६, १६-१७। कपि. २५, ८। वा. १३, ३६-४५, ४७-५१; ३३, ४, १७, ९४। काण्व. १४ ३८-४७, ४९-५३; ३२, ४, १९ ७। मा. शी. ६, १, ७। [अग्ने युस्वा दि०...शयः। क्र. ६, १६, ४३; सा. २५, १३८१; तै. सं. ४, २, ९, ५। युस्वा हि देवहृतमं (मां)...सदः। क्र. ८, ७५ १; तै. सं. २, ६, ११, १। सामिष्यवन्ति पय्यकस्र०)...अग्नेः। क्र. ४, ५८, ६, तै. सं. ४, २, ९, ५। अजोरेण (१ हा)स्र०...मेघ्यासः। अथर्व. ४, १४, १; ९, ११९]

त्वष्टुर्वैश्वानरी च वैश्वानस्य नाभिर्मन्त्रिं जज्ञाना च रज्जुसः परस्मात् ।

मही च साहस्रीमसुरस्य मायामग्ने मां हिंसीः परमे व्योमन् ॥

२४२

यो अग्निर्भस्तेस्तपसोऽधि जातः शोकात् पृथिव्या उत वा दिवस्परि ।

य इमाः प्रजा विश्वकर्मा जज्ञान तमग्ने हँदः परि ते वृणक्तु ॥

२४३

इमं मां हिंसीद्विपादं पृथुं सहस्राक्षं मेधाय चीर्यमानो, मय्यमारण्यमनु ते दिशामि, तेन चिन्वानस्तश्च निपीद, मय्यं ते शुगृच्छतु, यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छत्वि, —मं मां हिंसीरंकुशकं पशुं कनिकृदं वाजिनं वाजिनेषु, गौरमारण्यमनु ते दिशामि, तेन चिन्वानस्तश्च निपीद, गौरं ते शुगृच्छतु, यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छत्वि, —मं साहस्रं शतघारमुत्सं व्यच्यमानं सलिलस्य मध्ये घृतं दुहानामद्वितिं जनायाग्ने मां हिंसीः परमे व्योमन् ॥ गव्यमारण्यमनु ते दिशामि, तेन चिन्वानस्तश्च निपीद, गव्यं ते शुगृच्छतु, यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छत्वि, —मं मूर्णायुं वैश्वानस्य नाभिं त्वचं पशूनां द्विपादां चतुष्पादां त्वष्टुर्वैश्वानां प्रथमं जनिश्रमग्ने मां हिंसीः परमे व्योमन् ॥ भेषमारण्यमनु ते दिशामि, तेन चिन्वानस्तश्च निपीद, भेषं ते शुगृच्छतु, यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छत्वि, —जोश्शर्पैरजनिष्ट शोकात्, सो अपश्यज्जनितांरमग्ने, तेन देवां देवतामग्रमायं, —स्तेन रोहमायक्षुप मेध्यासः, शर्ममारण्यमनु ते दिशामि, तेन चिन्वानस्तश्च निपीद, शर्मं ते शुगृच्छतु, यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छतु ॥१७॥ २४४-२४६

अपां त्वैमुन्त्सादयाम्य, —पां त्वोद्वन्त्सादयाम्य, —पां त्वायने सादयाम्य, —पां त्वा ज्योतिषि सादयाम्य, —पां त्वा मस्मनि सादयामि, समुद्रं त्वा संदने सादयाम्य, —र्षव त्वा संदने सादयामि, सलिलं त्वा संदने सादयाम्य, —पां त्वा क्षये सादयाम्य, —पां त्वा संधिषु सादयाम्य, —पां त्वा संदने सादयाम्य, —पां त्वा संधस्थे सादयाम्य, —पां त्वा योनीं सादयाम्य, —पां त्वा पृंरीषे सादयाम्य, —पां त्वा पांथमि सादयामि, गायत्रेण त्वा छन्दसा सादयामि, त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा सादयामि, जागतेन त्वा छन्दसा सादयाम्यां, —तुष्टुभेन त्वा छन्दसा सादयामि, पाङ्क्तेन त्वा छन्दसा सादयामि ॥१८॥ २४७

अयं पुरो मू, —स्तस्य प्राणां भौवायनो, वृमन्तः प्राणायनो, गायत्रीं वासन्तीं, गायत्र्यां गायत्र्यं, गायत्र्यादुपांश्चु, —रूपांश्चोस्त्रिवृत, त्रिवृतो रयन्तरं, यमिष्टां क्रपिः, प्रजा-

पुतिगृहीतया त्वया प्राणं गृह्णामि, प्रजाभ्योऽयं दक्षिणा विश्वकर्मा, तस्य मनो वैश्वकर्माणं,
 शीघ्रं मानसं, —स्त्रिष्टुब् प्रैष्मीं, त्रिष्टुभः स्वारं स्वारदन्तर्यामो, ऽन्तर्यामात् पञ्चदशः,
 पञ्चदशाद् बृहद्, भरद्वाजा ऋषिः, प्रजापतिगृहीतया त्वया मनो गृह्णामि, प्रजाभ्योऽयं पश्चा
 विश्वच्युचा, —स्तस्य चक्षुर्वैश्वच्युचसं, वर्षाणि चासुषाणि, जगती वार्धा, जंगुत्या ऋक्सु-
 स, —मृक्समाच् शुक्रेः, शुक्रात् सप्तदशः, सप्तदशाद्वैरूपं, जमदाग्निक्रिपिः, प्रजापतिगृही-
 तया त्वया चक्षुर्गृह्णामि, प्रजाभ्य इदमुत्तराऽस्त्र, —स्तस्य श्रोत्रं सौंश्, शरं श्रोत्र्य, —
 नुष्टुप् शारद्यु, —नुष्टुभ ऐडं, —मैदान्मन्थी, मन्थिन एकविंशं, एकविंशतिराजं, विश्व-
 मित्रा ऋषिः, प्रजापतिगृहीतया त्वया श्रोत्रं गृह्णामि, प्रजाभ्य इयमुपरि मूर्ति, —स्तस्या वाङ्
 मात्या, हेमन्तो वाच्यः, पृष्टिकर्तुमन्ती, पृक्कथा निधनव, —निधनवत आप्रायणं,
 आप्रायणात् त्रिणवत्रयस्त्रिंशतीं, त्रिणवत्रयस्त्रिंशत्याभ्यां शकारैवते, विश्वकर्मा ऋषिः,
 प्रजापतिगृहीतया त्वया वाचं गृह्णामि प्रजाभ्यः ॥१९॥ २४८

प्राची दिग्, वुसन्तं ऋतु, —रिन्द्रैवता, ब्रह्म द्रविणं, गायत्रीं छन्दो, रथन्तरं सामं,
 त्रिवृतं स्तोमः, स उ पञ्चदशवर्तनिः, सानुगा ऋषि, —स्त्र्यविंशत्यः, कृतमयानां, पुरो-
 वातो वातः, पितरः पितामहाः परेऽवुरे ते नोऽवन्तु, ते नः पान्त्वस्मिन् ब्रह्मण्यस्यां पुरोधा-
 यामस्मिन् कर्मण्यस्यां प्राशिष्यस्यां देवहृती ॥ दक्षिणा दिग्, शीघ्रं ऋतु, —रिन्द्रो देवता,
 क्षत्रं द्रविणं, त्रिष्टुष्टन्दो, बृहत्सामं, पञ्चदशः स्तोमः, स उ सप्तदशवर्तनिः, सना-
 तना ऋषि, —दिन्पवाङ् वय, —स्त्रेतायानां, दक्षिणाद्वातो वातः, पितरः पितामहाः परेऽवुरे
 ते नोऽवन्तु, ते नः पान्त्वस्मिन् ब्रह्मण्यस्यां पुरोधायांमस्मिन् कर्मण्यस्यां प्राशिष्यस्यां देवहृती ॥
 प्रतीची दिग्, वर्षां ऋतु, —विंशे देवा देवता, विड द्रविणं, जंगुती छन्दो, वैरूपं
 सामं, सप्तदशः स्तोमः, स उ एकत्रिंशद्वर्तनि, —रहभूना ऋषि, —स्त्रिस्तो वयो, द्वापरीऽ-
 यानां, पश्चाद्वातो वातः, पितरः पितामहाः परेऽवुरे ते नोऽवन्तु, ते नः पान्त्वस्मिन् ब्रह्म-
 ण्यस्यां पुरोधायांमस्मिन् कर्मण्यस्यां प्राशिष्यस्यां देवहृती ॥ उद्रीची दिक्, शरं द्रुतं, —मित्रा-
 वंरुणो देवता, पुष्टं द्रविणं, —मनुष्टुष्टन्दो, वैराजं सामिकविंशः स्तोमः, स उ त्रिणव-
 वर्तनिः, पुराणां ऋषि, —स्तुर्यवाङ् वयो, ऽभिभवोऽयाना, —सुत्तराद्वातो वातः, पितरः

[१९] तै ४,३,२ । नाठ १६,१९ । तपि २५,९ । वा. १३,५४-५८ । काण्व १४,५६-६५ ।

[२०] तै ४,३,३ । १५,१०-१९,४,११,१६,६४-६६ । कण्व १६,१६-१७,१९-२०,२२-२३,२५-२६,२८-२९;
 ४,१६,१७,६४ । आसिप्रल०.. देवहृती (देवहृत्यां स्याहा) । अथर्व ५,२४,१-१७]

वसवो देवता, रुद्रा देवता, ऽदित्या देवता, महतो देवते, ंद्रो देवता, वरुणो देवता, बृहस्पतिदेवता, विश्वे देवा देवता, मूर्धासि राइ, ध्रुवासि धरुणा, ध्रुव्यसि धरुण्यो, ऽऽयुषे त्वा, वर्चसे त्वा, कृष्यै त्वा, क्षेमाय त्वा, यन्त्री राइ, युन्व्यसि यमनी, ध्रुव्यसि धरित्री, पें त्वो, जें त्वा, र्य्यै त्वा, पोपाय त्वा ॥ ३ ॥ ११

आशुस्त्रिवृ, ङान्तः पञ्चदशो, व्योमा सप्तदशः, प्रतृतिरष्टादशः, स्तपो नवदशो, ऽमीवर्तेः सुविश्वो, धरुण एकविश्वो, वृचो द्वाविश्वो, संभरणस्त्रयोविश्वो, योनिश्चतुर्विश्वो, गर्भाः पञ्चविश्वो, आजस्त्रिणवो, विरोद् त्रिश्वः, क्रतुरेकत्रिश्वो, विधृतिर्द्वात्रिश्वः, प्रुतिष्ठा त्रयस्त्रिश्वो, ब्रह्मस्य विष्टपं चतुस्त्रिश्वो, नाकः पदत्रिश्वो, वीचतोऽष्टाचत्वारिश्वो, ध्रुवं चतुष्टोमः ॥ ४ ॥ १२

अग्नेर्भागोऽसि, दीक्षाया आधिपत्यं, ब्रह्म स्पृतं, त्रिवृत्स्तोमा, इन्द्रस्य भागोऽसि, विष्णोर्नाधिपत्यं, ध्रुवं स्पृतं, पञ्चदशः स्तोमो, नृचक्षसां भागोऽसि, धातुर्नाधिपत्यं, जनित्रस्त्पृतं, सप्तदशः स्तोमो, मित्रस्य भागोऽसि, वरुणस्याधिपत्यं, दिवो वृष्टिर्वातः स्पृतं, एकविश्वः स्तोमो, ऽदित्वा भागोऽसि, पूष्ण आधिपत्यं, मोजः स्पृतं, त्रिणवः स्तोमो, बहूनां भागोऽसि, रुद्राणामाधिपत्यं, चतुष्पात् स्पृतं, चतुर्विश्वः स्तोम, आदित्यानां भागोऽसि, महतामाधिपत्यं, गर्भाः स्पृताः, पञ्चविश्वः स्तोमः, सधितुर्भागोऽसि, बृहस्पतेरधिपत्यं, संमीचीविश्वः स्पृताः, श्वतुष्टोमः स्तोमो, यवानां भागोऽस्य, यवानामाधिपत्यं, मजाः स्पृताः, श्वतुश्चत्वारिश्वः स्तोम, ऋभूणां भागोऽसि, विशेपां देवानामाधिपत्यं, भूतं निशान्तं स्पृतं, त्रयस्त्रिश्वः स्तोमः ॥ ५ ॥ १३

एकयास्तुवत्, प्रजा अधीयन्त, प्रजानां पतिरधिपतिरासीत्, तिस्रभिरस्तुवत्, ब्रह्मासृज्यत्, ब्रह्मणस्पतिरधिपतिरासीत्, पञ्चभिरस्तुवत्, भूतान्यसृज्यन्त, भूतानां पतिरधिपतिरासीत्, सप्तभिरस्तुवत्, सप्तऋषयोऽसृज्यन्त, धाताधिपतिरासीत्, त्र्यभिरस्तुवत्, पितरोऽसृज्यन्ताः, ऽदितिर्धिपतिरासीत्, देकादशभिरस्तुवत्, ऽऽर्त्वा असृज्यन्त, ऋतवोऽधिपतय आसत्, ह्योदशभिरस्तुवत्, मासा असृज्यन्त, सधत्सरोऽधिपतिरासीत्, पञ्चदशभिरस्तुवत्,

[४] तै ४,३,८ । काठ १७,४ । कपि २६,३ । वा १४,२३ । काण्व १५,२५—२६ । या शं ६,२,१ । [ब्रह्मस्य विष्टप । अथर्व ११,३,५०]

[५] तै ३,२,१० । तै ४,३,९ । काठ १७,४ । कपि २६,३ । वा १४,२४—२६ । काण्व १५,२७—२९ । या. शं ६,२,१ ।

[६] तै ३,२,१० । तै ४,३,१० । काठ. १७,५ । कपि. २६,४ । वा. १४,२८—२९ । काण्व. १५,३२—३५ । या. शं ६,२,१

क्षत्रमसृज्यते, न्द्रोऽधिपतिरासीत्, सप्तदशभिरस्तुवत, ग्राम्याः पशवोऽसृज्यन्त, बृहस्पतिरधिपतिरासी, त्रवदशभिरस्तुवत, शूद्राया असृज्येता, महोरात्रे अधिपत्नी आस्ता, मैकविशशत्यास्तुवते, कृशकमसृज्यत, वरुणोऽधिपतिरासीत्, त्रेयोविशशत्यास्तुवत, सुद्राः पशवोऽसृज्यन्त, पूषाधिपतिरासीत्, पञ्चविशशत्यास्तुवता, ऽऽरण्याः पशवोऽसृज्यन्त, वायुरधिपतिरासीत्, सप्तविशशत्यास्तुवत, वनस्पतयोऽसृज्यन्त, सौमोऽधिपतिरासी, नवविशशत्यास्तुवत, धावापृथिवी ज्येता, वसवो रुद्रा अनुव्याय, स्त उ एवाधिपतय आस, नैकात्रिशतास्तुवत, प्रजा असृज्यन्त, यवाशायवाश्राधिपतय आस, स्त्रयस्त्रिशतास्तुवत, भूतान्यगाम्यन्, प्रजापतिः परमेष्ठ्यधिपतिरासीत् ॥६॥ १४

अग्ने जातान् प्रणुदा नः सर्पत्नान् प्रत्यजातान् जातवेदो नुदस्व ।

अधि नो ब्रूहि सुमना अहेड्व् शर्मस्ते स्याम त्रिवरूथा उद्भौ ॥ १५

सहमा जातान् प्रणुदा नः सर्पत्नान् प्रत्यजातान् जातवेदो नुदस्व ।

अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयं स्याम प्रणुदा नः सर्पत्नान् ॥ १६

चतुश्चत्वारिंशो स्तोमो, वचो द्रविण, षोडशी स्तोमा, ओजो द्रविणम् ॥ १७

अग्नेः पुरीषमस्यंप्तो नाम तां त्या विश्वे अभिगृणन्तु देवाः ।

स्तोमपृष्ठा घृतवृतीह सीद प्रजाबुद्धस्मै द्रविणायजस्व ॥ १८

तथा देवतयाङ्गिरसंद् ध्रुवा सीदै, चशछन्दो, चरिवशछन्द, आछछन्दो, मनशछन्दः, शोभेशछन्दः, परिभेशछन्दः, सिन्धुशछन्दो, व्यचशछन्दः, समुद्रं छन्दः, सलिलं छन्दः, ककुच्छन्द, श्चिकुच्छन्दः, फ्राव्यं छन्दो, ऽहकुपं छन्दो, ऽक्षरपङ्क्तिशछन्दः, पदुपङ्क्तिशछन्दो, विष्टारपङ्क्तिशछन्दः, धुरो भृजशछन्दः, पक्षशछन्दः, प्रछछन्दः, सशयच्छन्दो, त्रियच्छन्दो, बृहच्छन्दो, रयन्तरं छन्दो, निकार्यं छन्दो, वीवधं छन्दो, गिरशछन्दो, भृजशछन्दः, सशस्तृच्छन्दो, ऽनुष्टुच्छन्दा, एवशछन्दो, चरिवशछन्दो, वयशछन्दो, वयस्कृच्छन्दो, विशालं छन्दो, विष्पर्धाशछन्द, दलदिशछन्दो, दूरोहणं छन्द, स्तन्द्रं छन्दो, ऽश्वारूक्षं छन्दः ॥७॥ १९

रुदिमना क्षयाय धयं जिन्व, प्रेत्या धर्मणे धर्म जिन्वा, ऽन्वित्या दिवे दिवं जिन्व, संधि-

[७] मे ३,२,१० । तं ४,३,१० । षड १७,६ । षण् २६,५ । वा १५,१-५ । वज्र १६,१-८ । मा शी ६,२,१ ।

[अग्ने जातान्प्रणुदा० । अयं ७,३४,१ । सहसा जातान्प्रणु० । अयं ७,३५,१]

[८] मे ३,३,१ । तं ४,४,१ । षड १७,७ । षण् २६,६ । वा १५,६,७,९ । वज्र. १६,९-१२,१४-१५ । मा शी ६,३,२ ।

नान्तरिक्षायान्तरिक्षं जिन्व, प्रतिधिना पृथिन्यै पृथिवीं जिन्व, विष्टम्भेन वृष्ट्यै वृष्टिं जिन्व,
 प्रवायाहंऽहजिन्या, —ऽनुवाय रात्र्यै रात्रीं जिन्वो, —शिजा वसुभ्यो वसुन् जिन्व, प्रक्रेतेन रुद्रेभ्यो
 रुद्रान् जिन्व, सुद्विर्तिनादित्येभ्य आदित्यान् जिन्व, तन्तुना प्रजाभ्यः प्रजां जिन्वीं, —जसा पि-
 वंभ्यः पितॄन् जिन्व, पृथनापाहा पशुभ्यः पशून् जिन्व, रेवतौपधीभ्या औपधीजिन्या, —ऽभि-
 जिता युक्तग्राव्येन्द्रियेन्द्रं जिन्या, —ऽधिपतिना प्राणाय प्राणं जिन्व, धरुणेनापानायापानं जिन्व,
 सःसर्पेण चक्षुषे चक्षुजिन्व, वयोघसाधीतायाधीतं जिन्व, त्रिवृता त्रिवृते त्रिवृज्जिन्व, प्रवृता
 प्रवृते प्रवृज्जिन्व, सवृता सवृते सवृज्जिन्या, —ऽनुवृतानुवृतेऽनुवृज्जिन्व, विरोहेण विरोहाय विरोहं
 जिन्व, प्ररोहेण प्ररोहाय प्ररोहं जिन्व, सःसरोहेण सःसरोहाय सःसरोहं जिन्या, —ऽनुरोहेणान-
 रोहायानुरोहं जिन्व, वसुकेन वसुकाय वसुकं जिन्व, वैपथ्रिया वैपथ्रियै वैपथ्रीं जिन्व, व-
 स्पष्टया वस्यष्ट्यै वस्यष्टिं जिन्या, —ऽऽक्रान्त्याक्रान्त्या उंक्रान्तिं जिन्वीं, —ऽक्रान्त्यांक्रान्त्या
 आक्रान्तिं जिन्व ॥८॥

२०

राश्वसि, प्राचीं दिग्, वसवस्ते देवा अधिपतयो, ऽग्निहेतीनां प्रतिघर्ता, त्रिवृत्वा स्तोमः
 पृथिन्याः श्रयत्वा, —ज्यमुकथमव्युथायै स्तभोतु, रथन्तरं सामं प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षा, ऋ-
 पयस्त्वा प्रथमजां देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु, विघर्ता चार्यमधिपतिश्च, तं त्वा सर्वं
 सःखिदानां नाकस्य पृष्टे स्वर्गे लोकं यजमानं च सादयन्तु, विराट्सि, दक्षिणा दिग्,
 रुद्रास्ते देवा अधिपतया, इन्द्रो हेतीनां प्रतिघर्ता, पञ्चदशस्त्वा स्तोमः पृथिन्याः श्रयत्वा,
 प्रतुगमुकथमव्युथायै स्तभोतु, बृहत्सामं प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षा, ऋपयस्त्वा प्रथमजां देवेषु दिवो
 मात्रया वरिणा प्रथन्तु, विघर्ता चार्यमधिपतिश्च, तं त्वा सर्वं सःखिदानां नाकस्य पृष्टे स्वर्गे
 लोकं यजमानं च सादयन्तु, सम्राडसि प्रतीची दि, —गादित्यास्ते देवा अधिपतयः, —सोमो
 हेतीनां प्रतिघर्ता, सप्तदशस्त्वा स्तोमः पृथिन्याः श्रयत्वा, मरुत्वतीयमुकथमव्युथायै स्तभोतु,
 वैरूपं सामं प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षा, ऋपयस्त्वा प्रथमजां देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु,
 विघर्ता चार्यमधिपतिश्च, तं त्वा सर्वं सःखिदानां नाकस्य पृष्टे स्वर्गे लोकं यजमानं च सादय-
 न्तु, स्वराडस्मृदीची दिङ्, मरुत्स्ते देवा अधिपतयो, वरुणो हेतीनां प्रतिघर्ता, कुत्रिंशत्स्वा
 स्तोमः पृथिन्याः श्रयत्वा, निष्केवल्यमुकथमव्युथायै स्तभोतु, वैराजं सामं प्रतिष्ठित्या अ-
 न्तरिक्षा, ऋपयस्त्वा प्रथमजां देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु, विघर्ता चार्यमधिपतिश्च,
 तं त्वा सर्वं सःखिदानां नाकस्य पृष्टे स्वर्गे लोकं यजमानं च सादयन्तु, —धिपत्यस्युर्वा

[९] मं. ३, ३, १। वे. ४, ४, २। ऋठ. १७, ८। ऋषि. २६, ७। वा १५, १०-१४। काण्व. १६, १६—३। मा श्री. ६, ३, २।

दिग्, विश्वे ते देवा अधिपतयो, बृहस्पतिर्हेतीनां प्रतिघर्ता, त्रिणवत्रयस्त्रिंशो त्वा स्तोमौ
 पृथिव्यां श्रयतां, वैश्वदेवाग्रिमालुते उक्थे अन्वयायै स्तभ्रुतां, शक्ररैवते सामुनी प्रति-
 ष्टित्या अन्तरिक्षा, ऋषयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मात्रया वरिणा ग्रथन्तु, विघर्ता चार्यम-
 धिपतिश्च, ते त्वा सर्वे सखिदानां नाकस्य पुष्टे स्वर्गे लोकै यजमानं च सादयन्तु ॥९॥ २१

अयं पुरो हंसिकेशः ध्वर्यराश्मि, —स्तस्य रथकुत्सश्च रथौजाश्च सेनानीग्रामण्यौ, पुञ्जिकस्थला च
 कृतस्थला चाप्सरसौ, यातुधाना हेती, रक्षांसि प्रहेति, —स्तंभ्यो नमो अस्तु, ते नो मृडन्तु,
 ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेपां जम्भे दध्मो, उयं दक्षिणा विश्वकर्मा, तस्य रथस्वनश्च
 रथेचित्रश्च सेनानीग्रामण्यौ, भेनका च सहजन्त्या चाप्सरसौ, दृङ्क्ष्वः पशवो हेतिः, पौ-
 रूपयो वधः प्रहेति, —स्तंभ्यो नमो अस्तु, ते नो मृडन्तु, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेपां
 जम्भे दध्मो, उयं पश्वा विदेहसु, —स्तस्य रथप्रोतश्चासमुरथश्च सेनानीग्रामण्या, आम्लोचन्ती
 च प्रम्लोचन्ती चाप्सरसौ, व्याघ्रा हेतिः, सर्पाः प्रहेति, —स्तंभ्यो नमो अस्तु, ते नो मृड-
 न्तु, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेपां जम्भे दध्मो, उयं मुत्तरात्सख्यद्वसु, —स्तस्य सेनजिह्व
 सुर्पेणश्च सेनानीग्रामण्यौ, विश्वाची च घृताची चाप्सरसा आपो हेति, —र्वातः प्रहेति, —स्तंभ्यो
 नमो अस्तु, ते नो मृडन्तु, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेपां जम्भे दध्मो, उयं मुपर्वीर्गवु-
 सु, —स्तस्य तास्येशोरिष्टनेमिश्च सेनानीग्रामण्या, उर्वशी च पूर्वेष्वितिश्चाप्सरसा, अवस्फूर्जद्वे-
 ति, —विद्युत्प्रहेति, —स्तंभ्यो नमो अस्तु, ते नो मृडन्तु, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेपां जम्भे
 दध्मः ॥ १० ॥ २२

प्राच्या त्वा दिशां सादयाम्य, —मिना देवेन देवतया गायत्रेण छन्दुसाग्नेः शिरा उपदधामि,
 गायत्रस्य छन्दुसोऽग्नेः शीष्णाग्नेः शिरा उपदधामि, दक्षिणया त्वा दिशां सादयामी, —न्द्रेण
 देवेन देवतया त्रैष्टुभेन छन्दुसाग्नेः पक्ष्मपदधामि, त्रैष्टुभस्य छन्दुसोऽग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्ष्मपदधा-
 मि, प्रतीच्या त्वा दिशां सादयामि, विश्वेभिर्देवेभिर्देवतया जागृतेन छन्दुसाग्नेः पुष्टमुपदधा-
 मि, जागृतस्य छन्दुसोऽग्नेः पुष्टेनाग्नेः पुष्टमुपदधाम्यु, —द्रीच्या त्वा दिशां सादयामि, मित्रा-
 वर्हणाभ्यां देवाभ्यां देवतयानुष्टुभेन छन्दुसाग्नेः पक्ष्मपदधाम्या, —सुष्टुभस्य छन्दुसोऽग्नेः पक्षेणाग्नेः
 पक्ष्मपदधाम्यु, —र्ध्वया त्वा दिशां सादयामि, बृहस्पतिना देवेन देवतया पाङ्क्तेन छन्दुसाग्नेः
 पुष्टमुपदधामि, पाङ्क्तस्य छन्दुसोऽग्नेः पुष्टेनाग्नेः पुष्टमुपदधामि ॥११॥ २३

[१०] मे. ३,३,१ । ति. ४,४,३ । काठ. १७,९ । बधि. ४६,८ । वा. १५,१५—१९,१६,६४—६६ । काण्व. २६,
 ३१—४०,१७,६४ । मा. श्री. ६,२,२ । [ति नो मृडन्तु (०डतु)...दध्मः । अथर्व ३,२६,१—६,२७,१—६]
 [११] मे. ३,३,२ । मा. श्री. ६,२,२ ।

- १ मधुश्च माधवश्च वासन्तिका ऋतुं, अग्नेरन्तःश्लेषोऽसि ॥ २४
- कल्पेतां द्यावापृथिवीं कल्पन्तामापा ओषधयः ।
कल्पन्तामग्रयः पृथङ् मम ज्यैष्ठ्याय सत्रताः ॥ २५
- ये अग्रयः समनसोऽन्तरां द्यावापृथिवीं ।
वासन्तिका ऋतुं अभिकल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभिसंश्रियन्तु ॥ २६
- शुकश्च शुचिश्च प्रैप्ता ऋतुं, नभश्च नभस्यश्च वापिका ऋतुं, इषश्चोर्जश्च शारदा ऋतुं,
सहश्च सहस्यश्च हैमन्तिका ऋतुं, तपश्च तपस्यश्च शैशिरा ऋतुं, अग्नेरन्तःश्लेषोऽसि ॥ २७
- कल्पेतां द्यावापृथिवीं कल्पन्तामापा ओषधयः ।
कल्पन्तामग्रयः पृथङ् मम ज्यैष्ठ्याय सत्रताः ॥ २८
- ये अग्रयः समनसोऽन्तरां द्यावापृथिवीं ।
शैशिरा ऋतुं अभिकल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभिसंश्रियन्तु ॥ २९
- पुरोवातसन्निरस्य, — अन्नसन्निरसि, विद्युत्सन्निरसि, स्तनयित्नुसन्निरसि, वृष्टिसन्निरस्य, —
मेर्यान्त्यस्य, — मेर्येयान्त्यसि, वायोर्धान्त्यसि, वायोर्वायोर्धान्त्यसि, देवानां यान्त्यसि, देवानां
देव्यान्त्यसि, विश्वेषां देवानां यान्त्यसि, विश्वेषां देवानां देव्यान्त्यसि, सन्त्यान्त्यस्य, — न्त-
रिक्षसंदस्यन्तरिक्षे सीदा, — ऽम्वां च कुलां च नितन्तीं च स्तनयन्तीं चाम्रयन्तीं च मेघयन्तीं च
चुपुणींका, सलिलाय त्वा, सृदीकाय त्वा, संतीकाय त्वा, केताय त्वा, सुकेताय त्वा,
संकेताय त्वा, बिचस्वते त्वा, दिवे त्वा ज्योतिष, आदित्येभ्यस्त्वा ॥ ३३ ॥ ३०
- उदपुरां नामास्येनेन विष्टा, तां त्वा प्रैम्यात्मना पुरुषैर्गोभिरश्वैरोयुषा वर्चसा प्रजया
धनेन सन्या मेघया र्व्या पेषिण, मनुष्यास्ते गोसारी, ऽग्निरधिपति, — स्तया देवतयाङ्गिरस्वद्
ध्रुवां सीदा, — ऽपुराजिता नामासि, ब्रह्मणा विष्टा, तां त्वा प्रैम्यात्मना पुरुषैर्गोभिरश्वैरोयुषा
वर्चसा प्रजया धनेन सन्या मेघया र्व्या पेषिण, मरुतस्ते गोसारी, वायुरधिपति, — स्तया दे-
वतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवां सीदा, — ऽधिद्यौर्नामास्य, — सृतेन विष्टा, तां त्वा प्रैम्यात्मना पुरुषैर्गोभिर-

[२२] मं. ३, ३, ३ । तै. ४, ४, ११ । काठ. १७, १० । कपि. २६, ९ । वा. १३, २५, १४, ६, १५ — १६, २७, १५, ५७ । काण्ड.
१४, २६, १५, ५, १६, ३१, १६, ७९ ।

[२३] तै. ४, ४, ६ । मा. श्री. ६, २, २ ।

[२४] मं. ३, ३, ४ । तै. ४, ४, ५, ३, ११, ४, ४, ३, ३ । काठ. १७, १० । कपि. २६, ९ । वा. १५, ६२ — ६५, २२, ७, २०, २२,
१३, १७ — २९, २४, २४, २२, २४, १५, ५८, ६४, १७, २ — ३ । काण्ड. १६, ८३ — ८५, १३, ८, २२, ७, १४, १७ — १९, २४ — २५,
१५, १५ — १६, १८, २ — ४ । मा. श्री. ६, ६, २ ।

श्वेरायुषा वर्चसा प्रजया धनेन सन्या मेधया रथ्या पोषेण, विश्वे ते देवा गोसाः, सर्वोऽधि-
 पति, —स्तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवां सीद, प्रजापतिष्ठा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे, भूरसि,
 भूमिरसि, प्रथोऽसि, पृथिव्यस्य, —दितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धत्री, पृथि-
 वीं च यच्छ, पृथिवीं हृह, पृथिवीं मा हिंसी, पृथिव्या मा पाहि विश्वस्मै प्राणायापानाय
 व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय, —ऽग्निष्ट्वाभिपातु मद्या स्वस्त्या छदिपा शन्तमेन,
 विश्वरुमा सादयस्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे, जन्तरिक्षं यच्छा, —जन्तरिक्षं हृह, —जन्तरिक्षं मा हिं-
 सी, —रन्तरिक्षान्मा पाहि विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय,
 वायुष्ट्वाभिपातु मद्या स्वस्त्या छदिपा शन्तमेन, परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यच-
 स्वतीं प्रथस्वतीं भास्वतीं रश्मीवतीं मा या दिवं भास्या पृथिवीमोऽवन्तरिक्षं, दिवं च
 यच्छ, दिवं हृह, दिवं मा हिंसी, —दिवो मा पाहि विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायो-
 दानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय, सर्वस्त्राभिपातु मद्या स्वस्त्या छदिपा शन्तमेन ॥ ३१

प्रोथदश्वो न यवसेऽग्निष्यन् यदा महः सश्वरणाभ्यस्थान् ।

आदस्य चातो अंशुराति शोचिरंध स्मा ते व्रजनं कृष्णमस्तु ॥

३२

आयोष्ट्या संदने सादयामि समुद्रस्योन्नतशलायायां, नमः समुद्राय, नमः समुद्रस्य च-
 क्षसे, सहस्रस्य मासि, सहस्रस्य प्रमासि, सहस्रस्य प्रतिमासि, सहस्रस्य संमासि,
 सहस्रस्योन्मसि, साहस्रोऽसि, सहस्राय त्वे, —मा मे अग्रा इष्टका धेनवः सन्तवै, —क्वा च शतं
 च, शतं च सहस्रं च, सहस्रं चायुतं चा, —ऽयुतं च प्रयुतं च, प्रयुतं चायुतं चा, —ऽवुदं च
 न्युवुदं च, समुद्रं च मध्यं चा, —जन्तश्च परार्धे, —मा मे अग्रा इष्टका धेनवः सन्तु पटिः सहस्र-
 मयुतमक्षीयमाणा, ऋतुषाः स्थ ऋताष्टुधो घृतश्रुतो मधुश्रुता ऊर्जस्वतीः पयस्वतीः स्वधार्थिनीः
 उलार्थिनी, —स्ता मे अग्रा इष्टका धेनवः सन्तु विराजो नाम कामदुधा अमुत्राभूमिहोके ॥ १४ ॥

३३ [१९८९]

॥ इति मध्यमकाण्डेऽष्टम प्रपाठकः ॥८॥

अथ नवमः प्रपाठकः ।

आ त्वा वहन्तु हरयः सुचेतसः श्वेतैरश्वैरिह केतुमद्भिः ।	
वातजवैर्बलवद्भिर्मनोजर्वरस्मिन् यज्ञे ममु हव्याय शर्व ॥	१
देवानां च ऋषीणां चासुराणां च पूर्वजम् । महादेवैः सहस्राक्षैः शिवमावाहयाम्यहम् ॥	२
तत् पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥	३
तद्गङ्गाय विद्महे गिरिसुताय धीमहि । तन्नो गौरी प्रचोदयात् ॥	४
तत् कुमाराय विद्महे कार्तिकेयाय धीमहि । तन्नः स्कन्दः प्रचोदयात् ॥	५
तत् कुराटाय विद्महे हस्तिमुखाय धीमहि । तन्नो दुन्ती प्रचोदयात् ॥	६
तत्तुमुखाय विद्महे पद्मासनाय धीमहि । तन्नो ब्रह्मा प्रचोदयात् ॥	७
तत् केशवाय विद्महे नारायणाय धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥	८
तद्भास्कराय विद्महे प्रभाकराय धीमहि । तन्नो भातुः प्रचोदयात् ॥	९
तत्सौमराजाय विद्महे महाराजाय धीमहि । तन्नश्चन्द्रः प्रचोदयात् ॥	१०
तज्जलनाय विद्महे वैश्वानराय धीमहि । तन्नो वह्निः प्रचोदयात् ॥	११
तत्सर्वज्ञपाय विद्महे भृगुजाय धीमहि । तन्नो ध्यानः प्रचोदयात् ॥	१२
तत् परमात्माय विद्महे वेनतेयाय धीमहि । तन्नः सृष्टिः प्रचोदयात् ॥ १ ॥	१३
नमस्ते रुद्र मन्यव उतो ता इंप्रे नमः । नमस्ते अस्तु धन्वने बाहुभ्यामुत ते नमः ॥	१४
यां ते रुद्र शिवां तनूरघोरापापकाशिनी ।	
तया नस्तन्वा शतमया गिरिशन्ताभिचाकशीहि ॥	१५
यामिषु गिरिशन्त हस्ते विभर्षिस्तरे ।	
शिवां गिरिश तां कुरु मा हिःसीः पुरुषे जगत् ॥	१६
शिवेन वचसा त्वा गिरिशांछा वदामसि ।	
यथा नः सर्वा इज्जनः संगमे सुमना असत् ॥	१७
अध्यवोचदाधिवक्ता गृध्रमो दैव्यो भिर्षक् ।	
अहीश्च सर्वान् जम्भयन्त्सर्वान् यानुधान्योऽधरांचीः परासुव ॥	१८

[१] काठ १७, ११ । तं आ १०, १, ५ । मा धी ११, ५ । [आ त्वा वहन्तु हरयो । ऋ १, १६, १ ।]
 [२] तं ४, ५, १ । काठ १७, ११ । कपि २७, १ । वा १६, १-१४ । काण १७, १-१४ । मा धी ६, २, ४ । [यथा
 नाः . असत् । ऋ १०, १४१, ४ अथर्व ३, ७०, ६ । अग्निश्च सखां (अष्टान्सत्) । ऋ १, १११,
 ८, अथर्व ४, ९, ९]

असौ यस्ताम्रो अरुण उत वधुः सुमङ्गलः ।

यं चेमे अभितो रुद्रा दिक्षु श्रिताः सहस्रशोऽवैपा५ हेह ईमहे ॥ १९

असौ योऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः । उतैनं गोपा अदश्रन्नैतन्मृदाहार्युः ॥ २०

उतैन५ विश्वा भूतानि स दृष्टो मृडयात नः ॥ २१

नमो नीलकपर्दीय सहस्राक्षाय मीढुषे । अथो ये अस्य संत्वान इदं तैभ्योऽकरं नमः ॥ २२

नमस्ता आयुधायानातताय घृण्वे । उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने ॥ २३

प्रमुञ्च धन्वन्स्त्वमुभयोरान्त्योर्ज्याम् । याश्च ते हस्ता इषुवः परा ता भृगवो वप ॥ २४

अवतत्य धनुर्ध्र५ सहस्राक्ष शतेषुधे । प्रशीर्युं शल्यानां मुख५ शिवो नः सुमना भव ॥ २५

विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो वाणवं उत । अनेशन्नस्य या इषव आभूरस्य निपङ्गधिः ॥ २६

परि ते धन्वनो हेतिरस्मान् वृणक्तु विश्वतः । अथो यं इषुधिस्तवारं अस्मिन्निधेहि तम् ॥ २७

या ते हेतिर्माहुष्टम शिवं वुभुवं ते धनुः । तयास्मान् विश्वतस्त्वमयुक्षमया परिभुजा ॥ २८

*नमो हिरण्यवाहवे सेनान्ये दिशां च पंतुये नमो, नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनां पंतुये नमो, नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानां पंतुये नमो, नमः शष्पिञ्जराय त्विपीमते पथीनां पंतुये नमो, नमो वस्तुशाय व्याधिनेऽन्नस्य पंतुये नमो, नमो रुद्रायततार्यिने क्षेत्रस्य पंतुये नमो, नमो भ्रगस्य हेत्यै जगुतस्पंतुये नमो, नमः सूतार्याहन्वाय वनानां पंतुये नमो, नमो रोहिताय स्थपंतुये वृक्षाणां पंतुये नमो, नमो मन्त्रिणे वाणिजाय, कक्षाणां पंतुये नमो, नमो भ्रवन्त्यै वारिवस्कृतार्यौ, पथीनां पंतुये नमो, नमः सहमानाय निव्याधिन्, आव्याधिनीनां पंतुये नमो, नम आक्रन्दयत उच्चैर्घोषाय संत्वानां पंतुये नमो, नमः कृत्स्नशीताय धावते पत्नीनां पंतुये नमो, नमो निपङ्गिणे ककुभाय स्तेनानां पंतुये नमो, नमो वञ्चते परिवञ्चते स्तायूनां पंतुये नमो, नमो निचेरेऽ परिचराया, ऽरण्यानां पंतुये नमो, नमो निपङ्गिण इषुधिर्मते तंस्कुराणां पंतुये नमो, नमः सृगाधिभ्यो जिष्वा५सद्भ्यो मृष्णतां पंतुये नमो, नमोऽस्मिन्द्यो नक्तं चरद्भ्यः प्रकृन्तानां पंतुये नमो, नम उष्णीविणे गिरिचराय कुलुञ्चानां पंतुये नमो नमः ॥ ३ ॥

नम इषुकुद्भ्यो धनुष्कुद्भ्यश्च वो नमो, नमा इषुर्मद्भ्यो धन्वार्यिभ्यश्च वो नमो, नम आ-
तन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो, नम आर्यकुद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो, नमोऽस्यद्भ्यो

[३] तै ४,५,२-३ । वाठ १७,१२ । वपि २७,२ । या १६,१७-२२ । काण्व १७,१७-२२ ।

[४] तै ४,५,३-४ । वाठ. १७,१३ । वपि २७,३ । या १६,२२-२६ । काण्व १७,२२-२६ । मा श्री ६,२,४ ।

विष्पद्भ्यश्च वो नमो, नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो, नमः शयानेभ्यो आसीनेभ्यश्च
 वो नमो, नमस्तिष्ठद्भ्यो धोरुद्भ्यश्च वो नमो, नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो,
 नमोऽश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमो, नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो, नमा
 उगुणाभ्यस्तुहतीभ्यश्च वो नमो, नमो गणेश्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो, नमो व्रतिभ्यो व्रात-
 पतिभ्यश्च वो नमो, नमः कुल्लेभ्यः कुल्लपतिभ्यश्च वो नमो, नमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च
 वो नमो, नमः सेनाभ्यः सेनानीभ्यश्च वो नमो, नमो रथिभ्यो वरूथिभ्यश्च वो नमो,
 नमः क्षतृभ्यः संग्रहीतृभ्यश्च वो नमो, नमो बृहद्भ्योऽर्भकभ्यश्च वो नमो, नमो युवभ्य
 आशानेभ्यश्च वो नमो नमः ॥ ४ ॥ ३०

नमो ब्राह्मणेभ्यो राजन्येभ्यश्च वो नमो, नमः सूतेभ्यो विश्वेभ्यश्च वो नमो, नमस्तक्ष-
 भ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो, नमः कुलालेभ्यः कुर्मारेभ्यश्च वो नमो, नमो निपादेभ्यः पुञ्जि-
 ट्ठेभ्यश्च वो नमो, नमः श्वनीभ्यो मृगयुभ्यश्च वो नमो, नमः श्वभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नमो,
 नमो भवाय च शर्वाय च, नमो रुद्राय च पशुपतये च, नमो व्युसकेशाय च कपर्दिने च,
 नमो नीलग्रीवाय च त्रितिकण्ठाय च, नमः सहस्राक्षाय च शतघन्वने च, नमो गिरिशाय च
 शिपिविष्टाय च, नमो मीढुष्टराय चैपुमते च, नमो ह्रस्वाय च वामनाय च, नमो बृहते
 च वर्षीयसे च, नमो बृद्राय च सुवर्धने च, नमोऽग्नीष्याय च प्रथमाय च, नम आशवे
 चाजिराय च, नमः शीमाय च शीघ्राय च, नमा ऊर्म्याय चावस्वन्त्याय च, नमो द्वीप्या-
 य च स्रोतस्याय च ॥ ५ ॥ ३१

नम आशुषेणाय चाशुरथाय च, नमो विल्मिने च कवाचिने च, नमो वर्मिणे च वरूथिने
 च, नमः शराय चावभिन्दते च, नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च, नमो ज्यापसे च कनी-
 यसे च, नमः पूर्वजाय चापरजाय च, नमो मध्यमाय चापगल्भाय च, नमो जघन्याय
 च बुध्न्याय च, नमः सौम्याय च प्रतिसराय च, नमो याम्याय च धैम्याय च, नमो
 उवसान्याय च श्लोक्याय च, नम उर्वर्याय च खल्याय च, नमो वन्त्याय च कक्ष्याय च,
 नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च, नमः पथ्याय च सुत्याय च, नमो नाद्याय च वैशन्ताय
 च, नमो नीप्याय च भिद्याय च, नमोऽवत्याय च कूप्याय च, नमः घद्याय च
 सरस्याय च ॥ ६ ॥ ३२

[५] तै. ४, ५, ४-५ । काठ १७, १३-१४ । ऋषि २७, ३-४ । वा. १६, २७-३१ । काण्व. १७, २७-३१ ।
 [६] तै. ४, ५, ६-७ । काठ १७, १४-१५ । ऋषि २७, ४-५ । वा. १६, ३२-३५ । काण्व. १७, ३२-३५ ।

नमो दुन्दुभये चाहनुनीधाय च, नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च, नमो निपङ्क्तिणे चेषुधिमते
 च, नमस्तिग्मेपुवे चायुधिते च, नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च, नमो मेध्याय च वि-
 द्युत्वाय च, नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च, नमो वीङ्घ्रियाय चातप्याय च, नमो वान्याय
 च रेष्मण्याय च, नमो वास्तव्याय च वास्तुपायु च, नमः सोमाय च रुद्राय च, नम-
 स्वाभ्राय चारुणाय च, नमः ब्रह्मवे च पशुपतये च, नम उग्राय च भीमायु च, नमो
 ज्येष्ठाय च द्वेष्याय च, नमो हन्त्रे च हनीयसे च, नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो, नमस्ता-
 राय, नमः शंभवे च मयोभवे च, नमः शंकराय च मयस्करायु च, नमः शिवाय च
 शिवतराय च ॥ ७ ॥ ३३

नमः शिस्रिण्डे च पुलस्तिते च, नमः किंशिलाय च क्षेणायु च, नम इरिण्याय च
 प्रपथ्याय च, नमो गृह्याय च गौष्ठ्याय च, नमो गैह्याय च तल्प्याय च, नमः क्लृषाय
 च तीर्थ्याय च, नमः पार्याय चावार्यायु च, नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च, नमः प्रवा-
 ह्याय च सिकत्याय च, नमः फेन्याय च शेष्याय च, नमो नीवेण्याय च ह्याय च,
 नमः कांठ्याय च गह्वरेष्ठ्यायु च, नमः शुष्याय च हरित्याय च, नमः पांसुष्याय च
 रज्जुष्याय च, नमो लोप्याय चोल्पायु च, नमो ऊर्म्याय च संर्म्याय च, नमः पूर्णाय च
 पर्णशदायु च, नमोऽपगुरमाणाय चाभिमतं च, नम आसिद्वते च प्रसिद्वते च, नम
 आसिदाय च प्रसिदाय च ॥ ८ ॥ ३४

नमो गिरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो, नमो विचिन्वकेभ्यो, नम आसिणकेभ्यो, नम
 आनुहतेभ्यः ॥ ३५

द्रापे अन्धसस्पते देरिद्र नीललोहित ।

एषां पुद्गनामासां प्रजानां मां भैमां रुद् मां च नः किं चनाममत् ॥ ३६

इमा रुद्रायु तवसे कपर्दिने धर्यदीराय प्रभ्रामहे मतीः ।

यथा नः शर्मसद् द्विपदे चतुस्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्नानुतुरम् ॥ ३७

यां ते रुद्र शिवां तनः शिवा विश्वाह भेषजा ।

शिवां रुतस्य भेषजां तया नो मृड जीवसे ॥ ३८

[७] त. ४, ५, ७-८ । अठ १७, १५ । अदि २७, ४-५ । वा १६, ३५-४१ । वाज्व १७, ३५-४१ ।
 [८] त. ४, ५, ८-९ । अठ १७, १५ । अदि २७, ५ । वा १६, ४२-४६ । वाज्व १७, ४२-४६ ।
 [९] त. ४, ५, ९-१० । अठ १७, १६ । अदि २७, ६ । वा १६, ४६-६६ । वाज्व १७, ४६-६४ । मा. धा. ६, ३, ४ ।
 [मा भ (भे) मां०.....मत् । अथर्व. ६, ५७, ३ । एमा रुद्राय०.....मुरम् । अ. १, ११४, १ ।]

परि नो रुद्रस्यु हेतिवृणक्तु परि त्वेषस्य दुर्मतिरुघ्नायोः ।
 अत्र स्थिरा मध्वद्भयस्तनुषु मीद्वस्तोकाय तनयाय मृड ॥
 मीद्वष्टम शिवतम शिवो न एधि सुमना भव ।
 अवतत्य घनद्रुमकुद्रः सुमना भव । पिनाकं विभ्रदांगुहि कृत्ति & वसाना उच्चर ॥ ४०
 व्यकृड विलोहित नमस्ते अस्तु भगवः ।
 यास्ते सहस्र & हेतयोऽन्या & स्तं अस्मन्निवपन्तु ताः ॥ ४१
 सहस्राणि सहस्रशो हेतयस्तवु वाह्वाः । तासामीशानो मधवन् पराचीना मुखा कृधि ॥ ४२
 असंख्याता सहस्राणि ये रुद्रा अग्नि भूम्याम् । तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४३
 ये अस्मिन् मुहृत्युर्गवे अन्तरिक्षे भवा अग्नि तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४४
 ये नीलग्रीवाः शितिकण्ठा दिव & रुद्रा उपश्रिताः ।
 तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४५
 ये नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः ।
 तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४६
 ये वृक्षेषु शष्पिञ्जरा नीलग्रीवा विलोहिताः ।
 तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४७
 ये भूतानामधिपतयो विशिखांसः कपर्दिनः । तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४८
 ये पथां पृथिरक्षय ऐलमृडा वो युधुः । तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ४९
 ये तीर्थानि प्रचरन्ति सृग्वन्तो निपङ्क्तिणः । तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ५०
 ये अत्रेषु विविष्यन्ति पात्रेषु पिबुतो जनान् । तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ५१
 ये एतावन्तो वा भूयांसो वा दिशो रुद्रा वितस्त्रिरे ।
 तेषां सहस्रयोजनेऽव घन्वानि तन्मसि ॥ ५२

नमो अस्तु रुद्रभ्यो ये द्विवि वेपा & वर्षमिपुव, - स्तभ्यो दश प्राचीदेश दक्षिणा दश
 प्रतीचीदेशोदीचीदेशोर्षी, - स्तभ्यो नमो अस्तु ते नो मृडन्तु, ते ये द्विमो यश्च नो द्वैष्टि वसे-
 पां जम्भे दम्भो, नमो अस्तु रुद्रभ्यो ये अन्तरिक्षे वेपा & वाता इपुव, - स्तभ्यो दश प्राचीदेश

[परि नो रुद्रस्यु । ऋ २, ३३, १४; अथर्व ४, २१, ७ । ते नोऽवन्त० . दध्मः । अथर्व ३, ७७, १-६ ।]

दक्षिणां दक्ष प्रतीचीर्दिशोदीचीर्दिशोर्ध्वा, — स्तेभ्यो नमो अस्तु, ते नो मृडन्तु, ते यं द्विष्मो
 यश्च नो द्वेष्टि तमेपां जम्भे दध्मो, नमो अस्तु रुद्रेभ्यो ये पुष्टिव्याः येषामन्नमिपुव, — स्तेभ्यो
 दक्ष प्राचीर्दिश दक्षिणां दक्ष प्रतीचीर्दिशोदीचीर्दिशोर्ध्वा, — स्तेभ्यो नमो अस्तु, ते नो मृडन्तु,
 ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेपां जम्भे दध्मः ॥ ९ ॥ ५३

अघोरेभ्यो अथ घोरेभ्यो अघोरघोरतरेभ्यश्च ।

सर्वतः शर्वशर्वेभ्यो नमस्ते रुद्र रूपेभ्यो नमः ॥ ५४

यः पथः समनुयाति स्वर्गं लोकं गामिव सुप्रणीतौ । तेन त्वं भग्नुवान् याहि पथा ॥ ५५

इमं हिंरण्यवर्णाः स्वः योनिमाविशन्तौ ॥ ५६

गच्छ त्वं भग्नुवान् पुनरागमनाय पुनर्दर्शनाय सहदेव्याय सहवृषाय सहगणाय सहपार्षदाय
 यथाहुताय नमोनमाय नमः शिवाय नमस्ते अस्तु, मां मा हिंसीः ॥ आवाहितमावाहित,
 नमस्कृतं नमस्कृत, विसर्जितं विसर्जित, पथं गच्छ पथं गच्छ, दिवं गच्छ दिवं गच्छ,
 स्वर्गच्छ स्वर्गच्छ, ज्योतिर्गच्छ ज्योतिर्गच्छ नमस्ते अस्तु, मां मा हिंसीः ॥ १० ॥ ५७-५८

[१२४०]

॥ इति मध्यमकाण्डे नवमः प्रपाठकः ॥ ९ ॥

अथ दशमः प्रपाठकः ।

अइमूर्त्तं जर्वते शिथ्रियाणांमूर्द्धं ओंपुधीभ्यो वनस्पतिभ्योऽपि संभृताम् ।

तां ना इपमूर्त्तं धच मरुतः सःशरणां, अइमस्ते क्षु, — न्मायि ता ऊ, — र्ग्यं द्विष्मस्ते ते
 शुशुच्छतु ॥ १

समुद्रस्य त्वावुक्याग्ने परिव्ययामसि । पावको अस्मभ्यः शिवो भव ॥ २

हिमस्य त्वा जुरायुणाग्ने परिव्ययामसि । पावको अस्मभ्यः शिवो भव ॥ ३

उप ज्मन्नुप वेतसेऽवतर नदीणां । अग्ने पित्तमपाम्भसि मण्डूकि ताभिरागाहि ।

सेमं नो यज्ञं पावकवर्णं शिवं कृधि ॥ ४

अपामिदं न्ययनः समुद्रस्य निवेशनम् ।

अन्याःस्ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव ॥ ५

[१०] ते आ १०, १९ ।

[१] मै. ३, ३, ५-६ । ते ४, ६, १ । काठ १७, १७ । कपि. २८, १ । ता. १७, १, ४-१५, ११, ८३; ३६, २० । वाण. १८,
 १, ५-१५, १२, ८४, ३६, २० । मा. शी. ६, २, ४ । [हिमस्य त्वा०....परिव्ययामसि । न परि. ३०, १,
 अयव. ६, १०६, ३ । अपामिदं न्ययनं...भव । न. १०, १४२, ७, अयव. ६, १०२, २; ते. से. ४, ६, १, ३]

अग्ने पावक रोचिषा, सं नः पावक दीदिवः ॥ ६

पावकया यश्चित्पुन्या कृपा क्षामन् रुचुष उपसो न केतुना ।

आ यो घृणे न तृपाणो अजरस्त्वर्षन्न यामर्षेतशस्य न रणे ॥ ७

नमस्ते हरसे शोचिषे चायो ते अचिषे नमः ।

अन्याश्स्ते अस्मत्पन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यश्च शिवो भव ॥ ८

दृषदे वण, नृपदे वं, हृषुपदे वंड, ग्रहिपदे वंड, वनपदे वट, स्वविदे वट ॥ ९

अज्ञपते अज्ञस्य नो देहानमीर्वस्य शुष्मिणः ।

प्र म्रु दातारं तारिषा ऊर्जे नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ १०

ये देवा देवानाश्च यज्ञिया यज्ञियानाश्च सश्वत्सरीयसुषु भार्गमासते ।

अहुताहो हविषो यज्ञे अस्मिन्त्वयं पिबन्तु मधुनो घृतस्य ॥ ११

ये देवा देवभ्यो अधि देवत्वमायन् ये ब्रह्मणः पुरएतारो अस्ये ।

येभ्यो न श्रूते यवृते धाम किं चन न ते दिवो न पृथिव्या अधि स्तुषु ॥ १२

प्राणदा अपानदा ध्यानदा वृचोषा वरिवोधाः ।

अन्याश्स्ते अस्मत्पन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यश्च शिवो भव ॥ १ ॥ १३

अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यासद्विंशं न्ययत्रिणम् । अग्निर्नो वनते रयिम् ॥ १४

य इमा विश्वा संवनानि जुह्वदपिहोता न्यसीदत् पिता नुः ।

स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छदचूरं आविवेश ॥ १५

किंश्चिद्रत्नं क उ सं वृक्ष आसीद्यतो घोवापृथिवी निष्टत्क्षुः ।

मनीषिणो मनसा वृष्टतेदु तथदध्यतिष्ठद्रवनानि धारयन् ॥ १६

किंश्चिद्दासीदपिप्राणमारम्भणं कतमत्स्वित्कथासीत् ।

यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा विं घामौणोन्माहिना विश्वचक्षाः ॥ १७

[अग्ने पावक रोचिषा । ऋ. ५, २६, १; सा. १५२१, तै. सं. १, ३, १४, ८, ५, ५, ३, ४, ६, १, २ । सं नः पावक दीदिवः । ऋ. १, १२, १०; तै. सं. १, ३, १४, ८, ५, ५, ३, ४, ६, १, ३ । पावकया याश्चित्... नू रणे (अजरः) । ऋ. ६, १५, ५; तै. सं. ४, ६, १, २]

[१] मै. ३, ३, ७ । तै. सं. ४, ६, १-२ । काठ. १८, १-२ । कपि. २८, ० । या ८, ४५, १७, १६-२३ । काण्व ८, २६-२८, १८, १६-२४ । मा. श्रौ. ६, २, ५ । [अग्निस्तिग्मेन... रयिम् । ऋ. ६, १६, २८; अथर्व. ८, ३, २३; सा. २२, तै. सं. ४, ६, १, ५, । य इमा विश्वा... विवेश । ऋ. १०, ८१, १; तै. सं. ४, ६, २, १ । किंश्चिद्रत्नं... क १०, ८१, १; तै. सं. ४, ६, २, ५; तै. मा. २, ८, ९, ६ । किंश्चिद्दासीद... चक्षा । ऋ. १०, ८१, २; तै. सं. ४, ६, १, ४]

यो विश्वचक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात् ।	
सं वाहुभ्यामधुमत्सं पंतत्रैर्घात्राभूमी जनयन् देवं एकः ॥	१८
यो ते धामानि परमाणि यावमां यो मुध्वमा विश्वकर्मन्नुतेमा ।	
शिक्षा संस्त्रिभ्यो हविषा स्वधावः स्वयं च यजस्व तन्वुं जुषार्णः ॥	१९
विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन ज्ञातारमिन्द्रमकृणोरवध्वयम् ।	
तस्मै विश्वाः संपनमन्तु दैरीरयमुग्रो विहृश्च्यो यथांसत् ॥	२०
विश्वकर्मन् हविषा चावृधानः स्वयं च यजस्व पृथिवीमुतं धाम् ।	
सुहृन्त्वनुयं अमितो जनास इहांसाकं मुषवा सुरिरस्तु ॥	२१
वाचस्पतिश्च विश्वकर्माणमुतये मनोयुजश्च वज्रे अघाहुजेम ।	
से नो नैदिष्टा हेवना जुजोष विश्वेशंभूरेवसे साधुर्कमा ॥ २ ॥	२२
चक्षुषः पिता मनुसा हि धीरो घृतमेने अजनन्नमाने ।	
यदेदन्ता अदृदहन्त पूरुं आदिद् घ्रात्रापृथिवीं अप्रथेताम् ॥	२३
विश्वकर्मा विमूमे यो विहाया धृतीं विधृतीं पुरमोतु संदृक् ।	
तेषामिष्टानि समिषा मुदन्ति यत्रा सप्तऋषीन् परं एकमाहृहः ॥	२४
तं आयजन्तु द्रविणा समस्मिन्नृषयः पूरुं अरितारो न भूना ।	
अयंतीं धृते रजसि निपत्ता ये भूतानि समकृणन्निमानि ॥	२५
यो नुः पिता जुनिता यो विधृती यो नुः सतो अम्यां सज्जजान् ।	
यो देवानां नामघा एक एव तं च संप्रश्नं भुवना यन्त्यन्या ॥	२६
परो दिवः पर एना पृथिव्याः परो देवेभ्यो असुरश्च यदेस्ति ।	
कश्च सिद्धंभं प्रथमं दद्या आपो यंशु देवाः समगृहन्तु संरुं ॥	२७

[यो विश्वचक्षुरुत (० तद्यजु०) एकः । अ १०, ८१, ३, अथर्व १३, २, २६; नै स ४, ६, २, ४, तं आ. १०, १, ३ । या ते धामानि० जुषार्णः (घृधातः) । अ १०, ८१, ५, तं स ४, ६, २, ५ । विश्वकर्मन् हविषा चावृधान ० अ १०, ८१, ६; वा १०, ८१, तं स ४, ६, २, ६, नि १०, १७ । वाचस्पतिश्च...साधुर्कमां अ. १०, ८१, ७ तं स ४, ६, २, ५]

[३] नै ४, ६, २ । वा १०, ८१, ५ । वा १०, १५-३२ । काण १८, १५-३२ । [चक्षुष पिता० नाम् । अ १०, ८१, १, नै स ४, ६, ५, ४ । विश्वकर्मां विमूमे (० मना) एकमाहृहः । अ १०, ८१, १; नै स ४, ६, २, १, नि १०, २६ । तं आयजन्तु निमानि । अ १०, ८१, ५, नै स ४, ६, २, ५, नि. ६, १५ । यो न पिता० यन्त्यन्या । अ. १०, ८१, ३, अथर्व १, १३, तं स ४, ६, २, १, तं आ १०, १, ४ । परो दिवः (दिया)० सयं (पूरुं) । अ १०, ८१, ५, नै स ४, ६, २, ५]

तमिन्द्रं प्रथमं दद्यात् आपो यन्तु देवाः समपश्यन्त विश्वे ।
 अजस्य नामा अध्येकर्मर्षितुं यस्मिन् विश्वा सुनाधि तस्युः ॥ २८
 विश्वकर्मा चैदजनिष्ट देवं आदिन्द्रन्ध्रवो अभवद् द्वितीयः ।
 तृतीयः पितृ जनिर्वायुधानामर्षा गर्भं व्युदधुः पुरुत्रा ॥ २९
 न तं विदाथ य इमा जजानान्यद्युष्माकर्मन्तरं वभुव ।
 नीहारैण प्रावृता जल्प्या चासुर्वपु उक्थशासथरन्ति ॥ ३०
 उदेनमुत्तरं नृपामि घृतेनाहुत । समिनं वर्यसा सृज प्रजया च ब्रह्म कृधि ॥ ३१
 इन्द्रेमं प्रतरं नृप सजातानामसदृशी । शर्यस्वोषेण संसृज देवैभ्यो भागदा असत् ॥ ३२
 यस्य कुर्मो गृहे हविस्तमप्रे वर्धया त्वम् । तस्मै देवा अभिनुमन्नयं च ब्रह्मणस्वतिः ॥ ३३
 आशुः शिशानो वृषभो नु युध्मो घनाघनः क्षोभिनर्धर्षणोनाम् ।
 संक्रन्दनोऽनिमिष एकरीरः शतं सैना अजयत्साकर्मिन्द्रः ॥ ३४
 संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुक्ष्यवनेन धृष्णुना ।
 तदिन्द्रेण जयत् तरसहस्रं युधो नरा इपुहस्तेन वृष्णा ॥ ३५
 स इपुहस्तैः स निपुङ्गभिर्वशी संसृयासु युत्स्विन्द्रो गणेषु ।
 स संसृष्टजित्सोमर्षा द्याहृश्रुर्ध्वर्ध्वधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता ॥ ३६
 बृहस्पते परिदीया रथेन रक्षोहाभिश्च अपवाधमानः ।
 प्रभङ्गन्सैनाः प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्वगिता रथानाम् ॥ ३७
 अभि गोत्राणि सङ्गसा गौहमान आदायो वीरः शतमन्वुरिन्द्रः ।
 दुक्ष्यवनेन पृतनापाङ्कयोरेध्वोऽस्माकं सैना अतु प्र युस्तु ॥ ३८

[तमिन्द्रं० . तस्यु । ऋ १० ८२, ६, तै. स ४६, २, ३ । न त० २० अथरन्ति । ऋ १०, ८०, ७ तै. स ४६, २, २, ऋ १४, १०]

[४] तै. ३, ३, ८ । तै. ४६, २-४ । ऋ १८, २, ५ । ऋ २०, २, ५ । वा १७, ५०-५२, ३३-४१, ४३ । वाच १८, ५०-५२, ३३-४१, ४३ । मा श्री ६, २, ५ । [उदेनमुत्तर (रां) कृधि । अथर्व ६, ५, १ । इन्द्रेमं० . असत् । अथर्व ६, ५, २ । यस्य कुर्मो । ऋ १०, १७३, ३ अथर्व ६, ८७, ३, ५, ३, तै. स ४६, २, १ । संसृज देवा (सोमो) १० . ब्रह्मणस्पतिः । ऋ १०, १७३, ३ । अथर्व ६, ८७, ३, ५, ३, तै. स ४६, २, १ । आशुः शिशानो । ऋ १०, १०३, १, या १८४९, अथर्व १९, १३, २, तै. स ४६, ४, १, ऋ १, १, ५ । संसृज देवानाम् । ऋ १०, १०३, ३, या १८५१, अथर्व १९, १३, ३, तै. स ४६, ४, १ । युद्वस्पते परि० . रथानाम् । ऋ १०, १०३, ३, या १८५२, अथर्व १९, १३, ८, तै. स ४६, ४, १ । अभि गोत्राणि० युस्तु । ऋ १०, १०३, ७, या १८५५, अथर्व १९, १३, ७, तै. स ४६, ४, १]

बलविज्ञायः स्थविरुः प्रवीरः सहस्वान् वाजीं सहमान उग्रः ।	
अभिर्वीरो अमिसत्वा सहोजिज्जैत्रमिन्द्र रथमातिष्ठ गोविंत् ॥	३९
गोत्रभिदं गोविदु < वज्रबाहुं जयन्तमजम् प्रमृणन्तमोजसा ।	
इमं < सजाता अनुवीरयध्वमिन्द्र < सखायो अनु स < रमध्वम् ॥	४०
इन्द्र एषां नेता वृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सौमः ।	
देवसेनानामभिमज्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्तु मध्ये ॥	४१
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुता < शर्ध उग्रम् ।	
महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयुतामुदस्थात् ॥	४२
अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माक < या इपुस्ता जयन्तु ।	
अस्माक < वीरा उचरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता भरेष्वा ॥ ४ ॥	४३

उदु त्वा ॥

पञ्च दिशो दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामति दुर्मतिं वाधमानाः ।	
रायस्पोषि यज्ञपतिमामजन्ती रायस्पोषि अधि यज्ञो अस्यात् ॥	४५
संभिद्रे अत्रा अधि मामहान उक्थपत्रा ईदयो शुभीतः ।	
तुप्तं धर्मं पुरिर्गृह्यायजन्तोर्जा यंघज्ञमजमन्त देवाः ॥	४६
दैव्याय घात्रे देष्ट्रे देवश्रीः श्रीमनाः शतपात् । परिर्गृह्य यज्ञमायन् ॥	४७
हृरिक्शः सूर्यराशिः पुरस्तात् सविता ज्योतिरद्भुयं अजस्रम् ।	
तस्यु पुषां प्रसवे याति विद्वान्तसंपश्यन् विश्वा भवनानि गोपाः ॥	४८
देवां देवेष्वध्वर्यन्तो अस्पृशत < शुभिनां शुभित < यज्ञध्वै ॥	४९
तुरीयो यज्ञो यंशु हव्यमेति ततो वाक्वा आशिषो नो जुपन्ताम् ॥	५०

[बलविज्ञाय ० गोविदु (गोविदन्) । ऋ. १०, १०३, ५, सा १८५३, अथर्व ८, ५, २, १९, १३, ५, ते सा ४, ६, ४, २ । गोत्रभिद ० रमध्वम् । ऋ. १०, १०३, ६, सा १८५४, अथर्व ६, ९७, ३, १९, १३, ६, ते सा ४, ६, ४, २ । इन्द्र एषां (आसां) नेता ० मध्ये । ऋ. १०, १०३, ८, सा १८५६, अथर्व १९, १३, ९, ते सा ४, ६, ४, ३ । इन्द्रस्य वृष्णो ० मुदस्थात् । ऋ. १०, १०३, ९, सा १८५७, अथर्व १९, १३, १०, ते सा ४, ६, ४, ३ । अस्माकमिन्द्र ० अरेषां (हवेषु)]

[५] ते ३, ३, ८ । ते ४, ६, ३ । षठ १८, ३ । यमि ९८, ३, ५ । वा १७, ५३-६३, २, १५, १२, ३१, ५६, १३, ५८, १४, १०, १५, ६१, २०, ३१ । षण्ण १८, ५३-६३, ०, ३०, १२, ३०, ५७, १६, ८२, मा औ. ६, २, ५ । [हृरिक्शः सूर्यराशिः (सूर्यराशिर्हृरि) .. गोपा । ऋ. १०, १३९, १, ते सा. ४, ६, ३, ३]

इन्द्रं च विश्वा अवीष्टधन्तसमुद्रं व्यचसं गिरः ।	
स्थीतुम च स्थीनां च वाजानां च सत्पतिं पतिम् ॥	५१
विमानं एष दिवो मध्य आस्त आपपृषान् रौदसी अन्तरिक्षम् ।	
स विश्वाचीरभिचष्टे घृताचीरन्तरां पूर्वमपरं च केतुम् ॥	५२
उक्षां समुद्रे अरुणः सुपर्णः पूर्वस्य यानि पितुरो विवेश ।	
मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा विचक्रमे रजसस्पात्यन्तौ ॥	५३
सुहृर्हयज्ञ आ च वक्ष्यंस्सुदमिर्दिवो देवं आ च वक्षत ।	
देवहृर्हयज्ञ आ च वक्ष्यंस्सुदमिर्दिवो देवं आ च वक्षत ॥	५४
वाजस्य मा प्रसवेनेति द्वे ॥ ५ ॥	५५
क्रमध्वमभिना नाकस्युख्यं च हस्तेषु विभ्रतः ।	
दिवः पृष्ठं च स्वर्गत्वा मिथा देवेभिराष्वम् ॥	५६
प्राचीमनु ॥	५७
अत्रे प्रेहि प्रथमो देवायतां चक्षुर्देवानामुत मर्त्यानाम् ।	
इयक्षमाणा भृगुभिः सह स्वयन्तु यज्ञमानाः स्वस्ति ॥	५८
पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षादिवमारुहम् ।	
दिवो नाकस्य पृष्ठांश्चस्वज्योतिरगामहम् ॥	५९
स्वयन्तो नापेक्षन्ता आ द्यां च रोहन्ति रौदसी ।	
यज्ञं च विश्वतोधारं च सुविद्राक्षतो वितेनिरं ॥	६०
नक्तोपासा, -ऽग्ने सहस्राक्ष ॥	६१
सुपर्णोऽसि गरुत्मान् पृष्ठे पृथिव्याः सीद ।	
भासान्तरिक्षमापुण ज्योतिषा दिवमुत्तमानं वैजुमा दिग्ना उद्वृह ॥	६२

[इन्द्रं विश्वा... पतिम् । ऋ १, ११, १; सा ३४३, ८२७, तै. सं. ४, ६, ३, ४; तै. मा. २, ७, १५, ५ । विमान (वृक्षहा) एष...केतुम् । ऋ. १०, १३९, २; तै. सं. ४, ६, ३, ३ । उक्षा समुद्रे (समुद्रो) ...त्यन्तौ । ऋ. ५, ४७, ३; तै. सं. ४, ६, ३, ३]

[६] तै. ३, ३, ९ । तै. ४, ६, ५ । ऋ १८, ४ । ऋ २८, ४ । ऋ. १७, ६५-७७, १२, २ । ऋ. १८, ६५-७८, १३, ५ । मा. श्लो. ६, २, ५ । [क्रमध्वमभिना...राष्वम् । अथर्व. ४, १४, २ । अग्ने प्रेहि...स्वस्ति । अथर्व. ४, १४, ५ । पृथिव्या अहमुदन्त... महम् । अथर्व. ४, १४, ३ । स्वयन्तो नापेक्षन्ता... वितेनिरं । अथर्व. ४, १४, ४ । अथर्व. ४, १४, ५ । नक्तोपासा समनस्ता... ऋ. १, ९६, ५ । तै. सं. ४, ३, १०, ४, ६, ५, २, ७, १२, ३]

आर्जुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वः योनिमासीद साध्या ।	
अस्मिन्सुधस्ये अघ्युत्तरस्मिन् विश्वे देवा यज्ञमानश्च सीदत ॥	६३
तां सुवितुर्वरेण्यस्य चित्रांमाहं वृणे सुमतिं विश्वजन्व्याम् ।	
यामस्य कण्वो अद्भुद्व् प्रपीनां सहस्रधारां पयसा महीं गाम् ॥	६४
विधेम ते परमे जन्मन्मगे विधेम स्तोमैरवरे सुधस्ये ।	
यस्माद्योनेरुदारिद्र्या यज्ञा तं प्र त्वं समिद्रे जुहुरे हवींश्चि ॥	६५
भ्रेंद्रो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्म्या यविष्ठ । तां अश्वन्ता उपयन्ति वाजाः ॥६६	
अग्ने तमद्यं सप्त ते अग्ने ॥	६७
चित्ति जुहोमि मनुसा यथा देवा इहागमन् । यीतिहोत्रा क्रतावृषुः ॥	६८
समुद्रस्य वो ययुनस्य पंत्मन् जुहोमि विश्वकर्मणे । विश्वाहादाभ्यं हविः ॥६९	६९

[१३०९]

॥ इति मध्यमकाण्डे दशमः प्रपाठकः ॥ १० ॥

अथैकादशः प्रपाठकः ।

शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च, सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माश्च, सत्यश्च क्रतुर्पाश्रात्सुहा,
 क्रतुर्जिच्च सत्यर्जिच्च, सेनर्जिच्च सुपेणश्चा, अन्तिमित्रश्च दुरेऽमित्रश्च, गणं क्रतुश्च सत्यश्च,
 ध्रुवश्च धरुणश्च, धर्ता च विधर्ता च विधारयं, ईदृङ् चैतादृङ् च, सृदृङ् च प्रति सृदृङ् च,
 मितश्च समितश्च संभरा, ईदृक्षास एतादृक्षास ऊ पुं णः, सृदृक्षासः प्रतिसृदृक्षासा एतन,
 मितासश्च समितासो न ऊतये संभरसो मरुतो यज्ञे अस्मि, चिन्दिं देवीविंशो मरुतोऽनुवर्त्मानो,
 ययेन्द्रं देवीविंशो मरुतोऽनुवर्त्मानोऽभवन्नेवमिमं यज्ञमानं देवीश्च विंशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो
 भवन्तु ॥ १ ॥

वाजश्च मे प्रसुवश्च मे, प्रयतिश्च मे प्रसुतिश्च मे, धीतिंश्च मे क्रतुश्च मे, स्वरश्च मे

[तां सवितुर्वरेण्यं... गाम् । अथर्व. ७, १५, १ । विधेम ते परमे... हवींश्चि । ऋ. २, ९, ३; तै.
 सं. ४, ६, ५, ४ । प्रसो अग्नेः० । वाजाः । ऋ. ७, १, ३; सा. १३, ७५, तै. सं. ४, ६, ५, ४ । अग्ने तमद्य (० वाजं)
 ० .. चोदः । ऋ. ४, १०, १; सा. ४३४, १७७७; तै. सं. ४, ४, ४, ७]

[१] तै. ४, ६, ५ । ऋ. १८, ६ । कपि २८, ६ । वा. १७, ८०-८४, ८६ । काण्व. १८, ८०-८४, ८६ । मा. श्रौ. ६, २, ५ ।

[२] मं. ३, ४, १ । तै. ४, ७, १-२ । ऋ. १८, ७ । कपि. २८, ७ । वा. १८, १-४ । काण्व. १९, १३-१६ । मा. श्रौ.
 ६, २, ५ ।

श्लोकश्च मे, श्रावश्च मे श्रुतिश्च मे, ज्योतिश्च मे स्वश्च मे, प्राणश्च मेऽपानश्च मे, व्यानश्च मेऽसुश्च मे, चित्तं च मा आधीतं च मे, वाक् च मे मनश्च मे, चक्षुश्च मे श्रोत्रं च मे, दक्षश्च मे बलं च मा, ओजश्च मे सहश्च मा, आयुश्च मे जरा च म, आत्मा च मे तनूश्च मे, शर्म च मे वर्म च मे, इहानि च मेऽस्थानि च मे, परुथपि च मे शरीराणि च मे, ज्यैष्ठ्यं च मा आधिपत्यं च मे, मन्युश्च मे भामश्च मे, अमश्च मेऽम्भश्च मे, जेमा च मे महिमा च मे, वरिमा च मे प्रथिमा च मे, वर्मा च मे द्राघ्मा च मे, वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे ॥ २ ॥

सत्यं च मे श्रद्धा च मे, जरा च मे घनं च मे, वंशश्च मे त्विषिश्च मे, क्रीडा च मे मोदश्च मे, सूक्तं च मे सुकृतं च मे, जातं च मे जनिष्यमाणं च मे, वित्तं च मे बंधं च मे, भूतं च मे भव्यं च म, क्रुद्धं च मा क्रुद्धिश्च मे, सुगं च मे सुपयं च मे, क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे, मतिश्च मे सुमतिश्च मे, शौ च मे संयुश्च मे, प्रियं च मेऽनुकामश्च मे, कामश्च मे सौमनसश्च मे, मंगश्च मे द्रविणं च मे, भद्रं च मे श्रेयश्च मे, वंसीयश्च मे यंशश्च म, क्रतुं च मेऽमृतं च मे, ज्येष्मं च मेऽनामयश्च मे, जीर्णोत्थश्च मे दीर्घायुश्च मे, अमित्रं च मेऽमयं च मे, सुपं च मे शयनं च मे, सुपाश्च मे सुदिनं च मे ॥ ३ ॥ ३
यन्ता च मे घर्ता च मे, क्षेमश्च मे घृतिश्च मे, विश्वं च मे महश्च मे, सुद्विषु मे प्राप्तिं च मे, बंधश्च मे प्रबंधश्च मे, सीरं च मे लयुश्च मा, ऊरु च मे सूरता च मे, पयश्च मे रतश्च मे, घृतं च मे मधु च मे, सन्धिश्च मे संपीतिश्च मे, कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे, जैत्रं च मा औजैत्रं च मे, रविश्च मे रायश्च मे, पुष्टं च मे पुष्टिश्च मे, विश्वं च मे प्रष्टं च मे, पूर्णं च मे पूर्णतरं च मे, ऊयवं च मेऽक्षितिश्च मे, इक्षुश्च मेऽस्तं च मे, श्रीहयश्च मे यवाश्च मे, मापाश्च मे तिलाश्च मे, अण्वश्च मे प्रियङ्गुश्च मे, श्यामांकाश्च मे नीवारश्च मे, गोर्धमाश्च मे मुर्धराश्च मे, संद्राश्च मे खंराश्च मे ॥ ४ ॥

पर्वताश्च मे गिरयश्च मे, सिंक्रताश्च मे वनस्पतयश्च मे, अमा च मे मृत्तिका च मे, हिरण्यं च मेऽयश्च मे, सीसं च मे श्रपु च मे, श्यामं च मे लोहितायसं च मे, अग्निश्च मा

[३] श्ल. ४७, २-३ । कठ १८, ८-९ । बसि २८, ८-९ । ऋ. १८, ५-६, ८, ११ । कल्प १९, ७-१८, २०, २० ।
[४] श्ल. ४७, ३-४ । कठ १८, ९ । बसि २८, ८-९ । ऋ. १८, ७, ९, १०, १० । कल्प १९, १९, २१, २१-२४ ।
[५] श्ल. ४७, ५-८ । कठ १८, १०-११ । बसि २८, १०-११ । ऋ. १८, ११-११ । कल्प. १९, २५-२९ ।

आपृथ मा, औपघयश्च मे वीरुधश्च मे, कृष्टपृच्याश्च मेऽकृष्टपृच्याश्च मे, ग्राम्याश्च मे पञ्च
 आरुण्याश्च यज्ञेन कल्पन्ताः, विचं च मे विचिश्च मे, भूतं च मे भूतिश्च मे, ऽर्थश्च मा एम
 च म, इत्यां च मे गतिश्च मे, कर्म च मे शक्तिश्च मे, वंसु च मे वसतिश्च मे, ऽग्निश्च
 मा इन्द्रश्च मे, सोमश्च मा इन्द्रश्च मे, सवितां च मा इन्द्रश्च मे, संरस्वती च मा इन्द्रश्च
 मे, पूषां च मा इन्द्रश्च मे, ऽदितिश्च मा इन्द्रश्च मे, घातां च मा इन्द्रश्च मे, त्वष्टा च मा
 इन्द्रश्च मे, मित्रंश्च मा इन्द्रश्च मे, वरुणश्च मा इन्द्रश्च मे, विष्णुश्च मा इन्द्रश्च मे, वृहस्पतिश्च
 मा इन्द्रश्च मे, वसवश्च मा इन्द्रश्च मे, रुद्राश्च मा इन्द्रश्च मे, आदित्याश्च मा इन्द्रश्च मे,
 मरुतश्च मा इन्द्रश्च मे, पृथिवीं च मा इन्द्रश्च मे, ऽन्तरिक्षं च मा इन्द्रश्च मे, द्यौश्च मा
 इन्द्रश्च मे, नक्षत्राणि च मा इन्द्रश्च मे, संमा च मा इन्द्रश्च मे, कृषिंश्च मा इन्द्रश्च मे,
 वृष्टिश्च मा इन्द्रश्च मे, दिशश्च मा इन्द्रश्च मे, विश्वे च मे देवा इन्द्रश्च मे, ऽश्वश्च मे रश्मि-
 श्च मे, ऽधिपतिश्च मेऽदाग्यश्च मे, उपाश्वश्च मेऽन्तर्यामिश्च मे, ऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुण-
 श्च मे, आश्विनश्च मे प्रतिप्रस्थानश्च मे, शुक्रश्च मे मन्थीं च मे, आग्रायणश्च मे वैश्वदेवश्च
 मे, ऐन्द्राग्रश्च मे क्षुलकवैश्वदेवश्च मे, ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च मे, मरुत्वतीयाश्च मे निष्केव-
 ल्यश्च मे, सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे, पात्नीवतश्च मे हारियोजनश्च मे, सुचश्च मे
 चमसाश्च मे, वायव्यानि च मे द्रोणकलशश्च मे, ऽधिपवणे च मे ग्रावाणश्च मे, पूतभृश्च मे
 ऽपूतभृश्च मे, बर्हिश्च मे वैदिश्च मे, ऽवमृथश्च मे स्वगाकारश्च मे ॥ ५ ॥

अग्निश्च घर्मश्चा,—ऽर्कश्च सूर्यश्च, प्राणेश्चामर्चश्चा,—ऽदितिश्च पृथिवीं च, दितिश्च द्यौश्च,
 शंकरिण्डगुल्लयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्ता,—मुतश्च व्रतं च, सश्वत्सरश्च तपश्चा,—ऽहोरात्रे
 ऊर्वीष्टिवे वृहद्रथन्तरं च मे यज्ञेन कल्पेता,—मैका च तिस्रथां त्रयस्त्रिंशत्,—श्वत्सश्चाष्टौ चाष्टौ-
 चत्वारिंशत्,—स्व्यविंश व्यवीं च, दित्यवाद् च दित्यौहीं च, पञ्चाविंश पञ्चावीं च, त्रिव-
 त्संश्च त्रिवत्सां च, तुर्ववाद् च तुर्यौहीं च, षष्टवाद् च षष्टौहीं चो,—सां च वशां च,
 ऋषभंश्च वेहंश्च, घेनुश्चानड्वांश्च, स्तोमश्च यजुश्चा, ऋक् च साम च, दीक्षां च
 तपश्च, वृहंश्च रथन्तरं चो,—पृथयो वनस्पतयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्ता,—मन्त्राय त्वा,
 वाजाय त्वा, वाजजित्यापै त्वे,—पै त्वा,—जै त्वा, रथै त्वा, पोषाय त्वा ॥ ६ ॥

[१११५]

॥ इति मध्यमकाण्डे एकादशाः प्रपाठकः ॥ ११ ॥

[६] वे. ३, ४, २ । ते ४, ७, ९—११ । कठ. १८, ११—१२ । कपि. २८, ११, २९, १ । वा. १८, २२—२९, १, १, १४,
 २२ । माय. १९, १४—२९, ४, १, १५, २४, १, १ । मा. श्री. ६, २, ५ । [वृहद् रथन्तरं (च) अथर्व. ८, १०, ६]

अथ द्वादशः प्रपाठकः ।

- विश्वे नो अथ मरुतो विश्व-ऊती विश्वे भवन्त्वमयः समिद्धाः ।
 विश्वे नो देवा अक्सागमन्निह विश्वमस्तु द्रविणुं वाजो अस्मि ॥ १
- वाजो मे सप्त प्रदिशथतसो वा परावतः । वाजो मा विश्वेदेवैर्धनसता इहावतु ॥ २
- वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवानृतुभिः कल्पयाति ।
 वाजस्य हि प्रसवे नक्षमाति विश्व आशा वाजपतिर्भवेयम् ॥ ३
- वाजो मे अथ प्रसृवाति दानुं वाजो देवान् हविषा वर्धयाति ।
 वाजो हि मा सर्वधीरं चकार सर्वा आशा वाजपतिर्जयेयम् ॥ ४
- सै मा सृजामि पृथसा पृथिव्याः सै मा सृजाम्यङ्गिरोपधीभिः ।
 सोऽहं वाजं सनेयमग्रे ॥ ५
- पृथः पृथिव्यां पृथा ओपधीषु पृथो दिरेव्यन्तरिक्षे पृथो धाः ।
 पृथस्वतीः प्रदिशः सन्तु मेहाम् ॥ १ ॥ ६

ऋतापाङ्कतपामाग्निर्गन्धर्व, —स्तस्यांपृथयोऽप्सरसो सुदा नाम्, स न इदं ब्रह्म धर्मं प्रातु,
 तां न इदं ब्रह्म धर्मं पान्तु, तस्मै स्वाहा वंद, ताम्यः स्वाहा वंद, संहिता विश्वसामा
 धर्मो गन्धर्व, —स्तस्य मरीचयोऽप्सरसु आयुवो नाम्, सुपुष्पः सर्परश्मिथन्त्रमा गन्धर्व, —स्त-
 स्य नक्षत्राण्यप्सरसो वेकुरयो नाम्, पितरो विश्वव्युचा वातो गन्धर्व, —स्तस्यापोऽप्सरसा ऊजो
 नाम्, भुजो सुपर्णो यज्ञो गन्धर्व, —स्तस्य दक्षिणा अप्सरसा एष्टुयो नाम्, घृहस्पतिर्विश्वकर्म-
 न्हो गन्धर्व, —स्तस्य मरुतोऽप्सरसा औजो नाम्, प्रजापतिः परमेष्ठी मनो गन्धर्व, —स्तस्य
 शक्रसामाण्यप्सरसः स्तवा नाम्, —ऽमृडयो दुरहेतिर्मृत्सुर्गन्धर्व, —स्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरवो
 नाम्, स नो भुवनस्य क्ले वस्य त उरति गृहो विराड्पहेऽस्मै मङ्गणेऽस्मै धर्माय मङ्गि इमि
 पृथ, वस्य ते विश्वा आशा अप्सरसः प्लीया नाम् स न इदं ब्रह्म धर्मं प्रातु, तां न इदं ब्रह्म
 धर्मं पान्तु, तस्मै स्वाहा वंद, ताम्यः स्वाहा वंद ॥ २ ॥ ७

सुमहोऽसि नमस्वानार्द्रदानुः, शंभूर्भयोभूर्भमि मा वाहि स्वाहा, —ऽस्युगसि दुंबस्वाब्, शंभ-
 र्भयोभूर्भमि मा वाहि स्वाहा, माह्लोऽसि मरुतां गुणः, शंभूर्भयोभूर्भमि मा वाहि स्वाहा,

[१] मे ३,४,३ । ति. ४,७,१० । कठ १८,१३ । बरि २९,२१ । वा १८,३१-३६,३३,५२ । कण्ठ २०,७-७,३९,५० ।

मा धी. ६,२,५ । [विश्वे (नो) अथ मरुतो० अस्मि । वा १०,३५,१३, ते. सं ४,७,१२,१]

[२] मे ३,४,७ । कठ १८,१४ । बरि २९,३ । वा १८,३८-४४ । कण्ठ २०,८-१४ । मा धी ६,७,५ ।

सज्जं ब्रह्मा आयवभिः, सज्जरूपां आरुणीभिः, सज्जोपा अश्विना दक्षसोभिः, सज्जः धरा
एतशेन, सज्जं वैश्वानरं ईडया घृतेन स्वाहा ॥

अग्निं घृतेन जिह्वं शंसता घृतेन दिव्यं सुपर्णं वयसे बृहन्तम् ।

तेन वयं प्रतेम ब्रह्मस्य विष्टपं स्वो रुहाणा अधि नाक उत्तमं ॥

इमो ते पक्षा अजरौ पतत्रिणौ याभ्यां रक्षां स्वपहं स्पृगे ।

ताभ्यां वयं प्रतेम सुकृताम् लोकं यत्रा ऋषयो जग्मुः प्रथमा ये पुराणाः ॥ १०

इन्दुर्देक्षः श्येने ऋतावा हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः ।

महान्तसंधस्थे ध्रुवं आ निपत्तो नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥ ११

दिवो मूर्धासि नाभिः पृथिव्या ऊर्ध्वामोपधीनाम् ।

त्रिधायुः शर्मि सप्रथा नमस्पर्ये विश्वस्य मूर्धनाधितिष्ठसि श्रितः ॥ १२

समुद्रे ते हृदयमन्तरायुरपो दत्तोदधिं भिन्त ।

दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात् पृथिव्यास्ततो नो वृष्टयावत ॥ १३

विं ते मुञ्चामि रश्मिनां विं रश्मिन् विं योक्त्राणि परिवर्तनानि ।

धत्तादसभ्यं द्रग्णिणेहं भद्रं प्र मा ब्रूताद्भागदां देवतासु ॥ १४

इष्टो यज्ञो भृगुभिर्द्रविणोदा यत्तिभिराशीर्दा वसुभिः ।

इष्टो अग्निरोहुतः पिपर्तु न इष्टं हविः स्वर्गेदे देवेभ्यो नमः ॥ ३ ॥ १५

येना ऋषयस्तपसा सत्रमासतेन्धाना अग्निं सुरामरन्तः ।

यमाहर्मेनुवः स्तीर्णवृहिपं तस्मिन्नहं निदुषे नाकं अग्निम् ॥ १६

तं पत्नीभिरनुगलेम देवाः पुत्रैर्ग्रीवभिस्त वा हिरण्यैः ।

नाकं गुम्नानाः सुकृतस्य लोकं तृतीये पृष्ठे अधि रौचने दिवः ॥ १७

आ वाचो मध्यमरुहद्भुरण्युरयमग्निः सत्पुत्रिश्रेकितानः ।

पृष्ठे पृथिव्यां निहितो दंविद्युतदधस्पदं कृशतां ये पुतन्यवः ॥ १८

अयमग्निर्वीरंतमो वयोर्धाः सुहृसीयो ज्योततामप्रयुञ्जन् ।

[३] मं ३, ४, ४-५ । तं ४, ७ १२-१३ । वाठ १८ १४, १५, १८ । कपि. १९, ३-४ । वा १८, ४५, १२, ७४, १८, ५१-५७ । मय्य २०, १५, १३, ७, २०, २१-२७ । मा श्री ६, २, ५-६ । [वि ते मुञ्चामि०० देवतासु । अथर्व. ७, ७८, १-२]

अनाधुष्यो जातवेदा अनिष्टतो विराडुपे क्षत्रभृहीदिहीर्ह ।	
व्यमीवाः प्रमुञ्चन्मानुषाणां त्रिवेभिर्यं परिपाहि नो वृधे ॥	३१
वृहस्पते सवितर्वोषयैनं संश्रितं चित्संत्तरं संश्रियाधि ।	
वैषयैनं महते सौभगाय विश्वे चैनमनुमदन्तु देवाः ॥	३२
अमुत्रभूयादध यद्यमस्य वृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः ।	
प्रत्यूहतामश्विना मृत्युमस्माद्देवानामधे भिषजा शचीभिः ॥	३३
उद्वयं तमुसस्परि ज्योतिः पश्यन्ता उत्तरम् ।	
देवं देवत्रां सूर्यमग्नम् ज्योतिरुत्तमम् ॥ ५ ॥	३४
ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचींष्यधेः ।	
द्युमत्तमा सुप्रतीकस्य सूनोः ॥	३५
तनूनपादसुरो विश्वेदेवा देवां देवेश्यो देवयानान् पथो अनक्तु मध्वा घृतेन ।	
मध्वा यज्ञं नक्षति प्रीणानः ॥	३६
नराशंसो अग्निः सुकृदेवः सुवित् विश्ववारः । अल्लयमेति श्वसा घृतेन ॥	३७
ईडानो बद्धिर्नमुसामिं सुचो अघ्नरेषु प्रयत्सु । सं यधदस्य महिमानुमतेः ॥	३८
सं ई मन्द्रा सुप्रपसा स्तरीपन् । बहिषो मित्रसहाः । यंसुयतिष्ठो वसुधातमश्च ॥	३९
दारो देवीरेन्वस्य विश्वा व्रता ददन्ते अग्ने । उरुव्यंजुतो धाञ्जा पत्यमानाः ॥	४०
अस्य योषणे दिव्यं न योना उपासानक्ता । इमं यज्ञमवतामघ्नरं नः ॥	४१
न्या होतारा ऊर्ध्वमिममघ्नरं नोऽर्ध्वमिन्द्राभिगृणीतम् । कृणुतं नः स्विष्टम् ॥	४२

[वनाभूष्यो जातवेदा० वृधे । अथर्व ७, ८५, १ । शिवेभिरद्य०... वृधे । ऋ ६, ७१, ३ । वृहस्पते सवित० । देवाः । अथर्व ७, १६, १ । अमुत्रभूया०... शचीभि । अथर्व ७, ५३, १ । उद्वयन्तमस्परि०... । ऋ १, ५०, १० । अथर्व ७, ५३, ७, ते सं ४, १, ७, ४, ते मा ७, ५, ४, ९, १६, ६, ४, ते आ ६, ३, ६, ६]

[६] मं ३, ३६, ६ । नं ४, १, ८ । षाट् १८, १७ । षति २९, ५ । वा २७, ११-२० । ऋच २९, ११-२० । [ऊर्ध्वा अम्य० । वृतेः । अथर्व ५, २७, ० । तनूनपादसुरो०... घृतेन । अथर्व ५, २७, १-२ । मध्वा यज्ञं... । अथर्व ५, २७, ३ । नराशंसो अग्निः—घृतेन । अथर्व ५, २७, ३-४ । ईडानो बद्धिर्नो—मतेः । अथर्व ५, २७, ४-५ । स ई (तरी) मन्द्रा०—वसुधातम (र) श्व । अथर्व ५, २७, ६ । दारो देवी०—पत्यमानाः (न) । अथर्व ५, २७, ७-८ । वा सुव्ययन्ता यज्ञते उपाके । ऋ १०, ११, ६ । अथर्व ५, २७, ८, १२, ६ । ते मा ३, ३, ३, ३ नि ८, ११ । ते अथर्व०—नः । अथर्व ५, २७, ८ । देव्या (देवा) होतारा० स्विष्टम् । अथर्व ५, २७, ९]

तिस्रो देवीर्बिहिरिदं स्योनमिडा सरस्वती मदी । भारतीं गृणानां ॥ ४३
 तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षुं त्वष्टः सुवीर्यम् । रायस्पोपं विष्य नाभिमुस्मे ॥ ४४
 वनस्पतिऽवसृजा रराणस्तमना देवेभ्यः । अग्निहोव्यं शुभितां सृजयाति ॥ ४५
 अपि स्वाहा कृणुहि जातवेदा इन्द्राय देवेभ्यः । विश्वे देवा हविरिदं जुयन्ताम् ॥ ६ ॥ ४६

[१३६१]

॥ इति मध्यमकाण्डे द्वादशः प्रपाठकः ॥ १२ ॥

अथ अयोदशः प्रपाठकः ।

समन्या यन्नुपयन्त्यन्याः सुमानमूर्धे नद्यः पृणन्ति ।
 तसु शुचिं शुचयो दीदिवोऽसुमपां नपातं परितस्थुराषः ॥ १
 हिरण्यवर्णः स हिरण्यसंहरणो नपातसेदु हिरण्यवर्णः ।
 हिरण्ययात्परि वीनिनिषद्य हिरण्यदा दुदत्येन्नमस्मे ॥ २
 हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकां यासु जातः कदर्यपो यास्विन्दुः ।
 अग्निं यां गर्भं दधिरे विरूपास्तां ना आपः शं स्योनां भवन्तु ॥ ३
 यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानुते अवपश्यन् जनानाम् ।
 मधुञ्जतः शुचयो याः पावकास्तां ना आपः शं स्योनां भवन्तु ॥ ४
 यासां देवा द्विविं कृष्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ।
 याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति शुक्रास्तां ना आपः शं स्योनां भवन्तु ॥ ५
 शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवेया तन्वोपस्पृशत त्वंचं मे ।
 सर्वे अवीं रसुपेदो हुवे मयि वंचो बलमोत्रो निधत्त ॥ ६
 यदुदः संप्रयतोरहा अनदता ह्वे ।

[तिस्रो देवी—गृणानाः । अयं ५, २७९ । तन्नस्तुरी—मस्मे । अयं ५, २७, १० । घनहपतेऽप...
 सृजयाति (स्वदयतु) । अयं ५, २७, ११ । अग्ने स्वाहा—जुयन्ताम् । अयं ५, २७, १२]

[१] त ५, ६, १ । काठ ३९२ । वा ११, ५०-५२, ३६१४-१६, ४, २३, १७, ५ ४३ । कण १७, ५१-५२, ३६, १४-२६
 ४, १८, २३, ५, ५४ । मा श्री ६, १, ६ । [समन्या यन्नुपय ० तरधुराप । अ २, ३५, ३, सा ६०७, त १
 २, ५, १२, १ । हिरण्यवर्ण (ऽस्या) स०, मस्मे । अ २, ३५, १०, नि ३, १६ । हिरण्यवर्णाः शुचय ०
 भवन्तु । अयं १, ३३, १ । यासां राजा वरुणो । अ ७, ६९, ३ अयं १, ३३, २, ४ । त ५, ६,
 १, १ । यासां देवा द्विविं भवन्तु । अयं १, ३३, ३ । शिवेन मा चक्षुषा । १, ३३, ४ । मधुञ्जत
 (पूतश्जत) शचयो ० अ ७, ६९, ३ अयं १, ३३, ४ । यददः संप्रयती ० सिन्धय । अयं ३, १३, १]

ऋचां त्वा छन्दसा सादयामि, वषट्कारेण त्वा छन्दसा सादयामि, हिकारेण त्वा छन्दसा सादयामि, प्रस्तावेन त्वा छन्दसा सादयाम्यु, द्वीधेन त्वा छन्दसा सादयामि, प्रतिहारेण त्वा छन्दसा सादयामि, स्तुतेन त्वा छन्दसा सादयामि, निधनेन त्वा छन्दसा साद-
यामि ॥ ४ ॥

दूतं च यो विश्वेदेस च हव्यवाहममर्त्यम् । यं जिष्ठमृज्जसे गिरां ॥ १८

अगन्म महा नमुसा च विष्टु च यो दीदाय संमिद्धः स्वे दुरोणे । १९

चित्रभानु च रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुत च विश्वतः प्रत्यक्षम् ॥ २०

अयमिह ॥

दधन्वे वा यदीमनु वीचद् ब्रह्माणि वेरु तं परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभुवत् ॥ २१
ओमे सुधन्द्र विद्यते दधी श्रीणीष आसन्ति ।

उतो ना उत्पुपूर्णा उक्थेषु शवसस्पता इषु च स्तोत्रम्या अभ्र ॥ ५ ॥ २२

इन्द्रो दधीचो अस्थभिवृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नव ॥ २३

अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्युम् । इथा चन्द्रमसो गृहे ॥ २४

इच्छन्नश्वस्य यंच शिरः पर्वितेष्वपश्रितम् । अग्निन्दच धर्यणावृति ॥ २५

इन्द्रमिन्द्राधि नो बृहदिन्द्रमुक्तेभिराकीणः । इन्द्र च वाणीरनूपत ॥ २६

इन्द्रो दीधीय चक्षुसा आ सूर्य च रोहयदिति । नि गोभिराद्रिमैरयत् ॥ २७

इन्द्रा इदयोः सचा समिश्रा आ वृचोयुजा । इन्द्रो वृजी हिरण्ययुः ॥ २८

इन्द्र वज्रिषु नोऽव सहस्रमघनेषु च । उग्रं उग्राभिरुतिभिः ॥ २९

[५] ते मा ३,११,६,३, ते स ३,३,३,३, २,०,१२,७, ४,४,४,६, २,१३,७,८। कठ १०,१५,२९ १३। सा ३ १५, १५,२६,३३,६। काण्य ३,२१,१६,४७,३२,६। [इत च या विश्वं गिरा । ऋ ४,८,१, सा १२। अगन्म महा नमसां प्रत्यक्षम् । ऋ ७,१० १, सा १३०४, ते मा ३,११,६,० । अयमिह ० । ऋ ४,७,१, ते स १,५,५ १ । दधन्वे वा ० भुवत् । ऋ २,५,३, सा १४ । ओमे (छमे) सुधन्द्रं आभर । ऋ ५,६,२, सा १०२४]

[६] कठ ३९,१० । ते मा १,५,८,१-३ । [इन्द्रो दधीचो ० । नव । ऋ १,८४,१३ । सा १७९ १३३ अयं २०,४१,१ । अत्राह गोरमन्वत ० गृहे । ऋ १,८४,१५, सा १७७,९१५, अयं २० ४१,३, नि ४,२५ । इच्छन्नश्वस्य ० वृति । ऋ १,८४,१४ सा ११४ । अयं २०,२१,२ । इन्द्रमिन्द्राधि नो ० नूपत । ऋ १,७,१, सा १९८,७९६ अयं २०,३८,४ ४७ ४,७०,७, ते स १६ ११,२, नि ७ १ । इन्द्रो दीधीय ० रयत् । ऋ १,७,३, सा ७९९, अयं २०,३८,६ ४७,६,७०,९ । इन्द्रा (इन्द्र) इदयोः । ऋ १,७,० सा ५९७,७९७, अयं २०,३८,५ ४७,५,७०,८ । इन्द्र वज्रिषु ० रुतिभिः । ऋ १,७,४, सा ५९८-७९८, अयं २०,७०,१०]

तामिन्द्रं वाजयामसि महं वृत्राय हन्तवे । सं वृषा वृषभो भुवत् ॥	३०
इन्द्रः सं दामने कृत औजिष्ठः सं बले हितः । बुद्धी श्लोकी सं सोम्यः ॥	३१
गिरा वज्रो न संभृतः संवल्लो अनुपच्युतः । ववर्क्ष उग्रो अस्तृतः ॥ ६ ॥	३२
अयमग्निः सहस्रिणो, अग्निर्मूर्धा, त्वामग्ने पुंक्करादधि ॥	३३
अयोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुपासम् ।	
यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमृष्ट ॥	३४
अयोचाम क्वयि मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे ।	
गविष्ठिरो नमुसा स्तोममग्नां दिवीव रुक्मसुरुव्यञ्चमश्रेत् ॥	३५
अयोधि होता यजथाप देवानुध्वीं अग्निः सुमन्ताः प्रारतरस्थात् ।	
समिद्धस्य रथददशि पात्रो महान् देवस्तमसो निरमोचि ॥	३६
जनस्य गोपां अजनिष्ट जागृविरग्निः सुदेक्षः सुविताय नच्यसे ।	
पृवप्रतीको बृहतां द्विविस्पर्शा द्युमर्दिभाति भरतेभ्यः शुचिः ॥	३७
त्वामग्ने अद्विरसो गुहा हितमन्नुविन्द्य शिश्रिपाणं वने वने ।	
स जायसे मध्यमानः संहो महर्चामाहुः संहसस्पुत्रमद्भिरः ॥	३८
तम्पेदमग्ने मधुमत्तम् वचस्तम्भं मनीषा इयमस्तु शं हृदं ।	
त्वां गिरः सिन्धुमिवावर्त्तनीर्महीरापृणन्ति शयसा वर्धयन्ति च ॥	३९
सं स समिद्युवसे वृषाग्ने विश्वान्ययं आ । इडस्पदे समिष्यसे सं नो वसुन्याभर ॥	४०

[तमिन्द्रं वाजयामसि...भुवत् । अ. ८,९३,७; सा. ११९,१०९२; अयव २०,४७,१,१३७,१९; त. मा. २,४,१,३ । इन्द्रः सं दामने० ..सोम्यः । अ. ८,९३,८, मा. १०९३, अयव. ००,४७,२;१३७,१३ । गिरा वज्रो न०...अस्तृतः । अ. ८,९३,९; सा. १००४; अयव २०,४७,३,१३७,१४]

[७] तै. ४,४,४,१,८,९२,३ । अठ ३९,१४, (२,१५,११,१०) । वा १५,२०-२०,२४-०५,२७-२८,३०-३१, ४१-४२,३,१०,१३,१४,११,३०,३६,७। कण्व ३,१८,१४,१४,१२,३०,१६,४१-४३,४६,४८-४९,५१,५३,६३-६४,३६,७ । [अयमग्निः सहस्रिणो... । अ. ८,७५,४; तै. सं. २,६,११,१,२,४,४,१ । अग्निर्मूर्धां दिव्यः० । अ. ८,४४,१६; सा. २७,१५३२, तै. सं. १,५,५,१,४,४,१,१; तै. मा. ३,५,७,१ । त्वामग्ने पुंक्करादधि० । अ. ३,१६,१३, मा. ९, तै. सं. ३,५,११,३,४,१,३,०,४,४,१ । अयोध्यग्निः समिधा० .मृष्ट (०च्छ) । अ. ५, १,१, मा. ७३,१७४६, अयव १३,२,४६; तै. सं. ४,४,४,१ । अयोचाम क्वयि०... । अ. ५,१,११; तै. सं. ४, ४,४,० । गवोधि होता०...मोचि । अ. ५,१,२, मा. १७४७, नि. ६,१३ । जनस्य गोपा०... शुचिः । अ. ५,११,१, मा. ९०७, तै. सं. ४,४,४,० । त्वामग्ने अद्विरसो०... मद्भिरः । अ. ५,११,६; सा. ९०८; तै. सं. ४,४,४,० । तम्पेदमग्ने०... । अ. ५,११,५ । सं स समिद्युवसे० भर । अ. १०,१९,१,१; अयव. ६,६३,४; तै. सं. २,६,११,४,४,४,४]

अग्निं च पूर्वं गिरां देवमीडि वंछनाम् । सपर्येवः पुरुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम् ॥ ४१

त्वां चित्रश्रवस्तम इवन्ते विक्षुं जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हन्याय वोढवे ॥ ४२

आ ते अग्न इधीमहि घुर्मन्तं देवाज्जरम् ।

यद् स्या ते पत्नीयसी समिदीदपुति घवीपु च स्तोत्रम्या आभ्र ॥ ४३

अग्निं ते मन्ये यो वसुरस्त च यं यन्ति धेनेवः ।

अस्तमर्वन्त आशवोस्तं नित्यासो वाजिना इप च स्तोत्रम्या आभ्र ॥ ४४

सो अग्निर्यो वसुर्गृणे स च यमार्यन्ति धेनेवः ।

समर्वन्तो रघुद्रुवः स सुजातासः सुरया इप च स्तोत्रम्या आभ्र ॥ ७ ॥ ४५

एना वो अग्निं नमुसोर्जो नपातमाहुवे । प्रियं चैतिष्ठमरतिं स्वधरं विश्वस्य दूतममृतम् ॥ ४६

त्वमग्ने गृहपतिस्त्व च होता नो अधुरे । त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यक्षि वेपि च वार्यम् ॥ ४७

देवो वो द्रविणोदाः पूर्णा च विवष्ट्यासिचम् । उद्धा सिञ्चध्वमप वा षण्णमार्दिद्वो देवं ओहते ॥ ४८

अग्ने वाजस्य गोमुता ईशानः सहसो यहो । अस्मिं धेहि जातवेदो मंहि श्रवः ॥ ४९

स इधुनो वसुः क्विरिदिरेडिन्यो गिरा । रेवदुस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥ ५०

क्षयो राजन्नृत त्मनाग्ने वस्तोरुतोपसः । स तिग्मजम्भ रक्षसो दंह प्रति ॥ ५१

अग्ने तमद्याभं न स्तोमिः क्रतुं न भद्रं हृदिस्पर्शम् । ऋष्यामा ता ओहिः ॥ ५२

अथा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथीक्रितस्य वृहते चभूय ॥ ५३

[अग्निं च पूर्वं गिरां ० । ऋ ८, ३१, १४; ते स १, ८, २२, ३ । त्वां चित्रश्रवस्तमं वोढवे । १, ४५, ६, ते स ४, ४, ४, ३ । आ ते अग्नं आभ्र । ऋ ५, ६, ४, सा ४१२, १०२२, अथर्व १८, ४, ८८, ते स ४, ४, ४, ६ । अग्निं ते मन्ये ० आभ्र । ऋ ५, ६, १, सा ४२५, १७३७ । सो अग्निर्यो ० आभ्र । ऋ ५, ६, २, सा १७३९ । स्तोत्रम्या (०भ्य) आभ्र । ऋ ५, ६, १, २, ९, ८, ९३, १९; सा १५८६]
 [८] ते. ४, ४, ४ । काठ ३९, १५ । वा १५, ३२-३३, ३५-३७, ४४-४५, ४७, १०, २४; १२, १४; ४, २५, ३, २५, १५, ४८; २५ ४७ । काण्व १६ ५४-५५, ५७-५९, ६६-६७, ६९, ११, ३४; १३, १५ ४, ३४, ३, ३३, १६, ७०, २७, ४५ । [पता यो अग्निं मृतम् । ऋ ७, १६, १, सा ४५, ७४३, ते स ४, ४, ४, ४, मि ३, ११ । त्वमग्ने गृहपतिं वार्यम् । ऋ ७, १६, ५ सा ६१ । अग्ने वाजस्य गोमुता (तः) ० । ऋ १, ७९ ४, सा २९, १५६१; ते स ४, ४, ४, ५ सा ह ध्यानो ० दीदिहि । ऋ. १, ७९, ५, सा १५६२; ते स ४, ४, ४, ५ । क्षयो राजन्नृत . प्रति । ऋ १, ७९, ६, सा १५६३; ते स ४, ४, ४, ५ । अग्ने तमद्याभं ०... ओहिः । ऋ ४, १०, १, सा. ४३४, १७७७; ते. सं. ४, ४, ४, ७ । अथा ह्यग्ने ०... चभूय । ऋ ४, १०, २, सा १७७८, ते स. ४, ४, ४, ७]
 मे २६

अभिष्टे अद्य गीर्भिशृणन्तोऽग्रे दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्त शुष्मैः ॥ ५४

अत्रिंश्च होतारं मन्ये दास्वन्तुश्च वसुश्च सुनुश्च सहसो जातवेदसश्च विंश्रं न जातवेदसम् ।

य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा । घृतस्य विभ्राष्टिमनु शुक्रशोचिपुः ॥ ५५

आजुह्वानस्य सर्पिपुः ॥ हश्चसः शुचिषु, —दभि त्वं देवश्च सुवितार, —मग्ने त्वं नो अन्तमः ॥

अद्या ह्यग्ने, एवा ह्यग्ने ॥ ८ ॥

५६-५८

आयाहि सुपुमा हिं ता इन्द्र सोमं पित्रा इमम् । एदं वहिः सुदो मम् ॥ ५९

आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी बहुतामिन्द्र केशिना । उप्रं ब्रह्माणि नः शृणु ॥ ६०

ब्रह्माणस्त्वा वयश्च युजा सोमपांमिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ॥ ६१

अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव घेनवः ।

ईशानमस्य जंगतः स्वर्द्धशमी शानमिन्द्र तस्थुपः ॥ ६२

ने त्वावुं अन्या दिव्यां न पांश्विवो न जातो न जनिष्यते ।

अश्वार्यन्तो मघवन्मिन्द्र वार्जिनो गृव्यन्तुस्त्वा हवामहे ॥ ६३

त्वांमिद्धि हंशामहे साता वाजस्य कारवः । त्वाश्च वृषेभ्यिन्द्र संत्पुतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्धतः ॥ ६४

सं त्वं नुश्चित्र वज्रहस्त घृष्णुया महः स्तघानो अद्रिवः ।

गामंश्चश्च रथ्यमिन्द्र सँक्रि सत्रा वाजं न जिग्युषि ॥ ६५

कया नश्चित्रं औधुवदूर्ती सदावुधुः संसा । कया शँचिष्ठया घृता ॥ ६६

[धामिष्टे अद्य...नुष्मैः ॥ क्र. ४,१०,४, तै. सं. ४,४,७] अत्रिंश्च होतारं मन्ये...सर्पिपुः क्र. १,१२,७, १; मा. ४६,१ १८१३; अथर्व. २०,६७,३; तै. सं. ४,४,४,८; नि. ६,८ । हश्चसः शुचिपुदो क्र. ४,४०,५; तै. सं. १,८ १५,२,४,२,१,५; तै. मा. १०,१०,२ । अभि त्वं देवश्च ० । अथर्व. ७,१४,१ । अग्ने त्वं नो अन्तमः ० । क्र. ५ २४,१; सा. ४४८,११०७, तै. सं. १,५,६,२; ४,४,४,८ । अद्या ह्यग्ने ० । क्र. ५,१६,४]

[९] मं ४,१२,४-५,४,९,२७, तै. २,४,१४,२-३,४,२,११,२,४,४,२२,५ । तै. आ ४,४,२,३ । काठ. ३९,१२ । मा. २७ ३५-४०,४४,३६,४-६ । कण्व. २९,४०-४८,३६,४-६ । मा. श्री. ६,२,३ । [आयाहि सुपुमा ०... । क्र. ८,१७,१; सा. १९१ ६६६, अथर्व. २०,३,१,३८,१,४७,७ । आ त्वा ब्रह्मयुजा ०...शृणु । क्र. ८,१७,२; सा. ६६७ अथर्व. २०,३,१,३८,२,४७,८ । ब्रह्माणस्त्वा वयश्च ०...महे । क्र. ८,१७,३; सा. ६६८, अथर्व. २०,३,१,३८,३,४७,९ । अभि त्वा शूरो...तस्थुपः । क्र. ७,३२,२२; सा. २३३,६८०; अथर्व. २०,१२१,१; तै. सं. २,४,१,४ २ । न त्वावं (त्वायां) अग्न्यो ०...महे । क्र. ७,३२,२३; सा. ६८१; अथर्व. २०,१२१,२ । त्वांमिद्धि हवामहे ०...ह्ययंतः । क्र. ६,४६,१; सा. २३४,८०९; अथर्व. २०,९८,१; तै. सं. २,४,१,४,१ । स त्वं माश्विप्र ०...जिग्युषे । क्र. ६,४६,२; सा. ८१०; अथर्व. २०,९८,२ । कया लश्चिप्र ०...घृता । क्र. ४,३१,१; मा. १६९,६८२; अथर्व. २०,१२४,१; तै. सं. ४,१,११,२; तै. आ. ४,४२,२]

कस्तवा सत्यो मदानां मथहिष्ठो मत्सदन्वसः । दृढो विद्वारुणे वसु ॥	६७
अभीं पुणः सखीनामविता जरितृणाम् । शतं भवास्यूतिभिः ॥	६८
यज्ञा यज्ञा वो अग्रये गिरा गिरा च दक्षसे ।	
प्रं मु वयममृतं जारवेदसं प्रियं मित्रं न शशसिपम् ॥	६९
ऊर्जा नपात् स हिनायमस्मयुर्दीशेम हव्यदातये ।	
ध्रुवद्वाजेष्वाविता ध्रुवद्वयं उत श्रता तनुनाम् ॥ ९ ॥	७०
ऋतुना पन्ती प्रथमैयमागादह्नां नेत्रीं जुनिश्च्युतं प्रजाताम् ।	
पेका सतीं बुधुषोणे ऋयुछाजीर्णां त्वं जरय सर्वमन्यत् ॥	७१
को विराजो मिधुनत्वं प्रवेद ऋतुं को अस्याः कं उ वेद रूपम् ।	
दोहान् को वेद कतिधा विदुग्धाः कति धामानि कति ये विवामाः ॥	७२
इयमेवं सा या प्रथमा व्योछत् सा ऋष्वन्तश्चरति प्रविष्टा ।	
वधूमिमाय नवगज्जनित्री त्रय एना महिमान् सचन्ते ॥	७३
छन्दस्वती उपसां पेषिशाने समानं योनिमनुसंचुरते ।	
सूर्यपत्नी विचरतः प्रजानतीं केतुमतीं अजरे भूरिरेतसौ ॥	७४
ऋतस्य पन्थामनु तित्तं आगुस्त्रयो घर्मासो अनु रेतसांगुः ।	
प्रजामेका जिन्वत्स्युर्जमेका ध्रुवमेका रक्षति देवयुनाम् ॥	७५
चतुष्टोममदधाद्यां तुरीया यज्ञस्य पक्षां ऋपयो भवन्ती ।	
गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीं विराजुमके च युञ्जानाः स्वराभरन्निदम् ॥	७६
पञ्चभिर्घातां विदधा इदं तासां स्वरजनन् पञ्च पञ्च ।	
तासामु यन्ति प्रयवेण पञ्च नात्रा रूपाणि केतवो वसानाः ॥	७७
ऋतस्य धामन् प्रथमां व्युप्युपोमेका महिमानं विभति ।	
सूर्यस्यैका चरति निष्कृतानि घर्मस्यैका सत्रितैकां निषुछते ॥	७८

कस्तवा सत्यो मदानां... वसु । ऋ ४, ३१, २, सा ६८३, अथर्व २०, १२४, २, तै आ ४, ४२, ३ । अभीं पुणः ऋयुतिभिः (स्मृतये) । ऋ. ४, ३१, ३, सा ६८४, अथर्व २०, १२४, ३, तै अ. ४, ४२, ३ । यज्ञा यज्ञा वो ० । ऋ ६, ४८, १, सा ३५, ७०३ । ऊर्जा नपात् ० ऋ ६, ४८, २, सा ७०४ ।

[१०] तै ४, ३, २१ । काठ ३९, १० । [को विराजो विवासा (व्युप्यु)] । अथर्व ८, ९, १० । इयमेव सा या ० । सचन्ते (जनित्री) । अथर्व ८, ९, ११ । छन्दस्वती (छन्दः पक्षे) उपसां (सा) रेतसौ (०सा) । अथर्व ८, ९, १२ । ऋतस्य पन्थां घृताम् अथर्व ८, ९, १३ । चतुष्टोमो अहीयोमा ०) ... भरत्तदम् (०न्तीम् ॥ अथर्व ८, ९, १४]

इदं श्रेयो मन्व्यमानो वा आगामहं वो अस्मि सुख्याय श्रेवः ।	
समानंजन्मा क्रतुरस्त्यैकः सर्वैः सर्वा विचरतु प्रजानन् ॥	७९
भूयास्म ते सुमतौ विश्वेदेवा आष्ठाः प्रतिष्ठांविद्वो हि गार्धम् ।	
सत्यं वदन्तीर्महिमान्मापान्या वो अन्यामति मा प्रयुक्त ॥	८०
रुद्रादिधाना समना पुरस्तात् प्रजानती याम्मुपा अयासीत् ।	
ब्रह्मादिपुस्तमसा देवश्चन्नभिवहन्ती विश्वारा व्युवाट् ॥	८१
पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दौहा गां पञ्चनाम्नीमृतवोऽनु पञ्च ।	
पञ्च दिशः पञ्चदशेन कल्पाः सुमानंमूर्ध्निर्भि लोकमैकम् ॥	८२
त्रिंशत्स्वसारा उपयन्ति निष्कृतं सुमानं केतुं प्रतिपुञ्चमानाः ।	
ऋतंस्तन्यते कर्षयः प्रजानतीर्मध्येछन्दसः परिर्यन्ति भास्वतीः ॥	८३
ज्योतिष्मतीः प्रतिपुञ्चते नभो देवीं रात्री र्ष्यस्य व्रतानि ।	
विपश्यन्ति पृथ्वो जायमाना नानारूपा मातृरस्या उपस्थे ॥	८४
प्रथमा ह व्युवास सा धेनुर्भवद्यमै ।	
सा नः पर्यस्वती दुहा उत्तरामुत्तरा संसाम् ॥ १० ॥	८५
पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओपुधीराश्विवेश ।	
वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स रिपस्पातु नक्तम् ॥	८६
त्वं च यविष्ठ दाशुषो नृशपाहि शृणुधीं गिरः । रक्षा लोकमृतं रमना ॥	८७
अग्ने धामानि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य नाम ।	
यांश्च मायां सायिन्तं विश्वमिन्द्र त्वं पूर्वाः संदधुः घृष्टवन्धो ॥ ११ ॥	८८
येवा अयुवा ऊमा एवा अन्दः संगरः सुमैकी, अग्ने कृहा, अग्ने किशिला, अग्ने दुधा, अग्ने व्या, अग्ने कर्षय, या ता इषुर्पुवा नाम तया विधेम, तस्यै ते नम, स्तस्यास्ता उप पत्सुतौ जीवो भूयास्म, ते य द्विष्मो यंश्च नो द्वैष्टि तेमस्या जग्मे दध्मः ॥ १२ ॥	८९

[१०] (१०) श्रेयो० ... प्रजानन् । अर्षव. ८, ९, २२ । पञ्च व्युष्टीरनु० ... मेकम् । अर्षव. ८, ९, ३५ ।
प्रथमा ह व्युवास० ... समाम् । अर्षव. २, १०, १]

[११] मं. ३, १६, ४ । तै. १, ५, ११, १ । ऋत. ४०, ३; ७, १६ । वा. १८, ७३, ७७, १३, ५२ । कण्व. २०, ४२, ४६, १४, ५४ ।
[पृष्टो दिवि पृष्टो० ... नक्तम् । अ. १, ९, ८, २; तै सं. १, ५, ११, १; तै. मा. ३, ११, ६, ४ । त्यं च यविष्ठ दाशुषो०
रमना । अ. ८, ८४, ३; मा. १२, ४६ । अग्ने धामानि (भूराणि) तव० ... वन्द्यो । अ. ३, २०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ६]
[१२] तै. ४, ४, ७, २, ५, ५, ९ । काठ. ४०, ३ । वा. १५, १५-१९; १६, ६४-६६ । कण्व. १६, ३२, ३४, ३६, ३८, ४०; १७,
६४ । मा. शी. ६, २, ३ । [यं द्विष्मो० ... दध्मः । अर्षव. ३, २७, १-६]

- यो अ३प्स्वन्तरिभ्यो वृत्रे यः पुरुषे यो अ३मनि ।
 य आविवेशौपुधीयो वनस्पतीस्त्वैभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ ९०
- यः सोमे अन्तर्यो गोष्वन्तर्वेद्यासि य आविवेश यो मृगेषु ।
 य आविवेश द्विपदो यश्चतुष्पदस्त्वैभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ ९१
- येनेन्द्रस्य रथश्च संवभृथुयो वैश्वानर उत विश्वदाव्युः ।
 धीरो यः शक्रः पुरिभूरदाभ्यस्त्वैभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ ९२
- विश्वाद्गमसि यमु कामुमार्हृयं दातारं प्रतिग्रहीतारमार्हुः ।
 य जोहवीमि पृतनासु सासहि तैभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ ९३
- उक्षात्राय वशात्राय सोमपृष्ठाय वेधसे । स्तोमैविधेमाग्र्ये ॥ ९४
- वैश्वानरज्येष्टेभ्यस्त्वैभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ १३ ॥ ९५

मा छन्दु, —स्तत्पृथि३व्य, —मिद्वेवता, तेन छन्दुसा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद ॥ प्रमा छन्दु, —स्तदन्तरिक्षश्च, वायुर्देवता, प्रतिमा छन्दु, —स्तद् द्यौः स्यो देवता, —स्त्रीवीश्छन्द, —स्तर्दिशः, सोमो देवता, गायत्री छन्द, —स्तदजा, बृहस्पतिर्देवता, त्रि-ष्टुप्छन्द, —स्तद्विरप्य, —मिन्द्रो देवता, जंगुती छन्द, —स्तर्द्रीः, प्रजापतिर्देवता, —ऽनुष्टुप्छन्द, —स्तदायु, —मित्रो देवता, —ष्णिकछन्द, —स्तर्चक्षुः, पूषा देवता, विराद् छन्द, —स्तर्दशो, वरुणो देवता, वृहती छन्द, —स्तर्कृषिः, पर्जन्यो देवता, पृक्किंछन्द, —स्तत्पुरुषा, परमेष्ठी देवता, तेन छन्दुसा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद ॥ १४ ॥ ९६-९७

पृथिव्युसि जन्मना वशा, साग्निं गर्भमघत्याः, सा मया संभुवा, —ऽन्तरिक्षमसि जन्मना वशा, सा वायुं गर्भमघत्याः, सा मया संभुव, द्यौरसि जन्मना वशा, सादित्यं गर्भमघत्याः, सा मया संभुव, नक्षत्रायसि जन्मना वशा, सा चन्द्रमुसं गर्भमघत्याः, सा मया संभुव, ऋगसि जन्मना वशा, सा सामं गर्भमघत्याः, सा मया संभुव, विदुसि

[१३] तै. १,३,१४,७ । काठ ४०,३,५ । [यो अ३प्स्वन्त० (ये अ३यो०) तत् । अथर्व ३,२१,१ । यः सोमे अन्तर्यो० । अथर्व ३,२१,२ । येनेन्द्रस्य रथश्च (य इन्द्रेण सरथं) ... । अथर्व ३,२१,३ । धीरो यः शक्रः (यो धीरः०) । अथर्व ३,२१,४ (द्वि च) । विश्वाद्गमसि यमु (यो देवो विश्वाद्यमु०) । अथर्व ३,२१,४ (प्र च) । य जोहवीमि०...तत् । अथर्व ३,२१,३ (द्वि च) । उक्षात्राय वशात्राय०...माग्र्ये । अथर्व ८,४३,११, अथर्व ३,२१,६,२०,१,३, तै. सं १,३,१४,७ । वैश्वानरज्येष्टे०...तत् । अथर्व. ३,२१,६]

[१४] तै. २,८,३ । तै. ४,३,७,१ । काठ. ३९,४ । वा. १४,१८-२०; १२,५३; १३,१९,२४; १४,६, १२,१४, १५,५८, ६४ । वाण. १५,१८-२२; १३,५४; १४,१९, २५, १५, १५, १६; १६, ७२, ८४]

[१५] काठ. ३९,८ । वा ११,५८ । काण्व. १२,५९ । मा औ ६,२,३]

जन्मना वृशा, सा राजानं गर्भमधत्थाः, सा मया संभुव, वागुसि जन्मना वृशा, सा प्राणं गर्भमधत्थाः, सा मया संभवा, —ऽऽपोऽसि जन्मना वृशा, सा यज्ञं गर्भमधत्थाः, सा मया संभुव ॥ १५ ॥ ९८

यां देव्यंसीष्टके कुमार्युपशीवुरी सां मौपशेष्व जायैव संद्रमित्पुतिः, यां देव्यंसीष्टके प्रफ-
व्युपशीवुरी सां मौपशेष्व जायैव संद्रमित्पुतिः, यां देव्यंसीष्टके युवर्तिकुपशीवुरी सां मौपशेष्व
जायैव संद्रमित्पुतिः, यां देव्यंसीष्टके आयुर्दाः प्राणंदा अपानदा व्यानदाश्चक्षुर्दाः श्रोत्रदाः
शुधिव्यामन्तरिक्षे दिवः पृष्ठं उपशीवुरी सां मौपशेष्व जायैव संद्रमित्पुतिः, यां देवीः स्थेष्टकाः
सुशेवा उपशीवुरीस्तां मौपशेष्वं जायां हुव संद्रमित्पुतिम् ॥ १६ ॥ ९९

संवयसे त्वा, —ऽभिवयसे त्वा, —ध्वंयसे त्वा, बृहद्वयसे त्वा, संहृयसे त्वा, संहमा-
नाय त्वा, सांसह्ये त्वा, संहस्वते त्वा, —ऽभीपांहे त्वा, —ऽभिम्ये त्वा, —ऽभिमातिपांहे त्वा,
—ऽभिमातिमे त्वा ॥ १७ ॥ १००

भूपृच्छदसि, वरिवृच्छदसि, प्राच्यस्य, —र्षीस्य, —न्तरिक्षमस्यो, —जोदां त्वौजसि साद-
यामि, पयोदां त्वा पयसि सादयामि, तेजोदां त्वा तेजसि सादयामि, यज्ञोदां त्वा यज्ञसि
सादयामि, वचोदां त्वा वचसि सादयामि, शुधिव्यास्तां द्रविणे सादयाम्य, —न्तरिक्षस्य
त्वा द्रविणे सादयामि, दिवस्तां द्रविणे सादयामि, दिशां त्वा द्रविणे सादयामि, द्रवि-
णोदां त्वा द्रविणे सादयाम्य, —ऽप्सुपदासि, गृध्रसदासि, श्येनसदासि, सुपर्णसदासि,
नाकसदासि ॥ १८ ॥ १०१

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि, ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि, ज्योतिर्विष्टं त्वा सादयाम्य, —
ध्वंज्योतिषं त्वा सादयामि, बृहज्ज्योतिषं त्वा सादयामि, विश्वज्योतिषं त्वा सादयाम्य, —
जुसां त्वा सादयामि, मांस्ववीं त्वा सादयामि, दीप्यमानां त्वा सादयामि, रीचमानां
त्वा सादयामि, ज्वलन्तीं त्वा सादयामि, मलमलाम्बुवन्तीं त्वा सादयामि, जाग्रतीं त्वा
सादयामि, शोषयन्तीं त्वा सादयामि ॥ १९ ॥ १०२

कृत्स्निना नक्षत्रं, —मृषिर्देवता, —ऽमं रुचः स, प्रजापुतेः सोमस्य घातं, —ऋचे त्वा, रुचं
त्वा, मामं त्वा, ज्योतिषे त्वा, तेन छन्दुसा तेन ब्रह्मणा तया देवंतयाङ्गिरस्वेद् ध्रुवां
मीद, रोहिणीं नक्षत्रं, प्रजापतिर्देवतं, —न्वगां नक्षत्रं, मरुतो देवता, घातुर्नक्षत्रं, रुद्रं

[१६] ऋ. ३९, ९ । मा. धी. ६, २, ३ ।

[१७] मा. धी. ६, २, ३ ।

[१८] तै. ४, ७, ९, ६ । ऋ. ३९, ९ । या. ३३, ५३ । ऋ. १४, ५५ । मा. धी. ६, २, ३ ।

[१९] तै. १, ४, ३, ४ । मै. जा. ३, १, ९ । ऋ. ४०, ४ । या. ३३, ५३ । ऋ. १४, ५५ । मा. धी. ६, २, ३ ।

देवता, पुनर्वसुर्नक्षत्र, —मदितिर्देवता, तिष्यो नक्षत्रं, बृहस्पतिर्देवता, —ऽऽश्लेषा नक्षत्रं,
 सर्पा देवता, मघा नक्षत्रं, पितरो देवता, फल्गुनीर्नक्षत्रं, भृगो देवता, फल्गुनीर्नक्षत्र,
 —मर्यादा देवता, हस्तो नक्षत्रं, सविता देवता, चित्रा नक्षत्रं, त्वष्टा देवता, निष्टयं
 नक्षत्रं, वायुर्देवता, विशाखं नक्षत्र, —मिन्द्राग्नी देवता, —ऽनुराधा नक्षत्रं, मित्रो देवता,
 ज्येष्ठा नक्षत्रं, वरुणो देवता, मूलं नक्षत्रं, निष्कृतिर्देवता, —ऽऽषाढा नक्षत्र, —माघो देवता,
 —ऽऽषाढा नक्षत्रं, विश्वे देवा देवता, —ऽभिजिन्क्षत्रं, ब्रह्मा देवता, श्रौणा नक्षत्रं, पि-
 ष्युर्देवता, श्रविष्ठा नक्षत्रं, वसवो देवता, शतभिषं नक्षत्र, —मिन्द्रो देवता, प्रोष्ठपदा
 नक्षत्र, —महिर्बुध्न्यो देवता, प्रोष्ठपदा नक्षत्र, —मज्ज एकपादेवता, रेवती नक्षत्रं, पूर्वा देव-
 ता, —ऽश्वयुजा नक्षत्र, —मघिनो देवता, भरणीर्नक्षत्रं, यमो देवता, ब्राह्मणो नक्षत्रं,
 सौमो देवता, —ऽर्जं रुचः स्य, प्रजापतेः सौमस्य धातु, —ऋचं त्वा, रुचं त्वा, भासं त्वा,
 न्योतिषे त्वा, तेन छन्दसा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवा सीद ॥ २० ॥ १०३

समीची नामासि, प्राची दिक्, तस्यास्तेऽग्निर्ऽधिपति, —रसितो रक्षिता, यश्च तैऽधिपति-
 र्यश्च रक्षिता ताभ्यां नमो अस्तु, तौ नो मृडतां, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेनयोर्जम्भे
 दध्म, ओज्जऽस्या नामासि, दक्षिणा दिक्, तस्यास्ता इन्द्रोऽधिपति, —स्तिरधीनुराजी रक्षिता,
 यश्च तैऽधिपतिर्यश्च रक्षिता ताभ्यां नमो अस्तु, तौ नो मृडतां, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि
 तमेनयोर्जम्भे दध्मः, प्राची नामासि, प्रवीची दिक्, तस्यास्ते सौमोऽधिपतिः, सृजो
 रक्षिता, यश्च तैऽधिपतिर्यश्च रक्षिता ताभ्यां नमो अस्तु, तौ नो मृडतां, ते यं द्विष्मो यश्च
 नो द्वेष्टि तमेनयोर्जम्भे दध्मः, सुपदा नामास्यु, —द्वीची दिक्, तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिः,
 सृदागू रक्षिता, यश्च तैऽधिपतिर्यश्च रक्षिता ताभ्यां नमो अस्तु, तौ नो मृडतां, ते यं
 द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेनयोर्जम्भे दध्मो, ऽऽस्था नामास्यं, —चाची दिक्, तस्यास्ते विष्णु-
 रधिपतिः, कृत्वापृथीवो रक्षिता, यश्च तैऽधिपतिर्यश्च रक्षिता ताभ्यां नमो अस्तु, तौ नो
 मृडतां, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेनयोर्जम्भे दध्मो, ऽधिपत्नी नामास्यु, —ची दिक्,
 तस्यास्ते बृहस्पतिर्ऽधिपति, —शित्रो रक्षिता, यश्च तैऽधिपतिर्यश्च रक्षिता ताभ्यां नमो अस्तु,
 तौ नो मृडतां, ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेनयोर्जम्भे दध्मः ॥ २१ ॥ १०४

[२०] तै. ४, ४, १० । ऋ ३९ १३ । वा १३, ३९, १२, ५३, १३, १९ ०४, १४, ६, १२, १४, १५, ५७-५८, ६४ । ऋ
 १४, ४१, १३, ५४, १४, १९, २५, १५, ५, १५-१६, १६, ७९, ८४ । मा श्री १, ०, ३ ।

[२१] तै. ५, ५, १० । [यं द्विष्म०...जम्भे दध्मः । अयं ३, २७, १-६]

स्वयं कृण्वानः सुरगमप्रयावं तिग्मशृङ्गो वृषभः शौशुचानः ।	
प्रत्नं स्रघस्यमनुपश्यमाना आ तन्तुमुर्विर्दिव्यं त्रतान ॥	१०५
त्वं तन्तुरुतं सैत्रये त्वं पन्था भवसि देवयानः ।	
त्वयाभे पृष्ठं वयमारुहेम यत्र देवैः सधमादं मदेम ॥	१०६
अतिसर्गं ददतो मानवायोर्ध्वं पन्थामनुपश्यमानाः ।	
अजुपन्त मरुतो यज्ञमेतं वृष्टिद्यावानममृतं स्वर्बिदम् ॥	१०७
आवर्तमानो भूधनस्य मध्ये प्रजाः कृण्वन् जनयन् विरूपाः ।	
स्रध्वत्सर्गः परमेष्ठीं धृतं व्रतो यज्ञं नः पातु रजसः परस्मात् ॥	१०८
प्रजां ददातु परिवत्सरो नो धाता दधातु सुमनस्यमानः ।	
वर्हीः साकं बहुधा विश्वरूपा एकव्रता मामुभिसंविशन्तु ॥ २२ ॥	१०९
हिरण्यगर्भैः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पुतिरैक आसीत् ।	
सं दाधार पृथिवीं धामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	११०
यः प्राणतो निमित्तश्च राजा पतिर्विश्वस्य जगतो बभूव ।	
इंशे यो अस्य द्विपद्वर्धतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	१११
यं ओजोदा बुलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिष्यं यस्य देवाः ।	
यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	११२
यस्येवं विश्वे गिरयो महित्वा सुमुद्रं यस्य रसया सहार्हुः ।	
दिशो यस्य प्रदिशः पञ्च देवीः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	११३

[१०] काठ ४०, १२ । ति. मा २, ४, २, ५ द । मा श्री ६, २, ६ । [धाता दधातु सुमनस्यमानः । अयं. ७, १९, १; १३, १, १५]

[११] मे ३७, १५, ३, १२, १६-१७ । ति. ४, १, ८, ३ । काठ ४०, १, १ । वा १२; १०२, १३ ४, २३, १-३, १५, १०-१३, २७, २५-२६, २९, ३४, ३२, ३, ६-७ । काण्य १३, १०१; १४, ४, २५, १, ३, २७, १४-१७, २९, ३३-३५, ३१, ४६ । मा. श्री ६, २, ३ । [हिरण्यगर्भे समवर्तताग्रे... विधेम । अ. १०, १२१, १, अयं ४, २, ७, ११, ५, १ ति. सं ४, १, ८, ३, २, ८, २, ताण्य मा. ९, ९, १२, ति. १०, २३ । यः प्राणतो... विधेम । अ. १०, १२१, ३; अयं. ४, २, १, ति. सं ४, १, ८, ४, ७, ५, १६, १ । य ओजोदा (आत्मदा) ०... विधेम । अ. १०, १२१, २; अयं ४, २, १, १३, ३, २४, ति. सं ४, १, ८, ४, ७, ५, १७, १ । यस्येवं विदये गिरयो (दिग्मयतो) ०... । विधेम । अ. १०, १२१, ४, अयं ४, २, ५; ति. सं ४, १, ८, ४]

येन यौरुग्रां पृथिवीं च दृढां येन स्वः स्तमितश्च येन नाकः ।	
यो अन्तरिक्षश्च विषमं वरीयः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	११४
ये इमे याथापृथिवीं तस्तभाने अधारयद्रौदसी रंजमाने ।	
यस्मिन्नाधि वितुतः यसा एति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	११५
आपो ह यन्मुहूर्त्तं विश्वमायन् गर्भं दधाना जनेयन्तीराग्नेम् ।	
र्ततो देवानां निरवर्ततामुः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥	११६
आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिर्घातो दृधातु सुमतस्व्यमानः ।	
संश्वत्सरं क्रतुभिः सश्विदानो मायि पुष्टिं पुष्टिर्पतिर्दधातु ॥ २३ ॥	११७

[१४७८]

॥ इति मध्यमकाण्डे त्रयोदशः प्रयातकः ॥ १३ ॥

॥ इति मध्यमकाण्डे समाप्तम् ॥

[येन यौरुग्रां०० विधेम । अ. १०, १२१, ५, अथर्व. ४, २, ४, तै. म. ४, १, ८, ५ । य इमे याथा पृथिवीः ।
 अ. १०, १२०, ९, अथर्व. ५, १२, ९, तै. म. ३, ६, ३, ४, नि. ८, १४ । (यं क्रन्दन्ती अयसा) तस्तभाने०...
 विधेम । अ. १०, १२१, ६, अथर्व. ४, २, २, तै. म. ४, १, ८, ५ । आपो ह यन्मुहूर्त्तं (यत्पुहूर्त्तं) . विधेम ।
 अ. १०, १२१, ७, अथर्व. ४, २, ६, तै. म. २, ७, १२, १, ८, ५, तै. म. १, २३, ८ । कस्मै देवाय०० विधेम ।
 अ. १०, १२१, १-९, अथर्व. ४, २, १-८ । आ ना प्रजाः । अ. १०, ८, ४, अथर्व. १४, २, ४०]

अथ तृतीयं काण्डम् ।

अथ प्रथमः प्रपाठकः ।

अग्निचितित्राक्षणम् ।

जुह्वमग्ने सैमादिं, जुह्वे^{वै} यज्ञमुखं, मुखतो वा एतद्यज्ञमालब्ध, जुश्वा वै देवा विराजम-
हयन्त, तेजुह्वा जुह्वन्, मन्त्रं वै विरा, उन्नं जुह्वे, रश्कोऽग्निं, यजुह्वा जुहोत्यन्नस्य
चाकंस्य चावुरुद्धया, अष्टौ कृत्वो जुह्वां गृह्णात्य, षाक्षरा गायत्री, गायत्री यज्ञमुखं,
यज्ञमुखंमेवालब्ध, यत्सावित्राणि हुयन्ते प्रसृत्या, अथो यजुषामेवं नानावीर्यत्वाया, ऽग्निं वै
यज्ञ यत्रागच्छत् तं सुवितांनवृषद्यत्सावित्राणि हुयन्तेऽग्नेरेवानुक्तात्वा, अग्निं ज्योतिर्निचाय्य
पृथिव्यां अघ्याभ्ररदिति, सविता वा एतदग्रे ज्योतिः पृथिव्याः समभरत्, तस्मादेवंमाह,
युक्तिमन्ति च जुहोति मनुस्वती च, युक्तेन हि मनुसा यज्ञस्तायते, पडृग्माणि भवन्ति,
पङ्का ऋतव, ऋतुभेव प्रतिष्ठित्ये, ति वा एष यज्ञमुखोऽयोऽन्यामाग्नेव्या अग्रे देवतामुपैति,
यत्सावित्राणि न स्पूरियात्सावित्रात् प्रसवा, द्रष्टौ वा एतानि यजूंष्य, षाक्षरा गायत्री, गायत्री
यज्ञमुखं, तेन यज्ञमुखान्ति, यदु सावित्राणि तेन सावित्रात् प्रसवान्ति, छन्दोभिर्जुहोति,
छन्दोभिर्वा एतदप्रये वलिं हारयति, यद्वो हास्य वलिहतो भवन्त्य, यं यज्ञस्य नदीयो,
यजुर्गजमानस्य, यद्वि कामयेत, यज्ञं यज्ञशसैनापयेय, मित्यृगुत्तमानि कुर्याद्, यज्ञं
वा एतद्यज्ञशसैनापयेति, यद्वि कामयेत, यजमानं यज्ञशसैनापयेयामिति, यजुर्गुत्तमानि
कुर्याद्, यजमानं वा एतद्यज्ञशसैनापयेत्या, हृतीनां वा अभिक्रान्त्या यजमान ऋधोति,
यं कामयेत, ऋभुयादिति, तस्य सकृन्सर्वाण्यनुदृत्य जुहुयाद्, ऋधोत्यं, यं कामयेत,
पापीयान्त्स्यादिति, तस्य नाना जुहुयात्, पापीयान् भवत्य, चां स्तोमं संमधेयं, तपोह,
ममृदया एव, गायत्रेण रथन्तरमिती, यं वै गायत्री, यं रथन्तरं, मसौ वृहं, दुर्नयोर्वा
गुणं लोकयोर्व्याप्त्या अन्ततः क्रियते, ऽष्टौ वा एतानि यजूंष्य, षाक्षरा गायत्र्य, धरशो
वा एतद्गायत्री प्रीणात्यं, य यदाहुतिर्नवमी तेन त्रिवृतो यत्प्रसवेति, त्यय यदेकामाहुतिमष्टा-
मिर्यजुभिर्जुहोति तस्मादकस्मै सते यद्वो वलिं हारन्ति, यद्वो हास्य वलिहतो भवन्ति,

यञ्जुत्तमानि भवन्ति, ब्रह्म वै यञ्जु, — ब्रह्मणि वा एतद्दन्ततो यज्ञस्य यञ्जमानः प्रवितिष्ठति ॥१॥ १
 सावित्रैरभिमादत्ते प्रसृत्यै, चतुर्भिरादत्ते, चत्वारि वै छन्दांसि, छन्दोभिरेवाद्दत्ते,
 ऽथो ब्रह्म वै छन्दांसि, ब्रह्मणैवाद्दत्त, इयं वै गायत्र्य, —न्तरिक्षं त्रिष्टुप्, द्यौर्जगती,
 दिशोऽनुष्टुप्, सुवित्प्रसृतो वा एतद्देव्यो लोकैभ्यश्छन्दोभिर्दिग्भ्यश्चाग्निं संभरति, यत्र वा
 अद्देवोऽग्निर्होत्राद्गीर्पापाक्रामत्सं सर्वेषु भूतेष्ववसद्, यां वनस्पतिष्ववसत्तां वेषा अवसत्, सं
 यञ्जु निरद्दहत् तानि कृत्वाप्राण्यभवन्, येन समचूरत्तस्युपरि, यत्रावसत् तत् पर्व, यद्वेणव्य-
 भ्रिर्भेदुति स्वैर्नैवेन सं योनिना संभरति, यो वै वनस्पतीनां फलप्रहितमः सं एषा वीर्यवत्तमो,
 वेणुवै वनस्पतीनां फलप्रहितमः, सं एषा वीर्यवत्तमो, ऽञ्ज वै फल, —मन्त्रमश्को, ऽश्को
 ऽग्नि, —रक्षेण वा एतद्दन्तमर्कमग्निं संभरति, व्याममात्री काश्यं, —तावद्वै पुरुषे वीर्यं, वीर्य-
 संमिता क्रियते, ऽथो एतावान् वै पुरुषे महिमा, सृष्टिज्ञोऽवृद्धया, अरत्निमात्री कार्या
 यज्ञपुरुषासंमिता, प्रादेशमात्री काश्या विष्णुना यज्ञेन संमितो, —मयतःक्षुत्काश्चोर्मयस्वार्था
 घस्यावृद्धया, अन्यतःक्षुत्कार्या, अन्यतःक्षुद्धिं फाल, —स्तावन्तमर्कं कुरोत्यं, —त्र वै
 अश्को, ऽञ्जाघस्यावृद्धया, औदुम्बरी कार्या, —र्वा उदुम्बु, ऊर्जाऽवृद्धया, अपरिमिता
 कार्यापरिमितस्यावृद्धयं, य एवं केशु वृक्षः फलप्रहितस्यु काश्यानाघस्यावृद्धौ ॥२॥ २
 अश्वेन वै देवा अग्ने विज्जिति व्यजयन्त, यदश्वेन यन्ति, विजित्या, अग्निर्वै यञ्जु यत्रा-
 गृह्यत् तं प्रजापुतिरन्वुपश्यत्, प्राजापत्योऽश्वो, यदश्वेन यन्त्यग्नेरवानुक्शत्यै, प्रजापुतिर्वा
 अग्निं संभरिष्यन्तसं एभ्यो लोकैभ्योऽश्वं निर्मायु दिग्भ्यश्चाग्निं संभरद्, यदाद्, दिवि ते
 जन्म परममन्तरिक्षे तव नाभिः पृथिव्यामीधि योनिरिदिति, यथादेवतं वा एतद्देव्यो लोकैभ्यो
 ऽश्वं निर्मायु दिग्भ्यश्चाग्निं संभरति, युजाथा संस्रमं युवं, —मित्याह, युवत्या एवं,
 गर्दभेन संभरत्ये, —प हि पशुनामनुपजीरनीयतुमो, अग्निर्वा एतस्याग्ने सृष्टस्य योनि रेतो निर-
 दहत्, तस्मादेपं समादुदन्यैः पशुमी रेतो धत्ते, ऽथ कनिष्ठो, ऽश्वं पूर्वं नयन्ति गर्दभमपरं
 पापवसीयसस्य व्याधुर्यै, तस्माच्च श्रेयांसं पूर्वं यन्ते पापीयान् पश्चादन्वेति, यद्वि काम-
 येत, पापवसीयसं स्यादिति, गर्दभं पूर्वं नयेत्परंपूरमंशु, —मेतेन वै निपुञ्जुनः सांराकिः
 पापवसीयसं चकार, तत्र पापवसीयसमेवैतेन करोति, योगे योगे तत्रस्तुर, —मित्युतिमत्या
 वाञ्छवत्या यन्त्यं, —ञ्ज वै वाञ्छो, गातृरुति, —रक्षाय च संलु वै गातरे चाग्निर्धीयते,

[२] मे ७, १ । षट् १९, १ । षडि २०, ८ । षा. भा. ६, ३, १, ३० ।
 [३] मे २, ७, २ । मे ५, १, २ । षट् १९, २ । षडि २०, ८ । षा. भा. ६, ३, २, ३-५ । षा. १६, १४-१६ । षा. १, २०.
 १४-१६ । [योगे-योगे तपस्तन० । आ १, ३०, ७, भा. १६३, ७२३, भा. २०, २२, १, मे ४, ६, २, १]

यद्वृत्तिमत्या वाज्वत्या यन्त्यन्नस्य च गातोश्चावृद्धथै, भवति वा एषं श्योऽग्निं चिनुते, संवो वै भवत इरस्यति, वृत्ती वा एषं प्राजापत्यो यदृशो, यदाह, प्रतूर्वेन्नेह्यवक्रामन्नशस्तीरिति, वञ्जेण वा एतदंशस्तीररातीयन्तुमवक्रामति, रौद्रां वै पशवो, ऽग्निं रुद्रां, यद्रुद्रात् पशूननिर्घाच्याग्निं चिन्वीत रुद्रोऽस्य पशून्नुभिमानुरुः स्याद्, यदाह, रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरहीति, रुद्राद्वा एतत् पशून्निर्घाच्याग्निं चिनुते, ऽघातुकोऽस्य पशुपतिः पशून् भवत्यु, - श्वन्तरिक्षं वीहीत्याहर्षा लोकान्नां विधृत्यै, रक्षाशसि वा एतौ जिघांसन्त्यग्निं संभरिष्यन्ती, यदाह, स्वास्तिग्व्यतिरभयानि कृष्वन्निति, स्वास्तिमेवाभ्यामक्रः, पुरीषं वा अग्नेरायतुन्, - मङ्गिरस एतमग्ने समभरद्, यदाह, - ऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदोभरोति, सायतनमेवेनं देवताभिः संभरति, येन पुरुषेण संग्रहेत् तमग्निमन्त्रयेत्, - ऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदंछेमा इति, वाजुमेवं तेन तस्माद् वृद्धके, प्रजापतये प्रोच्याग्निश्चेत् ३व्या, इत्याहु, - यतः स्वयस्वोदयुनं ततो वल्मीकवपामुपशान् वृष्या, - द्वाग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्यामा इती, - यं वै प्रजापुति, - स्तस्या एषं कर्णो यद्वल्मीक, - स्तस्मा एव प्रोच्याग्निं चिनुते, श्रुष्वन्ति हैनमाग्निं चिकथान, - मसां अग्निमुच्येति, तस्मात् पापीयाश्च श्रेयसः कर्ण आह, कर्णः कर्णायाह ॥ ३ ॥

३

अन्वमिहृषेसामग्रमकशदित्या, - हो, - ऽनुकशात्या एवा, - ऽऽगात्यु वाज्वध्वानं सर्वा मृधो विपूनुता इति, मृषु एवं व्यास्थतैछद्, वा एतं प्रजापुतिः पूर्वयर्चा, - ऽविदुदत्तरयं, - पीद्वेनं पूर्वयर्चा, - ऽविन्दुदत्तरया, योस्ते पृष्ठे पृथिवीं सधस्थमिति, योश्छेतस्यु पृष्ठे, पृथिवीं सधस्थ, - मात्मान्तरिक्षं, समुद्रो योनिरित्या, - त्मां श्छेतस्यान्तरिक्षं, समुद्रो योति, - विंक्रशाय चक्षुषा त्वमभितिष्ठ पृतन्यत् इति, पृतन्यन्तुमेवाभितिष्ठति, यं द्विष्वाचं वृषात् ॥ अममभितिष्ठ ॥ इति तमेवाभितिष्ठत्यु, - त्कामेत्या, - हो, - त्कान्त्या एवं, यत्र वै यजस्यानुरुषं क्रियते तद्यजमान क्रभोत्सु, - त्कामोदक्रमो, - दित्यनुत्सुं वा एतत् क्रियते यजस्यावृद्धथै, कृष्णो वै भूत्वाग्निंश्चं प्राग्निवत्, स एतदमद्ययत्र मृगशकं, - यदंशस्य पदे जुहोत्यग्निमेव्येवं जुहोत्यायतनवत्यु, - न्योऽघृषुः स्यायदनायतने जुहुया, - देतदं तद्यदाह, - मृगशकमरेन्वुराडिति, मनुस्वतीभ्यां जुहोति, मनुसा वाहुतीराप्यन्ते, शिष्टेभ्यां जुहोतीन्द्रियस्यावृद्धथा, अन्नवतीभ्यां

[४] म. २, ७, २। ते ५, २, २-३। कठ. १०, ३-४। व. ३०, १। न। न। ६, ३, ३, ६। व. ११, १७-२०। फल १२। १७-२०। [अन्वमिहृषेसा ॥ अर्षां ७, ८, १, १८, १, १७-२८]

जुहोत्यन्नाद्यस्यावरुद्धैः, गायत्र्या परिहित्य, —स्या एवैतं तेन परिगृह्णाति, त्रिष्टुभा, —न्त-
 रिखात्तेना, —ऽनुष्टुभा परिहित्य, —नुष्टुवै सर्वाणि छन्दोऽसि परिभृ, —स्तस्मादनुष्टुभा परिहि-
 खति, सावित्रैरग्निमादत्ते प्रयत्यै, द्वाभ्यां सनति, द्विपाद्यमानः प्रतिष्ठित्यै, शुग्वा अत्र
 प्रजा क्रुच्छति यत्राग्निः रायते चीयते वा, यदाहु, शिवं प्रजाभ्याऽद्विश्मन्तमिति, प्रजाभ्य
 एवैतं च शिवमकः ॥ ४ ॥

४-६

अपां पृष्ठमसी, —त्याहा, —ऽपां च श्वेतं पृष्ठं, पृष्ठेनैवैतत् पृष्ठमुक्थोन्निरत्रैरिति, योनिर्वा
 एऽपोऽत्रैयत् पुष्करपर्णं, नाभिवंधुकः, संयोनिरिव सनाभिः संश्रियते, दिवां मात्रया वरिणा
 मृधस्वै, —त्यनयोरेवैतं मात्रया वरिणा प्रथयति, शर्म च स्थो वर्म च स्या, इति कृष्णाजिनं
 च पुष्करपर्णं च संस्त्वृणाती, —मे एवास्मा एतद् द्यावापृथिवी संस्त्वृणाति, व्यचस्वती संस्व-
 सेयामिति, न वा एतन्मनुऽस्या यन्तुमर्हन्त्या, —स्यामेवैतं परिगृह्णाति, कृष्णाजिनं संभरत्ये,
 —पं हिं पुत्रानामनुपजीवनीयतमो, ऽथो आरण्यानेवं पृश्च्युर्चाप्यति, लोमतः संभरत्यं, —तो
 वै कृष्णाजिनस्य सदेव, यज्ञेनैव यज्ञं संभरति, पुष्करपर्णेन संभरति, योनिर्वा एऽपोऽ-
 त्रैयत् पुष्करपर्णं, स्वैनेवैतं योनिना संभरति, गायत्रीभिर्भ्राह्मणस्य संभरति, गायत्री हिं
 ब्राह्मणं, —त्रिष्टुभा राजन्यस्य, त्रैष्टुभो हि राज्ञस्यो, जंगतीभिर्वैश्यस्य, जागुतो हि वैश्यो
 यं कामयेत, क्रध्रुवादिति, तस्य गायत्रीभिश्च त्रिष्टुम्भिश्च संभरेद्, क्रभोति, पुरीष्योऽसि
 विश्वंभुरा अथवा त्वा प्रथमो निर्मन्थदद्या इति, प्रजापतिर्वा अथवा, सं एतमग्रेऽमन्धत्, सो
 ऽजनयत्, स्व एवैतं मन्थति, सं जनयति, तिसृभिः संभरति, त्रयो वा इमं लोकां,
 एभ्य एवैतं लोकैभ्यः संभरति, यजुस्तुरीयं, द्विरभ्य एवैतं तेन संभरति, पुरोवातं च वै
 वातं च वर्षमनुप्रतिष्ठति, वर्षमनोऽपधया, औपधीरेनु पशुः, पशूनेनु मनुष्या, एतां वै
 प्रतिष्ठा, —स्ता यजुमानोऽवरुद्धे, ऽपो देवीरुपसृजा मधुमती, —रित्याहोपचीनां प्रतिष्ठित्यै,
 तांतामास्यानादुज्जिहतामोपधयः सुपिप्पला इति, तस्मादेतांतामास्यानादुज्जिहतामोपधयः
 सुपिप्पलाः, न ते वायुमीतिरिधा दद्यात्विति, तस्मादेतस्या यत्कृष्यते यत् रायते तत् मधी-
 यते, यद् घृतेन जुहुयात् शुचंमामर्षये, —दयं यदप उपसृजति भ्रमययेवं, यो देवानां चरमि

[५] मे ०.७.३। ते. ६.१.४-५। कठ १९४-५। भा० ३०.० ३। ग म ६.४ १.६। का. ११.०९-३०.३८-
 ४३। क० १२.२९-३०.३८-४३ ।

प्राणधेन कस्म देव वषडस्तु तुभ्यमिति, पङ्कां क्रतव, क्रतुषु वा एतद् वृष्टिं प्रतिष्ठापयति,
 तस्मात्सर्व. क्रतवो वृष्टिमन्तः, सुजातो ज्योतिषेति, स्वर्ग्यमैवेनमक, — वीसो अग्रे विश्वरूपः
 सच्ययस विभावसा इति, छन्दांसि वा अत्रैवीस, — छन्दांस्येष वृस्ते, छन्दोभिरैवेनं
 परिददात्यागांशुकमेनमस्मिँछोकै वासो भवत्यं, — नद्योऽमुंभिल्लोकै भ्राति य एवैवेद, वरुणमे-
 निवी एष एत, — ह्यदुतिष्ठ स्वधुरे, — त्यूर्ध्वमेव वरुणमेनिमृत्सृजति, द्वाभ्यामुत्सृजति,
 द्विषावजमानः प्रतिष्ठित्यै, स जातो गर्भो असि रौद्रस्पोरित्य, — नयोवी एष गर्भ, आभ्या-
 मेयोऽधिजायत, आभ्यामैवेनमधिजनयत्यं, — मे चारुर्विभूता औपुधीष्यिति, तस्मात् सर्वास्वापुधी-
 प्त्सिः, प्र मातृभ्यो अधि कनिकदश इत्यो, — पद्यो वा एतस्य मातर, — स्ताभ्या एवेनमधि-
 प्रत्यावयते, — छद्वा एत प्रजापतिः पूर्वैणार्धरुचैना, — ऽनूत्तरेणातिष्ठते, — पीदेवेनं पूर्वैणार्धरुचैना,
 — ऽनूत्तरेणासित ॥ ५ ॥

७

स्थिरो भव वीड्वक्त्रा इति गर्दभे आदधाति, वीर्यमस्मिन् दधाति, तस्मात् सर्वेषां पशूनां
 गर्दभो वीर्यवत्तमो, वीर्यं च ह्यस्मिन् दधाती, — श्वरो वा ए३पोऽन्तरिक्षसंभ्रुत्वा प्रजा हिंसि-
 तो, — यदाहु, शिवो भव प्रजाभ्या इति, प्रजाभ्य एवेन च शिवमक, — मा पाद्यायुषः पुरेत्या, —
 युरेवास्मिन् दधाति समष्टयै, वृषाग्निं च वृषुणं भरन्निति, वृषाश्छेष वृषुणं भर, — क्षपां
 गर्भं च समुद्रिषमित्य, — पां च ३त्येप गर्भः समुद्रिषो, ज्ञा आपादि वीतया इत्य, — मिना चै
 मुरेन देवा इमाल्लोकानभ्यजय, — अग्निना वा एतन्मुखेन यजमान इमाल्लोकानभिजयत्य, — तं च
 सत्यंमते च सत्यं, — मते चैव सत्यं च प्रतितिष्ठती, — यं च क्रतु, — मसौ सत्यं, — मनेयोरैव
 प्रतितिष्ठत्यं, — हवीं क्रतुं च, रविः सत्यं, — महोरात्रयोरैव प्रतितिष्ठत्यो, — पद्यः प्रतिगृष्णीता-
 ग्रिमेतमित्यो, — पुधीरेव च सम्यञ्च दधाति, पुष्पवतीः सुपिपला इत्यो, — पुधीरेव फलं ग्राहयति,
 तस्मादौपद्यः शीर्षेन फलं गृह्णाति, वरुणमेनिवी एष एतर्षेपनद्वो, मिं पाजसा पुषुना शोशुचाना
 इत्यं, — नुरूपैव वरुणमेनि च विष्पति, द्वाभ्या च विष्पति, द्विषावजमानः प्रतिष्ठित्यै,
 आपो हि षो मुयोभुवा इत्य, — प उषसृजत्यां, — पो वा अज्ञान्तस्य शुमपिषिका, — स्तस्मादप उष-

[उदु निष्ठा० । ऋ ८२३,५, ते म ४,१,४,१ । स जातो गर्भो० । १०,१,०, ते च ४,१,४,०]

[६] मं २,७४-५१ ते ५,१,५-६ । ऋ १९,५-६ । ऋ ३० षा वा ६,४,४,३ वा ११,४,४-५०, ५,३-५४;
 ३३,१४ । वा ३०,४४-४७, ४९-५१, ५४-५५, ३६, १४ । [अज्ञा (म) आपादि वीतये । ऋ ६,१६,१०,
 मा १,६००, ते म २,५,७,१,८,१ । ते मा ३,५,२,१ । वि पाजसा पुषुना० । ऋ ३,६,१,१ । ते च ४,१,५
 १ । आपो दिष्ठा० । ऋ १०,९,१ । मा २८२७ अपर्ष १,५,१ । ते च ४,१,५,१,५,६,१,४,७,४,१९,४,
 १ । आ ४,४,२,४,०, १,१,१, १ । ऋ ९,७,७]

सृजति शान्त्यै, तिस्रभिरुपसृजति, त्रिवृद्धद्ययि, — वरुणमेनिर्वा एष एतद्धि, मित्रः सृष्ट-
ज्या पृथिवीर्मिति, मित्रैणैव वरुणमेनिः सृष्टसृजति, रुद्राः सृष्टज्या पृथिवीर्मित्ये, — ता
वा एतामग्ने देवताः प्रजापतये संसृजुः, — स्ताभिरुवैनाः सृष्टसृजति, पञ्चभिः सृष्टसृजति,
पाङ्क्तो यज्ञो, यवानेव यज्ञस्तमालब्ध ॥ ६ ॥

मुखस्य शिरोऽसी, — त्याह, यज्ञो वै मुखे, — स्तस्य वा एतच् शिरो यदुरा, मुखतो वा
एतद्यज्ञमालब्ध, वसवस्त्वा कृण्वन्त गायत्रेण छन्दसेति, छन्दोमिश्च वा एषा देवतामिश्च
क्रियते, छन्दोमिश्चैवैनां देवतामिश्च करोति, ध्रुवासि पृथिरेव्यसीति, छन्दसामेवैवाशी, — र-
दित्या रास्ता, — स्यदितिष्टे बिलं गृम्णात्विती, यजुषा करोत्य, — यजुषा हि मनुष्याः कुर्वन्ति
व्यावृष्यै, तां पुत्रेभ्यः प्रापुछ, — ददितिः श्रपयानित्या, — दित्या वा इदं स्मो येन्मनुष्याः, —
स्तैभ्य एवैनाः संप्रादात्, अ्युद्धिः कार्या, त्रयो वा इमे लोका, एषाः वा एषां लोकाना-
मुखा प्रतिमा क्रियते, ऽष्टस्तना कार्या, गायत्र्या रूपं, चतुस्तना कार्यादित्या दोहाय,
द्विस्तना कार्या, — अन्तरिक्षं वा उखे, — मां लोकौ स्तनौ, प्रतौ ह वा इमौ लोकौ दुहे य एव
वेद, व्याममात्री कार्या, — तावद्वै पुरुषे वीर्यं, वीर्यसंमिता क्रियते, ऽथो एतावान् वै
पुरुषे महिमा, मुहिस्रोऽवरुद्ध्या, अरत्निमात्री कार्या यज्ञपुरुषासंमिता, प्रादेशमात्री कार्या
विष्णुना यज्ञेन संमिता, — ऽथो प्रजापतेरेवानतिवादाय सप्तभिर्धूपयति, सप्त वै शीर्षेन प्राणाः,
शिर एतद्यज्ञस्य यजुषा, शीर्षे वा एतत् प्राणान् दृधाति, सप्तभिर्धूपयति, सप्त वै छन्दाः-
सि, छन्दोभिरुवैनां धूपयत्य, — थो ब्रह्म वै छन्दाःसि, ब्रह्मणैवैनां धूपयति, वैष्णवश्च वा
एतत् पात्रं, तत्स्वया देवतया व्यर्थयति यदन्त्याभिदेवताभिर्धूपयति, यदाह, विष्णुस्त्वा
धूपयत्यद्विरस्वदिति, स्वयैवैतं देवतया समर्धयत्य, — शशकैन् धूपयति, वृषा ह्यथो वृषामिः
संसृद्ध्या, अथो प्राजापत्यो वा अश्वः, प्राजापत्योऽग्नि, — स्तस्मादश्वकैन् धूपयति सयो-
नित्वाय ॥ ७ ॥

प्रजापतिर्वी अमन्यत्, यो वा अस्या अग्ने विखनिष्यत्वासिंश्च सं अपिष्यतीति, सं एत-
द्यजुरपश्य, — ददितिष्ठा देवी विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत्पुनत्ववदेती, — यश्च वा
अदितिदेवी विश्वदेव्यवत्य, — नया वै सं तदस्यांमुखनदद्विह्रसायै, न हि स्वः स्वश्च हिनास्ति,

देवानां त्वा पत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यवतीः पृथिव्याः सधस्ये अङ्गिरस्वद्धतृसा इ, — त्र्योपधयो वै देवा-
 नां पत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यवतीरोपधीष्वेवेनां प्रतिष्ठापयति, धिपणा त्वा देवीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः
 सधस्ये अङ्गिरस्वद्धुनीन्धातामुसा इति, वाग्वं धिपणा देवीं विश्वदेव्यवती, वाचैर्वेनामभौन्दे,
 श्रास्त्वा देवीं विश्वदेव्यवतीः पृथिव्याः सधस्ये अङ्गिरस्वच्च श्रपयन्तृसा इति, छन्दास्सि वै श्रास्त्वा
 देवीं विश्वदेव्यवती, — श्छन्दोभिर्वेनां श्रपयति, वरूत्री त्वा देवीं विश्वदेव्यवती पृथिव्याः
 सधस्ये अङ्गिरस्वत्पचतामुसा इ, — त्यहोरुत्रे वै वरूत्री देवीं विश्वदेव्यवती, अहोरात्राम्यामेवेनां
 पचति, जनयस्त्वोच्छ्रपत्रा देवीं विश्वदेव्यवतीः पृथिव्याः सधस्ये अङ्गिरस्वत्पचन्तृसा इति,
 नक्षत्राणि वै जनयोऽच्छ्रपत्रा देवीं विश्वदेव्यवती, — नक्षत्रैर्वेनां पचत्ये, — तां वा एतामग्ने देवताः
 प्रजापतयेऽपच, — स्तस्मादेतानि पङ्क्तिमन्ति यजूंषि, तैर्वेनां पचति, द्वाभ्यां पचति,
 द्विपाद्यमानः प्रतिष्ठित्यै, वरुणमेनिर्वी एष एतर्हमीदो, मित्रस्य चर्पणीधृता इति, मित्रेणैव
 वरुणमेनिर्मुपैति, देवंस्त्वा सवितोऽपत्त सुपाणिः स्वङ्गुरिरिति, सवितृप्रसूत एवेनामुद्धपत्या-
 त्मनोऽसिधसाया, उत्तिष्ठ बृहती भवं, — त्याह धृत्या एवा, — सव्यघमाना पृथिव्यामाशा दिशा
 आपूर्णेति, तस्माद्भिः सर्वा दिशा आभाति ॥ मित्रैतां तु उरां परिददाम्यभिर्या, एषां मा
 भेदि ॥ इति मित्रायेवेनां परिददत्त्यभिर्यै, यद्धि मित्रायापरित्ता भिद्यंत पुनः कार्या स्याद्,
 वसुवस्त्वाछन्दन्तु गायत्रेण छन्दसेति, छन्दोभिश्च वा एषां देवताभिश्च क्रियते, छन्दोभिश्चै-
 वेनां देवताभिश्चाहृणति, स्वेनायतनेनाजक्षीरणाहृणत्या, — ग्रेयं वा एतत् पयो यदजक्षीरं, — सा-
 ग्रेयमेतत् पात्रं यदुखां, स्वेन वा एतत् पयसा स्वं पात्रमाहृणति, परमं वा एतत् पयो
 यदजक्षीरं, पुरममेतत् पात्रं यदुरां, पुरमेण वा एतत् पयसा परमं पात्रमाहृणति ॥ ८ ॥

१०-१२

पदेतान्याधीतयजूंषि जुहोति, पङ्कां श्रुतव, श्रुतमिवा एतत् पृथिव्यां वीश्यमुद्यच्छते,
 नाना जुहोति, नानावीयांश्छीमं प्राणाः, प्राणानां च विधृत्यै, यं कामयेत, वधिरः
 स्वादिति, तस्यु सकृत्तमैर्गण्यनुद्रुत्य जुहुयात्, प्राणानस्य संभिनति, वधिरो भवति, त-
 स्माटधिरो वाचा वेदति, न शृणोति, वाचं हस्येन्द्रियमुनुपद्यते, प्राणां वा एतानीतराणि

[८] तै. ५, १, ७। कठ. १९, ७। वपि ३०, ५। न. श्रा. ६, ५, ७। वा. ११, ६१-६५। कण्व १२, ६०-६६।

[मित्रस्य चर्पणी०। श्रा. ३, ३५, ६। तै. मं ३, ७, ११, ५, ७, ६, ३, तै. आ. ७, ३, ०। सुपाणिः (सुवाहुः)
 स्वङ्गुरिः०। श्रा. २, ३०, ७, अथर्व ७, ४३, ०, तै. मं ३, १, ११, ७][९] मं २, ७, ७। तै. ५, १, १-२०। कठ ३, ९, १-२०। वपि ३०, ७-८। न. श्रा. ६, ६, ६, १५। वा. ११, ६८-८१
 कण्व १२, ६९-८०।

छन्दांसि, वागुनुष्टुब्, यदनुष्टुभा सममं जुहोति वाचं वा एतत् प्राणेषूपसंघाति, तस्मा-
दियं वाक्ससममीं प्राणानां, मां सुं भित्था मां सुं रिपा, इति प्रवृणक्त्य, —सुरमायां वा एपा-
सीत्, तां देवा एतेन यजुषावृज्जता, —ऽऽसुरीं मायां स्वधया कृतासीति, तन्मायोमेधेतेन यजमानो
भ्रातृव्यस्य वृद्धे, द्वाभ्यां प्रवृणक्ति, द्विर्पाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै, प्रवृञ्ज्याद्भूतिकामस्य,
भविष्यद्वा इदमुपजीवामो, भविष्यदेवोपैति, श्वः श्वः श्रेयान् भवति, जातमवदध्याद्वत्श्री, —
जातीं वा एष यो गतश्री, —जातेनैवेनं जनयति, अष्टादाहुरेधं कामयेता, —ऽन्नादः स्यादित्ये, —
प वा अग्नीनामन्नादो, ऽन्नकर्तृणां भ्रष्टु, —मन्नाद्यमस्मा अवरुद्धे, प्रदावादाहुरेधं कामयेत,
प्रसेनेनास्य राष्ट्रं जायुकं स्यादिति, प्रसेनेनास्य राष्ट्रं जायुकं भवति, यतः कुतश्चाहृत्पावद-
ध्यायं कामयेता, —ऽस्य पाप्मां भ्रातृव्यो द्वितीयो जायेतित्ये, —तद्वै यजमानस्यायतुनः, स्वै
वावास्मा एतदायतने पाप्मानं भ्रातृव्यं द्वितीयं जनयति, इत्यन्नः सपिरासुतिरिति, क्रमुकं
घृतान्वक्तमादधात्ये, —पा वा अग्नेः प्रिया तन्नयैत्क्रमुकं, —स्तेजो घृतं, प्रिययैवेनं तरेन्ना तेजसा
च संमर्धयति, परस्या अधि सुध्वता, इत्यौदुम्बरी, देवा यत्रोर्जं व्यभजन्त तत् उदुम्बरा
उदतिष्टद्, यदौदुम्बरी, —जुमेवावैरुद्धे, परमस्याः परावता, इति वैकङ्कती, —मेधैवं सृष्टस्य भा
अपाक्रामत्, तद्विकङ्कतं प्राविशद्, यद्विकङ्कती, भा एवावरुद्धे, यदग्ने यानि कानि चै, —
ति शमीमयोऽ शान्त्या, अग्नेये वै न किञ्चनापरशुवृषणमस्वदन्त, तस्मै वा एतंश सङ्गः
प्रयोगिः सर्वमस्वदयद्, यदग्ने यानि कानि चैति, तदग्रय एवेतया सर्वेऽ स्वदयति, सर्वमस्मै
स्वदितं भुवति, रक्षीऽ रात्रीमप्रयावं भरन्ता इत्या, —शिषुमेवांशास्ते, नाभा प्रथिव्याः समि-
धानो अग्निमिति, पृतनाजित्तुमेधैनमक, —रग्निऽ वै सृष्टेऽ रक्षाऽस्पजिषाऽसऽ, —स्तानि वा
एताभिरेवापाहत, याः सेना अभीत्वुरिरिति, तदग्नेरेवेतांभो रक्षाऽस्वपहन्त्ये, —ता एवं समि-
धा आदध्याद्यत्र रक्षोभ्यो विभीयाद्, रक्षसामपहत्या, अथो ब्राह्मका इ ताऽ संसाऽ स्तेनान्
भुवन्ति, तैस्वकींभुभिचरन्नादध्या, —देवै वै वनस्पतीनाऽ वंज, —स्तार्जघ प्रमीयते, यं द्वि-
प्यासं तद्विं मनसा ध्याये, —न्मनो वा आशी, —यो वाचं आहुतिमेधैनं भूतमग्रयंऽपिदधाति,

[द्रव्यः सपिरासुतिः० । ऋ २,७,६, तै स ४,१,९,२। परस्या अधि० । ऋ ८,७,४,१५, तै स २,६,११,२,
४,१,९,२ । यदग्ने यानि (कानि) कानि० । ऋ ८,१०२,२०, अथर्व १९,६४,३, तै सं ४,१,१०,१। सर्वे
सदस्तु ते । ऋ ८,१०२,२१, अथर्व १९,६४,३, तै स ४,१,१०,१; नि ३,२०]

यो अस्मभ्यमरातोयांश्च नो द्वेषते जना इति, तस्मादाभिर्चितोऽश्वीर्ल न कीर्तयित्स्वयं, नो
अभिर्दिदुः, संश्रितं मे ब्रह्म संश्रितं वीर्यं बलमिति, ब्रह्मणा वा एतत् क्षत्रं सं
श्रयति, क्षत्रेण ब्रह्मा, -ऽथो ब्रह्म चैवं क्षत्रं च सुयुजा अक, -रेतद्वा एषोभ्यंनूक्ता ॥ ब्रह्म क्षत्रं
सुयुजा न व्यथेते इति, ब्रह्माह क्षत्रं जिन्वति क्षत्रियस्य ।

क्षत्रं ब्रह्म जिन्वति ब्राह्मणस्य यत्सुमीचीं कृणुतो वीर्याणि ॥ ९ ॥

[१३-१४]

अभिभ्यः ॥ इति कामायालभ्यन्ते, यत्कामो भवति मं ह्यस्मै सं कामो नमत्या, -श्री-
णानि, यजिषानेनेनान्मेष्यान् कुर्वन्ति, पर्यधिकृतानुत्सृजन्त्येयातयामत्वार्यै, -केन संस्थाप-
यन्ति यज्ञस्य संतत्या अनिच्छेदाय, पुष्करा भ्रान्ति सेन्द्रियत्वाय, त्रिष्टुभो याज्यानुवाक्या
भ्रन्तीन्द्रियस्यावरुद्ध्या, अथैरेपोऽस्रये वैश्वानराय द्वादशकपालः, सश्वत्सरो वा अभि-
वंशानरं, एषा वा अभिः प्रियां तनयं वैश्वानरं, प्रिययैवेनं तदन्वा समर्धयत्यं, -यो अयातया-
मत्वार्यै, -स्यातयामा हि वैश्वानरं, श्वेतं वायये नियुत्सृता आलभेत तैजस्कामो, वायुर्वी
अभेस्तेज, -स्वस्माद्वायुमभिरन्वेति, यद्वायवेऽभेः सतेजस्त्वाय, यद्वायव एकवा स्यादुन्मा-
दुको यजमानः स्याद्, यन्नियुत्सृते द्वितीयत्वाया, -ऽथो धृत्या अनुन्मादाय, सर्वेषां वा एष
पुशूनं रूपाणि प्रति, यद्वायव एकवा स्यादुन्मादुको यजमानः स्याद्, यदेष प्राजापत्यो
द्वादशकपालो द्वितीयत्वाया, -ऽथो धृत्या अनुन्मादाया, -ऽथैष आमावैष्णवं एकादशकपालो,
ऽभिर्वं सर्वा देवता, विष्णुर्यज्ञो, देवताश्चैवं यज्ञं चालब्धां, -ऽथैष आदित्यो घृतं चरुं, -रादित्या
या इतं उत्तमाः स्वर्गं लोकमायं, -स्वैभ्य एव प्रोच्य स्वर्गं लोकमेत्या, -दित्या वा असिंहोक्त
मुद्रां, आदित्या अमुष्मिन्, पुरोडाशेन वै देवां असिंहोक्तं आर्भुवं, -श्रुणामुष्मिन्, -अस्मि-
न्नेन लोकं पुरोडाशेन भ्रभोति, चरुणामुष्मिन्, -अथैरेपोऽस्रये वैश्वानराय द्वादशकपालो,
देवायतनं वा अभिर्वैश्वानरं, देवायतनं एवं मुत्तिष्ठाप्यापिं दिभर्त्यं, -थो कामो वै वैश्वानरं,
यत्कामो भवति मं ह्यस्मै मं कामो नमति ॥ १० ॥

[१५-१६]

[१४५४]

॥ इत्युपरिपाण्डे जुह्वमश्रीय. प्रथमः प्रपाठक. ॥ १ ॥

[स्व० दिन मे० । अथं ३, १९, १]

[१०] मे ५, १, ८, ७ । काठ १९, ८ । कपि १०, ८ ।

अथ द्वितीयः प्रपाठकः ।

दृशानो रुक्मं उरुयां विभाती, — त्ति रुक्मं प्रतिमुञ्चते, उरुतः वै हिरण्यं, मृत्योरित-
द्रूपः यदधि, — यत् पाशोऽमृतैर्नैव मृत्युमन्तर्धत्ते, उरुतं निर्वाधा, देवाश्च वा असुराश्चास्पधन्त,
ते देवा एतान्निर्वाधानपश्यः, स्तैरसुरानेभ्यो लोकैभ्यो निर्वाधन्त, तन्निर्वाधानां निर्वाधत्वं,
तदेतैरेव निर्वाधैर्जमानो भ्रातृव्यमेभ्यो लोकैभ्यो निर्वाधता, एकविंशतिनिर्वाधो भवति प्रति-
धित्या, उपरिष्टान्निर्वाधं विमर्त्य, — धस्तानिर्वाधः सादयति भ्रातृव्यस्य विनुत्यै, नक्तोपासा
संमनसा विरुषा इत्य, — होरात्राभ्यामेवाग्निमाधत्ते, धापयेते शिशुमेकः समीचीं, इत्येतः
इत्येतं धापयेते शिशुमेकः समीचीं, धावाधांसा रुक्मो अन्तर्विभातीत्ये, — प इत्येतो रुक्मो
ऽन्तर्विभाति, देवा अग्निं धारयन्त्रविणोदा इति, प्राणा वै देवां त्रविणोदाः, प्राणैरिवाग्नि-
मुद्यच्छते, विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कविरिति, विश्वा हि रूपाण्यामिः, प्रासाधीन्द्रं द्विपदे
चतुष्पदा, इत्याह प्रथया एव, वि नाकमकशस्सवितो वरेण्या इति, यधितृप्रथत एवाग्निं
धिभर्त्वं, — तु प्रयाणमुपसो विराजतीति, तस्माद्रूपसो व्यष्टिमन्त्रिणाधीयते, सुपर्णोऽसि गुरु-
त्माः, — स्त्रिवृत्ते शिरो, गायत्रं चक्षुरित्य, — यैर्वा एषा संभृति, — रग्निमेतत्संभरति, तस्मात्
संभरति, तस्मात्संवेरैः पशुर्जायते, पशुर्दक्षिणं, — दिक्षु गच्छ स्वः पुत्रं, — त्याह स्वर्गस्तु
लोकस्य सम्प्रथा, अथैतं क्रमा, देवाश्च वा असुराश्चास्पधन्त, ते देवा एतान् क्रमान-
पश्यः, — स्तैरसुरानेभ्यो लोकैभ्यः प्राणुदन्त, तान्नपजय्यमजयः, — स्तैरुदेतैरेव क्रमैर्जमानो
भ्रातृव्यमेभ्यो लोकैभ्यः प्रणुदते, जनपजयः ह जयति, पंडुघावः त्रिकयं भवति, पंडो
ऋतव, ऋतुभिरेवाग्निं परिगृह्णात्य, — परिनाभिं विमर्त्य, — परिनाभिं इच्छात्मनः सदेवः, सदेव
एव देवता आत्मन् विभर्ति, यदधोनाभिं विभृयाधोनिं निर्दहे, — दधोऽवर्धन्तं धातुकः स्यात्,
प्रक्रामति, तस्माद् ग्राम्याः पशवः प्रेरंतं, उथ यत् पुनरभ्यावर्तते तस्मान् पुनः समावर्तन्त,
ऊर्जा वा एष पशुभिरुत्क्रामन्सहोत्क्रामति, पुनरूर्जां निवर्तस्विति, तदूर्जमेव पशून् पुनरव-
रुद्धे, पुनर्वतीर्भवन्ति संपुद्धौ, चतसृभिस्सर्वावर्तते, चतुष्पादो वै पशवः, पशूनेवा-

[१] १. १. १. १. काठ ११. ११। वगि ३०. १। अ. ३। ६. ४. ७. २। वा. १०. १—४. १—१५. २५. ४०—४१. १७. ७०.
१०. २४। वा. १३. १—६. १०—१६. २६. ४१—४२. १८. ७०. ११. १४। [दृशानो रुक्म. अ. १०. ४. ८. ८।
सं १. ३. १४. ५. ४. १. १०. ४. २. ४। नक्तोपासा समनसा० (वर्णमा०)। अ. १. १६. ५. १। अ. ४. १. १०. ४. ६.
५. १. ७. १०. १३। विश्वा रूपाणि०। अ. ५. ८. ०. ५. ५. ३. ७. ७. ३. १. १. १०. ४। वि. १०. १३]

वरुन्द्र, इत्थं पर्यावर्तते, एवं हि यज्ञः पर्यावर्तते, ऽथो अमुष्य वा एतद्वादित्यस्याध्व-
 तमनुपर्यावर्तता, आ त्वाहारमन्तरुभूरित्यन्त रक्षेप एतद्धि, —दुत्तमं वरुण पाशुमस्मदिति,
 वरुणपाशमेवोन्मुञ्चत आत्मनोऽद्विःसाया, अथे बृहन्नुपसामूर्ध्वो अस्थादिति, ज्योतिषैवैनं
 संमर्धयति, इत्सः शुचिर्ब्रह्मरन्तरिक्षसं, —दिति सादयति, सप्त एवैनं ह्योत्रासु प्रतिष्ठाप-
 यत्यं, —थो सप्त वा एतेन सामान्यग्रंश्रीभोत्यां, —ऽऽसप्तमात्पुरुपादन्नादौ भवति, रेतो वा अग्निः,
 —रन्तरिक्षं वै रेतोऽनुपिच्यते, यंदुधो निदुध्यादधृताः पयूनां गभीः प्रपादुकाः स्युः, —रथ
 यंदुपरि सादयत्यन्तरिक्षसदृमेनेनमकर्गभाणां धृत्यै, सूर्यते वा एपोऽग्नीनां यश्चीयते, तं
 स्मादुप आमन्द्रीसत, स्नीद त्वं मातरस्या उपस्था इती, —यं वा अग्नेयोनिः, स्व एवैनं
 योनिं संवेशयति, तिमृभिरुपतिष्ठते, त्रिवृद्धयग्निः ॥ १ ॥

अथैतद्वात्सप्रं, —मेतेन वै वत्सप्रीर्भालन्दुऽनोऽग्नेः प्रियं धामाराधोत्, तद्वैरेवैतेन प्रियं धाम
 राधोत्या, —गार्मुक्रमेन प्रियं भवति, वत्सप्रियं वै भालन्दनमृषयोऽध्ववद, —न्स्तेना इति,
 स एतत् सूक्तमपश्यत्, तेनाधिवादमपाचयत्, तेनापचितिमगच्छत्, तदधिवादमेतैनापज-
 यत्यं, —पचितिमेव गृहति, द्वादशभिरुपतिष्ठते, द्वादश मासाः सवत्सरः, सवत्सरमे-
 वाप्त्रानुरुद्धे, त्रिष्टुभो भवन्तीन्द्रियस्यावरुद्धया, अन्येष्टः प्रक्रामयत्य, —न्येष्टुरुपतिष्ठते,
 योगक्षेमं वा एतत् प्रजानां दाधार, तस्माद्यायावरां अन्याः प्रजाः, क्षेम्या अन्या, अथ
 यत् प्रक्रम्योपतिष्ठते तस्माद्यायावरः क्षेम्यमभिप्रयाति, तस्माद्यायावरस्य क्षेम्योऽश्नं चभूव,
 यदहश्चेप्यमाणः स्यात्तदहुरुभयं संमस्येत्, प्र च क्रामेदुप च तिष्ठेत्, योगक्षेमं वा एतद्-
 न्नाद्यं यजमानो ध्रुत्व्यस्य वृहत्ता, उदु त्वा विश्वे देवा इति, विश्वे रदीद देवाः स्मो
 यन्मुनुऽप्या, अग्ने भरन्त चिन्तिभिरिति, यस्मा एवं चित्तायाधिराधीयते तेनेन चित्तेन सं-
 मर्धयति, प्रदग्ने ज्योतिष्मान् याहीति, ज्योतिषैरेनं च समर्धयित्वा प्रत्रापयत्यं, —कन्ददग्निः
 स्तनपन्नित्वा र्धिरित्यं, —सुश्रपाद्, यद्वयं उरुस्वैदेदीश्वरो वा एष उरुस्वैद्वन् यजमानस्य प्रजा

[भा त्याहायं ० क्र १०, १७३, १ अथर्व ६, ८७, १, ते स ४, २, १४, ते आ २, ४, २, ८ । उदुत्तमं चण्ण ० ।
 क्र २, २४ १५ अथर्व ७ ८३, ३, १८, ४, ६९ स ५८९, ते स १, ५, १९, ३, ४, २, १, ३; नि २, १३ । अग्ने (अग्ने)
 पुदन्नुपसा ० । क्र १०, १, १, ते स ४, २, १, ४ । इत्सः शुचिर्ब्रह्म ० । क्र ४, ४०, ५, ते स १८, १५, २, ४,
 २, ५, ते आ १०, १०, २]

[०] १, ५, २, १—० । सठ १९, १० । यनि ३०, ० । श आ ६, ७, ४ ६ ४ । वा, १०, ६, ९, ०१, ३०—३३, ४०—४०,
 १७, ५३ । त. य १३ ७ १०, ००, ३१—३३, ५५—५३ १८ ५३ । [अथर्वदिति ० । क्र १०, ४५, ४]

पशुन्निश्चिद, — स्तत्कृदितमेवास्याक, — रथो शमयित्वैवाग्निप्रमांशास्ते, समिधाग्निं द्रवस्यते, —
 ति गायत्र्या ब्राह्मणस्यादध्याद्, गायत्रो हि ब्राह्मणं, — त्रिष्टुभो हि राजश्च-
 न्यो, द्वाभ्यां गायत्रीभ्यां वैश्यस्य, चं हि द्वे गायश्त्र्यौ सा जगत्स्य, — थो ब्रह्मणे वा
 एतद्विशमन्नं करोति, यदि भस्म प्रतिपूर्येताप्सु प्रवेशये, — दापो वा अग्नेयानि, स्व एवं न-
 चोनौ दधाति, पुरीषं कुर्यात् पशुकामस्य, पशवो वै पुरीषं, पशुमान् भुवती, — एका वा
 संयुयात्, तेनास्य सर्वा आग्नेयीरिष्टका भवन्त्यु, — जी वा एष पशुभिर्हृत्सीदन्त्सहोत्सीदति,
 पुनरुर्जा निवर्तस्वैति, तर्दुर्जमेव पशून् पुनरवुरुन्दे, चोधा मे अस्य वचसो यविष्ठे, — ति चोषद्-
 तीभ्यामुपतिष्ठते, तस्मात् प्रजाः सृष्ट्वा पुनः प्रबुध्यन्ते, द्वाभ्यामुपतिष्ठते, द्विपार्धजमानः
 २
 प्रतिष्ठिरथै ॥ २ ॥

अपेत वीत विच सर्वाता, इत्याह, यमदेवश्चो वा अयं लोको, यश्मोऽमुष्यु
 लोकस्याधिपत्यमानश्च, यद्यमादेवयजुन्मनिर्थाच्याग्निं चिन्वीतायमदेवयोऽस्याग्निः स्यादस्त्वग्यो,
 यदाहा, — ऽऽदादिदं यमोऽवसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मा इति, यमाद्वा एतेना-
 स्यो देवयजुनं निर्याचिष्ट, स्मृतं देवयजुनेऽग्निं चिनुते, यमदेवत्योऽस्याग्निर्भवति स्वर्गं,
 उद्गन्ति, यदेवास्या अयन्नियममथै तर्दुदहन्ति, व्याममात्रमुद्गन्त्ये, — तां द्वै पुरुषे
 वीर्यं, वीर्यसम्मिमे चीयते, ऽथो एतावान् वै पुरुषे महिमां मुहिन्नोऽवुरुदया, अवा-
 क्षति, यदेवास्या उद्गन्तः कूरमकं स्तदकूरमक, — स्तच् शमयत्य, — थो आपो वा अग्नेयी-
 निः, स्व एवं योनौ चीयते, ऽग्नेस्मास्यत्रोः पुरीषमसी, — ति सिक्ता निवृत्त्य, — यैर्वा
 एतद्वैश्वानरस्य भस्म यत्सिक्ता, स्व एवं भस्मश्चीयते, योनिर्वै सिक्ता, रता ऊपा,
 यत्सिक्ता न्युष्योपाग्निवपुति योनौ वा एतद्वैतो दधाति, तस्माद्योनौ रतो हितं, तस्माद्योनि
 रतः प्रजायते, प्रजापतिः प्रजा असृजत्, तो वा ऊपेभ्य एवं योनिरसृजत्, प्रजनुनं वा
 ऊपाः, प्रजनुने वा एतद्विश्चीयत्, इमे वै सहास्ताः, तं विद्यती अत्रा, — मस्तु नो प्रियं
 धाम सुहे, — त्यापो वा अस्या यज्ञिया मेध्या, — स्ता अमुं, — रूपा अमुष्या यज्ञिया मेध्या, — स्त

१. ते मे १,३,१४,२,४,२,१,२,२,० । समिधाग्निः ० । ऋ ८,४४,१, ते म४,२,३,१, ते वा १,०,१,१ ।

चोधा मे अस्य ० । ऋ १, १४०,०, ते वा ४,२,३,४, नि. ३,२०]

[३] ते स ५,०,३ । वा २०,१ । यवि ३२,३ । वा १२,४५,६० — ६१,५,३ । वा १३,४६,६१ — ६२,५,३ ।

[अपेत वीत वि ० । ऋ १० ४४,९ । अथै १८,२ ५५, ते वा ४ २४,४ । ते वा १,२,१,१६, ते आ १,
 २०,५, ६ ६,१]

इमं, यदापश्चोपाश्च भवन्ति यदैवैनोर्यजियं मध्यं तदवृत्तद्धे, ऽथो अनयोरेवैनं प्रिये धाम्-
 क्षिप्रचे, मंज्ञानं वा ऊपा, उभये वा एतान् पशवोऽभिसंज्ञानते, ये ग्राम्याः पशवो ये
 चारण्या, उभये हैनं पशवोऽभिसंज्ञानते, चतस्रः प्राचीः सादयति, चत्वारि वै छन्दा-
 सि, छन्दोभिर्वै देवाः स्वर्गं लोकमायं, स्तं दिशा आक्रमन्त, ता अल्लीयन्त, ता
 एताभिरदृहन्, यदेता उपधीयन्ते दिशां घृत्यै, पशवो वा इष्टुका, गार्हपत्यं वै पशवो
 ऽनपतिष्ठन्ते, द्वे समीची पुरस्तादुपदधाति, द्वे समीची पश्चा, दुभयत् एवासौ समीचः
 पशनुपदधाति पशुनां परिगृहीत्या, अद्योपदधात्य, एतांक्षरा गायत्री, गायत्रोऽभि,
 यानेवाभिस्तं चिनुता, एकविंशतिः कार्या प्रतिष्ठित्यै, प्रतिष्ठां ह्येकविंशतीं, ऽथो
 एकविंशतिविधो हि गार्हपत्य, स्त्रिचिकः कार्या, स्त्रयो वा इमं लोका, इमानि
 लोकानामोति, पञ्चचिकः कार्या, पाङ्क्तो यज्ञो, याचानेवं यज्ञस्तमालम्ब, चतुभिः
 संनिवपति, चत्वारि वै छन्दास्ति, छन्दोभिरेवं संनिवपत्य, थो ब्रह्म वै छन्दास्ति,
 ब्रह्मणैवं संनिवपति, क्षत्रं वा एपोऽग्नीनां यक्षीयते, क्षत्रं य उख्यो, ब्रह्म यज्ञ,
 यद्यजुषा संनिवपति ब्रह्मणा वा एतत् क्षत्रं संनयति, तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्रं संनयति वि च,
 द्वौ वा एतौ व्याघ्रौ मपद्येते, ता ईश्वरा अग्रान्तौ यजमानं हिंस्सितो, यदाह, भवतं नः
 समनसौ समोकसौ संचेतसा अरेपसा इति, शमपत्येवं, शान्तं एव न्युप्यते यजमानस्या-
 हिंसाया, ऋतुभिर्वै पुथिच्यां वीर्यमुद्यतं, तद्दुर्तभिः पुनर्विमुच्यते, यदाह, प्रजा-
 पतिर्विश्वकर्मा विमुञ्चत्विति, प्रजापतिरेवैनां विश्वकर्मा विमुञ्चति ॥ ३ ॥ ३

अथेतां त्रैकृती, स्तिसंस्तुपपका भवन्त्ये, तद्वं त्रैकृतमेषस्य यंचुपाः, कृष्णा भवन्त्ये,
 तद्विं निरुक्त्या रूपं, मेतां दिशं हरन्त्ये, पा हिं निरुक्त्या टिक, ताः स्वकृता इरिणे परा-
 चीनिदधात्ये, तद्वं निरुक्तिगृहीतं पृथिच्यां, निरुक्तिगृहीत एवं निरुक्तिं निरुदयते, प्राण-
 मेवांस्य प्रथमंवा मुञ्चत्यु, पानं द्वितीयया, व्यानं तृतीयया, ऽथो व्यक्षरो वै पुष्टयो,
 याचानेवं पुष्टयस्तं निरुक्त्याः पाप्मनो मुञ्चति, निरुक्तिर्वै कर्मण उपद्रष्टुका, तां वा एत-
 स्त्वेन भागधेयेन शमयित्वाथ सवितृप्रद्यतोऽभि चिनुते, ये ते देवीं निरुक्तिरायचन्धेति,

जालामिष्टकाम्बुस्यति, निर्ऋतिपाशमेवोन्मुञ्चत आत्मनोऽहिंसायै ॥ ४

यदुस्यं पारं रजसो महश्चित्रं ज्योतिरज्ञायत । तन्नः परियदति द्विषोऽग्रे वैश्वानरः ॥ ५

स्वाहित्यपः परिपिञ्चन् प्रयति निर्ऋत्या अनन्ववायाय, भूत्यै नमा, इत्युक्त्वावर्तते,
 भूतिरेव भूत्वावर्तत आत्मनोऽहिंसाया, अनपेक्षमाणा आपन्ति निर्ऋत्या अनन्ववायाय,
 परोगोष्ठं मार्जयन्ते, परोगोष्ठमेव निर्ऋतिं निर्वदयन्त, इन्द्रियेण वा एष वीयेण व्युष्यते
 यो नैर्ऋतीरुपधत्तं, निवेशनः संगमनो वधुना, मित्यैन्द्रया गार्हपत्यमृपतिष्ठत, इन्द्रियेण-
 वात्मानुं संमर्धयति, त्रिष्टुभोपतिष्ठता, ओजो वै वीर्यं त्रिष्टुभो, जस्यैव वीर्यं प्रतिति-
 ष्ठति, गार्हपत्योऽग्रे चीयते प्रतिष्ठित्यै, गार्हपत्ये वै देवाः प्रुतिष्ठाप्य प्राञ्चः स्वर्गं लोकम्-
 भिजेयन्त आपन्, यावान् पुरुष ऊर्ध्ववाहुस्तावुता वेणुना विमिमीत, एताग्नें पुरुष वीर्यं,
 वीयेणैव विमिमीतं, ऽथो एताग्नां वै पुरुषे महिमां, सुहिस्रोऽवृरुद्धयै, यो वै वनस्पतीना
 फलग्रहितमः स एषा वीर्यवत्तमो, वेणुं वै वनस्पतीना फलग्रहितमः, स एषा वीर्यवत्तमो,
 ऽन्नं वै फल, मन्नुमर्कं, ऽर्कं वा एतदन्नमर्कमग्निं विमिमीते, सप्त
 पुरुषान् प्रमिमीते, सप्तस्य एव पुरुषेभ्यो लोकं त्रिन्दत्या, ऽऽसप्तमात्पुरुषादन्नादौ भवत्य,
 रत्निमात्रं पक्षयोरत्युपदधाति, पक्षं चूहद्विं वसुः, पद्मिः कृपति, पद्मा कृतं, कृत-
 भिरेव कृपती, त्थमभ्यावर्तन्त, कृपत्ये, पां हि देवानामर्षु, दथो अमुष्य वा एतद्वादित्य-
 स्यावृतमनुपर्यावर्तन्ते, तिस्रस्त्रिस्रः सीताः संपादयति, त्रिवृं ऽद्दग्निं, द्वाद्दुश सीता भवन्ति,
 द्वाद्दुश मासाः सवत्सरः, सवत्सरस्य वा एष विधांनुर्विधीयत, इयं वा अग्निमे, द-
 प्रिमांतिधक्षतीति, यत्कृपत्यस्या वा एतद् द्विगुणं क्लियतेऽनतिदाहाया, ऽथो पृथिव्यां वा
 एतद् द्विगुणेनाग्नेवीर्यमृष्टच्छन्त, एतां दिशमुत्सृजन्त्ये, पां हि देवानां दि, गथो स्वर्गमे-
 वैनां लोकमन्त्सृजन्ति ॥ ४ ॥ ६

कृष्टं वृपति, कृष्टं सोपुधयः खिपिष्ठं प्रतिविष्टन्त्यं, हस्याग्रस्य वपत्योपधानामग्निं, म्रंदा
 वा ऋग्, म्रंणुणवास्मा अन्नाद्यमवृरुन्दे, चतुर्दशमिर्वपति, द्वाद्दुश मासाः सवत्सरं,
 ऽथ यं एतं चतुर्दशं अहोरात्रं एवैतं, तं सवत्सरेण च वासास्मा एतद्दहोरात्रम्यां चाथाप-
 मवृरुन्दे, ऽन्नं वै फल, मन्नुमर्कं, ऽर्कं वा एतदन्नमर्कमग्निं वपति,

यस्यान्नस्य निवृत्तये यत्तस्याश्रीयाद्यान्यवृद्धानि तैर्वृध्यते, — ध्मं तस्यापिकुर्या, — दधो तन्मन्सा
 ध्यायेत्, तैर्नैव तद्वरुद्धे, यदि सर्वं न सन्धिन्देद्यान्मधुघृतान् वृषेद्, यद्येवा ग्राम्यं
 तेनात्राद्यमवरुद्धे, यन्मध्वारण्यं तेन, तैर्नैव तदुभयमवरुद्धे, ऽथैतं संभारा, दिग्भ्यो
 वा एतत् पुष्टिभ्या ऊर्जं ५ तैभ्रत्यु, — ३र्ष्यप्रिश्नीयते, यां जनतां कामयेत्, क्षौधुका स्यादि-
 ती, — पर्मुर्जमहमित आदीति, तस्या अर्धादाददीत्, क्षौधुका ह मा जनता भवति, कामं
 कामदुघे युक्ष्वेत्य, — भिमृशति, तेनास्य सर्वा इष्टकाः कामदुघा भवन्त्यु, — चरवेदिं नित्रपत्यु-
 चरवेदिमित्ये, — वास्याप्रिश्नीयते, ऽथो यज्ञपुरुषोऽनन्तहित्या, अप्रिर्वी एष न्युप्यते यदुत्त-
 रवेदिं, — यदुत्तरवेदिं न्युप्याप्रिं चिनोत्यथो वा एतदप्रिश्नीयते, ऽथे त्वं श्रवो वया, इति
 मिक्ता निवृत्त्ये, — तां वै वैश्वानरीरिष्टका अपरिमिता, एतदुग्रैरपरिमितं चीयते, ऽग्रैर्वी
 एतद्वैश्वानरस्य सुक्तं, — मेपो वा अग्नेः प्रियां तन्यद्वैश्वानरं, प्रियायां ५ वा एतत्तन्वामप्रिश्नीयते,
 संतनुस्वीं निधीयते, लोमशं ५ वा एतच्छन्दः पशव्यमनातिरिक्तं प्रजननायाशीत्यक्षर, — मेतेन
 वै देवाः स्वर्गं लोकमायं, — स्तदस्याशीत्यक्षरत्वं ५, सुमुद्रं ५ वा एतच्छन्दो, योनिः
 समुद्रः, सोमे रेतोधा, यत्सोमीभ्यां व्यूहति योनौ वा एतद्रेतो दधाति, तस्माद्योनौ
 रेतो हितं, — माप्यानुवती भवत्, — स्तस्माद्योनौ रेतो आप्यायते, छन्दोभिर्वी अपिरुत्तरवेदिम-
 भिप्रहित्ये, या अग्नां प्रहित्यमाणेऽन्वाहुस्तां तर्हि मनसा ध्याये, — छन्दोभिरेवैनमुत्तरवेदिमभि-
 प्रहरति, मनसांन्वाहा, — ऽनिरुक्तमिध ३होतदव्यावृत्तं ५, व्यावृत्तं पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छत्यं,
 — श्वं पुरस्तान्नयन्ति रक्षसामपहत्या, आक्रमयन्ति, य एवैनेन भ्रातृव्यः सदेह् तं वज्रेणाव-
 वाधन्ते, प्राञ्चं प्रक्रमयन्ति, य एवैनं भ्रातृव्योऽति तं वज्रेण प्रणुदते, प्रत्यञ्जमभ्याव-
 र्तयन्ति, य एवैनं भ्रातृव्योऽनु तं वज्रेण प्रतिनुदते, तद् भ्रातृव्यस्य वा एष विनोदः,
 कृष्णो वै भुत्वाभिरंधं प्राविशत्, स एतद्गच्छद्यं मृगशक्तं, यदक्षमाक्रमयन्ति, यदेवा-
 त्त्राप्रैर्न्यक्तं तस्यावरुद्धै ॥ ५ ॥

तेषां योनिरसीति, पुष्करपर्णमुपदधाति, योनिर्वी ए३पोऽग्नेयैत्पुष्करपर्णी, नाभिर्वधुकाः,
 संयोनिरेव संनाभिधीयत, इयं वा अग्निभे, — दुग्निर्मातिधस्यतीति, यत्पुष्करपर्णमुपदधात्यस्या

अनुतिदाहाया, - ऽधस्तात्त्राग्नि मादयत्येवंप्रधीनां प्रतिष्ठित्या, - अथो इयं ऽइत्थं प्रयस्तानिवा-
 वरुन्दे, प्रजापतिः प्रजा अंतृजत, याः पुरा ब्रह्मणोऽगृजत ताभिर्निराध्नो, - दधु या
 ब्रह्मण्यया असृजत ताभिरराध्नोद्, यद् ब्रह्म, जज्ञानं प्रथमं पुरस्ता, - दिदिति रुमममुपवदधात्पुं,
 दद्या, कृष्णोत्सेवा, - ऽथो मिथुनत्वाय, न प्रथिव्यामभिधेतश्च्यो नान्तरिक्षे न दिवी, -
 त्याह, - रमृतं च वै हिरण्य, - ममृते वा एतद्वाभिधीयते, इमयानुचितो वा एतं चीयन्ते,
 चित्यां चित्यां च हिरण्यशकृलमुपास्यति, तेन वा एषोऽश्मशानचित्, तेन स्वर्गो, ऽयं
 प्ररूपो हिरण्ययो, यजमानलोकमेवंपु दाधारु, - यद् इ इत्येव यजमानोऽग्निनामभिधुं कं सम्पद्
 यस्यैव उपधीयते, ऽथो मध्ये ज्योतिरेव चीयते, इत्थंश्चस्कन्द प्रथिवीमनु धामि, - त्याभि-
 मुशति, होत्रास्वेवंनं प्रतिष्ठापयत्य, - यतानि गर्पनामानि, मृत्युर्वै सर्पनामानि, यदुपद-
 ध्यात् प्रमायुकः स्यात्, तस्मादनुदिशति, गोमि वा एका दिदिषि, - व्योम्र एसा, मयं
 एका, ता एषांरुन्दे, वामदेवस्य राक्षोमंनं व्याधारयत्य, - तेन वै वामदेवः वृगिताग्याः
 शिरा आदीपयद्, रक्षुसामंपहत्य, पञ्चभिर्व्याधारयति, पादुक्तो यतो, यावानेव यजम-
 मालुन्धा, - ऽथो यावानेव यजस्तस्माद्रक्षाश्चपुहन्त्य, - यंतं सुता, कामयेमर्षीं दक्षिणतः
 सादयति रक्षुसामंपहत्यै, दक्षिणतो वै देवानां च यतं च रक्षाश्चयजिषाश्च, - स्तानि काम्यै-
 णीषापागत, यत काम्यैर्मर्षीं दक्षिणतः सादयति, रक्षुसामंपहत्यै, घृतस्य पूर्णो भवत्ये,
 - यो वा अग्नेः त्रियां तन्येद् पतं, त्रियैवेवंनं तदन्वा संसृष्यति, गाव्यो सादयति,
 तेजो वै गाव्यीं ब्रह्मचर्यं, तेजु एव ब्रह्मचर्यमैरुन्द्या, औदुम्बरीमुच्यतः सादयति दुर्नः
 पूर्णो, - तृग्यां उदुम्बरो, ऽथं दंष्युः, - जंथोम्यांनं दधानि, त्रिष्टंभा मादयन्तो, - जो वै
 वीथं त्रिष्टं, - वोजु एव वीरेयमैरुन्दे, पूर्णो मादयत्ये, - त्रिते यजमानलोऽमपनिष्ठेने, मर्ष-
 न्वंतीभ्याश्च मादयति, मर्षन्वोऽग्नातीति, त्रिज्यमिधेतश्च्यो, इत्याहः, सुता वै
 त्रिाजो, यत्सुता उपदधाति त्रिाजि वा एतदुभिर्धीयते, ऽग्नां स्यमानुर्न, - यं च वै
 प्रुषमा स्यमानुर्णा, - ऽन्तरिक्षं द्विर्णाया, - ऽग्नां तृतीयं, - मानिर्न लोकांनुपुर्न, - ऽथुपुर्णां
 सादयति, प्रजापतिचित एषास्य भवत्यं, - यो प्राणानावुर्नृष्य, भृग्वा, - ति प्राणानुर्नृषे-

[६] म १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००, १०१, १०२, १०३, १०४, १०५, १०६, १०७, १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, ११५, ११६, ११७, ११८, ११९, १२०, १२१, १२२, १२३, १२४, १२५, १२६, १२७, १२८, १२९, १३०, १३१, १३२, १३३, १३४, १३५, १३६, १३७, १३८, १३९, १४०, १४१, १४२, १४३, १४४, १४५, १४६, १४७, १४८, १४९, १५०, १५१, १५२, १५३, १५४, १५५, १५६, १५७, १५८, १५९, १६०, १६१, १६२, १६३, १६४, १६५, १६६, १६७, १६८, १६९, १७०, १७१, १७२, १७३, १७४, १७५, १७६, १७७, १७८, १७९, १८०, १८१, १८२, १८३, १८४, १८५, १८६, १८७, १८८, १८९, १९०, १९१, १९२, १९३, १९४, १९५, १९६, १९७, १९८, १९९, २००, २०१, २०२, २०३, २०४, २०५, २०६, २०७, २०८, २०९, २१०, २११, २१२, २१३, २१४, २१५, २१६, २१७, २१८, २१९, २२०, २२१, २२२, २२३, २२४, २२५, २२६, २२७, २२८, २२९, २३०, २३१, २३२, २३३, २३४, २३५, २३६, २३७, २३८, २३९, २४०, २४१, २४२, २४३, २४४, २४५, २४६, २४७, २४८, २४९, २५०, २५१, २५२, २५३, २५४, २५५, २५६, २५७, २५८, २५९, २६०, २६१, २६२, २६३, २६४, २६५, २६६, २६७, २६८, २६९, २७०, २७१, २७२, २७३, २७४, २७५, २७६, २७७, २७८, २७९, २८०, २८१, २८२, २८३, २८४, २८५, २८६, २८७, २८८, २८९, २९०, २९१, २९२, २९३, २९४, २९५, २९६, २९७, २९८, २९९, ३००, ३०१, ३०२, ३०३, ३०४, ३०५, ३०६, ३०७, ३०८, ३०९, ३१०, ३११, ३१२, ३१३, ३१४, ३१५, ३१६, ३१७, ३१८, ३१९, ३२०, ३२१, ३२२, ३२३, ३२४, ३२५, ३२६, ३२७, ३२८, ३२९, ३३०, ३३१, ३३२, ३३३, ३३४, ३३५, ३३६, ३३७, ३३८, ३३९, ३४०, ३४१, ३४२, ३४३, ३४४, ३४५, ३४६, ३४७, ३४८, ३४९, ३५०, ३५१, ३५२, ३५३, ३५४, ३५५, ३५६, ३५७, ३५८, ३५९, ३६०, ३६१, ३६२, ३६३, ३६४, ३६५, ३६६, ३६७, ३६८, ३६९, ३७०, ३७१, ३७२, ३७३, ३७४, ३७५, ३७६, ३७७, ३७८, ३७९, ३८०, ३८१, ३८२, ३८३, ३८४, ३८५, ३८६, ३८७, ३८८, ३८९, ३९०, ३९१, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४००, ४०१, ४०२, ४०३, ४०४, ४०५, ४०६, ४०७, ४०८, ४०९, ४१०, ४११, ४१२, ४१३, ४१४, ४१५, ४१६, ४१७, ४१८, ४१९, ४२०, ४२१, ४२२, ४२३, ४२४, ४२५, ४२६, ४२७, ४२८, ४२९, ४३०, ४३१, ४३२, ४३३, ४३४, ४३५, ४३६, ४३७, ४३८, ४३९, ४४०, ४४१, ४४२, ४४३, ४४४, ४४५, ४४६, ४४७, ४४८, ४४९, ४५०, ४५१, ४५२, ४५३, ४५४, ४५५, ४५६, ४५७, ४५८, ४५९, ४६०, ४६१, ४६२, ४६३, ४६४, ४६५, ४६६, ४६७, ४६८, ४६९, ४७०, ४७१, ४७२, ४७३, ४७४, ४७५, ४७६, ४७७, ४७८, ४७९, ४८०, ४८१, ४८२, ४८३, ४८४, ४८५, ४८६, ४८७, ४८८, ४८९, ४९०, ४९१, ४९२, ४९३, ४९४, ४९५, ४९६, ४९७, ४९८, ४९९, ५००, ५०१, ५०२, ५०३, ५०४, ५०५, ५०६, ५०७, ५०८, ५०९, ५१०, ५११, ५१२, ५१३, ५१४, ५१५, ५१६, ५१७, ५१८, ५१९, ५२०, ५२१, ५२२, ५२३, ५२४, ५२५, ५२६, ५२७, ५२८, ५२९, ५३०, ५३१, ५३२, ५३३, ५३४, ५३५, ५३६, ५३७, ५३८, ५३९, ५४०, ५४१, ५४२, ५४३, ५४४, ५४५, ५४६, ५४७, ५४८, ५४९, ५५०, ५५१, ५५२, ५५३, ५५४, ५५५, ५५६, ५५७, ५५८, ५५९, ५६०, ५६१, ५६२, ५६३, ५६४, ५६५, ५६६, ५६७, ५६८, ५६९, ५७०, ५७१, ५७२, ५७३, ५७४, ५७५, ५७६, ५७७, ५७८, ५७९, ५८०, ५८१, ५८२, ५८३, ५८४, ५८५, ५८६, ५८७, ५८८, ५८९, ५९०, ५९१, ५९२, ५९३, ५९४, ५९५, ५९६, ५९७, ५९८, ५९९, ६००, ६०१, ६०२, ६०३, ६०४, ६०५, ६०६, ६०७, ६०८, ६०९, ६१०, ६११, ६१२, ६१३, ६१४, ६१५, ६१६, ६१७, ६१८, ६१९, ६२०, ६२१, ६२२, ६२३, ६२४, ६२५, ६२६, ६२७, ६२८, ६२९, ६३०, ६३१, ६३२, ६३३, ६३४, ६३५, ६३६, ६३७, ६३८, ६३९, ६४०, ६४१, ६४२, ६४३, ६४४, ६४५, ६४६, ६४७, ६४८, ६४९, ६५०, ६५१, ६५२, ६५३, ६५४, ६५५, ६५६, ६५७, ६५८, ६५९, ६६०, ६६१, ६६२, ६६३, ६६४, ६६५, ६६६, ६६७, ६६८, ६६९, ६७०, ६७१, ६७२, ६७३, ६७४, ६७५, ६७६, ६७७, ६७८, ६७९, ६८०, ६८१, ६८२, ६८३, ६८४, ६८५, ६८६, ६८७, ६८८, ६८९, ६९०, ६९१, ६९२, ६९३, ६९४, ६९५, ६९६, ६९७, ६९८, ६९९, ७००, ७०१, ७०२, ७०३, ७०४, ७०५, ७०६, ७०७, ७०८, ७०९, ७१०, ७११, ७१२, ७१३, ७१४, ७१५, ७१६, ७१७, ७१८, ७१९, ७२०, ७२१, ७२२, ७२३, ७२४, ७२५, ७२६, ७२७, ७२८, ७२९, ७३०, ७३१, ७३२, ७३३, ७३४, ७३५, ७३६, ७३७, ७३८, ७३९, ७४०, ७४१, ७४२, ७४३, ७४४, ७४५, ७४६, ७४७, ७४८, ७४९, ७५०, ७५१, ७५२, ७५३, ७५४, ७५५, ७५६, ७५७, ७५८, ७५९, ७६०, ७६१, ७६२, ७६३, ७६४, ७६५, ७६६, ७६७, ७६८, ७६९, ७७०, ७७१, ७७२, ७७३, ७७४, ७७५, ७७६, ७७७, ७७८, ७७९, ७८०, ७८१, ७८२, ७८३, ७८४, ७८५, ७८६, ७८७, ७८८, ७८९, ७९०, ७९१, ७९२, ७९३, ७९४, ७९५, ७९६, ७९७, ७९८, ७९९, ८००, ८०१, ८०२, ८०३, ८०४, ८०५, ८०६, ८०७, ८०८, ८०९, ८१०, ८११, ८१२, ८१३, ८१४, ८१५, ८१६, ८१७, ८१८, ८१९, ८२०, ८२१, ८२२, ८२३, ८२४, ८२५, ८२६, ८२७, ८२८, ८२९, ८३०, ८३१, ८३२, ८३३, ८३४, ८३५, ८३६, ८३७, ८३८, ८३९, ८४०, ८४१, ८४२, ८४३, ८४४, ८४५, ८४६, ८४७, ८४८, ८४९, ८५०, ८५१, ८५२, ८५३, ८५४, ८५५, ८५६, ८५७, ८५८, ८५९, ८६०, ८६१, ८६२, ८६३, ८६४, ८६५, ८६६, ८६७, ८६८, ८६९, ८७०, ८७१, ८७२, ८७३, ८७४, ८७५, ८७६, ८७७, ८७८, ८७९, ८८०, ८८१, ८८२, ८८३, ८८४, ८८५, ८८६, ८८७, ८८८, ८८९, ८९०, ८९१, ८९२, ८९३, ८९४, ८९५, ८९६, ८९७, ८९८, ८९९, ९००, ९०१, ९०२, ९०३, ९०४, ९०५, ९०६, ९०७, ९०८, ९०९, ९१०, ९११, ९१२, ९१३, ९१४, ९१५, ९१६, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१, ९२२, ९२३, ९२४, ९२५, ९२६, ९२७, ९२८, ९२९, ९३०, ९३१, ९३२, ९३३, ९३४, ९३५, ९३६, ९३७, ९३८, ९३९, ९४०, ९४१, ९४२, ९४३, ९४४, ९४५, ९४६, ९४७, ९४८, ९४९, ९५०, ९५१, ९५२, ९५३, ९५४, ९५५, ९५६, ९५७, ९५८, ९५९, ९६०, ९६१, ९६२, ९६३, ९६४, ९६५, ९६६, ९६७, ९६८, ९६९, ९७०, ९७१, ९७२, ९७३, ९७४, ९७५, ९७६, ९७७, ९७८, ९७९, ९८०, ९८१, ९८२, ९८३, ९८४, ९८५, ९८६, ९८७, ९८८, ९८९, ९९०, ९९१, ९९२, ९९३, ९९४, ९९५, ९९६, ९९७, ९९८, ९९९, १०००.

द्येनं भ्रातृव्योऽतीव स्याद्, भूमिरसीं, —ति प्रवीचीं यद्यन्व, —दितिरसि भूमिरसीं, —ति तिर-
 श्रीं यद्वि सृष्टं, —इष्टिपं यं अदिति, —रनया वा एतद्यजमानो भ्रातृव्यं प्रभृतं प्रणुदते, अनया
 प्रतिनुदते, अनया विनुदते, तद्भ्रातृव्यस्य वा एषं विनोदः, काण्डात्काण्डात्प्रोहन्ती, —
 ति देवैष्टकामुपदधात्यो, —पधीनां प्रतिष्ठित्यै, काण्डात्काण्डाद्दशेषां प्रतिष्ठित्यै, पशुवो
 वा इष्टका, न वै पशुवा आयवसे रमन्ते, यद्वैष्टकामुपदधात्यायतनमिव वा एतत् क्रियते,
 पशुनां यत्या, अथैषां वामभृद् द्विर्युजु, —यजमानलोकमन्येत् दाधार, भ्रातृव्यलोक-
 मन्येत् वृक्ष, एतया वै देवा असुराणां वामं पशुनवृजत, तद्वामभृतो वामभृत्वं,
 छन्दश्चित्तं वै देवानां वामं पशुव, —छन्दश्चित्तं देवा वामं पशुन यजमानो भ्रातृव्यस्य वृक्षे,
 ऽथैतं रेतःसिचा, इयं विरा, —इसां स्वरां, —इसा एव रेतः सिञ्चती, —यं प्रजनयत्य, —मि-
 रत्यन्नादो भवति यथैतं उपश्रियेते, यद्वि पुत्रीं चिन्वीतं प्रथमायां चित्यामन्यामुपद्रुष्या,
 दुत्तमायामन्यां, रेतसः सिक्तस्य परिगृहीत्यै, यद्युपुत्रं प्रथमायां चित्यामभे उपधेये,
 मर्म्यञ्चो हि भूत्वा रेतः सिञ्चतुः ॥ ६ ॥

अथैता विध्वज्योतिष, एषु वा एतल्लोकेषु ज्योतिष्मन्तमपि निषत्तं, ऽथो प्राणानां
 विधृत्या, अथैषां ज्यालिखितं, —मै वै लोकास्ज्यालिखितं, —मानेवं लोकानुपाधत्, उभये
 वा एतामुपादधत् देवाश्च वा असुराश्चो, —परिष्टाच्छरमाणं देवा उपदधत्, —ऽधस्ताच्छरमाणमसुरा,
 —स्ततो देवा अभुवन्, परासुरा, उपरिष्टाच्छरमाणमुपदधत् भ्रातृव्यवान्यो वास्य प्रियः स्यात्,
 तस्य भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवत्ये, —षं वा असपत्नैष्टका, —ऽसपत्नो भवति यं
 एतामुपधत्तं, ऽथो देवलक्ष्मं वा एषां, देवलक्ष्ममेवोपधत्ते, या सांयुषा अधि मृदुव
 शिष्यते तस्या एतां कुर्यात्, तेनास्य सर्वा आग्नेयीरिष्टका भवन्त्ये, —यैषं कूर्मैः, इमज्ञानचित्तो
 वा एतं चीयन्ते, जीवं कूर्मं उपधेय, —स्तेन वा एषोऽश्मशानचित्, तेनात्पाती, पशु-
 नां वा एषं मैधु, एतं वै मैधं पश्यन्त एनं पशुवोऽमुं विमल्लोकं उपतिष्ठन्ते, प्रत्यञ्चं
 सादयति, प्रत्यञ्चो हि पशुवो मैधुमुपतिष्ठन्ते, चावापृथिवीयया सादयति, चावापृथिवीं
 हि पशुवोऽनुपतिष्ठन्ते, पशुभिरेवैतं सम्पञ्चं दधाति, विष्णोर्नाभ्यामग्निञ्चैतं ऽन्या,
 इत्याहुः, प्रादेशमार्यमूर्त्तलं कार्य, —मेतावान् वै विष्णु, —विष्णोर्वा एतर्नाभ्यामग्निञ्चीयत,

ऊर्ज्यप्रिश्चेतश्च्य, इत्याहु, —रुर्वा उदुम्बरो, यदौदुम्बरमुल्लुलं भवत्युजि वा एतदगिश्चो-
यते, वैष्णव्या सादयति, वैष्णवश्च उदुल्लुलश्च, स्वयैव देवतया, —ऽधैपोपा, पृथिव्या
वा एतदौजो वीश्चश्च संप्रियता, औजो वा एतद्वीर्यं मध्यश्तोऽग्नेर्धीयते, ऽधो मध्ये ज्योति-
रेव चीयते, यद्विक्तामवैक्षेत क्षोधुको यजमानः स्या, —दथ यन् पूर्णामवैक्षते तथा हाक्षोषुको
भवति, सिक्ताभिः पूरयितश्च्य, —ऽग्नेर्वा एतद्वैश्वानरस्य भस्म यत् सिक्ताः, स्वैर्नैर्नानां
भस्मना प्रीणाति, दग्धः पूरयित्त्वो, —र्वै दग्ध्य, —र्जमेवावरुद्धे, घृतस्य पूरयित्श्च्यै, —
पा वा अग्नेः प्रियां तर्नयैद् घृतं, प्रिययैवैतं तश्चा समर्धयति, मधोः पूरयित्त्व्या, —ऽऽ
हास्य प्रजायां मध्व्यो जायते व्युध्यै, —न्द्रियाणि वै पशुशीर्षाण्ययज्ञियान्युमेध्यानि, यच्छि-
द्रेषु हिरण्यशकलान्युप्यस्यतीन्द्रियैर्नैर्नानि वीर्येण समर्धयति, मेध्यान्येनानि यज्ञियानि करो-
त्य, —धैश्च वै पुरुषः सहस्रस्य, यद्वन्त्यर्धमितरे पशव, —स्तस्मादेतन्मध्यत उपदधात्य, —मिता
इतराणि, पशोः स्वीर्यत्वायां, —ऽधो सायतनत्वाय, यं कामधेत, पशुमान्त्स्यादिति,
तस्य समीचीनानि पशुशीर्षाण्युपदध्यात्, समीचु एवास्मै पशुनूपदधाति, पशुमान् भुवत्यं,
थ यं कामधेता, —ऽपशुः स्यादिति, तस्य विपुचीनानि पशुशीर्षाण्युपदध्यात्, विपुचु एवा-
स्मै पशुनूपदधात्य, —पशुर्भवत्ये, —ता वै साहस्यीरिष्टकाः पश्चिष्टका, —स्ताः सोमदुधः कौश्रेयो
विदाचकार, ताः श्यापर्णायोपदधौ, सं सहस्रं पशून् प्राप, प्रं सहस्रं पशूनामोति यस्यै-
ता उपधीयन्ते, यद्विष्टो वै नामैश्पोऽग्नि, —स्तस्माच्चिन्वतान्तरां न व्येतवै, यद्वीयात्
प्राणानस्य युवेतो, —स्वर्गैरुपतिष्ठत, आरण्यानिवं पशून् शुचुमर्नत्सृजति ॥ ७ ॥ ९

पुरुपशीर्षमुपदधात्ये, —यं हि पशुनां च वीर्यवत्तमो, वीर्यमस्मिन् दधात्यै, —कमुपदधात्ये,
कधास्मिन् वीर्यं दधाति, सौर्यां पुरुपशीर्षमभिजुहोति स्वर्गस्य लोकस्य सम्पद्य, सौर्यां वा
एषां सर्वां मैत्रावरुण्य, —ह्यै मित्रो, रात्रिर्वरुणो, ऽहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठत्य, —धृक्चाभ्यां
जुहोती, —यश्च वा अर्धक्रश्चो, ऽसां अर्धक्रश्चो, ऽनयोरेव प्रतितिष्ठत्य, —थ यदक्य
क्रुचा द्विर्जुहोति तस्मादेकः सन् पुरुषो द्विपाद, यद्वा एतत्किञ्चाक्योनिश्च वा एतद्भुक्, —यदेता
अपस्याः सादयति तस्मिन्नेव योनौ रतो दधाती, —यश्च वा अधिभे, —द्रुमिर्मातिधक्ष्यतीति,
सैता इष्टका अपश्य, —दयो आहुः, प्रजापतिरपश्यदिति, ता उपधात्ते, यदेता उपधीयन्ते-

[८] मे. २, ८, १ । ति. ५, २, ९ — १० । व ४ २०, ८ — ९ । की ३२, १० — ११ । वा. १०, ५४ — ५५, १५, १६ — ६० ।
 क. १. १३, ५५ — ५६, १६, ८० — ८१ ।

ऽस्या अन्नविदाहाय, यदिदन्न, —मिति होवाचेयं, य एता उपर्दधाता इत्य, —आदौ भवति यस्यैता उपधीयन्ते, तस्माद्रेतसः सिक्तद्विपं पशुः संभ्रति, यदेताश्छन्दस्याः, पश्वो वै छन्दाश्सि, यद्विधितं उपदधादभीपतः प्रजां वरुणो गृहीया, —दथ यदुत्तरतं उपर्दधात्यपवाहतं एवां, —ऽथैताः प्राणभृत, —स्तस्मिन् पशो संभूते प्राणं चक्षुः श्रोत्रं वाचं तानि दधात्य, —क्षणया सादयति, पशुं वा एतदाक्रमयति, तस्मात् पश्वोऽक्षण्याङ्गानि प्रहरन्तो यन्ति, दशभिर्दशभिर्वा अता इष्टकाभिर्ऋषय आर्ध्वं, —स्ता ऋद्धीर्ऋभोति यस्यैता उपधीयन्ते, ऽथैताः सश्वतो, रेतो वा एतत् सिच्यते यद्विधीयते, यदेता उपधीयन्ते रेतसः सिक्तस्य सश्वत्यै, लोकं पृण छिद्रं पृणत्ये, —पां वा अछिद्रेष्टका, अछिद्रा वा एतया चित्तयधीयन्त, इन्द्राग्नीं त्वा वृहस्पतिरित्यो, —जो वै वीर्यमिन्द्राग्नीं, ओजसा वा एतद्वीर्येणाग्निधीयते, ता अस्य संदोहसा, इति परुषि परुष्येवं रसे दधाति, सोमं श्रीणन्ति पृथ्वा इत्य, —स्रं वै पृथ्व्यै, —भुमेर्वावरुन्दे, जन्मुन्देवानां विशा, इत्याह, प्रजात्या एवं, त्रिणा रोचनं दिवं इति, संवन्तानि वै श्रीणि रोचनानि, सवनचित्तमेवंतमकरत्तुष्टुं वा एपां, वाग्वा अनुष्टुप्, प्राणो वै वाग्, यदेपां सर्वा इष्टका अनुत्तरति तस्मात् प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यनुत्तरत्या, —श्रेयो वा एपां वषेन स्वेन वा एतच्छन्दसाग्निधीयते, नाध्वर्युः सन्नाचित्तमार्हति य एवं वेद ॥ ८ ॥

१०

उत्सन्नयज्ञो वा एपं यद्विधीयते, को ह सहेदु यदेतस्य क्रियते यं, —आश्विनौ वै देवानां भिपजा अकल्पस्य कल्पयितारौ, यदेता आश्विनीरुपधीयन्तेऽकल्पस्य कल्प्यै, पश्वोपदधाति, पाङ्क्तो यज्ञो, यावानेवं यज्ञस्तमालब्धा, —ऽथो यावानेवं यज्ञस्तमचीकरत्, —दथैता आश्विनीर्ऋग्व्या अनूपधीयन्ते, रेतसे वा एतत्सिक्तायु ऋत्तुपाधात्, तस्मात् सर्वेषु रेतो हितं, तस्मात् सर्वानुत्तरं रेतोऽनुत्तरायतं, ऽथैता ऋतव्या वाप्य्या अनूपधीयन्ते, तस्मात् सर्वानुत्तरं वायव्यावरीवत्यै, —थैता वायव्या अपस्या अनूपधीयन्ते, तस्मात् पश्वो नोनोवृताः सन्तोऽप एवाभि संवृता, —यतसः पुरस्तादुपदधाति, चतुर्विधं हि शिरः, प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं वाङ्, मूर्ध्वन्वतीभिः मादयति, मूर्ध्वन्योऽसान्तीति, पञ्च पञ्चामिता उपदधाति, पशोः मूर्ध्वैर्वाया, —ऽथो सायतनत्वाय, तस्मात् पशुः पश्चाद्दरीयाच् श्रोणिमुत्तर, —स्तस्माद् प्राङ् संद्वाना, इन्द्राग्नीं अव्यथमानामिष्टकां दृहत्तं युवमित्य, —न्तरिक्षं वा एपां चिति, —

रन्तरिक्षमिमाः प्रजा, इन्द्राग्नी वै देवानामोजोभृता, ओंजो वीर्यमिन्द्राग्नी, ओंजो वा
एतद्द्वीयं मध्यतः प्रजानां धीयते, इयंता दिश्या, देवा वै स्वर्गं लोकमायुः, स्तं दिशा
आक्रमन्त, ता अक्लीयन्त, ता एताभिरदृष्टवन्, यदेता उपधीयन्ते दिशां धृत्यै, पञ्चो-
पदधाति, पाइक्तो यज्ञो, यावानेव यज्ञस्तेमालुब्ध, देशैताः पुरस्तात् सादयति,
देशाक्षरा विराट्, विराट् रंलु वै चक्षुज्योतिश्छन्दसां, चक्षुर्वा एतज्ज्योतिः पुरस्तात् पशो-
र्दधाति, तस्मादिदं पुरस्ताच्चक्षु, रथो अन्नं वै विरा, उन्नं वा एतन्मुपतो दधाति,
मा छन्दः, प्रमा छन्दः, प्रतिमा छन्दा इती, यं वै मां, इन्तरिक्षं प्रमा, इतो प्रतिमं,
मानेव लोकानुपधत्ते, इथो देवछन्दसानि वा एतानि, देवछन्दसान्येवोपधत्ते, द्वादश
द्वादशाभिता उपदधाति, तत् पदत्रिंशत्, पदत्रिंशदक्षरा वृहती, वृहती रंलु वै
छन्दुसा स्वराज्यमानथे, गच्छति स्वराज्यं यस्येता उपधीयन्ते, पशयो वै वृहती,
पशयो मध्यमा चिति, स्तस्मादेतस्यां चित्यामेता उपधीयन्त, आदित्यधामानो वा उत्तरे
प्राणा, अङ्घ्रिरोधामानोऽधरे, मूर्धासि रोङ्घ्रिति, यं उत्तरे प्राणास्तानिताभिर्दाधार,
यन्त्री रोङ्घ्रिति, वेऽधरे प्राणास्तानिताभिर्दाधार, तदेवां वांवेताः प्राणानां विधृत्यै,
समावद्भाजः सादयति, समावद्भाजो र्हीमं प्राणाः, प्राणानां विधृत्यै, यं द्विष्यात्
तस्याक्षण्यां सादयेत्, प्राणानस्य मोदयति, प्रमापुको मरति, मूर्धन्वेतीभिः सादयति,
मूर्धन्योऽसानीति ॥ ९ ॥

१२

त्रिवृद्धती पुरस्तात् सादयति, त्रिवृद्धं यज्ञमुत्तं, मुपतो वा एतद्यज्ञमुत्तं दधाति,
सप्तदशवृती दक्षिणतो, इन्नं वै सप्तदशो, इन्नं वा एतद्दक्षिणतो दधाति, तस्माद्दक्षि-
णेन हंतेनान्ममद्यते, तस्माद्दक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यवन्तर, स्तस्माद्दक्षिणमर्धं वयांस्स्यन्तु-
पर्यावर्तन्ते, पञ्चदशवृतीमुत्तरत, ओंजो वै पञ्चदश, ओंजो वा एतदुत्तरतो दधान्ये,
फविंशवृती पश्चात् प्रतिष्ठित्यै, त्रिवृद्धती पुरस्तात् सादयति, त्रिवृद्धं यज्ञमुत्तं, मुपतो
वा एतद्यज्ञमुत्तं दधाति, पञ्चदशवृती दक्षिणतः सादयति, सप्तदशवृतीमुत्तरतः, पशयोः
सवीथैत्वायां, इथो सापतनत्वाय, तस्माद्दुर्भास्यां हंस्ताग्यामंमद्यते, इथो वंजो वै पञ्च-

[९] मे. २, ८, १-३ । ते ५, ३, १-० । कड ००, १०-११ । वरि ३०, १०-१३ । ग. १८, ११, १८, २१-
०० । क. २२ १५, १४, १८, ०३-०४ ।
[१०] मे. २, ८, ६-७ । ते ५, ३, १-५ । कड ०० १०-१३ । वरि ३० १४-१७ । ग. १४, २३-२४ । १५ १-३ ।

दशो, वञ्जेण वा एतद्यज्ञमानो भ्रातृव्यमुभयतो निर्भजत्ये, कविश्शर्वतो पथात् प्रतिष्ठित्यै,
 प्रतिष्ठां ह्येकविंशशो, ऽर्कस्य वा एष विधांमुनुविधीयते, ऽन्नुमर्को, ऽन्नादो भवति यस्यै-
 ता उपधीयन्ते, ऽग्नेर्भागोऽसि, दीर्क्षाया आधिपत्यं, ब्रह्म स्पृतं शिवृत्सतोमा इति,
 स्पृता वै नामैता इष्टका, एताभिर्वै प्रजापतिर्यद्यदकामयत् तत्तदस्पृणोद्, यद्यदेवैताभिर्यज-
 मानः कामयते तत्तत्स्पृणोत्ये, कृयास्तुवत्, प्रजा अधीयन्तेति, स्पृष्टयो वै नामैता इष्टका,
 एताभिर्वै प्रजापतिर्यद्यदकामयत् तत्तदसृजत्, यद्यदेवैताभिर्यजमानः कामयते तत्तत्सृजते,
 अग्ने जातान् प्रणुदा नः सपत्नानिति, पुरस्तात् सादयति, य एवं जाताः सपत्नास्तानित्या
 या प्रणुदते, प्रत्यज्ञातान् जातवेदो नुदस्व, ति पथाद्, य एवं जाताः सपत्नास्तानित्या
 प्रतिनुदते, तद्भ्रातृव्यस्य वा एषं विनोद, श्वतुश्चत्वारिंशीं स्तोमो, वञ्चो द्रविणमिति
 दक्षिणतः सादयति, षोडशीं स्तोमा, औजो द्रविण, मित्युत्तरत्, श्वतुश्चत्वारिंशदक्षरा
 वै त्रिष्टुभ्य, वञ्चस्त्रिष्टुभ्य, वञ्चः षोडशीं, सव्यापग्रहणो वै वञ्चो दक्षिणाप्रहरणः, सव्या-
 पग्रहणं वा एतद्ब्रह्मं दक्षिणाप्रहरणं यजमानो भ्रातृव्याप ग्रहरति, पुरीपवतीं मध्यतः साद-
 यति, पुरीपमिव ऩद्दीर्दं मध्यतः पशोः, पुरीपं मध्यमात्मनः, सात्मानमेवाभिं चिनुते,
 ऽथैता विराजो, वाग्वै विराद्, पशयो वा एता इष्टकाः, पशुषु वा एतद्दुत्तमां वाचं
 दधाति, तस्मात् पशुमानुत्तमां वाचं वदति ॥ १० ॥

१२

[१५०६]

॥ इत्युपरिकाण्डे द्वाशनो नाम द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥

अथ तृतीयः प्रपाठकः ।

अथैताः स्तोमभागा, एतां वै बृहस्पतिरसुरेभ्योऽधि यज्ञस्य प्रतिष्ठांमाहुरद्, यदेता उप-
 धीयन्ते यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै, यज्ञो वै देवानामपद्यत्, तं देवाः स्तोमभागाभिः प्रत्युदस्तभुवन्,
 यदेता उपधीयन्ते यज्ञस्योत्तुष्यै, प्रजापतिर्वै एतत् पृथिव्यां अग्नेस्तेजः संभरत्, तदग्ने-
 रेवैतंतेजः संभ्रियते, ऽथैतां नाक्रसदो, नाक्रं ह वा अस्मा अग्निं चिक्यानाय भवति,

व.प. १५, २५—७८, १६, १—३ । [अग्ने जाताः प्रणुदा । अथ वै ७, ३४, १ । सहसा जाताः प्रणुदा ।
 अथ वै ७, ३५, १]

[१] मै ७, ८, ८—१० । तं ५, ३, ५—७ । वाच २१, १—३ । कवि ३२, १७ ।

न वै तत्र किं चनं जग्मुषे कं, तस्मान्नाकसंदो, नाकसंस्तु पञ्चचूडा अर्घ्युपदधाति स्वर्गस्य
 लोकस्य समृष्ट्या, एष इ शत्वेवं यजमानः पत्नीभिरुग्रितामुष्मिह्लोकं सम्पेह्यं यस्यैता उपधी-
 रन्ते, इथो मध्ये ज्योतिरेवं चीपत्, एता वा अमुष्मिह्लोकं यजमानस्य पत्नी, स्तस्माद-
 भिचिन्ता स्त्री नोपेत्ये, — र्षी हि सा, पश्चात् प्राचीमुत्तमामुपदधाति, पश्चाद्देवैतं प्राची
 पत्न्यन्वास्ते, इथैताः कर्त्तव्याः, प्रजापतिः प्रजा असृजत्, ता एन स्रष्टा अत्यमन्यन्त,
 स प्रजापतिरेता इष्टका अपश्यत्, ता उपाधत्, ततो वा अकल्पत्, यदेता उपधीयन्ते
 प्रजातां कर्त्तव्या, अथैता वृष्टिसन्धयो, वृष्टिर्वै देवैभ्योऽन्नाद्यमपाकामत्, तत् इदं सर्वमश्रु-
 ष्यत्, ते देवाः प्रजापतिमेवोपाधावन्, तस प्रजापतिरेता इष्टका अपश्यत्, ता उपाधत्,
 तैभ्यो वृष्टिमन्नाद्यमपाकामत्, यदेता उपधीयन्ते वृष्ट्या अन्नाद्यस्योवरुद्ध्या, आवपुन स्रष्टा वा उच-
 मां चिन्ति, रन्या अन्या इष्टका उपदधात्य, न्यानन्यानेवास्मै पशून् प्रजनयति, प्राणो वै
 स्वयमातृणां, वायव्या, समीची उपदधात्या, युधैवं प्राणं च सयुजा अक, रथो समीची-
 नाभ्या स्रष्टा वायुया च प्राणं च भुङ्गते, प्राणो वै स्वयमातृणां, तामुत्तमामुपदधात्य, चम स्रष्टा
 वायु, यदन्त्यामुत्तरामुपदधात्या प्राणमस्यापिदधात्या, प्रमायुकः स्यात्, तस्मात्तामुत्तमामुपद-
 धात्य, चम स्रष्टा वायुः ॥ १ ॥

अथैषा छन्दश्चित्ति, छन्दोऽसि वै देवानां चामं पशव, छन्दोऽस्येवंतया चामं पशून्
 यजमानोऽवरुद्ध, एतां वै यज्ञसिन्धैर् उपदधे, स आनर्ध, क्रमोति य एतामुपधत्ते,
 गायत्रीभिः पुरस्तात् सादयति, तेजो वै गायत्रीं ब्रह्मवर्त्तं, तेज एव ब्रह्मवर्त्तसंवरुद्धे,
 तिस्रं उपदधाति, त्रिष्टुंशद्व्यभि, सूर्ध्वन्वतीभिः सादयति, सूर्ध्वन्योऽजानीति, त्रिष्टुम्भि-
 र्दक्षिणत, ओजो वै वीर्यं त्रिष्टु, वीर्य एव वीर्यमवरुद्धे, जगतीभिः पश्चा, जगताः
 पशवः, पशून्वावरुद्धे, जनुष्टुम्भिरुत्तरतो, जनुष्टुम्भैर् संवीणि छन्दोऽसि, संवीण्येवास्य
 छन्दोऽस्युपहितानि भवन्त्य, थु पृच्छी, रथ वृष्टी, रथोष्णिहा, इथु कर्त्तव्या, इथु
 विराज, एवंस्य यथापूर्वं छन्दोऽस्युपहितानि भवन्ति, द्विपदा उत्तमाः सादयति,
 द्विपार्धजमानः प्रतिष्ठित्ये, छन्दोऽसि वै देवानां चामं पशवो, यजमानायतनं वा
 आहवनीयो, आतृच्यायतनं धिष्ण्या, यत्पश्चोऽपुदधात् आतृच्यायतनं चामं पशून् दृष्ट्या,
 दथ यत्पुरं उपदधाति यजमानायतनं वा एतन्नामं पशून् दृष्ट्या, एतदुपदधात्य, एतदुप-
 गायत्री, गायत्र्योऽसि, यावानेवापिस्त्वं चिनुते, इष्टं गायत्रीभिः पुरस्ताद्विःपरमान-

स्योपदध्याद्येनं भ्रातृव्योऽस्तीव स्या, —देकादश त्रिष्टुब्धिः पुरस्तान्माध्यांदिनस्य पंचमानस्य,
 द्वादश जगतीभिः पुरस्तादाभ्यस्य पंचमानस्य, —ता एव पश्चात् पंचमानानामुपदध्याद्येनं
 भ्रातृव्योऽस्तीव स्यात्, ग्रानो वै पंचमानो, ऽयंस्तेजः पंचमान, —स्तेजसा वा एतद्यजमानो
 भ्रातृव्यं प्रभृतं प्रणुदते, तेजसा प्रतिनुदते, तेजसा विनुदते, तद् भ्रातृव्यस्य वा एष
 विनोदो, जानुदमं प्रथमं चिन्वानश्चिन्वीत गायत्रीचितं, नाभिदुर्घ्नं द्वितीयं चिन्वानश्चिन्वीत
 त्रिष्टुप् चितं, चुबुकदुर्घ्नं तृतीयं चिन्वानश्चिन्वीत जगचितं, यज्ज्यायाश्सं चित्वा कनी-
 याश्सं चिन्वीत कनीयाश्सं यज्ञक्रतुमुपेयात्, कनीयसां प्रजां, कनीयसाः पशून्, कनी-
 योऽन्नाद्यं, पापिपान्त्स्या, —दथ यत्कनीयाश्सं चित्वा ज्यायाश्सं चिनुते ज्यायाश्समेव यज्ञ-
 क्रतुमुपैति, भूयसां प्रजां, भूयसाः पशून् भूयोऽन्नाद्यं, षंतीयान् भवत्ये, —या वा अग्ने-
 रुत्तरं वृती नाम चिति, —रुत्तरमुत्तरं च श्वः श्वः श्रेयान् भवति य एव च वेद ॥ २ ॥ २

पञ्चचितिकः कार्श्यः, पाङ्क्तो यज्ञः, पाङ्क्ताः पशवः, —स्तेस्मात् पञ्चचितिकः, पञ्च
 चित्तुयः, पञ्च पुरीपाणि, तद्विराजं संपद्यते, तद्यद्विराजं संपद्यते तदग्नेः स्तोत्रं कार्श्यं,
 यत् पञ्चचितिकः स्याद्विराजो, यद्विंशचितिक इयाद्यज्ञाच्च पशुभ्यश्च, यत्पञ्चचितिक-
 स्तेनं यज्ञाच्च पशुभ्यश्च नैत्यं, —थ यत्पञ्च चित्तुयः पञ्च पुरीपाणि तेन विराजो नैति, तद्गुमा-
 भ्यां वावास्मा एतद्वर्णाभ्यां पशून्वरुन्दे, यदेषां पाङ्क्तं च यज्ञं वैराजं, द्व्यक्षरं लोमं,
 द्व्यक्षरा त्वग्, द्व्यक्षरं माश्सं, द्व्यक्षरमस्थि, द्व्यक्षरो मज्जा, तद्वस, 'दशाक्षरा
 विराड्, वैराजाः पशवः, पशून्वावरुन्दे, पञ्चचितिकः कार्यं, इमं वै लोकास्तिस्-
 थित्तुयो, यजमानो द्वे, यजमानश्च वा एतदेषु लोकेषु प्रतिष्ठापयामुकः, कां प्रथमां चितिः,
 किं पुरीषमि, —त्याहु, —रियं च वाव प्रथमां चिति, —रोपधयः पुरीषं, कां द्वितीयां चितिः,
 किं पुरीषमि, —त्याहु, —रन्तरिक्षं च वाव द्वितीयां चिति, —वैयाश्चि पुरीषं, कां तृतीयां चितिः,
 किं पुरीष, —मित्याहु, —रसो वाव तृतीयां चिति, —वैश्वानि पुरीषं, कां चतुर्थीं चितिः, 'किं
 पुरीष, —मित्याहु, —यज्ञो वाव चतुर्थीं चिति, —दक्षिणा पुरीषं, कां पञ्चमीं चितिः, 'किं
 पुरीष, —मित्याहु, —यजमानो वाव पञ्चमीं चितिः, प्रजां पुरीष, —मेतावद्वा अस्ति, यावुदे-
 वास्ति तत् सृणोति, तदेवुरुन्दे, ऽथैतां ऋतव्याः, सध्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरं, एषां वा
 अग्नेः प्रियां तनयं वैश्वानरं, —स्त्वस्य वा अहोरात्राण्येवैष्टुका उपधीयन्ते, द्वे द्वे उपदधाति प्रति-

ष्टित्या, अंबुकामुपांस्य सादयति शान्त्या अनिर्दाहाय, चतस्रो मध्यमायां चित्यामुपदधात्यं,
 —प्रतिष्ठितमिव श्वन्तरिक्षं, प्रतिष्ठित्यै, द्वादशोपदधाति, द्वादश मासाः सश्वत्सुरः,
 सश्वत्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः, एषा वा अग्निः प्रिया तनुर्यद्वैश्वानरः, प्रियायाश्च वा एतत्तन्वाम-
 ग्निश्चीयते, संतनुरको निधीयते, ज्यैरन्तःश्लेशोऽसीत्ये, —तस्य ह श्लेशोऽग्निः संश्लिष्टो
 यस्यैता उपधीयन्ते, संश्लिष्टो वा एतस्याग्निर्यस्यैता उपधीयन्ते, कल्पेतां धावाष्टिवी इति,
 कल्पते ह वा अस्मा अग्निं चिक्ष्यानाय, प्र सुमानानां ज्यैष्ठ्यामाप्नोति य एवंश्च वेद, संश्च वा
 एतद्दग्निभिन्दे यच्चिनोति, तं दीपयत्येवं क्रतव्याभिः ॥ ३ ॥

तमो वै स्वर्गं लोकंमन्तरां तिष्ठत्ये, —तां वै ज्योतिष्मतीरिष्टुका यद्विरण्यशकलः प्रोक्षति,
 विवांसयति वा एतद्यजमानाय, ज्योतिरस्मिन् दधाति, सहस्रं भवन्ति, साहस्रं वै प्रजा-
 पतिः, प्रजापतिमेवाप्नोति, यावद्दं सहस्रं तावद्विशतोऽसी लोकः, स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या,
 इमा मे अथा इष्टका धेनेवः सन्तिवृत्ति, धेनेवो वै ननुमैता इष्टका, एताभिर्वै प्रजापतिर्यद्यदका-
 मयत् तत्तदुदुह, यद्यदेवंताभिर्यजमानः कामयते तत्तदुदुह, क्रतुष्टाः स्य क्रतुर्दधा इत्यु, —तुष्टा
 एवैना अकृत क्रतुर्दधो, घृतश्रुयतो मधुश्च्युता इति, घृतश्रुयत एवैना अकृत मधुश्च्युता, ऊर्ज-
 स्नतीः ययस्वतीरित्यु, —जस्वतीरिवैना अकृत ययस्वतीः, स्वधायिनीः कुलायिनीरिति, कुला-
 यिनीश्चेता विराजो नाम, कामदुघा इति, यत्र वा अदौ देवैभ्यः कामदुघाः कामदुहू तदेता
 अपि दुदुहे, तत् पुष्टिमैवंताभिर्यवरुन्दे, जमुत्रामुष्मिष्टोके इत्य, —मुष्मै हि लोकायामिशीयते,
 रुद्रश्च वै देवा यज्ञादन्तरायश्च, —स्तानायतयाभिययीवृत, तस्मादा अविभयु, —स्ते देवाः
 प्रजापतिमेवोपाधाव, —न्तसं प्रजापतिरेतश्च शतरुद्रियमपश्यत्, तन्नैनमशमयत्, तद्य एवंश्च वेद
 वेदाह वा एनं प्रजापति, —नैनुमेपै देवां हिनस्ति, यत्र रुद्रः प्रजाः शमायत् तदुदुह परेत्ये, —
 तदेवै तदुदुहश्चकल्पते, स्थाप्याश्च ता एतद्विधिं स्वेन भाग्येतेन रुद्रश्च शमयति, जाजुदग्नें प्रथमं
 जुहोत्य, —स्वा एवैतं तत्र शमयति, नाभिदग्नें द्वितीयु, —मन्तरिक्षात्तै, शुक्रदग्नें तृतीयं,
 द्विर्वस्तन, त्रिर्जुहोति, त्रयो वा इमं लोकां, एभ्यो वा एतं लोकंभ्यो रुद्रश्च शमयति,
 त्रिरमुतः पुनः प्रत्यवहारं जुहोति, यनिवेतो रुद्रान् यजति तानमुतोऽव्ययजति, त्रिरितो
 जुहोति, त्रिरमुत, —स्वत् पद, षड्वा क्रतव्य, क्रतुभ्यो वा एतद्रुद्रमव्ययजति, समापुत्रो वा
 विभाजं जुहोति, समावृद्धाजो हि रुद्राणां भागा, दासाहानि जुहोति, दागद्वैवं स तम्य-

मयद्, द्वासाहरेवेन५ शमयत्य, —कंपणेन जुहोत्य, —कंण वा एतदुर्कमवयजति, यत् पात्रेण जुहुयाद्दुद्रं प्रजास्वन्वचनयेत्, तस्मादारण्येन जुहोति, पशुर्वा अपिः, स वै तर्ह्वं जायते यद्वि चोयते, स भागधेयमिच्छति, यथा वृत्सो जातः स्तनमिच्छति सोऽध्वर्युं च यजमानं च प्रक्षते, यच्च शतरुद्रियं जुहोति स्वैर्नैवेनं भागधेयेन शमयति, यासां उत्तरार्धे जघनार्धे श्रोणिस्तस्या५ होतश्च्य५, स्वाया५ वा एतद्विशिं स्वैनं भागधेयेन प्रतिहृत्य रुद्र५ शमयत्य, —किरसो वै स्वर्धन्तोऽजापां धर्मं प्राप्तिञ्च, —न्त्सां शोचन्तीं पूर्णं परामृशश्च, सोऽर्कोऽभवद्, यदुर्कपणेन जुहोत्यकंण वा एतदुर्कमवयजति, यं द्विष्यात्तस्य पशुना५ संचरं न्यस्येद्, यः प्रथमं आक्रमति सं आतिमार्छति ॥ ४ ॥ ४

अशमन्नं पर्वते शिश्रियाणा, —मित्यपः परिपिञ्चन् पर्यंति, प्रजापुत्रेर्वा एष रसः, प्रजापुत्रेर्व रसेन परिपिञ्चत्य, —इम५स्ते क्षुदित्य, —इमानमेव धुषार्पयति, मयि ता ऊर्गित्या, —त्मन्नेर्वाञ्च धत्ते, यं द्विष्मस्तं ते शुश्रूहस्त्विति, यमं वै द्वेषि तमघ्रेः शुचापयति, त्रिः परिपिञ्चन् पर्यंति, त्रयो वा इमे लोका, एभ्यो वा एतं लोकेश्वोऽग्नेः शुच५ शमयति, त्रिः परिपिञ्चन् पर्यंति, त्रिपरिपिञ्च५, —स्तत् पट्, पद्वां ऋतव, ऋतुभ्यो वा एतदग्नेः शुच५ शमयति, यद्युभिचरेत्देवदेवं यजुर्वदन्नपरिपिञ्चन् पुनः परीयाद्, यैवाग्नेः शुक्तयैनमर्पयति यद्युभिचरेत् ॥ इदमहममुष्यामुष्यायणममुष्मात् पुत्रममुष्या५ दिशिं प्रक्षिणामि ॥ इति कुम्भं जघन्याया५ श्रोण्यां प्रक्षिणीयाद्, यत् प्रक्षिणाति तस्यैवातिमन्वातिमार्छत्य, —थ यन्नाम गृहात्पापतनमेवास्य छिनत्त्या, —श्रेयपावमान्यां गायत्रं गायते, प्राणो वै पवमानः, शिरो गायत्री, यदाश्रेयपावमान्यां गायत्रं गायते शीर्षना एतन् प्राणान् दधाती, —य५ वै रथन्तरं, —मन्तरिक्ष५ वामदेव्यं, —मसौ बृहत्, त्रिधातुर्वा एतदुर्को निधीयत, आत्मा वै वामदेव्यं, प्रुतिष्ठा यज्ञायज्ञिर्यं, बृहद्रथन्तरं पशौ, यद्बृहद्रथन्तरं अभितो गायत आत्मन्नेर्वं पक्षौ धत्ते, यश५ वै देवाना५ रक्षा५स्वजिषा५-म५, —स्तानि बृहद्रथन्तराभ्यामेवापासत, यद्वृहद्रथन्तरं अभितो गायते रक्षुसामपहस्यै, प्रजापुत्रेहृदयमपिपक्षे गायते, तस्मादिदमपिपक्ष आत्मनो हृदयमनुचं गायते, तस्मादुर्नस्थुक५ हृदयं, —मश्चर्यैः सामभिर्यै परिष्टुवन्ति, संतनुर्यो निधीयते ॥ ५ ॥ ५-७

वरुणमेनिर्वा एष एतच्छाभीदस्तिष्ठति, स एनं तर्ह्वधीयात्, तस्य प्राणेन वीयान्, मण्डूकेनाध्वेति, तस्यैव प्राणेन व्येति, न ग्राम्यान् पशून् हिनस्ति नारण्यां, —नवकया विकर्षत्य, —पा५ वा एषा योनिर्वद्वक्त्रा, —जा५ वा एतद्योनिनामैः शुच५ शमयत्य, —पा५ वा एतद्रूप५

यद्वृक्षा, — स्यां वा एतद्रूपेणाग्नेः शुचश्च शमयति, वेतसेनाध्वेत्य, — पां वा एतत् पुष्पं यद्वेतसेना, स्यां वा एतत् पुष्पेणाग्नेः शुचश्च शमयति, सप्तभिर्विकुर्वति, सप्त वै छन्दाश्सि, छन्दोभिर्वी एतदग्नेः शुचश्च शमयत्ये, शो ब्रह्म वै छन्दाश्सि, ब्रह्मणा वा एतदग्नेः शुचश्च शमयत्य, — भिर्वी सृष्टौ भागधेयमैलत्, स प्रजापतिमेवोपाधावत्, तस्मा अन्नं प्रायच्छत् कृत्वाय, तदस्मै कर्मभव, — दक्षश्च वै क, — मन्त्रेण वा एतदग्निमुपचरति कृत्वाय, कश्च हास्मा अग्निं चिकथानाय भवति, पराञ्चमध्वेति, पराह हि पशुः शान्तरथो, पराह हि पशुः पशो रेतो दधात्य, — न्याश्स्ते अस्मत्पन्तु हेतयः, पावको अस्मभ्यश्च शिवो भवेत्ये, — नश्च वै पावक, — मन्त्रेण वा एतदग्नेः शुचमन्तर्धत्ते, हिरण्यशकलैर्व्याघारयत्य, — मृतश्च वै हिरण्यं, तेजोऽग्नि, — रम्यतेन वा एतत्तेजो व्याघारयति, पञ्चभिर्व्याघारयति, पाइक्तो यज्ञो, यावानेव यज्ञस्तमालब्ध, इयां वै देवा यजमानस्य गृहमागच्छन्ति, यद्भा मधुसश्चिष्टेन व्यवोक्षति तानेव प्रीणाति, सर्वमनु व्यवोक्षति, सर्वानेवान् प्रीणाति, तिस्र्भिर्व्यवोक्षति, त्रिवृद्भ्यग्नि, — सिष्टुश्चिर्व्यवोक्षतीन्द्रियस्यावुरुद्ध्या, अन्नरतीभिर्व्यवोक्षत्यन्नाद्यस्यावुरुद्ध्यै, दर्भगुरुमुष्टिना व्यवोक्षति, सश्च हि प्राजापत्यः, प्राणैर्वी एष व्युध्यते श्योऽग्निमध्वेति, यदाह, प्राणदा अपानदा इति, प्राणानेवात्मन् धत्ते, प्रजया च वा एष पशुभिश्च व्युध्यते श्योऽग्निमध्वेति, प्रजां वै वर्चः, पशुनो वरिवो, यदाह, यज्ञोधा वरिवोधा इति, प्रजां चैव पशुश्चात्मन्धित्वा-
वरोहति ॥ ६ ॥

इन्द्रो वै वृत्रं गृह्णा, — न्तसं प्राडप्यत्, स पद्यमाना इन्द्रश्च पोडशीभिर्भोवः पर्यगृह्णात्, मं वा अग्निनेव वृत्रस्य भोगानुपिदद्य वैश्वकर्माभ्यां पाप्मनस्तमुसो निरमुच्यता, — ऽग्निस्तिग्मेन शोचिपे, — ति यजुहोत्यग्निना वा एतत् पाप्मनो भोगानुपिदद्य वैश्वकर्माभ्यां पाप्मनस्तमुसो निरमुच्यते, नात्ता जुहोति सक्तपोनीनावीर्यत्वाय, पोडशगृहीतेन जुहोति, पोडशीभिर्हि स ते भोगैः पर्य-
गृह्णा, — देतेन वै स वृत्रस्य भोगेभ्यो निरमुच्यत्, तत् पाप्मन् एवैतेन भोगेभ्यो निर्मुच्यते, ऽथैतदप्रतिरथ, — मेतेन वै देवा असुरान् प्रत्युजयश्च, — स्तदप्रतिरथस्याप्रतिरथत्वं, तदप्रश्न-
८

[६] मे. २, १०, १ । ते ५, ४, ४—५ । कठ २१, ७ । वा १७, ४—५, ७, ११, १५, ३६, २० । ऋ०. १८ ५ ६, ८, ११, १५, ३६, २० ।

[७] मे. २, १०, २—३ । ते ४, ४, ५ । कठ २१, ८ । वा १७, १६ । वाच १८ १६ । [अग्निस्तिग्मेन शोचिपे ० । अ ६, १६, २८, साम २०, ते ५ ४, ६ १५]

वैतेन यजमानो भ्रातृव्यं जयत्ये, तैनेव याजयेत्, संग्रामे जयति संग्रामे, तैनेव याजयेद्
 भ्रातृव्यवन्तः यो वास्य प्रियः स्यात्तं, भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवत्ये, तैने वं
 भरद्वाजः प्रतर्दनेन देवोदासिः संमनस्यत्, सं राष्ट्रमभवद्, यं कामयेत्, राष्ट्रियुमयेः राष्ट्रं
 स्यादिति, तमेतेन संनहोद्, राष्ट्रं ह भवत्ये, तैने वं देवा विराजुमभ्यजयन्, दशा-
 न्वाह, दशाधरा विराड्, विराजुमेवैतेनाभिजयति, दक्षिणतो वं देवानां यज्ञं रक्षा-
 स्वजिघांसुः, स्तानि वा अप्रतिरथेनैवापामत्, यद् ब्रह्माप्रतिरथं दक्षिणतो वदन्तीति
 रक्षुसामपहरथै ॥ ७ ॥

९

उदेनमुत्तरं नये, ति समिधा आदधाति, प्रहियंमाणायैवास्मै भागमक, स्तिस्त्रं आदधाति,
 त्रिवृशद्वयमि, रुदु त्वा विश्वे देवा इति, विश्वे शहीदं देवाः स्मो यन्मनुश्च्य, अग्ने भरन्तु
 चित्तिभिरिति, यस्मा एवं चित्तायाग्निराधीयते तैनेन चित्तेन समर्धयति, पञ्च दिशो देवीर्यज्ञ-
 मवन्तु देवीरिति, मा एवेनं पञ्च दिशोऽनु तेजस्विनं करोत्यु, त्यपत्रा ईड्यो गृभीत इत्यु,
 त्यपत्रो श्लेषे परिगृह्य यज्ञमावन्ति, परिगृह्य श्लेषेऽयन्ति, हरिकेशः सूर्यरश्मिः पुरं-
 स्तादित्य, सा वा आदित्यो हरिकेशः सूर्यरश्मिः पुरंस्तात्, सत्रिता ज्योतिरुदुयः अंजस,
 मित्याह प्रसृत्या एवं, तस्य पूषा प्रसवे याति विद्वामिति, पशवो वं पूषा, पशुनेवाचरुन्दे,
 ततो वाका आशिषो नो जुपन्तामित्या, शिषा वा एष दौह, आशिषु एवं दुहा, इन्द्रः
 विश्वा अवीवृध, चित्ति वृध्दत्या यन्ति, वृद्धिभेवापयन्त्य, नुष्टभा यन्ति, वाग्वा अनुष्टुब्,
 वैश्वदेवी वाग्, वैश्वदेश्चोऽग्नि, स्तस्मादनुष्टभा यन्ति, पद्भिराशीघ्रायन्ति, पद्भा ऋतवु,
 ऋतुभिरेव यन्ति, विमानं एष दिवो मध्य आस्ता, इत्यश्मानं सादयति, विमानो
 श्वसा आदित्यः स्वर्गस्य लोकस्य, सुग्रहर्षज्ञ आ च वक्षद्, यक्षुदग्निदेवो देवः आ च
 वक्षदित्या, शरिवेषा देवर्षज्ञ आ च वक्षद्, यक्षुदग्निदेवो देवः आ च वक्षदित्या, शिषु
 एवेष परिग्रहो, वाजस्य मा प्रसवेनोद्गामेणोद्गजिप्रभदित्य, सा वा आदित्यं उद्गामं, एष
 निग्रामं, उग्रन्वा एतथंजमानमुद्गहति, निग्रोचनस्य भ्रातृव्यं निगृह्णात्यु, द्वाभश्च निग्राम-

[८] मं २,१०,४-५ । तं ५,४,६ । काठ २१,८ । वा १२,३६,१७,५०,५३-५९,६१-६४,१२,५६,१५,६१ ।
 कथ १३,३०,१८,५०,५३-५९,६१-६४,१३,५७,१६,८२ । [उदेनमुत्तरं (रां) ० । जयव ६,५,१ ।
 हरिकेशः सूर्यरश्मिः (सूर्यरश्मिहरिकेशः) ० । क १०,१३०,१ । तं स ४,६,३,३ । इन्द्र विश्वा० ।
 पनिम् । अ १,१६,१, गा. ३४३,८०७, तं मं ४,६,३,४, तै मा २,७,१५,५ । विमान (नृचक्षा) एष०
 । अ १०,१३०,२, तं म ४,६,३,३]

श्रेति, ब्रह्म वा उद्गाभौ, ब्रह्म निग्राभौ, ब्रह्मणा वा एतद्यज्ञमानमुद्गाति, ब्रह्मणास्य
 भ्रातृव्यं निगृह्णास्य, —था. सपत्नानिन्द्राग्नी मे विपूचीनान्व्यस्यतामिर्त्वा, —जो वै वीर्यमिन्द्राग्नी,
 औजसा वा एतद्दोषेण यज्ञमानो भ्रातृव्यं विष्वञ्च विनुदते, चतुर्भिराहुवनीयावन्ति, चत्वारि
 वै छन्दांसि, छन्दोभिरेव्यं यन्त्य, —यो ब्रह्म वै छन्दांसि, ब्रह्मणैव यन्ति ॥ ८ ॥ १०

क्रमध्वमग्निना नाकमित्या, —ह स्वर्मस्य लोकस्य सम्पद्यै, दिवंः पृष्ठं स्वर्गत्वेति, पृष्ठेन
 हि यन्त्य, —जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदा इति, द्विपात्सु चैवं चतुष्पात्सु च पशुपुंजं दधार्ता,
 —पक्षमाणा भृगुभिः सहति, भृगुरो ह्यग्ने यज्ञेनार्ध्ववृद्धये, पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुह,
 —मन्तरिक्षादिचमारुहमित्ये, —पांसु वा एष लोकांस्तु समारोहः, पञ्चभिराक्रमते,
 पाङ्क्तो यज्ञो, यज्ञेन वा एतद्यज्ञमभ्यारोहस्यप्रतिनोदाय, कृष्णायाः श्वेतयत्सायाः पयसा
 जुहोत्य, —हव्यं चस्तौ, रात्रिर्माता, ऽह्ने वा एतद्वात्रीं प्रदापयति, प्रचे ह वा अहोरात्रे दुहे य एवंच
 वेद, सर्वे वै पशवो नानारूपाः सन्तः पय एव प्रत्यंकरूपा, यदेवं प्रत्यंकरूपास्तदेनान् प्रत्यंकरुन्दे,
 नक्तोपासा, ऽग्ने सहस्राक्ष, सुपर्णोऽसि गरुस्मान्, पृष्ठं पृथिव्याः सीदं, —त्येषु वा एतं लोकं पृ
 ज्योतिष्मन्तमग्निं निधत्ते, ऽथो प्राणानांच विधृत्यै, द्वाभ्यांच सादयति, द्विपाद्यज्ञमानः
 प्रतिष्ठित्या, आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तादित्या, —ह स्वर्मस्य लोकस्य सम्पद्यै, तांच
 सुवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिदंत्ये, —तंच वै कण्वः श्रावयत्सोऽग्नेर्दीहं विदोचुकारा, —ऽग्नेर्वी एषं दीहो,
 ऽग्निं वा एतेनाग्निचिदुहे, सर्वान् ह वा अस्मा अग्निर्दीहान्तसर्वान् कामान् दुहे य एवंच वेद,
 विधेम ते परमं जन्मन्नमा, इत्याह, क्रद्धद्या एव, प्रेद्धो अमे दीदिहि पुरो ना इत्ये, —पा
 वै कर्णकवती सुर्मयज्ञं ज्योति, —रजस्रं वावास्मा एतज्ज्योतिरिष्यथा, —देतांच वै वासिष्ठः
 सात्युद्देव्यः सत्रिणा आसीनान् पप्रच्छ, विदं कर्णकवतींच सुर्मिमिति, विदंति होतुर्यो वनेषु
 तांच विदंति, पशुरो वा एतस्याः कर्णाः, पशुमान्भवत्ये, —तांच वै वज्रं शतमींच विमीं
 देवा असुरेभ्य उपप्रावर्तयंच, —स्तेपांच शततर्हमदहंच, —स्तेदेतामिव वज्रं शतमींच विमींच

[९] मे २,१०,६ । तै ५,४,७ । काठ २१,९ । वा १७,६५—६७,७०—७२ १२,२,१५,४४ । ऋष १८,६५—
 ६७,७०—७९,१३,२,१६,६६ । [क्रमध्वमग्निना० अथर्व ४,१४,२ । पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षा० अथर्व
 ४,१४,३ । नक्तोपासा समनसा (घर्षमाण०) । ऋ १,९६,५ । तै म. ४,१,१०,४,६,५,२,७,१२,३ ।
 तांच सवितुर्वरेण्यस्य० अथर्व ७,१५,१ । विषेम ते परमे० । ऋ २,९३ तै म ४,६,५,४ । प्रेद्धो
 अमे० । ऋ ७,१३ । माम० १३,७५, तै म ४,६,५,४]

यजमानो भ्रातृव्यापोपप्रावर्तयति, अतर्हृत् ह इत्स्य, — अत्रे तमये, — त्ति पृक्तया जुहोति,
 यजमानो वै पृक्ति, — यजमानश्च वा एतद्विराजि प्रतिष्ठापयामुक्, — रथो पृक्तयै वाहुत्या यजमा-
 लभते, सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्ये, — तान्वृतीर्वा अंस्तन्वः योऽसौ सप्त सप्त, यो वा
 अस्यैता अग्निं चिक्यानों वितर्पयति विं ह तृप्यति, तां एवास्य तर्पयति, चितिं जुहोमि मन-
 संत्ये, — यां वा अग्नेरंदाभ्याहुतिर्विश्वकर्मणी, ननु भ्रातृव्यो दक्षोत्य, — मिं चिक्यानें प्र सुमानानां
 ज्येष्ठयामोति य एवश्च वैदा, — अग्निं अमन्यत, न वा अहमिदं समागधेयं, — स्तेजो यश्स्यामी-
 ति, तदेतेन भागधेयेनायत्, — देतद्वा अग्निंरिहोत्रं, — मग्निंश्च वा एतेनाग्निं चिद्यत्ति, सर्वान् ह
 वा अस्मा अग्निर्दीहान्तसर्वान् कामान् दुहे य एवश्च वैद, सश्च वा एतदग्निमिन्दे यच्चिनोति, तं
 दीपयत्येवाग्निंरिहोत्रेण ॥ ९ ॥ ११

अथैश्वरोऽग्रये वैश्वानराय द्वादशकपालः, सश्चत्सरो वा अग्निं वैश्वानरः, सश्चत्सरो वै
 प्रीणात्य, — यो प्राहतायैवास्मै भागमुक्, — राहुतीनाश्च वै प्रतिष्ठित्या यजमानः प्रतिष्ठित्या, — हु-
 तीनामप्रतिष्ठित्या न प्रतिष्ठित्ति, यदेतं जुहोत्याहुतीनां प्रतिष्ठित्यै, वाः प्रतिष्ठित्यन्तीर्यज्ञोऽनु-
 प्रतिष्ठित्ति, यज्ञश्च यजमानो, ऽयो कामो वै वैश्वानरो, यत् कामो भवति सश्च हास्मै स
 कामो नमति, यत्प्राङ् पर्यावर्तेत देवीविंशो मुखेषु, — यदक्षिणां यमदेवत्या स्याद्, यत्प्रत्यङ्
 सौश्र्यां, यदुदङ् रैद्रं, ऋजु होतश्च्यः प्रतिष्ठित्यै, सर्वहुतं करोति प्रतिष्ठित्यै, क्षत्रं वै
 वैश्वानरो, विष्मरुता, यदेतं हुत्वा मारुतान् जुहोति विश्वं वा एतत् क्षत्राय नियुक्त्ये,
 — यो विश्वमेव क्षत्रायानुकां करोत्य, — त्रिष्टुतान् वै प्रजापतिः पशून्सृजत, पशून्वो मारुता,
 यदेतं हुत्वा मारुतान् जुहोत्याग्निमुत्पानेवास्मै प्रजापतिः पशून् प्रज्जनयति, सप्तकपाला भवन्ति,
 सप्त सप्त मारुता गुणा, — स्तस्मात् सप्तकपाला, गुणेन गणेन जुहोति, गणेश एव मरुतः
 प्रीणाति, योऽरण्येऽनुवाक्यो गुणस्तेनमध्यतो जुहुयात्, क्षत्रं वा एषं, मरुताश्च विदितुरे,
 विशो वा एतत् क्षत्रं मध्यमेष्टं करोति, यद्वि कामयेत्, विशां क्षत्रं हन्यामिति, योऽरण्ये
 ऽनुवाक्यो गुणस्तेनितरैर्गणैर्महयेद्, विशां वा एतत् क्षत्रं हन्ति, यद्वि कामयेत्, क्षत्रेण
 विश्वं हन्यामिति, योऽरण्येऽनुवाक्यो गुणस्तेनितरान् गणान् सोदयेत्, क्षत्रेण वा एतद्विश्वं
 हन्ति, तस्य त्रिष्टुभौ याज्यानुवाक्ये स्याता, — मौजो वै वीर्यं त्रिष्टु, — बौजो वा एतद्वीर्यं विश्वं

[अग्ने तमयाऽथे० । ऋ ४, १०, १, साम ४३४, १७७७, तै स ४, ४, ४, ७ ।]

[१०] गड ११, १० । वा १७ ८६ । काण १८ ८६ ।

आदाय क्षत्रायापिदधाति, यद्वि कामयेत, क्षत्रेणास्य क्षत्रं हन्यां, प्र स्वादायतनाच्च्यवे-
 त्ति, योऽरण्येऽनुवाक्यो गुणस्तेनाग्निष्टं रुथवाहुनं व्यङ्गयेत्, क्षत्रं वा एषं मरुतामग्निष्टं
 रुथवाहुनं, क्षत्रियस्य क्षत्रं विभति, क्षत्रेणैवास्य क्षत्रं हन्ति, प्र स्वादायतनाच्च्यवता,
 इन्द्रं देवीविंशो मरुतोऽनुवर्तमाना इत्ये, तद्वं देवानामनुवर्त, देवीं च वावास्मा एतद्विंशं मानुषीं
 चानुवर्तमानां करोति, सं वा एतद्विंशिन्द्रे यच्चिनोति, तं दीपयत्येवं मारुतैः ॥ १० ॥ १२

[१५१८]

॥ इत्युपरिकाण्डे स्तोत्रभागो नाम तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थः प्रपाठकः ।

वसोर्धारां जुहोत्येकलस्य बलं पत्या अशान्तस्य शान्त्या अनभिजितस्याभिजित्या अतवरुद्धस्या-
 वरुद्धये, सैततं जुहोति प्राणानां सैतत्या एषां लोकानां सैतत्या अन्नोद्यस्य सैतत्या, अग्नि-
 छिन्नं जुहोत्यन्नाद्यस्वाविच्छेदाय, यद्विच्छिन्धात् प्राणान् विच्छिन्धाद्, यं द्विष्यात्तस्य विच्छिन्धा,
 दन्नाद्यमस्य विच्छिन्नस्यसुखां चेत्ये, तानि वा अन्नस्य रूपाणि, रूपैरेवान्नमवरुद्धेऽग्निधा-
 पश्चेत्ये, पां वा अन्नस्य योनिः, सयोन्येवान्नमवरुद्धे, वसोमं धारास, दिति वसोर्धारां
 जुहोति, घृतस्य वा एषां धारा यजमानसमुपिच्छेकं उपतिष्ठन्ते, द्वादश द्वादशति जुहोति,
 द्वादश मासाः सवत्सरः, सवत्सरमेवावरुद्धे, षधेन्द्राणि जुहोत्य, धेन्द्रैवं देवा इन्द्रियं
 वीर्यमसुराणामवृजते, इन्द्रियमेवैतैर्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे, देवाश्च वा असुराथा-
 स्पर्धन्त, तं देवा इन्द्रमनुवन्, स्वयं सुखेनेमान् जुयामेति, सोऽन्नवीद, भ्रागो मेऽ-
 रित्विति, वपुषि, नृपु, नसोऽन्नवी, दृषो वा अहं देवतात्ताससतीति, ततो वा अज-
 यन्, स्तस्मादेपोऽधुमादेवतानां, यदधेन्द्राणि हृयन्ते विजित्या, इन्द्रोत्तमानि भवन्ती,
 इन्द्रियं वै वीर्यमिन्द्र, इन्द्रियं वा एतद्वीर्यं ततो यज्ञस्य यजमानः प्रतितिष्ठत्यन्, यज्ञ
 रश्मिश्चेति, यज्ञमुखं वा अश्वाश्च रश्मिश्च, यज्ञमुखमेवावरुद्धेऽधिपतिथार्दाभ्यश्चेति, नैनं
 भ्रातृव्यो दभोत्यग्निं चिक्यानं, प्र सुमानानां ज्यैष्ठ्यमामोति य एव वंदे, तं ग्रहा भवन्त्ये,
 तानि वै यज्ञस्य रूपाणि, रूपैरेवं यज्ञमवरुद्धे, सुचश्च चमसाश्च, ति यज्ञावुधानि संभरति,

यज्ञायुधान्येवं संभृत्य यज्ञं प्रयुङ्क्ते, पात्राणि जुहोति, पत्रिर्वा अन्नमद्यते, ऽनुरूपेणैवावा-
द्यमवर्णन्दे, बहिश्च वेदिश्च, -त्याग्नीर्वेषां, ऽनुभृथश्च स्वगाकारंश्च, -ति प्रतिष्ठित्यै ॥ १॥ १

अग्निंश्च घर्मश्चेत्ये, -तद्वा अपेक्षितवर्चश्च २५, रुचं चैवेतेन ब्रह्मवर्चसं चावर्णन्दे, तेजसीं
ब्रह्मवर्चसीं भवत्यृ, -तश्च व्रतं चैत्य, -होरात्रे वा ऋतुश्च व्रतं चा, -ऽहोरात्रे एवास्यैतेनाभीष्टे प्रीतिं
भवता, एका च तिस्रश्चेति, देवछन्दसं २ वा एका च तिस्रश्च, देवछन्दसमेवावर्णन्दे,
चतस्रश्चाष्टौ चैति, मनुष्यछन्दसं २ वं चतस्रश्चाष्टौ च, मनुष्यछन्दसमेवावर्णन्दे, देवलोकं
एवं देवछन्दसेन ऋप्नोति, • मनुष्यलोकं मनुष्यछन्दसेनै, -का च तिस्रश्च चतस्रश्चाष्टौ चैति,
रंहो वा एष एषां लोकानां २, संक्रान्तिः स्वर्गस्य लोकस्य, द्युत्तरेण वै स्तोमेनादित्याः
स्वर्गं लोकमाय २, -श्चतुत्तरेणाङ्गिरसौ, यदेतौ स्तोमौ जुहोति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै,
युग्मदयुजौ वा एतौ स्तोमौ मिथुनौ प्रजन्नाय, रेत एव द्युत्तरेण दधाति; रेतो हितं चतु-
त्तरेण प्रजन्नायत्ये, -का च तिस्रश्च, -त्यां त्रयस्त्रिंशत्स्त्रयस्त्रिंशद्देवता, -स्ता एवास्यैतेनाभीष्टाः
प्रीता भवन्ति, चतस्रश्चाष्टौ चैत्य, -ष्टाचत्वारिंशत्सो, ऽष्टाचत्वारिंशदधरा जग्मती, जायताः
पशवा, पशुनेवावर्णन्दे, त्र्यविंश्च त्र्यवीं चैत्ये, -तानि वै वयांश्चि पशूनां, - पशुषु एवं
पशुनेवर्णन्दे, आयुर्वर्जैः कल्पते, प्राणो यज्ञेन कल्पता इति, यज्ञस्य वा एषां कल्पेति,
यज्ञमेवेतदचीकल्पद, वाजाय स्वाहा, प्रसवाय स्वाहेति, त्रयोदश वा एता आहुतय, -
स्त्रयोदश-मासाः सश्वत्सरः, सश्वत्सरं वावास्मा एतदुपदधाति स्वर्गं लोकं, तस्मिन्नेवं
प्रतिष्ठित्यै, स्तोमश्च यजुश्च, -त्यन्नं २ वै स्तोमश्च यजुश्च, -ऽन्नं २ वा एतदात्मन्धित्वान्नादो
भूत्वा देवक्षेत्रेमन्ततः प्रावसत्य, -प्रिवं वसु, -स्तस्य वा एषां धारा, सर्वान् ह वा अस्मा
अग्निर्दोहान्तस्त्वान् कौमान् दुहे य एव २ वैद, स २ वा एतदग्निर्भाद्यभिन्दे यच्चिनोति, • तं
दीपयत्येवं वैसोर्वा ॥ २ ॥

२

वाजप्रसव्यं जुहोति, वाज २ वा एतेनाग्निर्भाद्यमुदजयद्वाजुमेवेतेनाद्य २ यजमाना
उज्जयत्ये, -स्तस्यान्नस्य जुहोति वाजप्रसव्याभि, -रन्नं २ वै वाजोऽन्नाद्यस्यावर्णन्दे, उभयं
ग्राम्यं चारण्यं च जुहोत्युभयस्यान्नाद्यस्यावर्णन्दे, आहुत्सरेण सुवेण जुहोत्यृ, -र्गो जुहुस्वर,

[२] मै २, ११, ६। तै ५, ४, ८। काठ २१, ११। वा. १८, २२-२९। कण्व. १९, ३४-४३।

[३] मै २, १२, २-३। तै. ५, ४, ९। काठ २१, १२। वा १८, ३०, ३७, ३८-४३, ४५। कण्व २०, १,
७, ८-१३, १५।

ऊर्जांश्चरुद्धये, देवंस्य त्वा सन्तुः प्रसुश्चेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णां हस्ताभ्यां सरस्वत्यो
वाचा यन्तुर्धन्त्रेण बृहस्पतिः साम्राज्यायामिपिञ्चामीत्य, —भिपिञ्चेद्, यदि ब्राह्मणो
यजेत, बृहस्पतिसुवो रक्षेप, इन्द्रं साम्राज्यायामिपिञ्चामीत्य, —भिपिञ्चेद्, यदि राजश्न्यो
यजेत, —न्द्रसुवो रक्षेप, कृष्णाजिने ब्रह्मवर्चसकाममामिपिञ्चेद्, ब्रह्मणो वा एतद्वक्त्रामयो
रूपं, —मृक्त्सामे ब्रह्मवर्चसं, ब्रह्मवर्चसमेवावरुद्धे, वस्ताजिने पशुकामं, पशवो वै वस्ताजिनं,
पशुनेवावरुद्धे, सुयते वा एपोऽग्नीनां यंश्चीयते, स्वनेवैनं सवेन ममर्धयति, देवा
ओषधीषु पर्कास्वाजीमुयु, —स्ता अग्निरुद्धजय, —दग्नेर्वा एपोऽभिपेको, उन्नस्य वा एतत् स्रयते,
सवानां वा एप एको, बृहस्पतिसुवो वा एप ब्राह्मस्पत्यां ब्राह्मणो देवंतुया, स्वनेवै सवेन
स्रयते, तंदाहु, —होतव्यमेवं, न हि सुपुवारणः कं चुन प्रत्यवरोहतीति, सुपुवारणो वा एप
देवंतुया योऽग्निचि, —दत्वो वै सुपुवारणस्य राष्ट्रमनुविभ्रति, पद्वा ऋतव, ऋतवो राष्ट्रभृतो,
यत् पद्भिर्जुहोत्यृतुत्वेवास्य राष्ट्रं प्रतिष्ठापयति, तेऽस्मै राष्ट्रमनुविभ्रति, द्वादशगृहार्तेन जुहोति,
द्वादश मासाः सश्वत्सरः, सश्वत्सरमेवाप्त्वावरुद्धे, मिथुना वा एतां आहुतय, —स्तस्मै
स्वाहा वद्, ताभ्यः स्वाहा वदिति, तस्मिन्नेवं मिथुने रतो दधाति, रथशीर्षं सममं जुहोति
दिशामभिजित्यै, दिश एवाभिजिता रथेन जीयन्ते, ऽथैतं घातहोमां, अग्निचितो वा अमु-
त्राहोरात्रे, अग्निचितेऽयं वायुः पवते, प्राणां वै वायुः, प्राणमेवावरुद्धे, ऽञ्जलिना जुहोति,
न रक्षेतस्यावदानमस्त्यं, —थो परिगृहीत्या एवं, प्राणां वै वायुः, —हस्तः प्राणायोपकल्पतम,
स्तस्मादञ्जलिना जुहोति, त्रिर्जुहोति, त्रयो वा इमे लोका, इम एवास्मै लोकां वातं
धुन्वन्ति, समुद्रोऽसि नमस्वानान्द्रदानुरित्ये, —तानि वै वायो रूपाणि, रूपैरेव वायुमवरुद्धे,
मारुतोऽसि, मरुतां गुण इति, मारुतो हि वायुः, सं वा एतदग्निमिन्द्रे यञ्चिनोति,
तं दीपयत्येवं वातहोमैः ॥ ३ ॥

प्राणां वै गायत्रीं, गायत्रं ह्रुविधीनु, —मपानो जमुती, जागुत् शंसदो, न्यानसिष्टुप,
त्रैष्टुभमाग्नीध्र, —मंसुः पृश्नि, —मध्वे दिव्यो निहितः पृश्निरश्मे, —त्यमुं वा नोस्थैतन्मध्यतः
प्राणापानानां व्यवदधाति प्राणानां धृत्या, अश्मनवमा आग्नीध्रे सादयति, ननु वै प्राणाः,
प्राणान् वा नोस्थैतद्यजमानलोके दृष्ट्वात्यैकविंशतिं ह्येति प्रतिष्ठित्यै, प्रतिष्ठां ह्येति श्शं,

[देवस्य त्वा सवितु ० । अथर्व १२, ५१, २]
[४] मै २, १२, ३ । ते ५, ४, १० । राठ २१, १२, २२, १ । वा १७, ६० (तु पा), १८, ५१ । कण्व १८, ६० (तु पा),
२०, २१ । [पृश्निमध्ये दिव्यो ० (मध्ये दिव्यो निहितः पृश्निरश्मा) । ऋ ५, ४७, ३, ते सं ४, ३, ३, ३]
मे० ३१

एकादश ब्राह्मणाञ्चस्या, एकादशाक्षरा त्रिष्टुब्, वीर्यं त्रिष्टुब्, वीर्यं एवं प्रतितिष्ठत्य,—
 षाष्टा इतरेषु,—षाक्षरा गायत्री, ब्रह्म गायत्री, ब्रह्मण्येव प्रतितिष्ठति, पञ्चमार्जालीये,
 पञ्चो ऋतुः, ऋतुः वा एतं दक्षिणतः पर्यहरन्त, पितरो वा ऋतवो, ऽथो पञ्च छन्दाश्चि,
 छन्दाश्चि वा वास्यैतद्यज्ञमुरो युनाकि, स्रजूर्बद्धो आयवोभिरित्ये,—ता वा अथेद्वेवताः पुरस्ता-
 द्भाग्,—स्ता एवं प्रीणात्य,—थो अत्र वै देवानां प्रियास्तश्च,—स्ता एवाचरुन्दे, स्रजूर्बद्धो
 आयवोभिरिति, सश्वत्सरो वा अद्, ऋतवा आयवानः, सश्वत्सरो एवास्यैतेना ऋतवो-
 ऽभीष्टाः प्रीता भवन्ति, स्रजूर्वा आरुणीभिरित्यु,—पसुमेव प्रीणाति, सजोषा अधिना दं-
 गोभिरित्यु,—होरात्रे वा अधिना, ऽहोरात्रे एवास्यैतेनाभीष्टे प्रीते भवतः, स्रजुः संरा एतुगेनेति,
 संर्यमेव प्रीणाति, स्रजूर्वाश्वानर इडया घृतेन स्वाहति, सश्वत्सरो वै वैश्वानरः, पशवा
 इडा, पशवो घृतं, सश्वत्सरो एवास्यैतेनु पशवोऽभीष्टाः प्रीता भवन्ति, दर्भस्तम्बे जुहो-
 त्ये,—पा वा अस्यामृतवित्तु,—रमृते वा एतदुमिश्रीयते, हिंरुष्यं निषाय जुहोत्य,—प्रिमत्येव
 जुहोत्यायतनस्य,—थोऽध्वर्युः स्याद्यदनायतने जुहुयात्, स्वर्गाय वै लोकाय देवरथो युज्यते,
 कामाय मनुष्यंश्चो, ऽग्निं च युनाजि शवसा घृतेनेत्य,—ग्निं च वा एतद्युनाकि, तेन युक्तेन
 सृग् लोके गृहति, यत् सर्वाभिर्युज्याद्युक्तोऽस्य यज्ञः स्यादप्रतिष्ठिता आहुतयो, द्वाभ्यां
 नापिपुनस्तवाहुतीनां प्रतिष्ठित्ये, ताः प्रतितिष्ठन्तीर्वज्रोऽनुप्रतिष्ठति, यज्ञं च यजमानस्तिष्ठ-
 मिषुनाकि, त्रिवृश्चयमि,—यानेवाग्निस्तं च युनाकि, तस्मिन् युद्धं सर्वं च हृष्यं च समाधी-
 यते, पञ्चमिषुनाकि, पादुक्तो यज्ञो, यानेन यज्ञस्तमालब्ध, सं च वा एतमेतौ तपतो
 यश्चिपते यश्च वैश्वानरः, यदप्युमतीस्यां पुरस्ताद्यज्ञपद्वियस्य समृशति शान्त्या, एषा वै
 यज्ञस्य मोक्षा यद्विष्टोमो, भूमं इत्वेनास्यानु ऊर्ध्वं क्रियते ॥ ४ ॥ ४

यो वा अग्निं च योया आगते न युद्धं न युञ्जानेषु युद्धं, ऽग्ने युक्त्वा हि येतवत्यु,—ग्निं च
 वा एनेद्योगा आगते युद्धं, युद्धं युञ्जानेषु, यो वा अग्निं च विमोके आगते न विमुञ्चते न
 विमुञ्चानेषु विमुञ्चते, वि ते मुञ्चामि रशानां च वि रश्मीन्वित्यु,—ग्निं च वा एनेद्विमोके आगते विमु-
 ञ्चते, वि मुञ्चानेषु मुञ्चते, यथा वै पुनराधेयमेवं पुनाधिति,—यो वा आधेयेन प्रक्रान्ति पुनः

सं आघृते, ३योऽग्निं चिक्यानां मन्थेत, विं स्यां ऋष्यता इति, सं एतां पुनश्चित्तमुपदधीतां,
 —ऽपि प्रथमं चिन्वानश्चिन्वीता ऋद्धया, ऋधोत्सेवा, —ऽथो मिधुनत्वाय, यां वा अग्निचिद-
 निष्टकां आहृतिं जुहोति संवृतिं सा, तां संवृन्तीं यज्ञोऽनुस्रवति, यज्ञं यज्ञमानो,
 यदेतां पुनश्चित्तमुपदधात्याहुतीनां प्रतिष्ठित्यै, ताः प्रतिष्ठित्यन्तीर्यज्ञोऽनु प्रतिष्ठित्यै, यज्ञं
 यज्ञमानो, ऽष्टौपदधात्य, —ष्टौधरा गायत्री, गायत्रोऽग्निं, —यीवानेवाग्निस्तं चिनुते,
 ऽष्टौ लोकपूणा उपधाय पुरीषेणाभ्युहत्य, —ष्टौधरा गायत्री, ब्रह्म गायत्री, गायत्र्यैवेनं छन्दमा
 ब्रह्मणा चिनुता, एकदश लोकपूणा उपधाय पुरीषेणाभ्युहत्य, —कादशाक्षरा त्रिष्टुब् वीर्यं,
 त्रिष्टुब्दैवेनं छन्दमा वीर्येण चिनुते, द्वादश लोकपूणा उपधाय पुरीषेणाभ्युहति, —द्वादशाक्षरा
 जगती, जागताः पशवो, जगत्यैवेनं छन्दसा पशुभिश्चिनुत, एषां वा अग्नेरुत्तरवेदिं, —रेन-
 दुग्नेरुत्तरवेदिमांश्चीयते, योऽस्याग्निः पुरां चित्तः स्यात्तमन्ववसाय यजेत, यथा वा इदं
 दीप्यमाने भूयोऽस्मादधात्येवं वावास्मिन्नैतदभिपूर्वं भूयस्तेजो दधाति, तदाहुः, कः श्रेयां-
 सः विपुसं बोधयिष्यतीति, यद्यजता आहुत्यैवेनं व्यर्धयति, गृहान्वा एषं कुरुते ३योऽग्निं
 चिनुते, यद्वा अन्यतो विन्दते गृहान्वास्तदाहरति, यं इष्टया वा पशुना वा सोमिनं वा यजेत
 योऽस्याग्निः पुरां चित्तः स्यात्तमन्ववसाय यजेत, यथा वा इदमन्यतो विन्वा गृहानाहरत्येवं तत्त-
 दाहुः, पुनर्वा सूवा एतद्यज्ञे क्रियते, यत्रैवं क्व च यजेत तदेतां एकविंशतिमुपधाय यजेत
 प्रतिष्ठित्यै, प्रतिष्ठां ह्येकविंशं इति ॥ ५ ॥

समास्त्वाग्रा कृतयो वर्धयन्तिवति, समाभिध्वैनुमृतुभिश्च समिन्दे, सं दिव्येन दीदिहि
 रोचनेनेति, ज्योतिष्मन्तमेवेनं चिनुते, विश्वा आभाहि प्रदिश्यतस्त्रा इति, तस्मादाग्निः
 सर्वा दिशा आभात्य, —सुत्रभूयादध यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्जा, इत्यामयान्तः कुर्यां-
 —न्मृत्युर्वै पमो, ब्रह्म बृहस्पति, —यीवुदेवं ब्रह्म तेनेनं भिषज्यति, प्रत्युहतामग्निना मृत्यु-
 मस्मादित्य, —श्चिनो वै देवानां भिषजो, तां अस्मान्मृत्युं प्रत्युहता, उद्वयं तमस्मस्परीति,
 षाम्पानुमेवं तमोऽपुहत्य स्वर्गं लोकमभ्यारोहत्या, —हृतां वै हृतनामनः सुन्तेरपाष्टेरभैश्चित्यस्य

[६] मे २,१२,५—६ । कठ २२,१ । वा २७,१,९—१०,२० २१,३५,१४,३८,२४ । काण्य २९,१,९—१०,२२,
 ६,३५,४७,३८,२४ । [समास्त्वाग्रा० (०३)] । अथर्व २,६,१ । अमुत्रभूयादध० । अथर्व ७,५३,१ ।
 उद्वयन्तमस्मस्परि स्व० । श १,५०,१०, अथर्व ७,५३,७, तै मा ४,१,७,४, ते आ २,४,९,६,६,२,
 ते आ ६,३,२]

हेतासीत्, तंमनुवन्, या अप्सुमतीस्ता इच्छति, तस्मै वा एता गन्धर्वाप्सरसः प्राप्नुवन्,
 यदप्सुमतीः सामिधेनीर्भवन्ति शान्त्यै, चतुर्विंशतिर्मन्वाह, चतुर्विंशत्यक्षरा वै गायत्री,
 गायत्री यजुसश्च, यजुसखमेवाल्लब्धा, -ऽथो चतुर्विंशतिर्वा अर्धमासाः सश्वत्सरं, एषा वा
 अस्थिता श्रीयत्सुश्वत्सरां, न वा एष श्रियेलयति, न हास्य श्रीरिलयति, गायत्रीरन्वाह,
 तंजो वै गायत्री ब्रह्मवर्चसं, तंजु एवं ब्रह्मवर्चसंमवुरुन्दे, त्रिष्टुभोऽन्वाहो, -जो वै वीर्यं त्रिष्टु-
 -बोजु एवं वीर्यमवुरुन्दे, यद्गायत्र्यथ त्रिष्टुभश्च भवन्ति तेनैव तदुभयमवुरुन्दे, या आप्रे-
 यारंनिरुक्तास्ताः काश्या, अनिरुक्तामिव श्चेतदव्यावृत्तश्च, व्यावृत्तं पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छति,
 ता अग्नीषोमीयस्य पशोः कुर्यात्, को हि देवक्षेत्रं द्विरभ्यारोक्ष्यतीति, तिस्रो रात्रीर्भृत्वाभि-
 श्वेतश्च्यवा, इत्याहुः, -स्त्रिपदा विराड्, विराजुमेवाप्नोति पद्भ्यांतीर्भृत्वाभिश्चेतश्च्यवा, इत्याहुः,
 पद्भ्यां ऋतवः सश्वत्सरः, सश्वत्सरंमनु विराडांयत्ता, विराजुमेवाप्नोति, दश रात्रीर्भृत्वा-
 भिश्चेतश्च्यवा, इत्याहुः, -दशाक्षरा विराड्, विराजुमेवाप्नोति, द्वादश रात्रीर्भृत्वाभिश्चेतश्च्य-
 व्या, इत्याहुः, -द्वादश मासाः सश्वत्सरः, सश्वत्सरंमनु विराडांयत्ता, विराजुमेवाप्नोति,
 चतुर्विंशति रात्रीर्भृत्वाभिश्चेतश्च्यवा, इत्याहुः, -चतुर्विंशतिर्वा अर्धमासाः सश्वत्सरः,
 सश्वत्सरंमनु विराडांयत्ता, विराजुमेवाप्नोति, मासं भृत्वाभिश्चेतश्च्यवा, इत्याहुः, -मासश्च
 एवं सश्वत्सरमाप्नोत्य, -हो वा एतन्मासो वसवोऽविष्णु, -स्त इमं लोकमाजयन् गायत्री
 छन्दा, एकादश रुद्राश्च, -स्तेऽन्तरिक्षं लोकमाजयन्श्चिष्टुभं छन्दा, द्वादशादित्याश्च, -
 स्तेऽग्रे लोकमाजयन् जगुतां छन्द, -स्त आर्भुव, -ब्रुवोति य एवं त्रिद्वान्तसश्वत्सरमग्निं चिभ्रति,
 तस्मादाहुः, सश्वत्सरंभृत एवाभिरित्यु, -धेतां आप्रियः प्रजापतिः प्रजाः सृष्टां रिरिचानोऽम-
 न्यत्, स एता आपीरपद्यन्, ताभिरात्मानमाग्नीषीता, -ऽग्निं वै प्रजापति, -यैदुता
 आप्रियो भ्रान्त्यग्निंमवताभिर्यजमाना आग्नीषीति, लोमजश्च वा एतच्छन्दः पञ्चम्यूनातिरिक्तं
 प्रजननाय, त्रिराजो भवन्ति, विराड् वै तर्घणि छन्दाश्चि, सर्वाण्येषास्य छन्दाश्च्युप-
 हितानि भवन्ति, ता विश्वचितुः कुर्यात्, प्राणा वा एता ज्योत्सीरिव च कनीयसीरिव च
 भवन्ति, ज्योत्साश्च इव च श्चेहीमं कनीयाश्च इव च प्राणाः, प्राणनिवातंश्च पृचे ॥ ६ ॥ ६
 यंम्याभिर्हन्त्योऽनुगच्छति यथा पुत्रो जातः शुभीयन्तु एवं तद्, यच्चनुगच्छन् तमिवापां पुनः

परीन्धीतैः, — पा वा अयेयीनिः, स्वादेवैना < योनिः प्रजनयती, — धरो वा एषो प्रजनितो र्योऽग्निं चिनुते ॥

७

यास्ते अत्र आर्द्रा योनुयो याः कुलायिनीर्यं ते अग्रा इन्दुवो या उ नामयः ।

ताभिर्द्रुमुर्मयीभिः सखिदानैः प्रजानंस्तु श्वेह निपीद ॥

८

इति यदेपार्द्रा योनिमति शान्त्यै, प्रजा वै कुलायं, पशवः कुलाय <, यत्कुलायिनीः प्रजात्यै, हविर्भूतो वा एष र्योऽग्निं चिनुते, र्योऽग्निं चित्वा न्यस्य स्त्रियमुपैति यथा हविः स्कन्नमेव < स्याद्, यथा हविषे स्कन्नाय प्रायश्चित्तिमिच्छन्त्येवमस्मै प्रायश्चित्तिमिच्छेयुः, — यद्युपेया- न्मैत्रावरुणायामिक्षया यजेत, मैत्रावरुणतामेगोपैत्यात्मनोऽस्फुरत्वाय, पशुर्वा अग्निः, — यो वै पशुं पुरस्तादुपचरति हिनस्ति वा एत < स, तस्मात् पुरस्तात् प्रत्यश्चं नाकामति, तस्माद् पश्चात् प्राश्चमुपचरत्यात्मनोऽहि < सायै, यो वै यथावृत्तमग्निं चिनुते यथारूपं प्रजाश्च ऋतवश्च कल्पन्ते, या दक्षिणावृत्ता दक्षिणतं उपदधाति, याः सन्यावृत्ता उत्तरत, — स्यालपिताः पश्चात् प्राची- रूपदधाति, यथावृत्तं वा एतदग्निं चिनुते यथारूपं प्रजाश्च ऋतवश्च कल्पन्ते, संस्त्योऽग्निश्चेत् श- व्वा, इत्याहुः ॥ भूर्धेवः स्वः ॥ इति पुरस्तात् स्वयमातृणां, यावदेतद् वचः सत्यं < संसत्यमेवाग्निं चिनुते, प्राणो वै सत्यमातृणां, अमृतं < हिरण्यं <, यद्विरण्येष्टकामुपधाय सत्यमातृणामुप- दधात्य, — अमृत एतस्य प्राणान् दधाति, तेजोऽग्नि तेजो मे यच्छे, — ति हिरण्येष्टका उपदधात्ये, — ताभिर्वा इमे लोका विधृता, अथो एताभिरेवाग्निं चिनुत, इमे लोकाः प्रभान्ति, देवा असु- रान् हत्वा मृत्योरविभयुः, — स्ते छन्दा < स्यपश्य <, — स्तानि प्राविश <, — स्तैभ्यो यद्यदंष्ट्रदयत्तेना- स्मान्मछादयन्त, तच्छेन्दसां छन्दस्त्वं, चितिं चितिमुपधायामेत्यां धाम छन्दोऽग्निमुश्रति, स्वमिव देवतामुपमृशत्यात्मनोऽहि < सायै ॥ इयेनचित्तिं चिन्वीत स्वर्गकामः, इयेनो वै भूत्वा शाय र्यमूर्धं लोकमपतत् स्वर्गस्य लोकस्य संमष्ट्यै, रथचक्रचित्तिं चिन्वीत प्रातृच्यवान्, रथचक्रं < वै वज्रं कृत्वा देवा असुरेभ्य उपप्रावर्तय <, — स्तेषां < शततर्हमद < ह <, — स्तदेतामिर्न वज्रं कृत्वा यज्ञमानो भ्रातृव्यापोपमृश्रयति, शततर्हं < ह द < इति, प्राग्चित्तिं चिन्वीत प्रातृच्यवा, — अनुभयतो वै देवानंसुराः परीयता आसन्, पुरस्तादुन्ये, पश्चादुन्ये, तान्वा एतेन च्यनुदन्त, तद्भ्रातृच्यस्य वा एषं त्रिनोदो, द्रोणचित्तिं चिन्वीतांश्रकामो, द्रोणेन वा अन्नमद्यते, अरूपेणैवांश्रार्थमरुन्धे, पश्चाच्चरुर्भवत्यनुस्पत्वाय, श्मशानचित्तिं चिन्वीत यः

कामयेता, —ऽज्ञसा पितृलोकमुपेयामित्यं, —ऽज्ञसा पितृलोकमुपैत्यु, —प चान्यं चिन्वीत ग्रामकामो,
यथैवेतमुपाचिनोत्येवंमस्मै ग्राममुपचिनोति, समूहं चिन्वीत पशुकामो, यथैवेतं समूहत्वेवं-
मुस्मै दिग्भ्यः पशन्त्समूहति ॥ ७ ॥

९-१२

प्रजापतिर्वी एतमग्नेऽग्निमचिनुत ऋतुभिः सखत्सरं, वृसन्तेन पुरस्तादचिनुत, ग्रीष्मेण
दक्षिणं पक्षं, वर्षाभिरुत्तरं, शरदा पुच्छं, हेमन्तेन मध्यं, ब्रह्मणैव पुरस्तादचिनुत,
क्षत्रेण दक्षिणं पक्षं, विशोत्तरं, पशुभिः पुच्छं, —साशया मध्यु, —मेतावद्वा अस्ति, यावुदे-
वास्ति तत्र स्पृणोति, तदवुरुद्धे, स्वर्गाय वै लोकायाग्निश्चीयते, वज्र एकादशिनी, यदे-
कादशिनीं मिनुयाद्वज्रः पुरस्तादवगृह्णीया, —दस्वर्ग्यः स्याद्, यत्र मिनुयादुपशुः स्यादेकयूपं,
एकादश पशवो नियुज्या, —स्तेन पशुश्च्यु, —स्तेन स्वर्गो, यत्पक्षसंमितां मिनुयात् कनीया-
सं यज्ञकृतमुपेयात् कनीयसीं प्रजां कनीयसः पशन् कनीयोऽन्नाद्यं, पापीयान्त्स्या, —दद्ययद्वे-
दिसंमितां मिनोति ज्यायांसं चिनुते ज्यायांसमेवं यज्ञकृत्युपैति भूपसीं प्रजां भूपसः पशन्
भूपोऽन्नाद्यं, वंसीयान् भवत्ये, —पा वा अग्रैरुत्तरं वती नाम चिति, —रुत्तरमुत्तरं श्वः श्वः
श्रेयान् भवति य एवंच वेद, द्वेषा वा अग्निं चिकयानस्य यज्ञ इन्द्रियं गच्छत्य, —धिं वा गच्छ-
त्यात्मानं वा ॥

१३

रुचं नो धेहि ब्राह्मणेषु रुचं राजसु धारय ।

रुचं विदयेषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम् ॥

१४

इति यजुहोत्यात्मानं वा एतदग्नेर्यज्ञसार्पयती, —धरो वा एष दुश्कर्मा भवितोऽर्थोऽग्निमघ्येति ॥

१५

तत्रायामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अद्वेदमानो वरुणहं वोष्युरुद्यं समां ना आयुः प्र सोपीः ॥

१६

इति यजुहोति शान्तिर्भो एषाग्निमुक्त्वात्समे, यद्ये वो अग्नि, —स्तस्मादग्निचित्ता पक्षिणे
नाशितश्च्यं नो अग्निविदा, यदश्रीयात्तमेवाश्रीयात्, सं एनमातिं निनयेत्, प्रजापतिर्वी
एतमग्नेऽग्निमचिनुत ज्यैष्ठ्यकामः, सं ज्यैष्ठ्यं महिमानमगच्छ, —ज्यैष्ठ्यं महिमानं गच्छति यं
एवं च विद्वानग्निं चिनुते, प्रजापतिः प्रजाः नृश्रां वा अनुमांविशत्, सोऽव्यवीद्, यो मेतः

संचिन्नुद्धर्तुस्तस्य इति, तं देवाः संसृजन्वुः, —स्तं प्रार्धुः, —स्तं चित्यस्य चित्यत्वं, तद्यं एवं < विद्वानग्निं चिनोति प्रजापतिमेवं संचिनोत्यु, —भोति, तस्मादाहुः, प्रजापतिचित्त एवा-
धिरिति ॥ ८ ॥

१७

देवैभ्यो वा अग्निं चिक्रयानेभ्यो न व्यौहृत्, तेऽग्ना आहुतिमजुहु, —स्तंभ्यमग्ने व्युहृ, तंथास्मभ्यं < विरुत्स्यतीति, तंयाग्ने व्यौहृत्, व्यमया ओहृ, —आहुत्यै व्यौहृत्, तस्या आहुत्यै यज्ञेन व्यौहृत्, व्याहुत्या ओहृ, —न यज्ञाय व्यौहृत्, तस्मै यज्ञाय दक्षिणया व्यौहृत्, विं यज्ञायौहृत् दक्षिणायै व्यौहृत्, तस्यै दक्षिणायै ब्राह्मणेन व्यौहृत्, विं दक्षिणायौहृत् ब्राह्मणाय व्यौहृत्, तस्मै ब्राह्मणाय ब्रह्मणे व्यौहृत्, विं ब्राह्मणायौहृत्, —न ब्रह्मणे व्यौहृत्, तस्मै ब्रह्मणे तंपसा व्यौहृत्, —देतां वै तपःपरार्धा व्युष्टयः, श्रवसीयस्यस्मै व्युहृति यं एवं < विद्वान् व्युष्टीरुपधत्ते, यो वै यथापूर्वं < व्युष्टीर्दे यथापूर्वमस्मै व्युहृत्स्यौ, —प्रसीं वावं प्रुथमा व्युष्टिर्व्यवा, —डिति वा आहु, —यंदापस्युदेति, यद् व्युहृति, यद्दक्षिराधीयते, यत्सर्व्यु उदेति, यद्दस्ता अवननित्के, यद्दशाति, यत् पिबत्ये, —तां वै यथापूर्वं < व्युष्टयो, यथापूर्वमस्मै व्युहृति यं एवं < विद्वान् व्युष्टीरुपधत्ते ॥ ९ ॥

१८

यो वा अग्निं सुयोनिं सनायतनं चिनुतेऽयोनिं रनायतनो भवत्या, —पो वा अग्नेयीनि, —यत् कुम्भेष्टका उपदेधाति योनिमन्तमेवायं तनवन्तमग्निं चिनुते, योनिमानायं तनयान् भवत्ये, —धरसपत्नोऽग्निश्चेत्-
रेव्या, इत्याहु, —रापो रां अग्नेः सपत्नो, यत् कुम्भेष्टका उपदेधात्यधरसपत्नमेवाग्निं चिनुते, ऽध्रगोऽस्मात् पाप्मां भुज्ये, —धरः सपत्नः, शुग्वा अग्नि, —रापः शान्ति, —यत् कुम्भेष्टका उपदेधाति शान्त्यै, यत्कुम्भाश्च कुम्भ्यश्च तन्मिथुने, यद् द्वन्द्वं प्रजात्यै, द्वादशोपदेधाति, द्वादश मासाः स < वत्सरः, स < वत्सरमेवाप्सवारुन्दे, नैत्रांश्चरुं स्रयोदशो भुज्ये, —स्ति मासस्रयो-
दश, —स्तमेवैतेनाप्सवारुन्दे, पंपासि भवति, यत्पयो, ग्राम्यं तेनाच्चाद्यमवरुन्दे, यन्नीरा-
रा, आरण्यं तेन, तेनैव तद्भुभयमवरुन्दे ॥ १० ॥

१९

[२५३७]

॥ इत्युपरिकाण्डे षसोर्धारीय चतुर्थं प्रपाठक ॥ ४ ॥

मन्धितिः, सं ईश्वरोऽज्ञानो यजमानश्च हिंस्रितो, यैचूणमन्तर्दधाति यजमानस्याहिंसायै,
 देवश्रुद्विमान् प्रवृषा इति, देवश्रुद्वयेतां प्रवृषते, स्वस्त्युत्तरं अशीयेति, स्वस्त्युत्तरं यज्ञ-
 स्योदचमशीयं, ति वा एतदाहा, ऽऽपो मा मात्रः हृदयन्वित्या, पो हि यज्ञो, घृतेन मा
 घृतपुः पुनन्विति, देवताभिरेवात्मानं पावयते, विश्वश्च हिं रिप्रं प्रवहन्तु देवीरिति, यदेवास्य
 रिप्रंमुमेध्यमात्मनि शंभुलं तदस्मादधि प्रवहन्स्युः, दिदाभ्यः शुचिरां पूत एमीति, शुचिरेवाभ्यो
 यज्ञियो मेध्यः पूत उदेति, हविर्वै दीक्षितो, यदा वै हविर्वैजुषा प्रोक्षत्यथु हविर्भवति,
 यद्यजुषा स्नपयति हविरेवैनमक, रश्नाति, प्राणा वा अज्ञानं, प्राणानेवात्मान्धित्वा दीक्षते,
 सुपिरो वै परुषः, सं वै तर्ह्येवं संवो यज्ञोऽशितो, यदाशितो भवति मेध्य एव मेध्यमुपैति,
 यथा वा इह दीक्षित एवश्च वा एऽपोऽमुदिमहोर्क एव वा अत्याशितस्य तिष्ठति, तस्मान्नात्या-
 शितेन भवितश्च्यं, तन्न सूर्यं, माशितेनैव भवितश्च्यं, यथैवं कनीयः कनीयोऽश्रीया-
 देनमभ्रायाद्, यद्वि दीक्षितः सं कनीयोऽश्रीति तैत दीक्षित आइक्ते, ऽभ्युक्ते, वांसः
 परिघच, एतां वै परुषस्य तश्च्यः, संतनुरेवं मेध्यमुपैति, नवनीतेनाभ्युक्ते, घृतं देवाना,
 मायुतं मनुष्याणां, निष्पकं गन्धर्वाणां, स्वयंभिलीनं पितृणां, सर्वदेवश्च्यं वा एतद्,
 तस्मान्नवनीतेनाभ्युक्ते, दर्भपिञ्जलाभ्यां समायौति, तत्स्विदुभ्यंजनमक, रथो अश्मेवैतद्
 धारयति मेध्यत्वाय, महीनां पयोऽसीत्या, ह, महीनांश्चोतत्पयो, ऽपामोपधीनांश्च रसा
 इत्य, पोश्चोपधीनांश्च रसो, वचोधां अग्नि, वचो मे घेहीत्याशिपुमेवाशास्ते ॥२॥ २
 प्रस्वाइक्ते प्रजात्या, ईषीक्याइक्ते, शलश्च्य हिं मुनुष्या आज्जते, संतलयाइक्ते,
 ऽपतलया हिं मुनुष्या आज्जते, दक्षिणं पूर्वमाइक्ते, सच्यश्च हिं पूर्वं मनुष्या आज्जते,
 त्रिरन्यत्रिरन्यदाइक्ते, ऽपरिमितश्च हिं मुनुष्या आज्जते, न पुननिपेययति, पुनरावर्तश्च हिं
 मुनुष्या आज्जता, इन्द्रो वै वृत्रमहश्च, स्तस्यु कनीतिरुषा परापतत्, सो त्रिककुममगलत्, तदा-
 जनें त्रिककुममगलत्, सत्यश्च वै चक्षुः, नैवु वाचं श्रद्धाति, सत्यमेवात्स्यु दीक्षांमुपैत्य,
 न्तरहं त्वया द्वेषो अन्तरासतीदधे महता परितेनेति, पर्वतेन वा एतद् द्वेषोऽरातीरन्तर्धते,
 चक्षुःपो अग्नि, चक्षुमें प्राहीत्या, शिपुमेवाशास्ते, ऊर्ध्वं चावाञ्चं च पावयत्य, ध्वंश्च श्लयंम-
 वाद् न प्राणो, यं द्विष्यात्तमश्नयां पावयेत्, प्राणानुस्य मोहयति, प्रमायुको भवति,

चित्पतिस्त्वा पुनात्विति, यज्ञो वै चित्पति, —र्वाचस्पतिस्त्वा पुनात्विति, वाचस्पतिरेवेत
यज्ञाय पावयति, देवस्त्वा सधिता पुनात्विति, सधितप्रसत एवेताभिर्देवताभिर्मेधायात्मानं
पावयते, ऽछिद्रेण पवित्रेणेत्ये, —तद्वा अछिद्रे पवित्रे यत्सूर्यस्य रश्मयो, ऽछिद्रेणेवेन पवित्रेण
पुनान्ति, तस्य ते पवित्रपते पवित्रेणेति, यज्ञो वै पवित्रपति, —यज्ञाय रंलु वा एष कमा-
त्मानं पावयते ॥ यज्ञं ऽशकेयम् ॥ इतीन्द्रो वै वृत्रमप्स्वधुहृत्, —स्तासां यद्यज्ञियं मेधमासीत्-
दुदकामत्, ता इमा ओपधयोऽभवत्, —स्तासां वा एतत्तज्जो यद्भी, एता वै शुक्ला आपो,
यदेवासां स्तेजस्तद्वरुद्धे, त्रयोर्वा आपो, द्विष्याः पार्थिवाः समुद्रिया, —स्ताः सर्वा दुर्भा
विवस्वैत्, तस्माद्भिः पवित्रं, द्वाभ्यां पावयति, द्वे पवित्रे, द्विषाद्यजमानो, योऽनेवा-
स्यात्मा तं पावयति, त्रिः पावयति, त्रिपत्या हि देवा, अथो त्रयो वा दुर्भे प्राणाः,
प्राणोऽपानो व्यानो, योऽनेवास्यात्मा तं पावयति, सप्तभिः पावयति, सप्त वै छन्दा-
सि, छन्दोभिरेवेन पावयत्ये, —यो ब्रह्म वै छन्दासि, ब्रह्मणेवेन पावयत्ये, —कृविऽशत्या
पावयति, दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पाद्या, आत्मैकविऽशो, योऽनेवास्यात्मा तं पाव-
यति, त्रया वै नैर्ऋता, अक्षाः स्थियुः स्वप्नो, यदीक्षते तेनाथैश्च स्त्रीभिश्च व्यावर्तते,
यां प्रथमा दीक्षितो रात्री जगति तया स्वप्नेन व्यावर्तते, यां प्रथमा दीक्षितो वसति यज्ञं तया-
वरुद्धे, यां सोमि क्रीते प्रजां तया, यां श्वःभृत्या पशूँस्तया ॥ ३ ॥ ३-६

आकृत्यै प्रयुजे अग्रये स्वाहेत्या, —कृत्या वा आकृतियक्षयते स्य इति, प्रयुजः रंलु वा एन
यज्ञाय प्रयुजते, मेधायै मनसे अग्रये स्वाहेति, मेधया हि मनसा यज्ञमश्नुते, दीधायै तपुगे
अग्रये स्वाहेति, दीक्षया हि तपसा यज्ञमश्नुते, संस्वत्यै पूष्णे अग्रये स्वाहेति, वागेयं संर-
स्वती, वाचा व्याहरति, यक्षयते स्य इति, पूर्वा रंलु वा एनं यज्ञं प्रापिपुत्रं एनमपृपुपु,
—दापो देवीर्बृहतीविंशशंभुवा इत्यां, —पो हि यज्ञो, चांशुधिवी उगे अन्तरिक्षेति, चांशु-
धिवी वा अन्वन्तरिक्षं यज्ञं उपथित, —स्तत् एव यज्ञमालब्ध, बृहस्पतिर्नो हविषा पृधातु
स्वाहेति, ब्रह्म वै बृहस्पति, —ब्रह्मणा वा एतत् पुरस्तात् सर्वान् कामान्नाप्त्वा दीर्क्षामालभते,
—यत्र वा अस्य यज्ञः श्रितो यत्र यत्रोपथितस्ततस्ततो वा एतत् सर्वं ब्रह्मणा यज्ञं संभृत्यालब्ध,
न वा एकाहुतिर्दाक्षितं करोति, यदेतानि जुहोति द्वितीयत्वाय, प्रजापुनिर्धे यत्किञ्च मनमा-

अथ पञ्चम प्रपाठः ।

आ वा एषं प्रजापतये वृश्चते यः शिर उपदधाति नैतुराप्यङ्गान्य, —स्थिचिदस्य श्मशानचिद्भवति, यदेतां पुरुषचित्तमुपदधाति न प्रजापतया आवृश्चते, अनस्थिचिदस्याश्मशानचिद्भवति, पट्टिश्चतमेतां उपदधाति, पट्टिश्चदक्षरा वृहती, वाहताः पशवो, वाहृतः पुरुषः, पुरुषस्य प्रतिमोपधीयते, स श्लेषं धीयंतु, एष ह श्लेषं यजमानोऽमुं लोकं नोति प्रमीयते यस्येतां उपधीयन्ते ॥ १ ॥

अधुताः पञ्चापञ्चीनाः, शिथिरं इव वा अग्निश्चित्यो, यत्पञ्चापञ्चीना उपदधात्य, —मैथुस्या अशिथिरत्वाय, पञ्चोपदधाति, पाट्को यज्ञो, यावानेवं यज्ञस्तेमालब्ध, भूप-
स्कृष्टि, वरिवस्कृष्टसीत्य, —शा एव भूमानं दधाति, भूयान् प्रजया पशुभिर्भवत्य, —पुसुपदसि, गृध्रसदसीति, वयो वा अग्निः, समिक्ष्यमेतेन वयः करोति, वयो भूत्वा स्वर्गं लोकमेति यस्येतां उपधीयन्ते ॥ २ ॥

चित्तः स्थ परिचित्तः स्थिति, शर्कराः परिश्रयति, यच्च शर्करा अपरिश्रित्य सिंकता निवपे-
द्रेतः सिक्तं परामिच्येतां, —ऽथ यच्च शर्करा अपरिश्रित्य सिंकता निवपति रेतमः सिक्तस्य परि-
गृहीत्य ॥ ३ ॥

नि वा एषं यज्ञश्चिद्यते यदेमं स्थितं पशुमुत्सृजन्ति, सं ह स्म वा एतमाशोक्यः स्था-
पयत्यां, ज्येन सस्योप्यथ यज्ञस्य संतत्या अत्रिलेदाय ॥ ४ ॥

स्वर्गं वा एषं लोकमन्तरोहति ३योऽग्निं चिनुते, यदन्वारोहो ज्रहोति स्वर्गमेवेन लोकं
गमयित्वाय कामं चरति ॥ ५ ॥

[१५४०]

॥ इत्युपविषाण्डे पञ्चमः प्रपाठः ॥ ५ ॥

अथ पण्डः प्रपाठः ।

अध्वरादीनां प्रयाणां विधिः ।

आग्नाविष्णवेमंसादशरुपां निर्दिषे, —द्विर्विं मर्गा देवता, विष्णुर्विं, देवताध्वं यज्ञं
चानुच्य, —अग्निं यज्ञस्याश्नतोऽनस्ताद्, विष्णुः पूरस्ता, —दुभयंतु एवं यज्ञस्यान्ता आनुच्य,
सदाद्, —ने ऋते इन्द्रायश्नोऽस्तिगति, यदुष्टारुपांस्तेनत्प्रेयो, यत् प्रिन्पालस्तेन वेष्णां,

यद्वैकादशकपालः संपद्यते तैर्नैश्न्द्रो, ऽभिवै' यज्ञस्यु पवित्रं, विष्णुयज्ञः, पवित्रपूतमेवं
यज्ञमालम्ब्य, मेधस्य वा एतद्यज्ञस्य रूपं यत्पुरोडाश, —स्तस्मात् पुरोडाश एव कार्यं, —अरु-
कुर्वन्ति, धेन्वा वै घृतं पयो, ऽनडुहस्तण्डुला, —स्तन्मिथुनं, मिथुनमेवास्य यज्ञमुखं
दधाति, तैजो वै घृतं, तैजस एव प्रजायते, पुरुषो वा एष मेधायालभ्यते, पुरुषस्येव
ऽक्षोपां प्रतिमां, यत् इव हि रूपं तस्माच्चरैव कार्षो, वैदिमति दीक्षते, विन्दा, इति वै
वैदिमति दीक्षते, विन्दते इ वै यो वैदिमति दीक्षते, ऽथो यज्ञपथं एवादीक्षिष्ट, वेद्या वै
देवा इमंमसुराणामविन्दते, —मामिव विन्दते यो वैदिमति दीक्षते, ऽथो यज्ञपथमेवालम्ब्य,
प्राचीनवक्षं कुर्वन्ति दिशो, यद्विमां व्यकल्पयन्निमामिव देवैभ्योऽकल्पय, —निमां पितृभ्य,
इमामंसुरेभ्य, इमां मनुष्येभ्यो, देवतामेप उषैति यो दीक्षते, देवानामेव दिशमुपावर्तते,
प्राचीनामेव दिशमुपावर्तते, ऽथो देवक्षेत्रमेव प्रावस्यति परिश्रयन्त्य, —न्तहितो वै देवात्क्षया-
न्मानुषः क्षयो, मानुषादेवैर्न क्षयादन्तर्द्धृत्यं, —थो रक्षुसामन्ववायायै, —ति वा ए३पोऽस्मा-
ल्लोकाद्यो दीक्षते, जन् ह्येति, देवलोकमभ्यारोहति, परिश्रयन्तोऽतिरोकान्कुर्वन्ति, तेना-
स्माल्लोकाश्चैति, तैनास्मिन्नल्लोके घृतः पुरस्तात् प्रायणं कुर्यात् स्वर्गकामस्या, —ऽसौ वा आदित्यः
स्वर्गो लोको, ऽमुष्यैनमादित्यस्य सामक्षं गमयति, दक्षिणतः प्रायणं कुर्याद्यं कामयेत्,
पितृलोकं ऋध्नयादित्ये, —पा वै पितृणां दिक्, पितृलोकं एवं ऋध्नोति, पश्चात् प्रायणं कुर्यात्
भृजाकामस्य, पश्चाद्वै रेतो धीयते, रेतो दीक्षितो, रेतोऽस्मिन्दधात्यु, —चरतः प्रायणं
कुर्याद्यं कामयेत्, मनुष्यलोकं ऋध्नयादित्ये, —पा वै मनुष्याणां दिङ्, मनुष्यलोकं एवं ऋध्नोत्यु, —
चरतः पुरस्तात् प्रायणं कुर्याद्यं कामयेत्, —भयोलोकयोर्ऋध्नयादित्यु, —भयोर्वा एतल्लोकयो, —
रुमयोरेव लोकयोर्ऋध्नोति, सर्वतः प्रायणं कुर्याद्यं कामयेत्, सर्वोसु दिक्षित्वृध्नयादिति,
सर्वसु दिक्षित्वृध्नोति ॥ १ ॥

१

केशश्मश्रुं वृषते, द्रुतो धावते, नखात्रिकृन्तते, स्नाति, मृता वा एषां त्वं, —गुमेध्वं वा
अस्यैतदात्मनि शंमलं तदेवापहते, मेधु एव मेधस्यैत्य, —प्सु दीक्षां प्रवेशयित्वा देवाः स्वर्ग लोक-
मायन्, यदप्सु स्नाति तामिव दीक्षोमालम्बते, ऽथ यदुपोऽवमथमभ्यवेति तां वा एतदीक्षां पुन-
रप्सु प्रवेशयत्यो, —युधे त्रायस्वैन, —मित्याह त्रात्या एव, स्वधिष्ठे मैत्रं हि ऽसीरिति, वज्रो वै

[२] नं. १,२,१ । तै. ६,१,१। कठ २२,१३; २३,१ । बपि. ३५,७ । वा. ४,१-२, ५,४२; ६,१५ । काण्व ४,२-४;
५,५४; ६,२० ।
तै. ३२

दीधित्याधीतयजुभिरेवाप्नोत्, तदाधीतयजुषामाधीतयजुषं, तद्य एव च विद्वानाधीतयजूंश्चि
 जुहोति यदेवं किंच मनुसा दीध्यजुहोति तदाप्नोत्ये, — तै वै यज्ञस्य संभारा, एष ह इत्वेव
 संभृतसंभारेण यज्ञेन यजते यस्यैतानि ह्युन्तु, एतद्भ स्म वा आहारुण औपवेशिः, किमु स
 यज्ञेन यजेत यो यज्ञस्य संभारान्न विद्यादिति, पञ्चभिर्जुहोति, पाइक्तो यज्ञो, योवानेव
 यज्ञस्तमालब्ध, षड्भिर्जुहोति, षडा ऋतव, ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठति, यज्ञो वै सृष्टः, प्र
 सामाच्छिनात्, प्र यजू, — स्त च वा ऋगेवायुछ, — देका वा एनमृगयुछद्, द्वादश यजूंश्चि,
 नव सामानि, तस्मान्नवभिर्वहिष्यवमाने स्तुयते, नव होन च सामान्ययुछ, — स्तस्माद्वात्सव-
 न्धविदो द्वादशभिरोद्भ्रमणं जुहति, द्वादश होन च यजूंश्चिवायुछ, — जेतर्हि खलु वा एष सृज्यते
 यर्हि दीक्षते, यद्दचौद्भ्रमणं जुहोति यज्ञं च वा एतत् सृष्टमृचायुछति, तस्मादारुणिविदु ऋचौ-
 द्भ्रमणं जुहत्ये, — का नद्यमृगयुछत् ॥ ४ ॥

६

यज्ञो वै प्रजापतिः, प्राजापत्यंमृतच्छन्दो यदनुष्टुप्, यदनुष्टुभा जुहोति स्वेनैवेन छन्दसा-
 वरुन्द्वा, एकया जुहोत्ये, — को हि प्रजापति, — निरुक्तया जुहोत्य, — निरुक्तो हि प्रजापतिः,
 पूर्णया जुहोति, पूर्णो हि प्रजापति, — यदुर्नया जुहुयाद्भ्रातृव्याय लोकमुच शिष्ये, — दद्य यस्य पूर्णया
 जुहोति न भ्रातृव्याय लोकमुच शिष्यत्यू, — जौ वा एतद्रूपं यत् पूर्णं, — यत् पूर्णया जुहोति
 यज्ञे वा एतदंजं दधाति, विश्वो देवस्यु नेत, — रिति सावित्रं, मंतो वुरीत मुख्य, — मिति
 पितृदेव इत्ये, विश्वो राय इपुध्यती, — ति वैश्वदेवं, युञ्ज च वृणीतं, — ति वाईस्पत्यं,
 पुष्यसा, इति पौष्णं, सारस्वतः स्याहाकारः, सर्वदेव इत्या वा एषा ऋक्, तस्मादेपैका
 सत्याद्भ्रमणं परिचभूव, सर्वाभ्यो देवताभ्यो यज्ञं आलभ्या, इत्याहुः, सर्वदेव इत्या वा
 एषा ऋग्, यदेतया ऋचौद्भ्रमणं जुहोति सर्वाभ्यो वा एतदेवताभ्यो यज्ञमालभते, अनुष्टुभो वा
 एतस्याः सत्यास्त्रीण्यष्टाक्षराणि पदान्येकं च सप्ताक्षरं, यत्सप्ताक्षरं तस्य चत्वार्युक्षराण्येकस्मिन्
 पदे लुपयन्ति, त्रीण्येकस्मिन्, यत्र चत्वार्युपयन्ति सा जगती, यत्र त्रीणि सा त्रिष्टुप्,
 यद्दुष्टाक्षरं तेन गायत्री, यदनुष्टुपं तेनानुष्टुप्, सर्वदेवास्य छन्दोभिर्हृतं भवति, छन्दःप्रतिष्ठानो
 वै यज्ञ, — छन्दःसु वाचास्यैतद्यज्ञं प्रतिष्ठापयामकः, स्वाहाकारेण खलु वा एषा पृक्तिः,
 पाइक्तो यज्ञः पृक्तिप्रायणः पृक्त्युदयनः, पृक्तिप्रायणमेवास्य यज्ञं पृक्त्युदयनमक, — रथो

वाग्वै छन्दोऽसि, वाचं वा एतन्मध्यत आप्वाविरुद्धे, तस्माद्विर्यं वाङ् मध्यतो वृद्धति,
 मध्यतो र्हीयं वाक्, प्रजापुतिर्वै स्वां दुहितरमध्यैदुपसं, तस्य रेतः परापत्, तं देवा
 अभिसंमगच्छन्त, तस्मादीक्षितो न ददाति, न पचत्यं, यैनमभिसंगच्छन्ते, तदुदगृभ्णं,
 —स्तदौद्रभणस्यौद्रभणत्वं, तेन यज्ञमतन्वन्त, यज्ञो यदग्रे व्यभूवत् सं त्रेधा व्यभूवत्, सं वा
 ऋश्वेर्व तृतीयेनाश्रयत्, साम्नु तृतीयेन, यजुःपु तृतीयेन, या वा अस्य प्रियां तनुरासीत्
 तया यजुरश्रयतो, —चैर्ऋचा क्रियत्, उचैः सामो, —पांशु यजुपा, यज्ञस्य ह्यत्र प्रियां तनं,
 —यद्यजुषोचैः कुर्याद्यज्ञस्य प्रियां तन्नुमुद्धतां कुर्या, —दग्दवर्चसीं स्यान्नमंभावुकः ॥ ५ ॥ ७

आहिताग्निर्वै एष संभ्रामिहोत्रं जुहोति, न दर्शपूर्णमासौ यजते, तेषां आहुतिभाजो देवतास्ता
 अनुष्यायिनीः करोति, कर्षयत आत्मानं, तन्नैवास्य तद्भूतं भवति, देवा असुरान् हर्ष्यभ्यो
 लोकेभ्यः प्राणुदन्त, तेषामसुवो मनुश्चान् प्राविशं, —स्तदिदं रिशं पुरुषेऽन्तं, —रथो कृष्णमिध
 चक्षुष्यन्तं, —स्तन्नाक्षीया, —दसुर्यमेवापहते, यदा वै पुरुषे न किंचनान्तर्भवति, यदास्य कृष्णं
 चक्षुषोर्नश्यत्यं, —थ मेधयो, यद्वि कुर्यान्नक्तं कुर्या, —दसुर्यो वै राशि, —रसुर्यमेवासुर्यं क्रियते,
 वाचं वा एतदीक्षयन्ती, —ति ह स्माहारुणं औपवेशि, —यै उताज्ञानोऽभ्यज्ञानोऽथ दीक्षितयदं
 वृद्धति सं वाचं दीक्षितं इति, मायं प्रातर्वै मनुष्याणां देवहितमज्ञानमतिनीय सायमज्ञानमतिनीय
 प्रातरज्ञानं व्रतं व्रतयति, भानुपस्य व्यावृच्या, अदन्ती, —ति वै गां आहु, —रशन्ती, —ति
 मनुष्यान्, जुहुषीं, —ति देवभ्यो, —थवा एतमाहुः ॥ व्रतमुपेहि व्रत्य ॥ इति, व्रतं श्रेतस्य,
 व्रतं यज्ञः संतो, व्रतं नैव यज्ञं संतोत्यं, —म्यधो वा ऋक्सामे यज्ञाटास्तां, तयोर्वी
 मुहिमानां आस्तां ता अपिनिधाय यज्ञमुपावर्तेतां, तां मुहिमानां अहोरात्रं अभवतां, तयोर्वी
 एतद्रूपं यत् कृष्णाजिनस्य, यत् शुक्लं तदद्वो रूपं, यत् कृष्णं तद्रात्रे, —स्तौ वा एतन्मु-
 हिमानां अन्वारभते संपारणाय, सं मा पारयता इत्यं, —होरात्रे मिथुनं संस्रभवतां, तयोस्ते-
 जोऽप्याकामत्, तत् कृष्णं प्राविशत्, तदा एतदन्वारभते, यावाश्रिथिवीं मिथुनं संस्रभवतां,
 तयोर्वी शर्मपाकामत्, तत् कृष्णं प्राविशत्, तदा एतदन्वारभते, यथा वा इदं नात्रं पारं
 तुरिप्यन्वारो हत्येवं वा एतद्वक्तारं आह्वत्, तं एनमा यज्ञस्योद्वः संपारयतो, यतो वै
 लोमानि कृष्णाजिनस्य ततो यज्ञां, यतो यज्ञस्ततो देवता, यद्राहिलोमं पर्यृण्वीतान्वाहिवो

[६] मे १,२,३ । तै ६,१,३ । काठ २३,३ । यजि ३५,८ । या ४९,१—१०,३,६३,२८,५३:१९,७,००,१,३६,
 २१,३७,००,३८,१६ । यजुष्य ४,१०-१३ ००,०३,०१,०३,३६,०१,३७,१९,३८,१६ ।

दीक्षितो यज्ञास्याद्, यदन्तर्लोमन्तर्हितो यज्ञो देवताभ्यो, द्वे विपूची प्रतिमुच्ये, अनन्त-
 हितो दीक्षितो यज्ञाद्भुवत्प, नन्तर्हितो यज्ञो देवताभ्यो, यद्येकं स्यादन्तं प्रतिभुजेत्,
 तेनैव तदुभयमाप्नोति, हविर्वै दीक्षितो, यदुन्यत्र कृष्णाजिनदासीत् यथा हविः स्कन्नमेव
 स्याद्, यथा हविषे स्कन्नाय प्रायश्चित्तिमिच्छेत्समस्मै प्रायश्चित्तिमिच्छेत्, इच्छन्दांसि च वा
 एष देवताश्चाभ्यारोहति, तान्येनमीश्वराणि प्रतितुद्री, यदाह, नमस्ते अस्तु, मा मा हि-
 सीरिति, नमस्कारो वा एषोऽप्रतिनोदाय, देवता वै यज्ञस्य शर्म, यज्ञो यज्ञमानस्य, यदाह,
 विष्णोः शर्मामि, शर्म मे यच्छेति, देवता वा एतद्यज्ञस्य शर्माक, यज्ञं यज्ञमानस्य,
 प्रोक्षते, प्रावृत् इव हि दीक्षितो, ऽथो एतद्विव हि दीक्षितस्य रूपं यत् प्रावृत्, तस्मात्
 प्रोक्षते, वासः परिधत्ते, सर्वदेवश्चैव वासः, सर्वाभिर्वा एतदेवताभिरात्मानं परि-
 धयन्ति ॥ ६ ॥

८-१०

यज्ञस्य वै सृष्टस्योल्बमन्वुलम्बत तदासः धौममभवत्, तस्मात् धौमिण दीक्षयन्ति यज्ञस्य
 सयोनित्वाप, प्राचीनमात्रा पत्नी दीक्षयन्ती, न्द्रस्य वै प्राचीनमात्रे, न्द्रियं स्त्रियाः प्रजा,
 यत् प्राचीनमात्रा पत्नी दीक्षयन्तीन्द्रियमस्यां दधाति, योनिर्वै दीक्षितस्य दीक्षितविमितं,
 जरायु कृष्णाजिन, मुल्यं दीक्षितवासी, नाभिर्मेखला, गर्भो दीक्षितः, स्वं वा एतद्योनिं
 दीक्षितं आश्रयेत्, तस्माद्दीक्षितेन दीक्षितविमितान्नानृतभिः क्रम्यु, मेपं श्लोतस्य योनि,
 रंता श्रोत्रोऽधि प्रजायते गर्भो दीक्षितो, यद्वत् आविःकुर्वीत द्रवन्तो गर्भा जायेन्, यदनुत्
 स्मपेत् तैजोऽस्य परापातुकं स्यात्, तस्मान्नानृतं स्मेतश्चपं तैजसोऽपरापातायां—ऽजातो वै
 पुरुषः, स वै यज्ञेनैव जायते, स वै तर्ह्येव जायते यर्ह्यदः सोमि क्रीते प्रोक्षता, इतोऽग्ने
 प्रोक्षते, ऽथो तर्ह्ये पुरुषो जायते, मं वै तर्ह्येव सर्वो जायते यर्ह्येदोऽपोऽवभृथमभ्यवैति,
 तर्हि स तस्मात् सर्वो निर्मुच्यते, त्रिवृत्ता वै स्तोमिन प्रजापतिः प्रजा असृजत्, यन् त्रिवृन्मे-
 खला भवति प्रजनाय, त्रिवृदं वज्र उदरं वृत्रः पाप्मा ध्रुद् आतृच्यः पुरुषस्य, यन्मेखलां
 पृथंभ्युते वज्रमेव संपत्ताय आतृच्याय प्रहरति, ये द्विष्यात्तं तर्हि मनसा घ्यायेद्, वज्रमेवास्मै
 प्रहरति, स्तृणुते एवा, अङ्गिरसो वै स्वर्पन्तो यत्र मेखलाः संन्यास्यंस्ततः श्रोत्रोऽजायत्,
 तस्मात् प्रमेर्यु, गर्भो ओपधया, ऊर्जं वा एतन्मुच्यत आत्मनो धत्ते प्रजानां च, योक्त्रेण

पत्नी संनद्यते, मंगलया दीक्षिता, ऽथो मिथुनत्वायो, —र्ध्वं च वै पुरुषस्य नाभिमध्य, —मया-
 चीन्ममधेर्ध्वं, यन्मंगलं पर्यस्यते मध्यस्य चामधेर्ध्वस्य च विधृत्यै, देवताभ्यो वा एष मंधा-
 यात्मानमालभते यो दीक्षते, वशीत इव वा एतद्वात्मानं च यन्मंगलं पर्यस्यते, तस्माद्वा
 एतस्यान्नमन्नाद्यं, —मर्ति इव शेषं बर्द्ध, —स्तस्माद् बर्द्धस्यान्नमन्नाद्यं, यथा वा इहे गरगरीर्वं च
 वा एतयोऽर्ध्वमिच्छोक्तं यो दीक्षितस्यान्नमन्ति, यज्ञेन इत्वेवास्य तता उन्मुक्ति, —हर्षिवं दीक्षितो,
 यदस्य जुहुयात्तमेव जुहुयात्, प्रमायुकः स्यात्, संग्राम्यो वा एष देवताभ्या अप्यायते यो
 दीक्षते, यदस्य जुहुयाद्यज्ञस्य विदुहा, —दुपधीतोऽस्य यज्ञः स्यात्, तं वा एतदागते
 काले सर्वं च संस्फुरितं यज्ञं देवताभ्यो दुहेत्, त्रेधा वा एतस्य पाप्मानं च विभजन्ते यो
 दीक्षते, इयोऽस्यान्नमन्ति सं तृतीयं च, योऽस्याश्लीलं कीर्तयति सं तृतीयं च, यां एनं पिपी-
 लिका दशन्ति तास्तृतीयं, तस्माद्वा एतस्यान्नमन्नाद्यं, तस्मादस्याश्लीलं न कीर्तयति इव्यं,
 तस्मादीक्षितवासोऽमर्त्यं, —मत्र हि ताः पिपीलिका यां एनं दशन्ति ॥ ७ ॥ ११

दक्षिणा वै देवैः प्रासीद, यज्ञोऽसुरेषु, तां दक्षिणां च यज्ञोऽभ्युक्तमयत्, तामभिपर्या-
 वर्तत, तां च संभवत्, सं इन्द्रोऽवेद, यो वा अस्माद्योनिः संभविष्यति सं इदं भविष्यतीति
 तामिन्द्रः प्राविशत्, तता इन्द्रः संभवत्, तता इन्द्रोऽजायत्, सं जायमानोऽवेद, यो
 वा अस्माद्योनिरेभ्यो मत्संभविष्यति माद्वसंभविष्यतीति, तया सहोपवेद्यं जायत्, यन्न्यवेद्य-
 तस्मान्निवेदिता, यन्निवेद्यमाना श्यावांभवत् तस्मात् कुष्णं, —न्द्रं च वा एषं प्रेष्यति दक्षिणां
 च —न्द्रस्य च खलु वा एतद्योनिमालम्ब्य दक्षिणायाश्चात्मानं, —मथा संयोनिमेव यज्ञमालभते,
 कृषिं च सुस्तस्यामुत्कृषा इति, विषाण्णया भूम्यामुपहन्ति, कृषिमेवास्य सस्येन संमर्धयति,
 यजुषा कण्डूयते, यजुषा हि मुनुष्याः कण्डूयन्ते व्यावृच्यै, यजुषा कण्डूयते, तस्मात् प्रजा
 अपामंभविष्णवः, पामंभविष्णवः प्रजाः स्युर्द्वयजुषा कण्डूयन्ते, सुपिप्लां ओपधीस्कृषीं,
 ति, शिरः कण्डूयता, ओपधीरेव फलं ग्राहयति, तस्मादोपधयः शीर्षेन फलं गृह्णन्ति,
 वाग्वं स्रष्टां जजुषो व्यभवत्, ततो या अत्यरिच्यत सा वुनस्पतीं च प्राविशत्, संपा
 याक्षि यां दुन्दुभां यां तण्णवे यां वीणायां दुण्डं प्रयच्छति तामिवास्मै वाचं प्रयच्छत्यं,
 थो वज्रमेवास्मै प्रयच्छति गोपीयाया, —ऽस्यदग्नें प्रयच्छत्ये, —तावती इहीयं च वाग्वदत्यं, —थो

[८] मं. १, २, २ । तं. ६, १, ३-४ । काठ २३, ४-५ । कपि ३६, १-२ । वा २१, २९-४७, २३, ६४, २८, १-११,
 २४-३४, ४, ६ । काण्व. २३, ३०-४६, २५, ६६, ३०, १-११, २४, —३४, ४, ७ ।

एतावन्ती हि वाचा वीर्यं क्रियते, यद्वर्षीणाश्चसं प्रयच्छेत् स्वा० वाचं मैत्रावरुणो विभुजेत्,
 त० श्रुःसुत्यायां मैत्रावरुणाय प्रयच्छति, ता० श्रौं भूते मैत्रावरुणं क्रुत्विग्भ्यो विभुजति ॥
 होत०र्षेज पौत०र्षेज नेष्ट०र्षेज ॥ इति सा सह वृषदकारेणाहवनीयं गच्छति, तां पुरोऽध्वर्यु-
 विभुजति ॥ होत०र्षेज पौत०र्षेज नेष्ट०र्षेज ॥ इत्यध्वर्युः पुरो वाच० विभुजति, मैत्रावरुणः
 पश्चात् ॥ स्वाहा यज्ञं मनसा ॥ इति मनसा यज्ञमभितुच्छन्ति, तत् एव यज्ञमालब्ध,
 स्वाहा द्विवः स्वाहा पृथिव्या इति, द्यावापृथिवी वा अन्वन्तरिक्ष० यज्ञं उपश्रित, —स्तत् एव
 यज्ञमालब्ध, स्वाहोरेरन्तरिक्षादित्य, —न्तरिक्ष० वै यज्ञो, यदि वातो यदि वा पशवस्तत्
 एव यज्ञमालब्ध, स्वाहा वातात्परिगृह्णामि स्वाहेत्य, —य० वाचं यः पवत एष यज्ञस्तमेवाल्बुध,
 वाच० यच्छति, यज्ञ० वा एतद्यच्छति, यद्वाच० विसृजेद्यज्ञ० विभुजेत्, तद्वाहुः,
 पुनर्दीक्षयित्वा वाग्यन्तर्वपेति, यत् पुनर्दीक्षयेदाहुतीरन्तरिक्षयेद्, वैष्णवीमनूच्य वाग्यन्त०श्चया,
 विष्णुर्वै यज्ञो, यज्ञमेवाल्बुधा, —ऽऽग्नावैष्णवीमनूच्य वाग्यन्त०श्चया, ऽग्निर्वै सर्वा देवता,
 विष्णुर्यज्ञो, देवताश्चैव यज्ञं चालब्ध, सारस्वतीमनूच्य वाग्यन्त०श्चया, वाग्ं सरस्वती,
 वाचा यज्ञः संततो, वाचैव यज्ञं संतनोति, बार्हस्पत्यामनूच्य वाग्यन्त०श्चया, ब्रह्म वै
 बृहस्पति, —ब्रह्मणा यज्ञः संसर्हितो, ब्रह्मणैव यज्ञं संसर्धाति ॥ ८ ॥ १५-१८

दीक्षितोऽयमस्मात् आमुष्यायणः ॥ इत्युद्धति वा आहु, प्रियो वै देवतां दीक्षितो,
 देवभ्य एवैने प्राहु, त्रिराहु, त्रिपत्या हि देवा, अथो त्रयो वा इमे लोका, एभ्य एवैने
 लोकभ्या आविदयति, तस्मादीक्षितं दुराच् शृण्वन्त्ये, —भ्यो ह्येने लोकभ्या आविदयति,
 नक्षत्रं हृष्टा वाच० विभुजते, ह्यो वा क्रुते, अहश्च रात्रिश्चा, —ऽन्यमेव क्रुत० संप्राप्य वाच०
 विभुजते, व्रतं चरते, —ति वाच० विभुजते, व्रत० श्चेतस्य, व्रतेन यज्ञः संततो, व्रते-
 नैव यज्ञं संतनोति, देवा धियं मनामहा, इति यंजुषा हस्ता अग्नेनिके, यंजुषा हि
 मनुष्या अग्नेनिजते व्यावृष्यै ब्रह्मणः सदेवत्वायां, —ऽयो आपो मे दीक्षां नेत्सुमुष्णानित्य, —
 ह्य० वै मनुष्यभ्या उद्वीभुत्सत्, तदेवा मनुष्यैर्विदीर्ष्ये, —स्तदापोऽशुवन, यय० वृ एता०
 शुन्यामां, —ऽयोपावर्तस्विति, ततोऽज्ञं मनुष्यानुपावर्तन्त, त इदमज्ञं मनुष्येषु धृतं, —तस्माद्
 ब्राह्मणं आहाऽयो, आहुते हस्ता अग्नेनिजिता, —ऽज्ञाद्यस्यावुरुद्धता, अथो अज्ञाय वा एत-

द्वारमार्गं पावयते, ये देवा मनुजाता मनोर्युजा, इति व्रतं व्रतयत्ये, तं वै देवा मनुजाता मनोर्युजो यद्विमं प्राणा, एषा वा अस्मिन्नेतर्हि देवता, तां प्रीणाति, तस्या व्रतं व्रतयति, यदेतोऽन्यथा व्रतयेत् प्राणरेत् व्यर्धयेत्, प्रमायुकः स्यात्, त्वमग्ने व्रतपा असीं, त्रि वदेत्स्वप्स्यन्त्सुप्तवा वा प्रवृष्य, यद्वि वा दीक्षितवाद् वदे, दुर्धिवं देवाना व्रतयति, स्तस्मादेवाधि व्रतमालभते, नोत्तानः शयीत्, यदुत्तानः शयीति लोकं ययेयु, नीत्रेधि पराद् पर्यावर्तेत्, यत् पर्यावर्तेत् यज्ञात् पर्यावर्तेत्, नान्यत्रदीक्षितं दीक्षितविमितान्त्सर्वोऽग्नि- श्रोत्रे, नान्यत्रदीक्षाद्, दीक्षितव्रतमेव तद्, यज्ञं वै देवानां न संभवत्, तं भृत्यां संभवाय- यन्, यद्भृतिं वृणुते यज्ञस्य संभृत्यै, रास्वैयत्सोमे, त्रि यद्भृया, देताविदस्य स्या, न भूयो, यदाहा, ऽऽभूयो भूरत्यं, परिमितस्यावरुद्धयै, देवः सुविता वसोर्वसुदावं, त्रि सवित्- प्रथत एवै, ताभिर्देवताभिरुप प्रतिष्ठात्प्यात्मनोऽहि सायै, वायुर्गोपास्त्वष्टाधिपतिः, पूषा प्रतिग्रहीते, त्रि वायुमेवासां गोमारमक, स्त्वष्टारमधिपति, पूषणं प्रतिग्रहीतार, मापो वै यज्ञो, यदुपो दीक्षितोऽवगाहेत यज्ञमवकृश्रीयाद्, यदाह, देवीरापो अपां नपा, दिति यदे- वासा वृद्धियं मैष्यं तन्नाक्रामति, यदुपो दीक्षितोऽवगाहेत विहृदिनीः स्यु, स्तस्मात्वा- गहेत, यद्यवगाहेत लोष्टं वृष्णुणं स्तरेत्, तमेव संतुमनुसंतरति, न वै दीक्षितं तन्तं देवता अनुतरन्त्य, रणिभ्या व सह तरति, सहैव देवताभिस्तरति, न वै दीक्षितं तरन्तं यज्ञोऽनु- तरति, रथाङ्गनु सह तरति, सहैव यज्ञेन तरति ॥ ९ ॥ १९-२०

अयुं वा आदित्यं सर्वा वाचो गच्छन्ति, वा उद्यति सर्वाः सृज्यन्ते, यदाह, याः पुशु- नास्युभे वाचा इति, सृज्यमाना वा एतद्वाचं पुनरालभते, वायवे त्वे, त्रि नृष्टामनुदिशति, वरुणाय त्वे, त्यप्सु मघां, रुद्राय त्वे, त्रि महादेवाहुतां, निर्ऋत्यै त्वे, त्यवसन्ना, मिन्द्राय त्वे, त्रि व्लेष्कहुता व या वा स आयेत्, मरुद्भ्यस्त्वै, त्रि ह्यदृनिहता, मेव वै देवा भृत्या स्कन्धगा, स्तानिव प्रीणाति, देवेभ्यो वा अन्या दक्षिणा दीयन्ते, मनुष्येभ्योऽ- न्या, एता वै देवेभ्यः प्रत्यक्षं दक्षिणा दीयन्तु, एताभिर्वै भूयोऽवरुद्धे, यद् चेतुराभि, देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्तै, तावान्वै तर्हि यज्ञ आसी, दग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासां चातुर्मास्यानि;

[स्वमन्ने व्रतपा अस्ति ० ८, ११, १; अथर्व १९, ५१, १; तै. ग. १, १, १४, ४, ०, ३, १]

[१०] मं. १, २, ३ । वाड २३, ७ । कपि. ३६, ४ ।

ते देवा यज्ञमपश्यन्, स्तेनादीक्षन्त, तेषां यदग्निहोत्रं मामीच्छन्तं मुपायन्, स्तस्माद्द्वित्रतेन भवितुश्च्यं, द्विर्होत्रं हूयते, यदग्नीषोमीयं पूर्णमासे हविंरासीत् तमग्नीषोमीयं पूर्वेद्युः पशुमालभन्त, यद्वेन्द्राग्रमवास्वायां तमाग्नेयं चो भूते पशुमालभन्त, वैश्वदेवं प्रातःसवनं मकुर्वन्त, वरुणप्रसात्नामाध्वंदिन् च सवनं, साकमेधानं पितृयज्ञं, त्र्यम्बकास्तृतीयसवनं, तस्मान् तृतीयसवनं विश्वं रूपं ज्ञस्यते, विश्वं ज्ञेतेद्रूपं, तमेपां यज्ञमसुराणान्ववापन्, स्तेनं वा एनानपानुदन्त, ततो देवा अभवन्, परासुरा, स्तद्य एव च वैदु भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति, ते, ऽध्वुतोऽयमभूदित्यं, पाक्रामन्, स्तदध्वरस्याध्वरत्वं, तस्मादेकत्रतेन भवितुश्च्यन्, सकृद्व्यग्निहोत्रं हूयते ॥ १० ॥

२१

[१५६३]

॥ इत्युपरिकाण्डे आशावैष्णवं नाम षष्ठः प्रपाठकः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमः प्रपाठकः ।

अकल्पन् च वा इदमासीद्, दिशो वा इमानं प्रजानन्, स्तदेवा अश्न्योऽन्यस्मिन्नैच्छन्, स्तन्नास्तिदुश्, स्ते देवा अदितिमद्रुवं, स्त्वया मुत्सेनेमा दिशः प्रजानामेति, सान्निवीद्, भ्रामो मेऽस्तिवति, वृणीष्वेत्य, युव, न्तोऽवृवी, न्मदेवत्यमेव प्रायणीयमसं, न्मदेवत्यमुदयनीयं, मामिवांनुप्रायाय, मामनन्दुयाधेति, स एष आदित्यश्चरु, रदितिश्च वा एतदनुप्रयन्त्य, दितिमनुद्यन्ति, ततो वा इमा दिशः प्राजानन् पथ्यां यंजती, मामिव तैर् दिशः प्राजानन्, यदग्निमिमां तेन, यत्सोममिमां तेन, यत्सुवितारमिमां तेन, यददिति, मियं च वा अदिति, रूर्ध्वो वा अस्या दि, गूर्ध्वमिव तैर् दिशं प्राजानन्, स्ततो वा अकल्पता, ऽकल्पस्य वै कल्पस्य प्रायणीय, स्तद्य एव च विद्वान् प्रायणीयेत् चरति कल्पते, कल्पन्ते हास्मा क्रतवु, स्ततो वा इमा दिशोऽनुपश्यन्, यत् पथ्यां यंजतीममिव तैर् दिशमनुपश्यन्, यदग्नीषोमी, चक्षुषी वा अग्नीषोमा, अनु ताभ्यां संसपश्यन्, यत्सुवितारं, सवित्वृष्यता एतेमा दिशोऽनुपश्यन्, यददिति, मियं च वा अदिति, रस्यां च प्रतिष्ठाय देवा यज्ञसुवन्तवु, यत् पथ्यां यंजति, वार्यं पथ्या, वाचुमेवावरुद्धे, यदग्नि देवतास्तेन, यत् सोमं च यज्ञं तैर्, यत् सुवितारं प्रष्टस्यं, यददिति, मादित्या वा इमाः प्रजा, स्ता

एवावरुद्ध, तां आद्या अकृत, यद्वै यज्ञस्यान्तर्यन्ति तच्छिद्रं, तेषु यज्ञः स्रगति, तेषु
 र्यजमानोऽग्नेये समवेद्यत्य, -प्रिवै संमिष्टि, -प्रिः प्रतिष्ठितिः, संमिष्ट्या एव प्रतिष्ठित्या अग्निं
 प्रथमं यजत्यग्निमुत्तमं, सुमानी वा एषा देवता पाङ्क्तत्वाय, पाङ्क्तो यज्ञो, यानानेव
 यज्ञस्तमाल्लब्ध, स्वस्ति यजति यज्ञस्य स्रस्वै, पथ्या यजति, वाग्रे पथ्या, वाचु-
 मेवानुप्रयन्ति, तामुत्तमामुदयनीये यजति, वाग्रे पथ्या, वाचुमेवानुयन्ति, मरुत्वृतीः
 पथ्याया ऋचो भवन्ति, देवविशां वै मरुतो, देवविशामिवाचीकल्पत्, तां शान्तां कल्पतां
 मनुष्यविशा अनुकल्पन्ते, स्तेनभविष्णुर्हविर्भवति ॥ १ ॥

जुषार्णेनान्यं आज्यभागा इज्यन्ते, ऽथारु ऋचोभयतो यजति द्रष्टिभ्यैऽशिथिरत्नाय,
 सप्तदश सामिधेनीः कार्याः, पञ्च ऋतवो, द्वादश मासा, एषं सवत्सरः, सवत्सरा-
 देवाधि यज्ञमुरं प्रतनुते, तदाहुः, पञ्चदश सामिधेनीः कार्याः, न सप्तदश, सवत्सरी-
 यस्यैवायनस्य, सप्तदश कार्याः सवत्सरस्या ऋद्ध्या इति, तत्र चर्ष्यं, सप्तदशैव कार्याः,
 प्रयज्ञवत् स्यात् प्रायणीयमननुयाजं, -मनुयाजवत् स्यादुदयनीयमप्रयजं, -मुभयतो वा एवत्
 प्रयाजानुयाजा यज्ञमभिसंधीयते, समानी इहोप यज्ञो, निष्ठाप च मेलन च निदधाति,
 तेषु यज्ञः मृतत्, आत्मा वै प्रयाजाः, प्रयाजानुयाजा देवक्षेत्रं, यज्ञो देवक्षेत्रमाक्रममाणः
 प्रजामन्तरियाद्, यदनुयाजानन्तरियात् प्रयाजवत् स्यात् प्रायणीयमनुयाजं, -दनुयाजवत्
 स्यादुदयनीयं प्रयाजवत्, पयसि प्रायणीयः स्यात्, पयस्युदयनीयो, ऽर्षा वा एतच्च
 शुक्रिय, -मर्षामेव शुक्रियमवर्द्धे, पशवो वै शुक्रियं, पशनेवानुर्द्धे, ऽथो प्रायणे च
 वावास्मा एतदुदयने च पशुन् दधात्या, -दित्यं प्रायणीयः स्या, -दादित्यं उदयनीय, इयं
 वा अदिति, -स्यां वा एतद्यज्ञमुरं प्रतिष्ठित्य, -स्यामुपरिष्ठाद्, यत्र वै यज्ञस्यार्धेऽग्ने संमृद्
 क्रियते क्रियमाणं क्रियमाणं इ वा अस्य संवृष्यते, सवत्स्रायं प्रायणीयं यज्ञस्य संवृष्ये,
 याः प्रायणीयेऽनुवाक्क्यास्ता उदयनीये याज्याः स्युः, -यी उदयनीयेऽनुवाक्क्यास्ताः प्रायणीये
 याज्याः स्युः, पथः प्रतिप्रज्ञात्या, अथो अनुसैतस्यै, यदतोऽन्यथा कुर्युःशुभ्वत्कुर्युः ॥२॥

इयं वै कर्द्र, -वाक् सुपर्णी, छन्दासि सौपर्णानि गायत्रीं त्रिष्टुब्जगुती, मां वै कर्द्रः
 सुपर्णीमात्मानमयजत्, सानुवीत्, सोममाहृत्, तेषामानं निष्प्राणीन्ति, सा छन्दासि

[०] तै ६, १, ५ । षठ २३, ९ । कवि ३६ ६ ।
 [३] तै ६, १, ६ । षठ २३, १० । गवि ३७ १ ।

त्रैत्र्यु, — द्रुमुतः सोममाह्वरत्, तैनु मा निष्क्रीणीवैति, ततो जगत्युदपत्त्, सा पशुभि-
 श्रागृहद्वीक्षया च, तस्मात् पशुवा इति जगतीमाहु, — तस्माद्यदा पशुं विन्दतेऽथ दीक्षते,
 तत्तद्विष्टुदपत्त्, सा दक्षिणया चागृहत् तपसा च, तस्मात् त्रिष्टुभो लोके दक्षिणा दीयन्ते,
 तस्माद् मर्षदिने तपस्तपनीयमिति, ततो गायत्र्युदपत्त्, सा सोममाह्वरत्, तमाह्विर्यमाणः
 सामिगन्धर्वी विश्वावसुरामृष्णात्, स तिस्रो रात्रिरुपहृतोऽवसत्, तस्मात्तिस्रो रात्रीः क्रीतो वसति,
 तेऽनुवन्, पुनर्याचामहा इति, ते देवा अनुवन्, — न्तस्त्रीकामा वै गन्धर्वा, वाचुमेव संभृत्य
 यथा योषिद्वनपक्षेयत्तमेव तथा निष्क्रीणामैति, तं वै निष्क्रीणः, — तस्मादाहु, — वीं वै
 सोमक्रयणी, वाचः वा एतद्देवा निष्क्रीणावीति, तेऽनुवन्, — न्नवृतीयामहा इति, तामे-
 न्वातीयन्त्, तददृतस्य जन्म, तद्य एवः विद्वान्त्सत्यानृताः वाचः वदति न ह्येनं द्रुणाति,
 तेऽनुवन्, विह्वयामहा इति, ताः व्यह्वयन्त्, गाथां देवा अगावन्, ब्रह्म गन्धर्वा अवदु,
 — न्तसा देवानुपावर्तत्, तस्माद्विवाहे गाथा गीयते, तस्माद्गायन्तिव्याः प्रिय, — स्तद्य एवः
 विद्वान् गाथां गावन् हस्तं गृह्णाति, स हि जीर्षतः, सर्वमापुरितो, नाति नीत, — स्त-
 दाहु, — रां वै सा पुनरगृहत्, — नैव किं चन सोमक्रयणीति ॥ ३ ॥

या द्विरूपा सा वात्रिभी, यत्तया क्रीणीयाज्जायुकमस्य राष्ट्रः स्या, — दथ यस्य तादृश्यनुस्तरणी
 भवति ताजमेषामपुरः प्रमीयते, या रोहिणी कृष्णाक्षी कृष्णवाला कृष्णशफा सा पितृदेव-
 स्या, यत्तया क्रीणीयात् प्रमायुको यजमानः स्या, — दथ यस्य तादृश्यनुस्तरणी भवत्येतुमदेपा-
 मपुरः प्रमीयते, याहणा वृत्रुलोम्नी श्वेतोपकाशा शुच्यदुर्धी तत्सोमक्रयण्या रूपः, स्वनेव रूपेण
 क्रीषते, काणा स्यादसर्वा श्रोणां सप्तशफा, तथा सर्वया क्रीयता, एकहायन्यां क्रय्या,
 वाग्यं सोमक्रयणी, तस्मात् प्रजाः सुश्वत्सरे वाचः वदन्त्य, — प्सु क्रय्या, 'ओषधयो वै
 सोमा, आपा ओषधीनाः रस, — स्तथा स रसः क्रियते, क्रये वा अहः सोमस्य तृतीयः
 संसुनमंरुन्दे, वेदे, — ति ह स्माहारुणं औषधेशिः, पशुयो वै तृतीयः संसुनं, पशुनां चर्म,
 यगर्माणे निरपति तैत्र्यं तृतीयः संसुनमंरुन्दे, रोहिते निरपति, तस्मात् पशुनां रोहित-
 रूप, — मानुष्टे निरपत्य, — न्द्वान्वै सर्वाणि वयाः सिस पशुनां, सर्वाण्येव वयाः सिस पशुनामा-
 प्त्यांरुन्दे, ऽथो वहेव यज्ञस्यांरुन्दे, सोमः विचिन्वन्ति पापवसीयस्य व्यावृत्त्या, अथो

देवस्य एवैनं शुन्धन्ति, नाध्वर्युः सोमं विचिनुया, न यजमानो, न यजमानस्य पुंसुया
 नौपद्रष्टारो विचीयमानस्य स्युः, यदुपद्रष्टारो विचीयमानस्य स्युः क्षुधं प्रजा नीयुः, रवतिर्यज-
 मानं गृहीयात्, क्षोधुकोऽध्वर्युः स्यात् ॥ शुन्ध सोममापन्न निरस्य ॥ इति ब्रूयाद्, ग्रसितं
 वा एतत् सोमस्य यदापन्नं, ग्रसितंमेतं सोमस्य निष्विदन्ति ये सोमं विचिन्वन्ति, तस्मात्
 सोमविक्रयिणो बृहृ क्रीणन्तो बृहृ विन्दमानाः क्षोधुका, ग्रमितं श्रेतं सोमस्य निष्विदन्त्या,
 स्माऽकोऽसीत्य, भित्सारं एवास्यै, पं शुक्रस्ते ब्रह्मा, इति शुक्रमेवास्य गृह्णात्य, भिं त्यं
 देवं सुवितार, मिति सवितप्रसृत एवं गृह्णात्य, तिछन्दसा गृह्णाति, सर्वाणि वै छन्दान्स्यं-
 तिछन्दाः, सर्वैरेवैने छन्दोभिर्गृह्णाति, चर्म वा एषां छन्दसा, वर्मैन् समानानां
 गमयति, पञ्चभिर्गृह्णाति, पाङ्क्तो यज्ञो, यावानेव यज्ञस्तमालब्धे, कैकामुत्सर्जं मिमीते,
 ज्यातयाम्न्यायातयाम्न्यैव मिमीत, एतावती वा आसामिकैकस्या वीर्यमाप्यते, तस्मादिमाः
 कामं प्रसारयति, कामं प्रत्यञ्चति, देश कृत्वो मिमीते, देशाधरा विराद्, विराजुमेवाप्नोत्य,
 थो वैराजाः पशवः, पशुनेवावरुन्दे, द्विर्गृह्णाति, द्वे हिं सवुने, यावानैव सोमो गृहीतः
 स यजमानस्य, यमभ्युद्वृति स सुदस्यानां, प्रजाभ्यस्त्वैत्य, भ्युद्वृति, गोत्राद्गोत्रादि प्रसर्प-
 न्त्यां, पृथयो वै सोमो, उपरिमितं जीवन्, यत्परिमितं गृहीयात् परिमितं जीवन् स्या,
 दथ यदभ्युद्वृत्यपरिमितस्यावरुन्दे, यजमानो वै प्रजापतिः, प्रजा अश्श्वो, यत्सोममु-
 पनहति प्रजानां वा एतत् प्राणमुपनहति, यदाह, प्रजास्त्वानुप्राणन्तिवति, प्राणमासु
 दाधार, क्षाममुपनहत्यां, पृथं वै क्षाम, मोपृथयः सोमस्य योनिः, स्व एवैनं योनी
 दधाति, यज्ञो यदग्रे देवानामगच्छत् रक्षास्यजिघास, न्स देवता व्यवासरपत्, सर्वदेव-
 ३त्यं वै वामो, यत्क्षाममुपनहति सर्वाभिर्वा एतदेवताभियन्तादृक्षास्यपुहन्त्य, थो सर्वाभिरेव
 देवताभिर्यज्ञं समर्धयति ॥ ४ ॥

४-६

चेर्तुर्गृहीतमाज्यं भवति, चतुष्पादो वै पशवः, पशुनेवावरुन्दे, हिरण्यमवधाय जुहोत्या,
 म्रयं घृतं, मग्निजं हिरण्यं, संतनुरेव संतेजा ह्यत, एषो वा अग्नेः प्रियां तर्दयद् घृतं,
 तेजो हिरण्यं, यद्विरण्यमन्धाय जुहोत्यमेवी एतत् प्रियां तश्च तेजसा समर्धयत्यं, थो
 रूपाण्येव ग्राहयति, पशवो वै घृतं, रतो हिरण्यं, यद्विरण्यमन्धाय जुहोति पशुं वा

एतद्रेतो दधाति, तस्मादनुस्थकाद्रेतसोऽस्थन्वन्तः पशवः प्रजायन्ते, बद्धेन जुहोति,
 तस्मात् पशूनां गर्भा अपपादुकाः, श्रपादुकाः पशूनां गर्भाः सूर्यदेवद्वेन जुहुया, ज्जरसीति,
 यद्वावं जवत, इत्थमसांश्चित्यमसांश्दिति, तदस्या जूत्वं, धृता मनसैति, मनसा हि
 वाचं द्राधार, जुष्टा विष्णवा इति, यज्ञायैवेनां जुष्टा ५ विष्णवेऽक, स्तस्यास्ते सत्यमवसः
 प्रसवं इति, वाचा हि प्रद्युतं क्रियते, तन्वो यन्त्रमशीय स्वाहेत्या, ऽऽशिपुमेवाशास्ते,
 शुक्रमसि, चन्द्रमसीत्यु, दूरति स्वर्गस्य लोकस्य समष्टये, वाग्वं सोमक्रयणी, शास्ति
 वाचिनामेतत्, तस्मात् श्रजाः सूर्यां प्रजायन्ते, वत्सो जातः स्तनमिच्छति, स्तनं कुमारं इच्छति,
 चिदसीति, यद्वावं चिकित्सत, इत्थमसांश्चित्यमसांश्दिति, तदस्याश्चिचं, मनासीति,
 यद्वि मनसा मन्यते यन्मनसाभिगच्छति तद्वाचा वदति, धीरसीति, यद्वावंध्यायती, त्यमसां-
 श्चित्यमसांश्दिति, तदस्या धीत्वं, दक्षिणासीति, यत्स्विद्वाचा दीयते तदस्या दक्षि-
 णात्वं ५, यज्ञियासीति, वाग्धि यज्ञिया, क्षत्रियासीति, यं हि वाग्जुपते स क्षत्रियो,
 ऽदितिरस्युभयतःश्रीर्णीति, यत्स्विदादित्यः प्रायणीय आदित्य उदयनीयस्तदस्या उभयतः-
 श्रीर्त्वं ५, सा नः सुग्राची सुप्रतीची भवेति, सुग्राची श्लेषां प्रायणीये सुप्रतीच्युदयनीये ॥५॥

७

यत्कर्णगृहीतया क्रीणीयांश्चिमी स्याद्, यच्च शृङ्गाभिहितया मनुष्यदेवंश्चिया, यत् पदि
 वद्धया पितृदेवश्चिया, यदेवद्वयायता स्याद्, यदाहु, मित्रेस्त्रा पदि वृष्णात्विंति, मित्र-
 स्त्वेनां पोशन यच्छति, पूर्वाधुनः पात्विती, यं च पूर्वं, युमेवास्या अध्वान ५ संप्रती, -
 न्द्रायाध्यक्षायैती, न्द्रो चं देवानामोजिष्ठ, स्तमेवास्या अध्वक्षमक, रनु त्वा माता मन्यतामनु
 पितृत्य, नुमत एवं नं मात्रा पित्रा मात्रा संख्या क्रीणाति, सा देवि देवंमछेहीति, देवी
 श्लेषां, देवः सोमा, इन्द्राय सोममिती, न्द्राय श्लेषां सोममछेति, रुद्रस्त्वावर्तयत्विंति,
 रुद्रमेवास्याः पुरस्तादधाति, स्वस्ति सोममसा पुनरेहीति, प्रत्यक्षमेवाल्लब्ध, रुद्राय वा
 एतत् पशूनांपिदधाति, यदाहु, रुद्रस्त्वावर्तयत्, यदाहु, स्वस्ति सोममसा पुनरेहीति,
 स्वस्तिमेवास्य पुनरावृत्तायै दधाति, वाग्वं सोमक्रयणी, सा देवरूपाणि प्रथियति, यदाह,
 वंस्यसि, रुद्रासीती, दममीदमसीति, वाग्वेनामेतदाह यद्यद्भवति, यदा एतत् किंच यद-
 त्येतां वा एतदाप्त्वावृद्धे, पदं पुदान्यनु निष्कामति, पद्वा अहानि वाग्धिभज्यते, न चं

पृष्ठमर्ध्वान्गतिवदति, सर्वा वै पृष्ठेऽहन्वाग्राप्यते, यावृत्त्येव वाक्तामाप्नोति, दक्षिणेनाधेन
 दक्षिणमर्धमनु निष्कामति, तस्माद्दक्षिणेन हस्तेनास्त्रमद्यते, तस्माद्दक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यवच-
 र, स्तस्माद्दक्षिणमर्धं च वयाऽस्येन पर्यावर्तन्ते, सप्तमे पदे जुहोति, सप्त छन्दाऽसि,
 छन्दाऽसि वाग्, यावृत्त्येव वाक्तामाहुत्याप्त्वावरुन्दे, सप्त छन्दाऽसि, सप्त होत्राः, सप्त
 ग्राम्याः पशवः, पशूऽस्तनिवावरुन्दे, बृहस्पतिद्या सुजे रम्णातिरिति, ब्रह्म वै बृहस्पति, -
 ब्रह्मणैवैताऽ यद्यति, रुद्रो वंसुभिराचुक इति, रुद्रभेवास्या वंसुभिराकर्तारमकः, पृथिव्यास्ता
 मूर्धनान्निघमन्ति, -प वै पृथिव्या मूर्धो यदेवयजुन, -मिडायास्पदं इति, गौर्वी इडा, तस्या
 वा एतत् पदं, धृतवृत्ति स्वाहेति, स्वाहाऽरिणैवेताऽ यद्यति ॥ ६ ॥

हिरण्यं निघास जुहोत्य, -भिर्मत्येव जुहोत्यापत्तनवत्य, -न्योऽध्वर्युः स्याद्यदनायतने जुहुयात्,
 पशवो वै धृतं, पशवः पदं, वज्रं स्फयो, यत्स्फयेन पदं परिलिखति वज्रेण वा एतद्य-
 जमानाय पशून् परिगृह्णाति, विषाणयानुपरिलिखति, संशोनीनेवास्मै पशून् परिगृह्णाति,
 स्थार्या पदं संश्रवत्य, -स्यां वा एषाधिक्रियते, इयं हि पशुनाऽ योनिः, स्व एवेतान्
 योनौ दधाति, शौचन्नि वा एतत् पशवो योनेश्छिन्ना, यदप उपमृजति शर्मयत्येव,
 यजमानाय पदं प्रयच्छति, तदध्वर्युरपशुर्भजति, यजमानाय हि पशून्संप्रदाद्, यदाह,
 तव राया इति, तदध्वर्यु पशुर्भजति, तेनाध्वर्युः पशुमानं गृहेषु पदं निदधाति, गृहेषु-
 वास्यु पशून् दधाति, स्वर्गो वै लोकं आहवनीयो, यदाहवनीय उपवपेदन्यलोकंऽस्यु पशून्
 दध्याद्, गार्हपत्या उपवपति, गार्हपत्यं हि पशवोऽनुपतिष्ठन्ते, पशुभिरैवैतं सम्पञ्चं
 दधाति, पशवो वै पदं, -मर्धो रुद्रो, यदभिमत्युपवपेद्रुद्रायास्य पशून् दध्याद्, यत्र शान्तं
 तदुपोष्यं पशुनामप्रदाहाय, यत्सोमक्रयण्या पत्नीऽ संश्रापयन्ति मिधुनत्वाय, त्वष्ट्रिमन्तस्त्विति,
 त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति, सपेमेति, संपादि प्रजाः प्रजायन्ते, धर्यस्य चक्षुराऽहमित्ये,-
 -प वा अपरिपरं पन्था अरक्षस्यो येनासा आदित्य एत्य, -मृष्य वा एतदादित्यस्यु पथं इति,
 वृषाक्ति विन्दते वस्विति, वंसोऽक्षेपं विन्दते यः सोमं क्रीणाति ॥ सोमविक्रयित्सोमं ते क्रीणानि
 महान्तं बृहहं बृहं शोभमानं, कलया ते क्रीणानि, कुपया ते क्रीणानि, शक्रेण ते क्रीणानि,
 पदां ते क्रीणानि ॥ इति, गौर्वी एतन्मूहिमानुमुदाचर्ष, ऽथो महयत्येवेता, -मथो अक्षर-
 शो वा एतद्यज्ञं मिमीते, सुवाङ्मन्त्राङ्गारे वम्भारा इत्ये, -ते वै देवताऽ सोमरक्षय,

एतेभ्यो वा अग्निं छन्दोऽसि सोममाहुर५, —स्तेभ्य एवैनाननुदिशत्य, —थो यदेवाञ्च यज्ञस्योपश्रितं
 तत् परिक्रीणीते, दृशभिः क्रीणाति, दंशाक्षरा विराट्, तथा वैराजः क्रियत, एकादशभिः
 क्रीणाति, दंश वै पशोः प्राणा, आत्मैकादश, —स्तथा सर्वः क्रियते, धेन्वा क्रीणात्या, —
 जिमेवांस्य क्रीणात्य, —थो वाचुमेव गृह्णाति, हिरण्येन क्रीणाति, शुक्रमेवांस्य क्रीणात्य, —
 —थो तैज एव गृह्णाति, वाससा क्रीणाति, सर्वदेवत्यमेवांस्य क्रीणात्य, —जया क्रीणाति,
 तपु एवास्य क्रीणाति, यंत्र वा अदशछन्दाऽसि सोममाहुर५स्तानि तमुसा न प्राजान्५, —स्त-
 तो गायत्र्यजामादीयोदपतत्, सा वा एभ्यः प्रारोचयत्, तन्नो वै छन्दाऽसि सोममाहुर५, —
 स्तत् सोमं ना आज्ञा, —मिति वावाजानुडंहा क्रीणाति, बह्वेवांस्य क्रीणात्य, —पभेण क्रीणाति,
 सैन्द्रमेव क्रीणाति, यद्वपभेण क्रीणीयात् प्रजापतिना विक्रीणीते, वत्सवरेण साण्डेन क्रयस्ये-
 न्द्रमहः क्रीणाति, न प्रजापतिना विक्रीणीते, मिथुनाभ्यां गोभ्यां क्रीणाति, मिथुनमेवांस्य
 क्रीणाति ॥ ७ ॥

९-११

सोमो वा अमुंवासीत्, तं देवो गायत्रीं प्राहिण्व, —अमुं५ सोममाहुरेति, सा वितत५ यज्ञ-
 मवापश्यत्, संक्षुत्, यद्यज्ञस्यान्तुरेप्याम्यात्मानुमन्तुरेप्यामीति, तस्यै वा एत५ सोमो जीव-
 ग्रहं प्रात्रवीत्, स्वजा असि, स्वभूरसीति, सोमस्य वा एष जीवग्रहः, सोमस्य वा एत-
 ज्जीवग्रहं गृह्णीते, नाध्वर्युः सन्नातिर्माँर्छति य एव५ वेद, वरुणो वा एष एतर्हि वरुणदेवश्च्यो
 यर्होपनद्धो वरुण एनं भूत्वा भुविशेद, यदाहु, मित्रो ना एहि सुमित्रघा इति, मित्रमे-
 पनमका, साम्यत्येवै, —न्द्रस्योरुमाविशु दक्षिणमित्यै, —न्द्रो वै यज्ञ, इन्द्रः सोमस्य योनिः,
 स्व एवैन५ योनौ दधाती, —न्द्रो वा एतमग्रा आगतमुरुं न्यगृह्णीत्, तो५ वा एतदनुकृतिमुरा आसा-
 दयतेऽपोर्णते, यथा श्रेयस्यायत्यपोर्णते एवै त्, —दुर्धन्तरिक्ष५ र्वीहीत्य, —न्तरिक्षदेवश्च्यो वा
 एष एतर्हि, प्रन्युत इतोऽप्रामोऽध्वयादित्याः संदा आसीदेत्या, —दित्यो वै यज्ञो, जदितिः
 सोमस्य योनिः, स्व एवैन५ योनौ दधाति, वरुण५ वा एनमेतत्तन्तं मित्रसुक, —स्तदेन५
 स्या देवतया व्युर्धयति यदाह ॥

१२

अस्तुभ्नाद् घामृपमो अन्तरिक्षममिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आमीदुर्दिष्टा भूवनानि सन्नाद्विधेत्तानि वरुणस्य व्रतानि ॥

१३

[८] मं. १, २, ६ । ऋ. २४, ७-८ । ऋ. ३७, ७-८ । वा. ४, २७, ३०-३१, ३३-३४, ३६ । श्व. ४, ३८, ४२-४३, ४५-४६, ४८ । [भस्त्राद् घामृपयो । ऋ. ८, ४१, १, ३, ३०, ९, (प्र. पा.) । तं. मं. १, २, ८, १]

इति वरुणमेवैनमकः, स्वयैवेनं देवतुया समर्धयति, वनेषु इव्यन्तरिक्षं तताने, — ति वासुसा पर्याणद्धति, सर्वदेवइत्येवं वांसाः, सर्वाभिर्वा एतदेवताभिर्ज्ञेयं क्रीते परिश्रयति, ध्वरुमि, ध्वरु ध्वरन्त, —मिन्याह रक्षसां ध्वराये रक्षसामन्तरित्यै, वारुणमुसि, वरुणस्त्योत्त-
 भात्विति, वारुणं इहोप एतर्हि वरुणदेवइत्यं, मनसाह यन्ति, महिमानुमेवास्याह यन्त्यं, —नसा वहन्ति, तस्मादनोवाइहोमोपधयः फलं पच्यन्ते, शीर्षाहार्यमोपधयः फलं पच्येरन्यत्सोमं क्रीते इ शीर्षां हरेयु, —स्तस्माद्विरा ओपधयः शीर्षाहार्यं फलं पच्यन्ते, शीर्षां हि सोमं क्रीते इ हर्न्ति, प्रच्यवस्व भुवनस्पता इति, भूताना इहोप पति, —विश्वान्यभि धामानीति, विश्वानि इहोप धामान्यभि प्रच्यवते, मां त्वा परिपरिणो मां परि-
 पन्थिनो मां त्वा वृका अधार्यवो विदन्ति, यत्र वा एनमर्द आद्विर्यमाण इ सामिगन्धर्वो विश्वा-
 वसुर्युष्णात्ताइशेभ्यो वावासा एतद्रक्षोभ्यो भीषां स्वस्तिमुक, —वर्कणो वा एष क्रीतो यजमानस्य गृहमोद्धते, स ईश्वरोऽज्ञान्तो यजमान इ हिंस्रितो, —यदाह, नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षमा इति, श्रमयुत्येवं, ज्ञान्त एवोद्धते यजमानस्याहिंसायै, सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्या उद्धते, यदेकोलमुकेन प्रतितिष्ठेत् पितृदेवत्योऽस्य यज्ञः स्या, —द्विभेहंस्समाधेयो, इतिवं सर्वा देवताः, सर्वाभिर्वा एतदेवताभिर्ज्ञेयं प्रतितिष्ठत्यं, —शीर्षामौ वा एतौ संभवतो, यजमान इ वा एता अमिसंभवेता इ यजमानस्य वा पशु इ, —स्तर्ध एष पशुर्धर्षिते तमेव प्रागर्धय-
 ममिसंभवतो, देवता वा एतं पशुं धार्यमाणं नाभिप्राच्यवन्ता, —ऽस्मिन् यज्ञ आशंस्समाना इद्यो-
 ऽयमितुरस्तमधीर्षामा उपप्राच्यवेतां, तस्मादेषोऽशीर्षामीयो, इशीर्षामाभ्या इ वा एष मघ्राया-
 त्मानमालभते, यो दीक्षते स वा एतेनैव पशुनात्मानं निष्क्रीणीते, स्थूलः पीवा स्यादात्मनो निष्क्रीत्यै, तस्मादुशीर्षामीयस्य पशोर्नीक्षितु इव्यं, पुरुषो इहोतेनात्मानं निष्क्रीणीते, तस्मा-
 दमीषामीये स इस्थिते यजमानस्य गृहेऽशितु इव्यं, तर्हि निष्क्रीतोऽनुगो, वार्त्त्रि इ वा एतव, सोमो वै वृत्रः, पूर्वेषुर्वा इन्द्रो वृत्रमहन्, पूर्वेषुर्वावेनमेतत्सत्वाधारेद्युरभिपुणोति, वरुण-
 पाशाभ्या इ वा एषोऽभिधीयते यो दीक्षते, इहोरात्रे वरुणपाशौ, यर्हिवा स इस्थापयेदनुन्मुक्तो वरुणपाशाभ्या इ स्या, —ब्रह्म इ स इस्थाप्यो, वरुणपाशाभ्यामेवोन्मुच्यत आत्मनोऽहिं-
 सायै ॥ ८ ॥

युश्कोऽन्योऽन्योऽन्वो भवति, विमुक्तोऽन्यो, ऽथातिथ्यं निर्वपति यज्ञस्य संतत्यै,
 पन्त्या हस्तानिर्वपति, पत्नी वै परिणहस्येशे, पन्त्यैव रातमनुमतं क्रियते, यद्वं पत्नी
 यज्ञं करोति तन्मिथुनं, मिथुनत्वाय वै पन्त्या हस्तानिर्वपत्ये,—प वै पन्त्या यज्ञस्यान्वारम्भो
 यज्ञे करोत्य,—न्वारम्भाय वै पन्त्या हस्तानिर्वपत्ये,—यैस्तनूरसि, विष्णवे त्वेति, गायत्रीं
 तेन छन्दसा गृह्णाति, सोमस्य तनूरसि, विष्णवे त्वेति, त्रिष्टुभं तेना,—ऽतिथेरातिथ्यमसि,
 विष्णवे त्वेति, जमुतीं तेना,—ऽभये त्वा रायस्पोपदे, विष्णवे त्वेत्यु,—नुष्टुभं तेन, श्येनाय
 त्वा सोमभृते, विष्णवे त्वेति, गायत्रीं वै श्येनः सोमभृत, तां वा एतत् पुनरालुभतेऽयात-
 यात्री पादृक्त्वाय, पादृक्त्वा यज्ञो, यावानेव यज्ञस्तमालुभे,—तद्वं छन्दाश्च्यग्रहीत,
 तद्वं छन्दोभिर्गृहीतेष्वेव गृह्णाति, यावन्तो वा अतिथिमन्यार्यन्त्यपि तेषां भागं,—श्छन्दाश्चि वा
 एतन्ममोऽन्वायान्ति, तेषु एषं भागः क्रीयते, वरुणो वै यज्ञः ऋतो, विष्णुः प्रतुतः,
 प्रतुतो वा एतद्वि यज्ञ,—स्तेस्माद्वैष्णवो नवकपालो भवति, त्रिवृतं वा एतद्यज्ञमुरे व्यायातयन्ति
 त्रिवृता प्रयन्ति, तं वै त्रयस्त्रिकपाला,—स्त्रिकपालो वैष्णवो देवतया, विष्णुः वै देवा आनय-
 न्नामने कृता, यावदुयं त्रिविक्रमुते तदस्माकमिति, स वा इदमेवाग्ने व्युक्रमता,—ऽथेदमथादं-
 —स्तेस्मान् त्रिकपालो वैष्णवः, सोमस्य वा एतदातिथ्यं यदातिथ्यं,—मुथवा एतद्वैरातिथ्यं
 यदुमा अग्निं मन्थन्त्ये,—थो यज्ञाय वा एतत् क्रीतायु देवतां जनयन्त्ये,—थो तेज एवासौ जन-
 यन्त्ये,—थो उपसेत्सु वाजास्मा एतद्वीरं जनयन्त्या,—ऽऽ हास्य वीरो जायते, यं वै देवाः साध्या
 यज्ञमत्यमन्यन्त तेषां वा एतद्वदतिरिक्तं यज्ञं क्रियते, ऽतिरिक्तं वा एतद्यज्ञं क्रियते यदुमा
 अग्निं जुह्वति, यद्यपालादुपैषूपस्य तदेवैनां स्पृशति, सन्स्थाप्याश्च संस्थाप्याश्च,—मिति
 गीमा शनते, यत्सन्स्थाप्यद्यज्ञमुरे यज्ञं संस्थापये,—दातिथ्यं वा उपसदां प्रयाजास्तान्-
 न्प्रन्याशी,—स्तेस्मादिद्वान्तमेव कार्यं,—मातिथ्यं वा उपसदां प्रयाजां,—स्तेस्मात्तां अप्रयाजां,
 उपसदो वा आतिथ्यस्यानुयाजां,—स्तेस्मात्तांस्तिस्त्रं,—स्यो ह्यनुयाजाः, शिरो वा आतिथ्यं,
 शीरो उपसदो, ऽथेप इतरो यज्ञः संहितः, प्रजापतेर्वा एतानि पश्माणि यदश्वारां,
 अस्य श्रवा इक्षुकाण्डे, यज्ञमुरं प्रजापति,—यज्ञमुरादेवाधि यज्ञमुरं प्रतुनते, ऽश्वो वै मेधयो,
 यतः प्रजापतिः, प्राजापत्योऽश्व,—स्तेस्मादाश्वारः प्रस्तरः, कार्पर्यमयाः परिधयो भवन्ति
 रक्षुगामपहन्त्ये ॥ ९ ॥

देवां अश्न्योन्यस्य श्रेष्ठये तिष्ठमानाश्चतुर्धा व्युदकाम, अग्निर्वसुभिः, सोमो रुद्रैः, रिन्दो मरुद्भिः, वैरुण आदित्यैः, स्वान्वा एतेन बृहस्पतिरियाजयत्, तेषामिन्दोऽभवत्, तेषु एतेन यजुते भवति, ते वा अग्निर्वसुभिः प्रियास्तश्न्या आसुस्ताः समवायश्च, स्वाः समवायश्च, तेषु अग्निर्वसुभिः प्रियास्तश्न्या आसुस्ताः द्रुह्यादित एव सैर्निकृतात्। इति, ते यदा समवायश्चस्तेतो देवां अभवन् परासुरा, स्तेषु एव च विद्राश्चसः समवसुदन्ति भवन्त्यात्मना, परेषां आतृष्या भवन्ति, यं कामयेत्, क्रभुपादिति, तं पुत्रमेवमर्शयेद्, क्रुत्रोति, यद्वि कामयेत्, सर्वे सहसाः स्फुरिति, सर्वान्सुहावमर्शयेत्, सर्वे ह सहसा भवन्ति, यं वै तं समवायश्चैपि वा इदानीं श्वेत्तोन्यस्मै न द्रुहन्ति, तस्मात् संतानन्तत्रिये न ह्योषवै, यद् द्रुहन्ते प्रियाधि तन्वै द्रुहन्ते, तेषां अग्निञ्चादित्यं प्रियास्तन्वुः संन्युदधत्, तस्मादेयं तंजिष्ठं तपति, तस्मात् सूर्यदेवश्चैत्या हि सर्वे सोमा गृहन्ते, इयो अत्र वै देवानां प्रियास्तश्न्य, स्वा एवाचरुन्द्वा, आप्तये त्वा गृह्णामीत्य, सधे तं चतुभ्यो गृह्णाति, परिपतये त्वंति, सोमाय तं रुद्रंभ्य, स्तनूनप्रा इती, न्द्राय तेन मरुद्भ्या, शकम्ने शाकुरायंति, वैरुणाय तैनादित्येभ्य, एतेभ्यो वै तदेवैभ्योऽग्रे गृहते, तेषु एवैन्द्रगृह्णाति, चतुर्गृह्णाति, चतुर्धा हि ते व्युदकाम, आप्तये त्वा गृह्णामीत्या, त्मानुमेव तं गृह्णाति, परिपतये त्वंति, प्रजां तं, तंनूनप्रा इति, यदा तं, शकम्ने शाकुरायंति, पशुश्चस्तेन, यो वै देवान्साध्यान् वैदु मिध्यानि ह वा अस्मै, यत्र कामयेत्, इहं मे मिष्येदिति, मे वै लोका देवाः साध्या, आत्मानुमेव द्वीक्षया स्पृणोति, प्रजामवान्तरद्वीक्षया संतराम्मंस्तुहामाच्छते, कनीयो व्रतमूर्धत्य, न्दुरा श्वात्मानं प्रजा, द्विद्यतेन भवितुश्च्यं, द्वौ वा क्रुत् अह्य रात्रिश्च, यदक्रुवत्ः स्यात्पत्नीमन्तस्त्रियाद्, यां ते अग्ने रुद्रिया तन्, रिति व्रतश्च व्रतपत्ये, पा वा अग्निञ्चेतहि देवता, तां प्रीणाति, तस्याश्च हुतश्च व्रतयति, यदंशतोऽन्यथा व्रतयेद्द्रु एनमभिमानुकः स्याद्, देवताभिर्वा एष सायुज्यं गळति, यो दीक्षते यंच शीवाभिर्मानयेत् समयेयु, रंशो यधेदमद्भिरिहैष्यष्ट एव च स्या, दंश यत्तसाभिर्मानयेत् शान्त्या, अंशो तंजो वै मन्तनी, स्तंजु एवाचरुन्दे ॥ १० ॥

१६-१८ [१५८]

११ यूपरिकाण्डे सामनाः प्रयाजकः ७ ७ १

अथाष्टमः प्रपाठकः ।

असुराणां वा एषु लोकेषु पुर आम्, — न्नपस्मस्यस्मिँल्लोके, रुजुतान्तरिक्षे, हरिणी द्विवि,
 ते देवाः सस्त्वम्भं सस्त्वम्भं पराजयन्ता, — उनायतना ह्यसु, — स्त एताः श्रुतिपुरोऽमिन्वत्,
 हविर्धानं दिव्या, — ग्रीध्रमन्तरिक्षे, सद्दः पृथिव्यां, तैऽश्विन्, — क्षुपसीदामो, — पसदा वै
 महापुरं जुयन्तीति, तं उपासीदु, — स्तदुपसदाह्यपसुचं, तान्भ्यो लोकेभ्यः प्राणुदन्त,
 तं एभ्यो लोकेभ्यः प्रणुत्ता अहरथयन्त, यत्प्रातरुपसदमुपायन्नह एनास्तेन प्राणुदन्त, तैऽ-
 द्दः प्रणुत्ता रात्रीमथयन्त, यत्सायंमुपसदमुपायन् रात्र्या एनास्तेन प्राणुदन्त, ततो देवा
 अमुन् पुरासुरा, — स्तद्य एव विद्वांनुपसदमुपेत्यहोरात्राभ्यामेव प्रातृव्यमेभ्यो लोकेभ्यः प्रणुदते,
 भवत्यात्मना, परास्य प्रातृव्यो भवत्य, — थ वै तर्हि नेपुरासीत्, तं देवा एतामिषु संसंस्कुर्व-
 — न्नाधिं चंद्र, सोमं चाल्यं, विष्णुं कुल्लुलं, तेऽश्विन्, क इमामिषुमवस्यस्वतीति,
 तं देवा अश्विन्, — न्यमेव रुद्र इति, सोऽश्वीद्, भागो मेऽस्त्विति, वृणीष्वे, — त्यवदन्
 रसोऽश्वी, — नैवमेकंश्चनेपुमस्तामीमांसाता इति, तस्मादेतस्वैपुरस्ता न मीमांसितव्या ॥
 सत्यं हृद्मा ॥ इत्येवं श्रूयान्, तो वै रुद्रो व्यसृज, — द्वेष हि देवानां क्रूरतम, — स्तयेमाः पुरोऽमिन्-
 — द्रप्रिना वै स तास्तेजसाभिन्व, तस्मादाग्निः प्रथमं इज्यते, यदन्वो देवतां पूर्वां यजेद-
 र्शियताः स्यु, — रथं कृतो जुहो गृह्णाति, चतुरूपभृति, पूर्वाचो हीपोः समाहिततमः, सकृत्
 परादतिक्रामति, सकृद्भृशेवेषुः पराच्यपत्, — दतिक्रम्याश्रावयति, यज्ञस्याभिजित्यै, यद-
 नतिक्रम्याश्रावयेदन्नभिजितोऽस्य यज्ञः स्यात्, सुवैशेषसदो जुहोति, पुरां वा एष जिता-
 नामन्वारोह, एकामेकाहं जुहोत्यै, — कामेकाह, — मेकां हि तं एकाहमजुयधैकामेकाहं,
 तिस्रं उपसदो जुहोति, श्रयो वा इमं लोका, एषां लोकानामभिजित्या, अग्निना वै मुखेन
 देवा इमाँल्लोकानन्ववायन्नुपसद्विरसुराच पराणुद्या, — अग्निना वा एतन्मुखेन यजमान इमाँल्लोकानन्व-
 वैत्युपमंजित्रीतृच्यं पराणुद्य, याः सायंमनुवाश्कयास्ताः प्रातर्याज्याः स्यु, — याः प्रातरनुवाश्-
 कयास्ताः सायं याज्याः स्यु, — स्तथोभ्योर्वाश्रियतीर्भवन्ति ॥ १ ॥

१-३

अयः प्रथमायामवधाय जुहोति, — रजुवै मध्यमायां, हरितवृत्तमाया, — मेतद्वं चंद्रस्पति-

[१] ति ६, ३, ३ । कठ २४, १०, २५, १ । अग्नि ३८, ३ — ४ ।

[२] ति १, ५, ७ । कठ २५, १ । अग्नि ३८, ४ । वा ५, ७, ११, ३५ । काण्व ५, ९ — ११, १६, ३५ ।

देवेभ्यः पूजयन्मकरोद्, यत्र पुंश्च युध्येयुस्तदेताभिर्जुहुयात्, सुरा वा एषा यज्ञस्य, तस्मा-
 दतिक्रम्य प्राचीनमग्नीषोमीयात्तदुपाश्च्यं चुरन्त्य, य वा एतदग्नीषोमीयं प्रति वाचश्च विसृजन्ते,
 यज्ञमेवाप्त्वा वाचश्च विसृजन्ते, घृतश्च वै देवा वज्रं कृत्वा सोममग्र, न्तसुचौ वाह, तस्मात्
 सुचौ सौमीमाहुतिं नाश्रते, अधिपूर्वा एतत् सोमश्च यदस्य सुचौ चाज्यं चान्तिकमभार्पु, -
 र्येदाहा, -ऽश्शुरश्चष्टे देव सोमाप्यायतामिति, यदेवांस्य घ्नन्तः क्रूरमक्रश्स्तदक्रूरमक्र, -स्तदा-
 प्याययति, सर्वं ऋत्विजा आप्याययन्ति, सर्वे हि तान्तं भिषज्यन्ति, यन्ति वा एशते
 ऽस्माहोकाद्यं सोममाप्याययितुमुदस्थुः, पराञ्चो हि यन्ती, -धराः प्रमेतो, -र्येदाहे, -ष्टा राया
 एष्टा वामानि प्रेषे भगार्येति, तेनास्माहोकाद्येति, तेनास्मिहोके घृता, अनयोर्वा एषं गर्भं,
 आभ्यामिषं आवृश्ते यः सोमश्च हन्ति, यदाह, नमो दिवे नमः पृथिव्या इत्या, -भ्यामिषं
 नमोऽक, -रातिर्धर्यश्च वा जुषसदां प्रयाजा, -स्तान्नन्प्रमाशी, -स्तस्मान्नं हातारश्च वृणीते
 नपेयम् ॥ सीद होतः ॥ इत्येवाह चतुर्धतस्तिस्त्र, -धत्वारिहीषोः पूर्णानि, त्रिधतस्तिस्त्र, -स्त्रि-
 पन्धिर्हीषुः, शृङ्गश्च शल्यः कुलमुलं, द्विधतस्तिस्त्रो, द्विपन्धिर्हीषुः, शल्यश्च कुलमुलं चै-
 -कधतस्तिस्त्र, एका र्हेवेपु, -र्या वै परोवरीयसी दीक्षा कनीयो व्रतमुपेति, ज्यायाश्च
 लोकमभिजुष्यते, -कधतस्तिस्त्रो, द्विधतस्तिस्त्र, -स्त्रिधतस्तिस्त्र, -धत्तुर्धतस्तिस्त्र, एषा वा
 उत्क्रामन्ती स्वर्गकामस्यो, -त्तसुचश्च श्वः श्वः श्रेयान्भवति य एषश्च वेद, यद् द्वाद्वाग्निष्टोर्ब-
 स्योपसदः स्युरशान्ता निर्दहेयु, -यैतिश्चोऽहितस्य, यथा गरीयान् भार उष्णिहां निधिणा-
 त्येवं तत्, तत्तिस्त्र एवाग्निष्टोर्बस्योपसदः काश्वा, द्वाद्वाग्निहितस्य सधीर्यत्वाय ॥ २ ॥ ४-६
 अभ्यर्षी वै देवेभ्यो यज्ञ आसीत्, तेनाविद्, -रिह वा स इह वेत्य, -स्ति
 यज्ञ, इति त्वविद्, -स्तेन वै सश्चुष्टिमिहश्च, -स्ते प्रेषमेहश्च, -स्तेनाविन्दश्च, -स्ते
 वंयाश्च्युर्षुपरि नात्ययतश्च, -स्तेमिन्द्र उपर्युर्षुर्षुत्पक्रामत्, तमचायत्, सोऽवे, -दच्चि-
 केद्वं भेति, सोऽग्रवीश्च, कोऽसा इत्य, -हं दुर्गं हन्तेत्य, -य कस्त्वमसीत्य, -हं दुर्गादाह-
 वेति, सोऽग्रवीद्, दुर्गं वै हन्तापोचया, अयश्च वृराह आमृतं एकविश्चतयाः पुरां पुरोऽ-
 शमपीनां, तस्मिन्नसुराणाश्च वसु वाममन्त, -स्ते जहीति, तस्येन्द्रो दुर्भूत्याभ्यायेत्य पुरस्ता-
 द्भिश्च इदुयं प्रावृश्, -देतदा एवाभ्यनुक्ता ॥

[सीद होतः ॥ अ ३, २९, ८, तै म ३, ५, ६६, २, ४ १, ३, ३]

[३] तै ६, २, ४ । वाठ २५, २ । कवि ३८, ५ ।

अतिभिद्धा विधुर्गणा चिदस्तास्त्रिःसप्तं सान्नु संद्विता गिरीणाम् ।

नं तद्देवां नं मर्त्यस्तुतुर्पाद्यानि प्रवृद्धो वृषभंश्चकार ॥

इति सोऽग्नरीद, दुर्गाद्वा अहर्तावोचथा, एतन्माहरेति, तं च वै विष्णुराहरद्,
यज्ञो वै विष्णु, — यज्ञो वै तद्यज्ञमसुरेभ्योऽध्याहरद्, यज्ञेन वै तद्यज्ञं देवा अंसुराणामविन्दन्तै,
— तद्वा एषाम्यनूक्ता ॥

विश्वेता विष्णुराभरदुरुक्रमस्त्वैपितः ।

शतं मुह्यिषान् क्षीरपाकमोदने च वुराहमिन्द्र एमुषम् ॥

१०

इति तद्वं देवा यज्ञमविन्दन्, यद्वं तद्यज्ञमविन्दुस्त्वैवयज्ञनस्य देवयजनत्वं च, यद्वैवयज्ञन-
मिष्टन्ति यज्ञमिष्टन्ति, यद्विन्दन्ति यज्ञं च विन्दन्ति, यद्वा वै यज्ञमानो जोषयुते तद्वैवयज्ञनं च,
यज्ञं च वावैतद्यज्ञमानो जोषयुतेऽसुराणां च वा इयमग्र आसीद्, यास्त्रिषु परापश्यस्त्वैदेवानां,
तं देवाः मुलावृकींमुद्युन्, यावुदियं त्रिः सुमन्तं पर्यति तदस्माकमिति, सा वा इमां त्रिः
सुमन्तं पर्यत्तद्वं देवा इमामविन्दन्त, तद्वंद्या वेदित्वं च, विष्णुं च वै देवा आनुयन्वामने कृत्वा,
यावुदयं त्रिविक्रमुते तदस्माकमिति, स वा इदमेवाग्रि व्यक्रमता, — ऽयेदमध्याद्, — स्तद्वं देवा इह
मामविन्दन्त, तद्वंद्या वेदित्वं च, सर्वा वा इयं पृथिवी वैदि, — रियं मेरुल, — मिति इत्वेवास्या
यज्ञमानः परिगृहीते, यास्त्रावद्वं यज्ञमानो वेद्याः कुरुते तांनुत्तात्तात्पृथिव्यां जयति,
तस्मान्महर्ता वाऽर्था ज्यायमी ज्यायमी, देवाश्च वा अंसुराश्चास्पर्धन्त, तर्धात्किंचांसुराणां च
स्वमामीन् तद्देवा वेद्याविन्दन्त, तद्वंद्या वेदित्वं, तेषां च त्रिषु च स्वस्वासीत्तेनापाधाव, — अ-
नेन चिन्मुच्यामहा इति, तद्देवा उत्तरवेद्याविन्दन्त, तद्वंजुश्च वै श्रेयो निदामर्हीति,
तद्वंजुश्चो उत्तरवेदिन्, तेषु एव च विद्वान्वेदि चोत्तरवेदि च कुरुतेऽभिपूर्वमेव सुपत्नस्य मातृ-
व्यस्य वंसु वंदो वृजानं एति ॥ ३ ॥

११

पदश्रियश्च प्रक्रमः प्रोद्यो, चतुर्विंशतिरंग्रेण, त्रिंशत्सर्पनेन, तंधा विराजा संमिता,
— ऽथो छन्दाश्चि वै त्रिराद्, छन्दाश्चि चानास्यैतद्यज्ञमुने युनक्त्ये, — तद्वा एषाम्यनूक्ता ॥ १२

[अतिभिद्धा विधुर्गणा० यथाऽः ५ ८९६, २ । विश्वेता विष्णुराभरद्० ५ ८, ७७, १०,
[५४]

[५] १ ३, ५, ६ । वाऽः ५० ३ । वति ३८ ६ ।

इन्द्राणीं पत्या सुजितं जिगांयोदेश्चोन पतिविद्ये विभेद ।

त्रिंशद्वर्षस्या जघनं च योजनान्युर्पस्था इन्द्रं च स्थत्रिं विभति ॥

१३

इति, यद्वाव प्राचीनप्रवणं तदेवयजुने, प्राञ्च च हि तं शयानमविदुः, अथ यत् प्राचीन-
 प्रवणमुदीचीनापनतं तद्यजेत, यः कामयेतो, मयो लोकां योः क्रुधुयामित्यु, मयोर्वा एतल्लोकेयो,
 रुमयोरेव लोकयोः क्रुधोत्यं, यथ यस्य देवयजनस्योत्तरोदन्ये देवयजुने तद्यजेत, यः कामयेता,
 अभि मौत्तरो यज्ञो नुमेदित्ये, तद्वा उत्तरावचासु देवयजन, मभ्येनमुत्तरो यज्ञो नुमत्यं, यथ
 यस्य देवयजनस्य मध्यतो युहुला औपधयस्त्वत्शुकामो यजेत, पशवो वा औपधयः,
 पशुमान् भवति, यत्समं प्रतिष्ठितं तद्वत्श्रीयजेत, प्रतिष्ठितं वा एतत्, प्रतिष्ठित एष यो
 गतश्री, स्तदेवैतं प्रतिष्ठापयति, यापो हि तं, ततः प्रच्यवमानो, यथ यस्य देवयजन-
 स्थापः पुरस्ताच्चद्यजेत, यः कामयेता, अभि मौत्तरो यज्ञो नुमेदित्ये, तद्वा पुरोहृत्त्रिंशत् देवय-
 जन, मभ्येनमुत्तरो यज्ञो नुमत्यं, यथ यस्य देवयजनस्य पत्न्याः पुरस्ताद्विरिणं वा कर्तो वा
 भ्रातृव्यवान् यजेत, तद्वा आसं देवयजनं च संदेव, यदि देवयजनादेवयजनमृच्छिं चैद्भ्रातृ-
 व्याय लोकमुच्छिं चै, यथ यस्य देवयजनस्याहवनीयादन्त्याः प्राचीरापो धावन्ति गार्हपत्यादन्त्याः
 प्रतीचींस्तद्यजेत यं तल्पे वा पात्रे वा भीमात्सेर, अनुपक्तो हि वा एष पाप्मना, यथैतन्भीमा-
 सन्त, एतद्वै व्याघृतं पाप्मना, पाप्मनैर्वेन च व्यावर्तयन्ति, यदि यज्ञः संतिष्ठते प्राचीनमस्य
 संमृद्धमेति प्रतीचीनं च व्युद्धं, पशवो वै युद्धस्य संमृद्ध, मापः खलु वै पशवो, यत् प्रत्यङ्ग-
 भ्रमं मभ्यवेयाघृतस्य व्युध्येन व्युध्येता, यथ यत् प्राद्वचमथमभ्यवेति यज्ञस्य वा एतत् संमृध्येन
 संमृध्यते, यत् व्युद्यतं तद्भ्रातृव्यवान् यजेत, यस्याहवनीयं च हरिपीतं चान्तरांशुत्,
 यस्य हविर्धानं च संदधान्तरांशुत्, यस्य संदथ गार्हपत्यं चान्तरांशुत्, मतो वै विष्णुरिमा-
 ल्लोकानुदजयद्, विष्णोरेवांजितुमन्विमाल्लोकानुजयति, प्रम्यो लोकंभ्यो भ्रातृव्यं नुदत्, यथ
 यस्य देवयजनस्य दक्षिणत् उश्रुत् तद्भ्रातृव्यवान् यजेत, तां च दिशं देवा अमुरान् प्रणुय स्वर्ग
 लोकमाप, अथैभ्योऽसुमादित्यं पुरिधिं पश्येदधुरपुनराभावाप, तां च एतद्विज्ञं च यजमानो
 भ्रातृव्यं प्रणुय स्वर्गं लोकमेत्यं, यास्मा असुमादित्यं पुरिधिं पश्येदधुरपुनराभावाप, स्थले
 यजेत यः कामयेतो, मयेपां देवमनुष्पाणां प्रकारं गृह्यमिति, प्रजावो वै नामितदेवयजन,
 ममयेपां देवमनुष्पाणां प्रकारं गृह्य, भिन्नस्थमानं च याजयेत्, परोधं गुहा वने परोधं

पृष्ठान्येषुयुः, परोक्षं वा एषं यमुभिश्चक्ष्मन्ति, परोक्षमेवास्माद्गृहा पापीयां वाचं करोत्ये-
 थ यस्य होता प्रातरनुवाकंमनुब्रुवंन्नाभिर्मपः सयं तानि पश्येत्, तद् ब्रह्मवर्चसकामो यजेत,
 ब्रह्मवर्चसं वा अग्निं, ब्रह्मवर्चसमापो, ब्रह्मवर्चसमस्मा आदित्यो ब्रह्मवर्चसमेवं संधधाति,
 ब्रह्मवर्चसां भुवत्थं, थ यस्य देवयजनस्यान्वा अन्या मध्यतो बहुला ओषधयो, ५तो वा
 अङ्गिरसः पशून्सृजन्त, तत् पशुकामो यजेता, ५थ यस्य देवयजनस्य मध्यत उन्न-
 त्त, ५मंतो वा अङ्गिरसः स्वर्गं लोकमायं, ५स्तत्स्वर्गकामो यजेत, निर्धस्कुडभिचरन्
 यजेत, यधैवैतं निर्णयत्येवं तं निर्णयति यमुभिचरुति, यत् कार्यमिष स्यात् तद्यजेत,
 यः कार्य इव स्या, ५दात्मा वै देवयजनं, करोत्येवैनं, ये युवान आपयोऽात्विजो
 बह्व्यस्तदेवयजनं, तस्मादाहु, ५यैवात्विजिना इत्य, ५त्रिवाँव देवयजनं, तद्य एवं विद्वान्
 यत्रैव कृत्वाभिमाघाय यजते देवयजन एवं यजते ॥ ४ ॥ १४

यद्वा अस्या यज्ञियं मेध्यं यत्सदेवं तदुत्क्राम्यातिष्ठदन्तरां देवासुरान्तसंथ्यतान्तिस्वहीरूपमिव
 भूत्वा, त्सेविदु, ५यत्रान्वा इयमुपात्स्वयंति त इदं भविष्यन्तीति, तस्यां वा उभय ऐछन्त,
 सा नान्युतरांश्चनोपात्तत, तां देवा अपाशासु, ५रुपु ना आत्स्वे, ५ति सान्नवीद्, भागो मेऽ-
 स्तिवति, वृणीष्ये, ५त्यद्यु, ५न्तसान्नी, ५न्मामेवं पूर्वामग्नेर्व्याधारयात्, सं यत्कामो मां
 व्याधारयात्तमेवं सं काममश्रुवदिति, तां देवाः पूर्वामग्नेर्व्याधारयं, ५स्ततो देवा अमुयन्,
 परासुरा, ५स्तद्य एवं विद्वानितां पूर्वामग्नेर्व्याधारयुति भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति,
 यद्वं तदुत्क्राम्यातिष्ठदन्तरां देवासुरान्तसंथ्यतान्तिस्वहीरूपमिव भूत्वा, सा वा उत्तरवेदि, ५स्त-
 सायनी मेऽसीति, तसा हि तं तामविन्दन्त, विचायनी मेसीति, विचा हि तं तामवि-
 न्दन्ता, ५वृतान्मा नाथिवमिति, नाथितां हि सा तानावद, ५यताश्रितमिति, व्यथितां
 हि सा तानां, ५देतदेतद्वा एतया देवा असुराणामविन्दन्तै, ५तदेतदेतया यजमानो भ्रातृव्यस्य
 वृद्धे, ५ग्ने अङ्गिरो ३योऽस्यां पृथिव्यामर्च्यसीति, य एवेषु त्रिषु लोकंप्रयस्तनिवावरुद्धे,
 विदेरग्रे नभो नाम यत्ता इति, नभो हि नाम ३सोऽधिंरासीजानुद्वं संयु, ५मतावृती वा
 अस्याः पृथिव्या जीवैश्च यज्ञियं, तदेवावरुद्धे, सिंहीरसि, महिपीरसीति, सिंहीरूप-

मिनु हि तन्मूढिषीरूपमिव भूत्वातिष्ठद्, देवैभ्यः शुन्धस्व, देवैभ्यः शुम्भस्वेति, देवैभ्य
 एवैना ५ शुन्धन्ति, देवैभ्यः शुम्भन्ति, निःसारयति, यदेवास्या उद्भन्तः क्रूरमक्र ५ स्तदे-
 क्रूरमक्र, —स्त्विःसारयती, —न्द्रघोषास्त्वा पुरस्ताद्भसुभिः पान्तिवत्ये, —तद्देव ३त्या वा इमा दिशो,
 यथादेवतमेवैना प्रौक्षी, —दतो वै देवा असुरान्मनसा विनुद्य स्वर्गं लोकमायु ५, —स्त एता देवता
 अन्ततोऽदधतासुराणामन्धग्भावाया, —स्तो वा एतद्यजमानो भ्रातृव्यं मनसा विनुद्य स्वर्गं लोक-
 सेति, स एता देवता अन्ततो धत्ते भ्रातृव्यस्यान्धग्भावाय, तेऽकामयन्त, सपत्नं भ्रातृव्य ५
 सहैमहीति, सि ५ हीरसि सपत्नसाही स्वाहेति, तमेव तैन काममाश्रुवत, सपत्नं भ्रातृव्य ५
 साद्वा तेऽकामयन्त, पशुषो नः स्युरिति, सि ५ हीरसि रायसोपवन्निः स्वाहेति, तमेव तैन
 काममाश्रुवत, सपत्नं भ्रातृव्य ५ साद्वा पशुन् भिरां तेऽकामयन्त, प्रजा नः स्यादिति,
 सि ५ हीरसि सुप्रजावन्निः स्वाहेति, तमेव तैन काममाश्रुवत, सि ५ हीरस्यादित्यवन्निः सजातवन्निः
 स्वाहेत्या, —दित्याभिर्हि सा प्रजाभिः सह, तेऽकामयन्त, देवा नो यज्ञ ५ विद्युरिति,
 सि ५ हीरस्या, —ब्रह् देवान् देवायते यजमानाय स्वाहेति, तमेव तैन काममाश्रुवत, भूतैभ्य-
 स्त्वे, —त्यद्विगत, देवा ३ श्वेर्य भूता, यत्र वा अ३दोऽभिर्होत्रादिपापाकामत्स सर्वेषु भूतैष्ववसद्,
 यां पशुष्ववसत्तामनाच्छिन्नस्तुकस्यान्तराशुङ्गमवसद्, यां ५ चनस्यतिषु तां पूतद्वा, यामोपधीषु
 तां ५ सुगन्धितेजने, यत्संभारान्तसंभरति यदेवात्राग्नेर्यक्तं तत्संभरति, यानि वा अ३दोऽभिर्-
 स्थान्यधूनत स पूतदुरभवद्, यन्मा ५ सं तद्गुगुलु, यत् पूयितसुपश्चिष्ट ५ स सुगन्धितेजना,
 यदेते संभारो भवन्ति यदेवात्राग्नेर्यक्तं तस्यावरुद्धय, विश्वापुरसि, पृथिवीं ह ५ हेत्ये, —पां ५
 ३ श्वेते लोकानां ५ विधृत्यै परिधीर्यन्ते, ध्रुवक्षितिरस्य, —न्तरिक्षं ह ५ हेत्ये, —न्तरिक्ष ५ हि यज्ञो,
 ५ च्युतक्षिदुसि, दिवं ह ५ हेति, दिवुमेवैतमजीगम, —दग्नेर्भस्मास्य, —त्रैः पुरीपमसीत्ये, —त्रै ३-
 ह्येतद्भस्मा, —ऽग्रैः पुरीपं, देवपात्रं ५ वा उत्तरवेदि, देवैभ्यो देवपात्रं प्रोच्य ५, वैभ्राजा देवा,
 यदाह, विभ्राह् युक्षत्पिपत्त सोम्यं मंधित्ति, देवैभ्यो वा एतद्देवपात्रं प्राह, प्रं वसीयमः
 पात्रमामोति, ब्राह्मणं तु पात्रे न मीमांसेतु यः पात्रिय इव स्यात् ॥ ५ ॥ १५

एतावृत्ती वा इयं पृथिवीं यावृती वैदि, —रपरिमितादा एतद्भ्रातृव्यं निर्भज्य यजमानाय परि-
 गृह्णात्यु, —क्ष ५ वा जुमेध्यं, —मापो हवि, —यत्प्रोक्षति मधुमेवैतत्करोत्यु, —क्ष ५ वा जुमेध्यं ५,

[विभ्राह् बृहत्पियतु ० । ऋ १०, १७०, १; सा ६२८, १४५३]

[६] काठ २५, ७ । वपि ३९, २, ५ । वा ०, १, २०, १८, २८, २०, ३० । काठ ०, ३, १०, २७, १९, ४०, ०५ ५५ ।

यद्वाहिः स्तृणाति मेध्यामेवैनां करोत्ये, — तावृती वा इयं पृथिवीं यावृती वैदिः, प्रजा वाहिं, —
 चैद्वाहिः स्तृणात्यस्यां वा एतत् प्रजाः प्रतिष्ठापयति, यजमानो वै प्रस्तरः, प्रजा वाहिं, —
 यैत्प्रस्तरं मुचरं वाहिपः सार्दयति यजमानं वा एतदुपरिष्ठादासां प्रजानां दधात्यं, — य यत्क्षणे
 अन्तर्धाति तेन यजमानो यजमानेन व्यावर्तते, बहुलं वाहिः स्तृणात्यं, — क्षोधुका अस्य पशवो
 भवन्ति, प्राचीनं वाहिः स्तृणाति, प्राङ् हि यज्ञो, यत्प्रतीचीनं स्तृणीयात् प्रत्याद्राज्यास्य
 राष्ट्रं घातुकं स्याद्, देवेषु वै वैदि, — यत्र वै देवेषु संनतया कामयते तद्दन्ति, यद्वाहिं
 कल्पयति देवेषु वा एतस्संनतति, तथा संनतया यत्र यजमानः कामयते तद्दन्ति, त्रयो वै
 पूर्वोऽग्रयः प्राधन्यं हव्यं देवैभ्यो वहन्तो, वपट्कारः प्रावृश्च, — दथ श्योऽयमिदानीं सं भीषा-
 पाद्भवद्दीदृग् सं अरिष्यतीति, तं देवा अपाशासु, — रूपं ना आवृत्स्वैति, सोऽत्रवीद,
 मामो मेऽस्त्विति, वृणीष्वे, — त्यशुव, — न्तसोऽत्रवीत्, त्रयो वै मे पूर्वं आतुरः प्राधन्यं हव्यं
 देवैभ्यो वहन्तो, वपट्कारः प्रावृश्चत्तेषां भाः श्योऽस्त्विति, वृणीष्वे, — त्यशुव, — न्तसोऽत्रवीद,
 यदेयं किंचाहुतं बहिष्परिधिं स्क्रन्देत्तदेव तेषां भागधेयमसदिति, तेषां वा एतद्भागधेयं, — म-
 स्थन्वन्तो हि वै त आसु, — त्रथ ते प्राधन्यं, — न्तसोऽत्रवी, — दस्थानि नु ध्रुविष्ये, श्योपाव-
 त्स्थामीति, तै वा अन्वायं, — स्ते सुमन्तं पर्यविशन् यज्ञस्य गोपीथाया, — स्यं वावं यज्ञायो-
 पधीयते, स्यं यजमानाया, — स्यं आतृव्याये, — मौ प्रतरं करोती, — ममपतरं, यज्ञेन वा
 एतद्यजमानं प्रतरं करोति, यज्ञेनास्य आतृव्यमपतरं करोति, संधिं प्रतिजुहोति, न श्लि-
 माहुतिस्तरति, सुसत एवैनान् प्रीणात्यं, — थो सुतीर्थेन वा एतदाहुतीस्तरयत्य, — यं वावं
 भूपतिं, — रयं भुवनपतिं, — रयं भूतानां पतिं, — रथ श्योऽयमिदानीं सं भूति, — यदाहुतं बहिष्प-
 रिधिं स्क्रन्देत्तदभिमन्त्रयेत् ॥ भूपतये स्वाहा, भुवनपतये स्वाहा, भूतानां पतये स्वाहा ॥ इति
 भागधेयं वांरुपामेतत्, प्रीणात्येवैना, — नथो हविषा वा एतत् स्क्रन्नेन द्वितीयामाशिपमं वरुन्द,
 एतद् स्म वा आहाहर्ण औपवेशिः, किमु सं यज्ञेन यजेत् यो हविषा स्क्रन्नेन द्वितीयामाशिपम-
 वरुन्धे न विद्यादिति, तद् द्वितीयामेवैवैनाशिपमं वरुन्दे ॥ ६ ॥ १६-१८

रभिनिपण् ५ शंमलमध्वं तंच शुन्धान्ति, युञ्जते मन् उर्न युञ्जते धिया, इति जुहोति,
युक्त्या एवं, सावित्र्या जुहोति, सवितृप्रद्यते एवं प्रवर्तेते, हविर्वै हविर्धाने, यदुपानक्ति
हविर्भूत एवं प्रवर्तेते, अथो अभिवृत्ते एवं पत्न्युपानक्ति, यद्वै पत्नी युञ्जे करोति तन्निधुनै,
सिधुनत्वाय वै पत्न्युपानक्त्ये, एवं वै पत्न्या यज्ञस्यान्वारम्भो यद्यज्ञं करोत्य, न्वारम्भाय वै
पत्न्युपानक्ति, प्राचीनमुपानक्ति, प्राङ् हि यज्ञ, स्त्रिरन्यत्रिरन्यदुपानक्त्ये, परिमित् ५ हि
मुनुष्या उपार्जन्ति, दक्षिणत उपानक्त्यु, द्वाची श्वेतं मुनुष्यलोकं मुपावर्तेते, निर्कृतिगृहीतो
वा एष उभयतः संदृष्टः शुक्लो, यदुपानक्ति शुभप्रत्येवं, शुक्लो वा एष दुर्वाग्यजमानस्य
गृहमावदति, सं ईश्वरोऽशान्तो यजमान ५ हिं सितो, स्तदनुगृहन्तो यन्ति, यद्युत्सवेदेत्,
सुवागावद देव दुर्यानिति वदेत्, शुभप्रत्येवा, ऽथोऽथमयित्वैवाशिपुमांशास्ते, हविर्वै हवि-
र्धाने, स्तीर्त्वा वै वहिर्विरासादयन्ति, तस्मात् प्रस्तरं ५ स्तीर्त्वा प्रवर्तयन्ति, हविर्वै हवि-
र्धाने, अनुच्यमानासु वै सामिधेनीषु हविरासादयन्ति, तस्मात् प्रवर्त्यमानयोर्होतान्वाहे, —मं
वा एते, इमे वा एतत् प्रवर्तयन्ति यदुविधाने, तस्मात् पूर्वस्या जनताया अपरा जनता अत्रम-
भ्यारोहका, तं यर्हि प्रवर्तयेयुस्तर्हि होतानुचुवन्मन्सा पदां तां जनतां प्रतिनुदे, —दपर्जन्यं भयं
नुदेति, विद्वा एषा, विश ५ वा एतत् प्रतिनुदेते, ऽनुभ्यवचारुकास्य विट् क्षेत्रं भवति,
नीपान् ५ वै रक्षा ५ सि यज्ञमवयन्ति, यद्वर्तमनि जुहोति रक्षसामंपहत्यै, वैष्णव्या जुहोति,
विष्णुर्वै यज्ञो, विष्णुनैव यज्ञेन यज्ञाद्रक्षा ५ स्पृहान्ति, यद्वायव्या जुहोतीमां तंताक्रमते,
यत्त्रिष्टुभान्तरिक्षं तेना, —ऽथ यदाहवनीयं गच्छतः स्वर्गं तैनु लोकं, त्रिन् प्रक्रमन् प्रतिविक्रमते,
त्रयो वा इमे लोका, इमानेव लोकान् यजमानायोचशिथपति, वैष्णवमुसि, विष्णुस्त्वोत्त-
श्चात्तिवति, वैष्णव ५ हि हविर्धानं, दिवो विष्णु उत वा पृथिव्या, इति दक्षिणस्य हविर्धानस्य
मेधीर्निहन्ति, मुखत एवं यज्ञस्याशिपुर्भवकन्दे, यमध्वर्युः प्रथमं ग्रन्थिं गुश्रान्ति तं प्रथमं ५
विस्त्र ५ सपति, यदन्यै पूर्व ५ विस्त्र ५ सयदेमेहेन प्रसीयेत्, विष्णोर्नै क ५ वीर्याणि प्रयोचमित्यु-
त्तरस्य हविर्धानस्य मेधीर्निहन्ति वैष्णव्या, वैष्णव ५ हि हविर्धानं ५, स्वयैव देवतुया,
यो अस्कृभायदुत्तर ५ सधस्थमित्य, दौ वा उत्तर ५ सधस्थ, —मयुष्मिन्नेव हविर्धानं ५ संमिनोति ॥

[युञ्जते मन् उत ०...] अ ५, ८१, १, तं तं १, १, ११, १४, १, १, १, नै. आ ४, २, १ । दिवो (वा) विष्णु उत ०
...] अधर्व ७, १६ ८ । विष्णोर्नै क वीर्याणि ० । अ १, १५४, १, अधर्व ७, १६ १, तं तं १, १, ११, १]

आ वा मुपस्थमद्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः । इहाद्य सौमपीतये ॥ २०

इति य एवं देवा यज्ञियास्तान् हविर्धीना आसादयति, तांश्च श्रौं भूश्चेत्सभियजते,
द्रुष्टो वा एतद्दीपरो वपत्कारेण निरुहन्, यच्छ्रदिरभिनिदेधात्यपिहित्या अछिद्रत्वाय, विष्णोः
पृष्ठमसीत्य, —द एवं, विष्णो रराट्पुमसीत्य, —द एवं, विष्णोः शिप्रि स्या, इतीमे एवं,
सुरतो वा एतत्, स्वया देवतया शिरो यज्ञस्य संभ्रति, विष्णोः स्पूरसीति, तस्मादिदं
शिः पोढाविष्कृतं, प्र तद्विष्णुः स्तवते वीश्येणं, —ति प्राङ्मुक्त्रम्य वदत्यं, —तो वै विष्णुरिमा-
ल्लोकानुदजयद्, विष्णोरेवोजिज्ञुतिमन्विमाल्लोकानुज्जयति, प्रम्यो लोकभ्यो भ्रातृभ्यं नुदते ॥

॥ ७ ॥

२१

देवस्य त्वा सवितुः प्रसुवं इति, सविनृप्रसृत एवेनामादत्ते, ऽश्विनोर्वाहुभ्यामित्य, —
श्विनी वै देवानामभ्युः, पूष्णो हंस्ताभ्यामित्ति, देवताभिरेवा, —ऽभिरसि, नारिरसीति,
क्रूरमिव वा एतद्यदभिः, शर्मयत्येवे, —दमहं रक्षसो ग्रीवा अपिकृन्तामी, —त्याह रक्षसां
धरायै रक्षसामन्तरित्या, इदमहं सोमि समानो योऽसमानोऽरातीर्यति तस्य ग्रीवा अपिकृन्ता-
मीति, समानो वा असमानो वारातीर्यति सर्वमेवेत्या पर्यापत्, प्राणा वा उपरवाः, शिरो
हविर्धीनश्च, शीर्षन्वा इमे प्राणा, —स्तस्माद्दविर्धीनि, उन्तर्वा इमे शीर्षन् प्राणा, —स्तस्माद्-
न्तं, —श्चत्वारो वा इमे शीर्षन् प्राणा, —स्तस्माच्चत्वारः संतृणाः परः, संतृणा हिं परः प्राणा,
निधृता उपरिष्ठाद्, विधृता इहीम उपरिष्ठात् प्राणाः, पूर्वार्धे वा इमे मुखस्य प्राणा, एतत्
सुलु वै हविर्धीनस्य पूर्वार्धश्च यदक्षिणश्च हविर्धीनं, तस्मादक्षिणे हविर्धीनि, बृहन्नसि बृहद्राया
इति, देवा इक्षेवं बृहद्, बृहतीभिन्द्राय वाचश्च वदेत्यै, —न्द्रो हि यज्ञो, रक्षोहेणश्च बलग्रह-
नमित्या, —ह रक्षसां धरायै रक्षसामन्तरित्यै, वैष्णवीमित्ति, विष्णुर्हि यज्ञो, ऽसुरा वा
एतान् बलुगान् देवेभ्यः प्राणेषु न्यखन्श्च, —स्तान् ब्रह्ममात्रेऽन्वविन्दश्च, —स्तस्माद्ब्रह्मार्थं
तेषु, यद्वा वै कृत्वा यच्च शक्यं यदभित्तरितं तदेतद्ब्रह्मपति, प्राणा वा उपरवा, यदव-

[आ वामुपस्थमद्रुहा० पीतये । ऋ २, ४१ २६, ति ९ ३७ । प्र तद्विष्णुः स्तवते० विभ्या । ऋ १, १५४, २, अथर्व ७, २६, २—३, तै त्वा २, ४, ३, ४, ति १, २०]

[८] मे १, २, १० । तै ६, २, १०—११ । वाठ २५, ९ । नपि ४०, २ । वा ५, २२—२३, २५—२८, ६ १, ३ ।
वाथ ५, २८—२९ ३१—३६, ६, १, ४ । [देवस्य स्या सवितु ० । अथर्व १९, ५१, ७]

सिञ्चति तस्मादिमं जुदन्वन्तः प्राणाः, प्राणा वा उपरवां, यद्वस्तृणाति तस्मादिमे लोमशाः
 प्राणा, अथ यद्वसिञ्चत्येव च स्तृणाति मस्तिष्को वा एष क्रियते, इन् अधिपवणे, शिरो
 हविर्धानं, शीर्षेणा इमे इन्, तस्माद्धविर्धानि, स्तर्वा इमे शीर्षेन् इन्, तस्मादन्तरिमे
 वा एते यत्संतृन्धा, -दिमे एव संतृन्धात्, तत्संपाद्ये एव, अङ्गुलमन्तरां कार्यं, अङ्गुलं
 ३हीदं, -मन्तरां च नाकेच, शिरो हविर्धानं, पृष्ठमाग्नीध्र, -मुदरं संदः, प्राङ् हि यज्ञः
 संद्वितो, इन् अधिपवणे, जिह्वाधिपवणं, आवाणो दन्ता, मुखतो वा एतत् प्रजापुतेः
 सोमं पिबन्ती, -न्द्रो वै वृत्रमुह, -न्त्स इमां प्राविशत्, तं देवताः प्रैपमैल्लं, -स्तत्राविद्लं, -
 स्तं भूतान्पुपारवन्त, यो नोऽधिपतिरभूत्तत्र विन्दामा इति, तदुपरवाणामुपरवत्वं, यत्त-
 दुपरवन्त तच्चतुर्धावस्तादेवैल्लं, -नेकधा पुरोऽन्वविन्द्लं, -स्तस्माच्चतुर्धावस्ता, -देकधा पुरो,
 यदुपरवान्तमुजती, -न्द्रियस्यावरुदधे ॥ ८ ॥

२२

पृथिव्यै त्वा, स्तन्तरिक्षाम-त्वा, दिवं त्वे, -ति प्रोक्षत्ये, -पां ३ ह्येषां लोकानां विधृत्यै
 मीयते, त्रिः प्रोक्षति, त्रिपत्या हि देवा, अधो त्रयो वा इमे लोका, एष्य एवैनां
 लोकैभ्यः प्रोक्षी, -दंनं च वै यवा, ऊर्गुदुम्बरो, यद्यवमतीभिः प्रोक्षत्यूर्जां वा एतदंनं सम्-
 र्धयत्यु, -क्षं वा अमेध्यं, -मापो हवि, -यद्वसिञ्चति मेध्यमेवैन्त करोत्यु, -क्षं वा अमे-
 ध्यं, यद्वस्तृणाति मेध्यमेवैन्त करोति, पितृदेवश्च वै निखातममेध्यमन्यदेवत्यु, -मस्याः
 खलु वा इमां उन्नमार्धं औपधयो, यद्वस्तृणात्पस्या एवैनामुत्तमार्धं मिनोत्थं, -निरातैवा-
 मु, -दंनं च वै यवा, ऊर्गुदुम्बरो, यद्यवमवांस्यत्यन्ने वा एतदंनं दधाति, न ह्यनुमृत ऊर्जा
 धिनोति, नो ह्यर्गुतंन्नाद्धिनोति, नितानंस्त्वा माहृतो निहन्तिविति, मनो वै नितानं,
 प्राणां माहृता, मित्रावरुणौ ध्रुवेण धर्मिणोति, मित्रमेवैनां दाधार, वरुणः कल्पयति,
 विधृत्यै च खलु वा एषां प्रजानां कल्पत्यै च मीयते, मित्रावरुणौ वै देवानां धर्मधारयो,
 देवश्च वा एतदूर्ध्वमदीधरतां, यदौदुम्बरी, ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि पर्युहामीत्या, -शीर्षेणा,
 ब्रह्म रथश्च ध्रुवं दृष्ट्वेत्या, -शिषु एवैष परिग्रहो, घृतेन चावापृथिवीं आपुणेति, घृतेनैव चावा-
 पृथिवीं व्युनस्यु, -दंरं च वै संदा, ऊर्गुदुम्बरो, यदौदुम्बर्यु, -र्जं च वा एतन्मध्यत आत्मनो
 धत्ते प्रजानां च, प्रजापुतेवी एतदुदंरं यत्संरः, प्राजापत्यं उदाता, तस्मादुदातान्वारभते,

[२] मे १.२, ११। ते ६.२, ११। काठ २५, १०। ऋषि ४०, ३ वा ५.२६, २८ ६, १.१६। यथ ५, ३३, ३६ १, २२।

यंजमानो वा, औदुम्वरी वषिष्ठा कार्या, वष्षेन५ समानानां गमयति, विश्वजनस्य छाया-
सी, —ति छदिरुमिनिरुधाति, गोत्राद्गोत्राद्धिं प्रसर्पन्त्यु, —दर५ वै सदो, यदन्त्येनान्येन संमि-
नोति तस्पादुदरुमन्त्येनान् येनामिन संतत, उदर५ वै सदो, यदनुचीनं मिनयात्पराचीनं जग्ध-
मतीया, —दथ वचिरधीनं मिनोति तस्माज्जग्ध५, सर्वाण्यज्ञान्यनुवैति, प्रजां वा एतत् सुमी-
चीनं मिनोति, सुमीचीरेन प्रजा अभिसमावर्तते, स५यात् इव स भवति, समान५ सांका-
शिनं कार्यु५, समानां र्हीमं प्राणा, यं द्विष्यात्सस्याक्षया मितुयात्, प्राणानस्य मोहयति,
प्रमायुको भवति, यद्वि कामयेत्, वषेत् पर्जन्या इति, नीचैः सदो मितुयाद्, वृष्टिमेव निय-
च्छति, यद्वि कामयेत्, न वषेत् पर्जन्या इत्यु, —चैः सदो मितुयाद्, वृष्टिमेवाप्राग्रही, —ब्रह्म-
दिरमिष्टोमे स्यात्, तेजसा त्रिवृता संमितं, पञ्चदशछदिरुक्थ्ये, पञ्चदशेन वज्रेण संमित५,
सप्तदशछदिरतिरात्रे, सप्तदशौ वै प्रजापतिः, प्राजापत्यां रात्रिरानुष्टुभी, यज्रकृतुनामिवैषां
व्यावृत्तिः, प्राचीनव५श्च५ हविर्धीनं मिनोत्यु, —र्ध्वा हि द्यौः, प्राचीनव५श्चमाग्नीध्र, —मूर्ध्व५
श्चान्तरिक्षं, तिरधीनव५श्च५ सद, —स्तिर५श्ची र्हीय५, यजुषा हविर्धीनं मिनोति, निरुक्ता
हि द्यौः, —यजुषा सदो, निरुक्ता र्हीय५, —सुयजुषाग्नीध्र, —मनिरुक्तमिव श्वन्तरिक्ष, —मूर्धमा-
ग्नीध्रस्यान्तर्वेदिं मिनोत्यु, —र्धं बहिर्वेद्य, —र्ध५ श्वन्तरिक्षस्यास्मिहोश्चे, ५धममुष्मिन् ॥९॥

२३

सुत्राद्गन्त्राडङ्गारे वम्भारा इत्ये, —ते वै देवाना५ सोमरक्षय, एतेभ्यो वा अधि छन्दोऽसि
सोममाहुर५, —स्ते सोमपीथेन व्याध्व्यत, त एतानि द्वितीयानि नामान्यधत्तमङ्गलेछायै, सोम-
पीथो ना उपनमादिति, तस्मादेते द्विनामान्, —स्ते वा अन्वाय५, —स्ते न प्राप्नुव५, —स्तेस्मा-
देतेऽतिहाय वपद् क्रियन्ते, न हि प्राप्नुव५, —स्तेपा५ वा एष लोको यावुदभि न्युप्यते, तर्धो
ऽविद्वानाक्रामत्यात्तिमार्छित्यं, —थ य एव५ विद्वानाक्रामति न सुद३स्यामार्त्तिमार्छिति, तेषा५
वा एष भागो यस्याव्यन्ते, त एवास्मै तेनाग्नीष्टाः प्रीता भवन्ति, यजमुत्त५ वै पञ्चमानो,
येत्पञ्चमाने स्तु३ते३प्रयो विद्विष्यन्ते यजमुत्तादेवाधिर्विद्विष्यन्ते, जम्भो वै नामासुरं आसीत्,
स यजमगिरत्, स आग्नीध्रं न प्राप्नोत्, तमाग्नीध्रात्पुनर्व्यरुज, —देतद्वं जीवं, तस्मादाग्नीध्राद्धि-
द्विष्यन्ते, दक्षिणतो वै देवानसुरा यजमजय५, —स्त उदञ्जा आग्नीध्र५ समानिष्ट५, —स्तेमाग्नीध्रात्
पुनुरभ्यजय, —नेतद्वा अन्भिजितं, तस्मादाग्नीध्राद्धिद्विष्यन्त, एतत् प्रति वै देवानसुरा यज-

अथ नयमः प्रपाठकः ।

यथा वा एषं संकामन्वेति प्रायणीयादध्यातिर्ध्वं, —मातिर्ध्यादध्वुपमदाः, स जुपसंद्ध्योऽधि
 प्राङ् प्रणीयते, यदंगृहीत्वाज्यानि प्रणयेयुरपस्नीत यंजमान, —मंध यद्गृहीत्वाज्यानि प्रणयन्ति
 यत्तं वा एतद्यंजमानोऽन्वारभते, प्राञ्चः सोमेन प्रयन्ति, प्राचीं पत्नीं पूर्वमाग्निमभ्युदंति,
 सोमेन वा एतद्रात्राभिजयन्तो यन्ति, यस्य वै मनुष्यराजो गृहमागच्छति तस्य वै तर्हि तदंश्वयं,
 यदा वै स ततः श्रायतेऽथ तेषां तत्पुनर्भवति, तस्मादाहुरपित्रता इत्यं, —पि शेषां तस्मिन्
 यत्तं, सोमो वा एतद्रात्रा गृहं प्राप, तस्य वै तर्हि तदंश्वयं, यदा वै स ततः प्रच्यवतेऽथ
 स तं चंभ्यो विसृजते, तद्वैसर्जनानां वैसर्जनत्वं, त्वं सोम तनुकृद्ग्या इति, यदेवं तनुकृतं
 चान्यं कृतं चंनस्तदेतेनावयजति, द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति, द्विषाद्यंजमानः प्रतिष्ठित्या,
 आप्त्ययाशीघ्रे, उन्तरिक्षमेवं प्राप्यान्यदेवं रूपमुक, —वैष्णव्यां ह्युविधानि, उद एव प्राप्य,
 विष्णुर्वै यज्ञो, विष्णुमेवं यज्ञमुक, —रसुरा वा एतं देवानामादित्सन्त, तं देवां अस्तु कृत्वाभं
 लोकमहरन्, यदमुमत्या जुहोत्यमुमेवंतं कृत्वाभं लोकं हरन्ति, सर्वेभ्यो वा एषं भूतेभ्यो आदि-
 यते, यन्सौम्यां जुहोति मनुष्येभ्यस्तेनादियते, यदमुमत्या पितृभ्यस्तेन, यदाग्नेयां
 देवेभ्यस्तेन, यद्वैष्णव्यां यज्ञाय तेन, सर्वा वा एतत् प्रजां वरुणो गृह्णाति, यत् सौम्यां जुहोति
 मनुष्यांस्तेन वरुणान्मुञ्चति, यदमुमत्या पितृभ्यस्तेन, यदाग्नेयां देवांस्तेन, यद्वैष्णव्यां
 यज्ञे तेन, सौम्यां वा एतत् प्रजां वरुणान्मुञ्चत्सामिनां वै मुपेन देवा इमाल्लोकानभ्यजनयन्,
 गार्हपत्येनाभं लोकं, —माग्निधेणान्तरिक्षं, —माहवनीयेनाभं लोकं, तस्मात् त्रेधा अग्रया अधी-
 यन्त एषां लोकानामभिनित्या, इन्द्राग्नीं वा अपुरा अग्नीं, अग्रिरपुरा, इन्द्रः पूर्वः,
 प्रजापतिराहवनीय, —स्तेस्मादुपे उपोमे सायता, उज्जुरो हि पिता पुत्रा, —दुज्जुरो भ्रातृव्याञ्चति
 यं एतं वैदा, —ऽग्नेण प्रणयेद्द्रुतर्थाः त्रियं एवं परिगृहीत्यै, सौम्यो वै ज्ञाह्यणो देवंतया,
 स्वयैर देवंतया, प्रजां वै पश्यतोऽच्यरो, रुद्रं आहवनीयो, यदग्नेण प्रणयेद्द्रुद्रायास्य पशून्पि-
 दध्यात्, पश्चादिवं प्राङ् प्रणीयः पशूनां गोपीयायो, देवंतरिक्षं च वीहीत्य, न्तरिक्षदेव-
 ३त्यो वा एषं एतर्हि, प्रच्युत इतोऽप्रामोऽसुर्वा, —ऽऽदित्याः संद्रा आसीदित्या, —दित्यो वै यज्ञो,
 ऽदितिः सोमस्य योनिः, स्व एवंतं योनां दधाति, देवं सवितरुं ते सोमा इति, मनु-
 ष्येषु वा एषं पुराभूत्, देवंभ्य एवंतं संप्रोदा, —देवंच देव सोम देवानुपायुता इति, देवं

[१] मे ३, २, १३१ ते ३, २, १३४ कठ. २६, २१ कप. ४०, ३१ पा ५, ३१, ३२-४०, २, ७ कप ५, ४४, ४८-५०, २, १०१

इत्येव देवानुपावृतेत, इदंमहं मनुष्यान्तसहं रायस्पोषेण प्रजया चोपावृतेता, इत्याधिपुमेवा-
 शास्ते, नमो देवेभ्यः, स्वधा पितृभ्या इति, नमस्कारो देवानां, स्वधाकारः पितृणां,
 निर्ब्रह्मणस्य पाशादमुक्षीति, वरुणपाशादेवं निर्मुच्यत आत्मनोऽद्विःसायै स्वरभिर्युक्कशमिति,
 यज्ञो वै स्व, — यज्ञमेवाभिविपश्यति, ज्योतिर्वैश्वानरमित्य, — सां वा आदित्यो ज्योतिर्वैश्वानर,
 — मयिना वा एष तन्वुः विपरिधत्ते यो दीक्षते, उमी रुद्रो, यदयिना पुनर्यथायथं तन्वुं न
 विपरिदधीत रुद्र एनमभिमानुकः स्याद्, यदाहा, — ऽग्रे व्रतपते या तं तु तन्मर्म्यभूदेषां सा
 त्वर्य, — ऽग्रे व्रतपते यां मम तन्मस्त्वयभूदियं सा मयात्य, — यिना वा एतत् पुनर्यथायथं तन्वुः
 विपरिधत्त आत्मनोऽद्विःसायै ॥ १ ॥ १

न यूपमल्लेष्यता होतश्च्यं, न हि दीक्षितस्याग्नौ जुहति, वैष्णवीमन्त्र्याल्लेत्यो, वैष्णवां हि
 यूप, — स्तदाहु, — होतव्यमेव, परुष्येवं जुहोत्यायंतुना इति, तन्न सक्षर्यं, यूपस्यैवान्तेऽग्नि
 मुधित्वाथ होतश्च्यं, तस्विदुभयमक, — जुहोत्याह, न दीक्षितस्याग्नौ जुहोत्यं, — त्यन्यान्तगां,
 नान्यानुपागामित्यं, — ती इह्न्यानेति, नान्यानुपैत्य, — वाक् त्वा परैभ्यः पुरोऽवरेभ्योऽविदमि-
 त्य, — वीगध्मेनं परैभ्यः पुरोऽवरेभ्यो विन्देति, तं त्वा जुपामहे देवयज्याया इत्ये, — तं इत्ये
 जुषते, जुष्टं विष्णुशा इति, यज्ञयिर्वेनं जुष्टं विष्णवेऽक, — विष्णवे त्वं, — ति पर्यनक्ति,
 हविर्भूतमेवेत्, वृश्त्यं, — थो अभिष्टुतमेव, य इत्यं वेत्थंवाहु, — णो मेषाश्तोऽपावृत्तो, यं
 ऋजुरुभ्वेशकः स वाचं मेषमुपस्थितो, यं ऋजुरुपरिष्टादुपावृत्ततो, योऽधिशाख्यो योनिः स,
 यो वा अस्यां अधिजायते स योति, — मानियं हि वनस्पतीनां योनिः, परुषि व्रश्च्यो,
 यदुपरुषि वृश्च्यथा परुष्यं वृक्चमेवं स्या, — दन्तक्षसंगं स्थानुरुच्छिप्नो, यद्वक्षसंगं स्थानुमु-
 च्छिश्चैवंजो भूत्वा यंजमानस्य पशून् प्रतिहन्यात्, पश्वारत्निः कार्यः, पद्वक्त्यां संमितः,
 पश्वरत्निः कार्यः, ऋतुभिः संमितः, सप्तारत्निः कार्यः, सप्तपदया शक्यां संमितो,
 षट्ठारत्निः कार्यो, गायत्र्या संमितो, नववारत्निः काश्च्यं, — स्तंजसा श्रिवृता संमितो, दश-
 रत्निः कार्यो, विराजा संमितो, एकादशरत्निः कार्यः, त्रिष्टुभा संमितो, द्वादशरत्निः काश्च्यो,
 जगत्या संमित, — स्वयोदशरत्निः कार्यं, — स्वयोदशेन प्रजापतिना संमितः, पञ्चदशरत्निः कार्यः,
 पञ्चदशेन वंजेण संमितः, सप्तदशरत्निः कार्यः, सप्तदशेन प्रजापतिना संमितो, एकवि-

[२] मे. १, २, १४ । तै. ६, ३, ३ । ऋ २६, ३-४ । ऋ ४१, १-२ । वा ५, ४२ । ऋ ५, ५२-५३ ।
 मे. ३६

शत्यरत्निः कार्यु, एकत्रिंशदं संमितु, —स्त्रयोविंशत्यरत्निः कार्यु, —स्त्रयोत्रिंशदं संमितुः,
 पञ्चत्रिंशत्यरत्निः कार्युः, पञ्चत्रिंशदं संमितुः, सप्तत्रिंशत्यरत्निः कार्यु, —स्त्रिणवैतु
 संमितु, एकत्रिंशदरत्निः कार्यु, एकत्रिंशदं संमितु, —स्त्रयास्त्रिंशदरत्निः कार्यु, —स्त्र-
 यद्विंशदं संमितु, यावान् पुरुष ऊर्ध्वं वाहस्तावान् कारयौ यद्वि वा यावान् रथे तिष्ठन्,
 यावान् न पुरुष ऊर्ध्वं वाहः सतस्यान्ना मात्रा, इथ ततो वर्षीयान्वर्षीयानेव कारयौ, यो
 नृहृशसो नृहृपर्णः सु कार्यो भुम्न एव, भुमान् च रक्षेप एतस्य जग्राह, भुमानमस्य गृह्णाति,
 भुमानमस्य पशवोऽनृपतिष्ठन्ते ॥ २ ॥

जापुधे प्रापुसैनुमित्या, —ह वात्या एव, स्तंघिते मेनु च हिंसीरिति, वज्रो वै स्तंघिति,
 —यज्ञाद्वाजास्मा एतद्वन्तर्द्ध्यात्यंहिंसायै, यो वा एतस्याभिहृतस्याग्रै शकलः परापतुति तमस्य
 तन्नोऽन्वपक्रामति, यत्तं पुनुराहरति सतेजस्वायु, प्राञ्चं प्रहापयति, मेधुमेवैनमनुपर्यावर्त-
 यति, वज्रो वै यूप, —स्तस्माद्वा इमे लोका नीर्यमाणान्द्रिभ्यती, —श्वरा रक्षेपोऽज्ञान्तो नीर्यमाण
 इमाहोऽज्ञान् हिंसितो, —यदाह, दिवमग्रेण मा हिंसीरन्तरिक्षं मध्येन पृथिव्याः संप्रव ब्राजं
 गच्छति, शमयत्येव, शान्त एव नीर्येत, एषा लोकानामंहिंसायै, सर्वस्य वा एष मित्रं च
 यो ह्यहितः, स एतमंहिंसी, —दीश्वरा नृनस्पतयोऽपिधिष्ण्यं भञ्जिता, यद्वात्रश्वने जुहोति
 पुनुरेवं न प्रजनयति, तस्माद्वात्रश्वनाद्भ्याः सः प्रजायन्ते, पशुना संमितः कारयौ, दश वै
 पशोः प्राणा, आत्मेकादुदशो, ऽष्टाश्रयो ब्रह्मणी दशमे, आत्मेकादश, —स्तथा पशुना
 संमितो, ऽष्टाश्रिः कार्यो, गायत्र्या रूपं, गायत्रो हि यूपो, गायत्र्या वै पतन्त्या यन्
 पर्णं परापतुत्ततः पर्णोऽजायत, तस्मात् पर्णमयु, एतत् रालु वै पर्णस्य सारं च यत्सुदिरं,
 तस्मात् सादिरं, इह वा असा आदित्य आसीत्, तमितोऽध्यमुं लोकमहरं, —स्तद्यतोऽध्यमुं
 लोकमहरं तस्माज्ज्योतिषो विन्वोऽजायत, तस्माद्देवो, ब्रह्मवर्चसंक्रामेन कार्यो नक्षवर्चसस्य
 संमष्ट्या, अथो ज्योतिषैव तमस्तरती, —न्द्रो वै यतीन्सालावर्कयैभ्यः प्रायच्छत्, तेषा च वा
 एषं नक्षत्रादीं चमसाधुर्युरासीदन्, योऽयं च हरिणस्तस्य यः सोमपीथे आसीत् स स्वजोऽभवत्,
 तस्माद्हरिणः सृजं तादति, सोमपीथो ह्यस्यैव स, यन् चमसं न्यौञ्जत्ततो रोहितकोऽजायत्,
 तस्माद्रोहितश्च, —स्तस्माद्रोहितके रोहितके स्वजः, पृथिव्यं त्रान्तरिक्षाय त्वा द्विवं त्वं, —ति
 प्रांसत्ये, —पो च क्षेप लोकान्ना च विधृत्यै मीपते, त्रिः प्राप्नुति, त्रिपत्या हि देवा, अथो

त्रिपदयैवेनं गायत्र्या प्रौक्षीद्, वज्रो वै यूपो, उन्नं यवो, यद्यवमीभिः प्रोक्षति वज्रेण वा
 एतदन्नं जयति, तंजो वै यूप, एषं खलु वा ओषधीनां तंजो यद्यव, —स्तस्मादेतत् शिशिरा
 ओषधयोऽनुप्राणन्ति, यद्यवमवांस्यति तंजुसि वा एतत्तंजो दधात्य, —क्षं वा अमध्यं, —मापो
 हवि, —यदवसिञ्चति मध्यमेवैनत्करोत्य, —क्षं वा अमध्यं, यदवस्तृणाति मध्यमेवैनत्करोति,
 तक्षितो वा एषं नशो यच्छकमवांस्यत्य, —नशमेवैनमकः, स्व एवैनं स्थाने दधात्य, —वृषण
 एवाभूद्, घृतेन चावापृथिवी आपृणोति, घृतेनैव चावापृथिवी आपृणति, —यज्ञमानो वा
 अग्निष्टोस्तंजो घृतं, —मान्तमविच्छिन्नमनक्ति, यज्ञमानमेव तंजसानक्ति, देवस्त्वा सधितं
 मध्वान्कित्तये, —तदं देवानां मधु यद् घृतं, सुवित्प्रशत एवेनं मध्वान्कती, —न्द्रस्य च्वाण्डुम-
 सीत्यै, —न्द्रं हि च्वाण्डुं सुपिप्पलां ओषधीस्कृधीत्यां, —पृथीरेवं फलं ग्राहयति, तस्मादापु-
 षयः शीर्षनं फलं गृह्णन्ति, दिवमग्नेर्गोत्तमाना, —न्तरिक्षं मध्येनापृण, पृथिवीमुपरेण दृष्टेत्ये,
 —पांश्च रक्षेपे लोकानांश्च विधृत्ये मीयते, तां ते धामान्युद्गमसि गमध्या, इत्येवदधाति
 वैष्णव्या, वैष्णवो हि यूपः, स्वयैवं देवतया, विष्णोः कर्माणि पश्यते, —ति संकल्पयति
 संमितत्वाय, ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि पर्युहामी, —त्याशीरिवेषां, ब्रह्म दृष्ट क्षत्रं दृष्टेत्या,
 त्रिपु एवैषु परिस्रष्टो, ऽपोऽनुपरिपिञ्चति धृत्ये ॥ ३ ॥

वज्रो वै यूपो, यदन्तर्वुदिं सिनुर्यानिर्दुहद्, यद्वहिवेवतवरुद्धः स्या, —दुधंमुन्तवेदिं मिने-
 त्य, —धं वहिवेधं, —वृद्धो ह भवति, न निर्दहति, नापरस्याविः कर्तव्यं, वदुपरस्याविः
 कुर्याद्रेष्टोः स्यात्, प्रमायुक्तो यज्ञमानो, नातिष्कूलः कार्श्यः, क्षुधं प्रजा नीयु, —नी
 अत्यणु, —रुभयमेवान्तरा, यजेत वै देवाः स्वर्गं लोकमाप्य, —स्तेऽमन्वन्ता, —ऽनेन वै नोऽयं
 लोकमन्तरारोक्ष्यन्तीति, तंश्च यूपेनायोपयं, —स्तद्वृषम्य यूपत्वं, यक्ष्णः पुरस्तान्मीयंत
 स्वर्गस्य लोकस्पातुकशात्यै, तद्विष्णोः परमं पदं, —मिति समुन्माष्टिं स्वर्गस्य लोकस्य
 समुष्टे, नाभिदुर्गं पस्विपयत्य, —यीं ओषध्या, ऊर्जश्च वा एतन्मुष्यत् आत्मतो यजे
 प्रजानां च, यद्वि कामयेत, क्षुधं प्रजां नीयुरित्य, —रानान्युपान्मिसुयात्, क्षुधं प्रजां

[ता (या) ते (वां) धामान्यु (वास्तु) ० । अ. १, १५४, ६, ते. य १, ३, ३, २; नि २, ७ ।
 विष्णोः कर्माणि पश्यतः । अ. १, २६, १९; य १६७१, अध. ७, २६, ६, ते. वं. १, ३, ६ ०]
 [४] अ. १, २, १४ । ते. ६, ३, ४ । अ. २३, ६ यति ४१, ४ । य. ६, ५ । अ. ६, ६ । [तद्विष्णोः परमं पदं ।
 अ. १, २२, ५०, य १६७२, अध. ७ २६, ७; ते. वं. १, ३, ३, २, ४, १, ३]

नियन्ति, यद्वि कामयेत, वसेत् पर्जन्य, ऊर्जा यज्ञमान् & समर्धयेयमिति, परिधीयोर्ध्वी-
 मुद्दृद्द, वृष्ट्या एवेमां न्यूहत्सु, — जी यज्ञमान् & समर्धयति, यद्वि कामयेत, न वसेत्
 पर्जन्य, ऊर्जा यज्ञमान् & व्यर्धयेयमिति, परिधीयावाञ्जीमयोद्दृद्द, वृष्ट्येवेमां न्यूहत्सु, — जी
 यज्ञमान् & व्यर्धयति, सर्वदेवश्त्वो वै यूषो, यन्निखाते तत् पितृणां &, यदूर्ध्वं तन्मनुष्याणां &
 यत्र स्थानां तदांपधीतां &, यदूर्ध्वं & रुग्नायास्तद्विधेषां देवानां, — मिन्द्रस्य चपालं &, यं यं
 देवाः साध्यां ययमत्यमन्यन्त तेषां & वा एतर्धदुर्षरिष्टाचपालस्याङ्गुलिमात्रं कार्यं, — मङ्गुलिमात्रं & हि
 तदग्रा ओमीद्, यत्ततो यथापः कुर्यादन्नो भूत्वा यज्ञमानस्य पश्चान्गतिष्ठे, — दिन्द्रो वै वृत्राय
 यज्ञमुदयच्छत्, सोऽस्लीयत्, तस्य वा एतदनुनद्वये यंचपालं पृथुमात्रं कार्यं, — पृथुमात्रं & हि
 तदग्रा ओमीद्, यदग्निमतोऽगृह्णात् तस्मादग्निमतो, यद्विन्द्र उदयच्छत् तस्मादिन्द्रं &, यद्वि
 कामयेता, — अन्येऽस्य लोकमनारोहयेयुरित्य, — न्यस्य बुधस्य स्वहं कुर्या, — अन्येऽस्य लोकमन्या-
 रोदन्ति, यद्वि कामयेत, प्रजांमनुसेतनुया, — दिति यूषस्य स्वहं कुर्यात्, प्रजांमिवानुसेत-
 नोति, यज्ञमानो वा अग्निष्ठां, — स्तजोऽग्नि, — यद्विर्ध्वं & वेर्ध्वं & वा मितुयां यज्ञमानं तंजुसा
 व्यर्धये, — दग्निता सुहृद्यं भतुश्चया यज्ञमानस्य सतेजस्त्वाया, — ऽऽवृष्ट ह स्म वै पुरो संस्थिते. यु-
 श्चोऽश्वो यूषं प्रास्यति, संभज्य मुचस्तं देवां अमन्यन्त, यत्रचक्षसंमिदं कुर्या इति, तेऽमुयन्,
 परिधिभिरै नः सुचः स्रगां कृताः सन्तु, स्वरुणा यूषः, प्रस्तरंण सदा इति, तेषां
 वा एषं स्रगां कृता, न ह स्म वै पुरो गृह्यं मदादुर्वो हन्ति, तत् इदं & रुश्चोऽन्वयातिष्ठत्,
 तं दुरो एतां रुश्चोऽग्निमपश्य &, — यिः पुरस्तादनाक्ति, त्रिवस्तात्, तस्यै, पश्चां अतंय,
 अतंयो वा एतदुद्रं मयजत्वा, — इतिनाजो वा अतंरोऽस्तोमुभाज्, — स्तं एवांस्येतेनाभीष्टाः
 प्रीतो भवन्ति, येष्टेनाज्जुहोति चंनस्वतिम्यस्तेनोवयजति, यद्विद्वानां ओपधीन्यस्तेन,
 यद्विद्वानो मनुष्येभ्यस्तेन, यदाह, दिवं ते धूमो गृह्णस्विति, इधिधानात्तना, — ऽन्तस्त्रिं
 अवागिरिवा, — प्रीधानं नु, इधिधी भस्म स्वादिति, संदुमस्तेन, मयितो वा एतदुद्रं मय-
 ज्वा, — हन्या सो एतं & चंनस्वतिम्यः प्रच्यारयन्त्य, — एवंज्य मनुश्चयाः प्रयन्ति, तस्त्वोया
 देवताया अन्तर्धीयते, यूषो वै ययस्व इतिष्टनां ध्वत्तु, ययं ययस्वपुत्रं ययस्व इतिष्टनां ध्वत्तु,
 तस्त्वावो नो नुश्चयः, मुग्ना एषं मीयते, न इत्यरोऽनात्त इमां एतोऽहं मुचां विविधो, — व-
 देहः स्तान् ॥ एषं ते वायो ॥ इति नृशुद्, यद्वि बर्दरुः ॥ एतं ते वायो ॥ इति नृपाद्,
 शान्तीनां वै रंजन्तुयः, स्वान्तेभ्यो देवतामपिसृजत्येषां तोहानामिति स्तार्य, यथा वै प्रीग्य &

रञ्जुभिर्व्युत्तमेवमिमं लोकां व्युर्व्युत्ता, —स्त एनमार्तिं निनयन्ति, यदाह ॥ नमः स्वरुभ्यः ॥
इति, तैम्य एवं नमोऽक, —स्तेऽस्मै विजिहते, तेऽस्मै लोकश्च विन्दन्त्ये, —तै वै देवानामृद-
याता अस्मिन्नोके सन्नाः स्वरवोऽभिरोद्धारो, यान्न पश्यति तै सन्ना, अथ यान्नपश्यति तै
पुहन्त ऊर्जा, यदाह ॥ नमः स्वरुभ्यो बृहद्भ्यो माहृतैभ्यः, सन्नान्मातृगाम् ॥ इति तानि वै
परिवृणक्त्ये, —तै वा अस्मिन्नोकेऽन्नस्य प्रदातार, —स्तऽस्मा अन्नं प्रयच्छन्ति ॥ अपश्वाहृद्धान्नं
भूयासम् ॥ इत्यपश्वाहृद्धान्नं भवति ॥ ४ ॥

४-१४

साध्यां वै देवां आस, —अथ वै तर्हि नान्याहुतिरासीत्, तै देवा अग्निं सुधित्वाग्नीं अजहवुः,
—स्तै वै तपैवाहुत्या पशन्त्सृष्ट्वाथ पशुमालभन्त, यदग्निं सुधित्वाग्नीं जुहोति तया वा एतदाहुत्या
पशन्त्सृष्ट्वाथ पशुमालभन्त, ऽथो पशवो वा एतदालब्धा यदेवंतां जनयन्त्य, —थो तेज एवास्मै
जनयन्त्य, —त्रैर्जनित्मसीत्या, —यंतनमिन् एतत्क्रियते, वृषणौ स्या इति, रेत एवैतदधाति,
न हि तस्य रेतो धीयते यस्यैतं न भवत, उर्वेश्यसीति, वाग्वा उर्वेशी, पुरूरवा असीति,
प्राण एव तन्मिथुन, —मायुरसी, —ति संमनक्ति, तस्मिन्नेव मिथुने रेतो दधाति, गायत्रमसि,
त्रिष्टुभिमि, जग्मुदसीति, छन्दोभिरेवंतं प्रजनयति, सावित्रीं प्रथमामन्वाह प्रथमै, सविद्वं-
प्रसता हि प्रजाः प्रजायन्ते, ऽथ धावापृथिवीया, —मपि हि धारापृथिव्योः पशुषु, धारा-
पृथिवी हि पशुरोऽनुप्रजायन्ते, गायत्रीरन्वाह, गायत्रीं ३ ह्यग्निं, —गायत्रं छन्दा, अपरिमिता
अन्वाहा, —ऽपरिमिता ३ ह्यग्नेस्त ३ न्यो, ऽग्निना वा अनाग्नेनेन्द्रो वृत्रमृहश्च, —स्तस्य समासुप्तस्य
भीतस्य यत्र व्याभ्यत ततो भूमनोऽसृज्यत, तस्माद्भूमवृती नानुच्य, व्युद्धा हि सा, रक्ष-
सामन्ववजयाय, परिधयः परिधीयन्ते, यत्र समर्या परिधीन्प्रहरेत्तदनु रक्षाश्चि यत्रमंरुजये-
यु, —रग्रेण परिधयः प्रहृत्या रक्षसामन्ववजयाय, कूरमिषु वा एतद्यज्ञं क्रियते यदग्ना अग्निं
जुह्वति, यदाह, भवत नः संमनसौ समोकसौ संचेतसा अरेपसा इति, ज्ञमपत्येयं,
ज्ञान्तं एवं प्रहियते यंजमानस्याहिश्सायै, सुत्रेणाभिजुहोति, संजमानाभ्यामेवाभ्यां भागधेय-
मपिदधाति, यः कृतो वाकणो वा काणो वा शुष्को वावर्तत तस्य वातयामा, —स योऽपुचद-
न्मलं तत्पुद्गनां, —माग्नेयं पशु, —रग्निष्टोमं आलभ्य, अग्नेयो ह्यग्निष्टोमं, ऐन्द्राग्नः पशुहृक्थ्यु
आलभ्य, ऐन्द्रामानि ३ ह्युक्थ्यान्यै, —न्द्रो वृष्णिः पोडशिन्यालभ्यु ऐन्द्रो वै वृष्णि, —रैन्द्रः

[५] वै १, २, ७ । तै ६, २५ । ऋ २६ ७-८ । ऋ ४१, ५ । वा ५, २-३, १२ ६० । वाच ५, २-३, १३, ६१ ।

पोडशी, सारस्वतीं मेघ्यु, — तिरात्रं आलभ्या, वाग्वै सरस्वती, वाग्नुष्टु, — वाग्नुष्टुभी रात्रि,
 — यत्रक्रतुनामिर्वेपा व्यावृत्ति, — यथा वै मत्स्योऽविचितो जन्मवधूनुत एव५ वा एतं प्रजायमाना
 जन्मवधून्वते, यंस्वा एतानिव५ वेदु तमेतेनावधून्वते, कथं५ संवृणानि पशुमन्ति वेछे, — ति
 पृछेद, यद्वपया प्रातःसवने चरन्ति तेन प्रातःसवनं पुशुमद, यत्पुरोडाशीर्माघ्यादिने संवृने तेन
 माघ्यादिन५ संवृने पशुमद, यदङ्गैस्तृतीयसवने तेन तृतीयसवनं पुशुमत्, कियुता तत्पशोश्चर-
 न्ति यद्वपया चरन्ति, कियुता तद्यत्पुरोडाशैः, कियुता तद्यद्वदानैः, रूपेण तत् पशोश्चरन्ति
 यद्वपया चरन्त्या, — त्मना तद्यत्पुरोडाशैः, शरीरेण तद्यद्वदानैः, कस्मै पशुः प्रत्यङ् न्यु-
 ज्यता, उदङ् प्रणीयते, दक्षिणत उपसाद्यते, प्राङ् हूयता, इति पृछेद, यत् प्रत्यङ्
 न्युज्यते इमां तेन दिशमभिजयति, यदक्षिणत उपसाद्यते इमां तेन, यत्प्राङ् हूयते इमां तेन,
 यदुदङ् प्रणीयते मनुष्यलोकं तेनाभिजयति, यदक्षिणत उपसाद्यते पितृलोकं तेन, यत्
 प्राङ् हूयते देवलोकं तेन, यदाहुत्या ऊर्ध्वो धूम उदयते सूर्गं तेन लोकं५, यद्विडो-
 पहतं प्रत्यङ् हरन्तीमं तेन लोकं५, सर्वा वा इमां दिशः पशुयाञ्जयभिजयति सर्वांल्लोकां,
 न्तसर्वा एवास्येमां दिशोऽभिजिता भवन्ति सर्वे लोकाः ॥ ५ ॥ १५

अथैतो आश्रियः, प्रजापतिः प्रजाः सुधां रिरिचानोऽमन्यत, स एता आश्रीरपश्यत,
 तोभिरात्मानमाश्रीणीत, यज्ञो वै प्रजापति, — यदेतो आश्रियो भवन्ति यज्ञमेवैताभिर्यजमाना
 आश्रीणीते, वर्षया वै पशोर्दिवोः प्रातःसवने स्वर्गं लोकमायन्, यद्वपया प्रातःसवने चरन्ति
 वर्षया वा एतत् पशोर्यजमानः प्रातःसवने स्वर्गं लोकमेति, ते वै सूर्यन्तोऽस्यानि शरीराण्य-
 धून्वत, यदङ्गैस्तृतीयसवने चरन्त्य, — स्त्रो५ शरीराणां निष्क्रीत्यै, पशु५ स्तपयन्ति, यदेवा-
 स्याभिनिपण५ शमलममेभ्यं तच् शुन्धन्ति, पशुमुपाकृत्यात्रिं मुन्धन्ति पशुनामवक्रुद्वयै, द्वौ
 वै वज्रो, घोऽरोऽन्यः, शिऽरोऽन्यो, यः शुक्रः स घोरो, य आर्द्रः स शिवो,
 वज्रेण खलु वै वीर्यं क्रियते, यञ्ज५ वा एतदादत्ते वीर्याये, — वे त्वती, — पु एर्वन, — मुपाविर-
 सीत्यु, — पु ऽद्येवाऽवत्यु, — पो देवान्देवीविंशः प्रागुरित्ये, — तां वै देवीविंशो यत् पशवो, बह्वय
 उशिजा इत्ये, — ते वै बह्वय उशिजो यद्वत्विजश्च धिष्ण्याथ, बृहस्पते धारया वंसूनीति, प्रह्व
 वै बृहस्पति, — प्रह्वर्णवना५ यजति, हव्यां ते स्रदन्ति, स्वदितमेवैनमालभते, देवत्वष्ट-
 र्पुणु रणा इति, त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति, रवृतीरमेघ्यमित्ति, पशवो वै रेवती, — यल्लत्ये-

वैनां, देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति, सवितृप्रघ्नत एवैनामादत्ते, ऽध्विनोर्वाहुभ्यामित्य, -
 ध्विनो वै देवानामध्वर्युः, पूषणो हस्ताभ्या, -मिति देवताभिरैव, द्वौ वै पाशौ, घोश्रोऽन्यः,
 शिश्रोऽन्यौ, यो गार्हप्यः सं घोरो, योऽयर्हप्यः सं शिव, ऋतस्य त्वा देवहविः
 पाशैनेति, य एव यर्हप्यः पाशस्तेनैनामालभते, प्रतिमुञ्चामीत्य, -मिं हि मनुश्च्य दधत्य, -
 -मुष्मै त्वा जुष्टमिति, यस्या एव देवतायै पशुरालभ्यते तस्या एतं जुष्टमक, -धैर्पा यानुपा
 इति, मनुश्च्य हि धारयन्ति, शुष्को वा एयोऽमेध्या, यत्पशुं नियुनक्त्युमा एवैनो मेध्या
 करोति, प्रत्यञ्चं निपुनक्ति, प्रत्यञ्चो हि पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते, प्राणेषु वा एतस्य देवता
 उपस्थिता यत्पशुं निपुनक्ति, प्रतीचीरिवास्मै देवता निपुनक्त्य, -इधस्त्वौपधीभ्या इत्य, -
 इधो श्लेष ओपधीभ्यो जुष्टं प्रोक्षामीति यस्या एव देवतायै पशुरालभ्यते तस्या एतं जुष्टमक, -रनु
 त्वा माता मन्युतामनु पितेत्य, -नुमत एवैतं माता पित्रा भ्रात्रा संख्यालुभते, ऽनुमानावह देवान्
 देवायतं यजमानायैति, देवताभ्य एवैतं निदिशत्य, -पां ऐकरसात्य, -पां २ श्लेष ऐरुः, स्वाचं २
 संद्विरीरापो देवाः संदान्निवति, स्वदितमेवैनुमालुभते, ऽध यदुप गृह्णात्युप च निश्चिन्ति सर्वत
 एवैतं मेधेन समर्धयति, सं ते वार्युर्वीतेन गच्छतामिति, वातुमेवास्य प्राणमन्ववाधति, सं २
 यजत्रैरङ्गानीति, यार्हप्यमेवैतमकः, सं २ यज्ञपतिराशिपति, यजमानमेव यज्ञस्याशिपा
 संधयति, शिरो वा आघारं, आत्मा हवि, -यदाघारमाघार्यं पशुना संमनकस्यात्मन्वा
 एतच् शिरो यज्ञस्य प्रतिदधाति, वज्रो वै स्वह, -वैजः स्वधिति, -यत्स्वधितिनानांक्ति
 वैज्रेणैवैतं स्तुयते, याक्ता तया जृत्स्वावयति, हविर्भूता वा एषा, हविर्पव हविर्वा-
 ऽवयति ॥ ६ ॥

१६

अग्निना वै मुखेन देवा इमांल्लोकानभ्यजयुन, यत्पर्यग्निं करोत्यग्निना वा एतन्मुखेन यजमान
 इमांल्लोकानभिज्जयति, रक्षा २ सि वा एतं जिघासन्ति, यत्पर्यग्निं करोति रक्षतामपहृष्यै,
 त्रिः पर्यग्निं करोति, त्रयो वा इमे लोका, एभ्यो वा एतल्लोकभ्यो यज्ञाद्वा २ स्वपृहन्ति,
 चात्यालमपि पर्येत्ये, -पां वा अप्रानां २ योनिः, स्केन्दुति वा एतद्द्विपर्यग्निं त्रयोतुति यद्विलिन्वते,
 ऽग्निर्वै सर्वा देवता, अत्र वै सापि देवता यस्या आलभ्यते, यत्पर्यग्निं करोति तामिधेनद्रम-
 यति, क्रियद्वाहितत्पशोः, क्रियद्वा यत् प्रयाजा, एतद्विं खलु वै सर्वां यदाप्रीतु, -स्तस्मादा-

[देवस्य त्वा सवितुः ०] अथर्व १९, ५१, १]
 [७] वि. १, २, १५ । ङ ६, ३, ८ । वा ६, ११ । ऋष ६, १३-१५ ।

श्रान्वोऽपप्रैत्यति, देवताभ्यो वै पूर्वमाशुश्रु, — दथ वा अञ्जु पशोरांश्रावयति, तस्माद्वाश्रा-
 व्योऽपप्रैत्यत्यु, — मये वा एतं वध्यमानमनुवध्यन्ते ये ग्राम्याः पशवो ये चारण्या, ये वध्यमा-
 नमनु वध्यमाना अन्वैक्षन्त मनसै, — ति यञ्जुहोति तेषां वा एषोन्मोक्षाः, यन्न जुहुयादनुमुक्ताः
 स्युरुद्वैन्तरिक्षं रवीहीत्य, — न्तरिक्षदेवदेवो वा एष एतर्हि, रक्षांसि वा एतं जिषांसन्ति,
 प्रच्युतमितोऽप्रोत्सममुत्रा, — सिं पुरस्ताद्धरन्ति रक्षसां पराशुच्यै रक्षसामपहत्या, अथो हव्याय वा
 एतत् प्रणीयमानाय देवताः पुरस्ताद्धरन्त्य, — सिं पुरस्ताद्धिदुध्रात्यस्कन्नत्वाय, पशोर्वै मारणा-
 यानीयमानस्याहवनीयं मेघ्योऽम्बुपुत्रामति, यो वै तर्हि पशुमन्वारंभते तं यज्ञस्वार्थीर्गच्छति,
 यदाह, रैवति प्रेषो यज्ञपुतिमाविशेति, यत्र वा एतत् केच यजमानं संन्तं यज्ञस्वार्थीर्ग-
 छति, यथाश्रुणीभ्यामन्वारंभते, तस्मिन्नुदुभयमक, — रैवो अन्तरिक्ष सज्जद्वेने वातिनेत्य, —
 न्तरिक्षं वै पशवो, वातः प्राणः, प्राणानस्मिन् दधाति, तस्मात्स्यै हविषो यजेति,
 देवता एवं प्रीणाति, समस्य तन्वा भवेति, पुनरेवेन संभावयति, वर्षाया वर्षामसा इति,
 तन्न यजमानो वसीयान् भवति, यद्यज्ञं पशुमाहुंयेचेमाभिमन्यन्ते रक्ष तर्हि यज्ञो भवतीति,
 यदाह, यज्ञं यज्ञपतौधा इति, यज्ञपतौ वा एतद्यज्ञं प्रतिष्ठाप्याथ पशुमालभन्ते, स्कन्दुति
 वा एतद्भविष्येद्विश्वेत्तुति यद्विलिप्येत् यत्पशुमुपास्यत्यस्कन्नत्वाय, प्रत्यञ्च संज्ञपयन्ति,
 प्रत्यञ्चो हि पशवो मेघमुपतिष्ठन्त उदीचीन्प्राप्तुं श्वावृच्यै ॥ ७ ॥

१७

ऋत्विजो वृणीते, छन्दांसि वा ऋत्विज, — छन्दोऽसि वा एतद्वृणीते, यद्वोत्तारं वृणीते
 अमुतं तद्वृणीते, यदध्वर्यु पञ्क्तं तद्, यदग्नीधमतिछन्दसं तद्, यन्मैत्रावरुणं गायथीं तद्,
 यद् ब्राह्मणाञ्चसिन्त्रिष्टुभं तद्, यत्पोत्तारमग्निहं तद्, यन्नैष्टारं कुरुभं तद्, यदाह ॥ अग्नि-
 दीशनां विशां पुरेता ॥ इति, यजमानं वा एतद्वृणीते, स धृती वपट्करेति, नाछा-
 शकं वृणीते, पञ्चजैर वा एषां, होत्राः सुरुर्ग्या, यदछावाकषा द्विदेवत्याः शस्तति,
 द्विपायंजमानः प्रतिष्ठित्या, अथ यदग्नीधं मध्यतो वृणीते तस्मादुपमग्निर्मध्यत ओपधीनां,
 यदुत्तमः मध्यजतां स मध्यजति तस्मादुपरिष्ठान्मध्यमानः प्रजायत, एतदा अस्य छन्दांसि
 वृतांति युक्तान्युभूयन्, यदवृता वपट्कर्युभोतुव्यं यज्ञस्वार्थीर्गच्छे, — दथ यद्वृता वपट्कर्यन्त्ये-
 क्षा वा एतयंजमाने यज्ञस्वार्थीः प्रतिष्ठित्ति, तस्मादेकः पशोर्विपट्करेत्ये, — क इह वृणुते,

दश वै पशोर्दिवंता, दशास्मिन् प्राणा, यदश प्रयाजा, या एवास्मिन् देवंतास्ता एतद्युजत्ये,—
 थ य एष एकादशो, यस्या एव देवंतायै पशुरालभ्यते तमिवैतद्युजत्ये,—थ यदेकादशानुयाजा,
 या एवैतद्वेवंता अयाक्षीत् ता एतैरनुप्रीणाति, हतो वा एष मृतोऽमुञ्च भूतो, दश वै पशो-
 र्दिवंता, दशास्मिन् प्राणाः, प्राणाः खलु वै पशोर्दिवंता, यदश प्रयाजाः प्राणानिवास्य प्रयज-
 त्या,—त्मा वै प्राणानामेकादश, आत्मा वपा पशो,—यदेष एकादशः पुरिशय आत्मा वा एत-
 दात्मानं परिशये, ऽथ यदेकादशानुयाजाः प्राणान्स्मिन् दधाति ॥ ८ ॥ १८ - २०
 [१६०७]

॥ इत्युपरिकाण्डे संक्रान्ता नाम नवमः प्रपाठकः ॥ ९ ॥

अथ दशम प्रपाठकः ।

पत्नी वै प्रच्यवमानामुष्यादित्यस्य लोकमुभिप्रच्यवेत, हिनस्ति खलु वा एष तं योऽस्य
 लोकमुभिप्रच्यवते, यदाह, नमस्त आतानेत्ये,—मुष्मा एवं नमोऽरु,—रुवोरु प्रेहीत्युनेनाः
 प्रेही,—ति वा एतदाह यजमानाय, घृतस्य कुर्यामनु सह रायस्पोषिणत्या,—शिषुमेवांशास्ते,
 देवीरापः शुद्धा युयं देवान् युयुधमित्ये,—वा वा एतद्रूपन्ति, पूताभिराभिः पूताश्चरन्ति,
 तस्माद्वा एतां ब्रह्म रिप्रमुमेधयं चरन्तीमापो न हिंसन्ति, हतो वा एष मृतोऽमुञ्च भूतो,—
 ऽङ्गो वै प्रजाः प्रजायन्ते, पत्नी प्रजनयति, यदङ्गिरभिषिञ्चति पुनरेवेनं प्रजनयति,
 संज्ञान् प्राणान्तसंमृशति सर्वाण्यङ्गान्ये,—तांशान् हि पशुः, पशोर्वै सायमाणस्य प्राणाञ्शुगु-
 छति, यदाह, वाचमस्य मां हिंसीः, प्राणमस्य मां हिंसीरित्ये,—ङ्गिर्मांस्येतेव
 प्राणाञ्शुचो मृशति, यत्ते क्रूरं यदास्थितं तदेतेन शुन्धस, देवंस्यः शुभ्रस्वेति, यदेमास्य
 गुमपन्तः क्रूरमक्रुस्तदंक्रूरमक्रु,—स्तच् शुमयति, ये वा एते स्तोत्रा जुगुपन्ते त इमान-
 शान्ता ऋच्छन्ति, तत् इमाञ्शुगुछति, यदाह, शमञ्च इति, शमयत्येव, शान्ता एव-
 मांमृच्छन्त्यहिंसाया, औषुधे प्रायस्वेनमित्या,—ह त्रात्या एव, संश्रिते भूतं हिंसीरिति,

[१] मे १,२,१६ । ते ६,३,८—९ । वा ६,१०—१३,१५—१६,५,१०,१,१,२०,७,३०,१४,०२,२,७,५,२,१६;
 २२,२८,३०,३३। मन्व ६,१४—१५,१९—२२,५,१४,१,१,३७,७,३०,१५,२४,१,१०,४६,०,३३,३३,३३ ।

वञ्चो वै स्वधिति, वैजाढागोस्मा एतदन्तर्देघात्पेहिश्सायै, सर्वाभ्यो वै देवताभ्यः पशुराल-
 भ्यते, यदाह, रक्षसां भ्राश्रगोऽसीत्ये, तन्न वा एतद्भ्रागुधेयेन रक्षासि पशोर्निर्भजती, दे-
 म्दं रक्षासाम्, इदंमहं रक्षासाम् तमो नयामीत्या, ह रक्षसां धरायै रक्षसाम-
 त्तरित्यै, पशुगो वंश्या, यदुपतुन्यात् पशुं हि रक्षसाद्, यन्नोपतुन्यादयताः स्यु, यन्न
 तन्नित्तं तदुपतुन्यात् पशुनां यत्या, इयं त्रोजं र्वेती, वै रक्षोपेजं रक्षोपां, देवैभ्यः शुन्धस्य,
 देवैभ्यः शुम्भस्यति, देवैभ्य एंतां शुन्धति, देवैभ्यः शुम्भति, घृतेन घावापृथिरी
 प्रोशुनातामिति, घृतेन घावापृथिरी प्रोणोत्य, मुष्मै त्वा जुष्टमिति, यस्या एं देवतायै
 पशुरालभ्यते तस्या एनं जुष्टमक, नैमः धर्यस्य संदृशा इत्य, मुष्मा एं नमोऽक, रित्यै
 पर्यावर्तत, एवं हि यज्ञः पर्यावर्तते, ऽथो जमुष्य वा एतदादित्यस्यां तंनु पर्यावर्तत,
 उर्रन्तरिजु रश्मीहीत्य, न्तरिक्षदेवरेत्यो वा एष एतर्हि, रक्षासि वा एतं जिघासन्ति,
 प्रच्युतमितोऽप्रामुमुनु, कार्मर्ष्यमयी वपाश्रपणी भवतो रक्षसामंपहस्यै, यस्मा एनामुतोऽपि
 पुरस्ताद्दरन्ति तस्मा इतो देवता वा एतद्व्यंमनुपर्यावर्तमानमेति, चरमतं उप्रप्रतिशृङ्खत्येष्टम-
 द्काराय, यद्वतिहरेदेवभेनतिहरेद्, विश्वतोमुतो रक्षसिः, प्रत्युष्ट रक्षाः, प्रत्युष्टाति,
 रित्याह रक्षसा धरायै रक्षसामन्तरित्यै, वायोः स्तोकोना, मिति तंणमुपास्यति
 स्तोकोनां रित्यै, वायुं रक्षेतानमृतो विसृजति प्रजानां कल्पत्या, अग्रं वा एतद्व-
 व्यंस्या, अग्रमोपधीना, मग्रेणोग्रं संमर्ष्यत्य, थो अग्राय वा एतद्व्यंस्याग्रमोपधीनामिधं
 चिनोति, इतिथो वा एतं स्तोकाः, रून्नुति वा एतद्व्यंतिथोतुति यद्विलिप्यते,
 यदाह ॥

जुषंस्तु मप्रयत्नम् वंचो देवप्तरस्तमम् । हव्या जुष्टान आमन्ति ॥

इति तन्नोघ्यं ते हुतां प्रस्कृता वंपृकृता भवन्ति, नानादेवरेत्या वा एकाहु-
 धिन्या पशुनां जलभ्यन्तं, ऽथोनापेयां प्रथमानुच्यते, ऽपि वै सर्वा देवता, अत्र वै सापि-
 देवता यस्या जाह्वस्यते तामिं नद्रमयति, यर्हि लोहिनीव श्रुतां तर्हि रोत्रीं, यत्तर्हि जुहुया-
 द्वासास पशुनां पिदप्याद्, यर्हि श्येनीव श्रुतां तस्यापेयां, तर्हि होतृश्या, तस्यास
 रक्षः पशुनं नभिमामुतां भवति, कृष्यं वा एतर्हि पशुपंसांश्रुतो, यद्वपांमभियायं

पृषदाज्यमभिघारयेद्द्रोणास्य पशूनपिदध्या, —दधु वत् पृषदाज्यमभिघार्थं वषामभिघारयति यथा-
 पूर्वै वा एतत् पशुमुपैत्य, —थो एवंमस्य रुद्रः पशूनंतभिमानुको भवति, पुरस्तात्
 स्वाहाकारा वा अन्ये देवा, उपरिष्ठात् स्वाहाकारा अन्ये, तं उभयेऽश्वे मध्येऽवुरुध्यन्ते ॥
 स्वाहा देवेभ्यः ॥ इति पुरस्ताद्वाप्या जुहुवात् ॥ त्रिभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ॥ इत्युपरिष्ठात्,
 तथास्य तं उभयेऽवुरुद्रा भवन्ति, पशोर्वं मार्यमाणस्य प्राणांश्शुगृह्णति, प्राणान्तसंगृह्य वषा-
 मुपर्विसृजे, —दात्मा वषां पशो, —रात्मन्नेवास्य प्राणान् दधाति, दक्षिणस्य पूर्वपदस्यावदेषु,
 —मिति ह साहृदाधायणा, —स्तथास्य सर्पस्य पशोरिवत् भवतीति, साहोर्ध्वनभमं माहृतं देवं
 गृह्णतु, —मिति वषाश्रपणी अनुप्रास्यत्यु, —ध्वनभसो वा एतं माहृतस्य भागधेयं, तमेवतन
 गमयती, —मे वा एतं त्रिपूची अनुप्रास्यत्यु, —नयोर्विधृत्यै ॥ १ ॥ ३-७

पुरुषु < वै देवा मेधायालुभन्तु, तस्य मेधोऽपाक्रामत्, सोऽथं प्राविशत् तं सधमालुभन्तु,
 तस्य मेधोऽपाक्रामत्, स गां प्राविशत्, तं गामालुभन्तु, तस्य मेधोऽपाक्रामत्,
 सोऽधिं प्राविशत्, तं त्रिमालुभन्तु, तस्य मेधोऽपाक्रामत्, सोऽजं प्राविशत्, तं स-
 जमालुभन्तु, तस्य मेधोऽपाक्रामत्, स यजं प्राविशत्, तं यजमालुभन्तु, तस्य मेधो-
 ऽपाक्रामत्, स ब्रिहिं प्राविशत्, तं ब्रिहिमालुभन्तु, तं < ग्रीहां प्रावुवन्,
 यद्विहिमेयुः पुरोडाशो भवति मध्यतो वा एतत् पशोर्मेधो धीयते, सुपिरो वै तं हि पशुर्धदि
 वषामुत्पिदन्ति, यद्विहिमेयुः पुरोडाशो भवत्यपिहित्वा अनुपिरत्वापु, डादशकपालो भवति,
 डादश मासाः सवत्सरः, सवत्सरमेतु पशुः प्रजायन्ते, प्रजन्तार्यकादशकपालः कार्या,
 एकादशाधरा त्रिष्टु, —वेन्द्रेमेतच्छन्दो यस्त्रिष्टु, —वेन्द्रोः पशुः, पशुपुत्रोस्य पशुं दधाति,
 देवा अश्न्योऽन्यस्मै पशुमालुभ < स्या लोकमायु < स्तेऽमन्यन्ता, —ऽनं वै सोऽन्ये लोकमुन्वा-
 रोक्ष्यन्तीति, तस्य मेधं प्रोक्षारयु, —न्मं प्रतोऽभवत्, तत् प्रथस्य प्रवृत्तं, जोशो वै तं <
 हृदयात् प्रोक्षारयु < स्तस्मादेतत् सुपिरं यत् पृथगाराया अरयति, मेधाद्वारास्पर्शयति,
 पृषदाज्यस्योपहृत्य परेति ॥ श्रुतं हविः श्रुतिता ॥ इति श्रुतस्यायु, त्रिराह त्रिपुत्या हि देवा,
 जयो यधेदं ब्राह्मणेभ्य ओदुनं एकं प्रादिरे वा एतदेवेभ्यो हविं श्रुतं प्राहो, —चरुतः परीत्याभि-
 घारयति पशुनामैरुद्धये, प्राणापानो वै पृषदाज्यं, —मात्मा हृदयु < यत्पृषदाज्यं हृदयमनेक्ति
 मध्यतो वा एतत् पशोः प्राणापानो दधाति, सोमस्य वा एतद्वाहियेद्वि, —रं वा एतत्

पशोर्पिदुत्तरवाहिर्वाहिः, श्रद्धा एतद्व्ययमुक्, —रस्कन्नमविक्षुब्धं मे हव्यं देवता गच्छदिति, देवानां
 वै संज्ञां मनां०सि गच्छति पशोः शालभ्यमाने, मनो वै मनोता, यन्मनोताया अन्वाह मनां०
 स्येवा० संभावयति, हतो वा एष मृशतोऽमुश्रु भूतो, मनो वै मनोता, यन्मनोताया
 अन्वाह पुनरेवेन० संभावयति ॥ २ ॥

८-१०

हृदयस्यावद्यति, मनस एव तैनावद्यत्य, —थो यावानेव पशुस्तस्यावचं भवति, जिह्वाया
 अवद्यति, चाच एव तैनावद्यत्य, —थो एतया ह्यग्रा ओपधीना० संसं प्राश्नाति, श्येनस्याव-
 द्यति, वक्षस एव तैनावद्यत्य, —थो अत्र हि सं संसः प्रतिविष्टति द्रोष्णोऽनुदायु पार्थिवोरवद्यति
 युक्षस्य परिगृहीत्ये, यक्षोऽनुद्यति, मध्यस्यैव तैनावद्यति, मत्स्वगोरवद्यति, रूपस्यैव
 तैनावद्यति, ओष्पा अवदायु गुदस्यावद्यति, तदुत्तमस्यावद्यत्य, —त्तमं० ह्यायु, —यद्वन्यस्या-
 चरस्यावद्येव प्राणमस्यापिदध्यात्, प्रमोयुकः स्यात्, तस्मात्तस्योत्तमस्यावद्यत्य, —त्तमं० ह्यायु,
 —हृदयस्यानुदायु जिह्वाया अवद्यति, यथापूर्वे० वा एतत् पशुमुपैत्य, —थो एवमस्य सर्वस्य पशो-
 रवचं भरत्ये, —कादश कृत्वोऽनुद्यति, दश वै पशोः प्राणा, आत्मैकादश, —स्वधास्य सर्वस्य
 पशोरवचं भरत्ये, —कादश वा एतान्युवदानानि, तानि द्विद्विरवद्यति, तद् द्वाविंशति, —
 स्त्रीणि व्यङ्गाणि, तत् पञ्चविंशतिः, पञ्चविंशन् वै स्तोमिनं मनुः प्रजा असृजत्, तन्म-
 नुस्तोमो वा एष प्रजननायै, —तदं संस्य पशोरवचं, —मय वै प्राणस्यापानस्य व्यानस्य तेषामं-
 नुत्त०, यत् व्यङ्गाणामनुद्यति तैनेव प्राणस्यापानस्य व्यानस्य तेषामनुत्तं भरति, विश्वरूपो
 वेत्ताऽऽः पशुनभ्यवमत्, तस्मात् पशवो विश्वरूपा, अभिरान्तो वै पशुः पृथिवं, —स्नस्मात् पृथिनां
 मज्जा नायः, सं वा अधस्ताच्च प्राप्नो, —देतदं जीवं, तस्मादतोऽनुद्यत्य, —क्षणयाज्ञानामवद्यति,
 पशुं० वा एतदोऽनुमयति, तस्मात् पशवोऽक्षणयाज्ञानि प्रहरन्तो यन्त्या, —त्रेयो वै सर्वेः पशुः,
 —रथ वा उतान्यस्ये देवताया आलभ्यते, यदोष्णः पूर्वाधीद्रम्येऽवद्यति गुदस्य सभ्यतः ओष्पा
 जपान्तस्तस्यास्य संस्य पशोरम्येऽनुत्तं भरति, त्रेधा गुदं करोति, त्रेधा रश्तेर्हि पशुः, —३स्य-
 ज्ञानि संमुत्तमुदानानि, यांशनेव पशुस्तस्मिन्नायुदपाति, त्रेधा मेट्टः करोति, मेट्टोरूपा
 हि पशुः, संज्ञानि वै पशोर्मेघतोऽज्ञानि मेघान्ति, यांशनेव पशुस्तस्मिन् मेट्टो रूपं दद्याति,
 युद्धर्मया यत्तदुगर्षा, —ति ह स्माह पशुवचा राजस्तम्भायनः प्रे वा इतो मुनुष्याः पशु च्यावयन्ति,

नामुत्र गच्छन्तीति, यद्विरभ्यमवर्धाय जुहोति हिरण्यज्योतिपमेवैनं स्वर्गं लोकं गमयति ॥ ३ ॥

११

वसाहोमं प्रयौति, रसं वा एतत् प्रयौति, स्वधितिना प्रयौत्ये, तेन हीतेरपामंज्ञानामवधति, तस्विदवदानमक्र, रथो वंजेणैवाहुतिमयुरुद्धे, यूप एतयान्वितं शमयत्यु, गेयं रसो यूरु, जी वा एतद्रसेन पशुं संमर्धयत्यु, थो यावानेव पशुस्तास्मिन्सं दधाति, पार्श्वेनापिदधात्यूर्जः परिगृहीत्यै, हतो वा एष मृशतोऽपुत्रु भूतो, यत्पशुं संमर्शति पुनुरेवैनं संभानयति, हव्यं पूर्वं देवंता गमयित्वाथ शरीरमन्वारोहयितुश्च्य, मित्याहुर्धदाहुतीर्हुत्वा पशुं संमर्शति हव्यं वा एतत् पूर्वं देवंता गमयित्वाथ शरीरमन्वारोहयत्य, र्धंरुचं जुहोती, यं वा अर्धंरुचो, ऽसा अर्धंरुचो, ऽन्तरंमं अन्तरिक्ष, मन्तरिक्षमिमां प्रजाः, प्रजास्तेवं रसं दधाति, वनस्पतिं यजति, सौमो वै वनस्पतिः, सौमोरिमां प्रजाः, प्रजास्तेवं रसं दधाति, प्राणापानौ वै पृषदाज्यं, मान्मा हविं, यत्पृषदाज्यं जुहोत्यात्मन्वा एतत् पशोः प्राणापानौ दधाति, दिग्भ्यो जुहोती, मा एव दिशो रसेन व्युनक्ति, प्राचीमुत्तमां जुहोति, प्राचीमेव दिशं पुनुरुपावर्तन्ते, ऽध्यूधीं हंश्रे हरन्ति, वैश्वदेवो वै होता, वैश्वदेवीरिमां प्रजा, ऊधः खलुः वै प्रजा अनुपजीवन्ति, सर्गा एवैनाः पयस्विनीः करोति, गुर्देनोपयजति, प्राणा वै गुर्दः, प्राणादधि प्रजाः प्रजायन्ते प्रजननाय, स्वयिमत् उपयजति, स्वयिमतो हि प्रजाः प्रजायन्ते, यदणिमत् उपयजेत् प्रजननमपिहन्त्यात्, तस्मात् स्वयिमत् उपयजत्यं, संभिन्दुक्षुपयजति प्राणा नामसंभेदाय, यत्संभिन्द्यात् प्राणान्संभिन्द्यात्, यं द्विव्यात्स्य संभिन्द्यात्, प्राणानस्य संभिन्ति, नोपयज्यं, यदुपयजेत् प्राणानुपयजेत्, प्रमायुकः स्यात्, तदाहु, रपयज्युमेवं, प्रजननं वा उपयजो, ऽपि ह सं प्रजायते यं उपयजतीत्याभारद्वाजे, ति ह स्माह शुचिमुखो गोपालायनः, किं तद्धि प्रजा आसन्न्यर्हि यज्ञो नानोपयज्जिरासी, न प्रजाः प्राजायन्त, नोपययः फलमगृह्णन्, यदा वा न यज्ञं उपयज्जिः समभ्युदध प्रजाः प्राजायन्ता, ऽयं पयः फलमगृह्णन्, नैकादश प्रयाजा, एकादशानुयाजा, एकादशोपयज, स्तत्रयस्त्रिंशत्, त्रयस्त्रिंशद्देवता, स्ता एवास्यैताभिरुभीष्टाः श्रोता भवन्त्ये, तदा अस्य पशोरनुवागिष्टोऽनुभीष्टोऽभूत्, यास्य मात्रा तामेनं गमयति, सुश्रयो वै सर्गः पय, यद्वन्यत्राहवनींवाजुहु-

यदस्वर्ग्यः स्यात्, पशुश्रवणादग्निमाह्वरन्ति तेन स्वर्ग्यः सर्वः पशुः, — यत् एवं पृथ्वीमावात्ततोऽ-
 पुरमन्वद्यति, तस्मात् समानाद्योनिर्नात्तारूपाः पशवः प्रजायन्ते, यज्ञो वै देवानामत्यने, — दृष्टं
 देवा उपयञ्जिरं प्यवपन्नतिनेदाय, यदेता उपयजो भवन्ति यज्ञमेवैताभिरपिप्यन्त्यनातिनेदाय,
 यदाथा वै पुरुषः प्रत्यङ् छिद्रं एवं यज्ञः प्रत्यङ् छिद्रं, — स्तं देवा उपयञ्जिरं प्यदधुरं छिद्रत्वाय,
 यदेता उपयजो भवन्ति यज्ञमेवैताभिरपिपिधात्यङ्छिद्रत्वाय ॥ ४ ॥ १२

यं कंचार्वाचानमेकादशिन्याः पशुप्रस्तोतुत्तुरमर्धं यूपस्य निपुञ्ज्याद्, रौद्रो वै पशवो,
 ऽग्निर्धिष्ठि, — दक्षिणे हरिर्धति सोममासादयन्ति, तथास्य रुद्रः पृथूननुभिमानुको भवति,
 पात्रेषु वा अहमध्वर्युं चानध्वर्युं च विजानामी, — ति ह स्माहारुणं ओषवेशिः, कंति पात्राणी,
 — ति पृच्छेद्, द्वाद्दश पात्राण्यु, — पाश्चसवनस्त्रयोदशं, यत्तन्मीमांसन्ते, पात्राश्च-
 पात्राश्मिति, मीमांसन्ते हि त्रयोदशं मासं, मासाश्च मासा इति, पञ्च प्रातःसवने
 पुरोडाशा, — श्रवणो माध्यन्दिने सवने, चत्वारस्वतीयसवने, इतो वा एतां निरमिमीत
 प्रजापति, — रात्रेण एव, यत्तु एवेतां निरमिमीत तदेतैरपिधीयते, देवाश्च वा असुराश्चास्पर्ध-
 न्ता, — ऽऽयतनन्तोऽसुरा आसु, — चनायतना देवा, इमे लोका असुराणामायतनमासु, — स्तं
 देवाः सुस्तम्भं सुस्तम्भं पराजयन्ता, — ऽनायतना हासु, — स्तं वै भवनान्येवायतनमचायु, —
 — स्तानि प्राविशु, — स्तानि नाद्रियन्त, तै वै पुरोडाशानेयं सवनानामायतनमचायु, — स्ता-
 न्निरपु, — स्तान्यद्रियन्त, ततो देवा अभुवन्, परासुरास्तं, — य एरं वेदायतनवान्
 भवति, भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति, तस्मादनुसवने पुरोडाशा
 निरूप्याः सवनानां धृत्यै, तस्मादनुसवने पुरोडाशाः प्राश्यः सोमपीथस्य धृत्यै, घृतं वै
 देवा वचं कृत्वा सोममम, — ज्ञमि खलु वा एतं धारयन्ति, यत् प्राश्नीयात् सोमपीथं दृश्याद्,
 यन्न प्राश्नीयात् सोमपीथं व्यृष्यंत, यत्रानभिघृतं तत् प्राश्यः सोमपीथस्य धृत्यै, तथं
 धृत्यै, प्राश्य एरं, — न्द्रो वै वृत्रमुद्ध, — स्तन्न किं चनाधिनात्, तं पुरोडाश एवाधिनात्,
 तस्मान् पुरोडाशः प्राश्यः सोमपीथस्य धृत्यै, पञ्च प्रातःसवने पुरोडाशाः, पुरोडाशः
 परिग्रापो धानाः कुरुम्भः पुयश्श्या, सो पुरोडाशपङ्क्ति, — दिनाराशः साः प्रातःसवने,

द्विनाराश < सा माभ्युदिने संगुना, एकनाराश < सास्तृतीयसगुने, सा नुराश < सपङ्क्ति, — स्त्रीणि संवनान्यत्रभूयो, सुवृत्तं च संवनाना पञ्चमी, सा संगुनपङ्क्ति, — रेवां वै सा पङ्क्तिर्यामा-
हृद्गुणार्दिना, वैथ ता पङ्क्ति < यया नं स्तुते न श्च < सन्त्य, — थु यज्ञ < वदन्त्य, — थु यज्ञ < सु < स्थापयन्ता इति ॥ ५ ॥

देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, तेषां वा इन्द्रियाणि धीर्याण्यपाक्राम, — नृक्सामं वा एभ्य-
स्तदपाक्रामतां, पशवो वाग्निन्द्रियं प्राणापानौ, तेषां इन्द्रोऽकामयत्, सायुज्य गछेयमिति ॥
हरिं इन्द्रो धानां अचु ॥ इत्यृक्सामं वा इन्द्रस्य हरी, ऋक्सामाभ्यामेव सायुज्यमगच्छत् ॥
पुष्यो वां पृषा, पशुभिरेव सायुज्यमगच्छत् ॥ सरस्वतीगन् भारती-
वान् परिवारः ॥ इति, वागं सरस्वती, वाचं सायुज्यमगच्छत् ॥ इन्द्रस्यापूपः ॥ इतीन्द्रियं < वा
इन्द्र, इन्द्रियैव सायुज्यमगच्छत् ॥ मित्रावरुणयोः पयस्या ॥ इति प्राणापानो वै मित्रावरुणौ,
प्राणापानाभ्यामेव सायुज्यमगच्छत्, ततो देवा अभुवन्, परासुरा, — स्तथ एव < वैदेतेरेवेन्द्रि-
येयीरतेर्तेर्माहिमभिः सायुज्यं गच्छति, भग्न्यात्तमता, परास्य भ्रातृभ्यो भवति, दीर्घजिह्वी वै
देवानां प्रातःसगुनेमगालेद्, तयमाद्यत्, सा पुयस्याभवत्, तस्मात् पयस्या विमुदित-
रूपेण मैत्रावरुणौ प्रातःसगुने स्यात्, प्राणापानो वै मित्रावरुणौ, प्राणापाना वा एतसुरातो
यज्ञस्य धीयेते, न गुदः पर्याकृतवै, यद्गुदं पर्याकृत्युदातैः प्रजा हन्याद्रक्षुमामन्ववजयाय,
यूपः पुरस्तान्मीरयेते, यदग्रेण यूपं पञ्च < हरेयुस्तदनु रक्षा < सि यज्ञमजयेयु, — रन्तरासि च यूपं
च हृत्यो रक्षुमामन्ववजयाय ॥ ६ ॥

समुद्रं गच्छ स्वाहेत्यु, — पंथ < वा एतद्यजत्य, — न्तरिक्ष गच्छ स्वाहेति, रंत एवैतद्दधाति,
देवं < सवितारं गच्छ स्वाहेत्या, — ह प्रधत्वा एवा, — होरात्रे गच्छ स्वाहेत्यु, — होरात्रे हनु प्रजाः
प्रजायन्ते, मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहेति, प्राणापानो वै मित्रावरुणौ, प्राणापाना एवासु
दधाति, वावापृथिवीं गच्छ स्वाहेत्याभ्यामेनेताः सृष्टाः परिगृह्णाति, छन्दा < सि गच्छ
स्वाहेति, वागं छन्दा < सि, वाचमेवासु दधाति, सामं गच्छ स्वाहेत्यु, — न < वै सोमो,
ऽन्नुमेवासु दधाति, यज्ञं गच्छ स्वाहेति, यज्ञिया एवेना अक, — दिव्यं नभो गच्छ स्वाहेति,

वृष्टिमेवाभ्यो निनयन्त्यु, — मित्रं वैश्वानरं गच्छ स्वाहेति, सश्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः,
 सश्वत्सरे एवेनाः प्रतिष्ठापयति, सश्वत्सराद्युपमेनाः करोति, मनो हार्दिंश्च यच्छे, — त्याह
 प्राणानां गोपीथायौ, — पृथीभ्यस्त्वैतयो, — पृथीष्वेव रसं दधाति, यो वै विद्वान् वाविद्वान् वोप-
 यज्ञो मिथुनयोष यंजति प्राणान् वा एतन्मिथुनयाकुरुते, यदाह, मनो हार्दिंश्च यच्छेति,
 प्राणान् वा एतद्दतुशः कल्पयते, पशुर्वी आलुब्धः शोचति, तस्य मध्यंश्च शृगुभिसमेति,
 सा हृदयेऽप्यागच्छति, यत् पुरुषमुपस्पृशेन्नमनुश्चप्याश्चुगच्छेद्, यदाहमुपस्पृशेत् पशुश्चुगच्छेद्,
 यदाहूरुपस्पृशेन्नस्पतींश्चुगच्छेद्, यत्तृणमुपस्पृशेदौपृथीः शुगच्छेद्, यदुदकमुपस्पृशेदुपः शुगच्छेद्,
 यदाह्रमनुदकं तेषु शान्तं, तत्रोपोष्यं, तदेवतांश्च शुचमवयजति ॥ ७ ॥

२५

[१६५१]

॥ इत्युपरिकाण्डे पात्नीवन्ता नाम दशमः प्रपाठकः ॥ १० ॥

अधिकादशः प्रपाठकः ।

सौत्रामणी ।

- समिद्धा इन्द्र उपसामनीके पुरोरुचा पूर्वकृद्वावृषानः ।
 त्रिभिर्द्वैत्रिंश्विंशता यज्ञवाहुर्जघानु वृत्रे च वि देरो ववार ॥ १
- नराग्रश्चः प्रति शूरो मिमानस्तनूनपात्प्रति यज्ञस्य धाम् ।
 गोभिरुपावान्मधुना समञ्जन् दिरुष्यश्चन्द्री यजति प्रचेताः ॥ २
- ईदितो द्वैर्द्वैत्रिंशो अभिष्टिराजुह्वानो हविषा यर्धमानः ।
 पुन्दरो गोत्रभृद्ब्रजाहुरोपातु यज्ञमुष नो जुषाणः ॥ ३
- जुषाणो वाहिर्हरिवात्रा इन्द्रः प्रार्चानश्च सीदात् प्रदिशा शृषिण्याः ।
 उरुग्रथाः प्रथमानश्च स्योनेसादिन्वैरक्तं च वसुभिः सजोषाः ॥ ४
- इन्द्रो देवः कवश्चप्यो धामाना वृषाणश्च यन्ति जनयः सुपर्त्नीः ।
 द्वासा देवैरुभितो विश्रयन्ताश्च सुवीरा वीरं प्रथमाना महोभिः ॥ ५

उपासान्कृता वृहती वृहन्तं पयस्वती सुदुषे शरामिन्द्रम् ।
पेशस्वती तन्तुना सुध्वयन्ती देवानां देवः यजतः सुरकर्म ॥

दैव्या मिमाना मन्सा पुरुत्रां होतारा इन्द्रं प्रथमां सुवाचा ।
मूर्धन्यज्ञस्य मधुना दधाना आचीनं ज्योतिर्द्विषा वृधातः ॥

तिस्रो देवीर्द्विषा वर्धमाना इन्द्रं जुषाणां वृषुणं न पत्नीः ।
अछिन्नं तन्तुं पयसा सरस्वतीहा देवी भारती विश्वकृतिः ॥

त्वष्टा दधर्दिन्द्राय शुष्ममपाकाञ्चिष्टुयंशसे पुरुणि ।
वृषा यजन्वृषुणं भरिरेता मूर्धन्यज्ञस्य समनक्तु देवान् ॥

वनस्पतिरिवसृष्टो न पाशैस्त्वन्त्या समञ्जज्जुमिता न देवः ।
इन्द्रस्य हव्यैर्जैठरं पृणानः स्वदातु हव्यं मधुना घृतैः ॥

स्तोकानामिन्द्रं प्रति शरा इन्द्रो वृषार्यमाणो वृषभस्तुरापद् ।
घृतप्रुषा मन्सा हव्यमन्दन्त्स्वाहाकृतं जुषताः हव्यमिन्द्रः ॥ १ ॥

होता यक्षत्सामिधाग्निमिडस्पइदेऽश्विनैन्द्रः सरस्वतीमजो धूम्रो न गोधूमैः कुवलभेपजं मधुश-
स्यैर्न तेज इन्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यन्त्वाज्यस्य होतयंज, होता यक्षन्नुनपात्सर-
स्वतीमविषेपौ न भेषजं पथा मधुमदाभरन्नश्विनैन्द्राय वीश्यं बदरैरुपवाकामिभेषजं तोक्मभिः
पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु वेत्वाज्यस्य होतयंज, होता यक्षन्नराशंसं न नग्रहं पतिः
सुराया भेषजं भेषः सरस्वती भिषग्रथो न चरन्त्यश्विनोर्विषा इन्द्रस्य वीश्यं बदरैरुपवाकामिभेषजं
तोक्मभिः पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु वेत्वाज्यस्य होतयंज, होता यक्षद्विडिडितं आजुह्वानः
सरस्वतीमिन्द्रं बल्लेन वर्धयन्नृषभेण गवेन्द्रियमश्विनैन्द्राय भेषजं यवैः क्रकैन्धुमिर्मधु लाजैर्न मासुरं
पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यन्त्वाज्यस्य होतयंज, होता यक्षद्विहिरुर्षभदा भिषवः णासत्या
भिषजाश्विनाश्वा शिशुमती भिषग्धेनुः सरस्वती भिषगिन्द्राय दुह इन्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं
मधु व्यन्त्वाज्यस्य होतयंज, होता यक्षदुरो दिशः क्वरुष्यो न व्यञ्जस्वतीरश्विभ्यां न दुरो
दिशा इन्द्रो न रोदसी दुषे दुहै धेनुः सरस्वती शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं
मधु व्यन्त्वाज्यस्य होतयंज, होता यक्षत्सुपेशुसोपे नक्तं दिवाधिना संजानानं सुपेशुसा सम-

ज्ञाते संरस्वत्या त्विषिमिन्द्रेण भेषजं, इधेनां न रंजसा हृदा पयः सोमः परिस्रुता घृतं
 मधु वीतामाज्यस्य होतयेज, होता यक्षद् देव्या होतारा भिषजाश्विनैन्द्रं न जागृधि दिवा नक्तं न
 भेषजैः शृपः संरस्वती भिषक् सीत्सेन दुह इन्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु वीतामाज्यस्य
 होतयेज, होता यक्षत्सितो देवीनीं भेषजं त्रयस्त्रिधातुशोऽपसो रूपमिन्द्रो हिरण्ययुमश्विनैडा न
 भारती वाचा संरस्वती महा इन्द्राय दुह इन्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यन्त्वाज्यस्य
 होतयेज, होता यक्षत्पटारः रूपकृतः सुपेशसः वृषभं नयूपसं त्वष्टारमिन्द्रमश्विना भिषजं
 नः संरस्वतीमोजो न जूर्तिरिन्द्रियं वृको न रुभसो भिषग्यशः सुराया भेषजं श्रियां न मासुरं
 पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु वेत्वाज्यस्य होतयेज, होता यक्षद्वनस्पतिः शमितारः शतकृतं
 भीषे न मन्धुः रोजानः व्याघ्रं नमुसाश्विना भामः संरस्वती भिषगिन्द्राय दुह इन्द्रियं पयः सोमः
 परिस्रुता घृतं मधु वेत्वाज्यस्य होतयेज, होता यक्षदुमिः स्वाहाज्यस्य स्तोक्रानाः स्वाहा
 मेदुसां पृथक् स्वाहा छागुमश्विभ्याः स्वाहा भेषः संरस्वत्यं स्वाहा ऋषभमिन्द्राय सिन्हाय सहस
 इन्द्रियं स्वाहाभिं न भेषजैः स्वाहा सोममिन्द्रियैः स्वाहेन्द्रः सुत्रोमाणः सवितारः वैरुणं भिषजां
 पतिः स्वाहा वनस्पतिं प्रियं पायो न भेषजैः स्वाहा देवा आज्यपो जुयाणो अग्निभेषजं पयः सोमः
 परिस्रुता घृतं मधु व्यन्त्वाज्यस्य होतयेज ॥ २ ॥

१२

समिद्धो अग्निरश्विना तुसो घमो विराट् सुतः ।

दुहे धेनुः संरस्वती सोमः शुक्रमिहेन्द्रियम् ।

तनुपां भिषजा सुरैतेऽश्विनोमां संरस्वती । मध्वा रंजाः सीन्द्रियमिन्द्राय पथिभिवह ॥ १३

इन्द्रायन्दुः संरस्वती नराशः सेन नग्रहुम् ।

अंधातामश्विना मधु भेषजं भिषजा सुतं ॥

१४

आजुह्वाना संरस्वतीन्द्रायेन्द्रियाणि शीर्यम् ।

देवाभिरश्विना शेषः संभेषजैः सं रमि देधुः ॥

१५

अग्निना नमुचैः सुतः सोमः शुक्रं परिषुता । संरस्वती तंभाभरद्वहिन्द्रेण पातुवे ॥ १६

करुष्यो न व्यन्त्वाज्यस्य रश्मिभ्यां न दुरो दिशः ।

इन्द्रो न रंजसी उभे दुहे कामान्संरस्वती ॥

१७

- उपासा नक्तमश्विना दिवेन्द्रं च सायमिन्द्रियैः । संजानानं सुपेक्षसा समञ्जाते संरस्वत्या ॥ १८
- पातं नो अश्विना दिवा पाहि नक्तं च संरस्वति ।
- दैव्या होतारा म्रियञ्जा पातमिन्द्रं च संचा सुतं ॥ १९
- तिस्रेषेधा संरस्वत्यश्विना भारतीडा । तीव्रं पुरिस्रुता सोममिन्द्रायासुषुर्मुदम् ॥ २०
- अश्विना भेषजं मधु भेषजं नः संरस्वती ।
- इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियं च रूपं च रूपमधुः सुतं ॥ २१
- ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः शशमानः पुरिस्रुता ।
- कीलालुमश्विभ्यां मधु दुहे धेनुः संरस्वती ॥ २२
- गोभिर्न सोममश्विना मासुरेण परिस्रुता ।
- समधाता च संरस्वत्या स्वाहेन्द्रे सुतं मधु ॥ ३ ॥ २३
- अश्विना हविरिन्द्रियं नमुचेधियां संरस्वती । ओ शुक्रमासुरादिसु मधमिन्द्राय जग्निरे ॥ २४
- यमश्विना संरस्वती हविषेन्द्रमवर्धयन् ।
- सं विभेद बलं मधं नमुचा आसुरं संचा ॥ २५
- तमिन्द्रं पशवः संचाश्विनोभा संरस्वती ।
- दधाना अभ्यनुपत हविषा यज्ञ इन्द्रियम् ॥ २६
- य इन्द्र इन्द्रियं दधुः सविता वरुणो भगः ।
- सं सुत्रामा हविष्पुतिर्यजमानाय सधत ॥ २७
- सविता वरुणो दधद्यजमानाय दाशुषे । आदत्त नमुचेधिसु सुत्रामा बलमिन्द्रियम् ॥ २८
- वरुणः धत्रमिन्द्रियं मगेन सविता श्रियम् । सुत्रामा यज्ञसा बलं दधाना यज्ञमाशत ॥ २९
- युवं च सुराममश्विना नमुचा आसुरं संचा । विषिपानां संरस्वतीन्द्रं कर्मस्वापत ॥ ३०
- होता यक्षदाश्विनौ संरस्वतीमिन्द्रमिमे सोमाः सुरामाणश्छागेनं मेपैरुपभैः सुताः श्रुतेनं तोक्म-
मिलीजैर्महस्वन्तो मद्रा मासुरेण परिस्रुता शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः प्रस्थिता वो मधुश्च्युत, —स्ता-
नश्विना संरस्वतीन्द्रो जुषन्ता च सौम्यं मधु, विचन्तु, मदन्ता च, व्यन्तु, होतयैज्ज ॥ ३१

[४] वाठ ३८, ८—९ । वा २०, ६७—७९ १०, ३३—३४, २१, ४० । वाथ २२, ५२—६४, ११, ४६—४७, २३, ४२ । ते वा २, ६, १२ । [युव च सुराम चता क्र १०, १३१, ४, अथर्व २०, १२५, ४, १ वा १, ४, २, ११]

पुत्रमिव पितरा अश्विनोभेन्द्रावधुः काव्यैर्द्वैःसनाभिः ।

यत्सुराम् ५ व्येषिवः शोचीभिः संस्वती त्वा मघवन्नभिष्णाक् ॥ ३२

अश्विना गौभिरिन्द्रियमभेभिर्वा३र्यं बलम् । हविषेन्द्र ५ संस्वती यजमानमवर्धयन् ॥ ३३

ता नासत्या सुषेजसा हिरण्यवर्त्तनी नराः । संस्वती हविष्मतीन्द्रे कर्मस्ववत् ॥ ३४

ता भिषजा सुकर्मणा सा सुदुवा संस्वती ।

सं वृत्रहा शतक्रतुरिन्द्राय दधुरिन्द्रियम् ॥ ३५

अहाव्यग्रे हरिरास्ये ते सुचीव घृतं चम्बीव सोमः ।

वाजसनि ५ रथिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेदि यशसं वृहन्तम् ॥ ३६

यस्मिन्नधास ऋषभास उर्ध्वणो वशा मेपा अवसृष्टासा आहुताः ।

कीलालये सोमशृष्टाय वेधसे हृदा मतिं जनये चाकृमग्रये ॥ ४ ॥ ३७

देवं बहिः संस्वती सुदेवमिन्द्रायश्विना तैजो नं चक्षुरधोर्विहंपा दधुरिन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य वेतु, यंजु देवीर्दारी, अश्विना भिषजेन्द्र ५ संस्वती प्राणांघ्रिं चोषं नसिं द्वारो दधुरिन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य व्यन्तु, यंजु देवी उपासा, अश्विना सुत्रामिन्द्र ५ संस्वती बलं न वाचुमास्यं उपाभ्यां दधुरिन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य वीता ५, यंजु देवी जोष्टी संस्वत्याश्विनन्द्रमवर्धयन्, श्रोत्रं नं कर्णयोर्धो जोष्टीभ्यां दधुरिन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य वीता ५, यंजु देवी ऊर्जीहुती देधे, सुदुषेन्द्र ५ संस्वत्याश्विना भिषजावत् ५ शुक्रे नं ज्योतिः स्तनयोरोहुती धत् इन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य वीता ५, यंजु देवा देवानां भिषजा हांतरा इन्द्रमश्विना वपट्कारः संस्वती त्रिषिं न हृदये मतिं ५ होत्रुभ्यां दधुरिन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य वीता ५, यंजु देवीस्तिम्, स्तिसां देवाश्विनेडा संस्वती शृषं नं मध्ये नाभ्या इन्द्राय दधुरिन्द्रियं ५, वसुवने वसुधेयस्य व्यन्तु, यंजु देवं इन्द्रो नराद्यं ५ सस्त्रियरूथः संस्वत्याश्विभ्यामीयते रथो, रतो नं रूपममृतं जनित्रमिन्द्राय त्वष्टा देधदिन्द्रियाणि, वसु-

[पुत्रमिव पितरा० अ. १०, १३६, ५, अ. ३०, १०५, ५, ते मा. १, ४, २, १। अहाव्यग्रे हविरास्ये० अ. १०, ११, १५, ते मा. १, ४, २, १। वासिमभ्यास० अ. १०, ११, १४; ते. मा. १, ४, २, २]

[५] ग. २१, ४८—५८, २८, १५—१६, १८—२०, ३८—३९, ४२, ४४—४५ । अ. २१, ४७—५७, ३०, १५—१६, १८—२०, ३८—३९, ४२, ४४—४५ । ते. मा. ०, १, ४४ ।

वने वसुधेयस्य वेतु, यञ्जु देवो देवेर्वनस्पतिर्द्विरण्यपर्णो अश्विभ्यां सरस्वत्या सुपिप्लं इन्द्राय
 पच्यते मध्वोजो न जूतिर्वृषभो न भामं, वनस्पतिर्नो दधदिन्द्रियाणि, वसुवने वसुधेयस्य वेतु,
 यञ्जु देवं बहिर्वीरितीनामधुरं स्तीर्णमश्विभ्यामूर्णप्रदाः सरस्वत्या स्योनमिन्द्र ते संद ईशाया मन्युं
 राजानं बहिषा दधुरिन्द्रियं, वसुवने वसुधेयस्य वेतु, यञ्जु देवो अग्निः स्विएकृद्देवान्यक्षय-
 धायथं होंतारा इन्द्रमश्विना वाचा वाचं सरस्वतीमग्निं सोमं स्विएकृत्स्विष्टा इन्द्रः सुत्रामा
 सत्रिता वरुणो भिप, गिष्टो देवो वनस्पतिः, स्विष्टा देवा आज्यपाः, स्विष्टो अग्निरग्निना
 होता होत्रं स्विएकृत्संहो न दधदिन्द्रियमूर्जमपचितिं स्वधां, वसुवने वसुधेयस्य वेतु,
 यञ्जु ॥ ५ ॥

३८

सोमो राजामृतं सुतं अपधीनामपां रतः ।

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ३९

अद्भयः क्षीरं व्यपिषत् कुङ्कुमिहिरसो धिया ।

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ४०

अद्भयः सोमं व्यपिषच्छन्दोभिर्हंसः शुचिषत् ।

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ४१

अन्नात्परिहृतो रसं ब्रह्मणा क्षत्रं व्यपिषत् ।

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ४२

रतो मूत्रं विज्जहाति योनिं प्रविशतिन्द्रियम् ।

गर्भो जरायुणावृता उल्बं जहाति जन्मना ॥ ४३

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ४४

दृष्ट्वा रूपं व्याकरोत् सत्यानृतं प्रजापतिः ।

अश्वदामनृतंऽदधात् श्रद्धां सत्यं प्रजापतिः ॥ ४५

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ४६

वेदेन रूपे व्यपिषत् सुतासुतौ प्रजापतिः ।	
ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विषान् शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ४७	
दृष्ट्वा परिस्सुतो रसं शुक्रेण शुक्रं व्यपिषत् पयः सोमं प्रजापतिः ।	
ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विषान् शुक्रमन्धसः । इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥ ६ ॥ ४८	
परीतो पिञ्चता सुतं सोमो यं उत्तमं हविः ।	
दधन्वान्यो नर्यो अरेष्वन्तरा सुषाव सोममद्रिभिः ॥	४९
सोमोऽस्यस्त्रिभ्यां पच्यस्व संरस्वत्यै पच्यस्त्रेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व ॥	५०
पुनातु ते परिस्सुतं सोमं सूर्यस्य दुहितां वारेण शश्वता तना ॥	५१
वायुः पूतः पवित्रेण प्राक् सोमो अतिशुतः । इन्द्रस्य युज्यः संखा ॥	५२
वायोः पूतः पवित्रेण प्रत्यक् सोमो अतिस्सुतः । इन्द्रस्य युज्यः संखा ॥	५३
ब्रह्म ध्रुवं पवते तैज इन्द्रियं सुरायाः सोमः सुव आसुतो मदाय ।	
शुक्रेण देव देवताः पिष्टग्धि रसेनान्नं यजमानाय धेहि ॥	५४
कुर्विदुङ्ग, नाना हि वाम् ॥	५५
या व्याघ्रं विपूचिक्रोभौ वृकं च रक्षति । श्येनं पुत्रत्रिणं सिंहं संसं पाल्वं हसः ॥ ५६	
सुरावन्तं बहिर्पदं सुवीरं यज्ञं हिन्वन्ति महिषा नमोभिः ।	
दपान्नाः सोमं दिवि देवतासु मदेनेन्द्रं यजमानाः स्वर्काः ॥	५७
यस्ते रक्षः संभ्रुता ओषधीषु सोमस्य शुभ्रः सुरायां सुतस्य ।	
तेन जिन्व यजमानं मदेन संरस्वतीमुश्विना इन्द्रमग्निम् ॥	५८
यमश्विना नमुचेरासुरादधि संरस्वत्यमुनोदिन्द्रियाय ।	
इमं तं शुक्रं मधुमन्तमिन्द्रं सोमं राजानभिर्ह मधयामि ॥	५९

[७] अठ. ३८, २ । वा. १९, १—७, १०, ३२—३५, ६, ४, १०, ३१—३२; १३, ३३, २३, ३८ । अथ. २१, १—६, ९, ३२—३५, ६, ५, ११, ४४—४५, १४, ३५, २५, ४० । उ. मा. २, ६, १, ३ । [परीतो पिञ्चता० । अ. ९, १०७, ११ । वा. ५१२, १३१३, तै. मा. २, १, १, १ । पुनातु (०नाति) ते परिस्सुतं० । अ. ९, १, ६, तै. घ. १, ८, २१, १ । तै. मा. २, ६, १, २ । वायु- (०योः) पूतः पवित्रेण० । अथर्व. ६, ५१, १ । इन्द्रस्य युज्यः सखा । अ. १, २२, १७० । वा. १६७१; अथर्व. ६, ५१, १, ७, २६, ६, तै. सं. १, ३, ६, २ । कुर्विदुङ्ग यजमानोऽ । अ. १०, १३१, २ । अथर्व. ६०, १६५, २, तै. घ. १, ८, २१, १, ५, २, ११, २, तै. मा. २, ६, १, ३]

यदंङ्गु शिष्टं रसिनः सुर्वस्य यमस्येन्द्रो अपिबन् चञ्चीभिः ।

अहं तमस्य मनसा शिवेन सोमं राजानमिह भुक्षयामि ॥ ७ ॥

६०

देवस्य त्वा सवितुः प्रुसवेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे ॥

६१

त्रया देवा एकादश त्रयस्त्रिंशः सुरार्धसः ।

वृहस्पतिपुरोहिता देवस्य सवितुः सवे देवा देवैरवन्तु त्वा ॥

६२

प्रथमास्तु द्वितीयास्तु तृतीयास्तु चतुर्थीयास्तु सत्येन, सत्यं त्वा
ब्रह्मणा, ब्रह्म त्वा यजुर्मि, यजूंषि त्वा सामुभिः, सामानि त्वा ऋग्भि, ऋचस्त्वा
पुरोनुवाक्याभिः, पुरोनुवाक्यास्त्वा याज्याभि, याज्यास्त्वा वपट्कारै, वपट्कारास्त्वाहुतिभि-
रभिपिञ्चन्त्वा, हुतयस्ते कामान्तसमर्थयन्त्व, सा अश्विनोस्त्वा तंजसा ब्रह्मवर्चसायामिपि-
ञ्चामि, संस्वत्यास्त्वा वीयेण यज्ञसेऽन्नाद्यायामिपिञ्चामी, न्द्रस्य त्वेन्द्रियैर्गोजुसे बलायामि-
पिञ्चामि, भूः स्वाहा ॥

६३

शिरो मे श्रीर्धनो मुखं त्विपिः केशाश्च श्मश्रुणि ।

राजा मे प्राणो अमृतं सम्राट् चक्षुर्विराट् श्रोत्रम् ॥

६४

जिह्वा मे भद्रं वाचाद्यो मनो मनुः स्वराड् भामः ।

मोदाः प्रमोदा अहूलिरङ्गानि मित्रं मे सहः ॥

६५

वाह मे बलमिन्द्रियं हस्तौ मे कर्म वीर्यम् । आत्मा ध्रुवपुरो मम ॥

६६

पृथीमे राष्ट्रमुदरमेत्सौ ग्रीवाश्च श्रोण्याँ ।

ऊरू अरुत्नी जानुनी विशो मेऽङ्गानि सर्वतः ॥

६७

नाभिमे चित्तं विज्ञानं पायुमेऽपचितिर्भसत् ।

आनन्दनन्दा आण्ठी मे भंगः सौभाग्यं पंसुः ॥

६८

लौमानि प्रयुतिर्भम त्वङ् मा आनुतिरागतिः ।

मात्सं मा उपनतिर्विस्वस्थि मज्जा मा आनुतिः ॥

६९

जङ्घाभ्यां पञ्चर्या धीरोऽस्मि विश्वि राजा प्रतिष्ठितः ।

प्रति ब्रह्मन् प्रतिष्ठिमामि ध्रुवं प्रत्यक्षेपु प्रतिष्ठिमामि गोषु ॥

७०

प्रति प्रजायां प्रतिष्ठामि पुष्टं, प्रति प्राणेषु प्रतिष्ठाम्प्रात्मन्, द्यानापृथिव्योः प्रति-
 तिष्ठामि यज्ञं ॥ ८ ॥ ७१

सीसेन तन्त्रं मनसा मनीषिण ऊर्णासूत्रेण क्वय्यो वयन्ति ।
 अश्विना यज्ञं सुविता संस्वतीन्द्रस्य रूपं वरुणो भिपज्यन् ॥ ७२

तदस्य रूपममृतं शचीभिस्त्रिस्रो दधुदेवताः सशराणाः ।
 लोमानि शर्षपर्वहुधा न तं कमुभिस्त्वंगस्य मांसमभवन्न लाजाः ॥ ७३

तदश्विना भिषजा रुद्रवर्तनी संस्वती वयति पेशो अन्तरम् ।
 अस्थि मज्जनं मांसं कारोत्तरेण दधुतो गवां त्वचिं ॥ ७४

संस्वती मनसा पेशले वंसु नासत्याभ्यां वयति दशतं वपुः ।
 रंसं परिसुतो न रोहितं नग्रहुर्धरस्तसुरं न वैम ॥ ७५

पंसः शुक्रमृतं जनित्रं सुराया मूत्राज्जनयन्त रंतः ।
 अपामृतिं दुर्मतिं बाधमाना ऊवध्यं वातात्सु ३ब्धं तदारत ॥ ७६

इन्द्रः सुत्रामा हृदयेन सत्यं पुरोडाशेन सविता ज्ञान ।
 गंकृतं क्रोमानं वरुणो भिपज्यन्मृतले वायु ३व्यैर्नमिनाति पितृम् ॥ ७७

आन्वाणि स्थालीभिधु पिन्त्रमाना गुदाः पात्राणि सुदुघा न धेनुः ।
 द्येनस्य पत्रं न ग्रीहां शचीभिरासन्दी नाभिरुदरं न माता ॥ ७८

कुम्भो वुनिष्टुर्जनिता शचीभिर्यस्मिन्ने योन्यां गभो अन्तः ।
 प्लाशिव्यक्तः शतधारा उत्तो दुर्हं न कुम्भो स्वर्षा पितृभ्युः ॥ ७९

सुखं संदस्य शिरा इतस्तेन जिह्वा पवित्रमश्विनासन्संस्वती ।
 चक्षुं न पापुभिषंगस्य बालो वस्तिर्न शेषो ह्रसा तरुवी ॥ ८०

अश्विनां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्यां छाशेन तैजो हविषा धृतं ।
 पक्ष्माणि गोधूमैः कुवलैरुतानि पेशो न शुक्रमसितं वसाते ॥ ८१

अग्निं मेवां नसि शीर्याय प्राणस्य पन्था अमृतं ग्रहाम्याम् ।
 संस्वत्पुषाकैर्वानं नस्यानि बहिर्वेदरेजज्ञान ॥ ८२

इन्द्रस्य रूपमुपमां वलाय कर्णाभ्यां श्रोत्रममृतं ग्रहाम्याम् ।
 यवं न शहिर्भ्रानि कंमराणि कर्णेषु जज्ञे मधु सारत्रं सुखे ॥ ८३

आत्मन्नुपस्थे न वृकस्य लोमं सुखे इमश्रुणि न व्याघ्रलोम ।	
केशा न शीर्षेन् यज्ञसे श्रियै शिखा सिंहस्य लोमं त्विपिरिन्द्रियाणि ॥	८४
अङ्गिरात्मानं भिषजा तदश्विनात्मानमङ्गैः समुधात् संरस्वती ।	
इन्द्रस्य रूपं च शतमानमायुः शुक्रं न ज्योतिरमृतं दधाना ॥	८५
संरस्वती योन्यां गर्भमन्तरश्विम्यां पत्नी सुकृतं विभक्तिं ।	
अपां रसेन वरुणो न साङ्गेन्द्रं च श्रियै जनयन्नप्यु राजा ॥	८६
तेजः पशुनां च हविरिन्द्रियावत् परिस्नुता पयसा सारधं मधु ।	
अश्विम्यां दुग्धं भिषजा संरस्वती सुतासुताम्याममृतः सोमा इन्दुः ॥ ९ ॥	८७
पुनन्तु मा पितरः सोम्यासुः पुनन्तु मा पितामहाः ।	
पवित्रेण शतायुषा विश्वमायुर्व्यश्रवै ॥	८८
पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः ।	
पवित्रेण शतायुषा सर्वमायुर्व्यश्रवै ॥	८९
अग्रा आयुषि पवसे ॥	९०
पवमानः रस्वर्जनः पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता सं पुनातु मा ॥	९१
पुनन्तु मा देवजनाः पुनन्तु मन्तवो धिया ।	
पुनन्तु विश्वा भूता मा जातवेदः पुनाहि मा ॥	९२
पवमानः पुनातु मा क्रतुवे दक्षाय जीवसे । ज्योक् च स्यं ह्ये ॥	९३
उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सुवेन च । मा पुनाहि विश्वतः ॥	९४
पवित्रेण पुनाहि मा शुक्रेण देव दीद्यत् । अग्ने क्रत्वा क्रतुं शरन्तु ॥	९५

[१०] वाठ. ३८, २, ५ । वा. ३, ४५, ५४, १९, ३७—४८, २०, १४—१८, २०, २३, ६, २२, १२, ९०, ३५, १६ । वाण.
३, ५३, ६२, २१, ३८—५०, २२, १—५, ८, ६, ३०, १३, ९१, ३५, ४८ । तै. वा. २, ६, ३, ६ । [अग्रा (०ग्रा) आयु-
षि० । ऋ. ९, ६६, १९, वा. ६२७, १४६४, १५१८; तै. वा. २, ६, ३, ४, तै. आ. २, ५, १; तै. सं. १, ३, १४, ७, ४,
२९, १, ५, ५, १, ६, ६, २ । पवमानः रस्वर्जनः (सो अद्य०)...मा । ऋ. ९, ६७, २२ । पुनन्तु मा (मां)
देवजनाः० । ऋ. ९, ६७, २७, तै. वा. १, ४, ८, १, २, ६, ३, ४ । पवमानः पुनातु० (आ त एतु०) ।
[आ न एतु० । वा. य. ३, ५४] । ऋ. १०, ५७, ४, अथर्व. १, ६, ३; तै. सं. १, ८, ५, २ । ऋतवे दक्षाय
जीवसे । अथर्व. ६, १९, २ । उभाभ्यां देव सवितः । ऋ. ९, ६७, २५, अथर्व. ६, १९, ३ ।]

यत्ते पवित्रमुच्चैष्येति विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीमहे ॥	९६
वैश्वदेवीं पुनतीं देव्यां गार्धस्या ब्रह्मचस्तन्वो वीतवृष्टाः ।	
तया मर्दन्तः सधमाद्येषु वयं स्याम पतयो रथीणाम् ॥	९७
वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु वातः प्राणनेपिरो मुयोभूः ।	
द्यावापृथिवीं पयसा पशोभिर्कृतांशुरी यज्ञिये मा पुनीताम् ॥	९८
बृहद्भिः सवितृस्त्रिभिर्विष्टेदेव मन्मभिः । अग्ने दक्षैः पुनीमहे ॥	९९
ये सुमानाः समनसः पितरो यमराज्ये ।	
तेषां लोकः स्वधा नमो यज्ञो देवेषु कल्पताम् ॥	१००
ये सुमानाः समनसो जीवा जीवेषु मामकाः ।	
तेषां श्रीमिधि कल्पतामस्मिद्धोके शर्वं समाः ॥	१०१
इं सृती ॥	१०२
इदं हविः प्रजेननं मे अस्तु देशवीरुं संगणं स्रस्त्वै ।	
आत्ममन्ति प्रजासन्ति क्षेत्रसन्ति पशुसन्ति लोकसन्त्युभयसन्ति ॥	१०३
अग्निः प्रजां बृहदां मे कणोत्सन्नं पयो रेतो अस्मानु धेहि ॥	१०४
यदेवा देवदेह्युनं देशामब्रह्ममा वयम् ।	
अग्निर्मा तस्मादेनुमो विद्यान्मुञ्चत्वं ह्रसः ॥	१०५
येद्वि स्रुपेन्येद्वि जाग्रदेनासि चक्रुमा वयम् ।	
वायुर्मा तस्मादेनुमो विद्यान्मुञ्चत्वं ह्रसः ॥	१०६
येद्वि दिश येद्वि नेकमेनासि चक्रुमा वयम् ।	
स्यो मा तस्मादेनुमो विद्यान्मुञ्चत्वं ह्रसः ॥	१०७
धाम्नो धाम्नो ॥ यद्गामे ॥	१०८-१०९
पवित्रममि यज्ञस्य पवित्रं यज्ञमानस्य ।	
वन्मा पुनातु सर्वतो विश्वस्मादेव किञ्चिपात्संस्मोदेव किञ्चिपात् ॥	११०

[यत्ते पवित्रमर्चिः० । ऋ १.६७,२३, तं मा. १.४८,२ । वैश्वदेवी पुनती० । ऋ परि. १९,२ । यदेवा देवदेह्युनं० । अथर्व. ३.११४,१ । येद्वि (जाग्र०) स्वपत्यदि० । अथर्व. ६,११५,२ । येद्वि दिवा (= दिशसो)० । अथर्व. ३.११५,१ । धाम्नो धाम्नो० । अथर्व. ७,८३,२; १९,४४,९ । धो. पृ. अ. ३, खं. ६]

द्रुपदादिवेन्मुमुक्षानः स्वित्तः स्नात्वीं मलादिव ।

पूतं पवित्रेणैवाज्यं विश्वे मुञ्चन्तु भंनसः ॥ १११

समावृत्तं पृथिवी संमुपाः संमु र्धयः ।

वैश्वानरं ज्योतिर्भूयासं त्रिभुं कामं व्यशोय भूः स्वाहा ॥ १० ॥ ११२

समिद्धो अग्निः समिधा संसमिद्धो वरेण्यः । गायत्री छन्द इन्द्रियं त्रियत्रिर्गोत्रियो दधुः ॥ ११३

तंनूनपाच शुचिप्रतस्तनपाच सरस्वती ।

उष्णिक् छन्द इन्द्रियं दित्ययाद् गोत्रियो दधुः ॥ ११४

ईडाभिराग्नीष्यः सोमो देवो अमर्त्यः । अनुष्टुप् छन्द इन्द्रियं पञ्चाग्नीर्गोत्रियो दधुः ॥ ११५

सुवाहिरग्निः पूषणान्त्स्तीर्णवाहिरमर्त्यः ।

पृहती छन्द इन्द्रियं त्रियरसो गोत्रियो दधुः ॥ ११६

दुरो देवीदिशो महीत्रिणा देवो बृहस्पतिः ।

पङ्क्ति छन्द इन्द्रियं तुर्पवाद् गोत्रियो दधुः ॥ ११७

उपे यही सुपञ्चसा विश्वे देवा अमर्त्याः ।

त्रिष्टुप् छन्द इन्द्रियं पृष्टयाद् गोत्रियो दधुः ॥ ११८

दंभ्या हांतारा भिपंजं द्वेण सुयुजा युजा । जंगुती छन्द इन्द्रियं मुनूहान् गोत्रियो दधुः ॥

तिस्रो देवीरिडा मही भारती मरुतो विना । त्रिाद् छन्द इन्द्रियं धेनुर्गोत्रियो दधुः ॥

त्वंष्टा तुरीपो अंजुव इन्द्रापी पुष्टिर्धना । द्विपुडा छन्द इन्द्रियं मुदा गाने यो दधुः ॥

श्रमिता नो वंनस्पतिः सत्रिता प्रमुपं भंगम् । कृत् छन्द इन्द्रियं मुपभो गोत्रियो दधुः ॥

स्वाहा यजं वरुणः सुधुरो भेपजं रुव ।

अतिछन्दा इन्द्रियं बृहद्गश वेहदयो दधुः ॥ ११ ॥ ११९-१२३

वसन्तं नु श्रतं नु देवो वंसवस्त्रितृता स्तुतम् । रथन्तरेण तंजमा हविरिन्ट्रे वंसो दधुः ॥

श्रीधमं नु श्रतं नु देवो रुद्राः पुञ्चदशं स्तुतम् । बृहवो वंनुमा वंसं हविरिन्ट्रे वंसो दधुः ॥

वपांभिः श्रतं नु दित्याः स्तोमि सप्तदशं स्तुतम् ।

वेरूपेण विशांजसा हविरिन्ट्रे वंसो दधुः ॥ १२४-१२६

[द्रुपदादिवे-मुमुक्षान (०दिव्य) । अ. ३ १११]

[११] अ. ३०, १० । प. ११, १०-१० । प. ११, ११-११ । प. ११, ११ ।

[१२] प. ११, ११-११ । प. ११, ११-११ । प. ११, ११ ।

आरदेन् ऋतुना देवा एकविंशं ऋमवः स्तुतम् ।

वैराजेन श्रिया श्रियं हविरिन्द्रे वयो दधुः ॥

१२७

हेमन्तेन ऋतुना देवास्त्रिणवे मरुतः स्तुतम् । बलेन शंक्रुः संहो हविरिन्द्रे वयो दधुः ॥

प्रीशिरणु ऋतुना देवास्त्रयस्त्रिंशोऽमृतं स्तुतम् ।

सत्येन रेवतीः क्षत्रं हविरिन्द्रे वयो दधुः ॥ १२ ॥

१२८-१२९

[१७८१]

॥ इत्युपरिकाण्डे सौप्रामणीयो नाम एकादशः प्रपाठकः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशः प्रपाठकः ।

अश्वमेधः ।

इमामगृभ्यन् रशनामृतस्य पूर्वा आयुनि विदधेषु कृष्या ।

सा नो अस्मिन्स्तुते आवभूव ऋतस्य सोमन्सरंमारंषन्ती ॥

१

अभिधां अग्नि, अंवनमसि, युन्तामि धृती, सं त्वमग्निं वृधानरं संप्रथसं गच्छ स्वाहा-
कृतः, स्वर्गा त्वा देवेभ्यः प्रजापतये वंश्रन्नक्षं भन्त्स्यामि, देवेभ्यः प्रजापतये, तेन
राध्यासं, तं वृधान, देवेभ्यः प्रजापतये, तेन राधुहि, प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामि,
वायवे त्वा जुष्टं प्रोक्षामीन्द्रा, अग्निभ्यां त्वा जुष्टं प्रोक्षामि, विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं प्रोक्षामि,
सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं प्रोक्षामि ॥

२

यो अर्धन्तं जिघ्रांसति तमभ्यमीति वरुणः । पुरो मर्तुः परः श्वा ॥ १ ॥

३

अथये स्वाहा, सोमाय स्वाहा, सर्पा मोदाय स्वाहा, वायवे स्वाहा, सवित्रे स्वाहा,
सर्वे स्वाहा, वृहस्पतये स्वाहे, इन्द्राय स्वाहा, मित्राय स्वाहा, वरुणाय स्वाहा ॥२॥ ४
द्विकाराय स्वाहा, द्विकृताय स्वाहा, क्रन्दते स्वाहा, अवक्रन्दाय स्वाहा, प्रोथुते स्वाहा,
प्रप्रोथाय स्वाहा, सन्धाय स्वाहा, घ्राताय स्वाहा, निविष्टाय स्वाहा, पुविष्टाय स्वाहा,

[१] तै. ७,१,११ । काठ. ५,१,२, ५,४,४ । वा. २२,२-५ । काण्व. २४,२-५ ।

[२] तै. ७,१,१४ । काठ. ५,१,५ । वा. १०,५,२२,६, २७,३९,१ । काण्व. ११,१२,२४,६, २७,३९,१ । [अश्वये
स्वाहा । अथर्व. १९,४३,१ । सोमाय स्वाहा । अथर्व. १९,४३,५ । वायवे स्वाहा । अथर्व. १९,४३,२ ।
इन्द्राय स्वाहा । अथर्व. १९,४३,६]

[३] तै. ७,१,१३,१९ । काठ. ५,१,१०,४ । वा. २२,७-८ । काण्व. २४,७-१२ ।

संदिवाय स्वाहा, वल्गुते स्वाहा, ऽऽसीनाय स्वाहा, श्यानाय स्वाहा, स्वपते स्वाहा,
जाग्रते स्वाहा, कृजुते स्वाहा, प्रयुद्धाय स्वाहा, विचृत्ताय स्वाहा, विजृम्भमाणाय स्वाहा,
जवाय स्वाहा, बलाय स्वाहा, ऽयनाय स्वाहा, प्रायणाय स्वाहा, यते स्वाहा, धावते
स्वाहा, -द्वद्रावाय स्वाहा, -द्वहुताय स्वाहा, शकाराय स्वाहा, शुकृताय स्वाहा, -पस्थिताय
स्वाहा, संहानाय स्वाहा, निपण्णाय स्वाहा, -त्थिताय स्वाहा, विष्टिताय स्वाहा,
विवर्तमानाय स्वाहा, विवृत्ताय स्वाहा, विधून्वानाय स्वाहा, विधूताय स्वाहा, शृण्वते
स्वाहा, शुश्रूषमाणाय स्वाहा, -क्षिताय स्वाहा, वीक्षिताय स्वाहा, वीक्षमाणाय स्वाहा,
निमेपाय स्वाहा, यदंति तस्मै स्वाहा, यं विवृति तस्मै स्वाहा, यन्मंहुति तस्मै स्वाहा, ५

कुर्वते स्वाहा, कृताय स्वाहा ॥ ३ ॥

विभूर्मात्रा, प्रभूः पित्रा, -ऽश्वोऽसि, ह्योऽस्य, -त्योऽसि, मयोऽसि, नरोऽस्य, -र्वासि,
संभिरसि, वाज्यसि, वृषासि, नृमणा असि, ययुर्नामास्या, -द्वित्यानां पत्वाग्निहि,
देवा आशापाला एते देवेभ्यो अश्वं मेधाय प्रोक्षितं रक्षते, -ई धृति, -रिहं स्पृधृति, -रिहं रमं, ६

इह रमन्ताम् ॥ ४ ॥

काय स्वाहा, कस्मै स्वाहा, कतमस्मै स्वाहा, सवित्रे स्वाहा, सवित्रे प्रसवित्रे स्वाहा,
सवित्रे आसवित्रे स्वाहा, ऽऽदित्यै स्वाहा, ऽऽदित्यै मुखे स्वाहा, ऽऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहा,
सरस्वत्यै स्वाहा, सरस्वत्यै वृहत्यै स्वाहा, सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा, पूर्ण्यै स्वाहा,
पूर्ण्यै प्रप्रथ्याय स्वाहा, पूर्ण्यै नरधिषाय स्वाहा, त्वष्ट्रे स्वाहा, त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा,
त्वष्ट्रे पुरुहूपाय स्वाहा, विष्णवे स्वाहा, विष्णवे शिपिविष्टाय स्वाहा, विष्णवे निभृयपाय
स्वाहा ॥ ५ ॥ ७

आ ब्रह्मन् ब्राह्मणस्तेजसी ब्रह्मवर्चसी ज्ञायता, -मा राष्ट्रं राजश्न्युः शूर इष्यो महारथो
ज्ञायतां, दोग्धी धेनु, -वादानुद्वा, -नार्युः संभिः, सभेयो युमा, पूरधिर्योपा, जिष्णू
रुष्टो अस्य यजमानस्य वीरो ज्ञायतां, निक्रामे निक्रामे नः पर्जन्यो रपेनु, फलनतीर्ना
ओषधयः पच्यन्तां, योगक्षेमो नुः कल्पताम् ॥ ६ ॥ ८

[४] त. ७, १, १२ । कठ. ५, १, ३ । वा. २२, १९ । कण्व. २४, २४-२५ ।

[५] कठ. ५, ३, ५ । वा. २२, २० । कण्व. २४, २६-२८ । मा. धौ. ९, २, २ ।

[६] त. ७, ५, १८ । कठ. ५, ५, १४ । वा. २२, २२ । कण्व. २४, ३०-३० ।

युञ्जन्ति ब्रह्मरूपं चरन्तं परि तस्थुषः। रोचन्ते रोचनां द्विवि ॥ २२

यद्वातोऽपौ अग्नीगन् प्रियामिन्द्रस्य तुन्वुम् ।

एतं स्तोत्रं ननु पृथा पुनरश्वमार्धवर्तयासि नः ॥ १८ ॥ २३

वसुस्तर्वाञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसा, रुद्रास्त्वाञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा, ऽऽदित्यास्त्वाञ्जन्तु

जागृतेन छन्दसा, भूर्भुवः इत्यु-लीजीरे शचीरे यव्ये गव्य, एतदंक्षमच देवा,

एतदंक्षमद्वि प्रजापते ॥ २४

कः सिद्धेकाकीं चरति कं उ सिज्जायते पुनः।

किं स्वद्विमस्य भेषजं किमद्यावपुनं महत् ॥ २५

स्यै एकाकीं चरति चन्द्रमा जायते पुनः । अग्निहिंसस्य भेषजं भूमिस्त्वावपुनं महत् ॥ २६

कां सिद्धासीत् पूर्वचित्तिः किं सिद्धासीद् बृहद्भ्यः ।

कां सिद्धासीत् पिलिष्विलां कां सिद्धासीत् पिशङ्गिलां ॥ २७

द्यौरासीत् पूर्वचित्तिरश्व आसीद् बृहद्भ्यः ।

अत्रिरासीत् पिलिष्विलां रात्रिरासीत् पिशङ्गिलां ॥ १९ ॥ २८

ग्राणांय स्वाहा, ऽपानांय स्वाहा, व्यानांय स्वाहा ॥ २९

अम्बग्निंके अम्बालिके न मा नयति कथनं ।

संसस्त्यश्चकः सुभद्रिकां काम्पीलवासिनीम् ॥ ३०

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे, प्रियाणां त्वा प्रियंपतिं हवामहे, निधीनां त्वा निधि-

पतिं हवामहे वसो ममा, ऽऽहं गजानि गर्भधर्मा, त्वं मजासि गर्भधर्म ॥ ३१

तौ सह चतुरः पदः संप्रसारयावः स्वर्गं लोकं श्रोणुवाता, वृषा वामश्चो रेतोषां रेतो दधातु

॥ २० ॥ ३२

गायत्रीं त्रिष्टुप् जगत्पनुष्टुप् इक्त्या सह ।

बृहदित्युष्णिहा ककुब् देवानां पत्न्यो विशः सुचीभिः शमयन्तु न्वा ॥ ३३

[१८] तै. ७,४,२० । वा. २३,५,७ । काण्व. २५,५,७ । मा. श्री ९,२,४,३ । [युञ्जन्ति ब्रह्मरूपं०.. द्विवि ।

श्र. १,६,१. सम. १४६८, अथर्व. २०,२६,४,४७,१०,६९,९, तै. स. ७,४,२०,१]

[१९] तै. ७,४,२०,१८ । वा. ५,४,७,७ । वा. २३,८-१२ । काण्व. २५,८-१३ । [कः स्वद्वेकाकी० .. महत् । आ. स. १०,९ । सुयै एकाकी० ... महत् । आ. स. १०,९,]

[२०] तै. ७,४,१९ । कृत् ५,४,८ । वा. २३,१८-२० । काण्व. २५,२०-२२ । मा. श्री ९,२,४ । [गणानां त्वा गणपतिं हवामहे । श्र. २,२३,१]

[२१] तै. ५,२,११ । वा. ५,१०,५ । वा. २३,३३-३८,१०,३२,१९,६ । काण्व. २५,३५-३७०.११ श्र. ५.२१ ५ ।

द्विपुडा यां चतुष्पदां त्रिपुडा यां च पदपदा ।
 विछन्दा यां च सछन्दाः सूचीभिः शमयन्तु त्वा ॥
 रजताः सीसा हरिणीर्युजो युजन्तु कर्मभिः ।
 अश्वस्य वाजिनस्त्वाचि स्यूमाः कृष्यन्तु शाम्यन्तीः ॥
 महानाम्नी रेवंतयो देव्या आशाः प्रह्वरीः ।
 मेध्या विद्युतो वानुः सूचीभिः शमयन्तु त्वा ॥
 योर्पास्ते पत्नयो लोम विचिन्वन्तु यथायथम् ।
 सुपर्त्नीः पत्नयो वाजिन् प्रजया शुक्लीमहि ॥
 कुर्विदङ्ग ॥ २१ ॥

३४

३५

३६

३७

३८

[२०१९]

॥ इत्युपरिकाण्डे द्वादशः प्रपाठकः ॥ २९ ॥

अथ त्रयोदशः प्रपाठकः ।

ऊर्ध्वमिनामुञ्च श्रापय गिरौ भारेऽ हरत्रिव ।
 अथास्या मधुमेघताऽ श्रिते वति पुनत्रिव ॥
 यासकौ शुकन्तिकाहलानिति वञ्चति । आहतं पसो निचल्लचलीति ॥
 माता च ते पिता च तेष्यऽ वृक्षस्य रोहतः । प्रतिलामीति ते पिता ॥
 यद्दुरिणो यवमन्त्रि न पुष्टं पशु मन्यते । दूद्रा यदयजारा न पोषाय धनायति ॥
 द्वधिक्राव्णो अकारिपम् ॥ १ ॥

१

२

३

४

५

अश्वस्तुपरो गोमृगसंते प्राजापत्याः, कृष्णग्रीव आग्नेयो ललाटे पुरस्ताद्, सारस्वती मेघ्य-
 धस्ताद्वन्त्रोः, श्यामः पौष्णो नाभ्या, माश्विना अघोरामौ वाहो, स्त्राघ्रो लोमसकथौ
 सक्थ्योः, सौर्ययामौ श्वेतश्च कृष्णश्च पार्श्वयो, वायव्युः श्वेतः पुच्छा, इन्द्राय स्वपसाय
 वेहद्, वैष्णवो वामुनः ॥ २ ॥

६

[कुर्विदङ्ग यवमन्त्रो० । क्र १०, १३२, २ । अथर्व २०, १२५, २]

[१] ति. ७, ४, १९ । वा. २३, २२—२७, ३०—३२ । चण्व २५, २४—२९, ३२—३४ । [द्वधिक्राव्णो अकारिपम्]

क्र. ४, ३९, ६, साम. ३५८; अथर्व २० १३७, ३ । ते स १, ५, ११, ४, ७, ४, १९, ४, सण्व्य वा. १, ३, १७]

[२] ति. ५, ५, १२—२३ । कठ ५, ८, २ । वा १४, १ । चण्व २६, १—३ । मा. जी ९, २, ४ ।

अग्नेये स्वाहा, सोमाय स्वाहे, न्द्राय स्वाहा, पृथिव्यै स्वाहा, अन्तरिक्षाय स्वाहा, दिवे
 स्वाहा, दिग्भ्यः स्वाहा, ऽऽशाभ्यः स्वाहो, ऽर्धै दिशे स्वाहा, प्राच्यै दिशे स्वाहा,
 नक्षत्रेभ्यः स्वाहा, नक्षत्रिणेभ्यः स्वाहा, ऽहोरात्रेभ्यः स्वाहा, ऽर्धमासंभ्यः स्वाहा, मासेभ्यः
 स्वाहा, ऋतुभ्यः स्वाहा, ऽऽर्तुवेभ्यः स्वाहा, सश्वत्सराय स्वाहा, द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा,
 चन्द्रमूसे स्वाहा, सूर्याय स्वाहा, रश्मिभ्यः स्वाहा, वंसुभ्यः स्वाहा, रुद्रेभ्यः स्वाहा,
 ऽऽदित्येभ्यः स्वाहा, मरुद्भ्यः स्वाहा, विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा, मूलेभ्यः स्वाहा, शाखाभ्यः
 स्वाहा, वनस्पतिभ्यः स्वाहा, पुष्पेभ्यः स्वाहा, फलेभ्यः स्वाहा, पृथीभ्यः स्वाहा ॥ ७ ॥ ९

प्राच्यै दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा, दक्षिणायै दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा,
 प्रवीच्यै दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा,
 दिशे स्वाहा, ऽर्धै दिशे स्वाहा ॥ ८ ॥ १०

आयुषे स्वाहा, प्राणाय स्वाहा, ऽपानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा, तमानाय स्वाहो,
 दानाय स्वाहा, चक्षुषे स्वाहा, श्रोत्राय स्वाहा, मनुसे स्वाहा, गात्रे स्वाहा ॥ ९ ॥ ११

पृथिव्यै स्वाहा, अन्तरिक्षाय स्वाहा, दिवे स्वाहा, सूर्याय स्वाहा, चन्द्रमूसे स्वाहा,
 नक्षत्रेभ्यः स्वाहा, ऽऽः स्वाहा, पृथीभ्यः स्वाहा, वनस्पतिभ्यः स्वाहा, परिप्लवेभ्यः
 स्वाहा, सरीसृपेभ्यः स्वाहा, चराचरभ्यः स्वाहा ॥ १० ॥ १२

अमुरे स्वाहा, वंसुवे स्वाहा, विरेभ्ये स्वाहा, विवस्वते स्वाहा, गणश्रिये स्वाहा, गुण-
 पतये स्वाहा, ऽभिषाहे स्वाहा, ऽभिःभ्ये स्वाहा, ऽधिपतये स्वाहा, शूपाय स्वाहा, सशर्पाय
 स्वाहा, चन्द्राय स्वाहा, ज्योतिषे स्वाहा, मलिम्लुचाय स्वाहा ॥ ११ ॥ १३

[७] ते ७,१,१५, ७,३,१९-२० । कठ ५,१,५-६,५,३,९-१० । वा २२,६,२४,२७-२९,१०,५,३९,१-२,
 वाण २४,३,३४,३७-४१,४३,११,१२,३९,१ । [अग्नेये स्वाहा । अथर्व १९,४३,१ । सोमाय स्वाहा । अथर्व.
 १९,४३,५ । ऽन्द्राय स्वाहा । अथर्व १९,४३,६ । पृथिव्ये स्वाहा । अथर्व ५,९,२,६ । अन्तरिक्षाय
 स्वाहा । अथर्व ५,९,३-४ । दिवे स्वाहा । अथर्व ५,९,१,५ । चन्द्रमूसे (चन्द्राय) स्वाहा । अथर्व.
 १९,४३,४ । सूर्याय स्वाहा । अथर्व. १९,४३,३]

[८] ते ७,१,१५ । कठ ५,१,६ । वा २२,२४ । वाण २४,३४ ।

[९] ते ७,१,१९ । कठ ५,४,१० । वा २२,२३,२३,१८,३९,३ । वाण २४,३३,२५,२०,३९,२ ।

[१०] ते ७,१,१७ । वा २२,२९ । वाण २४,४२ । [पृथिव्ये स्वाहा । अथर्व ५,९,२,६ । अन्तरिक्षाय
 स्वाहा, दिवे स्वाहा । अथर्व ५,९,३-४ । सूर्याय स्वाहा । अथर्व १९,४३,३ । चन्द्रमूसे (चन्द्राय)
 स्वाहा । अथर्व १९,४३,४]

[११] वा २२,०८-३०,३९,२ । वाण २४,३९,४१,४३,३९,१ । [चन्द्राय स्वाहा । अथर्व. १९,४३,४]

धूर्णसाय स्वाहा, द्रविणाय स्वाहा, प्रसवाय स्वाहो, —पयामाय स्वाहा, सिन्धुवे
स्वाहा, समुद्राय स्वाहा, कादाय स्वाहा, ऽर्णवाय स्वाहा, सरस्वत्यै स्वाहा, विश्वान्यचसे
स्वाहा, सुभूताय स्वाहा, ऽन्तरिक्षाय स्वाहा ॥ १२ ॥ १४

मधुवे स्वाहा, माधवाय स्वाहा, शुक्राय स्वाहा, शुक्रुये स्वाहा, नभसे स्वाहा,
नभस्याय स्वाहि, —पाय स्वाहो, —र्जाय स्वाहा, सहसे स्वाहा, सहस्पय स्वाहा, तपसे
स्वाहा, तपस्याय स्वाहा, सत्सर्पोऽस्य हस्पत्याय स्वाहा ॥ १३ ॥ १५

सुवयसे स्वाहा, ऽभिवयसे स्वाहो, —ध्वयसे स्वाहा, बृहद्वयसे स्वाहा, संह्रीपसे स्वाहा,
संहमानाय स्वाहा, सासहये स्वाहा, सहस्वते स्वाहा, ऽभीपाहि स्वाहा, ऽभिरेभ्ये स्वाहा,
ऽभिमातिपाहि स्वाहा, ऽभिमातिर्भे स्वाहा ॥ १४ ॥ १६

एकस्मै स्वाहा, द्वाभ्यां स्वाहि, —कान्तशताय स्वाहा, शताय स्वाहि, —कुशताय स्वाहा,
व्युष्ट्यै स्वाहा, स्वर्गाय स्वाहा ॥ १५ ॥ १७

द्विरण्यगर्भः समवर्ततांश्रे भूतस्य जातः पुत्रिरक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं दामोतेमां कस्मै देवायु द्विपा विधेम ॥ १८

उपयामगृहीतोऽसि, प्रजापतये त्वा जुष्टं गृहाम्ये, —प ते योनिः, ध्वंस्ते महिमा ॥

॥ १६ ॥ १९

यः प्राणतो निमिपतश्च राजा पतिर्विश्वस्य जंगवो बभूव ।

ईशे यो अस्व द्विपदश्चतुस्पदः कस्मै देवायु द्विपा विधेम ॥ २०

उपयामगृहीतोऽसि, प्रजापतये त्वा जुष्टं गृहाम्ये, —प ते योनिः, —ध्वन्द्रमास्ते महिमा ॥

॥ १७ ॥ २१

[१२] ते ७, ४, १३ । वा २२, २५ । कण २४, ३५ ।

[१३] वा २२, ३१ । नाण २४, ४४ ।

[१५] वा. २२, ३४ । कण. २४, ४७ ।

[१६] ते. ७, ५, १६ । कठ ५, ५, ११ । वा २३, १—२, १३, ४, २५, १० । ऋण २५, १—२, १४, ५, २७, १४ । मा. श्री.
९, २, ३ । [द्विरण्यगर्भः सम० विधेम । वा. १०, १२१, १ । अयं ४, २, ७. (११, ५, १)]

[१७] ते ७, ५, १६ । कठ ५, ५, ११ । वा २३, ३—४, २५, ११ । कण २५, ३—४, २७, १५ । [यः प्राणतो...
विधेम । वा. १०, १२१, ३, अयं ४, २, १—२]

वभ्रुंरुणवभ्रुः शुक्रवभ्रुस्तं वारुणां, रोहितो ध्रुप्ररोहितः कर्कशधुरोहितस्तं सौम्यां,
श्रित्तिवाहुन्यद्वः श्रित्तिवाहुः समन्तश्रित्तिवाहुस्तं वार्हस्पत्यां, श्रित्तिरन्ध्रोऽन्यतः श्रित्तिरन्ध्रः
समन्तश्रित्तिरन्ध्रस्तं सावित्र्यां, प्रपती ध्रुद्रप्रपती स्थूलप्रपती तां मैत्रावरुण्यः ॥ ३ ॥ ७

शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्तं आश्विनां, श्येतः श्येताक्षोऽरुणस्तं रुद्राय पशुर्पत्ये,
कर्णां यामां, अंबलिस्ता रौद्रां, नभोरूपाः पार्जन्याः ॥ ४ ॥ ८

पृश्निस्तिरथीनपृश्निरूर्ध्वपृश्निस्तं मारुतां, फल्गूलोहितोणी वुलक्षीं तां सारस्वत्युः,
स्रीहार्कर्णः शुण्टाकर्णोऽधिरुद्धाकर्णस्तं त्वाप्रां, कृष्णग्रीवः श्रित्तिकक्षोऽज्जिषक्यस्तं ऐन्द्राग्रां,
कृष्णाज्जिरुपाज्जिर्मुहाज्जिस्तं उपस्याः ॥ ५ ॥ ९

शिल्पा वैश्वदेवीं, रोहिणीस्त्र्यंबवो वाचे, अविज्ञाता अदित्यै, संरूपा धात्रे, वत्सतयो
देवानां पत्नीभ्यः ॥ ६ ॥ १०

कृष्णग्रीवा आग्नेयां, श्रित्तिभ्रुवो वंसुनाथ, रोहिता रुद्राणाथ, श्वेता अवरोकिण
आदित्यानां, नभोरूपाः पार्जन्याः ॥ ७ ॥ ११

उन्नतः श्रित्तिवाहुः श्रित्तिपृष्ठस्तं ऐन्द्रावार्हस्पत्यां, उन्नतं ऋषभो वामनस्तं ऐन्द्रावैष्णवां,
शुक्ररूपा वाजिनां कल्माषा आग्निमारुतां, श्यामाः पौष्णाः ॥ ८ ॥ १२

एता ऐन्द्राग्रां, द्विरूपां अग्नीपोमियां, वामनां अनुद्वाह आग्रावैष्णवां, अन्यतएनीमंश्रीं,
वृशां मैत्रावरुण्युः ॥ ९ ॥ १३

कृष्णग्रीवा आग्नेयां, वभ्रवः सौम्यां, श्वेता वायुदेव्या, अविज्ञाता अदित्यै,
संरूपा धात्रे, वत्सतयो देवानां पत्नीभ्यः ॥ १० ॥ १४

कृष्णां भौमां, ध्रुमां आन्तरिक्षां, बृहन्तो देवां, श्वंला वैद्युतां, सिध्मांस्तारकाः ॥
॥ ११ ॥ १५

[३] तै ५,६,११-१३ । काठ ५,९,१-३ । वा. २४,२ । काण्व. २६,३-४ । मा. औ. ९,७,४ ।

[४] तै ५,६,१३,११,१५ । काठ. ५,९,३ । वा. २४,३ । काण्व. २६,५-६ ।

[५] तै ५,६,१२,१६ । काठ ५,९,२,६ । वा. २४,४ । काण्व. २६,६-८ ।

[६] तै ५,६,१३ । वा. २४,५ । काण्व. २६,९ ।

[७] वा. २४,६ । काण्व. २६,१० ।

[८] तै ५,६,१४,३,१३,३ । वा. २४,७ । काण्व. २६,११ ।

[९] तै ५,६,११-२३ । वा. २४,८ । काण्व. २६,१२ ।

[१०] तै ५,६,१२-२३ । वा. २४,९ । काण्व. २६,१३ ।

[११] तै ५,६,११-२३ । वा. २४,१० । काण्व. २६, १४ ।

कृष्णाग्नीवा आग्नेयां, वृत्रवः सौम्या, उपध्वस्ताः सावित्रा, वृत्सतयुः सारस्वत्युः,
श्यामाः पौष्णाः, पृश्नयो मारुताः, पिशङ्गा वैश्वदेवा, वद्या द्यावापृथिवीयाः ॥ १२ ॥ १६

कृष्णाग्नीवा आग्नेयां, वृत्रवः सौम्या, उपध्वस्ताः सावित्रा, वृत्सतयुः सारस्वत्युः,
श्यामाः पौष्णां, एता ऐन्द्रायाः, पृश्नयो मारुताः, कृष्णां वाहणाः, कार्यास्तृपुराः ॥

॥ १३ ॥

अग्रयैऽनीकवते प्रथमजानालुभते, मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यः सवात्यान्, मरुद्भ्यो गृहमेधेभ्यो
वेङ्किहान्, मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः सस्सृष्टान्, मरुद्भ्यः स्वतवद्भ्योऽनुसृष्टान् ॥ १४ ॥ १८

कृष्णाग्नीवा आग्नेयां, वृत्रवः सौम्या, उपध्वस्ताः सावित्रा, वृत्सतयुः सारस्वत्युः,
श्यामाः पौष्णां, एता ऐन्द्रायाः, प्राशुङ्गा ऐन्द्रा, बहुरूपा वैश्वकर्माणाः ॥ १५ ॥ १९

कृष्णाग्नीवा आग्नेयां, वृत्रवः सौम्या, उपध्वस्ताः सावित्रा, वृत्सतयुः सारस्वत्युः,
श्यामाः पौष्णाः, श्वेता वायव्याः, प्राशुङ्गा ऐन्द्रा, सौर्याः श्वेताः ॥ १६ ॥ २०

त्र्यव्यो गायत्र्यै, पञ्चावयस्त्रिष्टुभे, दित्यवाहो जगत्यै, त्रिवत्सा अनुष्टुभे, तुर्यवाह
उर्भिहे ॥ १७ ॥

पृष्ठवाहो विराज, उक्षाणो वृहत्या, कुपभाः ककुभे, धेनवो जगत्या, अन्नवाहः
पद्भ्यस्त्यै ॥ १८ ॥

धूम्रा वृसन्ताय, श्वेता ग्रीष्माय, कृष्णा वर्षाभ्यः ॥ १९ ॥
अरुणाः शरदे, पृपन्तो हेमन्ताय, पिशङ्गाः शिशिराय ॥ २० ॥

[३०३]

॥ इत्युपरिकाण्डे प्रयोदशः प्रपाठकः ॥ १३ ॥

[१२] ते. ५, ६, ११-२३ । वा. २४, १४ । कण्व. २६, १८ ।

[१३] ते. ५, ६, ११-२३ । वा. २४, १५ । कण्व. २६, १९ ।

[१४] ते. ५, ६, ११-२३ । वा. २४, १६ चान्व. २६, २० ।

[१५] ते. ५, ६, ११-२३ । वा. २४, १७ । कण्व. २६, २१ ।

[१६] ते. ५, ६, ११-२३ । वा. २४, १४ । चान्व. २६, १८ ।

[१७] ते. ५, ६, ११-२३ । वा. २४, १२ । कण्व. २६, १६ ।

[१८] वा. २४, १३ । कण्व. २६, १७ ।

[१९] वा. २४, ११ । कण्व. २६, १५ ।

[२०] वा. २४, ११ । चान्व. २६, १५ ।

अथ चतुर्दशः प्रपाठः ।

वसन्ताय कृषिञ्जलानालभते, ग्रीष्माय कलविङ्कान्, वर्षाभ्यस्तिचिरोञ्, शरद्वे वेतिका, १
हेमन्ताय कंकुरान् ॥ १ ॥

समुद्राय शिशुमारानालभते, पर्जन्याय मण्डूका, नद्यशो मत्स्यान्, मित्राय पुलिकयान्, २
वह्णाय नाक्रान् ॥ २ ॥

सोमाय हस्तानालभते, वायवे चलाका, इन्द्राग्निभ्यां क्रुञ्चान्, मित्रायु मद्गून्, ३
वह्णाय चक्रवाकान् ॥ ३ ॥

अग्नेये कुटूरानालभते, वनस्पतया उलूका, नदीपयोमाभ्यां चापा, नक्षिभ्यां मयूरान्, ४
मित्रावह्णाम्भ्यां कूर्पोतान् ॥ ४ ॥

सोमाय लयानालभते, त्वष्ट्रे कौलीकान् गोपादी, देवीनां पत्नीभ्यः पुलिका, अग्नेये ५
गृह्णतये पारुण्यान् ॥ ५ ॥

अह्ने पारावतानालभते, रात्र्यै सीचापै, रेहः संधिभ्यां जतः, त्र्यवत्सराय महतः सुष- ६
र्णान्, मासिभ्यो दात्यौहान् ॥ ६ ॥

भूम्या आख्यानालभते, उन्तरिक्षाय पाङ्कत्रान्, दिवे केशान्, दिग्भ्यो नुकूलान्, ७
वभ्रुकानवान्तरदिसाभ्यः ॥ ७ ॥

प्रजापतये पुरुषान् हस्तिना आलभते, वावे प्लुपी, धक्षुवे मशकान्, श्रोत्राय भृङ्गाः ८
॥ ८ ॥

वसुभ्यो ऋष्यानालभते, रुद्रभ्यो रुरु, नादित्येभ्यो न्यङ्कून्, विश्वेभ्यो देवेभ्यः पृषता, ९
न्साध्वेभ्यः कुलङ्गान् ॥ ९ ॥

[१] तै ५,५,११-२४ । कठ ५,१०,४ । वा. २४,२० । वाग्व २६,२४ । मा धा २,२,४ ।

[२] वा २४,२१ । ऋग्व. २६,२५ ।

[३] वा २४,२२ । काण्व. २६,२६ ।

[४] वा २४,२३ । काण्व. २६,२७ ।

[५] वा २४,२४ । वाग्व. २६,२८ ।

[६] वा २४,२५ । वाग्व. २६,२९ ।

[७] वा २४,२६ । ऋग्व. २६,३० ।

[८] वा. २४,२९ । काण्व. २६,३३ ।

[९] वा २४,२७ । ऋग्व. २६,३१ ।

ईशानाय परस्वता आलभते, मित्राय गौरान्, वरुणाय महिषान्, बृहस्पतये गव्यां, - १०
-स्त्वष्ट्रा उष्टान् ॥ १० ॥

प्रजापतये च वायवे च गोमृगो, वरुणायारण्यो भेषो, यमाय कृष्णो, मरुताजायु
मर्कटः, शार्दूलाय रोहिद, वृषभाय गव्या, क्षिप्रश्येनाय वर्तिक्रा, नीलङ्गये कृषिः,

समुद्राय शिशुमारो, हिर्मृते हस्ती ॥ ११ ॥ ११

मयुः प्राजापत्यं, उलो हलिङ्गो वृषद्वयस्ते धात्रे, दिशो कङ्को, धुङ्क्षाश्रेयी,
कुलविङ्कः पुष्करसादो लोहिताहिस्ते त्वाष्ट्रा, वाचं क्रौञ्चः ॥ १२ ॥ १२

सोमाय कुलङ्ग, आरश्योऽजो नुकुलः शंका तं पौष्णाः, क्रोष्टा मायो, रिन्द्रन्य
गौरमृगः, पिद्वो न्यङ्कः ककुटस्तेऽनुमत्यं, प्रतिश्रुत्काये चक्रुशकः ॥ १३ ॥ १३

सोरी वलाका, शानैः सुजयः श्याण्डुकस्ते मैत्राः, श्वाविज्जामी, सरस्वत्ये शारिः पुरु-
षवाक्, शार्दूलो वृकः पृदाकुस्ते मन्वये, सरस्वते शंकाः पुरुषवारू ॥ १४ ॥ १४

सुपर्णैः पार्जन्यं, अतिर्वाहसो दग्धिदा तं वायवे, कृकवाङ्कः सावित्रो, हंसो वातस्य,
प्लवो महुर्मित्स्यस्ते नदीपतये, द्यावापृथिवीयः कूर्मः ॥ १५ ॥ १५

पुरुषमृगश्चन्द्रमसो, गोघा कालका दारवापाटस्ते वनस्पतीनां, बृहस्पतये वानस्पतये पेद्म-
राजो, ऽलज आन्तरिक्षो, नाक्रो मर्करः पुलीकयस्तेऽहूपारस्य, द्वियं शल्यकः ॥ १६ ॥ १६

एण्यद्दो, मण्डूको मृषिका तिचिरस्ते सर्पाणां, लोपाय आश्विनः, कृष्णो रात्र्या,
शंखो जत्रः शुशुलूरा तं इतरजनानां, जहका वैष्णवी ॥ १७ ॥ १७

अन्यवापोऽर्धमासानां, मृश्यो मयूरः सुपर्णस्ते मन्धर्वाणां, मपाभुङ्गः, कश्यपो मासां,
रोहित्कुण्डुणां चो गोलाञ्जिका तां उत्सरसा, मृत्यवेऽसितः ॥ १८ ॥ १८

[१०] वा २४, २८ । कण्व २६, ३२ ।
[११] ते ५, ५, ११ । कठ ५, ७, १ । वा २४, ३० । कण्व २६, ३३ ।
[१२] ते ५, ५, १२ । वाठ ५, ७, २ । वा २४, ३१ । कण्व २६, ३५ ।
[१३] ते ५, ५, १३ । कठ ५, ७, ७ । व २४, ३२ । कण्व २६, ३६ ।
[१४] कठ ५, ७, ४—६ । वा २४, ३३ । कण्व २६, ३७ ।
[१५] वाठ ५, ७, ३ । वा २४, ३४ । कण्व २६, ३८ ।
[१६] कठ ५, ७, ५ । वा २४, ३५ । कण्व २६, ३९ ।
[१७] वाठ ५, ७, ५ । व २४, ३६ । कण्व २६, ४० ।
[१८] कठ ५, ७, ६ । वा २४, ३७ । वा २, २०, ४१ ।

वर्षाहर्षुर्तुना, — माखुः कंशो मान्थालवस्ते पितृणां, वसुभ्यः कृषिञ्जुलो, वलायाजगरः,
कृषोता उल्लुकः शशस्ते निर्ऋत्यै, रात्र्यै कृष्णः ॥ १९ ॥ १९

चित्रं आदित्याना, — सुष्टो घृणावान् वार्धानसस्ते मृत्यां, आरुणाय समरो, रुरु रौद्रः,
कुर्वयः कुटुर्दात्याहस्ते वाजिनां, कामाय पिकः ॥ २० ॥ २०

सद्गां वैश्वदेव, — स्तरक्षुः था कृष्णः कृष्णो गर्दभस्ते रक्षसा, — मिन्द्राय सकरः, सिध्दो
मारुतः, कृकलासः पिप्पका शकुनिस्ते शरन्गायै, विश्वेभ्यो देवेभ्यः पृषतः ॥ २१ ॥ २१

[१८६४]

॥ इत्युपरिकाण्डे चतुर्दशः प्रपाठकः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशः प्रपाठकः ।

शार्दं दग्धि, — रवकान्दन्तमूलै, — मृदं वसुं, — स्तेगान् दंष्ट्राभ्या, — मवक्रन्देन तालु, वाजं
हंसुभ्या, — सरस्वत्या अग्रजिह्वै, जिह्वाया उत्साद, — मप आस्येन, वृषणा आण्डाभ्या,
— मादित्यान् इमशुभिः, पन्थां भ्रुष्यां, घात्रापृथिवी वर्तोभ्या, विद्युतंकनीनिकाभ्यां,
कर्णाभ्या, श्रोत्रे, श्रोत्राभ्यां कर्णा, अवार्याणि पक्ष्माणि पार्या इक्ष्वः, पार्याणि पक्ष्माण्यवार्या
इक्ष्वो ॥ १ ॥ १

वातं प्राणेना, — ऽपानेन नासिका, — सुपयाममधुरेणोष्ट्रेण, सद्दुत्तरेण, शकलाय स्वाहा,
कृष्णाय स्वाहा, स्तनपित्तुं निषाधेत्, मूर्धानं निवेष्येणा, — ऽशानि मस्तिष्केण, विद्युतं
कनीनिकाभ्यां, प्रकाशेनान्तर, — मनुकाशेन वाह्यं, तेदनीमधरकण्ठेनापः शुष्ककण्ठेन, चित्तं
सन्त्याभि, — रदित्तिः शीर्ष्णी, निर्ऋतिं निर्जलयेन शीर्ष्णी, प्राणान्तसंक्रोशै, रेग्माणं स्तूपेन ॥
॥ २ ॥ २

मशकान् केशै, — रिन्द्रं स्वपसा, वहेन वृहस्पति, शकुनिसादेन कूर्माञ्, शफेराक्रमण, —
स्थूराभ्यां वलं, कृष्टाभ्यां जवं, जहृषाभिरध्वानं, वाहुभ्यां जाम्बिलेनारण्यमग्निमृतीहम्भ्या,
रुद्रं रौराभ्यां, पुषणं दोर्भ्या, — मथिना अंसाभ्याम् ॥ ३ ॥ ३

[१९] गठ. ५, ७-८ । वा. २४, ३८ । कण्व. २६, ४२ ।

[२०] गठ. ५, ७, ९ । वा. २४, ३९ । कण्व. ३६, ४३ ।

[२१] गठ. ५, ७ । वा. २४, ४० । कण्व. २६, ४४ ।

[१] तै. ५, ७, ११-१२ । गठ. ५, १३, १-२ । वा. २५, १ । कण्व. २७, १-२ । सा. श्रौ. ९, २, ५ ।

[२] तै. ५, ७, १२-१४ । गठ. ५, १३, २ । वा. २५, २ । कण्व. २७, ३-४ ।

[३] तै. ५, ७, ११ । गठ. ५, १३, ३ । वा. २५, ३ । कण्व. २७, ५-६ ।

अग्नेः पृथति, — वीर्योनिपृथतिः, सोमस्य तृतीया, ऽषां जुतुर्थ्ये, — दित्याः पञ्चत्रय्ये, — श्री-
पोमयोः पृष्ठी, मरुताः सप्तमी, बृहस्पतेरष्टमी, पूष्णो नवमी, त्वष्टुदेशमी, — नृस्यैकादशी,
वरुणस्य द्वादशी, यमस्य त्रयोदशी ॥ ४ ॥

इन्द्रान्योः पृथतिः, सरस्वत्या निपृथति, — रिन्द्रस्य तृतीया, बृहस्पतेश्चतुर्थी, निर्ऋत्याः
पञ्चमी, — न्द्राण्याः पृष्ठी, सर्पाणां सप्तमी, विष्णोरष्टम्ये, — र्यम्णो नवमी, धातुर्दशमी, —
न्द्रस्यैकादशी, वरुणस्य द्वादशी, यम्यास्त्रयोदशी, द्यावापृथिव्योर्दक्षिणं पार्श्वं; विश्वेषां
देवानामुत्तरम् ॥ ५ ॥

मरुताः स्कन्धा, विश्वेषां देवानां प्रथमां कीकसा, रुद्राणां द्वितीया, ऽऽदित्यानां तृतीया,
वायोः पृष्ठ, — मश्रीपोमयोर्भासुदौ, क्रुञ्चौ श्रोणिभ्यां, मित्रावरुणा ऊरुभ्या, — मिन्द्रावरुणा
अल्गाभ्या, — मारुमणं कुष्ठाभ्या, — मत्सराभिः कर्पिञ्जलान् ॥ ६ ॥

इन्द्रस्य क्रोडो, ऽदित्याः पाजस्यं, दिशो जत्रवो, ऽदित्या भसं, — ज्जिमतान् हृदयो-
पशाभ्या, — मन्तरिक्षं पुलीतता, नम उद्वयेण, बल्मीकान् क्लोमां, ग्लौभिर्गुल्माः, — शक-
वाकौ मत्स्त्राभ्यां, दिवः वृक्षाभ्याः, हिराभिः संवन्ती, — गिरीन् श्लाशीभ्या, सुपलान्
श्रीहा, हृदान् कुक्षिभ्याः, समुद्रमुदरेण, वैश्वानरं भस्मना ॥ ७ ॥

विधुति नाभ्या, पृथः रसेना, — ऽषो यूप्या, मरीचीविप्रुषा, नीहारमुष्मणा, शीनेः
वसत्या, हादुनीर्दुर्षिकाभिः, प्रुष्वा अश्रुभि, — रस्ता रक्षासि, चित्राण्यङ्गै, — नक्षत्राणि रूपैः,
पृथिवी त्वचा, जुम्बकाय स्वाहा ॥ ८ ॥

पुषणः वनिष्ठुनान्धाहीन्स्वधुरगुदया, सर्पां गुदाभि, — रिहृत आन्त्रे, — रूप आस्येन, वृषणा
आण्डाभ्याः, शेषो वाजिनेन, प्रजाः रेतुसा, चापान् पित्तं, प्रदुरान् पापुता, कूर्मान्
शकपिण्डैः ॥ ९ ॥

[४] तै. ५, ७, २१ । वा. २५, ४ । काण्व. २७, ७ ।

[५] तै. ५, ७, २२ । वा. २५, ५ । काण्व. २७, ८ ।

[६] तै. ५, ७, २५ । काठ. ५, १३, ५ । वा. २५, ६ । काण्व. २७, ९ ।

[७] तै. ५, ७, २६ । काठ. ५, १३, ६ । वा. २५, ८ । काण्व. २७, ११—२० ।

[८] तै. ५, ७, २० । वा. २५, ९ । काण्व. २७, १३ ।

[९] तै. ५, ७, २७ । काठ. ५, १३, ७ । वा. २५, ७ । काण्व. २७, १० ।

अग्रये गायत्राय त्रिवृते राधन्तराय वासुन्तिकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वृपती, —न्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बर्हिताय ग्रंभाय पुरोडाशमेकादशकपालः, विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यः सप्तदशेभ्यो वैरुवेभ्यो वापिकेभ्यः पुरोडाशं द्वादशकपालं, मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकत्रिंशद्भ्यां वैराजाभ्यां शारदाभ्यां पयस्स्यां, बृहस्पतये पादस्ताय त्रिणवाय शक्राय हैमन्तिकाय चरुः, सुवित्रं आतिष्ठन्दुसाय त्रयस्त्रिंशदाय रैवताय शशिराय पुरोडाशं द्वादशकपालं, —मनुमत्यै चरुः, वैश्वानरं द्वादशकपालं, —मदित्यै विष्णुपत्न्यै चरुं, कायमेककपालम् ॥ १० ॥ १०

अग्रयेऽहोमुचे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वृपती, —न्द्रायाऽहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं, मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्भ्यां पयस्याः, वायुसवित्रभ्यामागोमुग्भ्यां पयो, ऽश्विभ्यामागोमुग्भ्यां घाना, मरुद्भ्य एनोमुग्भ्यः पुरोडाशः सप्तकपालः, विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्यः पुरोडाशं द्वादशकपालं, —मनुमत्यै चरुः वैश्वानरं द्वादशकपालं, घाताप्रथिवीभ्यामहोमुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपालम् ॥ ११ ॥ ११

[१८७५]

॥ इत्यपरिकाण्डे पञ्चदश प्रपाठकः ॥ १५ ॥

अथ षोडशः प्रपाठकः ।

मां नो मित्रो वरुणो अर्षेमापुरिन्द्र ऋभुर्वा मरुतः परिकशन् ।
 यद्वाजिनो देवजातस्य सप्तैः प्रवक्ष्यामो विदधे वीर्याणि ॥ १
 यन्निर्णिजा रेक्णसा प्रावृतस्य रातिं गुभीर्ता मुस्रतो नयन्ति ।
 सुप्राडजा मेभ्यद्विध्वरूपा इन्द्रापुष्णोः प्रियमप्येतु पाथः ॥ २
 एष छागः पुरो अश्वेन वाजिना पुष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः ।
 अभिप्रियं यत् पुरोडाशमर्वृता त्वेष्टेन सौश्रुत्साय जिन्वति ॥ ३

[१०] ते ७,५,१४ । वा २९,६० । कण्व ३१,४९ ।

[११] ते ७,५,२२ ।

[१] ते ४,६,८—९ । काठ ५,६,४—५ । वा २५,०४—३९ । काण्व २७,२८—४३ ।

[मानो मित्रो...वीर्याणि । ऋ. १,१६२,१, ते स ४,६,८,१, नि. ९,३ । यन्निर्णिजा रेक्णसा० पाथः । ऋ. १,१६२,२, ते स ४,६,८,१ । एष छाग० (चछा०) . जिन्वति । ऋ. १,१६२,३, ते स ४,६,८,१]

यद्भविष्यमृतुशो देवयानं त्रिमांनुपाः पर्यङ्कं नयन्ति ।
 अत्रा पूष्णः शुश्रुमो भ्रामं एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः ॥ ४
 उप प्रागात् सुमन्मेऽधायि मन्सु देवानामाशा उप वीतपुष्टः ।
 अन्वेन५ विप्रा क्रपयो मदन्ति देवानां पुष्टं चक्रुमा सुर्वन्धुम् ॥
 होताध्वयुरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्रामं उत श५स्ता सुविप्रः ।
 तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्थिष्टेन वक्षणा आपुणधम् ॥
 यूपप्रस्का उत ये यूपवाहाक्षपाल५ ये अश्वयुपायं तक्षति ।
 ये चार्विते पंचन५ संभरन्त्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ॥
 यद्वाजिनो दाम् संदानमर्चुतो या शीषिण्या रज्ञानां रञ्जुरस्य ।
 यद्वा घास्य प्रभृतमा३स्ये तृण५ सर्वा ता ते अपि देवेभ्यस्तु ॥
 यद्वध्वमुदरस्यापवाति य आमस्य ऋविषो गुन्धो अस्ति ।
 सुकृता तच्च शुभितारः कृण्वन्तुत मेध५ शृतपाकं पचन्तु ॥ ९
 यद्वध्वस्य ऋविषो मक्षिकांशु यद्वा स्वरो स्वधितो रिप्तमस्ति ।
 यद्वस्तयोः अभितुर्धेनखेपु सर्वा ता ते अपि देवेभ्यस्तु ॥ १०
 यत्ते गात्रादुज्जिता पच्यमानाद्राभिं शूलं निहतस्यावधाति ।
 मा तद्भूम्यामाश्रिपन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशद्वयो रातमस्तु ॥ ११
 ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्कं५ ये ईमाहुः सुरभिर्निहरेति ।
 ये चार्वितो मा५सभिक्षामुपासते उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ॥ १२
 यन्वीक्षणं मा५स्पचन्या उखाया या पात्राणि यूर्ण आसेचनानि ।
 ऊष्मण्यापिघोना चरुणामिद्धाः सुनाः परिभूपन्त्यश्वम् ॥ १३

[यद्वध्विष्यमृतुशो० । ऋ. १, १६२, ४, तै. स. ४, ६, ८, २ । उप प्रागात् सुमन्मे० । ऋ. १, १६०, ७, तै. स. ४, ६, ८, ३ । नि. ६, २२ । होताध्वयुरावया० । ऋ. १, १६२, ५, तै. स. ४, ६, ८, २ । यूपप्रस्का उतये० । ऋ. १, १६२, ६, तै. स. ४, ६, ८, २ । यद्वाजिनो दाम० । ऋ. १, १६२, ८, तै. स. ४, ६, ८, ३ । यद्वध्वस्यमुदरस्या० । ऋ. १, १६२, १०, तै. स. ४, ६, ८, ४ । यद्वध्वस्य ऋविषो० । ऋ. १, १६०, ९, तै. स. ४, ६, ८, ३ । यत्ते गात्रादुज्जिता० । ऋ. १, १६२, ११, तै. स. ४, ६, ८, ४ । ये वाजिनं परि० । ऋ. १, १६२, १२, तै. स. ४, ६, ९, १ । यन्वीक्षणं मा५स्पचन्या० । ऋ. १, १६०, १३, तै. स. ४, ६, ९, १]

चंदश्चाय वासु उपस्तृणन्त्वधिवासः यं हिरण्यान्यसं ।	
सुदानमर्बुन्तं पङ्क्तिं प्रियां देवेष्वप्यामयन्ति ॥	१४
निक्रमणं निषेद्धनं विवर्तनः यञ्च पङ्क्तिशर्मवतः ।	
यञ्च पुरां यञ्च घ्रासिं जघ्रासु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ॥	१५
मां त्वाग्निर्धनयोद्धमशान्धिर्मोषा भ्राजन्त्यभिविक्त जग्धिः ।	
इष्टं वीतमभिगूतैः वपुदकृतं तं देवांसुः प्रतिगृष्णन्त्यश्वम् ॥ १ ॥	१६
समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनां घृतमुध्रे मधुमत् पिन्वमानः ।	
घाजीं बहन्वाजिनं जातवेदो देवान्ता वक्षि प्रियमा सुषस्थम् ॥	१७
तनुनपात् सं पथो देवयानान् प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान् ।	
अनु त्वा सप्ते प्रदिशः सचन्ताः स्वर्षां देवैर्यजुमानाय धेहि ॥	१८
ईदधश्चासि वन्द्यश्चासि वाजिन्नाशुश्चासि मेभ्यश्चासि सप्ते ।	
अग्निष्ठा देवैर्यसुभिः सजोपाः प्रीतैः वह्निः वहतु जातवेदाः ॥	१९
स्तीर्णं बहिः सुष्टरीमा जुषाणोर्हि पृथु प्रथमानं पृथिन्याम् ।	
देवैर्भिरक्तमदितिः सजोपाः स्योनं कृष्णानां सुवितं दधातु ॥	२०
एतां तु वः सुभगा विश्वंवारो विं पृथोभिः श्रेयमाणा उदातैः ।	
ऋष्याः सतीः कृष्यः शुभमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु ॥	२१
अन्तरा मित्रावकृष्णा चरन्ती मुखः यज्ञानामभि सुःविदानं ।	
उपासा वाः सुहिरण्यं सुशिल्पं ऋतस्य योना इह सादयामि ॥	२२
प्रथमां जाः सरथिन्ता सुवर्णां देवां वदन्तौ भुवनानि विश्वा ।	
अपिप्रयं चोदना वां मिमाना हौतारा ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता ॥	२३
आदित्येर्नो भारती वष्टु यज्ञं सरस्वती सह रुद्रेर्न आवीत् ।	
इडोपहृता वसुभिः सजोपाः स्योनं कृष्णानां सुवितं दधातु ॥	२४

[यदश्वाय वास० ऋ १, १६२, १६; तै. सं ४, ६, २, २ । निक्रमणं निषेद्धनं० ऋ. १, १६२, १४, तै. सं ४, ६, १, १ । मा त्वाग्निर्धे(धर्व०) नवी० । ऋ. १, १६२, १५; तै. सं. ४, ६, २, २]

त्वष्टा धीरं देवकामं जजान त्वष्टुरर्वा जायत आशुरश्वः ।	
त्वष्टेर्मा विश्वा भुवना जजान वहांः कर्तारमिहं यक्षि होतः ॥	२५
अश्वो घृतेन तमन्या समक्ता उपु देवं क्रुतुशः पाथ एतु ।	
वनस्पतिदेवलोकं प्रजानं चर्मिना हृद्यां स्वादितानि वक्षन् ॥	२६
प्रजापुतेस्तपसा वावृधानः सद्यो जातो हधिपे यज्ञमग्रे ।	
स्वाहाकृतेन हविषा पुरोगां याहि साध्या हविरदन्तु देवाः ॥ २ ॥	२७
युजंन्ति ब्रध्नमरुपं चरन्तं पति तस्थुपः । रोचन्ते रोचनां दिवि ॥	२८
युजन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणां धृष्णु नृवाहसा ॥	२९
केतुं कृष्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुपद्भिरजायथाः ॥	३०
जीमूतस्येव भवति प्रतीकश्च यद्वर्मा याति समदामुपस्थे ।	
अनाविद्यया तन्वा जय त्वं सं त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु ॥	३१
धन्वना गां धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीव्राः समदो जयेम ।	
धनुः शत्रोरपकारं कृणोतु धन्वना सर्वाः प्रतना जयेम ॥	३२
वक्ष्यन्तीवेदाग्नीमन्ति कर्णं प्रियं संस्त्रायं परिपस्वजानां ।	
योपेव शिङ्के वितताधि धन्वञ्ज्या इयं समने प्रारयन्ती ॥	३३
ते आचरन्ती समनेव योषा मातेव पुत्रं विभृतामुपस्थे ।	
अप शत्रून् विध्यतः सश्मिदाने आत्नीं इमे विस्फुरन्ती अभिव्रान् ॥	३४
बहनां पिता बहुरस्य पुत्रः चिथा कृणोति समनावर्मस्य ।	
इपुधिः संज्ञाः पृतनाश्च सर्वाः पूष्टे निनद्धो जयति प्रसूतः ॥	३५

[३] ते ७, ४, २०, ४, ६, ६ । वाठ ५, ६, १ । वा २३, ५—६, २२, ३७—४४, ५२—५४, ४६—४७, ४९, ४८, ५१, ५०, ५५—५७ । कण २५, ५—६, ३१, १२—१६, १८, २२, २०, १९, १७, २०—२३ । मा धी ९, २, ३—४ ।

[युजंन्ति ब्रध्नमरुपं० । ऋ. १, ६, १, सा १४६८, अथर्व २०, २६, ४, ४७, १०, ६९, २; ते सं ७, ४, २०, १ । युजन्त्यस्य काम्या० । ऋ. १, ६, २, सा. १४६९, अथर्व २०, २६, ५, ४७, ११, ६९, १०, ते म. ७, ४, २०, १ । केतुं कृष्वन्नकेतवे० । ऋ. १, ६, ३; सा १४७०, अथर्व. २०, २६, ६, ४७, १२, ६९, ११, ते मं ७, ४, २०, १, ते मा. ३, ९, ४, ३ । जीमूतस्येव भवति० । ऋ. ६, ७५, १, ते. सं. ४, ६, ६, १ । धन्वना गा धन्वनाजि० । ऋ. ६, ७५, २, ते. सं. ४, ६, ६, १; नि ९, १७ । वक्ष्यन्तीवेदाग्नीमन्ती० । ऋ. ६, ७५, ३, ते म. ४, ६, ६, १, नि ९, १८ । ते आचरन्ती० । ऋ. ७, ५, ५, ते सं ४, ६, ६, २, नि ९, ४७ । बहनां (०ष्टी०) पिता० । ऋ. ६, ७५, ५; ते म. ४, ६, ६, २, नि ९, १४]

अजिहन्ति सान्धेयां जघनं उपजिघत् । अश्वजनि प्रचेतसोऽश्वान्समस्तु नोदय ॥	४६
उपश्यास्य पृथिवीमृतं द्यां पुरुत्रां ते मनुतां विष्टितं जगत् । सं दुन्दुभे सर्जरिन्द्रेण देवैरारादवीयो अपसेध शत्रून् ॥	४७
आक्रन्दय बलमोजो ना आधा निष्टनिहि दुरितां बाधमानः । अपप्रोथ दुन्दुभे दुलुना इतं इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीडयस्व ॥	४८
आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमहुन्दुभिर्वावदीति । समक्षपर्णाश्वरन्तु नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ॥ ३ ॥	४९
समिदिशामाशयानः स्वर्विन्मुधु रेतो माधवः पात्वस्मान् । अभिर्देवो दुष्टरीतुरदग्ध इदं क्षत्रं रक्षतु पात्वस्मान् ॥	५०
रथन्तुरं सामभिः पात्वस्मान् गायत्रीं छन्दसां विश्वरूपा । त्रिवृक्षो विष्टया स्तोमो अह्ना समुद्रो वात इदमोजः पिपर्तु ॥	५१
उग्रां दिशामभिभूतिवेषोधाः शुचिः शुक्रं अहन्नोजसीनि । इन्द्राधिपत्यैः पिपृतादतो नो महि क्षत्रं विश्वतो धात्येदम् ॥	५२
बृहस्ताम क्षत्रभृद्बृहस्पृष्णं त्रिष्टुभोजः शुभितमुग्रवीरम् । इन्द्रः स्तोमिन पञ्चदशेन मध्यमिदं वतिन संगरेण रक्षतु ॥	५३
प्राचीं दिशां सहर्षशा यज्ञस्वती विश्वे देवाः प्रावृषाह्नां स्ववती । वैरूपे सामन्नाधि तच्च शक्रेण जगत्येनं विश्वविश्यामि ॥	५४
इदं क्षत्रं दुष्टरुमस्त्वोजोऽनापृष्टं सहरेस्यं सहस्वतु । विश्वे देवाः समद्वयेन वर्च इदं क्षत्रं सुल्लिलंघातमुग्रम् ॥	५५
धर्त्रीं दिशां क्षत्रमिदं दाधारोपस्थाशानां मित्रवृद्धस्त्वोजः । मित्रावरुणा शरदाह्ना चिकित्तमस्मै राष्ट्राय महि शर्मं यच्छतम् ॥	५६

आजिहन्ति सान्धेयां० । ६, ७५, १३, ते सं ४, ६, ६, ५, नि १, २० । उपश्यास्य पृथिवी० । क. ६, ४७, २९; अथर्व. ६, १२६, १; ते. सं ४, ६, ६, ६, नि ५, १३ । आक्रन्दय बलमोजो० । क. ६, ४७, ३०, अथर्व. ६, १२६, २; ते सं ४, ६, ७, ७ । आमूरज प्रत्यावर्तये० । क. ६, ४७, ३१; अथर्व. ६, १२६, ३; ते. सं. ४, ६, ६, ७]

[४] गे. ४, ४, ११ । काठ. २२, १४ । वा. ३४, ८—१११८, ७२—७३, २६, ८, २७, ३९, ३६, ४ । काव. ३३, ३, २०, ४१—४२, २८, ८, २९, ४४, ३६, ४ ।

त्रैराजं सामन्त्रधि मे मनीषानुष्टुभा संभृतं वीर्यं सहः ।	
इदं ध्वं मित्रवृद्धादीन् मित्रावरुणा रक्षतमाधिपत्यैः ॥	५७
सम्राड् दिशां सहसाम्नी सहस्वत्युतं हंमन्तो विष्टया नः पिपतु ।	
अवस्युवाता वृद्धती नं शकरी दिशां तुव्युवतु नो घृताची ॥	५८
स्वर्वती सुदुशा नः पयस्वतीमं यज्ञमवतु यां घृताची ।	
त्वं गोपाः पुरएतोतं पश्चाद्ब्रह्मस्वते याम्यां युङ्गधि वाचम् ॥	५९
ऊर्ध्वा दिशां रन्तीराशौपधीनां सश्वत्सरेण सविता नो अह्ना ।	
रेवत्सामातिष्ठन्दा उ छन्दोऽजातशत्रुः स्योना नो अस्तु ॥	६०
स्तोमस्त्रयस्त्रिंशं ध्रुवनस्य पत्नी विवस्वद्वाते अभि नो गृणीहि ।	
घृतवती सवितुराधिपत्ये पयस्वती रातिराशा नो अस्तु ॥	६१
अन्वघं नो अनुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम् । अग्निश्च हव्यवाहुनो भवतं द्राशुपे मयः ॥	६२
अन्विदनुमते त्वं मन्पासै शं च नस्कृधि ।	
कृत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ना आंगृथपि तारिपत् ॥	६३
वैश्वानरो न ऊत्यां प्रयातु परावतः । अग्निरुक्थेन वाहसा ॥	६४
पृष्टो दिवि ॥	६५
ध्रुवा दिशां विष्णुपत्न्यपोरास्वैशाना सहस्रो यां मनोता ।	
वृहस्पतिर्मातरिश्वोतं वायुः सध्वाना वाता अभि नो गृणन्तु ॥	६६
विष्टम्भो दिवां धरुणा पृथिव्या अस्वैशाना जंगतो विष्णुपत्नी ।	
ज्यचस्वतीपयन्ती संभृतिः शिवा नो अस्वदितेरुपस्थे ॥	६७
कवा नः ॥	६८
कां अघं युङ्क्ते धुरिं गां क्रतस्य शिमीवतो भामिनो दुईणायून ।	
आसन्निपून् हृत्संसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधत् मे जीवात् ॥ ४ ॥	६९

[अन्वघ (अनु) नो अनु० (०यानु०) । ऋ परि ३, ३; अघवं. ७, २०, १ । अन्विदनुमते २२० । ऋ परि ३, ४; अघवं. ७, २०, २ । वैश्वानरो न ऊत्या० । अघवं. ६, ३५, १; वा. श्रौ. सू. २, ११ । पृष्टो दिवि पृष्टो० । ऋ. १, ९, ८, १, १० । वा. ३, ११, १, १ । विष्टम्भो दिवो धरुणा (०जा) ० । ऋ. १, ९, ६ । कवा नः० । ऋ. ४, ३, १, १ । वा. १, ६९, ६८०; अघवं. २०, १२४, १ । ती. सं. ४, २, ११, २; ती. आ. ४, ४२, १ । ती. प्राय. यु. २, ० । ऋ. १, ८४, १६; वा. ३४१; अघवं. १८, १, ६; ती. सं. ४, २, ११, ३; नि. १४, २५]

- अग्नेर्मन्वे प्रथमस्यामृतानां यं पञ्चजन्यं बृहवः समिन्धते ।
 विश्वस्यां विशिं प्रविशिशिवां संसमीमहे सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥ ७०
- यस्येदं प्राणस्त्रिमिपयदं जति यस्य ज्ञातं जन्मानं च केंरलम् ।
 स्तोम्यमिं नाथितो जोहवीमि सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥ ७१
- इन्द्रस्य मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो वृत्राः स्तोमा उप मांमुपांगुः ।
 यो दाशुपः सुकृतो हवमूप गन्ता सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥ ७२
- यः संग्रामं नयति सं वशीं युधं यः पुष्टानि ससृजेति त्रयाणि ।
 स्तोमिन्त्रं नाथितो जोहवीमि सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥ ७३
- मन्वे वां मित्रावरुणा तस्यु विचं सत्यो जसा दुर्दृणा यं नुदधे ।
 या रोजाना मरुधं यात उग्रा तां नो मुञ्चत्वमांगसः ॥ ७४
- यो वा रथं क्रजुरश्मिः सत्यधर्मा मिथुचरन्तमुपयाति दुपयन् ।
 स्तोमि मित्रावरुणौ नाथितो जोहवीमि तां नो मुञ्चत्वमांगसः ॥ ७५
- वायोः सवितुर्विदधानि मन्महे या आत्मन्वृद्धिभूतो यो च रक्षतः ।
 यो विश्वस्य परिभू सुभुवधुस्तां नो मुञ्चत्वमांगसः ॥ ७६
- उप श्रेष्ठा न आशिरो देवयोर्धर्मा अशिरन् ।
 स्तोमि वायुं सवितारं नाथितो जोहवीमि तां नो मुञ्चत्वमांगसः ॥ ७७
- रथितमौ रथीनामह ऊरये शुभं गमिष्यौ सुयमेभिरथैः ।
 ययोर्वा देवां देवैर्नित्पितमोजस्तां नो मुञ्चत्वमांगसः ॥ ७८
- यदयातं बहृतुं सूर्यायास्त्रिचक्रेणु ससंदुमिळमानां ।
 स्तोमि देवा अश्विनौ नाथितो जोहवीमि तां नो मुञ्चत्वमांगसः ॥ ७९
- मरुतां मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वे ।
 आशान् हुवे सुयमानुवर्षे वे नो मुञ्चत्वहेतसः ॥ ८०

[५] ते. ४, ७, १५। काठ २२, १५। वा १२, २३, ३४, ८—९, १८, ७२, २९, ८। काथ १३, २४, ३३, ८, २०, ४१, २८, ८।
 [अग्नेर्मन्वे प्रथमस्यां । ४, २३, १ । यस्येदं प्राणस्त्रिमि० । अथर्व ४, २३, ७ । इन्द्रस्य मन्वे० । अथर्व ४,
 २४, १ । यः संग्रामं नयति० । अथर्व ४, २४, ७ । मन्वे वां मित्रावरुणा० । अथर्व ४, २९, १—२ । यो वाचं
 (ययोः) रथं क्रजुं (सत्यं) । अथर्व ४, २९, ७ । वायोः सवितुर्विदधानि० । अथर्व ४, २५, १ ।
 उप श्रेष्ठा न० । अथर्व ४, २५, ७ । रथितमौ (प्र सुमतिं) रथीना० । अथर्व ४, २५, ६ । स्तोमि देवा
 (भवाशर्वी) ० । अथर्व ४, २८, ७ । मरुतां (देवानां) मन्वे० । अथर्व ४, २७, १]

वेराजं सामन्त्रधि मे मनीषानुष्टुभा संभृतं वीर्यं सहः ।	
इदं ध्रुवं मित्रं वृद्धाद्रौ मित्रावरुणा रक्षतमाधिपत्यैः ॥	५७
सम्राड् दिशां सहस्रास्त्री सहस्वयुतुहंमन्तो विष्टया नः पिपतु ।	
अस्वयुवाता बृहती न शकरी दिशां त्वेव्यवतु नो घृताची ॥	५८
स्वर्वती सुदेया नः पयस्वतीमां यज्ञमवतु यां घृताची ।	
त्वं गोपाः पुरातोतं पश्चाद्बृहस्पते याम्यां युङ्ग्धि वाचम् ॥	५९
ऊर्ध्वा दिशां रन्विराशांपृषीनां सवत्सरेण सविता नो अह्ना ।	
रेवंसामातिच्छन्दा उ छन्दोऽज्ञातशत्रुः स्योना नो अस्तु ॥	६०
स्तोमस्त्रयास्त्रिंशो अवनस्य पत्नी विवस्त्रदाते अभि नो गृणीहि ।	
घृतवती सवितुराधिपत्ये पयस्वती राविराशां नो अस्तु ॥	६१
अन्वद्यं नो अनुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम् । अग्निश्च हव्यवाह्नो भवतं द्राक्ष्ये मया ॥	६२
अन्विदनुमते त्वं मन्यासि यं च नस्कधि ।	
कृत्वे दक्षाय नो हिनु प्र न्ना आप्युत्पि तारिपत् ॥	६३
वैश्वानरो न उत्यां प्रयातु परावतः । अग्निरुक्थेन वाहसा ॥	६४
पृष्टो दिवि ॥	६५
ध्रुवा दिशां विष्णुपत्न्यग्नोरास्येशाना सहस्रो यां मनोता ।	
बृहस्पतिर्मातरिश्रोतं वायुः संध्राना वाता अभि नो गृणन्तु ॥	६६
विष्टम्भो दिवो धरुणा पृथिव्या अस्थेशाना जग्मुतो विष्णुपत्नी ।	
प्यचस्वतीपयन्ती सुभृतिः शिवां नो अस्त्वदितेरुपस्थे ॥	६७
कंया नः ॥	६८
सो अद्य युङ्क्ते धुरिं गां क्रुनस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हिणायून ।	
आसन्नियून हस्त्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधन् मं जीवात् ॥ ४ ॥	६९

[अन्वद्य (अनु) नो अनु० (०घानु०) । ऋ. परि ३.३. अथर्व. ७,२०,१ । अन्विदनुमते २३० ।
 ५५ पां. ३,४, अथर्व. ७ २०,२ । वैश्वानरो न उत्यां । अथर्व ६,३५,१; आ. श्रौ. सू. २,११ । पृष्टो
 दिवि पृष्टो । ऋ. १,२८,२; ती. घ. १,५,२२,१. ती. मा. ३,११,६,४ । विष्टम्भो दिवो धरुणा (०घां) ।
 ऋ. १,८१,६ । कंया नः । ऋ. ४,३१,१; मा. १,६१,६८२; अथर्व. २०,१२४,१; ती. सं. ४,२,११,२. ती. आ.
 ४,४१,२ । सो अद्य युङ्क्ते । ऋ. १,८४,१३. मा. ३,४१; अथर्व १८,१,६. ती. घ. ४,५,११,३; ति. १४,२५]

अग्नेर्मन्वे प्रथमस्यामृतानां यं पाञ्चजन्यं बृहद्वः समिन्धते ।

विश्वस्यां विशिं प्रविविशिवांसमीमहे सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥

७०

यस्येदं प्राणान्निमिषद्यदेजुति यस्यु जातं जनुमानं च केवलम् ।

स्तौम्यमिं नाथितौ जोहवीमि सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥

७१

इन्द्रस्य मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो वृत्रः स्तौमा उप मासुपांगुः ।

यो दाशुपः सुकृतो हवमपु गन्ता सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥

७२

यः संग्रामं नयति सं वशीं युधे यः पृष्टान्ति ससृजति त्रयाणि ।

स्तौमीन्द्रं नाथितौ जोहवीमि सं नो मुञ्चत्वंहसः ॥

७३

मन्वे वां मित्रावरुणा तस्यु वित्तं सत्यौजसा दुर्हणा यं नुदधे ।

यां राजाना सरथं यात उग्रा तां नो मुञ्चतमांसः ॥

७४

यो वां रथं क्रजुरदिमः सत्यधर्मा मिथुचरन्तमुपयाति दूषयन् ।

स्तौमि मित्रावरुणौ नाथितौ जोहवीमि तां नो मुञ्चतमांसः ॥

७५

वायोः सवितुर्विदधानि मन्महे या आत्मन्वद्विभुतो यां च रक्षतः ।

यो विश्वस्य परिभू वृमूवधुस्तां नो मुञ्चतमांसः ॥

७६

उप श्रेष्ठा न आशिरो देवयोर्धर्मा अस्थिरन् ।

स्तौमि वायुं सवितारं नाथितौ जोहवीमि तां नो मुञ्चतमांसः ॥

७७

रथितमौ रथीनामह ऊतये शुभं गमिषौ सुयमेभिरथैः ।

ययोर्वा देवां देवेष्वनिपितमोजस्तां नो मुञ्चतमांसः ॥

७८

यदेयातं बहन्तं सूर्यायास्त्रिचक्रेण ससंदमिष्टमानौ ।

स्तौमि देवा अश्विनौ नाथितौ जोहवीमि वां नो मुञ्चतमांसः ॥

७९

मरुतां मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्यामवन्तु विधे ।

आर्शनं हुवे सुयमानुतये तं नो मुञ्चन्त्येनसः ॥

८०

[५] वे. ४, ७, १५। काठ. २२, १५। वा. १२, २३, ३४, ८—३, १८, ७, २३, ८। ऋष्य १३, २४, ३३, ८, २०, ४१, २८, ८।
[अग्नेर्मन्वे प्रथमस्यां ० । ४, २३, १ । यस्येदं प्राणान्निमि ० । अथर्व. ४, २३, ७ । इन्द्रस्य मन्वे ० । अथर्व. ४,
२४, १। याः संग्रामं नयति ० । अथर्व. ४, २४, ७ । मन्वे वां मित्रावरुणा ० । अथर्व. ४, २९, १—२ । यो वां
(ययोः) रथं क्रजुं (सत्यं) । अथर्व. ४, २९, ७ । वायोः सवितुर्विदधानि ० । अथर्व. ४, २५, १ ।
उप श्रेष्ठा न ० । अथर्व. ४, २५, ७ । रथितमौ (प्र सुमतिं) रथीनां ० । अथर्व. ४, २५, ६ । स्तौमि देवा
(अयाशर्वी) ० । अथर्व. ४, २८, ७ । मरुतां (देवानां) मन्वे ० अथर्व. ४, २७, १]

अथ चतुर्थं काण्डम् ।

अथ प्रथमः प्रपाठकः ।

पुरोडाशब्राह्मणम् ।

वनस्पतीन्वा उग्रो देवं उद्वीपत्, तं शम्वा अक्षुशमयत्, — स्तं च शम्वाः शुमीत्, यं च
 शुमीशाख्या वत्सानपाकरोति शान्त्यै, पूर्णवती कार्या, पशुनां वा एतद्रूपं, पुशुमान् भवति,
 यद्वृपर्णा स्याद्दण्डस्य तद्रूपं, वज्रो दण्डो, वज्रेण पशुनाभिप्रवर्तयत्, तृतीयस्यां वै द्विवि
 सोम आसीत्, तं शायत्री श्येना भूत्वाहुरत्, तस्य पूर्णमलियत्, ततः पूर्णोऽजायत्, तत्
 पूर्णस्य पूर्णत्वं, तस्मात् सर्वेऽन्ये वनस्पतयः पूर्णिना, ऽथैषं पूर्णं उच्यते, यत् पूर्णशाख्या
 वत्सानपाकरोति तमेव सोममवुरुन्दे, देवा वै ब्रह्म समुदन्त, तत् पूर्णं उपाश्रुणोत्, सुश्रेष्ठा
 वै नामिषं, न बुधिरो भवति य एवै वेंदु, ब्रह्म वै पूर्णो, यत् पूर्णशाख्या प्रार्पयति ब्रह्म-
 णैवैनाः प्रार्पयति, — वै त्वे, — तीर्पमूर्जं यज्ञे च यज्ञपतौ चाधाद्, वार्यवः स्थेति, वार्युर्वी
 अन्तरिक्षस्याध्वक्षो, अन्तरिक्षदेवत्याः पशवो, वार्युरेवैनानन्तरिक्षाय परिददाति, प्र वा एना-
 नेतदाकरोति, यद्धार्यवः स्थेत्याहा, — ऽरूप्यस्येव हि वार्यु, — देवो वः सविता प्रार्पयत्विहि,
 सवितृयुवत् एवैनाः प्रार्पयति, श्रेष्ठतमाय कर्मणा इति, यज्ञो वै श्रेष्ठतमो, यज्ञयिवैनाः प्रा-
 र्पयत्या, — प्यायध्वमन्या देवैभ्या इति, वत्सेभ्यश्च वा एतां मनुष्येभ्यश्च पुरोप्यायन्ते, ऽथै-
 तद्वि देवैभ्य एवैना अप्याययति, मा वः स्तेन ईशत माधेशसा इत्या, — शिपुमेवाशास्ते,
 ध्रुवा अस्मिन् गोपतौ स्यात् ब्रह्मीरिति, प्रैव जनयति ॥

शुद्धा अपः मुप्रमाणे पिवन्तीः ॥ १
 इति पुनात्येवैनाः ॥ २
 रुद्रस्य हेतिः परि वो वृणक्तु ॥ ३
 इति रुद्रदेवैनास्त्रायन्ते ॥ पूर्वा वः परस्वा अदितिः प्रेत्वंरीया इन्द्रो वोऽध्वक्षोऽनृषाः पुनरेत ॥ ४
 इति त्रयो वा इमे लोका, एभ्य एवैना लोकेभ्यः पुनरावर्तयति, यज्ञमानस्य पशुनां पार्हा, —
 ति यज्ञमानस्यैव पशुनां गोपीयायाहिःसायै ॥ प्रतीचींश्च शांसामुपगृहति तस्माद्भ्राम्याः पशवः
 सायमरण्याद्वाद्वाग्मायन्ति, प्रत्यञ्च एनं पशवो भवन्ति य एवै वेंदु ॥ १ ॥ ५-८

[१] मे. १,१,१. । ते. ब्रा ३,२,१ । कठ. ३०,१० । कपि ४६,८ । वा १,१,१६,५० । चाण्य १,१—३,१०,५० ।
 [मा वः स्तेन ईशत ० । ४,२१,७]
 मे. ४२.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसृष्टेऽश्विनोर्गर्भ्यां पूष्णां हस्ताभ्यामाद्भुद्वा इति, सवितृप्रसूत एवैनां
 देवताभिरादत्ते, प्रजापतिर्वा औपधीः पुरुशो वेद, प्राजापत्योऽश्वो, यदश्वपरंशु ब्रह्मिर्दी-
 त्योपधीनामहिंसायै, गोपदसी, त्ति रयिं यजमाने दधाति, प्रत्युष्टं रक्षा, इति रक्ष-
 सामपहृत्यै, प्रयमगाद्विषणा ब्रह्मिरेति, विद्या वै धिषणा विद्ययैवेनदछैति, मनुना कृता
 स्रधया वितृष्टेति, मनुनाऽश्वेषां कृता स्रधया वितृष्टा तया वहन्ते क्रयः पुरस्तादिति, ब्राह्मणाः
 क्रयः, क्रयः क्रयः ॥ ९

देवभ्यो जुष्टुभिर्ह र्हिरासदे ॥ १०

इति देवभ्य एवैनं जुष्टं करोति, देवानां परिपूतमसीति, यदा इदं किंच तद्देवानां परिपूतं,
 यथा श्रेयसे प्रोच्य कर्म करोत्येवं वा एतद्देवभ्यः प्रोच्य ब्रह्मिर्दीति, यावत् परिदिशति तत्
 सर्वं दाति, यत्तत्सर्वं न दाति यज्ञस्य तदतिरेचयति, यदं यज्ञस्यातिरिच्यते भ्रातृव्यं तेन
 वर्धयत्यै, कश्च स्तमं परिदिशति, तं सर्वं दाति यज्ञस्मानतिरेचाय, विष्णोः स्तुप इति,
 विष्णोर्वै स्तुपोऽडिद्यत्, स पृथिवीं प्राविशद्, यत् प्रथमं नैतसुर्जदातिमर्हद्, देवस्य त्वा
 सवितुः प्रसृष्टेऽश्विनोर्गर्भ्यां पूष्णां हस्ताभ्यां ब्रह्मिर्देवसद्वनं दामीति, सवितृप्रसूत एवै-
 नुदेवताभिर्दाति ॥ मार्धो मौपरि पुरुस्त ऋध्यासम् ॥ इत्योपधीनामहिंसायै ॥ अछेत्तां ते
 मार्धम् ॥ इति यावद्यानदेरमग्निद्वानध्रुर्धुर्ब्रह्मिर्दीति तौ नदस्यात्मनो मीयते, नास्यात्मनो मीयते यं
 एवै वेदां, इतस्त्वं रुहिः शतमलिशं विरोहं, त्योपधीनेव भूमानं दधाति, सहस्रवलिशा
 विं वयं रुहेमं, त्याश्रिपुमेवांशास्तं, अदित्या रास्नासीती, यं वा अदिति, रस्या एवैनद्रा-
 स्तां करोती, न्द्राण्याः संनहनमिती, न्द्राणीं वा अग्रे देवतानां समनद्यता ऋद्विकामा,
 सांमोदद्वया, ऋभोति य एवै वेदु, ब्रह्मिः संनद्यति, प्रजा वै रुहिं, प्रजानां संतत्ये
 प्रजानामपराभाषाय, तस्मात् आज्ञा प्रजाः संतताः, पूर्वा ते ग्रन्थिं ग्रन्थान्त्विति, पुष्टिर्वै पूर्वा,
 पुष्टिं यजमाने दधाति, सं ते मांस्था, दिति यजमानस्याहिंसायै ॥ ११-१५

आपस्त्वाम्बिन्वितौ त्वांमृपयः सप्तं मामृजुः । ब्रह्मिः सूर्यस्य रश्मिभिरुपेसां केतुमारुभे ॥ १६
 इत्यश्विनौ वै देवानां सिपंजौ, ता एनाञ्जिपज्यता, इन्द्रस्य त्वा वाहुभ्यामुद्यच्छा इती, न्द्र-

[०] मै १,२,० । तं वा ३,२,२ । कण्ठ ३२,१ । वपि ४७,१ । वा १,१०,२१,२४,२,११,५,२२,२६,१,१,३०,
 ९,३०,३८,१२,९,२८,१८,३७,२०,३,३७,१,३८,१,१,७,२९ । वाण्य १,१३,३६,४०,२,२२,५,२८,३३,६,१,
 १०,४३,१०,३९,१२,४,१२,९,२८,२०,७,२१,९३,३७,१,३८,१,१,१०,४६ । [देवस्य त्वा सवितुः ० ।
 अयं १९,५२,२]

स्यैवेन्द्राहुभ्यामुद्यच्छते, बृहस्पतेर्मूर्ध्निहारामीति, ब्रह्म वै बृहस्पति, ब्रह्मणैवेन्द्रस्त्यु, — अर्धन्त-
रिक्ष, — मिति समिष्टया एवा, — ऽऽदित्यास्त्वा पृष्ठे सादयामीती, — यं वा अदितिरस्यामिर्वैन्द्रसी-
पदत् ॥ वाहिरसि देवगर्भम् ॥ इत्यासन्नमभिमन्त्रयते, बृह्म वा एतस्य पूर्वद्युराह्वियमाणस्येह चेह
च स्कन्दस्य, — स्कन्नमेनदेवेताभ्यः संप्रादायजमानस्याहिसायै ॥ २ ॥ १७-१९

पृश्वेद्युरिष्मा वाहिः कुर्वन्ति, यज्ञभेवारभ्योपवसति, प्रजापतिः प्रजा असृजत्, तस्योरि
अस्रस्तेता, स एताभ्यामुखाभ्यां प्रत्यघत्, यदेतै उर्ये भवतः, प्रजापतेर्वैरिं प्रतिदधा-
ति, शुन्धध्वं देव्याय कर्मणा, इति देवेभ्य एवेनानि शुन्धति, वंसूनां पवित्रमसीति,
वंसूना वा एतद्भागधेयं, तेभ्य एवेनत् करोति, पवित्रमपिदधात्यो, — पधीनां च पशूनां
च पयः संसृजति, वाच यच्छति यज्ञस्य धृत्यै, धारयन्नास्ते, धारयन्त्व इव हि दुहन्ति,
द्यौरसि पृथिरव्यसीत्या, — म्यामिवेनां प्रवृणाक्ति, मातरिश्चनो घर्म इत्य, — न्तरिक्ष वा मातरि-
श्चनो घर्मो, ऽन्तरिक्षस्य धृत्यै, कामधुक्षः, सा विश्वायुः, सा विश्वभूः, सा विश्व-
कर्मत्य, — सा वाव विश्वायु, — रन्तरिक्ष वा विश्वभू, — रियं विश्वकर्म, — मान्वा एतल्लोकान् यथापूर्व
प्रदापयत्, इमांल्लोकान् यथापूर्व प्रचान् दुहे य एव वा वेद, तिस्रो यजुषामिमन्त्रयते, त्रयो
वा इमे लोकान्, एषु वा एतं लोकं पुरं स दधाति, तस्मादिमांल्लोकान् प्रजा उपजीवन्ति,
हुतः स्तोको हुतो द्रप्स, इत्यभिमन्त्रयतेऽस्कन्दाय ॥ इन्द्राय देवेभ्यो हविर्विदुं दुग्धि ॥ इति
प्रिरुददति, त्रिपत्या हि देवा, न दारुपात्रेण दुह्या, — दग्निमदं दारुपात्रं, यानयामेन
हविषा यजेत्, तदं स्माहुदग्निः पुरोडागमुखं हविं, — न वा इत इतः पुरोडागं हविषो
यामोऽस्ति, दोग्ध्व्यमेवेति, न शूद्रो दुह्या, — दसुतो वा एष सभूतो, ऽसन्त्याद,
यदं पवित्रमत्येति तद्विं, — रभिहोत्रमेव शूद्रो न दुह्यात्, तद्विं नात्पुनन्ति ॥ २०-२२

संपृच्यध्वमृतावरीह्वर्मिणा मधुमत्तमाः । पृञ्चतीः पयसा पयो मन्द्रां धनस्य सातये ॥ २३
इति प्रतिनयति श्रुतत्वायु, श्रुतकामा हि देवा, इन्द्राय त्वा भागं सोमिनातुगर्भमिति,
सोममेवेन्द्र करोति, तस्यु इ त्वै सोमपीथः सतुतो य एव वा विद्वान्साञ्चार्यं पिबन्ति ॥ अदस्व-
ममि विष्णवे त्वा ॥ इति, यज्ञो वै विष्णु, — यज्ञायैवेन्द्रदस्तं करोति, विष्णो हव्यं रत्नस्व-
ति, यथाहेप ते भागस्ते रत्नस्वत्ये, — यं वा एतद्विष्णुमाहे, — तंसे हव्यं, तद्रत्नस्वति,

नं मृत्वात्रेणापिदध्यात्, पितृदेवत्युक् हविः स्याद्, दारुणत्रेणापिदध्या, —दग्निमद्वै दारुणत्रं, —म-
ग्निरेव हृव्यं रक्षत्यु, —दुन्वत्कार्यं, —मापो वै रक्षोर्मी, —रपो रक्षांसि न तुरन्ति, रक्षुसा-
मपहृत्यै ॥ ३ ॥ २४-२६

यो वै श्रद्धामनालभ्य यजते नास्य देवमनुष्या इष्टाय श्रद्धत्य, —पो प्रणुयत्यां, —पो वै श्रद्धां,
श्रद्धामिवालभ्य यजता, आपो यज्ञो, यज्ञं तत्वा प्रचुरत्या, —पो देवानां प्रियं धाम्, देवानां
प्रियं धाम् प्रणीय प्रचुरत्या, —पुः सत्यं, सत्यमेवालभ्य यजता, आपो रक्षोर्मी, रक्षुसा-
मपहृत्या, आपो यज्ञो, यज्ञं भ्रातृव्याय प्रहरति स्तत्या, आपः श्रद्धां, श्रद्धास्य देवाः
श्रेणुनुष्या इष्टाय दधते यस्यैव विदुष एव विद्वानपः प्रणुयति, देवीरापोऽग्रेगवा, इति
यज्ञमेव प्रणयति, देवस्य त्वा सवितुः प्रुसश्चेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामादृदा, इति
सवितुः प्रसृत एवैनदेवताभिरादत्त उर्ध्वनरिक्ष, —मिति समिष्ट्या एव, प्रत्युष्टु रक्षा, इति रक्षु-
सामपहृत्यै, धूरसि, ध्वर ध्वरन्तमिति, धुर्यो वै नामैः शोऽग्निरेदनालभ्यातीयाद्, यज-
मानं शुचापुषेद्, द्वौ वाचं पुरुषस्य भ्रातृव्यौ, यं द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि, ता एव शुचापुषति ॥
॥ ४ ॥ २७

देवानामसि बद्धितम् संस्नितम् पप्रितम् जुष्टतम् देवहृतम्, —मिति देवेभ्य एवैनद्वद्धितम् सं-
स्नितम् पप्रितम् जुष्टतम् देवहृतम् करोत्यं, द्रुतमसि हविधीनं, दृहृस्व, मा ह्या, —रिति
दृहृस्वैवैनद्, विष्णोः क्रमोऽस्यु, —रु वातायेति, यद्वै किंच वातो नाभियाति तद्वरुणस्या, —
वरुण्यमेवैनत् करोति, मित्रस्यु वृथक्षुपा प्रैक्षा, इति मित्रमेवैनान् कुरुते ॥ ऊर्जे गृहीत ॥
इत्यूर्जे यजमाने दधाति ॥ प्रभृत्यै वः ॥ इति प्रैवैनान् भावयति, देवस्य वः सवितुः प्रुसश्चे
ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां, यच्छन्तु पञ्च, गोपीथायु वो नारातये, ऽग्रये वो जुष्टा-
न्निर्वृपामी, —ति सवितुः प्रसृत एवैनान् देवताभिर्निर्वपति, यच्छन्तु पञ्चति, पञ्च वा ऋतव,
ऋतव वो एतत् प्रीणाति, तेऽस्मि प्रीताः कल्पन्ते, गोपीथायु वो नारातया, इति रक्षुसा-
मपहृत्या, अग्रये वो जुष्टानित्य, —ग्रय एवैनान् जुष्टान् करोत्यं, —धो यस्यै देवतायै निर्वपति
तस्या एतान् जुष्टान् करोती, —द देवानामिदम् नः सहै, —ति व्यावृत्त्यै, दृहृन्तां दुर्या, इति

[४] मं १, १४ । तै. ना. ३, २, ४, १ । वाठ. ३१, ३ । यजि. ४७, ३ । वा. १, ७—८, १०, १२, २१, २४, २९, ३१ । वाण. १, १०—१६, २३, १७, ३६, ४०, ४६, ४९ ।

[५] मं १, १, ५ । तै. ना. ३, २, ४, ४ । वाठ. ३६, ३ । यजि. ४७, ३ । वा. १, ७—११ । वाण. १, १०, १२—१५ ।

हविषो गृहीतादिभे लोका उद्वेषन्तु, तन्देवा एतेन यजुषादृहन्, यदेतद्यजुर्वदत्येषां लोकानां धृत्यै, निर्वैकृणस्य पाशादमुधी, -ति वरुणपाशादेवं निर्मुच्यत आत्मर्नोऽहिसस्यै, स्वरभिव्येकश, -मिति तम् इव वा एष प्रपद्यते परीणह, स्वरेवाभिविपश्यति, ज्योतिर्वैश्वानरमित्य, -सो वा आदित्यो ज्योतिर्वैश्वानरम् ॥ उ३र्वन्तरिक्षमन्वेमि ॥ इति य३द्वीहीति न्यायाद्यायुकोऽध्वर्युः स्यात् ॥ उ३र्वन्तरिक्षमन्वेमि ॥ इत्यव्यायुकोऽध्वर्युर्भुवत्य, -दित्या व उपस्थे सादयामीती, -यं वा अदिति, -रस्यामिवैतानसीपदत् ॥ अंशे हव्यं रक्षस्व ॥ इति पुरं उपसादयत्य, -शिरैव हव्यं रक्षते ॥ ५ ॥

२८--३८

विष्णोर्मनसा पूते स्थः ॥ इति, यज्ञो वै विष्णु, -यज्ञायैवेने पुनाति, देवो वः सवितोत्पुनात्वि, -ति सवितृप्रद्यत एवैना उत्पुनात्य, -मये वो जुष्टा, -नित्यमय एवैनान् जुष्टान् करोत्य, -थो यस्यै देवतायै प्रोक्षति तस्या एनान् जुष्टान् करोति, यद्वाऽशुद्ध आलेभे तच् शुन्धध्व, -मिति शुन्धत्येवैनान्, यदित्यास्त्वंगसीती, -यं वा अदिति, -रस्या एवैनन्चं करोत्य, -वधूतं रक्षा, इति रक्षतामपहत्यै, प्रतीचीनग्रीवं कृष्णाजिनमुपस्तृणानि, तस्मात् प्रत्यञ्चः पशो मेषमुपतिष्ठन्ते, पृथग्रावासि वानस्पत्य, इति ग्रावाणमेवैनन् करोत्य, -त्रैजिह्वासि वाचो वितर्ज्जनामित्य, -त्रैरक्षेपा जिह्वा वाचो वितर्ज्जन्, यदा हि पशवा ओपधीनामक्षन्त्यथ वाचं विसृजन्ता, आयुषे वा, इत्यायुर्जमाने दधाति, बृहद्ग्रावासि वानस्पत्य, इति ग्रावाणमेवैनन् करोति, देवेभ्यो हव्यं श्मिष्व, -ति देवेभ्य एवैनन् करोति ॥ अप्रहतं रक्षः ॥ इति रक्षसामपहत्यै ॥ हविष्कुदेहि ॥ इति यो देवान्नाह हविष्कृत् ह्यति, त्रिह्वति, त्रिपत्या हि देवा, मनोर्वै श्रद्धादिवस्य यजमानस्यासुरमी चांग्यज्ञायुधानि प्रविष्टासीत्, तस्या बहन्त्या यावन्तोऽसुरा उपाशृष्वस्तावन्तस्तदहनीभव, -त्रेवं विद्वान् ब्राह्मणो भ्रातृव्याणां मध्येऽसताय यजेत्, यावन्त एवास्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुपशृष्वन्ति तेषां तैज इन्द्रियं वीर्यं वृङ्क्ते, कुट्टरसि मधुजिह्वस्त्वया वयं संघातं संघातं जेष्मति, संघातं संघातं वावैतेन यजमानो भ्रातृव्यं जयतीप, -मावदो, -जमावद, रायस्वापमावद्वेद्या, -शिपुमेगशास्ते ॥ ६ ॥ ३९-४४

[६] मे १,१,६ । ते मा ३,२,५१ । वा. ३१,४ । कपि ४७,४ । क १,१२-१६ । कण १,१६,१८-२१, २३-२४,२६ ।

भस्मनाभिवासयेत् पलितंभावुकोऽध्वर्युः स्या, —ज्जालेरंभिवासयत्यपलितंभावुकोऽध्वर्युर्भवति,
 तं वै देवास्तं नाविन्दन् यस्मिन् यज्ञस्य कूरमाक्षर्यामूहा इति, ३सोऽध्विरववी, —दुहं वस्तं जन-
 यिष्यामि यस्मिन् यज्ञस्य कूरमार्धध्या इति, ३सोऽपोऽङ्गारेणाम्यपातयत्, तत् एकतोऽजायत,
 द्वितीयं, ततो द्वितं, —स्तृतीयं, तत्स्त्रितो, यद्दुग्धोऽधिनिर्मिमीत् तदापेयानामापयत्वं,
 यदात्मनोऽधिनिर्मिमीत् तदात्मेयानामात्मेयत्वं, —मन्तर्वेदि जुहोति, तदुत्रोवृद्ध, उपरिष्टाद्-
 भिघारयति शृतत्वायु, शृतकामा हि देवा, —स्तं देवा प्रतिमृजानां आयु, —न्तर्व्याम्बुदिते ते
 ऽसृजत्, यं सुप्तं सूर्याभ्युदिति सूर्याभ्युदितः, सूर्याभिनिमुक्ते सूर्याभिनिमुक्तः,
 श्यावदति श्यावदन्, कुनसिनि कुनस्य, —ग्रेदधुष्यग्रेदधुः, परिवित्तं परिवित्तः, परिविवि-
 दानं परिविविदानो, वीरहंषि वीरहा, भ्रूणहंषि भ्रूणहंनमैनो नात्येति ॥ ९ ॥ ५५-५९

देवस्य त्वा सवितुः प्रुसश्चेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पुष्पो हस्ताभ्यामाहुदा इति, सवितुप्रसृत एवेनं
 देवताभिरादत्ते, सहस्रभृष्टिः शततेजा इति, वज्रं वा एतत् संप्रयुति आतृव्याय प्रहरिष्यन्,
 पृथिवि देवयजनि मां हिंसिषं ता ओषधीनां मूल, —मित्योषधीनामहिंसायै, जज्ञं गृह गो-
 स्थानमिति, छन्दासि वै जज्ञां गोस्थान, —छन्दास्येवास्मै जज्ञं गोस्थानं करोति, वर्षतु
 ते पर्जन्या इति, पर्जन्यादेव वृष्टिं वनुते, उधानं देव सवितः शतैः परमस्यां पराव-
 तीति, दो वाव पुरुषस्य आतृव्यो यं द्वैष्टि यथैतं द्वैष्टि, ता एव वृधाति परमस्यां परावति,
 यो अस्मान् द्वैष्टि यं च वृयं द्विप्मस्त्वमनु वधान, सोऽतो मां सोची, —त्याशिपुमेवाशास्ते,
 द्रुप्तस्ते दिवं मां स्कानिति, यो वा अस्यां रसः स द्रुप्त, —स्तमिमं प्रजा उपजीवन्ति, तम-
 स्यां यत्कृत्यंस्कन्दाय ॥ अरहस्ते द्यौं मां पसत ॥ इत्यरहं वै नामासुरं आसीत्, स पृथिवीमुप-
 सुच्याशयत्, तमिन्द्रोऽजायत्, तं, —मपारं पृथिव्या अदेवयजन, —मित्यपाह, —न्स दिवंस-
 पिपतिपत्, तम ॥ अरहस्ते द्यौं मां पसत ॥ इति दिवः प्रत्यनुदत्, यं एवं विद्वोस्तुम्वयुर्है-
 रत्ये, —भ्यो वा एतल्लोकैभ्यो यंजमानो आतृव्यं निर्भजति, त्रिः कृत्वो हरति, त्रयो वा इमं
 लोकां, एभ्य एव लोकैभ्यो आतृव्यं निर्भजति, तूर्णो चतुर्थं हरति, यो लोकौ निरुक्तोऽ
 परिमितस्त्वस्माद् आतृव्यं निर्भजत्य, —सुराणां वा इयं पृथिव्यासीत्, तं देवा अश्रुवन्, दुत्तं
 नोऽस्याः पृथिव्या इति, तं वै स्वयमेव वृष्टामिति, ततो वै वसुवः प्राचीं दिशमुदजयन्,

रुद्रा दक्षिणा, —मादित्याः प्रतीचीं, मरुता उदीचीं, ततो वै देवा इमांसुराणामविन्दन्त,
 ततो देवा असुरान्भ्यो लोकभ्यो निरभजन्, —स्ततो देवा अभुवन्, परासुरा, यदेवमेताभि-
 देवंताभिर्वेदि परिगृह्णातीमां वा एतद्यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे, उस्या भ्रातृव्यं निर्भजति,
 भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति, पृथिव्यां वै मध्यं चामेध्यं च व्युत्क्रामत्, प्राची-
 नमुदीचीनं मध्यमुदक्रामत्, दक्षिणा प्रतीचीनममेध्यं, प्राचीमुदीचीं वैदि प्रवर्णां कुर्यां,
 न्मेध्यानेनान् यज्ञियान् करो, —त्यथो यदेवास्या उद्गन्तः क्रूरमक्रुस्तदक्रूरमक्रु, —स्तच्च शमयत्यं,
 —थो मेध्यस्य चैवामेध्यस्य च व्यावृत्त्यै, प्राञ्चो वाहू नयत्या, —हवनीयं तेन परिगृह्णाति,
 प्रतीचीं श्रोणीं, गार्हपत्यं परिगृह्णाति, मूलं वै रक्षां स्यन्त्पिवन्ति, यन्त्रेण छिन्धात्
 कुन्धी स्यात्, स्फयेत् छिनत्ति, वज्रो वै स्फयो, वज्रैणैव रक्षांसि हन्ति ॥१०॥ ६०-६४
 यो वै सुचां यो गमं विद्वानध्वर्या इति हतः प्रतिशृणोत्या देवंताभ्यो वृथते, उपशुभ्वृत्यं,
 —त्य यः सुचां यो गं विद्वानध्वर्या इति हतः प्रतिशृणोति न देवंताभ्या आवृथते, पशुमान्
 भवति, द्यौर्जुह्व, —न्तरिक्षमुपभृत्, पृथिवीं ध्रुवां, दिश आज्यधान्यं, —सा आदित्यः सुर्वः,
 स यत् ॥ ओं श्रावय ॥ इत्याहु जुश्छं तेन युनक्ति ॥ अस्तु श्रौपद् ॥ इत्युपभृतम् ॥ यजेति ध्रु-
 वाम् ॥ यं यजामहे ॥ इत्याज्यधानीं, वपदकारेण सुर्वं, जुश्छा अधि ध्रुवामभिघारयति,
 ध्रुवाया अधि जुह्व, —मसौ श्छस्यै प्रयच्छती, —यमध्वर्यै, संततमस्मा अन्नाद्यमव्यवच्छिन्नं प्रदी-
 यतेऽस्मिंश्च लोकेऽर्मुष्मिंश्च, पूर्वास्य जनतामायतः कीर्तिरागच्छति य एवै वैद ॥ ११ ॥

६५-७२

घृतं च वै मधु च प्रजापतिरासीद्, यतो मध्वासीत् ततः प्रजा असृजत्, तस्मान्मधोः प्र-
 जननमस्ति, तस्मान्मधुना न प्रचरन्ति, यातयामं हि तदाज्येन प्रचरन्त्यं, —यातयामं वा
 एतत् ग्राजापत्यं घृतं, —मयातयामा देवानां प्रजापतिर्गार्हपत्येऽधिभ्रयति, पत्न्यवेक्षते, उन्वा-
 रुभो वा एष यज्ञस्य यत् पत्न्या, यज्ञमेनामन्वारम्भयत्यं, —थो यत् पत्नी यज्ञं करोति मिथुनं
 वा एतत् क्रियते प्रजात्या, अमेध्यं वा एतदयज्ञियं यत् पत्न्यवेक्षत, आहवनीयंऽधि-
 भ्रयति, पुनात्येवंनान्, मेध्यमेनद्यज्ञियं करोति, स्फयस्य वर्त्म सादयति रक्षुतामपहत्यं,

[११] तै. भा. ३,२,१ । कपि ४७,९ ।
 [१२] तै. १,१,११ । तै. भा ३,३,४ । कठ. ३२,९ । कपि. ४७,९ । वा. ५,१५,१,२९ । काज्व ५,२०,१,४३ ।
 मे-४३

वर्षवृद्धमसि, प्रति त्वा वर्षवृद्ध < वेति, —ति प्रतिष्ठित्या, जस्ता वं देवाः पशुम्यो रक्षा < सि
 निरवादयन्त तुपैरोपधीभ्यो, यदाह, परापृत < रक्षा, परापृतापृति, —रित्येतावृत्तैव यज्ञस्य
 रक्षा < मि निरवदयते ॥ देवो वः सविता विधिन्क्तु ॥ इति सवितृप्रसूत एवेनान् विधिन्क्ति ॥ सु-
 विचा विचिच्यधम् ॥ इत्वाशिवुमेवाशास्ते, सुफलीकृतान् कुर्यान्, मेध्यानेनान् यज्ञियान्
 करोति, रिः फलीकरोति, रिपत्या हि देवा, अदित्यास्त्वंगसीती, —य < वा अदिति, —
 रसा एतेनस्वचं करोत्य, —वधूत < रक्षा, इति रक्षसामपहत्यै, प्रतीचीनग्रीं कृष्णाजिनमुप-
 स्तृणाति, तस्मात् प्रत्युः पशुं मेधमुपतिष्ठन्ते, अदित्याः स्मृद्भोऽसी, —ति शम्यामुपद-
 धाती, —मे वं सहास्ता, तं शम्यामात्र < शम्यामात्र < व्येता <, यञ् शम्यामुपदधात्यनेयोरिव
 विधृत्यै, धान्यमसि, धिनुहि देवानित्ये, —तस्य वं यजुषो वीर्येण यावदेका देवता कामयते,
 यावदेका तावदस्या आहुतिः प्रयते, प्रथते प्रजया पशुभिर्य एवं < वेद, प्राणाय त्वापानाय त्वा
 व्यानाय त्वे, —ति प्राणमुपाने < व्याने तां यजमाने दधाति, द्वीधीमनु प्रसुति < से < स्पृशे-
 या, —मायुषे वा, इत्यायुरस्मिन् दधाति, मिंस्सु उधध्रुषावेक्षा, इति मिंमेवेनान् कुरुते,
 देवो वः सविता हिरण्यपाणिर्हृपशुहात्वि, —ति सवितृप्रसूत एवेनानुपशुहाति ॥ ७ ॥ ४५-४९

निर्दग्ध < रक्षा, इति रक्षसामपहत्यै, यदधस्ताद्भारमुपवर्तयत्यस्मि < स्तेन लोके ज्योति-
 र्धत्ते, यदुपरिष्ठादन्तरिक्षे तेना, —सा जस्ता जादिरत्वेतोऽमुग्मिलोके ज्योतिर्भवत्य, —थो दिवैवा-
 स्मा जमुग्मिलोके भवति संतोऽस्मा इमे लोका ज्योतिष्मन्तो भवन्ति य एवं < वेद, ग्रीणि समी-
 चीनानुपदधाति, रयो वा इमे लोका, एषां लोकाना धृत्या, अपात्रेऽयिमासां जही, —ति
 य जामात् कृषात्तमुपहत्य देवयजने यज्ञिया उपदधाति, ध्रुवमसि, पृथिवी इ < हे, —ति
 पृथिवीमेव इ < हति, धरुणमस्य, —न्तरिक्ष इ < हे, —त्यन्तरिक्षमेव इ < हति, धर्ममसि, दिवं
 इ < हे, —ति दिवमेव इ < हति, धर्मसि, विश्वा विश्वानि इ < हे, —ति दिश एवं इ < हति,
 प्रजापतिवै यत् समभवत् स एताञ्च श एवं समभव, —देक < वा ज्ये ग्रीर्णाः कपाल < संभवत्य,
 —थु द्वितीयमथु तृतीयमथु चतुर्थमथु पञ्चममथु षष्ठमथु सप्तममथु अष्टमं <, यदृष्टा उपदधात्या-
 त्मान < वा एतेद्यजमाना मे < स्तुते, तं < से < स्तुतममुग्मिलोकेऽनुपैरति, यदृष्टा उपदधाति

[७] मे १, १७ । तं वा ३, २, ५ १० । गठ ३१, ४-१ । कपि ४७, ८-५ । वा १, १६, १९-२० । वाण १,
 २५, ३९-३४ ।

[८] मे १, ८ । तं वा ३, २, ६-७ । गठ ३१, ६ । कपि ४७, ६ । वा १ १७-१८ । वाण १, २७-३० ।

गावृत्रीं तं चन्द आमोति, यदेकादश त्रिष्टुभं तं, यद् द्वादश जगुतीं तं, —स्यो सर्वाण्येवं
 छन्दःसंमितान्युपधाति ॥ चित्तः स्थ, परिचित्तः स्थ ॥ इति यजुष्मन्ति करोति, वंसुना
 रुद्राणामादित्यानां भृगुणामाङ्गिरसां घर्मस्य तंपसा तप्यध्व, —मित्येतांसामेनानि देवतानां तंपसा
 तपति ॥

५०-५२

यानि घर्मं कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः । पूषास्तान्यपि त्रत इन्द्राय विमुञ्चताम् ॥ ५३

इति यजुषैव युज्यन्ते, यजुषा विमुच्यन्ते ॥ ८ ॥

५४

देवस्य वः सवितुः प्रसृश्वेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णां हस्ताभ्यां संश्रुषामी, —ति सवितृप्रसृत
 एवेनां देवताभिः संश्रुषति, पविश्रुवत्संश्रुषति, इविः करोति, देवां वः सवितोत्पुनत्वि,
 —ति सवितृप्रसृत एवेना उत्पुनात्य, —प उत्पुजत्य, —मृतं वा आपो, उमृतमेव इविः
 करोति, संमापा ओपधीभिर्गच्छन्तां, संमापधयो रसेन, सं रेवंतीर्जगतीरित्य, —न्यां वा
 एतांसामन्यां जिन्वन्त्यां, —पा ओपधीर्जिन्वन्त्यां, —पधीरूपः, शिवाः शिवाभिः संसृष्टतापा
 इत्यां, —पो वै रेवंती, —रोपधयो मधुमतीः, पश्वो जगती, —रप ओपधीः पश्वस्तानसै
 स संसृष्टैकधा मधुमतः करोति ॥ मखस्य शिरांसि ॥ इत्याह यज्ञो वै मख, —स्तस्य वा एतच्-
 शिरः क्रीयते, सीदन्तु विशो, जन्तयै त्वे, —ति मिथुनमेव करोति, घर्मोऽसि विश्वायु,
 —धर्मं घर्मं श्रयस्यो, —रं प्रथस्यो, —रं ते यज्ञपतिः प्रथतामिति, प्रथयत्येवं ॥ प्रति प्रथस्य
 पृथिवीमुतं धाम् ॥ इतीमं एवं प्रथयति, घर्मो वा एषोऽर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते, सं ईश्वरोऽ
 शान्तस्तेजसा यजमानस्य पश्विर्देहो यत् पर्यधि करोति पशुमेव करोति शान्त्या अनिर्दाहाय,
 त्रिः पर्यधि करोति, त्रयो वा इमे लोका, एभ्य एवेनं लोकभ्यः शमयति, पुरोडाशं वा
 अधिश्रितं रक्षां स्यजिघांसु, —न्तं नाको नाम् द्विवं रथोहाभिः, सोऽस्माद्रक्षां स्वपाहनृ,
 यदाह, देवस्त्वा सविता श्रपयतु वपिष्ठे अधि नाके पृथिव्या, इति रक्षुसामपहत्यै, शिरो वा
 एतद्यज्ञस्य यत् पुरोडाशः, केशा वेदां, यथा शीर्ष्णः कपालान्येव कपालानि, यथा मस्तिष्क एव
 पुरोडाशः, सुशृतः कार्यो मेध्यत्वाय, यत् पुरोडाशं नाभिवासेयदाविर्मस्तिष्कः स्याद्, यदभि-
 वासयति तस्माद्देहा मस्तिष्कस्त्वचं ग्राहयति, तस्मान्मस्तिष्कः परिततो भस्मुनाभ्युहति,
 तस्मान्मांसेनास्थि छिन्नं ज्वालैरभिवासयति, तस्मात् केशैः शिरश्छिन्नं, यत्त्वचं ग्राहयति

[९] मै. १, १, ९ । तै. भा. ३, २, ३ । कठ ३१, ७ । ऋषि ४७, ७ । वा. १, २१—२२, ११, ५७, ३७, ८ । काण्व. १,
 ३६—३८, १२, ५९, ३७, ८ ।

देवंस्त्वा सवितोत्पुनात्विति, सवितृप्रसूत एवैनदुत्पुनाति, हविरसि वैश्वानरमिति, द्वादशैता व्या-
हृतयो, द्वादशमासाः सश्वत्सरः, सश्वत्सरेण वा एतच्चैज इन्द्रियं च वीर्यं च यजमानो भ्रातृव्यस्य
वृहत्, उभयतो वैश्वानरं भवत्यु, उभयतो वैश्वानरं च खेतं, त्रिष्टेजा अस्य निर्वृणो भ्रातृव्यो
जायते, ऽथो मधुतर एव भवति, देवाश्च वा असुराश्च संश्रुता आसु, न्तसं इन्द्र एतमवका-
शमपश्यत्, तेनासुरानभ्युभव, इमिं भ्रातृव्यं यज्ञेन भवति य एव च विद्वान् यज्ञता, आ-
ज्येनान्यान्ति हवींश्च्यभिघारयन्ति केनाज्य, मिति ब्रह्मवादिनो वदन्ति सत्येन वा आज्यमभि-
घृतं, यदाह, सत्येन त्वाभिघारयाभीति, चक्षुर्वै सत्यं, चक्षुर्वैजमानः प्रदधाति, समी-
ल्यतर्धञ्जुर्वदति, न चक्षुः प्रदधात्या, ज्यं च यज्ञो, यज्ञो विष्णुः ॥ ७३

इदं विष्णुर्विक्रमे त्रेधा निदधे पदा । समूढमस्य पाशुरे ॥

७४

इति यदोदनपंचनेऽधिश्चित्वाथ गार्हपत्येऽथाहवनीयेऽधिश्चयत्येतद्वात्र तत् त्रिविष्णुर्विक्रमे,
प्रत्यष्टं च रक्षा, इति रक्षुत्सामपहत्यै, सुचः संमार्ष्टि, पुनात्येवैना, मेघ्या एना युज्ञियाः
करोति ॥ अनिशिताः सपत्नक्षयणीः ॥ इत्यनिशिता खेताः सपत्नक्षयणीः, सुचं संमार्ष्टि,
पुमांश्च वा आसां तदग्रे संश्रुत्यं, शु जुश्ह, मथोपभृत, मथ ध्रुवा, मसा आदित्यः
सुनो, योर्निह, रन्तरेक्षमुपभृत, पृथिवी ध्रुवै, मान्वा एतल्लोकान् यथापूर्वं संमार्ष्ट्यं,
भ्यो लोकभ्य आत्मानं परिदुचैऽह्निंसायै, जुश्हमग्रे संमार्ष्ट्या, त्मा च जुहू, रात्मानुमेवो-
पेत्यं, थोपभृतं, प्रजा वा उपभृतं, प्रजामिवोपैति, परैव श्वात्मनः प्रजा, ऽथ ध्रुवा,
पशवो वै ध्रुवा, पशनेवोपैति, पर इव हिं प्रजायाः पशवो, यदुत्तानाः संमृज्यादप्रतिष्ठायुकं
रतः स्याद्, यन्त्रीचीरप्रतिष्ठायुकं रतः स्यात्, तिरश्चीः संमार्ष्टि, तिर्यग्वै रतः सिच्यते,
प्रतिष्ठायुकं रतो भवति, यदग्रेण मुखे दण्डे च संमृज्याद्रेक्षोभ्यथाभुवैभ्यश्च समदं दध्या, द-
ग्रेण मुखं संमार्ष्टि, जर्धनेन दण्डं च, न रक्षोभ्यथाभुवैभ्यश्च समदं दधात्य, न्तरतो जुश्हं
प्राचीं संमार्ष्टि वहिष्टात् प्रतीचीं, वहिष्टादुपभृतं प्राचीमन्तरतः प्रतीचीं, सवैतः समाहाय
ध्रुवां प्राणानेवास्य यथापूर्वं कल्पयति, यजमानदेवश्चै वै जुहूभ्रातृव्यदेवत्योपभृतं, चतुर्गृह-
जुश्हां भूया आज्यं गृह्णात्य, एतौ गृह्णुपभृति कनीय, उपस्ति भ्रातृव्यमकृत ॥ १२ ॥

७५-७७

बृह्णीरासादयेद्, यावृतीर्वै प्रोक्षणीरासादयति तावतीरस्यामुष्मिहोके आप्, —स्वस्माद्बृह्णीरासादा, अग्नेर्मघोऽपाक्रामत्, सं कृष्णो भूत्वा वनस्पतीन् प्राप्तिशुद्, यदाह, कृष्णोऽस्याखरेष्ठा, अग्नेये घृतं भवेति, तमेव मेघमवकन्दे, वेदिरसि, वरिषे त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति, प्रजां वै बृहिः, पृथिवीं वेदि, —रसात् वा एतत् प्रजां सृगाकरोति, यदुपरिष्टात् प्रोक्षार्थं स्तात् प्रोक्षति तस्माद्दुपरिष्टाद्दृष्टादधस्तादापधयो जायन्ते ॥ ऊर्जा पृथिवीत् पृच्छत ॥ इत्यस्यामूर्जमदधात्, तस्मादिमां प्रजां उपजीवन्ति, विष्णोः स्तु३पोऽसी, —ति सुसतः प्रस्तरं गृह्णाति मुख्यमेतं तेन शीर्षण्यं करोति, यानुद्धस्तेन पर्याप्तयाचावन्तं गृह्णीया, —दक्षोधुक्ते यजमानो भवति, नोर्ध्वमुन्मृज्याद्, यदस्य वित्तं वैद्यं तत् प्रमुज्या, —नाग्नाचीनममुन्मृज्याद्, यदेनमागमिष्यत् तत् प्रतिमुदेत्, न विधूनुयात्, प्रजां पश्यन् विधूनुयाद्, यदुपतिष्ठेत्तदुपसंगृह्णीयाद्, यथाशितायापचिनोत्येवमेव तदक्षिणतः शुल्कं स्तृणाति, तस्मादक्षिणतो नोरी, —रुहं पृथस्वोर्णप्रदमिति, प्रथयत्येवंनत्, स्वास्रं देवेभ्य इति, देवेभ्य एवेनत् करोति, प्रस्तरं धारयन् परिधीन् परिदधाति, स्वयं वा एतद्यजमान आत्मानं परिधत्तेऽहिंसायै, न पुरस्तात् परिदधात्यु, —यन्वा असा आदित्यो रक्षाःस्यपाहते, —घन्नेऽस्मा जसा आदित्यो रक्षाःस्यपहन्यु, —ध्वं समिधा आदधात्यु, —परिष्टादस्मात्तेन रक्षाःस्यपहन्ति, द्वे पादधाति, मिथुनत्वाय, विधृती स्या इति, विधृती एवेन करोति ॥ अदित्यास्तोत्रस्थे सादयामि ॥ इती, —यं वा अदिति, —रस्यामेवेनमसोपदुद्, यद्यना रुद्राणामादित्याना संद्रोऽसीत्ये, —वा वा एतामग्ने देवतामभ्युजयत्, —स्ताभ्य एवेनत्सदः करोति, चोरुसि जन्मना जुह्वनीम् त्रिया देवाना त्रियेण नाम्ना पुर्वे सदसि सीदित्ये, —तदा ज्ञासा त्रियं नाम यद् घृतं बुद्, छदेना वुरुन्दे, वा त्रिष्णो पाहि, पाहि यज्ञ, पाहि यज्ञपति, पाहि मां वा यज्जन्ममिति, यथा हेष ते भागस्तं रक्षस्वत्ये, —यं वा एतद्विष्णुमाह, —तत्ता आज्यं, तद्रक्षस्विति, वेदिदेवेभ्योऽपाक्रामत्, वा देवां घेदेनाविन्द, —स्वदेदस्य वेदत्वं, स्त्री वेदिः, पुमान् वेदां, यद्वेदेन वेदिं संमाष्टिं मिथुनत्वाय, सतुतमाहवनीयात् स्तृणन्नेति यज्जस्य सतत्यं, तं सतुतमुत्तरेऽर्धमाऽसेऽभिपञ्जते, जनस्पतीना वा एष परिशेषं यदुपवेप, ऋद्रा जस्य वेशा भुवन्ति यं एव वेदु, पुरस्ताद् प्रत्यञ्जमुपहन्ति, तस्मात् प्रतीचीनावसिता वेजाः,

[१३] अ १, २, ११—१२ । ते मा ३, ३३ । कठ ३१, १० । क २ ४७, १० । वा २, १—३, ६ । ऋ. व २, १—२, ७—९ ।

स्थविमत्तं उपहन्त्यं, नृतिवादिन एनं वेशां भवन्ति, सर्वस्मै वै यज्ञं क्रीयते, सप्रीं वा
उपवेपां, वल्मीकं उत्करो, यदुपवेपमुत्करं उपहन्ति तस्मात् सर्वाणां वल्मीको गुहाः ॥

॥ १३ ॥ ७८-८२

भुवनमसि ॥ इति भूतिमांशास्ते ॥ विप्रथस्व ॥ इति प्रथयत्येवैनु, इति इन्द्रस्तिष्ठन् वीर्यमकृ-
णोद्देवताभिः समारभ्यत्यं, तो हीन्द्रस्तिष्ठन् वीर्यमकृणोद्देवताभिः समारभ्य ॥ जुहं, ह्यदिष्ट्वा
हयति, देवान् यक्ष्यावो देवयज्याया, उपभुदंद्दि, देवंस्त्वा सविता हयति, देवान्
यक्ष्यावो देवयज्यायै ॥ इति, न वा एतं अविदुषा स्वादाने ह्य वरुणपाशांश्च ह्याक्रामत्येता-
भिरेने देवताभिरादत्ते वरुणपाशानामन्ताक्रामाय, विष्णोः क्रमोऽसीत्यं, तिक्रामति यज्ञस्यान-
वक्रामायो, ध्वो अर्धुरं द्विविस्पृगद्दुतो यज्ञो यज्ञपुते, रित्युजुमूर्धमाधारंमाधारयति यज्ञस्या-
हृत्तयं, न्द्रवान्स्ववा, निति सेंद्रं यज्ञमकृता, स्थो इन्द्रियं तैनावरुन्दे ॥ वंसुमतस्ते छाया-
मुपस्थेपम् ॥ इत्यग्नेवं वंसुमा, नयेरेवं छायांमुपतिष्ठत, क्रजुमूर्धमाधारंमाधारयेत्, प्राणो वा
आधारः, सर्वमायुर्थ्यजमान एति, यं द्विष्यात्स्यावापुं कृषु छिन्द्यात्, प्राणमस्य छिनत्ति,
तार्जकं प्रमीयते, शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधारं, आत्माज्यं, यदाधारंमाघायोपभृतां सम-
ज्याच्छिरो, यज्ञस्य प्रच्छिन्धा, दाज्यधान्या संसनक्ति ॥

८३-९०

संमुक्तमग्निना हविः संमुक्तं हविषा घृतम् ॥ इत्यात्मन् यज्ञस्य शिरः प्रत्युधा, दयो मनु
एवं यज्ञं प्रतिदधाति, स्तनं स्तनिनीः प्रजा उपजीवन्ति, किमस्तना, इति ब्रह्मवादिनो
वदन्त्यं, मभी रिहाणा व्यन्तु वया इत्ये, तद्वाव ता उपजीवन्ति, वशां पृश्निभूत्वा मरुतो
गच्छेत्ति, मरुतो वै वृष्ट्या ईशते, तेऽस्मै वृष्टिं निनुयन्ति, ततो नो वृष्ट्यावर्तेत्ति, मरुद्भ्य
एवं वृष्टिं वनुते, चक्षुषा अग्नेऽसि, चक्षुर्मे पाहीति, चक्षुरेवांस्य पाति, श्रोत्रपा अग्ने-
ऽसि, श्रोत्रं मे पाहीति, श्रोत्रमेवांस्य पाति, तनुपा अग्नेऽसि, तन्वं मे पाहीति, तन्व-
मेवांस्य पाति, यन्मे अग्र ऊनं तश्चस्तेनमा आपृणत्या, शिपुमेवांशास्ते ॥

९१-९२

यं पुरिधिं पर्यधत्वा अग्ने देव षणिभिर्वीर्यमानः ।

तं त एतमनु जौषं भरामि नदिपं युष्मदपचेतयाते ॥

९३

[१४] सं २,२,१३ । ते. जा ३,३,७,५-११ । काठ. ३१,११ । कपि ४७,११ । वा २२,३,५,४२,१२,५,२,८,
१६-१८,२१,१४,१७,३,१७ । काण. २४,३,५,५३,१३,६,२,६२,३०-३५,३९,१५,१७,३,२३-२४ ।

[विष्णोः क्रमोऽसि । नयर्व १०,५,२५-३५]

इति यजुषैर्वं यज्यन्ते, यजुषा विमुच्यन्ते, स रसावभागाः स्वेषां बृहन्ता, इति पार्थिवि
 प्रहस्याभिजुहोत्य, — ग्रयो वा एतं तां प्रीणाति, तांश्चमयति मागधेयेन, ब्रह्मवादिनो वदन्ति,
 स र्वा अश्वर्युः स्याद्, यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्तं तत् प्रतिष्ठापयतीति, देवा गातुविदो गातुं
 विस्वा गातुमित्, मनसस्पते सुधास्त्रिमं यज्ञं दिवि देवेषु वाते धाः स्वाहेत्यं, — तो वा अश्वर्यु-
 र्यज्ञं प्रयुङ्क्ते, तदेवेनं प्रतिष्ठापयति ॥ १४ ॥

१४

[२०५७]

॥ इति खिलकाण्डे प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयः प्रपाठकः ।

गोनामिकः ।

प्रजापतिर्वी एक आसीत्, सोऽकामयत्, बहुः स्यां, प्रजायेयेति, स मनुसात्मानुम-
 ध्यायश्च, सोऽन्तर्वाणभवत्, स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्, स तान्तः कृष्णः श्यागोऽभ-
 वत्, तस्मात्तान्तः कृष्णः श्याव इव भवति, तस्य वा असुरवाञ्जीवत्, तैनासुरासुरानसृजत्,
 तदसुराणामसुरत्वं, स यस्तदसुराणामसुरत्वं वेदासुमान् ह भवति, ननु भूमुर्जहाति,
 सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितृनामन्यत्, तैनु पितृन्सृजत्, तं पितृणां पितृत्वं, स यस्तं पितृणां
 पितृत्वं वेदं पितृव ह समानानां भवति, यन्त्यस्य पितरो हवं, तस्मै पितृन्सृजन्नाप्य दिवा-
 भवत्, तैनु देवानसृजत्, तदेवानां देवत्वं, स यस्तदेवानां देवत्वं वेदं दिवा ह वा अस्मै
 देवता भवति, यन्त्यस्य देवा देवहृतिश्च, स देवान्सृष्ट्वा मनस्येव, तैनु मनुष्यामसृजत्,
 तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वं, स यस्तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेदं मनसात् ह भवति, ननु मनो
 जहात्यु, — तं यदेतीव वेदत्यति वा चेतुति तिष्ठन्तेऽस्य मनुष्या मनुषं ततो यो योतिरुदं निप्युत मो
 गोरभूद्, योनिर्वं नोमिषं, — तदा अस्याः प्रत्यक्षं नामा, — स्या आहुः, परोधमिति, प्रं
 सदेष्टं पशनामोति य एवं वेदं, तस्या चै पयः पर्ययश्च, — स्तां देवा अदुह हरितेन
 पशेणामृतं, दुश्चेऽमृतं य एवं वेदा, — शु पितरोऽदुह रजतेन पात्रेण सृषां, दुहं सृषां
 य एवं वेदा, — शु मनुष्या अदुह दारुपात्रेणान् च वृत्, दुहं सृजत् वृत् य एवं वेदा, — स्या-
 सुरा अदुहायस्पात्रेण संवृता सुरां, तेऽसृव, — न्तस्त्रयस्य आत्वन्यां य एवं वेदं, तस्मात्
 संवृता न हस्ता अचनेनिजीत्, न विवे, — देवं वा अस्या दाहाः, संरिवास्या दाहः मरिः

कामिर्भुङ्क्ते य एवञ्च वेदु चत्वारि वै नभांसि, देवाः पितरो मनुष्या असुराः, सर्वेषु ह वा एतैर्ग्रम्भो नभ इव भवति य एवञ्च वेदु, तां वा अकामयन्त, मयि स्यान्मयि स्यादिति, तां देवाः काम्ये ॥ इत्याह्वयन्तां वा एनानभ्यकामयतो, —भये ह वा एनं देवमनुष्या अभिकामयन्ते वारुका एनमास्विज्ये भवन्ति य एवञ्च वेदु ॥ श्रव्ये ॥ इति मनुष्याः, सां वा एनानशुश्रूषतो, —भये ह वा एनं देवमनुष्याः शुश्रूषन्ते पूर्वास जनतामायतः कीर्तिरागच्छति य एवञ्च वेदु ॥ इलान्दे ॥ इति पितर, —स्तैर्भ्यो वा अतिष्ठत, तिष्ठन्त्यस्मिन् पशवो य एवञ्च वेदा, —ऽथ यथासुरा आह्वयस्तैर्भ्यो वा अत्रसद्, यं द्विष्यात्तस्य तथा गोष्ठे आह्वयेद्रसन्त्यस्मात् पशव, एतैरेव जुहुयात् ॥ गौनामैः सश्शुङ्गायै गोमूर्धन् पशुकामः ॥ काम्यायै स्वाहा श्रव्यायै स्वाहिलान्दायै स्वाहा ॥ इति गोष्ठे वै नामिषां लक्ष्मीः, स्ये वा एतद्रोष्ठे यजमानो भ्रातृव्यस्य पशून् वृङ्क्त, एतैरेव ते ता अवृजत, तैरेवेना वृङ्क्ते, सश्शुङ्गा भवति पशूनां परिग्रहीत्ये, यो वै चक्षुषो विभक्तिश्च वेदु चक्षुष्मान् ह भवति, नैनं चक्षुर्जहाति, यदिव पश्यामस्तद्देवानां चक्षुषा पश्यामो, ऽसौ वा आदित्यो देवानां चक्षुः, पशयन् ह वै देवत्रा करोति, प्र देवधानं पन्थां जानाति य एवञ्च वेदु, यज्ज्योत्स्नायां पश्यामस्तत् पितृणां चक्षुषा पश्याम, —अन्द्रमा वै पितृणां चक्षु, —न ह वा एनमसृग्मिहोके चक्षुर्जहाति प्र पितृयाणं पन्थां जानाति य एवञ्च वेदु, यत्तमिस्रायां पश्यामस्तन्मुष्याणां चक्षुषा पश्याम, एतावद्वाव नः स्वं चक्षु, —न ह वा एनमसिहोके चक्षुर्जहाति, सर्वमायुरेति य एवञ्च वेदु, यदत्रैरन्ते पश्यामस्तदसुराणां चक्षुषा पश्यामा, उच्य वा एष दीप्यते नि च रिष्यति, दीप्यमानं भ्रातृव्यस्य गृहाद्दरेद्, रयिमेवास्य पुष्टिश्च हर, —त्वा तुं धर्यस्वोदेतोर्जागृयाद्, यत्सत्यादीर्तिगाल्लेत्तज्जागरितव्यश्च, रयिमेव पुष्टिमनुजागति ॥ १ ॥

१-९

यो वा इडां धेनुश्च वेदु सर्वा ह वा अस्मै दिशो धेनवो भवन्ति, सर्वे प्रतिजना दानकामा, —स्तामिष्वाशनीरामित्रशोचनिर्विदाचकार, तस्मै सर्वा दिशो धेनवो भवन्ति सर्वे प्रतिजना दानकामा, —स्तस्मात् सं-सर्वैः प्रतिजनैर्व्यवहृतोपजनन्तसन्सर्वा ह्यस्मै दिशो धेनवो भवन्ति सर्वे प्रतिजना दानकामा, —स्तद्य एवञ्च वेदु सर्वा एवास्मै दिशो धेनवो भवन्ति सर्वे प्रतिजना दानकामा, —स्तस्या वा इयमेव पादो, —ऽन्तरिक्षं पादो, धौः पादो, संमा पादो, ऽथो आहुः, कृषिः पादा इति, तेन प्रति त्वदानां तिष्ठति न त्वदाना, यदा

सुसस्यं भवत्यथ प्रतिष्ठति, यदा नं सुस्यं भवत्यथ नं प्रतिष्ठति, भवति ह वा अस्य
सस्यं नास्य सस्यं व्युध्यते य एवं वेद, तस्या वा अर्द एवं पुष्टमन्तरिक्षमात्मं, यंयुरो,
दिशः पार्श्वं, सुमुद्रौ कुर्षी, असा आदित्यः शिरा, अशिरा अस्य, वातः प्राणो,
गायत्र्यभिधानी, सर्वमायुरेति य एवं वेदो, धरुत्तरेदिः, पंचमानो वत्स, एष वा
एनां प्रस्तौति, प्रचान् ह वा इमांल्लोकान् दुहे य एवं वेद, बृहद्रथन्तरे द्वां स्तनौ, वाम-
देव्यं च यज्ञायज्ञियं च द्वा, अपधीरेवं देवभ्यो रथन्तरेणादुह, पशून् बृहता, -ऽऽपां वामदे-
व्येन, यज्ञं यज्ञायज्ञियेन, तद्य एवं वेदोपधीरेवास्मै रथन्तरेण दुहे, पशून् बृहता, -ऽऽपां
वामदेव्येन, यज्ञं यज्ञायज्ञियेन, -द्वा वा इदं सर्वं, स सहस्रं पशून् प्राप, प्रं सहस्रं
पशूनाप्नोति य एवं वेद ॥ २ ॥ १०

यत्र प्राचीनप्रवणं संमूलं भूम्या स्यात् तदुपोदये खर्यस्य हस्ता अवनिज्य दर्भस्तर्भ्य उदय-
रावं निनुयेत्, कामं कामं मा आवर्तय ॥ इति कामिनैवास्मै काममावर्तयति यत्कामो भवति,
यो वै कामं साक्षद्विदु ताजग्य वा एनं स कामा आगच्छति यत्कामो भवति, पशुं वा
अस्माकं कामः, पशूनामोपधीष्वो, -पधीनामप्सो, -पधीरेवं कामेन संमसात्, ता अस्मै
कामं संमर्धयन्ति यत्कामो भवत्या, -प एवा, -ऽस्या वा एष विरिहस्तृष्टथरति लोमशो लोमशा-
या, -स्तस्मादेपां शार्शसत्येत्य, -शिरा आदित्या आस्य, वातः प्राणो, यत्र गोभिः संगच्छेत्
तंक्रुयात् ॥ प्रश्नस्ताः स कल्याण्यः ॥ इतीयं वा एषे, -मां वा एतत् सभागयत्, यत्रासुका
अस्मात् पशुवो भवन्ति य एवं वेद, देवांश्च वा असुराश्चास्पर्धन्तां, -ऽदितिर्देवेष्वामीर्कुस्तासु-
रेषु, तं देवा अमन्यन्त, पद्यभिजेष्वांमः कुस्तायाः शिरा आहनिष्यामा इति, पद्यभिजेष्वांमा,
इत्यसुरा अमन्यन्तां, -ऽदित्याः शिरा आहनिष्यामा इति, तां देवा अभिर्जित्याहत्, यस्य वै
जितं यस्य विजितं तस्यैषां गुहं हन्यत्, एषा वै क्षुत्, क्षुधं वा एतद्गुते, तद्य एवं विद्वान्-
काष्टकायां गों हते स श्वत्सराथैव क्षुधं हते, प्रजापतिर्वी एक आसीत्, सोऽकामयत्, बृहं
मनु स्यां प्रजायेयेति, स आत्मानमैदृ, स मनोऽसृजत्, तन्मनु एकधासीत्, तद्वात्मानमैदृ,
तद्वाचमसृजत्, सा वागेकधासीत्, सात्मानमैदृ, सा विराजमसृजत्, सा विराद्विक्रधासीत्,

सात्मानमैदृ, सां गामसृजत्, सां गौरिक्रधासीत्, सात्मानमैदृ, सेडामसृजत्, सेडैकधा-
सीत्, सात्मानमैदृ, सेमान् भोगानसृजत्, येरस्या इदं मुनुष्या भुञ्जत एतं वा अस्य भोगाः,
सर्वैरेवास्या भोगैः सर्वैः कामैर्भुङ्क्ते य एवञ्च वेदु, गौर्वि वाग्, गौर्विराड्, गौरिडा,
गोः खल्वेव गौ, —गौरिदञ्च सर्वञ्च, सर्वा इ वा एनमेताः श्रयन्ते य एवञ्च वेदु, यद्वै उदा-
त्मानमैदृ सेडामवत्, तदिडाया इडात्वञ्च, स यस्तदिडाया इडात्वञ्च वेद्रे इ वै स्मेमात्मानं
भूयै ॥ ३ ॥

११-१४

या रोहिणी तामरुणा, तां गौरीं, तां वभ्रूः ॥ तदिन्द्रा उदाजत् वसुर्नाम्न रूपं पुशुनाम् ॥
विन्दते वसु, न वसु रुणद्धि य एवञ्च वेदु, यां शितिपृष्ठा तां मन्दि, —स्तां मेनी, तां
शंशुली, तां शितिवाहु, —स्तां शुद्धवाला ॥ तद्वृहस्पतिरुदाजत्वेडा नाम् रूपं पुशुनाम् ॥
वहीर्ह वा एनमिडाः श्रयन्ते य एवञ्च वेदु, यां पृपृती तां पिशङ्गी, तां सारङ्गी, तां
कल्मषीं, तां पृक्षि, —स्तां श्वेता ॥ तन्मरुता उदाजन्त ज्योतिर्नाम्न रूपं पुशुनाम् ॥ ज्योति-
ष्मान् भवति य एवञ्च वेदु, यां सुरुपा तां श्यामा, तां श्वेती, तां कृष्णा ॥ तत् प्रजा-
पतिरुदाजत्वायुर्नाम्न रूपं पुशुनाम् ॥ आयुष्मान् भवति य एवञ्च वेदु, चतस्रः प्रथमा, —श्वत्स
उत्तमा, द्विः पण्मध्यत, —स्तां द्विर्दश, दशाक्षरा विराड्, वैराजाः पशवः, पशनेवावुरुद्धे ॥
वंस्यै हिङ्कुरु, तस्यै प्रस्तुहि, तस्यै मेऽवुरुद्धयै ॥ इति पुरस्ताद्ब्रह्मिः पवमानस्य वदेत् ॥
इडाये हिङ्कुरु, तस्यै प्रस्तुहि, तस्यै मेऽवुरुद्धयै ॥ इति पुरस्तादाज्यानाञ्च वदेत् ॥ ज्योतिषे
हिङ्कुरु, तस्यै प्रस्तुहि, तस्यै मेऽवुरुद्धयै ॥ इति पुरस्तान्माध्यांदिनस्य पवमानस्य वदेत् ॥
आयुषे हिङ्कुरु, तस्यै प्रस्तुहि, तस्यै मेऽवुरुद्धयै ॥ इति पुरस्तादाह्नवस्य पवमानस्य वदेत् ॥
यज्ञो वै पुशुनामायतनुञ्च, स्वं वा एतदायतनुने यजमानो भ्रातृव्यस्य पशन् वृङ्क्ते, ऽः ऽनप-
क्रामुकां अस्मात् पशवो भवन्ति ॥ ४ ॥

१५-३२

वसीयस्वैहि, श्रयस्वैहि, भूयस्वैहि, चिच्चा एहि, दंपृष्वेही, —डा एहि, खनुता
एहि, चिन्दसि, मनासि, धीरुसि वस्वी रन्तिः सुमन्ताः ॥ सुनरि विश्वा त्वा भूतानुप्राणन्तु,
विश्वा त्वं भूतानुप्राण, भूयस्यायुरसीं, —ष्टिरसि, सरूपवर्षा एहि ॥

३३-३४

एमांमुञ्च सर्पतेमौ भद्रौ धुर्या अभि । नीच शोषीणि मृद्वम् ॥

३५

सा नः सुप्रतृतिः प्रिया नः सुहार्णः प्रियवर्निर्मघवनिरन्ता एहि, जुष्टा एही, —डा एयं, —दिता एह्यु, —पहूत उपहव तेऽशीय, सुहृता ना एहि सह रायस्पाषेण, देदीदीशीभि मा निवतध्रुम् ॥

३६

स्थोनां स्थोनेनु घृतेन मा समुधत ॥

३७

नेमे तदुपदम्भिपुर्धृपिर्गृह्णा यद्ददो । समुद्राद्दुदेजनि वः स्रुचां ॥

३८

वारिग्रे विप्रस्य तिष्ठति गृह्णेभिर्देशभिर्दिशम् ॥ ५ ॥

३९

वंमीयस्येहीति, ब्रह्म वं वंसीयो, ब्रह्म वा एतद्वत्याह्वयति, श्रेयस्येहीति, ध्रुव < वं श्रेयः, ध्रुव < वा एतद्वत्याह्वयति, भूयस्येहीति, विद्धं भूयसी, विश < वा एतद्वत्याह्वयति, चित्ता एहीति, मनो वं चित्तं, मनो वा एतद्वत्याह्वयति, दंघुष्येहीति, वाग्नें दंघुषि, वाच < वा एतद्वत्याह्वयती, —डा एहीति, पशवो वा इडा, पशन् वा एतद्वत्याह्वयति, संनृता एहीत्यं, —न्न < वं सुनृतां, —न्न < वा एतद्वत्याह्वयत्ये, —ता वं सप्त देवगश्च्य, —स्ताः क्रीतो वं तहोरो विदांचकार, ताभिरदः कुरुणां क्रान्तं पशन्त्याह्वयत्, ताः कुरवो ब्राह्मणोप्यन्तुष्ट <, —स्ताः कुमारावत्याश्चदक्षिणा अविन्द, —न्त्सोऽवधी, —न्मां यैर्ष्यते, —ताभिर्वी अहमेता अत्याह्वयिष्यामीं, —तराभिरितरा, यानि खलु वा एतासा प्रियाणि धामानि तानि क्रीतो न वेदति, सं सं < यत्ते संग्रामे छदिर्देशं, एताभिरवता अत्याह्वयिष्यामीं, —तराभिरितरा, यतरं गलु वा एता अत्याह्वयन्ते तत् पशरोऽभिसंक्रामन्ति, यन् पशचस्तेदेवा, यन् देवास्तदिन्द्रो, यतरान्वा एतेऽभिसंक्रामन्ति वं जयन्ति, जयति संग्रामम् ॥ ६ ॥

४०

सा वं सुष्टोभयान् देवमनुष्यानिन्यमन्यत, तां देवा दृशपूर्णमासांभ्यामुपप्रास्त्वणत्, तां < वा एतहासुगन् यदिडां, तां < वा एतदाप्त्वा हरन्तो मन्यन्ते यदिडासुपह्वयन्ते, यद्धि तूर्णासुपह्वयेत् तर्ह्येताः सप्त बुदेइ, यद्येचंस्त्वृत्तराः सप्त, धाम धामासा < वर्ण < वर्णमुपगच्छ, —त्या इ वा एनमंत्रविकशातं गच्छति यं एवं < वेद, यत्र स मूला औपधारुपगच्छेत् पशन् ग तदेता एवं सप्त बुदेइ, धाम धामासा < वर्ण < वर्णमुपगच्छ, —त्या इ वा एनमंत्रविकशातं गच्छति यं एवं < वेद, सप्त स्धुधीयेण वाजयेइ, यस्य सप्त स्वयिराधरमान्तमां स्यु, —मीयस्येहि, श्रेयस्येही, —त्येतेदेतदेवास्मा अत्याह्वयति, यो यदयः सूत्रो वा बहुपुष्टः स्यात्तस्य गंश < नागत् <

[३] मा धी. १, ५, १ ।

[७] वा ३७, १०, २, २३ १० २५ । कान् ३७ १० ७ ४८ ११ २५ । मा धी १, ५, १ ।

वत्सतरंमपमयैत् ॥ ईलान्दाः स्थ ॥ इतीलान्दां हि पशवः पूष्णो नक्षत्रं पोपयिष्णु ॥ इति विश्वेषु
 वा एतच्चरति पूष्णो नक्षत्रं पोपयिष्णु, तदेवापधापयते, तमपाकुर्वीत् ॥ आयुर्मे दा, वचो
 मे दा, रुयि मे दा, पुष्टि मे दा ॥ इति रुयिमेवास्ये पुष्टि हरति, तमितोऽभिमृज्याधि-
 शतोऽत्याह्वयेद, वसीयस्येहि, श्रेयस्येही, —त्येतदेतदेवास्या अत्याह्वयति, नास्य किंचनो-
 दशियुद, ग्रामकामः याजयेत् सारस्वत क्रम्याः, सश्वत्सरो वै सरस्वा, —न्तश्वत्सरेणैवास्मै
 ग्रामं च्यावयति, वसीयस्येहि, श्रेयस्येही, —त्येतदेतदेवास्या अत्याह्वयति, पशुकामः याज-
 येत् सारस्वत क्रम्याः, सश्वत्सरो वै सरस्वा, —न्तश्वत्सरेणैवास्मै पशून् च्यावयति, वसी-
 यस्येहि, श्रेयस्येही, —त्येतदेतदेवास्मा अत्याह्वयति, सर्वासां दुग्धं चतुःशरावमोदनं पचेद्
 ब्राह्मणेभ्यः पशुकामो, यञ्चतुःशरावो दिग्भ्य एवास्मै तैनु पर्यूनवृन्दे, यद् ब्राह्मणेभ्यो ब्रह्म-
 णस्तेन, न छिन्नं देयं, पशुकाम इव श्लेषं, वासो हिरण्यं वा देयु, —मीजानस्यास्य
 पशवो भूयास्तो भवन्ति ॥ ७ ॥

४१-४६

प्रजापुतिर्वै न व्याह्वरत्, स आत्मन्येव पुण्यमायुष, —द्रात्मनः पुण्यं न निरवद, —देतद्वै तथ-
 जुर्वदन्नाग्यथा ब्रूयात् ॥ पुण्यं प्रेशस्तम् ॥ इति ब्रूया, —द्रात्मन्येव पुण्यं यच्छत्या, —त्मनः पुण्यं
 न निर्वदति, यामदानीयां प ददाति तामस्य पशवोऽन्वपकामन्ति, यदि मन्येता, —दानीया-
 यादामित्येतदेवं यजुर्वदे, —त्रमे तद्वपदम्भिपधृपिधृक्षा यद्दा इति, तदेवैतेनापूरयति, तदाप्वा-
 ययति, समुद्र इव ह वा अस्य व्यच्यमानो न क्षीयते य एव वेद ॥ वीरवतीभूयास्त या नो
 वीरवतोऽकृत् ॥ इति पुमाश्च ज्ञातमभिमन्त्रयेत् ॥ भूयसीभूयास्त या नो भूयसोऽकृत् ॥ इति
 स्त्रियं ज्ञाताम् ॥ अन्नादा भूयास्त ये नोऽन्नादानकृत् ॥ इति बलिहृतोऽभिमन्त्रयेत् ॥ भूयास्तो
 भूयास्त ये नो भूयसोऽकृत् ॥ इति सभासदः, पादौ प्रत्यवहरे, —देतं वै पशवा, उपोप ह
 वा एनं पशवो यन्ति नापयन्ति य एव वेद ॥ पुण्या पुण्यमद्य, —चित्रा चित्रमद्य, —द्वैडी मे
 भगवोऽजनिष्ठा मैत्रावरुण, ऊर्जा मे भगवः सह जनिष्ठा, स विद्वं मे विन्द ॥ इति पुमाश्च
 ज्ञातमभिमन्त्रयेत्, —जैवास्मै सह जायते, गच्छति पशुनाः सश्विदम् ॥ पुण्या पुण्यामद्य, —
 चित्रा चित्रमद्य, —द्वैडी मे भगवत्यजनिष्ठा मैत्रावरुणी, रायस्पोपेण मे भगवती सह जनिष्ठा,
 ज्ञात्रं मे विन्द ॥ इति स्त्रियं ज्ञातां, रायस्पोपेणैवास्मै सह जायते, गच्छति पशुनां ज्ञात्रं,

यं प्राचीनमेकादकाया जायन्ते पूर्वस्य ते सस्यस्योत्तमा, यं प्रुतीचीनिमपरस्य ते सस्यस्य प्रथ-
मा, —स्तानुभयान्तसहाभिमुन्नयेतो, —भयानेनान्तसहावृन्दे ॥ ८ ॥ ४७-६१-
यो वै शक्तिः वेद स तच् शकनोति यच् शिक्षती, —यः वै शक्ति, —यी वा अस्या भूयिष्ठ-
भाग्भवति स तच् शकनोति यच् शिक्षति, भूयिष्ठभाग्य वा अस्या भवति य एवं वेद, पशुगो-
वै शक्ति, —यी वै पशुनां भूयिष्ठभाग्भवति स तच् शकनोति यच् शिक्षति, भूयिष्ठभाग्य वै पशुमान्
भवति ये एवं वेद, तस्या वृतं न हतं, —ति व्रयात् ॥ कुर्वतं, इति व्रया, —चान्तर्वृत्तां,
—ति व्रया, —द्विजन्त्या, इति व्रयाद्, भूयनमसि सहस्रमिन्द्राय त्वा संमोऽददात् ॥ इति
संमो वै नामासुरं आसीत्, तस्येयं पृथिवी पशुभिः पूर्णासीत्, तानिन्द्रोऽवृष्ट्वा, तस्मा-
दाहु, —रेन्द्राः पशुवा इति, यावतीनामिदं करोमि भूयसीनामुत्तराः संमां क्रियासम् ॥ इति
गवां लक्ष्म कुर्याद्, भूयसीनामेवोत्तराः संमां करोति, पशुवो वै सृष्टां एतं नक्षत्रमुपाति-
ष्ठन्त, तेन प्राजायन्त, न भूमानमगच्छ, —स्ते रेवतीमुपातिष्ठन्त, रेवत्यां प्राजायन्त,
रेवत्यां भूमानमगच्छ, —स्तेस्माद्योत्कच पशुनां कुर्वतं तद्वेवत्यां कुर्यात्, —प ह्येन पशुः स्थितष्ठन्ति,
प्रास्य पशुवो भवन्ति य एवं वेद, यस्य दक्षिणतः प्रतिभिन्नं दक्षिणतं उपाधरत्तत्पलंस्या
देवलक्ष्मः यज्ञियः यज्ञकामः कुर्यात्, —प ह्येनः यज्ञो नुमति, यस्योभयतः प्रतिभिन्नमुभयतं
उपाधरत् तद्वायव्यं लक्ष्म पशुव्यं पशुकामः कुर्यात्, पशुमान् भवति, यस्योभयतः प्रतिभि-
न्नमुभयतं उपाधरत् तत् शंभुं लक्ष्म पूतस्य रूपं प्रतिष्ठाकामः कुर्यात्,
वसिष्ठस्य स्थूणाकुर्यात्, वसिष्ठो वै रथिमपश्यत्, तामारमन्त्रधत्, यत्स्थूणाकुर्यात्, कुर्वतं
पशुमेव रथिं धत्ते, जमदग्नेः कर्करिकुर्वात्, जमदग्निं पुष्टिमपश्यत्, तामारमन्त्रधत्,
यत्कर्करिकुर्वात्, कुर्वतं पशुमेव पुष्टिं धत्ते, ऽनुराणाः सास्नाकृत्यः, क्षिप्रं वृद्धीर्भून्ति क्षिप्रं
पराभयन्त्य, —मेध्याः कुर्यात्, क्षिप्रं वृद्धीर्भून्ति, यत्रस्तेनानेनूपनमतीत्, निष्कन्याः
छिद्रकुर्यात्, यच्छिद्रकुर्यात्, कुर्वतं निष्कतिरस्य पशुनिष्ठुदीया, —यं प्रतिन्या कुर्यात्, काश्या
नं दाराकुर्यात्, पराचीनमिदं हि तन्निवृत्त, —मुगस्त्यस्य विष्टकुर्यात्, कुर्यात्पस्य कुर्यात्पु-
स्ता, इन्द्रस्याकलस्ता, अधो जाहुः, प्रजापते, —रिन्वुभयं जेष्टलक्ष्मं जेष्टपशुकामः कुर्यात्,
प्रं नुमानानां जेष्टपशुमानोति, प्रजापतिः पशुनसृजत्, न वा अमुनेन नामुजना, —ऽसृष्ट- रां
एतत्, तद्व्योऽसृक्तं, क्रूरं पशुनां कुर्यात्, इति यं मोऽसृष्टावृजत्, क्रूरं वा एषं पुननां
पुरुते योऽसृजत्, यदक्षितास्तेनाक्षिता, अयं यदंतधिता इति भूयन्ते तेनाक्षिता, —स्तेऽडाः-

—ने वा एतेमेतां अमंत्रांगच्छन्ति यां अनक्षिता इति, तस्मादक्षितश्च्युत्वा, न तेजनेनाक्षुष्याद्, यज्ञो वै तेजने५, यत्तेजनेनाक्षुष्याद्विज्ञेण पशून्पये, —न्न इयमेनायसा कूरं, तदंशान्त, —मिक्षुकाण्डेमसु वासयित्वा तेनाक्षितश्च्युत्वा, —स्तद्वि शिवं, तच् शान्ते, —मथो आहु, —लौहितेनायसंति, तद्वि शिवं, तच् शान्तम् ॥ १ ॥ ६२-६५

इह प्रजा विश्वरूपा रमन्तामस्मिन् गोष्ठे विश्वभृतो जन्त्रिः ।

अग्निं कुलायुमभिं सश्विशन्तीः संप्रासृजन्तु पयसा धृतं ॥ ६६

इति गाः सार्यमायुर्वीरुभिर्मन्त्रयेत्, —अग्निं एतासां योन्ति, —रग्निः कुलायुः, स्व एवंना योनौ स्त्रं कुलायुं सश्वेशयति, नास्यु पशवो नक्तमालिमाह्वन्ति य एवं वेद ॥ ६७

सं वः सृजत्वर्थमां स पोषां स वृहस्पतिः । समिन्द्रो यो धनजयः ॥ ६८

संजग्मानां अग्निहृता अस्मिन् गोष्ठे पुरीषिणीः । स्वावेशां ना आगत ॥ ६९

इति गाः संश्रुजेद्यो अस्य पुरां स्युर्याश्चान्यतो त्रिन्देत्, पशवो वै धृतं, —मथीं रुद्रो, यञ्जुहुयाद्रुद्रायास्य पशून्प्रिदध्यात्, तत्संश्रुज्या एवो, —मथीहं, भूयसीर्भवन्ति, सं वः सृजत्वर्थमेति, यज्ञो वा अर्थमां, यज्ञेनेवनाः संश्रुजति, संपुषति, पुष्टिवै पूषा, पुष्टयेनाः संश्रुजति, सं वृहस्पतिरिति, ब्रह्म वै वृहस्पति, —अस्मिन्नेवनाः संश्रुजति, समिन्द्रो यो धनजय इती, —न्द्रियं वा इन्द्र, इन्द्रियेणैवनाः संश्रुजति, रेवती तन्तिः पुष्टिवीं मातां, रेवतीराया ओषधयः ॥ तां ज्ञो हिनन्तु सातये धियं जुषे ॥ इति तन्तिः वित्तुयात्, तामंशुमज्यात् ॥ रुद्र्यां त्वा पुष्ट्यांशुमाग्निं ॥ इति रुद्र्येवनां पुष्ट्यांशुमाग्निं, तस्या व्रतं न रिक्ता स्या, —नोपर्थुपरि संचरेयु, —नीभिर्वेषंभितपे, —देतद्वै व्रतो रामकायनो विदांचकार तन्त्यां वित्तनुन्, सं सहस्रं पशून् प्राप, प्रं सहस्रं पशूनां प्रोति य एवं वेद ॥ ७०-७४

पिता वत्सानां पतिरुभयानामुतायं पिता सुहतां गर्गराणाम् ।

रेतोर्धां त्वा यद्योर्धां रायंस्पोषायोत्सृजेत् ॥ ७५

इत्युपभंस्य कर्णं उत्सृज्यानो वदेद्, रेतोर्धामेवन्तं यद्योर्धां रायंस्पोषायोत्सृजेत्, यो

[१०] मा औ १, ५, ३ ।

[स० च० सृजत्वर्थमां अर्थ ३, १४, २ । संजग्माना अग्निहृतां अर्थ ३, १४, ३ । पिता वत्सानां अर्थ १४, २ (प्र ण) १, ४, ४ (एवार्धः)]

वैश्यः शूद्रो वा बहुपुष्टः स्यात्तस्य गर्वां गोष्ठादिक्रमिश्चतिश्चकान्याहृत्यैरुविश्चतिमाहुतीर्जुहुया,
 दैक्रमिश्चतिर्वै मनुष्यलोका, मनुष्यलोकेभ्य एवास्मै पशून्प्ररुन्द, एतरेव जुहुयाद्गोनामैरुत्रे-
 त्स्या गोभिंसदि पशुकामो, मुत्प्र वा एष पुशूनां, मुत्प्रत एवास्मै पशून्विन्यति ॥ १० ॥

७६

यांसाभिन्द्र उदाजुत वंसु नाम् रूपं पुशूनामुपसं धाम पश्यमानः ॥ तांसाभ्यं चोन्निर्यं
 गोष्ठे इह रयिः पुष्टिः । स्वाहा ॥ इति जुहुयात् ॥ यासां वृहस्पतिरुदाजुतेडा नाम् रूपं पुशूनां
 संग्रवं धाम पश्यमानः ॥ तांसाभ्यं चोन्निर्यं गोष्ठे इह रयिः पुष्टिः । स्वाहा ॥ इति जुहुयात् ॥
 यासां मरुत उदाजन्त ज्योतिर्नाम् रूपं पुशूनां मध्यंदिनं धाम पश्यमानाः ॥ तांसाभ्यं चोन्नि-
 र्यं गोष्ठे इह रयिः पुष्टिः । स्वाहा ॥ इति जुहुयात् ॥ यासां प्रजापतिरुदाजुतापुर्नाम् रूपं पुशूना-
 मपराहं धाम पश्यमानः ॥ तांसाभ्यं चोन्निर्यं गोष्ठे इह रयिः पुष्टिः । स्वाहा ॥ इति जुहुया-
 देतानि वा अहो रूपाण्ये, तेषु वा अहो रूपेषु देवाः पुशूनां रूपाण्यवृजत, तंदेतेषुवाहो
 रूपेषु यजमानो भ्रातृष्यस्य पशून् वृड्क्ते, धृतेन जुहोति, पशवो वं धृतं, पशुभिर्यं पशून्
 वृड्क्ते, तत्रै र्वर्षे, प्रातरिवान्तर्गोष्ठासु गोषु होतश्च्य, सर्वा एनाः सहावरुन्द, एतरेव
 जुहुयाद्गोष्ठाकृतासु, चोन्निर्तो वा एतत्र पशून्ग्रही, दैपिहीनाः परिपरिणस्क्रण्यन्त्ये, तंर्यं
 जुहुयात्संग्रामं, स्वाध्वानभिन्त्रयेत ॥ मित्रभृतः धनभृता ओजोभृतो रलभृतो वयं जयेम वयं
 सुहेम, वयं भ्रमेम, वयं पुषेम ॥ इति जयति संग्रामम् ॥ रोहिणीर्षो वृजे गायत्रेण छन्दसा,
 ऽरुणां वो वृजे र्भुभेन छन्दसा, गौरीर्षो वृजे जागतेन छन्दसा, चभ्र्यो रो वृजा अतुष्टु-
 भेन छन्दसा गर्भान्वो वृजे पाङ्क्तेन छन्दसा, रूपाणि वो वृजे शक्रेण छन्दसा, सर्गान्
 वो वृजेऽन्नातेन छन्दसा, तत् सप्त, समपुडा शकरी, शक्राः प्रशवः, पशून्निर्गुरुन्दे,
 गायत्री प्रथमा, गायत्र्युत्तमा, तेजो वं गायत्री ब्रह्मवर्षे, तेजसा च वीर्यास्मा एतद्
 ब्रह्मवर्षेन चोभयंतः पशून् परिशुद्धाति ॥ ११ ॥

७७-९१

प्रजापतिर्वै त्रिन्मुद्दिशोऽसृजतामि चोद्यं चयं, तं चत्वारः पितापुत्राः सत्रमामत, तं
 स्वदं च समर्षोऽ, स्तदभुवत्, तदा अस्यैतन्नामाभूदिति, तं समभूदिति, तदा अस्यैतं
 नामनी क्रूरं अज्ञान्ते, तस्मादेतं नं वृहीतुष्ये, क्रूरं श्चेतं अज्ञान्ते, प्रजापतिर्वै सां
 दुहितरुम्भयामयतोपसं, मां रोहिदभयन्, तामृदयो भर्ताश्च्यन्त. तस्मा अय-

व्रतमलदयत्, तंमायतयाभिर्यावृत्तत्, तस्माद्वा अविभेत्, सोऽन्नवीत्, पशुना त्वा
 पतिं करोम्य, —थु मे मां स्था इति, तद्वा अस्यैतन्नाम् पशुपतिरिति, तम्भ्यापत्यावि-
 भ्यत्, सोऽरोदीत्, तद्वा अस्यैतन्नाम् रुद्र इति, तं वा अस्यैते नामनी शिवे ज्ञान्ते,
 तस्मादेते कामं ग्रहीतव्ये, शिवे श्छेते ज्ञान्ते, ततो यत् प्रथमं रेतः परापुतत् तदुभिन्ना पर्येन्द्र,
 तदासामन्वयात्, ततो यदत्यसुवत्तद् वृहस्पतिरुपागृह्णात्, तदासामुस्रियात्, —मंशुकामेति,
 तदासां शकरीत्वं, गातृपविदामेति, तदासां गोत्वं, —मेतानि वा ज्ञासां नामानि,
 संवरेवासं नामुभिः संतुः कामैर्भुङ्क्ते य एवं वेद, पशवो वै सृष्टा एतानि नक्षत्राण्यन्वपाका-
 मन् पौर्णमासीमष्टकामनात्रास्यो चित्रामश्वत्थं, तस्मान्तेषु गार्गीपाकृत्या, यामपाकुर्यात्तामस्य
 पशवोऽन्वपकामेयुः ॥ १२ ॥

१२

देवा वै संतुं सहान्तर्वृन्तोऽभवत्, —स्तं संवे सह व्यजायन्त, तदेकमुदशयत् संत्तुत्, तदेवा इत्थं चेत्ये च व्यत्यचरत्स्तन्मित्रावरुणा अचापतात्, स्याद्वै य एनद्विकुर्यादिति,
 तद्वा द्विपदीमश्रुतात्, सा न प्रत्यतिष्ठत्, तस्या अन्यत् आहृत्येमीं प्रत्यधत्ता, तस्मादेता
 अत्रा अस्थं, —न्तां चतुष्पदी भूत्वा प्रत्यतिष्ठत्, प्रति प्रजया च पशुभिर्य तिष्ठति य एवं
 वेद, तस्यात्वं पयः पर्यपश्यत्, —स्तां देवा अदुह हरितेन पत्रेण यज्ञं चामृतं च,
 दुहे यज्ञं चामृतं च य एवं वेदा, —ऽथ पितरोऽदुह रजतेन पत्रेणोर्जं च स्वधां च, दुह ऊर्जं च
 स्वधां च य एवं वेदा, —ऽथ मनुष्या अदुह दारुपात्रेणोर्जं च प्रजां च, दुहेऽन्नं च प्रजां च य
 एवं वेदा, —था ऋषयोऽदुह चमसेन छन्दासि च पशून्श्च, दुहे छन्दासि च पशून्श्च य
 एवं वेदा, —ऽथ गन्धर्वाप्सरसोऽदुह पुष्करपर्णेन पुण्यं गन्धं, दुहे पुण्यं गन्धं य एवं वेदा,
 —ऽथ सर्पा अदुहाहापुना विषं, दुहे आठव्याय विषं य एवं वेदा, —ऽथासुरा अदुहायस्पात्रेण
 संवता भूतिं च पराभूतिं च, दुहे आठव्यायाभूतिं च पराभूतिं च य एवं वेद, तात् वा
 इन्द्रोऽन्येषां पासीद्वेत्, —दं सर्वमदुहयद्विदं किंच, तां दुग्धां प्रत्यनुदत्, सा प्रतिनुत्ता
 कुम्भना अतिष्ठद् ध्यायन्ती, तां प्रजापतिरचायद्, ध्यायति वा इति, सोऽन्नवीत्, किं
 ध्यायसीति, साऽनुदिद, ये माधुधत्त तं मा प्रत्यनुदन्तेति, सोऽन्नवीत्, —न्मां सूक्ष्, —स्तथा वै
 त्वा कर्ष्यामि यथोभयेषां देवमनुष्याणां प्रियां भ्रिष्यसीति, तस्या घृतं पद्भ्योऽक्षरत्, तस्य
 घृतं तस्यादाय मुखं व्यमार्त् ॥ उभयेषां त्वा देवमनुष्याणां प्रियां करोमि ॥ इति तस्माद्देवांभयेषां
 देवमनुष्याणां प्रियं, —तं नैवं श्रोत्रियस्य मुखं विमृज्या, —दुभये श्छेते देवमनुष्या विदुः, —रेतेन

कुमार्या, एतेन पत्तिकामाया, एतद्धं गोवर्चनं न सर्वसा इव कुर्याद्, यस्मै तु कुर्यात्
 तेजस्वी स्यात् ॥ १३ ॥

९३-९५

यौ ललामः शितिपाञ्च शितिककुञ्ज शितिभसञ्च शितिवालः, साशारिः साम्नाष्टयूथा,
 प्राष्टी यूथान्यामोति यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यस्य बालतुर्पः प्रतिष्ठितः सा प्रतिष्ठिता,
 प्रति प्रजया च पशुभिश्च तिष्ठति यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यः सुमन्तः शितिगद्दुः सा
 संमन्ता, संमन्तः प्रजया च पशुभिश्च भवति यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यः शितिपृष्ठः
 सा तन्तिः, पुशुमान् भवति यस्य तादृङ्ङुपभो भवत्ये, यः यस्यैकरूपस्य सतो लक्ष्म
 भवति सादारसू, चास्यामिगो गा विधाति यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, याजलोम्नी ना
 पोपयिष्णुः, राजा इव प्रजापन्ते यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, या इयामा सा पोपयिष्णुः,
 क्षिप्रं बृह्दीर्भेन्त्यपनिपादुक्तास्तु, यारुणा सा पोपयिष्णुः, क्षिप्रं बृह्दीर्भेन्ति हिमरस्तु,
 या श्रेता सा पोपयिष्णुः, क्षिप्रं बृह्दीर्भेन्ति दुश्मर्माणस्तु, नाजिः कार्शो नं पृश्नि, रभि-
 थुनं तं, दधो व्याघ्ररूपं वै पृश्नि, निभ्यत्वस्मात् पशवः, कनीया सोऽस्य पशवो भवन्ति
 यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, तदाहु, बीजमेवात्सृज्यमिस्ये, तदा आसां बीजं वै रंद्राहितं
 रूपं, पुशुमान् भवति यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यो धूमस्ताम्रधूमः स प्रजापतिः, प्रं प्रजया
 च पशुभिश्च जायते यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यस्य लोमशा कृत्स्नं स्तम्बी, स्तम्बीन्
 प्रजया च पशुभिश्च भवति यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यस्योर्ध्वा मृत्ता ऊर्ध्वा आप्यायन्त
 ऊर्ध्वा अस्य पशवा आप्यायन्ते यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यस्य दक्षिणतः पत्रं सा पापी
 सा संमन्त्ये, यः यस्य सव्यत उल्लतं सा पुण्या सोपाहरन्ती, या उत्पृष्टिस्ता ऊर्ध्वा आप्या-
 यन्त, ऊर्ध्वा अस्य पशवा आप्यायन्ते यस्य तादृङ्ङुपभो भवति, यस्य सव्यतः पत्रं सा
 पापी सा संमन्त्ये, यः यस्य दक्षिणत उल्लतं सा पुण्या सोपाहरन्ती, या सव्यसाधिनी मा
 पुण्या सोपाहरन्ती, या सुश्रुती सा गोष्ठं, स्तां नं प्रछिन्वादनुसृष्टस्य गोपु स्याता, मेवा
 वै पुशुनामस्फुजं हविं, रस्फुजमस्य हविर्भवति यस्यानुसृष्टिगोपु भवत्यु, धां चास्य रेहं
 गोपु स्याता, मेवा वै पुशुनामंजं विभृतां, ऽधोपुसा अस्य पशवो भवन्ति यस्योर्ध्वा तु रेहं
 गोपु भवतः ॥ १४ ॥

९६ [१०१]

अथ तृतीय. प्रपाठक ।

राजसूयत्राक्षणम् ।

अरातीर्यन्ति वा अन्ये पुरुषाय नान्ये, येऽरातीर्यन्ति सां निर्ऋति, — ये नारातीर्यन्ति सांनुमति, —
 स्तेभ्य उभयेभ्यः सह निर्ऋपन्त्यु, — भो सह धृतो कुर्वन्ति, नैऋतेन पूर्वेण प्रचरन्ति दक्षिणां
 पुरेत्य स्वकृता इरिण, एतद्वै निर्ऋतिगृहीत श्रुथिव्या, निर्ऋतिगृहीत एवं निर्ऋति निरवदयत,
 एतेऽस्मकं निधाय त्रिंशत्सिकायाः काण्डाभ्या जुहोति, जुषाणां निर्ऋतिर्वेतु, स्वाहा,
 वासः कृष्णं भिन्नान्तं दक्षिणेत्ये, — तद्वि निर्ऋत्या रूपं, — मधे < वं पुरुषस्य निर्ऋतिगृहीत, — मधे-
 मनिर्ऋतिगृहीत <, येनिर्ऋतिगृहीतं संदोऽस्मात्तेन निरवदयते, पुनरेत्यानुमत्या अष्टाक्रपालेन
 प्रचरन्ति निर्ऋतिमेव निरवदाये, — ये < वा अनुमतिवीरगां, अनुमतमेवेन < सर्वमांक्रमयत्य, — एत-
 क्पालो भवति, गायत्रीं शहीयं, गायत्रीं वाग्, धेनुर्दक्षिणे, — तद्व्यनुमत्या रूपं, — मथ ये
 उदञ्चः शम्भ्यामतिशीयन्ते तांनुदङ् पुरेत्य वल्मीकशुषामुद्रुज्य जुहुया, — द्विदमहंमुष्यामुष्यायणस्य
 क्षेत्रियमवयजा इति, तत् पुनरपिदधाती, — दमहंमुष्यामुष्यायणस्य क्षेत्रियमपिदधामीति,
 क्षेत्रिय < वा एतं युक्कति, ये चैनमन्वियं धेनुस्य पन्त्य, — स्यामेव क्षेत्रियमुवयज्याथैन <
 सर्वमांक्रमयति, शो भूत आदित्येभ्यो अष्टद्वद्भ्यो घृते चरुरित्या, — दित्या वा इत उत्तमाः
 सूर्ग लोकमाय <, — स्तेभ्य एवं प्राच्य स्वर्ग लोकमेत्या, — दित्या वा असिह्लोक ऋद्धा,
 आदित्या अमुष्मि, — नुभयोरेव लोकयोर्ऋधोति, वरो दक्षिणा, वरेणैव सूर्ग लोकमभ्यारोहति,
 शो भूत आग्नावैष्णवं एकादशकपाला इत्य, — भिवे सर्वा देवता, विष्णुर्धजां, देवताश्चैव
 यज्ञं चोल्वथा, — उग्निवे यज्ञस्यान्तोऽवस्ता, — द्विष्णुः परस्ता, — दुभयत् एवं यज्ञस्यान्ता उदग्र-
 ही, — दुभयत् एवं यज्ञस्यान्ता उद्रेद्य यथोत्सङ्गं आवपेत, — वे < वा एतेऽज्ञमावपते, तस्यु यथा-
 कासं निर्वपमाण एत्य, — नद्वान् वामनो दक्षिणा, यद्वहीं तैताश्रेयो, यद्वामनस्तैत वैष्णवो,
 रूपेणैवेन < सम्पद्यति, शो भूतेऽग्नीषोमीया एकादशकपाला इत्य, — ग्रीषोमाभ्या < वं वीश्वेणन्दो
 वृत्रंमुहन्, वृत्रं रेलु वा एषं हन्ति यो राजसूयेनाभिषिञ्चते, तद्वान्निमेवेतद्विरप्य दक्षिणा,
 सत्य < वं हिरण्य <, सत्येनैर् हन्ति, शो भूत एन्द्राय एकादशकपाला इत्य, — ग्रीषोमाभ्या <
 वं वीश्वेणन्दो वृत्रंमुहन्, — न्तसं जोजसा वीर्येण व्याधयत्, स एतमैन्द्रायंपदपद्यत्,
 तैनाज्ञो वीर्यमात्मन्नुधत्ता, — जसा वा एष वीर्येण व्युध्यते यो राजसूयेनाभिषिञ्चता, जोजो

धीर्यमिन्द्राग्नीं, ओंजुसैवेन < धीर्येण समर्धयतो, ऽनङ्गाद्वृषभो दक्षिणा, षड्विंशं तैनाग्नेयो,
यन्सुवृकरं तैनेन्द्रो, रूपेणैवेन < समर्धयति, श्वो भूत आग्नेश्चोऽष्टाकपालो माहेन्द्रं देवीं,
त्युद्धद्या एवाग्नेयं, इन्द्रो वै वृत्रमुद्धरे, न्तसोऽन्यान् देवान् एतमन्यत्, स मुहेन्द्रोऽभवत्,
स एतमुद्धारं मुदहरद् वृत्रं < हत्वा, तदुद्धारं एवा, ऽस्वयेषं भागं एवं, तस्माद्राजा संग्रामं
जित्वोद्वाजमुदजयत्, पयसा वा एषं धीर्येण व्यृष्यते यो राजसूयेनाभिषिञ्चते, यत् पयः,
पयसैवेन < समर्धयती, न्द्रियेण वा एषं धीर्येण व्यृष्यते यो राजसूयेनाभिषिञ्चते, षड्विन्द्रं, मि-
न्द्रियेणैवेन < धीर्येण समर्धयति, देवताभिर्वा एषं व्यृष्यते यो राजसूयेनाभिषिञ्चते, सर्व-
देवश्चैत्य < वै वासो, षड्वासः क्षामं दक्षिणा देवताभिरेवेन < समर्धयति ॥ १ ॥ १

देवा ओंपृथीषु पक्वाऽराजिम्युः, स इन्द्रोऽवे, द्रविर्विधेमाः प्रयुम उजेप्स्यतीति, सोऽनरीद,
येतरो नो पूर्व उजयेत्तन्नो सहति, ता अमिरुदजयत्, तदिन्द्रोऽनूदजयत्, तस्मादैन्द्राग्ने, मंधो
आहु, राग्नेन्द्रं कार्थमित्य, त्रिंहिं ता अग्र उदजयत्, तदुजित्या एवा, ऽऽग्रायणो द्वादशक-
पालो भवति, द्वादश मासाः स < वत्सरः, स < वत्सरादि तदध्वं भवत्, सप्तदश सामिधेनीः
कार्थ्याः, षड् ऋतवो द्वादश मासा एषं स < वत्सरः, स < वत्सरादि तदधि भवत्ये, का च तदि
यवस्य मुष्टिरासी, देका त्रिंहि, रेका मापस्पं, का विलस्य, तदिधे देवा अनुमन्, वयं < व
एतत् प्रथयिष्यामो, भागो नोऽस्तिवति, तदिधे देवा अप्रथय <, स्तद्रुद्रं एवं वैश्वदेवां, ऽयो
प्रथयत्येवं, तेन पयसि स्याद्वैश्वदेवां, वैश्वदेवं < हिं पयो, ऽथ वा इयमन्नमिन्मयि वा एतदे-
ष्यती वृष्टया पचति, नेतदितोऽध्वुज्जेप्यथ, भागो न्ना अस्तिवति, तदाभ्यां < चावेषं भागः
क्रियता उज्जित्या, अथो प्रतिष्ठित्या एवं, यद् द्यावापृथिवीषुः, सोमीवीं ओंपृषयः, सोमा
ओंपृथीनामधिराजं, स्तस्य वा एषं भागो षड्कृष्टपयं, तदुद्धार एवा, ऽस्वयेषं भागं एवं,
तस्माद्राजा संग्रामं जित्वोद्वाजमुदजते, ग्राम्या वा अन्या ओंपृषय आरण्या अन्या, स्ता एता-
स्येतेनोमधीरिष्टेया भवन्ति, याः फालकृष्टास्तासामेतेनाग्रायणं कुरीति, या आरण्यान्तामाम-
त्तरेणां, ऽऽनीतो वा एषं देवान् < यं आहितानि, यदेकृत्वाग्रायणं नेत्रस्वाभ्रीयाद् देवानां भागं
प्रतिक्लृप्तमधीया, दातिमार्हतु, संनुभ्यो वा एषोऽन्येभ्योऽभिषिच्यते यो राजसूय, आग्राय-
णोऽद्यावस्यावुरुद्धयं, वत्सः प्रवसजो दक्षिणा, रेत इव श्वेषोऽप्रजातः, प्रजात्ये ॥२॥ २
अथैतानि चातुर्नास्यानि, स < वत्सरं < वै चातुर्नास्यानि परीज्यन्ते, स < वत्सरादिर्नान्य-

[२] मे २, ३, २ । ते मा. १, ३, २, २० ।

[३] ते मा १, ७, १, १ ।

ध्याप्त्वावुरुद्ध, उत्तमन्नयज्ञो वा एष, सुश्वत्सुराद्वा अध्युत्सन्नयज्ञोऽवुरुध्यते, सश्वत्सुरा-
 देवंमध्याप्त्वावुरुद्धे, पशवो वा एते चातुर्मास्येभ्योऽर्घ्यतिरिच्यन्ते, यञ् शुनासीर्यं ताने-
 वाप्नोति, वर्ष्य उदके यजेत, —तद्वि पुशुनां नैदिष्ट, —मथैतानि पञ्च द्वधींऽपि सैतत्यै ग्रामकामो
 यजेत, वायुर्वी इमाः प्रजा नस्योता इत्थं चेत्यं च नेनीयते, यद्वायवे, वायुर्वास्मै नस्यो-
 तां विशं निमृयत्यं, —अकामो यजेत, सश्वत्सुरो वा इन्द्रः शुनासीरः, सुश्वत्सुरोऽन्ना-
 दस्य प्रदाता, तमेव भागधेयेनोपासरत्, सोऽस्मा अन्नाद्यं प्रयच्छति, वर्ष्य उदके यजेत, —
 संश्वत्सुराद्यस्य नैदिष्टं वृष्टिकामो यजेत, वायुर्वी इमं समीरयति, सं आप्याययति, ततो
 वर्षति, सश्वत्सुरो वा इन्द्रः शुनासीरः, सुश्वत्सुरंनुवर्षति ॥३॥ ३

देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, सं वृत्रं इन्द्रमवधीत्, त्वं देवानां ऋषो, ऽस्यहमसुराणां,
 संश्वत्सुराव, मां नृणां अश्नोऽन्येऽवधीदिति, तौ वै समासेतामनभिद्रोहाय, तं देवा वृत्र-
 मुमन्यन्ता, —ऽयं वावेदं भविष्यतीति, तं इन्द्र ऐच्छन्, हेनामेममिति, सोऽवधीत्, संधां वै
 मे संहितानभिद्रोहायति, तमाग्निर्ववी, —दहमेव त्वेतः प्रास्यामीति पृथिव्यां, अहन्तंरिधा-
 दिति वरुणो, इहं दिवं इति रुद्रं, —स्ततो वै देवा वृत्रमग्रन्, वृत्रं खलु वा एषं हन्ति यो राज-
 छयेनाभिषिञ्चते, तद्वाग्निमेवैतद्, देवाश्च वा असुराश्च संमयतन्त, तानग्निस्त्रेधात्मानं कृत्वा
 प्रत्ययतता, —ऽग्निरेवास्मिन्नोके भूत्वा, वरुणोऽन्तरिक्षे रुद्रो दिवि, सं इन्द्रोऽमन्यता, —ऽयं
 वावेदं भविष्यतीति, सोऽवधी, —दहं विश्वाभ्या आश्वभ्या इति, ततो वा अजयं, —स्तांजि-
 त्या एवैतं, —देतैनेव याजयेत् संग्रामं, जघति संग्रामं, —मेतैनेव याजयेद्, आतृष्यवन्तं,
 यो वास्य प्रियः सर्पात्, भवत्यात्मना, परास्य आतृष्यो भवति, यद्वै तदिन्द्रस्तुरीय उप-
 समपद्यत् तस्मादिन्द्रतुरीयं, धेनुं नड्वाहीं दक्षिणा, यद्वहिनी तैनाग्नेयीं, यद्वेनुः सतीं
 दान्ता तैनु वारुणीं, यदौस्तेनु राद्रीं, यत् पेयस्तेनैन्त्रीं, रूपैरेवैनां संसृधयतीं, —न्द्रो वै
 नमृच्चिं नालुभत्, सं रश्मीन् कुलायं कृत्वान्वारोहदस्यमादित्यं, तं वा अन्वमन्यत्, संसाया
 प्रसावति, सोऽवधी, —आहं हृन्निष्यामीति, सोऽवधीत्, संधां ते संदुधे यथा त्वा नं दिवा
 हेनानि नं नक्तं नं शुष्केण नाद्रिंति, तस्य वा उपोदये सूर्यस्य नीहारं, संतत्यापां केनेन

शिरोऽच्छिनत्, तद्वा एतन्मन्ववर्तत, मित्रद्रुगसीति, पाप्मा वै नमुचेः शिरः, पाप्मावा
 एतं तदेन्ववर्तत, पाप्मानं वै स तैनापाहत, तत पाप्मानुमेवैतेनापहते, ऽपां न्ययनादपमा-
 गीनाद्द्वरन्त्या, —पो वै रक्षोभी, —रपो रक्षांसि न त्रन्ति रक्षसामपहत्यै, वरो दक्षिणा, वरे-
 षैव वरं स्पृणोत्या, —त्मा हि वरं, आत्मानं हि तस्य तदन्ववर्तत, ये देवाः पुरासंदो
 अग्नित्रा रक्षोर्हणस्ते नोऽवन्तु, तै नः पान्तु, तैभ्यः स्वाहित्ये, —तदेव इत्या वा इमा दिशो,
 यथादेवतं वा एतद्वाभ्यो दिग्भ्योऽधि रक्षांस्यपहत्य, —नुपरिक्रामं जुहोति, सर्वाभ्य एव
 दिग्भ्योऽधि रक्षांस्यपहन्ती, —दमर्हं रक्षोभिः समूहाम्यं, —प्रे संदह रक्षः, संदग्धं रक्षा,
 इत्याह रक्षसां ध्वरायै रक्षसामन्तरित्या, अथ यत् पुनः समूहं जुहोति याभ्य एव दिग्भ्योऽधि
 रक्षांस्यपावुधीत्ता भागिनीः करोत्यहिसायै, रथः पञ्चवाही दक्षिणा, पञ्च दिशः पञ्च देवताः
 समृद्धौ ॥ ४ ॥

. सोमेनेजानं याजयेत्, सश्वत्सरं वा एतस्य छन्दांसि यातयामानि भवन्ति यः
 सोमेन यजुते, छन्दांसि वै देविका, —श्छन्दांसि वासास्मा एतदयातयामानि पुनर्यामानि
 करोति, राजसूयेनाभिपिपिचानं याजयेत्, पष्ठौही दक्षिणा, ऽऽशां वा एवं उपाभिपिञ्चत,
 आशां पष्ठौश्वा, —शामेवास्मा अकः, पशुकामं याजयेत्, छन्दांसि वै देविकाः, पशव-
 श्छन्दांसि, गायत्र्यनुमति, —स्त्रिष्टुत्राका, जग्ती सिनीगाली, कुहंरनुष्टुप्, धाता
 वृषट्कारो, या पूर्वा पौर्णमासी साजुमति, —यौत्तरा सा राका, या पूर्वाभावाश्स्या सा
 सिनीवाली, यौत्तरा सा कुहं, —अन्द्रमा एव धाता, यद् द्वे अक्षरे द्वे परे तन्मिथुनं, यत्
 पूर्यतेऽन्यां नान्यां तन्मिथुनं, यत् पश्यन्त्यन्यां नान्यां तन्मिथुनं, यद्गमाशास्याया जधि
 चन्द्रमाः प्रजायुते तन्मिथुनं, तस्मादेवास्मै मिथुनात् पशन् प्रजुनयति, प्रजांरामं याजयेत्,
 धातांरमुत्तमं कुर्यात्, स्त्रियो वै देविकाः, पुमान् धाता, पराचीर्वा प्रजां रेतो दधते,
 परानीप्रेवासु रेतो दधाति, तदाह, —न वै तन्न पराधत्ते यदन्तरा प्रधीयवा, इति व्यसृद्ध्य-
 द्धातारं मध्यतः, सर्वा एवेना वृषमोदिनीः क्रोति, तदाह, —जायत एवं, पश्चाच्चरं ह्यु तं
 भवति, स्त्रीभ्यो ह्येनं पश्चात् परिणयन्तीति, स यदा जायेनाद्यु धात्रे पुरस्तात्त्रिपु, —दद्यु रं यं
 धाता, ऽग्रमेवेनं परिणयति ॥ ५ ॥

[५] मे. २, ६, ४ । ते अ. १, ७, २ ।

आमयाविन्तु < याजयेद्, धातारं मभ्यतेः कुर्यात्, स < वत्सरो वं धाता, स < वत्सरो हि वा एतस्य मुग्धो, ऽथैतस्यामयति, स < वत्सरं < वावास्मा एतन्मभ्यतेऽचीकल्प, — दथैनमेतस्मान्मिथुनात् प्रजनयती, — श्राणि वा एतमेतानि छन्दा < स्युते पशोरशान्तानि निर्मुञ्जः, पशुरप्यालभ्यः शान्त्या अन्निर्मागयै, — ते वं पशवो यद्विहयश्च यवाश्च, यद्विहयः पुरोडाशो भवति तेनैव पशुरालभ्यते शान्त्या अन्निर्मागय, वीरस्था वा अन्ये पशवोऽवीरस्था अन्ये, ये पुरस्तात् पुरोडाशास्ते वीरस्था, ये पश्चात् पुरोडाशास्तेऽवीरस्था, ये पुरस्तात् पुरोडाशा भुङ्गतस्तं उपतिष्ठन्ते, प्रजापुत्रि < श्रुते प्रतिष्ठाभ्यसृज्यन्त, ये पश्चात् पुरोडाशाः परा ते भवन्ति, यासु स्थालीपु सोमाः स्युस्ते चरवः स्युः, सोमो वं रेतोधाः प्रजननाय, सर्व-वेदसेनेजानं < याजयेत्, पशुभिर्वा एषं व्युभ्यते यः सर्गं ददात्य, — न वा एषं जघन्यं पशुत् पश्यति यत्रैतान् विभज्जति, यत्रैवैनाग् विभज्जति तत् एनान् पुनरंवरुद्धे, य एव कश्च सोमिन यजेत् तं < याजयेत्, स < वत्सरं < वा एतस्य छन्दा < सि यातपामानि भवन्ति यः सोमिन यजेत्, छन्दा < सि वं देविका, — छन्दा ऽसि वावास्मा एतदयातपामानि पुनर्यामाणि करोति ॥ ६ ॥

अथैतत् त्रिप < युक्तं, यत् पूर्वं त्रिप < युक्तमित् एवास्मै तेनोर्ध्वानिमांलोकान् दाधार, यदुत्तरं त्रिप < युक्तममृत एवास्मै तेनार्वाच इमांलोकान् दाधार, तदेपा < वावैते लोकान् < विष्टुयै, यत् पूर्वं त्रिप < युक्तं < वीरजननं तद्, यदुत्तरं पशुजननं तद्, यत् पूर्वं त्रिप < युक्तं < वीरानेवास्मै तेन जनयति, यदुत्तरं पशु < स्तेन, यत् पूर्वं त्रिप < युक्तं < रेत एव तेन दधाति, यदुत्तरं प्र तेन जनयति, यत् पूर्वं त्रिप < युक्तं तेन यज्ञकामो यजेत्, — अथैवं सर्गा देवता, विष्णुर्यज्ञो, देवताश्चैव यज्ञं चालयधै, — नत्रो वं यज्ञो, विष्णुर्यज्ञ, — स्तद्यज्ञस्यैवैष आरम्भो, ऽथ यद्वेष्णवो, विष्णुवै यज्ञो, यज्ञ एव प्रतितिष्ठति, यदुत्तरं त्रिप < युक्तं तेन पशुकामो यजेत्, सोमो वं रेतोधाः, पूर्वा पशुना प्रजनयिता, सोम एवास्मै रेतो दधाति, पूर्वा पशुत् प्रजनयती, — न्द्विषेण वं पशुः प्रजायन्ते, पूर्वा प्रजनयती, — न्द्विषेणवास्मै पूर्वा पशुत् प्रजनयत्यै, — ध यत् पौष्पाः, पशवो वं पूर्वा, पशुप्रेयं प्रतितिष्ठत्यै, — यैतद्वैश्वानरवारुणं < स < वत्सरो वा अश्विनश्चानरं, — स्तस्य वा एते स्वा यदुत्तव, — स्तेपा < वा एरणोऽभिषिक्तो राजा, अभिषिक्तो वं देवान् < वरुण, एता वं देवान् < सूता, एता स्वपती, एता सर्गस्येशते, ता एन <

सुवाते, याचन्तो वा एतस्य स्वा अनुका वै त एत, -मनुका देवा वरुणः, याचन्त एवास्य
 स्वास्तान्स्मा अनुकानविवादिनः करोती, -याश्चरुर्भवत्ये, -तावान्वा आत्मा, यावानेवा-
 स्यात्मा तं वरुणान्मुक्त्वा, सश्वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः, सश्वत्सर एवेनं प्रतिष्ठापयति,
 सश्वत्सरायुमेनं करोति, तस्माद्राजसूयाभिषिक्तस्य जरसा दन्ता अवशीयन्ते, सश्वत्सरं
 ह्येनं प्रतिष्ठापयति, सश्वत्सरायुमेनं करोति, यां ज्योगामयावी सांत्मेतेन याजयेद्, वरु-
 णेन हि वा एष पाप्मता गृहीतो, ज्यैतस्य ज्योगामयति, यद्वाहृणो, वरुणादेवेनं तेन
 सुञ्चती, -याश्चरुर्भवत्ये, -तावान्वा आत्मा, यावानेवास्यात्मा तं वरुणान्मुक्त्वा, सश्वत्सरो
 वा अग्निर्वैश्वानरः, सश्वत्सर एवेनं प्रतिष्ठापयति, सश्वत्सरायुमेनं करोति ॥ ७ ॥ ७

अथैतं रत्निनः, क्षत्रस्य वा एतान्यङ्गानि, यस्य वा एतान्योजस्वीनि भवन्ति तद्राष्ट्रमोजस्वी
 भवति, तान्येवास्योजस्वीनि करोति, क्षत्रस्य वा एतान्यङ्गानि, यस्य वा एतानि तेजस्वीनि
 भवन्ति तद्राष्ट्रं तेजस्वी भवति, तान्येवास्य ब्रह्मणा तेजस्वीनि करोति, बार्हस्पत्यश्चरुर्ब्रह्मणो
 गृहं इति, ब्रह्म वै बृहस्पति, -बृहस्पतिपुरोहित खलु वै राष्ट्रमृधोति, ब्रह्म वा एतत् पुरस्ताद्वा-
 ष्ट्रस्यात्यौही, -दथो ब्रह्मण एव राष्ट्रमनुकं करोत्ये, -न्द्र एकादशकपालो राज्ञो गृहं इती, -न्द्रियं
 वा इन्द्र, इन्द्रियं एव प्रतिष्ठित्या, -दित्यश्चरुर्महिष्या गृहं इती, -यं वा अदिति, -रस्वा
 एवेनं मात्रां गमयती, -मामेवेनं प्रजाभ्य उपजीवनीयं करोति, येनुदक्षिणै, -तद्वयदित्या रूपं,
 नैर्कृतश्चरुन्खावपूतानां परिवृक्त्या गृहं इति, निर्कृतिगृहीता हि वा एषा, ज्यैतां परिवृजन्ति
 निर्कृतिमेव निरवदाये, -यं वा अनुमति, -रस्वा एवेनं मात्रां गमयती, -मामेवेनं प्रजाभ्य उप-
 जीवनीयं करोति, ज्यैनी वण्डापस्फुरा दक्षिणै, -तद्विं निर्कृत्या रूपं, -माश्रेयोऽष्टाकपालः से-
 नान्यो गृहं इत्ये, -ग्निर्वै सर्वा देवता, देवताभिरैवास्य सेनामूर्त्तं जित्ये संश्रयति, हिरण्यं
 दक्षिणा, सत्यं वै हिरण्यं, सत्येनैव जयत्या, -श्विनो द्विकपालः संगृहीतुगृहं इति, रथो-
 पमेवास्मात्तं निरवदयते, सवश्यौ दक्षिणैति, सवत्या इव हि सव्यस्वतारथो रथुमभि,
 सवित्रोऽष्टाकपालः सचतुर्गृहं प्रवृत्त्या, अथो सवितेव श्लेषे प्रजाभ्यः प्रसवति, वारुणो युवमयो
 दशकपालः सूतस्य गृहं, मारुतः सप्तकपालो वैश्यस्य ग्रामण्यो गृहं इति, सूतमुखा वै विद्
 क्षत्रमुपविष्टे, सूतमुखां वावास्मा एतद्विशं मुखश्तोऽन्नाद्यायोपदधाति, पौष्णश्चरुर्भागदुधस्य
 गृहं इति, पुष्टिवै पूषा, पुष्टिमेवास्य भागं दधाति, वैष्णवस्त्रिकपालस्तक्षरधकारयोगृहं इति,

विष्णुर्वै यज्ञो, यज्ञ एव प्रतिष्ठति, रौद्रो गावीधुकश्चरुखावापस्य गृहं गोविकर्तृस्य चैत्य, —
 न्तत् एवास्मात्तेन रुद्रं निरवदयते, ऽथो रुद्रं ड्रुव ३होतौ पशू अभिमन्येते, एकादश वा एतान्नि
 हवींस्पर्षे, —कादशाक्षरा त्रिष्टुब्, वीर्यं त्रिष्टुब्, वीर्यं एव प्रतिष्ठति, नाना वा एते एतेषा-
 माशिषोऽत्ररुन्धते, यत्सह निर्वपेयुररत्तिनः स्यु, —रैन्द्रं एकादशकपालो राज्ञो गृहं इती, —न्द्रि-
 यं वा इन्द्र, एकधा वा एतद्यजमाने यज्ञस्याशीः प्रतिष्ठित्यै, —न्द्रो हि यजमानः ॥८॥ ८

इन्द्रायाऽहोमुचा एकादशकपालं निर्वपेद्, यदेव किंचार्वाचीनं जन्तितोरेनः करोति तत् एन-
 मऽहोमुङ् मृञ्चती, —न्द्राय सुत्राग्ना एकादशकपालं, य एवांपुवादीं योऽभिदासुति तत् एनं
 सुत्रांसा त्रायते, ऽथैतन्मैत्रावाहस्पत्यं, सत्यं वै मित्रो, ब्रह्म वृहस्पतिः, सत्यं चैव ब्रह्म
 चालभ्य दीक्षते, क्षत्रं वै मित्रो, ब्रह्म वृहस्पतिः, क्षत्रं चैव ब्रह्म चालभ्य दीक्षते, यस्य
 राष्ट्रं शिथिरमिव स्यात्तमेतं याजयेन्मैत्रावाहस्पत्यं, क्षत्रं वै मित्रो, ब्रह्म वृहस्पति, —त्रै-
 ह्यणि वा एतत् क्षत्रं प्रतिष्ठापयति द्रष्टिर्ज्ञेऽशिथिरत्वायां, —ऽथैतं देवेषु, एते वै देवानां सुता,
 एते सर्वपतय, एते सर्वस्येशते, त एनं सुवते, तस्माद्वा एतमाहुः, पूर्वेषुर्वी एष सूर्यते-
 ऽभित्थ सिच्यता इत्यं, —थैषं मारुतं एकविंशतिकपालं, —स्त्रिंशं सप्त सप्त मरुतो, विष्मरुतो,
 विशो वा एतन्मध्यतः स्यते, तस्माद्वा एष विशः त्रियो, विशो हि मध्यतः सूर्यते, वरुणस्य
 वा अभिपिच्यमानस्येन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्, तत् त्रेधाभुद्, भृगुस्त्वयिमभवत्, श्रायन्तीयं
 तृतीयं, संरस्वतीं तृतीयं प्राविशद्, यद्भार्गवो होता भवति श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं सारस्वती-
 रापस्त्वदेवैन्द्रियं वीर्यं तैज आप्नोति, वाचा वा एतमभिपिञ्चन्ति यमभिपिञ्चन्ति, वाक्
 संरस्वती, सारस्वतीरापो, यत्सारस्वतीभिः सूर्यते यावत्येवं वाक् तया स्यते ॥ ९ ॥ ९

अपां वा एतान्नि चित्राण्य, —पां वा एतच्चित्राणि संभरन्त्य, —पामेन चित्रैरभिपिञ्चन्ति,
 चित्रमस्मिन् दधति, तस्माद्वा ए३पोऽभिपिक्तश्चित्रं रज्जति श्रूयते, ऽपां ह्येनं चित्रैरभि-
 पिञ्चन्ति, चित्रमस्मिन् दधति, यथा वा इदं मधुकृतो मधु संभरन्त्येवं वा एतदुपांमोपधीना
 रंसं संभरन्त्य, —पामेनमोपधीना रंसेनाभिपिञ्चन्ति, रंसमस्मिन् दधति, तस्माद्वा एतमाहु,
 रसी राज्ञा पुण्या इत्यं, —पां ह्येनमोपधीना रंसेनाभिपिञ्चन्ति, रंसमस्मिन् दधति, वरुणस्यो
 वा एष, वारुणीरापो, यद्दङ्गिराभिपिञ्चति वरुणमेवैनमक, —विपुत्रान्वै संरस्वती, सारस्वती-

रापो, यत्सारास्वतीभिः सूर्यते विपुवान् भवति, पांडुश्च ग्रहा गृह्यन्ते, पांडुश्च होमा ह्यन्ते,
 तद् द्वात्रिंशद्, द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुप्, वागनुष्टुप्, यावत्स्येव वाक् तया स्यते ॥१०॥ १०

[२१६३]

॥ इति खिलकाण्डे तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थः प्रपाठकः ।

प्रतीपमन्य ऊर्मिर्युध्यत्यन्वीपमन्यो मिथुनत्वाय, यत्तस्य गृह्यति यः प्रतीपं युध्यत्योजसा
 वा एष त्रियेण प्रतीपं युध्यत्यो, — जसा वा एतद्वीरेण राष्ट्रं औजो वीर्यं दधात्य, — य यत्तस्य
 गृह्यति योऽन्वीपमीरयति माहिर्यं तैनु तोकं प्रजनयत्य, — य यन्नदीपतेरपां वा एतन्मिथुनं, — म-
 पो वा एतन्मिथुनेन राष्ट्रं मिथुनं दधात्य, — य यदप्रहावरीणां मध्यमेष्टयं तेनावरुन्दे, — ऽथ यत्
 परिवार्हिणीनां परिवस्यन्त्यास्तेन तोकं प्रजनयत्य, — य या आपोऽञ्चैरा, औजसा वा एता
 वीरेणुणापोऽञ्चैरा, औजसा वा एतद्वीरेण राष्ट्रं औजो वीर्यं दधात्य, — य यत् कृप्यानामुर्भयस्ते-
 नापोऽवरुन्दे, याश्च समुद्रिया यथासमुद्रिया ईधरा वा एतमेता स्रोतस्या आपोऽशान्ता निर्म-
 जो, यत्स्थावराणां गृह्यति, शान्त्या अनिर्मागय, या आतपति वपति याश्च परिदेह्ये ता आपो
 ब्रह्मवर्चस्या, — स्वाभी राष्ट्रं ब्रह्मवर्चसं दधात्य, — य यद्भार्गुनीनां विशस्तेन वीरेर्मवरुन्दे,
 ऽथ यत् पुष्पाणामारण्यं तेनाथ यदुल्ब्यानां, वज्रो वै पशवो, वज्रा उल्ब्या, वज्रेण वा
 एतद्राष्ट्रं वज्रं दधात्य, — य यत् पयसः, पयसा वा एतद्राष्ट्रं पयो दधात्य, — य यद् घृतस्यै, — ता
 वा आपोऽनाधुण्या, — स्वाभी राष्ट्रमनाधुष्यं कुरोत्य, — य यन्मघो, — रपां वा एष आपधीनां
 रसो, रपां वा एतदोपधीनां रसेन राष्ट्रं रसं दधाति, पांडुश्च वा एते ग्रहाः प्राजापत्याः,
 समानीतः सप्तदशः, प्रजापतिः सप्तदशः, प्रजापतिमवाप्नोति ॥ १ ॥

देवीरापो मधुमतीः संसृज्यध्वं भहि क्षत्रं क्षत्रियाय वन्वानो इत्ये, — ता हि क्षत्रस्य धन्वी, —
 रनाधृष्टाः सीदतोर्जस्वतीमिहि वचः क्षत्रियाय देधुतीरित्ये, — ता हि क्षत्रस्य धात्री, — रनिभृष्टमसीत्यं,
 — निभृष्टं श्लोवं राष्ट्रसक, — स्तपोजा इति, तपोजा हि राष्ट्रं, सोमस्य दात्रमिति, सोमस्य

[१] मी. २, ६, ७, १ ते मा. १, ७, ५ ।

[२] मी. २, ६, ८ । ते. मा. १, ७, ६, १-४ । वा १०, ४, ६-७, १, १०, ३१, ४, ४ । ताव ११, ८, १३-१४, १, १५,
 ४८, ५ ।

इहेतदात्रं, शुक्रा वः शुक्रेण पुनामि, चन्द्रा वृश्चन्त्रेण पुनामीत्या, —युर्वे हिरेण्य, —मापुष्या
 एवैना अक, —वर्चा वै हिरेण्य, चर्चस्या एवैना अक, —देवा वः सविता पुनात्वेछिद्रेण पवित्रे-
 णेत्ये, —तद्वा अछिद्रं पवित्रं यत्सर्वस्य रुमयो, ऽछिद्रेणैवैनाः पवित्रेण पुनाति, स्वाहा राजस्रया
 इति, राजस्रया इहेताः सुधमादो द्युश्मन्या ऊर्जा एका, इति व्यानयति वारुण्या, वारुणी-
 ह्योपः, स्वयैव देवतुया, रुद्र यत्ते गिरिपरं नामिति, रुद्रमेवास्मात्तेन निरवदयते, तस्मिन्
 हुतमसि, यमेष्टमसि, स्वाहेसि, मृत्युर्वै यमो, मृत्युमेवास्मात्तेन निरवदयते, सोमा
 इन्द्रो वरुणो मित्रो अत्रित्तै देवा धर्मधृतो धर्म धारयन्त्वित्ये, —ते वै देवा धर्मधृतो यद्विभे प्राणा,
 यदेनमेतैभ्योऽम्रोच्यभिपिञ्च्युरपरोधुका एनं स्यु, —रथ यदेनमेतैभ्यः प्रोच्यभिपिञ्चन्ति तथा
 हैनमनपरोधुका भवन्ति, पर्णस्य वा अंगेऽन्ते ब्रह्म संभवदन्त, तद्वाव सुश्रवा यत्तदंशृणोत्,
 पर्णमेयनाभिपिञ्चति, ब्रह्माभिपिञ्चति, ब्रह्मवर्चसेनैवैनुमभिपिञ्चत्य, —थो ब्रह्म वै ब्रह्मा,
 ब्रह्मणैवैतं ब्रह्माभिपिञ्चत्याश्चत्थेन वैश्यो, विशो वीश्चर्मपाक्रामत्, तदश्चथं प्राविशत्,
 स तेन वीथेण भर्भराभुवत्, तद्विशं एवैतेन वीश्चर्मवरुद्धा, औदुम्बरेण भ्रातृव्या, ऊर्वा
 उदुम्बरा, ऊर्जं वा एतदनाद्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे, यो ज्यो मित्रं स नैद्यग्रो-
 धेन, मित्रेण वै क्षत्रं व्यवतत, —मयोर्धैर्यग्रोथो, मित्रेण वा एतत् क्षत्रं व्यवतनोति
 द्रद्विज्ञेऽशिधिरत्वाय ॥ २ ॥

२

क्षत्रस्य योनिरसि, क्षत्रस्योत्वमसि, क्षत्रस्य नाभिरसीती, —न्द्रो वै यदेजायत तस्य वा
 एष योनिरासीद्यत्पर्वमुल्लं पाण्डुरं, नाभिरुष्णीपः, सुतवशाया अभ्यजायत, सुनां चतुः-
 पद्यधरासी, —जीवाराः पीयूष, —स्वस्मानैवारः पुरोडाशः, पञ्चाशतमन्यस्मिन्नक्षण्यानक्त्यैकप-
 ञ्चाशतमन्यस्मिन्, शतार्थुर्वै पुरुषः शतवीर्या, आयुरेव वीर्यमाप्नोत्य, —प उपस्पृशत्य, —
 मृतं वा आपो, ऽमृतिनैवैनं संरम्भयत्या, —विचो अथिर्गृहपुतिरिति, गार्हपत्यायै-
 वैनमावेदयत्या, —विचा इन्द्रो वृद्धश्रवा इती, —न्द्रियं वा इन्द्र, इन्द्रियायैवैनमावेदयत्या, —
 विचो मित्रोवरुणो धृतव्रता इत्य, —होरात्रे वै मित्रोवरुणा, अहोरात्राम्यामेवैनमावेदयत्या, —
 निचे द्यावापृथिवीं कृतावृद्धा इति, द्यावापृथिवीभ्यामेवैनमावेदयत्या, —विचः पूर्ण विश्ववेदा
 इति, पशवो वै पूर्ण, पशुभ्य एवैनमावेदयत्या, —विचा देव्यदितिरित्या, —दित्या
 वा इमाः प्रजा, —स्ताभ्य एवैनमावेदयत्या, —विचोऽवमसां आमुष्यायज्ञोऽमुष्याः मुश्नो-

ऽमुष्यां च विशीति, विश एवैनमावेदयति, तस्मादा एव विशः श्रियो, विशे ह्येत्मा-
वेदयत्ये, यं ते जनते राजिति, जनताया एवैनमावेदयति, सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां
राजे, ति, ब्रह्मोद्धरति, सर्वेभ्य एवैनमन्येभ्यो भूतेभ्य आवेदयति, ब्रह्मोद्धरति,
तस्मादाहु, ब्रह्मोद्धर्तामिति, ब्रह्म इष्टुद्धरती, नद्रस्य वज्रोऽसि चरिष्य, स्त्वयाथं वृत्रं
वृष्या, इदिति धनुः प्रयच्छति, वज्रो वै धनु, वज्रो राजश्न्यो, वज्रेणैव वज्रं
समर्धयति, शत्रुवाधुनाः स्ये, ति वाणवतो, ऽन्तो वै वाणवन्तो, ऽन्तो राजन्यो,
ऽन्तेनैवान्तं समर्धयति, त्रीन् प्रयच्छति, तिस्रो वै शूरव्या, द्विव्या पार्थिवा समद्रिया,
ता अस्माद्योयाव, पातं प्राञ्चं, पातं प्रत्यञ्चं, पातं तिर्यञ्चं, पातान्वञ्चं, पातोऽर्धं,
दिग्भ्य एनं पातेति, दिग्भ्य एनं पान्ति, मिश्त्रोऽसी, तीममभिमन्त्रयते, मित्रस्य रक्षेत-
द्रूपं, वरुणोऽसी, तीमं, वरुणस्य रक्षेतद्रूपं, हिरण्यवर्णमुपसो व्युष्टा, इत्युष्टता
अभिमन्त्रयेतो, ध्ववाहुस्तिष्ठन्तमभिपिञ्चति, वृहत्साम भवति, स्वर्गमेवेनं लोकमभिसंतनोति ॥
॥ ३ ॥

दिश एनं व्यास्थापयति, वज्रेण वा एतंदिमां दिशोऽभिजयति, तस्मादा एतस्य सर्वा दिशो-
ऽभिजिता यांयामभियर्षावर्तते, दिशो वै स्वर्गो लोक, एतदेवश्त्या वा इमा दिशो, यथा-
देवतं वा एतदाभ्यां दिग्भ्योऽधि स्वर्गं लोकमेति, सोमस्य त्विपिरसि त्विपिमत्, त्वेव मे त्विपि-
भूया, इदिति व्याघ्रचर्मं च विवेष्टयति, सोमे वा एका त्विपि, व्याघ्रं एका, सर्पं एका, ता
एवावुरुद्धे, प्रत्यस्तं नमुचेः शिरा, इति सोमं पण्डगाय प्रत्यस्यति, पाप्मां वै नमुचेः शिरा,
पाप्मानं च वावास्मा एतत् प्रत्यस्यति स्वर्गं लोकमभ्यारोह, चवेष्टा दन्दशका, इति लोहितायुसं
केशवापाय, दन्दशकानेवास्मात्तेन निरवदयते, तस्मादा एतस्य नाभिचारोऽस्ति, यावन्तो हि
मृत्युवस्तानुस्मान्निरवदयते, मृत्योः पाही, ति रजतं रुक्ममर्धस्तादुपोहते, मृत्योर्वी एतद्रूपं
यद् व्याश्नो, ऽमृतं च हिरण्य, ममृतेनैव मृत्युमन्तयेत्, दिदिवः पाही, ति हरिति रुक्म-
मुपरिष्टादव्यूहते, द्विव्याया एवैनमशन्या योयावे, यं वै रजता, ऽसौ हरिण्या, भ्यामि-
वेनं परिशृङ्गा, ऽऽयुर्वै हिरण्य, मायुष्या एवैनमभ्यतिधरन्ति, वचो वै हिरण्यं, वचस्या
एवैनमभ्यतिधरन्ति, वरुणस्य वा अभिपिच्यमानस्याप इन्द्रियं च वीश्यं निर्गन्तु, यद्रुक्ममन्त-
दध्यातीन्द्रियस्य वीश्यस्यान्निघाताय, शतमानो भवति शतधरः, शतयुर्वै पुरुः शतवीर्या,

[४] मे. २, ६, १० । ते. मा १, ७, ७, २-३, १, ७, ८ । वा १०, १०, १४-१५ । काण्व ११, १८, २०-२३ ।

आयुरेवं वीर्यमामोति ॥ ४ ॥

४

अथैतानि पार्थानि, सश्वत्सरो वै पार्थानि, सश्वत्सरो वा एतन्मध्यतः प्रविशति, तस्माद्वा एष दुःपराणोदः, सश्वत्सरो हि मध्यतः प्रविशति, गिरी वा एतौ राजसूयस्य, वारहस्पत्यमन्येषामुत्तमं भवत्यैन्द्रमन्येषां प्रथमं, वीर्यं च वृद्धस्पति, वीर्यमिन्द्रो, वीर्य एवैनमभिसंघत्त, आदित्यनामानि वा एतान्या, द्वित्या वा इमाः प्रजा, स्वाभ्यु एवं सूर्यते, सौमस्य त्वा घुञ्जनायंस्तेजसेन्द्रस्येन्द्रियेण विशेपां त्वा देवानां क्रतुनाभिपिञ्चामीत्ये, तैरेवैनमिन्द्रियैरेतामिद्वेवताभिरभिपिञ्चती, इन्द्रस्य यान्तिरसि, जनयंत्यं, तो वा अधीन्द्रोऽजायत, स्वादिवैनं योनेर्जनयत्यं, ति ह्यन् प्राहीत्या, ह स्वर्गस्य लोकस्य समष्टयै, समावृत्तवृत्तधरायुद्धका, इति समुन्माष्टी, इन्द्रियं वा एतद्वीर्यमभिपिच्यमानस्य व्यवेति, तदेव समुन्माष्टि, तैनेन च समर्धयत्यै, इन्द्र्या त्रिष्टुभा ब्रह्मन्वेत्यै, इन्द्रो वै राजन्युस्त्रिष्टुष्टुन्द्राः, स्वैनेवैनं छन्दसान्वेत्यै, यो प्रजापतिर्वै ब्रह्मा यज्ञस्य, प्रजापतेरधीन्द्रोऽद्ययत, प्रजापतेरेवाधि ह्ययता, इन्द्रस्य वेद्यांसि वाजसनि, स्वव्याये च वाजं से, इदिति रथमुपावहरति, स्वयैव देवंतया, मित्रावरुणयोस्ता प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनजमी, ति युनक्ति, स्वयैव देवंतया, विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहे, ति रथमुभ्यातिष्ठत्य, तो वै विष्णुर्निमाह्लोकानुदजयद्, विष्णो रेवोऽज्जितिमान्विमाह्लोकानुजयति, प्रैभ्यो लोकैभ्यो भ्रातृच्यं नुदते, मरुतां प्रसवे जयति, मारुत एवं गुणां भूत्वाञ्जयति, राजन्यं जिनात्यं, न्तुमेवाकृमीत्, वेदस्य ने कश्चनाज्येयं उचिश्रयते, तस्मै तामिपुमस्यति, तदस्यामोघापास्तमभू, दासं मनः समिन्द्रियेणेत्यु, कत्वा वर्तते, इन्तमेवं

गत्वावर्तत आत्मनोऽहिंसाया, एष वज्रो वाजसात्तुम, स्तेन नौ पुत्रो वाजं से, इदिति परन्यै धन्वातिं प्रयच्छत्ये, एष वै परन्या यज्ञस्यान्वारुभमः, सह स्वर्गं लोकं भवतः ॥ ५ ॥

इयुदस्यां, युरस्यां, पुमै धेहीत्यां, युरेवास्मिन् दधाति, युद्धुसि, वचोऽसि, वचो मे धेही, ति वचं एवास्मिन् दधात्यं, र्गस्यं, जं मयि धेहीती, यं च वै रुजता, इसौ हरिणी, मे एवालभ्यां, र्गवीं जुदुम्भरा, ऊर्जं च वा एतन्मध्यत आत्मनो धत्ते, प्रजातां च मिश्रो

[५] मे २,६,११ । नै. वा १,७,७,७,१,७,८,९ । वा ९,५,१०,१७,१९—२१; १९,५, (२३, ६५) । काण्व १,७,११, २५, २८—२९, ३१, ३३, ६, (२५, ६७) ।

[विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा० । अथर्व १०, ५, २५—३५]

[६] मे २,६,१२ । तै. वा १,७,९,५—६, १,७, १,० । वा ९, २२, १०, ५, २३—२८, २२, ६, २७, ३९, १, २०, २, १२, १५ । काण्व १०, ३१, ११, १२, ३३—४०, १३, १५, २१, २३, २४, ६, ३७, ३९, १ ।

[जायुरस्यायुमयि (०मं) घेहि (दाः) । अथर्व. २, १७, ५ ।]

ऽसीं, — तीर्ममुपावहरति, मित्रस्य श्येतद्रूपं वरुणोऽसीं, — तीर्मं, वरुणस्य श्येतद्रूपं,
 संदासि, समर्हः विधेदेवे, — रिति हस्ता आमिक्षामभ्यवहरति, संदा आमिक्षा, संदेवामभ्यव-
 हरति, तत्र ते हिरण्ये ददाति, सां दक्षिणा, दिनस्ति रालु वा एषं पशुं पृथिवीमभ्यु-
 रोह, — त्रमो मात्रं पृथिव्या इति, वाराही उपानेहा अभ्यवरोहत्या, — रण्यनिव पशुं अभ्यवरोहनि,
 वराहंस्त्वेवेतं संगुमर्हति, तद्वराहं एवेनं सप्तोति, प्रति त्वन्वाम् राज्यमधाषि स्वां
 त्त्वेनं वरुणोऽसुपादिति, वरुणसुवो वा एषं, वरुणायैवेनं प्राह, नि त्रितो
 जुरिमाणं न आनाडिति, जरिमाणुमेवास्मिन् युनाक्ति, स्योनासि सुपादिति, स्योनां श्येषां
 सुपादा, स्योनामासीद, सुपादामासीदिति, सुपादेवेनं सादयति ॥ ६

निपसाद धृतमृतो वरुणः पुरस्त्यास्वा । सांभ्राज्याय सुकृतुः ॥

७

इति, वरुणसुवो वा एषं, वरुणमेवेनमक, — रण्ये स्वाहा, सोमाय स्वाहे, — न्द्रस्यांजुसे
 स्वाहा, मरुतां वलाय स्वाहे, — ति रथविमोचनीयं जुहोति, यजुषेवै युज्यन्ते, यजुषा विमु-
 च्यन्ते, ह्रस्वः शुचिपदं सुरन्तरिक्षसदिति, रथं वा एतत् परिवदति, सहं सारथिना रथ-
 वाहने रथमादधति, सर्वेत्वायैवे प्रसवाय, ब्रह्मांश्स्त्वं ब्रह्मासीति, किमुमूर्कमुभू, — मिति
 वा एतद्वाह, सवितासि सत्यसुवा इती, — दमुसीदमसीं, — ति वांवेनुमेतदाह यद्यद्भुत्स्ये, — पं
 वज्र, — स्तेन मे रथ्ये, — ति स्फयं प्रयच्छति, वज्रो वै स्फयो, वज्रेण वा एतद्वाष्टं रन्धयते,
 तंमवरस्परं प्रयच्छति, तेनावरस्परं राष्ट्रं रन्धयमाण एति, तस्माद्वा एत एतस्मा अवरस्परं
 र्द्धा, बालिं हरन्ति, तेन स्फयन्ताधिदेवानं कुर्वन्ति, तत्र पृथैर्हीं विदीव्यन्त, आशां वा
 एषं उपाभिषिञ्चत, आशां पृथैश्चा, — शमिवास्मा अक, — स्तंत्रुतुः शतमक्षाणवोवाह ॥
 उद्धिन्नं राज्ञः ॥ इति, चतनारो वै पुरुषा, ब्राह्मणो राज्ञो वैश्यः शूद्र, — स्तेपामेवेनमृ-
 ङ्गेदयति, तंतुः पंचाक्षान् प्रयच्छन्नाह, दिशो अभ्यभूदयमितो, — सां एनास्मै पंच दिशो-
 ऽन्नाद्याय प्रयच्छति, धेनुं ददाति, तंन धेनुं पृथो भवति, वरं वृणीते, सोऽस्मै कामः
 संमृष्यते यत् कामो भवति, मज्जव्युनात्रो ह्यति, यत् पूर्वं व्याहार्यं तत्रेन्मोर्घमुसदित्य-

[निपसाद धृतमतो० । ऋ १,२५,१०, ते स २,८,१६,१, ते आ १,७,१०,२,२,६,५,१ । अग्नये
 स्वाहा । अथर्व १९,४३,१ । सोमाय स्वाहा । अथर्व १९,४३,५ । ह्रस्व शुचिपदसु० । ऋ ४,४०,५,
 ते स १,८,१५,२,४,२,५, ते. आ १०,१०,२]

—सां अमुष्य पुरत्रोऽमुष्यासौं पुत्र, इति नाम्नी व्यतिपजति स्वर्गस्य लोकस्य संमृष्ट्यै ॥

~॥ ६ ॥ ८-१०

समानो वा एष यज्ञकृतः सश्वत्सरं भवति, विं वा एतद्दुशपेष्यश्छिद्यते यद्वचभुधेसुवयन्ति,
यदुषां नप्रे स्वाहोर्जां नप्रे स्वाहाग्रेये गृहपतये स्वाहे, —ति जुह्वत आयन्ति यज्ञस्य संतत्या अवि-
छेदाय, यज्ञो वै देवेभ्यस्तिरोऽभवत्, तं देवाः सश्वत्स्वन्वैछन्, यत् सावित्रः,
सुविदप्रथता एवान्वैछन्, यत् सारस्वतो, वाग्वै सरस्वती, वाश्चेवान्वैछन्, यत्
पूर्णः, पृथगो वै पूर्णः, पृथग्धेवान्वैछन्, यद्गार्हस्पत्यो, ब्रह्म वै बृहस्पति, —ब्रह्म-
प्येवान्वैछन्, यदैन्द्र, इन्द्रियं वा इन्द्र, इन्द्रिय एवान्वैछन्, यद्गारुणो, वरुण एवा-
न्वैछन्, यच्चाग्रः, सश्वत्सरो वै त्वष्टा, सश्वत्सर एवान्वैछन्, यद्वाग्देवो, अग्निं
सर्वा देवता, देवतास्वेवान्वैछन्, यत् सौम्यः, सौमीर्वा ओषध्या, ओषधीष्वेवान्वैछन्,
यद्वैष्णवो, विष्णुं वै यज्ञो, यज्ञ एवान्वैछन्, —स्तं विष्णा अविन्दन् दशमे, तस्मादुप
दशमो, दशमे हविन्दन्, दश चमसा, दश चमसाधुर्यवो, दश दश चमसानभिता आ
दशमात् पुरुषादन्वाचष्टे समृद्धयै, दशसमृद्धो रक्षेप यज्ञ, एतं वै तं तद्यज्ञमन्वैछन्, —स्तं
आर्ध्वं, —स्तं एतेन यजत क्रोधोति, सप्तदशः सर्वो भवति, प्रजापतिर्वै सप्तदशः,
प्रजापतिमेवाप्नोत्यु, —तसन्नयज्ञो वा एष, सश्वत्सराद्वा अभ्युत्सन्नयज्ञोऽवृक्यते, सश्वत्सरदि-
वेनमध्याप्त्वावरुद्धा, इन्द्रो वै वृत्रमुहं, —स्तस्यै रूपाण्युपैता, चित्राणीयं नक्षत्राण्युसौं,
नक्षत्राणां वा अवकाशे पुण्डरीकं जायते, क्षत्रस्य वा एतद्रूपं, क्षत्रस्यैवं रूपं प्रतिमुञ्चते,
द्वादशपुण्डरीका भवन्ति, द्वादश मासाः सश्वत्सरः, सश्वत्सरमेवाप्त्वावरुद्धे ॥ ७ ॥ ११

रुमो हंतु, —राग्रेयो वै हंता, न वा एतस्मै व्युछति, रन्धेवास्मै वासयति, सगु-
द्गतः, सौम्यो वा उद्गाता, —ऽथो अमुमेवास्मा आदित्येमाप्त्वाञ्जयति, प्रावेपो अध्वर्योऽर्यमा
हुव ह्यध्वर्युः ॥ अथः प्रस्तोतुः, प्राजापत्यो वा अथः, प्राजापत्यः प्रस्तोता, —ऽथो प्रव रक्षेप
प्रोथुति, प्रव प्रस्तोता, धेतुः प्रतिहृतुः, प्रतीव रक्षेपो हंतुति, प्रतीव प्रतिहृती, यथा
मैत्रावरुणस्य, वंशं मा नयार्दित्यु, —पुभो ब्राह्मणाञ्छंसितः सेन्द्रियत्वाय, वासः पौतुः पवि-
त्रत्वाया, —ऽनङ्गान्द्रु, —र्योघोऽन्यो, युक्त्या एव, स्थूरि यवाचितमृछावाकस्य, स्थूरीरिव

श्लेषो होत्रा स्वशर्गा यदछावाक्या, ऽथो निर्वरुणत्वायैव यवा, न वा अस्यै तद्वि सदस्येभ्यो
 दक्षिणा दीयन्ते; त एवास्यै तेनाभीष्टाः प्रीता भवन्ति, द्वादश पष्टौहीर्गभिर्णीर्द्वणो, वाग्
 धेनुं, गीर्भो मन्त्रो, वाश्चेवास्य मन्त्रं दधात्या, मन्त्रणीयो ह भवति, धेनुंभ्व्या भ-
 वन्ति, द्वादश वै पयाऽसि, तान्यस्मिन् दधाति, तस्माद्वा एतमाहुः, पयस्वी राज्ञा
 पुण्या इति, यावद्वि पयस्तदस्मिन् धीयते ॥ ८ ॥

१२-१३

श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवत्य, नृष्टुप्सु यज्ञायज्ञियं प्रोहन्ति, वारवन्तीयमग्निष्टोमसामं, मिन्द्रो
 वै वृत्रमुह, न्तसं ओजसा वीर्येण व्युर्ध्वत, सं एतत् सामापश्यत्, तेनात्मानं संमश्रयती, -
 जुसा वा एष वीर्येण व्युर्ध्वते यो राजसूयेनाभिपिञ्चते, तदेतेनैवात्मानं संमश्रयते, ब्रह्म वै यदग्रे
 व्यभुवदक्साम यजु, स्तस्य वा एष रंसो यद्यज्ञायज्ञियं, यद्यज्ञायज्ञियं गायुते ब्रह्मण्येव रंसं दधाति,
 वाचा वा एष व्युर्ध्वते यो राजसूयेनाभिपिञ्चते, वागुनुष्टुप्, यदनुष्टुप्सु यज्ञायज्ञियं भवति
 वाश्चेवास्य रंसं दधाती, न्द्रियेण वा एष वीर्येण व्युर्ध्वते यो राजसूयेनाभिपिञ्चत, इन्द्रियं
 वीर्यं चारवन्तीयं, यद्दारवन्तीयमग्निष्टोमसामं भवतीन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्ध्या, अश्रयन्वाव
 श्रायन्तीयिना, ऽवारयन्त चारवन्तीयेन, तदिन्द्रियस्यैवैतं वीर्यस्य परिग्रहीत्यै, यत्र वा एन-
 मदी दिशो व्यास्थापयति तत् स्वर्ग लोकमभ्यारोहति, यदिसं लोकं पुनर्नोपावरोहेदतिजन्मं वा
 गच्छेदुद्वा माघेद्, यदेता दिशामवेष्टय, इमं वा एतं लोकं पुनरुपावरोहत्यै, त्वकामो यजे-
 तै, तदेव शत्या वा इमा दिशो, यथादेवतं वा एतदाभ्यो दिग्भ्योऽध्यन्नाद्यमवरुद्धे, यदि
 ब्राह्मणो यजेत चार्हस्पत्यं मध्ये निधायानुतिमाहुतिं ह्रस्वाभिघारयेद्, यदि वैश्वो वैश्वदेवं,
 यदि राजन्य ऐन्द्रं, मेकधैवास्मिन्ननाद्यं प्रतिष्ठापयति, सपानो वा एष यज्ञकृतः सऽवत्सरं भ-
 वति, विं वा एतद्यज्ञंश्छिद्यते यत्संतिष्ठते, यदेताः प्रयुज उपैति सार्यमन्याः प्रातरन्या, द्वौ
 वा क्रतुं अहश्च रात्रिश्च, ता एव प्रयुङ्क्ते, पडन्याः पडन्याः, पुडा क्रतव, क्रतुनेधं प्रयुङ्क्ते,
 ता उभयीर्द्वादश, द्वादश मासाः सऽवत्सरः, सऽवत्सरमव प्रयुङ्क्ते, ऽनडाही दक्षिणा,
 युक्त्या एवं, सारुतीं पृश्निः पष्टौहीं गभिर्णीति, विद्वं मरुतो, विशो वा एनमेतद्वर्धं करोति,
 तस्माद्वा एष विशः प्रियः, प्रियो हि गर्भं, आदित्याज्ञा मलिहा गभिर्णीती, यः वा अदिति,
 रस्या वा एनमेतद्वर्धं करोति, तस्माद्वा एष दुःपराणोदो, ऽस्यां हि गर्भो, ऽथैतं सत्यं वृताः

प्रसन्नाय सावित्री, देवा अंसुरेर्विजयमुपयन्तोऽश्विनोः पूषणि सत्यं न्यदधत्, वाग्वे संरस्वती,
वाचा सत्यं प्रदिशोति ॥ अम्यपिदि राजाभूम ॥ इति, श्रद्धास्मै सुपुत्राणाय दधति, स-
वत्संरमाग्निहोत्रं जुहोत्यनुसैतत्यै ॥ ९ ॥ १४-१६

अग्निष्टोममग्ने ज्योतिष्टोममाहरति, यज्ञमुत्तं वा अग्निष्टोमो, यज्ञमुत्तमेवालभ्यु सवर्माकुम्-
ते, ऽथैषं त्रिष्टोम, —स्तस्य त्रिवृतं प्रातःसवनं पञ्चदशं माध्यंदिनं सवनं, तैजो वै त्रिवृतं,
क्षत्रं पञ्चदशं, —स्वैज एवास्य क्षत्रं दधाति, न वा अत्रापि सप्तदशं स्तायते, प्रजापतिर्वै सप्त-
दशो, यज्ञः प्रजापति, —यद्यज्ञस्तायते तैज सप्तदशोऽनन्तरितः, पञ्चदशं माध्यंदिनं सवनं, —
मेरुविंशं तृतीयसवनमिति, विंशो एकविंशः, क्षत्रं पञ्चदशो, त्रिंशो वावांस्यैतत् क्षत्र प्र-
दिष्टापयाम्नुकः, सर्वे चतुस्त्रिंशोः पवमाना अभिपेक्षनीयस्य, त्रयस्त्रिंशद्वेवता, —स्तो एवा-
स्यैवनाभ्रीष्टाः प्रीता भवन्त्ये, —थ य एषं चतुस्त्रिंशः, प्रजापतिर्वै चतुस्त्रिंशः, प्रजापति-
मेराप्नोति, सञ्जरो वा एषं स्तोमानामयवापूर्वं, यद्विष्णुमाः स्तोमा यत्समाः पवमानास्वैने-
वासञ्जस्वैने यथापूर्वं, —मात्मना वा अग्निष्टोमेन क्रुभोत्या, —त्मना पुष्यो भवति, प्रजा वा
उक्थान्ति, पृथग् उक्थान्ति, यदुक्थयोऽनुसतत्ये, यो वै सवादिंति नैतं सव उषनमति,
योः सामभ्या एति पापीयान्त्सुपुत्राणो भवति, यानि देवराजानां सामानि यत्साम्यो नैति तैनेव
सवाचरत्ये, —तानि वै सामानि यत् पृष्ठानि, यत् पृष्ठान्युपयन्ति तैनेव सामभ्यो नैति, यानि
देवराजानां सामानि तंस्मिन्नोक्तं क्रुभोति, यानि मनुष्यराजानां स्तरमुष्मि, —स्तदुभयोरेवेत-
ल्लोकयोर्क्रुभोत्यस्मिन्धामुष्मिन्धो, —द्वतीषु सुवता, उद्वद्रां अनुष्टुभो रूपं, —मानुष्टुभो राजश्न्य-
—स्तस्माद्द्वतीषु सुवते, अनुष्टुप् शुभमा भृत्य, —नुष्टुबुत्तमा, वाग्वा अनुष्टुब्, वाचा वा
एतत् प्रयन्ति, वाचोयन्ति, सौर्यनुष्टुबुत्तमा भृतति स्तर्गस्य लोकस्य समष्टया, एकविंशं
केशरपनीयस्य वहिष्पवमानमेरुस्त्रिंशमभिपेक्षनीयस्योत्तममिति, विंशो एकत्रिंशः, क्षत्रं सप्त-
दशो, त्रिंशो वा एतन्मध्यतः स्यते, तस्माद्वा एषं त्रिंशः त्रियो, त्रिंशो हि मध्यतः स्यते
यत्र वा एनमदो दिशो ज्यास्यापयति वत्सर्गं लोकेमभ्यारोहति, यद्विमं लोकं पुनर्नोपारोहद-
तिजनें न गच्छेद्वा माद्येद्, यद्वैषं प्रतीचान्स्तोम, इमं वा एतं लोकं पुनरुपारोहति ॥ १० ॥

१७ [११८०]

॥ इति खिलकाण्डे चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमः प्रपाठकः ।

अध्वरादीनां त्रयाणां विधिः ।

अपो वै वृषः पर्यशयन्, ततो या अत्यमुच्यन्त ता जीवा यज्ञिया, गिरिवं वृषो या अतिमु-
 मुच्चानां धावन्ति ता जीवा यज्ञिया, यद्वदन्तीनां गृह्णाति या एव जीवा यज्ञियास्तासामेव
 गृह्णाति, प्रतीपमुपमारयन्त्येष्टम्बकाराय, सर्वस्यावकाशे गृह्णाति, सन्द्रा एव गृह्णाति,
 हविष्मतीरिमां आपा इति, हविष्मतीरेव गृह्णात्या, -विःसुषे गृह्णा, उत्तरमेव यज्ञकृतम-
 भिगृह्णात्य, -नुष्टुभगृह्णात्य, -नुष्टुव वै सर्वाणि छन्दांसि, सर्वैरेवेनाश्छन्दोभिर्गृह्णाति, वर्गं
 वा एषां छन्दसां, वर्गमैनं समानानां गमयति, चतुर्भिर्गृह्णाति, त्रिभिः सादयति,
 तं सप्त, सप्तपदा शकरी, शकरोः पशुवः, पशुनेवावरुद्धे, अपो वै रात्रिदिव्य भूतं
 प्रविशति, तस्मादापो दिवा कृष्णा, अपोऽहर्नक्तं, तस्मादापो नक्तं गृह्णा, यदिवा
 गृह्णात्युभे एवाहोरात्रे गृह्णाति, दिवा वै मनुष्या यज्ञेन चरन्ति, नक्तं देवा, -स्तस्माद्रात्रिभिः
 श्रवस्यते, सस्थाय्य वै मनुष्या यज्ञे निःपद्यन्ता, आपः खलु वै विश्वे देवा, यदुपः पुरि-
 हंरन्त्यद्भ्यो वा एतद्यज्ञं संप्रादा, दन्यस्तेऽस्य यज्ञे क्रियते, यद्वै यज्ञस्यान्तर्भवन्ति तच्छिद्रं,
 तदनु रक्षांसि यज्ञमनुयन्त्यापो वै रक्षोर्षो, -रपो रक्षांसि न तुरन्ति, यदुपः पुरिहरन्ति रक्ष-
 सामनुववायाय, या दिवा गृह्णाति या अत्रीः प्रजास्तासामेता योनि, -स्ता एता अनुप्रज्ञायन्ते,
 या नक्तं गृह्णाति या आद्याः प्रजास्तासामेता योनि, -स्ता एता अनुप्रज्ञायन्त, उभयोरेव प्रजाः
 प्रजनयत्यत्रीधाश्चाथार्था, -ऽत्रीधे सादयत्ये, -तद्वा अनभिजित्, -मथो अत्र हि तां रात्रिं देवंता
 उपवसन्ति, देवा वै यज्ञस्य श्वस्तुनं नापश्यन्, -स्ते वा एतदेव यज्ञस्य श्वस्तुनमपश्यन् यद्व-
 सतीवरी, -यद्वसतीवरीर्गृहीत्वोपवसन्ति श्वस्तुनं वा एतद्यज्ञस्यालभ्योपवसन्त्यं, -थो आपो वै
 विश्वे देवाः, सर्वा वा एतदेवंता आलभ्योपवसन्ति यस्यागृहीताः सर्वोऽभिनिर्गच्छेद्, य आ-
 हिताग्निः सोमयाजी तस्य कुम्भाद्रृह्या, -स्तेस्य हि गृहीता अग्निमुपरिष्ठाद्धारयेयु, -रथ गृहीया, -
 ज्योतिष्मतीरेवेना गृह्णाति, हिरण्यं हस्ते भवत्यं, -थ गृह्णाति, सत्यं वै हिरण्यं,
 सत्यैरेवेना गृह्णाति, वरो दक्षिणा, वरेणैवेना गृह्णाति, यंचत्र धनमंदास्यन्त्स्यात्तद्वयम् ॥१॥ १
 प्रचरश्चामग्रे गृह्णात्ये, -पो ह्यग्रे प्रचरस्य, -पो वै सोमस्य रसः प्रतिष्ठो, अग्निः सर्वा देवंता,
 वैश्वदेवीरापो, यज्ञमुखं प्रावाणाः, सवितृप्रद्यतो वा एतत् सर्वाभिर्देवंताभिरपां सोमस्य

[१] मं. १,३,१ । तै. भा. ६,४,२ । घ. भा. ३,९,२ । वा. ६,२३ । काण्व. ६,२३ ।

[२] मं. १,३,१ । तै. स. ६,४,३ । घ. भा. ३,९,३,१४ । वा. ६,२६-२८ । काण्व. ६,२८-३९,४६ ।

रंसमंछैति, शुणोत्वग्निः समिधा हवं मा इति, यस्मिन्नेवाग्नी जुहोति तमेतदाह, शुष्वन्त्वापा इति, या एवापोऽछैति ता एतदाह, धिर्पणा च देवीति, वाग्नें धिर्पणा देवी, वाचश्च वा एतदाह, शुणोतु ग्रावाणो विदुषो नुं युजर्मिति यज्ञमुखश्च हि ग्रावाणः, शुणोतु देवः सुवित्वा हवं मा, इत्याह, प्रसृत्या एवं ॥ अपं इष्य होतः ॥ इति यज्ञं प्रेष्ये, —ति वा एतदाह ॥ प्र-
 व्रक्षणा इति, ब्रह्मणैवं यज्ञमंछैति, मैत्रावरुणस्य चमसेनाछैत्ये, —पे ह्यग्रे प्रचरेत्यं, —थो मित्राव-
 रुणो रक्षपासीनाते, यज्ञमुखश्च वै मित्रावरुणौ, यज्ञमुखसंपापो, यज्ञमुखसैनैवं यज्ञमुखमंछैति, यत्र
 होतुः प्रातरनुवाकमनुव्रुवते उपशृणुयांसदुषोऽध्वर्युर्गृह्णीयाद्, यन्नोपशृणुयाद्बुधिरः स्याद्, वाचो
 हि छिद्यते, इथ यञ्जुहोति हविर्भूता एवेना गृह्णात्यं, —थो अभिघृता एवं तृणं प्रास्य जुहोत्य, —
 धिमत्येवं जुहोत्या, —यतनवत्यन्धोऽध्वर्युः स्याद्, यदनायतने जुहुयाद्, घृतश्च वै देवा वंजं
 कृतां सोममम, —त्रभि खलु वा एता धारयन्ति, तस्मादाहुतिमप्लावयत्यं, —थो आहुतिं नै-
 देराणीति, काण्यसीत्यां, —हुतिमप्लावयति, समुद्रस्य वोऽक्षित्या उन्नया, इत्युपमारयत्यं,
 —पानेवाक्षित्या, अपां वै सोमस्य रसः प्रविष्टः, सोममुपाश्च रसो, उपाश्च खलु वै नपाचा-
 पाश्च सोमस्य रसस्वेयाते, तां वा एतदाहुत्या भागधेयेनापाश्च सोमस्य रसं निरयाचिष्टो, —भे
 अहोरात्रे वसतीवरीषु गृहीतश्च्ये, इत्याहुः, पूर्वधुरन्यां गृह्णाति, पुरान्याः सूर्यस्योदितो, —
 त्वास्यास्योभे अहोरात्रे वसतीवरीषु गृहीते भवतः, पूर्वधुरन्यां गृह्णाति, पुरान्याः सूर्यस्योदितो, —
 रुभेयीरेवैनाः सद्यो गृहीता अरु, —भ्रीवृष्या वा एता गृह्यन्ते यां मैत्रावरुणस्य चमसें याश्च निग्राश्च-
 म्या, —त्ता उभयरीषुपरिष्ठाचात्वालयस्य समनक्ति, संज्ञानमाम्यः करोति, मित्रमाम्यो ददाति,
 चात्वालात्रिगृह्यन्त, एषं वा अपाश्च योनिः, स्वादेवं योनिर्मृह्यन्तेऽस्करत्वाय ॥ अवेरपोऽध्व-
 र्याश्च ओम् ॥ इत्यं, —विदो यज्ञाश्च, —मिति वा एतदाह ॥ उतमेनमम, —हृतेमं पश्य ॥ अयं मे
 रुद्रं, इति वा एतदाह, यद्यग्निष्टोमो जुहोति, न वा अग्निमग्निष्टोमस्य स्तोत्रेण न शस्त्रेणा-
 तियन्त्य, —ग्निष्टोममेवं यज्ञकृतमुनुसंतनोति, यद्युक्थ्युः, परिधिमुनक्ति, परे वा अयंः पुरि-
 धंयुः, पराणि परिधिभ्य उक्थान्यु, —कथान्येवं यज्ञकृतमुनुसंतनोति, यद्यतिरात्रं, एतदेवं
 यञ्जुदन् हविर्धानं प्रपद्येत्, परश्च वै पुरिधिभ्यो हविर्धानं, परोकथेभ्यो रात्री,
 रात्रीमेवं यज्ञकृतमुनुसंतनोति, स्तेनं मेना, इतृवादिनी वा, —गंधं केन सोमा गृह्यन्ते केन
 ह्यन्ता, इति पृष्ठे, —इतश्च वै मृत्यश्च हिरण्य, —मृतेनेवं सत्यंनु गृह्यन्त, क्रतेन ह्यन्ते ॥२॥

(देवेभ्यो वै मनुष्येभ्यः स्वर्गायु लोकायु यज्ञ आह्वियते, यद्धृदै त्रिति, तैनु देवेभ्यो, यन्मनुसे त्विति, तैनु मनुष्येभ्यो, यदाहु, द्विवे त्वा स्य्याय त्विति, तदनु यज्ञे स्वर्गं लोकं समारोहयति, वि वा एतद्यज्ञश्छिद्यते यस्मै कमाह्वियते, तद्व्येनमनु स्वर्गं लोकं समारोहयति, यदाहु, द्विवि देवेषु होत्रा यच्छेति, होत्राभिर्वै यज्ञः संततो, होत्राभिरेव यज्ञे संतनोति ॥ देवेभ्यः प्रातर्यावभ्योऽनुग्रहि ॥ इति, छन्दोऽसि वै देवाः प्रातर्यावण, छन्दोभ्यो वा एतदनुवाच आह, पुरा वाचः प्रवदितोः प्रातरनुवाकमन्वाह, यज्ञमानायैव वाचं गृह्णाति, न वा एतद्दिं यज्ञमानो हस्ता अनुनेनिके, यदप्सुमती प्रथमामन्वाह, प्रातरवनेगो वा एष यज्ञमानस्य, यत्र वा अश्वोऽपः पुरिहेरन्त्य, श्वो वा एतद्यज्ञे संप्रादा, यदप्सुमती प्रथमामन्वाहाश्वो वा एतद्यज्ञं पुनरालभते, सर्वेषां वै देवानां प्रातरनुवाकं, आपः संलु वै विश्वे देवा, यदप्सुमती प्रथमामन्वाह सर्वा वा एतदेवेता आमोति, सर्वा व्युश्रोति, यथा वै साभिधेनीरिव प्रातरनुवाकं, आसाद्य वै हविः साभिधेनीरन्वाह, एतेव संलु वा एतद्दिं हविषीत्सोम, स्वस्मात् सौमसुपावहेत्यान्वाह, गायत्री च संपादयति जगती च, तद् द्वे छन्दुसी, एकं छन्दोऽभिसंपादयति बृहती, त्रिष्टुभं च कुक्षुभं च, तद् द्वे छन्दुसी, एकं छन्दोऽभिसंपादयति बृहती, मनुष्टुभं च पृङ्क्तिं च, तत् पदं छन्दास्वै, कं छन्दोऽभिसंपादयति बृहती, मनुष्टुप्रतिपत्कानि छन्दासि कुर्याद्यज्ञावकीर्णस्य, वाग्वा अनुष्टुब्, वाचैवेनं भिपज्यति, समया त्रिष्टुभं च जगतीं चानुश्रयात् पशुकामस्य, पशवो वै जगती, पशुमान् भवति, सर्वाणि छन्दास्वयन्वाह, प्रजापतिर्वै छन्दासि, प्रजापतिमेवाप्नोति, प्रजापुतेर्वा एतदुक्थं यत् प्रातरनुवाको, व्युष्टायां पुरा सूर्यस्योदितोरनुश्रया, देव हि प्रजापतेर्लोकः, पवित्रं च प्रातरनुवाको, यज्ञमानमेवैतेन पुनाति, शतमनुश्रयादायुःकामस्य, शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्या, आयुर्वै वीर्यमाप्नोति, सप्तं च शतानि विश्रुतिं चानुश्रयात् पशुकामस्य, तावन्ति वै सवत्सरस्याहोरात्राणि, सवत्सरैरेवास्मै पशुनंरुन्दे, सहस्रमनुश्रयात् स्वर्गकामस्य, यावद्दे सहस्रं तावद्विश्रुतोऽसौ लोकः, स्वर्गस्य लोकस्य संप्रष्टया, अपरिमिता अन्वाहा, परिमितस्यावृद्धयै, पृङ्क्त्या परिदधास्यु, त्रमेव यज्ञकृतमभिगृह्णाति ॥ ३ ॥

१०-१२

[३] वै १, ३, १ । तै स ६, ४, ३, १-२ । श मा ३, ९, ३, ४ । वा ६, २५ । काण्ड ६ ३६ ।

यजस्य वा एताः पृच्छन्तः, पुंसामधीत्, स्त्रीणां नैद्या, यदधीनैष्टुरुषस्युमासीदिति,
 मिथुनं वा एतत् संभवतो, यत्क्षेपं उपप्रवर्तयति तस्मिन्नेव मिथुने रेतो दधाति, पत्न्युपप्र-
 वर्तयति, पत्न्या हि प्रजाः प्रजायन्ते, उरुणोपप्रवर्तयत्यु, —रुं वा ह्यनु प्रजाः प्रजायन्ते, दक्षि-
 णेनोरुणोपप्रवर्तयति, दक्षिणं वा शूरुमेतु प्रजाः प्रजायन्ते, अन्तरत् उपप्रवर्तयत्यु, —न्तरतो हि
 प्रजाः प्रजायन्ते, यदक्षिणां प्रवर्तयेत् पितृलोक एना निधुवे, —दथ यदुदीचीरुपप्रवर्तयति मनुष्य-
 लोकमेवना उपप्रजनयति, प्राजापत्यो वा उद्गाता, संकशाप्यमानो वा उद्गाता पत्न्या रेतो
 जादते, यदाहु, वामी ते संदक्षि विश्वं रेतो धेयायेति, तथा ह नादत्ते, दानश्रे स्तोत्रं
 उपप्रवर्तयति, द्वादश मासाः सः परस्सरो, द्वादशापिष्टोमे स्तोत्राण्या, —पः शान्ति, —यत्त-
 र्थं उपप्रवर्तयति, शर्मयत्येवं, देवस्य त्वा सवितुः प्रसुवं इति, सवितुप्रसूत एवेनमादत्ते,
 अविनोर्नाहुभ्यामित्यु, —श्विनौ वै देवानामध्वर्यु, पूष्णो हस्ताभ्यामित्यु, देवताभिरुवं, ग्रा-
 शासीति, रात्रे रक्षेप देवेभ्यः सोम, —मध्वरुदेवेभ्यो इत्यु, —ध्वरुं रक्षेप देवेभ्यः करोती, —
 न्द्राय त्वा सपुत्तमं मधुमन्तं पयस्वन्तमित्यु, —न्द्रो हि यज्ञ, इन्द्रं खलु वा एतर्ह्यन्या देवता
 जन्ति, —न्द्राय त्वा जसुमवे रुद्रवृता इति, वेसुश्च ह्येनमेतर्हि रुद्राश्चान्ति, —न्द्राय त्वादित्यवृता
 इत्या, —दित्या ह्येनमेतर्ह्यनु, —ग्रये त्वा रायस्पोपदे इत्यु, —ग्रिवं सर्वा देवता, एता ह्येनमेतर्हि
 देवता जनु, विष्णवे त्वेति, विष्णुहि यज्ञो, व्यानो वा उपाशुसवनः, प्रजा अशंसो,
 व्यानं वा एतत् प्रजामु दधाति, श्वाताः स्थ धृतरा इत्ये, —प वा जपं वा सोमपीथं,
 एतं वा विश्वागितोऽपां सोमपीथं विदाचकार, तस्मै सिन्धुवो घोषंमुनमन्ता, —ऽपां वा एषं
 सोमपीथो, ऽपां वा एतत् सोमपीथेन संमर्षयति, वां वा जपं वा सोमपीथं वा वेदं न ह वा
 आस्त्रानिमांशति, करोत्यासु वीर्यं, यत्ते सोम दिवि ज्योतिरिति, सोमो वा वाज, —
 स्तस्य चन्द्रमास्त्वतीय, —स्यं वा यः पशुते से वृतीयं, येन यजन्ते स वृतीयं, गेर्भान्मृता
 दाधार, प्राणाननेन यत्तस्य, —यं वा यः पशुतेऽङ्गमनेन दाधार, येन यजन्ते तस्य वै वाजस्य
 गत्यं वाजिन, —मज्जं वाजिन, दक्षिणा वाजिनं, तां वा जस्यैतच्चन्द्रः समृत्यं तं सर्वं
 ननु भूतमाप्याययति, वज्रो वै ग्रावा, हनु अधिपञ्चणे, क्रूरमिव वा एतद्यज्ञं क्रियते,
 यदाहु, धिपणे नैदितं दृढेथामिति, शर्मयत्येवं ॥ ४ ॥

वसतीवरीभिः सोममाध्याययन्ति, न हि सोमिन सोम आध्यायते, अङ्गिहि सोम आध्यायते, निग्राभ्यामिहपाशुं, मतो हीतरे सोमा गृह्यन्ते, प्राणो वा उपाशुं, रङ्गानीतरे गृह्या, यदन्वत् आध्याययैषुः प्राणेन यज्ञं विच्छिन्दु, रथौ कृत्वः प्रातरभिपुणोत्स्य, षोडशरा गायत्री, गायत्रीं वा एतत् प्रातःसत्रेन व्यास्यतयन्ति, देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, ते देवा उपाशुं यज्ञं सस्थायमपश्यं, स्तमुपाशुं संमस्थापयुं, स्तदुपाशुं एवं यज्ञः सस्थायो, षोडश कृत्वः प्रातरभिपुणोत्स्य, षोडशरा गायत्री, गायत्रीमिवाप्नोति, यदेकादश, त्रिष्टुभं तेन, यद् द्वादश, जग्ती तेन, त्रिविगृह्णाति, त्रीणि वै संवनानि, संवनान्येवाप्नोत्ये, तद्वा उपाशुं यज्ञं समतिष्ठिष्यं, स्तेन सस्थितेनारिष्टेन भूतेन प्रचरन्ति, त्रिविगृह्णाति, त्रयो र्हीमे प्राणाः, प्राणोऽपानो व्यानो, यथो त्रयो वा इमे लोका, इमनिव लोकानामोत्स्य, सो वा उपाशुं शरन्तरिक्षमन्तर्यामं, इयमुपयामो, यदुपयामगृहीता गृह्यन्तेऽनया वा एतेद्गृह्यन्ते, तदस्कन्ना वा एते, अनया हि गृह्यन्ते, यस्थाख्या गृह्यन्ते, अनया वा एतेद्गृह्यन्ते, ऽस्या वा एषाधिक्रियते, तदस्कन्ना वा एते, अनया हि गृह्यन्ते, यद्वासुमेण गृह्यन्तेऽनया वा एतेद्गृह्यन्त, इयं हि वनस्पतीनां योनि, स्तदस्कन्ना वा एते, अनया हि गृह्यन्त, एष ते योनि, त्रिति सादयती, यं वै सोमस्य योनि, रस्याः सोमोऽधि जायते, स्व एवैतं योनौ दधाती, यं वै देवपात्रं, तद्य एव वैद प्र वसीयसुः पात्रमामोति, ब्राह्मणं तु पात्रे न मीमांसते यः पात्रिय इत् स्या, दनुपयामगृहीतो गृह्यते, अनुपयामगृहीतं हि प्रजाः प्राणमुपजीवन्त्यं, पवित्रपूतो गृह्यते, उपवित्रपूतं हि प्रजाः प्राणमुपजीवन्त्यं, सन्नो ह्येतं, ऽसन्नं हि प्रजाः प्राणमुपजीवन्ति, पवित्रपूता वा अन्ये सोमा, अथ वा एष वाक्पूतो यदुपाशुं, स्तस्माद्वाचस्पतये पवस्व, त्याह, वाक्पूतो र्होरपो, ऽशुभिः पावयति, प्राणा वा अशुं, प्राणिवैतं पावयति, द्वाभ्यां द्वाभ्यां पावयति, द्वौ द्वौ र्हीमे प्राणा, देवो देवानां पवित्रमुसीति, यस्मिन्सोमं सोमिन पुनाति, स्वाकृतोऽसीति, प्राणो मेरं स्वमकृतं, मन्स्त्वादिति, मनुसैव प्राणमामोति, स्वाहा त्वा सुभव धर्षायति, स्यदेनृत्त्या हि

[५] वै १,३,४ । ते स ६,४,५ । वा वा ४,१,१,४,१,२,२१ । अथि ४२,९,४२,१—२ । वा. ७,१,३,५ । मय ७, १—३,५ ।

सर्वे सोमा ह्यन्ते, ॽथो अत्र वे देवानां प्रियास्तन्व, —स्ता एवावरुन्दे, देवेभ्यस्त्वा मरीचि-
पेभ्या इति, रुद्रमयो वे देवा मरीचिपाः, पुरिधयो रुद्रयो, ॽता आदित्ये आहवनीय, —स्तानेयं
प्रीणात्य, —र्ध्वंस्तिष्ठन् जुहोत्य, —र्ध्वं हि तिष्ठन् वीर्यवचरो, ये द्विष्यात्तस्य जिह्वंस्तिष्ठन् जुह-
यात्, प्राणानस्य व्लिनाति, रिह्वारुको भवति, यद्यभिचरेदा तमितोस्तिष्ठे, —दधिराहुति-
मभित्तरमाणस्ताजगनुगच्छति, यद्वि कामयेत्, वपेत् पर्जन्या, इति परिमृज्योर्ध्वमुन्मृज्या,
—दांपिधीभ्यो वा ए३पोऽमुतो वर्षत्वो, —पधीरेव नदीयो वृष्ट्या अक, —यद्वि कामयेत्, वपेत्
पर्जन्या, इति परिमृज्यावाचीनमवमृज्याद्, वैश्वानरैरेव वृष्टिमपि हन्ति, नापिधयो, य-
दपिदध्यात् प्राणमस्वापिदध्यात्, प्रमायुक्तः स्याद्, ये द्विष्यात्तस्यापिदध्यात्, प्राणमेवा-
स्वापिदधाति, यद्यभिचरेत् ॥ इदमहममुष्यामुष्यायणस्य प्राणमपिदधामि ॥ इत्सपिदध्यात्,
प्राणमेवास्वापिदधाति ॥ इदमहममुष्यामुष्यायणस्य प्राणं सादयामि ॥ इत्यभिचरन्त्सादयेत्, प्राणं
एनास्य सादयति, प्रमायुक्तो भवति, प्राणाय त्वैत्स्य, —तभिचरन्त्सादयेत् ॥ ५ ॥ १४-१८

परित्र < रितन्तन्ति प्राणापानयोर्विधृत्या, उपयामगृहीतो गृह्यते, ॽपानेन वे प्राणो धृतः,
प्राणस्य धृत्या, अन्तरिक्षे वा अन्तर्धाम्ना, अन्तरिक्षमिमाः प्रजा, यदेतत् पात्र < यदवत्सा-
दयति प्रजास्तेन रसं दधाति, देवाद्य वा अतुराधास्पर्धन्त, ते देवा उपा < शुभपश्य < —स्त-
मगृह्यत्, ते पुरा स्तोत्रात् पुरा गस्ताद्वोत्तुमुपादतिष्ठ < —स्तेऽसुरा अचिक्यु, जुहति वा इति,
ते वेज्जमादायाम्युपत् < —स्ते देवा अन्तर्याममपश्य < —स्तेमगृह्यत्, तेनासुरानेभ्यो लोकभ्यो
अन्तरदधत्, ततो देवा अमुन्, परासुरा, —स्तय एव < विद्वानन्तर्यामं गृह्णीते, अन्तर्यामनेव
भ्रातृव्य, —मेभ्यो लोकभ्योऽन्तर्धत्ते, भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति, प्राणापानो वा
उपा < अन्तर्यामो, व्यान उपा < अमुन्तो, यदेतं प्राणन्तरेतं पात्रे साधते, प्राणापानयोर्वि-
धृत्य, यो वा एता ईजते, येनेता विधृता एषं वायं सं उपा < अमुन्तो प्रावा, प्राणापानो
यो उपा < अन्तर्यामो, व्यान उपा < अमुन्तो, यदेतं पात्रे एतं प्राणानां तृतीयात् संजानन्न जु-
ह्वीवस्तेस्मात् सुप्तस्य संशुष्यन्त्यानि श्रीश्राण्यपक्रामन्ति प्राणापानो त्वेन न जुह्वीतो, ॽथ यत्
सुप्तरदयति, तस्मात् सुप्तां पूजः प्रशुष्यन्ते, प्राणापानो यो उपा < अन्तर्यामो, व्यान उपा <
अमुन्तो, यदेतं पात्रे एतं प्राणानां तृतीयात् संजानन्न जुह्वीवस्तेस्मात् पविष्यो विर्यत्यु पधा-

नीरयन्तो नावपद्यन्ते, ऽथ यत् पुनरदयति तस्मात् पुनरभ्यायुवते, प्राणापानौ वा उपाश्व-
 न्तर्यामौ, च्यानं उपाश्वसन्वतो, यदेतौ पात्रे पुनः प्रयुज्येते तस्मादिमौ द्वा अधस्तात् प्राणां,
 ज्ञान्ति वा एतत् सोमश्च यदभिपुष्वन्त्य, अध्वर्युः शुश्रुषोऽभिपुणोति, व्यर्धुको भवति, यत्र मूलं
 तदुभिपुत्स्य, एतद्वा अस्य विदेवतुमं, तथा हाव्यर्धुको ह भवति, यो वै देवक्षेत्रं विद्वांश्-
 समर्षयत्यातिमाह्वेति, पात्राणि वाव देवक्षेत्रं, यत्र वा अग्नेऽध्वर्युः सोमं जुहोति तदेनं देवताः
 प्रत्यासत, इह नो पुरमां ह रिष्यतीति, यत्ततोऽन्वयत्र जुहुवाद्यदस्य स्वं तदन्वयंभ्यः प्रयच्छे,
 दस्वो ह भवत्ये, तद्वा अध्वर्योः स्वं यदाश्रावयति, यदाश्राव्याहुत्वा श्रच्येवत् यदस्य स्वं तस्मात्
 प्रच्येवते, खो ह भवत्ये, तद्वा अध्वर्योः स्वं यद्वायश्च्ये, यद्वायश्च्येमनालभ्याश्रावये-
 च्यदस्य स्वं तस्माच्छिद्येता, खो ह भवति, तद्य एवं विद्वान्नाश्राव्य हुत्वा वाहुत्वा वा प्रच्य-
 वते बहस्य स्वं भवति, न स्वाच्छिद्यते, वायच्यमालभ्याश्रावयति, स्ववानेवं भवति ॥
 ॥ ६ ॥

१९

ब्रह्मवादिनो वदन्ति, किं तद्यज्ञं क्रियते यस्माद्ब्रह्मस्तादाना अन्यं पशवो मुखेस्तादाना अन्यं इति,
 यदुपाश्वहेस्तेन गृह्यते तस्मान्मर्कटः पुरुषो हस्ती वै हस्तादाना, मुखं वै वायश्च्ये यद्वाय
 श्वये नैतुरे ब्रह्म गृह्यन्ते तस्मादितुरे पशवो मुखेस्तादाना, ब्रह्मवादिनो वदन्ति, किं तद्यज्ञं क्रियते
 यस्मात् सद्यो जाताः पशवः प्रतितिष्ठन्ति सश्वत्सरो पुरुषा इत्यु, उपाश्वन्तर्यामौ वा अन्वन्वे
 पशवः, पुरुषस्त्वं यज्ञेन संमितः, प्राणापानौ वा उपाश्वन्तर्यामौ, यदेतौ ब्रह्म असन्ना
 ह्वयेते तस्मात् सद्यो जाताः पशवः प्रतितिष्ठन्ति, सश्वत्सरो वा अत्रिष्टोमो, द्वादश मासाः
 सश्वत्सरो, यदेत इतुरे ब्रह्मः साद्यन्ते तस्मात् पुरुषो जाताः सश्वत्सरे प्रतितिष्ठति, यत्ते
 सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्ये, ए वै सोमस्य सोमपीथः, सोमश्च वा एतत् सोमपीथेन समर्षयति,
 यो वै सोमस्य सोमपीथश्च वेदु न सोमपीथाच्छिद्यते, सोमो वा इमा दिशोऽभ्युक्रामयत्,
 श्रान्गंशवधरापुदमित्वा, किरेन जिग्भिः समूहत्या, भिः समर्षयति, काममेनं गमयति,
 कामश्च ह गच्छति, कामुका एनश्च खियो भवन्ति, यो कामयेत तां तद्दिं मनसा ध्यायेत्,
 सा हैनं कामयेत, ऽम्ब निस्मरेति, स्मरे, ति वा एतदाह, समरिर्विदामिति,
 समनेन विस्त्वे, ति वा एतदाह, चत्वारो वै पृथ्वेः स्तना आसश्च, स्तत्त्रिभिर्दुर्वभ्यो-

[७] मे. १, ३, ४ । ते. सं. ६, ४, ४—६ । क. वि. ४, २, २—३ । वा ७, २, ६, ३६ । वाच ७, २—२, ६, ४९ ।

[प्राणपानधरा (शुद्धगण०) शुद्धग० । अथर्व २०, १३६, १—६]

ऽबुद्धत्, कृशाभिरैकोऽनुनद्र आसीत्, तं वा इन्द्र एवापइयत्, तेनेन्द्रायैवाबुद्धत्, तद्वा
 अस्य कौशिकत्वं, यदाह ॥ ब्राह्मण कौशिका इव ॥ इति चतुर्निश्राभंभुपैति, चत्वारि वै
 पंशाशसि, यावुदेवं पयस्तदाप्नोति, त्रिः संभरति, तस्माद्देतस्यां त्रयो भागाः प्रातर्मध्यंदिने
 सार्यं, चतुर्निश्राभंभुपैति, त्रिः संभरति, तत् सप्त, सप्तपुत्रा शक्ररी, शक्ररीः पशुवः,
 पशुनेवावृन्दे, नव कृत्वो निश्राभंभुपैति, त्रिः संभरति, तद् द्वादश, द्वादश मासाः
 सश्वत्सरो, द्वादशाग्रिष्टोमे स्तोत्राण्ये, — वा यज्ञस्य मात्रा, स्वर्भानुर्वा आसुरः धर्मं तमसावि-
 ध्यत्, तस्य देवास्तमोऽपान्नन्, यत् प्रथमं तमोऽपान्नन्त्साविः कृष्णाभुवद्, यद् द्वितीयं
 सा लोहिनी, यत्तृतीयं सा वुलधी, स स्वैतु रूपेण निरभ्युच्यत्, यद्गुलधः पवित्रं भवति
 ततः शुक्रो गृह्यते, यजमानस्य वा एतत् पवित्रं, यजमानमेवैतेन पुनात्य, — मोतं स्या, —
 द्वात्मन् एवेनदकृत्, यदन्यत्रोत्तमपवित्रं तद्यजमानस्य ॥ ७ ॥

२०-२२

वाग्वा ऐन्द्रवायवः, सा वै वागिकधावुदद्यावदव्यावृत्तासीत्, स इन्द्रोऽब्रवी, — न्मह्यं-
 शपि सोमं गृहीता, — ऽहं च एतां वाचं च व्यावृत्तिय्यामीति, स वै वाचं च वाचं च व्यावृत्त-
 यद्, यदेन्द्रवायवो गृह्यते, वाचो व्यावृत्तयै, वायवे प्रथमं गृह्णाति, वायवं उत्तमं,
 मध्वत् इन्द्रायै, — न्द्रियेण वा इयं वाङ् मध्वतो विधृते, — न्द्रियवृत्तीं च वाचं च वदति य एवं
 वेद्, देवां वै सोममजिघासत्, — स्तं नाशकनुवन् हन्तुं, वायुर्हस्मिन्नन्तरासीत् प्राणं, — स्तं
 देवां अपाशात्, — रूपं ना आवृत्तस्विति, सोऽब्रवीद्, भागो मेऽस्त्विति, वृणीष्वं, — त्यब्रु-
 व, — न्तसोऽब्रवी, — न्महेवत्यान्येवं पात्राण्यासन्निति, तस्मादपत्तरीयं वायोः पात्रं, — मय वाय-
 व्यान्युच्यन्ते, ततो वै देवाः सोममन्, — न्तं हतोऽप्यत्, तस्माद्देवा उदयीभत्सन्त, स वा-
 युरब्रवी, — दहं च एतं सोमं च स्वदपिष्यामि, भागो मेऽस्त्विति, वृणीष्वं, — त्यब्रुव, —
 न्तसोऽब्रवी, — न्मदग्रा एव ग्रहं गृह्णाता इति, इत् वायुर्मध्यतो व्यवाद्, तस्मत्स्वदप्यत्,
 तस्माद्वायुग्रा ग्रहं गृह्यन्ते, तस्माद् शुक्रं प्रुवाते विपूजन्ति, देवां वै प्रातःसवनंमुद्यमं नाशकनु-
 वं, — स्वनीयमनुं तद्धि वायुरानीत्, तं देवाः प्रातःसवनंमुपिपयंइत्, — स्तं प्रातःसवनंमुद-
 यन्त, यदेन्द्रवायवः प्रातःसवनं गृह्यते, प्राणो वै वायुः, प्राणेन वा एतन्मुखतो यज्ञंमुद-
 यन्ते, देवां वै वृत्रमजिघासत्, — न्तं मित्रोऽब्रवी, — न्मिदं इहमास्मि, नाहं हनिष्यामीति,

तेऽश्विन, जश्चेवेति, सोऽब्रवीद, भ्रगो मेऽस्त्विति, वृणीष्वे, त्यनुव, न्तसोऽब्र-
 वीत्, पयुसैवं मे सोमं श्रीणानिति, तस्मात् पशवोऽपाकाम, न्मित्रः सन्नद्रुहा इति,
 पयूनां हि पयो यन्मैत्रावरुणं पयसा श्रीणाति, पशुभिरेवेति सम्यञ्च दधाति यन्मैत्रावरुणं
 पयसा श्रीणाति, द्विदेवत्यत्वाय, यच् शीतं तेन मैत्रं, यत्तप्तं तेन वारुणं, ब्रह्म वै मित्रं,
 क्षत्रं वरुणो, ब्रह्मणि च वा एतत् क्षत्रं च पयो दधाति, तस्माद्ब्रह्म च क्षत्रं च पयस्वितुमे,
 पञ्च वै द्वाद्वारणस्य देवता, अग्निः सोमः सविता बृहस्पतिः संरस्वती, तस्माद्द्वारणमन्ये मनु-
 ष्या उपधावन्त्ये, तस्य हि भूयिष्ठा देवता, स्तासां तिस्रोऽवान्तरं श्रोत्रियस्या, अग्निर्वृहस्पतिः
 संरस्वती, तस्माच् श्रोत्रियमश्रोत्रिया उपधावन्त्ये, तस्य ह्यवान्तरं भूयिष्ठा देवता, स्तां मैत्रावरुणं
 प्रति न्यागच्छन्ति, यन्मैत्रावरुणं पयसा श्रीणाति तास्वेव पयो दधाति, नाना वै पुरा मित्रावरु-
 णाभ्यां सोमा अगृह्ण, स्ताः प्रजा अन्यान्यस्याः परिहायमाददत्, ततो मित्रावरुणाभ्यां सह
 सोममगृह्ण, स्तो वा अकल्पत्, यन्मैत्रावरुणं पयसा श्रीणाति, मित्रेण वा एतद्वरुणं कल्प-
 युति, वरुणेन मित्रं, मित्रं वै वृत्रं जुमिवांसुश्च वरुणोऽगृह्णात्, सं देवेभ्यनाथत्, तेऽश्वि-
 न्, वरुणे नाथस्वेति, सं वरुणेऽनाथत्, सोऽब्रवीद, भ्रगो मेऽस्त्विति, वृणीष्वे, त्यनुव,
 न्तसोऽब्रवीत्, सहैवं नो पयसा सोमं श्रीणानिति, यन्मैत्रावरुणं पयसा श्रीणाति,
 यजमानस्य निर्वरुणत्वाय, यद्येनं भ्रातृभ्योऽतीव स्याद्दृग्गत्याङ्गुष्ठमवगृह्णीयाद्, यद्यन्वङ्गुष्ठ-
 नाङ्गुलिम् ॥

२३

यो नो मित्रावरुणा अभिदासात् सपत्नो भ्रातृव्य उत्पिपीते बृहस्पते ।

इदमहं तमधरं पादयामि यथाहमुत्तमश्चेतयानि ॥

२४

इत्युत्तमो ह चेतयति ॥ ८ ॥

२५

देवा वै सत्त्रयासत् कुरुक्षेत्रे, अग्निमखो वार्युरिन्द्र, स्वेऽश्विन, यत्तमो नः प्रथमं ऋध-
 वत् तं नः सहति, तेषां वै मघे आधोव, तं न्यकामयत्, तं न संमसृजत्, तदस्य शास-
 हादित्सन्त, सं इत एव तिस्रोऽजनयते, तो धनु, स्तत्तिसृणां च धन्वन्श्च जन्म, सं प्रुति-
 धायापाकामत् तं नाभ्यवृष्णवत्, सं धन्वातिं प्रतिष्कम्पाविष्टत्, सं इन्द्रो वज्ररिन्वरी, देवां
 ज्यामप्यस्वेति, ता अबुव, शर्मिमृतायाश्च वा अस्यां न शस्यामो जीवितुं, भ्रगो नोऽस्त्वि-
 ति, सोऽब्रवीद, रंसुमेवास्या उपजीवायेति, तस्माद्देवाः दादंसुद्विहन्ति, रंसु २ ॥

उपजीवन्ति, तां वै ज्यामप्याद५, —स्तस्य धन्वार्तिरुदय्य शिरोऽछिनत्, स सम्राडभवत्,—
 दथेतरं त्रेधा व्यगृहता, —ऽग्निः पूर्वार्धं, —मिन्द्रो मध्य५, वार्युर्जषनार्धं, तस्मादाग्नेयं प्रातः-
 सवनं, —मन्त्रं माध्यदिन५ सवनं५, वैश्वदेवं तृतीयसवनं५, वार्युर्हि विश्वे देवाः, प्राणापानौ
 वा उपा५श्वन्तर्यामौ, व्यानं उपा५शुसंवृत्तो, वागैन्द्रवायवो, दक्षकृत् मैत्रावरुण, आश्विनः
 श्रोत्रं, चक्षुषी शुक्रामन्थिता, आत्माग्रायणां, ऽहान्यु रेकथ्या, आयुर्ध्रुवः, स्तना ऋतु-
 पात्रं, मूर्धा द्रोणकलयः, कुक्षी कलशौ, हन् अधिपवणे, जिह्वाधिपवृणं, प्रावाणो दन्ता,
 अक्षाः परिधयो, नासिकोत्तरवेदिः, शिरसा यूपः, शिरो हविर्धानं, पृष्ठमाग्नीध्र, —मुदर५
 संदो, यदन्तेरुदरे तद्विष्ण्याः प्राणी, आग्नीध्रश्च मार्जालीयश्च पाष्णी, गार्हपत्यः प्रतिष्ठा
 वेदि, —रेपं वै प्रजापुतिः पात्रीयः, स ह त्वा एन५ वेद य एव५ वेद ॥ ९ ॥ २६

[२२०६]

॥ इति खिलकाण्डे पञ्चमः प्रपाठकः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठः प्रपाठकः ।

• नवते प्रातर्ग्रहा गृहन्ते, इमे वा एते गृहन्ते नव प्राणा, आश्विनो दृशमो गृहते,
 व्यानो वा एष गृहते, नाभिरेव दृशमो गृहते, तृतीयो हृषते, तृतीयो इह्यपं प्राणः,
 प्राणान्ता५ संतस्ये, संवे वा एते ग्रहाः स्तोत्रवृन्तः शस्त्रवृन्तो निदानवृन्तो, निदानवान्
 भवति य एव५ वेद, होता वा अद्य प्रातरूपा५शुमयजत्, तेनेत उक्थवृन्तो, ऽथ यं होता
 तूष्णी५श५सं५ श५स्तुति तेनेवत उक्थवृन्तो, नवते प्रातर्ग्रहा गृहन्ते, नवभिर्विहस्पवमाने
 स्तुतते, तंरते सामन्वन्तो, हिंकारेणाश्विनः सामन्वा, —नैन्द्रवायवैणैन्द्रवायवो, मैत्रावरुण
 मैत्रावरुण, ऐन्द्रेण शुक्रामन्थिता, वैश्वदेवेनाग्रायणं, उक्थायोकथ्यो गृहत्, उक्थाय
 ध्रुवः, मैतृत्या ऐन्द्रागः, संतस्ये मरुत्वर्तीया, अघ्र्युर्जुहोति, होता वंपदकरोति,
 प्राणान्ता एतव प्रभृत्तो, येन मन्त्रेणाघ्र्युः प्रयंजति तेन होता प्रतिगृह्णाति, प्राणानां गोपी-
 धाय, प्रजापुतिं स्वयं५ होतासीत्, सोऽवाम्यत्, तं देवा द्विदेवत्यैरभ्यधावन्, प्राणां वै
 द्विदेवस्या, यदघ्र्युर्द्विदेवत्यान् हुत्वा क्षिप्रं५ होतारमभ्यात्रवति प्राणोवा एतदोतारमभिधिनोति,

वपट्कारे वपट्कारे वै होता प्रणस्यान्तं गच्छति, प्राणां वै द्विदेवस्या, यदध्वर्युर्द्विदेवत्यान् हुत्वा क्षिप्रं होतारमभ्याव्रवति, प्राणैर्वी एतद्वोतारमभिधि नोति, प्राणां वै द्विदेवत्याः, पशुवा इडा, यद् द्विदेवस्यान्मक्षयित्वेडासुपह्वयेत पशुभिः प्राणानन्तत्या, दध यद् द्विदेवत्यान् मक्षयित्वेडासुपह्वयेत प्राणान्वा एतदात्मन्धियाधु पशुत्पह्वयत, इन्द्रियं वै सोमः, पशुव इन्द्रियं, यत् सोमं मक्षयतीन्द्रियमेवात्मन् धत्ते, सर्वत आश्विनं पुरिहारं मक्षयति, तस्मात् सर्वा दिशः शृणोति ॥ १ ॥ १

यद्वै पात्रं रिक्तमनुमुक्तं तदनु रक्षांसि यज्ञमवयन्ति, यदैन्द्रवायवे पुरोडाशमवदधाति मैत्रावरुणे पुयस्यामाश्विने धाना, मरिक्तवायु, वि वा एतद्यज्ञश्छिद्यते यत् सर्वानानि संतिष्ठन्ते, यदेतानि पात्राण्यां तृतीयात् सत्रनात् परिशरे, यज्ञस्य संतत्या अविच्छेदाय, वायुव्यायां शस्यमानायां पात्राणि विमुञ्चति, प्राणो वै वायुः, प्राणेन यज्ञः संततः, प्राणेनैव यज्ञं संतनोति ॥ एकया च दुर्गभिश्च स्वभूते द्वाभ्यामिष्टये विश्वस्यां च तिस्रभिश्च वंहसे त्रिंशता च नियुद्धिर्वाय इह तां विमुञ्च ॥ इत्याह, विमुक्त्या एवा, स्वगतं अध्वर्युपात्रं, निरुद्धं प्रतिप्रस्थानं, यद्वि कामयेत, यो बहिस्तें ग्रामे कुर्यां, यो ग्रामे तं बहिर्हिति ॥ इदमहममुं सामुष्यायुर्णमुष्याः पुत्रमुष्या विशो निरुहामि ॥ इत्यध्वर्युपात्रं निरुह ॥ इदमहममुं सामुष्यायुर्णमुष्याः पुत्रमुष्यां विशि सादयामि ॥ इति प्रतिप्रस्थानं सादयेद्, यो बहिस्तें ग्रामे करोति, यो ग्रामे तं बहि, अध्वर्युपात्रं वै यजमानस्य पात्रं, प्रतिप्रस्थानं भ्रातृव्यस्य, यद्वि कामयेत, समावद्वीर्यमेतं भ्रातृव्येण कुर्यामिति, प्रवाहुग्मृहीयातां, प्रवाहुक् सादयेतां, प्रवाहुग्जुहुयातां, समावद्वीर्यमेतं भ्रातृव्येण करोत्य, अध्वर्युपात्रं वै पात्रं, पाषाणः प्रतिप्रस्थानं, यद्वि कामयेत, पापवसीयसं स्यादिति, पूर्वो गृहीयात्, पूर्वः सादयेत्, पूर्वो जुहुया, देतेन वै विपुजुनः सौराकिः पापवसीयसं चकार, तत् पापवसीयसमेवैतेन करोति, यज्ञस्य वै सृष्टस्य शिरोऽच्छिद्यत, तस्मै देवाः प्रायश्चित्तमैलु, नथ वा एतो तर्हि देवानां भिपज्ञा आस्ता-मुश्विना अलोमपौ, ता उपाधावन्, यथा भिपज्ञमुपाधन्त्येवमिदं यज्ञस्य शिरः प्रतिघत्समिति, ता अत्रतां, भागौ ता अस्तिवति, वृणाधामित्य, उव, स्तां अत्रतां, ग्रहं नौ गृहन्त, सोमपीथमभवावहा इति, तदा अश्विनां प्रत्यघत्तां, तस्मादाश्विनीभिर्भियुवन्त्य-

[२] तै. सं. ६, ४, १। काठ २७, ५-६। कपि ४२, ४-५। वा २७, ३३, २, ४०, १०, १८। कण्व. २९, २८, १०, १०, २९। मे. ४८

—अश्विनौ हि प्रत्ययधत्तां, तौ वै बृहस्पवमानेनैव प्रावयित्वा ताभ्यां पूताभ्यां च यज्ञियाभ्यां भूताभ्यां ग्रहमगृह्णन्, —स्तस्माद्बृहस्पवमाने स्तुतं आश्विनौ गृह्णते, तस्माद्ब्राह्मणेन बृहस्पवमाने-
 मुभिमृष्यं, पवित्रं च हि तत्, तस्माद्यं द्विष्यात् तं परिवाधेत, तद्वै भेषजं त्रेधा विन्दुदधु, —स्यौ
 तृतीयं, ब्राह्मणे तृतीयं, —मृषुं तृतीयं, तद्य एव च विद्वान्नेरन्ते ब्राह्मणाप्य प्रोच्यन्ते भेषजं
 करोति समर्थुकं च भवति, यावद्विं भेषजं तत् क्रियते वास्तुहानि वा एतत् पात्राणि भवन्ति,
 यद् ग्रहान् गृहीत्वा बृहस्पवमाने च सर्पन्ति वैष्णव्यं क्रुचा पुनरैत्यं संमृशति, विष्णुर्वै यज्ञो, विष्णु-
 नैवैतानि यज्ञेन स्वर्गं लोकं च समारोहयति ॥ २ ॥

२-८

प्रजापतेर्वै एतं चक्षुषी यच्च शुक्रामन्थिता, असां आदित्यः शुक्रं, —अन्द्रमा मन्थी, तस्य
 वै प्रजापतेः सव्यं चक्षुरश्वयत्, ततो ये स्तोका अवापद्यन्त तैरिदं वर्ण्यं, —कविश्शतैर्वै तं
 ऽवपेदु, —स्तान्वायुरमुतो विसृजति, प्रजानां कल्पयै, तस्य यां कनीतिका परापुतत् स यवो-
 ऽभवद्, यन्मन्थिनं च संकुभिः श्रीणाति चक्षुरेवास्य संभावयति, मिथुनं च सौमश्च संकुवध,
 यन्मन्थिनं च संकुभिः श्रीणाति, मिथुनत्वायां, —ऽऽर्तं वा एतत् पात्रं च यन्मन्थिपात्रं च, यं
 द्विष्यादृत्विजां तस्मै हरे, —दातिमार्हति, पण्डामर्कौ वा असुराणां पुरोहिता आस्तां, तां
 देवा नाशकनुवन् हन्तुं, ब्राह्मणवन्तो ह्यसु, —स्तौ देवा अपाशासु, —रूपु ना आवर्तेथामिति,
 ता अमृतां, भागो ना अस्त्विति, वृणाथामित्य, —वृव, —स्ता एतौ शुक्रामन्थिना अवृणातां,
 तं देवा अमन्यन्त, यद्विमा अमुश्चै सौमो होष्याम, —स्तदन्वसुरा अभविष्यन्ति, यन्न होष्या-
 मस्तदन्वाभविष्यन्तीति, ता अपनुद्याथेन्द्रायानुहवु, —स्तस्मादेता अन्यदेवत्यौ गृह्णते, अथे-
 न्द्राय ह्येते, अपनुत्तां पण्डामर्कौ सह तैन् यं द्विष्यं इति, पण्डामर्कयोरेवैन् च सदापुनोदेना-
 पुनुदते ॥ आयुः पाहि, प्रजां पाह्य, —सुष्यु वीरतां पाहि ॥ इति सादयेद्, योऽस्य प्रियः
 स्यात्तस्य, शुक्रं च प्रति गार्ध्रं मन्थिनं निरुद्धं मथ्यता, इति श्वेतद्राघ्रमाहुर्यञ्जिरुद्धं भवति,
 यद्वि कामयेत्, यो बृहिस्तं ग्रामे कुर्यात्, यो ग्रामे तं बृहिरिति ॥ इदमहमसुमाप्यायणममुष्य-
 प्याः पुत्रममुष्या विशो निरूहामि ॥ इति शुक्रपात्रं निरूह ॥ इदमहमसुमाप्यायणममुष्याः पुत्र-
 ममुष्या च विधिं सादयामि ॥ इति मन्थिपात्रं च सादयेद्, यो बृहिस्तं ग्रामे करोति, यो ग्रामे

तं शुद्धिं, —रत्वि० वा एतत् पात्रं यन्मन्धिपात्रं, यच्च शुकपात्रं पुनः प्रयुज्यन्ते तस्मादिदं समा-
वद्दीर्ये, तस्माद्वाभ्यां समावृत् पश्यत्य, —सौ वा आदित्यः शुकं, —श्चन्द्रमा मन्थी, यदु-
पिधाय प्राञ्चा इतस्तस्मादेतौ प्राञ्चौ यन्तौ न पश्यन्त्य, —थ यदन्तपिधाय प्रत्यञ्चौ तिष्ठन्तौ जुहुत-
स्तस्मात् प्रत्यञ्चौ यन्तौ पश्यन्ति, यदुपिधाय प्राञ्चा इतस्तस्मात् पराह प्राणो, ५थ यदन्त-
पिधाय प्रत्यञ्चौ तिष्ठन्तौ जुहुतस्तस्मात् पुनरपानो, यदुपिधाय प्राञ्चा इतस्तस्मात् पराञ्चो गर्भा-
धीयन्ते, ५थ यदन्तपिधाय प्रत्यञ्चौ तिष्ठन्तौ जुहुतस्तस्मात् प्रत्यञ्चः प्रजायन्ते, चक्षुषी वै
शुकामन्थिनौ, नासिकोचरवेदिं, —यदङ्गुष्ठाभ्यामाक्रमेते, चक्षुषी वा एतत् ग्रथत्तो, ५थ यदु-
परिष्ठाद्वाक्रमेते तस्मादिदं उपरिष्ठाच्चक्षुषी, तुथोऽसि जनधाया, देवास्त्वा शुकपाः प्रणुयन्ति-
ति, या अत्रीः प्रजास्तासामेप योनि, —स्ता एतन्मुप्रजायन्ते, तुथोऽसि जनधाया, देवास्त्वा
मन्थिपाः प्रणुयन्ति-ति, या आद्याः प्रजास्तासामेप योनि, —स्ता एतन्मुप्रजायन्ते, उभयोरिव
प्रजाः प्रजनयत्यत्रीश्चाद्याश्च, शुकमन्वारभन्ते, तंजो वै शुकौ ब्रह्मवर्चसं, तंज एव ब्रह्मवर्च-
समन्वारभन्ता, इन्द्रेण मनुया युजे, —ति शुक्रेण परियन्ति, मनुया वै युजेन्द्रोऽसुरानवावा-
धत, मनुया वा एतद्युजा यजमानो आतृव्यमवधाधते, संजग्मानो दिवा पृथिव्ये, —त्यरुत्नी
संधत्त, इमानि वा एतत् संधत्तो यत् पात्रे संदध्यातां, नैदमन्तरा स्या, —दथ यदरुत्नीं संध-
त्तस्तस्मादिदमन्तरा चक्षुषोर्विधृत्यै, पुमांसं गर्भमाधत्तं गवीरेन्योरिति, तदनु स्त्रीरेणो यंज-
मानस्य गावो भवन्ति, धीरं पत्नी जनयति, शुकस्याधिष्ठानमसि, मन्थिनोऽधिष्ठानमसी, —
ति शकुलौ प्रास्यतः, समिद्धा एपैतयो, —रथो आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै, निरस्तः पण्डो, निरस्ता
मर्कः सह तैर्न यं द्विष्मं, इति शकुलौ निरस्यत, एतावांल्लोकौ यावदुद्भुतं, यावानेवं लोक-
स्तस्माद्यजमानो आतृव्यं निर्भजति, श्रीणन्त्यन्यान्तसामा, —चान्यां, —स्तत् सोमानां मिथुनं,
याञ्छ्रीणन्ति तानेनुवर्षति, याञ्च श्रीणन्ति ताननुवीधति, दारुमयान्यन्यानि पात्राणि,
मृन्मयान्यन्यानि, तत् पात्राणां मिथुनं, यां वै सोमस्य च पात्राणां च मिथुनं वेद मिथुना
एनं पश्या उपतिष्ठन्ते ॥ ३ ॥

९-१५

प्रजापतिर्वा आग्रायणो, ये देवा दिव्येकादश स्थेत्वे, —तावन्तो वै देवा, यावन्त एव देवा-

[४] अ. १,३,१३ । ते आ ६,४,११ । कठ २७,२ । वा. ७,१९-२०,३३,५९ । वाच ७,२०—२१,३२,५९ ।

[ये देवा (०सो) दिव्येकादशस्थः । अ. १,१३९,११. ते स. १,४,१०,१]

स्तेभ्यो गृह्यत, आग्रायणं च वै गृहीत्वा देवाः स्वर्गं लोकमाय, — त्रपासुरा अभ्रश्चन्त, ततो देवा
अभ्युन्, परासुरा, — स्तं च एवं च विद्वानाग्रायणं गृहीते, भवत्यात्मना, परास्य प्रावृष्यो भवति,
यं ज्ञानुजावरः स्यात् स आग्रायणाग्रान् ग्रहान् गृहीतां, — ऽग्रं च ह्यग्रायणो, यद्युभिचरेत् ॥ १६

विदं च वि सरमारुणमग्नेर्महि पाथः पूष्यं च सध्रयकः ।

अग्रं नयत्सुपर्च्यक्षराणामेछा रवं प्रथमां जानतीं ग्यात् ॥

[१७]

इति पुरोरुचं कुर्याद्, रुजति देवा, — ऽथो वाग्नें सरमा, वाचुमेवैपा च वृद्धे, त्सुरा वा
एषा यज्ञस्य, तस्माद्यत्किंच प्राचीनमाग्रायणात्तदुपाश्च्युन्त्य, — थ वा एतदाग्रायणं प्रति वाचं
विमृजन्ते, यज्ञमेवाप्त्वा वाचं च विमृजन्ते, वाग्नें देवेभ्योऽपाक्रामत्, तं देवास्तुष्णीं च यज्ञ-
मत्नन्त, सा वाग्मन्यता, — ऽन्ते मा यज्ञायन्तीति, साग्रायणं प्रति न्याद्रुवत्, तस्मादा-
ग्रायणं प्रति वाचं च विमृजन्ते, हिंकेत्य वाचं च विमृजन्ते, प्राणां वै हिंकारो, वाक् प्राणं,
स्तद्वाचं एवंपा युक्ति, — खिंहिकरोति, त्रेधा ऽहीयं च वाग्नेदति, ज्ञानैरुचैरंध सच्चै, — यीवत्येव
वाक् सास्य युज्यते, त्रयो वै प्राजापत्या ऋत्विज, उद्गाता प्रस्तोता प्रतिहर्ता, तं वा अस्यै-
तर्हीवृत्ता अपुक्ता, यद्विकुरोति तैनास्य तं वृत्ता युक्ता भवन्ति, वाक् च मनश्चावदेता, — प्रहं
श्रेयानस्म्यहं श्रेयानस्मीति, तां प्रजापति प्रश्नैता च, सा वाग्मनी, — त्रैव मया किं चनात्-
भ्युदितं क्रियता इत्यं, — थ मनोऽवनी, — त्रैव मया किं चनात्भिगतं क्रियता इति, स मनसै-
ऽन्मनीत्, सा वाग्मनी, — दहन्ववाडेवाहं तुभ्यमसातीति, तस्मादेवा प्रजापतयेऽहच्यवाट्,
तस्माद्यत्किंचोपाश्च्युत् क्रियते तदाहुः कृतमेवत् क्रियता इति, प्रजापतये हि क्रियते, द्राम्यां
धाराम्यां प्रातःसुने गृह्णाति, तिसृभ्यो माघ्यदिने सवने, चतसृभ्यस्तृतीयसवने, तं च व,
नत्र प्राणां, आत्माग्रायणं, प्राणानिवात्मन् धत्ते, पि वा एतद्यज्ञं शिड्यते यत् सवनानि संति-
ष्ठन्ते, यं देवा दिव्यैकादश स्थं पृथिव्यामर्धैकादश स्थाप्सुखितो महिनैकादश स्थेति, देवंता-
भिर्वा यज्ञः संततो, देवंताभिरैव यज्ञं संतनोति, प्रजापतिर्वा आग्रायणो, यत् सर्वेषु सवनेभ्य-
भिप्रस्कन्दयति प्रजापतिर्वा एतत् प्रजा अभिजिघ्रति, प्रजापतिर्वा आग्रायणो, यत् सर्वेषु सव-
नेषु गृह्णात्यात्मनैव यज्ञं संतनोति, प्रजापतिर्वा आग्रायणो, यदेपोऽतिरिच्यते तस्मात् ग्रहणः
पद्मनां दंतिष्ठमेत्या, — ग्रायणो वै गायत्र्या वत्सं, — स्तं च वा एतदा गृहीयात् सवनादभिप्रतिधा-
यति, गायत्र्या वा एतं लोकं संतं सोमा गृह्णते, तां च वा एतत् संग्रणि संनान्यभिप्रति-

धावन्त्य, — यत् स्थाल्या गृहीतो विज्ञातस्थाल्या होष्यन्तीरे दारुमयेणा३ इति, तस्माद्वि-
ज्ञातेन गर्भेण भूणहा, — ऽथ यत् स्थालीं विञ्चन्ति न दारुमयं तस्मात् पुमान्दायादः स्यदाया,
— दथ यत् स्थालीं प्रास्पन्ति न दारुमयं तस्मात् द्वियं ज्ञातां प्रास्पन्ति न पुमांसः, — मथ
द्वियं एवातिरिच्यन्ते ॥ ४ ॥

१८

इन्द्रो वै वृत्राय वंजमुद्यच्छत्, सं वंजमुद्यत् दृष्टान्निमेत्, सोऽगवी, — दंमि वा इदं त्यास्मि-
न्नन्तर्वा३र्यं, तत्ते प्रहास्वाभि, मां मा रधीरिति, तदा अस्मै प्रापुच्छत्, यज्ञं वा अस्मै
तत् प्रापुच्छत् पशुनृकथमेव, यदुक्थ्यो गृहते यज्ञस्य च पशूनां चावरुद्ध्या, एतावान्वै यज्ञो
यावानुनृकथ्यो, ऽन्तः श्रेणमेवान्ये ग्रहाः, सुवो वा एष यज्ञस्य यदुक्थ्यो, यथा वा इदं
सुवं संनद्य प्रस्नात्येवं वा एतदुक्थ्यमालम्ब्य प्रस्नाति, स एनमा यज्ञस्योदं चः संपारत्यं,
ज्ञानि वा उक्थ्यो, यज्ञस्य संतत्यै गृहते, तस्मै त्वा विष्णवे त्वेति, विष्णवे यज्ञो,
विष्णुना यज्ञः संततो, विष्णुनैव यज्ञेन यज्ञं संतनोत्ये, — तन्न वा इदमुक्तानि संततानि,
तस्मान् पुरुषः स्नात्वाभिरनुसंततः, सद् आलम्ब्यावनयति, यज्ञं वा एतत् संतत्यं संप्राप्या-
वनयति, चक्षुर्वै शुक्रं, — श्क्षुरुक्थ्यं, — श्क्षुर्वी एतत् पुरस्ताद् धियते, ऽथो यथेदं पुरस्तात्
पश्चात् पश्यन्नन्त्येवं तं, — दथ यदेकः संस्त्रेधा क्रियते तस्मादेकः श्रेष्ठः पूर्वार्धेऽशस्यति,
यदेतौ श्रौ भूषिष्ठाः सोमा अनु इयन्ते, पापवसीपसस्य व्यावृच्यै, यदेतन् पात्रं भूषिष्ठाः
सोमा अन्वापन्ति, तस्मादेकं श्रेष्ठं यन्तं बहवः पश्चादनुयन्ति, पात्राणि वा अन्वयुं पुरं
विदुर्ह, उक्थामदानि पथै, — न्द्रां सदा उपचरत्या, — श्रेय्यामीध्रं, वैष्णव्यां हविर्धानं,
यथादेवतं वैष्णव्यां न्युपचरति, तथा हैनं नं विदुर्ह, ऽन्तराहवनीयं च हविर्धानं चाध्वर्योर्लोको,
— ऽन्तरा हविर्धानं च संदश्च यजमानस्य, संदः सदस्यानां, यद्वि कामयेत, — ऽध्वर्युं यंश
ऋद्धेदित्यं, — न्तराहवनीयं च हविर्धानं चावनयेत्, सोमो वै यंश, एषोऽध्वर्योर्लोको, ऽध्वर्युमेव
यंशसार्पयति, यद्वि कामयेत्, यजमानं यंश ऋद्धेदित्यं, — न्तरा हविर्धानं च संदश्चवनयेत्,
सोमो वै यंश, एष यजमानस्य लोको, यजमानमेव यंशसार्पयति, यद्वि कामयेत्, सद-
स्यान् यंश ऋद्धेदित्यं, — न्तः संदस्यावनयेत्, सोमो वै यंश, एष सुदस्यानां लोको,
सुदस्यानेव यंशसार्पयति, संद आलम्ब्यावनयत्यै, — न्द्रं वै संद, ऐन्द्राण्युस्थान्यु, — कथानां

[५] मै. १,३,१४ । तै सं ६,५ १ । षाठ २७,१० । वा ७,९,२२,३५—४०,८,३३—३५,३९,४४—४६ । काय
७,८,२४,३५—३९,३८—४०, ८,१४—१६,२१,२५—२८ ।

संतत्या, उक्थानामनपछेदाय ॥ उपयामगृहीतोऽसि, मित्रावरुणाभ्यां त्वा ॥ इति गृह्णाति
 प्रातःसवने मेत्रावरुणाय ॥ इन्द्राय त्वा ॥ इति ब्राह्मणाञ्चसिन्ने ॥ इन्द्रारिभ्यां त्वा ॥ इत्यछा-
 वाकाय ॥ उपयामगृहीतोऽसी, इन्द्राय त्वेन्द्राय त्वा ॥ इति गृह्णाति सर्वेभ्यो माघ्यंदिने सवने ॥
 उपयामगृहीतोऽसीन्द्रावरुणाभ्यां त्वा ॥ इति गृह्णाति तृतीयसवने मेत्रावरुणाय ॥ इन्द्रावृहस्पतिभ्यां
 त्वा ॥ इति ब्राह्मणाञ्चसिन्ने ॥ इन्द्रारिष्णुभ्यां त्वा इत्यछावाकायै, वमस्य यथोक्थं यथादे-
 वतं गृहीतो भवन्ति ॥ ५ ॥

१९-३२

आयुर्वै ध्रुवं, स्तमुत्तमं गृह्णात्यु, त्तमं ५ ह्यायुः, स्थाल्यां गृह्णात्या, युपो धृत्यै; पूर्णं गृह्णाति,
 सर्वमायुरेति, प्राणां वै गायत्र्या, युध्रुवो, यदेपं आं तृतीयात् संवनात् परिश्रयेत् तस्माद्या-
 वदायुस्तांनं प्राणं, आयुर्वै ध्रुवो, यदधिष्टोममास्ता आयुरेवाप्त्वा निः सर्पत्या, युर्वै
 ध्रुवो, यत् केवलं जुहुयादायुः प्रजानां प्रदध्यात्, परिधानीयायां ५ शस्यमानायामववयति,
 स हन्तो, हेतुश्रमसेऽववयति, वैश्वदेवो वै होता, वैश्वदेवीरिमाः प्रजाः, सर्वासु वा
 एतत् प्रजास्वायुर्दधानि, जनानामित्या, हुः, सर्वासां वा एतत् प्रजानामायुः सर्वाभ्य एव
 प्रजाभ्यो गृह्णत, उभयतो वैश्वानरो गृह्णत, उभयतो वैश्वानरो ३ह्यं प्राज्ञो, ५यं वा ५ वा ५
 वैश्वानरो ३योऽयमेवाह प्राणां, यदेयं केवला उचुरे हविर्धानि साधते तस्मादेषोऽर्धभाक् प्राणा-
 ना, मध्रमाज्ञा इतरे, हिरण्येऽधि सादयेदायुःकामस्या, ५मृतं वै हिरण्य, मायुर्ध्रुवो,
 ५मृत एवास्यायुर्दधात्यु, पोमेऽन्यं ग्रहाः साधन्ते, ५नुपोसे ध्रुवं, स्तस्मादस्थानान्यं पश्वः प्रति-
 तिष्ठन्ति, मांसं प्ररुपः, प्राणां वा उपरवा, यदेवं उपोमे ग्रहाः साधन्ते स्वं वा एतद्योनी
 साधन्ते, पूर्वाधं वा इमे मृतस्य प्राणां, एतत् खलु वै हविर्धानस्य पूर्वाधं ५ यदक्षिणं ५ हवि-
 र्धानं, तस्मादक्षिणे हविर्धानि, प्राणां वा एतं इतरे ग्रहा, आयुर्ध्रुवो, नव वै प्राणां,
 आयुर्दशमं, तस्मादेपं दशमो गृह्णते, दशमं ५ ह्यायुः, राजपुत्रो ध्रुवं गोपायति, सर्वासां
 वा एतत् प्रजानामायुर्गोपायति, तस्माद्राजपुत्रो वीर्यवत्तमो, यद्यभिरंरेत् ॥ इदमहंममृष्याम-
 प्यायणस्यायुः प्रवर्तयामि ॥ इति ध्रुवं प्रवर्तये, दायुरेवास्य प्रवर्तयति, यत् प्रवर्तयेत् सर्वासां प्र-
 जानामायुः प्रवर्तयेत्, शुरु प्रजां कृच्छे, दवतिर्यजमानं गृह्णीयात्, धोषुकोऽध्रुयुः स्यात्, तत्र-
 इम्य ए॥ ध्रुवं त्वा ध्रुवधितिममंसास्थानाच्छ्यावयामि ॥ इत्यास्थानादेवं नं व्यावयति, प्रमायुको

भवति, ध्रुवं च वै प्रच्यवमानश्च विश्वा भूताऽनु प्रच्यवन्ते, प्र यज्ञमान आस्थानाच्च्य-
वते, तदभिर्मृश्यो, दिवि दिव्यान् दृष्ट्वान्तरिक्षे अन्तरिक्ष्यान् पृथिव्यां पार्थिवानिति, यथा-
स्थाम वा एतत् प्रजा दृष्टवति, स आर्यतुने यज्ञमान, माधुषा वा एष वीर्येण व्युध्यते यस्य
ध्रुवः स्कन्दत्या, यूर्वाधि ध्रुव, स्तदभिर्मृश्यः॥ आयुर्धा असि ध्रुवा, ऽऽयुर्मे धेहि॥ इत्यायुर्वा-
स्मिन् दधाति, वरी रक्षिणा, वरीणेव वरश्च सृणोत्या, त्मा हि वरः, पुत्रसेनस्य ह वै
मैमसेने ध्रुव उपददास, तश्चभृश्वानः स्थैरब्रह्मण क्रतैर्नैभ्यो लोकैभ्य आप्यायर्वाचकार ॥ स्वाहा
दिवे आप्यायस्व ॥ इति स तृतीयं वभूव ॥ स्वाहान्तरिक्षादाप्यायस्व ॥ इति स द्विभागं वभूव ॥
स्वाहा पृथिव्यां आप्यायस्व ॥ इति स पुरे, तद्वतैर्नैभ्यो लोकैभ्यो ध्रुवं आप्याययितुच्यो, द्वादशै
स्तोत्रैऽनुनयति ॥ द्वादश मासाः सश्वत्सरः, सश्वत्सरो यज्ञो, यज्ञः प्रजापतिः, प्राजा-
पत्यः पुरुषो, यावानेव पुरुषस्तस्मिन्नायुर्दधाति, यत् स्तयमानेऽवनयेद्गर्भाः प्रपादुकाः स्युः,
यच्च शस्यमाने युवानः प्रसीयेरन्, यच्च शस्ते वृहिः प्राणान् दध्यात्, सकृच्च शस्तायां मध्य-
तोऽवनीयो, मध्यतो वा एतत् प्रजानामायुर्दधाति ॥ स्वयंभूरसि श्रेष्ठो रुमिः प्रियो देवानां
सश्वत्सनीयः॥ तं त्वा सुभव देवा अभिस्तश्चिन्तु ॥ आयुर्धा असि ध्रुवा, ऽऽयुर्मे धेहि ॥ इत्या-
युर्वास्मिन् दधाति ॥ वर्चोधा असि ध्रुव, वर्चो मे धेहि ॥ इति वर्च एवास्मिन् दधाति ॥
इषोऽसि, त्वेषोऽसि, नृम्णोऽसि, ब्रतोऽसि, दक्षोऽसि, तस्य त इपस्यु
त्वेषस्यु नृम्णस्य ब्रतस्य दक्षस्य मधीय, स्वस्य चारणस्य च शुद्रस्य चार्थस्य च, यथा
त्वश्च सुयोसि विश्वदर्शत एवमहश्च विश्वदर्शतो भूयासम् ॥ इति विश्वदर्शतो ह भवत्स्य, सी
वा आदित्यः स्वयंभूः श्रेष्ठो रुमिः, यथैष स्वयंभवदेवश्च स्वयं भवति य एवश्च वेद ॥ ६ ॥

३३-५४

अथैतं क्रतुग्रहाः, सश्वत्सरस्य वा एते विधृत्यै गृहन्ते, द्वादश मासाः सश्वत्सर, स्व-
स्माद् द्वादश क्रतुग्रहा, मधुश्च माधवश्च वास्तनिका क्रतू, अस्तन्ना ह्यन्ते, ऽनुना ३हीम क्र-
तवो, नान्योऽन्यमभिप्रपद्यते, यदुदैन्योऽन्यमभिप्रपद्यत क्रता क्रतरमीया, दध यदैन्योऽन्यः
प्रपद्यते तस्मादिदमुता क्रतुरनुनिष्ठिताः परिप्लवन्त, उभयतोमुखमृतुपान्न, मुभयतोमुखा ३हीम

[आयुर्धा असि (आयुरस्यां) ध्रुवायुर्मे धेहि (दाः) । अथर्व २, १७, ४]

[७] मे. १, ३, १६ । तै. स. ६, ५, ३ । काठ २८, २ । नाप. ४४, २ । वा. १३, २५ । वाप्य १४, २६ ।

ऋतवो, न वै तद्विद्य यत् ऋतुनां मुप५, सह प्रथमं गृह्णाति, सहोत्तमं५, सह युज्येते, सह विमुच्येते, चतुर्दश वा एतत् कुरुतो, अति वा एतद्वैचयतो, अस्ति मासस्त्रयोदश, —स्तमेवैतेना-
 प्त्वाविरुद्ध, ऋतुभ्यो वै प्रजाः प्रजायन्ते, यत् पंडुतुना चतुर्ऋतुभिः, ऋतुभ्यो वावास्मा
 एतच्चतुष्पदः पशून् प्रजनयतो, अथ यच्चतुर्ऋतुभिर्द्विर्ऋतुन, ऋतुभ्यो वावास्मा एतद् द्विपदः
 पशून् प्रजनयतो, यद् द्विर्ऋतुना, द्वौ रेहीमा ऋतू, अथ यद् द्वे ऋतुपात्रे, द्वौ द्वौ रेहीम
 ऋतवो, नात्रियजति, वैश्वानरो वृषट्कारो, यदनुयजेद्वैश्वानरं मृतुष्वन्वेषसजे, —दन्वो वा इद-
 मासीदव्यावृत्, —महारासिनी रात्रि, —स्तदेवां ऋतुग्रहैर्व्यावृत्तयन्, यद्दुतुग्रहो गृह्णाते, अहोरात्र-
 योर्व्यावृत्तये, सश्वत्सरो वै स्वर्गो लोक, —स्तस्य वा एत आक्रमा यद्दुतुग्रहो, यद्दुतुग्रहो गृह्ण-
 न्ते, स्वर्गस्य लोकस्याक्रान्त्यै ॥ ७ ॥

५५

आदित्या वा इत उत्तमाः स्वर्गो लोकमाय५, —स्तं वा इतः प्रति संसंहिताः पुरस्तादेवान् यत्
 सर्वं५, सश्वत्सरो वै स्वर्गो लोकः, सश्वत्सरोमेतो कल्पयितुं प्लायेते यद्दध्वर्यु, यदैन्द्राय-
 मृतुपात्रेण गृह्णाति, सश्वत्सरो वा एतदन्वारभते स्वर्गाय लोकाया, —अथो ज्योतिरुपरिष्ठाद्धाति
 स्वर्गस्य लोकस्य समष्टया, असीं वा आदित्याः शुक्रः, पुरुषो वैश्वदेवो, यन् शुक्रपात्रेण वैश्व-
 देवं गृह्णाति तस्मात् प्ररुष एवांमुं प्रत्यक्, सर्वेऽन्ये न्यञ्चः पशवो, देवाश्च वा असुराथास्पर्ध-
 न्त, ते देवाः प्रातःसवने वैश्वदेवं यज्ञं५ संस्थाप्यमपश्य५, —स्तं प्रातःसवनें समस्थापयन्,
 यद्वैश्वदेवं प्रातःसवनें गृह्णाति, प्रातःसवनें वा एतद्वैश्वदेवं यज्ञं५ संस्थापयति, तेन संस्थिते-
 नारिष्टेन भूतेन प्रचरन्ति, देवा वै सर्वे प्रातःसवनेमभ्यापुछ, —त्रोत्तराम्या५ सवनाभ्यामतिष्ठ-
 न्त, यद्वैश्वदेवं प्रातःसवनें ह्ययति, प्रातःसवनें वा एतद्वैश्वदेवं देयतास्वर्षयन्ति, तास्तुता
 उंचुरे सवने अभिसृज्यमाना यन्ति, वञ्जो वै मरुत्वतीया, वञ्ज एव प्रथमो, अग्रतिर्द्वितीयः,
 स्वतिरुत्तमो, वञ्जो वै धनु, —धनुस्व प्रथमः, प्रतिहितिर्द्वितीयो, विसृष्टस्तृतीय, —श्चक्रियौ वा
 एतं यज्ञस्य यन्मरुत्वतीया, अधो मध्यमः, पक्षसी अभितो, मरुद्वैर्वी वीरेयणेन्द्रो वृत्रमुहन्,
 न ऋते मरुद्रयोऽनवनोद्वीरेयं कर्तुं५, यन्मरुत्वतीयो ग्रहो गृह्णाते मरुत्वतीयं५ शस्यते तेन माष्यं-
 दिनं५ सवने५ वीर्यवत् क्रथं५ सवनान्यृतुमन्ति वेछे, —ति श्लेढ, ऋतुग्रहैः प्रातःसवनेंमुत्तमं, —न्म-
 रुत्वतीयैर्माष्यंदिनं५ सवने५, सावित्रेण तृतीयसवनें, मरुत्वतीययोः सन्नयोर्दक्षिणा दीयन्ते,

स्यै वा एतद्वीनो दक्षिणा दीयन्ते, परिधयो वा एते यज्ञस्य यन्मरुत्वतीया, —स्तस्मान्मरुत्वती-
यान् दक्षिणा नातिदीयन्ते, यदतिदद्याद्, यथा बहिष्परिधिं स्क्रन्नेवेव स्याद्, यदि काम-
येत्, विडौजीयसी स्याद्वलीयः क्षत्रमिति, यस्या मरुत्वतीयः पूर्वोऽर्धः ऋचस्तां पुरोरुचं हु-
र्याद्, विश्वे वा एतद्वीजीयसीमकरवलीयः क्षत्रे, यदि कामयेत्, क्षत्रमौजीयः स्याद्वली-
यसी विडिति, यस्या ऐन्द्रः पूर्वोऽर्धः ऋचस्तां पुरोरुचं कुर्यात्, क्षत्रे वा एतद्वीजीयोऽकरवली-
यसी विश्वं, जामि वा एतद्यज्ञे क्रियते यन्मरुत्वतीयो ग्रहो गृह्यते मरुत्वतीयश्च स्यते, पशवो
वे मरुतो, ऽजामि पशव, —स्तेन तदजाम्युत्पात्रमालभ्य प्रतिगृह्णात्यु, —तवो वे मरुतः, स-
वत्सरं ऋतवा, आयुः सवत्सरं, आयुषि वा एतदध्वर्युः ध्रयते, वृत्रे वा एषं हन्ति यो
मरुत्वतीयान् ग्रहान् गृह्णीते, माहेन्द्रे संरे कामाः, संरान् वा एतत् कामानामोति, संरान्
व्यश्रोती, —न्द्रो वे वृत्रमुहरे, —त्तोऽन्यान् देवानस्यमन्यत्, सं मुहेन्द्रोऽभवत्, सं एतमु-
द्गारमुदहरत् वृत्रे हत्वा, तद्दृष्टारं एवा, —ऽस्यैष भ्राम एव, तस्माद्वाजा संग्रामं जित्रोद्वाज-
मुदजते, शुक्रपात्रेण माहेन्द्रं गृह्णाति, वेदन्ति प्रावाणो, वेदन्त्यौल्लसला, मन्धन्त्याशिर-
—मिन्द्रे वा एतदग्रा अगुते घोषमकुर्वता, —ऽथो यज्ञमान एव तेजो दधति ॥ ८ ॥ ५६
एतद्वा एषाम्यनृक्ता ॥ ५७

अथै पुत्रासो अदितेर्यं ज्ञातास्तरेवस्परि । देवं उप प्रैतसप्तभिः परा माताण्डमास्यत् ॥५८॥
इत्येयं वाव सं उपाश्चुसवुनो प्रावा, तस्य वा एष सोमपीथो यदादित्यं मेक्षयन्ति ॥ त्रिव-
स्वन्नादित्र्यैप ते सोमपीथः ॥ इति सोमपीथैर्नेवेन संमर्धयति, व्यानो वा उपाश्चुसवनः,
प्रजा आदित्यो, व्यानश्च वा एतत् प्रजासु दधाति, पशवो वा आदित्यो, यद्वा मध्यतः
श्रीणाति, मध्यतो वा एतत् पशूनां पर्यो दधात्य, —थ यत्तसात्तरे इक्यं तस्माद्दामां सतीं पक्
दुहे, यदि कामयेत्, वषेत् पर्जन्या इति ॥ यो दिव्यो वृष्टिस्तथा त्वा श्रीणाति ॥ इति दमो-
परिष्ठादादित्यं श्रीगीयात्, पशवो वा आदित्यः, पशुभ्य एषोऽमुतो वर्षति, पशुनेवं
वृष्ट्याभिजिपति, यदि कामयेत्, गर्भाः श्रीव्येयुरित्यु, —दृष्ट्यादित्यमवेक्षेत्, गर्भा ह श्रेवुका
भवन्ति, शुक्रं तृतीये पूर्वें संरुने, अशुक्रं तृतीयश्च संरुनश्च, यद् द्विदेवत्यानाश्च सच्चवान्नुवन्-
यत्याग्रायणमभिप्ररुन्दयति, तेन तृतीयसवनं शुक्रवद्, देवा अस्तुरान् हत्वा मृतवोरनिभ-

यु, — स्तेनायैर्विणो न्यञ्चनैर्विण एतां देवैता भूयिष्ठाः प्राविशन्, यद् द्विदेवश्चत्वास्त्वस्माद् द्विदे-
वत्येभ्य आदित्यो निर्गृह्यते, वृहतीभ्यां गृह्णाति, पशवो वै वृहतीः, प्रजा आदित्यं, एतां-
वाहोकों यावदुद्भूतः, यत् संप्रसारयित्वा गृह्णाति लोकः वा एतदन्नाद्यं यजमानो आतृव्यस्य
वृद्धं, इधो इमां एवं प्रजा अन्नाद्यायात्वरुन्दे, यद्यस्य आतृव्यो यजेत बहिर्वेदिं तिष्ठेत्,
तथा हनं नावरुन्दे, पशवो वा आदिश्यो, इमीं रुद्रो, अरेतास्तुश्चो यद्विष्ण्या,
यत् संप्रसारयित्वा गृह्णाति रुद्राद्वा एतत् पशुनन्तर्दधात्यपिधायोप निष्कामति, पशुनां गोपी-
धाय, — आदित्यो वै द्विदेवत्यानामनुयाज, — स्तस्मात्तानानुयजति, द्विदेवश्चत्वा वा आदित्यस्य
प्रयानां, — स्तस्मात्तानानुयजति, पशवो वा आदिश्यो, इमीं रुद्रो, ब्राह्मणं उपद्रष्टा,
यदीक्षमाणो जुहुयात् प्रधीर्यमानानामेपामुपद्रष्टा स्या, — दुन्यत्रक्षमाणेन होतृश्च, — अनुपद्रष्टैषां
भवति ॥ ९ ॥

५९-६३ [२२६९]

॥ इति खिलकाण्डे षष्ठः प्रपाठकः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमः प्रपाठकः ।

गायत्रो वै देवानां सविता, गायत्र्यो एष लोके सोमो गृह्यते, यदाग्रायणं, — स्तस्मा-
दाग्रायणात् सावित्रीं निर्गृह्यते, ३सोऽर्द आ तृतीयात् संवृणात् परिशयेत् क्रियमाणस्य क्रियमा-
णस्य प्रसवाया, — अन्तरिक्षं वा अन्तर्यामि, अन्तरिक्षमिमाः प्रजा, यदन्तर्यामपात्रेण सावित्रं
गृह्णाति, सविता वा एतत् प्रजाः प्रसूवति प्रजन्तानाया, — असुचो ह्यते, असुन्नाश्नीमाः प्रजा
नैलयन्ति, नानुयजति, यदुन्यजेत् सृष्टिं प्रजानां विच्छिन्वा, — दधो समानपात्रो ३शेतो सोमी
गृहेत् तस्मात्तानानुयजति, देवा वै तृतीयसवनं मुच्यं नाद्यकनुचन्, प्रातःसवनं तर्हि सवितासीत्,
तं देवास्त्वृतीयसवनं मुभिर्षर्वाह, — स्तेन तृतीयसवनं मुद्रयच्छन्त्, यत् सावित्रस्तृतीयसवनं गृह्यते
सवितृप्रयत्ना वा एतत् तृतीयं संवृणुष्वच्छन्ते, सावित्रस्य सस्ववे वैश्वदेवंभिर्गृह्णाति, वैश्व-
देवोरिमाः प्रजाः, सुवितृप्रयत्नाः खलु वै प्रजाः प्रजायन्ते, मनो वै सविता, वैश्वदेवीरिमाः
प्रजाः, संसामु वा एतत् प्रजानु मनो दधात्या, — अर्धमितः संवृणस्य गृह्णाति, वैश्वदेवत्यायु,

सुशर्मांसि सुप्रतिष्ठानं इति, यत्स्वित्सोमः सोमे प्रतिष्ठित्ति, बृहदक्षे नमा इति, यद्बृहदिति
 तेषु देवभ्यो, यंत्रमा इति तेषु पितृभ्य, उक्थभाजो वै पितरोऽस्तोमभाज, उक्थयैप गृह्यते
 न स्तोत्राय, यत्र गृह्यते तत्र शस्यते स्व आयतने ॥ १ ॥

धृतस्य यजत्ये, —प वै शुभ्रमो धिष्ण्यानां यदाहवनीय, —स्तं वा एतदग्रे व्याघारयत्या, —
 प्रावैष्णव्या व्याघारयति, पराङ् वा एतद्दिं यश्चो, ऽग्निः सर्गा देवता, विष्णुर्वृत्तो,
 देवताश्चैव यज्ञं चालब्ध, ऽन्ति वा एतत् सोमं यदभिपुष्वन्ति, यत् सौम्यः, सोमं वा
 एतत् संभावयन्ति, सोममाध्याययन्त्यं, —वधिपूर्वा एतत् सोमं यदभ्यसुपुत्र, —रनुस्तरुणी वा
 एषा सोमस्य, यत् सौम्यः पितृणांमनुस्तरुणी, तस्मात् पितृमस्या यजति, दक्षिणां तिष्ठन्
 जुहोति, दक्षिणां हि पितृणां, —मुपसंदां वा एतेऽनुयाजां, आग्रावैष्णव्या धृतस्य यजति,
 सौम्या सोमस्य, या एवाद उपसंस्तु देवता अयाक्षीचा एत, —दमुत्र वा एष भूताय क्रियते,
 यद्वा एतस्य व्याधिं यत् प्रामायि तदस्यामुं लोकं गच्छत्यं, —थु पूत एवोच्छिष्यते, पवित्रं वै
 सौम्यो, यज्ञमानमेवैतेन पुनाति, सामदेव इत्यो वै सोमः, सोमस्य खंठु वै सौम्यः,
 सांज्ञे वा एतद् ध्रियते ॥ तत्रां तं एतद्यद् त इह ॥ इति परिपश्यति, योऽगुतासुः स परिपश्यति,
 यो गुतासुर्न स परिपश्यति, यद्वि न परिपश्येदथ वदेत् ॥

२-४

यन्मे मनो यमं गतं यद्वा मे अपरागतम् । राज्ञा सोमेन तद्रयमस्मासु धारयामसि ॥ ५

६-७

हृदिस्यृक् क्रतुसृग्मृचोधां अस्मि, क्वचो मे धेहि ॥ इत्याशिपुमेवाशास्ते ॥ २ ॥
 अथेतेऽतिग्राह्यां, देवा वै सोममगृह्णतां, —थ वा एतानिन्द्रोऽगृह्णीत, सोऽये, —त्र वा अहंसि-
 मानृते ब्रह्मणः सविष्यामीति, स ब्रह्मोपाधायत्, तान् ब्रह्मणासन्नोद, ब्रह्म वै गायत्री, तस्मा-
 द्गायत्रीभिर्गृह्यन्ते, यदेवादः परमन्नाद्यमनवरुद्धं तस्यैतंऽवरुद्धं गृह्यन्ते, ये वा अमी वैराजस्य
 स्तोभा अतिरिक्तस्तरैरेतं सामन्वन्तः, सर्वे वा एत एन्द्रो, ये एन्द्र एन्द्रः इतो, ऽसां आदित्यं
 इन्द्रः, समानमग्निशासौ चादित्यो, विराजो वै तेषु आभयः, शंकराणामेन्द्रो, रेवतीनां
 सौर्यो, यत्र पुष्टान्ति युज्यैरंस्तदेतान् जुहुयात्, सांज्ञां सतेजस्त्वोय, सं वा एतद्यज्ञः पश्चात्
 स्तोत्रेण च शस्त्रेण चाधीयते, यदतिग्राह्याः, प्रत्युत्तंभ्ये, चक्रियौ वा एतं यज्ञस्य यत्

[२] तै. सं. ६,६,७ । कपि. ४५,३ । वा. २,२६; ३,१७; ४,३ । कण्व. २,४८; ३,२३, ४,४।
 [३] मै. १,३,३१—३२ । तै सं ६,६,८ । कपि. ४६,२—३ । वा. ८,३८—४० । कण्व. ८,१९—२४ ।

पृष्ठांन्यु, — पस्त्वम्भनमतिश्राद्धा, — स्तस्मात् प्रातःसवनें गृह्णाः, प्रत्युत्तुब्धये, यद्वाग्नेयस्तेज-
स्तेनावृकन्दे, यद्वेन्द्रं इन्द्रियं तेन, यत् सौर्यो रुचं तेन, त्रिवृद्धावास्मा एतत् समृद्धं ब्रह्म-
वर्चसं दृधाति, तेजो वा अग्नि, — रिन्द्रियमिन्द्रो, ब्रह्मवर्चसंमसा आदित्यं, — स्तेजसा च वावा-
स्मा एतद्ब्रह्मवर्चसेन चोभयत् इन्द्रियं परिगृह्णाति ॥ अथेश त्वा ब्रह्मणश्च तेजसा जुहोमि तेजोदां,
तेजो मा मां हासी, — न्माहं तेजो हासिपु, स्वाहं, — न्दृश्य च त्वा क्षत्रस्य चैजसा जुहोम्यो-
जोदां, — मोजो मा मां हासी, — न्माहंमोजो हासिपु, स्वाहा, सूर्यस्य च त्वापधीनां च वर्चसा
जुहोमि वज्रोदां, वर्चो मा मां हासी, — न्माहंश्वर्चो हासिपु, स्वाहा, — श्र आयुःकारायु-
ष्मास्त्रं तेजस्वान् देवेष्वेध्यां, — युष्मन्तं मां तेजस्वन्तं मनुष्येषु कृवि, — न्द्वौजस्कारौजस्वास्त्रं
सहस्वान् देवेष्वेध्यां, — जस्वन्तं मां सहस्वन्तं मनुष्येषु कुरु, सूर्यं भ्राजस्कारं भ्राजस्वास्त्रं
वर्चस्वान् देवेष्वेधि, भ्राजस्वन्तं मां वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु ॥ एतं होमा भक्षकाराश्च भव-
न्त्ये, — तेषां वै त्रियेण चम्बविश्वव्यसा इमाल्लोकानुर्वाचश्च पराचश्च प्राजानाता, सं ह वा
अस्मा इमे लोका अर्वाश्च पराश्च भन्ति य एव वैद, सुप्रज्ञानां वा इत इत्थं लोकां,
अमृतस्त्वा अर्वाञ्चो दुःप्रज्ञानां, एष ह इत्येवामृतोऽर्वाञ्च इमाल्लोकान् प्रजानाति यस्यैते ह्यन्ये
॥ ३ ॥

८-१०

उपाश्शुपात्रेण पात्नीवृतं गृह्णाति, प्राणो वा उपाश्शुः, प्राणं वा एतत् प्रयन्ति,
प्राणेनाद्यन्त्यं, — यो प्राणानां प्रतिप्रज्ञात्मा, अथो यत् शुभं पात्रं सुज्यते तदुत्तमं विमु-
च्यते, प्राणानां गोपीधाय, होता वा अद्य प्रातरूपाश्शुमयजद्, यदेतं होता वपदकुर्या-
द्यत् पुरोऽकृस्तत् पथात् परिहरेत्, प्रमायुकः स्यात्, तस्मादेतमग्नीद्विपृक्करोति, पुरोऽश्वासीत्,
प्राणो वा उपाश्शुः, प्राणादधि प्रजाः प्रजायन्ते, यदुपाश्शुपात्रेण पात्नीवृतं गृह्णाति,
प्रजन्तानां, — जन्तो ह्यते, जसन्ना हि प्रजाः प्रजायन्ते, नानुयजति, यदनुयजेत्
प्रजन्तानामपिहत्या, — देधो समानपात्रोऽश्वेतां सोमो मृद्धेति, तस्मान्नानुयजति, मिथुनं वै
वृतं च सोमश्च, यत् पात्नीवृतं वृतेन श्रीणाति, मिथुनत्वाय, वृहस्पतिसुतस्य ता इति,
व्रद्धं वै वृहस्पति, — व्रद्धुणो वै योनिः प्रजापतिः प्रजा असृजत्, व्रद्धुणो वा एतद्योनिर्धेजमानः

[४] १. ३, २३-३० । त. सं. ३, १, ८-९ । कठ २८, ८-९ । कपि. ४८, ८-९; ४९, ४ । भा. ८, ९-११, ९, २२ ।
भा. ८, ८-१०, १२; १०, ३६ ।

प्रजायता, इन्द्र इन्द्रियायुता इती, -न्द्रियं हि गर्भो, ऽशांश्चै पत्नीवाश्निति, मिथुनं
 वा अग्नीं च पत्नींश्च, सज्जस्त्वष्ट्रा सोमं पिबेति, त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति, घृतं वै देवा
 वज्रं कृत्वा सोममन्न, -त्रभि खलु वा एतं धारयन्ति, यत् पात्नीवत् घृतेन श्रीणाती, -न्द्रियेण
 वा एतत् पत्नी व्यर्थयति, तस्मान्नेरिन्द्रिया स्त्री, पुमानिन्द्रियवा, -स्त्वस्मात् पुमांसः
 सभां यन्ति, न स्त्रियो, यदितुरान्त्सोमान् श्रीणीयुर्न पात्नीवत्, स्त्रियः सभामोयु,
 -र्न पुमांसा, इन्द्रो वै वृत्रमुह, -स्तस्य यन्मूर्धानमुदरुजत् स द्रोणकलशोऽभवत्, ततो
 यः सोमः समसुवत् स हारियोजन्, -स्तस्मादेतं द्रोणकलशेन जुहोति, योनिर्हृस्यैष, इन्द्रो
 वृत्रं हत्वा तस्य यत् क्रोत्रो हृदयात् सोमं समसिञ्चत् स हारियोजनेऽभवत्, स इन्द्रोऽमन्यत्,
 यद्विमसुसुर्ध्वं सोमं होष्यामि तदन्वसुरा अभविष्यन्ति, यन्न होष्यामि तदन्वभविष्यन्तीति,
 तं संस्थिते प्रहतेषु परिधिष्वजुहोर्धत् संस्थिते प्रहतेषु परिधिषु जुहोति तत्स्विदुभयमक,
 जुहोत्यह, संस्थिते जुहोत्य, -तिरिक्तो वा एषं ऋत्विजां य उन्नेता, तस्मादेतं
 न वृणते, न वप्टकरोत्य, -त्येषं सोमोऽरोचि, स वा उन्नेतारुमेवाभ्यतिरिच्यन्ते,
 ऽध्वर्युर्वै पूर्वान्त्सोमान् जुहोति, यदेतमध्वर्युर्जुहुयादाहुतीः संसृजेत्, समदं कुर्यात्,
 तस्मादेतमुन्नेता जुहोति, प्रजापतिर्वा एतममन्यत् सोमं होष्य, -स्तमधिर्ब्रवी, -न्न मधि
 त्वमेतमसुर्ध्वं सोमं होष्यस्यंशृतमद्वितीयं, द्वितीयमुमस्त्विति, यद्वानाभिः श्रीणाति,
 शृतत्वायां, -ऽथो द्वितीयत्वायां, -ऽथैता धानां, यत्र वा अदो देवभ्यः कामदुघाः काममुदुह
 तदेता अपिदुदुहे, तत् पुष्टिमैवंताभिरवरुन्दे, प्रजापतिर्वा आग्रायणो, यदेपोऽतिरिच्यते
 तस्मादयमतिरिक्तोऽपरिमित इमाः प्रजा अभिपवत, ऋक्समे वा इन्द्रस्य हरी, तयोः परि-
 धेय आधानं, निराधानाय खलु वा अश्राय घासमपिदधाति, यत् संस्थिते प्रहतेषु परिधि-
 ष्वजुहोद्, यत् संस्थिते प्रहतेषु परिधिषु जुहोति निराधानाभ्यामेवांस्यां घासमपिदधाति,
 पशूनां वै धानां, यत् संखादेत् पशून् द्विःस्याद्, यन्न संखादेदयताः स्युः, संहंस्यु,
 र्ध्वं त्वा पांपाय त्वैत्यु, -पवपति, तत्स्विदुभयमकः, पशूनां यत्यै, भुञ्जन्त एनं पशूना
 उपतिष्ठन्ते ॥ ४ ॥

यज्ञेन वै देवाः स्वर्गं लोकमायु, -स्तेऽमन्यन्ता, -ऽनेन वै नोऽन्यं लोकमन्वारोक्ष्यन्तीति, तं
 छन्दोऽस्यपश्य, -स्तानि व्यत्यपजन्स्वर्गस्य लोकस्यानुकथात्यै, यच्छन्दांसि व्यतिर्पजति,

लोकं वा एतच्छन्दांसि यजमानो भ्रातृव्यस्य मोहयति स्वर्गस्य लोकस्यानुकशात्यै, देवेषु
 वा अन्यानि छन्दांस्यास, — नसुरेष्वन्यानि, कनीयांसि देवेष्वान्, ज्यायांस्यसुरेषु,
 तै देवाः कनीयोभिश्छन्दोभिर्ज्यायांसि छन्दांस्यसुराणामवृञ्जत, यत् कनीयोभिश्छन्दोभि-
 ज्यायांसि छन्दांसि विश्वंसति लोकं वा एतच्छन्दांसि यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे,
 लोकमेतमछन्दस्कमकरनुष्टुभं सर्गाणि छन्दांस्यभिसंश्रंसति, वागां अनुष्टुभं, — वानुष्टुभः
 पुंरुप, — स्तस्मात् पुंरुपः सर्वा वाचो वदति, पशवो वै छन्दांसि, वागनुष्टुभं, — वानुष्टुभः
 पुंरुपो, यत् सर्गाणि छन्दांसि संश्रंस्यानुष्टुभमुत्तमांशंसति तस्मात् पूरुप उपरिष्टादेवाचः
 पश्वन्ति, सर्वाणि छन्दांसि संश्रंसति, प्रजापतिर्वै छन्दांसि, प्रजापतिमेवाप्नोति,
 पेश्वराणि स्तोत्रादतिरिच्यन्ते, पश्वान् ऋतव, ऋतुष्वैव प्रतितिष्ठति, तंतश्चत्वाप्ति शब्धे पुंरुपा-
 वर्तन्ते, चतुष्पदस्तेन पश्वनश्चरुन्दे, ५थ द्वे एवातिरिच्येते, द्वे विराजमिति सत्यं चानृतं च,
 विराजमेवाप्नोति ॥ ५ ॥

१२

प्रजापतिर्वै देवेष्वो यज्ञान् व्यकल्पयत्, सोऽमन्यता, — ऽऽत्मानुमन्तरुगार्मिति, तेषां वा
 इन्द्रियाणि वीर्याणि पुनः समवृहत्, स पौडस्यभव, — दध वै तर्होदो देवातामासीदवर्मतमः
 विश्विरनुम, — स्वस्मै वा एतं पौडशिनं प्रायच्छत्, तैन्द्रोऽभवत्, ततो देवा अभवन्, परा-
 मुरा, — स्वथ एव च विद्वानितं पौडशिनं गृहीते, भवत्यात्मना, परास्य भ्रातृव्यो भवति,
 प्रजापतिर्वै देवेष्वस्तनृष्यकल्पयत्, वासां वा हरिवत्यासीत् तामात्मन्नुशिपत् प्रेणा, यद्व-
 रिवती पुरोरुग्रहस्य भवति, यवास्य हरिवती प्रियां तनस्तामेवाप्नोति, न पौडशीं नामु य-
 शोऽस्वीत्या, — हु, — रथ कस्मात् पौडशीति, यत् स्तोत्रेण च शब्धेण च संपद्यते तस्मात् पौडशी-
 यज्ञं वै देवाः स्वर्गं लोकमाय, — स्तै एषा न प्राभूत्, तस्मिन्वा एतं पौडशिनं प्रत्यग्रथ्नु-
 — स्तनामुं लोकं व्यामुत्, — स्तदमुष्प वाव लोकस्य व्याप्त्यै पौडशीं गृहते, ऽमुष्पु लोकस्य
 संप्रथया, अग्निष्टोमं राजन्वस्य गृहीया, — दशान्त एतं वंजो भूत्या इन्द्रे, ऽतिरात्रं त्राक्षणस्य,
 वंजो वै पौडशीधरोऽज्ञानो यजमानं हिंसितो, रत्रिरेव वंजं शमयति, प्रातः-
 सनुने गृह्य, — स्वजो वै प्रातःसवनं, तंजस एव वंजं निर्मितो, माघ्यदिने संयुने गृह्या,
 अज्ञो वै माघ्यदिने संयुन, — मोजस एव वंजं निर्मितो, तृतीयसनुने गृह्यः, पशवो वै

तृतीयसवनें, पशुभ्य एवं वंजं निमिमिति, यत् प्रातःसवनें गृह्णीयाद्विजा उच्यते संवने अम्य-
 तिरिच्यते, यन्माध्यंदिने संवने, मध्यतो वंजो निहत्यात्, तृतीयसवनें गृह्य, —स्तत् संवनेषु
 संवनेषु गृह्णाति, न पूर्वें संवने आति नीतः, पञ्चदशः कार्या, वंजो वै पञ्चदशो, वंजमे-
 वास्मा आधात्, तेन विज्जिति भूति गच्छति, षोडशी कार्या, यजमानो वै पञ्चदशो, वंजः
 षोडशी, वंजमेवास्मा आधात्, से एते भृत्यै श्रेष्ठा इन्द्रे, सप्तदशः कार्यः, प्रजापतिर्वै
 सप्तदशः, प्राजापत्यः षोडशी, स्व एवेन च योनौ दधात्ये, —कविश्च कार्या, एकविंश-
 शतिधाम्नी वा अनुष्टुप्, —वानुष्टुभः षोडशये, —तद्वा अस्यायतनतमं, तस्मादेकविंशः कार्या,
 मध्यमेऽहश्चिरात्रस्य गृह्यो, मध्यमं वा अहश्चिरात्रस्य शिथिरं, —महो द्रष्टिर्मेऽशिथिरत्वाय,
 चतुर्थेऽहश्चतुरात्रस्य गृह्य, —शतुर्थं वा अहश्चतुरात्रस्य शिथिरं, —महो द्रष्टिर्मेऽशिथिरत्वाय,
 चतुर्थे चतुर्थेऽहन्नहीनस्य गृह्य, —शतुर्थं चतुर्थं वा अहर्हीनस्य शिथिरं, —महो द्रष्टिर्मेऽशिथिर-
 त्वाय, न द्विरात्रेऽवकल्पते, द्वे वा एते छन्दसी गायत्रं च त्रैष्टुभं चा, —ऽऽछन्दस्कमनायतनं
 गृह्णाति, ज्ञायतनो यजमानो भवत्यु, —चरेऽहर् द्विरात्रस्य गृह्यो, रात्रिमेवायतनमभ्यतिरि-
 च्यते ॥ ६ ॥

१३

अथैषोऽदाम्यो, देवाश्च वा असुराश्चास्पधन्त, ते देवा एतमपश्यन्, —स्तमगृह्यत, तान-
 सुरा नादभ्युचन्, —स्तददाम्यस्यादाम्यत्वं, नैनं भ्रातृव्यो दभोति य एतं गृह्णाति, मन्ति वा
 एतत् सोमं च यदभिपुण्वन्त्ये, —वा वै सोमस्यातिमोक्षिणी तन्, —यन्निर्तानंश्च प्रवृहन्त्ये, —च
 वा एतं लोकं यजमानोऽन्वतिमुच्यते, विं वा एतद्यज्ञश्छिद्यते यत् संवनानि संविष्टन्ते, यदे-
 तानंश्च पुनरुत्पद्यति, यज्ञस्य संतत्या अविछेदाय, वृष्ट्यै वा एष गृह्यते, मरुत्तमानि
 हि, वर्षति पर्जन्यो यत्रैष गृह्यते, जग्निः प्रातः संवनान् पात्वस्मानिति, संवनानि वा
 एतेन देवा असुराणामवृञ्जत, संवनान्येवंतेन यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते, जग्ने त्वा प्रवृहामि
 गायत्रेण छन्दसेति, छन्दांसि च वा एतेन देवताश्च देवा असुराणामवृञ्जत, छन्दांसि चैवं-
 तेन देवताश्च यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते, चतुराधूनोति, दिशो वा एतेन देवा असुराणाम-
 वृञ्जत, दिश एवेतेन यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते, जीवग्रहो वा एष सोमस्या, —हुतस्य ह्यन-
 मिपुतस्य गृह्यते, यजुषा च वा आहुत्या च यज्ञः संततो, यद्यजुर्वेदनाहुतिं जुहोति यजुषा

चैत्रोद्भूत्या च यज्ञं संतनोति, देवां वै सोममृद्धत, सं प्रजापतिरवेद, यो वा इहं प्रथमः
 सोमं ग्रहीष्यति सं इदं भविष्यतीति, सं एतमृद्धीत सोऽभवद्, यो भूतिकामः स्यात् सं एव
 गृहीति, भंगति, यदि शक्नोति ग्रहीतुमुभो भवतो, यदि न शक्नोति ग्रहीतुमुभो न भवतः,
 पराचीनिन प्राणता गृहीतश्च्यः, पराद् हि सं प्राणः त्रियांऽन्तमृच्छ, —दृषानता गृहीतश्च्यो,
 ऽपान्त् हि सं तमगृहीत, प्राण्यपान्याच्यपानता गृहीतच्यो, ऽच्यवान् हि सं तमगृहीत,
 यञ्जानेत् प्राणान्छिन्द्याद्, यदि व्यवान्छिरुष्येनापिदध्या, —दुर्मृतं वै हिरुष्य, —दुर्मृतैर्नैव
 प्राणान्तसंदधाति, सकृदभिपुणोति, सकृद्दृष्ट्ये, —हो वै प्रजापतिः, प्रजापतिमेवाप्नोति,
 चेतुःसक्तिना गृहीतश्च्य, —श्चतुःसक्तिना वा एतं प्रजापतिरगृहीत, सं सर्वासु दिक्षुभ्रोत्,
 सं सर्वासु दिक्षुभ्रोति य एत्वं विद्वानेतं चेतुःसक्तिना गृहीते, ऽपो वै सोमस्य रसः प्र-
 तिष्टः, सोममर्षां रसो, यथा वा इदं गात्रौ संजग्माने अन्यान्यां हृत एव वा एतां संज-
 ग्मानां अश्न्यांऽन्वस्येन्द्रियं यीर्यं विनिर्हृत, —स्तयोर्ना एष रसो यदधि, यदधो जुहोति
 स्वेनेवंनो रसेन शमयति ॥ ७ ॥

१४

कृष्णशीर्षाश्रयो, मेघो सारस्वती, उभ्रुः सोम्यः, इयामः पौष्णः, शितिपृष्ठो वार्ह-
 स्पत्यः, पिशङ्गो वैश्वदेवो, वृष्णिन्द्रः, ऊर्ध्वापो मारुतः, स्रद्धित् ऐन्द्राश्चो, ऽधो-
 रामः सावित्रः, यज्ञो वाङ्मणः, प्रजापतिः प्रजाः सृष्टां रिरिचानोऽमन्यत्, सं एतामेकादु-
 र्धिनीमपश्यत्, तेषात्मानमाशीणीत्, यज्ञो वै प्रजापति, —स्तथ एव विद्वानेतामेकादुर्धिनीं
 विवर्धितं यदेवास्थात्मन् ऊर्ध्वं तदधीणीत्, प्रजापतिः प्रजाः सृष्टां रिरिचानोऽमन्यत्, सं एता-
 न्नीन्द्रियाणि वीर्याण्यपश्यत्, तानि द्वन्द्वमात्मानमभिसंमुखधीता, —ऽऽत्माश्रयो, वाक्संस्वरी,
 —न्द्रियं रसो मेघो वाचं चन्द्रियं चात्मानमभिसंमुखधीत्, पुष्टिः पौष्णो, त्र्यं वृहस्पतिः, पुष्टि
 चैव त्र्यं चात्मानमभिसंमुखधीत्, वलं रिये देवा, त्रीर्यमिन्द्रो, वलं चैव वीर्यं चात्मा-
 नमभिसंमुखधीतां, —जो मरुतः, सह इन्द्राधी, ओजश्चैव सहधात्मानमभिसंमुखधीत्, प्रम-
 चोय सावित्रो, निर्वरुणत्राय वाङ्मणं, अश्रयांश्च सर्वा उपचष्यन्ते, अश्रियं सर्वा देवताः,
 मेघोभ्य एव देवताभ्या उपचष्यन्ते, मिथुनत्वोयि रारस्वत्यं, —ध यत् सोम्यः, सोमो वै
 रेतोषो रेतोऽस्मिन् दधात्यं, —य यत् पौष्णः, प्रजन्तुत् रं पृषां, प्रजन्ताय, त्र्यं वृह-
 स्पति, —वभेदरारिमां प्रजा, त्र्यं वा एतत् पुरस्तादासां गुजानामर्त्याही, —दयो त्र्यं एवमां

प्रजा अनुक्ताः करोति, क्षत्रमिन्द्रो, विष्णुरुतो, विश्वं वा एतत् क्षत्राय नियुक्त्यं, —थो विश्व-
मेवं क्षत्रापासुकां करोत्यां, —ज इन्द्राग्नीं, ओजसा वा एतद्विशं क्षत्राय परिगृह्णात्यां, —लब्ध
आग्नेयं, आलब्ध ऐन्द्रो, इथैय ऐन्द्राय आलभ्यते, ब्रह्म चैव क्षत्रं च सुयुजा अक, —यदु-
मिथेन्द्रश्च भृषिष्ठभाजौ देवतानां तस्माद्ब्राह्मणश्च राजा च भृषिष्ठभाजौ मनुष्याणां, प्रसवाय
सावित्रो, निर्वरुणत्वाय वारुणः, सुमुद्रो वै वरुणो, दक्षिणां सुमुद्रो, यद्धारुणो दक्षिणार्धं
आलभ्यते, यजमानस्य निर्वरुणत्वायै, —तद्वा एषाम्भ्यन्क्ता ॥ १५

सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं सुम्युं सुपिरामिव ॥

इति ॥ ८ ॥

१६

यै देवानां वलपतयुस्तेभ्यो दक्षिणार्धं आलभ्यन्ते, तस्मात् प्रजा दक्षिणाभिर्जयन्तीर्यन्ति,
यद्वाग्नेयः सौम्यो वाहस्पत्यस्ते सार्धंमालभ्यन्ता ओज एवैतत् संधीयते, यद्वाग्नेयश्च वाहस्पत्यश्च
सौम्यमभितुस्तेजसा च वावास्मा एवद्ब्रह्मवर्धसेत चोभयत् इन्द्रियं परिगृह्णात्यै, —कादश वा एतेषां
पशूनां देवता, मेघां सारस्वतीं देवतानां द्वादशीं, यदेपातिरिच्यते तस्मात् स्त्रियः पुंसोऽति-
रिच्यन्ते, इथ द्वे एकस्य रथने, द्वे एकस्य, तस्मात् स्त्रियं ज्ञातां प्राप्स्यन्ति, न पुमांसः,—
—मथ स्त्रिय एवातिरिच्यन्ते, यं वा अमुमिन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहुरत् सं त्रेषामुवद्, यदश्रुं
तेजा आसीत् सं स्फयोऽभवद्, यन्मध्यं सं रथो, यजुर्धनं सं यूषः, स्फ्येन परिलिरयति,
रथाक्षेण विमिरीते, यूषो भवति, वज्र एवैष संश्रियत, एतावती वा इयं पृथिवी यावती
वेदि, —वज्र एकादुशिनी, तिरंधीं मिनोति, वज्रेण वा एतद्विमां जयति, दक्षिणत उन्नता
मेतव्या, देवयजुनस्य रूपं, —मथो वज्रं वा एतद्वजमानो प्रातृव्यायोश्चयति, त्रयो मध्यतः
समां मेतव्याः, समत्वायु, समं हि पशवोऽनुपतिष्ठन्ते, पशुभिरेवंत्वं सम्यश्चं दधाति,
यं कामयेत, पितृलोकं क्रधुयादिति, तस्योपरसंमितां मिनुयात्, पितृलोकं एव क्रधोत्यै,—
—थ यं कामयेत, मनुष्यलोकं क्रधुयादिति, तस्य मध्यसंमितां मिनुयात्, —मनुष्यलोकं एव
क्रधोत्यै, —थ यं कामयेत, देवलोकं क्रधुयादिति, तस्य चपालसंमितां मिनुयात्, देव-
लोकं एव क्रधोति, तासां वा एषां समृद्धतमा यां चपालसंमिता, तस्माच्चपालसंमिता
मेतव्या, समृद्धत्वाय, यस्य पथादुपस्थः पुरस्तान्निष्ठं तं मिनुयात्, यं कामयेत, आत्-

[सुदेवो असि वरुण० । ऋ ८, १९, १२, अथर्व २०, १२, १, ति ५, ०७]

[१] तै. सं. ६, ६, ४ ।

सं० ५०

व्याय लोकं कुर्याद्, यजमानं निर्वाधतेति, आतृव्यायैव लोकं करोति, यजमानं निर्वाधते,
 स्थ यस्य पुरस्तादुपस्थः पश्चान्निर्णतं तं मितुयाद्, यं कामयेत्, यजमानाय लोकं कुर्याद्
 आतृव्यं निर्वाधतेति, यजमानायैव लोकं करोति, आतृव्यं निर्वाधते, सर्वेऽग्निष्ठाः कार्या,
 या अग्निष्ठा अश्रुयस्ता अग्निष्ठाः कार्या,—तेन सर्वेऽग्निष्ठा, अथ यदग्निष्ठादधि रथानां विहि-
 रन्ते तेन सर्वेऽग्निष्ठा, नाना वा एतेषां पशवो, नाना देवता, अथ य एष द्वादशो यज-
 मान एवैतस्य पशु,—यदस्मै पशुं न निर्दिशेत् तद् प्रमायुको यजमानः स्याद्, यं द्विष्यात् तं
 व्रूयात् ॥ असौ ते पशुः ॥ इति, तमेवास्मै पशुं निर्दिशति, प्रमायुको भवति, यद्यभिचरेत् ॥
 इदमहंमुमामुष्यायणमुमुष्याः पुत्रमिन्द्रवज्रेणाभिमिदधामि ॥ इत्युभिनिदध्या,—दिन्द्रवज्रेणैवैनम-
 भिमिदधाति, प्रमायुको भवत्य,—थो द्वादशस्यैवैष मासोऽवृद्धयै ॥ ९ ॥ १७-२१

[२९९०] .

॥ इति खिलकाण्डे सप्तमः प्रपाठकः ॥ ७ ॥

अथाष्टम प्रपाठकः ।

मनोवै पात्राण्यास,—स्तेपास समाहन्यमानानास यावन्तोऽसुरा उपाशृण्वस्त्वावन्तस्तदहर्नी-
 भुव,—अथ वा एतौ तदसुराणां ब्राह्मणा आस्तां तृषावकृती, ता अत्रुव,—धिक्रितसतं ना
 इति, ता अत्रतां, मनो यज्जा वै अद्वादेवोऽसी,—मोन्नि नौ पात्राणि देहीति, तानि वा
 आभ्यागददात्, तान्ययिना संमक्षापयतां, तान् ज्जालानुपमः समुलेद्, तस सा मेनिरन्व-
 पयत्, तस्य रुतो यावन्तोऽसुरा उपाशृण्वस्त्वावन्तस्तदहर्नीभुव,—स्ता अत्रतां, मनो
 यज्जा वै अद्वादेवोऽस्य,—नेन त्व ऋषभेण याजयावेति, तेन वा एनमयाजयतां, तस्य श्रेणि-
 मन्वत्तासु सुपर्ण उदमधनात्, सा मनाद्या उपस्थमापयत्, तास सा मेनिरन्वपयत्, तस्या
 वदन्त्या यान्तोऽसुरा उपाशृण्वस्त्वावन्तस्तदहर्नीभुव,—स्ता अत्रतां, मनो यज्जा वै अद्वा-
 देवोऽस्य,—नया त्वा पत्न्या याजयावेति, तां प्रोक्ष्य पर्यगि कृत्वेभ्मावहिरिहृता, स इन्द्रो-
 ज्वे,—दिमे वै तं असुरमाये मनुं पत्न्या व्युर्धयता इति, तमिन्द्रो ब्राह्मणां वृणाण उवैत्, सो
 ऽव्री,—न्मनो यज्जा वै अद्वादेवोऽसि, याजयानि त्वा, कतमस्तवमसि ब्राह्मणः ॥ १

किं ब्राह्मणस्य पितरं किमु पृच्छसि मातरम्। श्रुतं चेदस्मिन् वेद्यं स पिता स पितृग्रहः॥

२

कनैत्या, —भ्यां ब्राह्मणाभ्या, —मितीशेऽहं ब्राह्मणयो, —रितीश्रिपे हीत्य, —त्रयो, —दक्षिणपति-
र्वातिथीनामीष्टा इति, स द्वितीयां वेदिसुदन्तुर्मुपापद्यत, वा इध्मावर्हिर्विभ्रता ऐतां, तां
अवृतां, किमिदं कुरोषीं, —तीमं मनुश् याजयिष्यामीति, कनैति, युवाभ्यामिति, तां
अविद्या, —मिन्द्रो वाविति, तौ न्यस्येभ्मावर्हिः फलायेतां, तौ यदधावतां परस्तादेवेन्द्रः प्रत्येत्॥
तौ वृशधैवापथाभवतां, तद्वृशस्य चैवापस्य च जन्म, स मनीरिन्द्रमवृशोत्, स मे वृशं
स्यापय, मां मे यज्ञो विकृष्टोऽभूदिति, सोऽवृशयत्काम एतांमालुब्धाः स ते कामः समृध्यता,
—मर्थात्सुजेति, तां वा उदसुजत, तदद्वया एव, प्रात्नीवतस्त्वाष्ट्रः स्यात्, स्वाष्ट्रा हि
पृश्वो, स्वाचीनं नाम्याः काषो, स्वाचीनं हि नाम्याः खियां वीर्यवद्, व्यञ्जिलनाति वा
एकाद्राशिनी यज्ञं, यत् प्रात्नीवतः, प्रत्युत्तञ्च्यै ॥ १ ॥

३-४

अमुष्मिन्वै लोकं यजमानो बुभूवत्य, —सुष्य खलु वा आदित्यस्यासौ लोकं, यत् सौरिभ्यां
जुहोत्यमुष्मिन् वा एतल्लोकं यजमानो भवति, द्वाभ्यां जुहोति, द्विषावजमानः, प्रतिष्ठित्ये,
हिरण्यमन्वाय जुहोति, हिरण्यज्योतिषमेवेन स्वर्गं लोकं गमयति, वृद्धेन जुहोति, दक्षि-
णान्तां वा एपोऽन्वारम्भो, घां गल्ल स्वर्गछेत्यु, —द्वरति, स्वर्गस्य लोकस्य समष्टये, रूपं
वो ह्रुपेणाऽभ्येमीति, रूपं हिरण्यं, रूपं पृश्वत्, —स्तुषो वो विश्ववेदा विभुजत्वित्ये, —पं
वै तुषो विश्ववेदा यदग्नि, —रेपं वै तं वेद यो दक्षिणीयो, योऽदक्षिणीयं, एतत्ते अग्ने रांघ
एति सोमव्युत्तमित्य, —शीधे वा एतदीयते, तत् सोमध्यावयति, तन्मित्रस्यु पथां नयेत्ये, —पं
वै मित्रस्य पन्था यंघ्नं, आग्नेय्याग्नीध्रे जुहोत्या, —द्वेषं द्वाग्नीध्रं, वारुण्यां द्वितीयुया,
यंघने वा रथो वा दीयते वारुणं हि तद, क्रतस्यु पथां प्रेत्ये, —पं वा क्रतस्य पन्था यंघ्नं-
अन्द्रदक्षिणा इति, चन्द्रं हि दीयते, ब्राह्मणमर्धं कृध्यासं पितृमन्तं पैतृमयमित्ये, —पं वै
ब्राह्मणः पितृमानं पैतृमर्यां य आप्यं युधुवा, —न्सुधात्तुदक्षिणमिति, सुधात्वेवास्यु यज्ञं दधाति,
वै स्वः पंचप, इव्यन्तरिक्षमित्य, —दं एवं प्राप्य चदति, यतस्व सदस्वैरित्य, —रातोयन्ति
वा एत एतस्मै ददत, ईश्वरा ब्राह्मणाः सोमवांश्चक्षुषां पृहन्तो, —स्तनिर्वं गमयत्य, —स्मन्नात्ता
मयुमतीदेवतां गच्छत, प्रदातांरामिजुतंति, तथा हैनममुत्रांगलन्ति, बहुमया यज्ञकुण्ठां,

[२] मे. १, २, ३० । ते. घ. ६, ६, १ । कति ४४, ४ । ना ७, ४५-४६ । काञ्च ९, १०—११ ।

ति ह स्माह यज्ञवचा राजस्तम्भानः, प्र वा इतो मनुरेष्या दक्षिणाश्च्यवयन्ति, नाम्ब्र
गच्छन्तीति, यदाहा, — सन्वहायास्मान् देवयानेन पथा सुकृतां लोकं सीदत, तन्नः सस्कृत-
मिति, तथा हैनमिह चाभुत् चागच्छन्ति ॥ २ ॥

तन्ति वा एतत्सोमं यदभिपुष्वन्ति, यज्ञं वा एतद् भन्ति, यदक्षिणा दीर्यन्ते यज्ञं
वा एतदक्षयन्ति, तदक्षिणानां दक्षिणात्वं, यत्तदक्षयन्ति, स्वर्गो वै लोको माघ्यदिनं
संवृणुं, यन्माघ्यदिने संवृणुं दक्षिणा दीर्यन्ते, स्वर्गस्य लोकस्याक्रान्त्यै, बहु दैयं,
सेतुं वा एतत् कुरुते, स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै, हिरण्यं हस्ते भवत्यं, —थ नयति,
सत्यं वै हिरण्यं, सत्यैर्नैवेना नयत्यं, त्रेण गार्हपत्यं, जघनेन संद, —स्ता उदीचीरुत्स-
जन्त्यन्तरा चात्वालं चाग्नीध्रं चै, —तेन वा अङ्गिरसः स्वर्गं लोकमायुं, —स्त्वर्षेनाः पन्थामपिन-
यति, द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोती, —मां तेनाक्रमत, आग्नेय्याग्नीध्रे, सन्तरिक्षं तेना, —स्य यद-
क्षिणा दीर्यन्ते स्वर्गं तेन लोकं, —मधीधेऽग्रे ददाति, यज्ञमुखं वा अग्नीद्, यज्ञमुखमेव नापा-
रा, —ड्यो अग्निर्वै सर्वा देवंता, देवंता एवास्य तयाग्नीष्टाः प्रीता भवन्ति, ब्रह्मणे ददाति,
प्राजापत्यां वै ब्रह्मा, प्रजापतिमेव तया प्रीणात्, —त्विग्भ्यो ददाति, होत्रा एव तया प्रीणाति,
यां मुदस्येभ्यो ददाति सोमपीथं तया निष्क्रीणीति, याम्नापेयाय शुश्रुषेपे ददाति छन्दांसि तया
प्रीणाति, न हि तस्मादहन्ति सोमपीथं निष्क्रीयुं, याम्नापेयाय शुश्रुषेपे ददाति देवलोकं तया
रुध्नाति, याम्नापेयाय शुश्रुषेपे मनुष्यलोकं तया, याम्नापेयाय ददाति वनस्पतयस्तया प्रथन्ते,
यां वाचमानाय ददाति भ्रातृव्यं तया जिन्वति, यां भीषां क्षत्रं तया ब्रह्मात्ति, यां प्रतिनुदते
सा व्याग्नीं दक्षिणा, यचां पुनः प्रतिगृह्णीयाद् व्याघ्येनं भूतां प्रच्छिनीया, —दन्वया सह
प्रतिगृह्णा, तथा हैनं न प्रच्छिनाति, यदज ददात्या, —त्रेयां वा अश्वा, अश्वेवं तेन प्रियं
धामोपैति, यद्वि ददात्युश्वन्तेनापुजयति, यद्व्रा ददाति, वैश्वदेवीं गो, —विश्वेषां
देवानां तया प्रियं धामोपैति, यद्रासो ददाति, सर्वदेवश्त्यं वै वासो, देवंता एवास्य
तेनाग्नीष्टाः प्रीता भवन्ति, यत् कृतान्नं ददाति मांसं तेन निष्क्रीणीते, यदन्तो वा रथं वा
शरीरं तेन, यद्विरण्यं ददात्यायुस्तेन वर्षीयः कुरुते, यदक्षं ददाति, प्राजापत्यां वा अश्वः,
प्रजापतेरेव तेन प्रियं धामोपैत्यं, —थो अमुष्यादित्यस्य लोकं जयत्यं, —न्ततः प्रतिहर्षं दैयं,
गैर्वा वं प्रतिहर्षी, यन्मध्यतः प्रतिहर्षे दद्यान्मभ्युतो रुद्रमन्ववनेत्, तस्मादन्ततः, प्रतिहर्षे

द्वैयं, स्वर्भानुर्वा आसुरः सूर्यं तमसाविध्यन्, तमत्रिरन्वपश्यद्, यदात्रेयाय द्विर्यं
 ददाति तम एवापुहते, ऽथो ज्योतिरुपरिटादधाति, स्वर्गस्य लोकस्यानुकशात्पै ॥ ३ ॥ ६

विश्वरूपो वा एतस्वाप्तो यज्ञस्य व्युद्धममन्यत्, यद्धकामे व्युहोते स एतान्यपश्यद्, यज्ञस्य
 निष्कृत्यै, यदेवाञ्च यज्ञस्य व्युद्धं तस्यैतानि निष्कृत्यै ह्यन्ते, पट्टम्पाणि भवन्ति, पट्टी
 ऋतय, ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठति, त्रीणि यजूंश्चि, त्रीणि वै संवनानि, संवनान्येवा-
 प्नोति, नवंतानि समिष्टयजूंश्चि जुहोति, नवंभिर्वहिष्पवमाने स्तुवते, तन्नव, नव
 प्राणाः, प्राणानेवात्मन् धत्त, ऊर्ध्वोस्तिष्ठन् जुहोत्यु, —र्ध्वो हि तिष्ठन् वीर्यवत्तरो, यं द्विष्यात्
 तस्य तूर्णो तिष्ठन् जुहुयात्, प्राणानस्यान्तरिति, संतत् जुहोति, प्राणान् संतत्या,
 अविच्छिन्दन् जुहोति, प्राणानामविच्छेदाय, यद्विच्छिन्वात् प्राणान् विच्छिन्वाद्, यं द्विष्यात्तस्य
 विच्छिन्वात्, प्राणानस्य विच्छिनत्ति, समानेनु घिश्राहं जुहोति, समानो र्हेमिं प्राणां, यज्ञस्य
 वा एता आर्णी, एतो वै विश्वामित्रो यज्ञस्याणी अपश्यत्, तद् यज्ञस्यैवैता आर्णी क्रियेते,
 यतो यज्ञ आदीयते तत् पुनर्निधेया, इति ह स्माह भरद्वाजो, यतो वा एतयज्ञ आदीयते
 तत् पुनर्निधीयते ॥ ४ ॥

पञ्चसवर्गो वै यज्ञः, —स्त्रीणि संवनान्यवभृयो, ऽनुवरेण्य संवनानां पञ्चमी, पाङ्क्तो
 यज्ञो, यावानेव यज्ञस्तमालुब्ध, यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते तद्वरुणो गृह्णात्यं, —तिरिक्तं वा एत-
 यज्ञस्य यद्गुञ्जीपो, ऽधिपत्रणमधिपत्रुणे, तस्मात्तेनावभृथमभ्यवृणन्त्यं, —श्रोऽभ्यवृणन्त्यां, —शो
 हि वरुणः, स्यावरा अभ्यवृणन्ति, तां हि साक्षाद्वरुणां, यद्वहन्तीरभ्यवेयुः पशुर्निर्वहियु,
 रथ यत् स्थावरा अभ्यवृणन्ति, पशूनामनिर्वाहायां, —ऽपो वै वरुणो, वातो वरुणो, यद्द-
 द्वाञ्चोऽवभृथमभ्यवेपुरभीपतः प्रजां वरुणो गृह्णीया, —दथ यद्विधावभृथमभ्यवृणन्ति यज्ञमानस्य
 निर्वरुणत्वायो, —रुं५ हि राजा वरुणश्चकारं, —ति चात्वालात् प्रयन्तो वदन्त्ये, —५ वा अपरिपरः
 पन्था अरक्षस्यो येनासा आदित्यं एत्स्य, —सुष्य वा एतद्वादित्यं स्यु पथं इति, शतं वै राजन्
 निर्बुजः सहस्रमित्यं, —पः पुराहंस्य वदन्त्यं, —पीं वा एतद्भूपन्ति, पूताभिराभिः पूताभ्यन्त्यं,
 —रूपाला भवन्ति, न वै पुरुषः कृपालोप्य, एकैषैवैतमाप्नोत्यं, —शो एका वा इयं, —

[४] मी. १,३,३८ । तै सं. ६,६,२ ।

[५] मी. १,३,३९ । तै सं. ६,६,३ । कपि. ४५,५ । वा. ८,२३,२५,२७, २०,१९,२३, ३८,२५ । काण. ९,२३,
 २५—२६, २२,४,७, ३८,२४ ।

[उदकं हि राजा ॥ क १,२४,८. तै स १,४,४५,१]

मुस्यामेवं प्रतिष्ठति, तृणं प्रास्य जुहोत्य,—ग्रिमत्येवं जुहोत्यायत्नवत्य,—ग्धोऽध्वर्युः स्याद्,
 यदनायतने जुहुया,—दंपवर्हिषः प्रयाजान् यजति, प्रजा वै वहिः, प्रजा एवं मृत्योर्कृत्सुजत्वा,
 —ज्यभागौ यजति, यज्ञतायै, वरुणश्च यजति, निर्वरुणताया, अग्निवरुणौ यजत्यु,
 भयंत एवैनश्च वरुणान् मुञ्चति, नातुयाजान् यजति, न संस्थापयन्त्य,—तिरिक्तमिष हि
 तन्मन्यन्ते, समुद्रं ते हृदयमश्स्वन्तं,—रिति मुहं सुचोपमारयति, यदेवात्र क्रूरं क्रियते तच्च
 शमयत्यं,—वभृथ निजुङ्कुणेत्यु,—वभृथ एवास्यैपं, ततो यं क्रुजीपं उतप्लवते तं भक्षयन्ति,
 सोमपीथमिषु हि तन्मन्यन्ते, वरुणो वा क्रुजीपं, यं क्रुक्षेत्रुणमात्मन्यज्जीत, तदाहु,—भं-
 क्षयितव्यमेव, पशवो वा क्रुजीपः, पशुनिवात्मन्युङ्क्ता इति, विचृत्तो वरुणस्य पाशा इति,
 वरुणपाशमेवं विध्यति, प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशा इति, वरुणपाशमेवं प्रत्यस्यति, नमो वरु-
 णस्य पाशार्थेति, वरुणपाशार्थेवं नमोऽक,—रङ्गिरसो वा उचिष्ठतो रक्षाश्च्युन्दतिष्ठश्च,—स्तान्वा
 एतेन वृहस्पतिरन्ववैत, तेनैभ्यो रक्षाश्च्युपाहन्, यदेतेनान्ववैति, रक्षुसामपहत्यै, यदु-
 ध्वंस्तोभं तेन वाहस्पत्यं,—मथ यत् त्रिस्तोभं, त्रयो वा इमं लोका, एभ्यो वा एतल्लोकैभ्यो
 यज्ञाद्रक्षाश्च्युपहन्ति, यदतिछन्दासा, सर्वाणि वै छन्दाश्च्युतिछन्दाः, सर्वेवा एतच्छन्दो-
 मिर्यज्ञाद्रक्षाश्च्युपहन्ति, यदाश्रया,—ग्रिवं सर्वा देवताः, सर्वाभिर्वा एतदेवताभिर्यज्ञाद्रक्षाश्-
 च्युपहन्यु,—ऋषोऽभ्यव्युन्त्या,—पो वै रक्षोमी,—रपो रक्षाश्चि न तरन्ति, रक्षुसामपहत्या,
 अन्पेक्षमाणा आपन्ति, वरुणस्यान्ववायाय, परोगोष्ठं मारजयन्ते, परोगोष्ठमेवं वरुणं निर-
 वदयन्ता, एधोऽस्वेधिपीमहीति, निर्वरुणा एवं भूर्त्वाधितुमुपयन्ति, समिदुसि, समेधिपी-
 महीति, समिद्ध्या एवं ॥ ५ ॥

यः कामयेत, सर्वो मे यज्ञः स्यात् संतुसा इति, सं एतास्तिस्त्री वशा आलभेत, यज्ञस्य
 सर्वत्वाया,—ऽयो सरसत्वाय, वैश्वदेवीं मध्यत आलभेत, रेतो वा एतन्मध्यतो दधाति,
 मध्यतो हि रेतोऽनिरुक्तया प्रचुरन्त्यं,—निरुक्तमिष हि रेतो, यातयामश्च वा एतस्यु देवताश्च ब्रह्म
 च, यद्वैश्वदेवीं च वाहस्पत्यां च वशं भवतो, देवतानां च ब्रह्मणश्चायातयामत्वाय, दुग्धानि
 वा एतस्य छन्दाश्चि यातयामानि भवन्ति, छन्दस्येवं रसं दधाति, वाहस्पत्यामन्तत आल-
 भेत, ब्रह्म वै वृहस्पति,—ब्रह्मणि वा एतदन्ततो यज्ञस्य यजमानः प्रतिष्ठति, यद्वं यज्ञः
 संतिष्ठते मित्रोऽस्य स्विएश्च युवते, वरुणो दुर्गिष्ठश्च, यन्मैत्रावरुण्युन्वृश्च्य भवति मित्रेण वा

एतन्मित्राद्यज्ञस्य स्विष्टं मुञ्चति, वरुणेन वरुणाद्दुरिष्ट, सुभयत् एनं मुक्त्वा यज्ञमानाय प्रयच्छति, यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां प्रभिनन्दन्त्येवमुक्थामदाति यज्ञं प्रभिनन्दन्ति, यथा मत्स्यमन्वास्यात्येवमेपा यज्ञस्य, यद्दुष्टुत् यद्दुःशस्तु यद्विलोमं यदेतया कल्पयति, विद्वेवो वा ईजानः, सदेवोऽनीजाना, आ हनीजाने देवताः शंसन्ते, यथा वा अनुद्वान् विमुक्तोऽपक्रामत्येवमीजानादेवता अपक्रामन्ति, यदाग्रेय उदवसानो यो भवत्य, त्रिविं सर्वा देवता, देवता एव पुनरालभते, ऽर्धाकपालो भवति, गायत्रीं श्लक्ष्मिणीयत्रच्छन्दाः, पञ्चकपालः कार्श्यः, पाङ्क्तो यज्ञो, यावानेव यज्ञस्तमालब्ध, यत्र वा अर्शोऽर्शो पुरुषं प्रसीतमादधति तदेनमभि सत्यं, सर्वा एनमन्या देवता जहृत्य, त्रिरेनं देवतानां न जुहाति ॥ ६ ॥

प्र वा ऋचा इ प्रयच्छति, यज्ञुपा गुमयुति ग्रहेण, स्तोत्राय वा ऋक्, शस्त्राय यज्ञुः, संबद्धे वै स्तोत्रं च शस्त्रं च, संबद्धे ऋक् च यज्ञुश्च, चैर्ऋचा क्रियत्, उचैः साज्ञो, यांश्च यज्ञुपा, तै देवा अमन्यन्ते, दं यज्ञस्य शिथिरमिति, तत् पुरोरुचमुपादधु, रंशिथिरत्वाय, देवता वै सर्वा आशंसन्ते ग्रहे गृहमाणे, मह्यं गृह्णाति मह्यं गृह्णातीति, यत् पुरोरुग्, देवतानां च्यावृत्तै ॥ जीवा नाम स्थ, ता इमं जीवयत्, जीविका नाम स्थ, ता इमं जीवयत्, संजीवा नाम स्थ, ता इमं संजीवयत् ॥ इति यजानेकविंशतिं दर्भपिञ्जूलानि चावधाय परित्रया, दधामिमन्त्रयेत् ॥ प्राणापानीं त उपाश्चन्तयामीं पातां, व्यानं त उपाश्चुसंवनः पातु, वाचं त ऐन्द्रवायवः पातु, दक्षकृतं ते मैत्रावरुणः पातु, श्रोत्रं त आश्विनः पातु, चक्षुषी ते शुक्रामन्थिनौ पाता, मात्मानं त आप्रायणः पात्व, हानि त उक्थ्युः पात्वा, युस्ते ध्रुवः पातु, स्तनीं त ऋतुपात्रं पातां, मुर्धानं ते द्रोणकलशः पातु, कुक्षीं ते कलशौ पातां, पुष्टपते चक्षुषे चक्षुः सने सान् च्चै वाचं प्राणाय प्राणं पुनर्देहस्मि स्वाहा ॥ इति जुहुया, देतद् स्म वा आह वासिष्ठः सात्यहव्यः, पात्रेषु वा अहं तद्वाङ्मण्यं वेद, यथा पुरुषः सकृदाहर्तिमाहयते सकृश्चेव कुर्यान्न ततः पुनः, यत् पुनः कुर्यात् प्रसीयेत्, यद्युभिचरे देतदेवं यञ्जुरुदित्वाधामिमन्त्रयेत् ॥ पुनरितरंधा ॥ ७ ॥

१०-१५

पुनरन्यानि पात्राणि प्रयुज्यन्ते, नान्यानि, यानि पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यस्मै लोकाय, यानि न पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यमुष्मै क्षयायां, ऽथैवदुक्थ्यपात्रं पुनः प्रयुज्यत, आरण्यानां

पशुः सप्तम आलभ्यते, सप्त वै शीपेन् प्राणा, असा आदित्यः शिरः, शीपेन् वा एतत् प्राणान्
 दुधाती, न्द्रो वै वृत्रमुह, न्त्स इमं लोकमभ्यजय, द्रमुं तु लोकं नाभ्यजयत्, तं विश्वकर्मा
 भूत्वाभ्यजयत्, यद्वैश्वकर्माणो ग्रहो गृह्यते, ऽमुष्यु लोकस्याभिजित्यै, यन्ति वा एतेऽस्मा-
 ह्योकार्धे वैश्वकर्माणं ग्रहं गृह्यते, परश्वो हि यन्तीश्वराः प्रमेतोः, श्वो भूत आदित्यं गृह्यार, त्रि-
 यं वा अदितिरियं प्रुतिष्ठा, यदादिश्त्यो, ऽस्यामिव प्रतितिष्ठन्ति, तयोरन्यमन्यमां पुरा-
 र्थात् पृक्षसो गृह्यारन्, विश्वमन्येन कर्म कुवाणां यन्ती, यं वा अदिति, रस्यामन्येन प्रति-
 तिष्ठन्ति, ता उर्भां सहाकं गृह्यारन्तं गत्वा, ऽन्नुमेव गत्वाभयोर्लोकयोः प्रतितिष्ठन्त्या, दि-
 त्येनास्मिह्योके, वैश्वकर्माणानाम्भिन् ॥१०॥

२०

[२३१०]

॥ इति खिलकाण्डे अष्टमः प्रपाठकः ॥ ८ ॥

अथ तयम प्रपाठकः.

प्रचर्ग्यः ।

युद्धते मन उत युद्धते धियो विप्रा विप्रस्य वृहतीं विप्रर्धितः ।

विं होत्रा दधे वयुनाविदेका इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ॥

१

देवस्य त्वा सवितुः प्रुसश्वेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे ॥ अश्रिरसि नारिरसि ॥

२-३

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वमेहे । उपे प्रयन्तु मरुतुः मुदानुवा इन्द्र प्राशर्भुवा सत्वा ॥ ४

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्रे देव्यंतु मूरुता । अछा वीरं नयं पृङ्किराधंस देवा युद्धं तयन्तु नः ॥ ५

देवीं धावापृथिवी अनु मेऽमंस्तथा, मृध्यासमद्यु मखंस्य शिरः ॥ मखाय त्वा ॥ मखंस्य
 त्वा शीष्णो, देवीर्विप्ररिस्य भुवनस्य प्रथमजा क्रतावरी, क्रुध्यासमद्यु मखंस्य शिरः ॥ मखाय
 त्वा ॥ मखंस्य त्वा शीष्णो ॥ इयत्यंयु आसीदतो देव्यु, ध्यासमद्यु मखंस्य शिरः ॥ मखाय त्वा ॥

[१] ते आ ४, २-३ । वा ५, १४, ११, ४, ३७, २, १, १०, २१, २४, २, ११, ५, २२, २६, ६, १, ९, ३०, ९, ३०, ३८-४०; ११,
 ९, २८, १८, ३७, २०, ३, ३७, १, ३८, १, ११, १०, ३४, ५६; ३३, ८०, ३७, ३-१९; ११, ६०-६३, ५७, ६५, ३८, १७ ।
 काण्व ५, १९, १२, ४, ३७, २, १, १३, ३६, ४०, २, २२, ५, २८, ३३, ६, १, १०, ४३, १०, ३९; ११, ४, १२, ९, २८, २०, ७,
 २१, ९, ३, ३७, १; ३८, १, १२, १०, ३३, ४४, ३७, ३-१०; ११, ५९, ६१-६६, ३८, १७ । [युद्धते मन उत० । ऋ ५,
 ८१, १; तं. चं. १, २, १३, १, ४, १, १, १; तं आ. ४, २, १ । देवस्य त्वा सवितुः० । अथर्व. १९, ५१, २ । उत्तिष्ठ
 ब्रह्मणस्पते० । ऋ १, ४०, १; तं आ. ४, २, २ । प्रेतु ब्रह्मणस्पति ० । ऋ. १, ४०, ३; या. ५६; तं. आ ४ २ १ ।

मुखस्य त्वा शीष्णीं ॥ इन्द्रस्यौजोऽसि प्रजापुत्रे रेतुः ॥ ऋध्यांसमद्यु मुखस्य शिरः ॥ मुखात् त्वा ॥
 मुखस्य त्वा शीष्णीं ॥ मधु त्वा मधुला कृणोतु ॥ मुखस्य शिरोऽसि ॥ यज्ञस्य पदे स्थः ॥ गायत्री-
 ऽसि ॥ त्रैष्टुभोऽसि ॥ जागतोऽसि ॥ मुखस्य रास्तासि ॥ सूर्यस्य रसा आश्रयस्व ॥ वृष्णो अश्वस्य
 निष्पदसि, वृष्णस्त्वाश्वस्य निष्पदा धूपयामसि ॥ वरुणस्त्वा धृतत्रुतो धूपयत मित्रावरुणौ ध्रुवण
 धर्मणा ॥ अदितिष्ठा देवी विश्वदेव्यवती पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वत्स्वनत्ववट, देवीनां त्वा
 पत्नीर्देवीं विश्वदेव्यवतीः पृथिव्याः सधस्थे अङ्गिरस्वद्वपत महावीरान् ॥ ६-२८

अर्चिषे त्वा शोचिषे त्वा ज्योतिषे त्वा हंस्रे त्वा ।

अभीमान्महिनां दिवो मित्रो बभूव सप्रथाः ॥

२९

उत्त श्रवस आ पृथिवीम् ॥

३०

मित्रस्य चरणीधृतः श्रवो देवस्य सानसि । युन्मं चित्रश्रवस्तमम् ॥

३१

देवस्त्वा सवितोद्वपत सुपाणिः स्वङ्गुरिः । सुवाङ्गुर्व शकत्या ॥

३२

ऋजवे त्वा, साधवे त्वा, सुक्षित्यै त्वा ॥ इदमहेममुसामुष्यायणं तैजसा ब्रह्मवर्चसेन पर्यु-

हामि ॥ इदमहेममुसामुष्यायणं विशा क्षत्रेण पर्युहामि ॥ इदमहेममुसामुष्यायणं प्रजेया पशुभिः

पर्युहामि ॥ छृणत्तु त्वा वाक्, छृणत्तु त्वाक्, छृणत्तु त्वा हविः ॥ देवपुरश्चरसु, ऋध्यांस

त्वा ॥ १ ॥

३३-३८

नमो वाचं, नमो वाचस्पतये, या चोद्विता या च नोद्विता तस्यै वाचं नमो, नम्रा क्रपि-

भ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रविद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो, मां सामुपयो मन्त्रकृतो मन्त्रविदः प्रादु, देवीं

वाचमुष्टासं जुष्टां देवस्यः स्वधात्ररी पितृभ्योऽनुमतान्मनुष्येभ्यः, स्तन्मा देवा अवन्तु शोभायि,

पितरोऽनुमदन्तु ॥ गायत्री छन्दः प्रपद्ये, त्रिष्टुभं छन्दः प्रपद्ये, जगती छन्दः प्रपद्ये, ऽनुष्टुभं

छन्दः प्रपद्ये, पङ्क्तिं छन्दः प्रपद्ये, छन्दास्तसि छन्दः प्रपद्ये ॥ तानि नोऽवन्तु, तानि नः

पालयन्तु, तानि सां ऋछतु यो अस्मान् द्वेष्टि यं तु वयं द्विष्मः ॥ ब्रह्मं प्रमृग्येण प्रचरिष्यामो,

होतृधर्ममभिष्टु, ब्रह्मिन्द्रजनरोहिणौ पुरोडाशावाधिश्रय, प्रतिप्रस्थातृविहर, प्रस्तोतः सामानि

गाय ॥

३९-४२

[मिश्रस्य चरणीधृतः ० । ऋ ३, ५९, ६, ते सं. ३, ४, ११, ५, ४, १, ६, ३, ते आ. ४, ३, २]

[२] ति आ. ४, १-४ । वा. ६, २२, २०, १९, ३५, १२, ३६, २३ ३८, २३ । ऋण ६, ३१ २२, ४, ३५, ४५, ३६, २३, ३८, २३ ।

[यो अस्मान् (ऽस्मान्) द्वेष्टि ० । अथर्व १०, ५, १५-२१, २५-३५, १६, ७, ५]

एतत् पशून् प्रत्या, —रुष्यानिर्वैतन् पशून् दाधार, यदेतत् पुनः प्रयुज्यते तस्मादेतान् पश्यतः
 परित्यं हन्त्यं, —यैतद्वत्पात्रं पुनः प्रयुज्यते, ऽश्वं वा एतत् प्रत्यं, —शुभ्रैर्वैतन् दाधार, यदे-
 तत् पुनः प्रयुज्यते तस्मादेतंसाश्वस्येवाधस्ताच् शफां, ऽथैतदादित्यपात्रं पुनः प्रयुज्यते, गां
 वा एतत् प्रति, गाभैर्वैतन् दाधार, यञ्जूषिष्ठाभिर्ऋग्भिर्भूषिष्ठः सोमो गृह्णाति तस्माद्द्वैर्हिन्यमा-
 नाद्यमाना पशुनां भूषिष्ठा, —ऽथैतच्च शुक्रपात्रं पुनः प्रयुज्यते, पुरुषं वा एतत् प्रति,
 पुरुषमेवैतन् दाधारा, —ऽसौ वा आदित्यः शुक्रां, रश्मयं ऋतवो, ऽन्तरमृतपात्रं, शुक्रपात्रं
 पुनः प्रयुज्यते, ऽन्तरे रश्मिमुष्मादादित्याद्भ्रमयो, ऽथैतदुपांशुपात्रं पुनः प्रयुज्यते, ऽविं वा
 एतत् प्रत्यं, —विमेवैतन् दाधारा, —ऽथैतदन्तर्यामपात्रं पुनः प्रयुज्यते, ऽजां वा एतत् प्रत्यं,
 —जामैर्वैतन् दाधार, प्रजापतिर्वी आग्रायणो, यदेषं पुनः प्रयुज्यते तस्मात् प्रजापतिः प्रजा
 वेद, प्रजापुतेर्वी एतत् पात्रं यद् द्रोणकलशो, यदेषं पुनः प्रयुज्यते तस्मादयं क्षयोऽस्ति,
 सप्त वै पात्राणि पुनः प्रयोगमर्हन्ति, तानि हि वञ्चुमान्ति सप्त छन्दांसि, छन्दांसि वाग्,
 यावत्येवं वाक्तामामोति, सप्त छन्दांसि, सप्त हौत्राः, सप्त ग्राम्याः पशवः, —स्तानेवाव-
 रुद्धे, त्रीणि वै पात्राणि प्रत्यक्षवन्धुनि, पुरोक्षवन्धेवान्यत् सर्वं, गायत्र्यैन्द्रवायवं, —स्त्रिष्टुप्
 शुक्रां, जगत्याग्रायणो, ऽछिन्नं स्यावयितुश्च्यः, कामो हास्य समर्धुको भवत्यं, —धो
 अञ्जीमृतवर्षो पर्जन्यो भवति, न चूमसंमभ्युपाकुर्वाद्, यञ्चूमसंमभ्युपाकुर्वाद्भ्रमृतः प्रजाः स्यु,
 —यनैवाग्निं सर्षन्ति तैः पुनः सर्षयु, —यदन्वेन सर्षेयुर्गर्भा वैपुकाः स्यु, —यूपेन वा आहुतयः स्वर्गं
 लोकं यन्त्यं, —धर्युणा दक्षिणा, ऊर्ध्वी यूपो मीर्यत, ऊर्ध्वंस्तिष्ठन् प्रतिगृणाति,
 स्वर्गस्य लोकस्य समष्टौ ॥ ८ ॥

१६

यो ज्येष्ठवन्धुः स्यात् स ऐन्द्रवायवाग्रान् ग्रहान् गृह्णाति, —ऽग्रं ह्यैन्द्रवायवो, यं आमयावीं स
 सैत्रावरुणाग्रान्, प्राणापानो हि मित्रावर्कृणौ, यः पश्चात् सोमपीथः स आश्विनाग्रान्, पृथेव-
 र्श्वेतो सोमपीथमांशुवातां, यो ब्रह्मवर्चसकामः स शुक्राग्रां, —स्त्वजो वै शुक्रो ब्रह्मवर्चसं,
 योऽभिर्चरेत् स मन्थुग्रा, —नार्तिं वा एतत् पात्रं यन्मन्थिपात्रं, यं आनुजावरः स आग्रा-
 यणाग्रा, —नेग्रं ह्याग्रायणं, एति वा एषं यज्ञमुखाद्यं ऐन्द्रवायवाग्नेभ्यो ग्रहेभ्योऽन्याग्रान् ग्रहान्
 गृह्णाति, धारियुस्तं यं कामाय गृह्णायां, —दर्थेन्द्रवायवं सादयेद्, यथापूर्वं वा एतत्

क्रियते, न यज्ञमुखादिति, यद्याग्रायणः स्कन्देर्दुषु वा दस्येदितरेभ्यो ग्रहेभ्यो निर्गृह्णीयाद्, यथा
 पिता पुत्रान् क्षितं उपधावन्त्येवं तद्, यदीतिरे ग्रहाः स्कन्देयुरूपं वा दस्येयुराग्रायणां निर्गृह्णीयाद्,
 यथा पुत्राः पितरं क्षितं उपधावन्त्येवं तद् श्लोककलशां निर्गृह्णन्त, एषं वा एतेपा० योनिः,
 स्वदिवं योनिर्निर्गृह्णन्त, ऽस्कन्नत्वाय, सोमः स्कन्त्सपति, तमितो गृहीप्यामीति,
 तस्य वा एषं परिशये, यदा वा एतस्मन्नयत्यर्थेयं उभयतःशुक्रौ, ऽधो सर्वतःशुक्रः,
 पशुभिर्वी एषं व्युध्यते यस्य सोमः स्कन्दति, व्यस्य यज्ञश्चिद्यते, पशुवो वै पृषदाज्यं,
 यत् पृषदाज्यं जुहोति, पशुभिरेवैनं० सम्यञ्चं दधाति, मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यस्य विच्छिन्नं
 यज्ञं० संमिमं दृधात्विति, यज्ञमेवं संदधाति ॥ वर्धतां भूर्तिर्दधां घृतं तु मुञ्चतु यज्ञं० यज्ञपति-
 मं०हसः । स्वाहा ॥ इति जुहुया, -दियं० वा एतद्यज्ञस्य गृह्णाति यदाछेती, -यं भूर्ति, -रस्यां
 एवैनं दधि मुञ्चति, द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु धामित्य, -भिमुशति, होत्रास्वेवैनत् प्रति-
 ष्ठापयति, त्रयस्त्रिंशद्दपोऽन्वतिपिञ्चत्या, -पो हि यज्ञो, यज्ञं० वा एतस्य विमथते यस्य
 पशुं० विमथते, व्यस्य यज्ञश्चिद्यते, यद्वदानीं न विन्देत्तदाज्यस्यावद्येत, सर्वा वा अन्या
 देवता यातद्याज्ञीः, प्रजापतिरेवायातयामा, प्राजापत्यंमाज्यं, प्राजापत्या देवाः, प्रजाप-
 तिहतमेवास्य भवति, यदि कामयेत्, ये पशुं० व्यस्यधियत् तं आतिमाल्लेयुरिति, कुर्वदुर्गं
 यवमन्तो यवं चिदिति, नमउक्तिपत्य ऋचाग्निं जुहुया, -न्नमउक्तीरेवैपा० वृद्धे, ताज-
 गार्तिमाल्लेन्यं, -थैपाठापुदी, यद्रंभस्यावद्येद्वदानीन्यतिरेचयेद्, यन्नावद्येत् प्रोक्षितस्य हविषो
 नावद्येद्, रसेन जुहोत्यं, -व प्रोक्षितस्य हविषो चति, नावदानान्यतिरेचयति॥९॥१७-१९

यथा वै शाल्वं० सू०वत्सरं, -स्तस्य यथा पक्षसी एवं पक्षुसी, यथा मध्यमो वृ०शं एवं
 दिवाकी र्त्त्यं०, यथा वा इदं० शालायाः पक्षसी मध्यमं० वृ०शंमभिसमार्गहन्त्येवं० वा एतत् सू०-
 वत्सरस्य पक्षसी, दिवाकी र्त्त्यं०मिसैतनोति, यथा मध्यमो वृ०शं एवं दिवाकी र्त्त्यं०, यद्येष
 शिथिरः स्यादवशीयेत्, यदेवंस्मिन्नहन्त्येत् ग्रहा गृह्णन्त, ऽहो द्रडिन्नं०शिशिरत्ताय, शुक्राग्रां
 एतदहर्ग्रहा भवन्ति, त्रैष्टुभो वै शुक्रं, -स्त्रैष्टुभमेतदहः श्रत्युत्तवध्यै सयत्वाय, सौर्यो ग्रहो
 गृह्यते, सौर्यः पशुरालभ्यते, ऽसां आदित्यं एतदह, -स्तं साक्षाद्भोति, पद् ग्रहा गृह्णन्ते,

[द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवी० । अ. १०, १७, ११; अथर्व १८, ४, २८, तै सं ३, १, ८, ३, ४, २, ८, २, ९, ५, तं. आ. ६, ६, १ । कुविदङ्ग यवमन्तो० । अ. १०, १३१, २, अथर्व. २०, १२५, २, तै. सं १, ८, २६, १, ५, २, ११, २; तै. अ. २, ६, १, ३]

यञ्जुर्मुक्तं सामभिर्ऋक्खण्डां विश्वाभिर्धीभिः संभृतं दक्षिणाभिः ।

प्रतंतं पारयिष्णुं स्तुभो वृहन्तु सुमनस्यमानाः-॥ ४३

भूर्भुवः सु, देवस्य सवितुः प्रुसवे, वृहस्पतिप्रसूता ॥ ४४

ओमिन्द्रवृन्तः प्रचरत् ॥ २ ॥ ४५

यमाय त्वा ॥ मखाय त्वा ॥ ख्यस्य हरसे त्वा ॥ देवस्त्वा सवितो मभ्यानक्तु ॥ पृथिव्याः
संपृचस्पाहि ॥ अर्चिषे त्वा, शोचिषे त्वा, ज्योतिषे त्वा, तपसे त्वा ॥ अर्चिरसि, शोचि-
रसि, ज्योतिरसि, तपोऽसि, ख्यस्य तपस्तेपः ॥ ४६-५२

मंसीदस्व महं असि शोचस्व देवर्षितमः । वि धूममग्ने अरुषं मेध्य सृजं प्रशस्त दर्शतम् ॥ ५३

अज्जन्ति ये प्रथयन्तो न विद्या वपावन्तो नाग्निना तपन्तः ।

पितुर्न पुत्र उपासिं प्रेष्टा आ घर्मा अग्निर्मृता न सादि ॥ ५४

अनावृष्टासि पुरस्ता, दग्नेराधिपत्या, आयुर्मे दाः, पुत्रवृत्ती दक्षिणतं, इन्द्रस्याधिपत्ये,
प्रजां मे दाः ॥ सुपदा पंचात्, सधितुराधिपत्ये, चक्षुर्मे दाः ॥ आश्रुतिरुत्तरतो, मित्रावर्हणयोरा-
धिपत्ये, श्रोत्रं मे दाः ॥ विधृतिरुपरिष्टाद्, वृहस्पतेराधिपत्ये, वाचं मे दाः ॥ ब्रह्म मे दाः,
ध्रुवं मे दाः, पयो मे दाः ॥ मनोरश्वासि भूरिपुत्रा खपसद्वना, विश्वाभ्यो मा दुध्र्वाभ्यस्पाहि
॥ ३ ॥ ५५-६०

चिदसि ॥ स्वाहा महद्भ्यः परिश्रयस्व ॥ मासि ॥ प्रमासि ॥ प्रतिमासि ॥ विमासि ॥ संमा-
सि ॥ उन्मासि ॥ अन्तरिक्षस्यान्तर्धिरसि ॥ दिवं संपृचस्पाहि ॥ ६१-७०

अहंन् विभर्षि सायकानि घन्ना । अहंन्निष्कं यजतं विश्वरूपम् ।

अहंन्निदं दयसे विश्वमा घन्ना । औजीयो रुद्रस्तदस्ति ॥ ७१

गायत्रोऽसि ॥ त्रैष्टुभोऽग्नि ॥ जागृतमसि ॥ मधु । मधु । मधु ॥ रुचिर्तो घर्मः ॥ ४ ॥ ७२-७६

[३] तै आ ४,५,१-५। वा ७ ४७,३-१२,३८,९,१७,११,३७ । काण्ड ९,१३,३७,३-१३,३८,९ १७,१२,३७।
[स- सीदस्व मह (महो) असि० । ऋ १,३६,९, तै स ४,१३,३, तै आ ४,५,२ । अज्जन्ति यं
प्रथयन्तो० । ऋ ५,४३,७, तै आ ४,५,२ । आयुर्मे दा । अथर्व २,१७,४ । चक्षुर्मे दा । अथर्व २,१७,
६ । श्रोत्रं मे दा । अथर्व २,१७,५]

[४] तै आ ४,५,५-७ । वा. ४,१९,१०,५३,३७,१३ । काण्ड ४,२५,१३,५४,३७,१३ । [अहंन् विभर्षि साय-
कानि० । ऋ २,३३,१०, तै आ ४,५,७]

दश प्राचीर्दश भासि दक्षिणा, दश प्रतीचीर्दश भास्युदीची, — दशोर्ध्वा भासि सुमनस्य-
मानः ॥ सा नः प्रजां पश्यन् पाह्यरणीयमानः ॥ अग्निष्ठा वसुभिः पुरस्ताद्रोचयतु, स मा रुचितो
रोचय ॥ पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतो रोचयन्तु, स मा रुचितो रोचय ॥ सविता
त्वादित्यैः पथाद्रोचयतु, स मा रुचितो रोचय ॥ मित्रावरुणौ त्वात्तरतो मरुद्भ्यो रोचयेत् ५,
स मा रुचितो रोचय ॥ बृहस्पतिष्ठा विश्वेदेवैरुपरिष्टाद्रोचयतु, स मा रुचितो रोचय ॥ देव धर्म
रुचितस्त्वं देवेष्वाम्, सुरुचितं मां देवमनुष्येषु कुरु, रुचं मयि धेहि, रुचिरसि, रुचोऽसि,
स युथा त्वं रुच्या रोचस एवमहं रुच्या रोचिषीय, त्वेवं मे रोचमानस्य रोचो भूयासु, —
ध्राजिरसि, ध्राजोऽसि, स युथा त्वं ध्राज्यां ध्राजस एवमहं ध्राज्यां ध्राजिषीय, त्वेवं मे
ध्राजमानस्य ध्राजो भूयासु, — भ्राजिरसि, भ्राजोऽसि, स युथा त्वं भ्राज्यां भ्राजस एवमहं
भ्राज्यां भ्राजिषीय, त्वेवं मे भ्राजमानस्य भ्राजो भूयासुः ॥ ५ ॥

७७-८४

अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परा च पृथिभिश्चरन्तम् ।

स सध्रीचीः स विपूचीर्विसाना आचरीवति भुवनेऽन्तः ॥

८५

गर्भो देवानां जनिता मुतीनां मतिः कवीनां पतिः प्रजानां धर्ता क्षत्रस्य ॥ स देवो देवेभ्यः सवि-
त्रो यजत्र सं संयुंण रोचते ॥ इदं त्वा, मनसे त्वा, दिवं त्वा, सूर्याय त्वा ॥ ऊर्ध्वमि-
मम्भुवरं दिवि देवेषु होत्रा यच्छ ॥ धर्ता दिवो रुजसो विभाति धर्ता, पृथिव्यां धर्तोरन्तरिक्षस्य
धर्ता ॥ देवो देवानाममर्त्यस्तपोजा अप्सु प्रथीः ॥ विश्वासां भुवां पते विश्वस्य भुवनस्पते विश्वस्य
मनसस्पते विश्वस्य वचसस्पते विश्वस्य ब्रह्मणस्पते ॥ देवधुस्त्वं देव धर्म देवान् पाहि तपोजान् ॥
वाजंमस्मिन्धिधेहि देगयुवम् ॥ मधु माध्वीभ्यां, मधु माधुचीभ्यां, मधुमान् देववीतये ॥ समधि-
र्मिनागत, स देवो देवेभ्यः सवित्रो यजत्र, सं संयुंणारोचिष्ट स्वाहा ॥ समधिर्स्तपसागत, स
देवो देवेभ्यः सवित्रो यजत्र, सं संयुंणायुक्ता, — ऽऽयुर्दास्त्वमस्मभ्यं धर्म वचोदां अस्मि, पितासि
पिता नो बोधिषीमहि त्वा, नमस्ते अस्तु, मां मा हिःसीः ॥ त्वष्टिमन्तस्त्वा सुपेम ॥ ६ ॥

८६-९८

[५] तै. आ ४, ६ । वा १६, ६४—६६ । काण्व १७, ६४ ।

[६] तै आ ४, ७, १—५ । वा ३७, ६४—२०, ३, ६३, १८, ५३, २०, १, ३८, १६ । काण्व ६७, १४—१७, २०, २३, २१, २३, ३८, १६ । [अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा । ऋ १, १६४, ३१, १०, १७७, ३, अथर्व ९, १०, ११, ९. आ २, ६, तै आ ४, ७, १ नि १४, ३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे ॥ अदित्या रास्तासि ॥ इडा
एह्य, —सर्वेह्य, —दिता एह्य, —सर्वेहि, सरस्वत्येह्य, —सर्वेहि ॥ १९-१०१

यस्ते स्तनः शशयो यो मूयोर्भूयं विश्वा पुण्यसि वार्षाणि ॥ १०२

अदित्या उष्णोपमसि ॥ पूषा त्वोपावसीदतु ॥ वायुरस्थ, —श्विभ्यां प्रधापय ॥ धर्माय शंक्ष्व ॥
बृहस्पतिद्रोपसीदतु ॥ दानवः स्थ ॥ प्रेरवः स्थ ॥ अश्विभ्यां पिन्वस्व ॥ सरस्वत्यै पिन्वस्व, —
न्द्राय पिन्वस्व, —न्द्राय पिन्वस्व ॥ उप मेहि सहोजो भर्गेन ॥ मधुहविरसि, स्वाहा त्वा वाताय
सर्वस्य रश्मये सिता वृष्टिसनुये संजुहोमि स्वाहा ॥ इन्द्राश्विना मधुनः सारस्य घर्मं पात वसवो
यजत्रा वेद् ॥ गायत्रमसि ॥ त्रैष्टुभमसि ॥ जागतासि ॥ द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिरुहामि ॥ अन्त-
रिक्षेणोपयच्छामि ॥ दिविस्पृह मा मा हिंसीः ॥ अन्तरिक्षस्पृह मा मा हिंसीः ॥ पृथिवीस्पृह
मा मा हिंसीः ॥ तैजोऽसि, तैजोऽनुप्रेहि ॥ ७ ॥ १०३-१२३

सल्लियाय त्वा वाताय स्वाहा, उर्णावाय त्वा वाताय स्वाहा, सिन्धवे त्वा वाताय स्वाहा,
समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा, शिमिद्वते त्वा वाताय स्वाहा, कुमुद्वते त्वा वाताय स्वाहा,
श्वस्यवे त्वा वाताय स्वाहा, दुवस्यवे त्वा वाताय स्वाहा, जनाधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा,
ऽप्रतिधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा, ऽग्रये त्वा वसुमते स्वाहा, सोमाय त्वा रुद्रवृते स्वाहे, —न्द्राय
त्वा मरुत्वृते स्वाहा, यमाय त्वा पितृमतेऽद्विरस्वते स्वाहा ॥ सवित्रे त्वर्भूमते विभूमते वाजवते
बृहस्पतिवते विश्वेव्यावते स्वाहा ॥ अहः केतुना जुपताः, स्वर्ज्योतिर्जुपताः स्वाहा ॥ रात्रिः
केतुना जुपताः, स्वर्ज्योतिर्जुपताः स्वाहा ॥ ८ ॥ १२४-१२७

दिवि धा इमं यज्ञ, —मिमं यज्ञं दिवि धाः, स्वस्ति धर्माय, स्वस्ति धर्मपितृवै ॥ विश्वा आशा
दक्षिणसद्विधान् देवानंयाडिह ॥ ओं श्रावय ॥ अस्तु श्रौपदा ॥ धर्मस्य यज ॥ अश्विना घर्मं विवृतं
हाद्रीनु, —मनु मां द्यावापृथिवीं अनु मेऽमंश्शान्ता, —मिहैव रातयः सन्ति सं यजुभिः, स्वाहे-
न्द्राय, स्वाहेन्द्राय वेद् ॥ स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मधोः पिवतमश्विना, घर्ममपातमश्विना, वह-
द्विन्वाभिस्त्वितिभिः स्वं पेरुव यथा वेद् ॥ इपे पिपीहि ॥ ऊर्जे पिपीहि ॥ अस्मं ब्रह्मणे पिपीहि ॥
अस्मं क्षत्राय पिपीहि ॥ इप ऊर्जे पिपीहि ॥ सुभूताय पिपीहि ॥ ब्रह्मवर्चसाय पिपीहि ॥ अस्यै विश्वे

[७] तै आ ४, ८ । वा ३८, १-६ । काण्व. ३८, १-६ । [देवस्य त्वा सवितु ० । अथर्व. १९, ५२, २]

[८] तै. आ. ४, ९ । वा. ३७, २१, ३८७-९, १६ । काण्व. ३७, २०, ३८, ७-९, १६ ।

[९] तै आ ४, ९, ३, ४, १० । वा ३, ६३-१८, ५३, ३७, २०, ३८, ८-१६, ९, २०, १८, २८ । काण्व ३८, ८-१६, १०;
२७ १९, ४०, २०, २३, ३७, १९ ।

महं ज्यैष्ठ्याय पिंपीहि घर्मोऽसि, घर्ममैभ्य, —स्मं ब्रह्मोणि धारय ॥ क्षत्रं धारय ॥ विश्वं धारय ॥ पूर्णं शरसि स्वाहा ॥ ग्रावभ्यः स्वाहा ॥ प्रतिरवेभ्यः स्वाहा ॥ द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा, पितृभ्यो घर्मर्षेभ्यः स्वाहा ॥ रुद्राभ्य रुद्रहोत्रे स्वाहा ॥ हृतं हविर्पुहाविरसी, —न्द्रतमेभ्यो स्वाहा ॥ अश्वामं ते देवं घर्मं ऋभूमतो विभूमतो वाज्रवतो बृहस्पतिवतो विश्वदेव्यावतः पितृमंतोऽङ्गिरस्वत, उशीमहि त्वा, नमस्ते अस्तु, मां सा हिंसीः ॥ स०साद्यमानायानुब्रूहि ॥ अंहे स्वाहा ॥ रात्र्यै स्वाहा ॥ ९ ॥

१२८-१५५

पशूनां ज्योतिरसि विश्वं, देवत्रां ज्योतिर्भी असि ॥ वनस्पतीनामर्षामोपधीता रंसो, वाजिनं त्वा वाजिन्यवनयाम्य, —र्षी मन्तः स्वर्ग्यम् ॥ य्योऽसि, पयस्वी भूयासम् ॥ घर्मं यां ते दिवि शुग्वां दिवि यां बृहति यां स्तनपितृनां यां जागते छन्दसीयं ते तामवयजे, तस्यै ते स्वाहा ॥ घर्मं यां तेऽन्तरिक्षे शुग्वान्तरिक्षे यां वाते यां वामदेव्ये यां त्रैपुमे छन्दसीयं ते तामवयजे, तस्यै ते स्वाहा ॥ घर्मं यां ते पृथिव्यां शुग्वां पृथिव्यां याग्यौ यां रथन्तरं यां गायत्रे छन्दसीयं ते तामवयजे, तस्यै ते स्वाहा ॥ प्रस्तोतः सामं गाय ॥ अन्वद्य न, इत्येषां, ब्रह्मणस्त्वा परस्पायं ध्रुवस्य तन्वस्पाहि ॥ विश्वस्त्वा धर्मणा वयमनु परिक्रामामं सुविताय नव्यसे ॥ प्रस्तोतः सामं गाय ॥ अन्वद्य न, इत्येषां, प्राणस्य त्वा परस्पायं चक्षुवस्तन्वस्पाहि ॥ श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा वयमनु परिक्रामामं सुविताय नव्यसे ॥ प्रस्तोतः सामं गाय ॥ अन्वद्य न, इत्येषां, दिवस्त्वा परस्पायं ॥ अन्तरिक्षस्य तन्वस्पाहि ॥ पृथिव्यास्त्वा धर्मणा वयमनु परिक्रामामं सुविताय नव्यसे, चतुः सक्तिर्ऋतस्य नाभिः संदो घर्मो विश्वायुः शर्म सप्रथाः ॥ अप द्वेषो अप हरो अन्यत्रतस्य सधिमं, बल्गुरसि शशयोर्घायाः ॥ शिशुर्जनघायाः ॥ शं च वक्षि ॥ परि च वक्षि ॥ घर्मंतोऽन्नमेतत् पुरीषम् ॥ तेन वर्षस्व चाप्यायस्व, बधिपीमहि च व्यर्मा च प्यायिपीमहि च, व्यसौ यो अस्मान् द्वेष्टि यं च व्यं द्विभ्यः ॥ १० ॥

१५६-१७७

रन्तिनां प्रासि दिव्यो गन्धर्व, —स्तस्य ते पद्भूविधीनु, —मग्निरध्वक्षो, रुद्रो अधिपति, — विश्वावसुश् सोमं गन्धर्वमापो ददशुशीस्तहतेनान्ववाय, —स्तदिन्द्रस्य वै रुद्रो रारहाण आसां पुरि

[१०] तै. आ. ४, ११ । वा ३८, १८—२१, २३, ६, २२, २०, १९, ३५, १२, ३६, २३ । काण्व ३८, १८—२१, २३, ६, २१, २२, ३५, ३५, ३६, २३ ।
 [११] तै. आ. ४, ११, ५ । वा १८, ५३, १२, ९—१०, ४०—४१, ७, ४१—४२, ८, ४१, ३३, ३६, १३, ४६, २०, १२, ३३ काण्व. २०, २३, १३, १०—११, ४१—४२, ८, २३—२४, ९, ६—७, ३२, ३६ १४, ४८, २१, १०५, २२, ८ ।
 [विश्वावसुश् सोमं गन्धर्वम्० । ऋ १०, १३९, ४, तै आ ४ ११, ७]

सूर्यस्य परिधींश्चरपोर्णुं, वीरंभिरधि तन्नो गृणानो रंजतो विमानो यद्वा घा सत्यमुत यत्र चित्रं ॥
धिय हन्वानो धिय इन्नो अख्यात् ॥ सस्तिमविन्दुच्चरणे नदीनामपाट्टणोर्दुरो अस्मद्रथानाम् ॥ प्रासा
गन्धर्वो अमृतानि वोचत् ॥ इन्दुं दक्षं परिददाद्दहीनाम् ॥ वार्पाहरं साम् गाय ॥ चिदसि समुद्र-
योनिः ॥ १७८-१८४

इन्दुर्दक्षः श्येने ऋतावा हिरण्यपथः शकुनो भुरपुः ।

महान्त्सर्घस्थे ध्रुव ओ निपत्तो नमस्ते अस्तु मां मा हिशमीः ॥ १८५

सोमपीथानु मेहि ॥ इष्टाहोत्रीयं साम् गाय ॥ पुनरुजां सह रथ्ये, —त्येकं, श्येतुं साम्
गाय ॥ उदु त्यं चित्रं, —मित्येकं ॥ वामदेव्यं साम् गाय ॥ इमं पु त्वमस्माकं सनिं गायत्रं
नव्यांसम् ॥ अग्निदेवेषु प्र वोच ॥ भूः स्वाहा ॥ ११ ॥ १८६-१९३

मा नो घर्मं व्यथितो विव्युधीन्मां न आयुः परंमवरं मानुदोनेः ।

सो ष्वत्वमस्मान्तराधान्मां रुद्रियासो अभि सुवधानः ॥ १९४

मा नः क्रतुभिर्हीडियोभिरस्मद्द्विपुः सुनीथो मां पुरा दैः ।

मा नो अग्निं निरुतिर्मां न आर्धान्मां नो धावापृथिवीं हीडिपेथाम् ॥ १९५

उता नो मित्रावरुणा इहागुतं मन्मा दीर्घ्याना उता नः सखायां ।

आदित्वानां प्रसृतिर्हेतिरुग्रां शरां वाष्टाद्विषपा वार्णः ॥ १९६

विधुं दद्राणं समने वहूनां युवानं सन्तं पलितं जगाद ।

देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्यामर्मारं सद्यः समानः ॥ १९७

जरी-चेतीदभिःपुरां चक्रुभ्या आतद ।

संधातां संधिर्मर्षां पुरुसुसनिं कर्तां विह्वतं पुनः ॥ १९८

[वीरभिरधि (विश्ववसुरभि) तत्रो० ऋ १०, १३९, ५, तै आ ४, ११, ७ । सस्तिमविन्दुच्चरणे० ऋ १०, १३९, ६ तै आ. ४, ११, ८, नि ५, १ । पुनरुजां निपत्तं चरणं सा १८३२ । सह रथ्या निवर्तस्वाश्रे० सा १८३३ । उदु त्यं जातवेदसं० ऋ १, ५०, २, सा ३१, अथर्व १३, २, १६; २०, ४७, १३; तै स १, २८, २, ४४३ ६ नि १२, १५ । चित्रं देवानां० ऋ १, ११५, १, ऐ आ ३, ९ अथर्व १३, २, ३५, २०, १०७, १४, तै स १, ४, ४३, १, २, ४, १४, ४, तै वा २, ८, ७, ३, तै आ १, ७, ६, २, १३, १, नि १२, १६]

[१२] तै आ ४, २० वा ११ ४१—४१ १२, ९—१०, ४०—४१, २०, १२, ३३, २२, ३३ वाक् १२, ४१—४२, १३, १०—११, ४१—४२, २१, २०५, २२, ८ २४, ४५ । [विधुं दद्राणं समने० ऋ १०, ५५, ५; सा ३२५, १७८२; अथर्व ९, १०, ९, तै आ ४, २०, १, नि १४, १८ । जरी चेतीदभिः (य स्तै चिदं) । ऋ ८, १, १२; सा २४४, अथर्व १४, २ ४७, तै आ ४, २०, १; काला थौ स २५, ५, ३०, ताव्य वा ९, १०, १,]

उदु तिष्ठ स्वध्वरं, ऊर्ध्वं ऊ पु ण, इत्येके ॥ पुनुरुर्जा सह रत्ये, त्येके ॥ उदु त्यं चित्रं,
—मित्येके ॥ भूः स्वाहा ॥ भुवः स्वाहा ॥ इस्वः स्वाहा ॥ भूर्भुवः इस्वः स्वाहा ॥ १२ ॥

१९९-२०५

भूर्भुवः इस्व, —मीयि तद्विन्द्रियं वीर्यं, मयि रायो, मयि रक्षो, मयि देक्षो, मयि
ऋतु, —मीयि धेहि सुवीर्यम् ॥ २०६

तिसुभिर्धर्मो विभात्याकृत्या मनुसा सह, विराजा ज्योतिषा सह, तपसा ब्रह्मणा सह,
तस्य दोहमशीमहि, तस्य भक्षमशीमहि, तस्य ता उपहृता उपहृतस्य भक्षयामि ॥ १३ ॥

२०७

उदस्य शुभ्रान्नानोर्नार्या विभक्तिं भारं पृथिवीं नु भूर्मीः ॥ २०८

प्रं शुक्रैतु देवीं मुनीषा अस्मत्सुतप्रे रथो न वार्षीः ॥ १४ ॥ २०९

चिद्रासि ॥ बृहस्पतिष्ठा सादयत पृथिव्याः पृष्टं, तेन ऋषिणा तेन विधिना तेन छन्दसा तेन
ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद् भुवा सीद ॥ १५ ॥ २१०-२११

प्रजापतिष्ठा सादयत पृथिव्याः पृष्टं तेन ऋषिणा तेन विधिना तेन छन्दसा तेन ब्रह्मणा तया
देवतयाङ्गिरस्वद् भुवा सीद ॥ १६ ॥ २१२

उग्रश्च भीमश्च ध्वान्तश्च धनवाश्च सहस्रावाश्च सहीयसः ॥ विक्षिपः ॥ विज्ये विज्ये विक्षिपेत् ।
॥ १७ ॥ २१३-२१५

सवत्सरोऽसि, परिवत्सरोऽसि, —दावत्सरोऽस्यु, —द्वत्सरोऽसि, वत्सरोऽसि ॥ तस्य ते

[उदु तिष्ठ स्वध्वरं ऋ ८, २३, ५, ते सं ४, १४, १ । ऊर्ध्वं ऊ पु ण० । ऋ १, ३६, ६३, सा ५७, त सं. ४, १, ४, २, ते वा. ३, ६, १, २ । पुनुरुर्जा निवर्तस्व० । सा १८३२ । सह रत्या निवर्तस्वाश्रे० । सा. १८३३]

[१३] तै. आ. ४, २१ । वा. ८, १२, ३८, २७—२८ । काण्व ८, १३, ३८, २६-२७ ।

[१४] तै. आ. ४, १७ । [उदस्य शुभ्रान्नानोः (०नुः) । ऋ ७, ३४, ७ । प्रं शुक्रैतु देवीं मुनीषा० । ७, ३४, १]

[१५] वा. ४, १९, १२, ५३, १४, ६, १२, १४—१६, २७, १५, ५७—५८, ६४, २७, ४५ । काण्व. ४, २५, १३, ५४, १५, ५, १५—१६, ३१, १६, ७९ ८४, २९, ५० ।

[१६] वा. १५, ६४ । काण्व. १६, ८४ ।

[१७] तै. आ. ४, २४-२५ । वा ३९ ७ । काण्व ३९, ६ ।

[१८] तै आ४, १२ । सा श्री १, ६, ४ । वा. २७, ४५ । काण्व २९, ४९ । [सवत्सरोऽसि० । अथर्व ६, ५५, ३]

वसन्तः शिशो, ग्रीष्मो दक्षिणं पृथक्, वर्षी उत्तरं, शरत्पुष्पम् ॥ हेमन्तो मध्यं, शिशिरं
प्रतिष्ठानं, तस्य ते मासाश्चार्धमासाश्च ऋतवः परिवत्सराः ॥ अहोरात्रे ते कल्पेता, —मैत्रि,
प्रेहि, वीहि, समिष्टुर्दीची ॥ १८ ॥

२१६-२१९

असृष्टमसो रुधिरिणाभ्यक्तो यमस्य दूतश्च वाग्विधावति ॥ गृध्रः सुपर्णः कुण्डुपं निषेवति, यम-
स्य दूतः प्रहितं एष एति, व्यसौ यो अस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विषमः ॥ १९ ॥ २२०-२२१
तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्च शुकमुच्चरत् ॥ पश्येम शरदः शतं, जिविम शरदः शतं, प्रवृषाम
शरदः शतं, शृणुयाम शरदः शतम् ॥ २० ॥

२२२-२२३

निधायो वा३ निधायो वा३ निधायो वा३ ओं वा३ ओं वा३ ओं वा३ ए ऐ ओं स्वर्णज्योतिः
॥ २१ ॥

२२४

वृहद्वा३ वृहद्वा३ वृहद्वा३ वृहद्वा इम् वृहद्वा इम् वृहद्वा इम् ॥ इम् इम् इम् स्वर्णज्योतिः
॥ २२ ॥

२२५-२२६

पृथिवीं समित्, तामग्निः समिन्द्रे, साग्निं समिन्द्रे, तामहं समिन्द्रे, सा मा समि-
न्द्रा सुसमिन्द्रा तेजसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्धतां स्वाहा ॥ अन्तरिक्षं समित्, तां वायुः समि-
न्द्रे, सा वायुं समिन्द्रे, तामहं समिन्द्रे, सा मा समिन्द्रा सुसमिन्द्रा तेजसा ब्रह्मवर्चसेन
समिन्धतां स्वाहा ॥ द्यौः समित्, तापादित्यं समिन्द्रे, सादित्यं समिन्द्रे, तामहं
समिन्द्रे, सा मा समिन्द्रा सुसमिन्द्रा तेजसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्धतां स्वाहा ॥ दिशः समित्,
तां प्रजापतिः समिन्द्रे, सा प्रजापतिं समिन्द्रे, तामहं समिन्द्रे, सा मा समिन्द्रा सुस-
मिन्द्रा तेजसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्धतां स्वाहा ॥ २३ ॥

२२७-२३०

अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि, तं च प्रव्रवीमि, तं मे गोपाय, तं च शक्रेयं, तेन शक्रेयं,
तेन राध्यासम् ॥ वायो व्रतपते व्रतं चरिष्यामि, तं च प्रव्रवीमि, तं मे गोपाय, तं च शक्रेयं,

[१९] तै आ ४ २९ । वा १, २५—२६, २, १५ २५, ६, २२, २०, १९, ३५, १२, ३६, २३, ३८, २३ । वाक्व. १, ४२-४३;
२, ३०, ४६, ६, ३१, ०२, ४, ३५, ४५, ३६, २३, ३८, २३ । [यो अस्मान् (ऽस्मान्) द्वेष्टि य च वयं द्विषमः ।
अथर्व. २ ३७ १—६, १०, ५, १६—२१, २५—३५; १६, ७, ५]

[२०] वा ३६ २४ । माव ३६, २४ । [तच्चक्षुर्देवहितं० । ऋ ७, ६६, १६; अथर्व. १९, ६७, १—२; तै. आ. ४,
४, ५ । पश्येम शरदः—शातात् । ऋ. ७, ६६, १६ (उत्तरार्धः), अथर्व. १९, ६७, १—८]

[२१] तै. आ ४, ४० ।

[२३] तै. आ ४ ४१, १—३ ।

[२४] तै आ ४, ४१, ३—४ । वा. १, ५, २, २८ । कण्व. १, ८, २, ५३ ।

तेन शक्यं, तेन राध्यासम् ॥ धर्म्यं व्रतपते व्रतं चरिष्यामि, तच्चे प्रवृत्तमि, तन्मे गोपाय,
 तच् शक्यं, तेन शक्यं, तेन राध्यासम् ॥ व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि, तच्चे प्रवृत्तमि,
 तन्मे गोपाय, तच् शक्यं, तेन शक्यं, तेन राध्यासम् ॥ २४ ॥ २३१-२३४

पृथिवीं समित्, तामग्निः समिन्धिष्ट, साग्निं समिन्धिष्ट, तामहं समिन्धिष्ट, सा मा
 समिद्धा सुसमिद्धा तैजसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्धिपतां स्वाहा ॥ अन्तरिक्षं समित्, तां वायुः
 समिन्धिष्ट, सा वायुं समिन्धिष्ट, तामहं समिन्धिष्ट, सा मा समिद्धा सुसमिद्धा तैजसा
 ब्रह्मवर्चसेन समिन्धिपतां स्वाहा ॥ द्यौः समित्, तामादित्यः समिन्धिष्ट, सादित्यं समिन्धिष्ट,
 तामहं समिन्धिष्ट, सा मा समिद्धा सुसमिद्धा तैजसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्धिपतां स्वाहा ॥
 दिशः समित्, तां प्रजापतिः समिन्धिष्ट, सा प्रजापतिं समिन्धिष्ट, तामहं समिन्धिष्ट,
 सा मा समिद्धा सुसमिद्धा तैजसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्धिपतां स्वाहा ॥ २५ ॥ २३५-२३८

अग्ने व्रतपते व्रतमचार्यं, तच्चे प्राशोचं, तदृशकं, तेनाशकं, तेनारात्स्यम् ॥ चापो व्रत-
 पते व्रतमचार्यं, तच्चे प्राशोचं, तदृशकं, तेनाशकं, तेनारात्स्यम् ॥ धर्म्यं व्रतपते व्रतमचार्यं,
 तच्चे प्राशोचं, तदृशकं, तेनाशकं, तेनारात्स्यम् ॥ व्रतानां व्रतपते व्रतमचार्यं, तच्चे प्राशोचं,
 तदृशकं, तेनाशकं, तेनारात्स्यम् ॥ २६ ॥ २३९-२४२

शं नो वातोऽभिवानु शं नस्तपतु धर्म्यः ॥

२४३

अहानि शं भवन्तु नः शं रात्री प्रतिधीयताम् ॥

२४४

पृथिवीं शान्तिः, सौपधीभिः शान्तिः, अन्तरिक्षं शान्तिः, स्वर्वायुना शान्तिः, द्यौः शान्तिः,
 सा वृष्ट्या शान्तिः, रापः शान्तिः, रोषधयः शान्तिः, र्वेनस्पतयः शान्तिः, विश्वे देवाः शान्तिः,
 ब्रह्म शान्तिः, ब्रीह्याणाः शान्तिः, शान्तिः सर्वशान्तिः, स्वर्वाहं शान्त्या मर्षशान्त्या मंह्यं
 द्विपदे च चतुस्पदे च शान्तिं करोमि, शान्तिर्वभूव, शान्तिरसि, शान्तिर्नो अस्त्वं, भयं
 नो अस्तु ॥

२४५

आपो हिं धां सुयोध्वस्तां नु ऊर्जे दधातन । महं रणाय चक्षसे ॥

२४६

[२५] तै. आ. ४, ४१, ४ । वा. १, ५, २, २८ । काण. १, ८, २, ५३ ।

[२६] तै. आ. ४, ४१, ६ ।

[२७] तै. आ. ४, ४२ । वा. ३६, ४-६, १०-११, १४-१८, ११, ५०-५२, २७, १०, ३९-४१, २०, २१, ५०, ७५, १९, ३५,
 १४, ३८, २४ । काण. ३६ ४-६, १०-११, १४-१८, १२, ५१-५३, २९, १०, ४४-४६, २७, ६, ३५, २७, २३, ३५, ४७,
 ३८, २४ । [शं नो वातोऽभिवानु (०वानु) । अथर्व. ७, ६२, १ । अहानि श भवन्तु- । अथर्व. ७, ६९, १ ।
 पृथिवी शान्तिः (द्यौः शान्तिः) अथर्व. १९, ९, १, १४ । आपो हिं प्ठा- । ऋ. १०, ९, १, ला. १८२७, अथर्व.
 १, ५, १, तै. सं. ४, १, ५, १, ५, १, ४, ७, ४, १२, ४, तै. आ. ४, ४२, ४, १०, १, १०, नि. ९, ७७] ।

यो वः शिवंतमो रंसस्तस्य भाजयतेह नः । उग्रतीरिव मारुतः ॥	२४७
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ॥	२४८
ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्रवणीनाम् । अपी यातामभेपजं ता नः क्रुष्वन्तु भेपजम् ॥	२४९
कया नश्चित्रे आभुवद्वृतीं सदावुधुः संस्रा । कया श्चिष्ठया वृतां ॥	२५०
कस्या सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । दृढा च्छिदारुजे वंसु ॥	२५१
अभी पु णः संखीनामवितां जरितृणाम् । शतं भ्वास्पृतिभिः ॥	२५२
श्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हरे हवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।	
हुने नुं शकं पुरुहूतमिन्द्रं स्रस्ति नो मधवा धात्विन्द्रः ॥	२५३
स्वस्ति न्ना इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्रस्ति नः पूर्वा विश्ववेदाः ।	
स्रस्ति न्स्ताक्षरो अरिष्टनेभिः स्रस्ति नो वृहस्पतिर्दधातु ॥	२५४
यथादित्या अंशुमाप्याययान्ति यथाक्षितिर्मक्षितयः पिवन्ति ।	
एवासमनिन्द्रो वरुणो वृहस्पतिराप्याययन्तु भुवनस्य गोपाः ॥	२५५
उद्वयं तमुसस्पृरि ज्योतिः पश्यन्ता उत्तरम् ।	
देवं देवत्रां सूर्यमग्नम् ज्योतिरुक्तमम् ॥	२५६
मित्रस्यु वथ्रक्षुपा समीक्षामहे ॥ मित्रस्यु वथ्रक्षुपा समीक्षधम् ॥	२५७-२५८
ब्रह्मण उपरतरणमसि, ब्रह्मणे त्वोपस्तृणामि ॥ २७ ॥	२५९
	[२५६९]

॥ इति खिलकाण्डे त्रयमः प्रपाठकः ॥ ९ ॥

[यो वः शिवंतमो० । ऋ १०,९,२, सा. १८३८, अथर्व १,५,२, तै. स ४,१,५,१,७,४,१९,४, तै आ ४, ४२,४,५,३,१,४,१०,१,११ । तस्मा अर गमाम वो० । ऋ १०,२,३, सा १८३९, अथर्व १,५,३, तै. स ४ १,५,१,५,३,१,४,७,४,१९,४, तै आ ४,४२,४,१०,१,१२ । ईशाना वार्याणां० । ऋ १०,९,५, अथर्व १, ५,४ तै आ २,५,८,५, तै आ ४,४०,४ । कया नश्चित्रे आभुवद्वृतीं० । ऋ ४,३१,१, सा १६५,६८२, अथर्व २०,१२४,१ तै. स ४२,११२, तै आ ४,४२,२ । क्रुष्वा सत्यो मदानां० । ऋ ४,३१,२, सा. ६८३, अथर्व २०,१२४,२, तै आ ४,४२,३ । अभी पु ण सखीनां० । ऋ ४,३१,३, सा ६८४, अथर्व, २०,१२४,३, तै आ ४,४२,३ । श्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं० । ऋ ६,४७,११, सा ३३३, अथर्व ७,८६,१; तै स १,६,१२,५ । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवा० । ऋ १,८९,६, सा १८७५, तै आ १,१,१,२१,३,१०, १,९ । उद्वय तमसस्पृरि स्व० । ऋ १,५०,१०, अथर्व ७,५३,७; तै स ४,१,७,४, तै आ. २,४,४,९, ६,६,४, तै आ ६,३,२]

अथ दशम प्रपाठकः ।

याज्यानुवाक्याः ।

अग्निर्वृत्राणि जह्वनद् द्रविणस्युर्विपन्मया । संमिद्धः शुक्रं आहुतः ॥	१
त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राज्ञो वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः ॥	२
अग्निर्मूर्धा, भुवो यज्ञस्य ॥	३
पिप्रीहि देवं उशतो वृषिष्ठ विद्वं क्रतुं क्रतुपते यजेह ।	
ये देव्या क्रत्विजस्तंभिरग्रे त्वं हौतृणामुस्यापुलिष्ठः ॥	४
अग्ने यद्वर्ष विशो अध्वरस्य होतः पाशुकशोत्रे वेष्टं हि यन्तु ।	
क्रतो यजासि महिना वि यद्रूहैव्या बह यगिष्ठ या ते अर्घ्य ॥	५
पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिणि ह स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाद् ॥	६
तं सवाधो यतसुच इत्या धिया यज्ञवन्तः । अत्चक्रुर्गमिमतये ॥	७
अग्ने रक्षा णो अहसः प्रति षम देव रीपतः । तपिष्टैरजरो दह ॥	८
त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजनवायतः । न रिष्येत्वाघुतः संसा ॥	९
वैश्वानरो न ऊत्या, पृष्टो दिवि ॥	१०

[१] वा ३३, ९, ३, १२ १३, १४—१५, १५, २०, २३ १८ ७२—७३, २६, ८, २०, ८४, १७, ७६, १९, ३८, ३५, १६, २६, ९; १७, ८—२, २२, १५, २१, ५—६ । वाण्व ३२, ९, ३, १८, १४, १४—१५ १६, ४१, ४७, २०, ४१—४२, २८, ८, २२, ६२, १८ ७६, ८, १२, २१, ४८, २९, ३७, ३५ ४८, २८, १२, ३६ ३९, १८, ९—२०, २४, १९, २३, ५—६ ।

[अग्निर्वृत्राणि जह्वनद् ०] आ ६, १६, ३४, सा ४, १३९६, तै स ४, ३, १३, १, तै आ ३, ५, ६, १. काठ १, १४, २०, १४ । त्वं सोमासि सत्पति० । आ १, ९, १, ५, तै स. ४, ३, १३, १, तै आ ३, ५, ६, १, काठ. २, १४ । अग्निर्मूर्धा दिव ० । आ ८ ४४, १६ सा २७, १५ ३२, तै स १, ५, ५, १, ४, ४, १, १, तै आ ३, ५, ७, १ । भुवो यज्ञस्य रजसश्च ० । आ १०, ८, ६, तै स ४ ४, ४, १, तै आ ३, ५, ७, १ । पिप्रीहि देव (देवो) उशतो ० आ १०, १, १, तै स ४, ३, १३, ४, तै आ ३, ५, ७, ५, ६, १, १४, काठ २, १५, १८, २१, २०, १५ । अग्ने यद्वर्ष विशो ० आ ६, १५, १४, तै स ४, ३, १३, ४, तै आ. ३, ५, ७, ६, ६, १२, २ । पृथुपाजा अमर्त्यो ० आ ३, २७, ५, तै आ ३, ६, १, ३, काठ ४०, १४ । तं सवाधो यतसुच ० । आ ३, २७, ६, तै आ ३, ६, १, ३ काठ. ४०, १४ । अग्ने रक्षा णो अहस ० । आ. ७, १५, १३; सा. २४, तै आ २, ४, १, ६, काठ २, १४ । त्वं न सोम विश्वतो रक्षा ० । आ १ ९ १, ८, तै स २, ३, १४, १, काठ. २, १४ । वैश्वानरो न ऊत्या ० (ऊतय) । अथर्व ६, ३५, १, आ थी स. २, ११ । पृष्टो दिवि पृष्टो ० । आ १, ९, ८, ०, तै स १, ५, ११, १, ४, ४, १२, ५, तै आ ३, ११, ६, ४; काठ ११ २३]

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नानां दुरितांति परिं ।	
अग्ने अत्रिर्वन्नमसा गृणाश्नोऽस्माकं बोध्यविता तन्नानाम् ॥	११
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्स्वस्तिभिरंति दुर्गाणि विश्वा ।	
पृथ्व पृथ्वीं बृहती न उर्वी भवा तोकाय तन्नयाय शं योः ॥	१२
अग्नाविष्णु सजापुसेमा वर्धन्त वां गिरः । द्युमैर्वाजेभिरागतम् ॥	१३
अग्नाविष्णु महि धाम प्रियं वां पाथो घृतस्य गुहानि नाम् ।	
दमे दमे सप्त रत्ना दधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुच्चरप्यत् ॥	१४
पायका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वृष्टु धियावसुः ॥	१५
आ नो विवो बृहतेः पर्वतादां सरस्वती यजतां गन्त यज्ञम् ।	
हवं देवीं जुजुषाणां घृतां च्ची शुभ्रां नो वाञ्छुशर्तां शृणोतु ॥	१६
ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः । तेषां ते सुमन्प्रीमहे ॥	१७
यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्ता आपः ।	
यस्य व्रतं पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे हुवेम ॥	१८
अग्निः प्रत्नेन मन्मना शुम्भानस्तन्वन् स्वाम् । कर्विर्विप्रेण वावृधे ॥	१९
सोम गीर्भिष्टा वयं वर्धयामो वचोर्विदः । सुमुडीको नानां विश्व ॥	२०
त्वमग्ने चीरं वधशो देवं च सविता भगः । दितिश्च दाति वर्यम् ॥	२१
त्वं भगो नानां हि रन्तुभिर्षं परिजमेव क्षयसि दुस्मवर्चाः ।	
अग्ने मित्रो न बृहत् ऋतस्यासि क्षत्ता वामस्य देव भूरः ॥	२२

[विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः (जातवेदा)० । ऋ ५,४,९; ते. ब्रा. २,४,१,५; ते आ. १०,१०,२ ।
 अग्ने त्वं पारया नव्यः० । ऋ १,१८९,२; ते. सं. १,१,१४,४; ते. ब्रा. २,८,२,५; ते. आ. १०,२,१ ।
 अग्नाविष्णु महि धाम प्रियं (तदां महित्वं) । अथर्व. ७,२९,१-२; ते. सं. १,८,२२,१; काठ ४,१६;
 धौ पू. अ. २, खं. ८ । पायका नः सरस्वती० । ऋ १,३,१०; सा. १८९; ते. ब्रा. २,४,२,१ नि. ११,२६;
 काठ ४,१६ । आ नो विवो बृहते० । ऋ ५,४३,११; ते. सं. १,८,२२,१,५,१२,१,३,१,११,२; काठ ४,
 १६; २०,१५ । ये ते सरस्व ऊर्मयो० । ऋ ७,९६,५; ते. सं. ३,१,११,३; नि. १०,२४; काठ. १९,१४ ।
 यस्य व्रतं पशवो० । अथर्व. ७,४०,१; ते. सं. ३,१,११,३; धौ. पू. अ. ३, खं. ८ । अग्निः प्रत्नेन मन्मना०
 ऋ ८,४४,१२; सा. १७११; ते. ब्रा. ३,५,६,१; काठ. २,१४ । सोम गीर्भिष्टा वयं० । ऋ. १,९१,१;
 ते. ब्रा. ३,५,६,१; तान्म्य ब्रां. १,५,७; काठ. २,१४ । त्वमग्ने चीरयधशो० । ऋ. ७,१५,१२ । त्वं भगो ना
 (न) आ हि० । ऋ. ६,१३,२]

प्रद्वे अग्ने ॥

२३

इमो अग्ने वीततमानि हव्याजसो वाक्षि देवतातिमच्छ । प्रति न ई५ सुरभीणि व्यन्तु ॥ २४

अग्ना आयु५पि पवसे, अग्निर्ऋषिः ॥

२५

त५ हि श्वन्ता ईडते सुचा देवै घृतश्रुता । अग्नि५ हव्या५ वोढवे ॥

२६

अग्निमग्नि५ हवीमभिः संदा हवन्त विश्रपतिम् । हव्यवाहं पुरुप्रियम् ॥

२७

अग्ने पावक रोचिषा, स नः पावक दीदिवो, अग्निः शुचिमततमा, उदग्ने शुच्यस्तव ॥

२८

स हव्यवाडमर्त्य उरिग्दुतश्चनोहितः । अग्निर्धियां समृष्वति ॥

२९

अग्नि५ स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम् । हव्या देवेषु नो दधत् ॥

३०

किमिच्छे विष्णो परिचक्ष्यं भूत् प्र यद्भुवक्षे शिपिविष्टो अस्मि ।

सां वर्षो अस्मदंप्रगूह एतद्यदुन्यरूपः समिथे वृभूय ॥

३१

प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नोमार्यैः श्वंसामि वर्युनामि विद्वान् ।

तं त्वा गृणामि तनसमस्तव्यान् श्वयन्तमर्त्य रजसः पराकं ॥

३२

सुत्रामाणं पृथिवीं धाम्नुनेहस५ सुत्रामाणमदिति५ सुप्रणीतिम् ।

देवीं नाव५ स्वत्रिर्ऋनागसमस्रवन्तीमारुहेमा स्वस्तये ॥

३३

[प्रद्वे अग्ने ॥ अ ७, १, ३, सा १३७५, तै स. ४, ६, ५ ४, ५, ७, ३, काठ २, १५, १८, ४, २०, १४; ऋषि २८, ४, ४८, २ । इमो अग्ने वीततमानि० अ ७, १, १८, तै स ४, ३, १३, ६, काठ० २, १५, १९, १४, ३५, २, ऋषि ४८, ३ । अग्ना आयु५पि पवसे० अ २, ६, ३, १९, सा ६२७, १४, ३, १५, १८, तै स १, ३, १४, ७, ४, २९, १, ५, ५, १, ६, ६, २, तै आ २, ६, ३, ४, तै आ २, ५, १, काठ ४ ११, ११, १३, ऋषि ३, ९, ८५ । अग्निर्ऋषिः० अ ९, ६, ६, २०, सा १५१९ तै आ २, ५, २ । त५ हि श्वन्ता (०श्वन्त) ईडते (०डते) । अ ०५, १४, ३, तै स ४, ३ १३, ८, काठ १९, १४ । अग्निमग्नि५ हवीमभिः ० अ १, १२, २, सा ७९१, अर्धव २०, १०१, २, तै स ४, ३, १३, ८ । अग्ने पावक रोचिषा० अ ०५, २६, १, सा १५२१, तै स १, ३, १४, ८, ५, ५, ३, ४, ६, १, २, काठ १७, १७, १९, १४, ऋषि २८, १ । स न पावक दीदिवो० अ १, १२, २०, तै स १, ३ १४, ८, ५, ५, ३, ४, ६, १, ३, काठ १९, १४ । अग्नि शुचिमततमा० (तम) । अ ८ ४४, २१, तै स १, ३, १४, ८, ५, ५, ३, काठ १९, १४ । उदग्ने शुच्यस्तव० अ ८, ४४, १७, सा १५३४, तै स १, ३, १४, ८, ५, ५, ३, ४, १४, ४, काठ २, १४, १९, १४, ४०, १४ । स हव्यवाड (०वाड) मर्त्य ० अ ३, ११, २, तै स ४, १, ११, ४, काठ १९, १४ । अग्निस्तोमेन बोधय । अ ५, १४, १, तै स. ४, १, ११, ४ । किमिच्छे विष्णो परिचक्ष्य० अ ७, १००, ६, सा १६२५, तै स २, २, १२, ५, नि ५, ८ । प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट० अ ७ १००, ५ सा १६२६, तै स २, २, १२, ५, नि ५, ९ । सुत्रामाणं पृथिवीं० अ १०, ६३, १०, अर्धव ७, ६, ३ तै स १, ५, ११, ५, तै आ १, १३, २, काठ २, ३]

महीमू पुं मातरं × सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम ।	
तुविध्वत्रामर्जरन्तीमुरूचीं × सुशर्मणमदिति × सुप्रणीतिम् ॥	३४
अग्नीपोमा संवेदसा सहृती वनतं गिरः । सं देवना बभूवधुः ॥	३५
युवमेतानि द्विवि रोचनान्यमिश्च तोम संकृत अधत्तम् ।	
युवं × सिन्धु × रमिशस्तेरवघादग्नीपोमा अमुञ्चतं गृभीतान् ॥ १ ॥	३६
अग्ना आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये । नि होंता सस्ति वृहिंपि ॥	३७
अग्निं दूतं × वृणीमहे होंतारं × विश्ववेदसम् । अस्य युञ्जस्व सुकृतम् ॥	३८
अग्निनामिः समिधयते कर्विर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाङ् जुहुास्यः ॥	३९
अग्निवृत्राणि जह्वन, —दुमिं × स्तोमिन वोधया, —अग्ना आयूँपि पवसे, अग्ने तमघा, —	
५५भिष्टे अर्थ ॥	४०
एभिर्नो अर्केर्भवा नो अवाङ् स्वर्णज्योतिः । अग्ने विश्वेभिः सुमना अनिकैः ॥	४१
अघा ह्यमे ॥	४२
अग्नेः स्तोमं मनामहे सिध्रमद्यं दिविस्पृष्टाः । देवस्य द्रविणस्यवः ॥	४३

[महीमू पु मातरं० तै स १,५,११,५,७,१,१८,२, तै आ ३,१,३,३, तै आ. १,१३,२; मा. थौ ७,२,६; काठ ३०,४-५, कपि ४६,७ । अग्नीपोमा संवेदसा० ऋ. १,९३,९; तै स २,३,१४,१, तै आ. ३,५,७,२; काठ ४,१६ । युवमेतानि द्विवि० । ऋ १,२३,५, तै स २,३,१४,१, तै आ ३,५,७,२, काठ ४,१६]

[२] वा ४,१६; ११,४६, ३,३,९, ३,७, २,२, १,५, १,९, ३,८, ३,५, १,६; १,५, ४,४-४,६, १,१-१,२, १,८, ४,९, ५, ३,६, ७, ४, ३, ४, १, ६, १, २, २, ३, ३, १, ७, ७, ७ । काण्ड ४, २, १, २, ४, ७, ३, २, २, ७, १, ९, ८, १, ९, २, १, ४, ०, २, ९, ३, ७, ३, ५, ४, ८, १, ६, ६, ६—६, ८, २, ३, १—२, २, ०, २, ९, ५, ४, ५, ९, ८, ४, ०, १, ८, १, ३, २, ७, १, ४, २, २, ३, ४, १, ८, ७, ७, ७ । [अग्ना (०ग्ना) आयाहि वीतये० । ऋ ६,१६,१०, सा १,६६०, तै स २,५,७,३,८,१, तै आ. ३,५,२,१, काठ १९,५, १,६,४,२०,१,४, कपि ३०,३ । अग्निं दूतं × वृणीमहे० । ऋ १,१२,१, सा ३,७९०, अथर्वे २०,१०१,१, तै स २,५,८,५ तै आ ३,५,२,३, काठ २०,१४ । अग्निनामिं समिधयते० । ऋ १,१२,६, सा ८४४, तै स १,४,४,३,३,५,११,५, तै आ. २,७,१२,३, काठ. १,५,१२,२०,१,४,३,४,१९ । अग्निवृत्राणि जह्वनदू० । ऋ. ६,१६,३,४, सा ४,१३९६, तै स ४,३,१३,१; तै आ ३,५,६,१, काठ २,१४,२०,१४ । अग्निं-स्तोमिन वोधय० । ऋ ५,१४,१, तै स ४,१,११,४ । अग्ना (०ग्ने) आयूँपि पवसे० । ऋ ९,६६,१९, सा. ६२७,१,४,६,१,५,१८, तै स १,३,१,४,७,४,२,९,१,५,५,१,६,६,२, तै आ २,६,३,४, तै आ २,५,१ । अग्ने तमघाश्व० । ऋ ४,१०,१, सा ४,३,४,१,७,७, तै स ४,४,४,७ । आभिष्टे अघा० । ऋ. ४,१०,४, तै. चं ४,४,४,७ । पभिर्नो अर्केर्भवा० । ऋ ४,१०,३, सा १,७,७, तै स ४,४,४,७ काठ २०,१४ । अघा ह्यमे० । ऋ ४,१०,२, सा. १,७,८, तै स ४,४,४,७, काठ २०,१४ । अग्ने-स्तोमं मनामहे० । ५,१३,३, सा. १,४,०,५, तै स ५,५,६,१, काठ २०,१४]

अग्रा यो मर्त्यो दुवो धियं जुजोषु धीतिभिः । भंसन्तु पृ प्रं पूर्य्य इषु वुरीतांसे ॥	४४
त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः । त्वया युष्टं वितन्वते ॥	४५
वृषा सोम द्युमं असि वृषा देव वृषव्रतः । वृषा धर्माणि दधिपे ॥	४६
अग्निर्जातो अरोचत मन् देस्यन् ज्योतिषा तमः । अविन्दद्वा अयं स्वः ॥	४७
अग्निं बृहन् ॥	४८
इमं मे वरुण ध्रुषी हवमयां च मृडय । त्वाम्बुवस्युराचुके ॥	४९
तंश्चा याम्य, अग्निनाग्निः ॥	५०
त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्तसुता । संस्त्रा संख्या समिध्वसे ॥	५१
प्रं सं मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्मान् यस्तु आदित्य शिक्षति व्रतेन ।	
न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमेश्हो अश्रोत्यन्तितो न दुरात् ॥	५२
अनमीमासा ईड्या मदनतो मितंज्ञो वरिमन्त्रा पुथिर्वाः ।	
आदित्यस्य व्रतं पृथिव्यन्तो वयं मित्रस्य समुतो स्याम ॥	५३
तत् सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तो वितुत्वं संज्ञभार ।	
यदेदयुक्त हरितः सधस्यादाद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै ॥	५४
यद्रो अश्या हरितः सूर्यस्य चित्रो एतर्वा अनुमाद्यासः ।	
नमस्पन्तो दिवं आ पृष्ठमस्युः परि यात्रापृथिवी यन्ति सूर्यः ॥	५५
त्वमग्ने व्रतपा असि ॥	५६

[अग्रा यो मर्त्यो दुवोऽ० ऋ ६, १४, २, ऋ २०, १४। त्वमग्ने सप्रथा असि० ऋ ५, १३, ४, सा १४०, ७।
 ते आ २, ४, १, ६ नि ६, ७; ऋ २, १४, २०, १५ । वृषा सोम द्युमं (द्युमो) असि० । ऋ ९, ६४, १,
 सा ५०४, ७८१, ते स ४, २, ११, ३, ४, ३, १३, ३, कठ २, १४, २०, १५ । अग्निर्जातो अरोचत० । ऋ. ५,
 १४, ४। अग्ने (अग्ने) बृहन्० । ऋ १०, १, १, ते स ४, २, १, ४, कठ १६, ८, १९, १२, कपि ३२, १।
 इमं मे वरुण ध्रुषी० । ऋ १, २५, १९, सा १५८५, ते स २, १, ११, ६, २, ५, १२, १४, २, ११, ३, ते आ ३,
 ७, ११, ३, १२, ६, ते आ. २, ४, ४, ४, २०, ३; ऋ ४, १६, ११, १२—१३, १२, १५, ११, १३ । तस्या यामि
 ब्रह्मणा० । ऋ १, २४, ११, ते सं २, १, ११, ६, कठ. ४, १६ । अग्निनाग्निः० । ऋ. १, १२, ६, स. ८४४, तं.
 सं १, ४, ४, ६, ३, ३, ५, ११, ५, ते वा २, ७, १२, ३ । त्वं ह्यग्ने अग्निना० । ऋ. ८, ४३, १४, ते स १, ४, ४, ६, ३;
 ३, ५, ११, ५, कठ १५, १२ । प्र स मित्र मर्तो अस्तु० । ऋ ३, ५९, २, ते स ३, ४, ११, ५, नि २, १३, कठ.
 २३, १२ । अनमीमासा० (वास) ईड्या० (ईड्य०) । ऋ ३, ५९, ३, ते स २, ८, ७, ५, तं वा २, ८,
 ७, ४ । तत्सूर्यस्य देवत्वं० । ऋ १, ११, ४, अथर्व २०, १२३, १ ते वा २, ८, ७, १, नि ४, ११। मद्रा
 अश्या हरितः० । ऋ १, ११, ३, ते वा २, ८, ७, १ । त्वमग्ने व्रतपा असि० । ऋ. ८, ११, १; अथर्व.
 १९, ५९, १, ते स १, १, १४, ४, १, २, ३, १, कठ २, ४, ६, २०, कपि ४८, १०]

यद्दो वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरामः ।

अग्निं द्विद्विश्वमापृणाति विद्वान् यैभिर्देवैर्ऋतुभिः कल्पयाति ॥

५७

अग्ने नय ॥

५८

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्च शक्रवाम तदनु प्रवोढुम् ।

अग्निं द्विद्वान्त्सं युजात्सैदु हौता सौ अध्वरान्त्सं ऋतुं कल्पयाति ॥

५९

अग्निः शुचिप्रततमा, उदये शुच्यस्तवा, अक्रन्ददग्नि, नैकोपासा ॥

६०

आयाहि तंपुसा जनिष्वाग्नेऽप्युक्तो अर्षिपा । उपेमाश्च सुपुति मंसु ॥

६१

आ नो याहि तंपुसा जनिष्वाग्ने पावक दीद्यत् । हव्या देवेषु नो दधत् ॥ २ ॥

६२

अग्निं त्वा देव सवितृशान् च वार्याणाम् । सदावन् भार्गमीमहे ॥

६३

मही घोः पृथिवीं च न, स्वामग्ने पुष्करादधि, तमु त्वा दृष्यद्दृषि, स्वाम् त्वा पाथ्यो

६४

वृषा ॥

उत म्रुवन्तु जन्तवा उदग्निर्वृत्रहाजनि । धनंजयो रणे रणे ॥

६५

[यद्दो वयं प्रमिनाम० । ऋ १०, २, ४, अथर्व १९, ५९, २, तै स १, १, १४, ४, कठ ६, १०, कपि ४८, १० । अग्ने नय० । ऋ १, १८९, १, तै स १, १, १८, ३, ४, ४३, १ तै ब्रा २, ८, २, ३, तै आ १, ८, ८, शत ब्रा १४, ८, ३, १, काठ ६, १०, ३, १ कपि २, ८ । आ देवानामपि० । ऋ १०, २, ३; अथर्व १९, ५९, ३; तै स १, १, १४, ३; काठ १८, २१ २, १५ । अग्नि शुचिप्रततमा० । ऋ ८, ४४, २१, तै स १, ३, १४, ८, १, ५, ५, ३, काठ १९, १४, ४०, १४ । उदग्ने शुच्यस्तव० । ऋ ८, ४४, १७, सा १५३४, तै स १, ३, १४, ८, ४, १, १०, ४, ५, ५, ३, २, ८, १४, ४ । अक्रन्ददग्नि० । ऋ १०, ४५, ४, तै स १, ३, १४, २, ४, २, १, २, २, २, कठ २, १४, १९, १४, ४०, १४, १६, ८—१०, १९, ११—१२ कपि ३२, १—२ । नक्तोपासा० । ऋ १, ९६, ५, तै स ४, १, १०, ४, ६, ५, २ ७ १२, ३]

[३] तै स ३, ५, ११, ४, १, ११ । ब्रा ३, ५, ५, ९ । वा ८, ३२, १३, १४—१५, ३२, ११, ३२—३४, १५, २०, २२—२३, ३२, १६, ३, १२, ३, ३, २२, ९, १५—१६, ३०, २, ३६, ३, २०, ८४, २१, १२—२२, २९—४०, ४८—५८, २८, १—२२, २४—४५ ९, १६, १८ २१ १०—११ । कण्व ९, ३१, १४, १४—१५, ३५, १२, ३२—३४, १६, ४१ ४३—४४, ३५, १६, २३, १०, २२—२३, ३०—४१, ४७ ५७, ३०, १—२२, २४—४५ १०, २२, २४, ३, १८, ४३, २४ १३, ३४, २, ३६, ३, २२, ६९ । अग्निं त्वा देव सवितृ० । ऋ १, २४, ३, तै स ३, ५, ११, ३, कठ १५, १२, २८, ७, कपि ४४, ७ । मही घोः पृथिवीं च न० । ऋ १, २२ १३, तै स ३, ३, १०, २, ५, ११, ३ ४, २, ९, ३, कठ १३, ९—१०, १५, १२, १६, १६, २०, ७, ३९ ३ । त्वामग्ने पुष्करादधि० । ऋ ६, १६ १३, वा ९, तै स. ३, ५, ११, ३, ४, १, ३, २, ४, ४, १; काठ १५ १०, १६, ३ । तमु त्वा दृष्यद्ऋषि० । ऋ ६, १६, १४, तै स ३, ५, ११, ३, ४, १, ३, २, काठ १५, १२; १९, ४ । तमु त्वा पाथ्यो वृषा० । ऋ ६, १६, १५, तै स ३, ५, ११, ४, १, ३, ३; काठ १५, १२; १६, ३, कपि ३०, २ । उत म्रुवन्तु जन्तवा (०न्तव.)० । ऋ १, ७४, ३, सा १३८२; तै स ३, ५, ११, ४, काठ १५, १२, ८, १६]

आं यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न विभ्रति । विशाम्रिधिं स्रध्वरंम् ॥ ६६

अं देवं देववीतये भरता वसुधित्तमम् । आं स्वे योनौ निषीदतु ॥ ६७

आं जातं जातवेदसि प्रियं शिशुतातिथिम् । स्योनं आं गृहपतिम् ॥ ६८

अग्निनाग्निं, —स्त्वं ह्यग्ने अग्निना ॥ ६९

तं मज्जयन्त सुकृतं पुरोयागानमार्जिषु । स्वेषु ध्वेषु वार्जितम् ॥ ७०

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

तं ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः ॥ ७१

समिधो अग्रा आज्यस्य व्यन्तु, तनूनपादग्रा आज्यस्य वेत्वि, —डो अग्रा आज्यस्य व्यन्तु, बहिरग्रा आज्यस्य वेतु, दुरो अग्रा आज्यस्य व्यन्तु, —पासानक्ताग्रा आज्यस्य वीतां, देव्या हीताराम्रा आज्यस्य वीतां, तिस्रो देवीरग्रा आज्यस्य व्यन्तु स्वाहा, ऽग्निं स्वाहा, सोमं स्वाहा, ऽग्निं स्वाहा, ऽग्निं होत्रात् स्वाहा, देवा आज्यपां जुषुषां अग्रा आज्यस्य व्यन्तु ॥ ७२

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । सं इदंवेपु गळति ॥ ७३

त्वं नः सोम विश्वतो, ऽग्निर्मूर्धा, भ्रुवो यज्ञस्य ॥ ७४

सोम यास्ते मयोभ्रुव ऊतयुः सन्ति दाशुषे । तभिर्नोऽविता भुव ॥ ७५

यां ते धामानि दिवि यां पृथिव्यां या पर्वतेर्वोपधीन्पुम् ।

तभिर्नो विश्वैः सुमेना अहेडन् राजन्त्सोम प्रीति हव्या गृभाय ॥ ७६

[आ यं हस्ते न । ऋ ६, १६, ४०; ते स ३, ५, ११, ४ । प्र देव देववीतये० । ऋ ६ १६ ४१, ते स ३, ५, ११, ४ काठ १५, १२ । आ जात जातवेदसि० । ऋ ६, १६, ४०; ते स ३, ५, ११, ४ । अग्निनाग्नि० । ऋ १, १२, ६, सा ८४४ ते. स १, ४, ४६, ३, ३, ५, ११, ५; ते वा २, ७, १२, ३, काठ १५, १२; २० १४ । स्व ह्यग्ने अग्निना० । ऋ ८, ४३, १४, ते स १, ४, ४३, ३, ३, ५, ११, ५, काठ १५, १२ । त मज्जयन्त सुकृतु० । ऋ ८, ८४, ८, ते. स ३, ५, ११, ५, काठ १५, १२ । यज्ञेन यज्ञमयजन्त० । ऋ १, १६, ४५०, १० १०, १३, अथर्व ७, ५, १, ते. स ३, ५, ११, ५, ते आ ३, २, ७, अ. वा. १०, २, २, २, काठ १५, १० । अग्ने यं यज्ञमध्वरं० । ऋ १, १४, ते म ४, १, ११, १, काठ २, १४ । त्वं न सोम विश्वतो रक्षा० । ऋ १, ११, ८ ते म २, ३, १४, १, ४, १, ११, १, काठ २, १४ । अग्निर्मूर्धा दिवि० । ऋ ८, ४४, १६, सा. २७, १-३०; ते. म. १, ५, ५, १, ४, ४, १, १, ते वा ३, ५, ७, १, काठ ६, १, १२ १४, २०, १४ । भ्रुवो यज्ञस्य० । ऋ १० ८ ६, ते म ४ ४, ४, १, ते. वा. ३, ५, ७, १; काठ १६, १, ५, २०, १५ । सोम यास्ते मयोभ्रुव० । ऋ १, ११, १०, ते स ४, १, ११, १; काठ २, १४ । यां ते धामानि दिवि० । ऋ १ ११, ४, ते स २, ३, १४, १, ४, १, ११, १, ते. वा. २, ८, ३, ०, काठ १३, १५]

तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥	७७
अचिन्ती यञ्चुक्रुमा देव्ये जने दीनेदक्षैः प्रभृजी पुरुषत्रेता ।	
देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः ॥	७८
पात्रका नः सरस्व, —त्या नो दिवः ॥	७९
पूर्वा गा अन्येन नः पूर्वा रक्षत्रं वैतुः । पूर्वा वाजस्रं सनातु नः ॥	८०
शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यद्विपुरूरे अहन्ती धोरिवासि ।	
विंश्या हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निहं रातिरस्तु ॥	८१
इहेह वः स्वतवसः कंसुयः खर्यत्वचः । यज्ञं मरुता आवृणो ॥	८२
प्रं चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतमसे भरध्वम् ।	
यं सहासि सहस्रा सहन्ते रेजते अग्रे पृथिवीं मरुस्युः ॥	८३
विंशे देवां सुतामृधं शतभिर्हवनश्रुतः । जुषन्तां युज्यं पयः ॥	८४
विंशे देवासो अस्मिधा एहिमायासो अद्रुहः । मेषं जुषन्त वृक्षयः ॥	८५
घात्रा नः पृथिवीं इमं सिध्रमद्यं द्विविस्पर्शम् । यज्ञं देवेषु यच्छताम् ॥	८६
प्रं पूजं पितरा नव्यसीभिर्गोभिः कृणुध्वं सन्दने श्रुतस्य ।	
आ नो धावापृथिवी देव्येन जनेन यातं मङ्घि वा वरूधम् ॥	८७
से हव्यवा, —द्विर्गं स्तोमेन ॥	८८
देवं चर्दिमुमुने वसुधैष्य मेतु, देवीर्दीरो वसुवने वसुधैष्य व्यन्तु, देवीं उपासान्कृता	

[तत्सवितुर्वरेण्यम्० अ ३, ६२, १०, मा १४६०, ते स १, ५, ६, ४, ४, १, ११, १, ते. आ १, ११, २। अचिन्ती यञ्चुक्रुमा० अ ४, ५४, ३, ते म ४, १, ११, १। पावका न सरस्वती० अ १, ३, १०। सा १८९, ते मा. २, ४, ३, १, नि ११, २६, वाठ ४, १६। आ नो दिवः० अ ५, ४३, ११ ते म. १, ८, २२, १, वाठ ४, १६, २०, १५। पूर्वा गा अन्येन ०। अ ६, ५४, ५ ते स ४, १, ११, २, ते मा २, ४, १, ५, वाठ ४, १५, २०, १५। शुक्रते भव्यद०। अ ६, ५८, १, सा ७२, ते म ४, १, ११, २, ते आ. १, २, ४, १०, १, ४, ५, ६, नि १२, १७, वाठ. ४, १५, २०, १५। इहेह वः स्वतवसः० अ ७, ५९, ११। ते आ १, ४, ३, वाठ २०, १५। प्र चित्रमर्कं गृणते०। अ ६, ६३, २ ते म ४, १, ११, ३ ते मा २, ८, ५, ५ नि. ३, २१; वाठ २०, १५। विंशे देवाः कृतापुषः० अ ६, ५९, १०, ते म २, ४, १४, ५, ४, १, ११, ४। वाठ १३, १५। विंशे देवासो अस्मिधा०। अ ६, ३, २। घात्रा न पृथिवी०। अ २, ४१, २०, ते स. ४, १, ११, ४, नि ९, ३८। प्र पूजं पितरा०। अ. ७, ५३, २ ते स ४, १, ११, ४, ते मा २, ८, ४, ७। स हव्यवा०। अ ३, ११, २, ते. स ४, १, ११, ४, ५। अ १९, ४। अनिस् स्तोमेन०। अ ५, १४, १, ते म ४, १, ११, ४]

वसुवने वसुधेयस्य वीतां, देवीं जीर्णी वसुवने वसुधेयस्य वीतां, देवीं ऊर्जाहृती वसुवने वसु-
 धेयस्य वीतां, देवा दैव्या होतारा वसुवने वसुधेयस्य वीतां, देवीस्तिस्तिस्तिस्ती देवीर्वसुवने
 वसुधेयस्य व्यन्तु, देवो नराशंसो वसुवने वसुधेयस्य वेतु, देवो अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा
 मन्द्रः कविः सत्यमन्मायजी होता होतुहोतुरार्यजीया, — नग्ने यान् देवानियाडयं अग्निर्ग्रेयं ते होत्रं
 अमत्सत तां सुसुनुयी होत्रं देवंगमां दिवि देवेषु यज्ञमैरुयेमं, स्विष्टकृत्साग्रे होताभूर्वसुवने
 वसुधेयस्य नमोवाकं वीहि ॥ वाजे वाजे यं नो भवन्तु ॥ ३ ॥

८९-९०

प्र देवं देव्यां प्रियां भरता जातवेदसम् । हव्यां नो वधदानुपहू ॥ ९१
 अयमु प्यं प्र देवयुहोता यज्ञाय नीयते । रथो न योरभीधुतो घृणीवाश्वेनति तमता ॥ ९२
 अयमग्निरुह्यत्यमृतादिव जन्मनः । सहसश्चित् सहीयान् देवो जीवातवे कृतः ॥ ९३

इडायास्त्वा पुदै वयम् ॥ ९४

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तं प्रधुमः सीदु योन्तिम् ।
 कुलार्थिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं न्यु यजमानाय साधु ॥ ९५
 सीदु होतु, — निं होता ॥ ९६

त्वं द्रुतस्त्वमु नः परस्पास्त्वं वस्या ओ वृषभ प्रणेता ।
 अग्ने तोकस्यु नस्तेने तनेनामप्रयुल्लन दीद्यद्वोधि गोपाः ॥ ९७
 अग्निना रयिमश्नत्त पौषुमेवं दिवं दिवे । यशसं वीरवृत्तमम् ॥ ९८
 गयस्फानो अमीवहा नुसुर्वित् पुष्टिर्वधनः । सुमित्रः सोम नो भव ॥ ९९

[वाजे वाजेऽवत० । ऋ ७, ३८, ८ ते स १, ७, ८, २४, ७, १२, १ । दा नो भवतु० । ऋ ७, ३८, ७, ते. म १, ७, ८, २, नि १२, ४४]

[४] ते स ३, ५, ११, १, ५, ११, २, ५, १२ । वा ३४, १५, ११, ३५-३६, १९, ३६, १९, ३६, १९, २६, १-४, १८, ४९, २७, ३९, ३६, ४ । ऋष्य ३३, ९, १२, ३५-३६, १३, १३, ३, २७, २३, १-४, २०, १९, २९, ४४, ३६, ४, १३, ३७ । [प्र देव वेव्या प्रिया० । ऋ १०, १७६, २, ते स ३, ५, ११, १, कठ १५, १२० । अयमु प्यं प्र नेवयुः० । ऋ १०, १७६, ३, ते स. ३, ५, ११, १, कठ १५, १२० । अयमग्निरुह्यत्यमृतादिव० । ऋ १०, १७६, ४, ते स ३, ५, ११, १, कठ १५, १२० । इडा (०ळा) यास्त्वा पुदै वयम्० । ऋ ३, २९, ४, ते स ३, ५, ११, १, कठ १५, १२१ । अग्ने विश्वेभि स्वनीक० । ऋ ६, १५, १६, ते ३, ५, ११, २, कठ. १५, १२० । सीदु होता० । ऋ. ३, २९, ८, ते स ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३, कठ १५, १२, १९, ४, १६, ३, कठ ३०, २ । नि होता० । ऋ. ७, ९, १, ते स ३, ५, ११, २, ४, १, ३, ३ । त्वं द्रुतस्त्वमु न० । ऋ २, ९, २, ते स ३, ५, ११, २ । अग्निना रयिमश्नत्त० । ऋ १, १, ३, ते स ३, १, ११, १, ४, ३, १३, ५ । गयस्फानो (यो देवान्यो) अमीवहा० । ऋ १, २, १, २, १, ८, २, ते स. ४, ३, १३, ५; नि ३, २१, कठ २, १४]

इन्द्राग्नी रोचनां दिवंः पुरि वज्रिषु भूपथः । तद्वां चेति प्रं वीर्यम् ॥ १००

प्रं चर्षणिभ्यः पृतनाह्वेषु प्रं पृथिव्यां रिरिचाथे दिवंश्च ।

प्रं सिन्धुभ्यः प्रं गिरिभ्यो महित्वां प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्स्यन्त्यां ॥ १०१

मरुतो यद्द्र वो दिवंः सुम्नायन्तो हवामहे । आ तू ना उपगन्तन ॥ १०२

या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि द्वाशुपे यच्छताधि ।

अस्मभ्यं तानि मरुतो विंयन्त रयि नो धत्त वृषणः सुवीर्यम् ॥ १०३

इर्मं मे वरुण, तच्चा यामि, कया नः, को अद्य, पिग्नीहि देवा, नमे यद्द्रया, अस्वमे सधिष्टव ॥ १०४

अप्सु मे सोमो अत्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजां । आपश्च विश्वशंभुवः ॥ १०५

उदुत्तमे वरुण पाशुमस्मेत् ॥ १०६

अयु ते हंडो वरुण नमोभिरवु यज्रिभिरामहे हविर्भिः ।

क्षयन्नसंभ्यमसुर प्रचेत्ता राजन्नेनासि शिश्रथः कृतानि ॥ १०७

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हंडोऽवयासिसीष्ठाः ।

यजिष्ठो वद्वितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाथसि प्रमुमुग्ध्यस्मेत् ॥ १०८

स त्वं नो अग्नेऽवमो भुवोवीं नैदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टां ।

अव यस्व नो वरुण र्साणो वीहि मृडीक सुहयो न एधि ॥ ४ ॥ १०९

[इन्द्राग्नी रोचना दिवः०। ऋ ३, ६२, ९, सा ६६९३; ते स ४, २, ११, १, ते वा ३, ५, ७, ३; कठ ४, १५।
 प्र चर्षणिभ्य पृतना०। ऋ १, १०९, ६, ते स. ४, २, ११, १, कठ ४, १५। मरुतो यद्द्र वो०। ऋ ८, ७, ११;
 ते स १, ५, ११, ४ कठ ९, १९ ८, १७, २१, १३; या वः शर्म शशमानाय०। ऋ १ ८५, १२, ते स १, ५, ११, ५,
 ते वा २, ८, ५, ६, कठ ८, १७, २१, १३। इर्मं मे वरुण०। ऋ. १, २५, १९, सा. १५८५, ते स २, १, ११, ६,
 कठ ११, ११, १२, १५। तच्चा यामि०। ऋ १, २४, ११, ते स २, १, ११, ६, कठ १२, १५। कया नधिष्ठ०।
 ऋ. ४, ३१, १, सा. १६९, ६८२, अथर्व २०, १२४, १, ते. स ४, २, ११, २, ते वा ४, ४, २, २, कठ २१, १३।
 को अद्य युक्ते०। ऋ १, ८४, १६; सा. ३४१; अथर्व १८ १, ६, ते स ४, २, ११, ३; नि १४, २५।
 पिग्नीहि देवा० (०देवां)। ऋ १०, २, १, ते स ४, ३, १३, ४; ते वा ३, ५, ७, ५, ६, ११, ४। अग्ने यद्द्रया०।
 ऋ ६, ११, १४, ते स ४, ३, १३, ४; ते वा ३, ५, ७, ६, १२, २। अस्वमे सधिष्टव०। ऋ. ८, ४३, ९, ते स
 ४, २, ३, २, ११, ३; कठ २, ४। अप्सु मे सोमो अत्रवीद०। ऋ. १, २३, २०, १०, ९, ६, अथर्व १, ६, २, ते वा
 २, ५, ८, ६, कठ २, १४। उदुत्तमे वरुण०। ऋ १, २४, १५; सा. ५८९, अथर्व ७, ८३, ३, १८, ४, ६२, ते. स
 १, ५, ११, ३, ४, २, १, ३ नि २, १३, कठ २१ १३। अय ते हंडो (०जो) वरुण०। ऋ. १, २४, १४; ते स
 १, ५, ११, ३. कठ ४०, ११। स्य नो अग्ने वरुणस्य०। ऋ ४, १, ४; ते स २, ५, १२, ३. कठ ३४, १९।
 स त्व नो भग्नेऽवमो०। ऋ ४, १, ५ ते स २, ५, १२, ३. कठ ३८, ११]

अग्निवृत्राणि जङ्घन्तु, त्वं सोमासि सत्पतिः ॥	११०
अनीकैर्देषो अर्दयामि विश्वाभिरूर्तिभिः । रयिं नो घेहि यजियम् ॥	१११
सैनानीकेन सुविदशो अस्मै यथा देवं आयजिष्ठः स्वस्ति ।	
अदग्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमर्दुत रेव्हिदीहि ॥	११२
पिप्रीहि देवा, —नां देवानाम् ॥	११३
सातपना इदं हविर्भिरुत्सर्जुजुएन । युष्माकोर्ता रिशादसः ॥	११४
यो नो मरुतो अभि द्रुहणायुस्तिरश्चितानि वसवो जिघांसति ।	
द्रुहः पाशान् प्रति स मुचाष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ॥	११५
अग्निः प्रत्नेन मन्मना, सोमो गीर्भिष्टा वयम् ॥	११६
गृहमेधासा आगत मरुतो मापभूतन । इमा हव्या जुजुएन ॥	११७
प्र बुध्या व ईरते महांसि प्र नामानि प्रयुज्यवस्तिरध्वम् ।	
सहस्रियं दस्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम् ॥	११८
प्रेद्धो अग, इमो अग्ने ॥	११९
अग्निमीडे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । हांतारं रत्नधातमम् ॥	१२०
वृषा सोम द्युमं असि ॥	१२१

[५] ते घ ४,३,१३ । वा ३३९ १७ ७६,२२-२३ ८,४५ । कण्व ३२,९ १८,७३,२२-२३,८,१६-१७ । [अग्निवृत्राणि जङ्घन्तु० । ऋ ६,१६,३४ वा ४,१३९६ ते घ ४,३,१३,१ । तं. मा ३,५,६,१ । त्वं सोमासि सत्पतिः ० । ऋ १,९१,५, तं. घ ४,३,१३,१ । वा ३,५,६,१ कठ २,१४ । सैनानीकेन सुविदशो ० । ऋ २,९,६ ते घ ४,३,१३,२ । कठ २,१३ । पिप्रीहि देवान् ० । ऋ १०,२,१, ते घ ४,३,१३,४ । तं. मा ३,५,७,६,११,४. कठ २,१५ १८,२१,२०,१५ । भा देवानाम् ० । ऋ १०,२,३ । अयव १९,५९,३ । तं. घ. १,१,१४,३. कठ २,१५ १८,२१ ३५,९ । सातपना इदं ० । ऋ ७,५९,९, अयव ७,७७,१, ते घ ४,३,१३,३, कठ २,१,१३ । यो नो मरुतो अभि ० । ऋ ७,५९,८ । अयव ७,७७,१ । ते घ ४,३,१३,३ । कठ २,१,१३ । अग्नि प्रत्नेन मन्मना ० । ऋ. ८४८,१२ । वा १७११, ते मा ३,५,६,१ कठ २,१४ । सोमो गीर्भिष्टा ० । ऋ. १,९१,११ । तं. मा ३,५,६,१ तं. घ. मा १,५,७. कठ. २,१४ । गृहमेधासा (०स) आगत ० । ऋ. ७,५९,१०, ते घ ४,३,१३,५ । प्र बुध्या व ईरते ० । ऋ ७,५६,१४ । ते घ ४,३,१३,६. कठ. २,१,१३ । प्रेद्धो अग ० । ऋ ७,१,३ वा १३७५, ते घ ४,६,५४ । इमो अग्ने ० । ऋ ७,१,१८ । ते घ ४,३,१३,६. कठ २,१,५,१९,१४. कपि ४८,३ । अग्निमीडे (०डे) पुरोहित ० । ऋ १,१,१ । ते घ. ४,३,१३,३. वि. ७,१५. कठ २,१,४ । वृषा सोम द्युमं (०मो) । ऋ १,६८,१ वा ५०८ ७८१ । ते घ ४,२,१,३,३,१,२. कठ २,१,४,२०,१५]

क्रीडं चः श्रुधो मारुतमनुर्वाणं रथेशुभम् । कण्वा अभि प्रगायत ॥	१२२
अत्यासो न ये मरुतः स्वञ्चो यल्लक्ष्णो न शुभंयन्त मर्याः ।	
ते हर्म्येष्टाः शिशुयो न शुभ्रा वत्सासो न प्रक्रीडिनः पयोर्धाः ॥	१२३
तं हि श्रुन्तो, अग्निमायिम् ॥	१२४
इन्द्राग्नी नवति पुरो द्वासेपत्नीरधूनुतम् । साकर्मैकेन कर्मणा ॥	१२५
श्रुद्धुत्रमुत सनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नीं संहुरी सपर्यात् ।	
इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता ॥	१२६
तमिन्द्रं वाजयामसि ॥	१२७
युजे रथं गाएपुणं हरिभ्यामुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः ।	
विवाधिष्ट स्य रौदसी महित्वेन्द्रो वृत्राण्यप्रती जुषन्वान् ॥	१२८
विश्वकर्मन्, वाचस्पतिम् ॥ ५ ॥	१२९
उग्रन्तस्त्वा हवामहे ॥	१३०
आ नो अग्ने सुचेतुना रथिं विश्वायुपोपसम् । मारुर्डीकं घेहि जीवसे ॥	१३१
त्वं सोम भृहं भगं त्वं यूत भ्रतामृतं । दक्षं दधासि जीवसे ॥	१३२
त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा त्वं रजिष्टमनु नेषि पन्थाम् ।	
त्वं प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रन्तममजन्त धीराः ॥	१३३

[क्रीडं (०ळ) चः श्रुधो० । अ. १,३७,१; तै. सं. ४,३,१३,६; नि. ७,२, कठ. २१,१३ । अत्यासो न ये मरुतः० । अ. ७,५६,१३. तै. सं. ४,३,१३,७ । तं हि श्रुन्तो० । अ. ५,१४,३; तै. सं. ४,३,१३,८; कठ. १९,१४ । अग्निमायि० । अ. १,२२,२; या. ७९१; अथर्व. २०,१०१,२; तै. सं. ४,३,१३,८ । इन्द्राग्नी नवति पुरो० । अ. ३,१२,६; या. १५७६,१७०४; तै. सं. १,१,१४,१; कठ. ४,१५ । श्रुद्धुत्रमुत सनोति० । अ. ३,६०,१. तै. सं. ४,२,११,१,४,३,१३,८, तै. मा. ३,५,७,३; कठ. २१,१३,४,१५,२३,११ । तमिन्द्रं वाजयामसि० । अ. ८,९३,७. या. ११९,१२२२; अथर्व. २०,४७,१,१३७,१२; तै. मा. १,५,८,३; २,४,१,३; कठ. ३९,१२ । युजे रथं गाएपुणं (गयेपुणं) । अ. ७,२३,३; अथर्व. २०,१२,३; तै. मा. २,४,१,३,८,९,५ । विश्वकर्मन् हविषा० । अ. १०,८१,६; या. १५८९; तै. सं. ४,६,२,६,४,३,१३,८; नि. १०,२७ । वाचस्पतिं विश्वकर्मणो० । अ. १०,८१,७. तै. सं. ४,६,२,५; कठ. ११,१३; अथर्व. २८,२]

[६] तं सं. २,३,११ । या. १९,७०,५२-५७,५९,६८ ४९,६१,३३,३६,५५,२७,२७ । काण्व. २१,७०,५१-५८,६१,६७; २९,२६,३२,३६,५५ । उदान्तस्या हवामहे० अ. १०,१६,१२, अथर्व. १८,५६,२,३४; तै. सं. २,६,१२,१; तै. मा. २,६,१३; कठ. २१,१४,३६,११ । आ नो अग्ने सुचेतुना० (०तना) । अ. १,७९,९; या. १५२६; तै. मा. २,४,५,३; कठ. २,१४ । त्वं सोम भृहं भगं० । अ. १,९१,७; तै. मा. २,४,५,३; कठ. २,१४; २०,१५ । त्वं सोम प्रचिकितो० । अ. १,९१,१; तै. सं. २,६,१२,१; कठ. २६,१४]

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः ।	
ध्रुवन्नवातः परिधीं रपोर्णु वीरैर्मिरैर्मर्षवा भग्न नः ॥	१२४
त्वयं सोम पितृभिः सखिदानोऽनु द्यावापृथिवीं आततन्थ ।	
तस्मै त इन्दो हविषा रिधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥	१२५
वर्हिषदः पितर ऊरत्यवीगिमा वो हव्यां चक्रुमा जुषधुम् ।	
त आगतावसा शतुमेनाथा नः शं योरुरपो दधातन ॥	१२६
उपहृताः पितरः सोम्यासो वर्हिष्येषु निधिषु मियेषु ।	
त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधिभुवन्तु तेऽगन्त्वस्मान् ॥	१२७
आहं पितृन्सुविदं अविस्ति नयातं च विक्रमणं च विष्णोः ।	
वर्हिषदः स्वधया ये सुदस्य भजन्ते पित्वस्त इहागमिष्ठाः ॥	१२८
इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्यं ये पूर्वांसो यं उपरास ईषुः ।	
ये पार्थिवे रजस्या निपत्ता ये वा नूनं सुवृज्ज्नासु विश्वे ॥	१२९
उदीरतामवरा उपरासा उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।	
असु यं ईषुरवृका क्रुतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु ॥	१३०
अग्निप्यात्ता ऋतावृधः पितरो मुडता सु नः । दीर्घायुत्वायु जीवंसे ॥	१३१
अग्निप्यात्तानुतुर्मतो हवामहे नराशंसे सोमपीथं यं आशः ।	
ते नो विप्रासः सुहवां मुडन्तु शं नो भवन्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥	१३२
अग्निप्यात्ताः पितरा एहं गच्छतु सदः सदः सदत सुप्रणीतयः ।	
अत्तो हवीं पि प्रयुतानि वर्हिष्यथा रयिं सर्ववीरं दधातन ॥	१३३

[त्वया हि न पितराः ० । ऋ १, १६ ११, ते स. २, ३, १२ १. ऋ २१, १४ । त्वं सोम पितृभिः ० । ऋ ८, ४८ १३, ते स. २, ६, १२, २, गठ २१, १४ । वर्हिषदः पितर ऊरति ० । ऋ १०, १५, ४, अयं १८ १, ११, ते स. २, ६, १२, २, नि ४, २१, ऋ २२ १४ । उपहृताः पितर ० । ऋ १० १५५, अयं १८, ३, ५५, ते स. २, ६, १२, २, ऋ २१, १४ । आहं पितृन्सुविदं न ० (ऋ ०) । ऋ १० १५, ३, अयं १८, १, ५५, ते स. २, ६, १२, २, ऋ २१, १४ । इदं पितृभ्यो नमो ० । ऋ १०, १५ ० अयं १८ १, ५६, ते स. ० ३, १२, ४ । उदीरतामवरा ० (०२) । ऋ १०, १५, १, अयं १८, १, ४४, ते स. ०, ६ १०, ३, नि ११, १८ । अग्निप्यात्ता ऋतावृधः ० । ऋ २१, १४ । अग्निप्यात्तानुतुर्मता ० । ऋ ११ ६१, ऋ २१, १४ । अग्निप्यात्ता पितरा ० (०२) । ऋ १०, १५ ११ अयं १८ ३ ४४ ते स. २, ६, १०, २, ऋ २१, १४]

सं प्रत्नथा सहसा जायमानः सद्यः काञ्चानि वडधत्त विश्वा । आपश्च मित्रं धिपणा च साधन्देवां अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ॥	१४४
सं पूर्वया निविदा कुर्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् । विवस्नुता चक्षुसा घामर्षश्च देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ॥	१४५
ये तानुषुदेवत्रा जेहमाना होत्राविदुः स्तोमृतासो अकैः । आग्ने याहि सुविदत्रेभिरवीक् सत्यैः पितृभिर्धर्मसद्भिः ॥	१४६
प्र चायुमंला बृहतीं मुनीषां बृहद्दयि९ विश्ववार९ रथग्राम् । द्युतधामा नियुतः पत्यमानः कविः कविमियक्षसि प्रयज्यो ॥	१४७
प्र याभिर्यासि दाश्वा९समंला नियुञ्जिर्वाय इष्टये दुरोणे । नि नो रायि९ सुभोजस९ युवस्व नि वीरं गव्यमंश्व्यं च रोधः ॥	१४८
इन्द्र९ वष९ शुनासीरंमस्मिन् यज्ञं हवामहे । सं नुः पर्पदति द्विषः ॥	१४९
सोऽहोरात्रं सोऽर्धमासैः सं मासैः सं ऋतुभिः परि यज्ञं बभूव । स९वत्सरस्य महिमानमेत९ शुनासीरंमिन्द्रमद्याहुवेम ॥	१५०
सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिःकेशं पुरुप्रिय ॥	१५१
तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदासि सूर्य । विश्वमाभासि रोचनम् ॥ ६ ॥	१५२

[२४६२]

७ ॥ इति खिलकाण्डे दशमः प्रपाठकः ॥१०॥

[स प्रत्नथा सहसा०। अ. १, ९६, १। स पूर्वयानिविदा०। अ. १, ९६, २; कठ. २१, १४। ये तानुषुदेवत्रा०।
अ. १, १०५, ९, अथर्व. १८, ३, ४७, ते. आ. २, ६, १६, २; नि. ६, १४। प्र चायुमंलाः बृहती०। अ. ६, ४९, ४।
ते. आ. २, ८, १, १। प्र याभिर्यासि०। अ. ७, ९२, ३, ते. स. २, २, १२, ७, ते. आ. २, ८, १, १, कठ. १०, १२।
स न पर्पदति द्विषः० (दुर्गाणि विश्वा) अ. परि. ३५, १, २६, १९; (च. पा) कठ. २१, १४। सप्त त्वा
हरितो रथे०। अ. १, ५०, ५, अथर्व. १३, २, २३, २०, ४७, २०, आ. ६४०, ते. स. २, ४, १४, ४, वाठ. ९, १९;
११, १। तरणिर्विश्वदर्शतो०। अ. १, ५०, ४, अथर्व. १३, २, १९, २०, ४७, १६, ते. सं. १, ४, ३१, १, ते. आ.
३, १६, १, वाठ. १०, १३]

अथैकादश प्रपाठकाः ।

- इन्द्राग्नी रोचना दिवा, प्र चर्षणिभ्या, इन्द्राग्नी नवतिं पुरा, श्रधद्वयम् ॥ १
- जुष्टो दमूना अतिथिदुरोण इमं नो यज्ञस्यपयाहि विद्वान् ।
- विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामाभुरा भोजनानि ॥ २
- अग्ने श्रधे महते सौमगाय तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु ।
- सं जास्पत्यं सुयममाकृणुष्य शत्रूयतामभितिष्ठा महाशति ॥ ३
- प्र वामचन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी ईषा आवृणे ॥ ४
- उपो ह यद्विदथ वाजिनो गुंघ्राभिर्विप्राः प्रस्वमिच्छमानाः ।
- अर्वन्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जाहुवतो नरस्ते ॥ ५
- अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह यो युधां नृभिः ।
- अग्निरेत्यं रघुष्यदं जेतामपराजितम् ॥ ६
- अग्निस्तुविश्रवस्तमं तुर्विन्नानामुत्तमम् । अर्तुर्न श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति दाशुषे ॥ ७
- यां वा सन्ति पुरुस्पृष्टो निर्युतो दाशुषे नरा । इन्द्राग्नी ताभिरागतम् ॥ ८
- शुचिं नु स्तोमं नयजातमधेन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेधाम् ।
- उभां हि वा स्रहवा जोहवीमि तां वाज्रं सयं जुश्वे धेष्ठा ॥ ९
- पूर्वा गा अन्वेतु नः, शुक्रं ते अन्यत् ॥ १०

[१] वा. ३३, १२, १५, २९-३०, १८, ७२-७३, २६, ६-८, १२, ५१, ३४, १५, २३, ३२, ८, ३२; १३, ३२, ३४, ५५। क. ७, ३०, १२, १६, ५०-५१, २०, ४१-४२, २८, ६-९, १३, ५२, ३३, १, २५, ३४, ९, ३६, १४, ३४, ३३, ३३। [इन्द्राग्नी रोचना विष ० । अ. ३, १२, ९, सा १६९३; ते म ४, २, ११, १, ते वा ३, ५, ७३, कठ ४, १५ । प्र चर्षणिभ्यां (००भ्याः) । अ. १, १०९, ६ ते म ४, २, ११, १, ते वा २, ८, ५, १, कठ ४, १५ । इन्द्राग्नी नवतिं पुर ० । क. ३, १२, ६ सा १५७३, १७०४, ते म १, १, १४, १, कठ ४, १५ । श्रधद्वयम् ०। क. ६, ६०, १, ते म ४, २, ११, १, ते वा २, ८, ५, १, ३, ५, ७, ३, कठ ४, १५ । जुष्टो दमूना अतिथि ०। क. ५, ४, ५ अथर्व ७, ७३, ९ ते वा २, ४, १, १, नि ४, ५ कठ २, १५ । अग्ने श्रधे महते ०। क. ५, २८, ३, अथर्व ७, ७३, १०, ते वा २, ४, १, १, ५, २, ४, कठ, २, १५ । प्र वामचन्त्युक्थिनो ०। क. ३, १२, ५, सा १५७५, १७०३ । उपो ह यद्विदथ-०। ७, ९३, ३, ते वा ३, ६, १२, १ । अग्निर्ददाति सत्पति ०। क. ५, २५, ६ कठ २, १५ । अग्निस्तुविश्रवस्तम ०। ५, २५, ५, कठ २, १५ । या वा सन्ति ०। क. ६, ६० ८ कठ ४, १५ । शुचिं नु स्तोम ०। ७, ९३, १ ते म १, १, १४, १ ते वा २, ४, ८, ३ कठ १३, १५, २१, १३ । पूर्वा गा अन्वेतु नः ० । क. ६, ५४, ५ ते म ४, १, ११, २, ते वा २, ४, १, ५ कठ ४, १५, २०, १५ । शुक्रं ते अन्यत् ०। क. ६, ५८, १ सा ७५, ते म ४, १, ११, २, ते वा २, ८, ५, ३ ते वा १, २, ४, १०, १, ४, ५, ६, नि १२, १७, कठ ४, १५, २०, १५]

क्षेत्रस्य पतिना वयं द्वितेनेव जयामसि । गार्मथं पोपयित्स्वां सं नो मृडातीदृशे ॥ ११

मधुमतीरोपधीर्घां आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।

क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिष्यन्तां अन्वेनं चरेम ॥ १२

संश्च समित् ॥ १३

सखायः संश्च वः सम्यञ्चर्मिषुश्च स्तोमं चाग्नेये ।

वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नप्ते सहस्वते ॥ १४

वैश्वानरो न ऊत्यां, पृष्टो दिवि ॥ १५

ऋतावान् वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषुस्पर्षतिम् । अंजसं घर्ममीमहे ॥ १६

वैश्वानरं तं घामान्याचुके येभिः स्वाविदेभवो भिचक्षण ।

जातं आपुणो भुवनानि रोदुसी अग्रे तां विश्वा परिभूरसि त्मना ॥ १७

इडामग्ने ॥ १८

त्वं नो अग्ने संनुये धनानाश्च यशंसं कारुं कृणुहि स्तवानः ।

अकम् कर्मापसा नरेन देवैर्घावापृथिवीं प्रातृतं नः ॥ १९

वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम गुंजा हि कं भुवनानामभिर्धीः ।

इतो जातो विश्वमिदं विचष्टे वैश्वानरो यतते खर्वेण ॥ २०

अस्माकमग्ने मृगवत्सु धार्यानामि क्षत्रमर्जरं सुवीरम् ।

वयं जयेम शतितनुं सहस्रिणं वैश्वानरं वाजमग्ने तवोतिभिः ॥ २१

विश्वं द्विव्याच पृथिवीवु पृष्टमन्वमन्यत् प्रतिगृभ्णात्यायत् ।

वैश्वानरस्य महतो मुष्टिज्ञां स्योनमंशं मधुमन्मे कृणोमि ॥ २२

[क्षेत्रस्य पतिना० । ऋ ४,५७,१, तै स १,१,१४,२, नि. १०,१५, काठ ४,१५ । मधुमतीरोपधीः० । ऋ ४,५७,३, अथर्व २०,१४३,८ । स२ समित्० ऋ १०,१९१,१, अथर्व. ६,६३,४, तै स २,६,११,४,४,४, ४,४,४, काठ २,१५ । सखाय स२ घा० । ऋ ५,७,१, तै स. २,६,११,४,४,४,४,३, काठ २,१५ । वैश्वानरो न ऊत्यां (ऊतय०) अथर्व ६,३५,१, तै स. १,५,११,१, काठ ४,१६,२०,१५, आ शौ स २,११ । पृष्टो दिवि० । ऋ १,९८,२, तै स १,५,११,१, तै. आ ३,११,६,४, काठ ११,१३ । ऋतावान् वैश्वानर० । अथर्व ६,३६,१, तै स १,५,११,१, काठ ४,१६,६,१०,७,१६ । वैश्वानर तव घामानि० ऋ ३,३,१० । इडामग्ने० (०ळा०) । ऋ. ३,१,२३,५,११,६,११,७,११,१५,७,२२,५,२३, ५, सा ७६, तै स ४,२,४,३, काठ १६,११,१८,२१, कपि. २५,२ । त्व नो अग्ने स्तनये० ऋ १,३१,८ । वैश्वानरस्य सुमतौ० । ऋ १,९८,१, तै स १,५,११,३, नि ७,२२, काठ ४,१६ । अस्माकमग्ने मधुमन्मे० । ऋ ६,८,६, तै स. १,५,११,२, काठ ४,१६]

सं जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यग्निर्द्भ्रतपां अरक्षत । व्य३न्तुर्द्विधममिमीत सुकृतुर्वैश्वानुरो मुद्दिनां नाकमस्पृशत् ॥	२३
यथा ह त्वत् ॥	२४
त्रीण्यायू३पि त्वं जातवेदस्तिस्त्रं आजानीरुपंसस्ते अग्रे । ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यज्ञमानाय शं३ योः ॥	२५
न्य३ग्निं जातवेदस३ होत्रवाह३ यविष्ठयम् । दंधाता देवमृत्विंजम् ॥	२६
इहायास्त्वा पदे वयं, दृधिकाव्णो अकारिपम् ॥	२७
दृधिकावाणं वुवुधानो अग्निमुप वुव उपसु३ वयं गांश्च । व्रधं म३श्चतोर्विरुणस्य वधुं ते विश्वास्मद् दुरितां यावयन्तु ॥	२८
अग्निर्होता न्यसीदद्यजीयानुपस्थे३मातुः सुरभां उ लोके । युवा कविः पुरुनिष्ठं क्रवावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इद्रः ॥	२९
साध्वीमकदेववीति नो अद्य यज्ञस्य जिहामुषिदाम गुह्यम् । स आयुरोगात् सुरभिर्वसानो भद्रामकदेवहृति नो अद्य ॥	३०
यच्चिद्वि ते ॥	३१
महधिदमा एनसो अभीक ऊर्वदिवानामुत मत्पुनाम् । मां ते संखायुः संदुमिद्विषाम यच्छा तोकांश्च संनयायु शं३ योः ॥	३२
मही घोः पृथिवी च नः ॥	३३

[स जायमानः परमे० अ. ६८, २ । यथा ह त्वत्० अ. ४, १२, ६, १०, १२६, ८ । तै. सं. ४, ७, १५, ७, अ. २, १५, ९, १९ । त्रीण्यायू३पि तव० अ. ३, १७, ३ । तै. सं. ३, २, ११, २ । अ. २, १५, १२, १४ । न्य३ग्निं जातवेदसं० अ. ५, २६, ७, अ. २, १४ । इहा (०८०) यास्त्वा पदे वयं० अ. ५, २९, ४, तै. सं. १, ५, ११, १ । अ. १५, १२ । दृधिकाव्णो अकारिपम्० अ. ४, ३९, ६ । स. ३५८ । अथर्व. २०, १३७, ३ । तै. सं. १, ५, ११, ४, ७, ४, १९, ४. ताव्यं अ. १, ६, १७ । तै. मा. ३, ९, ७, ५ । नै. १, ५, १, १, ५, ६, ३, १, १ । अ. ५, ११, ७, ७, ५, ४, ८ । अ. ४, ८, ५, ३ । दृधिकावाणं वुवुधानो० अ. ७, ४४, ३ । अग्निर्होता न्यसीदद्य० अ. ५, १६ । तै. मा. १, ३, १४, १ । अ. २, १५, ७, १६ । साध्वीमकदेववीति० अ. १०, ५३, ३. तै. सं. २, ३, १४, २ । अ. २, १५ । यच्चिद्वि ते० अ. ४, १२, ४, १, २५, १ । तै. सं. ३, ४, ११, ५, ४, ७, १५, ६ । महधिदमा (०८८) एनसो० अ. ४, १२, ५ । अ. २, १५ । मही घोः पृथिवी च नः० अ. १, २२, १३ । तै. सं. ३, ३, १०, २५, ११, ३, ४, २, ९, ३. अ. १३, ९-१०, १५, १२, १६, १६ २०, ७, ३९, ३ । अ. ३०, ९]

घृतघृती भुवनानामभिश्रियोर्नां पृथ्वीं मुधुद्वेषे सुपशसा ।

घात्रापृथिवीं वरुणस्य धर्मिणा विष्कृभिते अर्जरे भूरिरेतसा ॥ १ ॥

३४

पृथुपाजा, —स्त्व० सवाधः ॥

३५

ईडे अग्नि० विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । श्रुष्टीवानं धितावानम् ॥

३६

अग्ने शक्रे ते वयं० यमे देवस्यु वाजिनः । अति द्वेषा०सि तरेम ॥

३७

उप त्वा रण्यसंदशं प्रयस्वन्तः सहस्कृत । अग्ने स०सुजर्महे गिरः ॥

३८

उप छाया०मिव घृणेरगन्म र्गर्भं ते वयम् । अग्ने हिरण्यसंदशः ॥

३९

अग्निर्वृत्राणि जघ्नन्त, त्व० सोमासि सत्पति, —रग्नीपोमा युवंमेतानि, श्रीणांमुदारः ॥

४०

सोमस्य मा तवस० वक्ष्यमे वद्वि चकर्थ विदधे यज्ञधै ।

देवं अछा दीद्युञ्जे अद्रि० शमायं अग्ने तन्वं जुपस्व ॥

४१

सोमापूषणा जन्तना रथीणां जन्तना दिवो जन्तना पृथिन्याः ।

जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपो देवा अकृण्वन्नर्मतस्य नाभिम् ॥

४२

इमौ देवौ जायमानौ जुपन्तेमौ तमा०सि गूहतार्मजुष्टा ।

आभ्यार्मिन्द्रः पृकमा०स्वन्तः सोमापूषंभ्यां जनदुस्त्रियासु ॥

४३

उत नो ब्रह्मन् हविष उक्थेषु देवहृतमः । यं नः शोचा मरुद्वृधोऽग्ने सहस्रसातमः ॥ ४४

[घृतघृती भुवनानां० । ऋ ६,७०,१, सा ३७८]

[२] तै स १,८,२२,२,१,११ वा ३३,९,१२,२२,२१,३-४,८-९,२०,८४। कण्ठ ३२,९,१३,२३,२३,३-४, ८-९,२२,६९ । [पृथुपाजास्त० सवाधः० । ऋ ३,२७,५-६, तै ब्रा ३,६,१,३, काठ ४०,१४ । ईडे (०डे) अग्नि० विपश्चितं० । ऋ ३,२७,२, तै ब्रा २,४,२,४, काठ ४०,१४ । अग्ने शक्रे ते वयं० । ऋ ३,२७,३, तै ब्रा २,४,२,५, काठ ४०,१४ । उप त्वा रण्यसंदशं० । ऋ ६,१६,३७; सा- १७०५, काठ ४०,१४ । उप छायामिव घृणे० । ऋ ६,१६,३८; तै ब्रा. २,४,४,६; काठ ४०,१४ । अग्निर्वृत्राणि जघ्नन्त० । ऋ ६,१६,३९, सा ४,१३९६; तै स ४,३,१३,१,५,६,१, तै ब्रा ३,५,६,१ । काठ २,१४,२०,१४ । त्व० सोमासि सत्पतिः० । ऋ १,९१,५, तै स ४,३,१३,१, तै ब्रा ३,५,६,१; काठ २,१४ । अग्नीपोमा० । ऋ १,९३,१-४,७९-१२,१०,६६७, तै स २,३,१४,१-२; तै ब्रा. २,८,७,९-१०,३,५,७२ । युवमेतानि० । ऋ १,९३,५, तै स २,३,१४,१; तै ब्रा ३,५,७,२; काठ. ४,१६ । श्रीणांमुदार० । ऋ १०,४५,५, तै स ४,२,२,३; काठ २,१५,६६९ । सोमस्य मा तवसं० । ऋ ३,१,१, काठ २,१५ । सोमापूषणा जन्तना० । ऋ २,४०,१, तै स. १,८,२२,५; तै ब्रा २,८,१,५; काठ ८,१७ । इमौ देवौ जायमानौ० । ऋ २,४०,२, तै स १,८,२२,५, तै ब्रा २,८,१,५; काठ ८,१७ । उत नो ब्रह्मन् हविष (०प्रविष)० । ऋ ३,१३,६, काठ २,१५]

नृ नो रास्व सहस्रवचोक्वत् पृष्टिमदसु । द्युमदये सुवीर्यं वपिष्ठमनुपाक्षितम् ॥ ४५

त्वा युजा त्व तत्सोम सख्य इन्द्रो अपो मन्त्रे सस्रुतस्काः ।
अहन्नहिर्मरिणात् सप्त सिन्धुनप्रवृणोर्दपिहितेष खानि ॥ ४६

ऋददरेण सख्या सचेय यो मा न रिप्येद्वर्षश्च पीतः ।
अयं यः सोमो न्यघ्रायस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेभ्यायुः ॥ ४७

त्वं नो अग्ने, स त्वं नो अग्ने, जमिं वः पूर्वं गिरां ॥ ४८

मुधू देववृत्तो रथः शूरो वा पृत्सु कासुचित् ।
देवानां य इन्मनो यजमाना इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ४९

न यजमान रिप्यसि न सुन्वान न देवयो ।
देवानां य इन्मनो यजमाना इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ५०

नकिष्टं कर्मणा नशुभं प्रयोपन्नं योपति ।
देवानां य इन्मनो यजमाना इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ५१

असदन्नं सुवीर्यमुत् त्वदाश्वन्नयम् ।
देवानां य इन्मनो यजमाना इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ५२

उपक्षरन्ति सिन्धुवो मयोभुव ईजानं जु यक्ष्यमाणं च धेनेवः ।
पूर्णन्तं च पपुरि च अत्रस्यवो घृतस्य धारा उपयानि विश्वतः ॥ ५३

सोमारुद्रा युर्वमेतान्यस्मे विक्षा तनूपु भेषजानि घत्तम् ।
अवस्पतं मुञ्चत यन्नो अस्ति तनूपु वदं कृत्वमेतो अस्मत् ॥ ५४

[नृ नो रास्व ०। ऋ. ३, १३, ७। ऋ. २, १५। त्वा युजा तय तत्सोम ०। ऋ. ४, २८, १। ऋददरेण सख्या ०। ऋ. ८, ४८, १०। त. सं. २, २, १३, ३, नि ६, ४। त्वं नो अग्ने ०। ऋ. ४, १, ४, १, ३१, ८, त. घ. २, ५, १९, ३, ३, २, ११, ३। व. आ. ३, ७, ११, ३, १२, ६। तै. आ. २, ४, ४, ४, २०, ३। ऋ. ३४, १९। स त्वं नो अग्नेऽयमे ०। ऋ. ४, १, ५। त. सं. २, ५, १९, ३। ऋ. ३४, १९। अग्निं वः पूर्वं गिरा ०। ऋ. ८, ३१, १४। त. सं. १, ८, २९, ३। ऋ. ११, १२। मधू वयवतो रथाः ०। ऋ. ८, ३१, १५। त. घ. १, ८, २९, ३। ऋ. ११, १२। न यजमान रिप्यसि ०। ऋ. ८, ३१, १६। त. घ. १, ८, २९, ४। ऋ. ११, १२। नाकिं कर्मणा ०। ऋ. ८, ३१, १७। त. सं. १, ८, २९, ४, ऋ. ११, १२। असदन्नं सुवीर्यम् ०। ऋ. ८, ३१, १८, त. घ. १, ८, २९, ४। ऋ. ११, १२। उपक्षरन्ति सिन्धुवो ०। ऋ. १, १९, ४। तै. म. १, ८, २९, ४, ऋ. ११, १२, ११, ५। सोमारुद्रा युर्वमेतानि ०। ऋ. ६, ७४, ३, अथं ७, ४२, १। त. घ. १, ८, २९, ५। ऋ. ११, १२]

सोमरुद्रा धारयेथामसुर्यं प्र वाभिष्टवीडरमधुवन्तु । दमे दमे सप्त रत्ना दधाना शौ नो भूतं द्विपदे शौ चतुष्पदे ॥	५५
सोमारुद्रा विवृहत् ५ विपूचीर्ममीवा या नो गयमाविवेश । आरे वाधेयां निर्ऋतिं पराचेरस्मै भद्रा सौश्रवसानि सन्तु ॥	५६
तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्रा इहं सु मृडतं नः । मुमुक्तमस्मान् गृसितान्भीके प्रयच्छत ५ वृषणा श्रुतमानि ॥	५७
अग्नाविष्णु सजोपसा, ऽग्नाविष्णु महि धाम प्रियं ५ वाम् ॥ अग्नाविष्णु महि तद्वां महित्वं ५ वीथौ घृतस्य गुह्या जुपाणां । दमे दमे सुष्टुतीं वावृधानां तु वा जिह्वां घृतेमाचरण्यत् ॥	५८ ५९
पावका नः सरस्वती ॥ सरस्वत्याभि नो नेपि वस्यो मापस्फरीः पयुमा मां ना आधक । जुपस्व नः सरुया वेश्या च मां त्वत्क्षेत्राण्यरण्यानि गन्म ॥	६० ६१
आ नो दिवः ॥ बृहस्पते जुपस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य । रास्व रत्नानि दाशुपे ॥ एवां पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे युजेविधेम नमसा हविभिः । बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं ५ स्याम पंतयो रयीणां ॥ आ नो मित्रावरुणा घृतेर्गन्व्युतिमुक्षवम् । मध्वा रजा ५ सि सुक्रव ॥ प्र वाहवा सिस्वतं जीवसे ना आ नो गन्व्युतिमुक्षतं घृतेन । आ नो जने श्रवयत ५ युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा ॥	६२ ६३ ६४ ६५ ६६

[सोमारुद्रा धारयेथाम् ० । ऋ ६, ७४, १, काठ ११, १२ । सोमारुद्रा विवृहत् ५ । ऋ ६, ७४, २, अथर्व ७, ४२, १, तै स १, ८, २२, १, काठ ११, १२ । तिग्मायुधौ तिग्महेती ० । ऋ ६, ७४, ४ । अग्नाविष्णु सजोपसा ० । तै स ४, ७, १, ५, ७, ३, २, तै ब्रा ३, ११, ३ । अग्नाविष्णु महि (तद्वां) धाम ० । अथर्व ७, २९, १-२, तै स १, ८, २२, १, २, ५, १२, १, काठ ४, १६ । पावका न सरस्वती ० । ऋ १, २, १०, सा १८, १, तै ब्रा २, ४, ३, १, जि ११, २६, काठ ४, १६ । सरस्वत्याभि नो नेपि ० । ऋ ६, ६१, १४, तै स ७, २, ७, ४, तै ब्रा २, ४, ३, १, ८, २, काठ १७, १८, ३०, ३ । आ नो दिवः । ऋ ५, ४३, ११, तै स १, ८, २२, १, २, ५, १२, १, ३, १, ११, २, काठ ४, १६, २०, १५ । बृहस्पते जुपस्व नो ० । ऋ ३, ६२, ४, तै स १, ८, २२, २, काठ ४, १६, २६, २६, ११, १ । एवां पित्रे विश्वदेवाय ० । ऋ ४, ५०, ६, अथर्व २०, ८८, ६, तै स १, ८, २२, १, तै ब्रा २, ८, २, ८, काठ १७, १८ । आ नो मित्रावरुणा ० । ऋ ३, ६२, १६ सा २२०, ६६३, तै स १, ८, २२, ३ । प्र वाहवा सिस्वतं ० । ऋ ७, ६२, ५, तै स १, ८, २२, ३, तै ब्रा २, ७, १५, ६, ८, ६, ७, काठ १२, १४]

और्वभृगुवच् शुचिममवानर्वदाहुवे । अग्निं सुमुद्रं वाससम् ॥	६७
आं सवश् सुवितुर्वैथा भृगुस्येव भुजिश्च हुवे । अग्निं सुमुद्रं वाससम् ॥	६८
हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यक्रयश्च सहः । अग्निं सुमुद्रं वाससम् ॥	६९
वृषा सोम घुमं असि ॥	७०
आ ये तन्वन्ति रदिमभिस्तिरः सुमुद्रं सर्ववम् । मरुद्भिरग्रा आग्निहि ॥	७१
आ वो यन्तुदद्याहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति ।	
अयं चो अग्निर्मरुतः संमिद्र एतं जुषधं करयो युवानः ॥	७२
ये त्वा देवापिः शुशुचानो अग्र आष्टिपेणो मुनुष्यः समीधे ।	
विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमारया वृष्टिमन्तम् ॥	७३
अग्ने वाघस्व वि मृधो वि दुर्गेहापांमीवामप रक्षाश्मि सेध ।	
अस्मात् सुमुद्राद् वृहतो दिवो नोऽर्षा भुमान्मृष नः सज्जह ॥	७४
प्रियां वो नाम हुवे तुराणामां युचृपन्मरुतो वावशानः ॥	७५
अग्रियसे कं भानुभिः संमिमिधिर ते रदिमभिस्त्वं ऋकृभिः सुस्रादयः ।	
ते वाशीमन्त इष्मिणो अम्भिरवो विद्रे प्रियस्य मरुत्वस्य धाम्नः ॥	७६
मरुतो यद्द वो दिवः ॥	७७
प्रेषामजमेपु विधुरेव रेजते भूमिर्यामेपु यद्दु युज्जते युभे ।	
तें क्रीडयो धेनुयो भ्राज्जदृष्टयः सूर्ये मुहित्वं पत्नयन्तु धृतयः ॥ २ ॥	७८
कया शुभो संवयसः संतीडाः समान्या मरुतः संमिमिधुः ।	
कया मतीं कृता एतास एतैश्चान्ति शुष्मश्च वृषणो वसुर्या ॥	७९

[और्वभृगुवच् शुचिमम० क ८, १०२, ४, या १८, ते म ३, १, ११८, कठ ४०, १४। आ सवश् सजितु-
 र्यथा०। क ८, १०२, ३ ते म ३, १, ११८, गठ ४०, १४। हुवे वातस्वनं कविं०। क ८, १०२, ५ ते म
 ३, १, ११८, कठ ४०, १४। वृषा सोम घुमं (०मां)। क ९, ६३, १, या ५०४, ७८१ ते म ३, २, ११,
 ३, १, १३, ३, कठ ३, १४, १०, १५, १। आ ये तन्वन्ति रदिमभिः०। क ११३, ८। आ वो यन्तुदद्या-
 हासो०। क ५, ५८, ३ ते म २, ५, ५, ३। ये त्वा देवापिः०। क १०, १८, ८, कठ २, १, ५; मि २५, ३,
 ३२, ४। अग्ने वाघस्व वि मृधो०। क १०, १८, १२; ते म ३, ५, ८, ११, कठ २, १, ५। प्रियां वो नाम हुवेः०।
 क ७, ५६, १०; ते म २, १, १३, १, मठ ८, १७। अग्रियसे क भानुभिः०। क १८७, ६; ते म २, १, ११, २,
 ४, २, ११, २, मि ४, १६, कठ ३, १७। मरुतो यद्द वो दिवः०। क ८७, ११; ते म २, १, ११, ४, २, १,
 ११, १, कठ ८, १७ ९, १९ २६, १३। प्रेषामजमेपु विधुरेव०। क १, ८७, ३; ते म ४, ३, १३, ७]

[३] या. ३३, २७, ७८—७९, ३४, ४८। कथ ३२, २७, ७८—७९ ३३, ३३। [कया शुभो संवयसः०। क
 १, १६५, १, कठ ९, १८।

कस्य ब्रह्माणि जुजुषुर्युजानः को अध्वरं मरुता आनुवर्त ।	
श्येनं इव ध्रजतो अन्तरिक्षे केन महो मनसा रीरमाम ॥	८०
कुतस्तमिन्द्र माह्विनः सन्नेक्रो यासि सत्पते किं तु इत्थो ।	
संपृच्छसे समरणः शुभ्रानेगंचेन्तेजो हरिवो यत्ते अस्मे ॥	८१
ब्रह्माणि मे मृतयः यो सुतासुः शुष्म इयति प्रभृतो मे अद्रिः ।	
जोशासते प्रनिहयन्त्युक्थेमा हरी वहतस्ता नो अछ ॥	८२
अतो नयमन्तमभिभुजानाः स्वध्वत्रेभिस्तदनुः शुम्भमानाः ।	
महोभिरंरुर्मुपयुजमहे न्विन्द्रः सुधापंतु हि नो उभृथ ॥	८३
कुरस्या यो मरुतः सुधासीधन्मामेकं समधृत्ताहिरत्ये ।	
अहं २ इद्युग्रंस्तुतिपस्तुतिमान् विश्वस्य शत्रोरंनम २ वधत्तः ॥	८४
भूरि चकथ युज्येभिरस्मे सुमानेभिरुपभ पांस्वेभिः ।	
भूरीणि हि कृणागमा शत्रिष्ठेन्द्रः कृत्वा मरुतो यद्वेशाम ॥	८५
वधी २ वृत्रं मरुत इन्द्रियेण सैन भामेन त्विपो वुभुवान् ।	
अहमेतां मनरे विश्वश्चन्द्राः सुगा अपध्वक्व वज्रमाहुः ॥	८६
अनुत्तमा ते मघधन्नक्रिणं न त्वां अस्ति देवता विदानः ।	
न ज्ञायमानो नशुते न ज्ञातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ॥	८७
एकस्य चिन्मे त्रिभस्त्वोजो यां नु दृधृष्वान् कृण्वे मनीषा ।	
अहं २ इद्युग्रो मरुतो विदानो यानि च्यत्रमिन्द्रा ईदीश एषाम् ॥	८८
अमन्दन्मा मरुतः त्वोमा अत्र यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्रं ।	
इन्द्राय वृष्णे सुमराय मंछ २ संरुपे संप्रापस्तनुे तृन्निः ॥	८९
एवेदेते प्रति मा संस्तुपान्ता अन्त्यः अत्र एषो दंप्रनाः ।	
सचंस्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अछान्त मे छद्रयाथा च नूनम् ॥	९०

[कस्य ब्रह्माणि जुजुषु ०। क १,१६५,२, वाठ. ९,१८। कुतस्तमिन्द्र माह्विन ०। क १,१६५,३, काठ ९,१८। ब्रह्माणि मे मृतय ०। क १,१६५,४, वाठ ९,१८। अतो वयमन्तमभिभुजानाः ०। क १,१६५, ५ वाठ ९,१८। कुरस्या यो मरुत ०। क १,१६५,६, ते ना २,८३,५, वाठ ९,१८। भूरि चकथ युज्येभिः ०। क १,१६५,७, ति ६,७, वाठ ९,१८, २३,११। यधी २ वृत्रं मरुत ०। क १,१६५,८, त ना २,८३,६, काठ ९,१८, २३,११। अनुत्तमा ते मघधन्न ०। क १,१६५,९, वाठ ९,१८। एकस्य चिन्मे ०। १,१६५,१०, वाठ ९,१८। अमन्दन्मा मरुत ०। क १,१६५,११, वाठ ९,१८। एवेदेते प्रति मा ०। क १,१६५,१२ वाठ ९,१८।]

कौं न्वत्र मरुतो मामहे वः प्रयातन् संखीरंछा सखायः ।	
मन्मानि चित्रा अपिवातयन्त एषां भूत नवेदा म क्रुतानाम् ॥	९१
आ यद् दुवस्याद् दुवसे न कारुस्माश्चक्रे मान्यस्यु मेधा ।	
औ पूं वर्त मरुतो विप्रमंछेमां ब्रह्माणि जरितां वो अर्चत् ॥	९२
एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्पस्यु मान्यस्यु कारोः ।	
एषां यासीष्ट तन्ने वयोश्च विद्यामेषश्च वृजेन जीरदानुम् ॥ ३ ॥	९३
इन्द्रश्च वो विश्वतस्परि हवामहे जनिभ्यः । अस्माकमस्तु कैवलः ॥	९४
आ ते शुभो वृषभ एतु पश्चादोत्तरादुधरादां पुरस्तात् ।	
आ विश्वतो अभि संमस्वर्वाडिन्द्र युमंश्च स्वर्देह्यस्मे ॥	९५
मरुतो यद्द वो दिवां, यां वः शर्म ॥	९६
आ तू न इन्द्र वृत्रहन्स्माकमर्धमांगहि । महान्महीभिरुतिभिः ॥	९७
त्वं महं इन्द्र तुभ्यश्च ह क्षा अनु क्षत्रं मश्दना मन्यत् घोः ।	
त्वंश्च वृत्रश्च शूवसा जघन्यान्त्सुजेः सिन्धुश्चंहिना जघ्रसानान् ॥	९८
मरुतो यद्द वो बलं जनुं अचुच्यवतिन । गिरीश्चनुच्यगीतन ॥	९९
ऋषयो वो मरुतो अस्सुयोगधि सहा औजो चाहोर्मा बलश्च हितम् ।	
नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु नो विद्या वः श्रीरधि तनुषु पिपिणे ॥	१००
पुरुत्रो हि सद्येडंति विशो विद्या अनु प्रभुः । समस्तु त्वा हवामहे ॥	१०१
समस्तुभिर्मेषसे वाजयन्तो हवामहे । वाजेषु चित्रराधसम् ॥	१०२

[को न्यत्र मरुतोऽग्न १,१६५,१३, अथ १,१८। आ यद् दुवस्याद् दुवसेऽ । अ. १,१६५,१८, अ. १,१८ । एष वः स्तोमो मरुतः । अ. १,१६५,१५, १६६,१५, १६७,२१, १६८,१०, अ. १,१८]

[४] वा. ३३,६५; ४,१६, ५,१५,२०,३६—३७, ७,४३—४४; ४०,१३, १७,२। काव ३३,६५, ४,२१, ५, २०,३६,४५—४६; १८—२, ४०,१८; १८,१० । [इन्द्रश्च वो विश्वतस्परिः । वा. १,७,१८; ग. १६१०; अथर्व. २०,३९,१; ७०,१६। ते ए. १,६,१२,१, २,३,१४,१। ३,१,११,१; ४,३,१३,८। अ. ८,१७ । आ ते शुभो वृषभः । अ. ६,१९,९, ते वा. २,५,८,१, ८,५,९ । मरुतो यद्द वो दिवाः । अ. ८,७,११ । ते च १,५,११,४, २,१,११,१, ३,१४,४। अ. ८,१७, ९,११, २१,१३ । या व नामः । अ. १,८५,१२, ते च १,५,११,५, २,१,११,१, ३,१४,४ । ते वा. २,८,५,६, अ. ८,१७, २१,१३ । आ नू न इन्द्र वृत्रहन् । अ. ४,२२,१, वा. १८१, अ. ६,१०, २१,१३ । स्य महं (०हो) इन्द्र तुभ्यं । अ. ४,१७,१, अ. ६,१० । मरुतो यद्द वो यलः । अ. १,२७,१२ । ऋषयो वो मरुतोः । अ. १,५७,६ । पुरुत्रो हि सद्येऽऽसिः । अ. ८,११, ५; ४३,२१, वा. १,२६,७; ते वा. २,४,४,४ । समस्त्याप्तमवमः । अ. ८,११, वा. १,२६,८ ।

अग्ने नया, — ss देवानां, त्वमग्ने व्रतपां अस्मि, यद्दो वयम् ॥	१०३
त्वमग्ने व्रतभृन् शुचिरग्ने देवं इहावह । उषु यज्ञं हविर्ध नुः ॥	१०४
व्रतां नु विभ्रद् व्रतपां अदब्धो यज्ञानो देवां अजरः सुवीरः ।	
दधद्रत्नानि समुद्धीको अग्ने गोपार्य नो जीवसे जातवेदः ॥	१०५
श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने द्युमन्तर्माभुर । वंसो पुरुस्पृहं रयिम् ॥	१०६
तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ तुलिमग्ने अन्तित्ता ओत दुरात् ।	
आ भन्दिष्ठस्य सुमर्ति चिकिद्धि महत्ते अग्ने महि वंशुं भद्रम् ॥	१०७
त्वामग्ने वाजसातमं विप्रा वर्धन्ति सुष्टुतम् । मं नो रास्य सुवीर्यम् ॥	१०८
अयं नो अग्नि, — र्नीकैर्द्वेषो अर्दयं, सैतान्किने, — दं विष्णुः, प्रं तद्विष्णुः ॥	१०९
आ वो राजानमध्वरस्यु रुद्रं होंतारं सत्ययज्ञं रोदस्योः ।	
अग्निं पुरा तनयित्नोंरुचिचिाद्विरण्यरूपमवसे कृणुधम् ॥	११०
कार्द्विष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कंढाताय प्रतवसे शुभश्च ।	
परिष्मने नास्त्याय श्वं ब्रवः कंदमे रुद्राय नृधे ॥	१११
उक्षाज्ञाय वशाज्ञाय ॥	११२
वातोपधृत इपितो वंशं अनु त्रिषु यदन्ना वंनिषद्वितिष्ठसे ।	
आ तु यतन्ते र्द्वेषो यथा पृथक् शर्धांस्त्वग्ने अज्राणि धक्षतः ॥ ४ ॥	११३

[अग्ने नय सुपया० । ऋ १, १८९, १, तै. स १, १, १४, ३, ४, ४३, १, तै. आ २, ८, २, ३, तै. आ, १, ८, ८, वात. ना १४, ८, ३, १, काठ ६, १०, ३, १, यवि २, ८ । जा देवाना० । ऋ १०, २, ३, अथर्व १९, ५९, ३, तै. स १, १, १४, ३, वाठ २, १, १८, २१, ५, ९ । त्वमग्ने व्रतपा अस्मि० । ऋ ८, ११, १, अथर्व १९, ५९, १, तै. स १, १, १४, ४, २, ३, १, काठ २, ४, ६, १०, २३, ५ । यद्दो वयम्० । ऋ १०, २, ४, अथर्व १९, ५९, २, तै. सं. १, १, १८, ४, वाठ ६, १०, कपि ४८, १० । त्वमग्ने व्रतभृच्छुवि० (स न. पावक दीद्वि०) । ऋ १, १२, १०, तै. स १, ३, १४, ८, ५, ५, ३, ४, ६, ३, तै. आ २, ४, १, ११ । व्रतां नु विभ्रद् व्रतया० । तै. आ २, ४, १, ११ । श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने० । ऋ २, ७, १, तै. स १, ३, १४, ३ । तुभ्यं भरन्ति क्षितयो० । ऋ ५, १, १०, तै. आ २, ४, ७, ९, काठ ७, १६ । त्वामग्ने वाजसातमं० । ऋ ५, १३, ५, तै. सं. १, ४, ४६, ३, वाठ ६, १० । अयं नो अग्नि० । तै. स. १, ३, ४, १, ४, ४६, ३, वाठ ४, ९, ६, १०, कपि ३, ७ । अनीकैर्द्वेषो अर्दयं० । तै. स. ४, ३, १३, २, काठ २१, १३ । इदं विष्णुर्वि चक्रमे० । ऋ १, २२, १७ । सा २२२, १६६९, अथर्व ७, २६, ४, तै. स १, २, १३, १, तै. आ ३, १, ३, ३, नि १२, १९ वाठ २, १०, कपि ३, ७ । प्र तद्विष्णुं स्ववते० । ऋ १, १५४, २, अथर्व ७, ६, २—३, तै. आ २, ४, ३, ४, नि १, १०, काठ २, १०, २५, ८, कपि २, ४, ४०, १ । आ वो राजानमध्वरस्य० । ऋ ४, ३, १, सा ६९, तै. स १, ३, १४, १, तै. आ २, ८, ६, ९, वाठ ७, १६ । कार्द्विष्ण्यासु वृधसानो० । ऋ ४, ३, ६, वाठ ७, १६ । उक्षाघाय वशाज्ञाय० । ऋ ८, ४३, ११, अथर्व ३, २२, ६, २०, १, ३, तै. स १, ३, १४, ७, वाठ ७, १६, ४०, ५ । वातोपधृत इपितो० । ऋ १०, ११, ७, सा ९८३]

कृणुष्व पाजा इति पञ्च ॥

११४

स ते जानाति सुमतिं य विष्ट य ईवते ब्रह्मणे गातुर्मरुत् ।

विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो घुम्नान्ययो धि दुरो अभिद्योत् ॥

११५

संदमे अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः ।

पिंप्रीपति स्व आपुपि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासुदितिः ॥

११६

अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक् स ते वावाता जरताभियं गीः ।

स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेरन्तु घृन् ॥

११७

इह त्वा भूर्वाचरेदुप त्मन्दोपावस्तदीद्विवाःसुमन्तु घृन् ।

क्रीडन्तस्त्वा सुमन्तसः मपेमाभिं घुम्ना तस्थिवाःसो जन्तानाम् ॥

११८

यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्र उपयाति वसुमता रथेन ।

तस्य त्राता भवति तस्य संसा यस्त आतिथ्यमानुषं जुजोपत् ॥

११९

महो रुजामि वन्धुता वंचोभिस्तन्मा पितृमौतुमार्दन्विषाय ।

त्वं तो अस्य वंचसाधिकिद्धि हौतर्पाविष्ट सुक्रतो दमूनाः ॥

१२०

अस्वमजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्टाः ।

ते पायवः सध्रयश्चो निषद्याग्ने त्व नः पान्त्वमूर ॥

१२१

ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितार्दरधन् ।

ररक्ष तान्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्ता इन्द्रिष्यो नाह देभुः ॥

१२२

त्वया वयं सध्रयन्त्यस्त्वोतास्त्व प्रणीत्यश्याम वाजान् ।

जुभा श्वासा हृदय सत्यतित्पुष्या कृणुद्यहाण ॥

१२३

[५] ते. सं. १,२,१४ । क. १२,१—१२ । यप्. १४,१—१२ । [कृणुष्व पाजा (पजा) प्रसक्तिः । क. ४,४, १—५; ते सं. १,२,१४,१—२, नि. ६,१२; वाठ. ६,११; १०,५; १६,१५; वति. २५,५, १३,९ । स ते जानाति सुमतिं । क. ४,४,६, ते सं. १,२,१४,२; ऋठ ६,११ । संदमे अस्तु सुभग । क. ४,४,७; ते. ग. १,२,१४,३; वाठ. ६,११ । अर्चामि ते सुमतिं । क. ४,४,८; ते सं. १,२,१४,३; वाठ. ६,११ । इह त्वा भूर्वाचरेदुप । क. ४,४,९; ते सं. १,२,१४,४; वाठ. ६,११ । यस्त्वा सध्रयः सुहिरण्यो । क. ४,४,१०; ते सं. १,२,१४,४; वाठ. ६,११ । महो रुजामि वन्धुता । क. ४,४,११; ते सं. १,२,१४, ४; वाठ. ६,११ । अस्वमजस्तरणयः सुशेवा । क. ४,४,१२; ते सं. १,२,१४,५; वाठ. ६,११ । ये पायवः सध्रयन्त्यो । क. १,१४,३, ४,४,१३; ते सं. १,२,१४,५; वाठ. ६,११ । त्वया वयं सध्रयन्त्यस्त्वोता । क. ४,४,१४; ते सं. १,२,१४,६; नि. ५,१५; वाठ. ६,१२,१३ ।]

अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोत्रं च ग्रस्यमानं गृभाय ।	
दंष्ट्राश्लो रक्षसः पा३३स्मान् द्रुहो निर्दो मित्रमहो अवधात् ॥	१२४
अग्नी रक्षासि सेधति शुक्रशोचिरप्रसृत्यः । शुचिः पावकं ईड्यः ॥	१२५
त्वं नः सोम विश्वतः ॥ ५ ॥	१२६
युक्ष्या हि देवहृतमान् ॥	१२७
उत नो देव देवं अछा वोचो विदुष्टरः । श्रद्धिश्चा वाप्या कृधि ॥	१२८
त्वं च ह यद्यविष्टश्च संहसः सून आहुत । ऋतांवा यज्ञियो भुवः ॥	१२९
अयमग्निः सुहसिणः ॥	१३०
तं नेमिभुवो यथा नमस्य संहृतिभिः । नैदीयो यज्ञमङ्गिरः ॥	१३१
तस्मै नूनमभिद्यवे ज्ञाचा विरूप नित्यया । वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम् ॥	१३२
कमु ष्विदस्य सेनयाप्रेरपाकचक्षसः । पणिं गोषु स्तरामहे ॥	१३३
मा नो देवानां च विश्वाः प्रस्नातीभिर्वोक्षाः । कुशं न हासुरङ्गयाः ॥	१३४
मा नः समस्य दूश्छ्यः परिद्वेषो अश्वतिः । ऊर्मिर्न नावमानधीत् ॥	१३५
नमस्ते अग्ना ओजसे गुणान्ति देव कृष्टयुः । अमैरिमित्रमर्दय ॥	१३६
इमं च यज्ञमिदं च वो जुजुपाणं उपोगृहि । सोम त्वं नो वृधे भव ॥	१३७
कुर्वित्सु नो गंडष्टयेऽग्ने सखेपिपो रथिम् । उरुकुदुरुं णस्कृधि ॥	१३८
मा नो अस्मिन् महाधने परा वग्भारभृद्यथा । सखेर्गं च सं च रथिं जय ॥	१३९

[अया ते अग्ने समिधा० । ऋ ४,४,१५, तै. न १,२,१४,६, नि ३,२१; काठ ६,११ । अग्नी रक्षासि सेधति० । ऋ ७,१५,१०; अयमं ८,२,२६, तै. न २,४,१,६; काठ १५,२२ । त्वं न सोम विश्वतः० । ऋ १,११,८, ८,४८,१५, १०,२५,७, तै. स २,३,१४,१,४,१,११,३, काठ २,१४]

[६] तै. स २,६,११ । काठ ७,१७ । वा १३,३७, ३३,४, १५,२१ । वाण १४,३७, ३२,४, १६,४२ । [युक्ष्या हि देवहृतमान्० (०तमौ) । ऋ ८,७५,१ तै. स २,६,११,१, काठ ७,१७, २२,५—६, कपि ३४ । उत नो देव देवं (०यान्) ऋ ८,७५,२, तै. स २,६,११,१, काठ ७,१७ । त्वं च यद्यविष्टश्च० । ऋ ८,७५,३, तै. स २,६,११,१, काठ ७,१७ । अयमग्निः सुहसिणः० । ऋ ८,७५,४, तै. स २,६,११,१, ४,४,४,१, काठ ७,१७, १६,१५ । तं नेमिभुवो यथा० । ऋ ८,७५,५, तै. स २,६,११,१ । तस्मै नूनमभिद्यवे० । ऋ ८,७५,६, तै. स २,६,११, २ । कमु ष्विदस्य सेनयाग्नेः० । ऋ ८,७५,७, तै. स २,६, ११,२, काठ ७,१७ । मा नो देवानां च विश्वा । ऋ ८,७५,८, तै. स २,६,११,२, काठ ७,१७ । मा नः समस्य दूश्छ्यः० । ऋ ८,७५,९, तै. स २,६,११,२, नि ५,२३ । नमस्ते अग्ना (०ग्ना) ओजसे० । ऋ ८, ७५,१०, सा ११, १६४८, तै. स २,६,११,३ काठ ७,१७ । इमं च यज्ञमिदं च वो० । ऋ. १,२१,१०, काठ. २,१४ । कुर्वित्सु नो गण्डष्टये (वि०) । ऋ ८,७५,११, सा. १६४९, तै. स २,६,११,३, काठ ७,१७ । मा नो अस्मिन्० । ऋ ८,७५,१२, सा १६५०, तै. स २,६,११,३, काठ ७,१७]

यस्याञ्जुपन्नमस्विनः शमीमदुर्मस्य वा । तं हेंदुभिर्विधावति ॥ १४०

अन्यमस्त्रिपा इयमग्ने सिपुक्तु दुलुना । वर्धा नो अमुञ्च श्वः ॥ ६ ॥ १४१

॥ इति खिलकाण्डे एकादशः प्रपाठकः ॥११॥ [२६०३]

अथ द्वादश प्रपाठक ।

इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्रावृहस्पती । उक्थं मंदश्च शस्यते ॥ १

असे इन्द्रावृहस्पती रायं धृत्तं शतर्धिनम् । अथापन्तं सहासिणम् ॥ २

एषू पुत्रवाणि तेषु इत्थैतुरा गिरः । एभिर्वर्धासा इन्दुभिः ॥ ३

इमं युजामिदं वचः ॥ ४

त्यान्तु क्षत्रियं अं व आदित्यान् याचिषामहे । सुमूढीकं अभिष्टये ॥ ५

येभ्यो माता मधुमत् पिन्वते पयः पीयूषं वीरदितिरिद्विर्वाहाः ।

उक्थंशुष्मान् वृषभरान्स्वप्नसस्तं आदित्यं अनुमदात् स्वस्तये ॥ ६

धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।

दीर्घा धियो रक्षमाणा असुर्यमुतावानर्धयमाना रुपाणि ॥ ७

त्री रोचना दिव्या धारयन्त हिरण्यया शुक्रयो धारपूताः ।

अवजिना अनवर्धा अदग्धा उरुशंसा रुजवे मर्त्याय ॥ ८

तत्स्वर्यस्य, भद्रा अश्वा, हिरण्यगर्भो, यः प्राणतः ॥ ९

[यस्याञ्जुपन्नमस्विन ० । ऋ ८, ७५, १४, तै स २, ६, ११, ३ । अन्यमस्त्रिपा ० । ऋ ८, ७५, १३, तै स २, ६, ११, ३]

[१] वा २६, १३, ३३, ३७, ५३, १३, ४, २३, १, ३ २५, १०-११, ३४, ५३, ५८, ५६ १६, १, ४८, ५, १५। कण्व. ३२, ३७, ५३, १४, ४, २५ १, ३, २७, १४-१५, ३३, ४१, ४४ ४६, १७, १, ४८, ५, २० । [इदं वामास्ये हविः ० । ऋ ४, ४९, १, तै स ३, ३, ११, १ । असे इन्द्रावृहस्पती ० । ऋ ४, ४९, ४, तै स ३, ३, ११, १ । एषू पुत्रवाणि ० । ऋ ६, १६, १६, सा. ७, ७०५ काठ २, १४, २०, १४ । इमं युजामिदं ० । ऋ १, ११, १०, १०, १५०, २, काठ २, १४ । त्यान्तु क्षत्रियं अवं ० । ऋ ८, ६७, १, तै स २, १, ११, ५ । येभ्यो माता मधुमत् ० । ऋ १०, ६३, ३ । धारयन्त आदित्यासो ० । ऋ २, २७, ४, तै स २, १, ११, ४, तै मा २, ८, १, ६, काठ ११, १२ । त्री रोचना दिव्या ० । ऋ २, २७, ९ । तत्स्वर्यस्य ० । ऋ १, ११५, ४, अथर्व २०, १०३, १, तै मा २, ८, ७, १, नि ४, ११ । भद्रा अश्वा ० । ऋ १, १८५ ३, तै मा २, ८, ७, १ । हिरण्यगर्भो ० । ऋ १०, १२१, १, अथर्व ४, २, ७, तै स ४, १, ८, ३, २, ८, २, ताण्ड्य वा ९, ९, १२, नि १०, २३, काठ ५, ५, ११, १६, १५, २०, ५, ४०, १ । नवि ३२, ७, ४८, १३ । य प्राणतः ० । ऋ १०, १२६, ३, अथर्व ४, २, २ तै स. ४, १, ८, ४, ७, ५, १६, १, काठ ४, १६, ८, १७, १०, १३, २२, १४, ४०, १, ५, ५, १३ ।

वाममद्य सवितर्गामम् श्रौं दिवे दिवे वाममस्मभ्युः सावीः ।

वामस्य हि शंयस्य देव भूरिया धिया वामभाजुः स्वाम ॥

३३

प्र वायुं, प्र याभिः ॥

३४

स्योनां पृथिवि भवानृक्षरां निवेशनी । यंला नः शुम्भु सप्रथः ॥

३५

उडित्था पर्वतानां सिद्धं त्विभिर्पि पृथिवि । प्र यां भूमि प्रवत्वति मुहां हिनीपि महिनि ॥ ३६

पूर्वापरं चरतो माययैतों शिशू क्रीडन्तौ परियातो अधरम् ।

विश्वान्यन्यो भुवना विचष्ट ऋतूश्चरन्तो विदेषजायते पुनः ॥

३७

नगो नवो भवति जायमानोऽह्नां केतुरुपसामेत्यग्रम् ।

भारो दुर्वेभ्यो विदेषात्यायेन् प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः ॥

३८

ययादित्था अश्शुमाप्यारयन्ति यथाक्षितिमक्षितयः पिवन्ति ।

एवास्मानिन्द्रो वृहणो बृहस्पतिराप्यायन्तु भुवनस्य गोपाः ॥

३९

प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजतोऽनीच्या वृत्रहन् वृत्रहासि ।

यत्र यन्ति स्रोत्वास्तजितं ते दक्षिणतो वृषभो ह्वय एधि ॥

४०

अस्येदेवं प्ररिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

स्वराडिन्द्रो देसा आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय ॥

४१

त्वमिन्द्रास्यधिराजस्त्वं भ्राष्टिपतिर्जिज्ञानाम् ।

देवीविश्वस्त्वमता विराजोऽस्यस्वत्क्षत्रमजंरं ते अस्तु ॥

४२

आं यस्मिन्सप्तं ज्ञातवा रोहन्ति पृथ्यां रुहः ।

ऋषिर्ह दीर्घधुन्मा इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः ॥

४३

[वाममद्य सवितर्गामम्० ऋ ७ ७१,६, तै स १४,२३ १, २,२,१२,२ । प्र वायु० । ऋ. ६,४९४, तै
मा २,८,११ । प्र याभि । ऋ ७ २२,३, तै स २,२,१२,७, तै. आ २,८,१,१, कठ १०,१२ । स्वोना
पृथिवि० (नो) । ऋ १,२०,१५, अथर्व १८,२,१९, तै आ १०,१,१०, नि ९,३२, काठ ३८,१३ ।
उडि ऽक्षि)ःथा पर्वताना० । ऋ ५ ८४,१, तै. स २,२,१२,२, नि ११,३७, काठ १०,१२ । पूर्वापरं
चरतो० । ऋ १०,८५,१८, अथर्व ७ ८१,१ १३,२,११ १४,१,२३, तै मा २,७,१२,२, ८,९,३ ।
नगो नवो भवति जायमानो० । ऋ. १०,८५,१९, अथर्व ७,८१,२; १४,१,२४, तै. स ७ ३,५,३, ४,१४,
१, नि ११,६ । प्राच्या दिशि त्वमिन्द्रासि० । तै स २,४,१४,३ । काठ ८ १७ । अस्येदेव प्ररिरिचे० ।
ऋ. १,२,१,९, अथर्व २०,३५,९, तै स २,४,१४,०, काठ ८,१७ । आ यस्मिन्सप्त वासवा० । तै स
१,६ १२,२, तै आ १,८,८, काठ ८,१६]

मदो न यः सोम्यो बोधिवंक्षा वातश्च नु च्वान इन्दुविधाः ।	
स तमुः शुचसे न धरः स स्वैदुषुः शुशुचानो न धर्मः ॥	४४
इन्द्रियाणि शतक्रतो यां ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तान्नि ता आतृणे ॥	४५
अनु ते दायि मह इन्द्रियायु सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहंत्ये ।	
अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृपते ॥	४६
अनवस्ते रथमभ्याय तक्षन् त्वष्टा वंजं पुरुहूत द्युमन्तम् ।	
ब्रह्माणा इन्द्रं मह्यन्तो अर्केरवर्षयन्नृषे हन्तवा उ ॥	४७
वृष्णे यत्ते वृषणो अर्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोपाः ।	
अनश्वासो ये पर्वयोऽर्था इन्द्रेषिता अम्पवतन्त दस्युन् ॥ २ ॥	४८
विवेष यन्मा धिषणा जनान् स्तरै पुरां पार्यादिन्द्रमहः ।	
अहंसो यन्नु पीपर्यथा नो नारैव यान्तुमुभये हवन्ते ॥	४९
अहोमुचे प्रभरेमा मनीषां भूयिष्टदात्रे सुमर्तिमावृणानः ।	
इदमिन्द्र प्रति हृद्यै जुषस्व सत्याः सन्तु यज्ञमानस्य कामाः ॥	५०
त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्र < हवे हवे सुहव < शरमिन्द्रम् ।	
हवे नु शकं पुरुहूतमिन्द्र < स्वस्ति नो मर्षया धात्विन्द्रः ॥	५१
मां ते अस्या < सहसावन् परिष्टा अघाय भूम हरिवः परादः ।	
त्रायस्व नोऽवृकैर्भिवरूथैस्त्वैव त्रियासः सूरिषु स्याम ॥	५२
अनु त्वाहिमे अध देव देवा मदन् विश्वे कर्जितमं कवीनाम् ।	
करो यत्र वरिवो बाधिताय दिवे जनाय तुन्वे गुणानः ॥	५३

[इन्द्रियाणि शतक्रतो० । ऋ ३, ३७, ९, अथर्व २०, २०, २, ५७, २; ते स १, ६, १२, १, २, ५, १२, ५, कठ ८, १६ । अनु ते दायि मह० । ऋ ६, २५, ८, ते स १, ६, १२, १, ते ब्रा. २, ८, ५, ७, कठ ८, १६ । अनवस्ते रथमभ्याय० । ऋ ५ ३१, ४, सा ४३९ ४४०, ते स १, ६, १२, ६, ते ब्रा २, ८, ४, ३, कठ ८, १६ । वृष्णे यत्ते वृषणो० । ऋ. ५, ३१, ५ ते स १, ६, १२, ६ ते ब्रा २, ८, ४, ३, कठ ८, १६]

[३] वा १२, ४४, ५१, २०, ५०, ८, ४४ १८, ७०-७१ ३४, १३, २१, ३ । याव १२, ८१, १३ ४१, ५२, २०, ३५, ८, २५, २०, ३९-४०, ३३, ७, २३, ३ । [विवेष यन्मा धिषणा० । ऋ ३, ३२, १४ ते स १, ६, १२, ३, २, ५, १२, ५, ते ब्रा २, ६, ९, १, कठ ८, १६, २८, ७ । अहोमुचे प्रभरेमा० । ते स १, ६, १२, ३, २, ५, १२, ५, कठ ८, १६ । त्रातारमिन्द्रमवितार० । ऋ ६, ४७, ११, सा ३३३ अथर्व ७, ८६, १, ते स १, ६, १२, ५, कठ १७, १८ । मां ते अस्या < सहसावन्० । ऋ ७, १९ ७, अथर्व २०, ३७ ७ ते स १, ६, १२, ५ । अनु त्वाहिमे अध वेप० । ऋ ६, १८, १४, कठ ८, १६]

- वृहस्पतिः प्रथमं जायमानो महो ज्योतिषः परमं व्योमन् ।
 सप्तास्यस्तु निजातो रवेण विं सप्तराशिरधमत्तमासि ॥ १०
- यदा वाजमसनद्विश्वरूपमा घामरुद्धदुत्तराणि सन्त ।
 वृहस्पतिश्च वृषणश्च वर्धयन्तो नाना संतो विभ्रुतो ज्योतिरासाम् ॥ ११
- वृहस्पतिश्च हवामहे विश्वतः संगणश्च वयम् । उप नो युञ्जमागमत् ॥ १२
- स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन वलश्च शुरोज-फलिंगश्च रवेण ।
 वृहस्पतिरुसिया हव्यर्षदः कनिकदद्वावशतीरुदाजत् ॥ १३
- ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्तां सूक्तस्य बोधि तन्नयं च जिन्व ।
 विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा वृहद्देम विदधे सुवीराः ॥ १४
- ब्रह्मणस्पते सूर्यमस्य विश्वहा रायः स्याम रश्चो वयस्वतः ।
 वीरेषु वीरं उपपृङ्धि नस्त्वश्च यदीशानो ब्रह्मणा वैपि मे ह्वम् ॥ १५
- उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वमहे ।
 उप प्रयन्तु मरुतः सुदानवा इन्द्र प्राशर्भुवा संचा ॥ १६
- अत्रिरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बाहिरध्वरं ।
 ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवं अत्रो वरेण्यम् ॥ १७
- नमस्ते रुद्र मन्यव, इमा रुद्राय ॥ १८
- को अद्वा वेद क इह प्रयोचत कुता आज्ञाता कुत इयश्च विंसृष्टिः ।
 अवाग्देवा अस्य विसर्ज्जिनेनाथा को वेद यत् आवभूव ॥ १९
- इयश्च विंसृष्टिर्गत आवभूव यदि वा दधे यदि वा न ।
 यो अस्याध्वक्षः परमं व्योमन्तो अङ्ग वेद यदि वा न वेद ॥ २०

[वृहस्पतिः प्रथमं वा. ४, ५०, ४; अथर्व. २०, ८८, ४; तै. जा. २, ८, २, ७, कठ. १७, १८ । यदा वाजमसन-
 नदा वा. १०, ६७, १०, अथर्व. २०, ९१, १० । स सुष्टुभा स ऋक्ता वा. ४, ५०, ५; अथर्व. २०, ८८, ५;
 तै. सं. २, ३, १४, ४, कठ. १०, १३ । ब्रह्मणस्पते त्वमस्य वा. ४, २३, १९; २४, १९; तै. वा. २, ८, ५, १ ।
 ब्रह्मणस्पते सूर्यमस्य वा. ४, २४, १५; तै. जा. २, ८, ५, २ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते वा. ४, ४०, १; तै. वा.
 ४, २, १; कठ. १०, १३ । अत्रिरुक्थे पुरोहितो वा. ४, २७, १; सा. ४८; कठ. १०, १३ । नमस्ते रुद्र
 मन्यव वा. तै. सं. ४, ५, १, १; कठ. १७, ११; कपि. २७, ६ । इमा रुद्राय वा. १, ११४, १; तै. सं. ४, ५, १०, १;
 कठ. १७, १६, कपि. २७, ६ । को अद्वा वेद क इह वा. १०, १२९, ६; तै. वा. २, ८, ९, ५ । इयश्च
 विंसृष्टिर्गत आवभूव वा. १०, १२९, ७; तै. वा. २, ८, ९, ६]

इदं विष्णुविचक्रमे ॥

२१

तदस्य प्रियमग्निं पाथो अथां नरो यत्र देवयज्ञो मदान्ति ।

उरुकर्मस्य सं हि बन्धुरित्था विष्णोः पुदे पुरमे मध्वा उतसुः ॥

२२

विश्वे देवा ऋतावृधः ॥

२३

विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अन्तरिक्षे यं उपं यंवि ष्ठ ।

ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यासिन् बर्हिषि मादयधम् ॥

२४

इन्द्राणीं पत्या सुजितं जिगाय संना इ नाम प्रथिमीं धनंजया विश्वेषुचा अदितिः सूर्यत्वक् ।

इन्द्राणीं प्रासहा संजेषन्तो तस्यै त एनां हविषा विधेम ॥

२५

उपप्रेहि वाचस्पते देवं मनसा सह । वसुपते विरमय मय्येवं तरेन्वं मम ॥

२६

ये त्रिसुताः पुरियन्ति विश्वा रूपाणि विभ्रतः ।

वाचस्पतिर्बला तेषां तरेन्वोऽद्य दधातु मे ॥ १ ॥

२७

अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्यात् सोमो रुद्रैर्भिरधत्तु त्मना ।

इन्द्रो मरुद्भिर्ऋतुथा कुणोत्वादित्यैर्नो बरुणः शर्म य सत् ॥

२८

संमग्निर्वसुभिर्नो अव्यात् सं सोमो रुद्रियाभिस्तनुभिः ।

संमिन्द्रो रातहव्यो मरुद्भिः समादित्यैर्वरुणो विश्वेदाः ॥

२९

अग्ने दां दाशुपे रथिं वीरं न्तं परीणसम् । शिश्रीहि नुः घनुमंतुः ॥

दां नो अग्ने शर्तिनां दां सुहासिणो दुरो नं वाजं श्रुत्यां अपावृधि ।

प्राचीं द्यावापृथिवीं ब्रह्मणा कृधि इस्वर्णं शुक्रमुपमो विद्विद्युतुः ॥

३१

हिरण्यपाणिमूतये सवितारमुपह्वये । सं चेत्ता देवता पदम् ॥

३२

[इदं विष्णुविचक्रमे० । ऋ १,२२,१७, सा. २२२,१६६९, अथर्व ७,२६,४, तै स १,७,१३१, तै जा. ३,१,३, मि १२,१९; काठ २,१०, वषि २,४ । तदस्य प्रियमग्निं पाथो० । ऋ. १ ६५४,५, तै जा २, ४,६,२, ८,३,२ । विश्वे देवा ऋतावृधः० । ऋ. ६,५२,१०, तै सं २,४,१४,५,४,१,११,४; गठ १३,१५ । विश्वे देवा शृणुतेमं० । ऋ ६ ५२,१३, तै सं. २,४,१४,५, ४,१,१२,४, तै. जा २,८,६५]

[१] वा. २२,१०; ८,६; ३३,५५; २७,२७, ३५ २१, ३६ १३ । कण्व. २२,१४, ८,५, ३२,५५, २९,२६; ३५ ५४; ३६,१३ । [अग्निः प्रथमो वसुभिः । तै स. २,१,११,२; काठ १०,१२ । समग्रवसुभिर्नो० । तै स २,१, ११,२; काठ. १०,१२ । अग्ने दां दाशुपे० । ऋ. ३,३४,५, तै स. २,२,१२,६; काठ ६,१० । हिरण्यपाणि- मूतये० । ऋ १,२२,५; तै स १,४,२५,१, २,२,१२,२]

अनु धावापृथिवीं तत्ता ओजोऽमृत्या जिहत इन्द्र देवाः ।	
कृष्णां कृत्वा अकृतं यत्ते अस्त्युक्थं नवीयो जनयस्य युज्ञे ॥	५४
अभि प्रभर धृपता धृपन्मनुः श्रुथिचे असद्गृहत् ।	
अर्पन्त्वापो जग्मा वि मातरो इन्द्रो वृत्रं जुया स्रुः ॥	५५
अस्मा इदु प्रभुरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।	
गोर्नि पर्व विरदा तिरश्चैष्यर्षास्त्र्यपां चरथ्वै ॥	५६
वि न इन्द्र मूधो जहि नीचां युष्ट पृतन्यतः ।	
अधस्पदं तमी कृधि यो अस्मै अभिदासति ॥	५७
मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः पुरावता आजगन्था परस्याः ।	
सकं सश्यायु परिमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताडि वि मूधो रुदस्व ॥	५८
आकरे वसोर्जिता पुनस्यतेऽनेहसः स्तुभा इन्द्रो दुवस्पति ।	
विवस्वतः सद्गना आ हि विप्रिये सत्रासाहमभिमातिहन् स्तुहि ॥	५९
त्वं सुपत्नान् पृतनासु जिष्णुरिन्द्राभिपाडुभिमातीरपमन् ।	
पिवा सोमं वज्रवाहो विषद्यास्मभ्यं पूर्णा र्वेस्त्रासुखाय ॥	६०
पुरुष्टुतस्य नामभिः श्रतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीसहः ॥	६१
नामानि ते शतक्रतो विद्याभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिपाहे ॥	६२
अर्वावतो ना आगहि परावतश्च वृत्रहन् । इमा जुपस्य नो गिरः ॥	६३
यदन्तरा पुरावतमर्वावतं च ह्ययसे । इन्द्रेहं तता आगहि ॥	६४
एन्द्र सानसिं रथिं सजितान् सदासहम् । र्वपिष्ठमूतये भर ॥	६५

[अनु धावापृथिवी तत्ता० । ऋ ६ १८, १५, वाठ ८, १६ । अभि प्रभर धृपता० । ऋ ८, ८९, ४; काठ ८ १६ । अस्मा इदु प्रभुरा० । ऋ १ ६१, १२, अथर्व २० ३५ १२, नि ६ २०, वाठ ८, १६ । वि न इन्द्र मृगो० । ऋ १०, १५२ ४, सा १८६८, अथर्व १ ०१, २, तै स १, ६ १२, ४, २, ५, १२, ५, नि ७, २ । मृगो न भीमः कुचरो० । ऋ १०, १८०, २, सा १८७३, अथर्व ७, ८४ ३, तै स १ ६ १२, ४, वाठ ८, १६ । आकरे वसोर्जिता० । ऋ ३ ५१ ३ । पुरुष्टुतस्य धा(ना०)मसि० । ऋ ३, ३७ ४, अथर्व २०, २९ ४ । नामानि ते शतक्रतो० । ऋ ३, ३७ ३, अथर्व २० १९, ३ । अर्वावतो ना (न) आगहि० । ऋ ३, ४०, ८, अथर्व २०, ६, ८ । यदन्तरा परावतम्० । ऋ ३ ४० ९, अथर्व २०, ६, ९ । एन्द्र सानसिं रथिं० । ऋ १, ८, १, वा, १२९, अथर्व २०, ७०, १७ तै, स, ३, ४ ११, ३, तै प्रा. ३, ५, ७, ३]

प्रससाहिपे पुरुहूत शत्रून् ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रतिरस्तु । इन्द्राभ्र दक्षिणेना वक्ष्मि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम् ॥	६६
इन्द्रं नरो नेमधिता हवन्ते यत्पार्या युनज्जुते धियस्ताः । शरो नृपाता श्वसथकानं आ गोमति ब्रजे भुजा त्वं नः ॥	६७
हृदं न हि त्वा न्युपन्त्युर्मयो ब्रह्मानीन्द्र तव यानि वर्धना । त्वष्टा चित्ते युज्यं वावृधे श्वस्ततक्ष वज्रमभिभूत्योजसम् ॥	६८
अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रघीरिव प्रवणे ससुरूतयः । इन्द्रो यद्वज्री धृपमाणो अन्धसा भिमद्वलस्य परिधीरिव त्रिनः ॥	६९
तमिन्द्रं वाजयामसि, युजं रथम् ॥	७०
वृत्रतरं मघदानं शचीपतिमिन्द्रं गिरो वृहतीरभ्युनूपत । वावृधानं पुरुहूतं सुवृक्तिभिरमत्यं जरमाणं दिवं दिवे ॥	७१
अहन वृत्रं वृत्रतरं व्यसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन । स्कंधासीन् कुलिशेना विवृक्णाहिः शयत उपपृक् पृथिव्याः ॥	७२
अभितिष्ठ पृतन्यतोऽधरे सन्तु शत्रवः । इन्द्र इव दस्युहां भुजापः क्षेत्राणि संजय ॥ आशीर्ना ऊर्जमुत सुप्रजास्त्वमिपं दधातु द्रविणं संवर्चसम् ।	७३
संजयन् क्षेत्राणि संहसाहमिन्द्र कृपानां अन्यं अघ्नान्तसर्पलान् ॥	७४
त्वमिन्द्रास्पधिराजः ॥	७५
इन्द्रो जयति नं पराजयते अधिराजो राजसु राजयते । विश्वो अभिर्ष्टिः पृतना जयत्युपसद्यो नमरेस्यो रथासत् ॥	७६

[प्रससाहिपे पुरुहूत० । ऋ १०, १८०, १. तै स ३, ४, ११ ४. तै ब्रा २, ६, ९ १, ३, ५, ७, ४. वाठ ३८ ७, १०, १२ । इन्द्रं नरो नेमधिता० । ऋ ७, २७, १. सा. ३१८. तै स १, ६, १०, १. तै ब्रा २, ८, २५ । हृदं न हि त्वा० । ऋ १, ५२ ७ । अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य० । ऋ १, ०२, ५ । तमिन्द्रं वाजयामसि० । ऋ. ८, ९३, ७; मा. ११९, १२२२ अथर्व २०, ४७, १ १३७, १२. तै ब्रा १, ०, ८, ३, २, ४, १, ३. वाठ ३९, १२ । युजे रथम्० । ऋ. ७, २३, ३. अथर्व २०, १२, ३. तै ब्रा २, ४, १, ३. ८, २, ५ । अहन वृत्रं वृत्रतरं० । ऋ. १, ३२, ५. तै ब्रा. २, ५, ४, ३. जि ६, ४ । अभितिष्ठ पृतन्यतो० । तै मा. २, ४, २, ९ । आशीर्ना ऊर्जमुन० । तै स ३, २, ८, ५. वाठ ५, ० । त्वमिन्द्रास्पधिराजः० । ऋठ ८, १७ । इन्द्रो जयति न० । तै स २, ४, १४, २]

आं ते मह इन्द्रोत्सुग्र संमन्यवो यत्समरन्त सेनाः ।	
पताति दिद्युर्नर्यस्य बाहोर्मा ते मनो विष्णुश्चर्षिचारीत् ॥	७७
यो जात एव प्रथमो मनुस्वान देवो देवान् कतुना पर्यभूयत् ।	
यस्य शुष्माद्रौदसी अम्यसेतां नृम्णस्य मूर्हा सं जनासा इन्द्रः ॥	७८
मन्युरिन्द्रो मन्युरेवासु देवो मन्युर्होता वरुणो विश्ववेदाः ।	
मन्युश्च विश ईडते मानुषीर्या अवा नो मन्यो तपसा सजोपा ॥	७९
त्वश् हि मन्यो अभिभूत्वोजाः स्वयंजो भामो अभिमातिपाहः ।	
विश्वचर्षणिः सद्गुरिः सहावान्त्स ह्यमानो अमृताय गच्छत् ॥	८०
ईडामग्ने, त्वं नो अग्ने, किमिति विष्णो, अं तत्ते अर्घ ॥	८१
दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वसु प्रयच्छसि । यज्ञमानाय सुन्वते ॥	८२
भद्रां ते हस्तां सुकृतोत् पाणीं प्रयन्तारां स्तुवते राध इन्द्र ।	
कां ते निपद्भिः किमु नो ममत्सि किं नोद्दु हर्षसे दातुवां उ ॥ ३ ॥	८३
इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ।	
दीर्घप्रयज्यमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दूढयः ॥	८४
सप्राडन्यः सरोडन्य उच्यते वा महान्ता इन्द्रावरुणा महावद्य ।	
विश्वे देवासः परमं व्योमनि सं चामांजो वृषणा सं बलं दधुः ॥	८५

[आ ते मह इन्द्रोत्सुग्र० । ऋ ७,२५,१ ते स १,७,१३,२, ते वा ३,८,३,३, काठ ८,१६ । यो जात एव प्रथमो० ऋ २,२२,१; अथर्व २०,३६,१, ते स १,७,१३,२, ते वा २,८,३,३, नि ३,२१, १०,१०, काठ ८,१६ । मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास० । ऋ १०,८३,२, अथर्व ४,३२,२, ते वा. २,४,१,११ । त्वश्चि मन्यो अभिभूत्वोजा० । ऋ, १०,८३,४, अथर्व ४,३२,४ । इडा (०ळा०) मन्त्रे० । ऋ ३,१,२३, ५,११, ६,११, ७,११, १५,७, २२,५, २३,५, सा. ७३, ते स ४,२,४,३, काठ १६,११; १८,२१, वपि. २५, २ । त्वं नो अग्ने० ऋ ४,१४, १,३१,८, ते. स. २,५,१२,३, काठ ३४,१५ । किमिति विष्णो० ऋ ७,१००,६, सा १६२५, ते स २,२,१२,५, नि. ५८ । प्र तत्ते अद्य० ऋ ७,१००,५, सा. १६२६, ते स २,२,१२, ५, नि ५,९ । दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो० ऋ ८ १७,१०; अथर्व २०,५,४; काठ ६,१० । भद्रां ते हस्तां ऋ ४,२१,९]

[४] वा. ३३,३६-३७,४२; १९,३८,३५ १६. ३,२९,५२, ४,३७, २६,१-२,५-६, १८,७२-७३, २६,८, २७, ३५,३७, ३६,८, १५,५२ । ऋण ३२,३६-३७,४०, ८,१९, २१,४०, २९,२७, ३५,४८, ३,३७,६०, ४,४९, २३,१-२,५-६, २०,४१-४२, २८८, २९,४०,४२, ३६८, १६,७३ । [इन्द्रावरुणा युवमध्वराय० ऋ ७, ८०,१ ते स २,५,१२,०, ते वा २,८,४,५, नि ५,० । सप्राड(०ळा)न्यः स्वराड(०ळा)न्यः ऋ. ७,८२,२]

विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहताः सनुयाम वाजम् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥	८६
एनां मुखेन वार्यमिन्द्रवन्तोऽचिष्याम वर्जने विश्वं जतीं । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥	८७
कुत्राचिद्यस्य समृतौ रण्यां नरो नृपदने । अहन्तश्चिद्यमिन्धुते संजन्मयन्ति जन्तवः ॥ सं यद्विषो वनामहे सं हव्यां मानुषाणाम् ।	८८
उत युम्नेस्य श्वस ऋतस्यु रश्मिमाददे ॥ यदुद्यं सूर्यं त्रवोऽनागा उद्यन्मित्राय वरुणाय सत्यम् । वयं देवत्रादिते स्याम तव त्रियांसो अयमन् गृणन्तः ॥	८९
उद्वां पृक्षांसो मधुमन्तो अस्थुरां सूर्यो अरुहच् शुक्रमर्षः । यस्मा आदित्या अघ्नूनो रदन्ति मित्रो अयमा वरुणः सज्जोपाः ॥	९०
उपेमसृक्षि वाज्युर्वृचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे । अपां नपादाशुहेमा कुर्वित्सं सुपशसस्करति जौपिपादि ॥	९१
समन्या यन्ति ॥	९२
अपां नपादां हांस्थादुपस्यं जिह्वानामूर्ध्वो विद्युत् सं वसानः । तस्य ज्येष्ठं महिमान् सं वहन्तीर्हिरण्यवर्णाः परियन्ति युहीः ॥	९३
तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परियन्त्यापः । सं शुक्रेभिः शिक्रीभी रेवेदुर्विर्दीदायानिध्मां घृतनिर्णिगणस्तु ॥	९४
अग्रा आयूपि पवसे ॥	९५

[विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो० क. १,१००,१९; १०२,११, काठ. १३,११ । तन्नो मित्रो वरुणो० । क. १,९४,१६; ९५,११. ९६,९, ९८,३, १००,१९. १०१,११. १०२,११, १०३,८, १०५,१९, १०६,७, १०७,३, १०८,१३, १०९,८, ११०,९, १११,५ ११२,२५, ११३,२०, ११४,११, ११५,६, नि. ५,११; तै. जा. २,८, ७,२, तै. आ. ४,४२,३, काठ. १३,११ । एनां मुखेन (गृपेण) वायुम्० । क. १,१०५,१९, नि. ५,११ । कुत्राचिद्यस्य समृतौ० क. ५,७,२, तै. स. २,११,१.३ । सन् यद्विषो० क. ५,७,३, तै. सं. २,१,११,३ । यदद्य सूर्यं त्रवोऽनागा० । क. ७,६०,१ । उद्वां पृक्षांसो मधुमन्तो० । क. ७,६०,४ । उपेमसृक्षि वाज्यु० । क. २,३५,१, काठ. १२,१५, मा. औ. ६,१३ । समन्या यान्ति० । क. २,३५,३; सा. ६०७, तै. स. २,५,१२,१; कपि ४८,४ । अपां नपादा० । क. २,३५,३; तै. स. २,५,१२,१ । तमस्मेरा युवतयो० । क. २,३५,४, तै. सं. २,५,१२,२ । अग्रा(०३३)आयूपि० । क. ९,६६,१९; सा. ६२७,१४६४, १५१८, तै. मा. २,६,३,४, तै. आ. २,५,१, तै. स. १,३,१४,७, ४,२९,१; ५,५,१, ६,६,२, काठ. ४,११, कपि ३,९,८,५]

आयुर्दा देव जरस् < वृणानो वृत्प्रतीको घृतपृष्ठो अग्रे ।	
घृतं पिबन्नमृतं चारुं गन्धं पितेव पुत्रं जरस् म एमम् ॥	९७
गयस्कानो अमीवहा ॥	९८
या ते धामानि हविषा यजन्ति तां ते विश्वा परिभूरस्तु यवम् ।	
गयस्कानः प्रतरुणः सुवीरोऽवीरुहा प्रचरा सोम दुर्वान् ॥	९९
सुत्रामाणं, महीमूश्चि, —मं मे वरुण, तच्चायामि, वैश्वानरो न ऊत्या, पृष्टो द्वि- व्य, —मि त्वा शूर नोनुम, —स्त्वामिद्धि हवामहे ॥	१००
आपमाथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ट शवसा ।	
अस्मंश्च अवं मघवन् गोमति व्रजं वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः ॥	१०१
बोधा सु मे मघवन् वाचमेमांश्च यां ते वसिष्ठो अर्चुति प्रशस्तिम् ।	
इमां ब्रह्म सधमादि जुपस्व ॥	१०२
रेवतीर्नः सधमादा इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः । क्षुमन्तो यामिर्मदेम ॥	१०३
प्रो प्स्मै पुरोर्धमिन्द्राय शूर्पमर्चत । अर्भके चिदु लोककृत्सङ्गे समस्तु वृत्रहा ।	
अस्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकैषां ज्याका अधि धन्वसु ॥	१०४
आ नो अग्रे सुचेतना ॥	१०५
आ नो अग्रे रथि भर सत्रासाहश्च वरेष्यम् । विश्वासु पृत्सं दुष्टुम् ॥	१०६

[आयुर्दा देव जरस् < ०। काठ ११, १२ । गयस्कानो अमीवहा ०। ऋ १, ९१, १२, तै स ४, २, १३, ५ । या ते धामानि हविषा ०। ऋ १, ९१, १९, तै स १, २, १०, १, तै ब्रा २, ८, ३, १, काठ ११, ३ । सुत्रामाणं पृथिवीं ०। ऋ १०, ६३, १०, अथर्व ७, ६३, तै स १, ५, ११, ५, काठ २, ३ । महीमू पु मातरं ० । तै स. १, ५, ११, ५, काठ ३०, ४—५, बधि ४६, ७ । इमं मे वरुण ० । ऋ. १, २५, १९, सा १५८५, तै स २, १, ११, ६, काठ ४, १६ । तच्चायामि ब्रह्मणा ०। ऋ १, २४, ११; तै स २, १, ११, ६, काठ ४, १६ । वैश्वानरो न ऊत्या ० (ऊतय) । तै स १, ५, ११, १, कठ ४, १६ । पृष्ठो द्विवि ०। ऋ १, ९८, २, तै. म १, ५, ११, १, तै ब्रा ३, ११, ६, ४ । अभि त्वा शूर नोनुम ०। ऋ ७ ३२, २२, सा २३३, ६८०, अथर्व २०, १२१, १, तै स २, ४, १४, २, काठ १२, १५। त्वामिद्धि हवामहे ०। ऋ ६, ४६, १, सा २३३, ८०९, अथर्व. २०, ९८, १; तै स २, ४, १४, ३; काठ १२, १५। आपमाथ महिना ०। ऋ ८, ७० ६, सा ८६३, अथर्व २०, ८१, २; ९२ २१। बोधा सु मे मघवन् ०। ऋ ७, २२, ३, सा. ९२९, अथर्व २०, ११७, ३; काठ १२, १५ । रेवतीर्नः सधमादा इन्द्रे ०। ऋ १, ३०, १३, सा १५३, १०८४, अथर्व २०, १२२, १, तै. स १, ७, १३, ५। २, २, १२, ८, ४, १४, ४, काठ ८, १७, १०, १२, १२, १५ । प्रो प्स्मै पुरोर्धम ०। ऋ १०, १३२ १, सा. १८०१; अथर्व २०, ९५, २; तै स १, ७, १३, ५, तै ब्रा २, ५, ८, १ । आ नो अग्रे सुचेतु (०त)ना ०। ऋ १, ७९, १, सा १५२६, तै ब्रा. २, ४, ५ ३; काठ २, १४ । आ नो अग्रे रथि भर ०। ऋ. १, ७९, ८, सा १५२५, काठ १०, १२]

इन्द्रो मदाय वायुधे शंससे वृत्रहा नृभिः । तर्मिन्महस्त्राजिपूतेमभे हवामहे सं त्रिजिषु प्रं नोऽविपत् ॥	१०७
मदे मदे हि नो दुर्दिर्यथा गवामृजुकृतुः । संगृभाय पुरू शतौभयाहस्त्या वसु शिशोहि रायं आभुर ॥	१०८
ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः । प्रतान्यस्य सश्विरे पुरूणि पूर्वाचिचये वंस्रोरेतु स्वराज्यम् ॥	१०९
ता अस्य पृथनायुवः सौमं श्रौणन्ति पृथयः । प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सार्युकं वंस्रोरेतु स्वराज्यम् ॥	११०
घृतं न पूतं तनुरेपाः शुचिं हिरण्यम् । तंसे रुक्मो न रोचत स्वधावः ॥	१११
आभं सुधन्द्र विस्पते ॥	११२

आर्यमा याति वृषभस्तुरापाड् दाता वृद्धनि विदुधे तनुपाः । सहस्राक्षां गोत्रभिर्द्वजनाहुरस्मासु देवो द्रष्टिणं दधातु ॥	११३
ये तेऽर्यमन् वहवो देवयानाः पन्थानो राजन् दिवं आचरन्ति । तैश्चिनो देव महि शर्म यच्छ यं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥	११४

उदग्ने शुच्यस्तथा, —ऽयमग्निर्वीरतम, —स्तत् पर्यस्य, भद्रां अश्याः, सप्त त्वा हरितो रथे,
तरणिर्विश्वदशतः ॥ ११५

[इन्द्रो मदाय वायुधे० । ऋ १ ८१ १ सा. ४११ १००२, अथर्व २०, ५६, १ । मदे मदे हि नो दुर्दि ० ।
ऋ १ ८१, ७, अथर्व २०, ५६, ४ तै ब्रा २, ४, ४७ कठ १० १२ । ता अस्य नमसा सह ० । ऋ १ ८४,
१२, सा १००७, अथर्व २०, १०९, ३ काठ १२ १५ । ता अस्य पृथनायुव ० । ऋ १ ८४ ११ सा १००६,
अथर्व २०, १०९, २ । घृतं न पूतं तनू ० । तै स २ २ १२, ७ । आभं (उभे) सुधन्द्र विस्पते०
(सारिणो) । ऋ ५, ३, ९ सा १०२४ मै २, १३, ५, तै स २ २, १२ ७ ४ ४ ४, ६ । आर्यमा याति
पुषभ ० । तै स २ ३ १४ ४ । ये तेऽर्यमन् वहवो ० । तै स २, ३ १४ ४ । उदग्ने शुच्यस्तथा ० । ऋ ८,
४४ १७ सा १५३४ तै स १, ३, १४ ८, ५ ५ ३, २ ४, १४, ४ । अयमग्निर्वीरतम ० । तै स ४ ७ १३,
४, काठ १८ १८ काप २९, ६ । तत्पर्यस्य देवत्व ० । ऋ १, ११५ ४ अथर्व २० १२३, १ तै ब्रा २ ८ ७,
१, नि ४ ११ । भद्रा अश्या ० । ऋ १ ११५, ३, तै ब्रा २ ८ ७ १ । सप्त त्वा हरितो रथे ० । ऋ १,
५०, ८, सा ६४०, अथर्व १३, २, २३ । २० ४७, २०; तै म २, ४, १४ ४ कठ ९ १९ ११, १ । तरणिर्विश्व
दशत ० । ऋ १, ५०, ४, सा ६३५, अथर्व १३, २ १९ २० ४७, १६, तै स १. ४. ३२, ७ तै आ ३, ११, १
काठ १०, १३ ।

चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विष्यं तन्भ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ॥	११६
सुसदृशं त्वा वयं प्रति पश्येम ह्यर्थ । वि पश्येम नृचक्षुसः ॥ ४ ॥	११७
युव० सुराममश्विना ॥	११८
होता यक्षदश्विनो सरस्वतीमिन्द्र० सुराम्णा० सोमाना पित्रु मदान्ता० व्यन्तु होतृयज्ञ ।	
पुत्रमिव पितरौ ॥	११९
इन्द्रः सुत्रामा स्ववं अंगोभिः समृद्धीको भवतु विश्ववेदाः ।	
नाभुतां द्वेषो अभयं कृणोत सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥	१२०
तस्य वयं० सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रं सौमनसे स्याम ।	
सं सुत्रामा स्ववं इन्द्रो अस्मदारांश्चिद् द्वेषः सनुतर्धुयोतु ॥	१२१
अग्ने नाजस्य गोमतः ॥	१२२
भद्रो नो अघ्निराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अधुरः । भद्रा उत प्रशस्तयः ॥	१२३
सं० समि, —देनां वी अग्नि, —मा ते अथा इधीमह, —श्रे वी ते वाजिना वी पधस्था ॥	१२४
त्रिरात्रिर्बलमिन्द्रं लं भिचरा सहस्रमैरयत् । शूरो जैतांपराजितः ॥	१२५
त्रिरहः पवते वृषा सौमः शुक्राभिरुतिभिः । वार्जा सहस्रसातमः ॥	१२६
सं० वां कर्मणा समिषां हिंनोमिन्द्राविष्णु अपसस्परि अस्य ।	
जुषेया० यज्ञं द्राविणं च घत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता ॥	१२७

[चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे० । ऋ १०, १५८, ४, काठ ९, १९ । सुसदृशं त्वा वयं प्रति० । ऋ १०, १५८, ५, १, ८२, ३, तै स १, ८, ५, १, काठ ९, ६, ९, १९, ३६, १३, कपि ८, ९]

[४] तै ३, २, ११, ३, १, ११ । वा १०, ३३; २०, ५१—१२, ७६, २१, ४१—४३, ६५, ३०—३२; ३५, ३८—३९, १८, ६६, १२, १९ । ऋष्य ११, ४६, २२, ३६—३७, ६१; २३, ४२—४४, १६, ५१, ५३—५४, ५७, ६०—६१, १३, २० । [युव० सुराममश्विना० । ऋ १०, १२३, ४ अथर्व २०, १२५, ४, तै ब्रा १, ४, १, काठ १७, १९ । होता यक्षदश्विनो० । तै ना २, ६, ११, १० । इन्द्र सुत्रामा स्ववं (०श्वो) । ऋ ६, ४७, १२; १०, १३१, ६, अथर्व ७, ९१, १, २०, १२५, ६ तै स १, ७, १३, ४, काठ ८, १६ । तस्य वयं० सुमतौ० । ऋ ६, ४७, १३, १०, १३१, ७, अथर्व ७, ९२, १; २०, १२५, ७, तै स १, ७, १३, ५, नि ६, ७ । अग्ने वाजस्य गोमतः० । ऋ १, ७९, ४ सा ९९, १५६, १, तै स ४, ४, ४, ५, काठ ३९, १५ । भद्रो नो अघ्निराहुतो० । ऋ ८, १९, १९, सा १११, १५५, काठ ३९, १५ । स०० समिद० । ऋ १०, १९१, १ अथर्व ६, ६३, ४, तै स २, ६, ११, ४, ४, ४, ४, काठ २, १५ । एता वो अग्निम० । ऋ ७, १६, १, सा ४५, ७४९, तै स ४, ४, ४, ४, नि ३, २१, काठ ३९, १५ । आ ते अग्ना (०श) इधीमहि० । ऋ ५, ६, ४, सा ४१९, १०२२; अथर्व १८, ४, ८८, तै स ४, ४, ४, ६, काठ ९, ६, ३९, १४ । अग्ने वी ते वाजिना० । ऋ ३, २०, २, तै स १, ४, १६, २, ३, २, ११, १ । स०० का कर्मणा समिषा० । ऋ ६, ६९, १, तै स ३, १, १६, १, सठ १२, १४, २३, ११]

उभा जिग्यधुः ॥	१२८
इन्द्राविष्णु दृष्टिताः शम्बरस्य नव पुंरो नवतिं च श्रथिष्टम् । शतं च चर्चिनः सहस्रं च साकं हर्षो अप्रत्यसुरस्य वीरान् ॥	१२९
उत माता मुहिपमन्वधेनदुर्मा त्वा जहति पुत्र देवाः । अधात्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्सखे विष्णो वितरं विक्रमस्व ॥	१३०
त्रीण्यायूँषि तव जातवेदः ॥	१३१
अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् । अकंश्चिधातु रजसो विमानोऽजसो घर्मा हविरस्मि नाम् ॥	१३२
विद्या ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि ॥	१३३
वृषणं त्वा त्रिककुम्भं त्रिमूर्धानं त्रिसदृशम् । चर्षन् पृथिव्या ईमहे अग्ने हव्याय वोढुवे ॥	१३४
अतिविद्धा, ऽस्येदेवा ॥	१३५
पर्जन्याय प्रगायत दिवस्पुत्राय मीढुषे । सं नो यवसमिच्छतु ॥	१३६
प्र वाता वान्ति पतयन्ति विद्युता उदोपुष्पीजिह्वते पिन्वते स्तुः । इरा विश्वस्मै भूवनाय जायते यत् पर्जन्यः पृथिवीं च रेतसावति ॥	१३७
यस्तस्तम्भं सहसा त्रिं ज्मो अन्तान् बृहस्पतिस्त्रिपधर्षो रवेण । तं प्रत्नासा ऋषुषो दीघ्यानाः पुरो विप्रा दधिरे मन्द्रजिह्वम् ॥	१३८
विभिद्या पुरं च शयधर्मपार्श्वीं निर्वीणि साकमुदुधेरकृन्तत् । बृहस्पतिरुपसं च ह्ये गामकं च विवेद स्तनयन्त्रिघ द्यौः ॥	१३९

[उभा जिग्यधुः० क. ६,६९,८. अथर्व. ७,४४,१; तै. सं. ३,२,११,०; ७,१,६,७. काठ. १२,१४ । इन्द्रा-
विष्णु दृष्टिताः० क. ७,९९,५. तै. सं. ३,२,११,३ । उत माता महिषम्० क. ४,१८,११. तै. सं. ३,
२,११,३ । जीण्यायूँषि तव जातवेदः० क. ३,१७,३; तै. सं. ३,२,११,०. काठ. २,१५,१२,१४ ।
अग्निरस्मि जन्मना० क. ३,२६,७. नि. १४,२ । विद्या ते अग्ने त्रेधा० क. १०,५५,०; तै. सं. ४,२,
२,१. काठ. ९,१९ १६,९ । अतिविद्धा विद्युरेणा० । सं. ३,८,३. क. ८,९६,०; काठ. ९,१९ । अस्येदेवा
(०व) । सं. ४,६२,२. क. १,६१,९-१०. अथर्व २०,३५,९-१०. तै. सं. २,४,१४,०; काठ. ८,१७ ।
पर्जन्याय प्रगायत० क. ७ १०२,१ तै. ब्रा. २,४,५,५; तै. आ. १,२९,१; काठ. २०,१५ । प्र वाता
वान्ति पतयन्ति० क. ५,८३,४ तै. आ. ६,६,२ । यस्तस्तम्भं सहसा० क. ४,५०,१; अथर्व २०,
८८,१; काठ. ९,१९ । विभिद्या पुरं च शयथा० क. १०,६७,५. अथर्व २०,२१,५; काठ. ९,१९]

कृष्णं निवान् हंरयः सुपर्णा अपो वंसाना दिवमुत्पतन्ति । तं आवृत्रन्तसदनादृतस्यादिद् घृतं नृ पृथिनी व्युद्यते ॥	१४०
आं ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् । शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्राम् ॥	१४१
वाश्रेणु विद्युन्मिमाति वत्सं नं प्राता सिपक्ति । यदेषां वृष्टिरसृजि ॥ पर्वतश्चिन्महि वृद्धो विभाय दिवश्चित्तानु रेजत स्वनें वृः ।	१४२
यत्क्रीडथ मरुत ऋष्टिपन्ता आप इव सधयञ्चो धवधे ॥ सृजन्ति रश्मिमोज्जसा पन्थां चर्ष्याय यातवे । तं भानुभिर्वित्स्थिरे ॥	१४३
चहिष्टेभिर्विहैरन् यासि तन्तुमवर्ष्यन्नासितं देव वस्म । दन्निधतो रश्मयः चर्षस्य चर्मैवाग्राधुस्तमो अरप्सन्तः ॥	१४५
सर्वो अपो विगाहते रश्मिभिर्वाज्जसातमः । बोधात् स्तोमैर्वयो र्दधत् ॥ ५ ॥ अर्वाञ्चो अद्या भवता यजत्रा आ वो हादि भयमानो व्ययेयम् । त्राधुं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राधुं कर्ताद्वृषदो यजत्राः ॥ प्रं वा एको मिमय भूर्वागो यन्मा पितेः कितुर्वं च शशासं । आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रं विमिव प्रभीष्ट ॥ आ घा ये अग्निमिन्धते स्तृणन्ति वृहिरानुपैर् । येषामिन्द्रो युगा संखा ॥ याम्यां च स्वर्जननय एव या आतस्थतुर्भुवनानि विन्धा । प्रं चर्षणी वृषणा चर्षवाहुमग्निमिन्द्रं च वृत्रहणं च हुवेम ॥ अग्रा इन्द्रश्च द्वाशुषो दुरोणं सुतावतो यज्ञमिहोपयातम् । अमर्धन्ता सोमर्ष्याय देवा ॥ १५१	१४६

[कृष्ण निवान् हंरय ०। ऋ १,१६४,४७, अवर्षे ६,२०,१, ९,१०,२२, १३,३,९, तै स ३,१,११,४, नि ७,२४, ४४ ११९, ११,१३ । आं ते सुपर्णा ०। ऋ १,७९ ०, तै स ३,१,११,५, काठ ११,१३ । वाश्रेणु विद्युन्मिमाति वत्सं ०। ऋ १,३८,८, तै स ३,१,११,५, तै आ. १,१०,५, माठ ११,१३ । पर्वतश्चिन्महि वृद्धो ०। ऋ ५,१०,३, तै स ३,१,११,५ । सृजन्ति रश्मिमोज्जसा ०। ऋ ८,७,८]

[६] तै ३,३,१६, ३,४,११ । वा ३३,५१, ७,३२, ३३,२४,४३, ३४,८—१०, ३१,११,६३, १६,१६, १७,१७, १२,३, १०,२०, २३,६५ । कव्य ३२,२४,४३,५१, ७,३२, १२,३,१७,६५, १८,१७, ३३,३—४,०५, १७, १६, ११,२९, २५,६७ । [अर्वाञ्चो अद्या भवता ०। ऋ २,२९,६ । प्रवा (व) एको मिमय ०। ऋ २, ०९,५ । आ घा ये अग्निमिन्धते ०। ऋ. ८,४५, ५, सा १३३,१३३८, तै सा ०,४,५,७, नि ६,१४, काठ. १३,१५ । याम्यां च स्वर्जननय ०। तै सा २,४,५७ । अग्रा (०४) इन्द्रश्च द्वाशुषो ०। ऋ ३,२५,४, तै सा ०,४,५,७]

अन्वद्यं नो अनुमति, रन्विदनुमते त्वम् ॥

१५२

राकामहं सुहवां सुपुतीं हवे शुर्णोतु नः सुभगा वीधुतु त्मना ।

सौव्यत्वपः सुन्याल्लिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ॥

१५३

यास्ते राके सुमतेयः सुपेणुमो याभिर्ददासि दाशुपे वसन्नि ।

ताभिर्नो अद्य सुमना उपागृहि सहस्रपोषं सुभगे रराण ॥

१५४

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।

जुपस्य हव्यमाहुते प्रजां देवि दिदिङ्ङि नः ॥

१५५

या सुपाणिः स्रङ्गरिः सुप्रां बहृष्ट्वरी ।

तस्यै विशपन्त्यै हविः सिनीवात्यै जुहोतेन ॥

१५६

कुहमहं सुकृतं विघ्ननापसमस्मिन् यज्ञं सुहवां जोहवीमि ।

मा नो ददातु श्रवणं पितृणां तस्यै ते देभि हविषा विधेम ॥

१५७

कुहद्वैवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः शृणोतु ।

स दाशुपे किरंतु भूरि वामं रायस्पोपं चिकित्तेपे दधातु ॥

१५८

धाता दधातु नो रयिं प्राची जीवातुमक्षिताम् ।

वयं देवस्य धीमहि सुमतिं सत्यधर्मणः ॥

१५९

धाता ददातु दाशुपे वसन्नि प्रजाकामाय मीढुपे दुरोणे ।

तस्मै देवा अमृताः सन्वयन्तां विश्वे देवांसो अदितिः सजोपाः ॥

१६०

[अन्वद्यं (अनु नोऽद्यां) नो अनुमतिः० । ऋ परि, ३,३ अथर्व ७,२०,१, कवि. ३६,२ । अन्विदनुमते त्वम्० । ऋ परि ३,४, अथर्व ७,२०,२, तै स ३,३,११,३ ४,४,१२,५, ७,१५,५, तै वा ३,१,३,३, तै. वा ४,११,२, ऋठ १३,१६ २२,१४—१५ । राकामहं सुहवां० । ऋ २,३२,४, अथर्व ७,४८,१; तै स ३,३,११,५, नि ११,३१ ऋठ १३,१६ । यास्ते राके सुमतेयः । ऋ २,३२,५, अथर्व. ७,४८,२, तै स ३,३,११,५ ऋठ १३,१६ । सिनीवालि पृथुष्टुके० । ऋ २,३२,६, अथर्व ७,४६,१, २०,२, ६८,१, तै स ३,३,११,३, ३,११,५, नि ११,३२; ऋठ १३,१६ । या सुपाणि, सुवाहुः) स्वंगुरिः० । ऋ. २,३२,७, अथर्व ७,४६,२, तै स ३,३,११,४, ३,११,५, ऋठ १३,१६ । कुहमहं (कुहं देवो०) सुकृतं० अथर्व. ७,४७,१; तै स ३,३,११,५, ऋठ १३,१६ । कुहद्वैवानाममृतस्य पत्नी० । अथर्व ७,४७,२, तै स ३,३, ११,५, ऋठ. १३,१६ । धाता दधातु नो रयिं० । अथर्व ७,१७,१-२; तै स ३,३,११,३; ऋठ १३,१६ । धाता (विश्व वायो) दधातु (०धा०) दाशुपे० । अथर्व ७,१७,२—३, तै स ३,३,११,३]

प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत न सार्धमस्ति देवया अञ्जुष्टम् ।

उतान्यो अस्मद्यजते वि चावः पूर्वः पूर्वो यजमानो वृत्नीयान् ॥ १६१

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरां गृध्रादररूपः पिवातः ।

प्रातर्हि यज्ञमश्विना दुधाते प्रशस्सन्ति क्वयः पूर्वभाजः ॥ १६२

इन्द्रा नु पूषणा वयं सख्याय स्वस्तये । हुवेम वाजसातये ॥ १६३

यन्निणिजा ॥

१६४

त्वमग्ने वृहद्वयो दधासि देव दाशुपे । क्विवृहद्वपुतिर्युवा ॥

१६५

हव्यवाडधिरजरः पिता नो विश्वविभावा सुदशीको अस्मै ।

मुगार्हपत्याः संमिपो दिदीक्षस्मश्चक संमिमीहि श्रवांसि ॥ १६६

त्वं च सोम नो वृत्रो जीवातुं न मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ॥

१६७

ब्रह्मा देवानां पदवीः कुवीनां क्विविप्राणा महिपो मृगाणाम् ।

श्येनां गृधाणां स्वधितिवनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥ १६८

आ विश्वदेव संस्पति सुक्तर्या वृणीमहे । सत्यस्रव सवितरम् ॥

१६९

आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेद्यपञ्चमृतं मर्त्यं च ।

हिरण्येषेन सवित्ता रथेना देवां याति भुवना विपश्यन् ॥ १७०

उद्वृत्तो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः ।

गिरिभ्रंजो नोर्मयो मदनतो वृहस्पतिश्चभ्यर्का अनावन् ॥ १७१

हृत्संविद्य संसिभिर्वावुदाङ्गिरश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन् ।

वृहस्पतिराभिकन्तिकदद्रा उत प्रास्तादुशु मिदं अगायत् ॥ १७२

[प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत० । अ. ५, ७७, २; तै. जा. २, ४, ३, १३; नि. १२, ५ । प्रातर्यावाणा प्रथमा० । अ. ५, ७७, २; तै. जा. २, ४, ३, १३ । इन्द्रा नु पूषणा वयं स० । अ. ६, ५७, १; स. २०२; काठ. २३, ११ । यान्निणिजा रेफ्यसा० । अ. १, १६२, २; तै. मं. ४, ३, ८, १; काठ. ५, ६, ३ । त्वमग्ने वृहद्वयो० । अ. ८, १०२, १; तै. मं. ३, ४, ११, १ । हव्यवाड (ळ) गिरजरः पिता० । अ. ५, ४, २; तै. सं. ३, ४, ११, १ । एवं च सोम नो घशा० । अ. १, ९१, ६; तै. मं. ३, ४, ११, १; काठ. २३, १२ । ब्रह्मा देवानां पदवीः० । अ. ९, ९३, ३; काठ. २३, १२; तै. मं. ३, ४, ११, १; तै. जा. १०, १०, १; नि. १४, १३; काठ. २३, १२ । आ विश्वदेव संस्पति० । अ. ५, ८२, ७; तै. मं. ३, ४, ११, २ । आ कृष्णेन रजसा० । अ. १, ३५, २; तै. सं. ३, ४, ११, १ । उद्वृत्तो न वयो० । अ. १०, ६८, १; अथर्व. २०, १९, १; तै. मं. ३, ४, ११, ३; काठ. २३, १२ । हृत्संविद्य संसिभिः० । अ. १०, ६७, ३ अथर्व. २०, १९, ३; तै. मं. ३, ४, ११, ३]

त्वं५ सुतस्यु पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्येष्ठ्याय सुकतो ॥	१७३
भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणो महान् भुवो विश्वेषु संवनेषु यज्ञियः ।	
भुवो नृ५ऋषौत्नो विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्पणे ॥	१७४
प्र समिधानमीवासः ॥	१७५
यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् । मिनीमसि द्यवि द्यवि ॥	१७६
यत्किचेद५ वरुण देव्ये जनेऽभिद्रोहं मनुऽप्याश्वरामसि ।	
अचिची यत्तव धर्मा युयोषिमं मा नस्तस्मादेनसो देव रीरिपः ॥	१७७
यथा नो अदितिः कर्तु पंश्वे नृभ्यो यथा गृते । यथा तोकायु रुद्रियम् ॥	१७८
मा नस्तोके तनये मा ना आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिपः ।	
वीरान्मा नो रुद्र भामितो वृषीर्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते ॥	१७९
य इमा विश्वा जातान्याश्राव्युति श्लोकैः । प्र च सुवाति सवितां ॥	१८०
विश्वा रूपाणि ॥	१८१
अश्विना यज्ञमागतं दाशुषः पुरुद५ससा । पूर्णा रक्षतु नो रयिम् ॥	१८२
इमं५ यज्ञमश्विना बर्धयन्तेमौ वीर्यं५ यजमानाय धत्ताम् ।	
इमौ पशून् रक्षता५ विश्वतो नः पूर्णा नः पातु संदुमं प्रयुञ्जन् ॥	१८३
प्र ते महं सरस्वति संभुगे वाजिनीवति । सत्यवाचे भरे मर्विम् ॥	१८४
इदं ते हव्यं घृतवत्सरस्वति सत्यवाचे प्रयुतेमा हवीं५पि ।	
इमानि व उदित्वा शतमानि तैर्भिर्यं५ सुभंगासा स्याम ॥ ६ ॥	१८५

[२०८८]

॥ इति बिलकाण्डे द्वादशः प्रपाठकः ॥१२॥

[त्व५ नुतस्य पीतये० । ऋ १,५६, अथर्व २०,६९,४, तै स ३,४,११,४, वाठ २३,१२ । भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणो (ब्रह्मणा)० । ऋ १०,५०,४, तै. स ३,४,११,४, कठ २३,१२ । प्र स्वामिधानमीवास० । ऋ. ३,५९,२—३, तै स ३,४,११,५, २,८७,५; नि २,१३ । यच्चिद्धि ते विशो यथा० । ऋ १,२५,१, तै. स. ३,४,११,५—६ । यत्किचेद५ वरुण देव्ये० । ऋ ७,८९,५, अथर्व ६,५१,३, तै स ३,४,११,६, तै ब्रा. २,८,१,६; कठ २३,१२ । यथा नो अदितिः० । ऋ १,४३,२, तै स ३,४,११,२, कठ २३,१२ । मा नस्तोके तनये० । ऋ १,११४,८; तै स ३,४,११,२, ४,५,१०,३, तै ब्रा २,८,६,९, तै आ १०,५३, वाठ. २३,१२ । य इमा विश्वा जातानि० । ऋ ५,८२,९ । विद्वा रूपाणि० । ऋ ५,८१,२; तै स ४,१,१०,४, नि १२,१३, वाठ १६,८; १०,१२, ऋ ३२,१ । अश्विना यज्ञमागत० । तै ब्रा २,५,४,५ । इमं५ यज्ञ-मश्विना० । तै ब्रा. २,५,४,६ । इदं ते हव्यं घृतवत्० । तै ब्रा २,५,४,६]

अथ त्रयोदश प्रपाठक ।

प्र देवं देव्या धियेत्यष्टौ ॥ १

प्रजन्ति त्वामध्वरं देव्यन्तो वनस्पते मधुना देव्येन ।

यदूर्ध्वंस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद्यद्वा क्षयो मातृरस्या उपस्थे ॥ २

उच्च श्रयस्व वनस्पते वर्ध्मन् पृथिव्या अधि ।

सुमिती मीर्यमानो वर्धो धा यज्जवाहसे ॥ ३

समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताद्ब्रह्म वन्वानो अर्जर सुवीरम् ।

आरं असदमृतिं प्राधमाना उच्च श्रयस्व महते साभगाय ॥ ४

ऊर्ध्वं ऊ पुं ण ऊतये ॥ ५

ऊर्ध्वो नः पाह्यं हसो नि केतुना विथुः समत्रिणं दह ।

कृधी न ऊर्ध्वोऽरथय जीर्णसे विदा देवेषु नो दुःखः ॥ ६

जातो जायते सुदिनत्वे अह्नाः समर्थे आ विदधे वर्धमानः ।

पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देवया विप्रा उदियति वार्चुम् ॥ ७

युवा सुवासाः परिवीता आगात् सं उ श्रेष्ठान् भवति जायमानः ।

तं धीरासः कुर्या उन्नयन्ति स्याश्च्यो मनसा देव्यन्तः ॥ ८

अभि त्वा देव सपित, रिति त्रयोदश ॥ १ ॥ ९

होता यक्षदग्निं समिद्धा सुप्रमिद्धा समिद्धं नाभा पृथिव्याः सुगर्थे वामस्य वर्ध्मन् दिवं इह-
स्पदे, वेत्वाज्यस्य, होतयंज, होता यक्षत्तनुनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपां, मध्वाद्यं देवो

[१] तं आ ३,३,३; काठ १५,१२। वा ४,१०, ९ ३७, ११, ४२। गण्ड ४,१३; ११,३; १२, ४०। [प्र देव देव्या धिया०। ऋ १०, १७३, २, तं स ३, ५, ११, १, कठ १५, १०। अजन्ति त्वामध्वरे०। ऋ ३, ८, १, तं आ ३, ५, १, १ नि ८, १८, काठ १५, १०। उच्च श्रयस्व वनस्पते०। ऋ ३, ८, ३, तं आ ३, ५, १, १, कठ १५, १२। समिद्धस्य श्रयमाणः। ऋ ३, ८, २, तं आ ३, ५, १, १, कठ १५, १२। ऊर्ध्वं ऊ पुण ऊतये०। ऋ १, ३३, १३, वा ५७ तं य ४, १, ४, २, ५, १, ५ ३, तं आ ३, ५, १, २, तं आ ४, २०, २। काठ. १५, १२; १६ ४। ऊर्ध्वो नः पाह्यं हसो०। ऋ १, ३३, १४ तं आ ३, ३, १, २, काठ १५, १२। जातो जायते सुदिनत्वे०। ऋ ३, ८, १, तं आ ३, ५, १, ३। युवा सुवासा परिवीता(त)०। ऋ ३, ८, ४, तं आ ३, ५, १, ३, तं आ १, २७, २। कठ १५, १२। अभि त्वा देव सपित०। ऋ. १, २४, ३। तं य ३, ५, ११, ३, कठ ११, १२; १८, ७, ४१ ४८, ७।

[२] तं आ ३, ३, २। वा २८, १—१०, २८—३८, २२, २५—४०। कन्व ३०, १—१०, २४—३४, २३, ३०—४१।

देवैभ्यो देवयानान् पथो अनक्तु, वेत्वाज्यस्य, होतयज्ञ, होता यक्षत्रैराशस्तं नृशस्तं नृश्र-
 णेत्रं, गोभिर्वपावान्स्पाद्वैरैः शक्तीवान् रथैः प्रथमयावा हिरण्यैश्चन्द्री, वेत्वाज्यस्य, होतयज्ञ,
 होता यक्षदग्नि,—मिड ईडितो देवो देवं आ च वक्षद्, दूतो हव्यवाडेमूरा उपेमे च यज्ञमुपेमा
 देवो देवहृतिमवतु, वेत्वाज्यस्य, होतयज्ञ, होता यक्षहृदिः सुष्टीमोर्णप्रदा, असिन् यज्ञे वि च
 प्र च प्रथता च स्वासृथ देवैभ्या, एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः स्वदन्तु, प्रियमिन्द्रस्थास्तु,
 वेत्वाज्यस्य, होतयज्ञ, होता यक्षहुर क्रुवाः कुवृषो कोशधावनी,—रुदाताभिजिहृता च,
 वि पक्षोभिः श्रयन्ता च, सुप्रायणा असिन् यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो, व्यन्त्वाज्यस्य, होत-
 यज्ञ, होता यक्षदुपासानक्ता वृहती सुपंशसा नृश्रपतिभ्यो योनिं कृण्वानं, सुश्मयमाने इन्द्रेण
 देवैरेदं बहिः सीदता च, वीतामाज्यस्य, होतयज्ञ, होता यक्षदेव्या होतारा मन्त्रा पोतारा
 कवीं प्रचेतसा, स्थिष्टमद्यान्यः कुरुदिपा स्वभिगृतेमन्य ऊर्जा, संतवसेमे च यज्ञे दिवि देवेषु
 धत्ता च, वीतामाज्यस्य, होतयज्ञ, होता यक्षत्सिो देवीरपसामपस्तुमा, अछिद्रमद्येदमप-
 स्तन्वतां, देवैभ्यो देवीर्देवमपो, व्यन्त्वाज्यस्य, होतयज्ञ, होता यक्षच्वष्टारमचिष्टमपाक च
 रेतोधा च विश्रवस च यज्ञोर्धा पुरुहूषमकामकशन च, सुषोपः पोषैः स्यात् सुवीरो धीरै, वेत्वाज्यस्य,
 होतयज्ञ, होता यक्षईनस्पतिमुपावसक्षद्वियो जोष्टर च, शशमन्त्रैः, स्वदात्स्वधिति,—ऋतु-
 र्थां देवो देवैभ्यो हव्यावाड, वेत्वाज्यस्य, होतयज्ञ ॥ २ ॥ १०

ममिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान् यजति जातवेदः ।

आ च बह मित्रमहश्चिक्त्वान्वे दूतः कुर्विरुसि प्रचेताः ॥ ११

तनुनपात् पथं क्रतस्य यानान् मध्या समज्जन्स्वदया सुजिह्व ।

मन्मानि धीभिर्हृतं यज्ञमन्धन् देवत्रा च कण्वध्वरं नः ॥ १२

नराशस्तस्य महिमानमेपायुपस्तोपाम यजतस्यु यज्ञैः ।

ये सुक्रतुवः शुचयो धियर्धाः स्वदन्तु देवा उभयानि हव्या ॥ १३

[३] ते आ. ३, ६, ३ । काठ. १६, २० । वा. २९, २५—३५ । काण्व ३१, ३७—४७ । [समिद्धो अद्य मनुषो ० ।
 आ. १, १२०, १; अथर्व. ५, १२, १. ऐ. जा ३, ६, ३, १. नि ८, ५, काठ १६, २० । तनूनपात् पथं क्रतस्य ० । क.
 १०, १२०, २, अथर्व. ५, १२, २, ते आ ३, ६, ३, १. नि ८, ६, काठ १६, २० । नराशस्तस्य महिमानम् ० ।
 आ. ७, २, २; ते आ. ३, ६, ३, १. नि ८, ७ काठ. ३७, ४]

आजुह्वाना ईडयो वन्द्यथा याह्ये वसुभिः सजोपाः ।	
त्वं देवानामसि यह होंता सं एनान् यक्षीषितो यज्ञीयान् ॥	१४
प्राचीनं वहिः प्रदिशा षुधिष्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्वाम् ।	
व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अदितये स्योनम् ॥	१५
व्यचस्वतीरुषिया विश्रयन्तां पतिभ्यो न जनुषः शुम्भमानाः ।	
देवीर्द्वारो वृहतीर्विश्वमिन्या देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः ॥	१६
आ सुष्यन्ती यजते उपाके उपात्तान्क्ता सदतां नि योत्ती ।	
दिव्यं योषणे वृहतीं सुरुक्मे अषि श्रियं शुक्रपिंशं दधाने ॥	१७
देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमाना यज्ञं मेनुषो यज्ञध्वै ।	
प्रचोदयन्ता विदधेपु कारू प्राचीनिं ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता ॥	१८
आ नो यज्ञं भारतीं त्र्युमेत्विडा मनुष्वद्विहं चेतयन्ती ।	
तिस्तां देवीर्विहिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसाः सदन्तु ॥	१९
य इमे द्यावापृथिवीं जनित्री रूपैरपि शश्रुवृवानि विश्वा ।	
तमथ होतरिषितो यज्ञीयान् देवं त्वष्टारमिहं यधि विद्वान् ॥	२०
उपासुज्ज तमन्या समर्जन् देवानां पाथ क्रतुधां हवींश्पि ।	
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्रदन्तु हव्यं मधुना घृतैः ॥ ३ ॥	२१
अग्निहोता नो अधरे वाजी सन् परिणियते । देवो देवेषु यज्ञियः ॥	२२

[आजुह्वाना ईडयो वन्द्यथा (अ) । ऋ १०, ११०, ३, अथर्व. ५, १०, ३, तै. ब्रा. ३, ६, ३, २, नि. ८, ८, वा. १६, २० । प्राचीनं वहिः प्रदिशा । ऋ, १०, ११०, ४, अथर्व. ५, १२, ४, तै. ब्रा. ३, ६, ३, २, नि. ८, ९, वा. १६, २० । व्यचस्वतीरुषिया विश्रयन्तां । ऋ १०, ११०, ५, अथर्व. ५, १२, ५, तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३, नि. ८, १०, वा. १६, २०, आ सुष्यन्ती यजते । ऋ. १०, ११०, ६, अथर्व. ५, १२, ६, तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३, नि. ८, ११, वा. १६, २० । देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा । ऋ १०, ११०, ७, अथर्व. ५, १२, ७, तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३, नि. ८, १२, वा. १६, २० । आ नो यज्ञं भारतीं । ऋ १०, ११०, ८, अथर्व. ५, १२, ८, तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४, नि. ८, १३, वा. १६, २० । य इमे द्यावापृथिवीं जनित्री । ऋ. १०, ११०, ९, अथर्व. ५, १२, ९, तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४, नि. ८, १४, वा. १६, २० । उपासुज्ज तमन्या समर्जन् । ऋ. १०, ११०, १०, अथर्व. ५, १२, १०, तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४, नि. ८, १५, वा. १६, २०]

[४] । आ. ३, ६, ४-६ । वा. १६, २५, ४, २०, १, ६५ । अथर्व. १२, २५, ४, २६, १, २३ । [अग्निहोता नो अधरे] । वा. ४, २५, ६, तै. ब्रा. ३, ६, ४, ४ । १६, २१, १, २२]

परि त्रिविष्टयध्वरं वात्स्यीं र्धांरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् ॥

२३

परि वाजपतिः कविः ॥ अजैदागिरसनुद्वाजे, नि देवो देवैभ्यो हव्यावाद्, प्राजोभिर्हिन्वा-
नो धेनाभिः कल्पमानो यज्ञस्यायुः प्रतिरनुपुप्रैष्य होतर्हव्या देवैभ्यो, देव्याः शमितार उत
मनुष्या आरभध्व, —मुपनयत मेध्यादुर आशासता मेधपतये मेधं, प्रास्मा अग्निं भरत, स्त-
णीतं वहिं, —रन्वेन माता मन्यतामनु पितानु भ्राता संगम्योऽनु संसा संयुध्य, उदीचीना
अस्य पदो निधत्तात्, संयं चक्षुर्मयताद्, वाते प्राणमन्ववस्रजता, —दन्तरिधमसुं, पृथिवीं
शरीर, —मेकधास्य त्वचमाछयतात्, पुरा नाभ्या अपिद्यसो वषामुत्पिदता, —दन्तरेवाग्माण
वारपतात्, श्येनमस्य वक्षः कणुतात्, प्रथसा चाहं, शला दोषणी, कश्यपेवासां, —छिद्रे
श्रेणी, क्वपोरूक्षे, कपर्णाष्टीवन्ता, पंडरिश्शतिरस्य वङ्कयु, —स्ता अनुष्टयोच्च्यावपताद्,
गात्रं गात्रमस्यानूनं कणुता, —दूषध्यगोहं पाथिवं सनता, —दुक्षा रक्षः संश्रुजताद्, वनिष्टु-
मस्य मा राविष्टो, —रूकं मन्यमाना नद्वस्तोके तनये रविता रव, —दग्निगो शमीध्वं, सुशामि
शमीध्वं, शमीध्वमाग्निगो ॥

२४-२५

अग्निमुश्च विषाषत्र देवानां शमितारी ।

ता एनं प्रविद्रांस्तौ श्रपयत यथास्य श्रपुणं तथा ॥ ४ ॥

२६

जुषस्व सप्रथस्तमम् ॥

२७

इमं नो यज्ञममृतेषु धेहीमा हव्या जातवेदो जुषस्य ।

स्तोकांतामशे मेदसो घृतस्य होतः प्राश्नान प्रथमो निषद्य ॥

२८

घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्रोतन्ति मेदसः ।

स्वधर्मन् देवतीतये श्रेष्ठं नो वेदि वार्यम् ॥

२९

[परिनिविष्टयध्वरं० । क्र. ४, १५, २१ । वा ३, ६, ४, १, १६, २१ । परिवाजपतिः कविः० । क्र. ४, १५, ३, मा ३०, त स ४, १, २, ५, तै वा ३, ६, ४, १, काठ. १६, ०, २१, १९, ३, ३०, १२, कपि. ३०, १ । अजैदागिरसनुद्वाजे० । तै वा ३, ६, ५, काठ १६, २१ । स्तुणीतं वहिः० । क्र १ १३, ५ । अन्वेन माता मन्यता मनु० । काठ १६, २१ । उदीचीना० । ऐ वा २, ६]

[५] तै. वा ३, ६, ७-९ । सठ १६, २०-२१ । वा ३, १३, २१, ४०—४१, ४३-४७, २९, ३६, ३३, ९, १२, ५६ । वाण्य ३, १९, २३, ४२-४६, ३१, ४०, ३०, ९, १३, ५९ । [जुषस्य सप्रथस्तमम्० । क्र. १, ७५, १ तै वा ३, ६, ७, १, काठ १६, २१ । इमं नो यज्ञममृतेषु० । क्र. ३, २१, १, तै वा ३, ६, ७, १ काठ १६, २१ । घृतवन्त पावक ते० । क्र. ३, २१, २ तै वा ३, ६, ७, १ २, काठ १६, २१]

तुभ्य॑ स्तोकां घृतधृतोऽग्ने विंशाय सन्त्य ।

ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्रात्रिता भव ॥

३०

तुभ्य॑ श्रोतन्त्याग्निगो शचीरः स्तोकांसो अग्ने मंदसो घृतस्य ।

इविद्यस्तो वृहतां भ्रातृनां ग्रा हव्यां जुपस्य मेधिर ॥

३१

जोत्रिष्ठं ते मध्यतो मंदा उञ्जुतं प्र ते वयं ददामहे ।

गोतन्ति ते वसो स्तोकां अधि त्वचिं प्रति तान् देवयो विहि ॥

३२

होता यक्षदग्नि॑ स्वाहा, ऽऽज्यस्य स्वाहा, मेदुसः स्वाहा, स्तोकांना॑स्वाहा, स्वा-
हाकृतीना॑ स्वाहा, हव्यं कृतीना॑ स्वाहा, देवां आज्यपां जुपाणां अग्रा आज्यस्य व्यन्तु,
होत॑र्यज्ञ ॥

३३

सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञमग्निर्देवानामभयत् पुरोगाः ।

अंस्यं होतुः प्रदिश्यत्स्यु वाचिं स्वाहाकृत॑ हविरेदन्तु देवाः ॥

३४

अग्निर्वृत्राणि जहन्त् ॥ होता यक्षदग्निमाज्यस्य, जुपता॑ हविं, —होत॑र्यज्ञ ॥ त्व॑ स्तो-
मासि सत्पतिः ॥ होता यक्षस्ताममाज्यस्य, जुपता॑ हविं, —होत॑र्यज्ञ ॥ शुचिं तु स्तोमम् ॥

होता यक्षदिन्द्राग्नीं छांगस्य वपायां मेदुसो, जुपता॑ हविं, —होत॑र्यज्ञ ॥ अयद् वृत्रं, —सुभां वामि-
न्द्राग्नीं ॥ होता यक्षदिन्द्राग्नीं पुरोडांसस्य, जुपता॑ हविं, —होत॑र्यज्ञ ॥ प्र त्वपिणभ्यां, इंडामग्नें,

होता यक्षदग्निं पुरोडांसस्य, जुपता॑ हविं, —होत॑र्यज्ञ ॥

३५-४३

[तुभ्य॑ स्तोकां घृतधृतोऽग्ने वा ३, २१, ३; ते वा ३, ६, ७, २, कण्ड १६, २१, तुभ्य॑ श्रोतन्त्याग्निगो
५ ३, २१, ३; १ वा ३, २, ७, २, कण्ड १६, २१ । जोत्रिष्ठं ते मध्यतो ॥ ५ ३, २१, ५; ते वा ३, ६, ७, २,
१७ १६, २६ । सद्यो जातो व्यमिमीत ॥ ५ १० ११०, ११ अयं ५, १२, ११ १ वा ३, ६, ३, ४, १
८२५ कण्ड १३ २० । अग्निर्वृत्राणि जहन्त् ॥ ५ २, १३, ३४ वा ४, १३, २२, १ वा ४, ३, १३, १ १ वा
३ १ ६ १ कण्ड २ १४, २०, १६ । त्व॑ स्तोमामि सत्पति ॥ ५ १९, १, १ वा ४ ३, १३, १, १ वा
२, १ २ १, ७ कण्ड २, १४ । शुचिं तु स्तोमम् ॥ ५ ७, १३, १, १ वा १, १, १४, १, १ वा २, ४, ८, ३, कण्ड
१३, १५, २१ ३३ । अयद् वृत्रम् ॥ ५ ६, २०, १, १ वा ४, २, ११, १, ३, १३ ८ १ वा २ ८, १२ कण्ड
३ ० ७ ३ कण्ड ४, १५, २१ ३३ ३३ ३३ । उभा वामिन्द्राग्नी ॥ ५ ६, ६०, १३ १ वा ६, १ १४, १, ५,
२१ १ वा २ ८ १, २ कण्ड ३, ७ ७४-१, ५ ४, ८, १, ३-४ प्र त्वपिणभ्यां (०५) ॥ ५ १, १०९, ६,
१ ५ ८, २, ११ १ वा २, ८, ११ १७ ४, ११ । इडा (डा) मग्ने ॥ ५ ३, १, २३, ५, ११, ३, ११ ७, ११
१ १ ७ ० ० ० ३ १ वा ७ ७ १ वा ४ २ ४, ३]

अग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वैदं जातवेदः ।

त्वां दूर्तमूर्तिं हव्यवाहं देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥

४४

इडोपुहृता, पुहृतेडो, वासं इडा ह्यता, मिडोपुहृता मानवी घृतपदी भैत्रावरुणी ॥ ब्रह्म
देवकृतमुपहृतं, देव्या अध्वर्यावा उपहृता, उपहृता मनु३प्या य इमं यज्ञमवान यं च यज्ञ-
पुत्रिं वंधा, उपहृते धावापृथिवीं पूर्वजे ऋतोवरी देवीं देवंपुत्रे, उपहृतोऽयं यजमाना उत्तर-
स्यां देवयाज्याया, मुपहृतो भृशसि हविःकरणे, दिव्यं धाम्नुपहृतो, देवां मु इदं हविर्जु-
पन्तामिति, तस्मिन्नुपहृतः ॥ ५ ॥

४५-४६

त्वं ह्यग्ने प्रथमां मनोतास्यां भिर्यो अभवो दस्म होता ।

त्वं सी वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु संहो विश्वस्मै संहसे सहध्वै ॥

४७

अर्धा होता न्यसीदो यजीयानिडस्पदं इपयर्चाड्यः संनु ।

तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो रायं चितयन्तो अनुगमन् ॥

४८

वृतेव यन्तं बहुभिर्वस३व्यैस्त्वे रयिं ज्ञागृवांसो अनुगमन् ।

रुंशन्तमग्निं दर्शते बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीदिवांसम् ॥

४९

पदं देवस्य नमसा व्यन्तः श्रवस्यवः श्रव आपन्नमृक्तम् ।

नामानि चिदधिरे यजियानि भद्रायां ते रणयन्त संहृष्टौ ॥

५०

त्वां वृधन्ति क्षितयः पृथिच्यां त्वां राय उभयासो जज्ञानाम् ।

तं त्रातां तरणे चेत्यो भूः पितां मातां सदर्मिन्मानुषापाम् ॥

५१

सपर्येष्यः स प्रियो विश्वप्रिहोता मन्द्रो निपसादा यजीयान् ।

तं त्वा वयं दमा आ दीदिवांसमुप ह्यवाधो नमसा सदेम ॥

५२

[अग्निं सुदीतिं २० । ऋ ३, १७, ४, ते वा. ३, ६, १, १, ऋठ १८, २१]

[६] ते. वा. ३, ६, १० । ऋठ १८, २० । [त्वं ह्यग्ने प्रथमो ०] ऋ ६, १, १, ते वा. ३, ६, १०, १, ऋठ. १८, २० ।
अर्धा होता न्यसीदो ० ऋ. ६, १, २, ते वा. ३, ६, १०, १, ऋठ १८, २० । वृतेव यन्तं बहुभिर्वस३व्यैस्त्वे २० ।
ऋ ६, १, ३, ते वा. ३, ६, १०, १, ऋठ १८, २० । पदं देवस्य नमसा ० ऋ ६, १, ४, ते वा. ३, ६, १०, २, नि
४, १९ । त्वां वृधन्ति क्षितयः ० । ऋ. ६, १, ५, ते वा. ३, ६, १०, २, ऋठ २८, २० । सपर्येष्यः स प्रियो ०
ऋ ६, १, ६, ते वा. ३, ६, १०, ३, ऋठ १८, २०]

तं त्वा वयं सुरेष्यो नन्वमग्रे सुम्नायैव ईमहे देव्यन्तः ।

त्वं विशो अनयो दीद्यानो दिवो अग्रे वृहता रोचनेन ॥

५३

विशां कविं विश्वपतिं शंघतीनां नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम् ।

प्रेतीषणिमिष्यन्तं पावकं राजन्तमग्निं पुजते रुषीणाम् ।

५४

सो अग्र ईजे शशमे च मेतो यस्ता आनद् समिधा हव्यदातिम् ।

ये ओहुतिं परि वेदा नमोभिविष्यन्त स वामा दधते त्वोतः ॥

५५

असा उ ते महि महे विधेम नमोभिरग्रे समिधोतं हव्यैः ।

वेदी सनो सहसो गीर्भिरुक्थैरा ते भद्राद्यां समतो यतेम ॥

५६

आ यस्ततन्थ रोदसी वि भासा श्रवोभिध श्रवस्स्पस्तरुवः ।

वृहद्भिराजैः स्थविरोभिरसं रेवाद्भिरग्रे वितरं विभाहि ॥

५७

नृवद्भसो संदमिद्वहसं भूरि तोकाग्र तनयाय पृथः ।

पूर्वीरिपो वृहतीरारंघा असं भद्रा सौश्रवसानि सन्तु ॥

५८

पुरूषपग्रे पुरुधा त्वायां वसुनि राजन् वसुता ते अश्याम् ।

पुरूणि हि त्वं पुरुवार संन्वयग्रे वसु विधते राजुनि त्वं ॥ ६ ॥

५९

आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैरिन्द्र यात नमोभिरग्रे अर्वाक् ।

युवं रांघोभिरकुवेभिरिन्द्रायि अस्मं भवतमुत्तमेभिः ॥

६०

हाता यक्षदिन्द्राग्नीं छागस्य हविषा आत्तामद्यं मध्यतो मेदा उज्जृतं पुरा द्वेषोभ्यः पुरा पारुषेय्या

गृभो घस्तां नूनं घासैश्चजाणां यवसप्रथमानां सुमर्त्क्षराणां शतं हृद्रियाणामग्निप्राचानां पविषोप-

वमनानां पाश्र्वतैः श्रोणितैः शिनामतं उत्सादुतोऽङ्गादङ्गादवृत्तानां कस्त एवेन्द्राग्नीं जुषेतां हवि-

द्वैतयंज ॥

६१

[तत्त्वावयं सुरेष्यो० क ६, १, ७. तं. जा. ३, ६, १०, ३; काठ १८, २० । विशां कविं विश्वपतिं० क. ६, १, ८, तं जा. ३, ६, १०, ३. काठ. १८, २० । सो अग्र ईजे शशमे० क. ६, १, ९. तं. जा. ३, ६, १०, ४; काठ. १८, २० । अस्मा उ ते महि महे० क. ६, २, १०, तं जा. ३, ६, १०, ४ । आ यस्ततन्थ रोदसी० क. ६, १, ११, तं जा. ३, ६, १०, ५, काठ १८, २० । नृवद्भसो समिद्वहसमे० क. ६, १, १२, तं जा. ३, ६, १०, ५; काठ १८, २० । पुरूषपग्रे पुरुधा त्वायां० क. ६, १, १३, तं. जा. ३, ६, १०, ५, कठ १८, २०]

[७] तं. जा. ३, ६, ११-१२ । वा. २१, ४३-४७ । ऋ. २३, ४४-४६ । [आ वृत्रहणा वृत्रहभिः० क. ६, ६०, ३, तं जा. ३, ३, ८, १ । एवेन्द्राग्नीं जुषेतां० । तं जा. ३, ६, ११, १-२]

शीर्षिर्विप्रः प्रसूतिमिच्छमाना ईद्रे रविं च यज्ञसं पूर्वभाजम् ।

इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्तिरत दुष्णोः ॥

६२

देवभ्यो वनस्पते हवींश्चिपि हिरण्यपर्णा प्रदिवस्ते अर्थम् ।

प्रदक्षिणिद्वयानया नियुय ऊतस्य वक्षि पथिमी रजिष्ठेः ॥

६३

होता यक्षद्वन्द्वस्वति, — सार्धं हि पिष्टतमया रमिष्ठया रश्ननयोऽधित यंत्राधेराज्यस्य प्रिया धामानि यंत्र सोमस्याज्यस्य हविषुः प्रिया धामानि यंत्रेन्द्राग्न्योऽङ्गागस्य हविषुः प्रिया धामानि यंत्र वनस्पतेः प्रिया पाथाश्चिपि यंत्र देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि यंत्राग्नेहोतुः प्रिया धामानि यंत्रैतं प्रस्तुत्येवोपस्तुत्येवोपावसन्नक्षत्रमीयाश्चमिव कृत्वीं करुदेवं देवां वनस्पति, — जुषताश्च हवि, — होतयंज ॥

६४

वनस्पते रश्नया नियुय पिष्टतमया वयुनानि विद्वान् ।

वहा देवत्रा दधिपो हवींश्चिपि प्र च दतारममतेषु वोचः ॥

६५

पिप्रीहि देवान् ॥ होता यक्षदमिश्च स्विकृत, — मयाइन्द्राग्नेः प्रिया धामान्य, — याद् सोमस्याज्यस्य हविषुः प्रिया धामान्य, — याडिन्द्राग्न्योऽङ्गागस्य हविषुः प्रिया धामान्य, — याद् वनस्पतेः प्रिया पाथाश्चिपि, — याद् देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि, यक्षदग्नेहोतुः प्रिया धामानि, यक्षत्स्वं मुहिमान्, — मायजतामेज्या इषुः, कृणोतु सो अध्वराज्ञातवेदा, जुषताश्च हवि, — होतयंज ॥ अथे यदद्ये, — डोपहूता ॥ ७ ॥

६६-६७

देवं वाहिः सुदेवं देवं स्यात्, सुवीरश्च वीरं, — यस्तोर्वृज्येता, — ऽक्तोः प्रभ्रियेता, — ऽत्यन्यान् रायां वाहिंभूतो मदेम, वसुवने वसुधैयस्य वेतु, यंज, देवं वाहि, — वसुवने वसुधैयस्य वेतु, देवीर्द्वारः संघतिं वीङ्गीर्यामन्धिधिरा ध्रुवां देवंहृती, वत्स ईमेनास्तरुणा अभिमीयात् कुमारो वा नवजातो, मैत्रा अर्था रेणुककाटः प्रणग्, वसुवने वसुधैयस्य व्यन्तु, यंज, देवीर्द्वारं, वसुवने वसुधैयस्य व्यन्तु, देवीं उपासान्क्ताद्यास्मिन् यज्ञे प्रयत्यग्देहा, — मपि नूनं देवीर्विंशः प्रायासिष्टाश्च सुप्रीते सुधिते, वसुवने वसुधैयस्य वीताश्च, यंज, देवीं उपासान्क्ता, वसुवने

[शीर्षिर्विप्रः प्रसूतिमिच्छमाना (न०)। ऋ. ७, ९३, ४. तै. भा. ३, ६, ९, १. ऋ. ४, १५। देवभ्यो वनस्पते हवींश्चिपि। तै. भा. ३, ६, ११, २; ऋ. १८, २१। देवो वनस्पतिर्जुषताश्च। तै. भा. ३, ६, ११, ४। वनस्पते रश्नया नियुय। ऋ. १०, ७०, १०, तै. भा. ३, ६, ११, १. नि. ६, ७। पिप्रीहि देवान्। ऋ. १०, १; तै. भा. ४, ३, १३, ४, तै. भा. ३, ५, ७, ५, ६, ११, ४ ऋ. २, १५, १८, २१, २०, १५। अथे यदद्य। ऋ. ६, १५, १४; तै. भा. ४, ३, १३, ४; तै. भा. ३, ५, ७, ५, ६, १०, २]

[८] तै. भा. ३, ६, १३। वा. २१, ४८—५८ २८, ३५—४५। ऋ. २३, ४७—५७, २०, १२—२२।

राजांमहं, यास्ते राके, सिनीवालि, यां सुपाणिः, कुहूमहं, कुहूर्देवानाम् ॥ ७६

अग्निहोता गृहपतिः स राजा विश्वा वेद जनिमा ज्ञातवेदाः ।

देवानामुत्तं यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्रयजवामृतावा ॥ ७७

हव्यगोडमि, रिडोपहृता ॥ १० ॥ ७८

[२८६६]

॥ इति खिलकाण्डे त्रयोदशः प्रपाठकः ॥१३॥

ॐ१७

अथ चतुर्दश प्रपाठकः ।

सोमो धेनुं सोमो अर्धन्तमाशुं सोमो वीरं क्रमण्युं ददाति ।

सादन्पुं विदुध्यं सभेषुं पितृश्रवणुं यो ददागदसौ ॥ १

अपाठं युत्सुं घृतनासु पश्विं सुपीमप्तां वृजन्तस्य गोपांम् ।

भोरपुजां सुक्षितिं सुश्रुसं जयन्तं त्वामनुमदम तोम ॥ २

त्वं सोमं क्रतुभिः सुक्रतुभूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ।

त्वं वृषा वृषत्त्रिमिर्महित्वां द्युम्नेभिर्द्युम्युभवो नृचक्षाः ॥ ३

यो ते धामानि दिवि यां पृथिव्याम् ॥ ४

त्वमिमां अपृथीः सोम विश्वास्त्वमपां अजनयस्त्वं गाः ।

त्वमाततन्योर्ध्वन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ ॥ ५

[राकामह० ॥ अ २,३२,४, अथर्व ७,४८,२, तं य ३,३,११,५, नि ११,३१, काठ १३,१६ । यास्ते राके० । अ २,३२,५, अथर्व ७,४८,२, तं य ३,३,११,५, काठ १३,१६ । सिनीवालि० । अ. २,३२,६, अथर्व ७,४८,२, तं य ३,३,११,५, नि ११,३२, काठ १३,१६ । या सुपाणिः० । अ २,३२, ७, अथर्व ७,४८,२, तं य ३,३,११,५, नि ११,५, काठ १३,१६ । कुहूमहं(०वेदां) । अ परि. ३,१, अथर्व ७,४७,१, तं य ३,३,११,५, काठ १३,१६ । कुहूर्देवानाम्० । अ परि ३,२, अथर्व ७,४७,२, तं य ३,३,११,५ काठ १३,१६ । अग्निहोता गृहपतिः० । अ ६,१५,१३, तं मा ३,५,१२,१ । हव्यगोड(ल)- मि ० । अ ५,४,२, तं य ३,४,११,१]

[८] ' । मा २,८,३, २,८,१ । अ ३,८,२०-२२, ४,३७, १०,२०, २३,६५ अथर्व ३,३,१४-१६, ४,४९, ११,२९, २५,६७ । [सोमो धेनुं सोमो] । अ १,९१,२०, तं मा. २,८,३,१ । अपाठं युत्सुं घृतनासु० । अ १,९१,२१ तं मा २,४,३,८, २,८,३,१, ७,४,१ । यत्सुं सोमं प्रतुमि० । अ १,९१,२, तं मा २,४,३,८, २,८,३,१ । या ते धामानि दिवि० । अ १,९१,४, तं य २,३,१४,१, ४,१,१६,१, तं मा २,८,३,१, काठ १३,१५ । त्वमिमां अपृथीः सोम० । अ १,९१,२२, तं मा २,८,३,१]

यां ते धामानि हविषा यजन्ति, सोमापूपणे, — नै देवाँ ॥	६
सोमापूपणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविधमिन्वम् । विष्वक्त्वं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम् ॥	७
द्विरेव्यन्याः सदनं चक्रं उवां पृथिव्यामन्यो अध्वन्तरिक्षे । ता अस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोपं विप्युतां नाभिमस्मै ॥	८
धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वां रथिं सौमो रथिपतिर्दिधातु । अवतु देव्यदितिरनर्वा बृहद्देम विदधे सुवीराः ॥	९
विश्वान्यन्यो भुवना ज्ञानं विश्वमन्यो अभिचक्ष्वाण एति । सोमापूपणा अवतुं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम ॥	१०
प्रजापते नहि त्वत्तान्यन्यो विश्वा ज्ञातानि परि तां वभूव । रथमै के जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतपो रथीणाम् ॥	११
रथीणां पतिं यजतं बृहन्तुमस्मिन् भरे वृत्तुम् वाजसातौ । श्रजापतिं प्रथमर्जामृतस्य यज्ञाम देवमधि नो ब्रवीतु ॥	१२
प्रजापते त्वं निधिषाः पुराणां देवानां पिता जनितां प्रजानाम् । पतिर्विश्वस्य जगतः परस्पां हविर्नो देव विह्वे जुषस्व ॥	१३
तवेमै लोकाः प्रदिशो दिशश्च परार्वतो निर्यत उद्वेतथ । प्रजापते विश्वसृग् जीवधन्य इदं नो देव प्रतिहर्षे हव्यम् ॥	१४
प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानां देवानामग्ने यजतं यजध्वम् । स नो ददातु श्रवणं पितृणां तस्मै ते देव हविषा विधेम ॥	१५

[यस्ते धामानि हविषा० । ऋ १,११,११, तै म १,२,१०,१, वै वा २,८,३,१, ऋ ११,११ । सोमापूपणा० । ऋ २,४०,१,३, तै म १,८,२२,५, २,६,११,४, तै वा २,८,१,५, ऋ ८,१७ । इमौ देवो० । २,४०,२, तै म १,८,२२,५, २,६,११,४, तै वा २,८,१,५, ऋ ८,१७ । सोमापूपणा रजसो० । ऋ. २,४०,३, तै म १,८,२२,५, तै वा २,८,१,५ । द्विरेव्यन्याः सदनं चक्रं० । ऋ २,४०,४, तै. वा. २,८, १,५ । धियं पूषा जिन्वतु० । ऋ २,४०,६, तै वा २,८,१,६ । विश्वान्यन्यो भुवना० । ऋ. २,४०,५ तै वा २,८,१,६ । प्रजापते नहि त्वत्तान्यन्यो० । ऋ १०,१२१,१०; अमं ७,७२,४, ८०,३, तै. वा. १,८,१४,२, ३,२,५,६, तै वा २,८,१,२, ३,५,७,१, तै वा १०,५४, नि १०,४३; ऋ १५,८ । रथीणा पतिं यजतं० । तै वा २,८,१,३ । प्रजापते त्वं निधिषाः० । तै वा २,८,१,३ । नवमे लोकाः प्रदिशो० । तै. वा २,८,१,३ । प्रजापतिं प्रथमं० । तै वा. २,८,१,४]

वसुधैयस्य वीतां, देवीं जौष्टीं वसुधितां ययोरन्याया देवाश्चि युयवदान्यां वक्षदंसु वायाणि
 यज्ञमानाय, वसुवने वसुधैयस्य वीतां, यज्ञ, देवीं जौष्टीं, वसुवने वसुधैयस्य वीतां,
 देवीं ऊर्जाहुती, इषमूर्जुमन्यां वक्षत्सग्धिं संपीतमन्यां, नवेन पूर्वं दयमानाः स्याम पुरा-
 णं नवं, तामूर्जुमूर्जाहुती ऊर्जेयमाने अघातां, वसुवने वसुधैयस्य वीतां, यज्ञ, देवीं
 ऊर्जाहुती, वसुवने वसुधैयस्य वीतां, देवां देव्या हंतारा पंतारा नैतारा हताघशंसा आभ-
 रंदसुवने वसुधैयस्य वीतां, यज्ञ, देवां देव्या हंतारा, वसुवने वसुधैयस्य वीतां, देवी-
 स्तिसस्तिस्तौ देवींरिंडा सरस्वती भारती, धां भारत्यादिव्यैरस्पृशत् सरस्वतीमं रुद्रैर्यज्ञमावी,
 दिहैवेड्या वसुमत्या सधमादं मदेम, वसुवने वसुधैयस्य व्यन्तु, यज्ञ, देवींस्तिसस्तिस्तौ
 देवीं, वसुवने वसुधैयस्य व्यन्तु, देवां नराशंस्सस्त्रिशीर्षी पुडधं, शतमिदेनं शितिपृष्टां
 आदघति, सहस्रमां प्रवहन्ति, मित्रावरुणंदस्य होत्रमहेतो, वृहस्पतिः स्तोत्रं, मध्विनाधु-
 र्यं, वसुवने वसुधैयस्य वेतु, यज्ञ, देवां नराशंसो वसुवने वसुधैयस्य वेतु, देवां
 वनस्पतिर्षिप्रावा घृतनिषिण्णं धामप्रेणास्पृध, दान्तरिक्षं मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणाट्हीद, वसु-
 वने वसुधैयस्य वेतु, यज्ञ, देवां वनस्पतिर्वसुवने वसुधैयस्य वेतु, देवं वहिर्वीरितीनां निधे-
 धासि प्रच्युतीनामप्रच्युतं निकामधरणं पुरुषस्पाईं यज्ञस्व, देनां वहिणान्यां वहींस्प्यभिप्याम,
 वसुवने वसुधैयस्य वेतु, यज्ञ, देवं वहिर्वीरितीनां वसुवने वसुधैयस्य वेतु, देवां अग्निः
 स्त्रिष्टुद, यज्ञ, देवां अग्निः स्त्रिष्टुत् ॥ ८ ॥

६८

अग्निमद्यं हंतारामृणीतायं यज्ञमानः पंचन पृक्तीः पंचन पुरोडाशं गृह्णन्नया आज्यं गृह्णन्तोमा-
 याज्यं चमोत्रिन्द्राग्निभ्यां छागं, यस्वस्थां अद्यं देवां वनस्पतिरभवदप्रयां आज्येन सोमयाज्येनन्द्रा-
 ग्निभ्यां छागनां, उपस्तां तं, मेदस्तः प्रतिपचता, अग्नीषोः, मधीवृधेतां पुरोडाशेन, त्वामद्यं
 रूप जापयं ऋषीणां नपादवृणीतायं यज्ञमानो, वृहम्यां जां संगवेभ्य एषं मे देवेषु वसु वाया-
 यस्वता इति, तां यां देवां देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च दास्ता च गुरस्वे, पिबेथ हंतारसि
 भद्रवाच्याय प्रेषितो, मानुषः यज्ञावाकांयु, मुक्तां नृही, दं यागपृथिवी भद्रंभू, दाध्मं
 एकशरुमुवं नमोराकं, मुष्पास्सु सुक्तोच्य, मग्ने त्वं यज्ञवागस्युपश्रुनि द्विंस्पृथिवी, रोग-
 न्दती तेऽस्मिन् यज्ञं यज्ञमानं चागपृथिवीं स्तां शृंगरीं नीरंदान् अत्रसु अत्रवेदे अत्रवाधे

उरुगन्धूती अभयंकृतौ वृष्टिघ्रावा रीत्यापा शंभुव्यौ मयोभुवा ऊर्जस्वती च पयस्वती च सूपचरणा
 च स्वधिचरणा च, तयोराविद्यधिरिदं हविरजुपता, —ऽवीवृधत्, मंहो ज्यायोऽकृत, सोमः
 इदं हविरजुपता, —ऽवीवृधत्, मंहो ज्यायोऽकृते, —न्द्रासी इदं हविरजुपता, —मवीवृधतां,
 मंहो ज्यायोऽकृतात्, वनस्पतिरिदं हविरजुपता, —ऽवीवृधत्, मंहो ज्यायोऽकृत, देवां
 आज्यायां आज्यमजुपन्ता, —ऽवीवृधत्, मंहो ज्यायोऽकृता, —ऽमिंहोत्रेदेः हविरजुपता, —
 ऽवीवृधत्, मंहो ज्यायोऽकृता, —ऽस्यामृधुद्धोत्रायां देवंगमायामाशास्तेऽयं यजमाना, आपुरा-
 शास्ते, सुप्रजास्त्वमाशास्ते, विश्वं प्रियमाशास्ते, यदनेन हविषाशास्ते तदद्यात्, तद-
 ष्यात्, तदस्मै देवां रासन्तां, तदग्निदेवो देवभ्यो वनुता, व्यमघ्रेमानुपा इष्टं च वीतं
 चो, —भे च नो धावापृथिवीं अंहसस्पातामै, —हं गतिर्वामस्ये, —दं नमो देवभ्यः ॥ ९ ॥ ६९

तच्च शुश्वोरावृणीमहे गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये देवी स्रस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुपभ्यः ।
 ऊर्ध्वं जिगातु भेषजं च नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ७०

आप्यायस्व, सं ते पयांसि ॥ ७१

इह त्वष्टारमग्निं विश्वरूपमुपह्वये । अस्माकमस्तु केवलः ॥ ७२

तन्नस्तुरीपमघं पोषयित्स्व देव त्वष्टवि नुराणः स्यस्व । ७३

यतो वीरः कर्मण्युः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥ ७३

देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये । ७४

याः पार्थिवासो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यछत ॥ ७४

उत श्रा व्यन्तु देवपत्नीरिन्द्राभ्यप्रायश्चिनी राट् । ७५

आ रौहसी वरुणानीं शृणोतु व्यन्तु देवीयं ऋतुर्जनीनाम् ॥ ७५

[१०] तं आ. ३, ५, ११-१२ । आ. ११, ६३; १२, ११२-११४; २७, २०, ३४, १० । काण्व. १२, ६१, १३, २१२-
 १२३; २९, २०; ३३, ४ । [तच्च शुश्वोरावृणीमहे० । तं स २, ६, १०, २, तं आ. ३, ५, ११, तं आ. १, ९,
 ७, १, १ । आप्यायस्व० । आ. १, ११, १६-१७, ९, ३१, ४, तं स १, ४, ३२, १, ३, २, ५, ३, ४, २, ७, ४, तं आ.
 ३, ५, १२; ७, १३, ४; तं आ. ३, १७, १; ६, ६, ३, ताण्य नः १, ५, ८ तठ १६, १४, कधि २५, ५ । सं ते
 पयांसि० । आ. १, ११, १८, तं स ४, २, ७, ४, काठ १६, १४, ३५, १३, ३७, ५, कधि २५, ५ । इह त्वष्टार-
 मग्निं० । आ. १, २३, १०, तं स ३, १, ११, १; तं आ. ३, ५, १२, १ । तन्नस्तुरीपमघ० । न. ३, ४, ९, ७,
 २, ९; तं. सं. ३, १, ११, १ । देवानां पत्नीरुशती० । आ. ५, ४३, ७; तं. आ. ३, ५, १२, १ । उत श्रा व्यन्तु
 देवपत्नीः० । आ. ५, ४६, ८, अवर्ष ७, ४९, २ तं आ. ३, ५, १२, १; नि १२, ४६]

यो रायं ईशे शतदाय उ३क्यो यः पुशूनां रक्षितां विष्टितानाम् ।	
ज्जापतिः प्रथमजां कृतस्य सुहृत्सुभामा जुषतां हविर्निः ॥ १ ॥	१६
रायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम् ।	
उत्वं वा ते सहस्रिणो रथा आयातु पाजसा ॥	१७
ईशानाय प्रहुतिं यस्ता आनट् शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो ।	
कृणोपि तं मर्त्येषु प्रशस्तं ज्ञातो ज्ञातो जायते वाज्यस्य ॥	१८
युक्ष्वा हि त्वं रुधामहा युवस्व पोष्या वसो ।	
आन्नो वायो मधु पिवास्माकं संवनागहि ॥	१९
कुविद्वङ्गं नमसा यं वृधासः पुरा देवा अनवधासा आसन् ।	
तं वायवे मनवे वाधितयावासयन्नुपमं सूर्येण ॥	२०
आ नो वायो महं तने याहि मखाय पाजसे ।	
वृषं हि ते चक्रमा भूरि दावने सद्यश्चिन्महि दावने ॥	२१
सं ते वायुः ॥	२२
पात्रोअन्नं रयिवृधः सुमेधाः श्वेतं मिपक्ति निर्युतामभिधीः ।	
तं वायवे गमनसो वितस्थुर्विधेन्नरः स्वयत्त्यानि चक्रुः ॥	२३
रायं नु यं जजत् रोदुसीमं रायं देवीं धिपणा धाति देवम् ।	
अधु वायुं निर्युतः सधत् स्वा उत्तं श्वेतं वसुधिति निरेकं ॥	२४
आ वायो, प्र वायुं, प्र याभिः ॥	२५

[यो राय ईशो० तै. या. २,८,१,४]

[०] तै. सा. २,८,१ । वा ११,३९; २७,२३-२४,२७-२८, ७,७, ३३,५५; २५,१५,२१-२२, ४,५; ३१,१६ ।
 मय. १०,३९, २९,२३-२४,२६,३१. ७,६, ३२,५; २७,१९,२५-२६; ४,६; ३५,१६ । [वायो शतं
 हरीणां २० । अ. ४,४८,५ तै. ग २,२,२२,७ । ईशानाय प्रहुतिं २० । अ. ७,९०,२ । युक्ष्वा
 हि त्वं रुधामहा ० । अ. ८,३६,२० । कुविद्वङ्गं नमसा ० । अ. ७,९१,१ । आ नो वायो महं ० ।
 अ. ८,६६,२५ । सं ते वायुः ० । तै. यं. ४,१,४, ५ १,५,१; कठ. १६,४; १९,५; अथि. २०,३ ।
 पात्रोअन्नं (०पां) रयिवृधः ० । अ. ७,९१,३; तै. या. २,८,१,१ । रायं नु यं जजत् ० । अ.
 ७,९०,३; तै. या. २,८,१,१ । आ वायो ० । अ. ७,००,१ । तै. सं. १,४,४,१; ३,४,२,१; तै. या. २,८,१,१;
 मय. ४,२, १३,११-१२; अथि ३,० । प्र वायुः ० । अ. ६,६९,४; तै. या. २,८,१,१ । प्रयाभिः ० । अ. ७,
 ९२,३; तै. यं. २,२,१२,७; तै. या. २,८,१,१; वाट १०,१०]

आ नो नियुञ्जिः शक्तिनीभिरध्वरं < सुहस्तिणीभिरुपयाहि यज्ञम् ।	
वायो अस्मिन्त्सवने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥	२६
देवानां भद्रां सुमतिर्ऋजूयतां देवानां < रातिरभि नो निवृत्ताम् ।	
देवानां < सख्यमुपसेदिमा वयं देवा ना आयुः प्रतिरन्त जीवसे ॥	२७
भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।	
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनभिर्यशेम देवहितं < यदायुः ॥	२८
शतमिच्छु शरदो अन्ति देवा यत्रा नधर्का ज्वरसं तनूनाम् ।	
पुत्रासो यञ्जु पितरो भवन्ति मां नो मर्ष्या रीरिपतायुर्गन्तोः ॥	२९
आ वो देवास ईमहे ॥	३०
उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः । उतागधकृपं देवा देवा जीर्घपथा पुनः ॥	३१
यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः ॥ २ ॥	३२
अग्ने नय ॥	३३
प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वरं हव्यं मतिं चाप्ये सुपूतम् ।	
यो देव्यानि मानुषा जन्तुं < प्यन्तर्विश्वानि विधना जिगाति ॥	३४
अग्ने त्वं पारय ॥	३५
अच्छा गिरो मतपो देवयन्तीरग्निं < युन्ति द्रविणं भिक्षमाणाः ।	
सुसंष्टुः सुप्रतीकृ < स्वञ्च < हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम् ॥	३६
अग्ने त्वमस्मद्युयोर्ध्वमीवा अनग्निना अभ्ययन्त कर्षीः ।	
पुनरस्मभ्य < सुनिताय देव क्षां < विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ॥	३७

[आ नो नियुञ्जि० । ऋ ७,१२,५ तै ब्रा २,८,१ रा देवाना भद्रा सुमति ० ऋ १,८९,२, ति १९,३९। भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम ० ऋ १,८९,८, वा १८७४, तै, आ १,१,१, ऋठ ३५,१, ऋषि. २८२ । शत-
मिन्तु शरदो ० ऋ १,८९,९ तै आ १,२७,६, ऋठ. ३१,१, ऋषि ४८,२ । आ वो देवास ० । तै म.
१,१,१, ० । उत देवा अवहित ० । ऋ १०,१३७,१, अथर्व ४,१३,१ । यज्ञेन यज्ञमयजन्त ० । ऋ. १,
१६४ ५०, १०,९०,१६, अथर्व ७,५,१, तै व ३,५,११,५, तै, आ, ३,२,७, शत मा. १०,२,२,२]

[३] तै ब्रा २८,२ । वा ५,३६ ७४३, ४०,१६, १०,१२ ४,३०, १८,४९, २१,२, ३८,५ । वाण ५,४५,
९,८, ४० १८, १३,१३, ४४२, २०,१९ २३,२, ३८५ । अग्ने नय सुपथा ० । ऋ १,१८९,१, तै म २,
१,१४,३, ४,४३,१, तै. ब्रा २,८,२,३, तै आ १८८ शत ब्रा १४,८,३,१ ऋठ ३,१, ६,१०, ऋषि. २,८।
प्र वः शुक्राय भानवे ० ऋ ७,४,१ तै ब्रा २८,२,३, ऋठ ७,१६ । अग्ने त्व पारय ० ऋ १,१८९,२,
तै स १,१,१४,४, तै ब्रा २८,२,५ त आ १०,२,१ । अच्छा (च्छा) गिरो मतपो ० ऋ ७,१० ३ तै
आ २,८,४ । अग्ने त्वमस्मद्युयोर्ध्वमीया ० । १,१८९,३ तै म ०-०० ।

प्र कारवो मननां वृच्यमाना देवद्रींश्ची नयत देवयन्तः । दक्षिणावाद् वाजिनी प्राच्येति हविर्भैरन्त्यग्रये घृतांशी ॥	३८
उदुत्तम, —मस्तभ्नाद् घां, —भिमां धिपम् ॥	३९
कित्वासो यद्विरिपुर्न दीवि यद्वा घा सत्यमुत्त यन्न विन्न । सर्गा ता विष्य शिधिरैव देवाधा ते स्याम वरुण प्रियासः ॥	४०
अवु ते हेडो वरुण, तन्त्रायामि ॥	४१
पावीरवी कन्या चित्रायुः संरस्वती धीरेपत्नी धियं धात् । शामिरिद्धिश्च शरणं मूर्जोपा दुरार्धपं गृणते शर्म यश्सत् ॥	४२
आ नो दिवः ॥	४३
इमा जुह्वाना युग्मदां नमोभिः प्रति स्तोमश्च सरस्वति जुपस्व । तव शर्मन् प्रियतमे दधाना उपस्वेषाम शरणं न वृक्षम् ॥	४४
यस्ते स्तनः शशयो यो मुयोभूयेण विश्वा पुष्युसि वार्याणि । यो रत्नधां वुसुर्विधः सुद्वयः संरस्वति तमिह धातवे कः ॥	४५
संरस्वत्यभि नो नेपि वस्य, इदं ते हव्यम् ॥ ३ ॥	४६

[प्र कारवो मनना०] ऋ ३,६,१; तं मा. २,८,१,५ । उदुत्तम वरुण पाश० । ऋ १,२४,१५; सा ५८९; अथर्व ७,८३,३; १८४,६९, तं मा. १,५,११,३; ४,२,१,३; तं मा. २,७,१६,४, ८,१,६; तं आ २,४,४; नि. २,१३; ऋ ३,८, १६,८, १९,११, २२,१३; ऋ २,१५, ३२,१ । अस्तभ्नाद् घाम् ० । ऋ ८,४२,१, तं मं. १,२,८,१, तं मा. २,८,१,६; ऋ २,६, ११,१२; ऋ १,१९ । इमां धियम् ० । ऋ ८,४२,३; १०,६७,१; अथर्व २०,११,१, तं मा. १,२,२,२, ६,१,३,२; ऋ २,३; ऋ १,१५ । कित्वासो यद्विरिपु ० । ऋ ५, ८५,८, तं मा. ३,४,११,६, तं मा. १,८,१,५; ऋ २,३,१२ । अथ ते हेडो(डो) वरुण ० । ऋ १,२४,१४, तं मा. २,५,११,३, तं मा. २,७,१६,४, ८,१,६, तं आ २,४,४; ऋ ४०,११ । तन्त्रायामि ब्रह्मणा ० । ऋ १,२४,११, तं मा. २,१,११,६; तं मा. २,८,१,६; ऋ ४,१६; ११,१३; १२,१५, १७,१९, २१,१३; ४०,११ । पावीरयो कन्या चित्रायु ० । ऋ. ६,४९,७, तं मा. ४,१,११,२, तं मा. २,८,२,८ । आ नो दिव ० । ऋ ५,४३,११, ७,२४,३, तं मा. १,८,२२,१; २,५,१२ २, ३,१,११,२; ऋ ४,१६,२०,१५ । इमा जुह्वाना युग्मदा ० । ऋ ७,१५,५, तं मा. २,४,६,१, ऋ ४,१६ । यस्ते स्तनः शशयो ० । ऋ. १,१६, ४,४९; अथर्व ७,१०,१; तं मा. २,८,२,८, तं मा. ४,८,२; ५,७,३, घत. मा. १४,२,१,१५; ९,४,२८ । संरस्वत्यभि नो नेपि ० । ऋ. ६, ६१,१४, तं मा. ७,२,७,४, तं मा. २,४,३,१; २,८,२,८, ऋ १७,१८, १०,३ । इदं ते हव्यम् । तं मा. २,५,४ ३]

आं वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं संदने सादयध्वम् ।
सादद्योतिं दंमा आ दीदिवांसं हिरण्यवर्णमरूपं सुपेम् ॥

४७

सं हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्यहिरण्यवासीरिपिरः स्रुपाः ।
बृहस्पतिः सं स्ववेशं क्रुष्वः पुरु संस्त्रिभ्य आसुतिं करिष्ठः ॥

४८

बृहस्पतिः, सं सुष्टुभा ॥

४९

बृहस्पते अति यदयो अर्हाद् घुर्मद्विभाति कर्तुमर्जनेषु ।
यदीदयश्च शवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥

५०

एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे ॥

५१

सूर्यो देवोमुपसं रोचमानां मर्यां न योषामन्युति पश्वा ।
यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम् ॥

५२

भद्रा अम्वा, — स्तत्सूर्यस्य ॥

५३

तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते घोर्हस्ये ।
अनन्तमन्यद्रेशदस्य पाञ्जः कुष्णमन्यद्वरितः संभरन्ति ॥

५४

अयो देवा उदिता सूर्यस्य निरंश्वसः पिपुता निरुवायात् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः श्रिषी उत घोः ॥

५५

[४] ते आ २,८,२, २,८७ । का २६,३ ३३,३७-३८,४२, ७,४२, १३,४६, २१,५-६, २५,२३, २९,४ । ऋक् २,२१, २८,४, ३२,३७-३८,४२, ८,२४,९,७ १४,४८, २३,५-६, १७,२७, ३१,४ । [आवेधसं नीलपृष्ठं । ऋ ५,४३,१२, ते आ २,५५,४, २,८,२,७ । स हि शुचि शतपत्रं । ऋ. ७,१७७, ते आ २,५५,४, ८,२,७ । बृहस्पतिः) ऋ ४,५०,४, ६,७३,३, १०,४२,११, ४३,११, ४४,११, १८३,१, अथर्व ७,५१,१ ; २०,१७,११, ८८,४; ८९,११, ९०,३; ९४,११, ते स ३,३,११,१, ते आ २,८,२,७-८, काठ १७,१८ । स सुष्टुभा । ऋ ६,५०,५ १,६२,४ अथर्व २०,८८,५; ते स २,३,१४,४, काठ १०,१३ । बृहस्पते अति यदयो । ऋ २,२३,१५, ते स १,८,२२,२; काठ ४,१६,४०,११ । एवा पित्रे विश्वदेवाय । ऋ ४,५०,६, अथर्व २०,८८,६, ते स १,८,२२,२, ते आ २,८,२,८, काठ १७,१८ । सूर्यो देवोमुपसं । ऋ. १,११५,२, अथर्व २०,१७७,१५ ते आ २,८,७,१ । भद्रा अम्वा । ऋ १,११५,३, ते आ. २,८,७,१ । तत्सूर्यस्य । ऋ १,११५,४; अथर्व २०,१२३,१, ते आ २,८,७,१ नि ४,११ । तन्मित्रस्य वरुणस्य । ऋ १,११५,५, अथर्व २०,१२३,२, ते आ. २,८,७,२ । अया देवा उदिता । ऋ १,११५,६, ते आ २,८, ७,२]

चित्रं देवानामुदुगादनीकं, सुनामाणं, मर्हामु पं, -द्वितिः पाशान् ॥ ५६

अद्वितीयोरद्वितिरन्तरिक्षमद्वितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
 विश्वे देवा अद्वितिः पञ्च जना अद्वितिर्जातमद्वितिर्जनितम् ॥ ५७

निष्टम्भो दिवः, स्तीर्णं बृहिः ॥ ४ ॥ ५८

विष्णोर्नु कं, तदस्य, प्र तद्विष्णुः ॥ ५९

परो मानया तन्वा वृधान न ते महित्ममन्वश्रुवन्ति ।
 उभे ते निच रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वं पुरमस्य वित्मे ॥ ६०

विचक्रमे पृथिवीमिपे एतां क्षेत्राय विष्णुमनुपे दशस्पेन् ।
 भुनासो अस्य कीरयो जनास उरुधितिं सुजनिमा चकार ॥ ६१

त्रिद्वेजः पृथिवीमिप एतां विचक्रमे शतैर्चमं महित्वा ।
 प्र विष्णुरस्तु तवसस्तर्वायास्त्वेपं एतस्य स्थितिरस्य नाम ॥ ६२

इन्द्रं नरो नेमधिता, युजे रथम् ॥ ६३

जगृहा ते दक्षिणामिन्द्र हस्तं वसुधयो वसुपते वयूनाम् ।
 विद्यां हि त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषुणं रथिं दाः ॥ ६४

[चित्रं देवानाम् । अ. १, ११५, १, अथर्व १३, २, ३५, २०, १०७, १४। ते स १, ४, ४३, १, २, ४, १४, ४।
 तं. प्रा २, ८, ७, ३। ए आ ३, ९, तं आ १, ७, ३, २, १३, १, नि १२, १६, ऋ. ४, ३, १०, १३, १३, १६, २१,
 १४, २२, ५-६, ८, कपि ३, ४, ७, ३५, ०। सुनामाणं पृथिवीम् । अ. १०, ६३, १०, अथर्व ७, ६, ३, ते स
 १, ५, ११, ५, ७, १, १८, २, तं आ १, १३, २, ऋ. २, ३। महामुष्णम् । ते स. १, ५, ११, ५, ७, १, १८, २,
 तं आ ३, १, ३, ३, तं आ. १, १३, २, ऋ. ३, ०, ४-५, कपि ४, ६, ७। अद्वितिः पाशान् । ते स ३, १,
 ४, ४, ऋ. ३, ०, ८। अद्वितिर्घोरद्वितिः । अ. १८, १, २, अथर्व ७, ६, १, तं आ १, १३, २, नि ४, २, ३।
 विष्टम्भो दिवः । अ. १८, १, २, तं स. ४, ४, १२, ५। ऋ. २२, १४। स्तीर्णं बृहिः । अ. १, १३, १, तं स
 ५, १, ११, २, ऋ. ५, ६, २।]

[१] ते प्रा २, ८, २-३। वा ५, १८, २०। १९, ८, १, ५ वा. ५, २४, २६, २२, ७, ९, १५। [विष्णोर्नु कं।
 अ. १, १५, ४, १, अथर्व ७, ६, १, तं स १, २, १३, १, तं. प्रा १, ८, ३, २, ऋ. १, १०, २५, ८। कपि २, ४,
 ४०, १। तदस्यम् । अ. १, १५, ४, ५, १०, ३, ५, १, १३, १, तं प्रा १, ४, ६, २, ८, ३, २। प्र तद्विष्णुम् । अ.
 १, १५, ४, २, अथर्व. ७, ६, २-३। ते प्रा १, ४, ३, ४, ८, ३, २, ३, १, ३, ३, नि १, २, ०, ५। ऋ. १, १०, २५, ८,
 ५, १ वं. ४०, १। परो मानया तन्वा । अ. ७, ९, १, १, तं प्रा २, ८, ३, २। विचक्रमे पृथिवीमिपम् । अ.
 ७, १०, ४। तं प्रा २, ४, ३, ५, ८, ३, ३। त्रिद्वेजं पृथिवीमिपम् । अ. ७, १०, ३, तं प्रा २, ४, ३, ५, ८, ३, ३।
 इन्द्रं नरो नेमधिता । अ. ७, १, ७, १, ऋ. ३, १, ८, तं स. १, ६, १, २, १, तं प्रा २, ८, २, ५। युजे रथम् ।
 अ. ७, १, ३, ३, अथर्व २०, १, २, ३, तं प्रा. २, ४, १, ३, ८, २, ५। जगृहा (०म्भा) ते दक्षिणामिन्द्रम् । अ. १०,
 ४, १। ऋ. ३, १। तं प्रा २, ८, २, ५।]

तवेदं विश्वमभितः पशुर्व्यं यत् पश्यसि चक्षुसा सूर्यस्य ।
गवामसि गौपतिरेक इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः ॥

६५

समिन्द्र नः ॥

६६

आराच् शत्रुमपवाधस्व दूरमुग्रो यः शम्भुः पुरुहूत तेन ।
अस्मै धेहि यवमद्रोमदिन्द्र कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम् ॥

६७

इन्द्रो बलं रक्षितारं दुघानां करेणैव विचकर्ता रवेण ।
स्वेदाज्जिभिराशिरुभिर्लमानोऽरोदयत् पर्णिमां गां अमुष्णात् ॥

६८

अध्वर्यवो यो हभीकं जघान यो गां उदाज्जदपि हि बलं वः ।
तस्मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत ज्वं वस्त्रैः ॥

६९

इन्द्रा ओपधीरसनोदहानि वनस्पतींश्चसनोदन्तरिक्षम् ।
विभेद्द बलं जुनुदे विवाचोऽध्याभवहमिताभिक्रतूनाम् ॥

७०

यो हत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गां उदाज्जदपयां बलस्य ।
यो अश्मनोरन्तराग्निं जजानु स स्वृक् समत्सु स जनासा इन्द्रः ॥

७१

अभि स्ववृष्टिम् ॥

७२

भिनद्वलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दृष्टितान्धैरत् ।
रिणग्रीधांसि कृत्रिमान्येषां सोमस्य तां मुदा इन्द्रश्चकार ॥ ५ ॥

७३

विष्णुं देवं वरुणमृतये भृगुं मंदसा देवां वृषया यजध्वम् ।
तां नो यज्ञमागतं विश्वधेना प्रजावृद्धस्मै द्रविणेह घृतम् ॥

७४

[तवेदं विश्वमभित ० । ऋ. ७, ९८, ६. अथर्व २०, ८७, ६. तै. भा. २, ८, २, ६ । समिन्द्र न ० (पां०) । ऋ. ५, ४२, ४. अथर्व. ७, ९७, २; तै. सं. १, ४, ४४, १. तै. भा. २, ८, २, ६. ऋत् ४, १२; ऋषि ३, १० । आराच् शत्रु-
मपवाधस्व ० । ऋ. १०, ४२, ७. अथर्व २०, ८९, ७. तै. भा. २, ८, २, ७. नि ५, २४ । इन्द्रो बलं (व०)
रक्षितारं ० । १०, ६७, ६. अथर्व २०, ९१, ६ । अध्वर्यवो यो हभीकं ० । ऋ. २, १४, ३ । इन्द्रा (०न्द्र) ओ-
पधीरसनो ० । ऋ. ३, ३४, १०; अथर्व २०, ११, १० । यो हत्वाहिमरिणात् सप्त ० । ऋ. २, १२, ३. अथर्व.
२०, ३४, ३ । अभि स्ववृष्टिम् ० । ऋ. १, ५२, ५ । भिनद्वलमङ्गिरोभिः ० । ऋ. २, १५, ८. तै सं २, ३,
१४, ५]

[६] तै. भा. २, ८, ४; ६ । वा. ८, ६, ५९; ३३, ४३; ३४, ३१ । १२, ७५, ७८, ८१, ८४, ८८ । काण्व ८, ५, ९, ४५, ३०,
४३; ३३, २५ । १३, ७६, ७९, ८२, ८५, ८९ । [विष्णुं देवं वरुणमृतये ० । तै. भा. २, ८, ४, ४]

मंदसा देवा वपया यजध्रु च विष्णुं च देवं च वृहणं च रातिम् ।	
तां नो अमीवामप्रवाधमाना इमं यज्ञं जुषमाणा उपेतम् ॥	७५
विष्णुवरुणा युवमध्वराय नो विशे जेनाय महि शर्म यद्यत् ॥	७६
दीधेप्रयज्य हविषा वृधानां ज्योतिषारातीर्दहतं तस्मात्सि ॥	७६
ययोगेजसा स्कमिता रजात्सि वीरिभिरारत्तुमा श्विष्ठा ।	
यां पर्यते अप्रतीता सहाभिर्विष्णु अगन् वरुणा पूर्वहृतिम् ॥	७७
विष्णुवरुणा अभिशस्तिषावा देवा यजन्त हविषा घृतेन ।	
अपामीवात् सेधत् रक्षसश्वाधा यत्त यजमानाय श्वयोः ॥	७८
अहोमुचा वृषभा सुप्रनृती देवानां देवतुमा श्विष्ठा ।	
विष्णुवरुणा प्रतिहर्यते न इदं नरा प्रयत्तमूर्तये हविः ॥	७९
आ देवां याति सविता सुरतोऽन्तरिक्षां चहमानो अश्वैः ।	
हस्ते दधानो नर्या पुरूणि निवेशयञ्च प्रसुवञ्च भूम ॥	८०
अर्भिवृतं कृशनेर्विश्वरूपं हिरण्यशम्पं यजतो वृहन्तम् ।	
आस्थाद्रथं सविता चित्रमानुः कृष्णा रजात्सि तविर्षा दधानः ॥	८१
सं घ्रा नो देवः सविता सहावासाविषदंसुपतिर्विद्यनि ।	
विश्रयमाणो अमतिमुखीं मर्तभोजुनमधु रासते नः ॥	८२
आ कृष्णं रजसा, वाममद्य ॥	८३
मगं धियं वाजयन्तः पूरन्धि नराञ्चसो प्रास्पतिर्नो अघ्यात् ।	
आयं वामस्य संगथे रूयीणां प्रियां देवस्य सवितुः स्याम ॥	८४

[मिदसा देवा वपया० । तै. ब्रा. २,८,४,४ । विष्णुवरुणा युवम्० । तै. ब्रा. २,८,४,५ । ययोरोजसा स्कमिता० । अथर्व ७,२५(२६),१, तै. ब्रा. २,८,४,५ । विष्णुवरुणा अभि० । तै. ब्रा. २,८,४,६ । अहोमुचा वृषभा० । तै. ब्रा. २,८,४,६ । आ देवो याति (तु०) सविता० । ऋ. ७,४५,१, तै. ब्रा. २,८,६,१ । यत्त. १७,११ । अमीवृत्त कृशने० । ऋ. १,३५,४, तै. ब्रा. २,८,६,१ । स घ्रा नो देव सविता० । ऋ. ७,४५,३, तै. ब्रा. २,८,६,१ । आ कृष्णेन रजसा० । ऋ. १,३५,२, तै. स. ३,४,११,३ । वाममद्य० । ऋ. ६,७१,६, तै. स. १,४,२३,१. २,२,१२,२ । मग धियं वाजयन्तः० । ऋ. २,३८,१०, तै. ब्रा. २,८,६,३]

यां औपधयो, ऽधावती, मोपुधीरिति मातरौ, ऽति विश्वाः परिष्ठा, यदौपधयः
संगच्छन्ते, ऽन्या वो अन्याम् ॥ ६ ॥

८५

मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवताश्च शुचयद्भिरकैः ।

यत् सोश्च धरिष्ठे वृहती विमिन्वन् रुवद्रोक्षा प्रप्रधानेभिरेवैः ॥

८६

प्र पूर्वजे ॥

८७

स इत् स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान ।

उर्वी गभीरं रजसी सुमेके अवस्थे धीरः शच्या समैरत् ॥

८८

भूरि द्वे अचरन्ती चरन्तं पद्वन्तं गभूमपदी दधाते ।

नित्यं ने सुतु पित्रोरुपस्थे द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥

८९

इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु पितृमार्तयैर्दुहोपनुवे वाम् ।

भूतं देवानामवमे अबोभिर्विद्यामेपश्च वृजनं जीरदानुम् ॥

९०

उर्वी पृथ्वी बहुलं दूरंअन्ते उपनुवे नमसा यजे अस्मिन् ।

दधाति ये सुभगे सुप्रतृती द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥

९१

इन्द्रो भूतस्य भुवनस्य राजेन्द्रो दाधार पृथिवीमुतमाम् ।

इन्द्रे ह विश्वा भुवना श्रितानीन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥

९२

इन्द्रः पृणन्तं यपुरि चेन्द्रा इन्द्रः स्तुवन्तश्च स्तवितारमिन्द्रः ।

दधाति शुकः सुकृतस्य लोकं इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥

९३

इन्द्रो दारुद्वयैतं भूमिरिन्द्रा इन्द्रः समुद्रो अभवद्रभीरः ।

उद्वन्तरिक्षश्च सं जनासा इन्द्रा इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥

९४

[या औपधयः० (०पधी) । ऋ १०,१७,१, तै स ४,२,६,१, नि ९,२८, ऋठ. १३,१६, १६,१३, ऋपि २५,४ । अध्वातीम्० । ऋ १०,१७,७ तै. स ४,२,६,४, तै आ २,८,४,८, ऋठ १६,१३ ऋपि २५,४ । औपधीरिति मातरः० । ऋ १०,१७,४, तै स ४,२,६,१, तै आ. ०,८,४,८, नि ६,३, षाठ. १३,१६, १६, १३, ऋपि २५,४ । अति विश्वा. परिष्ठा० । ऋ १०,१७,१०, तै स ४,२,६,३, तै आ २,८,४,८, ऋठ १६, १३, ऋपि २५,४ । यदौपधय संगच्छन्ते० । तै. स ४,२,६,२, ऋपि. २५,४ । अन्या वो अन्याम्० । ऋ. १०,१७,१४, तै स ४,२,६,३, तै. आ २,८,४,८, ऋठ १६,१३, ऋपि २५,४]

[७] तै आ २,८ ४,७-८, २,८, ०,८ । वा २०,५४.२७,२८,३४ ४० । षाण २२,३९, २९,३१ । [मही द्यावापृथिवी० । ऋ ४,५६,१ । प्र पूर्वजे० ऋ ७,५२,२, तै स ४,१,१,४, तै आ २,८,४,७ । स इत् स्वपा भुवनेष्वास० । ऋ ४,५६,३, तै आ २,८,४,७ । भूरि द्वे अचरन्ती० । ऋ १,१८,५, तै आ २,८,४,८ । इदं द्यावापृथिवी० । ऋ १,१८,५,११, तै आ २,८,४,८ । उर्वी पृथ्वी (पृथिवी) बहुले० । ऋ १,१८,७, तै आ ०,८,४,८]

इन्द्रो वृत्रेऽवज्ञेणानधीदीन्द्रो व्यःसमुते शुष्णमिन्द्रः ।	
इन्द्रः पुरः शम्भुरस्याभिनदीन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥	९५
इन्द्रो उभूव ब्रह्मणा गभीरं इन्द्रा आभूतः परिभूषिन्द्रः ।	
इन्द्रो भविष्यदुतं भूतमिन्द्रा इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥	९६
इन्द्रोऽस्मै अतु वज्रगहुरिन्द्रे भूतानि भुवुनानीन्द्रे ।	
अस्माकमिन्द्रो भवतु प्रसाहं इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥	९७
उते स्या नः सरस्वती जुषाणोपश्रुवत् सुभेगा युज्ञे अस्मिन् ।	
द्युतद्युभिर्नमस्यैरियाणा राया युजा चिद्रुत्तरा संसिभ्यः ॥	९८
प्र क्षोदसा धायसा सप्त एषा सरस्वती धरुणमायुसी पः ।	
प्र बोधमाना रथ्येन याति विश्वा अपो मृष्टिनो सिन्धुरन्याः ॥	९९
एकाचेतत् सरस्वती नदीनाऽशुचिर्यती गिरिभ्या आ सुमुद्रात् ।	
रायथेतन्ती भुवनस्य भूरेधृतं पयो दुदुहे नाहुपाय ॥	१००
इदमददाद्रभसंमृणच्युतं दिवोदासऽवधीयश्चायु द्वाद्युपे ।	
यां शश्वन्तमाचखादानसं पणिं तां ते द्वात्राणि त्रिषां सरस्वति ॥	१०१
अयंभु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वारा ऋतस्य सुभगे व्यावः ।	
वर्धे शुभ्रे स्तुतं रासि गोजान् यूयं पात स्वस्तिभिः संदा नः ॥	१०२
इयंऽशुष्मेभिर्विससा इवारुजत् सांशु गिरीणां तुविपंभिरुर्मिभिः ।	
पारावतधीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमांनिवासेम धीतिभिः ॥७॥	१०३
शुचिं लं स्तोमऽ, अथद्वत्र, मुभा वामिन्द्राग्नी, प्र चर्षणिभ्या, आ वृत्रहणा,	

[उत स्या न सरस्वती जुषाणोपश्रुवत् सुभेगा युज्ञे अस्मिन् । इन्द्रोऽस्मै अतु वज्रगहुरिन्द्रे भूतानि भुवुनानीन्द्रे । अस्माकमिन्द्रो भवतु प्रसाहं इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥ इन्द्रो भविष्यदुतं भूतमिन्द्रा इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥ इन्द्रोऽस्मै अतु वज्रगहुरिन्द्रे भूतानि भुवुनानीन्द्रे । अस्माकमिन्द्रो भवतु प्रसाहं इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥ उते स्या नः सरस्वती जुषाणोपश्रुवत् सुभेगा युज्ञे अस्मिन् । द्युतद्युभिर्नमस्यैरियाणा राया युजा चिद्रुत्तरा संसिभ्यः ॥ प्र क्षोदसा धायसा सप्त एषा सरस्वती धरुणमायुसी पः । प्र बोधमाना रथ्येन याति विश्वा अपो मृष्टिनो सिन्धुरन्याः ॥ एकाचेतत् सरस्वती नदीनाऽशुचिर्यती गिरिभ्या आ सुमुद्रात् । रायथेतन्ती भुवनस्य भूरेधृतं पयो दुदुहे नाहुपाय ॥ इदमददाद्रभसंमृणच्युतं दिवोदासऽवधीयश्चायु द्वाद्युपे । यां शश्वन्तमाचखादानसं पणिं तां ते द्वात्राणि त्रिषां सरस्वति ॥ अयंभु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वारा ऋतस्य सुभगे व्यावः । वर्धे शुभ्रे स्तुतं रासि गोजान् यूयं पात स्वस्तिभिः संदा नः ॥ इयंऽशुष्मेभिर्विससा इवारुजत् सांशु गिरीणां तुविपंभिरुर्मिभिः । पारावतधीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमांनिवासेम धीतिभिः ॥७॥ शुचिं लं स्तोमऽ, अथद्वत्र, मुभा वामिन्द्राग्नी, प्र चर्षणिभ्या, आ वृत्रहणा,

[उत स्या न सरस्वती जुषाणोपश्रुवत् सुभेगा युज्ञे अस्मिन् । इन्द्रोऽस्मै अतु वज्रगहुरिन्द्रे भूतानि भुवुनानीन्द्रे । अस्माकमिन्द्रो भवतु प्रसाहं इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥ इन्द्रो भविष्यदुतं भूतमिन्द्रा इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥ इन्द्रोऽस्मै अतु वज्रगहुरिन्द्रे भूतानि भुवुनानीन्द्रे । अस्माकमिन्द्रो भवतु प्रसाहं इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च ॥ उते स्या नः सरस्वती जुषाणोपश्रुवत् सुभेगा युज्ञे अस्मिन् । द्युतद्युभिर्नमस्यैरियाणा राया युजा चिद्रुत्तरा संसिभ्यः ॥ प्र क्षोदसा धायसा सप्त एषा सरस्वती धरुणमायुसी पः । प्र बोधमाना रथ्येन याति विश्वा अपो मृष्टिनो सिन्धुरन्याः ॥ एकाचेतत् सरस्वती नदीनाऽशुचिर्यती गिरिभ्या आ सुमुद्रात् । रायथेतन्ती भुवनस्य भूरेधृतं पयो दुदुहे नाहुपाय ॥ इदमददाद्रभसंमृणच्युतं दिवोदासऽवधीयश्चायु द्वाद्युपे । यां शश्वन्तमाचखादानसं पणिं तां ते द्वात्राणि त्रिषां सरस्वति ॥ अयंभु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वारा ऋतस्य सुभगे व्यावः । वर्धे शुभ्रे स्तुतं रासि गोजान् यूयं पात स्वस्तिभिः संदा नः ॥ इयंऽशुष्मेभिर्विससा इवारुजत् सांशु गिरीणां तुविपंभिरुर्मिभिः । पारावतधीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमांनिवासेम धीतिभिः ॥७॥ शुचिं लं स्तोमऽ, अथद्वत्र, मुभा वामिन्द्राग्नी, प्र चर्षणिभ्या, आ वृत्रहणा,

गीर्भिर्विप्र, स्वष्ट्या दधत्, तन्नस्तुरीपं, त्वष्टा वीरम् ॥	१०४
पिशङ्गरूपः सुमरो वयोधाः श्रुष्टी वीरं जायते देवकामः । प्रजां त्वष्टा विष्णुतु नाभिमस्मं अघा देवानामप्येतु पाथः ॥	१०५
देव त्वष्टः ॥	१०६
आविष्टयो वर्धते चारुरासु जिह्वानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे । उभे त्वष्टुर्भिभ्यतुर्जायमानात् प्रतीचीं सिखं प्रतिचेतयेते ॥	१०७
जगृह्णा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तम् ॥	१०८
सुव्रह्माणं देववृन्तं महान्तुमुहं गुभीरं पृथुं बुधमिन्द्र । श्रुतं रूपिमुग्रं माभिमतिपाह्मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथिं दाः ॥	१०९
वनीवानो मम दूतासा इन्द्रं स्तोमाश्वरन्ति सुमतीरियाणाः । हुदिस्पृशो मनुसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथिं दाः ।	११०
स्वायुधं स्ववसं सुनीथं चतुःसमुद्रं धरुणं रथिणाम् । चक्रेत्यं शंस्यं भूरिवारमुग्रं मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथिं दाः ॥	१११
अश्वान्तं रथितं वीरवृन्तं सहस्रिणं शर्तिनं वाजमिन्द्र । भद्रं वातं विप्रवीरं सृषामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथिं दाः ॥	११२
सनद्वाजं विप्रवीरं तरुत्रं धनुस्पृतं शशुवांसं सुदक्षम् । दस्युहंतं पूभिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथिं दाः ॥ ८ ॥	११३

[गीर्भिर्विप्र ० । ऋ ७, ९३, ४, ते वा २, ८, ५, २, ३, ६, ९, १, वा ४, १५ । त्वष्टा दधत् ० । ते. वा. २, ६, ८, ४, ८७, ४, वा ३८, ६ । तन्नस्तुरीप ० । ऋ १, १४२, १०, ३, ४, ९, ७, २, २, ते स ४, १, ८, ३, ३, १, ११, १; नि. ६, २१, ऋ १८, १७, कवि २९, ५ । त्वष्टा वीरम् ० । ते स ७, १, ११, ३, ते वा २, ८, ७, ४ वा ८, ५, ६, २ । पिशङ्गरूपः सुमरो ० । ऋ २, ३, ९, ते स ३, १, ११, २, ते वा २, ८, ७, ४ । देव त्वष्ट ० । ऋ १०, ७०, ९, ते स १, ३, १०, १, ६, ३, ११, २ वा ३, ७, कवि २, १४ । आविष्टयो वर्धते ० । ऋ. १, २५, ५, ते वा. २, ८, ७, ४ नि ८, १५ । जगृह्णा (०३मा) ते दक्षिणम् ० । ऋ १०, ४७, १; वा ३१७, ते वा २, ८, २, ५ । सुव्रह्माणं देववृन्त ० । ऋ १०, ४७, ३; ते वा २, ५, ६, १ । वनीवानो मम दूतासा (स) ० । १०, ४७, ७ । स्वायुधं स्ववसं सुनीरम् ० । ऋ १०, ४७, २ । अश्वान्तं रथितं । ऋ १०, ४७, ५ । सनद्वाजं विप्रवीरम् ० । ऋ १०, ४७, ४]

त्वष्टा पत्नीभिरिह नः सजोषा देवो देवीभिर्हविषो जुषाणः ।	
उपो रयिं वृहलं विष्यता नः शृणोतु नः सुमतिं यज्ञियासः ॥	११४
रेतोधा यस्य भुवनस्य देवः ससादु योनां जनितां जनिष्ठः ।	
रूपाणि कृपन् विदधद्वेषु त्वष्टा पत्नीभिश्चरति प्रजानन् ॥	११५
त्वष्टा पत्नीभिरनु महेनवाग्नेयोवा धिपणे ये दुधाति ।	
विश्वो वंसु हस्तयोरादधानोऽन्तर्मही रोदसी याति साधन् ॥	११६
आ नो वीरिभिर्जनितां सुतीनां गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्वसुधन् ।	
समज्जानो धामभिर्विश्वरूपैस्त्वष्टा पत्नीभिश्चरति प्रजानन् ॥	११७
त्वष्टा रेतो भुवनस्य पत्नीविकृष्वानास्तनुयं भूरि पृथः ।	
मा वो देवी रोदसी तं शृणोता नो रयिं जनत विश्वारम् ॥	११८
यज्ञं च नस्तनुं च प्रजां च रयिं च नो जनत विश्वरूपम् ।	
योनौ रेतो दधुदस्मे तु त्वष्टा देवीः पत्नीर्जनत जीवसे नः ॥	११९
वि मञ् अथाय रक्षनामिवाग् रुध्याम् ते वरुण रामृतस्य ।	
मा तन्तुश्लेदि वयतो धियं मे मा मात्रा शार्घपसुः पुरं क्रतोः ॥	१२०
परं क्रुणां सावीरिधं मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम् ।	
अव्यष्टा इन्नु भूयसीरुपासा आ नो वीरान् वरुण तासु ज्ञाधि ॥	१२१
अपो पुं म्यक्ष वरुण भियसं मत्संभ्राद्धतावोऽनु नो गृभाय ।	
दामेव वत्साद्विमुमुग्घ्यं ह्यो नहि त्वदारं निमिपश्चनेशे ॥	१२२
यो मे राजन् युज्यो वा संखा वा स्प्रे भयं भीरवे मक्षमाह ।	
स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद्वरुण पाह्यसान् ॥	१२३
मा नो वृधेर्वरुण ये तु इषा एतः कृष्वन्तमरुण श्रीणन्ति ।	
मा ज्योतिपः प्रवसथानि गन्म विं पू मृघः शिथथो जीवसे नः ॥	१२४

[९] वा. ७, २४, ३३, ८ १८, ७३, ९६, ७ । काण्ड ७, २६, ३२, ८, २०, ४२, २८, ९ । [यक्ष च नस्तनुं च० ।
 क्र १०, २५, ७, २, साम ११११, अथर्व २०, ६३, १, १२४, ४, ते आ १, २७, १ । वि मञ् अथाय रक्षनाम्०
 क्र २, २८, ५ । परं क्रुणां सावीरिधं० । क्र २, २८, ९ । अपो पुं म्यक्ष० । क्र २, २८, ६, ति. १३, १ । यो
 मे राजन् युज्यो० । क्र २, २८ १० । मा नो वृधेर्वरुण० । क्र २, २८, ७]

कृ३ त्यानि नौ सखायां बभूवुः संचावहे यद्वृकं पुरां चित् ।

वृहन्तं मानि५ वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृह ते ॥

१२५

मूर्धानं दिवंः, पृष्टो दिविं, वैश्वानरस्य समतां स्याम, त्वमग्ने शोचिषा शोशुचानो,

अग्निः प्रार्षः संवृताद्, विश्वं५ विव्याच ॥ ९ ॥

१२६

आं वा५ रंधो रंद्सी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वंथैः ।

घृतवर्तनिः पविंभी रुचानं इया५ बोढां नृपतिर्वाजिनीवान् ॥

१२७

सं प्रप्रधानो अभि पञ्च भूमा त्रिमन्धुरो मनसायात् युक्तः ।

विंशो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद्याममश्चिना दधाना ॥

१२८

स्वधा यशसायात्सर्वाग्दंसा निधिं मधुमन्तं पिबाथः ।

विं वा५ रंधो व३ध्ना यादृमानोऽन्तान् दिवो ग्राधते वर्तनिभ्याम् ॥

१२९

यो ह स्यं वा५ रथिरा वस्तु उक्षां रंधो युजानः परिपालि वृतिः ।

तेनू नः शं५ योरुपसो व्युष्टौ न्यश्चिना वहत५ युज्ञे अस्मिन् ॥

१३०

युवोः श्रियं परि योपावृणीत धरो दुहितं परितक्मयायाम् ।

यद्देवयन्तमवथः शंचीभिः परि घ्न५संमोमना वा५ वयो गात् ॥

१३१

युवं भुज्युमवविद्ध५ समुद्रं उदूहथुराणसो अस्त्रिधानैः ।

पतत्रिभिरश्रमैरव्यधिभिर्द५संनाभिरश्चिना पारयन्ता ॥

१३२

ब्रह्मणस्पते त्वमस्यं यन्तां ॥

१३३

[कृ३ त्यानि नौ सखाया० । ऋ ७,८८,५ । मूर्धानं दिव० । ऋ ६,७,१, सा ६७,११४०, ते स १,४, १३,१, ६,५,२,१, ऋठ ४,५, २८१, कवि. ३,५ । पृष्टो दिवि० ऋ १,९८,२ ७,५,२, ते स १,५,११,१, ते सा ३,११,६,४, ऋठ ४,१६ ४०,३ । वैश्वानरस्य समता० । ऋ १,९८,१, ते स १,५,११,३, नि ७,२२, ऋठ ४,१६ । त्वमग्ने शोचिषा० । ऋ, ७,१३,२, ते स १,५,११,२ । अग्निः प्रात सवनात्० । मं १,३,३६, ते स ३,१,९,१ ऋठ ३०,६—७]

[१०] ते सा २,८,७, २,८,५—६ । वा २१,१ ३४,५८ । काण्व २३१ ३३,४६ । वा धा५ रंधो रोवृवी० । ऋ ७,६९,१, ते सा २,८,७,६ । स प्रप्रधानो अभि पञ्च० । ७ ६९,० ते, सा २,८,७,७ । स्वधा यशसायात्सर्वा० । ऋ ७,६९,३ ते सा २,८,७,७ । यो ह स्यं वा५ रथिराग ऋ ७,६९,५, ते सा २,८,७,८ । ऋठ १७,१८ । युवोः श्रियं परि योपा० । ऋ ७,६९,४ ते सा २,८,७,८, १५ ६, ४ । युव भुज्युमवविद्ध० । ऋ ७,६९,७, ते सा २,८,७,८ । ब्रह्मणस्पते त्वमस्यं० । ऋ २,२३,१९, २४,१६, ते, सा, २,८,५,१]

सं ई५ सत्यभिः सखिभिः शुचं त्रिगोधायसं ५ विं धुनसंस्वर्दः ।	
ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्धर्मस्त्रेदेभिर्द्रविणुं ५ व्यानत् ॥	१३४
ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशं ५ सत्यो मन्वृर्महि कर्मा करिष्यतः ।	
यो गा उदाञ्जत् सं दिवं विं चाभजन्महीवु रीतिः शंससासरत् पृथक् ॥	१३५
इन्धानो अग्निं ५ वनवद्वनुष्यतः कृतवह्ना गशुवद्रातंहव्या इत् ।	
जातेन जातमन्ति सं प्रसृते ये ५ यं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥	१३६
ब्रह्मणस्पते सूर्यमस्य विश्वहा ॥	१३७
सं इज्जनेन सं विशां स जन्मुना सं पुत्रं वीजं भरते धना वृभिः ।	
देवानां ५ यं पितरुमाविवासति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम् ॥	१३८
आयातं मित्रावरुणा सुशस्त्युप प्रियां नमसा हूयमाना ।	
सं ५ या अग्रःस्थो अपसेष जनाच्च शुधीयतश्चिद्यतथो महित्वां ॥	१३९
युवं ५ वस्त्राणि पीयसां वसाथे युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः ।	
अवातिरत्तमनतानि विश्वं अतेन मित्रावरुणा सूचये ॥	१४०
को तु वां मित्रावरुणा ऋतार्यन्दिवो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।	
ऋतस्यु वा संदुसि त्रासीथां नो यज्ञायते वा पशुवां तु वाजान् ॥	१४१
तस्तु वां मित्रावरुणा महित्वमीमां तस्युपीरहभिर्दुदुहे ।	
विश्वः पिन्वथः स्वंसरस्य धेना अंनु वामेकः पर्विराजवर्त ॥	१४२
यं ५ हिष्टं नातिविधे सुदान् अछिद्रं ५ शर्म भुवनस्य गोपा ।	
तेन नो मित्रावरुणा अविष्टं ५ सिंपासन्तो जिगीवांस्तः स्याम ॥	१४३
प्रं याहवा ॥ १० ॥	१४४

[स ई५ सत्यभिः सखिभिः ०। ऋ १०, ६७, ७, अर्क २०, ११, ७, तै वा ७, ८, ५, १, मि ५, ५। ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथा ०। ऋ २, २४, १४, तै वा २, ८, ५, २। इन्धानो अग्निं वनवद्वनु ०। ऋ ७, २५, १, तै वा २, ८, ५, २। ब्रह्मणस्पते सूर्यमस्य ०। ऋ २, २४, १५, तै वा २, ८, ५, २। स इज्जनेन स विशां ०। ऋ २, २६, ३, तै वा २, ३, १४, ३। तै वा २, ८, ५, ३। आयातं मित्रावरुणा ०। ऋ ६, ६७, ३। युवं वस्त्राणि पीयसां ०। ऋ १, १५२, १, तै वा २, ८, ६, ६। को तु वां मित्रावरुणा ०। ऋ ५, ४१, १। तस्तु वां मित्रावरुणा ०। ऋ ५, ६२, २, तै वा २, ८, ६, ६। यद्वं हिष्टं नातिविधे ०। ऋ ५, ६२, १, तै वा २, ८, ६, ७। प्रं याहवा ०। ऋ ७, ६२, ५, तै वा १, ८, २२, ३, २, ५, १२, ३, तै वा २, ७, १५, ६, ८, ६, ७। वाठ १२, १४]

- आं नो विश्वा आस्का गमन्तु देवां मित्रां अर्घमां बरुणः सजोषाः ।
 भुवन् यथा नो विश्वे वृधांसः करन्त्सुपाहा विधुरं नं शवः ॥ १४५
- शं नो देवां विश्वदेवा भवन्तु शं सस्वती सहं धीभिर्स्तु ।
 शंमभिपाचः शं रातिपाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अंध्याः ॥ १४६
- ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे मित्रस्य त्रतं बरुणस्य देवाः ।
 ते सौभगं वीरवद्रोमदमो दधातन द्रविणं चित्रमस्मै ॥ १४७
- सुगां वो देवा, विश्वे देवाः ॥ १४८
- घांः पितुः पृथिवि मातरं धूमने आतर्वसवो मृदता नः ।
 विश्व आदिस्था अदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म ब्रह्मलं विपन्त ॥ १४९
- ईहे अग्निं स्ववुसं नमोभिरिहे प्रुसत्तो विचयत् कृतं नुः ।
 रथैरिव प्रभरे वाजेयंङ्गिः प्रदक्षिण्णमरुतां स्तोममश्याम् ॥ १५०
- त्विषीमन्तो अध्वरस्येव दिद्युत् त्रिपुच्यवसो जुश्रहो नाथेः ।
 अर्चत्रयो धुनयो न वीरां प्राज्जन्मानो मरुतो अपृष्टाः ॥ १५१
- अग्ने याहि दूरेत्यं मा रिपण्यो देवं अछा ब्रह्मकृता गुणेन ।
 संस्वती मरुतो अश्विनापां यक्षि देवानं रत्नधेयाय विश्वान् ॥ १५२
- प्रं चित्रमर्कं गुणते तुराय ॥ १५३
- ये अर्घयो नं शोशुचन्निधानां द्विर्वत् त्रिमरुतो वावृषन्तु ।
 अरेणवो हिरण्यपास एपां साकं नृमोः पांस्येभिश्च भुवन् ॥ १५४

[११] तं. मा. २,८,६। वा. ८,१८,५५,५८; ३३,५३। काण्व. ९,१८,४१,४३; ३२,५३। [आ नो विश्वा आस्काः।
 क्र. १,१८,६,२; तै. प्रा. २,८,६,३। शं नो देवा विश्वदेवाः। क्र. ७,३५,१३. अथर्व. १९,१२,२. तं प्रा. २,८,६,
 ३। ये सवितुः सत्यसवस्यः। क्र. १०,३६,१३. तै. प्रा. २,८,६,४। सुगां वो देवाः। वाठ. ४,१२, वसि ३,१०।
 विश्वे देवाः। क्र. ५,५१,१३,६,९,५, ५२,१०; ५२,१३—१४. ९,५,११। १०,२४,५; ५२,१; ६५,१४; तं.
 सं. २,४,१४,५; ४,१,११,४. तै. प्रा. २,८,६,५; मात. प्रा. १,५,१,२६। घोः पितुः (अपि०) पृथिवि०।
 क्र. ६,५१,५; तं. प्रा. २,८,६,५। ईहे अग्निं स्ववसं। क्र. ५,६०,१। अथर्व. ७,५०,३. तै. प्रा. २,७,१२,४।
 त्विषीमन्तो अध्वरस्येव०। क्र. ६,६६,१०। अग्ने याहि दूरेत्यं मा०। क्र. ७,१५,३. तं. प्रा. २,८,६,४।
 - प्र चित्रमर्कं गुणते। क्र. ६,६६,९; तं स ४,१,१२,३. तै. प्रा. २,८,५,५; वि. ३,२१ काठ २०,१५। ये
 अर्घयो न शोशुचन्निधानाः। क्र. ६,६,६,२]

आ वो यन्तृदवाहासो अथ ॥	१५५
सत्यं बृहद्वृत्तमुग्रं दीक्षां तपो ब्रह्म यज्ञाः पृथिवीं धारयन्ति ।	
सा नो भूतस्य भुवनस्य पत्न्युरै लोके पृथिवी नः कृणोत ॥	१५६
असंवाधा या मध्यतो मानवेभ्यो यस्या उद्धतः प्रवतः समं महत ।	
नान्तराया औपधीयीं विभक्तिं पृथिवी नः प्रथतां रंध्यतां नः ॥	१५७
यां रक्षन्त्यस्वप्नां विश्वदानीं देवा भूमिं पृथिवीमप्रमादम् ।	
सा नो मधु घृतं दुहामथो उक्षतु र्वचसा ॥	१५८
यस्यां पूर्वं पूर्वजनां विचक्रिरे यस्यां देवा असुरानभ्यवर्तयन् ।	
या विभक्तिं बहुधा प्राणदंजत्सा नो भूमिः पूर्वपेयं दधातु ॥	१५९
यास्ते प्राचीः प्रदिशो या उदीचीर्याश्च भूम्यधराग्याश्च पश्चा ।	
शिवास्तां मद्यं चरते भवन्तु मा निपुंश्च भुवने शिश्रियाणाः ॥	१६०
विश्वभरां वसुधानीं पुरुक्षुर्दिरप्यवर्णां जंगतः प्रतिष्ठा ।	
यश्चानरं विश्रुतीं भूमिरभिमिन्द्र ऋषभा द्रिणिं नो दधातु ॥ ११ ॥	१६१
आ वां मित्रावरुणा हव्यंदातिं नमसा देवा अंबसा वशृत्याम् ।	
अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सत्या अस्माकं वृष्टिं देव्यां सुवारां ॥	१६२
ऋतस्य गोपा अधितिष्ठथो रथं संत्तुधमाणा परमे च्योमन् ।	
यमेव मित्रावरुणाव्यधो युवं तस्मै वृष्टिर्मधुमत् पिन्वते दिवः ॥	१६३
वान् रं मुं मित्रावरुणा ऋतावरीं पूर्वैन्यश्चित्रां वदति त्विपीमतीम् ।	
अथो वसथ मरुतः सु मायया चां रं वर्षयतमरुणाप्सुरैपसुम् ॥	१६४

[आ वो यन्तृदवाहासो० । ऋ. ५, ५८, ३; तै. मा. २, ५, ५, ३ । सत्यं बृहद्वृत्तमुग्रं० । अथर्व. १२, १, १ । असवाधा(०र्ध) या मध्यतो(०य०) । अथर्व. १२, १, २ । यां रक्षन्त्यस्वप्नां० । अथर्व. १२, १, ७ । यस्यां पूर्वं पूर्वजनां० । अथर्व. १२, १, ५ (एवां.), १२, १, ४ (उतरां.) । यास्ते प्राचीः । प्रदिशो० । अथर्व. १२, १, ३१ । विश्वभरा वसुधानां० । अथर्व. १२, १, ६,]

[१०] तै. मा. २, ८, ६, ०, ३—४ । वा. १७, ३९, २१, ८; २०, ५२, २९, ३४ । अथर्व. १८, ३९; २३, ८, २२, ३७; ३१, ४६ । [आ वां मित्रावरुणां० । ऋ. १, १५२, ७; तै. मा. २, ८, ६, ५ । अथर्व. गोपा अधितिष्ठथो० । ऋ. ६, १३, १ । वाचं रं मु मित्रावरुणां० । ऋ. ५, ६३, ३; तै. मा. २, ४, ५, ४]

- सम्राज्ञा अस्य भुवनस्य राजयो मित्रावरुणा विदधे स्वर्दशा ।
 वृष्टिं च वा रोधो अमृतत्वमीमहे द्यावापृथिवीं विचरन्ति तन्यवः ॥ १६५
- आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं घृतैर्गव्यूतिशुषुतमिडाभिः ।
 प्रंति वामत्र वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चागोः ॥ १६६
- सम्राज्ञा उग्रं वृषभां दिवस्पृती पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्यणी ।
 चित्रैभिरभ्रैरुपतिष्ठतो रवं धां वर्षयतो असुरस्य मायया ॥ १६७
- आ ते महो, यो जात एवा,—ऽभि गोवाणि ॥ १६८
- आभिः स्पृधो मिथतीरिपण्यन्नामित्रस्य व्यथया मनुमिन्द्र ।
 आभिविश्वा अभिर्युजो विपृचीरायया विशोऽवतारीदीप्तीः ॥ १६९
- अयं च मृष्वे अघं जयन्तुतं मन्त्रयमृतं प्रकृणुते युधां गांः ।
 यदा सत्यं कृणुते मनुमिन्द्रो विश्वं दृढं भयता एजदसान् ॥ १७०
- अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्यावर्धत मध्या आ नाव्यानाम् ।
 सध्रीचीनेन मनुसा तमिन्द्रा ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नभिं यून् ॥ १७१
- इन्द्रस्तरस्वानभिमातिहोश्रो हिरण्यवर्ण इपिरः स्वर्षाः ।
 तस्यु वर्यं सुमतौ यजियस्यापि भद्रं सौमनसे स्याम ॥ १७२
- हिरण्यवर्णो अभयं कृणोस्वभिमातिहैन्द्रः पृतनासु जिष्णुः ।
 सं नुः शर्म विवर्षु च विव्यं सधूर्य पात स्वस्तिभिः संदा नः ॥ १७३
- इन्द्रं च स्तुहि वज्रिणं च सौमपृष्ठं पुरोडाशस्य जुषतां च हविर्निः ।
 हत्वाभिमातोः पृतुनाः संहस्वानर्धाभयं कृणुहि विधतो नः ॥ १७४

सम्राज्ञा अस्य भुवनस्य० । ऋ ५, ६३, ० । आ नो मित्रावरुणा० । ऋ ७, ६५, ४, ते वा २, ८, ६, ७ ।
 सम्राज्ञा उग्रं वृषभां० । ऋ ५, ६३, ३ । आ ते महो० । ऋ ७, २५, १, ते म १, ७, १२, २ । यो जात
 एव० । ऋ २, १२, १, अथर्व २०, ३४, १, ते सं १, ७, १३, २, ते वा २, ८, ३, ३, नि ३, २१ १० १०, यत्
 ८, १६ । आभि गोवाणि० । ऋ १०, १०३, ७, स १, ८, ५, अथर्व १९, १३, ७, ते स ४, ६, ४, २ । आभिः
 स्पृधो मिथतीः० । ऋ. ६, २५, २, ते वा २, ८, ३, ३ । अयं च मृष्वे अघं० । ऋ ४, १७, १०, ते वा २, ८, ३, ३ ।
 अनु स्वधामक्षरन्नापो० । ऋ १, ३३ ११, ते वा. २, ८, ३, ४ । तस्य वयं सुमतौ० । ऋ. ६, ४७, १३, १०,
 १३ १७, अथर्व ७, १२, १, २०, १०५, ७, ते म १, ७, १३, ५, ते वा २, ८, ४, १, नि ६, ७ । हिरण्यवर्णो
 अभयं० । ते. वा २, ८, ४, १ । इन्द्रं च स्तुहि वज्रिणं० । ते वा २, ८, ४, १]

स्तुहिं शूरं च वज्रिणमप्रतीकं वृत्रहणं पुरुहूतमिन्द्रम् ।	
यं परा इच्च शतपतिर्जनेषु तस्मा इन्द्राय हविषा जुहोत ॥	१७५
इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितो विशो पतिरभवद् वज्रिनीवान् ।	
अभिमातिहा त्रुविपस्तुविष्मानस्मभ्यं चित्रं वृषणं च रथिं दात् ॥	१७६
य इमं चात्रापृथिवीं मुदित्वा बलेनाह हृदभिमातिहन्द्रः ।	
स नो हविः प्रतिगृभ्यात् रातये देवानां देवां निधिषां नो अघ्यात् ॥ १२ ॥	१७७
इन्द्रो वृत्रमतरद् वृत्रतृप्येऽनाधृष्यो मध्वना शूरा इन्द्रः ।	
अन्नेन च विशो अमदन्त पूर्वारथ्यं च राजा जगतवर्षणीनाम् ॥	१७८
स एव वीरः स तु वीर्यान्तस एकराजो जगतः परस्पाः ।	
यदा वृत्रमतरच्च शूरा इन्द्रो अधेकराजो अभवज्जनानाम् ॥	१७९
इन्द्रो यज्ञं वर्धयन् विश्वेदेवाः पुरोडाशस्य जुषता च हविर्निः ।	
वृत्रं तीर्त्वा दानयं च ब्रह्मवाहुर्दिसोऽहद् हद् दृष्टिा ईहृणेन ॥	१८०
इमं च यज्ञं वर्धयन् विश्वेदेवाः पुरोडाशं प्रतिगृभ्यात्विन्द्रः ।	
यदा वृत्रमतरच्च शूरा इन्द्रो अधाभवदमिताभिकृतनाम् ॥	१८१
अहन् वृत्रम् ॥	१८२
इन्द्रो देवान्शुम्बरहृत्य आवृदिन्द्रो देवानामभवत् पुरोगोः ।	
इन्द्रो यज्ञं हविषा चात्रधानो वृत्रतृणो अभुय च शर्म यश्सत् ॥	१८३
इन्द्रस्य वृष्णो, जनिष्ठा उग्र, इन्द्र एषां नेता, भूरि चकर्थ ॥	१८४

स्तिमुहिं शूरं च वज्रिणम०। तै. भा. १, ८, ४, २। इन्द्रो देवानामधिपाः०। तै. भा. १, ८, ४, २। य इमे चावा-
पृथिवी०। तै. भा. २, ८, ४, ३]

[१३] तै. भा. २, ८, ३-४। वा. १७, ४०-४१, ३३, ३४; १०, ३३। का. १, ८, ४०-४१. ३२, ३४, ३२, ३१ [इन्द्रो
वृत्रमतरद् वृत्रतृप्ये०। तै. भा. २, ८, ३, ३। स एव वीरः स उ०। तै. भा. २, ८, ३, ७। इन्द्रो यज्ञं वर्धयन्०।
तै. भा. २, ८, ३, ७। इमं च यज्ञं वर्धयन्०। तै. भा. २, ८, ३, ८। अहन् वृत्रम्०। भा. १, ३२, ५, तै. भा. २,
५, ४, ३। नि. ३, ४। इन्द्रो देवान्शुम्बरहृत्य०। तै. भा. २, ८, ३, ८। इन्द्रस्य वृष्णो०। का. १०, १०३, ९, सा.
१, ८, ७। एषे १९, १३ १०। तै. भा. ४, ५, ३, ३. ४८, ५, ४५। जनिष्ठा उग्र०। का. १०, ७, ३.
३। तै. भा. २, ८, ३, ४। कठ ४, ८। वा. ३, ६। इन्द्र एषां (आसां) नेता०। का. १०, १०३, ८। सा. १, ८, ३, ६;
५। १९, १३ ९. तै. भा. ४, ५, ३, ३। गठ १, ८, ५, ४५। भूरि चकर्थ०। का. १, १६, ७, नि. ३, ७,
३। १, १८ २३, १५]

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या रंदा मरुद्धिः शुरुधो गौअग्राः ।

स्तवानेभिः स्तवस इन्द्र देवैर्विद्याभेपे वृजेन जीरंदानुम् ॥

१८५

यः सप्त सिन्धुश्चरंदात् पृथिव्यां यः सप्त लोकानंकुपोदिशश्च ।

इन्द्रो हविष्मान्त्संगणो मरुद्धिवृत्रतर्तो यजमिहोपयासत् ॥

१८६

समिद्धा इन्द्रो, ऽनवस्ते ॥

१८७

इन्द्रस्य तु वीर्याणि प्रवोचं यानि चकार प्रथमानि वृजौ ।

अ अहिमन्वपस्ततर्दं प्र वृक्षणा अभिनत् पर्वतानाम् ॥

१८८

अहन्नंहि पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वर्धुं ततक्ष ।

वाश्रा इव धेनवः स्यन्दमाना अजः समुद्रमवृजगमुरोपः ॥

१८९

इन्द्रो यातोऽवसितस्य राज्ञा जमस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः ।

सेन्दु राज्ञा क्षयति चर्पणीनामुरोन्न नेभिः पुरि तां वृभूव ॥

१९०

अभि सिष्मो अजिगादस्य शत्रून् वि तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् ।

सं वज्रेणाभिनद्रुत्रमिन्द्रः प्र स्वां मर्तिमतिरच शशदानः ॥ १३ ॥

१९१

त्वमयो वि दुरो विपुचीरिन्द्र दृढमरुजः पर्वतस्य ।

राज्ञाभवो जगतश्चर्पणीनां सार्कं सूर्यं जनयन् दाम्पासम् ॥

१९२

इन्द्रो राज्ञा जगतश्चर्पणीनामधि क्षमि विपुरूपं यदस्ति ।

ततो ददाति दाशुपे वंछन्ति चोदुद्रांश्च उपस्तुतश्चिदुवाक् ॥

१९३

स्वादोरिन्धा विपुसंतो मध्वः पिवन्ति गौर्यैः ।

या इन्द्रेण संघावुरीदंसा मंदन्ति शोभंसे वंस्वीरंनु स्वराज्यम् ॥

१९४

[त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या० । ऋ. १.१६९.८ । समिद्धा इन्द्रो० । तं वा १.६.८, कठ. ३८.६ । अनवस्ते० । ऋ. ५.३१.४, सा ४३२. ४४०, तै. स १.६.१२६; तै. वा २.८.४.३ कठ ८.१३ । इन्द्रस्य तु वीर्याणि० । ऋ. १.३२.१, सा ६१२, अथर्व २.५.५, तै. वा १.५.४.१, ८.४.३ । अहन्नंहि पर्वते० । ऋ. १.३२.२, अथर्व. २.५.६, तै. वा. २.५.४.२, ८.४.३ । इन्द्रो यातोऽवसितस्य० । ऋ. १.३२.१५, तै. वा. २.८.४.३ । अभि सिष्मो अजिगादस्य० । ऋ. १.३३.१३ तै. वा. २.८.४.४ नि ६.१६]

[१४] तै. वा. २.८.१.६ । वा १७.४.३, ८.४. ३३,६८ । कण्व १८.४.३.८.३; ३२.६८ । [त्यमपो वि दुरो विपुचीः० । ऋ. ६.३०.५ । इन्द्रो राज्ञा जगतश्चर्पणीनाम्० । ऋ. ७.२७.३ अथर्व. १९.५.१ तै. वा २, ८.५.८ । स्वादोरिन्धा विपुसतो० । ऋ. १.८४.१० सा ४०९.१००५, अथर्व २०.१०९.१]

युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज्ञ उग्रस्य यूनुः स्थविरस्य घृष्णेः ।
 अर्जुर्यतो वञ्चिणो वीक्ष्याणीन्द्रः श्रुतस्य महतो महान्ति ॥ १९५

इदं नमो वृषभाय स्वराज्ञ उग्रथशुष्माय तवसेऽवाचि ।
 अस्मिन्निन्द्र वृजने सर्ववीराः स्मत् सूरिभित्तव शर्मन्त्स्याम ॥ १९६

अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेषु ॥ १९७

आदित्यानामवुसा नूतनेन सध्मिमेहि शर्मणा शतमेन ।
 अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमे यज्ञं दधतु श्रौषमाणाः ॥ १९८

न दक्षिणां विचिकित्ते न सव्यां न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा ।
 पाक्या चिद्वसवो धीयीं चिद्युत्मानोतीतो अम्यं ज्योतिरश्याम् ॥ १९९

धारयन्तः ॥ २००

तिष्ठो भूमीधारयस्त्रीन् रुतं वृक्ष्णीणि जता विदधे अन्तरूपाम् ।
 ऋतेनादित्या महि वो महित्वे तदर्यमन् वरुण मित्रं चह ॥ २०१

यज्ञो देवानां प्रत्येतु सुभ्रम् ॥ २०२

शुचिरपः सूर्यवुसा अदुग्धा उपक्षयन्ति वृद्धवयाः सुवीरः ।
 नैक्यं मन्त्यान्तितो न दुराद्यं आदित्यानां भवति प्रणीतौ ॥ २०३

आदित्यो देवं उदगात् पुरस्ताद्विधा भूतानि प्रति मोर्दमानः ।
 तस्य देवाः प्रसर्वं यन्ति सर्वं यथास्य नाम परमं गुहा विदुः ॥ २०४

यस्य भान्ति कुतवो यस्य रश्मयो यस्येमां विश्वा भुवनानि सर्वा ।
 तस्यादित्यस्य प्रसर्वं मुनामहे यस्तंजसा प्रथमजां रिभाति ॥ २०५

[युध्मस्य ते वृषभस्य० । क. ३,४३,१ । इदं नमो वृषभाय० । क. १,५१,१५ । अस्माकमिन्द्रः समृतेषु
 पु० । क. १०,१०३,११. ग. १८,५९; अथ. १०,१३,११; तै. सं. ४,३,४,३; ऋ. १८,५; क. १० ।
 आदित्यानामवुसा० । क. ७,५१,१. तै. सं. २,१,११,६; तै. वा. २,८,१,३ । न दक्षिणां विचिकिते० ।
 क. २,२७,११; तै. वा. २,१,११,५; तै. मा. २,८,१,३ । धारयन्तः० । क. २,१७,४; तै. सं. २,१,११,४;
 तै. वा. २,८,१,३. ऋ. ११,११ । तिष्ठो भूमीधारयस्त्रीन्० । क. २,२७,८; तै. सं. २,१,११,५; तै. वा.
 २,८,१,३; ऋ. ११,११ । यज्ञो देवानां प्रत्येतु (०ति०) । क. १,१०७,१; तै. सं. १,४,२२,१; २,१,११,४;
 तै. वा. २,८,१,३; ऋ. ४,१०, ३. ३,८ । शुचिरपा मृषयमा० । क. २,२७,१३; तै. सं. २,१,११,४;
 तै. वा. २,८,१,३ । यस्य भान्ति कतयो० । तै. वा. ३,१,१,१]

- विभाति केतुररुणः पुरस्तादादित्यो विश्वा भुवनानि सर्वा ।
सुर्गं तु पन्थामन्वेति प्रजानन् पिता देवानामसुरो विपश्चित् ॥ २०६
- व्रतेन यश्च व्रतिनो वर्धयन्ति देवां मनुष्याः पितरश्च सर्वे ।
तस्यादित्यस्य प्रसवं मनामहे यस्तेजसा प्रथमजा विभाति ॥ २०७
- आदित्यः शुक्र उदगात् पुरस्ताज्ज्योतिः कृष्वन् वि तमो वाधमानः ।
आभासमानः प्रदिशो तु सर्वा भद्रस्य कर्ता रञ्चमाना आगात् ॥ २०८
- यदेदेनमदधुर्यशियासो दिवि देवाः सूर्यमादित्यम् ।
यदा च्छिष्णुं मिथुनां अभूतामादित् प्राशश्यन् भुवनानि विश्वा ॥ १४ ॥ २०९
- व्यंशु त्वा गृहपते जनानामग्रे अकर्म समिधा बृहन्तम् ।
अस्पृरिं नो गार्हपत्यानि सन्तु तिम्रेणु नस्तेजसा संश्लिशाधि ॥ २१०
- अग्रे स क्षेपदत्तपा क्रुतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे ।
यं त्वं मित्रेण बरुणः सजोषा देव पाणि त्यजसा मर्तमंहः ॥ २११
- तेजिष्ठा यस्यारतिर्वृनेराट् तोदो अध्वन् वृधसानो अघौत् ।
अद्रोघो न द्रुविता चेतति त्मन्मृत्सोऽवर्त्र ओपधीषु ॥ २१२
- आ यदिये नृपतिं तेजा आनट् शुचि रेतो निपिकं धांरुमीके ।
अग्निः शर्धमनवर्धश्च युवानश्च स्वाध्वं जनयत् सूदयच ॥ २१३
- सं तेजीयसा मनुसा त्वोत् उतं श्लिख स्वपत्यस्य शिषोः ।
अग्निं रायो नूतमस्य प्रभूतौ भूयाम् वे सुष्टृतयश्च वस्वः ॥ २१४
- सं इदंस्तेषु प्रतिधादसिष्यंश्चिशीत् तेजोऽयसो न धाराम् ।
चित्रध्वजतिररतियीं अक्तोर्वेनं द्रुपद्वा रघुपत्सजहाः ॥ २१५
- हव्यवाडग्निरजरः पिता नः ॥ २१६

[यदेदेनमदधुर्यशियासो० । ऋ. १०, ८८, ११, नि. ७, २९]

[१५] [वयमु त्वा गृहपते० । ऋ. ६, १५, १९; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १ । अग्रे स क्षेपदत्तपा० । ऋ. ६, ३, १ । तेजिष्ठा यस्यारतिः० । ऋ. ६, १२, ३ । आ यदिये नृपति० । ऋ. १, ७१, ८, तै. सं. १, ३, १४, ६ । स तेजीयसा मनसा० । ऋ. ३, १९, ३; तै. सं. १, ३, १४, ६ । स इदंस्तेषु प्रतिधाद० । ऋ. ६, ३, ५ । हव्यवाड(ळ)-शिरजरः० । ऋ. ५, ४, २; तै. सं. ३, ४, ११, १]

- मधीघटी५ विष्टो मातरिश्वा होतार५ विश्वाप्सु५ विश्वदेव्यम् ।
 निं यं दुर्धर्मुन्म्यासु विक्षुं रस्वर्णं चित्रं वंपुषे विभाचम् ॥ २१७
- अयं५ सं यस्य शर्मन्त्रोभिर्रैरेधते जरिताभिष्टो ।
 ज्येष्टेभिर्यो भानुभिर्क्रभूणां पर्येति परिवीतो विभावां ॥ २१८
- अद्विद्युत्स्वपाको विभावाग्ने यज्ञस्य रोदसी उरूचीं ।
 आयुं न यं नमसा रातहृद्या अञ्जन्ति सुप्रयसं पञ्च जनाः ॥ २१९
- सं तो विभावा चक्षणिर्न वस्तोरग्निर्नदांरु वेद्यश्चनो धात् ।
 विश्वायुयो अमृतो भर्त्येषु पर्यभूदतिथिर्जातवेदाः ॥ २२०
- यो भानुभिर्विभावा विभास्यग्निर्देवोभिर्रैतावाजसः ।
 ओ यो विवायु सरुयो संसिभ्योऽपरिहृतो अत्यो न संसिः ॥ २२१
- यदग्र एषां समितिर्भवाति देवीं देवेषु यजता यजत्र ।
 रत्ना च यद्विभजासि स्वधावो भार्गवो नो अत्र वंसुमन्त्र५ वीतात् ॥ २२२
- एतां ते अय उच्यन्ति वेद्यो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदै च ।
 शक्रेण सार्यः सुधुरो यमं तैऽग्नि श्रवो देवमक्तं दधानाः ॥ २२३
- विं पृथो अग्ने मघवानो अर्युर्वि सुरयो ददृता विश्वमायुः ।
 मनसं वाजं समिधेष्वयो भार्गवं देवेषु श्रवसे दधानाः ॥ २२४
- आं नो गहि सर्येभिः शिर्वेभिर्महान् महीभिरुतिभिः सर्येभ्यन् ।
 अस्मै रयिं वृहलं५ सैतरुत्रं५ सुवाचं भार्गं५ यथासं कधी नः ॥ २२५
- कुर्मस्ता आपुरजं५ यदग्ने यथा युक्तो ज्ञातवेदो न रिप्याः ।
 अथा वहासि सुमनस्पर्मानो भार्गवं देवेषु इर्विषुः सुजात ॥ २२६

[मधीघटी५ विष्टोऽ० अ. १,१४८,१ । अयं५ सं यस्य दामेन० अ. १,३,१ । अद्विद्युत्स्वपाको० अ. १,१११,४; अयं५ १,१,१ । सं तो विभावा चक्षणिर्न० अ. १,४,२ । यो भानुभिर्विभावा विभातो० । अ. २०,१,२ । यदग्र एषां समिति० । अ. १०,११,८; अयं५ १,८,१,२६ । एतां ते अग्र उच्यन्ति० । अ. १,७३,१० । वि पृथो अग्ने मघवानो० । अ. १,७३,५ । आ नो गहि सर्येभिः० । अ. १,१,१९ । कुर्मन्ता भार्गुरजं५ । अ. १०,५१,१७]

हविषीव भंजमानो ना आभाम् देवेभ्यः शिक्षन्तं मानुषेभ्यः ।

त्वं देवानामसि यद्वा होता सं एनान्यक्षीषितो यंजीयान् ॥ १५ ॥

२२७

अग्ने दा, दा नो अग्ने, अग्निर्देवात्यं, ज्ञपते अज्ञस्य नो देव्य, अग्निता रथिमध्वस्त, सं च मृमिद्युवसे वृषन्, यास्ते ॥

२२८

यमो नो गातुं प्रथमो विवेदु नैषां संयूतिरनुभतीवा उ ।

यंत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुरेनां जज्ञानाः पश्यन्तु अंनु स्वाः ॥

२२९

प्रैहि प्रैहि पथिभिः पूर्वैर्मियंत्रा नः पूर्वे पितरः परेवाः ।

उभां राजाना स्तुषया मंदन्ता यमं पश्यसि वरुणं च देवम् ॥

२३०

अङ्गिरोभिराग्निं यार्जियुभिर्यमं वैरुपैरिह मादयस्य ।

विवस्वन्तश्च हुवे यः पिता तेऽस्मिन् युज्ञे यार्हिष्या निषध ॥

२३१

इमं च यम प्रस्तरनां हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः सध्विदानः ।

आं त्वा मंत्राः कविशस्तां वृहन्त्येनां राजन् हविषा मादयस्य ॥

२३२

मातुली कन्वैर्यमो अङ्गिरोभिर्वृहस्पतिर्कृमिरीयुधानः ।

योश्च देवा वावृषुषीं च देवान्स्नाहान्यं स्तुषयान्यं मुदन्ति ॥

२३३

प्रेषिषांश्च प्रवेतो महीरंतु वरुण्यः पन्ध्रामनुपस्पज्ञानम् ।

धैवस्वतश्च मंगमूनं जेतानाश्च यमश्च राजानश्च हविषा दुसस्य ॥

२३४

[१५] तै. सं. २,५,११; तै. मा. २,८,५। वा ११,८३. १५,३०, १३,१२. १८,४३। अग्न १०,४८, १३,५३; १४,२२. २०,१३। [अग्ने दा] अ. ३,२३,५। तै. म. २,०,१०,३ अठ. ३,१०। दा नो अग्नेऽमं ४,१२,६. अ. ७,१,५, २,३,७, ४. ७,२,१२,६। अग्निर्देवाति०। अ. ५,२५,३, ४,३ ०,१५। अत्रपते अत्रहय०। तै. सं. ४,२,१,१। तै. मा. ३,११,४. अठ १७,१०. १३,१०. ५,१,१, ३,०,०। अग्निना रथिमध्वस्त०। अ. १,१,३. तै. म. ३,१,११,१। अ. ३,१३,५। अ. च मृमिद्युवसे वृषन्०। अ. १०,१७,१. अ. १३,४. तै. सं. २,६,११,४; ४,४,४,४; अठ. ०,१५। यास्ते०। तै. ०,७,१३. अ. १,३,१०, ०,३२,५, ०,४०,३। १,५२,७. अ. १७९. अथर्व ७,४८,२. तै. म. ३,२,११,५। अ. ०,४,५, ५,७,३; तै. मा. ०,५,५। अठ. १६,१६, ४०,१३। यमो नो गातुं प्रथमो अ. १०,१४,२; अथर्व १८,१,५०। प्रैहि प्रैहि पथिभिः अ. १०,१४,७. अथर्व १८,१,५४। अङ्गिरोभिराग्निं अ. १०,१४,५. अथर्व १८,१,५३। योश्च देवा वावृषुषीं अ. १०,१४,३; अथर्व १८,१,४७। मंगमूनं तै. म. ०,३,१३,०। पन्ध्रामनुपस्पज्ञानं। अ. १०,१४,१; अथर्व १८,१,४९। तै. मा. ३,१,१. अ. ३०,३०]

यास्ते पूषन्नात्रो अन्तः सुमुद्रे द्विरुष्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति ।	
ताभिर्यासि दृश्यं < सूर्यस्य कामिन कृतः श्रेय इडमानः ॥	२३५
शुरू ते अन्यद्युतं ते अन्यत् ॥	२३६
पूषमां जाना अनुवेद सर्वाः सी अस्मि अभयतमेन मेपत् ।	
स्वस्तिदां जाषुणिः सर्ववीरोऽप्रयुञ्जन् पुरं एत प्रजानन् ॥	२३७
प्रपथे पूषामेजनिष्ट पूषा प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः ।	
उभे आभि प्रियतमे सधस्थे आ च परा च चरति प्रजानन् ॥	२३८
पूषा सुमन्धुदिमं आ पृथिव्या इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः ।	
यं देवासो अददुः सूर्यायि कामिन कृतं त्वसं < स्वञ्चम् ॥	२३९
अजाधः पशुषां वाजपस्त्यो धियंजिन्वीं भुवने विश्वे अर्षितः ।	
अत्रा पूषा शिथिरोमुद्रेरीडजत्सचलाणो भवना देव ईयते ॥ १६ ॥	२४०
यद्देवा देवहेडुन < यद्वाचानृतमोदिम । जादित्यास्तस्मान्मुञ्चतर्वस्य त्वेनमामृतः ॥	२४१
देवा जीरन्नाम्या यद्वाचानृतमोदिम । तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वे देवाः सजोपसः ॥	२४२
ऋतेन घोषापृथिवी ऋतेन त्वं < सरस्वति ।	
ऋतान्नः पाक्षं < हसो यत् किचानृतमोदिम ॥	२४३
इन्द्रायी मित्रावर्णौ सोमो धाता वृहस्पतिः ।	
ते नो मुञ्चन्तेनसो यत् किचानृतमोदिम ॥	२४४
मजातशं < माद्रुवं जामिशं < माञ्जपायसः शं < सार्द्रुवं वा वंतीपसः ।	
अनाधृष्टं देवकृतं < यदनेस्तस्मान्चमस्मान् ज्ञातवेदो मुमुग्धि ॥	२४५

[यास्ते पूषन्नात्रो अन्तः । ऋ १, १८, ३, तं आ २, ५, ५५ ८५ ३ । शुक्र ते अन्यद्यजतः । ऋ ६, १८२ ऋ ७१ । ग ४, १ १२० तं आ २, ८ १, ३, तं आ १२, ४ १०१ ४, ५, ६, नि १२, १७ काठ ४, १५, २० ५१ । पूषमा आशा अनुचदः । ऋ १०, १७, ५, अथ ७, ९, २, तं आ २, ८, ५ ३ ४, १, ५, तं आ १, १ । प्रपथे पथामननिष्टः । ऋ १० १७ ६ । यत्र ७, ९, १ तं आ २ ८, ५, ३ । पूषा सुयन्धुविष भाः । ऋ ६ ५८ ४, तं आ २ ८, १ ४ । अनाम्याः पशुपाः । ऋ ६, ५८, ६, तं आ २ ८, ५ ४]

[१७] । १ २, ३-४ । ग २०, १४-१६ २१, १-४ २२, १२ १८ ४९, २, ४४, ८, १४, १६ । यत्र २२, १-३ । २३ ६ ४ । २३ १३, २० १२, ०-४, ९, ११ । [देवा जीवन्काम्याः । तं आ ३, ७ १०, १ तं आ २, ३ १ । अज्ञान पाषापृथिवी । तं आ ३ ४, १२ २ तं आ २, ३, १ । सजातशं < सानुतः । तं आ ३, ७, १२, २ ; १ । १, ३]

यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत् घां यन्मातरं पितरं वा जिहिस्तिम् ।
 अग्निर्नस्त्वस्मादेनुसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चत दुरितानि यानि कानि च चकृम ॥ २४६

येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन ख्ये तमसो निरमोचि ।
 येनेन्द्रो विंश्चा अजुहादरातीस्तेनाह ज्योतिषा ज्योतिरांशान् अयाधि ॥ २४७

यद्वैव्यमृणमहं बभूव धिप्स्यं वा संचकर जनेभ्यः ।
 अग्निर्नस्त्वस्मादिन्द्रश्च सविद्वानां प्रमुञ्चताम् ॥ २४८

यत् कुसीदुमप्रतीतं मयेह येन यमस्य निधिना चरावः ।
 एतत्तद्वरे अनृपो भवामि जीवन्नेव प्रिति हस्तांनृणानि ॥ २४९

यद्वस्ताभ्यां चकरं किलियान्यक्षाणां वग्भुंमरजिघ्रमापः ।
 उग्रं पश्योच्च राष्ट्रभुञ्च तान्यध्वरसामनुदत्तानृणानि ॥ २५०

उग्रं पश्येद्राष्ट्रभुञ्च किलियानि यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत् ।
 नेस्नु ज्ञानानृणवानीप्समानो यमस्य लोके निधिरजराय ॥ २५१

इमं मे वरुण भ्रुधा हवमद्यां च मृडय । त्वामुत्स्युराचुके ॥ २५२

तन्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाज्ञास्ते यजमानो हविर्हिः ।
 अहेडमानो वरुणेह वोध्युरुशस्स मां ना आयुः प्रमोषीः ॥ २५३

उदुत्तमं वरुण पांशुमस्मदंवाघमं विं मध्यमं अथाय ।
 अथा ययमादित्य त्रैवे तंरानागसो अदितये स्याम ॥ २५४

[यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत् ० । तै स १,८,५३, तै प्रा. ३,७,१२,४, तै आ २,६,२, ऋठ १,६, गि ८,१०
 येन त्रितो अर्णवान् ० । तै आ २,३ । यत् कुसीदुमप्रतीतं ० । तै स ३,३८,१; ङ. आ. २,३ । यस्त-
 स्ताभ्यां चकरं ० । तै प्रा ३,७,१२,३, तै. आ २,४ । उग्रं पश्येद्राष्ट्रभुञ्च ० । तै आ २,४ । इमं मे वरुण
 भ्रुधा ० । ऋ १,२५,१९ वा १५८५, तै स ६,१,११,६; तै. प्रा ३,७,११,३, १२,३, तै आ २,४,४, ऋठ
 ४,१६, ११,१२ । तन्वा यामि ब्रह्मणा ० । ऋ १,२४,११, तै स २,१,११,६, तै प्रा २,८,१,६; ३,७,
 ११,३, १२,६ तै आ, २,४, ऋठ ४,१६; ११,१३ । उदुत्तमं वरुण पाशाम् ० । ऋ १,२४,१५, वा
 ५८९, अथवे. ७,८३,३, १८,४,६९, तै स १५,११,३ २,५,११,१ ४,२,६,३, तै प्रा. २,७,१६,४, ८,१,६,
 नि. २,१३, ऋठ ३,८, १६,८ कथि २,१५, ३२,१]

अवु ते हंडो वरुण नमोभिरवु यज्ञेभिरमीहे हविभिः ।	
क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राज्ञेनांसि शिश्रथः कृतानि ॥	२५५
त्वं नो अग्ने वरुणस्य त्रिद्वान् द्वेषस्य हंडोऽव्यासिसाष्टाः ।	
यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्रसुमुग्ध्यस्रन्त ॥	२५६
सं त्वं नो जग्नेऽग्नीं भुगोती नैदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ ।	
अव्यक्ष नो वरुणं रराणो वीहि मूडिकं सुहवो न एधि ॥	२५७
संकसुको विकसुको निरुतो यश्च निस्तनः । तैस्समद्यक्षमंतागसो दूरादूरमचीचतम् ॥	२५८
निर्यक्षमचीचते कृत्यां निरुति चकार ।	
तेन योऽस्मत् समृच्छति तमस्मं प्रसुवामसि ॥	
दुःशःसानुशःसाम्यां घनेनानुघनेन च ।	
तेन योऽस्मत् समृच्छति तमस्मं प्रसुवामसि ॥	
सं वक्ष्या पयसा सं तत्रभिरग्नमहि मनुसा सं शिवेन ।	
दंष्ट्रा सुदत्रो विदधातु रायोऽनु नो माष्टि तश्चो यद्विरिष्टम् ॥१७॥	२६१
शुची वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यधुरं शुचिभ्यः ।	
ऋतेनु सत्यमृतसाप आयन्शुचिजन्मानः शुचयः पात्रकाः ॥	२६२
यो वः शर्म शशमानाय सन्ति ॥	२६३
अस्येप्सा मरुतः ग्रादयो यो वक्षःसु रुमा उपशिश्रियाणाः ।	
वि विद्युतो न त्रुष्टिभी रुचानां अतु स्वधाभायुर्धुष्येष्टमानाः ॥	२६४

[अथ ते हंडो (०जो) वरुण० । ऋ २,२४,१४, तै व १,१,११,३, २,५,१२,१, तै. वा. २,७,१६,४, ८,१,३ तै वा २,४,४; ऋ. ४०,११ । त्वं नो अग्ने वरुणस्य० ऋ. ४,१४, तै. सं २,५,१२,३, तै वा. ३,७,१२,३, १२३ तै वा. २,४,४, ४,२०,३, ऋ. ३४,१९ । स त्वं नो अग्नेऽवमो० । ऋ. ४,१,५, तै. सं. २,५,१२,३, ऋ. ३४,१९, ऋ. ४८,१ । संकसुको विकसुको० । अथर्व. ६२,२,१४, तै. वा. २,४ । निर्यक्षमचीचते० । तै वा २,४ । सत्यमृतसापयसा० । अथर्व. ६,५३,३, तै व १,४,४४,१, तै वा. २,४,८, ऋ. ४,६०; ऋ. ३,६०]

[१८] तै वा २,८,५, ७ । [शुची वो हव्या मरुत० । ऋ. ७,५६,१०, तै. वा. २,८,५,५ । या व शर्म० । वा. १,८,१२, तै वं १,५,११,५, २,१,११,१, ३,१४,४, तै वा २,८,५,६, ऋ. ८,१७, २१,१३ । अस्येपसा मरुत० । ऋ. ७,५६,१३, तै वा २,८,५,५]

ऋष्टयो वो मरुतो अशसुयोरधि ॥

२६५

इमे तुरे मरुतो रामयन्तीमे सहः सहसा आनुमान्ति ।

इमे शंसु वसुव्यतो निपान्ति गुरु द्वेषे अरूपे दधान्ति ॥

२६६

अरा इवेदचरमा अहव प्र प्रजायन्ते अकुवा महोभिः ।

पृथेः पुत्रो उपमासो रभिष्टाः स्वया मत्या मरुतः तमिमिधुः ॥

२६७

अग्नीषोमा इमेऽ, युचमेतान्ति ॥

२६८

अग्नीषोमा यो अयं वामिदं वचः सपर्यति ।

तस्मै धत्तं सुवीर्यं मंत्रां पोपु व स्वश्वम् ॥

२६९

आन्यं द्विवो मातरिश्वा जभारामध्नादन्यं परि ज्येनो अद्रेः ।

अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम् ॥

२७०

अग्नीषोमा य आहुतिः यो वां दाद्याद्विष्कृतिम् ।

सं प्रज्या सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यभवत् ॥

२७१

अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्षत वृषणा जुषेथाम् ।

सुशैर्माणो स्ववसा हि भूतमया धत्तं यजमानाय शंसोः ॥

२७२

आ चर्यणिप्रो वृषभो जनानां राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।

स्तुतः श्रुवस्थं च तेषु मद्रिंशुक्त्वा हरी वृषणायाद्यर्वाक ॥

२७३

विवेप यन्मा धिपणा जजान ॥

२७४

तं सध्रीचीरुतयो वृष्ण्यानि पौंश्यानि नियुतः सधुरिन्द्रम् ।

समुद्रं न सिन्धव उक्थशुष्मा उरुव्यचुसं गिरा आविशन्ति ॥

२७५

सत्यमितं तत्र त्वायं अश्न्योऽस्तीन्द्रु देवो न मत्यां ज्यायान् ।

अहवहिं परिशयानमणोऽन्नासृजो अपो अछा समुद्रम् ॥

२७६

[ऋष्टयो वो मरुतो० । ऋ ५,५७,६ । इमे तुरे मरुतो० । ऋ ७,५६,१९; तै वा. २,८,५,६ । अरा इवे-
दचरमा० । ऋ ५,५८,५; तै वा २,८,५,७ । अग्नीषोमा यो अयं० । ऋ. १,९३,२; तै वा. २,८,७,९ ।
आन्यं द्विवो मातरिश्वा० । ऋ १,९३,६; तै सं. २,३,१४,२, कठ ४,१६ । अग्नीषोमा य आहुतिः० ।
ऋ १,९३,३; तै वा २,८,७,१० । अग्नीषोमा हविषः० । ऋ १,९३,७; तै म २,३,१४,२. तै वा २,८,
७,१० । आ चर्यणिप्रो वृषभोऽ । ऋ. १,१७,१; तै वा २,४,३,११; कठ ३८,७ । विवेप यन्मा धिपणा० ।
ऋ. ३,३०,१४, तै. १,६,१२,३, २,५,१०,५, तै वा २,६,९,१. कठ. ८,१६, ३८,७ । तं सध्रीचीरुतयो० ।
ऋ ६,३६,३, तै वा २,४,५०, ६,९,१ । सत्यमितं तत्र त्वायं० (०वां०) । ऋ ६,३०,४ तै वा २,६,१,१]

प्र ससाहिपे पुरुहूत श्यून् ॥

२७७

सं शैवुधमधि धा युग्ममुस्मे मंहि क्षत्रं जुनापाङ्गिन्द्र तव्यम् ।

रक्षा च नो मर्धानः पाहिं सूरिन् राये च नः स्वपत्यां दुपे धाः ॥

२७८

[११४४]

॥ इति खिलकाण्डे अतुदंशः प्रपाठकः ॥१४॥

ॐ ॥ ७ ॥

॥ इति खिलकाण्डं समाप्तम् ॥

इति मैत्रायणी-संहिता समाप्ता ।

मैत्रायणी-संहितायां ऋग्वेद-मन्त्राः ।

प्रथमं काण्डम् ।

पृष्ठ	मन्त्र	प्रथम स	ऋग्वेदे	पृष्ठ	मन्त्र	प्रथम स	ऋग्वेदे
१	मा व (व) स्वन ईसत माघर्षेण । १	१	६।२८।७	१६	यो नो द्वेषधत्, सः ।	२	१०८ ३।५३।२१
	सहस्रबलिना (० ववसा) हरेम ।	५	३।८।११	१७	उदुत्समं, वरुण ० स्याम ।	११८	१ २४।१५
३	परि वाजपति कवि ० दाशुषे ।	२१	४।१५।३	१८	यममे पृत्सु मर्षमवा ० रिपः ।	३	६ १।२७।७
५	निष्णहोत्तार (वीतिहोत्र) ० महि ।	३१	५।२६।३	१९	आवायो भूप मुचि ० वेयम् ।	२०	७।९२।१
६	भापो मा (अस्मान्) ० पमि ।	२	५ १०।१७।१०		इन्द्रवायू इम सुता ० हि ।	२२	१।२।४
७	विश्वो देवस्य नेतुर्मर्तो ० पुष्यसे ।	१३	५।५०।१		अयं, वा मित्रावरुणा ० इवम् ।	२४	१।४।१
	इमां धियं ० रुहेयम् (रुहेम) ।	१५	८।४२।३		या वां कता ० मिमिक्षतम् ।	२६	१।२०।३
८	स्वमने व्रतपा ० यज्ञेऽवीर्यः ।	२८	८।११।१	२०	अयं, वेन श्रोदयत् ० रिहन्ति ।	३१	१०।१२३।१
	अपि पन्थामगम-महि ० वसु ।	३२	६।५१।१६		त प्र नथा पूर्वथा ० वर्षसे	३३	५।४४।१
९	अस्मान्नाद् घास्यभो ० वतानि ।	३९	३।३०।९	२१	ये दवा (० सो) जुषध्वम् ।	४०	१।१३९।११
	घनेऽपु इवन्तरिक्ष ० मदी ।	४०	५ ८।५।२		मूर्धानं दिवो अर्धं ० देवाः ।	४५	६।७।१
	नमो मिप्रस्य ०, ससत ।	४५	२।०।३।७।१		भुव भुव्रेण हविषा ० मसि ।	४८	१।१७।३।६
११	विधाद् सुहृत् पिबतु ० जति ।	५९	१०।१७।०।१		यथा न सर्वा ०, असत् ।	४८	१०।१४।१।४
	युञ्जे मन उत युञ्जे ० ध्रुवि ।	६१	५।८।१।१	२२	इन्द्राग्नी भागवत् ० धियेऽपिता ।	५१	३।१२।१
	इदं विष्णुर्वि ० पां सुरे ।	६३	१।२२।१७		ओमासश्र्वर्णोऽग्ने ० सुतम् ।	५३	१।३।७
	इरावती धेनुमती ० मयूक्षे ।	६४	७।९९।३		इन्द्रं मरुत इह ० सुवशा ।	५५	३।५१।७
१२	विष्णोर्नु क ० रुगाय ।	६९	१।१५।४।१		जनिष्ठा उग्र ० जनिष्ठम् (यनिष्ठा)	५७	१०।७३।१
	प्र तद्विष्णु स्रवते ० विश्वा ।	७१	१।१५।४।२		मरुवन्तं वृषभं ० हुवे ।	५९	३।४७।५
	उग्र (० च्छू) यस्व वनस्यते ।	७६	३।८।३		मरुवां इन्द्र ० सुतानाम् ।	६१	३।४७।१
१३	परि रवा गिर्वर्णो ० जुष्टय ।	७९	१।१०।१२	२३	सज्जोषा इन्द्र सगणा ० न ।	६३	३।४७।१
	रवः सोम तनु ०, वरुणम् ।	८२	८।७९।३		मह (० ह्यं) इन्द्रो वः वाइध ।	६५	८।६।१
	अन्न नय सुपथा ० विधेम ।	८४	१।१८९।१		मह (० ह्यं) इन्द्रो वृष ० भूत् ।	६७	६।१९।१
	एवा व-इक्ष वरुण ० उपस्थे ।	८६	८।४२।१		कदा चन सरीसि ० पृषपते ।	६९	८।५।१।७
१४	मणिनाय महते सौभाग्य ॥				कदा चन प्रयु-उत्सुभ ० दिवि ।	७१	८।५।१।७
	वनस्यत शतवाकि (० वरुणो) ० सो	१११	३ ८।११		यज्ञो देवानां ० विश्वासात् ।	७३	१।१०७।१
	स्य वे (वां) धामा (यास्तु) ० युद्धमसि	९६	१।१५।४।६		विश्वस्य भुवनस्य राजा ।	७४	२।९।७।५।६
	विष्णो कर्माणि ० सखा ।	९७	१।२२।१९	२४	अयं, जेभि सवित ० ईसत ।	७६	६।७।३
१५	तद्विष्णो, परम ० ततम् ।	९९	१।२२।२०		अन्ना (० अन्त) ० दुच्छुताम् ।	८६	९।६६।१९
	न वा (उ) एत ० दधातुः ।	१०६	१।१६।२।११		ओजस्रदस्य विरिधि ० रोदन्ती ।	८८	८।६।५
			१०।१७।४	२५	अदधन्न (० म) स्यः यथा ।	९०	१।५।३

२५० योगे योगे...मृतये ।	१४	१३०७	२५७ अक्रन्दमिः०... भास्वन्तः ।	१९९	१०४५४
२५१ (भा त्वा) जिघामिं...टशानम् ।	२५	२१०४	भा त्वाहापे०... भशत् ।	२०१	११७३१
भा विश्वत० ... जभुराणः ।	२६	१५	उत्तम०...स्सत् [प्र.पा.] ।	१०२	११२४१५
परि याजपतिः० ... दानुपे ।	२७	४१५३	भग्ने (मे) वृहन्नु०...भ्यप्राः ।	१०३	१०१११
परि स्वाम्ने० ... वताम् ।	२८	१०८७२२	हृत्सः शुधिय०...ऋतम् ।	१०४	४४०५५
स्वमग्ने शुभि० ... शुभिः ।	२९	२१११	दिवस्पति०...स्वाधीः ।	१०८	१०४४११
स्वामग्ने पुष्क० ... वाघतः ।	३५	६११११३	विप्रा ते०...भाक्भूय ।	१०९	१२
तमु त्वा० ... पुंदिशम् ।	३६	११४	विप्रा तमु०...वभूय [च.पा.] ।		१८४५
२५२ तमु त्वा पाथ्यो० ... रणे ।	३७	११५			
सीद् होतः० ... वयो धाः ।	३८	३२९८	२५८ समुदे शो०...भवर्षन् ।	११०	१४५३
नि होता० ... भग्निः ।	३९	२१११	धीणामुदा०...मिधावः ।	१११	१५
स०मीदस्व० ... दशतम् ।	४०	१३६१९	उतिक्पावको०...नक्षत्र ।	११२	७
अनिप्व (०४) हि०...यजीवात् ।	४१	५११५	अक्रन्दमिः०...भास्वन्तः ।	११२	१४
भयमिह० ... वितीवितो ।	४२	४७७१	विश्वस्य केतु०...पञ्च ।	११३	१६
इम०स्तोम० ... तव ।	४३	११७११	नक्तोपासा०...वाम् ।	११३	११९६५
भयं ते० ... ।	४४	११६७	यस्ते शश०...वविष्णु ।	११४	१०४५१९
		३१२९१०	भा तं भज०...जनिर्धैः ।	११५	११०
		१४४१	स्वामग्ने यज...विवमुः ।	११६	१११
		८६४०	वृत्तं कृष्वाणा०...इत्येः [दि.पा.]		५१३८
		१०८३१६	अस्ताव्यमि०...सुवीरम् ।	११७	१०४५१२
अपो देवीहृष० ... ।	४५	११२३१०	२५९ अक्रन्दमिः०...भास्वन्तः ।	१२०	१४
उजु तिष्ठ०... शुशुक्वनिः ।	४८	८१३१५	समिधाग्निं०...उद्देतन ।	१२१	८४४११
२५३ ऊ०प० जु० ... ह्ययामहे ।	४९	१३६१३३	प्र प्रायमग्नि०...शिवो नः ।	१२२	७८४
सजातो शभे० ... दृष्टाः ।	५०	१०११२	सुरमा उ लोके [दि.पा.] ।	१२३	५११६
भग्ना [०प्र]० ... वीतये ।	५४	६१२६१०	अपस्वमे सधि०...पुनः ।	१२४	८४३१९
ओपधयः [०धी]०... [प्र. पा.] ।	५७	१०१७३३	वोधा मे०...वन्दे अग्र ।	१२५	१११७१२
वि पाजसा० ... प्रणीती ।	५८	३१५५१	स बोधि०...द्वेषारति ।	१२६	२६४
आपो हि धा० ... चक्षसे ।	५९	१०९५१	अपेत वीत०...शावो [प्र. पा.] ।	१२७	१०१४१९
यो वः सिद्ध० ... मातरः ।	६०	१२	अय० सो०...जातवेदः ।	१२३	३१२११
तस्मा अरं० ... च नः ।	६१	३	भग्ने दिवो०...आपाः ।	१२४	३
२५४ मित्रस्य चर्यं० ... स्वमम् ।	७३	३५९५	२६० भग्ने वत्ते०...नुचक्षाः ।	१२५	१२
२५५ विधो देवस्व०... पुष्यसे ।	७६	५१५०११	पुरोपासा०...मदीः ।	१२६	१४
द्रव्यः सर्पिरा०... अद्भुतः ।	७९	२१७६	इदा [दा]मग्ने०...भूवस्ते ।	१२७	३११३३
पारुष्या अधि०... अय ।	८०	८७५११५			१५१११
यदमे या [का] नि०...दविष्टय ।	८२	१२०२१२०			१६१११
यदस्त्रुप०... घृतम् ।	८३	१२१			१७१११
२५६ दद्यानो रुक्म०... सुरेताः ।	९३	१०४५१८			१२५११
नक्तोपासा०... षोडाः [०म्] ।	९४	११९६५			१२९५
नक्तोपासा०...विरूपे [च. पा.] ।		१११३३३			१३३५
विश्वा रूपाणि०... विराजति ।	९५	५१८१२			१३८
			अयं ते०...वर्धया गिरा ।	१३८	३१२९१०

१६१	रावो युधनः संगम०... नाम् ।	१५१	१०।१०९।३
	देव इव०...धर्मा [दि. पा.]		१३४।८
	सीरा युञ्जन्ति०...सुम्नया ।	१५४	११०१४
	युनक्त सीरा०...मायत् ।	१५५	१३
	युनक्त सुकाङ्का०...वाहेः ।	१५७	४.५७।८
१६२	या भोपधीः०...सप्त च ।	१६६	१०।९७।१
	घातयन्तो अम्न० . कृत ।	१६७	१२
	पुन्यवतीः०...विष्णवः ।	१६८	१३
	भोपधीरिति०...मुवे ।	१६९	१४
	अश्वये वी०...पूरयम् ।	१७०	१५
	यदो (यश्री०)०...चातनः ।	१७१	१६
	नि (ह) कृत्विर्नाम०...निष्कृष ।	१७२	१७
	अश्ववती०...जातये ।	१७३	१७
	उत्तुपमा०...तव पूरुष ।	१७५	१८
	अति विधाः०...रपः ।	१७६	११०
१६३	परः परः०... मञ्जीरिव ।	१७७	११२
	साक्यवधम०...निहाकया ।	१७८	११३
	अन्या धो०...वाचं मे (वचः) ।	१७९	११४
	याः फळिनीर्वा०...हसः ।	१८०	११५
	अवपतन्वी०...पूरयः ।	१८१	११७
	से (वा) नो० . हसः [च. पा.]	१८२	११५
	मा नो हि रसी०...विधेम ।	१८४	१०।१२।१९
१६४	अमे तव०... कवे ।	१८९	११४।१
	पावकवर्चा०... रोदसी ।	१९०	१२
	जोभे०... रोदसी [उत्तरार्धः]		८।६।४।४
	इन्द्रयज्ञाने०... ऋतुम् ।	१९१	१०।१४।०।४
	ऊर्जा नपा०... जाताः ।	१९२	१३
	कृतावानं०... तुजा [०गा] ।	१९३	१६
	इच्छतो०... रयिम् ।	१९४	१५
	अप्यापस्व०... संगथे ।	१९५	१।९।१।६
			९।३।१।४
	सं ते वषा रसि०... विध्व ।	१९६	१।९।१।१८
१६५	द्विरपयार्धः०... विधेम ।	१९८	१०।१२।१।१
	कर्म देवाप०... विधेम ।		११-९
	मत्स्यवृकन्द०... होत्राः ।	२००	१।७।१।१
	नमो अस्तु०... नमः ।	२०१	२०।१४.परि.१।५।१।१
	य [पा] इषवो०... नमः ।	२०२	११०
	येऽदो (०मी) रोचन्ते०... नमः ।	२०३	१९
	कृणुष्व पात्रः० ... तपिषेः ।	२०४	४।४।१।०
	तव अमास०... गुवडाः ।	२०५	१२

	प्रति स्वयो० . द्युपर्वा ।	२०६	१३
	उद्ग्रे तिष्ठ० ... युष्कम् ।	२०७	१४
	ऊर्जा भव० ... शश्रू ।	२०८	१५
१६६	अयमाग्निः० ... रथीणाम् ।	२०९	८।७।४
	भुवो यज्ञरथ० ... वाहम् ।	२१०	१०।८।६
१६७	मधु वाता० ...सम्बोपधीः ।	२१०	१।९।०।६
	मधु नक्षत्रतो० ... पिता ।	२११	१७
	मधुमाघो० ... भवन्तु नः ।	२१२	१८
	मही घोः० ... भरीमभिः ।	२१५	१।०।२।१३
	इदं विष्णु० ... पांशुः ।	२१६	१।१७
	अथ स्मा (स्म) ते०...ल्लस्यः ।	२१७	६।२।५।७
			७।३।१
	नक्तोपासा० ... ।	२२८	१।९।६।५
			१।३।७
१६८	निपासा० ... मुक्नुः ।	२३१	१।२।५।१०
	अग्ने युग्ना० ... मयवे ।	२३५	६।१६।४।३
	युग्ना हि देव० ... सदा ।	२३६	८।७।०।१
	समिच्छवन्ति० ... अग्नेः ।	२३७	४।५।८।६
१७१	वा अर्य० ... दिवः ।	८	२
			८।६।९।३
१७८	मोघदधो० ... मरुतु ।	३२	७।३।२
१७९	आ स्वा०...हरयः [प्र.पा.] ।	१	१
	... [दि.पा.] ।		६।४।०।३
	यथा नः०...असत् । [उत्तरार्धः]	१७	१०।१४।१।४
	अही रथ०...धानवः [उत्तरार्धः]	१८	१।१९।१।८
			१।२।४।१
१८२	इमा रुद्राय० ... तुभ्यम् ।	३७	२।३।३।४
१८३	परि नो (जो)० ... मृह ।	३९	२।३।३।४
१८४	दिमस्य०...मसि [पूर्वार्धः] ।	१०	३
	अपामिदं०... नम्य [पूर्वार्धः] ।	५	१०।१४।२।७
१८५	अग्ने पावक रोचिषा ।	६	५।०।६।१
	स नः पावक रोचिषः ।		१।२।२।१०
	पावकया० ... स्मे (अमरः) ।	७	६।१।५।५
	अग्निस्त्रिभेन०...रयिम् ।	१४	१।२।०।१८
	य इमा विधा०... विधेम ।	१५	१०।८।१।१
	किंस्त्रिभेन०... धारयत् ।	१६	१४
	किंस्त्रिभेनोद०...पञ्चाः ।	१७	१२
१८६	यो विधा० . देव पूरुः ।	१८	१३
	या ते० . तुषा (तुषानः) णः ।	१९	१५
	विश्वकर्मन्० ... रतुः ।	२१	१३
	पावकवति० ... कर्मो ।	२२	१७
	पशुप. पिता० . . ताम् ।	२३	१०।१।६

२५ इन्द्रमिन्द्ररि० मानुषाणाम् । ३	९२	१।८४।२	४१ अग्ने एवं नो... वरुणस्य । ५	२८	५।२४।१
तिस्रो जि(य) हृष्य० । ईयतुः ।	९५	३।२।९	तं त्वा शोचिष्ट०... सतिभ्यः ।	२८	५।२४।४
२६ उतु एवं जातेवदसं० । सूर्यम् ।	१००	१।५०।१	वसुगिन्वसुध्रवा०... रथि दाः ।	२९	५।२४।२
चित्र देवानाम्... तस्थुपश्च ।	१०१	१।११५।१	स नो बोधि शुधी०... समस्मात् ।	२९	५।२४।३
२७ समिन्द्र नो० यज्ञियानाम् ।	१०८	५।४२।४	महि श्रीगामवो... वरुणस्य ।	३५	१०।१८५।१
एषा सुदग्री वि दधातु रावः ।	१०९	७।३४।२	नहि तेषाममा०... द्वाक्सः ।	३६	१०।१८५।२
यद्य त्वा प्रवति० यज्ञम् ।	११२	३।२९।१६	तेहि (यस्मं) पुत्रासो अदितेः ।	३७	८।१८।५
उरुद्वि राजा० वृ(वि)धश्चिद्व ।	११४	१।२४।८			१०।१८५।३
घातं ते राजन्... प्रमुमुभ्यस्त्व ।	११५	१।२४।९	सोमान् स्व रणं... आशिजः ।	३८	१।१८।१
२८ उदुने मधुमत्तमा०... रथा हव ।	१२०	८।३।१५	यो रेवान्यो०... शिव. (यस्तुः) ।	३९	१।१८।२
कषा हव भृगवः०... मानशुः ।	१२१	८।३।१६	मिदस्य चर्षणी०... रमम् ।	४०	३।५९।६
अपो(भा०) अद्यान्व०... वर्चसा ।	१२३	१।२३।२३	कदा च न स्तरीरति ।	३१	८।५१।७
		१०।९।९	कदा च न प्रयुज्यति ।	४१	८।५२।७
ममाग्ने यचो विहवेपु०... जयेम । ४	१	१०।१२८।१	४२ परि ते दूडभो०... दाशुयः ।	४२	४।९।८
युंनमि म्वा (ते) प्रसणा ।	४	१।८२।६	उपप्रयन्तो अध्वरम् ।	४५	८।७४।१
३० वृषीयेष्टे अधि रोचने दिवः ।	१८	९।८६।२७	अस्य प्रसामनु पुतम् ।	४५	९।५४।१
३३ गोमं (०मो)० सभावात् ।	२५, ३७	४।२।५	उपोनेनु मधवन् भूवा इन्नु० ।	४५	८।५१।७
३५ अस्तु धोयत् ।	५०	१।१३।९।१	परि ते दूडभो रथा ।	४५	४।२।८
३९ उपप्रयन्तो अध्वरं... श्यन्वते । ५	१	१।७४।१	अग्निर्मूर्ध्या दिवः०... जिन्वति ।	४५	८।४४।१६
अग्निर्मूर्ध्या दिवः०... जिन्वति ।	२	८।४४।२६	उभां वामिन्द्राग्नी आहुवध्या ।	४५	६।६०।१३
उभा वामिन्द्राग्नी०... वाम् ।	३	६।६०।१३	४६ अयमिह प्रथमो०... विदो वितो ।	४५	४।७।१
अयमिह प्रथमो०... विदो ।	४	४।७।१	अयं ते योनिर्द्वित्रियः ।	४५	३।९९।१०
अस्य प्रना मनु०... मृपिम् ।	५	९।५४।१	उपप्रयन्तो अध्वरम् ।	४६	१।७४।१
अयं ते योनिः०... रथिम् ।	६	३।९९।१०	अग्निर्मूर्ध्या दिवः०... जिन्वति ।	४६	८।४४।१६
दधिक्राग्गो अकारिपं०... तारिपत् ।	७	४।३९।६	अयमिह प्रथमो०... वीज्यः ।	४७	४।७।१
		१०।१८६।१	अस्य प्रसामनु पुतम् ।	४७	९।५४।१
अग्ना (०ग्ना)० दुच्छुनाम् ।	८	९।६६।१९	अयं ते योनिर्द्वित्रिया ।	४७	३।९९।१०
अग्निर्नृपिः पयमानः०... गयम् ।	९	९।६६।२०	दधिक्राग्गो अकारिपम् ।	४७	४।३९।६
अग्ने पयस्व स्वपा०... मयि ।	१०	९।६६।२१			१०।१८६।१
अग्ने पावक रोचिया०... यक्षि चा	११	५।२६।१	४५ उप त्वाग्ने दिवे०... एमसि ।	५१	१।१।७
स नः पावकं हवित्र नः ।	१२	१।१२।१०	अग्ने एवं नो अन्वमा ... ।	५१	५।२४।१
४० अग्निः शुचिप्रवतमा०... आहुतः ।	१३	८।४४।२१	४६ महि श्रीगामवोऽस्तु० ... ।	५४	१०।१८५।१
उदग्ने शुचयस्तव०... अर्चवः ।	१४	८।४४।१७	मिदस्य चर्षणीष्टता० ... ।	५४	३।५९।६
अग्नीषोमा द्व(वि)म०... मयः ।	१५	१।९९।१	कदा च न स्तरीरथि० ... ।	५४	८।५१।७
उप त्वाग्ने दिवे०... एमसि ।	२५	१।१।७	परि ते दूडभो रथा० ... ।	५४	४।९।८
४१ राजन्तमध्वराणां०... दमे ।	२६	१।१।८	४८ अग्नीवहा वास्तो०... नः ।	५७	७।५५।१
स नः पितेव०... स्वस्तये ।	२७	१।१।९	वास्तोष्पते प्रति० ... पदे ।	५८	७।५४।१

४९ प्र वो वाजा० सुमनसुः ।	६	१	३।२७।१
उप त्वा जुश्रहो० न ।	२	२	८।४४।५
उदमे तव तद् सुत् ।	३	३	८।४३।१०
भय त योनि० रथिम् ।	५	५	३।२९।१०
आप गौ पुञ्जि० प्रयन्स्व ।	६	६	१०।१८७।१
त्रि० श्रद्धामा० दिवम् ।	७	७	३
अन्तश्चरत्सर्वे० अहमि ।	८	८	१०
५० मदम शतक्रिमा सुवीरा ।	१२	१	६।४८
अग्ना [०अ] आयूरपि पवसे० ।	१५	१	९।६६।१९
अग्निर्कपि० गयम् ।			१२०
अग्ने पवस्व० मयि ।			१२१
यदक्रन्द प्रथम अर्वन् ।	१७	१	१।१६३।१
५१ इडा [का] यास्वा० वोश्वे ।	२४	३	३।२९।४
समुद्राद्भि० नाभि ।	२६	३	४।५८।१
यय नाम० पृतद ।	२७	३	१२
चत्वारि श्रद्धा० भा विवश ।	२८	३	३
निपसाद धत० सुक्रु ।	३२	३	१।२५।१०
५२ उत नोऽद्विबुध्य० मादयस्व ।	३३	३	६।५०।१४
प्र नून द्रक्षन् चक्रिरे ।	३४	३	१।४०।५
५७ इडा [का] पास्वा० वोश्वे ।	४६	३	३।२९।४
६५ अग्ना [०अ] हुचुमाम् ।	१८	३	९।६६।१९
अग्निर्मूर्धो दिव० जिन्वति ।			८४४।१६
७४ देवभ्यो० प्रगोनम् [च पा] ।	४५	३	१०।१६।९
अन्व [प्रत्य] निरुपसा [प्र पा] ।	५५	३	४।१३।१
७५ इदं विष्णुवि० पा० मुरे ।	६०	३	१।२।१७

८३ मो पू ण० वन्त गी ।	१०	४	१।१७३।१२
सुसदशा वा० त हरा ।	११	४	१८।२।६
८४ अश्रुमि० ते हरी ।	१७	४	१०
मनो न्नाहुवामह० मन्मभि ।	१८	४	१०।५।३
आ न [त] पतु मन० द्यो ।	१९	४	१४
पुनर्न पितरा० सचमहि ।	२०	४	१५
आने तमद्याश्व० ओहै ।	२१	४	४।१०।१
सुग मेपाय मर्षे [०व] द्वि पा]	२४	४	१।४३।६
यन्वक् यवामह० मृतात् ।	२५	४	७।५९।१२
९३ दशन्तर वा० अत्तव ।	१०	४	१०।१६।१०
सुसदशा वा० ते हरा ।	४७	४	१।८।३
९५ अस्वन्तर० वाजिन ।	११	४	१२।१६।९
श नो भवन्तु० शमीवा ।	१०	४	७।३।८
९५ वाज वाजन्वत० याने ।	११	४	१८
श नो अन्ता० जगिर ।	१२	४	१।६।४।६
पुप [उत] स्व वाजी० फणत् ।	१३	४	४।४०।४
उत स्मास्व० तरित्रत ।	१४	४	३
९७ अग्ने अश्वा वदे० नरुवम् ।	१७	४	१०।१६।१७
प्र मो यच्छ वयेमा० न ।	१८	४	१०
अर्थमग नृहस्पति० वाजिनम् ।	१९	४	१५
सोम० राजान० नृहस्पतिम् ।	२०	४	३
इन्द्रवायु सुसदशा० असत् ।	२१	४	४
९८ कुविदज्ञ यवमन्तो० जग्मु ।	३१	४	१३।१।०
९९ अस्वन्तर० वाजिन ।	३५	४	१।२।१९

द्वितीयं काण्डम् ।

११५ समान व० नियच्छतम् ।	२	२२	२।१३।१२
समिन्द्र-सया० रभेमहि ।	२३	२	१।५।३।५
इन्द्रवायु सुसदशा० असत् ।	२४	२	१०।१४।१।४
स वो मनासि० यामसि ।	२५	२	२।५५।१३।४
समाना (०नी)वा(व)० सति ।	२६	२	१०।१९।१।४
समानो मन्त्र० जुशोमि ।	२७	२	३
सगच्छथ० उपासन ।	२८	२	१२
१२१ पुनातु (०ति) ते० तना ।	३	३	९।१।५
इन्द्रस्व जुन्व सखा (उत्तरार्ध) ।	३९	३	१।२।१।२
१२६ कुविदज्ञ यवमन्तो० जग्मु ।	४०	३	१०।१३।१।२
इ सुवी० मातर च ।	४४	३	१।८।१।५
१२९ अस्मानायो० न्ताम् [द्वि पा] ।	७।११	३	१।९।६।३

१३० उभा जिग्वधुन० धाम् ।	१७	३	६।१।१।८
अग्नो ते० अग्रमुच्छन् ।	१०	३	३।०।०।०
१३१ दिवा चित्तम० ग्युन्दन्ति ।	२९	३	१।३।०।९
१३२ भा यन्नर० नृष्टय ।	३०	३	५।५।३।६
उदीरयता (था)० अश्रुमत् ।	३१	३	१।५।१।१
१४२ हुतो (तृत्वा)० याने [च पा] ।	१३	३	७।३।०।८
ओपथापु० शरारं [च पा] ।		३	१०।१६।३
इन्द्रमश्वरकन्द० होत्रा ।	१५	३	१।७।१।१
१४६ द्विरण्यवण(रूप)० च ।	६	३	५।६।१।८
१४९ युजत मन० परिष्टुति ।	७	३	१।६।१।९
युज वा द्रक्ष० षष्ठ्यु ।	५	३	१०।१३।७
यस्य प्रयाग० महिष्यना ।	६	३	९।८।१।३

३० ६३

१८६	विश्वकर्मा० एकमाहुः ।	२४	१०।८२।२
	त आयत्त० निमानि ।	२५	१४
	यो नः पिता० ... यन्वयन्वा ।	२६	१३
	परो दिवः० . . सर्वे (पूर्वे) ।	२७	१५
१८७	तमिन्द्रर्षे० . तस्थुः ।	२८	१६
	न तं विदध० ... श्रान्ति ।	३०	१७
	आयुः शितानो०... मिन्द्रः ।	३४	१०३।१
	संक्रन्दनेना० वृष्णा	३५	१२
	स इपुत्रसोः० रक्षा ।	३६	१३
	वृहस्पते० ... स्थानाम् ।	३७	१४
	अभि गोत्राणि० ... युस्तु ।	३८	१७
१८८	यलजिजाय० ... गोवित्र ।	३९	१५
	गोत्रभिर्दं० ... रभध्वम् ।	४०	१६
	इन्द्र तासां० ... मन्त्रे ।	४१	१८
	इन्द्रस्य वृष्णो० . स्वात् ।	४२	१९
	जस्माकमिन्द्र०... हवेषु ।	४३	१११
	सूर्यरश्मि० गोपाः ।	४८	१२२।१
१८९	इन्द्र-विधा० .. पवित्रम् ।	५१	१।११।१
	विमान (नृचक्षा)० ... केतुम् ।	५२	१०।१३।२
	उक्षा समुद्रो० पान्थयन्तो ।	५३	५।४७।१
	नकोपासा० . . .	६३	१।९६।५
			१।३।७
	नकोपासा० .. विरूपे [च पा] ।		१।१३।३
१९०	अस्मिन्स०... रश्मिन् [प्र पा] ।	६३	१०।९८।६
	विधेम ते० . समिधे ।	६५	२।९।३
	मेढ्रो अग्ने० . वाजाः ।	६६	७।१।३
	अग्ने समद्य० ओहेः ।	६७	४।१०।१
१९३	विधे नो अद्य० अग्ने ।	१	१०।३।५।३
१९५	अयं ते .. वयंवा गिरः ।	२४	३।२९।१०
१९६	शिवेभि० . वृषे [द्वि पा] ।	३१	६।७।३
	उद्वयं तम० रुतमम् ।	३४	१।५०।११
१९७	समन्वा० तस्थुरापः ।	३३	२।३।३
	द्विरथवर्णं [रूप] मरुतेः ।	२	१०
	द्विरथ्य [मसु] पात्रकाः [तृ पा] ।	३	७।४९।२
	यासां राजा० भवन्तु ।	४	१३
१९८	आपो हि प्था० चक्षसे ।	१३	१०।९।१
	यो व शिव० . मातरः ।		१२
	तस्मा अरं० . चनः ।		१३
१९९	दूतं वो०... गिरा ।	१८	४।८।१
	अग्नम महा० प्रथञ्चम् ।	१९	७।१२।१

	अयमिह०... विदो विदो ।	२०	४।७।१
	वृधन्वे वा०... भुवम् ।	२१	२।५।३
	ओमे (उमे)०... आभर ।	२२	५।६।९
	इन्द्रो दधीचो०... नय ।	२३	१।८४।३
	अग्राह गोरम० .. गृहे ।	२४	१३।५
	दृच्छधस्य०... वधि ।	२५	११४
	इन्द्रमित्राधि०... नृपत ।	२६	१।७।१
	इन्द्रो दीर्घाय०... रायत् ।	२७	१३
	इन्द्रा (०न्द्र) इन्द्रयोः०... ष्यवः ।	२८	१२
	इन्द्र वाजेपु०... रुविभिः ।	२९	१४
२००	तमिन्द्रं वाज०... भुवत् ।	३०	८।९३।७
	इन्द्रं स दामने०... सोम्यः ।	३१	१८
	गिरा वज्रो०... अस्तृतः ।	३२	१९
	अयमग्निः सहस्रिगो०... ।	३३	१७।५।४
	अग्निमूर्धां दिवः० . . ।		१४४।१६
	रामसे पुत्रकराधि०... ।		६।१६।३
	अवोपमिः०... नाकमन्त्र ।	३४	५।१।१
	अत्रोचाम०... चमधेत् ।	३५	१३२
	अवोधि होता०... निरमोचि ।	३६	१२
	जनस्य गोवा०... गुधिः ।	३७	१६।१।२
	रामसे अङ्गिरसो०... मङ्गिरः ।	३८	१६
	सुभ्येदमग्ने०... वर्धयन्ति च ।	३९	१५
	सं समिमुवसे०... भर ।	४०	१०।१९।१
२०१	अग्निं च पृथ्व्यं... घसम् ।	४१	८।३।१।४
	र्यां चित्रध्रव०... वोदवे ।	४२	१।४।५।६
	आ ते अग्ने०... आभर ।	४३	५।६।४
	अग्निं सं मन्वे०... आभर ।	४४	११
	सो अग्निर्यो०... आभर ।	४५	१२
	स्तोतृभ्या (०भ्य) आभर [व. पा] ।		५।६।१-९
	[कथा] स्तोतृभ्य० [उत्तरार्धः] ।		८।१३।१९
	एना वो अग्नि०... मृतम् ।	४६	७।१६।१
	एवमग्ने गृहपति०... वार्यम् ।	४७	१५
	देवो वो द्विषो०... ओदवे ।	४८	१११
	अग्ने वाजस्य० . अवाः ।	४९	१।७९।४
	स ह्यघातो०... शीदिदि ।	५०	१५
	क्षपो राजसुत०... प्रति ।	५१	१६
	अग्ने तमघातं०... ओहेः ।	५२	४।१०।१
	अघा अग्ने०... बभूथ ।	५३	१२
२०२	आभिष्टे अद्य०... शुष्मैः ।	५४	१४

२०२	अग्निं होतारं... सपिप ।	५५	५६	११२७।१
	हृत्स शुचिपं क्रवम् ।	५७		४४४।५
	अग्ने त्वं नो० वरुणः ।			५।२४।१
	अथा इग्नं... बभूवतुः ।	५८		५।६६।४
	आवादि सुपुमा० नम ।	५९		८।१७।१
	आ त्वा ब्रह्मयुजां... शृणु ।	६०	१२	
	ब्रह्माणस्त्वा० हवामहे ।	६१	१३	
	अभि त्वा शूरं० तस्थुपः ।	६२	७।३२।२	
	न स्वाव (०वो) अग्न्यो० हवामहे ।	६३	१२३	
	स्वामिदि हवामहे० स्वर्वत ।	६४	६।४६।१	
	स त्व नक्षिप्रं० जिग्युषे ।	६५	१२	
	कथा नक्षिप्रं० वृता ।	६६	४।३१।१	
२०३	कस्तवा सख्यो० वसु ।	६७	१२	
	अमी पु पाः० स्यूतिभिः ।	६८	१३	
	यज्ञा यज्ञा वो० शंसिपम् ।	६९	६।४८।१	

	ऊर्जा नपात० तन्नाम् ।	७०	१२
२०४	सान० समाम् [उत्तरार्धः] ।	८५	४।५७।७
	पृष्टो द्विपि पृष्टो० नक्तम् ।	८६	१।९।२
	त्व० यविष्ठ दाशुपी० रमना ।	८७	८।८४।३
	अग्ने धामानि (भूरी०) बन्धो ।	८८	३।२०।३
२०५	उक्षात्राय० मागनये ।	९४	८।४३।११
२०८	हिरण्यगर्भं० विधेम ।	११०	१०।२२।१
	य प्राणतो० विधेम ।	१११	३
	य भोजोदा [आत्म०] विधेम ।	११२	१२
	यस्पेने विश्वे० विधेम ।	११३	४
२०९	येन द्यौराम्ना० विधेम ।	११४	५
	य इमे द्यावा० विधेम ।	११५	१।१०।९
	आपो ह यत्० विधेम ।	११६	१।२१।७
	कस्मै देवाय० विधेम [च पा] ।		१।१२
	आ न, प्रजा० पति [प्र पा] ।	११७	८।५।४३

तृतीयं काण्डम् ।

२११	सुन्नाथात्सप्तम० पीतये ।	१	३	८।८५।७
	योगयोगे० मृतये ।			१।३०।७
२१४	उदु तिष्ठ० शुक्वनि ।		७	८।२३।५
	स जातो गर्भो० दृत्राः ।			१०।१।२
	अमा [०म] आ यादि० बर्हिपि ।	८		६।१६।१०
	वि पाजसा० प्रणीतो ।			३।१५।१
	आपो दि द्या० चक्षसे			१०।२।१
२१६	मिप्रस्य चर्वं० सप्तम् ।	१०		३।५९।६
	सुपाणि [०वाहु] स्वद्गुरिः [प्र पा] ।			२।३२।७
२१७	इवन्न सर्पिरा० अद्भुतः ।	१३		७।६
	परस्या अग्नि अव ।			८।७।१।१
	परमस्या परावत [उत्तरार्ध] ।			५।६।१।१
	यदग्ने कानि० यविष्ठ्यः ।			८।१०।२।२०
२१९	दगानो रुक्म० सुरेता ।	१	१	१०।४।८
	नक्तोपासा० विरूपे [च पा]			१।११।३
	नक्तोपासा० द्रविणोदाम् ।			१९।५
	विश्वा रूपाणि०... राजति ।			५।८।२
२२०	आ त्वाहार्पं० भ्रगात् ।			१०।१७।१
	उदुत्तम वरुण० स्वाम ।			१।२४।१५
	अग्ने [०मे]० न्वप्रा ।			१०।१।१
	हृत्स शुचिपं० क्रवम् ।			४।४।५
	अक्रन्ददति० भाव्यन्त ।	२	१	१०।४।४

२२१	समिधाग्निं० उदोतन ।			८।४४।१
	बोधा मे अस्व०... भक्षे ।			१।१४।२
	अपेत पीत वि०... मस्यै ।	३		१०।१४।९
२२३	निवेशनः [रायो धुमः]० ।	६		१।३३।३
२२४	अग्ने तव श्रवो० कवे ।	७		१।४।१
२२५	द्रवतश्चस्वन्द० होप्राः ।	८		१।७।१
२२८	ता अस्व सूवदो० दिव ।	१०		८।६९।३
२३५	अग्निस्तिग्मेन० रयिम् ।	३	९	६।१६।२८
२३६	सूर्यरश्मि० गोपा ।	१०	१०।१३।१	१।१।१
	हृन्म विश्वा० पतिम् ।			१।१।१
२३७	नक्षतोपासा० द्रविणोदाम् ।	११		१।९।५
	विधेम ते० समिद्धे ।			२।९।३
	प्रेक्षो अग्ने० यन्ति वाजाः ।			७।१।३
२३८	अग्ने तमघ० नोहे ।			४।१।१
२४१	दृष्टिमंथे [०द्वितो] [प्र पा] ।	४	४	५।४।३
२४३	उद्वय तम० रन्तमम् ।	६		१।५।१०
२४६	तत्रा यामि० प्र मोषी ।	१६		१।४।१
२५०	आपो मा [नरमात्र]० दृष्टिम् ।	६	२	१०।१।१०
२५२	विश्वो देवस्य० पुत्रवसे ।	७		५।५।१
२५७	स्वमग्ने वतपा० धीज्य ।	२०		८।१।१
२५८	देवा यज्ञमन्वन्त [द्वि पा] ।	७	१	१०।९।६

२६४	नस्त्रभनाद्०	मतानि ।	१३	८४२।१
	नस्त्रभनाद्०	रिक्षम् [तृ पा] ।		३।३०।९
२६५	वनेषु०	सोममदौ ।	१४	५।८१।२
	नमो मित्रस्य०	शसत ।		१०।३७।१
२६९	सीद होव०	वयो धाः ।	८	३।२९।८
२७०	भतिविदा०	चकार ।	८	८।९६।२
	विश्वेता०	पुसुपम् ।	१०	।७७।१०
२७३	विभ्राद्०	विराजति ।	१५	१०।१७०।१
२७।	युजते मन०	परिधृति ।	१९	५।८१।१
	विद्योतुं क०	रगाय ।		१।१५४।१
२७६	आ वामुवस्य०	पीतये ।	१०	१।४१।११
	प्र तद्विष्णु०	विश्वा ।	२६	१।१५४।२
२८०	वप्लोम०	वक्षुधम् ।	९	१।७९।३
२८३	ता [या] ते [वा] भूरि ।		३	१।१५४।६
	विष्णो कर्माणि०	सखा ।		।२१।१९
	तद्विष्णो परम०	उतम् ।	४	१।२१।२०
२९०	जुषस्व सप्रथ०	जासनि ।	१०	२
				।७५।१
२९९	युव० मुगाम०	स्वावत ।	११	२५।३०
				१०।१३१।४
३००	पुत्रमिव०	भिष्णुः ।	३२	।५
	अहास्यमे०	वृहत्तम् ।	३६	।९१।१५
	यस्मिन्नधास०	मनये ।	३७	।१४
३०२	परीतो पित्रता०	मद्विभि ।	४९	९।१०७।१
	पुनातु (०ति)ते०	तना ।	५१	।१।६
	इन्द्रस्य युज्य सखा	[उत्तरार्ध] ।	५२-५३	१।२२।१९
३०५	अना(०न)०	दुच्युनाम् ।	९०	९।६६।१९
	पवमान०	पुनातु मा [न] ।	९१	।६।२२
	पुनन्तु मा०	पुना[नी]दि मा ।	९२	।२७
	क्रवे दक्षाय०	सूयं दसे ।	९३	१०।५७।४
	उभाभ्यां देव०	विश्वत ।	९४	९।६७।२५
३०६	यत्ते पवित्र०	पुनीमहे ।	९६	।२३
	वेश्मदेवी०	रथीणाम् ।	९७	५।१९।१२
	वय० स्वाम०	रथीणाम् [च. पा] ।		४।५०।६
				५।५५।१०
				८४०।१२
				।४८।१३
				१०।१२१।१०
	हे सुवी०	मातरं च ।	१००	८८।१५
	सर्वेण स्वस्तये	[तृ.पा] ।	१०३	५।५१।१२
	सर्वेष्मादेवकिद्विषवात्	[च पा] ।	११०	१०।७७।१६
३११	विश्वयामां०	विधेम ।	६२	१२।११।१

	वः प्राणतो०	विधेम ।	२०	।३
३१२	युज्मिन्त मन्त्र०	द्विवि ।	२२	१।६।१
	गणानां त्वा०	हवामहे ।	३१	२।२३।१
३१३	कुविदङ्ग०	सर्वेण ।	३८	।७।१०।२
	कुविदङ्ग०	न जग्मुः ।		१०।१३१।२
	कुविदङ्ग०	दधातु न ।		।६४।१३
	दधिक्काणो०	वारिषत् ।	५	४।३९।६
३२०	गानो मित्रो०	वीर्यानि ।	१	१।१६।१।१
	यज्ञिणिजा०	पाथः ।	२	।२
	एष च्छागा०	जिन्वति ।	३	।३
३२१	यद्विष्य०	व्यसजः ।	४	।४
	उप प्रागात्०	सुबन्धुम् ।	५	।७
	होताभ्यु०	पृणभ्यम् ।	६	।५
	यूपमरुहा०	हृन्वतु ।	७	।६
	यद्वाजिनो०	देवेष्वस्तु ।	८	।८
	यद्वेष्य०	पचन्तु ।	९	।१०
	यद्वैश्वस्य०	देवेष्वस्तु ।	१०	।९
	यत्ते गाप्रा०	रातमस्तु ।	११	।११
	ये वाजिन०	हृन्वतु ।	१२	।१२
	यध्रीक्षण०	न्यभ्वम् ।	१३	।१३
३२२	यदध्याय०	यामचन्ति ।	१४	।१५
	निक्रमण०	देवेष्वस्तु ।	१५	।१४
	मास्वामिर्धन०	न्यभ्वम् ।	१६	।१५
३२३	युजन्ति मन्त्र०	द्विवि ।	२८	।६।१
	युजन्त्यस्य०	नुवाहसा ।	२९	।२
	केतु वृषवन्न०	जायथाः ।	३०	।३
	जीमून्स्येव०	विपत्तुं ।	३१	६।७।१।१
	धन्वना मा०	जयेम ।	३२	।१
	वक्ष्यन्ती०	पारयन्ती ।	३३	।३
	ते आचरन्ती०	अभिधान् ।	३४	।४
	बहूनां पिता०	प्रसूतः ।	३५	।५
३२४	रथे तिष्ठन्	इमयः ।	३६	।६
	वीमान् घोवान्	यन्त ।	३७	।७
	चनस्पते०	जेवानि ।	३८	।४।२।६
	द्विवरपृथिव्या०	यज ।	३९	।२७
	इन्द्रस्य वज्रो०	गृभाय ।	४०	।२८
	स्वाहुप०	यातसाहाः ।	४१	।७।१।९
	म्राह्मणस०	ईसत ।	४२	।१०
	अजीते परि०	यच्छतु ।	४३	।१२
	सुपर्ण०	वस्ते०	४४	।११

अदिरिय भोगे० विश्वताः ।	४५	६।७५।१४
३२५ आजहन्ति० नोदय ।	४६	११३
उपश्रासय० चतुर् ।	४७	१४७।१९
आक्रन्दय० वीहयस्व ।	४८	१३०
आमृज० नयन्तु ।	४९	१३१
३२६ अन्वघ [अनु] तो० मयाः।६२,८३ ऋ.परि ३।३		
अन्विदन्तु० वारिषत् ।	६३,८३	ऋ.परि ३।४
श्लो दिवि० नक्तम् ।	६५	१।९।१०

विष्टम्भो दिवो० स्वस्थ ।	६७	९।८९।६
कया नक्षत्र० वृता ।	६८	४।३१।२
को अथ युष्क० जीवात् ।	६९	१।८४।६
३२८ एवमेतो नोचिषा० महित्वा।	८४	७।१३।०
याचिदि त० विष्टवगात् ।	८७	४।१२।४
यथा ह० ना आयु ।	८८	१६
		१०।१२६।८

चतुर्थ काण्डम् ।

३२९ माव० नास [तृ पा] १	१	६।२८।७
शुद्धा० पिबन्ती [द्वि पा]	२	"
३३८ हृद विष्णु व० पांसुरे ।	७४	१।२२।३७
३४८ ता[वि]० जु[वि]गे[च पा] २	७१	१।२१।४
३६० ह्यमोहृदधवा [म पा] । ४	३	१०९।६
पृषा विश्ववदा [द्वि पा] ।		
३६१ नमुके शिर [तृ पा] ।	४	५।३०।७
३६३ निपसाद् । सुम्भु ।	७	१।२५।१०
हृ५मः शुचिष० ऋतम् ।	८	४।४०।१
३८० विद्वादि० जानती गात् । ६	१७	३।३१।१
वे दवा [तो]० ददा रथ ।	१८	१।१२९।११
३८५ अष्टौ पुत्रासो० मास्यत् ।	५८	१०।७।१८
३९३ सुर्वो अलि० रामिव । ७	१६	८।६९।१२
३९७ उहृ५हि० विधश्रित् । ८	८	१।९।८
दात वे० सुमुग्ध्यस्वत् ।		१९
४०१ ऋत्सधृक् द० होत्राः ।	१९	१०।१७।११
कुविदध० नजग्मु ।		११३।१२
४०२ युञ्जते० परिहृति । ९	१	५।८।११
उत्तिष्ठ मल्लग० सचा ।	४	१।४०।१
प्रेतु मल्लगस्पति० न ।	५	१३
४०३ मित्रस्य चप० स्तमम् ।	३१	३।५९।६
४०४ स५ सीवृहव० दसोवम् ।	५३	१।३६।९
अप्रमिथ य० न सादि ।	५४	५।४३।७
अहन् विभवि० तद्वस्ति ।	७१	२।३३।१०
४०५ अयश्च गोपा० ध्व-त ।	८५	१।१२।४।३१
		१०।१७।३
४०६ यशे स्तनः० वार्याणि ।	१०२	१।१२७।४९
४०७ विधावसु० परश्च ।	१७८	१०।१३९।४
४०८ वीताभि [विषा०]० अघ्या ।	१७९	१।९

४०८ तन्निमवि० दहानाम् ।	१८०-८२	१६
महा रसधृक्० निपसो [म पा] ।	१८५	३।१।४
उदु र्थ० सूर्यम् ।	१८९	१।५०।१
विप्र देवाना० तस्युपश्र ।		१।१२५।१
विउ दत्राण०० समान ।	१९७	१०।५।५
नरि चयी० विहृत पुन ।	१९८	८।१।१०
४०९ उदु तिष्ठ० शुशुक्वनि ।	१९९	८।२३।५
ऊर्ध्व ऊ पु ण० मह ।		१।३३।१३
उदु र्थ० सूर्यम् ।	२०१	१।०।१
विप्र देवाना०० तरुपश्र ।		१।१६।१
उरुस्य पुत्रमा० भूमी [०म] ।	२०८	७।३।७
म शुक्रतु०० वागी[०जी] ।	२०९	११
४१० तचधु० शरद दातम् ।	२२२-२३	१।११।१६
४११ आपो हि धा० चक्षस ।	२४६	१०।९।१
४१२ यो व शिव० मातर ।	२४७	१०
तस्या भर० चन ।	२४८	१३
ईताना० भेषजम् ।	२४९	१५
कया नक्षत्र० वृता ।	२५०	४।३१।१
कस्वा ससो० वसु ।	२५१	१२
अभी पु ण० स्यूतिभि ।	२५२	१३
प्रावारमिन्द्र० धारि-न्द्र ।	२५३	६।४७।११
स्व रित ना [न]० दधानु ।	२५४	६।८२।६
उद्वय धमस० रुधमम् ।	२५६	१।०।१०
४१३ अग्निवृत्राणि० आहुत ।	१०	१
त्व५ सोमासि० ऋतु ।	२	१।९।१।५
अग्निर्मूषा० जिन्वति ।	३	८।४।१।६
भुवो यश्चस्य० वाहम् ।		१०।८।६
विप्रोहि र्ध्वो० यजिष्ठ ।	४	१।११
अग्ने यदध० हि यगा ।	५	६।६।५।८

४६३	पृथुपाजा० . हृष्यवाट ।	६	३ २७।५
	त५मवाधो० . मृतये ।	७	१६
	भग्ने रक्षा णो० . दृह ।	८	७।६५।३
	त्व न सोम० . सखा ।	९	१।९१।८
	पृष्णं द्विवि० . नक्तम् ।	१०	१९।८।९
४६४	विधाभि नो० . तनूनाम् ।	११	५।८।९
	अग्ने ख पात्या० . शयो	१२	१।१८९।९
	दमे दमे० दधाना [तृ पा] ।	१४	६।७४।१
	पावका न० धियावसु ।	१५	१।३।१०
	धा नो द्विवो० शृणोतु ।	१६	५।८३।११
	ये ते० . पृतश्चतु . [पूर्वाधिं] ।	१७	७.९६।१
	भगिन प्रत्नेन० .. वाक्ये ।	१९	८।४४।१२
	सोम गीभिष्ट्वा० . आविशा ।	२०	१।९९।१
	त्वमग्ने वीर० . वार्यम् ।	२१	७।६५।२०
	त्व भगो ना [न]० ... भूरेः ।	२२	६।१३।२
४६५	प्रद्वो अग्ने० बाजा ।	२३	७।१।३
	इमो अग्ने० व्वन्तु ।	२४	१।८
	अन आयूषि० . दुच्छुनाम् ।	२५	९।६६।१९
	अतिश्रुषि० गयम् ।		१०
	त५हि शश्वन्त० वोळह्वे ।	२६	५।१४।३
	अग्निमानि० . पुरुषियम् ।	२७	१।१२।२
	अग्ने पावक० .. वक्षि च ।	२८	५।२६।१
	स न पावक० . नः ।		१।१२।१०
	अग्नि शुचि० . भाहुत ।		८।४४।२१
	उदमे शुच० . पवचंय ।		१६
	स हृष्यवाड० . समृण्वति ।	२९	३।११।२
	अग्नि स्तोमेन० . दधत् ।	३०	५।१४।१
	क्रिमित्ते विष्णो० . बभूय ।	३१	७।१००।६
	प्र तत्त अघ० पताके ।	३२	१।
	सुत्रामाण० स्वक्षये ।	३३	१०।६३।१०
४६६	अग्नीषोमा० बभूवुः ।	३५	१।९३।२
	युवमेतानि० . गृभीतान् ।	३६	१।
	अग्न आवाहि० बहिषि ।	३७	६।१६।१०
	अग्निं वृव० . सुकृतम् ।	३८	१।१२।१
	अग्निनाग्निः० जुह्वास्व ।	३९	१।
	अग्निवृत्राणि० आहुत ।	४०	६।१६।३४
	अग्नि स्तोमेन० दधत् ।		५।१४।१
	अग्न आयूषि० दुच्छुनाम् ।		९।६६।१९
	अग्ने तमदाश० ओहे ।		४।१०।१
	अग्निष्टे अघ० . शुष्मा ।		१४

	पुभिर्नो अकं० . . अनीके ।	४१	१३
	नधा ह्यग्ने० बभूय ।	४२	१२
	अग्ने स्तोम० द्रविणस्वय ।	४३	५।१३।०
४६७	अमा यो० . तुरीतावसे ।	४४	६।१४।१
	एवमग्ने० . पितृन्वत ।	४५	५।१३।४
	वृषा सोम० दधिषे ।	४६	९।६४।१
	अग्निर्जातो० . अर स्वः ।	४७	५।१४।४
	अग्ने (०मे)० . सप्रा-यमः ।	४८	१०।१।१
	इम मे वरुण० . चके ।	४९	१०।१२९
	तथा यामि० . प्र मोषी ।	५०	१२।४।११
	अग्निनाग्निः० जुह्वास्वः ।		१२।१६
	त्व५ ह्यग्ने० समिध्वसे ।	५१	८।४३।१४
	प्र स मित्र० दूरान् ।	५२	३।५९।९
	अग्नीनास० स्वाम ।	५३	१३
	तस्सुद्वैश्य० सिमरमे ।	५४	१।१२।५।४
	भद्रा अथा० यन्ति सद्यः ।	५५	१३
	त्वमग्ने व्रतपा० प्वीढ्यः ।	५६	८।११।१
४६८	यद्वो वय० कवययात्रि ।	५७	१०।२।४
	अग्ने नय० विधेम ।	५८	१।१८९।१
	आ देवाना० कवययात्रि ।	५९	१०।२।३
	अग्नि शुचि० . भाहुतः ।	६०	८।४४।२१
	उदमे शुचय० पवचंय ।		१९
	अक्रन्दद्ग्नि० . भास्वन्तः ।		१०।४।१४
	नक्तोपासा० णोदा (दाम्) ।		१।९६।५
	नक्तोपासा० विरुषे [च पा] ।		१२।३।३
	अग्नि एवा देव० महे ।	६३	१।२४।३
	मही घो० . भरीमाभि ।	६४	१०।१।३३
	त्वामग्ने पुष्करा० वाद्यत ।		६।२६।२३
	तसु एवा दध० . पुरद्वाम् ।		११।४
	तसु एवा पापयो० . रणेणे ।		१५
	उत वृवन्तु० . रणणे ।	६५	१।७।३।३
४६९	आ य दक्षे० स्वप्वरम् ।	६६	६।१६।४०
	प्र देव देव० विपीदतु ।	६७	१४।१
	आ जात० गृहपतिम् ।	६८	१४।२
	अग्निनाग्निः० जुह्वास्व ।	६९	१।१२।६
	त्व५ ह्यग्ने० समिध्वसे ।		८।४३।१४
	त मर्जयन्त० वाचिनम् ।	७०	१८।४।८
	यज्ञेन यज्ञ० देवा ।	७१	१।१६।५।५
	अग्ने य५ यज्ञ० . गच्छति ।	७२	१०।९०।१६
			१।१।४

४१९	एव नः सोम० मखा । १०	७४	११९१८
	अग्निमूर्धा० जिन्वति ।		८४४११६
	भुवो यज्ञस्य० वाङ्म ।		९०८८६
	सोम यास्ते० भव ।	७५	११९१९
	था ते धामानि० गृभाय ।	७६	१४
४२०	तरसवितु० प्रचोदथात् ।	७७	३६२११०
	अचिन्ती० दनागस ।	७८	४५४३३
	पावका न० धियावसु ।	७९	११३१०
	आ नो दिव० शृगोतु ।		५१४३११
	पूषा गा० सनोतु न ।	८०	६५१४५
	शुक ते० रागिरस्तु ।	८१	६५५८१
	इहेह व० आचूणे ।	८२	७५१९१
	प्र चित्रमर्क० मलेभ्य ।	८३	६६६१९
	विश्व देवा० युज्य पय ।	८४	१५२११०
	विश्व देवातो० चङ्गय ।	८५	११३१९
	धावा न० वच्छताम् ।	८६	२४१११०
	प्र पूर्वज्ञ० वरूथम् ।	८७	७५१३१२
	स हव्यवाळ० समृध्वति ।	८८	३११११२
	अग्नि स्तोमेन० दधत् ।		५११४११
४२१	वाजेवाजे० वेवयानि ।	९०	७३८८३
	श नो भवन्तु० नमीषाः ।		७
	प्र देव देवा० जुषम् ।	९१	१०१७६१२
	भवसु त्व प्र० रमता ।	९२	१३
	भवमग्नि० कृत ।	९३	१४
	इडावास्त्वा० वोळइवे ।	९४	३१२९४४
	अग्ने विश्वेभि० साधु ।	९५	६५५११६
	सीद इते० वयो धाम ।	९६	३१२९८
	नि होता० शुचिनिहो अग्नि ।		०९९११
	एव दूनसवसु० गोषा ।	९७	१०
	अग्निना० धीरवत्तमम् ।	९८	१११३
	मयस्कानो० नो भव ।	९९	११०११२
			११८११२
४२२	इन्द्राग्नी रोचना० . धीर्यम् ।	१००	३११२९
	प्र चर्षनिभ्य० नपयन्वा ।	१०१	१११०९१६
	मदतो यज्ञ० गन्तव ।	१०२	८७१११
	या वा तर्भ० सुवीर्यम् ।	१०३	११८१११०
	इम मे वरुण० पक ।	१०४	११०१११९
	तरसा यामि० . प्र मायी ।		११४१११
	कया नमिप्र० वृषा ।		४३११११
	को अय० स जीवात् ।		११८४११६

	विप्रीहि देवो० यजिष्ठ ।		१०११२
	अग्ने वदथ० ते अद्य ।		६११५१४
	अपस्त्राने तपिष्ठत० पुन ।		८४३१९
	अभ्यु म० विश्वतभुव ।	१०५	११०३११०
			१०९१६
	उदुत्तम वरुण० स्वाम ।	१०६	११०४११५
	अव ते हेडो० कृानि ।	१०७	१४
	एव नो अग्ने० सुपयस्सत् ।	१०८	४११४
	स एव नो अग्ने० न पृथि ।	१०९	१५
४२३	अग्निर्धृप्राणि० आहुत ।	११०	६११६३४
	एव मोमासि० . भासि क्रतु ।		११९१५
	सैनानीकेन० दिदीदि ।	११२	२१११२
	विप्रीहि देवो० यजिष्ठ ।	११३	१०१११
	आ देवाता० वरुषयाति ।		१३
	सात्तपना० रिशादस ।	११४	७५११९
	यो नो महतो० तम् ।	११५	१८
	अग्नि प्रमेन० यशुषे ।	११६	८४४११०
	सोम गीमिधृवा० विश ।		११९११११
	गृहमघासा(स)० जुष्टन ।	११७	७५१११०
	प्र जुष्या व० . जुषध्वम् ।	११८	१५३११४
	मेडा अग्ने० यन्वि वाचाः ।	११९	१३३
	हमो अग्ने धीत० . एव-तु ।		११८
	अग्निमीळ० . पातमम् ।	१२०	१११११
	पूषा सोम० . दधिषे ।	१२१	९५१४११
४२४	श्रीहृषवः० प्रगायत ।	१२२	१३३७१
	अथागो न० पयोषा ।	१२३	७५६११६
	एव ङि शशतो० धोळइवे ।	१२४	५११४३
	अग्निमग्नि० . पुरधियम् ।		१११०१०
	इन्द्र शो नरति० . र्भमंगा ।	१२५	३११०६
	अथयुष्ट्र० . पाजयन्वा ।	१२६	६१६०११
	तमिन्द्र० वाव० भुवत् ।	१२७	८१२३७
	युष्मे रथ० प्रव-गात् ।	१२८	७०३३३
	विश्वहर्मन्० सूरिरस्तु ।	१२९	१०८११६
	वाचरराव० . साधुहर्मा ।		७
	उगन्तस्त्वा अक्षर ।	१३०	११६११०
	आ नो अग्ने० जीरस ।	१३१	११७१११
	एव मोन मद० ब्राधम ।	१३२	१२२७
	एव मोम प्राधि० पोषा ।	१३३	११
४२५	एषा हि न० नगा ।	१३४	९१२६११
	एव सोम० रवीगाम् ।	१३५	८१८११३

४२१	वर्हिषद्*० दधातन ।	१३६	१०।१५४	४२९	स जायमान० सृष्टात् ।	२३	१०
	उपहृता० स्वस्मान् ।	१३७	१५		यथा इ० न भायु ।	२४	४।१२१६
	आह पितृ-सु० गमिष्य ।	१३८	१३		१०।१२१६		
	इद पितृ-भ्यो विक्षु ।	१३९	१२		प्रीययायू० पितव० श यो ।	२५	३।१७।
	उदीरता० हवपु ।	१४०	११		-य-मि जात० . मृत्विजम् ।	२६	५।२६ ७
	भग्निधवा-न्ता० दधातन ।	१४३	१११		इडा(डा)यास्वा० बोकहवे ।	२७	३।२९।४
४२२	स त तथा० द्विणादाम् ।	१४४	१।९६।१		दधिक्राव्णो० तारिपत् ।		४।३९।६
	स पूर्या० द्विणोदम् ।	१४५	१२		दधिक्रावाण० यावत्-तु ।	२८	७।४४।३
	य सानुपु० सद्भि ।	१४६	११०।१९		अग्निर्होता० मध्य इह ।	२९	५।१।६
	प्र यायुमच्छा० प्रययौ ।	१४७	६।४९७ ४		साध्वीमक० नो अप ।	३०	१०।५३।३
	न यामियासि० राध ।	१४८	७।९२।३		यत्किं ते (पुरुषत्रा०) ।	३१	४।१२।४
	स न पर्यदाति० द्विप [उत्तरार्ध] ।	१४९	५।११९		" " (विद्यो) ।		१।२५।१
	स न० दुर्गाणि विश्वा[च पा] ।		२६।१९		महश्चिदम० स यो ।	३२	४।१२।५
	सस स्वा० विचक्षण ।	१५१	१।५०।८		मही घीः भरीमभि ।	३३	१।०५।३
	सर्गािर्ध्व० रोचनम् ।	१५२	१४	४३०	श्रवती० भूरिश्रवता ।	३४	६।७०।१
४२७	इ-द्वाग्नी रोचना दिव ।	११	३।१२।९		श्रुपवाजा० हृद्वयवत् ।	३५	३।२७।५
	प्रचर्षणिभ्य० एव-वा ।		१।१०९।६		त सवाधो० ..मृतवे ।		१६
	इ-द्वाग्नी मवर्ति पुर ।		३।१२।६		ईह(के)आग्नि० धिवायानम् ।	३६	१०
	अथद्वृष्ट० वाजयन्ता ।		६।६०।१		अग्ने शक्रेम० सरेम ।	३७	१३
	लुधा दम्ना० भोजनानि ।	२	५।४।५		उप त्वा रथव० गिर ।	३८	६।६६।३७
	अस शर्षे० स-तु ।	३	१०८ ३		उप च्छायामिव० सद्यः ।	३९	१३८
	प्र चामर्च-यु० आशुणे ।	४	३।१२।५		अग्निर्बुध्याणि० भाहुतः ।	४०	१३४
	उपो ह यद्विदध० नरस्य ।	५	७।९३।३		एव सोमासि० ऋतुः ।		१।९१।५
	अग्निर्ददाति० जितम् ।	६	५ २५।६		अगीवोमा० ।		१९३।१-४
	अग्निस्तुवि० दायुषे ।	७	१५		' . ' श यो ।		१७
	या वा० स-उ० गवम् ।	८	६।६०।८		' . ' ।		१९-१२
	शुच्य तु स्वा० चडा ।	९	७ ९३।१		' . ' ।		११०
	पृषा गा अ-वेतु न० ।	१०	६।५४।५		" . " वसत ।		१०।६६।७
	शुक्र त अ-यन्० ।		५८।१		युवमेतानि० गृभीताम् ।		१।९३।५
४२८	श्रेष्ठस्य पतिना० दृष्टे ।	११	४।५७।१		श्रीणामुदारो० मिधानः ।		१०।४५।५
	मधुमती० चरेम ।	१२	१३		सोमस्य मा० उपस्य ।	४१	३।१।१
	स० समिधुस्य० भर ।	१३	१०।१९१।१		सोमापूयना० नामिम् ।	४२	२।४०।१
	सखायः म व० सहस्वते ।	१४	५ ७।१		इमौ द्यौ० दुस्त्रियासु ।	४३	१२
	पृष्टा दिवि० नक्तम् ।	१५	१।९८।२		उत नो मद्भन्० सतम ।	४४	३।१३।६
	वैश्वानर स० एतान ।	१७	३।३।१०	४२१	नू नो रास्य तुपश्रितम् ।	४५	१७
	इडा(डा)वस० [४९८२४६ ऋष्यम्] ।	१८	१।१२३		त्वा युजा तव० खानि ।	४६	४।२८।१
	एव नो अग्ने० प्राक्त न ।	१९	१ ३१।८		कवृदुरेण० रमेम्यासु ।	४७	८।४८।१०
	वैश्वानरस्य० सूयण ।	२०	१९८।१		एव नो अग्ने० सुसुभ्यस्यन् ।	४८	४।१।४
	अम्पाकमस्य० उचोविधि ।	२१	६।८।६		" प्राक्त न ।	"	१।३१।८
					त एव नो अग्ने० पृथि ।	"	४।१।०

अग्निं वाः पृथ्वीं...पसम् । ११	१	८१३१।१४
मक्षू देववती० भुवत् । ४९	११	११५
न यजमान०...भुवत् । ५०	११	११६
नक्तिं कर्मणा०...भुवत् । ५१	११	११७
असदेव०...भुवत् । ५२	११	११८
उपशान्ति० विश्वतः । ५३	११	११२५।४
सोमारदा०...भस्मन । ५४	११	६।७४।३
४३२ सोमारदा० चतुष्पदे । ५५	११	११
सोमारदा० सन्तु । ५६	११	१२
तिग्मापुषी०...संतमामि । ५७	११	१४
पायका नः०...धिपावसुः । ६०	११	१।३।१०
सरस्वत्यमि०...गम्भ । ६१	११	६।६।१।१४
आ नो दिवः० शृणोतु । ६२	११	५।४।३।१।१
बृहस्पते जुषस्व० दास्यते । ६३	११	३।६।२।४
एवा पित्रे०...स्वीणाम् । ६४	११	४।५।०।६
आ नो मिश्रा०...सुकृत् । ६५	११	३।६।२।१।६
प्र बाहवा० हवेमा । ६६	११	७।६।२।५
४३३ और्वभृगु० वाससम् । ६७	११	८।१०।१।४
आ सव० वाससम् । ६८	११	१६
हुवे वात० वाससम् । ६९	११	१५
वृषा सोम० दधिषे । ७०	११	९।६।४।१
आ ये तन्त्रन्ति०...भागहि । ७१	११	१।९।१।८
आ वो यन्तु० युवानः । ७२	११	५।५।८।३
ये वा देवाभिः०...मन्त्रम् । ७३	११	१०।९।८।८
अग्ने वाभस्व०...सृजेह । ७४	११	११२
मित्रा वो नाम० वशावाः । ७५	११	७।५।६।१०
दियसे कं० धाम्नः । ७६	११	१।८।७।६
मरुतो यद०...गन्तव । ७७	११	८।७।१।१
मैत्रामग्नेषु० भूतवः । ७८	११	१।८।७।३
कया जुषा० वयुवा । ७९	११	१।६।५।१
४३४ कस्य प्रह्लाणि०...रीरामान । ८०	११	१२
जुतस्वमिन्द्र०...अग्ने । ८१	११	१३
प्रह्लाणि मे०... नो अच्छ । ८२	११	१४
अतो वयम०... बभूव । ८३	११	१५
कृश्या वो०...चपसैः । ८४	११	१६
भूरी चकर्थ० यद्गताम । ८५	११	१७
चभी चकृषं०... चक्रवाहः । ८६	११	१८
अनुत्तमा ते०... प्रवृद्ध । ८७	११	१९
एकस्य चिन्मे०...एषाम् । ८८	११	११०
अमन्दमा०...तन्मि । ८९	११	१११

पृथेदेते० नूनम् । ९०	११	११२
४३५ को म्वव०...कृतानाम् । ९१	११	११३
आ यद्बुवस्याद्०...अर्चव । ९२	११	११४
एष वः मोमो०...जीरदासुम् । ९३	११	११५
इन्द्र० वो विश्व०... केतलः । ९४	११	१।४।१०
आ ते धृणो०...ह्यस्ये । ९५	११	६।१९।९
मरुतो यद् वो दिवो०... । ९६	११	८।७।१।१
या वः शर्म०... सुवीरम् । ९७	११	१।८।५।१।१
आ त् न इन्द्र०... कृतिभिः । ९८	११	४।३।२।१
रं मर्हो०... जमसानान् । ९९	११	१।७।१
मरुतो यद् वो०... वीतव । १००	११	१।३।७।१।१
कृष्टयो वो०... पिपितो । १००	११	५।५।७।६
उरुता हि०... हवामहे । १०१	११	८।११।८
		१४।३।०।१
समस्वन्नि० राघसम् । १०२	११	१।१।९
४३६ अग्ने मय० विधेम । १०३	११	१।१।८।९।१
आ देवानो०... कल्पयाति । १०३	११	१०।२।३
त्वमग्ने यतया० वीरुवः । १०३	११	८।१।१।१
यद्गो वयं०... कल्पयाति । १०३	११	१०।२।४
त्वमग्ने यत (सन्)०... नः । १०४	११	१।१।२।१०
श्रेष्ठ० यविष्ठ०... रयिम । १०६	११	२।७।१
तुभं भग्नि०... भद्रम् । १०७	११	५।१।१।१०
स्वामग्ने०... सुवीर्यम् । १०८	११	१।१।१।५
सैनाकीकेन०... विदीहि । १०९	११	२।२।६
इदं विष्णुर्वि० पंसुरं । १०९	११	१।२।२।१।७
प्र ताविष्णु०... विश्वा । १०९	११	१।५।४।७
आ वो राजा० कृणुष्वम् । ११०	११	४।३।१
कद्विष्णवासु०... युगे । १११	११	१६
उक्षात्राय०... मागये । ११२	११	८।४।३।१।१
वाकोपधुत०... धक्षत । ११३	११	१०।९।१।७
४३७ कृणुवपात्रा० (हवि पत्र) । ११४	११	४।४।१।१-५
स ते जानाति० अभिघ्नौत् । ११५	११	१६
सेदने अस्तु० सासदिदिः । ११६	११	१७
अर्चामि ते०... धृन् । ११७	११	१८
इह स्वा०... जनानाम् । ११८	११	१९
यस्त्वा स्वधः० तुजोपय । ११९	११	११०
महो रुद्रामि०... द्यूम्ना । १२०	११	१११
अस्तमज०... पाश्वरम् । १२१	११	११२
ये पायवो० नाह देभुः । १२२	११	११३
एवा वय०... हवाण । १२३	११	१।१।७।३

४३८ अया ते० अघटात् ।	१२४	४।४।१५	अग्निस्त्वये० वरेष्यम् ।	१७	८।२७।१
अग्नी रक्षाति० इक्ष्व ।	१२५	७।१।१०	इमा रुद्राय० तुम् ।	१८	१।१२।१
एव न सोम० सखा ।	१२६	१।७।१८	" शृणोतु नः ।		७।४६।१
" " पुस्तात् ।		८।४८।१५	को अद्वा वेद० आयभूव ।	१९	१०।१२९।६
" " विवक्षसे		१०।२।५।७	इय विस्तृष्ट० न वेद ।	२०	७
युक्षवा हि दव० सद ।	१२७	८।७।१	४४१ इद विष्णुभि० पातुरे ।	२१	१।२२।१७
उत नो दव० कृधि ।	१२८	१२	उदस्य मिय० उरस ।	२२	१।५।४।५
एव ह यवविष्टव० सुव ।	१२९	१३	विश्वे देवा० युज्य पय ।	२३	६।५२।१०
अयमग्नि० रवीणाम् ।	१३०	१४	विश्वे देवा० द्यध्वम् ।	२४	१।१३
त नेमिसुभवो० मङ्गिर ।	१३१	१५	अग्ने दा० मृतुमतः ।	३०	३।२४।५
तस्मै नूनम० सुष्टुतिम् ।	१३२	१६	दा नो अग्ने० विदिषुषुः ।	३१	२।२।७
कमु पिवदस्व० स्वरामहे ।	१३३	१७	हिरण्यपाणि० पदम् ।	३२	१।२२।५
मा नो देवाना० हासुगृह्या ।	१३४	१८	४४२ याममघ० स्वाम ।	३३	६।७।१।६
मा न समस्य० वधीत् ।	१३५	१९	प्र वायु० प्रयज्यो ।	३४	१।४।४
नमस्ते धान० मर्दय ।	१३६	११०	प्र याभि० च राध ।		७।९।३
इम यज्ञमिद० भव ।	१३७	१।९।१।१०	स्योना पृथिवि० सप्रथः ।	३५	१।२२।१।५
कुवि सु नो० षस्कृधि ।	१३८	८।७।५।१।१	यवि(जी)त्या० महिनि ।	३६	५।८।४।१
मा नो अस्मिन्० नय ।	१३९	१।२	पूर्वार० जायते पुन ।	३७	१०।८।५।१।८
४३९ यस्या जुष० धावति ।	१४०	१।४	नवो नवो० दीर्घमायुः ।	३८	१।६९
अ-यमस्य० अमवच्छव ।	१४१	१।३	अस्येद्व० रणाय ।	४१	१।६।१।९
इद वामास्ये० शश्यते ।	१२	१।४।९।१	४४३ इन्द्रियाणि० आचूणे ।	४५	३।३।७।९
अस्ये इन्द्रा० सङ्घिणम् ।	२	१।४	अनु ते दापि० नृपद्ये ।	४६	६।२।५।८
एङ्ग पु० इन्द्रुभिः ।	३	६।१।६।१।६	अनवस्ते० इन्तवा व ।	४७	५।३।१।४
इम यज्ञमिद० भव ।	४	१।७।१।१०	घृण्य यधे० दस्युन् ।	४८	१।५
" " इवामहे ।		१०।१।५।०।२	विवेष यन्मा० हवन्ते ।	४९	३।३२।१।४
त्या-नु० अभिष्टये ।	५	८।६।७।१	ऋतामभि-न्द्र० धात्विन्द्र ।	५१	६।४।१।१
ये-था माता० स्वस्वथ ।	६	१०।६।३।३	मा ते अस्था- स्वाम ।	५२	७।१।१।७
धारयन्त० ऋणानि ।	७	२।२।७।४	अनु त्वा-मज्ञ० नृणान ।	५३	६।१।८।१।४
श्री रोचना० मर्यायि ।	८	१।९	४४४ अनु दाना० यज्ञे ।	५४	१।५
तरस्यस्व० निमर्ये ।	९	१।१।१।५।४	अभि प्रभत० जया स्व ।	५५	८।८।९।४
नद्रा अथा० यन्ति सध ।		१।३	अस्मा इदु० चाधै ।	५६	१।६।१।१।२
हिरण्यवर्मा० विधम ।		१०।१२२।१	वि न इन्द्र० अभिदासति ।	५७	१०।१।५।२।४
य प्राणतो० विधेम ।		१।३	मृगो न भीमः तुदस्व ।	५८	१।८।०।२
४४० घृष्टस्वति० समासि ।	१०	४।५।०।४	आकरे वसो० स्तुधि ।	५९	३।५।१।३
यदा चाज० ज्योतिरामाम् ।	११	१०।६।७।१०	पुरुष्टस्य० सह ।	६१	१।३।७।४
स सुष्टुमा० रुदाजैत् ।	१३	४।५।०।५	नामानि त० साविय छ ।	६२	१।३
मङ्गमश्नत० सुदीरा ।	१४	२।२।३।१।९	अर्वावर्तो० नो गि ।	६३	४।४।०।८
" " मे इवम् ।	१५	१।५	यदन्तरा० आगहि	६४	१।९
उति०३ मङ्ग० सचा ।	३६	१।४।०।१	ए-द्र सानसि० भर ।	६५	१।८।१

४४५	प्रससाद्विषे...रेवतीनाम् । १२	६६	१०१८०१
	इन्द्र नरो...मजा ख नः ।	६७	७१२७१
	हृद न हि० . भूयो जसम् ।	६८	१५२७
	अभि स्ववृष्टि० प्रित ।	६९	१५
	तमिन्द्र वाज० सुवत् ।	७०	८१९३७
	युजे रथ० . जघन्वान् ।		७१२३३
	वृष(चर्पणी०)० दिवेदिवे ।	७१	३५११
	अहन् वृत्र०...पृथिव्या ।	७२	११२१५
४४६	आ ते मह० विचारीत् ।	७३	७२५१२
	यो जात एव० . इन्द्र ।	७८	२१२१२
	मन्सुरिन्द्रो० . सजोपाः ।	७९	१०८२१२
	र्यं हि मन्वो० . मरुत् ।	८०	१४
	इडा(डा)मन्ने० [४९८ वृष्टे दृष्टम्यम्] । ८१		३५११२
	ख नो अग्ने० . अस्वत् ।		४१११४
	रा नो अग्ने० प्रावत नः ।		१३११८
	किमिते विष्णो० . यभूय ।		७१००१६
	म तत्त अद्य० पराके ।		१५
	वीपस्ते असव सुम्बवे ।	८२	८१७११०
	भद्रा ते इत्वा० उ ।	८३	४२११९
	इन्द्रावरुणा० इक्ष्ण ।	८४	७८२११
	सत्राळ्य० . वक्ष द्यु ।	८५	१२
४४७	विश्वा हेन्द्रो० उत धी ।	८६	११००११९
			११०११११
	सद्यो निम्नो० धी [उचरार्थ] ।		१,९४, १६, १
			९५, ११, ९६, ९, ९८, ३, १
			१००, १९, १०१, ११,
			१०२, ११, १०३, ८, १०५,
			१०, १०६, ७, १०७, ३, १
			१०८, १३, १०९, ८, ११०,
			९, १११, ५, ११२, २, ५,
			११३, २०, ११४, १६,
			११५ ६
	एनां सुलेन० उत धी ।	८७	११२०५१९
	कुत्राचिद्वद० जम्बव ।	८८	५१७१२
	स यद्विषो० रश्मिमाददे ।	८९	१३
	यद्यप्य सुवे० . गुणन्त ।	९०	७१६०१
	वडा प्रक्षालो० सजोपा ।	९१	१४
	उपमसृष्टि० . जोषिवदि ।	९२	२,३५१
	समन्या यन्ति० सस्त्रुराप ।	९३	१३
	अनां नपादा० यद्धी ।	९४	१३
	समस्मेरा० निर्जिपयु ।	९५	१४

	अघ्ना (० प्र) आयुषि पयसे ।	९६	९१६६१९९
४४८	गयस्फातो० नो भव ।	९८	१०९११२
	या ते धामानि० दुर्वांन् ।	९९	१९५
	सुवामाण० सत्त्वये ।	१००	१०६६३१०
	इम मे वरुण० चके ।		११५११९
	सत्रा यामि० म मोषीः ।		१२४१११
	पृष्टो द्विजि० नरतम् ।		१९८२
	नभि स्वा द्यू० . वरुण्य ।		७१२१२२
	स्वामिदि० काष्ठास्वर्तः ।		६४६०१६
	वापप्राय० रुतिभिः ।	१०१	८१७०१६
	नोधा सु मे० . जुषस् ।	१०२	७२२१३
	देववीर्ष० यामिर्देव ।	१०३	११३०१३
	प्रो वस्मे० धन्वसु ।	१०४	१०१२३११
	आ नो अग्ने० . जीवसे ।	१०५	१७९१९
	आ नो अग्ने० दुष्टाम् ।	१०६	१८
४४९	इन्द्रो मदाय० मोष्रिपयत् ।	१०७	११८११
	मदे मदे०...आभर ।	१०८	१७
	ता मरुव नमसा० . स्वराज्यम् ।	१०९	१८४१२२
	ता अस्व दृतना० स्वाराज्यम् ।	११०	१११
	ओमे (उडे)० आ भर ।	११२	५३३९
	उरुमे सुव० . प्यर्चया ।	११५	८४४१७
	साल्वैस्व० सिमस्ते ।		११११५४
	भद्रा अथा० यमित सद्यः ।		१३
	सप्त स्वा० विचक्षण ।		१०१८
	सागिर्विध० रोचन्म् ।		१४
४५०	वधुर्गो धेहि० पश्येम ।	११६	१०१५८४
	सुसदन रा नृचक्षता ।	११७	१५
	युव सुताम० स्वावत् ।	११८	१३३१४
	पुत्रमिव० . मिष्णक् ।	११९	१५
	इन्द्र सुतामा० स्ताम ।	१२०	१६
			६७७१२०
	तस्व यय० . युयोतु ।	१२१	१३
			१०१३११७
	अन्न वाजसव० . महि अय ।	१२२	११७९४
	भद्रो नो० प्रनक्षयाः ।	१२३	८१२११९
	सप्तमिदुवते० भर ।	१२४	१०१२९११
	एना वो अग्नि० स्वम् ।		७१६११
	या ते अग्ना० आ भर ।		५६४
	अग्ने प्री ते० प्रमुष्णत् ।		३२०१
	स-र्वा कर्मना० पापमन्त्रा ।	१२५	६६९११

४५१ उभा जियधु० रयधाम् । १२८	६१६१।८	हृषपाव(ळ)सि० प्रवासि । १६६	५।४।२
इन्द्राविष्णु० वीरान् । १२९	७९९।१	ए च सोम० वनस्पति । १६७	१।९।१।६
उत माता० विक्रमस्व । १३०	४।१८।११	प्रह्ला देवाना० रभन् । १६८	९।९।६।६
श्रीपयामृषि० स यो । १३१	३।१७।३	आ विश्व० सविताम् । १६९	५।८।२।७
अग्निरग्नि० नाम । १३२	।२६।७	आ हृद्येन० विपश्यन् । १७०	१।३।५।२
विष्वा त० आजगन्ध । १३३	१०।४।५।२	उदमुतो० भनावन् । १७१	१०।६।८।१
अतिविद्वा० चकार । १३५	८।९।६।२	हृषसैरिव० भगावन् । १७२	।६।७।३
अस्येदेव० रणाय । १३६	१।६।१।९	४५५ एव सुतस्य० सुकृतो । १७३	१।५।६
अस्येदेव० सचता । १३७	।१०	तुवस्व तमिन्द्र० चर्षण । १७४	१०।५।०।४
पने याय० भिच्छतु । १३६	७१०।१।१	प्र समिन्न० दूरान् । १७५	३।५।९।२
प्र वाता० त्वसावति । १३७	५।८।३।४	अनवीवास० स्याम । १७६	।३
यस्यस्यम० जिह्मम् । १३८	४।५।०।१	यच्चिद्धि ते० धत्वि धवि । १७६	१।२।५।१
विभिधा पुर० षी । १३९	१०।६।७।५	यर्किचिद्० रीरिप । १७७	७।८।९।५
४५२ कृणु नियान० न्युषवे । १४०	१।१६।४।७	यथा नो० रद्वियम् । १७८	१।४।३।२
आ स सुपर्णा० न्यभाम् । १४१	।७।९।२	मा नस्जोके० विधेम ते । १७९	१।१।१।८
वाश्रव० वृष्टिरसजि । १४२	।३।८	य इमा विश्वा० सविता । १८०	५।८।२।२
पर्वतान्-महि० धवध्वे । १४३	५६।०।३	विधा रूपाणि० रात्रि । १८१	।८।१।२
सूत्रति० वितस्थिर । १४४	।८।७	४५६ प्र देव० वक्षदातुषक् । १८२	११०।९।७।२
बहिष्ठभि० अस्त्वत् । १४५	४।१।३।४	अजन्मि त्वा० उपस्थ । १८३	३।८।१
अथाओ भथा० यजत्राः । १४७	७।२।९।६	उच्छृपस्व० यन्वाहसे । १८४	३
प्र य एको० प्रभीष्ट । १४८	।५	समिद्धस्व० सौभगाय । १८५	४
आ या य अग्नि० सखा । १४९	८।४।५।१	उर्ध्व ऊ पु ण० ह्वयामहे । १८६	५
अग्न हृद्भ्र० दवा । १५१	३।०।४	उर्ध्वानोः० नो दुव । १८७	६
४५३ अन्व(०)नु घ नो० मय । १५०	ऋ परि३।३	जाता जायते० वाचम् । १८८	७
अग्निवदनुमत्० तारिष्य । १५१	।४	तुवा सुवासा० देवयन्त । १८९	८
राकामह० मुखध्वम् । १५३	२।३।२।४	अभि वा देव० महे । १९०	१।२।४।३
यास्ते राके० रराणा । १५४	।१	४५७ समिद्धो अय० प्रचता । १९१	१०।१।१०।१
मिनीवालि० विदिश्टिनः । १५५	।६	तनुत्पत्तु० ह्यपर न । १९२	।२
या सुचाहु० जुहातन । १५६	।७	नराशमस्व० ह-या । १९३	।७।२।२
कृद्मह० विधम । १५७	ऋ परि ३।१	४५८ आनुद्धान० यचीयान् । १९४	१०।१।१०।३
कृद्देवाना० दधातु । १५८	ऋ परि ३।२	प्राचीन बर्हि० स्योनम् । १९५	।४
धाता दधातु नो [प्र पा] । १५९	ऋ परि ३।५	व्यचस्वती० सुधायाणा । १९६	।५
धाता० धमण (०नीवत) । १६०	ऋ परि ३।७	आ सुदृश्यन्-वी० दधाने । १९७	।६
धाता दधातु० सचीया । १६०	ऋ परि ३।६	देस्या होवारा० दिस्तन्वा । १९८	।७
धाता० शानुषे [प्र पा] । १६१	ऋ परि ३।७	आ नो यज्ञ० सद्गन्तु । १९९	।८
४५४ प्रातर्यन्० वनीयान् । १६१	५७।७।२	य इम चावा० विद्वान् । २००	।९
प्रातयावाणा० पूवभाज । १६२	।१	इपावस्यन्० घृतेन । २०१	।१०
इन्द्रा नु० वाज्रमातप । १६३	६।५।७।१	अग्निहोता नो० यन्तिव । २०२	४।६।५।१
यस्त्रिणाया० पाथ । १६४	१।६।६।२	४५९ परिप्रियिष्य० दधत् । २०३	।२
वमस्य चूहदयो० युवा । १६५	८१०।२।१	परिवाजयति० दाश्रुव । २०४	।३

४६९	अस्ते नव०. विधेम । १४	३३	१।१८९।१
	प्र व शुक्राय०. जिमाति ।	३४	७४।१
	अस्ते ख पारया० द यो ।	३५	१।१८९।२
	अच्छा गिरो०. मानुषाणाम् ।	३६	७।१०।३
	अस्ते खदरम०. यजत्र ।	३७	१।१८९।३
४७०	प्र कारवो०. घृताची ।	३८	३।६।१
	उदुत्तम वदण०. स्वाम ।	३९	१।२४।१।५
	उदुत्तम सुमुग्धि०. जीवसे ।		१।२५।२।१
	अस्यन्न दू०. प्रतानि ।		८।४२।१
	हमा धिय०. नाव रुहेम ।		।३
	कितवासो०. म्रियासः ।	४०	५।८।५।८
	अव ते होजो०. कृतानि ।	४१	१।२४।१।४
	तत्त्वा यामि०. प्र मोषी ।		।११
	पावीरवी०. यस्तत् ।	४२	६।४७।७
	आ नो दिव०. शृगोतु ।	४३	५।४३।१।१
	आ नो दिवः०. मदाव ।		७।२४।३
	हमा जुह्वना०. न वृक्षम् ।	४४	७।१५।५
	यस्ते स्नान०. धातवे क ।	४५	१।१६४।४५
	सरस्वत्यभि०. गन्म ।	४६	६।६।१।४
४७१	आ वेधस०. सपेम ।	४७	५।४३।१।२
	स हि शुचि०. करिषः ।	४८	७।१५।७
	वृहस्पति०. तमासि ।	४९	४।५।०।४
	वृहस्पतिः०. मिश्रमर्कं ।		६।७३।३
	वृहस्पतिर्न०. ऊरीतु ।		१०।४२।१।१
			।४३।१।१
			।४४।१।१
	वृहस्पतिर्न०. द यो ।		।१८२।१
	स सुष्टुभा०. ददाश्वे ।		।१६२।४
	स सुष्टुभा०. रुदाजव ।		४।५।०।५
	वृहस्पति०. चित्रम् ।	५०	२।२३।१।५
	एवा वित्रे०. रयीणाम् ।	५१	४।५।०।६
	सूर्या देवी०. भद्रम् ।	५२	१।१११।२
	भद्रा अक्षा०. यन्ति सद्य ।	५३	।३
	तासुधैर्य०. सिमरमै ।		।४
	तन्मिप्रस्व०. सभरन्ति ।	५४	।५
	अथा द्वा०. उत घो ।	५५	।६
४७२	चित्र देवाना०. त्ररधुषध ।	५६	।१
	सुप्रमाण०. स्वस्वधे ।		१०।६३।१०
	अदितिघो०. जनित्वम् ।	५७	१।८५।१०
	विष्टम्भो दिवः०. इद्रियाव ।	५८	१।८९।६

	स्तीर्णं वधि०. अशियरन् ।		१।२३।५।१
	विष्णोनु क०. रुगाय ।	५९	।१५।४।१
	उदस्य त्रिय०. उरसः ।		।५
	उदस्येद०. यनानि ।		।१०३।५
	उदस्यानीक०. नमस्य ।		२।३।५।१।१
	प्र तद्विष्णु०. विधा ।		१।१५।४।२
	परो भात्रया०. विल्ले ।	६०	७।१५।१
	विचक्रमे०. चकार ।	६१	।१०।४
	त्रिदेष पृथिवी०. नाम ।	६२	।३
	हृद् नरो०. भजा एव न ।	६३	।०।७।१
	युजे रथ०. जयन्वात् ।		।०।३।३
	जगृक्षा (०म्भा)०. रथ दा ।	६४	१०।४।१
४७३	तवेद विध०. वस्वः ।	६५	७।१८।६
	समिन्द्र नः (गो)०. यानाम् ।	६६	५।४।२।४
	आराच्छत्रु०. रत्नाम् ।	६७	१०।४।२।७
	इन्द्रो व (व०) क०. भमुष्मात् ।	६८	।६।७।६
	अश्वयो०. वरप्रै ।	६९	२।१।४।३
	इन्द्रा (०न्द्र) ओषधी. नाम् ।	७०	३।३।४।१०
	यो इत्यादिम०. इन्द्र ।	७१	२।१।३
	अभि स्वर्ष्ट०. त्रितः ।	७२	१।५।२।५
	मिन्द्रत् ०. इन्द्रश्चकार ।	७३	२।१।५।८
४७४	आ देवो याति०. भूम ।	८०	७।४।१
	अभीष्टुत् ०. दधान ।	८१	१।३।५।४
	स घा नो देव०. नः ।	८२	७।४।५।३
	आ कृष्णन०. पश्यत् ।	८३	१।३।५।२
	वाममघ०. भाज स्वाम ।		६।७।१।६
	भग धिय वाज०. स्वाम ।	८४	२।३।८।१०
४७५	या ओषधीः०. सप्त च ।	८५	१०।१७।१
	अश्ववर्ती०. तातये ।		।७
	ओषधीरिति०. पूरुष ।		।४
	अति विधाः०. रपः ।		।१०
	अम्भा घो०. प्रावता वचः ।		।१४
	मही पावा०. भिरोवैः ।	८६	४।५।६।१
	प्र पूर्वजे०. वरुषम् ।	८७	७।५।३।२
	स इक्ष्वापा०. समैरत् ।	८८	४।५।६।१
	भूरि द्वे अच०. अभवात् ।	८९	१।१८।५।२
	हृद् चावा०. शीरदानुम् ।	९०	।११
	डर्वा पृथी०. नो अभवात् ।	९१	।७
४७६	उत स्या०. सविभ्य ।	९८	७।१५।४
	प्रशोदसा०. सिधुष्मा ।	९९	।१

४७६	एका चेत० नाहुपाय । १४	१००	७९५।२
	इद (य) मद०... सरस्वति ।	१०१	६।६१।१
	अयमु ते०... सदा नः ।	१०२	७।९५।६
	इयं शुभेभि०... धीतिभि ।	१०३	६।६१।२
	शुचि नु सोम०... पेट्ट ।	१०४	७९३।१
	श्रध्द वृत्र० वाजयन्ता ।		६।६०।१
	उभा वामिन्द्राप्ती०... वाम् ।		।१३
	प्र चर्षणिभ्या०... स्वन्वा ।		१।१०९।६
	आ घृत्रहणा०... तमेभिः ।		६।६०।३
४७७	गीभिर्विप्रः०... देवैः ।		७।९३।४
	तद्यस्तुरीय०... अयसु ।		१।१४२।१०
	" " देवकामः ।		३।४।९
	विराङ्गरूपः०... पायः ।	१०५	२।३।९
	देव त्वष्टः० सुररतः ।	१०६	१०।७०।९
	अविष्टयो०... चेतयेते ।	१०७	१।९५।५
	जग्मूदा [भमा]... रथि दा ।	१०८	१०।४७।१
	सुमह्माण०... रथि दाः ।	१०९	।३
	वनीवानो०... रथि दाः ।	११०	।७
	स्त्रायुध० रथि दाः ।	१११	।२
	अश्ववन्त०... रथि दाः ।	११२	।५
	सनद्वाजं०... रथि दाः ।	११३	।४
४७८	विश्वा०... दधानः । [च पा] ।	११६	९।९०।१
	गोभिरश्वेभिर्नसुभिः [द्वि पा] ।	११७	७।९०।६
			१०।१०८।७
	य ज च०... प्रजा च [व पा] ।	११९	।१५।७।२
	वि मच्छ्रयाय०... ऋतो ।	१२०	२।२८।५
	पर ऋणा०... तामु दाधि ।	१२१	।९
	अपो पु [सु]०... क्षनेतो ।	१२२	।६
	यो मे राजन्... पाहास्मान् ।	१२३	।१०
	मा नो वधै०... जीवसे नः ।	१२४	।७
४७९	क्वश्वाभि०... गृह ते ।	१२५	७।८८।५
	मूर्धानं दिवो... देवाः ।	१२६	६।७।१
	पृष्टो दिवि०... नक्तम् ।		१।९८।२
	" " चरेण ।		७।५।२
	वैश्वानरस्य०... सूयेण ।		१।९८।१
	त्वमन्न गोधिपा०... महिवा ।		७।१३।२
	आ वा रथो०... वाजिनीवान् ।	१२७	७।६९।१
	स पप्रधानो०... दधाना ।	१२८	।२
	स्वश्वा यथासा०... वर्तनिभ्याम् ।	१२९	।३
	मै०६५		

	यो इ स्व वा०... यजे अस्मिन् ।	१३०	।५
	युवोः श्रिय०... वयो गात् ।	१३१	।४
	युव भुज्यु०... पारयन्ता ।	१३२	।७
	ब्रह्मणस्पते०... सुवीराः ।	१३३	२।२३।१९
			।२४।२६
४८०	स ई सथेभि०... न्वानद् ।	१३४	१०।६।७।७
	ब्रह्मणस्पते० पृथक् ।	१३५	२।२४।१४
	इन्धानो०... ब्रह्मणस्पतिः ।	१३६	।२५।१
	ब्रह्मणस्पते०... इवम् ।	१३७	।२४।१५
	स इज्जेने०... स्पतिम् ।	१३८	।२६।३
	आयात०... महिवा ।	१३९	६।६।७।३
	युव वस्त्राणि०... सचेये ।	१४०	१।१५।२।१
	को नु वा०... नु वाजान् ।	१४१	।५।४।१।१
	तस्यु व० पवित्रावर्त ।	१४२	।६।२।२
	यद्गृह्णि नति०... स्वाम ।	१४३	।१९
	प्र वाहवा०... इवेमा ।	१४४	७।६।२।५
४८१	आ नो विश्वा०... न दाव ।	१४५	१।१८।६।१
	श नो देवा०... नो अथा ।	१४६	७।३।५।१।१
	ये सवितुः०... चित्रमस्मे ।	१४७	१०।३।६।१।३
	विश्वे देवाः०... पावडसः ।	१४८	।५।५।१।१।३
	" " साधु [उत्तरार्ध]		६।९।५
	" " " तुलये न ।		।७
	" " " युजय पयः ।		।२।१।१०
	" " " मादयध्वम् ।		।१३
	" " " संदम् ।		।१४
	" " " सजोपसः ।		९।५।०।१
	" " " वादिवि ।		१०।०।४।५
	" " " चहानि ।		।१०।१
	" " " जुपेरत ।		।६।५।१।४
	सौम्यित वृथिवि०... वियन्त ।	१४९	६।५।१।५
	ईद्वे आंस०... सोममश्याम् ।	१५०	।५।६।०।१
	रिवपीमन्तो०... अष्टया ।	१५१	६।६।६।१०
	अग्ने यादि०... विश्वान् ।	१५२	।७।१।५
	प्र चित्रमर्क०... भरतयः ।	१५३	६।६।६।९
	ये अन्नयो०... भूवन् ।	१५४	।२
४८२	आ वो यन्तु०... सुवान ।	१५५	।५।५।८।३
	आ वा मित्रा०... सुपारा ।	१६२	१।१५।२।७
	ऋतस्य गोपा०... दिवः ।	१६३	६।६।३।१
	वाच सु मित्रा०... रेपसम् ।	१६४	।५।६।३।३
	४८३ सभ्राजा अरयो०... तन्वय .	१६५	।२

८८३	आ नो मित्रा०	चारो ।	१६	१६६	७ १५४
	रुद्राणा उम्रा०	मायवा		१६७	५१६३३
	आ त महो०	घारीत् ।		१६८	७०५१
	यो नात पृ०	द्वत्र ।			२१२१
	आभि गोत्राणि०	प्र यु सु ।		१०१२३१७	
	आभि स्त्रुषो०	दासी ।		११९	६१२५०
	अथ श्रुते०	एादरमात् ।		१७०	३११७१०
	अनु रथा०	द्यू ।		१७१	११३३११
	तस्य वय०	स्थान[प्राध] ।		१७२	६४७१३
					१०१३३१७
	स न०	यसत् [नृ पा] ।		१७३	८४१२
	यूव पा०	न [च पा] ।			७ २ २०, ५५
					३ ४, १० ७, १० ८,
					७ ९, ६ ११, ५ १२
					१४, ३, १६, ११ २०
					२१, १०, २२, ९ २३
					२४ ६, २६-३०, ५,
					३४, ५, ३५, १५ ३६,
					९ ३७ ८ ३९-४१
					७, ४२, ६ ४३, ५,
					४५-४८, ४ ५१, ३
					५३-५४, ३ ५६, २५,
					५७, ७ ५८ ६, ६०,
					१२, ६१, ७, १२-१३,
					६ ६४-६५ ५ ०७,
					१० ६८ ९, ६९ ८
					७० ७, ७१, ६, ७२
					७३ ५, ७५, ८, ७५
					७ ७७ ६ ७८-७९,
					५ ८०, ३ ८४-८५,
					५ ८६ ८ ८७-८८,
					७, ९० ९१ ७ ९२ ५,
					९३ ८ ९५ ६, ९७ १०
					९८ १००, ७, १०१ ६

४८४	अह वृष्य०	गृधिका ।		१८२	११३२ ५
	इ द्रव्य वृष्णो०	मुद्रस्थात्		१८४	१०१०३१९
	जनिष्ठा उम०	वृनिष्ठा ।			७३११
	इ त्र पूर्वा [आसत्]०	वृष्यम् ।			१२०३८
	भूर चक्रथ०	यद्गसाम ।			११३६५ ७
४८५	व मानस्य०	दातुम् ।		१८५	११६९१८
	अनवकथ०	हत्तवा उ ।		१८७	५१३१ ४

	इ द्रव्य नु०	पवतानाम् ।		१८८	११३२१
	अहवाहं०	जगसुराव ।		१८९	१०
	इ त्रो यातो०	यभूव ।		१९०	११५
	अभि सिध्मो०	प्राप्तवान ।		१९१	१३३१३३
	वमयो०	दायुतासम् ।		१९२	१३३० ५
	इन्द्रा राता०	दवाक् ।		१९३	७१२७३
	स्वादोसिधा०	स्वराज्यम् ।		१९४	१०४११०
४८६	सुधमस्यव०	महानि ।		१९५	३४४११
	इद नमो०	सर्मन्स्थाम् ।		१९६	१५१११५
	अस्माकमिन्द्र०	हवपु ।		१९७	१०१०३१११
	आतिथ्या०	भोपमानाः ।		१९८	७, ५१११
	न दरिणा०	जोतिरस्याम् ।		१९९	२१०७११
	पारथ-त०	अज्ञानि ।		२००	१४
	विद्यो भूमी०	मित्र चाह ।		२०१	१८
	यज्ञो दवानां०	विचारासम् ।		२०२	११२०७१
	गुधिरपः०	प्रणीता ।		२०३	११०७ १३
४८७	विवा०	विपश्चित् [प्र पा] ।		२०६	३३३४
	यद्ददनमदधु०	विधा ।		२०९	१०८८१११
	वपसु रथा०	सर्गाताधि ।		२१०	६१५११९
	अम स०	महमह ।		२११	१३१
	पनिष्ठा०	भोपधीषु ।		२१२	११२३
	आ यदिदे०	सूदयच्च ।		२१३	११७१ ८
	स तेनीयसा०	यस्यः ।		२१४	३११९ ३
	स इदच्छव०	सज्जहाः ।		२१५	६३१५
	ह-यवाङ्[छ]मि०	अवाति ।		२१५	५ ४१२
४८८	मधीषर्दी०	विभावम् ।		२१७	११४४८१
	अथ स अदय०	विभावा ।		२१८	६११
	अदिपुत०	पृच्छ जना ।		२१९	६११११४
	स ना विभावा०	गाववदा ।		२२०	१४१२
	यो भ्रातृभि०	न सति ।		२२१	१०१११२
	यद्गस पूर्वा०	धीतात् ।		२२२	१८११८
	पता त अम०	दधाना ।		२२३	१७३११०
	पता त०	उचयानि[प्र पा] ।			४१२१२०
	वि प्रक्षा अम०	दधाना ।		२२४	११७३१५
	आ ना गदि०	कृधी न ।		२२५	३११११९
	कुमस्ता आयु०	सुजात ।		२२६	१० ५१ ७
४८९	स्व दवाना०	यजीवात्[वत्सार्ध] ।		२२७	१०१११०३
	अम दा०	सुसुमत ।		२२८	३१२४१५
	दा ना अम०	यातुमावात् ।			७ ११५
	दा नो अम०	दिपुता ।			२११७

४८९	अभिर्ददाति०... जितम् । १४	२२८	५१२५६	४९२	अथ ते हेडो[क्रो]०... ऋतानि । २५५	१२४	
	अभिना रथि०... चतमम् ।		१११३		त्वं नो अग्ने०... सुमुग्ध्यस्वम् । २५६	४११४	
	संसमिद्युवसे० . . भर ।		१०१९१११		स एवं नो अग्ने०... पृथि । २५७	१५	
	या स्त प्रजा०... सोमवेदः ।		११४३१९		सुधी वो हृष्या०... पावकाः । २६२	७५६१२०	
	या स्त राके ०... राणा ।		२१३२५		या वः धर्म०... सुवीरम् । २६३	११८५१२०	
	' पूष०... इच्छमानः ।		६५५८३		अंसेष्या०... यच्छमानाः । २६४	७५६१२३	
	" धारा०... मासदः ।		१५६२१७	४९३	ऋष्टयो वो... पिपिसे । २६५	५५७५६	
	यमो नो०... अतु स्वाः । २२९	१०११४२			इमे तुरं०... दधन्ति । २६६	७५६१२९	
	प्रेहि प्रेहि०... च देवम् । २३०	१७			अरा ह्ये०... संमिमिद्युः । २६७	५५८५५	
	अग्नि रोभि०... निपद्य । २३१	१५			अग्नीपोमा०... मथः । २६८	११९३११	
	इमं यम०... मादयस्व । २३२	१४			सुवभेताभि०... गुभीताम् । १४		
	मातली कथ्ये०... मदन्ति । २३३	१३			अग्नीपोमा०... स्वश्वम् । २६९	१०	
	परेयिवांसं०... दुवस्व । २३४	११			आभ्यं द्विवो०... लोकम् । २७०	१६	
४९०	यास्ते पूष०... इच्छमानः । २३५	६५५८३			अग्नीपोमा०... व्यश्वन्व । २७१	१३	
	सुकं ते०... रातिरन्तु । २३६	११			अग्नीपोमा०... शं योः । २७२	१७	
	पूषेमा आशा०... प्रजानन् । २३७	१०११७५			आ चरणिमा०... ह्यर्वाक् । २७३	११७७१	
	प्रथये पथा०... प्रजानन् । २३८	१६			विशेष यन्मा०... हवन्ते । २७४	३१३२१४	
	पूषा सुवन्तु०... स्वश्वम् । २३९	६५५८४			तं समीची०... आरिदान्ति । २७५	६१३६३	
	अजाशः पशुपा०... ह्यये । २४०	१०			सत्यमिन्०... समुद्रम् । २७६	३१०४	
४९१	इमं मे वरुण०... चके । २५२	११२५१९			४९४	प्र ससाद्विषे०... रवेतीनाम् । २७७	१०१८०१
	तथा यामि०... प्र मोषीः । २५३	१०४१११				स शेड्वधमधि० धाः । २७८	१५४१११
	उदुत्तमं वरुण०... स्याम । २५४	१६५					

मैत्रायणी-संहितायां ऋग्वेदमन्त्राणां मण्डलानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

क्र० म०	प्र० का०	द्वि० वा०	तृ० या०	च० त्रा०	मं० सं०
१ प्रथमं मण्डलम् ।	४८	४७	३८	२८६	४६९
२ द्वितीयं मण्डलम् ।	१	११	५	६१	७८
३ तृतीयं मण्डलम् ।	२१	२०	४	६७	११०
४ चतुर्थं मण्डलम् ।	१७	२१	७	६२	१०७
५ पञ्चमं मण्डलम् ।	१२	३२	८	६३	११५
६ षष्ठं मण्डलम् ।	९	१६	२१	१११	१५७
७ सप्तमं मण्डलम् ।	८	१३	३	१७८	२०२
८ अष्टमं मण्डलम् ।	२५	२३	१३	६७	१०८
९ नवमं मण्डलम् ।	१३	३	८	१४	३८
१० दशमं मण्डलम् ।	३०	१२४	२९	१४०	३०३
११ ऋग्वेद-परिशिष्टम् ।	X	६	३	१३	२२
सर्वे मिलित्वा	१८४	३१६	१३९	१०६६	१७०१

मैत्रायणी-संहिता-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ।

अ०सेष्वा महन स्वाद्वोष्ठ १,४,२६४
 अ०होमुचे प्रभरेमा ४ १२,५०
 अ०होमुचा वृषभा ४ १४ ७३
 अनल्लस० वा इदमासीद ३,७,१
 अ०कर्म कमकृत १,१०,७
 अ०मन्वदग्नि. सनयन् २,७,९९
 ११३,६२०
 अक्षतमीमदन् ह्यन १,१० १७
 अग्नम महा नमसा २ १३ १९
 अग्नम मित्रावरुणा १ ४,१८
 अग्नयऽहोमुचे ३,१५ ११
 अग्नेयेऽजीकरोते ३ १३,१८
 अग्नय कृत्स्न ३,१४ ४
 अग्नये गाग्रध्याय त्रिवृते ३,१५,१०
 अग्नये जातवदसे २,१३
 अग्नये एवा प्रवृडाभि १,३,९७
 अग्नये एवा मरुत् २,५,९
 अग्नय एवा रायस्वोपद १,३ ११
 अग्नये पविश्रुते २,१,१४
 अग्नये अग्निनेष्टाकपाल १ ४,८६
 अग्नय वसुमत २,२,२१
 अग्नेये वैश्वानराय २,१,२,
 अग्नये वो जुष्टान् १,१ ६४
 अग्नय रक्षोऽश्न १ १५
 अग्नय समिधमग्ना १ ४,४६
 अग्नय स्वाहा सोमाय २,६,२९ ३७
 ३,१२,४२
 अग्ना अग्निधरति १,२,५१
 अग्ना नाशाडि वीतये ४,१०,३७
 अग्ना अयूपि पवसा १ ३ ८६
 ५ ८ ६,१५ ३ ११,९०,४,१० २५
 ६०,९६
 अग्ना इन्द्रश्च दाश्रुयो ४,१२,१५१

आताश्च पत्नीवाश्च १,३,८२
 आता यो मर्यां युवो ४,१० ४४
 अग्नाविष्णु महि तदां ४,११,५९
 अग्नाविष्णु महि धाम ४,१० १४
 अग्न विष्णु सजोपसा ४,१०,१२,
 ११,५८
 अग्निं युनक्ति दावसा २,१२ ९
 अग्निं व पूर्यं गिरा २,१३ ४१
 अग्निं वा पुत्रे विय १,५ ५६
 अग्निं वे देवा विभाज १,६,४०
 अग्निं वै सृष्ट प्रजापति १,६ ४८
 अग्निं समापति १,५,६७
 अग्निं सुवीतिं सुदत्त ४,१३,४४
 अग्निं सोमेन बोधय ४ १० ३०
 अग्निं होतार मन्व २,१३,५५
 अग्निं होतारमुप तं १,४,३
 अग्निं प्रजां बहुलां मे ३ ११,१०४
 अग्निं प्रत्नेन मग्मना ४, १०, १९०,
 ११६
 अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो ४,१२,२८
 अग्निं प्रात मवनात् १,३,९६
 अग्निं शुचिमतम. १,५,१३
 अग्निं शुचिमतममा ४ १०,६०
 अग्निनाग्निं समिधवत् ४,१०,३९
 अग्निनाग्निस्वयं ह्यग्ने ४ १०,६९
 अग्निना व सुखन ३,९ १७
 अग्निना यिमध्वत् ४,१० ९८
 अग्निं त मन्ये यो २,१३,४४
 अग्निं दूतं वृणीमहे ४,१०,३८
 अग्नेभ्य ३,१,१५
 अग्निमग्निं हवीमभि ४ १०,१७
 अग्निमद्य होतारम् ४ १३ ६९
 अग्निमीचे पुरोहितं ४,१०,१२०

अग्निं पुरीष्यमन्त्रिरसद् २,७,१८
 अग्निरादिम जग्मना ४,१२,१३१
 अग्निरापुस्त्वय मनुष्या २,३,१८
 अग्निस्त्वय पुरोहितो ४,१२,१७
 अग्निनेकाक्षरम् १,११,३९
 अग्निर्ऋषि पवमान १,५,९
 अग्निर्जातो भरोचत ४,१०,४७
 अग्निर्ऋषीर्विजयोविराग्नि १, ६, ५१,
 ८ २,२०
 अग्निर्देवाति सत्यति ४,११,६
 अग्निर्देवेषु प्र वोच ४,९,१९२
 अग्निर्देवीनां विद्यां ३,९,१९
 अग्निर्दूर्वां दिव १,५,२, ४,१०,३
 अग्निर्वसुभि सविता १,९,२
 अग्निर्वा अरतीन् १,७,१४
 अग्निर्वृषाणि जह्वनद् ४,१०,१:४०;
 ११०, ११,४० १३ ३५
 अग्निर्होता गृहपति ४,१३,७७
 अग्निर्होता नो अश्वर ४,१३,२२
 अग्निर्होता न्यसीदद् ४ ११,२९
 अग्निश्च घर्मश्चेत्येता ३,४,६
 अग्निश्च घर्मश्चाकंश्च २,११,६
 अग्निष्टे तेजा प्रयच्छ २,२,१५
 अग्निं होममग्ने ४,४ ६७
 अग्निं ह्वा वसुभि ४,९ ७९
 अग्निंवासा ऋत वृष ४,१०,१४१
 अग्निंवासान्नुतमतो ४,१०,१४२
 अग्निंवासा पितरा ४,१०,१४३
 अग्निंस्तिग्मदितमतेजा १,५ ६६
 अग्निंस्तिग्मिन तोषिचा २,१० ६४
 अग्निंस्तुविश्ववत्तम ४,११,७
 अग्निं होतम् १ ८ ४
 आनीवर्गनीवद्वर ३ ८ २५

अग्नी रक्षा ५६ ति सेषति ४, ११, १२५
 अग्नीषोमा इमं युवम् ४, १४, २६८
 अग्नीषोमा इमं सु मे १, ५, १५
 अग्नीषोमा य आहुति ४, १४, २७१
 अग्नीषोमा यो अघ ४, १४, २६९
 अग्नीषोमा सवेदसा ४, १०, ३५
 अग्नीषोमा हविषः ४, १४, २७२
 अग्नीषोमीयमेकादश २, १, ९
 अग्ने अक्षिरः दात ते १, ७, ९
 अग्ने अछा वदेह न १, ११, १७
 अग्नेऽभ्यावर्तिस्त्रग्ने २, ७, १००
 अग्नेऽभ्यावर्तिस्त्रग्नि १, ७, ८
 अग्ने पक्षतिर्वायो ३, १५, ४
 अग्नेः पुरीषमस्यसो २, ८, १८
 अग्ने गृहपते १, ५, ७४; ८, २६
 अग्ने प्यवस्व समजु २, १२, २०
 अग्ने जातान् प्रणुदा २, ८, १५
 अग्ने तमघ सप्त २, १०, ६७
 अग्ने तमघाश्च न स्तोमै १, १०, २१,
 २, १३, ५२
 अग्ने तव श्रवो वयो २, ७, १८१
 अग्ने श्री ते वाजिना २, ४, १९
 अग्ने एव नो जन्तम २, ५, २८
 अग्ने एव पारय ४, १४, ३५
 अग्ने एव पारया ४, १०, १२
 अग्ने एवमस्मद् ४, १४, ३७
 अग्ने दा दा नो अग्ने ४, १४, २२८
 अग्ने दा दासुषे रयि ४, १२, ३०
 अग्ने दिवो अर्णमछा २, ७, १३४
 अग्ने दु षीर्वंतमो १, ८, ३१
 अग्ने धामानि तव २, १३, ८८
 अग्ने नय सुपथा १, २, ८४, ४, १०, ५८,
 १४, ३३
 अग्ने नया देवानां ४, ११, १०३
 अग्ने पवस्व स्वपा १, ५, १०
 अग्ने पावक रोचिपा १, ५, ११, २, १०,
 ६, ४, १०, २८
 अग्ने त्रेदि प्रथमो २, १०, ५८
 अग्ने बलद् सहा भोज १, ४, ८३
 वाभ्रस्य वि सुषो ४, ११, ७४

अग्ने वृहन्नुपसा २, ७, १०३, ४, १०, ४८
 अग्ने य यजमध्वर ४, १०, ७३
 अग्ने यच्चुक्र यच्चन्द्र २, ७, १८६
 अग्ने यत्ते दिवि वचं २, ७, १३५
 अग्ने यदघ विसो ४, १०, ५
 अग्ने यदघो ४, १३, ६७
 अग्ने याहि दूरस्य मा ४, १४, १५२
 अग्ने युक्त्वा हि वे २, ७, २३५
 अग्ने रक्षा गो अद्वस ४, १०, ८
 अग्नेरनीकमप १, ३, ११६
 अग्नेरायुगति २, ३, १२
 अग्नेर्जनिन्नमसि १, २, ४८
 अग्नेर्भस्मास्यग्ने २, ७, १३२
 अग्नेर्भागोऽसि दीक्षाया २, ८, १३
 अग्नेर्भस्वे प्रथमस्या १, १६, ७०
 अग्नेर्वे भाग पुनराधेयम् १, ७, १३
 अग्नेर्वोपन्नगृहस्य १, ३, २
 अग्ने वाजस्य गोमत ४, १२, १२२
 अग्ने वाजस्य गोमता २, १३, ४५
 अग्ने विश्वभिः स्वीक ४, १०, ९५
 अग्ने वेहोत्र वेकूल्यम् २, १०, २
 अग्ने व्रतपते १, ४, २, ४, ९, २३१, २३९
 अग्ने शक्रेम ते वयं ४, ११, ३७
 अग्ने शर्षं महते ४, ११, ३
 अग्नेश्च एवा ब्रह्मणश्च ४, ७, ९
 अग्नेष्ट्वा तेजसा २, ७, २१०
 अग्ने स क्षेपवत्पा ४, १४, २११
 अग्ने सपरनसाड १, ५, १७
 अग्नेः समिदस्वभिदास्त्वा १, ५, ७१
 अग्ने सहसाक्ष दात १, ५, ६०, ७१
 अग्ने स्तोम मनामहे ४, १०, ४३
 अग्ने स्वाहा कृणुहि २, १२, ४६
 अग्ने हव्यं रक्षस्व ४, १, ३७
 अग्नेर्यो अघ शोरभ्यो २, ९, ५४
 अक्षिरोभिरामहि ४, १४, २३१
 अक्षेरात्मान विपजा ३, ११, ८५
 अचिती यष्टृमा ४, १०, ७८
 अघा गिरो मत्वयो ४, १४, ३६
 अजसमिन्द्रुमरुप २, ७, २४१
 अजाश्च पशुपा वाजो ४, १४, २४०

अजैदभिरसनहाज ४, १३, २५
 अजन्ति स्वामभ्वरे ४, १३, २
 अजन्ति व प्रथयन्तो ४, ९, ५४
 अतस्व वरिं १, १, ५
 अति निदो अति सुषो २, १२, ३०
 अतिविद्वाऽस्येदेवा ४, १२, ३५
 अतिविद्वा विधुरेणा ३, ८, ८
 अति विश्वा परिष्ठाः २, ७, १७६
 अतिसर्गं ददतो २, १३, १०७
 अतो वयमभ्वमेभिः ४, ११, ८३
 अयन्त्याना नाया १, २, ८८
 अयासो न ये मरतः ४, १०, १२३
 अत्र पितरो मादयभ्वम् १, १०, १०, ४७
 अत्राह मोरमन्वत २, १३, २४
 अथेत् ऋतुमदा ४, ६, ५५
 अथेत्तु जिपयुक्त्वा ४, ३, ७
 अथेत्तद्वाऽसप्रमेतेन ३, २, २
 अथेता धामिय ३, ९, १६
 अथेता निर्कृतीस्त्रि ३, २, ४
 अथेताः पञ्चापञ्चीना ३, ५, २
 अथेता विश्वज्योतिष ३, २, ९
 अथेताः स्तोमभागा ३, ३, १
 अथेतानि चार्तुमास्यानि ४, ३, ३
 अथेतानि पार्थानि ४, ४, ५
 अथेतेऽतिमाहा १, ११, ३८; ४, ७, ८
 अथेते रतिन क्षत्रस्य ४, ३, ८
 अथेता छन्दश्चितिः ३, ३, २
 अथेतेऽपोऽमये वैश्वानराय ३, ३, १०
 अथेतेऽग्नाभ्यो देवाश्च ४, ७, १४
 अथेतेऽथ प्रतिगृह्यते २, ३, ९
 अद्वयेभिः सवित १, ३, ७६
 अद्वस्तमसि विष्णवे ४, १, १५
 अद्वितिर्द्यादिति ४, १४, ५७
 अद्वितिः पाशात् १, २, १०८
 अद्वितिष्टवा देवी ४, ९, २८
 अद्वित्यनुमन्वस्य २, २, ५
 अद्वित्या उष्णीपमसि ४, ९, १०३
 अद्वित्या रास्नासि ४, ९, १००
 अद्वित्यास्त्वा पृष्टे २, ८, ७
 अद्वित्यास्तोपस्ते ४, १, ८१

अक्षिरन्तव दाययनु १,११,२५
 अक्षिरन्तवद्वयाको ४,१४,२१९
 अक्षिरन्तव केतवो १,१,१०
 अक्षय क्षीर-व्यवितन्त्र ३,११,४०
 अक्षय सन्तुष्ट पृथिव्या २,७,१९९
 अक्षय सोम-व्यवितन्त्र ३,११,४१
 अया द्वा उद्विता ४,१४,५५
 अय स्या ते वनस्वते २,७,२२७
 अया मा २,४,५
 अया होता स्वसीरो ४,१३,४८
 अया ह्यस एवा ह्यमे २,१३,५८
 अया ह्यमे ऋजो २,१३,५३,४,१०,४५
 अथवोषदधिवचना २,९,१८
 अग्निगुह्य विपाश्च ४,१३,२६
 अक्षर्यवो यो दभीक ४,१४,६९
 अक्षमीमासा इदया ४,१०,५३
 अक्षवक्षे रथमन्वाय ४,१०,४७
 अनाष्टासि पुरस्तादने ४,९,५५
 अनाष्टवो जातवेवा ४,१२,३१
 अनामो मृद धूर्त १८,२०
 अनिशिता सपत्नक्षयणी ४,१,७६
 अनीक्षिर्देवो अर्धय ४,१०,१११
 अनु ते द्यापि मह ४,१२,४६
 अनुसमाते मघवन् ४,१२,८७
 अनु ष्वाहिमे अघ देव ४,१२,५३
 अनु द्वावापृथिवी तवा ४,१२,१४
 अनु म इदं मतं १,२,५५
 अनुमत्या अष्टाकपाल २,६,१
 अनुमत्यै चरु राकाय २,३,१३
 अनु स्वधामक्षरत्रापो ४,१४,१७१
 अन्तरग्ने रुचा त्वम् २,७,१०६
 अन्तरा मित्रावरुणा ३,१६,२२
 अन्तरिक्ष समित् ४,९,२२१ २३६
 अन्तरिक्षरष्ट्र मा मा ४,९,१२१
 अन्तरिक्षस्य तन्वराधि ४,९,१७०
 अन्तरिक्षस्याव ४,९,६९
 अन्तरिक्षेणोपचष्टामि ४,९,१६९
 अन्तर्यक्ष मघवन् १,३,१८
 अन्तर्यक्षरवर्णवे नस्य १,३,८
 अक्षयने अत्रम् २,९,१०

अक्षयपरिच्युतो रस ३,११,४०
 अक्षया भूयास्य ये ४,२,५४
 अक्षयमन्त्राक्षिवा इयमग्ने ४,११,१४१
 अक्षयवापोर्धमासा ३,१४,१८
 अक्षया वो अक्षयामय २,७,१७९
 अक्षयिनदयनामम १,८,५५, २,७,१९, ३,१,४
 अक्षयनहृदयेषा ४,९,१६३,१६६,१६९
 अक्षय नो अनुमतिः ३,१६,६०, ४, १०,१५०
 अक्षयिदनुमते एव ३,१६,६३
 अक्षयाराजान् ३,१४,६
 अक्ष स्वाहा ४,९,१५५
 अथ हृष्य होत ४,५,३
 अथकाम-स्वन्दमाना २,१३,९
 अथ जन्म अथ युद १,२,६०
 अथ देवो अथ ह्यो ४,९,१०२
 अपतुली षष्ठासर्का १,३,३५
 अपश्वाहा ३,९,१३
 अपश्व गोपाम् ४,९,८५
 अपश्वत् २,१४,४१
 अपा एवा गहन सादयामि २,७,२२३
 अपा रथेमन्त्रादयामि २,७,२४७
 अपां नपादाद्युदेमन् १,११,५
 अपां नपादा ह्यस्यादुपस्य ४,१२,९४
 अपा नत्वे स्वाहोर्जा २,६,४४
 अपामिद न्ययन- २,१०,५
 अपां पृथमसि २,७,३१, ३,१,७
 अपा-ससमुद्रयस- १,११,२९
 अपा-वा पृथावि मित्राणि ४,३,१०
 अपि पन्थामगन्महि १,२,३२
 अपेत धीत वि च २,७,१२१, ३,२,३
 अपो अद्यान्वचारिप- १,३,१२३
 अपो देवीरपयवा २,७,४५
 अपो देवीभेषुमर्षोः २,६,१९
 अपो वै वृत् ४,५,१
 अपो पु स्वक्ष चरुण ४,१४,१०२
 अपस्त्र सधियव २,७,१२४
 अक्षयन्तर्यक्षमन्त्र १,११,३

अप्पु मे सोमो अयवीव् ४,१०,१०५
 अपोधि होता यजथाव २,१३,३६
 अपोषयामि समिधा २,१३,३४
 अपि गोप्राणि सहसा २,१०,३८
 अपितित्तु पृथग्व्यो ४,२०,७३
 अपि एव देव-सविताम १,२,३४
 अपि एवा देव ४,१०,६३, १३,९
 अपि एवा द्यु २,१३,६०
 अपिधा अति ३,१०,२
 अपि प्रभर पयता ४,१०,५५
 अपिदाविषा अनमि १,२,५४
 अपि सिधो अजिगादहव ४,१४,१९१
 अपि रव्युष्ट मदे ४,१०,६९, १४,
 ७२
 अभीवृत्तं कृताने ४,१४,८१
 अभी पु ण. सव्योना २,१३,६८, ४,९, २५२
 अपर्षो वै देवेभ्यो ३,८,७
 अपरथा-विधा एतना १,५,३०, ६,२०
 अपयिषि राजाभूम ४,१५
 अपयवसेस पृथिवि २,७,१८५
 अप्रिपति नासिपि ४,९,३
 अमन्दमा मरुतः सोमो ४,११,८९
 अमीमदन्त पितरो १,१०,१३
 अमीवहा वास्तोष्यते १,५,५७
 अनुप्रभूयादप २,१०,३३
 अनुमिमिषि ३,१,५
 अनु-वा आदित्य- ३,६,२१
 अनुमि-वै लोके ४,८,५
 अन्वपित्रके अन्वालिके ३,१२,३०
 अय-वा मित्रावरुणा १,३,२४
 अय-वेतश्चोदयत् १,३,३१
 अय-श्ववे अय ४,१४,१७०
 अय-स यस्य दामन् ४,१४,२१८
 अय-सो नग्निर्वसिमन् २,७,१३३
 अय ते वीमिर्कितव्यो १,५,६, ६,५, २,७,४४,१३८, १२,२४
 अय नो अग्निरनीके ४,११,१०९
 अय नो अग्निर्वरिवरुणो १,३,१०४

अथ पुरो भूस्तसं २, ७, २४८
 अथ पुरो हरिकेशः २, ८, २२
 अथ मे रक्ष इति ४, ५, ९
 अथज्ञियान्यज्ञियान् २, ३, ४६
 अथमग्निरुह्यति ४, १०, ९३
 अथमग्निरवतमो २, १२, १९
 अथमग्निः सहस्रिणो २, ७, २०९,
 १३, ३३, ४, ११, १३०
 अथमिह प्रथमो धायि १, ५, ४, ४७,
 २, ७, ४२, १३, २०
 अथमु ते सरस्वति ४, १४, १०२
 अथमु प्य प्र देवेषु ४, १० ९२
 अथा ते अग्ने समिधा ४, ११ १२४
 अथा विष्ठा जनयन् १, १०, १६
 अथा विष्ठा प्रजापतये १, १२, ३३
 अथाश्रानेऽस्वयनमि १, ४, ३०
 अथुपिता योनिः १, १, ६
 अरुहते धा मा ४, १, ६१, ६३
 अरा इवेदचरमा ४ १४, २६७
 अरावीयान्ति वा अग्ने ४ ३, १
 अरुणाः सारदे प्रुपन्तो ३, १३, २४
 अरुडता मनसा देवान् १, ४, ८
 अर्चामि ते सुमर्ति ४, ११, ११७
 अर्चिरिति गोचिरसि ४, ९, ५२
 अर्चिपे स्वा गोचिपे वा ४, ९, २९, ११
 अर्यमण दृढरपति १, ११, १९
 अर्वाञ्चो अथा भवता ४, १२, १४७
 अर्वावतो ना आगहि ४, १२, ६३
 अर्हन् विभयि सायकानि ४, ९, ७१
 अतत्त्व धनुष्वन् २, ९, २५
 अत्र ते हेडो वधण ४, १०, १०७,
 १४, ४१, २५५
 अवपवन्तीरवदन् २, ७, १८२
 अवभृथ निचुङ्कण १, ३, ११९
 अवाम्ब रुद्रमदि १, १०, २३
 अविर्न मेयो नसि ३, ११, ८०
 अविप न पियु १, ६, ३६
 अवेरपोऽध्वर्यो ४, ५, ६
 अवोचाम कवये २, १३, ३५

अरमन्नुजं पर्वते २, १० १, ३, ३, ५
 अरयाम ते देव धर्म ४, ९, १५१
 अश्वः प्रस्रोतु ४, ४, १३
 अश्वेषु वी निवेशन २, ७, १७०
 अश्वस्तुरो गोमृगले ३, १३ ६
 अश्वो घृतेन स्मन्वा ३, १६, २६
 अश्ववतीन् सोमवती २, ७, १७३
 अश्ववन्तन् राधिनन् ४, १४, ११२
 अश्विना गोभिरिन्द्रियन् ३, ११, ३३
 अश्विना नमं पितरन् ४, ९, ३३
 अश्विना नमुचे सुतन् ३ ११ १६
 अश्विना भेपज मधु ३, ११, २१
 अश्विना यज्ञमागत ४, १०, १८०
 अश्विना हविरिन्द्रियन् ३, ११, २४
 अश्विभ्यां चक्षुरमृत ३, ११, ८१
 अश्विभ्या पिन्स्व ४, ९, ११०
 अश्वेन वै देवा अग्र ३, १, ३
 अथादन् युस्तु घृतनासु ४ १४, २
 अथादासि सहमाना २, ७, २१९
 अथमीमनुहोत्र १, ८, ७
 अथौ पुत्रालो अदिति ४, ६, ५८
 अथश्याता सहस्राणि २, ९, ४३
 अथसाधा या मन्वतो ४, १४, १५७
 असद्वत्र सुवीर्यमुव ४, ११, ५२
 असवे स्वाहा वसवे ३, १२, १३
 असा अमुष्य पुत्रो २, ६ ४०
 असुन्वन्तमयजमान २, ७, १४५
 असुराणां वा एतु ३, ८, १
 असुहृत्सुखो हविरण ४, ९, २२०
 असौ ते पशुः ४ ७, १८
 असौ यस्तात्रो अरण २, ९, १९
 असौ योऽवसर्पति २, २, २०
 असौ वा आदित्यः २, ५, १०
 अस्तश्चाद् घास्यभो १, २, ३२, ३, ७, १३
 अस्तान्यमिन्नुणा २, ७, ११७
 अस्तु धौपश् १, ४, ५० ४, १, ६८;
 ९, १३१
 अस्मा इदु प्रभरा ४, १२, ५६
 अस्मा उ ते महि महे ४, १३, ५६
 अस्माकमे मयवस्तु ४, ११, २१

अस्माकमिन्द्रः समुतेषु २, १०, ४३,
 ४, १४, १९७
 अस्मास्विन्द्र इन्द्रिय ४, ५, २, ४, ७, १२
 अस्मे इन्द्रादृहस्पती ४, १२, २
 अस्मं क्षत्राय पिपीहि ४, ९, १३८
 अस्मे ब्रह्मणे पिपीहि ४, ९, १३७
 अस्य प्रनामनु सुतन् १, ५, ५
 अस्या जनताया १, ४, ८४
 अस्येदेव प्रारिचि ४, १२, ४१
 अस्ये विदो मल्ल ४, ९, १४०
 अस्त्यन्नजतरणयः ४, ११, १२१
 अहं केतुना लुपता ४, ९, १२६
 अहं ब्रह्मि पर्वत ४, १४, १८९
 अहन वृत्रन् वृत्रतरन् ४, १०, ७२,
 १४, १८२
 अहं परस्तादहम् १, ३, ७८
 अहामि दा भवन्तु ४, ९, २४४
 अहामग्ने हविरास्ये ३, ११, ३६
 अहिरिव भोगे पथेति ३, १६, ४५
 अहोरात्रे ते कल्पेताम् ४ ९, २१९
 आक्रे वसोर्जिता ४, १२, ५९
 आकृत चाकृतिश्च १, ४, ६९
 आकृतमग्निं प्रयुजन् २, ७ ७५
 आकृत्यै प्रयुजे अग्रये १, २, ११, ३, ६, ६
 आ कृण्वन् रजसा ४ १२, १७०, १४ ८३
 आकृन्द्य बलमोना ३, १६ ४८
 आकृन्द्य वाजिन् प्रथिवीम् २, ७, २१
 आसु ते रद्र पशु १, १०, २२
 आगव्य वाऽध्वानन् २, ७, २०
 आग्निविष्णवेमकादश १, ४, ६८, २, १, ७;
 ३, १९, ३, ३, १
 आग्निमात चर २, १, ८
 आग्नेयमजमालभेत २, ५, ५
 आग्नेयमष्टाकपाल २, २, २९, ३, १, २२;
 ४, २०
 आग्नेइवोऽष्टाकपालः १, १०, १, २, ६, ९
 आ वा ये अग्निभिन्वते ४, १२, १४७
 आ चर्षणिना वृषभो ४, १४, २७३
 आहृदि स्वा छन्दो १, ६, १४, २२
 आहृषा ते मार्षम् ४, १, १४

आजड्वणित साम्नेषा ३, १६, ४६
 आ जाय जातवेदसि ४, १०, ६८
 आजुह्वानः सुपतीक २, १०, ६३
 आजुह्वानस्य सपिचः २, १३, ५६
 आजुह्वाना ईद्वो वन्यथ ४, १३, १४
 आजुह्वाना सरस्वती ३, ११, १५
 आ त भज सीधवसे ७, ७, ११५
 आ तु न ह्यद् वृषहृन् ४, ११, ९७
 आ ते आन ह्यधीमहि २, १३, ४३
 आ ते मह ह्यन्तोऽयुम ४, १२, ७७
 आ ते महो वो जात ४, १४, १६८
 आ ते शुभो वृषभ ४, ११, १५
 आ ते सुपर्णा अमिमन्त ४, १२, १४३
 आत्मब्रह्मणे न वृकस्य ३, ११, ८४
 आ त्वा जिघर्षि मनसा २, ७, २५
 आ त्वा प्रहयुजा २, १३, ६०
 आ त्वा वहन्तु हरया २, ७, १
 आ त्वाहायमन्तरभूः २, ७, १०१
 आदित्यस्याम्युत २, १३, ११
 आदित्यः शुक्र उदगात् ४, १४, २०८
 आदित्य गर्भं पयसा २, ७, २३९
 आदित्यानामवसा ४, १४, १९८
 आदित्या भागः वः २, २, १
 आदित्या वा इत उत्तमा ४, ६, ५६
 आदित्यैर्नां भारती ३, १६, २४
 आदित्यो देव उदगात् ४, १४, २०४
 आ देवानामपि ४, १०, ५९
 आ देवो याति सविता ४, १४, ८०
 आधीतं चाधीविश १, ४, ७३
 आ नः प्रजा जनयतु २, १३, ११७
 आ न एतु मनः पुनः १, १०, १९
 आनुष्टुभेन छन्दसा २, ७, ११
 आ नो अगः रयि भर ४, १२, १०६
 आ नो अग्ने सुचेतुना ४, १०, १३१, १२, १०५
 आ नो गहि सप्रेभिः ४, १४, २२५
 आ नो दिवः ४, ११, ६२, १४ ४३
 आ नो दिवो वृहता ४, १०, ६६
 आ नो नियुजिः ४, १४, २६

आ नो मित्रावरुणा ४, ११, ६५, १४, १६६
 आ नो यज भारती ४, १३, १९
 आ नो याहि तपसा ४, १०, ६२
 आ नो वायो महे तने ४, १४, २१
 आ नो विश्वा आस्का ४, १४, १४५
 आ नो वारोभिर्जनिता ४, १४, ११७
 आ नो वीरो जायतां १, २, ६६
 आन्त्राणि स्थालीर्मधु ३, ११, ७८
 आन्वं दिवो मातरिश्वा ४, १४, २७०
 आपत्ये त्वा गुह्यामि १, २, ५३
 आपत्राय महिना वृष्ण्या ४, १२, १०१
 आपस्वामधिनो त्वाम् ४, १, १६
 आपुणानो विजहता १, ४, १७
 आपो देवीः प्रसिम्भतीत २, ७, १२३
 आपो देवीः शुन्धत १, २, १
 आपो देवीशुत्रमिन्वा २, १३, १२
 आपो देवीर्दृढी १, २, ११२
 आपो मा मातरः १, २, ५
 आपो ह यन्महतीः २, १३, १९६
 आपो हि ष्ठा मयो २, ७, ५९, १३, १३, ४, ९, १४६
 आप्यायस्व स ते ४, १३, ७१
 आप्यायस्व समेतु ते २, ७, १९५
 ना प्रहन्नाहण ३, १२, ८
 नाभिः सृष्टो मियती ४, १४, १६९
 नाभिष्टे अथ गीभिः २, १३, ५४
 नानस्य देव ये २, ३, ५
 नाम्नाविनः याजयेत् ४, ३, ६
 आ मा वाजस्य प्रसवो १, ११, १५
 आमाशिवो दोहकामा १, ४, ६
 आम्नाज प्रत्यावर्षेयमाः ३, १६, ४९
 आ यः हस्ते न ४, १०, ६६
 आय गौ दृशिक्रमीद् १, ६, ६
 आ यद्विपे वृषति तेजा ४, १४, २१३
 आ यद् दुवस्वाद् दुवसे ४, ११, ९२
 आ यधरः सुरानवो २, ४, ३०
 आ यस्तस्य रोदसी ४, १३, ५७
 आ यरिमस्तस वासवा ४, १२, ४३

आपातं मित्रावरुणा ४, १४, १३९
 आपाहि तपसा ४, १०, ६१
 आपाहि सुपुगा २, १३, ५९
 आयुः पाहि प्रजां पाहि ४, ६, १०
 आयुरा देव जरसः ४, १२, ९७
 आयुर्धो अग्नेऽस्यायुर्मै १, ५, ५०
 आयुर्धो अति ध्रुवा ४, ६, ३८, ४९
 आयुर्मै दा वर्षां मे दा ४, २, ४५
 आयुर्मै वध १, ८, १४
 आयुर्मै ध्रुवस्तमुत्तमं ३, ६, ३३
 आयुषे स्वाहा प्राणाय ४, १२, ११
 आयुषे हिकुरु ४, २, ३०
 आयुष्मान्भवति ४, २, २३
 आ ये तन्वन्ति रदिमभिः ४, ११, ७१
 आयोश्वा सदेन २, ८, ३३
 आरात् धनुमप्यायस्व ४, १४, ६७
 आर्यमा याति वृषभः ४, १२, ११३
 आवर्तमानो भुवो नस्य ४, १३, १०८
 आ वाः-३ यो रोदसी ४, १३, १२७
 आ वा एष प्रजापत्ये ३, ५, १
 आ वाचो मध्यमरुह्य २, १२, १८
 आ वासुपत्यमहृहा ३, ८, २२
 आ वा मित्रावरुणा ४, १४, १६२
 आ वायो म वायुं ४, १४, २५
 आ वायो भूप शुचिपा १, ३, २०
 आवाहितमावाहित् २, ९, ५८
 आ विश्वतः प्रव्यञ्च २, ७, २६
 आ विश्वेदेवः सत्यति ४, ११, १६९
 नाविष्टयो वर्धते ४, १४, २०७
 आ वृत्रहणा वृत्रहभिः ४, १३, ६०
 आ वेधस नीलवृत् ४, १४, ४७
 आ वो देवास ईमहे १, २, २०, ४, १४, ३०
 आ वो यन्तूरवाहामो ४, ११, ७२, १४, १५५
 आ वो राजानम् ४, १२, ११०
 नासीर्ना ऊर्जमुत ४, १२, ७४
 आशुः शिशानो वृषभो २, १०, ३४
 आशुश्चिद्विद्वान्तः २, ८, १२
 आशुतिहस्तयो ४, ९, ५७
 आ समुद्रा अशुष्यतु १, ३, ९८

इति मित्रादेवना ३, १, १२
 इति य एत देवा १, ४, ३७ ३, ८, ०१
 इति यजमान ५ या ३, १, २०
 इति यजुर्वेदे १, ८, २५
 इति यजुर्वेद युज्यन्ते ४, १, ५४ १४
 इति यजुष्मन्ति करोति ४ १, ५२
 इति यजुहोति धाम्निः ३, ४, १७
 इति यजुहोत्यास्मान् ३, ४, १५
 इति यज्ञ प्रेषेति ४, ५, ४
 इति यज्ञो वा आहूत १, ४ ७०
 इति यज्ञो वै विष्णुः ४, १, २६ ४, ०
 इति यज्ञेयार्द्रा योनिमति ३, ४, १
 इति यज्ञोदनपचने ४, १, ७५
 इति यज्ञाव प्राचोत ३, ८, १४
 इति यज्ञोद्गीति ४, १, ३४
 इति य द्विष्यात् २, २, १८
 इति यवानेकविंशति ४, ८, १२
 इति यावद्यावदेवम् ४, १, १५
 इति योऽस्य प्रियः स्वात् २, २, २०
 इति यो दवानां ४, १, ४४
 इति रक्षसामपहृत्यै ४, १, ४२
 इति रथन्तरस्था २, ३, २५
 इति रथिमेवास्य ४ २, ४६
 इति रथेवेना ४, २, ७४
 इति रथादेवना ४, १, ५
 इति रेवतीमन्त्र्य २, ३, ३३
 इति रचं प्रास्मिन् ४, ६, ५२
 इति रजो वा आपो २, १, १३
 इति ररगमेवेनमकः ३, ७, १४
 इति ररगसवो वा ४, ४, ८
 इति रपट्टकरोति १, १०, ४६
 इति वायुं गायत्री १, ४, ६५
 इति वायुं सरस्वती ३, १०, २०
 इति विश्वेषु वा ४, २, ४४
 इति विश्वदर्शो ४, ५, ४
 इति वैशानस्था ऋचम् २, ३, ३१
 इति वैश्वस्य ०, ३, २९
 इति व्रतं ३, ४, १०
 इति वक्रवरीमन्त्र्य २, ३, ३५
 इति मुक्तपात्रं निरह ४, ६, १३

इति शूतश्याय ३, १०, १०
 इति श्रद्धासै ४, ४, १६
 इति स चत्सरो वै २, १, २१
 इति स चतुर्षमिन्द्रियस्य १, ९, १०
 इति स तृतीयमिन्द्रियस्य १, ९, ८
 इति स तृतीय बभूव ४, ६, ४१
 इति सत्यमाहेत्य २, ४, १८
 इति स द्विभागं बभूव ४, ६, ४३
 इति स पञ्चममिन्द्रियस्य १, ९, २२
 इति स पुरो तद् ४, ६, ४५
 इति सभामदः पादौ ४, २, ५७
 इति समावचसो १, १०, ३४
 इति समुद्रो वै कामो १, ९, १६
 इति सविहृमसूत ४, १, ४७
 इति स पष्ठमिन्द्रियस्य १, ९, १४
 इति सादयति १, ८, १७
 इति सादयत्या १, ८, १५
 इति सादयेद् ४, ६, ११
 इति सा सह वपट्टकारेण ३, ६, १४
 इति सुपदेवेन १, ८, ५१
 इति सूमो वै नामासुर ४, २, ६४
 इति सुमोऽर्धमिन्द्रियस्य १, ९, ६
 इति सुमवीद् ३, ८, ९
 इति सुवेदस्ति २, ४, ८, १२
 इति सुमपीयेन ४, ६, ६१
 इति श्विग जावाम् ४ २, ५, ६२
 इति स्वा क्षेप १, ८, ६
 इति हव्यवाहमेवेनम् १, ६, ४७
 इतीन्द्रवज्रेणैवास् ०, १, ११
 इतीन्द्रस्याह्वेन २, ४, ४
 इतीन्द्रियं वा इन्द्र ३, १०, २२
 इतीन्द्रो व घृत्सम्भवह ३, ६, ५
 इतीमे एव प्रथयति ४, १, ५९
 इतीयं वा अदितिः ४, १, ८२
 इतीयं वा पृषना ४, २, १४
 इतीलान्ता हि पशव ४, २, ४३
 इतो जडे प्रथम १, ६, ९
 इधमिोवास्ते तेज २, २, १६
 इत्यग्निर्न वै वसुमान् ४, १, १०
 इत्यग्निर्नै सर्वा देवताः १, ४, ६७

इत्यद्यावाकाय ४, ६, २५
 इत्यध्यायुंतां ४, ६, ६
 इत्यध्वयुः पुरो वाच ३, ६, १६
 इत्यनितितांशेताः ४, १, ७७
 इत्यपश्चाद्वात्र ३, ९, १४
 इत्यधिदध्यात् ४, ५, १६
 इत्यन्वाहोस्ततो हि १, १०, ४४
 इत्यभिचरन्त्यादयेत् ४, ५, १८
 इत्यभिमिदध्यात् ४, ७, २१
 इत्यभिमन्त्रयेत् १, ८, ५६
 इत्यरुहं नामासुर ४, १, ६२
 इत्यविदो यज्ञांमिति ४, ५, ७
 इत्यवेक्षेत् १, ८, ११
 इत्यव्यायुकोऽध्वयुः ४, १, ३६
 इत्यध्विनी वै देवानां १, १७
 इत्यसुता आह्वयन् २, १, १७
 इत्यस्मिन्वावेनमेव १, ८, ५८
 इत्यस्यामूर्जमदधात् ४, १, ८०
 इत्यहोरात्रे वै १, ५, ६५, ७७
 इत्याग्नीभ्राद्वा १, ८, २६
 इत्याज्यधामी ५, ४, १, ७२
 इत्यात्मस्त्वस्य ४, १, ९२
 इत्यादित्यान् वा २, २, ४
 इत्यापुरेवासिन् ४, ६, ३९, ५०
 इत्यादिपमेवशास्ते ४, १, ४९, ७, ७
 इत्यासन्नमभि ४, १, १९
 इत्यास्थानादेवेन ४, ६, ३७
 इत्याह जुष्ट तेन ४, १, ६७
 इत्याह तन होत्रा १, ८, ५
 इत्याह भसम् एवा १, ५, ६८
 इत्याह यज्ञो वै ४, १, ५७
 इत्याह रक्षसामपहृत्या ४, १, ४४
 इत्याहवनीयं १, ५, ७०
 इत्याह विसुवन्ता एव ४, ६, ४
 इत्याह्वयत्तन्सा ४, २, २
 इत्युत्तमो ह चेतयति ४, ५, २५
 इत्युद्दति वा आह ३, ६, २०
 इत्युपश्रवत् ४, १, ६९
 इत्युपरिशाप ३, १०, ७
 इत्युपदिष्टावु १, ७, १८
 इत्युजं च यजमाने दधाति ४, १, ३०

हृत्पृक्सामे वा ३, १०, १६
 हृत्पृक्सामे वै सारस्वता १, ८, ५३
 हृत्पृक्वै विश्वात् ५, ४, ७६
 हृत्पृषभस्य कर्णं ४, २, ७६
 हृष्येतान्येवावरुद्धे १, ८, ४९
 हृष्येताभ्य पृषैन २, ५, ८
 हृष्येता वै रुद्रस्य १, ८, २३
 हृष्येते वा पृत्स्य १, ८, ४७
 हृष्येव प्रयात् तां ३ ८, ३
 हृष्येवाह चतुर्मेत ३ ८, ६
 हृष्यप नाव स उपा ७ ४, ६, ५९
 हृष्यीडीश्र वा इमा. १, ५, ५३
 हृष्योपधीनामहिदसायै ४, १, १३
 हृष्यं चर्षो अग्निना २, ३, १६
 हृष्यं वामास्ये हवि. ४, १, २, १
 हृष्यं विष्णुविचक्रमे १, २, ६३, ७, २२६ ४, १, ७४ १२, २१
 हृष्यं श्रेयो मन्वमानो २, १३, ७९
 हृष्यं हविः प्रजनन ३, ११, १०३
 हृष्य क्षत्र दुष्टरमससोजो ३ १६, ५५
 हृष्ये ते हृष्य घृतवत् ४ १२ १८५
 हृष्य घावापृथिवी ४, १४ ९०
 हृष्य नमो वृषभाय ४ १४, १९६
 हृष्यमददाद्रभसं ४ १४ १०१
 हृष्यमहमसुमामुष्यायण ४, ६, ५, ७, १२, १४, ७, २०, ९, २४-३६
 हृष्यमहमसुमामुष्या २, १, १०, ६ ४, ६, ३, ६, ५, १५, १७ ६, ३४
 हृष्यमहमादित्यात् २, २, ३
 हृष्यमह मां चासु २, २, १७: १९
 हृष्य विष्णुभ्यो नमो ४, १०, १३९
 हृष्यु वक्ष परिवदाद् ४, ९, १८२
 हृष्युवक्ष श्वेन ऋतावा २, १२, ११, ४, ९, १८५
 हृष्यं वयं शुनासारम् ४ १०, १४९
 हृष्यं विश्वा भवीवृषभ २, १०, ५१
 हृष्यं वो विश्वस्तरि ४, ११, ९४
 हृष्यं स्तुहि वज्रिगं ४, १४, १७४
 हृष्यं घृणत पशुरि ४, १४, ९३
 हृष्यः स दामने कृत २, १३, ३६

हृष्य सुत्रामा स्वव ४, १२ १२०
 हृष्य सुत्रामा हृदयेन ३, ११, ७७
 हृष्य एषा नेता २, १० ४१
 हृष्यं दुर कवश्चो ३, ११, ५
 हृष्यं नरो नेमं ४, १२ ६७ १४, ६३
 हृष्यं मरुव हह पाहि १, ३, ५५
 हृष्यंमिष्टायिनो २ १३ २६
 हृष्यंमिष्टारा वष्टो १, ३, ९२
 हृष्यं वाजेण नोऽव २, १३, २९
 हृष्यं वाजेणु इम सुता १, ३, २२
 हृष्यंवायु सुवदशा १, ११, २१ २, २, २४
 हृष्यंश्वरस्वानभिमाति ४, १४, १७२
 हृष्यंश्वर आडाऽद्विद्या ३, १५ ७
 हृष्यंश्वर चपालमहि १ २ ९५
 हृष्यंश्वर र्थौतसा २ ७, २१२
 हृष्यंश्वर नु वीर्याणि ४, १४, १८८
 हृष्यंश्वर मन्वे प्रथमस्य ३, १६, ७०
 हृष्यंश्वर रूपमृषभो ३, ११ ८३
 हृष्यंश्वर वज्रांसि २ ६, ३१
 हृष्यंश्वर वज्रो मरुताम् ३ १६ ४०
 हृष्यंश्वर वृष्णो जनिष्ठा ४ १४ १८४
 हृष्यंश्वर वृष्णो वरुणस्य २, १० ४२
 हृष्यंश्वरवौतसि प्रजापत ४ २, १४
 हृष्यंश्वरवापु ३, १० २१
 हृष्यंश्वर इहवा. सचा २, १३ २८
 हृष्यं आपधीरतनो ४ १४, ७०
 हृष्यंश्विभवा स्वा ४ ६ २४
 हृष्यंश्वी अश्वधमाना २ ८ १०
 हृष्यंश्वी आगतं सुत १, ३, ११
 हृष्यंश्वी नवति ४ १०, १२५
 हृष्यंश्वी मिश्रावरुणो ४, १४, २४४
 हृष्यंश्वी रोचना दिव ४ १०, १००: ४ ११ १
 हृष्यंश्वर-वाः पशवः ३, १५, ५
 हृष्यंश्वी परवा ३, ८, ३, ४, १२, २५
 हृष्यंश्व उ एषणा वयं ४, १२ १६३
 हृष्यंश्वरुदराविष्णो स्वा ४, ६, ३०
 हृष्यंश्वरानुष्ट १, ११, २८ ३०, ४ ६ २२
 हृष्यंश्वर स्वा युवद्वय १, ३ ४३
 हृष्यंश्वर स्वा सुपुनन १, ३ १०

हृष्यंश्वर स्वद्वस्य १, ३, ८०
 हृष्यंश्वर वृषेवा हवि. ४, १, २१
 हृष्यंश्वर वाहताय २, ३ २६
 हृष्यंश्वर मन्वुमते २, २, ३४, ५, १०
 हृष्यंश्वर राध-तराय २, ३ २४
 हृष्यंश्वर रैवताय २, ३ ३०
 हृष्यंश्वर वाच - पदत १, ११, १६
 हृष्यंश्वर वैराताय २, ३, ३०
 हृष्यंश्वर वैरुपाय २, ३, २८
 हृष्यंश्वर शाकनाय २, ३, ३४
 हृष्यंश्वर-होमुचा २, २, ३०, ६, ५, ४ ३, ९
 हृष्यंश्वर-वृते २, ३, ३१
 हृष्यंश्वर-दुः सारस्वती १, ११ १८
 हृष्यंश्वर-वर्णा सुवमर्षाय ४, १२, ८४
 हृष्यंश्वर-विष्णुभ्यो स्वा ४, ६ ३०
 हृष्यंश्वर-विष्णु हृष्टिना ४, १२ १२०
 हृष्यंश्वर-धिना मयुज ४, ९ १४
 हृष्यंश्वर-धिनि शतक्रता ४ १२, ४
 हृष्यंश्वर मन्वुना १, ३, ३७
 हृष्यंश्वर मवर नय २ १०, ३०
 हृष्यंश्वर दोऽस्य अयुज वज्र ४, १४, ९७
 हृष्यंश्वर जयति न ४, १२ ७२
 हृष्यंश्वर दीधीचा अस्थमि २, १३, २३
 हृष्यंश्वर दीधीचा चक्षमा २, १३ २७
 हृष्यंश्वर देवाग्नाम्बरं ४, १४, १८३
 हृष्यंश्वर द्वावानामधिवा ४, १४ १७२
 हृष्यंश्वर द्यौश्च्युत ४, १४, ९४
 हृष्यंश्वर भभूव प्रक्षणा ४, १४, ९६
 हृष्यंश्वर यल २ रितिवार ४, १४, १८
 हृष्यंश्वर भूतस्य सु-नसर ४, १४, ९७
 हृष्यंश्वर मदाय वापुष ४, १२, १०७
 हृष्यंश्वर यल २ वधपय ४, १४ १८०
 हृष्यंश्वर यतोऽवमितस्य ४ १४ १००
 हृष्यंश्वर राता जगत ४, ११, १०३
 हृष्यंश्वर वृषं वज्रग ४, १४ ९५
 हृष्यंश्वर युप्रमत्तर ४ १४, १७८
 हृष्यंश्वर वृषमद-म ३ ३ ९
 हृष्यंश्वर वै प्रयाण ४, २, १९

इन्द्रानार वा दत्तं हिमा १,५,२०
 इन्द्रानो अग्निं वनवत् ४,१४,१३६
 इन्द्रं यज्ञं वधेयम् ४,१४,१८१
 इन्द्रं यज्ञमग्निना ४,१२,१८३
 इन्द्रं यज्ञमिदं वचो ४,११, १३७,
 १०,४
 इन्द्रं यम प्रमत्तरा ४,१४,२३२
 इन्द्रं स्तोममर्हते २,७,४३
 इन्द्रो नो यज्ञममृतं ४,१३,२८
 इन्द्र इन्द्र इन्द्र स्वर्गोऽयति ४,१३,२२६
 इन्द्रमु पु यमस्माकं ४,१,१११
 इन्द्र मा हिंसीद्विषाद् २,७,२४४
 इन्द्र मे देव सवित २,७,८
 इन्द्र मे वरुण १,०,४९,१०४,१४,२५२
 इन्द्रमसा आशुये २,३,१७
 इन्द्रा लुप्तानां युध्मदा ४,१४,४४
 इन्द्रो धियं चिक्षामास्व १,२,१५
 इन्द्रान्मे मित्रावरुणौ १,५,६२,६५,७६
 इन्द्रामगुभ्यम् ३,१२,१
 इन्द्रामिन्द्र इस्वद्युति २,७,१६३
 इन्द्रा रुद्राय तवसे २,१,३७
 इन्द्रे त्वं मरुतो ४,१४,२६६
 इन्द्रे हिरण्यवर्णा २,१,५६
 इन्द्रो अग्ने वीरतमानि ४,१०,२४
 इन्द्रो ते पक्षा अजरी २,१२,१०
 इन्द्रो देवो जायमानो ४,१६,४३
 इन्द्रं विवृष्टिर्धत् ४,१०,२०
 इन्द्रं यं कर्तृणां ३,७,३
 इन्द्रं यन्मोभिस्विमन्वा ४,१४,१०३
 इन्द्रायम आसीदतो ४,१,११
 इन्द्रयस्त्रायुरसा २,६,३६,४,४,४
 इन्द्र ते शुक वृत्तिर्दं १,२,३०
 इन्द्रमेव सा या प्रथमा २,१६,७३
 इन्द्रयज्ञसे प्रथयस्व २,७,१११
 इन्द्रावती धेनुमती १,२,६४
 इन्द्रान्दा रुद्र ४,२,४२
 इन्द्रान्दे ४,२,५
 इन्द्र अर्जं विवीहि ४,१,१३९
 इन्द्रमूर्धे महामि २,७,१८७

इन्द्रे स्वा सुभूताय १,१,१
 इन्द्रे स्वोपावीरस्युपो १,२,१०१
 इन्द्रे विवीहि ४,१,१३५
 इन्द्रे राधे रमस्व १,८,४८
 इन्द्रोऽसि स्वोपोऽसि ४,६,५३
 इन्द्रकर्तारमध्वरस्य २,७,१९४
 इन्द्राहोत्रीयं साम गाय ४,१,१८७
 इन्द्रो यज्ञो अगुभि १,४,१०२,१२,१५
 इन्द्र इवधारमग्रियं ४,१३,७२
 इन्द्रे स्वा भूर्धां चरेद् ४,११,११८
 इन्द्र प्रजा विश्वरूपा ४,२,६६
 इन्द्रेह यः स्वतवसः ४,१०,८२
 इन्द्रेव श्रेयं पृथि १८,५७
 इन्द्रेवामि अधिधारया २,१२,२८
 इन्द्रानो चङ्गिर्मसाग्निं २,१२,३८
 इन्द्रितो देवैर्हरिवां ३,११,३
 इन्द्रे अग्निं विपश्चित ४,११,३६
 इन्द्रे अग्निं वनवस ४,१४,१५०
 इन्द्रवश्रासि वनशश्रासि ३,१६,१९
 इन्द्राना वायाणाम् ४,१,२४९
 इन्द्रानाय परस्वता ३,१४,१०
 इन्द्रानाय प्रहृतिं वस्ता ४,१४,१८
 लुक्षाप्राय वताप्राय २,१३,१४; ४,
 ११,११२
 उक्षा समुद्रे अरुणः २,१०,५३
 उक्षा कृणोतु कारया २,७,६६
 उग्र पर्येद्गाष्टभृत् ४,१४,२५१
 उग्रश्च भीमश्च ४,२,२६३
 उग्रा दिशामभिभूतिः ३,१६,५२
 उग्रशुष्मा भोगधीनां २,७,१७५
 उग्रधयस्व वनस्पते १,२,७६; ४,१३,३
 उग्रं मा ग्यन्तु देवयन्त्रीः ४,१३,७५
 उग्रं देवा अवहित ४,१४,३१
 उग्रं नोऽहितुं प्रयः १,६,३३
 उग्रं नो देव देव ४,११,१२८
 उग्रं नो प्रहन् इविप ४,११,४४
 उग्रं मुन्यन्तु जन्तया ४,१०,६५
 उग्रं माता महिपमन्व ४,१२,१३०
 उग्रभेनान्मुन्यन्ते ४,५,८

उग्रं श्रवस आ ४,१,३०
 उग्रं स्माऽस्व द्रवतस्तु १,११,१४
 उग्रं स्वा नः सरस्वती ४,१४,१८
 उग्रा नो मित्रावरुणा ४,१,१९६
 उग्रं न विश्वा भूतानि २,१,२१
 उग्राम महते सौभगाय २,७,२३
 उग्रानाय स्वाङ्गिरसाय १,१,१३
 उग्रिच्छं वृद्धी भवोर्ध्वां २,७,७२
 उग्रिच्छं ब्रह्मणस्पते ४,१,४, १२,१६
 उग्रसन्नयज्ञो वा षष्ठ ३,२,११
 उग्रक्रीडं द्विभ्योदा २,७,२४
 उग्रं तव तद् १,६,३
 उग्रं तिच्छं प्रत्यातनुष्व २,७,२०७
 उग्रं शुचयस्तव १,५,१४; ४,१२,११५
 उग्रुता नामास्यजेन २,८,३१
 उग्रुतो न वचो ४,१२,१७१
 उग्रं वै वृष्टः पाप्मा २,४,१६
 उग्रश्राद्धो जेदश्वजिद् २,७,१६२
 उग्रस्य शुष्मान्जानोः ४,१,२०८
 उग्रं प्रजाया वसुभिः १,८,१२
 उग्रायुषा स्वायुषो १,२,३७
 उग्रो वी दिक् दारदत्तु २,७,२५२
 उग्रो रतामवरा ४,१०,१४०
 उग्रो रयवा मरुतः २,४,३१
 उग्रु तिच्छं स्वध्वर २,७,४८,४,१,१९९
 उग्रुत्तमं चरण १,२,११८; २,७,१०२;
 ४,१०,१०६; १४,२५४
 उग्रुत्तममस्तभान्दा ४,१४,३२
 उग्रुत्तं मधुमत्तमा १,३,१२०
 उग्रुत्तं चित्रम् ४,१,१८९; २०१
 उग्रुत्तं ज्ञातवेदं १,३,१००
 उग्रुत्ता विश्वे देवा २,७,११८; १०,४४
 उग्रुत्तमुत्तर नयामि २,१०,३६
 उग्रुत्तमुत्तर नयेति ३,३,१०
 उग्रुत्ता बाहून्तति २,७,१०
 उग्रुत्ताभश्च विनामद्व १,१,४०
 उग्रुत्तस्यस्वामो प्रति २,१०,२२
 उग्रुत्ताः स्व १,८,१०
 उग्रुत्ताः राज्ञः ४,४,१

एव चः हवोमो मरुत ४, ११, १३
 एव वज्रस्तेन मे २, ६, ४०
 एव वै प्रजापती १, ६, ४३
 एव स्व जाजो क्षिपणिं १, ११, १३
 एवा युष्माकं विवर १, १०, १४
 एव्य पु प्रवाणि ते ४, १२, ३
 ऐन्द्रमेककपाल २, २, ३३
 ऐन्द्रमेकादशकपाल २, १, ९
 ऐन्द्रानमेकादशकपाल २, १, ११, ८
 ऐन्द्राचार्यस्वायं २, १, २२
 ओं धावय १, ४, ४८; ४, १, ६६, ९,
 १३०
 ओजसे यलाय त्वोद्योत १, ६, १८
 ओजस्तदस्य तिथिय १, ३, ८८
 ओजिष्ठ ते मध्यतो ४, १३, ३९
 ओजोऽसि सहोऽसि २, १, २०
 ओमे सुध्वन्द्र विवरे २, १३, २२;
 ४, १२, ११२
 ओमासश्रपणोद्यतो १, ३, ५३
 ओमिन्द्रवन्धः प्रचरत ४, ९, ४५
 ओपधयः प्रतिगृभीत २, ७, ५६
 ओपधयः प्रतिमो २, ७, ५७
 ओपधया उप मा १, २, १७
 ओपधीरिति मातर २, ७, १६९
 ओपधे प्रायस्तेन १, २, २, ९०, ११०,
 ३, ९, ३
 औंश्च्युवच्युचिम् ४, ११, ६७
 क इदं कसा अदाय १, ९, १५
 कः सिन्दुकार्का चरति ३, १२, २५
 ककुम्भ रूपं वृषभस्य १, ३, ९९
 कण्वा इव भृगवः १, ३, १२१
 कदा चन. मनुचस्तुमे १, ३, ७१
 कदा चन स्तीरमि १, ३, ६९, ५, ४१
 कद्विण्यासु वृधमानो ४, ११, १११
 कमु रिन्दस्य सेवयाधे. ४, ११, १३३
 कया न दिचय २, १३, ६६; ३, १६, ६८;
 ४, ९, २५०
 नया शुभा मययमः ४, १६, ७९

कल्पेतां छावापृथिवी १, ६, ३७; ०, ८,
 २५, २८
 कवरेत्यो न व्यचस्तवी ३, ११, १७
 कस्वा मत्तो मदानां २, १३, ६७; ४, ९,
 २५१
 कस्य प्रह्लाणि जुजुषुः ४, ११, ८०
 काण्ढारकाण्डाप्ररोहन्वी २, ७, २१४
 कामं कामदुषे धुक्व २, ७, १८८
 कामो हविषा भन्दिष्टो १, २, २६
 काम्याये स्वाहा ४, २, ८
 काय स्वाहा कस्य स्वाहा ३, १२, ७
 काष्ठां गच्छ १, ११, ९
 का सिन्दुसांश्च पूर्वचित्तिः ३, १२, २७
 किं सिन्दुसांश्चिष्टा २, १०, १७
 किं स्त्रिद्वनं क उ स २, १०, १६
 कितवासो यद्विहितुनं ४, १४, ४०
 किं ब्राह्मणस्य पितरं ४, ८, २
 किमिते चिष्णो परिचक्षपं ४, १०, ३१
 कुतस्वमिन्द्र माहिनः ४, ११, ८१
 कुत्राचिद्यस्य समृते ४, १२, ८८
 कुम्भो वनिष्ठुर्जातिता ३, ११, ७९
 कुम्भ इति नृयाला ४, २, ६३
 कुम्भसा आयुः ४, १४, २२६
 कुलायिनी घृतवती २, ८, ४
 कुवलसकतुभिराशिन २, ३, ४८
 कुविसु नो गृहृषे ४, ११, १३८
 कुविद्गुग नमसा ये ४, १४, २०
 कुविद्गुग नाना दि वाम् ३, ११, ५५
 कुविद्गुग यममत्तो १, ११, ३१; २, ३, ४
 ०, ३, १२, ३८
 कुहूमहः सुकृत ४, १२, १५७
 कुहूर्दीवानामस्तस्य ४, १२, १५८
 कुण्ठय पाज. प्रतिदि २, ७, २०४, ४, ११,
 ११४
 कृत्तिका नक्षत्रम् २, १३, १०३
 कृत्वाय सा महीसुखां २, ७, ६८
 कृषिं सुसस्यामुकृषे १, २, १८
 कृष्णप्रोवा आग्नेयाः ३, १३, ११, १४,
 १६, १७, १९, २०
 कृष्णं नियान् हरयः ४, १२, १४०

कृष्णशीर्षाग्नेयो ४, ७, १५
 कृष्णा भीमा पूषा ३, १३, १५
 कृष्टे वपति कृष्टे ३, २, ७
 केतुं कृष्णव्रकेतव ३, १६, ३०
 केनेत्याभ्यां ब्राह्मणाभ्यां ४, ८, ३
 केनादमधु वपते ३, ६, २
 केशिन २ वैदार्य गन्धर्वा १, ४, ६०
 को अदा वेद क इह ४, १२, १९
 को अद्य मुकृते ३, १६, ६९
 को तु वां मित्रावरणा ७, १४, १४१
 को म्वत्र मरुतो मामहे ४, ११, ९१
 को विराजो मिथुनरवं २, १३, ७२
 क्रतुं देवानां महिमा २, ७, २३२
 क्रमध्वमगिनना नाकम् २, १०, ५६;
 ९, ३, ११
 क्रीड्य वः शर्षो ४, १०, १२२
 क्वश्रयानि नो सख्या ४, १४, १२५
 क्वश्रया वो मरुतः ४, ११, ८४
 क्षनं धारय ४, ९, १४३
 क्षत्रय योनिरिति २, ६, २५, ४, ४, ३
 क्षत्रेणान्ते स्वेन २, १२, २९
 क्षपो राजन्तुत एतान्ते २, ३, ५१
 क्षेप्रय पतिना वयं ४, ११, ११
 खड्गो बंधदेवः ३, १४, २१
 गच्छ एवं भगवान् २, ९, ५७
 गणानां एवा गणपति ३, १२, ३१
 गयस्त्वानो अभीवहा ४, १०, ९९;
 १२, ९८
 गर्भो अरुषोपधीनां २, ७, २२५
 गर्भो देवानां जनिता ४, ९, ८६
 गवयमारण्यमनु ते २, ७, २४५
 गायत्रं छन्दो अनु १, ३, १२२
 गायत्रमिति ४, ९, ११५
 गायत्री छन्दः प्रपद्ये ४, ९, ४०
 गायत्री त्रिष्टुप जगती ३, १२, ३३
 गायत्रीऽसि ४, ९, २१, ७२
 गायत्री वै देवानां ४, ७, १
 गिरा वज्रो न संभूतः २, १३, २२
 गीर्भिविद्यः प्रमति ४, १३, ६२
 गृध्रः सुवर्णः कुणवं ४, ९, २३१

गृहमेधासा आगत ४, १०, ११७
 गोत्रमिदं गोविन्द २, १०, ४०
 गोनामैः सपथ्यज्ञया ४, २, ७
 गोमिर्न सोममश्विना ३, ११, २३
 गोमं अग्नेऽश्विनं अश्वी १, ४, २५
 गोपदसि प्रत्युष्ट १, १, २
 ग्रास्व्याकृन्तकपत्नी १, ९, ११
 ग्रावभ्यः स्वाहा ४, ९, १४
 ग्रीष्मेण ऋतुना ३, ११, १२५
 घर्मः शिरस्त्रयम् १, ६, ३५
 घर्मं वा तेऽन्तरिक्षे ४, ९, १६०
 घर्मं वा ते दिवि स्रुया ४, ९, १५९
 घर्मं वा ते प्रथिव्या ५, ९, १६१
 घर्मस्य यज ४, २, १३२
 घर्माय संश्व ४, ९, १०६
 घर्मैतच्छेऽन्नमेतत् ४, ९, १७६
 घृतं च वै मधु च ४, १, ७३
 घृतं न घृतं तन्नरेषा ४, १२, ११६
 घृतवती भुवनानाम् ४, ११, ३४
 घृतवत्सं कुलायिन १, ४, २३
 घृतवन्तः पावक ते ४, १३, २९
 घृतस्य पन्थाममृतस्य २, ३, १४
 घृतस्य यजत्येव ४, ७, २
 घृतेन चाकाष्टयित्री १, २, ७८, ९४, ११२
 घृतेन सीता मधुना २, ७, १६०
 गन्धि वा पवत्सोम ५, ८, ६
 चक्षुर्नो धेहि चक्षुपे ४, १२, ११६
 चक्षुपः पिता मनसा २, १०, २३
 चतुर्हृदीयमाजं ३, ७, ७
 चतुर्धावारि रती सौमो २, ८, १७
 चतुर्दोममदध्याया २, १३, ७६
 चत्वारि श्रद्धा प्रयो १, ६, २८
 चितः स्य परिचितः ३, ५, ३; ४, १, ५१
 चितिं जुहोमि मनसा २, १०, ६८
 चितं च चित्तिम् १, ४, ७१
 चित्तिः सुकृ चित्तमागव १, ९, १
 चित्पतिस्रवा पुनातु १, २, ८
 चित्र आदिवानामुद्यो ३, १४, २०

चित्रं देवानामुदगा १, ३, १०१, ४, १४,
 ५६
 चिदसि ४, ९, ६१; २१०
 चिदसि तथा देवतया २, ७, १३९
 चिदसि समुद्रयोनिः ४, ९, १८४
 चतुर्णुत्वा वाक् ४, ९, ३७
 छन्दस्त्वती उपसी २, १३, ७४
 छन्दाऽसि वै यज्ञाय २, ५, ९
 छन्दाऽसि वै वरुणस्य २, ३, ११
 जगृहा ते दक्षिणामिन्द्र ४, १४, ६४;
 १०८
 जङ्गाम्यो पद्मवक्त्रे २, ११, ७०
 जनस्य गोवा अजनिष्ठ २, १३, ३७
 जनिष्ठा उग्रः सहसे १, ३, ५७
 जनिष्य हि जेन्वो अमं २, ७, ४१
 जरि चेतोदभिसिपि ४, ९, १९८
 जागतमसि ४, ९, ७४
 जागतानि ४, ९, ११७
 जागतोऽसि ४, ९, २३
 जातो जायते सुविनाशे ४, १३, ७
 जिह्वा मे मद्र ३, ११, ६५
 जीम्वरयस्य भवति ३, १६, ३१
 जीवा नाम स्य ता इमं ४, ८, ११
 जुपस्व सप्रथमम् ३, १०, २, ४, १३, २७
 जुपाणा निरंतिवेषु २, ६, १
 जुपाणेनाम् आग्रयमाणा ३, ७, २
 जुपाणो अत्पुत्राजस्य १, २, ८३
 जुपाणो ऋषिर्हिरिवासा ३, ११, ४
 जुहोमि संसाधिं ३, १, १
 जुहोमिष्ट्या ४, १, ८७
 जुष्टं देवेष्वो हस्य १, २, ११४
 जुष्टो दमूना भवितिः ४, ११, २
 जुष्टो चापो भूयासं १, ३, ७
 उजोतिषे हिंक्रु ४, २, २८
 उजोतिष्मतीं स्वा साद्वामिने ३, १३, १०२
 उजोतिष्मती. प्रतिमुद्यते २, १३, ८४
 उजोतिष्मन्भवति ४, २, २१
 त्त्वं मग्नीचीकृतयो ४, १४, ७५
 त्वत्सदाधो यतयुच ४, १०, ७
 त्वद्वि सधन्तो ४, १०, ६६

त्वद्वि सधन्तो ४, १०, १२४
 त्वं भायजन्त इविणा २, १०, २५
 त्वच्छुर्देवहितं ४, २, २२२
 त्वच्छुर्मुखाय विमहे २, ९, ७
 त्वं शश्वोरश्वुमीमहे ४, १३, ७०
 त्वज्जलनाय विमहे २, ९, ११
 ततो वा सोमोऽपरिष्यत् २, ४, ३
 त्वं करायाय विमहे २, ९, ६
 त्वं कुमाराय विमहे २, ९, ५
 त्वं केनवाय विमहे २, ९, ८
 त्वं परमामाय विमहे २, ९, १३
 त्वं पुनरपिदपाति २, ६, ५
 त्वं पुरुषाय विमहे २, ९, ३
 त्वं प्रजापतिरुवा ४, २, २२
 त्वयजवाय विमहे २, ९, १२
 त्वावा यामि मरुगा ३, ४, १६, ४, १४,
 २५३
 त्वावा याम्यग्निना ४, १०, ५०
 त्वास्वितुर्वीर्यं भर्गो ४, १०, ७७
 त्वासु वा मिश्रावरुणा ४, १४, १४२
 त्वं सुवस्य देवस्य ४, १०, ५४
 त्वं सुवस्य भद्रा अथा ४, १२, ९
 त्वं सोमराजाय विमहे २, ९, १०
 त्वदधिना निपया ३, ११, ७४
 त्वदस्य मियममि पापो ४, १२, २२
 त्वदस्य रूपममृत ३, ११, ७३
 त्वदिन्द्रा उदात्रत् ४, २, १६
 त्वद्विष्णोऽप्याय विमहे २, ९, ४
 त्वं सुहस्पतिरुदात्रतेषा ४, २, १८
 त्वज्जास्कराय विमहे २, ९, ९
 त्वदिष्णोः वामं पद २, १, ९९
 त्वन्नपाच प्रुचिमता ३, ११, ११४
 त्वन्नपाचतुयो २, १२, ३६
 त्वन्नपाच पथ ऋतस्य ४, १३, १२
 त्वन्नपाच सं पयो ३, १६, १८
 तं एवा यव २ सुऽपयो ४, १३, ५३
 तं एवा सुभच देवा ४, ६, ४८
 त्वद्वस्तुर्गिरमद्वं २, १२, ४४
 त्वद्वस्तुर्गिरमप ४, १३, ७३
 तं नेमिद्वमयो यथा ४, ११, १३३

देवीरापः शुद्धा सूर्यं १,१,२९
 देवीरापो अयां नपाद्य २,३,५,२,६,१७
 देवीरापो मधुमतीः २,६,१८, ४,४,२
 देवेभ्यः प्रातर्यावभ्यो ४,५,११
 देवेभ्यो जुष्टमिह ४,१ १०
 देवेभ्यो यनस्यते ४,१३,६३
 देवेभ्यो या अग्नि ३,४ १८
 देवेभ्यो वै मनुष्येभ्यः ४,५,१०
 देवो देवानां पवित्र १,३,१५
 देवो देवानाममलः ४,९ ९१
 देवो वाः सविता २,६,२१; ४,१,४६
 देवो वाः सवितापुनासु १ १ १३
 देवो वो द्रविणोदाः २,१३,४८
 देहि मे ददामि ते १,१०,९
 देवीं धियं मनामहे १,२ २३
 देव्या भिमाना मनसा ३,११,७
 देव्याय धात्रे वेष्टे २,१० ४७
 देव्या होतारा ऊर्ध्वम् २,१२,४२
 देव्या होतारा प्रथमा ४,१३,१८
 देव्या होतारा भिपजा ३,११,२१९
 दोषा वस्तोर्नमः १,८,३९
 दोक्षा च ते दुग्धभृच्छो १,६,११
 द्यां गच्छन्त रूपं १ ३ १०२
 द्यावा नः पृथिवी ४,१० ८६
 द्यावापृथिवीभ्यां त्वा ४,९,११८
 द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा ४,९,१४८
 द्यौः पितः पृथिवी ४,१४,१४९
 द्यौः समित् ४,९,२२९; २३७
 द्यौरसि पृथिव्यसि १,१,८
 द्यौरासीत् पूर्वचित्तरथ ३,१२,२८
 द्यौरस्ते पृष्ठ पृथिवी २,७,२२
 द्रव्यस्य रश्मिः पृथिवी २, ५, १५,
 ७,२००
 द्रावे अभ्यसस्यते २,९,३६
 द्रुपदादिवेभ्युमुवानः ३,११,१११
 द्रुपदे त्वं नृपदे २,१०,९
 द्रव्यः सारिणामुतिः २,७,७९
 द्वादश मासाः सव्यसरः ४,६,४६
 द्वादश रात्रोः सायं १,८,३३

द्वात्रो देवीरन्वस्य २,१२,४०
 द्विपदा या चतुष्पदा ३,१२,३४
 द्विमोधाः २,४,९
 द्वे दुष्टन्वसिहोत्राय १,८,२८
 द्वे सुक्ति अश्विनवं २,३ ४४,३,११,१०२
 धन्वना गा धन्वनाजि ३,१६,३२
 धर्ता दिवो रजतो ४,२,९०
 धर्तां दिसां क्षत्रमिदं ३,१६,५६
 धर्मसाय स्वाहा ३,१२,१४
 धाता ददातु दासुषं ४,१२,१६०
 धाता दधातु नो रयिं ४,१२,१५९
 धाता रातिः सविवेद १,३,१०७
 धामानि प्रिय देवानाम् १,१,१८,४,
 ३२, ३९
 धास्रो धास्रो राजसितो १,२,११७,
 ३,११,१०८
 धारयन्त आदित्वासो ४,१२,७; १४,
 २००
 धिय इन्वानो धिय ४,९,१७९
 धियं पूषा जिन्वतु ४,१४,९
 धृत्वा वसन्ताय ३,१३,२३
 धृत्सि ध्वर ध्वरन्त्य १,२,४१
 ध्रुवक्षिप्रिर्ध्रुवयोनिः २,८ ३
 ध्रुवं त्वा ध्रुवक्षितिम् ४,३,३६
 ध्रुव ध्रुवेण ऋषिषा १,३,४८
 ध्रुवा असदन्वस्य १,१,३३
 ध्रुवा दिसां विष्णुपत्न्य ३,१६,६६
 ध्रुवा इहीय ध्रुवोऽसि २,३,७
 ध्रुवोऽसि ध्रुवक्षितिः १,३,४७
 नृकृतिं कर्मणा ४,११,५१
 नक्तोपासा २,७ ११४; २२८
 नक्तोपासासि सहसाक्ष २ १०,६१
 नक्तोपासा समनसा २ ७ ९४
 नक्षत्राणां सकाशात्मा १,२,२२
 न तं विदाय च इमा २,१०,३०
 न त्वां अन्यो दिव्यो २,१३,६३
 न दक्षिणा जिचिकित् ४ १४,१९९
 न पुरा सूर्यलोदेवोः १,६,५०

नम आशुपेयाय २,९,३२
 नम इषुहृन्वयो २,९,३०
 नमः सु ते विद्मते तिमतेजो २,७,१४६
 नमः स्वर्भ्यो ३,९,९; ११
 नमः शिखिपद्मे च २,९,३४
 नमस्त आताना १,२,१०९
 नमस्ता आशुघायाना २,९,३३
 नमस्ते अग्ना ओजसे ४,११,१३६
 नमस्ते रुद्र मन्यव २,९,१४,४,१२,१८
 नमस्ते हरसे शोचिषे २,१०,८
 नमो तदुपद्रुमिभ्यः ४,२,३८
 नमो अस्तु रुद्रेभ्यो २,९,५३
 नमो अस्तु सपेंभ्यो २,७,२०१,
 नमो गिरिकेभ्यो २,२,३५
 नमो हुन्नुभ्ये च २,९,३३
 नमो नीलकण्ठाय २,९,२२
 नमो ब्राह्मणेभ्यो २,९,३१
 नमो मदिस्रे चक्षुषे २,५,१३
 नमो मित्रस्य वरुणस्य १,२,४५
 नमो वाचे नमो वाचस्यते ४,९,३९
 नमो हिरण्यवाहवे २,२,२९
 न यजमान रिप्यसि ४,११,५०
 न यूरमष्टेपना ३,९,२
 नारात्मः प्रति ३,११,२
 नारात्मस्य महिमानं ४,११,२३
 नारात्यो अग्निः २,१२,३७
 न वा पृथग्भ्रयसे १,२,१०६
 नवैते प्रातरग्रहा ४,६,१
 नवो नवो भवति ४,१२,३८
 नदि तेषाममा सर्वा १,५,३६
 नाना हि वां देवहितं २,३,४३
 नाम्ना पृथिव्या २,७,८५
 नामिभं चिचं विज्ञान ३,११,६८
 नामानि ते वातकवो ४,१२,६२
 निष्क्रमण निपदन २,१६,१५
 निष्क्राम्या स्थ देवध्रुव १,३,८
 निष्क्राम्योत्तरं त्वा १,१,३१
 निषायो वा३ निषायो ४,९,२२४
 निष्क्रोऽसि इन्वहं १,५,४३
 निर्दग्धं रक्षा इति ४,१,५०

तन्मरुता उदाजन्त ४ २,२०
 तन्मिप्रथम वरुणस्य ४,१४,५४
 तपो योविरसि २,१३,१५
 तपो योविरसोति ३,२८
 तप्रायनी मेऽसि १,०,५८
 तमस्त्रेता युवतयो ४,१०,१५
 तमिन्द्रं प्रथम क्षमा २,१०,२८
 तमिन्द्र पशवः सचा ३,११,१६
 तमिन्द्रः वाज्यामसि ०, १३, ३०,
 ४,१०,१२७, १२,७०
 तमु त्वा दध्यद्दुषि २,७,३६
 तमु त्वा पाप्यो घृषा ० ७,३७
 तमो वै स्वर्गं लोकम् ३,३४
 त पत्नीमिस्तुगष्टे २,१२,६७
 त प्रालया पूर्यथा १,३,३३
 त मनेवन्त सुकुनु ४,१०,७०
 तया देवतयाङ्गिरस्वद् २,८,१९
 तरुगिर्विश्वदत्तौ ४ १०,१५२
 तव अनास आशुषा २ ७,२०५
 तवेदः विश्वमभित ४,१४,६५
 तवेमे लोकाः प्रादिसो ४,१४,१४
 तस्ना अर गमामर ७,७६,४,२,२४८
 तस्मै नूनमभिधवे ४,११ १३२
 तस्मै विधेम हविषा १,२,५२
 तस्य ते पवित्रपते १,२,१०
 तस्य ते वसन्तः शिशो ४,९,२१७
 तस्य मा यज्ञस्येष्टस्य १,४,११
 तस्य वयः सुमती ४,१२,१२१
 ताः सवित्रुर्वैश्वस्य २,१० ४४
 ता अस्य नमसा सहः ४,१२,१०२
 ता अस्य पृथनायुवः ४,१२,११०
 ता अस्य सूददोहसः २,८,२
 ता ते यामाः युद्धमसि १,२,१६
 ता नास्तया सुवेसासा ३,११,३४
 तानि नोऽवन्तु यानि न ४ ९,४१
 ता नो हिन्वन्तु सावये ४,२,७१
 ता भिषया सुकर्मणा ३,११,३५
 ता वैश्वदेव सृष्टा १,१०,३०,३५
 तासामयः योविरस्य ४,२ ७८,८१,८४,
 ८७

तिमममायुधः वीक्षितः ३,१६,८१
 तिग्मायुधो तिग्महेतो ४,११,५७
 तिष्ठमिधर्मो विभाति ४,९,२०७
 तिष्ठस्येधा सास्वती ३,११,२०
 तिस्रो जिह्वस्य समिध १,३,१५
 तिस्रो दवीरिडा मही ३,११,१००
 तिस्रो देवीर्वाहिनः २,१०,४३
 तिस्रो देवीर्हविषा ३,११ ८
 तिस्रो भूमीर्धारयः ४,१४,२०१
 तीक्ष्णघोषान् कृण्वते ३,१६,३७
 तुषोऽति जनधाया १,३,३६
 तुभ्य भवति क्षितयो ४,११,१०७
 तुभ्यः श्वेतम्यमिगो ४,१३,३१
 तुभ्यः स्तोका घृण्युगो ४,६३,३०
 तुभ्येदमाने मधु २,१३,३९
 तुसीयो यज्ञो यज्ञ २,१०,५०
 ते अस्य योपमे दिव्ये २,१२,४१
 ते आचारन्ती सममेव ३,१६,३४
 तेजः पशुनाः हविः ३,११,८७
 तेजिष्ठा यस्यासतिः ४,१४ ०१२
 तेजोऽसि तेजोऽजुषेहि ४,२,१२३
 तेन वपैस्व चाप्यायस्व ४,२,१७७
 ते नो अर्चन्तो ह्यन १,११,१२
 तेभिर्वाजः वाजयन्तो १,४,८१
 ते वै चतुर्होतारो १,९,४
 ते वै शो भूवे वृत्रः १,१०,४०
 ते वै स्वर्गन्तोऽयुवक्षतो १,९,१७
 तेषाः मा उभयेषामिन्द्रः १,१०,४१
 ते हि दुष्टासो भद्वि १,५,३७
 तौ वृष्टश्चैवापश्चामयता ४,८,४
 तौ सह चतुर पद ३,१२,३२
 तनास्य हविषो यज १,२,१०४
 त्वान्तु शत्रिय अज ४,१२,५
 प्रयस्त्रिः शत-तवो यः १,७ ५,८,५९
 नया देया पृथादश ३,११,६२
 नाराः तमिन्द्रमवित्ता ४,९,२५ ३,१२,५१
 त्रिःशतस्वसाया २,१३,८३
 त्रिःशतदामा विराजति १,६,७
 त्रिष्टुहर्वी पुरस्तात् ३,२,११

त्रिरगिर्वेडमिडस ४,१२,१२५
 त्रिराह पवते घृषा ४,१२,१२६
 त्रिरैव पृथिवीमेव ४,१४,६२
 त्रिर्मायाः २,४,१४
 त्रिषोषाभ्युत्थि तव जातवेदः ४,११,
 २५, १२,१३१
 त्रीमलमुद्रामलमस्तृपत् २ ७,२२४
 त्री रोषना दिव्या ४,१२,८
 त्रैभूमसि ४,९,११६
 त्रैभुमोऽसि ४,९,२२,७३
 त्र्यम्बकः यजामहे १,१०,२५
 त्र्यवयो गावश्चै पञ्चा ३,१३,२१
 त्र्यः पयिष्ठ द्युगुणो २,१३,८७
 त्र्यः सपरान्त पृतनाम् ४,१२,६०
 त्र्यः सुतस्य पीतये ४,१२,१७३
 त्र्यः सोम ऋतुभिः ४,१४,३
 त्र्यः सोम तनुकृण्वो १,२,८२
 त्र्यः सोम विरुभिः ४,१०,१३५
 त्र्यः सोम प्रचिकितो ४,१०,१३३
 त्र्यः सोम महे भग ४,१०,१३२
 त्र्यः सोमासि सत्यति ४ १०,२१३,३७
 त्र्यः ह यद्यपिष्ठव ४,११,१२९
 त्र्यः हिमन्तो अभिभूयोजा ४,१२,८०
 त्र्यः ह्यो अग्निना ४,१०,५१
 त्र्यः ह्यने प्रथमो ४,१३,४७
 त्र्यः च सोम नो यदो ४,१२,१६७
 त्र्यः तनुश्व सेतुगग्ने २,१३,१०६
 त्र्यः दूतस्वयु नः ४,१० ९७
 त्र्यः न सोम विश्वतो ४,१०,९,७४,
 ११,१२६
 त्र्यः नो अग्ने ४,११,४८
 त्र्यः नो अग्ने वरुणस्य ४,१०,१०८,
 १४,२५६
 त्र्यः नो अग्ने सनपे ४ ११,१९
 त्र्यः नग्ने गृहपतिस्व २,१३,४७
 त्र्यः नग्ने सुमिस्वमा २,७,२९
 त्र्यः नग्ने पुरीष्यो रथिमात् २ ७ १४२
 त्र्यः नग्ने वृहद्भयो ४,१२,१६५
 त्र्यः नग्ने वीरयवो ४,१०,२१

स्वामने व्रतपा अमि १२, २८, ४१ १०, ५६
 स्वामने व्रतभृत् ४, ११, १०४
 स्वामने शोचिषा ३, १६, ८४
 स्वामने सप्रथा अमि ४, १०, ४५
 स्वामने सूर्यवर्षा अमि १, ५, १८, ४९
 स्वामयो वि कुरो ४, १४, १९२
 स्वामिन्द्रास्यधिराजस्व ४ १२, ४२ ७५
 स्वामिमा ओपधीः सोम ४, १४ ५
 स्व भगो ना आ हि ४, १०, २२
 स्व मह इन्द्र तुभ्यं ह ४, ११, १८
 स्व मानेभ्य इन्द्र ४ १४ १८५
 स्वया वयं सप्रश्नस्यार्षो ४, ११, १२३
 स्वया हि न पितरः ४, १०, १३४
 स्वष्टा गुरीषो भक्तुव ३, ११, १२१
 स्वष्टा दधदिन्द्राय ३, ११, ९
 स्वष्टा पत्नीभिरनु ४, १४, ११६
 स्वष्टा पत्नीभिरिह नः ४, १४ ११४
 स्वष्टा रवो सुवचस्य ४, १४, ११८
 स्वष्टा वीर देवकाम ३, १६, २५
 स्वष्टा वीर्यश्रीं वरुणस्य २, ७, ४२
 स्वाष्टमन्तरवा सपेम ४, २, ०
 स्वाष्टं वर्षन्ति क्षितयः ४, १३ ५१
 स्वा गावाऽपुणत २, ५, १७
 स्वा चित्रध्रवस्वम २, १३, ४२
 स्वामने अङ्गिसो २, १३, ३८
 स्वामने पुटकरादभ्य २ ७, ३५
 स्वामने यजमाना २, ७, ११६
 स्वामने वाजसातम ४, ११ १०८
 स्वामने वृणते प्राज्ञा २, १२ २७
 स्वामिद्दि ह्यामहे २, १३, ६४
 स्वा युता तव ४, ११, ४६
 स्वर्षामन्तो अध्वरस्येव ४, १४, १५१
 स्वष्टाभ्या मलिग्लन्त्रे २, ७, ८८
 स्वक्षिणा द्विग् शीघ्रं जतु २, ७, २५०
 स्वक्षिणा वै देवेष्वासीद् ३, ६, १२
 स्वदन्मा इति वै द्योयते १ ५, ५५
 स्वधेवा वा यदीमनु २, १३ २१
 स्वधिक्रावणं बुधधाना ४, ११ २८
 स्वधिक्रावणो धकारिव १, ५, ७३, १३, ५

स्वमेदमे समिध १, ३, १७
 स्वर्धोषा पूमेमासश्च १ ४ ७९
 स्वरा प्राचीर्देवा भासि ४ ९, ७७
 स्वराव. स्थ ४ ९ १०८
 स्वा नो अग्नं नतितो दः ४, १२, ३१
 स्वाभि २, १, १६
 स्वित पुत्राणाम् १, ३ २९
 स्वित मूमे नक्षत्र गि २ ७ १८२
 स्वित सप्रुत्सपाडि ४ ९ ७०
 स्वितस्परि प्रथमं जज्ञे २ ७, १०८
 स्वितस्त्विष्या पर्यन्तस्त्रिंशद् २ १६, ३९
 स्वित्वा चित्तम कृष्वन्ति २, ४, २९
 स्विति दिव्यान् एह १, ३, ४९
 स्विति ध्यस्वान्तरिक्षे २, १३, १४
 स्वितस्त्विष्ट मा मा हि ५, १ १२०
 स्वितो मूर्धाभि नामि २, १२, १२
 स्वित्वा विष्ण उत वा १, २, ६८
 स्वित्वाभ्यन्य सदनं चक्र ४ १४ ८
 स्वित एनं स्वास्थापयति ४ ४ ४
 स्वित्ना समित् ४ ९, २३० २३८
 स्वित्स्त्रितोऽयममा ३, ६ १९
 स्वित्स्त्रितो अस्त्वद्भक्तो येना ४ १२ ८२
 स्वित्स्त्रितो देवीदितो ३, ११ ११७
 स्वित्स्त्रितो वासाभ्यां ४, १४ २६०
 स्वित्स्त्रितो वो विश्वरुद्रम् २, १३, १८
 स्वित्स्त्रितो देवि प्रथिवि २, ७ ७८
 स्वित्स्त्रितो रुद्रमा वरुणा २ ७ ९३, २, १
 स्वित्स्त्रितो परिश्रुतो रस ३, ११, ४८
 स्वित्स्त्रितो रूपे व्याकरोव ३, ११, ४५
 स्वित्स्त्रितो देव धर्मं रचितस्त्व ४, ९ ८४
 स्वित्स्त्रितो दवतानां वा एतदा १, ४, ४१
 स्वित्स्त्रितो देव स्वष्टमूर्ति ते १, २ ११५, ४, १४, १०६
 स्वित्स्त्रितो ववपुराश्चम क्त्वायस ४, ९, ३८
 स्वित्स्त्रितो देव बहिर्वसुचने ४ १०, ८९
 स्वित्स्त्रितो देव बहि मरुस्वती ३, ११, ३८
 स्वित्स्त्रितो देव बहि सुदव ४ १३, ६८
 स्वित्स्त्रितो देवध्रुवो देवधा १, २, ६०

देवध्रुव देव धर्म ४, ९ ९३
 देवध्रुविमान् प्रवप १, २, ३
 देव सवित प्रसुव १ ११ १, २ ७, ७
 देवस्वा सविता १, १, २२, २, ९,
 ४, ९, ४९
 देवस्वा सवितोद्भवतु २, ७, ७१, ४, ९,
 ३२
 देवस्व त्वा सवितु १, १ ०३, २, ७२;
 ३ ९, ५, ११ २६ २ ६, १०, ७, ९ ३०,
 ३, ८ ७२, ११, ६१, ४, १, ९, ६०,
 ९, २, ९९
 देवस्व व सवितु १, १ १८, ४, १, ५५
 देवस्व वयं सवितु १, ११, ७
 देवस्व सवितु प्रवचे १, ११ ६ ३२
 देवा अश्नीऽन्वस्य ३, ७ १६
 देवा भसुगाणां २ ३, २३
 देवा ओपधीषु पक्वासु ४, ३, २
 देवा मातृविदो मातृ १, १, ४३
 देवा जीवनकाम्या ४, १४, २४०
 देवान् जनमग्नयस्त १, ४, ३१ ३८
 देवा द्वेदेवधर्मन्तो २, ७, ४९
 देवा वसन्त्या अग्ने २, ४, २६
 देवा वै नाना यज्ञान १, ११, ३४
 देवा व सत्रमासत ४ ५, २६
 देवा वै सर्वे ४, २, ९३
 देवा पितर. पितरो १, ४, ५६
 देवा शमण्या २, ४, २७
 देवा सफीनया २, ४, २८
 देवाना च ऋषीणा २, ९ ०
 देवाना पत्नीरुतती ४, १३, ७४
 देवानां परिप्राप्तमति १, १, ४
 देवाना भद्रा सुमति ४ १४, २७
 देवाना मन्वं अधि ३, १६, ८०
 देवानामति बह्वितम १ १, १२,
 ४ १, २८
 देवानामिद निहित १, २, ७४
 देवानामेव उपनाह २, ५ १४
 देवाश्च वा शसुगाश्च १, २, २०, १०, २८,
 २, ५, ३, ३, १०, १४ ४, ३, ४
 देवी द्यावृथिवो ४, ९, १

देवीरायः शुद्धा यूयं १,१,२९
 देवीरायो अर्षा नपात् १,३,५,२,६,१७
 देवीरापो मधुमती. २,६,१८, ४,४,७
 देवेभ्यः. प्रातर्वाचभ्यो ४,५,१,१
 देवेभ्यो सुष्टमिह ४,१,१०
 देवेभ्यो जनस्पते ४,१,३,६,३
 देवेभ्यो वा अग्नि ३,४,१८
 देवेभ्यो वै मनुष्येभ्यः ४,५,१०
 देवो देवानां पवित्र १,३,१,५
 देवो देवानाममर्त्यः ४,९,९,१
 देवो वः सविता २,६,२,१, ४,१,४,६
 देवो वः सवितास्तुनात् १,१,१,३
 देवो वो द्रविणोदा. २,६,३,४,८
 देहि मे द्यामि ते १,१,०,९
 देवी धियं मनामहे १,२,२,३
 देव्या मिमाना मनसा ३,१,१,७
 देव्याय धात्रे वेदे २,१,०,४,७
 देव्या होतारा ऊर्ध्वम् २,१,२,४,२
 देव्या होतारा प्रथमा ४,१,३,१,८
 देव्या होतारा भिपजा ३,१,१,१,१,९
 द्योपा वस्तोर्नमः १,८,३,९
 द्योष्ट्या च ते दुग्धभृच्चो १,६,१,१
 द्यौं गच्छ स्वर्गोत् रूपं २,३,१,०,२
 द्यावा नः पृथिवी ४,१,०,८,३
 द्यावापृथिवीभ्या एवा ४,९,१,१,८
 द्यावापृथिवीभ्या स्वाहा ४,९,१,४,८
 द्योः पितः पृथिवि ४,१,४,१,४,९
 द्यौः समिध ४,९,२,२,९, २,३,७
 द्यौरसि पृथिव्यमि १,१,८
 द्यौरासीत् पूर्वचित्तिरथ ३,१,२,२,८
 द्यौस्ते शुष्ट पृथिवी २,७,२,२
 द्यौसश्चरुद पृथिवी २,५,१,५,
 ७,२,००
 द्याये अ-धसस्पते २,९,३,३
 द्युपद्विदेवमुमुधान ३,१,१,१,१,१
 द्युपदे वण् नृपदे २,१,०,९
 द्युवन्नः सर्वाण्युतिः २,७,७,९
 द्युदत्ता मासा. सध्वस्तसः ४,६,४,६
 द्युदत्ता रात्रीः ताय १,८,३,३

द्वायो देवीरन्वस्य २,१,२,४,०
 द्विपदा या चतुष्पदा ३,१,२,३,४
 द्विर्मोधाः २,४,९
 द्वे दुहनस्य प्रहोष्याय १,८,२,८
 द्वे स्तुति अष्टणवं २,३,४,४,३,१,१,१,०,२
 धन्वना गा धन्वनाग्निं ३,१,६,३,२
 धर्ता दिवो रजसो ४,२,९,०
 धर्मो दितां क्षप्रमिदं ३,१,६,५,६
 धर्मसाय स्वाहा ३,१,२,१,४
 धाता ददातु दानुषे ४,१,२,१,६,०
 धाता दधातु नो रथिं ४,१,२,१,५,९
 धाता राति. सवितेद १,१,२,०,७
 धामामि प्रिय देवानाम् १,१,२,८,४,
 ३,२, ३,९
 धासो धासो राजाज्ञितो १,२,१,१,७,
 ३,१,१,१,०,८
 धारयन्त आदित्यासो ४,१,२,७, १,४,
 २,००
 धिय इन्वानो धिय ४,९,१,७,९
 धियं पूषा जिन्वतु ४,१,४,१
 धृष्टा वसन्ताय ३,१,३,२,३
 धृति धर धरन्त १,२,२,४,१
 ध्रुवक्षितिर्भ्रुवयोनिः २,८,३
 ध्रुवं एवा ध्रुवक्षितिम् ४,३,३,६
 ध्रुव ध्रुवेण षड्रिपा १,३,४,४,८
 ध्रुवा असदन्वृतस्य १,१,३,३
 ध्रुवा दिशा विष्णुपत्न्य ३,१,६,६,६
 ध्रुवा इहीयं ध्रुवोऽसि २,३,७
 ध्रुवोऽसि ध्रुवक्षितिः १,३,४,७
 नकिं कर्मणा ४,१,१,५,१
 नक्तोपासा २,७,१,१,४, २,०,८
 नक्तोपासासं सदसाक्ष २,१,०,६,१
 नक्तोपासा समनसा २,७,९,४
 नक्षत्राणां सकाशान्मा १,२,२,२,२
 न तं विदाथ य इमा २,१,०,३,०
 न त्वायं अन्वो दिव्यो २,१,३,६,३
 न दक्षिणा निचिकित् ४,१,४,१,९,९
 न पुरा स्यस्योदेवो. १,६,५,०

नम आनुषेणाय २,९,३,२
 नम इष्टुकुदयो २,९,३,०
 नमः सु ते निर्रंते तिगमतेजो २,७,१,४,६
 नमः स्वहृष्यो ३,९,९, १,१
 नमः शिवायिदने च २,९,३,४
 नमस्त आताता १,२,१,०,९
 नमस्ता आयुधायाता २,९,२,३
 नमस्ते अज्ञा ओजसे ४,१,१,१,३,६
 नमस्ते रुद्र मन्यव २,९,१,४,४,१,२,१,८
 नमस्ते हारसे शीविषे २,१,०,८
 नमो तदुपदग्भिषया ४,२,३,८
 नमो अस्तु रुद्रेभ्यो २,९,५,३
 नमो अस्तु सर्वेभ्यो २,७,२,०,२,
 नमो गिरिकेश्यो २,९,३,५
 नमो दुन्दुभये च २,९,३,३
 नमो नीलकण्ठाय २,९,२,२
 नमो ब्राह्मणेभ्यो २,९,३,१
 नमो मन्त्रिणे चक्षुषे २,५,१,३
 नमो मित्रस्य वरुणस्य १,२,४,५
 नमो वाचे नमो वाचस्पतये ४,९,३,९
 नमो हिरण्यवाहये २,९,२,९
 न यजमान रिपयसि ४,१,१,५,०
 न यूरामहेदयना ३,९,२
 नराशयः प्रति ३,१,१,२
 नराशयस्य महिमानं ४,१,३,१,३
 नराशयो अग्निः २,१,२,३,७
 न वा एतन्निग्रयसे १,२,१,०,६
 नवेते प्रातर्ब्रह्मा ४,६,१
 नवो नवो भवति ४,१,२,३,८
 नदि तेषाममा सतां १,५,३,६
 नाना हि वां देवहित २,३,४,३
 नाभा पृथिव्याः २,७,८,५
 नाभिर्मे चित्तं विज्ञान ३,१,१,६,८
 नामानि ते शतक्रतो ४,१,२,६,२
 निकमणं निपदन ३,१,६,१,५
 निम्नाभ्या स्थ देवश्रुत १,३,८
 निव्यडोतारं एवा १,२,३,१
 निधायो वा ३ निधायो ४,९,२,२,४
 निम्नरोऽसि इन्वहं १,५,४,३
 निर्दग्धं रक्षा इति ४,१,५,०

निर्दग्धः रक्षो निर्दग्ध १, १, १६
 निर्द्विपन्त निरराति १, ४, २४
 निर्दग्धममचोचते ४, १४, २५५
 निवेशन. स्रगमनो २, ७, १५१
 निपसाद धृतप्रतो १, ६, ३२२, २, ६, ३६;
 ७, ३३१, ४, ४, ७
 निष्कृतिर्नाम चो माताया २, ७, १७२
 नि होता होतृषदने २, ७, ३९
 नू नो राख सहस्रवत् ४, ११, ४५
 नृवद्दतो सद्भिद्धे ४, १३, ५८
 न्यशति जातवेदसः ४, ११, २६
 न्यधुमोत्रायां कवयो २, ७, २३३
 पञ्चवितिक काश्च. ३, ३, ३
 पञ्च दिवो देवीर्षजम् २, १० ४५
 पञ्चभिर्धाता विद्वा २, १३, ७७
 पञ्च न्युष्टीरनु पञ्च २, १३, ८२
 पञ्चसवनो वै यज्ञः १, ८, ८
 पतिन पत्येष ते लोको १, ४, २८
 पत्नीवन्त ग्रहः १, ३, ८१
 पत्नी वै प्रच्यवमाना ३, १० १
 पद् देवस्य नमसा ४, १३, ५०
 पयः पृथिव्यां पया २, १२, ६
 पयस शुक्रममृत् ३, ११, ७६
 पयोऽसि पयस्वी ४, ९, १५८
 पर क्रजा साबीरध ४, १४, १२१
 परमस्या परावतो २, ७, ८१
 परमेष्ठिने द्वादश २, २, १४
 परसा अधि सः प्रतो २, ७, ८०
 परि च वक्षि ४, ९, १७५
 परि ते दृढभो रथोऽस्य १, ५, ४२
 परि ते धन्वनो हेतिः २, ९, २७
 परि त्रिविष्टपः चरः ४, १३, २३
 परि त्वा गिर्वनो गिर १, २, ७९
 परि त्वान्ने पुरः वयः २, ७, २८
 परि नो रद्दस्य २, ९, ३९
 परि वाजपतिः १, १, २१ २, ७, २७;
 ४, १३, २४
 परिचीरति परि त्वा १, २, १००
 परीतो विश्वता सुवः ३, ११, ४९

परोतन वितरः १, १०, १५
 परोविवाः सं प्रवतो ४, १४, २३४
 परो दिवाः पर एना २, १०, २७
 परो मात्रया सत्वा ४, १४, ६०
 पर्जन्याय प्रगायत ४, १२, १३६
 पर्वतक्षिन्महि बृद्धो ४ १२, १४३
 पर्वताश्रमे गिरियश्र २, ११, ५
 पवमान पुनातु मा ३, ११, ९३
 पवमान श्वजंनः ३, ११, ९१
 पवित्रः वितम्बन्ति ४, ५, १९
 पवित्रमसि यज्ञस्य ३, ११, ११०
 पवित्रेण पुनाहि मा ३, ११, ९५
 पशु ब्रह्मामि वरणाय २, ५, ७
 पशून्मे दास्य पाहि १, ५, ५९ ६३
 पशून्मे दास्यानुगुप १, ५ ६९
 पशूना जघातिरसि ४, ९, १५६
 पश्यम चारवः क्षत ४ ९, २२३
 पश्वामो विराज ३, १३ २२
 पात नो आश्विना ३, ११, १९
 पावकया यधितयन्या २, १०, ७
 पावकवचां शुक्रवचां २, ७, १९०
 पावका न सरस्वती ४, १०, १५, ७९,
 ११, ६०
 पावमानस्य रवा २ ३, १५
 पावीरवी कन्या चिन्नातु ४, १४, ४२
 पाहि यज्ञ पाहि १, १, ३४
 पितरस्तुवा यमराजान ४, ९ ८०
 पिता वत्साना पति २, ५, १६, ४, २ ७५
 पिनाकहस्त कृत्स्निवासा १, १०, २७
 पिभीहि देव उगतो ४, १०, ४
 पिभीहि देवान् ४, १०, ११३, १३, ६६
 पीवोभ्रमः रथिबृध. ४, १४, २३
 पिशाङ्कप सुभरो ४, १४, १०५
 पुण्य प्रसस्तम् ४ २, ४८
 पुण्या पुण्यमसूचिवा ४, २, ५८, ६०
 पुत्रमिव वितरा ३, ११, ३३
 पुनन्तु मा देवजनाः ३, ११, ९२
 पुनस्तु मा वितर ३, ११, ८८
 पुनस्तु मा पितामहाः ३, ११, ८९
 पुनस्त्यानि पात्राणि ४, ८, १६

पुनरास्य सवन्म २, ७, १२७
 पुनरिवरथा ४ ८, १५
 पुनरुक्तो निवर्तस्य १, ७, १०, १५
 पुनरुक्तो सह रथा २, ७, १२८, ४, ९,
 १८८, २००
 पुनरः पितरो मनो १, १०, २०
 पुनर्मन पुनरायुर्ना १, २ २७
 पुनस्तदादिस्था रथा १, ७, ४
 पुनातु ते पत्सुतः २, ३, ८, ३ ११, ५२
 पुरा क्रूरस्य विसृपो १, १, २४
 पुरीष्यासो भद्रस्य २ ७, १३६
 पुरीष्योऽसि विश्वभरा २, ७ ३४
 पुरुषा हि सद्दृष्टिं विदोऽ, ११, १०१
 पुरुषः वै दवा ३, १० ८
 पुरुषसृगश्चन्द्रमसो ३, १४ १६
 पुरुषशीर्षमुप ३, २, १०
 पुरुषतस्य नामभि ४, १२ ६१
 पुरुषयज्ञे पुरुषा ४, १३, ५९
 पुरोवात जिन्व रावत् २, ४, २३
 पुरोवातसनिरसि २, ८ ३०
 पुण्यवती प्रसूवरी २, ७ १६८
 पूर्णा द्यौं परा पत १, १०, ८
 पूर्वापर चरतो ४ १२, ३७
 पूर्वैशुरिभना वर्हि ४ १ २०
 पूषणः वमिष्ठुना ३, १५, ९
 पूषणान्करमम ३, १०, १७
 पूषा गा अभ्वेतु न ४, १०, ८०, ११, १०
 पूषा ते प्रथियः १, १, ३०
 पूषा त्रौपावतीवतु ४, ९, १०४
 पूषा मा पथिवा पातु १, ५, ४४
 पूषा युनक्तु सविता २, ७, १५३
 पूषा वः परसा ४, १, ६
 पूषा सनीनाः त्रौमो १, ०, ७९
 पूषासि १, ८, २४
 पूषा सुवः पुर्विद्व आ ४, १४, २३९
 पूषमा आशा अनुवेद ४ १४, २३७
 पूषो नरसि स्वाहा ४ ९, १४५
 पूषिधि पृथिव्याः सीद २, ७, २३०
 पूषिवी शान्ति ४, ९, २४५
 पूषिवी समिन्तामसि ४, ९ २०७, २३५

प्रथिवीसृष्ट्वा मा मा द्विषतीः ४,९,१२२
 प्रथिव्यसि जन्मना ०,१३,३८
 प्रथिव्या अहमुद्गन्तरिक्षम् २ ६०,५९
 प्रथिव्याः पुरीषमस्यप्यो २,८,६
 प्रथिव्याः सपृचस्पादि ४,९,५०
 प्रथिव्यास्तवा धर्मणा ४,९,१७१
 प्रथिव्ये रान्तरिक्षाय १,२,७५; ९२,
 ३,८,२३
 प्रथिव्ये स्वा रक्षसां १,२,१११
 प्रथिवी स्वान्तरिक्षाय ३,१२,१२
 प्रथुवाजा अभस्त्रां ४,१०,६
 प्रथुवाजास्त सवाधः ४,११,१५
 प्रथिस्तिस्रिधीनप्रथिः ३,१३,५
 प्रथीमं राष्ट्रमुद्गन्तौ ३ ११,६७
 प्रथो दिवि पृथो अग्निः २,१३,८६;
 ३,१६,६५
 पोषाय त्वादित्या १,१,१०
 प्र कारवो मनना ४,१४,३८
 प्र क्षोदसा धायसा ४,१४,९९
 प्रवास्यान् हवामहे १ १०,३
 प्रचरत्पणाममं गृह्णाति ४,५,२
 प्र चर्षणिभ्यः पूतना ४,१०,१०१
 प्र चर्षणिभ्या इवामग्ने ४ १३,४३
 प्र चित्रमकं गृणते ४,१०,८३; १४,
 १५३
 प्रच्यवद्व भुजन्सवते १,२,४३
 प्रजा आने सन् चामवे १,६,४
 प्रजाः सृष्ट्वाश्चोऽव्ययम् १,१०,३९;
 ४२
 प्रजा ददातु परि २,१३ १०९
 प्रजां मे नर्यं पादि १,५,६ ; ६४
 प्रजां मे नर्याजुगुपसां १,५,७२
 प्रजापतये च कायवे ३,१४,११
 प्रजापतये पुत्र्यान् ३,१४,८
 प्रजापतिः प्रजा अमृजत् १,८,११९;
 २,५,६
 प्रजापतिं प्रथमं ४,१४,१५
 प्रजापतिर्वा भ्रमन्वत् ३,१,१०
 प्रजापतिर्वा नाप्राणयो ४,६,१६
 प्रजापतिर्वा हृदसम् १,६,३९

प्रजापतिर्वा एक १,९,३; ४,२,१
 प्रजापतिर्वा पृतम् ३,४,१३
 प्रजापतिर्वं श्रीन्महिंसो ४,२,९२
 प्रजापतिर्वं देवेभ्यो २,२,३०; ४,७,१३
 प्रजापतिर्वं न द्याहस्त ४,२,४७
 प्रजापतिर्वा सावधतु ४,९,२१२
 प्रजापते त्वं मिथिपाः ४,१४,१३
 प्रजापते न तव देवा २,६,४१
 प्रजापते नदि त्वन् ४,१४,११
 प्रजापतेर्वा पृतज्जयेष्ट १ १०,३८
 प्रजापतेर्वा पृते चक्षुधी ४,६,९
 प्रजापतेस्तपसा ३,१६,२७
 प्रजाभ्यस्त्रा प्रजास्तथा १,२,३५
 प्र तत्ते अद्य सिधिविष्ट १,१०,३२
 न सद्रिण्युः स्ववते १,२,७१
 प्रति स्वष्टाम राज्यम् २ ६,३३
 प्रति प्रजायां प्रति ३,११,७१
 प्रति प्रथस्य प्रथिवीम् ४,१,५८
 प्रतिनासि ४,९,६५
 प्रतिरेव्यः स्वाहा ४,९,१४७
 प्रति स्वसो विष्ट्या २,७,२०६
 प्रतीचीन् शालाम् ४,१,८
 प्रतीची दिग् वसो ऋतु २,७,२५१
 प्रतीपमस्य ऊर्मिः ४,४,१
 प्रतृन् वाजिजादव २ ७,१२
 प्रतृन्वेष्ट अक्रामन् २,७,१५
 प्र ते महे सरस्वति ४,१२,१८४
 प्रत्यक्षं नमुषेः तिरो २ ६,२८
 प्रत्युष्टः स्रष्टः १,१,२५
 प्रथमा वा सरथिवा ३,१६,२३
 प्रथमास्तवा द्वितीयः ३,११,६३
 प्रथमा ह च्युवास त्वा २,१३,८५
 प्र द्वेवं देववीतय ४,१०,६७
 प्र देव देव्या धिवा ४,१०,९१,१३,१
 प्र नूनं प्रहस्यसतिः १,६,३४
 प्र नो यच्छत्र्यमा प्र १,११,१८
 प्रथये पथामजनिष्ट ४,१४,२३८
 प्र पृजि पितरा ४,१०,८७, १४,८७
 प्र प्रायमग्निर्भतस्व २ ७,१२२
 प्र रादस्तानिमृत्तं ४,१६,६६; १४,६४४

प्र वृध्ना व ईरते ४,१०,११८
 प्र वलगा इति ४,५,५
 प्रभूयै वः ४,१,३१
 प्रमा छन्दस्तन्वतिशः २,१३,९७
 प्रमासि ४,९,६४
 प्रमुञ्च धन्वनस्यम् २,९,२४
 प्र याभिर्योसि ४,१०,१४८
 प्र यः शुक्राय भानवे ४,१४,३४
 प्र या ऋचा इ प्रयच्छति ४,८,१०
 प्र वा एको मियय ४,१२,१४८
 प्र वाता चान्ति ४,१२,१३७
 प्र वामर्चस्युक्थिययो ४,११,४
 प्र वायुमग्ना पूतती ४,१०,१४७
 प्र वायुं प्र याभिः ४,१२,३४
 प्र वो वाजा अभिधवो १,६,१
 प्रदास्ताः स्व कववाण्यः ४,२,१३
 प्र शुक्रतु देवो ४,९,२०९
 प्रसद्य भस्त्रना योनिम् २ ७,१२६
 प्र स मित्र मतो अस्तु ४ १०,५२
 प्र सप्तितानमीवासाः ४,१२,१७५
 प्रसनाहिषे वृहहृत- ४,१२,६६; १४,
 २७७
 प्रस्रोतः साम गाय ४,९,१६२; १६५;
 १६८
 प्रस्नाहृक् प्रजापया ३,६,३
 प्राची दिग् वसन्त ऋतु २,७,२४९
 प्राची दिशाः सहयसा ३,१६,५४
 प्राचीनं वहिः प्रथिया ४,१३,१५
 प्राचीनतु प्रदिमं प्रधि १,६,१९;
 २,१० ५७
 प्राच्या त्वा दिवा २,८,२३
 प्राच्यां दिशि स्वमिन्द्राभि ४ १२,४०
 प्राच्ये दिते स्वाहा ३,१२,१०
 प्राणदा नपानदा २,१०,१३
 प्राणं मे पाहर्षामं मे २,८,९
 प्राणादानम् २,१३,१६
 प्राणापानी त उवाच्युष्ट ४,८,२३
 प्राणाय स्वाहापानाय ३,१२,२९
 प्राणेभ्यो वै ताः प्रजाः १,१०,३१
 प्राणो वै गायत्री गायन् ३,४,४

प्रातः प्रजनयामक १,६,५५
 प्रातर्पणप्रथमश्रिता ४,१२,१६१
 प्रातर्पणाना प्रथमा ४,१२,१६२
 प्रातर्वस्त्रोत्तम १,८,८३
 प्रासां गणधर्वां अशुचानि ४,९,१८१
 प्रिया वो नाम हुवे ४,११,७५
 प्रेत मरतः स्वतवस २,२,७
 प्रेम्ने उद्योतिद्वान् २,७,११९
 प्रेदो अग्न इमो अग्ने ४,१०,११९
 प्रेदो अग्ने दीदिहि २,१०,६६
 ४,१०,२३
 प्रेयसगाह्विण्या १,१,३
 प्रेरवः स्व ४,२,१०९
 प्रेहि प्रेहि पथिभिः ४,१४,२३०
 प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः ४,९,५
 प्रेतु वाजी कनिक्कन् ७,७,५३
 प्रेयमेधा वै सर्वे सह १,८,३६
 प्रेयामजप्रेषु विधुरेव ४,११,७८
 प्रोथदधो न यवसे २,८,३२
 प्रो वस्मै पुण्येभिमिन्द्राय ४,१२,१०४
 फल्गुनीपूर्वमासे १,६,४९
 च्छित्या पर्वतानां ४,१२,३६
 चम्पूरुणवम् ३,१३,७
 चर्दिरमि देवगमम् ४,१,१८
 चर्दिपद पितरः ४,१०,१३६
 चलविज्ञाय स्थिरि २,१०,३९
 चलिष्ठेभिर्विहरन् यासि ४,१२,१४५
 चहूनो पिता चहुरस्य ३,११,३५
 चह्नीरासादयेत् ४,१,७८
 चह्नीर्वा पा एनमिवा ४,२,१९
 चाह्मे मे चलमिन्द्राय ३,११,६६
 चार्हस्य चर २,२,१२, १३
 चार्हस्पत्यश्चर्मज्ञानो २,६,१४
 चूररामा क्षप्रम् ३,१,५३
 चूरुजा ३,४,२२५
 चूरुजि सवितृभि ३,११,९९
 चूरुजसि वानस्पत्य १,२,१९
 चूरुस्पति ५,६,१२,१२
 चूरुस्पतिः प्रथमं ४,१२,१०

चूरुस्पतिः स सुष्टुभा ४,१४,४९
 चूरुस्पतिर्नो हविषा १,७,७
 चूरुस्पतिष्वा विश्वेदेवैः ४,९,८३
 चूरुस्पतिष्वा सादयतु ४,९,२११
 चूरुस्पतिष्वापोपसीयतु ४,९,१०७
 चूरुस्पते अति यदयो ४,१४,५०
 चूरुस्पते जुषस्व नो ४,११,६३
 चूरुस्पते परिदीया २,१०,३७
 चूरुस्पते सवित २,१२,३२
 चोधा मे अस्य वचसो २,७,१२९
 चोधा मु मे मधवन् ४,१२,१०२
 चर प्रहि १,४,६१
 चर क्षत्र सयुजा २,७,९२, ३,१,१४
 चर क्षत्र पवते ३,११,५४
 चर जज्ञान प्रथम २,७,१९७
 चरण उपस्तरणमसि ४,९,२५९
 चरणस्पते त्वमस्य ४,१२,१४, १४,
 १३३
 चरणस्पतेरभव ४,१४,१३५
 चरणस्पते सूयमस्य ४,१२,१५, १४,
 १३७
 चर देवकृतमुपहृत ४,१३,४६
 चरन् प्रवर्षण ४,९,४२
 चर मे दा क्षत्र मे दा ४,२,५२
 चरानि त्वा क्षत्रवनि १,२,७७,९८
 चरवचसाय विपिहि ४,९,१४१
 चरवादिनो वदन्ति १,४,४५, ५,४८,
 ९,१९, ४,५,२०
 चरणस्वा वय २,१३,६१
 चरणानि मे मतय ४,१२,८२
 चरा देवानां पदवी ४,१२,१६८
 चराश्चस्व चरणानि २,६,३९
 चराणां कौशिका इव ४,५,२१
 चराणां पितर ३,१६,४२
 चरुमो राजान ५,७,१८३
 चरु धिय ५, वाजयन्त ४,१४,८४
 चरुश्च क्रतुश्च १,४,७७
 चरुं कणभि शृणुयाम ४,१४,२८
 चरा अथास्त्युपस्य ४,६४,५३

चरा अथा हसित ४,१०,५५
 चरा ते इत्या सुकृतोत् ४,१२,८३
 चरु नो अग्निराहुतो ४,१२,१२३
 चय न समनसो १,२,४९, ८,५४;
 २,७,१३३
 चिनद्रुलमाक्रोभिः ४,१४,७३
 चिनमसि सहस्य १,५,३४, ४,१,८३
 चिनममिन्द्र ब्रह्मणो ४,१२,१७४
 चिन स्वस्त्रिरसां त्वा १,६,२१
 चिनः स्वाहा ४,९,२०३
 चिनो यज्ञस्य रजसश्च २,७,२११
 चि स्वाहा ४,९,१९३, २०२
 चिपतवे स्वाहा ३,८,१७
 चिप्या आसून् ३,१४,७
 चिप्योर्भूयास्त या ४,२,५०
 चिप्युदसि वरि २,१३,१०१
 चिप्योर्भूयास्त ये ४,२,५६
 चिप्यास्त ते मुमती २,१३,८०
 चिप्यास्त ५, हव्य १,४,३३
 चिपि चर्चर्च युग्मेभिः ४,११,८५
 चिपि द्वे अचरन्ती ४,१४,८९
 चिप्युं स्वः १,६,४१, ८,१८, ३४, ३७,
 ४१, ३,४,१०
 चिप्युं स्वः स्वाहा ४,९,२०५
 चिप्युं स्वः स्वर्दवस्य सवितुः ४,९,४४
 चिप्युं स्वः स्वर्मेयि ४,९,२०६
 चिप्युं स्वोऽग्निरसां त्वा १,६,१३
 चिप्युं देवयो रथ ४,११,४९
 चिप्युं स्वः श्रीर्णो ४,२,८,१०,१३,१७
 चिप्युं रास्नासि ४,९,४४
 चिप्युं शितोऽसि २,७,६७, ३,१,९,
 ४,१,५६, ९,१९
 चिप्युं त्वा ४,९,७, ९,१२,१६,४७
 चिप्युं चिप्युं विष्टो ४,१४,२१७
 चिप्युं मदे मदे हि नो दधिः ४,१२,१०८
 चिप्युं न च सोम्यो ४,१२,४४
 चिप्युं त्वाहा माचवाय ३,१२,१५
 चिप्युं त्वा मधुला ४,९,१८
 चिप्युं नक्त्युतोपसो २,७,२२१

मधुमतीरोषधीर्घावा ४, ११, १२
 मधुमतीनां ह्यस्कृधि ३, ३, १६
 मधु मधु मधु ४ ९, ७५
 मधु माध्वीनां ४, ९, ९५
 मधुमात्रो वनराति. २, ७, २२२
 मधु वावा ऋतायते २, ७, २००
 मधुश्च माधवश्च २, ८ २४
 मधुहविरसि स्वाहा ४, ९, ११३
 मधुर्वं प्रजाकामो १, ६, ५८
 मनो ज्योतिर्जुषनाम् १, ७ ६
 मनो स्वाहुवामहे १, १०, १८
 मनोरथासि भूरिपुत्रा ४, ९ ६०
 मनोर्यं पात्राण्यसत् ४, ८, १
 मन्थुमिन्द्रो मन्थुरेवास ४, १२, ७७
 मन्वे वा मित्रावरुणा ३, १६ ७४
 ममाग्ने वचो विह्वेषु १, ४, १
 मयि शुद्धम्यहमग्रे १, ६ १२
 मयि वो राय ध्ययता १, ५, २४
 मयु प्रातापत्य ३, १४, १२
 मरुतां स्कन्धा विधेया ३, १५, ६
 मरुतां मन्वे अधि ३, १६ ८०
 मरुतो यद्द वो दिवः ४, १०, १०२,
 ११, ७७, ९६
 मरुतो यद्द वो चल ४, ११, ९९
 मरुतयन्तं वृषभं १ ३ ५९
 मरुत्वां इन्द्र वृषभो १, ३, ६७
 महाकान्केरीरिन्द्रं ३, १५, ३
 मह इन्द्रो य जोजसा १, ३, ६५
 मह इन्द्रो वृषदा १, ३, ६७
 महश्चिद्रा एनमो ४, ११, ३२
 महानास्रो रेवतयो ३, १२ ३६
 महि जीणामवोऽस्तु १, ५, ३५, ५४
 मही विषय मीढुषो १, १० ५
 मही चावाश्रुषिवो इह ४ १४, ८६
 मही घाः श्रुषिवी च न २, ७, २२५,
 ४, १०, ६४; ११, ३३
 महीसु पू मातरं ४, १०, ३४
 मही ऋजामि चन्द्रुता ४ ११ १२०
 मा एन्द्रस्वश्रुषिवि २, १३, ९६
 मातरां कार्पयंमो ४, १४, २३३

माता च ते पिवा ३, १३, ३
 मा ते अस्यां सहसावन् ४, १२, ५२
 मातेव पुत्र वृषिवो २ ७, १४४
 मा त्वाग्निर्धनवीद्म २, १६, १६
 माधो मोपरि परुक्ष १, १२
 मा न. ऋतुभिर्हादिषेभिः ४, ९, १९५
 मा नः समस्य दृश्य ४, ११, १३५
 मा नस्योके तनय मा ना ४, १२, १७९
 मा नो अस्मिन्महाधने ४, ११, १३९
 मा नो घर्म व्यथिता ४, ९, १२४
 मा नो देवानां विशा ४, ११, १३४
 मा नो मिश्रो वरुणो ३, १६, १
 मा नो षडेवैरुग ये ४, १४, १२४
 मा नो हिमीज्जनिता २, ७, १८४
 मान्दा यता ज्योतिष्मती २ ४, २४
 मा यज्ञं हिंसति १, २, ५०
 मासि ४, ९, ६३
 मा सु भिक्षा मा सु रियो २, ७ ७७
 मित्र सत्सृज्या श्रुषिवो २ ७, ६२
 मिश्रुतः क्षत्रभृता ४, २, ८९
 मित्रस्य चर्यणीषत १, ५, ४०, २, ७ ७०,
 ४, ९, ३१
 मिश्रस्य वक्षस्रुवा ४, ९ २५७; २५८
 मित्रावरुणयो पयस्या ३, १०, २३
 मित्रावरुणो वाचरातो ४, ९, ८२
 मित्रैता त उखा २, ७ ७३; ३, १, ११
 मिथुनं वै दधि च श्व १, १०, २९
 मीढुष्टम शिवतम २ ९, ४०
 मुखं सद्रस्य शिरा ३, ११, ८०
 मूर्धानं दिव पृष्टो दिवि ४, १४, १२६
 मूर्धानं दिवो अरति १, ३ ४५
 मृगो न नीम कुचो ४, १२ ५८
 मृदला देवा वपया ४, १४, ७५
 मेषमारण्यमनु ते २, ७ २४६
 मो पू ण इन्द्रान् शस्तु १, १०, ४
 य इन्द्र इन्द्रिय दध ३, ११, २७
 य इमा विश्वा जात्वानि ४, १२, १८०
 य इमा विश्वा भुवनानि २, १०, १५
 य इमे चावाश्रुषिवी २, १३, ११५

४, १३, २०, १४, १७७
 य इषवो यातुधानानां २, ७, २०२
 य एतावन्तो वा २, ९, ५२
 य भोजोदा चलदा २ १३, ११२
 यः कामयेत सवां मे ४, ८ ९
 यः पशः समनुयाति २, ९, ५५
 य प्रजया पशुभिर्न १, ९, १८
 यः प्रथम एकाष्टकायां २, ५ ११
 य प्राणतो निमिपतश्च २, १३, १११;
 ३, १२, २०
 यः सप्राम नयति ३, १६, ७३
 य सप्त सिन्धून् रदधात् ४, १४, १८६
 यः सोमे अन्तर्वो २ १३, ९१
 य कामयेत पशुमात्र २, ६, ५६
 यच्चिद्धि ते ४, ११, ३१
 यच्चिद्धि ते पुरुषमा ३, १६, ८७
 यच्चिद्धि ते विशो यथा ४, १२ १७६
 यज्ञ इति द्वयक्षरम् १, ४, ५२-५३
 यज्ञमानश्रुषया २, ३, ४७
 यज्ञयुक्तं सामभि ४, ९, ४३
 यज्ञेति ध्रुवाम् ४, १, ७०
 यज्ञं शकेयम् ३, ६, ४
 यज्ञ च नस्तन्व च प्रजा ४, १४, ११९
 यज्ञ यज्ञ गच्छ १, ३ ११३
 यज्ञस्य एवा प्रमया १ ४, ५८
 यज्ञस्य पदे स्थ ४, ९, २०
 यज्ञस्य वा एता ४, ५, १३
 यज्ञस्य वे सृष्टस्य ३, ६, ११
 यज्ञा यज्ञा वो अग्नये २, १३ ६९
 यज्ञन यज्ञमयजन्त ४, १०, ७१, १४, ३२
 यज्ञेन वै दधा स्वर्गं ४, ७ १२
 यज्ञो देवानां प्रत्येत् १, ३, ७३; ४, १४,
 २०२
 यज्ञो वा एष ३ ९, १
 यज्ञो वै पशुनाम् ४, २, ३२
 यज्ञो वै प्रजापति ३, ६, ७
 यरुणोऽग्रीवता ३, ७ ८
 यरुकेयदं वरुण इष्ये ४, १२, १७७
 यदं कुलीदम प्रतीत ४, १४, २४९

यत्ने गात्रादग्निना ३, १६, ११
यत्ने पवित्रमर्चिष्यन्ते ३, ११, ९६
यत्ने भागेन विचकरा १, ७, ३
यत्ने मनुष्यपरोक्षस्व १, ७, २
यत्ने शुक शुक ज्योति १, ६, २३
यत्ने सोम दिवि ज्योति १, ३, १३
यत्र प्राचीनप्रवणः ४, २, ११
यथा क्रुद्ध परोवप १, ७, १
यथाद्विष्या अन्तुम् ४, ९, २५५, १२,
३९
यथा नो भद्रिति कश्च ४ १२, १७८
यथा नो भूयस्करद् १, १०, २४
यथा वै शालीव ४, ८, २०
यथा ह स्वह्रसवो गौर्य ३, १६, ८८,
४ ११, २४
यद्वक्रन्दः प्रथम १, ६, १७
यद्वग्न एषा समिति ४, १४, २२२
यदग्ने यानि कानि २, ७, ८२
यद्व्युपजिह्विका २, ७, ८३
यद्व सप्रयतीरहा २ १३, ७
यद्व ते घोरा ओसन् २, २, ७, ७, १४७
यद्वय रवा प्रयति यज्ञ ३, ३, ११२
यद्वय सूर्यं प्रवोऽनागा ४, १२, ९०
यद्वन्तरा परावत ४, १२, ६४
यद्वन्तरिक्षं पृथिवी १, १०, १२, ४, १४,
२४६
यद्वपातः बहत्पु ३, १६, ७९
यद्वत्र शिष्टः रसिना २, ३, ४२, ३, ११,
६०
यद्वधस्व ऋषियो ३ १६, १०
यद्वधाव वास उपस्तृगन्वि ३, १६, १४
यद्वस्य पारे रजसो २, ७, १४९, ३, २, ५
यदा वाजमसन्द् ४, १२, ११
यदिद् माभिशोचति ३, १६, ८३
यदि दिवा यदि ३, ११, १०७
यदिमा वाजयन् २, ७ १७४
यदि स्वपन्धि ३, ११, १०६
यद्व्युपस्तृगन्वि ३, १६, ९
यद्वेरेनमस्तु ४, १४, २०९
यद्वोपययः सगच्छन्ते २, ७, १७१

यद्गामे यद्वरण्ये १, १० ६, ३, ११ १०९
यद्ववा द्रवहेदन ३, ११ १०५, ४ १४,
२४१
यद्वैद्यमृगमह ४, १४, २४८
यद्वरिणो यवमत्ति ३, १३ ४
यद्वविष्यन्तुयो ३, १६, ४
यद्वस्त्राभ्यां चकर ४ १४, २५०
यद्वस्त्रिष्ठ नातिविधे ४, १४, १४३
यद्वदि प्रयाजेषु १, १०, ३०
यद्वा अस्या यत्त्रिय ३, ८, १५
यद्वाजिनो दाम ३, १६ ८
यद्वातोऽपो अगनीगन् ३, १०, २३
यद्वा पात्रः रिक्वम् ४, ६, २
यद्वा प्रजा वरुणो १, १०, ३७
यद्वा वय प्रमिनाम ४, १०, ५७
यन्ता च मे धर्ता च मे २ ११, ४
य ते देवी निर्ऋति २, ७, १४८
य त्वा देवाणि ४ ११, ७३
य त्वामयः स्वधिति १, २, ९१
यद्यमैचक्रवनीत २, ३, १३, २०
यद्विजिजा रेवणसा ३ १६, २, ४, १२,
१६४
यद्वीक्षण साःस्पचन्वा ३, १६, १३
यन्मे मनो यम गतव ४, ७, ५
यममे शूत्य मल्लमवा १ ३, ६
यमभिना नमुचेत ३ ११, ५९
यमभिना सरस्वती ३, ११, २५
यमाय रवा ४, ९ ४६
यमो नो गानु प्रथमो ४, १४, २२९
य पतिधि पर्यपथा ४, १, ९३
ययोरोजसा रुक्मिठा ४, १४, ७७
यवा भवथा ऊमा २, १३ ८९
यस्त्रसम्भ सहसा वि उमोः १, २, १३८
यस्ते अध कुणवद् २, ७, ११४
यस्ते रसः सन्तुता ३, १६, ५८
यस्ते रात्रन् वरुण २, ३, १०
यस्ते रतनः शसयोः ९ १०२ १८ ४५
यस्त्वा ह्यधः मुहिरण्यो ४ ११ १६९
यस्त्रिभ्रमाव ऋषभास ३, ११, ३७
यस्य कुमा गृहे हविः २, १०, ३३

यस्य प्रयाणमन्वय २, ७, ६
यस्य भास्ति केतवो ४ १४, २०५
यस्य वा अग्निहोत्रे १, ५ ४५
यस्य प्रत पथावो ४, १०, १८
यस्य साक्षाद्य चन्द्रमा २ २, ३५
यस्याग्निरेषोऽनुगच्छति ३ ४, ७
यस्यानुपन्नमस्त्रिनः ४, ११, १४०
यस्याऽयमनुत्पत् १, ४, ६४
यस्या पूर्वं पूवजना ४, १४, १५९
यस्या राश्याः प्रातरग्निम् १, ६, ५७
यस्यदं प्राणधिमिपद् ३, १६, ७१
यस्यमं विधे गिरवो २, ३, ११३
या श्रोयधयः प्रथमजा २, ७, १६६
या श्रोयधोऽधाववो ४, १४, ८५
यानिहोत्रायोपयुष्टा १, ८, ४५
या ते अग्नेऽयाधया १, २, ५६
या ते अग्ने रजाशया १, २, ५७
या ते धामानि दिवि ४, १०, ७६, १४, ४
या ते धामानि परमाणि २, १०, १९९
या ते धामानि हविषा ४, १२, ९९,
१४, ६
या ते रत्न शिवा २, ९, १५, ३८
या ते हविर्मातृष्टम २, ९, २८
या दिव्या वृष्टिषया ४, ६, ६०
या देव्यसीष्टके २, १३ ९९
या द्विरुना सा वाग्नी ३, ७
यानावह उत्तरो द्य १, ३, १११
यानि धर्मं ऋषाणामि १, १, १७४, १, ५३
या प्रथमा सःस्त्रुतिः १, ३, ३९
या फलिनीर्षा अकृता २, ७ १८०
याम्याः स्वरजनप्रप ४, १०, १५०
यामिपु गिरिषा २ ९, १६
याः सःस्त्रुत्यस्य ४, १४ १५८
या रोहिणी लामणा ४, २ १५
या य शर्म शरमानाव ४, १०, १०३,
१४, २६३
या वाः सन्धि पुष्टरुतो ४, ११, ८
या चो कता मपु २, ३, २६
या वाग्निधर्मोः पवमाना १ ३, १६
या नो विरावदना २, ३, २

या वो देवाः सूर्यं हवो २,७,२१७
 या व्याम्रं विपुचिको २,११,५६
 या शक्तेन प्रतनोपि २,७,२१५
 यासकौ शकुन्तिका ३,१३,०
 या सरस्वती वंश १,४,२९
 यासां राजा वरुणो २,१३,४
 यासां देवा दिवि २,१३,५
 यासां प्रजापतिरुदाजवत् ४,२,८६
 यासां बृहस्पतिरुदाजवत् ४,२,८०
 यासां महत् उदाजवत् ४,२,८३
 यासामिन्द्र उदाजवत् ४,२,७७
 या सुषाणिः स्वदुग्निः ४,१०,१५६
 याः सेना अर्भीश्वरी २,७,८६
 यास्त भाविविशुश्रामान २,७,१७७
 यास्त्वित्तः प्रथमजा १,११,१७
 यास्ते अन्न भार्ता १,७,२६३: ३,४,८
 यास्ते अग्ने सूर्यं हवो २,७,२१६
 यास्ते रूपद्रावो अन्नः ४,१४,२३५
 यास्ते प्राचीः प्रदिशो ४,१४,१६०
 यास्ते राके सुमत्तयः ४,१२,१५४
 यास्ते रात्रयः सविगः १,४,१५
 युक्तेन मनसा चयं २,७,२
 युक्त्रोऽन्वोऽनूदान् ३,७,१५
 युक्त्वाय सविता देवान् २,७,३
 युक्त्वा हि स्व २ रथासठा ४,१४,१९
 युक्त्वा हि देवहृत्तमं २,७,२३६,११, १२७
 युजे रथं गाएयणं ४,१०,१२८
 युजे वां प्रह्ण पूर्व २,७,५
 युजते मनः २,७,४
 युजते मन उव १,२,६१: ४,९,१
 युजन्ति व्रतमर्षं ३,१२,२९: १६,२८
 युजन्त्यस्य काश्या हरा ३,१६,२९
 युजायां रासमन् २,७,१३
 युजानः प्रथम मनः २,७,१
 युमन्त्य ते वृषन्त्य ४,१४,१९५
 युवक सीता वि युगा २,७,१५५
 युवनिम त्वा प्रह्णा १,४,४
 युव ५ वस्त्राणि पीवसा ४,१४,१४०

युव ५ सुराममधिना ३,११ ३०,४,१२, ११८
 युवं युजुमवविद्व ५,१४,१३२
 युवमेतानि दिवि ४,१०,३६
 युवा सुवासाः पतिवीता ४,१३,८
 युवोः श्रियं परि योपा ४,१४,१३१
 युवमस्मा उत ये ३,१६,७
 ये अग्रयः समनसा १,६,२९: ३८
 ये अग्रयः समनसो २,८,२६: २९
 ये अग्रयो द्विदि ये १,६,३१: ४४
 ये अग्रयो न शोशुचन् ४,१४,१५४
 ये अश्रेषु विविधमिउ २,९,५१
 ये अग्रयेताममि ते ३,१६,८६
 ये अमी रोचने द्विवो २,७,२०३
 ये असिन् महत्यर्णवे २,९,४४
 ये केचावोचीनम् ३,१०,१३
 ये जनेषु मलिमलवः २,७,८७
 ये तानुषुद्वेवगा ४,१०,१४६
 ये तीर्थानि प्रचरन्ति २,९,५०
 ये तेष्यमन् बहवो ४,१२,११४
 ये ते सरस्व ऊर्मयो ४,१०,१७
 ये त्रिमसाः परिवन्ति ४,१२,२७
 ये देवा दिव्येकादश ३,३,४०
 ये देवा देवानां २,१०,११
 ये देवा देवेभ्यो २,१०,१२
 ये देवानो बलपतया ४,७,१७
 ये देवाः पुरः सदा २,६,१२
 ये देवा मनुजाता १,२,२४
 ये देवा यजसुपः १,४,१४
 ये देवा यज्ञसुयो १,४,१७, २०
 ये देवा यज्ञनः १,४,१३
 ये देवा यज्ञहो १,४,१६: १९
 येन त्रिवो अर्णवान् ४,१४,२४७
 येन देवा ज्योतिषोर्वा २,७,१५२
 येन धांशवा पृथिवी २,१३ ११४
 येन चहासि सहस्र २,१९,२३
 येना प्रपयसपसा २,१२,१६
 ये नीलश्रीवाः २,९,४५-४६
 येनेन्द्रस्य रथ २,१३,९२
 येनेन्द्राय तमभरन् १,४,११

ये पर्था पथि रक्षय २,९ ४९
 ये पायवो मामतेयं ४,११ १२२
 ये पुरा प्रम्ययो ३,८ १९
 ये बध्ममानमनु १,२,१०२
 ये भक्षयन्तो न २,३,४५
 ये भूनातामधिपतयो २,९,४८
 येभ्यो माता मधुमत् ४,१२,६
 ये यजामहे १,४,५४: ४,१,७१
 ये याजिनं पतिपश्यन्ति ३,१६,१२
 ये वृक्षेषु दापिच्यजरा २,९,४७
 ये समानाः समनसः ३,११,१००
 ये समानाः समनसो ३,११,१०२
 ये सविदुः सत्यसवस्य ४,१४ १४७
 यो अग्निग्रेष्वप्योगधि २,७,२४३
 यो अश्वेन्द्राग्निसिर्वा २,१३,९०
 यो अश्वन्तं जिवापसति ३,१२,३
 यो अश्वभ्यमराती २,७,८९
 योगे योगे सवस्त्र २,७,१४
 यो जात एव प्रथमो ४,१२,७८
 यो वधेष्वन्तुः स्यात् ४,८,१७
 यो नः पिता जनिता २,१०,२६
 यो नक्षत्रपाणो ३,७,१७
 यो नो अग्निः पितरो १,६,१०
 यो नो मरुतो अभि ४,१०,११५
 यो नो मित्रावरुणा ४,५,२४
 यो भातुभिर्विभावा ४,१४,२२१
 यो मे राजन् युवो वा ४,१४,१२३
 यो राय ह्रैश शक्तदाय ४,१४,१६
 यो रेवान्यो अमोवहा १,५,३९
 यो लडामः शितिवान् ४,२,९६
 यो च शिचतमो २,७,६०,४,९, २४७
 यो वा २ रथ क्रतुरग्निः ३,१६,७५
 यो वा अग्नि ५ योगा ३,४,५
 यो वा अग्निमयोनिम् ३,४,१९
 यो वा अस्यायं मनुश्वो १,६,४१
 यो वा इहा धेनु ५ ४,२,१०
 यो विभचक्षुस्त २,१०,१८
 यो वै शक्ति ५ वेद्य ४,२,६२
 यो वै अश्वमनालभ्य ४,१,२७
 यो वै सुवा ५ योगम् ४,१,६५

घोषाले पत्नयो ३,१२,३७
 यो ह्याहिरिणात् ४,१४,७१
 यो ह स वा ३ रथिना ४,१४,१२७
 रजता सीसा हरिणी. ३,१०,३५
 रथन्तर ५ सामभिः ३,१६,५१
 रथीतमो रथीनामह ३,१६,७८
 रथे विष्टन्नपति वाजिनः ३,१६,३६
 रन्तिर्नामासि दिव्यो ४,९,१७८
 रथीणां पति ५ यजत ४,१४,१२
 रथ्या एवा पुष्टयानुमाजिन ४,२,७३
 रश्मिना क्षयाय क्षय २,८,२०
 राकामह ५ यास्ते राके ४,९,३,७६
 राकामह ५ सुदवा ५ ४,१२,१५३
 राजन्मन्धराणां १,५,२६
 राशपति प्राची दिग् २,८,११, २१
 राशि. केतुना जुपवा ४,९,१२७
 रात्री ५ रात्रीमप्रवाय २,७,८४
 रात्र्ये स्वाहा ४,९,१५५
 रात्रे तु य जन्तु ४,१४,२४
 रश्मो होतुगाम्यो ४,४,१२
 रश्मो नो वेदि प्राङ्गणे ३,४,१४
 रश्मितो घर्म ४,९,७६
 रश्मि यस्ते गिरिपर २,६,२४
 रश्मि रश्मिः परि ४,१,४
 रश्मिः स ५ मृगया पृथिवीं २,७,६३
 रश्मि रश्मि मन्त्र ५ वरुणो १,९,७
 रश्मि रश्मि रश्मि स्वाहा ४,९,१४९
 रश्मि रश्मि भागस्तेन २,१०,२६. ४९
 रश्मि रश्मिना समना २,१२,८१
 रश्मि रश्मि यस्ते तुवनस्य ४,१४,११५
 रश्मि रश्मि विजहाति ३,११,४३
 रश्मि रश्मि यस्ते मृगया १,२,१०३
 रश्मि रश्मि रश्मि रश्मि १,५,२२
 रश्मि रश्मि रश्मि रश्मि ४,१२,१०३
 रश्मि रश्मि रश्मि रश्मि १,८,६१
 रश्मि रश्मि रश्मि रश्मि २,७,१५६
 रश्मि रश्मि रश्मि रश्मि २,८,१
 रश्मि रश्मि रश्मि रश्मि ३,११,६९

रश्मि रश्मि वेदागनीगन्धि ३,१६,३३
 रश्मि रश्मि यूपो ३,९,४
 रश्मि रश्मि मरुतः ४,११,८६
 रश्मि रश्मि वनस्पतिरवसृष्टो ३,११,२०
 रश्मि रश्मि वनस्पतीनामपाम् ४,९,१५७
 रश्मि रश्मि वनस्पतीन्वा उग्रो ४,१,१
 रश्मि रश्मि वनस्पतेऽवमृजा २,१२,४५
 रश्मि रश्मि वनस्पते रश्मिना ४,१३,६५
 रश्मि रश्मि वनस्पते वीद्वयो हि भूया ३,१६,३८
 रश्मि रश्मि वनीवानो सम वृतासा ४,१४,११०
 रश्मि रश्मि वनेषु ३ म्यन्तरिक्ष १,२,४०
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा २,६,४३
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा १,६,२७
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,१४,२२०
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,११,२९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,३,८
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,९,२७
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा २,६,११
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,६,५१
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा २,८,१६
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,८,१८
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा १,१,१५,४,१,४५
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,११,१२६
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,१४,१९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा १,१,३२
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा २,७,७४
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा २,१२,२४
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा २,७,६९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,५,१४
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,१४,१
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,११,२०४
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,१०,१०
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,२,३३,४०
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,९,९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,१,८९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,१,८९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,५,२९
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा १,१,४१
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ३,४,१
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा ४,२,२४
 रश्मि रश्मि यथा ५ यथा १,३,१९

यावा वेन्द्रवायव ४,५,२३
 वाच ५ मित्रावरुणा ४,१४,१३५
 वाचस्पत्ये पवस्व १,३,१५
 वाचस्पति ५ विश्वकर्मा ०,१०,००
 वाच ५ वाजिनो जयता २,११,८
 वाच पुत्रास्तु २,१२,३
 वाचप्रसभ्य जुहाति ३,४,३
 वाचमस्तिष्ठिषेहि ४,९,९४
 वाचम मे प्रसवध २,११,०
 वाचस्य तु प्रसवे १,११,०
 वाचस्य मा प्रसवेन १,१,३९, ०,१०,५५
 वाचस्य प्रसव २,११,२४
 वाचस्य प्रसव १,११,२०
 वाचस्य प्रसव १,११,२३
 वाचिनो मे यज्ञ ५ वहा ३,१,२०,३३
 वाचि वाचि वाचि वाचि १,११,११
 वाचि वाचि वा ५ ४ १०,९०
 वाचो मे भय प्रसुवाति २,२२,४
 वाचो मे सत प्रददा ०,१२,०
 वाच प्राणेनापानेन ३,१५,९
 वाचस्य जति ५ वरुणस्य २,७,०४०
 वाचोपभूत इषितो ४,११,११३
 वाचोपभूत साम गाय ४,९,११०
 वाचमथ सविठवामधु ४,१२,३३
 वाचमथमजमालभेत ०,५,१८
 वाचु. पूत पवित्रेण ३,११,५२
 वाचुस्यश्चिष्वा ४,९,१०५
 वाचुस्य एवा मनुष्यो १,११,४
 वाचोः एवा पवि ०,३,३९,३३,११,५३
 वाचो मत्पते मत् ४,९,२३०. २४०
 वाचो मत् ५ हरिणा ५ ४,१४,१७
 वाचोः सवितुर्दिवाधि ३ १६,७३
 वाचम विप्रस्य विष्टति ४,०,३९
 वाचमसि यद्म १,९,४२. ४३
 वाचो हर ५ साम गाय ४,९,१८३
 वाच वृत्त मित्राव ०,११,३
 वाचोपत प्रति १,०,५८
 वाचिना ४,९,०१४

विचक्रमे वृधिवीमेव ४, १४, ६१
 विजृप्तो वरुणस्य पाणः १, २, ४७
 विजृप्तं धनुः कपर्दिनो २, ९, २६
 विजृप्ते विश्वे विश्वियेत् ४, ९, २१५
 विज्ञातं च विज्ञानिश्च १, ४, ७५
 वि ते सुमुचामि रसानां १, ४, ९;
 २, १२, १४
 विद्वद्वि सरमा ४, ६, १७
 विद्या ते अग्ने त्रेधा २, ७, १०९;
 ४, १२, १३३
 विदु द्वाणो समने ४, ९, १९७
 विदुर्नि नाभ्या वृत्रं ३, १५, ८
 विदुः निरुगिष्टाद् ४, ९, ५८
 विधेम ते परमे २, १०, ६५
 वि न इन्द्र मृगो जहि ४, १२, ५७
 विन्दते वसु न वसु ४, २, १७
 वि पाजसा वृधुना २, ७, ५८
 वि शृशो अग्ने मघवानो ४, १४, २२४
 विप्रथश्च ४, १, ८५
 विप्रिया वा पूष वसुभिः १, ६, ४२
 विभाति केतुरक्तः ४, १४, २०६
 विभिद्या पुरा नयमे ४, १२, १३९
 विभूरसि प्रसादणो १, २, ८१
 विभूर्मात्रा प्रभूः विद्या ३, १२, ६
 विभ्राद् वृत्रं विवसु १, २, ५९
 वि मत् प्रथाय रसानां ४, १४, १२०
 विमान एव दिवो २, १०, ५२
 विमाति ४, ९, ६३
 विमुच्यन्वमस्या २, ७, १६५
 विराद् यजोतिधारयत् २, ७, २१८
 विवस्वदादित्येय ४, ६, ६०
 वि वा एव वसुदिवसते ३, ५, ४
 विधेय यन्मा पिपया ४, १२, ४९;
 १४, २७४
 विनां धारय ४, ९, १ ४
 विनास्था धर्मणा वयमसु ४, ९, १६४
 विनां कविः शिश्रित् ४, १३, ५४
 विश्वं विश्वाप वृधिवी ४, ११, २२
 विश्वकर्मन् २, १, १८
 विश्वकर्मन् वाचस्पतिश्च ४, १०, १२९

विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन २, १०, २०
 विश्वकर्मन् हविषा वायुधानः २, १०, २१
 विश्वकर्मां चन्द्रजनि २, १०, २९
 विश्वकर्मां विममे यो २, १०, २४
 विश्वभरा वसुधानो ४, १४, १६१
 विश्वरूपो वा एतत् ४, ८, ७
 विश्वरूपो वै त्वाष्ट २, ४, १
 विश्वस्य जज्ञे भुवनस्य २, ७, ११३
 विश्वशोतुषामन् २, १, ९
 विश्वा भादा दक्षिण-वृ ४, ९, १२९
 विश्वाद्दमिन् वसु २, १३, ९३
 विश्वानि नो वुर्गडा ४, १०, ११
 विश्वान्यवो भुवना ४, १४, १०
 विश्वा रूपाणि २, ७, २५; ४, १२, १८१
 विश्वाभो भुवां पते ४, ९, २२
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता ४, १२, ८६
 विश्वात्ता विष्णुगभ्राद् ३, ८, १०
 विश्व देवा प्रतां ४, १०, ८४; १२, २३
 विश्व देवाः शृणुमेत्य ४, १२, २४
 विश्व देवासो अस्त्रिया ४, १०, ८५
 विश्वं नो अथा मरुतो २, १२, १
 विश्वंभ्यो देवेभ्यः ३, १०, ६
 विश्वो देवस्य नेतु १, २, १३, २, ७, ७६
 विश्वभो दिवः स्तोत्रं ४, १४, ५८
 विश्वभो दिवो धरमा ३, १६, ६७
 विश्व्यु देव वरुणन् ४, १४, ७४
 विश्व्युनि स्य वैष्णवानि १, १, ३५
 विश्व्युरणा अभिसस्त्रिं ४, १४, ७८
 विश्व्युरणाय पुत्रमध्वराय ४, १४, ७६
 विश्व्योः कर्मानि पश्यत १, २, ९७
 विश्व्योः क्रमोऽसि सपानडा २, ७, ९८
 विश्व्योः वृष्टनसि १, २, ७०
 विश्व्योः शर्मसि शर्मं मे १, २, ६
 विश्व्योर्तुं कन् वीर्षाणि १, २, ६९
 विश्व्योर्तुं कं वदस्य ४, १४, ५९
 विश्व्योर्मनसा पूते स्य ४, १, ३९
 विश्वः पश्य इत्यन्तरिक्षं २, १, १०६
 वीरवर्तोभूरास्य वा ४, २, ५०
 वीरहा वा एव देवानां २, ७, १९

वीहि मघ वृत्रस्य १, १, ३८
 वृषणं स्वा विष्णुभं ४, १२, १३४
 वृषाग्निं वृषण २, ७, ५४
 वृषां सोम वृषमं अमि ४, १०, ४६; १२, १;
 ११, ७०
 वृषणे यसे वृषणो ४, १२, ४८
 वृषणो अश्वस्य २, ४, २५; ४, २, २६
 वृष्टिर्वै देवेभ्यो २, ४, ३३
 वृत्रेव यन्ते बहुभिः ४, १३, ४९
 वृत्रतरं मघवानं ४, १२, ७१
 वृत्रस्यापि कनीनिहा १, २, ७
 वेदेन रूपे स्वयिस्वत् ३, ११, ४७
 वेदोऽसि वेदो मा १, ४, २२
 वेपाय वां कर्मणे १, १, ११
 वैराज्ञे सामग्रधि मे ३, १६, ५७
 वैश्वदेवं चर्हं २, ३, ४
 वैश्वदेवो पुनरी ३, ११, ९७
 वैश्वानरसंघट्टेभ्यः २, १३, ९५
 वैश्वानर सव धामानि ४, ११, १७
 वैश्वानरस्य सुमरी ४, ११, २०
 वैश्वानरो न ऊपा ३, १६, ६४; ४, १०,
 १०; ११, ६५
 वैश्वानरो शिमिभिर्मा ३, ११, ९८
 वैष्णवमसि १, २, ६७
 स्वहृत्त विलोहित २, ९, ४१
 स्वचरवतीरुहिया ४, १३, १६
 प्रतमुपेहि प्रत्य ३, ६, ९
 प्रतानां प्रतपते ४, ९, २३४; २४२
 प्रगा तु विभ्रत् ४, ११, १०५
 प्रतेन यन् मविनो ४, १४, २०७
 शौ च वक्षि ४, ९, १७४
 शतं चो अश्व धामानि २, ७, १६७
 शतं ते राजन् भियजः १, ३, ११५
 शतमिन्नु शरदो अमि ४, १४, २९
 शं नो द्वा विश्वदेवा ४, १४, ४४६
 शं नो भग्न्यु वाजिनो १, ११, २०
 शं नो वागोऽभिवानु ४, ९, २४३
 सामेता नो वनस्पतिः ३, ११, १२२
 सामिगार वपेतन १, २, १०७

धर्मं च स्वो वर्मं च स्वो २ ७ ३२
 धार्दं दन्निस्वकान्दन्त ३ १५, १
 धारदेन प्रतुना ३, ११, १२७
 शिरो मे धीर्यशो ३, ११, ६४
 शिवया वैश्वदवी ३, १३, १०
 शिवा. पीठा भवत १, २, २५
 शिवेन मा चक्षुषा २, १३, ६
 शिवेन वचसा त्वा २, ९, १७
 शिवो भव प्रजाप्यो २, ७, ५२
 शिवो भूषा मङ्गमने २, ७, १०७
 शिशुर्जनधायाः ४, ९, १७३
 शुक्लयोतिश्च चित्र २, ११, १
 शुक् ते अन्वद्यजतं ४, १०, ८१; १४,
 २३६
 शुक्लश्च शुचिश्च प्रैम्मा २, ८, २७
 शुष्का वाः शुक्लेण पुनामि २, ६, २०
 शुचिं तु खोमं ४, ११, ९; १३, ३९;
 १४, १०४
 शुचिरया स्वयवसा ४, १४, २०३
 शुची वो इववा मरुः ४, १४, २६२
 शुद्धवाः सर्वशुद्धवाको ३, १३, ८
 शुद्धा अयः सुप्रवाणे ४, १, २
 शुवत् सुकाळा वितुदन्तु २, ७, १५७
 शुनं नरो लाङ्गलेन २, ७, १५८
 शुनासीरा प्रकृत २, ७, १५९
 शुन्धत्वं देव्याय १, १, ७
 शुन्ध सोममापन्न ३, ७, ५
 शुभोश्वसिः ममिषा १, ३, ४
 शुभत् हविः क्षमिता ३, १०, ९
 शुभित्तिण प्रतुना ३, ११, १२९
 शुभत् प्रथमुत् सनोति ४, १०, १२६
 शुभत् प्रथमुत्मा ४, १३, ४१
 शुभेनचिति चिन्वीय ३, ४, १०
 शुभेनो भूषा परावत् १, २, ४४
 शुभे ४, २, ३
 शुभशीयं प्रसन्नार्मं ४, ४, १४
 शुभित्ते क भातुमिः ४, ११ ७३
 शुभानुगतो धरतो २, ७, १११
 शुभत् पविष्ट भारत ४, ११, १०६

श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा ४, ९, १६७
 श्रात्रा स्व वृषतरो १, ३, १२
 श्रो मूतं आदित्येभ्यो २, ६, ७
 शृङ्गिन्सत् प्रकमाः ३, ८, १२
 पट्टेतान्वाधीतयजूषि १, १, १३
 स इज्जनेन स विशा ४, १४, १३८
 स इत् स्वया शुभेयु ४, १४, ८८
 स इदस्तेव प्रति० ४, १४ २१५
 स इषानो वसुः २, १३, ५०
 स इषुडस्ते स २, १० ३६
 स इं मन्त्रा सुवयमा २, १२, ३९
 स इं मन्त्रेभि मन्त्रिभिः ४, १४, १३४
 स एव वीराः स उ ४, १४, १७९
 स यज्ञवगिराशिया १, ४, ११; ३५
 स यद्विदो वनामडे ४, १२, ८९
 स यः सृजत्वयमा ४, २ ६८
 स यत्नसोऽपि ४, ९, ९१६
 स यत्नमा पयमा १, ३, १०९; ४,
 १४, २६१
 स यत्नस्य स्वर्वा २, ७, ३३
 स यं कर्मणा ममिषा ४ १२ १२७
 स यं मनायमि स २, ७, १४१
 स यो मनायमि स २, २, २५
 स योऽपि मे मङ्ग मयत्तियत् ३, ७, ९१
 स यत्नमित् ४ ११, १३
 स यत्नमिदेना वो अग्रिमा ४, १०, १२४
 स य ममिपुत्रसे २, १३, ४०
 स य साधमानाय ४, ९ १५२
 स य सोऽस्व मर्हं अमि २ ७ ४०;
 ४ ९, ५३
 स य सृष्टात् वसुभो २, ७, ६४
 स य श्रावभागा संपा १, १, ४२
 स य द्वितासि विष्करूपा १, ५, २३
 सलायः स यः ४, ११ १४
 स या नो देवः सतिता ४ १४ ८२
 सकमुको विकमुको ४, १४, २५८
 संक्रन्देनामिमिषय २, १०, ३५
 समदन्वत् सजातीयत् २, ७, २८
 सजावनत् सादुत् ४, १४, १४५

सजातो गर्भो अमि २ ७, ५०
 स जायमानः परमे ४, ११, २३
 स ज्युत्तुभिः सजा २, ८, ८
 स ज्युत्तं तवेदो दिवा १ ८, २९
 स जोषा इन्म सगणो १, ३, ६३
 सं चंपयस्वासे प्र च २, १२, २६
 संजयमाना अविहृता ४, २, ६९
 संजयमानो दिवा १, ३, ३८
 स ज्ञानं नो दिवा पशो २, २, २२
 स ते जानाति सुमतित् ४, ११, ११५
 स तेजोपसा मनसा ४, १४, ०१४
 सत्त्वं इहम् ३ ८, २
 सत्त्वं च मे अज्ञा च मे २, ११, ३
 सत्यमित् तद्य त्वाव ४, १४, २७६
 सत्त्वं सुदत्तमुप ४, १४, १५६
 सत्त्वा य एतद्यु ४ ७, ३
 स त्वं नमिष्य २ १३, ६५
 स त्वं नो अग्रोऽयमो ४, १०, १०९;
 १४, २५७
 सत्सि सग्ने भूषा १, ४, ३६
 सद्यो ज्ञानो इवमिमीत् ४, १३, ३४
 सधमादो दुःश्रम्या ऊर्जा २, ६, ०३
 स नः पावक दीरिवो १, ५, १०
 स नः पितेय सूनवे १, ५, १७
 स न्नाजत् दिप्रवीरं ४, १४, ११३
 स नो विभावा चक्षुर्नितं ४ १४ २००
 स ते पवारसि समु २, ७, १९६
 सं ते बापुः २, ७, ५३; ४, १४, ००
 सं देवो देवेन ४, ९, ८७
 संपां तु संरुषाग्ने २, ७, १३
 स पवधानो अमि ४, १४, १२८
 स पर्येवः स यिवो ४, १३, ५०
 स पूर्वा निविशा ४, १०, १४५
 स ते अग्र सतिषा १, ६ ३०
 सद्य एवा इतिरो रये ४, १०, ११२
 सद्यत्त वा एते १, ११, ३१
 सद्य दे अयुनतीः १, ५, ५१
 स प्रसन्धा सहमा ४, १०, १४४
 स बोधि एरिमेष्या २, ७, १३०

समसममिना हवि ४,१,११
 सममिनमिननागत ४,१,१६
 सममिनबंसुभिर्नां ४,१,२०, २१
 सममिनस्वपसागत ४,१,१७
 समसस्वमिनमवसे ४,१,११, १०२
 समन्वा यगित २,१,१३, १४ १२, १३
 समाना वा भावतामि २,२, २६
 समानो मन्त्र समिति २,२, २७
 समानो वा पृष ४,४, ११
 समापा ओषधीभिः १,१, ११
 समावष्टृषन्नधरा २,६, ३०
 समावृष्टृषिधी ३,१,१६, ११२
 समारंशना क्रतवो २,१२, २५, ३, ४, ६
 ममित्त्वं संकल्पेधा २,७, १४०
 समित्स्वन्ति सतिरो २,७, २३७
 ममिदिसानाशायन ३,१, ५०
 ममिद्वस्य अयमागः ४,१, ४
 ममिदा इन्द्र उपसा ३,१, ११
 ममिदा इन्द्रोऽनवले ४,१, ४. १८७
 ममिद्वे अना अपि २,१०, ४६
 ममिद्वो अग्निरथिना ३,१, १, १३
 ममिद्वो अग्नि. समिधा ३,१, १, १३
 ममिद्वो अफ्नकृदर ३,१, १, १७
 ममिद्वो अथ मनुषो ४,१, १, ११
 ममिधमातिष्ठ २,३, २७
 ममिधामि दुवस्वत् २,७, १, ११
 ममिधो अना भागवस्य ४,१०, ७२
 ममिध्वमान २. समिधा २,७, २३४
 ममिन्द्र न ४,१, १, १६
 ममिन्द्र नो मनसा १,३, १०८
 ममिन्द्र राधा समिधा २, २, २३
 ममीधो नामामि २,१, १, १०४
 समुद्र गण्ड स्वाहा १,२, १, १६, ३, १०,
 २.
 समुद्रश्च एव वक्र्यामे २,१०, २
 समुद्रश्च यो वयुनस्य २,१०, ६९
 समुद्राग्निर्मेषुम १,३, २६
 समुद्राय सिमुभारान् ३,१, ४, २
 समुद्रेषे ऋद्वन् १,३, १, १८, २, १०, १३
 समुद्रे ।।। नृमथा २,७, १, १६०

समुद्रोऽसि नभस्वाना २,१२, ८
 समुद्रयस्यो वा पृष १,४, ३४
 समुप्रीणा २. स्तुतेन १,५, १२
 स पत्नी पत्या सुकृतेषु १,४, २६
 संप्रथामि प्रजा भद्रम् १,५, ३२, ५२
 सपृष्यत्त्वमृतावरी ४,१, १, ३
 संप्रथयत्त्वमृषुप २,१२, २१
 संप्रच्युता वरुणेन २, १, ३, ८
 संमालि ४,१, ६७
 सं मा सृजामि पयसा २, १, २, ५
 समृधा इमानायुषे १,२, ७३
 सम्राजा अस्य भुवनस्य ४, १, ४, १६५
 सम्राजा उमा धृषभा ४, १, ४. १६७
 सम्राट् च स्वराट् चामे १, ६, २५
 सम्राडन्यः स्वराडन्य ४, १, २, ८५
 सम्राडसि स्वराडसि १, ८, ५०
 सम्राट् दिवा २. सहस्रान्नी ३ १३, ५८
 सारस्वती मनसा ३, १, १, ७५
 सारस्वती योन्यां गर्भम् ३, १, १, ८६
 सारस्वतीषान् भारती ३, १, ०, १९
 सारस्वत्यभि नो मेपि ४, १, १, ११, १४,
 ४६
 सारस्वत्यै विन्वस्व ४, १, १, ११
 मयोऽभ्यो देवताभ्यो २, ४, २१
 सर्वे प्राजा वरुणस्य २, ६, ३४
 सलिलः सलिलाः सगरः १, ७, १२
 सलिलाय त्वा वाताय ४, १, १, १४
 सवयसे त्वाभिययसे २, १, ३, १००
 सवयसे स्वाहा ३, १, २, १६
 सविता त्वादिभ्यः पश्चाद् ४, १, १, ८१
 सविता त्वा प्रसवाना २, ६, १६
 सविता वरुणो वधद् ३, १, १, २८
 सवित्रे त्वभूमये ४, १, १, ६५
 स नोऽथमपि धा ४, १, ४, २७
 स मुद्भुभा स ऋचपठा ४, १, ०, १३
 सान्निविन्दुषाणे ४, १, १, ८०
 सह इया निवर्त्तन्नामे २, ७, १, ११, १७
 सहस्यवाडसि २. लोमेन ४, १, ०, ८८
 स हवराचमस्य ४, १, ०, २९

सहसा जातान् प्रणुदा २, ८, १६
 सहस्रवीर्यमासि १, १, २, ७
 सहस्राणि सहस्रतो २, २, ४२
 स हि शुचिः शतपत्र ४, १, ४, ४८
 साक २ यद्म प्रपत् २, ७, १, ७८
 साध्या वै देवा ३, १, १, ५
 साध्वीमकंद्ववीति ४, १, १, ३०
 सा नः प्रजां पयान् ४, १, ७८
 सा नः सुप्रवृत्तिः ४, २, ३६
 सांत्पना इदं हविः ४, १, ०, १६४
 सा मे सत्यादीर्वेवान् १, ४, ७
 सास्वतो खोसो १, ८, ५२
 सावित्रं पुनरुसृष्ट २, ५, ४
 सावित्रैरभिमादत्ते ३, १, २
 सावित्रोऽष्टाकपाल २, ६, ४५
 सा वै सृष्टोभयान् ४, २, ४१
 सिनीवालि पृथुषुके ४, १, २, १५५
 सिनीवाली सुकपदो २, ७, ६५
 सीद त्वं मातरसा २, ७, १, ०५
 सीदन्तु विसो १, १, २, ०
 सीद होतः स्व उ लोके २, ७, ३८;
 ३, ८, ५
 सीद होतं हि होता ४, १, ०, ९६
 सीरा पुत्रजति कवयो २, ७, १, ५४
 सीतेन वलीवात् २, ४, २
 सीतेन तन्त्र मनसा ३, १, १, ७२
 सुगा यो देवाः सदाना १, ३, १, १०; ४,
 १४, १४८
 सुजातो ज्योतिषा २, ७, ४७
 सुप्रामाण प्रथिवी ४, १, ०, ३३
 सुप्रामाण महीसृष्टु ४, १, २, १००
 सुदेवो अति वरुण ४, ७, १६
 सुवर्णे व बस्ते सृष्टो ३, १, ६, ४४
 सुवर्णेः पान्त्रिय ३, १, ४, १५
 सुवर्णोऽसि गरुडान् २, ७, १, १६-१७;
 १०, ६२
 सुवर्णोऽसिः पृषवान् ३, १, १, ११६
 सुप्रामाण देववर्णं ४, १, ४, १०९
 सुभृताय विनीहि ४, १, १, ४०
 सुभिक्षा ना भाषा १, २, १, १९

सुमहूर्णञ्ज भा च २,१०,५४
सुरावत बर्हिषद् ३,११,५७
सुवागावद् देव १,२,६५
सुवाहनभ्राह्मद्वारे ३,८,२४
सुविचा विविच्यध्वम् ४,१,४८
सुपदा पश्यात् सवितुः ४,९,५६
सुसदसा स्वा वयं १,१०,११,४,१२,
११७
सुनरि विश्वा स्वा ४,२,३४
सूर्यमे जेऽथ स्त १,१ ३६
सूर्यं एकान्ती चरति ३,१२,२६
सूर्यं व्रतपते व्रत ४,९,२३,३,२४
सूर्यस्य चक्षुरारुहम् १,२,३१
सूर्यस्य रसा ४,९,२५
सूर्यस्य हरसे स्वा ४,९,४८
सूर्यामी चावागृथिवी १,२,१६
सूर्यो भवो विगाहते ४,१२,१४६
सूर्यो ज्योतिर्व्योतिः सूर्यं १६,५३
सूर्यो देवीसुपसत् ४,१४,५२
सृजन्ति रश्मिमोजसा ४,१२,१४४
सृजा वृष्टि दिव भाञ्जि २,४ ३२
सेदमे अस्तु सुभग ४ ११,११६
सैनानाकेन सुविद्यो ४,१०,११२
सो भद्र ईजे शतमे ४,१३,५५
सो नसिर्षो वसुशृणु २,१३,४५
सोऽहोरात्रे सोऽधमासिः ४,१०,१५०
सोमः राजान वरुण १,११,२०
सोम गीभिर्हवा वयं ४,१०,२०
सोमपीथानु मेहि ४,९,१८६
सोम यास्ते मयोभुव ४,१०,७५
सोमविक्रयिसोम ३ ७,१०
सोमस्य मा तवस ४,११,४१
सोमानः स्वरण कृणुहि १,५,३८
सोमापूषणा जनना ४,११,४०
सोमापूषणा रजतो ४,१४,७
सोमाय कुडङ्ग ३,१४,१३
सोमाय लमानां ३,१४,५
सोमाय हंसान् ३,१४,३
सोमारुद्रा धारयथाम् ४,११,५५

सोमारुद्रा युवमेतानि ४,११,५४
सोमारुद्रा विवृहत् ४ ११,५६
सोमेनेजानं याजयेत् ४,३,५
सोमोऽस्यश्रिभ्या पच्यस्व २,३,३७;
३,११,५०
सोमो धेनुः सोमो ४,१४,१
सोमो राजासृत् ५ सुत ३,११,३९
सोमो वा अमुप्रासीत् ३ ७,१२
सोमारीद्र घृते चर २,१,५
सोमारीद्र चर २,१ ६
सोम्य वःह लोमस २,५,१
सोरी बलाका ३ १४,१४
सोयं घृते चर २,२,११
सोयं बर्हिं सुष्टरीमा ३ १६,२०
सुष्टि शूरः वज्रिणम् ४ १४,१७५
सोकानामिन्दु प्रति ३,११,११
सोमस्यश्रिःतो ३,१६,६१
स्यार्या दुहस्यनया १,८,८,
स्थिरो भव वीडवम २,७,५१,३,१,८
स्यूता देवभिर्गृतेन ७,२२९
स्योना गृथिवि ४,१२,३५
स्योनासि सुयदा २ ६,३५
स्योना स्योनेन घृतेन ४,२ ३७
स्यय वृषान २,१३,१०५
स्यवा असि स्वभूरसि १,२,३६
स्यवा नम १,१०,४५
स्ययभूरसि धेठो ४,६,४७
स्यरो वा एष लोकर्म् ३,५,५
स्यभानुर्भा भासुर २,५,२
स्ययन्तो नापेक्षन्वा २,१०,६०
स्यवर्ती सुदुषा न ३,१६,५९
स्यवित्सि स्ववित्वा १,२,१०५
स्यथा यथासायातं ४,१४,१२९
स्यस्तिगःपूतिरभयानि २,७,१७
स्यस्तिना इन्द्रो ४,९,२५४
स्यव. स्वाहा ४,९,२०४
स्वादुपधमद् पितरो ३,१६,४१
स्वादोरिथा विपूवतो ४,१४,१६४
स्वादीर्षी स्वा स्वादुना २,३,३६

स्वायुधः स्ववत्सः सुनीध ४,१४,१११
स्वावेतोऽस्वयेगा १,२,९३
स्वाहाकृतस्य घर्मस्य ४,९,१३४
स्वाहा दिव आप्यायस्व ४,६,४०
स्वाहा देवेभ्य ३,१०,४
स्वाहान्वरिक्षादाप्यायस्व ४,६,४२
स्वाहा गृथिन्या आप्यायस्व ४,६,४४
स्वाहा भूयै नम. २ ७,१५०
स्वाहा मरुतयः ४,९,६२
स्वाहा यज्ञः चरुणः ३,११,१२३
स्वाहा यज्ञ मनसाः १,२,२१
स्वाहा यज्ञ मनसा ३,६,१७
स्वाहा राजसूया २,६,२२
स्वाहेति तदिममेव १,६ ४५
स्वाहेत्यप परिधिञ्च ३,२,६
स्वैर्देवीर्देक्षयितेह २,८,५
स्वो रोहावेहि स्वो १,११,३७
सुः स सुचिषद् २,६,३६,७,१०४
१३,५७
सुसैरिव सविभि ४,१२,१७२
सुरिकेदाः सूर्यारदिन २,१०,४८
सुरिव इन्द्रो धाना ३ १०,१५
सुरिवतो हार्योजनस्य १ ३,८४
सुर्योर्धाना हरिवती १,३,८५
सुरिरिषि वैश्वानरम् १ १,२६
सुरिपीव भजमानो ४,१४,२२७
सुरिपृष्टेदि १,४,४३, ४,१ ४३
सुरिपत्नीरिमा आपो १,३,१
सुर्यवाङ्मिरजर पिता ४,११,१६६;
१४,२१६
सुर्यवाङ्मिरिद्र ४,१३,७८
सुरव आधाय सविता २,७,१०
सुरिकाराय स्वाहा ३,१२,५
सुरिस्य स्वा जरायुणामे २,१०,३
सुरिस्यगर्भं समवर्ततामे ७,९,१९८
१३,११०; ३,१२,१८
सुरिष्य निषाय नुहोति ३,७,९
सुरिष्यपाणिमृतये ४,१२,३०
सुरिष्यवर्णसुपसो २,६,२६

द्विरप्यवर्णः स द्विरप्य २,१३,२

द्विरप्यवर्णाः शुचय १,२,४; २,१३,३

द्विरप्यवर्णां धर्मं ४,१४,१७३

द्वित्वं हविर्मघुद्विः ४,९,१५०

द्वित्वे वातस्वर्गं ४,११,६९

द्वि न द्वि त्वा ४,१२,६८

द्विरप्यस्यावघति ३,१०,११

द्विरप्यृक् क्रतुस्यृक् ४,७,६

द्वे त्वा मनसे त्वा १, ३, ३;

४,९,८८

द्वेमन्तेन क्रतुना ३,११,१२८

द्वेमन्तो मध्यं तित्विरे ४,९,२१८

द्वोत्तयं पौतर्यं ३,६,१३; १५

द्वोताध्वयुरावया ३,१६,६

द्वोता यक्षरसनिधामिम् ३,११,१२

द्वोता यक्षरसोममाग्यस्य ४,१३,३८

द्वोता यक्षदमिन् समिधा ३,१३,१०

द्वोता यक्षदमिन् स्वाहा ४,१३,३३

द्वोता यक्षदमिन् सिनष्टं ४,१३,६७

द्वोता यक्षदमिनमाग्यस्य ४,१३,३६

द्वोता यक्षदधिनौ ३,११,३१; ४,१२,

११९

द्वोता यक्षदिन्द्रानी ४,१३,४०,४२,६१

द्वोता यक्षद्वनस्पति ४,१३,६४

अथ यजुर्वेदीयं मैत्रायणीयमारण्यकम्

अथवा
मैत्रायणीया उपनिषद् ।
शान्तिः ।

ॐ तच्छ १ योरा घृणीमहे गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये ।
दैवी स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः ॥
ऊर्ध्वं जिगातु भेषजं १ शन्नो अस्तु क्षिपदे शं चतुष्पदे ॥ १ ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो धामान्द्रियाणि च सर्वाणि, सर्वं ब्रह्मोपनिषदं, माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां, मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्यनिराकरणं मे ऽ अस्तु ॥ तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु, ते मयि सन्तु ॥ १ ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

वैशाखात्थभक्तिबुक्तब्रह्ममात्रबोधतः । यशवंतं मुनयो यान्ति तव त्रैपद्वनहं महः ॥ २ ॥

अथ प्रथमः प्रपाठकः ।

॥ ॐ ॥ **त्रैह्ययज्ञो वा ऽ एष यत्पूर्वेषां चर्यनन्तस्माद्यजमानश्चित्वातान्प्रीनात्मानमभिध्यायेत्, सम्पूर्णः खलु वा ऽ अन्द्राऽविकलः सम्पद्यते यज्ञः कः सोऽभिध्येद्रे षोऽयश्च यः प्राणान्-ह्यस्तस्योर्पाह्वानम् ॥ १ ॥**

बृहद्ब्रह्मो वै नाम राजा विराज्ये पुत्रं निधापयित्वेवमश्राश्वतम्मुन्यमानः शरीरश्च वैराग्य-

१ कचिदिषा शान्तिरपि दृश्यते ।

२ एषा कण्डिका निर्णयसागर-सुबर्द्ध-सुदिताद्योत्तरशतोपनिषदन्तर्गतमैत्रायणीयोपनिषदि नास्त्येवेति ।

३ निर्णयसागर-सुबर्द्ध-सुदिताद्योत्तरशतोपनिषदन्तर्गतमैत्रायणीयोपनिषद् प्रारम्भ इमां कण्डिकामारभ्येवेति ।

४ एतस्या मैत्रायणीयोपनिषदः संस्करणे सम्बर्द्धस्यनिर्णयसागरसुदितमेकं पुस्तकमपरं धामत्परमहंशपरिभाजककृष्णानन्द-यतिवैवं [श्री० सुटे स्वामिभि] दत्त लिखितपुस्तकं चेति पुस्तकद्वयमेव हस्ते समापन्नम् । तयोद्भवयोर्मैत्रेये क्रियमाणेऽन्वोऽन्वं महर्द्धस्यर्द्धं दक्षपथे समागतम् । तत्र मुदितपुस्तकमतीवप्रठमेदत्तमात्रुलकातुपूर्वका परिश्रष्टं न्यूनमतम्पूर्णं स्वपुत्रभविरेदितं प्रपाठकपञ्चशालकमेवेति तत्पत्तवा लिखितपुस्तकं विशुद्धपाठकदययाबदातुपूर्वकं सम्पूर्णं स्वरलेखनसामिपमितं प्रपाठकवतकोचेतं मैत्रायणीयवैदिकवर्षायां निरुपाधाधातुमिति कृत्वा तदेवावलम्ब्यैतत्संस्करणे संस्कृतमिति ज्ञेयम् ॥

मुदितपुस्तकस्याः पाठभेदस्तु परंपरे वतंमाना कचिदपपाठाः ऋचिच शुद्धाः पाठाः सन्ति तथापि ते साधोन्तरसावहन्यतो न सद्यमहीता इत्यपि ध्येयम् ॥

मुपेतोऽरण्यं निर्जंगाम्, स तत्र परमन्तप ऽ आस्थायाऽऽदित्यमुदीक्षमाण ऽ ऊर्ध्वबाहुस्तिष्ठ-
त्यन्ते सहस्रस्य अन्तिकमार्जंगाम्, अग्रिरिवाधूमकुस्तेजसा निर्वहन्निवारमविद्भगवा-
ञ्छाकार्यन्य ऽ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ, वरः वृणीष्वेति राजानमब्रवीत्, स तस्मिन् नमस्कृत्योवाच,
भगवन्नाहमात्मविस्वं तत्रवविच्छुश्रुमो वरः स त्वं नो ब्रूहीति, एतद्दत्तं पुरस्ताद्दुःशक्यमेत-
म्प्रश्नमेक्ष्वाकान्यान्कामान्ब्रूणीष्वेति शाकार्यन्यः, शिरसाऽस्य चरणोवभिमृश्यमानो राजेमां
गाथां जंगद ॥२॥

भगवन्नास्थिचर्मस्नायुमज्जामांश्शुक्रशोणितश्लेष्माश्रुद्विपिकाविष्णुमुपित्तकुफसंघघाते
दुर्गन्धे निःसारेऽस्मिञ्छरीरे किङ्कामोपभोगैः कामकोधलोभमोहमयविषादेर्ष्यैष्टावियोगानि-
ष्टसम्प्रयोगशुत्पिपासाज्वरामृत्युरोगशोकाद्यैरभिहतेऽस्मिञ्छरीरे किङ्कामोपभोगैः ॥३॥

सर्वंश्वेदः क्षयिष्णुं पश्यामो यथैमे वृःशमशकादयः॥ तृणवनस्पतय उद्धृतप्रध्वःसिनोऽथ
किमेतैर्वाऽपरेऽन्ये महाधनुर्द्धराश्वक्रवर्तिनः ॥ केचित्सुद्युम्नभूरिद्युम्नेन्द्रद्युम्नकुर्बलपाश्वयौ
वनाश्ववध्यश्वश्वपतिः शशबिन्दुर्हरिश्चन्द्रोऽम्बरीपो ननकुः शर्यातिर्ययातिरनरणयोऽक्षसेना-
वयोऽथ मरुत्तमरुत्तमभूतयो राजानो मितो बन्धुवर्गस्य महतीःश्रियं त्यक्त्वाऽस्माल्लोकावु-
मुल्लोकं प्रयाता इति, अर्थ किमेतैर्वाऽपरेऽन्ये गन्धर्वासुरयक्षराक्षसमूतगणपिशाचोरगग्रहादीनां
निरोधनं पश्यामः, अर्थ किमेतैर्वाऽप्यानां श्रोपणं महार्णवानां शिरारिणां प्रपतनं ध्रुवस्य
प्रचलनं वृश्चनं वातरज्जुनां निमज्जनं पृथिव्याः स्थानादपसरणं सुराणामित्येतद्विधेऽ-
स्मिन्सुःसारे किङ्कामोपभोगैर्यैरिवाशितस्यासकृदिहावर्तनं इत्यतः ऽ इत्युद्धृतुमर्हसीत्यन्धो-
दपानस्थो मेक ऽ इवाहमस्मिन्सुःसारे भगवःस्त्वं नो गतिस्त्वं नो गतिः ॥४॥

॥ इति मैत्रायणीयारण्यकेऽथवा मैत्रायणीयशास्त्रोपनिषदि प्रथमः प्रपाठकः ॥२॥

॥ अथ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ ॐ ॥ अर्थ भगवाञ्छाकार्यन्यः सुप्रीतस्त्वंब्रवीद्राजानं महाराज बृहद्वधेक्ष्वाकु-
वःशध्वंज शीघ्रमात्मज्ञः कृतकृत्यस्त्वं मरुन्नाम्नेति विश्रुतोऽसीत्ययः वाव खंलवात्मा ते यः
कृतमो भगवा ऽ इति तः होवाचेति ॥१॥

अथ यऽएवोऽसावाविष्टमभनेनोद्धृमुत्क्रान्तो व्यर्थमानोऽव्यथमानस्तमः प्रणुदत्येषऽआत्मे-
त्याह भगवान्मैत्रिरित्येवः ह्याहाथ य ऽ एव सम्प्रससा इवोऽस्माच्छरीरात्समुत्थायं परं ज्योति-

रूपसम्पद्य स्वेन रूपेणाभिनिर्पद्यतऽएषऽआत्मेति होवाचेतदमृतममयमेतद्ब्रह्मेति ॥२॥

अथ खल्वियं ब्रह्मविद्या सर्वोपनिषद्विद्या वा राजन्नस्माकं भगवता मैत्रिणाऽऽख्याताऽहं ते कथयिष्यामीत्यर्थापहतपाप्मानस्तिग्मतेजसोर्ध्वरेतसो बालखिल्याऽइति श्रूयन्तेऽथ क्रतुं प्रजापतिमनुवन्भगवच्छ्रुत्वा कर्तव्यमिवाचेतनमिदं शरीरं कस्यैव खल्वीदृशो महिमाऽतीन्द्रिय-भूतस्य येनैतद्विधमेतच्चेतनवत्प्रतिष्ठापितं प्रचोदयिता वाऽस्य यद्भगवन्वेत्स्यैतदस्माकं ब्रह्मेति तान्होवाचेति ॥३॥

यो ह खलु वावोपरिस्थः श्रूयते गुणोर्ध्ववोर्ध्वरेतसः स वाऽएष शुद्धः पूतः शून्यः शान्तः प्राणो निरात्माऽनन्तोऽक्षयः स्थिरः शाश्वतोऽजः स्वतन्त्रः स्वे मंहिन्नि तिष्ठत्यनेनेदं शरीरं चेतनवत्प्रतिष्ठापितं प्रचोदयिता वैपोऽप्यस्येति ते होचुर्भगवन्कथमनेनेदेशोनापि-ष्टेनैतद्विधमिदं चेतनवत्प्रतिष्ठापितं प्रचोदयिता वैपोऽस्य कथमिति तान्होवाच ॥४॥

स वाऽएष सूक्ष्मोऽग्राह्योऽदृश्यः पुरुषसंज्ञो बुद्धिपूर्वमिहैवावतते शोनेति सुप्तस्येवा-बुद्धिपूर्वं विबोधायेवमित्यथ यो ह खलु वावैतस्य सोऽश्रोऽयं यश्चेतनमात्रः प्रति-पूरुषः क्षेत्रज्ञः सङ्कल्पाध्यवसायाभिमानालिङ्गः प्रजापतिर्विश्वारूपश्चेतनेनेदं शरीरं चेतनवत्प्रतिष्ठापितं प्रचोदयिता वैपोऽप्यस्येति ते होचुर्भगवन्कथमनेनेदेशोनापिष्टेनैतद्विध-मिदं चेतनवत्प्रतिष्ठापितं प्रचोदयिता वैपोऽस्य कथमिति तान्होवाचेति ॥५॥

प्रजापतिर्वाऽएकोऽग्रैतिष्ठन्स नारमतैकः सुऽआत्मानमभिध्यात्वा ब्रह्मीः प्रजाऽअसृजत्ताऽ-अस्यैवात्मप्रबुद्धाऽअप्राणाः स्थाणुरिव तिष्ठमानाऽअपश्यत्स नारमतु सोऽमन्यतैतासां प्रतिबोधनायाम्यन्तरं प्राविशानीत्यथ स वायुमिवात्मानं कृत्वाऽभ्यन्तरं प्राविशत्सऽएको नाशकस्त पञ्चधाऽत्मानं विभज्योच्यते यः प्राणोऽपानः संमानऽउदानो व्यानऽइत्यथायं योर्ध्वं प्रुक्त्वात्मस्येव वाव स प्राणोऽथ योऽयं मवाह सङ्क्रामत्येव वाव सोऽपानोऽथ येन वाऽएता अनुगृहीताऽइत्येव वाव स व्यानोऽथ योऽयं स्थविष्ठो धातुरन्नस्यापाने प्रापयत्य-पिष्ठो वाऽङ्गेऽङ्गं समानपर्येव वाव स समानसंज्ञऽउत्तरं व्यानस्य रूपं चेतैर्मान्तरां प्र-तिरेवैवानस्याथ योऽयं पीताशितमुद्गिरतिं निगिरतीति वैष वाव संऽउदानोऽथोपां चुरन्त-र्याममभिभवत्यन्तर्यामऽउपांशु चेतयोरन्तराले वीष्यं प्रासुवद्यदौष्यं स पुरुषोऽथ यः पुरुषः सोऽग्निर्वैश्वानरोऽप्यन्यत्राप्युक्तमयमग्निर्वैश्वानरो योऽयमन्तः पुरुषे येनदमन्नं पच्यते यद्विदमद्यते तस्यैव घोषो भवति यमेतत्कृणावपिधाय शृणोति स यदोक्तमिष्यन्भवति नैनं घोषं शृणोति स वाऽएष पञ्चधाऽऽत्मानं विभज्यं निहितो गृहायां मनोमयः प्राणशरीरो

भास्वपः सत्यसंज्ञकल्पऽआकाशात्मेति स वा ए३पोऽस्माद्धृन्तरादकृतार्थोऽमन्यतार्थान्-
 शानीत्यतः खानीमानि भिस्त्वोदिनः पञ्चभीं रश्मिभिर्विपर्यान्तीति बुद्धीन्द्रियाणि यानी-
 मान्वेतान्यस्य रश्मयः कर्म्मोन्द्रियाण्यस्य ह्या रथः शरीरं मनो नियन्ता प्रकृतिमयोऽस्य
 प्रतोदोऽनेन खल्वीरितं परिभ्रमतीदं शरीरं चक्रमिव मृते च नदं शरीरं चेतनवत्प्रतिप्ला-
 पितं प्रचोत्तुचिता वैपोऽप्यस्येति ॥६॥

स वाऽएपऽआत्मेहोशन्ति कवयः सितासितैः कर्म्मफलैरेनाभिभूतऽइव प्रति शरीरेषु
 चरत्यव्यक्तत्वात्सौक्ष्म्यादृष्टरयत्वाद्ग्राह्यावाग्निर्ममत्वाच्चानुवस्थो सति कृता कर्त्तृवावस्थः
 स वाऽएप शुद्धः स्थिरोऽचलश्चालेष्वोऽभ्यग्नो निःस्पृहः प्रेक्षकवदवस्थितः स्वस्थश्च कृत-
 मृगुणमयेन पटेनात्मानं मन्तर्द्वायावस्थितऽइत्यवस्थित इति ॥७॥

॥ इति नैत्रायणीयभाष्यकेऽथवा नैत्रायणीयशाखोपनिषदि द्वितीयः प्रपाठकः ॥२॥

॥ अथ तृतीयः प्रपाठकः ॥

॥३०॥ ते होचुर्भगवन्पद्येवमस्यात्मनो महिमानं सूचयसीत्यन्यो वाऽपरः कोऽयमात्मा-
 ख्यो३ योऽयं सितासितैः कर्म्मफलैरभिभूयमानः सवसंचोनिमापद्यताऽइत्यवाङ्मोक्षां वा
 गीतिं हृन्दैरभिभूयमानः परिभ्रमतीति कर्त्तमऽएपऽइति तान्होवाचेति ॥१॥

अस्ति खल्वन्योऽपरो भूतात्माख्यो३ योऽयं सितासितैः कर्म्मफलैरभिभूयमानः सवसं-
 चोनिमापद्यताऽइत्यवाङ्मोक्षां वा गीतिं हृन्दैरभिभूयमानः परिभ्रमतीत्यस्योपव्याख्यानं पञ्च
 तन्मात्रा भूतशब्देनोच्यन्तेऽथ पञ्चमहाभूतानि मूर्तशब्देनोच्यन्तेऽथ तेषां यत्समुदयं तच्छ-
 रीरमित्युक्तमथ यो हं खलु वाव शरीरमित्युक्तं स भूतात्मेत्युक्तमथाश्रितोऽस्पात्मा विन्दुरिव
 पुष्करऽइति स वा एपोऽभिभूतः प्राकृतैर्युगैरित्यर्थोऽभिभूतत्वात्सम्पूहत्वं प्रधातुः सम्पूहत्वा-
 द्वात्मस्थं प्रभुं भगवन्तं कारयितारुं नापश्यदुणौवेकह्यमानः कर्तुपीकृतश्चास्थिरश्चञ्जलो
 लुप्यमानः संपूहो व्यग्रश्चाभिमानित्वं प्रयातऽइत्यहं सो ममेवमित्येवं मन्थमानो निबंध्मा-
 त्यात्मनःऽऽत्मानं जालेनेव सचरः कृतस्यानुफलैरभिभूयमानः परिभ्रमतीति ॥२॥

अथान्यत्राप्युक्तं यः कृता सोऽयं वै भूतात्मा कुरणः कारयिताऽन्तःपुरुषोऽथ यथा-
 ऽग्निनाऽयपिपण्डो वाऽभिभूतः कर्त्तृभिर्हन्यमानो नानात्वमुपैत्येवं वाव खल्वसौ भूतात्माऽ-
 न्तःपुरुषेणाभिभूतो गुणैर्हन्यमानो नानात्वमुपैति चतुर्जालं चतुर्दशविधं चतुर्शीतिधा

परिणतं भूतगणमेतद्वै नानात्वस्य रूपं तानि ह वा एतानि पुरुषेणोरितानि चर्कमिव
मृत्यवेनेत्यथ यथाऽयपिण्डे हन्यमाने नाग्निर्मिभूम्यत्पेधं नाभिभूम्यत्पेधं पुरुषोऽभिभूम्यत्पेधं
भूतात्मोपसंसृष्टत्वादिति ॥३॥

अथान्यत्राप्युक्तं शरीरमिदं मैथुनदिवोद्भूतं स वृद्धचुपेतं निरपेक्षं मूत्रद्वारेण निष्का-
न्तमस्थिभिश्चितं मासेनानुलितं चर्मणाऽवन्द्भूतं विण्मूत्रपित्तकृफमज्जामेदोवसाभिरन्य-
ध्वामयैर्वह्नुभिः परिपूर्णं कोपेऽइव वसुनोति ॥४॥

अथान्यत्राप्युक्तं सम्मोहो भयं विपादो निद्रा तुन्नी प्रमादो जरा शोकः क्षुत्पिपासा
कार्पण्यं क्रोधो नास्तिक्यमज्ज्ञानं मात्सर्यं नैष्कारुण्यं मूढत्वं मिथीढत्वं निराकृतिवगुद्भूतत्व-
मसंमत्त्वमिति तामसान्यथ तृष्णा स्नेहो रागो लोभो हिंसा रुतिद्विष्टिर्व्यावृत्तस्वमीर्ष्या
काममस्थिरत्वं चलात्वं व्यग्रत्वं जिगीषाऽर्थोपार्जनं मित्रानुग्रहणं परिग्रहावलम्बोऽनिष्टेष्टि-
न्द्रियार्थेषु द्विष्टिरिष्टेष्वभिष्वङ्गः शुकुः स्वरोन्नतमस्तिविति राजसान्येतैः परिपूर्णोऽएतंमिभूत-
ऽइत्ययं भूतात्मा तस्मान्नानारूपाण्यप्नोतीत्याप्नोति ॥५॥

॥ इति मैत्रायणीयाण्यकेऽनवा नैत्रायणीयशाखोत्तमिपदि तृतीये प्रपाठके ॥३॥

॥ अथ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

॥३०॥ ते हं खलु वावोर्ध्वरेतसोऽतिविस्मिताऽर्भिसमेत्योचुर्भगवन्नमस्तेऽस्वन्नुशाधि-
त्वमस्माकं गतिरेन्या न विद्यतऽइत्यस्य को विधिर्भूतात्मनो येनेदं हित्वाऽऽत्मन्येव सायु-
ज्यमुपैति तान्होवाचेति ॥१॥

अथान्यत्राप्युक्तं महानदीषुर्मयऽइवानिवर्तकमस्य यःपुराकृतं समुद्रंलेव दुर्निवायमस्य
मृत्योरंगमनं सदसत्कलमयैः प्राशैः पङ्कुरिव बद्धं बन्धनस्थस्येवास्वातन्त्र्यं यत्रविषयस्थ-
स्येव बहुभयार्थस्थं मद्विरोन्मत्तऽइव मोहमद्विरोन्मत्तं प्राप्नोति गृहीतऽइव धाम्यमाणं महो-
रंगदष्टऽइव विषयदण्डं महान्धकारमिव रागान्धमिन्द्रजालमिव मायामयं सृज्जऽइव मिथ्या-
वृशनें कदलीगर्भऽइवासारं नृपऽइव क्षणवेषं चित्रभित्तिरिव मिथ्यामनोरंममित्यर्थोक्तः

शब्दस्पर्शाद्वयो ह्यर्था मर्त्येऽअनर्थाऽइव स्थिताः ॥

येषां सक्तस्तु भूतात्मा न स्मरेत परं पदम् ॥२॥

अयं वाव खल्वस्य प्रतिविधिर्भूतात्मनो पद्वेदविद्याधिगमः स्वधर्मस्यानुचरणः स्वाश्रमे-

प्रेवानुक्रमणं स्वधर्मस्य वाऽएतद्भुतं स्तम्भशाखेवेतराप्यनेनोर्ध्वभागभवत्यन्यथावाङ्पत-
त्येय स्वधर्मोऽभिहितो यो वेदेषु न स्वधर्मातिक्रमेणाश्रमी भवत्याश्रमेष्वेवावस्थस्तपस्वी
वेत्युच्यतेऽद्वैतेतदयुक्तं नातपस्कस्यात्मज्ञानेऽधिगमः कर्मसिद्धिर्बैत्येव ५ ह्याह ॥

तपसा प्राप्यते सत्त्व ५ सत्त्वात्सम्प्राप्यते मनः ॥

मनसः प्राप्यते ह्यात्मायमाप्त्वा न निवर्ततऽइति ॥३॥

अस्ति ब्रह्मेति ब्रह्मविद्याविदो ब्रह्मवित् ॥ ब्रह्मद्वारमिदमित्येवैतदाह यस्तपसाऽपहतपाप्मा ॥
ॐ ब्रह्मणो महिमेत्येवैतदाह यस्तु युक्तोऽजस्रं चिन्तयति तस्माद्विद्यया तपसा चिन्तया
चोपलभते ब्रह्म सद्ब्रह्मणः परऽएता भवत्याधिदेवत्वं वेवेभ्यश्चेत्यक्षय्यमपरिमितमनामय ५
सुखमश्नुते यऽएव ५ विद्वाननेन त्रिकेण ब्रह्मोपास्तेऽथ ये परिपूर्णोऽभिमूतोऽय ५ रथितश्च
तयैवमुक्तस्त्वात्मन्येव सायुर्ज्यमुपैति ॥४॥

ते होचुर्भगवद्भूमिवाद्यसीत्यभिवाद्यसीति निहितमस्माभिरेतद्यथावदुक्तं मनुसीत्यथोत्तरं
प्रश्नमनुब्रूहीत्यभिवाद्युरादित्यः कालो यः प्राणोऽन्नं ब्रह्मा रुद्रो विष्णुरित्येकैऽन्यमभिधाय-
त्येकैऽन्य ५ श्रेयः कर्तमो यः सोऽस्माकं ब्रूहीति तान्होवाचेति ॥५॥

ब्रह्मणो वावेताऽअग्न्यास्तनवः पुरस्यामृतस्यांशरीरस्य तस्यैव लोके प्रतिमोवृतीह यो
यस्यानुपक्तऽइत्येव ५ ह्याह ब्रह्म सत्त्विव ५ वाव सर्व ५ या वाऽस्याऽअग्न्यास्तनवस्ताऽ-
अभिध्यायेदं चैत्रेऽग्निर्हुयाच्चातस्ताभिः सहेवोपर्युपरि लोकेषु चरत्यथ कृत्स्नः क्षयऽएकत्वमेति
पुरुषस्य पुरुषस्य ॥६॥

॥ इति मैत्रायणीयारगवकेऽथवा मैत्रायणीयशाखोपनिषदि ऋषेः प्रथमः ॥४॥

॥ अथ पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ ॐ ॥ अथ यथेवं कीर्त्तयिष्ये स्तुतिः ॥

त्वं ब्रह्मा त्वं च वै विष्णुस्त्व ५ रुद्रस्त्वं प्रजापतिः ॥

त्वमाग्निर्देवो वायुस्त्वमिन्द्रस्त्वं निशाकरः ॥१॥

त्वं मनुस्त्व ५ यमस्त्वं पृथिवी त्व ५ विश्वं रामथाच्युतः ॥

स्वार्थं स्वाभाविकेऽर्थं च बहुधा स ५ र्व्यतिस्वार्थं ॥२॥

विश्वेश्वर नमस्तुभ्य ५ विश्वात्मा विश्वकर्मकृत् ॥

विश्वमग्निश्वमापुस्त्व ५ विश्वकीडारतिः प्रमूः ॥३॥

नमः शान्तात्मने तुभ्यं नमो गुह्यतमाय च ॥

अचिन्त्यायाप्रमेयाय अनादिनिधनाय च ॥४॥ इति ॥१॥

तमो वाऽइदमग्रऽआसीदेकं तत्परेऽस्यात्तत्परेणोरित् < विपमत्वं प्रयात्येतद्रूप < वै रजस्तद्रजः खल्वीरित् < विपमत्वं प्रयात्येतद्वै सत्त्वस्य रूपं तत्सत्त्वमेवेरित् < रसः सम्प्राप्तवश्चोऽसौ < ३ऽ-शोऽय < यश्चेतनमात्रः प्रतिपुरुषः क्षेत्रज्ञः सङ्कल्पाध्यवसायाभिमानलिङ्गः प्रजापतिर्विश्वे-त्यस्य प्रागुक्ताऽएतास्तनवोऽथ यो हं खलु वावास्यं तामसोऽशोऽसौ स ब्रह्मचारिणोऽ योऽय < रुद्रोऽथ यो हं खलु वावास्यं राजसोऽशोऽसौ स ब्रह्मचारिणोऽ योऽयं ब्रह्माथ यो हं खलु वावास्यं सात्त्विकोऽशोऽसौ स ब्रह्मचारिणोऽ योऽय < विष्णुः स वाऽएषऽ-एकंस्त्रिधाभूतोऽष्टैकादशधा द्वादशधाऽपरिमिता धा वन्द्युतऽउन्द्युतत्वाद्भूतं भूतेषु चरति प्रविष्टः स भूतानामधिपतिर्बभूवऽइत्यसावात्माऽन्तर्बहिश्चान्तर्बहिश्च ॥२॥

॥ इति मैत्रायणीयारण्यवेऽथवा मैत्रायणीयशाखोपनिषदि षष्ठम प्रपाठक ॥५॥

॥ अथ षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥३॥ द्विधा वाऽएषऽआत्माऽऽत्मानं विभर्त्यय < यः प्राणो यश्चासाऽआदित्योऽथ द्वौ वाऽएताऽअस्य पन्थानावन्तर्बहिश्चाहोरात्रेणैतौ व्यावर्तितेऽसौ वाऽआदित्यो बहिरात्माऽन्त-रात्मा प्राणोऽतो बहिरात्मक्या गुत्याऽन्तरात्मनोऽनुमीयते गतिरित्येव < ह्याहाथ यः कश्चि-द्विद्वानपहतपाप्माऽक्षाध्यक्षोऽवदातमनास्तन्निष्ठऽआवृत्तचक्षुः सोऽन्तराऽऽत्मक्या गुत्या बहिरात्मनोऽनुमीयते गतिरित्येव < ह्याहाथ यऽएषोऽन्तरादित्ये हिरण्यमयः पुरुषो यः पश्यती-मा < हिरण्यवत्सः सऽएषोऽन्तरे हृत्पुष्करऽएवाश्रितोऽन्नमति ॥ १ ॥

अथ यऽएषोऽन्तरे हृत्पुष्करऽएवाश्रितोऽन्नमति सऽएषोऽग्निर्दिवि श्रितः सौरः कालाख्यो-ऽदृश्यः सर्वभूतान्यन्नमतीति कः पुष्करः किम्भयो वेतीद < वाव तत्पुष्कर < योऽयमाकाश-स्येमाश्रतस्यो विश्वश्रतस्यऽउपविशो दलस < स्था आसुरवाग्विचरतऽएतौ प्राणादित्याऽएताऽ-उपासीतऽअमित्येतदक्षरेण व्याहृतिभिः सावित्र्या चेति ॥ २ ॥

द्वे वाव ब्रह्मणो रूपे मूर्तं चामूर्तं चाथ यन्मूर्तं तदसत्य < यदमूर्तं तत्सत्य < यत्सत्यं तदब्रह्म यदब्रह्म तज्ज्योतिर्यज्ज्योतिः सऽआदित्यः स वाऽएषऽअमित्येतन्मात्माऽभवत्स त्रेधाऽऽत्मानं < व्यकुरुतऽअमित्येति तिस्रो मात्राऽएताभिः सर्वमिदमोतं धीतं चैवास्मीत्येव < ह्यहैतद्वाऽआदित्यऽअमित्येवं ध्यायतऽआत्मानं < युञ्जीतेति ॥ ३ ॥

अथान्यत्राप्युक्तमर्थं खलु यऽउर्द्वीथः स प्रणवो यः प्रणवः सऽउर्द्वीथऽइत्यसौ वाऽ-
 आदित्यऽउर्द्वीथऽएषं प्रणवऽइत्येवं < ह्याहोर्द्वीथं प्रणवाख्यं प्रणेतारं मारूपं < विगतनिद्रं <
 विजरं < विमृत्युं त्रिपदं त्र्यक्षरं पुनः पञ्चधा ज्ञेयं निहितं गुहायामित्येवं < ह्याहोर्ध्वंमूलं
 त्रिपादब्रह्म शाखाऽआक्राशवास्वग्न्युदकभूम्यादयऽएकोऽश्वत्थनामैतद्ब्रह्मैतत्तस्यैतत्तेजो यद-
 साऽआदित्यऽअमित्येतदक्षरस्य चैतत्तस्मादोमित्यनेनैतदुपासीताजस्रमित्येकोऽस्य सम्बो-
 धयितेत्येवं < ह्याह ॥

एतदेवाक्षरं पुण्यमेतदेवाक्षरं परम् ॥

एतदेवाक्षरं ज्ञात्वा यो यद्विच्छति तस्य तत् ॥ ४ ॥

अथान्यत्राप्युक्तं < स्वनेवत्येपाऽस्य तनूर्याऽअमिति स्त्रीपुंसपु < सकामिति लिङ्गवत्येपाऽ-
 थाग्निर्वायुरादित्यऽइति भास्वत्येपाऽथ ब्रह्मा रुद्रो विष्णुरित्यधिपतिवत्येपाऽथ गार्हपत्यो
 दक्षिणाग्निराहवनीयऽइतिमुखवत्येपाऽथऽऽक्रग्यजुःसामेति विज्ञानवत्येपाऽथ भूमवः३ स्वरिति
 लोकवत्येपाऽथ भूतं भव्यं भविष्यदिति कालवत्येपाऽथ प्राणोऽग्निः सूर्यऽइति प्रतापवत्येपा-
 ऽथान्नमार्पश्चन्द्रमाऽइत्याप्यायनवत्येपाऽथ बुद्धिर्मनोऽहङ्कारऽइति चेतनवत्येपाऽथ प्राणोऽ-
 पानो व्यानऽइति प्राणवत्येपेत्येतद्वाऽअमित्युक्तेनैताः प्रस्तुताऽअर्चिताऽअर्पिता भवन्तीत्येवं <
 ह्याहैतद्वै सत्यकाम परं चापरं च ब्रह्म यदोमित्येदक्षरमिति ॥ ५ ॥

अथ व्याहृतं < वाऽइन्द्रमासीत्स संत्यं प्रजापतिस्तपस्तप्त्वाऽनुव्याहंरद्भूमवः३ स्वरित्ये-
 पैवाऽस्य प्रजापतेः स्थविष्ठा तनूर्या लोकवतीति स्वरित्यस्याः शिरो नाभिर्भुवोभूः पादाऽ-
 आदित्यश्चक्षुश्चक्षुषाऽस्यत्ता हि पुरुषस्य महतीर्मात्राश्चक्षुषा ह्ययं मात्राश्चरति सत्यं वै
 चक्षुरक्षिण्यवस्थितो हि पुरुषः सर्वार्थेषु चरत्येतस्माद्भूमवः३ स्वरित्युपासीतानेन हि प्रजा-
 पतिर्विश्वात्मा विश्वचक्षुरिवोपासीतो भवतीत्येवं < ह्याहैषा वै प्रजापतिर्विश्वभृत्तनूरतस्या-
 मिदं < सर्वमन्तर्हितमस्मिन् < अर्थं सर्वस्मिन्नेपाऽन्तर्हितेति तस्माद्विपोपासीतेति ॥ ६ ॥

तत्सवितुर्वरेण्यमित्यसौ वाऽआदित्यः सर्विता स वाऽएवं प्रवरणीयऽआत्मरामेनेत्याहु-
 र्ब्रह्मवादिनोऽथ भर्गो देवस्य धीमहीति सर्विता वै देवस्ततो योऽस्य भर्गाख्यस्तं चिन्तयामी-
 त्याहुर्ब्रह्मवादिनोऽथ धियो यो नः प्रचोदयादिति बुद्धयो वै धियस्ता योऽस्माकं प्रचोदयादि-
 त्याहुर्ब्रह्मवादिनोऽथ भर्गऽइति यो ह वाऽअमुष्मिन्नादित्ये निहितस्तारकोऽक्षिणि वैष भर्गाख्यो
 भार्गितिरस्य हीति भर्गो भर्गपतीति वैष भर्गऽइति रुद्रो ब्रह्मवादिनोऽथ भऽइति भासय-
 तीमांल्लोकान्नाऽइति रश्मयतीमानि भूतानि गऽइति गच्छन्त्यस्मिन्नागच्छन्त्यस्माद्विमाः प्रजा-
 स्तस्मान्द्वरगत्वाङ्गमः श्वत्सुयमानात्सुपुः सुवनात्सविताऽऽज्ञानादादित्यः पवनात्पाव्नोऽ-

थापोऽप्यायनादित्येव < ह्याह खल्वात्मनऽआत्मा नेताऽमृतास्यश्चेता मृता गन्तोत्सृष्टाऽऽ-
नन्दयिता कृता वक्ता रसयिताऽऽद्याता हृष्टा श्रोता स्पृशति च विभुर्विद्यहे सन्नविष्टऽइत्ये-
व < ह्याहाथ यत्र द्वैतीभूत < विज्ञानं तत्र हि शृणोति पश्यति जिघ्रति रसयति चैव स्पृशयति
सर्वमात्मा जानीतेति यत्रद्वैतीभूत < विज्ञानं कार्यकारणकर्मनिर्मुक्तं निर्वचनमनौपम्यं
निरूपारुखं किं तदुच्चार्यम् ॥ ७ ॥

एष हि सुत्वात्मेशानः शम्भुर्मवो रुद्रः प्रजापतिर्विश्वसृग्विरण्यगर्भः सत्यं प्राणो ह < सः
शास्ता विष्णुर्नारायणोऽर्कः सविता धाता विधाता सम्राडिन्द्रऽइन्द्रुरिति यऽएष तपस्यग्नि-
रिवाग्निना पिहितः सहस्राक्षेण हिरण्ययेनाण्डेनेप वाच जिज्ञासित्तयोऽन्वेष्टव्यः सर्वभूतेभ्यो-
ऽभयं वृत्वाऽरण्यं गत्वास्य बहिः कृत्वेन्द्रियार्थान्स्वाच्छरीरादुपलभैतेन्नमिति ॥

विश्वरूप < हरिणं जातवेदसं परार्यणं ज्योतिरेकं तपन्तम् ॥

सहस्ररश्मिः शतधा वृतेमानुः प्राणः प्रजानामुदरत्येष सूर्यः ॥८॥

+ तस्माद्वाऽएषऽऽभयार्त्तैव < विदारमन्येवाभिध्यायत्यात्मन्येव यजतीति ध्यानं प्रयोगस्थं
मनो विद्वदभिष्टुतं मनः पूतिमुच्छिष्टोपहतमित्यनेन तत्पावयेत् ॥ उच्छिष्टोच्छिष्टोपहत <
यच्च पापेन कुत्तमृतसूतकाद्वा ॥ वसोः पवित्रमग्निः सवितुश्च रुद्रमयः पुनन्वन्नं मम दुष्कृतं च
यदन्यत् ॥ अन्द्रिः पुरस्तात्परिदधाति प्राणाय स्वाहाऽपानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा समानाय
स्वाहोऽज्ञानाय स्वाहेति पञ्चभिर्भुजुहोत्यथावशिष्टं < यत्वागुशात्यथोऽद्भिर्भूयऽएवोपरिष्ठा-
त्परिदधात्याचान्तो भूत्वाऽऽत्मेज्यानः प्राणोऽग्निर्विश्वोऽसीति च द्वाभ्यामात्मानंमभिध्याये-
त्प्राणोऽग्निः परमात्मा चै पञ्च वायुः समाश्रितः ॥ स भीतः भीणातु विश्व < विश्वभुग्विश्वो-
ऽसि वैश्वानरोऽसि विश्वं त्वया धार्यते जायमानम् ॥ विशन्तु त्वामाहुतयश्च सर्वाः प्रजास्तत्र
यत्र विश्वामृतेऽसीत्येवन्न विधिना खल्वनेमात्ताऽन्नत्वं पुनरुपेति ॥९॥

अथापर < वेदितव्यमुत्तरो विकारोऽस्पर्तमयज्ञस्य यथाऽन्नमन्नादथेत्तुस्योर्वव्याख्यानं
पुरुषश्चेता प्रधानान्तस्थः सऽएव मोक्षा प्राकृतमन्नं भुङ्क्तऽइति तस्यायं भूतात्मा ह्यन्नमस्य
कृता प्रधानस्तस्मात्त्रिगुणं भोज्यं भोक्ता पुरुषोऽन्तस्थोऽर्जं हृष्टं नाम प्रत्यय < यस्माद्बीज-
सम्भवा हि पशवस्तस्माद्बीजं भोज्यमनेनैव प्रधानस्य भोज्यत्व < ध्वारयातं तस्माद्भोक्ता
पुरुषो भोज्यां प्रकृतिस्तत्स्थो भुङ्क्तऽइति प्राकृतमन्नं त्रिगुणभेदपरिणामत्वान्महदाद्यं <
विशेषान्तं लिङ्गमनेनैव चतुर्दशविधस्य मार्गस्य व्याख्या कृता भवति सुखदुःखमोहसंज्ञा <
ह्यन्नभूतमिदं जगत् ॥ न हि बीजस्य स्वाहुपरिग्रहोऽस्तीति यावन्न प्रभूतिः ॥ तस्याप्येवं

तिसृष्ववस्थास्वन्नत्वं भवति कीमारः यौवनं जरा परिणामत्वात्तदन्नत्वमेवं प्रधानस्य व्यक्ततां
गतस्योपलब्धिर्भवति तत्र बुद्ध्यादीनि स्वादूनि भवन्त्यर्घ्यवसायसङ्कल्पाभिमानाऽइत्यर्थे-
न्द्रियार्थन्त्र स्वादूनि भवन्त्येवं सर्वाणीन्द्रियकर्माणि प्राणकर्माण्येवः व्यक्तमन्न-
मव्यक्तमन्नमस्य निर्गुणो भोक्ता भोक्तृत्वाच्चैतन्यं प्रसिद्धं तस्य यथाऽग्निर्वै कुवानामन्नादः
सोमोऽन्नमग्निर्नैवान्नमित्येवः वितसोमसंज्ञोऽयं भूतात्माऽग्निसंज्ञोऽप्यव्यक्तमुखऽइति वर्चना-
त्पुरुषो ह्यव्यक्तमुखेन त्रिगुणं भुङ्क्तऽइति यो हैवः वेद सन्न्यासी योगी चार्त्मयाजी
चेत्यथ यद्वाऽन्यः कश्चिच्छून्यागारे कामिन्यः प्रविष्टाः स्पृशतीन्द्रियार्थाःस्तद्दृष्टो न
स्पृशति प्रविष्टान्सन्न्यासी योगी चार्त्मयाजी नेति ॥ १० ॥

परः वाऽएतद्वात्मनो रूपः यदन्नमन्नमयो ह्ययं प्राणोऽथ न यद्यश्नात्पमन्ताऽश्रोताऽस्प्रष्टा-
ऽदृष्टाऽर्वक्ताऽप्राताऽरसयिता भवति प्राणाःश्रोत्सूजतीत्येवः ह्याहाथ यदि सत्वश्नाति
प्राणसमृद्धो भूत्वा मन्ता भवति श्रोता भवति स्प्रष्टा भवति वक्ता भवति रसयिता
भवति प्राता भवति दृष्टा भवतीत्येवः ह्याह ॥

अन्नद्वि प्रजाः प्रजायन्ते याः काश्चित्पृथिवीभिताः ॥

अतोऽग्नेनेव जीवन्त्यथैतदपि यन्त्यन्ततः ॥ ११ ॥

अथान्यत्राप्युक्तः सर्वाणि ह वाऽइमानि भूतान्यहरहः प्रपतन्त्यन्नमभिजिघृक्षमाणानि
सूर्यो रश्मिभिरादवात्यन्नं तेनासी तपत्यन्नेनामिषिक्ताः पचन्तीमे प्राणाऽअग्निर्वोऽअन्नेनो-
ज्वलत्यन्नकामेनेदं प्रकल्पितं ब्रह्मणाऽतोऽन्नमात्मेत्युपासीतित्येवः ह्याह ॥

अन्नाद्भूतानि जायन्ते जातान्यन्नेन घट्टन्ते ॥

अद्यतेऽत्ति च भूतानि तस्मादन्नं तदुच्यते ॥ १२ ॥

अथान्यत्राप्युक्तः विश्वभृद्वै नामैषा तनूर्मर्गवतो विष्णोर्यदितुमन्नं प्राणो वाऽअन्नस्य
रसो मनः प्राणस्य विज्ञानं मुनसऽआनन्दः विज्ञानस्येत्यन्नवान्प्राणवान्मुनस्वान्विज्ञान-
वानानन्दवाःश्च भवति यो हैवः वेद यावन्ति ह वै भूतान्यन्नमदन्ति तावत्स्वन्तरस्थोऽ-
न्नमति यो हैवः वेद ॥ अन्नमेव विजरन्नमन्नः सः वर्ननः स्मृतमन्नं पशूनां प्राणोऽन्नं ज्येष्ठ-
मन्नं भिषक्स्मृतम् ॥ १३ ॥

अथान्यत्राप्युक्तमन्नः वाऽअस्य सर्वस्य योनिः ॥ कालश्चात्रस्य सूर्यो योनिर्वै कालस्य
तस्यैतद्रूपः यन्निमेषादिकालात्सम्भृतं द्वादशात्मकः वत्सरमेतस्याग्रेयमर्द्धमर्द्धः वारुणम-

घार्द्यः अविष्टाऽर्द्धमाग्नेयं क्रमेणोत्क्रमेण सार्पाद्यः अविष्टाऽर्द्धान्तिः सौम्यं तत्रैकैकमात्मनो
नवाःशकः स चारकविधः सौक्ष्म्यवादेत्प्रमाणमनेनैव प्रमर्यते हि कालो न विना
प्रमाणयेत्प्रमाणेन प्रमेर्यस्योपलब्धिः प्रमेर्योऽपि प्रमाणतां पृथक्त्वादुपेत्यात्मसम्बोधनार्थ-
मित्येव × ह्यहं ॥ यावत्यो वै कालस्य कलास्तावतीषु चरत्यसौ यः कालं ब्रह्मैत्युपासीत
कालस्तस्यातिदूरमपसरतीत्येव × ह्यहं ॥

कालात्स्रवन्ति भूतानि कालाद्दृष्टिं प्रयान्ति च ॥

काले चास्तं नियच्छन्ति कालां मूर्तिरयूर्तिमान् ॥१४॥

द्वे वाच ब्रह्मणो रूपे कालश्चाकालश्चाथ यः प्रागादित्यात्स कालोऽकालोऽथ यऽआदि-
त्याद्यः स कालः सकलः सकलस्य वाऽएतद्रूपः यत्सः अत्सरः सः अत्सरात्सत्त्वेवेमाः प्रजाः
प्रजायन्ते सः अत्सरेणेह वै जाता विवर्द्धन्ते सः अत्सरे प्रत्यस्तः यन्ति तस्मात्सः अत्सरो वै
प्रजापतिः कालोऽर्द्धं ब्रह्मनीडमात्मा चेत्येव × ह्यहं ॥

कालः पचति भूतानि सर्वाण्येव महात्मानि ॥

यस्मिंस्तु पचते कालो यस्तं वेद स वेदवित् ॥१५॥

विग्रहवानेप कालः सिन्धुराजः प्रजानाम् ॥ एष तत्स्थः सवितास्यो यस्मादिवेधे चन्द्र-
क्षग्रहसं अत्सरादयः स्यन्तेऽथैभ्यः सर्वमिदमन्न वा यत्किञ्चिच्चद्रुभाशुभम् ॥ इश्यते ह
लोके तदेतैभ्यस्तस्मादादित्यात्मा ब्रह्माथ कालसंज्ञमादित्यमुपासीतादित्यो ब्रह्मैत्येकेऽथऽएव ×
ह्यहं ॥

होता भोक्ता हविर्मन्त्रो यज्ञो विष्णुः प्रजापतिः ॥

सर्वः कश्चित्प्रभुः साक्षी योऽमुष्मिन्माति मण्डले ॥१६॥

ब्रह्म ह वाऽऽदमग्रऽआसीदेकोऽनन्तः प्रागनन्तो दक्षिणतोऽनन्तः प्रतीच्योऽनन्तऽउर्दीच्यो-
ऽनन्तऽअर्द्धश्चावाद् च सर्वतोऽनन्तो न ह्यस्य प्राच्यादिविशः कल्पनेऽथ तिर्यग्वाद् चो-
र्द्धं चानूह्यऽएष परमात्मापरिमितो योऽजोऽतंक्रयोऽचिन्त्यऽएष आकाशात्मैवैप कृत्स्नक्षयऽ
एको जागतीत्येतस्मादाकाशाद्वेप खल्विदं वेतामात्रं बोधयत्यनेनैव चेदं ध्यायतेऽस्मिं अ-
प्रत्यस्तः यात्यस्यैतद्भास्वरं रूपं यदमुष्मिन्नादित्ये तपत्यग्री चाधूमके यज्ज्योतिश्चित्रतर-
मुदरस्थोऽथ वा यः पचत्यन्नमित्येव × ह्यहं ॥ यश्चैषोऽग्री यश्चायं हृदये यश्चासांऽआदित्ये
सऽएषऽएकऽइत्येकस्य हैकत्वमेति यऽएव × वेदं ॥१७॥

तथा तत्प्रयोगकल्पः प्राणायामः प्रत्याहारो ध्यानं धारणां तर्कः समाधिः पडङ्गाऽइत्युच्यते
योगोऽनेन यदा पश्यन्पश्यति रुक्मवर्णं कृतांरमीशं पुरुषं ब्रह्मयोजिं तदाऽविद्वान्पुण्यपापे ×

विहाय परेऽव्यये सर्वमेकीकरोतीत्येव ॥ ह्यहं ॥

यथा पर्वतमादीप्तं नाश्रयन्ति मृगा द्विजाः ॥

तद्वद् ब्रह्मविदो दोषा नाश्रयन्ति कवाचन ॥१८॥

अथान्यत्राप्युक्तं चदा वै ब्रह्मविद्वान्मनो नियम्येर्द्धियाथा ॥ अत्र प्राणो निर्वेशयित्वा निःसङ्कल्पस्ततस्तिष्ठेद्राणादिह यस्मात्सम्भूतः प्राणसंज्ञको जीवस्तस्मात्प्राणो वै तुरीयाख्ये धारयेत्प्राणमित्येव ॥ ह्यहं ॥

अचित्तं चित्तमध्यस्थमचिन्त्यं गुह्यमुत्तमम् ॥

तत्र चित्तं निधायेत् तत्र लिङ्गं निसाश्रयम् ॥१९॥

अथान्यत्राप्युक्तमर्थः प्रासस्य धारणा तालुरसनाग्रनिर्पीडनाद्वाङ्मनः प्राणनिरोधनाद् अत्र तर्कणं पश्यति यदाऽऽत्मनाऽऽत्मानमणोरणीयां ॥ सं द्योतमानं मनःक्षयात्पश्यति तदाऽऽत्मनाऽऽत्मानं हृष्ट्वा निरात्मा भवति निरात्मकत्वात्संख्योऽयोनिश्चित्यो मोक्षलक्षणऽइत्येतत्पुर ॥ रहस्यमित्येव ॥ ह्यहं ॥

चित्तस्य हि प्रसादेन हन्ति कर्म शुभाशुभम् ॥

प्रसन्नात्माऽऽत्मनि स्थित्वा सुखमव्ययमश्नुतऽइति ॥२०॥

अथान्यत्राप्युक्तमूर्ध्वगं न्नाडी सुपुम्णाख्या प्राणसञ्चारिणी ताल्वन्तर्विच्छिन्ना तथा प्राणोऽकारमनोयुक्तयोर्ध्वमुत्कमेत्ताल्वध्वयं परिवर्त्य चेन्द्रियाण्यसंयोज्य महिमा महिमानं निरीक्षेत ततो निरात्मकत्वमेति निरात्मकत्वात् सुखदुःखभाग्भवति केवलत्वं लभतऽइत्येव ॥ ह्यहं ॥

परः पूर्वं प्रतिष्ठाप्य निगृहीतानिलं ततः ॥

तीर्त्वा प्रारम्भपारेण पश्चाद्युञ्जीत मुद्घनि ॥२१॥

अथान्यत्राप्युक्तं द्वे वाव ब्रह्मणीऽऽभिध्येये शब्दश्चाशब्दश्चाथ शब्देनेवाशब्दमार्वि-
ष्क्रियतेऽथ तत्रोऽस्मिन् शब्दोऽर्सेनोर्ध्वमुत्क्रान्तोऽशब्दे निधनमेत्यर्थं हेपा गतिरित्युभूतमेतत्सा-
युज्यत्वं निर्वृत्तत्वं तथा चेत्यथ यथोर्णनाभिस्तन्तुनोर्ध्वमुत्क्रान्तोऽवकाशं लभतऽइत्येव ॥ वाव
सुत्वसाऽऽभिध्यातऽऽमित्यनेनोर्ध्वमुत्क्रान्तः स्वातन्त्र्यं लभतेऽन्यथा परे शब्दवादिनः
श्रवणाद्गुणयोगेनान्तर्हृदयाकाशशब्दमार्कण्ययन्ति सप्तविधैर्षं तस्योपमा यथा नद्यः
क्रिडिनी का ॥ स्यचर्कभेकाविष्कान्धिकावृष्टिनिवाते ववृतीति तं पृथग्लक्षणाभितीत्य परे
शब्देऽव्यक्ते ब्रह्मण्यस्तं गतास्तत्र तेऽपृथग्भूमिणांऽपृथग्विषयैक्या यथा सम्पुत्रा मधुत्वं नाना-
रमाऽइत्येव ॥ ह्यहं ॥

द्वे ब्रह्मणीं वेदितभ्ये शब्दब्रह्म परं च यत् ॥

शब्दब्रह्मणिं निष्णातः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥२२॥+

अथान्यत्राप्युक्तं यः शब्दस्तदोश्मित्येतदक्षरं यदस्याग्रं तच्छान्तमशब्दमभयमशो-
कमानन्दं तुतं स्थिरमचलममृतमच्युतं ध्रुवं विष्णुसंज्ञितं सर्वापरत्वाय तदेतदुपासीते-
त्येव ह्यहं ॥

योऽसौ परापरो देवा ऽऽकारो नाम नामतः ॥

निःशब्दुः शून्यभूतस्तु मूर्ध्नि स्थाने ततोऽभ्यसेत् ॥२३॥

अथान्यत्राप्युक्तं धनुः शरीरमोश्मित्येतच्छरः शिखाऽस्य मूनस्तमोलक्षणं भित्वा तमो-
ऽतमाविष्टुमागच्छत्यथाविष्टं भित्त्वाऽलातचक्रमिव स्फुरन्तमादित्यवर्णमूर्जस्वन्तं ब्रह्म
तमसः पर्यपश्यद्यदमुष्मिन्नादित्येऽथ सोमोऽग्नौ विद्यति विभात्यथ रत्नं हृष्ट्वाऽमृतत्वं
गच्छतीत्येव ह्यहं ॥

ध्यानमन्तः परं तत्रे लक्ष्येषु च निधीयते ।

अतोऽविशेषविज्ञानं विशेषमुपगच्छति ॥

मानसे च विलीने तु यत्सुखं चात्मसाक्षिकम् ॥

तद्ब्रह्म चोमृतं शुक्रं सा गतिलोकऽएव सं ॥२४॥

अथान्यत्राप्युक्तं निद्रे वान्तहितेन्द्रियः शुद्धितमया धिया स्वप्नऽइव यः पश्यतीन्द्रियविले
ऽविवशः प्रणवारस्यं प्रणेतारं भारूपं विगतनिद्रं विजरं विमृत्युं विशोकं च सोऽपि
प्रणवारयः प्रणेता भारूपो विगतनिद्रो विजरो विमृत्युर्विशोको भवतीत्येव ह्यहं ॥

एवं प्राणमर्थोक्तिरयं यस्मात्सर्वमनेकधा ॥ युनक्ति युञ्जते वाऽपि तस्माद्योगऽइति स्मृतः ॥

एकत्वं प्राणमनसोरिन्द्रियाणां तथैव च ॥ सर्वभावपरित्यागो योगऽइत्याभिधीयते ॥२५॥

अथान्यत्राप्युक्तं यथा चाप्सु चारिणः शकुनिकः सूत्रपन्त्रेणोद्धृतोक्तेऽग्नौ जुहोत्येव
वाव खल्विमानप्राणानोमित्यनेनोद्धृत्यानामयेऽग्नौ जुहोत्यतस्तप्तोर्वाव सोऽथ यथा तप्तोर्विसर्प-
स्तृणकाप्लसंस्पर्शिनोऽज्वलतीत्येव वाव खल्वसाऽअप्राणाख्यः प्राणसंस्पर्शिनोऽज्वलत्यथ
यदुज्वलत्येतद्ब्रह्मणो रूपं चैतद्विष्णोः परमं पदं चैतद्ब्रह्मस्य रुद्रत्वमेतत्तदपरिनिता
वाऽऽत्मानं विभज्य पूरयतीमांल्लोकांनित्येव ह्यहं ॥

बहेश्च पदत्वलु विस्फुलिङ्गाः सूर्योन्मयूसाश्च तथैव तस्य ॥

प्राणावुयो वै पुनरेव तस्मादभ्युच्चरन्तीह यथा क्रमेण ॥२६॥

अथान्यत्राप्युक्तं ब्रह्मणो वावैततेजः पुरस्यामृतस्याशरीरस्य यच्छरीरस्यौष्ण्यमस्यैतद्भू-
 तमथाऽऽविः सन्नभसिं निहितं वैतदेकाग्रिणीवमन्तर्हृदयाकाशं विनुवन्ति यत्तस्य ज्योतिरिव
 सम्पद्यतीत्यतस्तद्भ्रामचिरेणैति भ्रामवयापिण्डं निहितं यथाऽचिरेणैति भ्रामिवं मूढत्सं-
 स्थमयपिण्डं यथाऽग्नयस्कारादपो नाभिभवन्ति प्रणश्यति चित्तं तथाऽऽश्रयेण सहैव-
 मित्येव ह्यहं ॥

हृद्याकाशमयं कोशमानन्दं परमालयम् ॥

स्वयं योगेश्च ततोऽस्माकं तेजश्चैवाग्निसूर्ययोः ॥२७॥

अथान्यत्राप्युक्तं भूतेन्द्रियाथानतिक्रम्य ततः प्रवृज्याज्यं धृतिर्दण्डं धनुर्गृहीत्वाऽनभिमा-
 नमयेन वैवेपुणा तं ब्रह्मद्वारपारं निहत्याद्यं सम्मोहमौली तूष्णीप्यां कुण्डली तन्दीराऽधवे-
 त्र्यभिमानाधक्षः क्रोवज्यं प्रलोभदण्डं धनुर्गृहीत्वेच्छामयेन चैवेपुणेमानि खलु भूतानि हन्ति
 तं हृत्वोङ्कारप्लवेनान्तर्हृदयाकाशस्य पारंतीर्त्वाऽऽविभूतेऽन्तराकाशे ज्ञानकैरुवदेवावदृक्कृद्भा-
 तुकामः सखिशत्येवं ब्रह्मशालाविशेत्ततश्चतुर्जालं ब्रह्मकोशं प्रणुदेहुर्वागमेनेत्यतः शुद्धः
 पूतः शून्यः शान्तोऽप्राणो निरात्माऽनन्तोऽक्षयः स्थिरः शाश्वतोऽजः स्वतन्त्रः स्वे महिम्नि
 तिष्ठत्यतः स्वे महिम्नि तिष्ठमानं हृद्वाऽऽवृत्तचक्रमिव ससारचक्रमालोकयतीत्येव ह्यहं ॥

पद्मभिर्मासेस्तु युक्तस्य नित्यमुक्तस्य वेहिनः ॥

आनन्दः परमो गुह्यः सम्यग्योगः प्रवर्तते ॥

रजस्तमोभ्यां विन्दस्य सुसामिन्दस्य वेहिनः ॥

पुत्रदारकुटुम्बेषु सक्तस्य न कदाचन ॥२८॥

एवंमुक्त्वाऽन्तर्हृदयः शाकायन्यस्तस्मै नमस्कृत्वाऽनया ब्रह्मविद्ययां राजन्ब्रह्मणः पन्था-
 नंमाखटाः पूत्राः प्रजापतेरिति सन्तोपं द्वन्द्वतितिक्षाज्ञानतत्वयोगाभ्यासादवाप्नोतीत्येतद्बु-
 द्धातमं नापुत्राय नाशिष्याय नाशान्ताय कीर्तयेदित्यनन्यभक्ताय सर्वगुणसम्पन्नार्थ
 दद्यादिति ॥२९॥

ॐशुचीं देशे शुचिः सत्यस्थः सदर्धायानः सद्वादी सन्द्धार्या सद्यार्जी स्याद्वित्यतः सद्
 ब्रह्मणि सत्याभिंलापिणि निवृत्तोऽन्यस्तत्फलच्छिन्नपाशो निराशः परेष्व्वात्मवद्विगतभयो
 निःक्रामोऽक्षय्यमुपरिमितं सुखमाक्रम्य तिष्ठति पुरमं वै शेषधेरिव परस्योद्गुरणं यन्नि-
 कामत्वं स हि सर्वकाममयः पुरुषोऽध्ववसायसङ्कल्पभिमानलिङ्गो बद्धोऽतस्तद्विपरितो
 मुक्तोऽत्रैरुऽआहुर्गुणः प्रकृतिभेदशुद्धाध्ववसावार्त्तरन्धमुपागतोऽध्ववसायस्य दोषक्षयाद्धि
 मोक्षो मनसा होय पश्यति मनसा शृणोति क्रामः सङ्कल्पो विचिकित्सा श्रद्धाऽश्रद्धा

धृतिरधृतिर्हीर्षीर्षीर्भारित्येतत्सर्वं मनःपव गुणोद्यैरुद्यमानः कर्तुपीकृतश्चास्थिरश्चञ्चलो लुप्त-
मानः संस्पृहोऽन्यग्रहंश्चामिमानित्वं प्रयातःइत्यहं सो, ममेवमित्येवं मन्यमानो निर्वधना-
त्यात्मनाऽऽत्मानं जालेनैव स्रचरोऽन्तः पुरुषोऽध्यवसायसङ्कल्पभाभिमानलिङ्गोऽव्यञ्जो-
ऽतस्तद्विपर्ययो मुक्तस्तस्मान्निरध्यवसायो निःसङ्कल्पो निरभिमानस्तिष्ठेत्तन्मोक्षलक्षण-
मेपाऽत्र ब्रह्मपदव्येपोऽत्र द्वारविकरोऽनेनास्य तमसः पारं गमिष्यत्यत्र हि सर्वे कामाः
सुमार्हिता इत्यत्रोदाहरन्ति ॥ *यदा पञ्चावतिष्ठन्ते ज्ञानानि मनसा सह ॥ बुद्धिस्तु न
विचेष्टते तामाहुः परमां गतिमित्येतदुक्त्वाऽन्तर्हृदयः शाक्यन्यस्तस्मै नमस्कृत्वा
यथावदुपचारी कृतकृत्यो मरुदुत्तरायणं गतो न ज्ञात्रोद्धर्मना गतिरेपोऽत्र ब्रह्मपथः सोरं
द्वारं भिच्चोर्ध्वेन विनिर्गताऽइत्यत्रोदाहरन्ति ॥

अनन्ता रश्मयस्तस्य दीपवद्यः स्थितो हृदि ॥

सितासिताः कन्दनीलाः कपिला मृदुलोहिताः ॥

ऊर्ध्वमेकः स्थितस्तेषां यो भिच्चा सूर्यमण्डलम् ॥

ब्रह्मलोकमतिक्रम्य तेन यान्ति परं गतिम् ॥

यदस्यान्यद्गश्मिशतमूर्ध्वमेव व्यवस्थितम् ॥

तेन देवनिक्वायानां स्वधामानि प्रपद्यते ॥

ये नैकरूपाश्चाधस्ताद्भ्रमयोऽस्य मृदुप्रभाः ॥

इह क्रमोपभोगाय तैः संसरति सोऽवशः ॥

तस्मात्स्वर्गः स्वर्गापवर्गहेतुर्भगवानुसावादित्युऽइति ॥३०॥

किमात्मकानि वाऽएतानीन्द्रियाणि प्रचरन्त्युद्वन्तां चेतर्षामिह को निन्दन्ता चेतर्षाह
प्रत्याहृतमाऽऽत्मज्ञानीत्यात्मा होपामुद्वन्ता निन्दन्ता चाप्सरसो भानवीषाश्च मरीचयो ज्ञामार्थ
पञ्चभी इदिमिर्विपर्ययान्तीति कर्तमऽआत्मेति योऽयं शुद्धः पूतः सून्यः शान्तादित्यक्षणे-
क्तःस्वकैलिङ्गैरुपर्यग्रहस्तस्यैतद्विज्ञमलिङ्गस्याग्नेपदीप्यमाविष्टं चापां यः शिवर्तमो रसऽ-
इत्येकेऽथ वाक्श्रोत्रं चक्षुर्मनः प्राणऽइत्येकेऽथ बुद्धिर्धृतिः स्मृतिः प्रज्ञानमित्येकेऽथ ते
वाऽएतस्यैव यथैवेह बीजस्याङ्कुरा वाऽथ धूर्माचिर्विस्फुलिङ्गाऽइवाग्नेधेत्यत्रोदाहरन्ति ॥

बह्वेश्च यद्वत्सु विस्फुलिङ्गाः सूर्यान्मूर्खाश्च तथैव तस्य ॥

प्राणादूयो वै पुनरेव तस्माद्बुभ्युचरन्तीह यथा क्रमेण ॥३१॥

तस्माद्वाऽएतस्मादात्मानि सर्वे प्राणाः सर्वे लोकाः सर्वे वेदाः सर्वे देवाः सर्वाणि च भूतान्यु-
चरन्ति तस्योपनिपत्स्यस्य सत्यमित्यथ यथाद्विधाग्नेरभ्याहितस्य पृथग्धूमा निश्चरन्त्येव
वाऽएतस्य महतो भूतस्य निश्वासितमेतद्यहग्नेदो यजुर्वेदः सामवेदोऽथवाङ्गिरसऽइतिहासः

पुराण-विद्याऽउपनिषदः श्लोकाः सूत्राण्यनुव्याख्यानानि व्याख्यानान्यस्यैवैतानि विश्वा
भूतानि ॥३२॥

पञ्चैष्टको वाऽएषोऽग्निर्पत्स-वत्सरस्तम्बेमाऽङ्घ्रिका यो वसन्तो ग्रीष्मो वर्षी शरद्वैमन्तः
शिशिरः स शिरः पक्ष्सीपूष्पुच्छवानेपोऽग्निः पुरुषविधः सेयं पृथिवी प्रजापतेः प्रथमा चितिः,
करैर्यजमानमन्तरिक्षमुत्क्षिप्त्वा वायवे प्रायच्छत्प्राणो वै वायुः प्राणोऽग्निस्तस्येमाऽङ्घ्रिका
यः प्राणोऽर्षाभो व्यानः संमानऽउद्गानः स शिरःपक्ष्सीपूष्पुच्छवानेपोऽग्निः पुरुषविधस्त-
द्विदमन्तरिक्षं प्रजापतेर्द्वितीया चितिः, करैर्यजमानं दिवमुत्क्षिप्त्वेन्द्राय प्रायच्छद्वसौ वाऽ-
आवित्यऽङ्घ्रिः सेपोऽग्निस्तस्येमाऽङ्घ्रिका यहर्ग्यजुःसामार्थवाङ्गिरसऽङ्घ्रिहासः पुराण-स
शिरःपक्ष्सीपूष्पुच्छवानेपोऽग्निः पुरुषविधस्तस्यैपा द्यौः प्रजापतेस्तृतीया चितिः, करैर्य-
जमानस्यात्मविदेऽद्गानं करोत्यथार्थविदुत्क्षिप्य ब्रह्मणे प्रायच्छत्तजानन्दी मोदी भवति ॥३३

पृथिवी गार्हपत्योऽन्तरिक्षं दक्षिणाग्निर्द्यौराहवनीयस्ततऽएव पवमानः पावकः शुचियंऽ
आविष्कृतमेतेनास्य यज्ञ-यतः पवमानः पावकः शुचिः सङ्घातो हि जाठरस्तस्माद्गुणिर्येष-
व्यश्वेतव्यः स्तोतव्योऽभिध्यातव्यो यजमानो हविर्गृहीत्वा वेवताभिध्यानमिच्छन्ति ॥

हिरण्यवर्णः शक्रुनो हृद्यादित्ये प्रतिष्ठितः ॥

मद्गुहःसुस्तेजो वृषः सोऽस्मिन्नग्नौ यजामहऽइति ॥

चापि मन्त्रार्थ-विचिनोति तत्प्रितुर्वरेण्यं भर्गोऽस्याभिध्येय-यो बुद्धचन्तस्थोऽध्यायी
ह मनः शान्तिपदमनुसरित्यारमन्थेव धत्तेऽन्नेभं श्लोका भवन्ति ॥

यथानिरिन्धनो बह्विः स्वयोनाऽउपज्ञाम्यते ॥

तथा वृत्तिक्षयाच्चित्त-स्वयोनाऽउपज्ञाम्यते ॥१॥

स्वयोनाऽउपज्ञान्तस्य मनसः सत्यक्रामतः ॥

इन्द्रियार्थविमूढस्यानुताः कर्मउज्ञानुगाः ॥२॥

चित्तमेवं हि सु-सारं तत्पर्यत्नेन ज्ञोधयेत् ॥

यच्चित्तस्तन्मयो भवति गुह्यमेतत्सनातनम् ॥३॥

चित्तस्य हि प्रसादेन हन्ति रुमं शुभाशुभम् ॥

प्रसन्नात्माऽऽत्मानि स्थित्वा सुसमव्ययमश्रुते ॥४॥

समासंभत-यथाचित्तं जन्तोऽर्पिपयोगोचरे ॥

यद्येवं नृणाणि स्यात्तत्को न मुच्येत ब्रन्धनात् ॥५॥

मनो हि द्विविधं प्रोक्त-शुद्धं चाशुद्धमेव च ॥

अशुद्धं कामसम्पत्काञ्चुद्धं कामचिरुर्जितम् ॥६॥

ल्यविक्षेपराहितं मनः कृत्वा सुनिश्चलम् ॥
 यदा यात्यमनीभावं तदा तत्परमं पदम् ॥७॥
 तावन्मनो निरोद्धव्यं हंक्वि यावत्क्षयं गतम् ॥
 एतज्ज्ञानं च मोक्षं च शेषोऽन्यो ग्रन्थविस्तरः ॥८॥
 सुमार्धिनिर्धर्तमलस्य चेतसो निवेक्षितस्यात्मनि यत्सुखं भवेत् ॥
 न शक्यते वर्णयितुं गिरा तदा स्वयं तदन्तः करणेन गृह्यते ॥९॥
 अपामापोऽग्निश्री वा व्योम्नि व्योम न लक्ष्यते ॥
 एवमन्तर्गतं यस्य मनः स परिमुच्यते ॥१०॥
 मनःएवं मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः ॥
 बन्धाय विषयासृङ्गि मोक्षे निर्विषयं स्मृतम् ॥११॥ इति ॥

अतोऽनग्निहोव्यनष्टिचिदज्ञानाभिधायिनाम् ॥ ब्रह्मणस्पदव्योमानुस्मरणं विरुद्धं
 तस्माद्वृष्टिर्घृष्टव्यश्चेतव्यः स्तोतव्योऽभिधयातव्यः ॥३४॥

नमोऽग्नये पृथिवीक्षिते लोकस्मृते लोकमस्मै यजमानाय धेहि, नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते
 लोकस्मृते लोकमस्मै यजमानाय धेहि, नमोऽआकृत्याय दिविक्षिते लोकस्मृते लोकमस्मै
 यजमानाय धेहि, नमो ब्रह्मणे सर्वाक्षिते सर्वस्मृते सर्वमस्मै यजमानाय धेहि ॥

हिरण्ययेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं भुखं ॥

तत्त्व पूषन्नपावृणु सत्यधर्माय विष्णवे ॥ योऽसांऽआकृत्ये पुरुषः सोऽसांऽअहम् ॥*

इत्येव ह वै सत्यधर्मी यदादित्यस्यादित्यत्वं तच्छुक्लं पुरुषमलिङ्गं नभसोऽन्तर्गतस्य
 तेजसोऽशमात्रमेतद्यदादित्यस्य मध्येऽङ्गवेत्यक्षिण्यग्री चेतद्ब्रह्मैतदमृतमेतद्भर्गऽएतत्सत्यधर्मो
 नभसोऽन्तर्गतस्य तेजसोऽशमात्रमेतद्यदादित्यस्य मध्येऽङ्गमृतं यस्य हि सोमः प्राणा वा
 ऽअप्यङ्गुराऽएतद्ब्रह्मैतदमृतमेतद्भर्गऽएतत्सत्यधर्मो नभसोऽन्तर्गतस्य तेजसोऽशमात्रमेतद्य-
 दादित्यस्य मध्ये यजुर्दीप्यत्योऽमापो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोऽमित्यष्टपादं शुचिं
 हंसं त्रिसूत्रं मनुमव्ययं द्विधर्मोन्धं तेजसेद्भवं सर्वं पर्यन्यश्याति नभसोऽन्तर्गतस्य तेजसोऽ-
 शमात्रमेतद्यदादित्यस्य मध्येऽङ्गदित्वां मयूखं भवतऽएतत्सवित्सत्यधर्मोऽएतद्यजुरेतत्तपऽएतद-
 श्रितेन्द्रायुरेतत्प्राणऽएतदापऽएतच्चन्द्रमाऽएतच्छुक्रमेतद्ब्रह्मविषयऽएतद्भ्रानुरणवस्त-
 स्मिन्नेव यजमानाः सैन्धवऽइवं व्लीपन्तऽएषा वै ब्रह्मैक्यताऽत्र हि सर्वे कामाः समाहिताऽ-
 इत्यत्रोदाहरन्ति ॥ अंशुधारयऽइवाणुवतिरितिः संस्फुरत्यंसावन्तगतः सुराणां यो हँवः
 वित्स सवित्स द्वैतवित्सेकधामेतः स्यात्तदात्मकश्च ॥

ये चिन्द्वसऽद्वाभ्युच्चरन्त्यजस्र < विद्युदियाभ्राचिंपः परमे व्योमन् ॥

तेऽर्चिपो वै यशसऽआश्रयवशाज्जटाभिरूपाऽइव कृष्णवर्त्मनः ॥३५॥

तस्माद्वोमित्यनेनैतदुपासीतापरिमितं तजस्तत्रैधाऽभिहितमग्राऽआदित्ये प्राणोऽथैषां नाड्यं न्न
वद्भूमित्येपाऽग्रां हुतमादित्यं गमयत्यथोऽआवृत्त्ये यो रसोऽस्रवत्सऽउद्धीथ < वर्षति तेनेमे
प्राणाः प्राणोभ्यः प्रजाऽइत्यत्रोदाहरन्ति ॥ यद्भ्रुविरग्रां हृषते तदादित्यं गमयति तत्सूर्यो
रुद्विभर्भिवर्षति तेनात्रं भवत्यन्नाद्भूतानामुत्पत्तिरित्येव < ह्याह ॥

अग्री प्रास्ताऽऽहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥

आवृत्त्याज्जायते द्युष्टिर्बुष्टेरन्नं ततः प्रजाः ॥३६॥+

द्वे वाव स्रत्व ते ब्रह्म ज्योतिषो रूपके शान्तमेकं < समृद्धं चैकमथ यच्छान्तं तस्याधारं
समथ यत्समृद्धमिदं तस्यान्नं तस्मान्मन्त्रोपधाज्यमिव पुरोडाशस्थालीपाकावृभिर्यष्टव्य-
मन्तर्वेद्यामास्येवशिष्टैरुन्नपानैश्चास्यमाहवनीयमिति मत्वा तेजसः समृद्धं पुण्यलोक-
विजित्यर्थायामृतत्वापु चात्रोदाहरन्तपग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकामो यमराज्यमग्निष्टोमेनाभि-
जयति सोमराज्यमुक्षयेन सूर्यराज्यं पोडशिना स्वाराज्यमतिरात्रेण प्राजापत्यमासहस्रस <
वत्सुरान्तः क्रतुनेति ॥

वर्त्याधारस्नेहयोगाद्यथा दीपस्य स < स्थितिः ॥

अन्तर्पोण्डोपयोगादिमौ स्थितावात्मशुचीं तथा ॥३७॥

अग्निहोत्रं जुह्वानो लोभजालं भिनच्यतः सम्मोहं छित्त्वा न क्रोधं < स्तुनवानः काममभि-
ध्यायमानस्ततश्चतुर्जालं ब्रह्मकोशं भिन्दन्नतः परमाकाशमत्र हिं सौरसौम्याग्नेयसात्त्विकानि
मण्डलानि भित्त्वा ततः शुद्धः सत्त्वान्तरस्थं प्रचलममृतमच्युतं ध्रुव < विष्णुसंज्ञित < सर्वापरं
धाम सत्यकामसर्वज्ञत्वस < युक्त < स्वतन्त्रं चैतन्यं ततः स्ये महिम्नि तिष्ठमानं पश्यत्यत्रो-
दाहरन्ति ॥

रविमध्ये स्थितः सोमः सोममध्ये हुताशनः ॥

तेजोमध्ये स्थित < सत्त्व < सत्त्वमध्ये स्थितोऽच्युतः ॥

शरीरमादेशाङ्गुष्ठमात्रमणोरप्यणुं परमेक्ष्यं ध्यात्वाऽतः परमतां गच्छत्यत्र हि सर्वं
कामाः समाहिताऽइत्यत्रोदाहरन्ति ॥

अङ्गुष्ठमादेशाशरीरमात्रं प्रदीपमतापर्वद्विच्छिधा हि ॥

तद्ब्रह्मार्भिमूयमानं ब्रह्मो देवो भुवनान्याविशे ॥ अन्नमो ब्रह्मणं नमः ॥३८॥

इति मैत्रायणीयारण्यकेऽथरा मैत्रायणीयसाश्वोपनिषदि षष्ठः प्रपठकः ॥६॥

अथ सप्तमः प्रपाठकः ॥

॥३५॥ अग्निर्गायत्रं त्रिवृद्धं तन्तुरं वसन्तः प्राणो नक्षत्राणि वसवः पुरस्तादुद्यन्ति तपन्ति
वर्षन्ति स्तुवन्ति पुनर्विशन्त्यन्तर्विवरेणेक्षन्त्यर्चिन्योऽमूर्तो गुभीरो गुप्तोऽनवद्यो घनो गह्नो
निगुणः शुद्धो भास्वरो गुणभृगभयोऽनिवृत्तिर्योगीश्वरः सर्वज्ञो मघोऽप्रमेयोऽनाद्यन्तः
श्रीमानजो धीमाननिर्देश्यः सर्वसृक् सर्वस्यात्मा सर्वभुक् सर्वस्येशानः सर्वस्यान्तराऽऽन्तराऽ-
इति ॥१॥

इन्द्रस्त्रिपुष्पश्चदुशो बृहद्गीष्मो व्यानः सोमो रुद्रा दुक्षिणतऽउद्यन्ति तपन्ति वर्षन्ति
स्तुवन्ति पुनर्विशन्त्यन्तर्विवरेणेक्षन्त्यनाद्यन्तोऽपरिमितोऽपरिच्छिन्नोऽपरप्रयोज्यः स्वतन्त्रोऽ-
लिङ्गोऽमूर्तोऽनन्तशक्तिर्धाता भास्करऽइति ॥२॥

मरुतो जगती सप्तदुशो वैरूपश्च वर्षाऽअपानः शुक्रऽआकृत्याः पश्चादुद्यन्ति तपन्ति
वर्षन्ति स्तुवन्ति पुनर्विशन्त्यन्तर्विवरेणेक्षन्ति तच्छान्तमशब्दमभयमशोकमानन्दं तूतश्च
स्थिरमर्चलममृतमच्युतं ध्रुवश्च विष्णुसंज्ञितश्च सर्वापरं धामेति ॥३॥

विश्वेदेवाऽअनुपुबेकविंशो वैराजः शरत्समानो वरुणः साध्याऽउत्तरतऽउद्यन्ति तपन्ति
वर्षन्ति स्तुवन्ति पुनर्विशन्त्यन्तर्विवरेणेक्षन्त्यन्तःशुद्धः पूतः शून्यः शान्तोऽप्राणो निरामा-
ऽनन्तऽइति ॥४॥

मित्रावरुणो पङ्क्तिस्त्रिणवस्त्रयस्त्रिंशो शार्करैवते हेमन्तशिञ्जिराऽउद्वानोऽङ्गिरसश्चन्द्रमाऽ-
ऊर्ध्वाऽउद्यन्ति तपन्ति वर्षन्ति स्तुवन्ति पुनर्विशन्त्यन्तर्विवरेणेक्षन्ति यः प्राज्ञो विधरणः
सवान्तराऽक्षरः शुद्धः पूतो भान्तः क्षान्तः शान्तऽइति ॥५॥

शानिराहुकेतुरारक्षो यक्षनरविहङ्गशरमेभादुयोऽधस्तादुद्यन्ति तपन्ति वर्षन्ति स्तुवन्ति
पुनर्विशन्त्यन्तर्विवरेणेक्षन्ति प्रणवाख्यश्च प्रणेतारं मारुपश्च विगतनिद्रश्च विजरश्च विमृत्युश्च
विशोकमिति ॥६॥

एष हि खल्वात्माऽन्तर्हृदयेऽर्णोयानिद्धोऽग्निरिव विश्वरूपोऽस्येवात्रमिदश्च सर्वमस्मिन्नोताऽ-
इमाः प्रजाऽएष तऽआत्माऽपहतपाप्मा विजरो विमृत्युर्विशोकोऽविचिकित्सोऽविषाशः सत्य-
सङ्कल्पः सत्यकामऽएष परमेश्वरऽएष मृताधिपतिर्येष भूतपालऽएष सेतुर्विधरणऽएष हि
खल्वात्मेशानः शम्भुर्भवो रुद्रः प्रजापतिर्विश्वसृग्धरण्यगर्भः सत्यं प्राणो हंसः ज्ञास्ता-

ऽच्युतो विष्णुर्नारायणो यश्चैषोऽग्नौ यश्चायं हृद्युये यश्चासाऽआकृत्ये सऽएयऽएकस्तस्मै ते विश्वंरूपाय सत्ये नमसिं हिताय नमः ॥७॥

अथेवानी ज्ञानोपसर्गां राजन्मोहजालस्यैष वै योनिर्दस्वर्गैःसह स्वर्गस्यैष वाह्यैः पुरस्ताद्भुक्तेऽप्यधःस्तम्बेनाश्लिष्यन्त्यथ ये चान्ये ह नित्यप्रमुद्रिता नित्यप्रवसिता नित्ययाचनका नित्यं शिल्पोपजीविनोऽथ ये चान्ये ह पुरोयाचकाऽअयाज्ययाजकाः शूद्रशिष्याः शूद्राश्च शास्त्रविद्वांसोऽथ ये चान्ये ह वृथाकपायण्डलिनः कापालिनोऽथ ये चान्ये ह यक्षराक्षसभूतगणपिशाचोरंगग्रहादीनामर्थं पुरस्कृत्य शमयामऽइत्येवं ब्रुवाणाऽअथ ये चान्ये ह चाट्टजटनट्टभट्टप्रमजितरङ्गावतारिणो राजकर्मणि पतिताकुयोऽथ ये चान्ये ह वृथातर्कहृष्टान्तकुहकेन्द्रजालैर्वदिकेषु परिस्थानुमिच्छन्ति तैः सह न सुखसेत ॥ प्रकाशभूता वै ते तस्कराऽअस्वर्ग्याऽइत्येव ह्यहं ॥

नेरात्म्यवादकुहकैर्मिथ्याहृष्टान्तहेतुभिः ॥

भ्राम्यंल्लोको न जानाति वेदविद्यान्तरं तु यत् ॥८॥

बृहस्पतिर्वै शुक्रो भुत्वेन्द्रस्याभयायासुरेभ्यः क्षयायेमामविद्यामसृजत्तयाशिवमाशिवमित्युद्दिशन्त्यशिवं शिमिति वेदादिशास्त्रं हिंसकधर्माभिधानमस्त्विति वदन्त्यतो नैनामभिधीयैतान्यथैषां धन्धेवैषां रतिमात्र फलमस्या वृत्तच्युतस्यैव नारम्भणीयेत्येव ह्यहं ॥

दूरमेति विपरीति विपुची अविद्या या च विद्येति ज्ञाता ॥

विद्याभीप्सितं नचिकेतसं मन्ये ॥ न त्वा कामा बहवो लोलुपन्ते ॥७

विद्या चाविद्यां च यस्तद्वेदोऽभयं सह ॥

अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययाऽमृतमश्नुते ॥*

अविद्यायामन्तरे वैप्श्यमानाः स्वयं धीराः पण्डितमन्यमानाः ॥

दन्द्रम्यमाणाः परियन्ति मूढाऽअन्धेनैव नीयमाना यथान्धाऽशति ॥९॥+

प्रेयामुरा ह वै यऽआत्मरामा ब्रह्मणोऽन्तिकं प्रयातास्तस्मै नमस्कृत्योचुर्भगवन्वयमात्मरामाः स त्वं नो नृहीत्यतश्चिरं ध्यात्वाऽमन्यतान्यतामानो वै ते सुराऽअतोऽन्यतममेतेषामुक्तं तदिमे मूढाऽउपजीवन्त्यभिर्वाङ्मिणस्तुर्पाभिघातिनोऽनृताभिःशंसिनः सत्यमिवावृतं पश्यन्तीन्द्रजालवदित्यतो यद्वेदेष्वभिहितं तस्मत्यं यद्वेदेषुक्तं तद्विद्वांसऽउपजीवन्ति तस्मान्ब्राह्मणो नापैर्दुरुमधीयीतामर्थः स्यादिति ॥१०॥

एतद्वाव तस्वर्ूपं नमसः खेऽन्तर्भूतस्य यत्पुं तेजस्तत्रेधाऽभित्तिसमाऽभक्तिर्ये
 प्राणऽएतद्वाव तस्वर्ूपं नमसः खेऽन्तर्भूतस्य यदोऽमित्येतदक्षरमनेनेचं तद् तद्दुःखत्पु-
 वर्पत्पुष्टवसत्पजत्रं वात्र धियाऽऽलम्ब्य स्वाऽअत्रैवैतत्समीरणे प्रकाशं प्रक्षेपकोप्यस्थानीय-
 मेतद्भूमस्येव समीरणे नमसिं प्रशाख्यैवोक्तान्य स्कन्धात्स्कन्धमनुसृत्यपुं प्रक्षेपको
 लवणस्येव घृतस्य चौष्ण्यमिवाभिध्यातुर्विस्तृतिरिवैतदित्यत्रोदाहरण्यथ कस्मादुच्यते वैद्यु-
 तो यस्मादुच्चारितमात्रऽएव सर्वं शरीरं विद्योतयति तस्मादोऽमित्यनेनेतद्रपासीतापरि-
 मितं तेजः ॥

पुरुषश्चाक्षुषो योऽयं वृक्षिणेऽक्षिण्यवस्थितः ॥
 इन्द्रोऽयमस्य जायेयः सुखे चाक्षिण्यवस्थिता ॥१॥
 सुमार्गमस्तयोरेवं ह्युपान्तर्गतः सुषो ॥
 तेजस्तल्लोहितस्यात्र पिण्डऽएवोर्भयस्तयोः ॥२॥
 हृदयावायती तावच्चक्षुष्यस्मिन्प्रतिष्ठिता ॥
 साऽरणी सा तपोनाडी ह्योरेका द्विधा संती ॥३॥
 मनः क्रापाग्निमाहन्ति स मेरयति माहंतम् ॥
 माहृतस्तूरसि चरन्मन्त्रं जनयति स्वरम् ॥४॥
 खजादिसंयोगात्तुदि सम्प्रयुक्तं मणोर्ह्यणुर्द्विरणुः कणतुदंशे ॥
 जिह्वाद्यदंशे ऽपणुकं च विद्धि विनिर्गतं मात्रकमं वमाहः ॥५॥
 न पश्यन्मृत्युं पश्यति न रोगो न च दुःखताम् ॥
 सर्वं हि पश्यन्पश्यति सर्वमाप्नोति सर्वंशः ॥६॥
 चाक्षुषः स्वप्नचारी च मृतः सुतात्परश्च यः ॥
 मेवाश्नतेऽस्य चत्वारस्तेभ्यस्तुषे महत्तरम् ॥७॥
 त्रिप्वेकपाचरेद् ब्रह्म त्रिपाचरति चोत्तरं ॥
 सत्यान्नतोपभोगार्थो द्वैतीर्भावो महात्मनः ॥८॥
 इति द्वैतीर्भावो महारमन्तुऽइति ॥११॥

इति शैवायर्थापनारण्यकः प्रपाठः शैवायर्थापनारण्यकविद्विद्वत्समः प्रपाठः ३३३

इति शैवायर्थापनारण्यकमध्यः शैवायर्थापनारण्यकनिष्पत्तमात्र ३

अथ यत्रुदेदीव-मैत्रायणीयारण्यकेऽथवा मैत्रायणीयोपनिषदि=अन्ते पठ्यमाना—

शान्तिः ॥

॥ॐ॥ नमो वाचे नमो वाचस्पतये याऽर्चोदिताय च नोदिताय तस्मै वाचे नमो नमऽ-
 ऋपिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रविद्भ्यो मन्त्रविद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो मा मामृषयो मन्त्रकृतो
 मन्त्रविद्ः प्रादुर्देवी वाचमुद्यासं जुष्टां देवेभ्यः स्वधावरीं पितृभ्योऽनुमतान्मनुष्येभ्यस्तन्मा
 देवाऽअवन्तु शोभायि पितरोऽनुमदन्तु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ इति ॥

अचिद्दृष्टोत्तरसतोपनिषदादौ चान्या शान्तिरुक्त—

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च सर्वाणि, सर्वं
 ब्रह्मोपनिषदं माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां मा मा ब्रह्म निराकरोदनिसाकरणमस्त्वनिराकरणं
 मेऽअस्तु ॥ तदात्मनि निरते यऽउपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि सन्तु ॥१॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ इति ॥

तावमनो विरोद्धयत् ६,३४,८
 तृणवनस्पतयः १,४
 ते ह खलु वावोर्धरेतसो ४,१
 ते होत्रुर्भंगवद्यभिवद्य ४,५
 ते होत्रुर्भंगवन्पद्येव ३,१
 त्रिष्वेकपाधरेद् मद्य ७,११,८
 एवं मद्या एवं च वै विष्णुः ५,१,१
 एवं मनस्वत् यमसर्वं ५,१,२
 नूरमेति विपरीते विष्टुषी ७,९
 इदपते ह लोके तद्वेत्भ्यः ६,१६
 देवाभुरा ह वै य ७,१०
 द्विधा वा एव आमा ६,१
 द्वे मद्यणी वेदितभ्ये ६,२२
 द्वे वाव म्स्व ते मद्य ६,३७
 द्वे वाव मद्यणो रूपे ६,३; ६,१५
 ध्यानमन्वः परे तरेव ६,२४
 न पश्यन्मृत्युं पश्यति ७,११,६
 नमः श्नाम्तामने तुभ्यं ५,१,४
 नमोऽम्भे पृथिवीक्षिते ६,५
 नमो वाषे नमो [पान्ठिः]
 न हि बीजस्य स्वातुपरि ६,१०
 नैराभ्यवाद्कृहकैः ७,८
 एषेष्टको वा एषो ६,३३
 परत् वा पुतदात्मनो ६,११
 पुष्पश्चाधुषो योऽयं ७,११,१
 पृथिवी यार्हपत्योऽन्तरिक्षं ६,३४
 प्रजापतिवो एको २,५
 प्राकाशभूता वै ते ७,८
 बृहद्रथो वै नाम राजा १,२
 बृहस्पतिर्वै शुक्रो भूत्वा ७,९
 मद्यणस्वइत्ययोमानुस्तरणत् ६,३४
 मद्यणो महिमेत्येव ४,४
 मद्यणो वैविता भम्प्याः ४,६
 मद्यण्यो वा एष १,१
 मद्य ह वा इदमम आतीद् ६,१७
 मृगवक्त्रस्थिचर्म १,३
 मन एव मनुष्याणां ६,३४,११
 मनः कायानितनाहन्ति ७,११,४
 मनो हि द्विविधं प्रोक्तं ६,३४,६
 महतो जगती सप्तदशो ७,३
 मापद्ये च विद्यीते तु ६,१४

मित्रावरुणौ पंचिक्रिणवः ७,५
 युषानिरुभनो यद्विः ६,३४,१
 यथा पर्येतमादींसं ६,१८
 यदस्यान्वद्विभवात् ६,३०
 यदा पञ्चावतिष्ठन्ते ६,३०
 यद्विचिरुनौ हृषते ६,३६
 यश्चपोऽनौ यन्नायत् हृदये ६,१७
 यावस्यो वै काकस्य ६,१४
 ये नैकरूपाश्चापत्ताद् ६,३०
 ये विन्दव इवाभ्युच्चरन्ति ६,३५
 योऽती परापरो देवा ६,२३
 यो ह खलु वावोपरिस्थः २,४
 यज्ञस्तमोभ्यात् विदस्य ६,२८
 यविमप्ये स्थितः सोऽमा ६,३८
 तुपविद्येपरहितं मनः ६,३४,७
 वृद्धेभ्य यद्दरल्लु ६,२६; ६,३१
 यथोपास्तेनेहयोगाद् ६,३७
 यतोः पवित्रमग्निः ६,९
 यिमहवानेप कालः ६,१६
 यिष्ठां चाविष्ठां च यस्तद् ७,९
 यिष्णान्तु स्वामाहुतयश्च ६,९
 यिष्णस्वत् इतिगं ६,८
 यिष्णेदेवा अनुपुषेकाविंशो ७,४
 यिष्णेश्वर नमस्तुभ्यत् ५,१,३
 ज्ञानिराहुकेतुरगरक्षो ७,६
 जम्दस्वतोऽदयो ह्यथो ४,२
 जरीरमाद्वाहात्पुष्टमाप्रमतेः ६,३८
 जुचो वेधे जुविः सवस्थः ६,३०
 पुद्भिर्मांसेस्तु युक्तस्य ६,२८
 स प्रीतः मीणात् विश्वत् ६,९
 समागमस्तयोरेव ७,११,२
 समाधिनिर्घातमलस्य ६,३४,९
 समासकत् यथाचितं ६,३४,५
 सर्वेष्वेदत् छविष्णु १,४
 स वा एष आग्नेह १,७
 स वा एष इ सुदमो २,५
 स्वयोना उपशान्त्पस्य ६,३४,२
 द्विरण्यमेव पात्रेण ६,३५
 द्विरण्यवर्णः शकुनो ६,३४
 हृदयादायती तावच्छु ७,११,३
 हृद्याकाशमयं कोनो ६,१७
 होता भोष्ठा हविर्मन्त्रो ६,१६

अथारण्यकान्तर्गत-विशेषनाम-सूची ।

[प्रपाठकानुसारेण]

हृदयम् १,२, २,२
 शाकायन्य १,२; २,२, ६, २९, ६, ३०
 इक्ष्वाकु १,२
 सुधुम् १,४
 भूरिगुम् १,४
 इन्द्रधुम् १,४
 कुवलपाथ १,४
 यौवनाथ. १,४
 यन्त्रि १,४
 अश्वपति १,४
 साधविन्दुः १,४
 हरिभन्तः १,४
 अम्बरीष १,४
 नमवतुः १,४
 शर्याति १,४
 यवाति १,४
 अनरण्य १,४
 अक्षसेन १,४
 मरुता १,४; ७,३
 भरत १,४
 मरुत् २,१, ६, ३०, ७, ११, ४
 मेदि २,२, २,३
 अग्नि वैश्वानर. २,६; ६,२
 भूतामा ३,२, ३, ६, १०
 मन्ना ४,५; ५,१, १, ६, ५
 यमः ४,५; ५,१, १, ६, ५, ८; ७, २, ७
 विष्णुः ४,५; ५,१, १, ६, ५, ८, १, १, १
 १६, २१, ३५, ७, ७
 कुत्सायनः ५, १, १, ५, २
 मजापति ५, १, १, ५, २, ६, ६, ८, ७, ७
 अग्निः ५, १, १, ६, २, ६, ५, ८-१०,
 १०, १६, १७, २४, २६, ३२, ३६, ७,
 १, ७, ११
 यक्ष ५, १, १, ७, ४
 वायु ५, १, १, ६, ४, ५, ३३, ३५
 इन्द्रः ५, १, १, ६, ३, ३, ७, ११, १
 विनाकारः ५, १, १

मन ५, १, २
 यम ५, १, २; ७, ११, १
 युधिवी ५, १, १, ६, ३, ३, ३
 विश्व ५, १, २; ६, २
 ख ५, १, २; ६, ३, ७, ७, ११
 अश्वयुज ५, १, २; ६, ३, ८, ७, ७
 विश्वेश्वरः ५, १, ३
 विश्वामा ५, १, ३, ६, ६
 विश्वकर्मकृत् ५, १, ३
 विश्वभृक् ५, १, ३, ६, ९
 विश्वमायुः ५, १, ३
 विश्वकीदारतिः ५, १, ३
 प्रभु ५, १, ३, ६, १, ६
 ग्राम्नायाम् ५, १, ४
 गुह्ययम ५, १, ४
 अविश्वय ५, १, ४
 अममेय ५, १, ४
 अनादिनिधन ५, १, ४
 आदिस-स्याः ६, १, ३, ४, ५, ६, ७, १७,
 ३, ३, ६, ७, ३, ७, १२,
 गार्हपत्य ६, ५, ६, ३, ४
 सूर्यः ६, ५, ७, ८, ११, १४
 भाप ६, ५
 चन्द्रमाः ६, ५, ३५, ७, ५
 विश्वचक्षुः ६, ६
 विश्वश्रुत् ६, ६, १, ३
 सविता ६, ७-८
 अग्नी ६, ७, ३, ४, ३५
 विश्वश्रुत् ६, ८, ७, ७
 दिव्यवर्गभः ६, ८, ७, ७
 नारायण ६, ८, ७, ७
 अर्क ६, ८
 धावा ६, ८
 विधाता ६, ८
 सन्नार इन्द्र ६, ८
 इन्द्र ६, ८

दिव्यतया ६, ८, ६, ३, ५
 सहस्रायसि ६, ८
 सिन्धुराज ६, १, ६
 सुधुम् ६, १, १
 देवा ६, २, ३
 अग्निर्षो ६, २, ७
 भानवीया ६, २, १
 मरीचय ६, २, १
 अग्नेर् ६, २, २
 यज्ञवेद ६, २, २
 सामवेद ६, २, २
 अथर्ववेद ६, २, २
 वसन्त ६, २, ३; ७, १
 प्रीयम् ६, २, ३; ७, २
 वर्षा ६, २, ३; ७, ४
 शरत् ६, २, ३; ७, ४
 हेमन्त ६, २, ३, ७, ५
 गितिर ६, २, ३, ७, ५
 घो ६, २, ४
 पथमानः पावक ६, २, ४
 शकुन ६, २, ४
 सोम ६, २, ५, ३, ८, ७, २
 रवि ६, २, ८
 हुतासनः ६, २, ८
 वेत्र ६, २, ८
 साव ६, २, ८
 वसव ७, १
 विश्व देवाः ७, ४
 निप्रायद्वी ७, ५
 अङ्गिरस ७, ५
 अग्निशहस्ररगसा ७, ६
 शम्भु ७, ७
 इशाक्यायवद्विज ७, ८
 क्राताजिना ७, ८
 इन्द्रसि ७, ९
 नचिकवत् ७, ९

ग्रन्थान्तरनिर्दिष्टमन्त्रसूची ।

मन्त्रभाग ।	स्थान ।	पृष्ठ ।
यदा पश्यन्पश्यति०= यदा पश्यतः पश्यते० ।	[मुण्ड० उप० ३।१।३] ।	५५३
द्वे मङ्गली० ... गण्डति ।	[मङ्गलविन्दु उप० १७] ।	५५५
काम सङ्करो विहरिता . . सर्वं मन एव ।	[बृहदा० उप० १।५।३] ।	५५७
यदा पद्मावतिष्ठन्ते० इत्यप्रोदाहरन्ति ।	[कठ० उप० ५।१०] ।	५५७
दिएमयेन पात्रेण० .. सोऽमाऽभइम् ।	[काण्व० यजु० (रहये=विष्णवे) ४०।१५-१६; ईस०उ० १५-१६] ।	५५९
भद्रौ माताऽऽदुति० सत प्रजा ।	[मजु० ३।७९] ।	५६०
पूरमेति विपरीते० .. छोलुगन्ते ।	[कठ० उप० १।१।४] ।	५६२
विषी चविषी च० ... मश्नुते ।	[प्रा० य० ४०।११, ईस०उ० ११] ।	५६२
अविषावाऽमन्त्रे० . यथान्धाऽद्वि ।	[कठ० उप० १।१।५] ।	५६२